Van den proprieteyten der dingen / [Bartholomaeus].

Contributors

Bartholomaeus, Anglicus, active 13th century.

Publication/Creation

Harlemi : Jacob Bellaert, 1485.

Persistent URL

https://wellcomecollection.org/works/e9xam437

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
https://wellcomecollection.org

Case 1.e.5.

H
Har
C6
85

464 num. Bll.
mit 12 blattgrossen
Holzschnitten (kolorierte)
Davon sind ergänzt die weiss
sen Blätter 1 r. #66, die Text-
blätter #63 r. #64 sowie die Holz-
schnitte fol. 30 und #65 (Drückermarke)
das 1. und letzte weisse Bll. fehlt

- Cop.
H. 12522
Pell. 1886 (Fehlt irrtümlich 436ff.)
Campbell 258
Pr. 9173
V. B. 4905
ô Winship

BARTHOLOMAEUS (DE GLANVILLA) ANGLICUS, Ord. min., De proprietatibus rerum *hollandice:* Boeck van den proprieteyten der dinghen. Haerlem in Hollant, Jacop Bellaert, 1485 opten heyligen kersauent. Fol. got. char. c. sign. 2 col. 38—40 ll. 464 ff. n. n. Mit 11 blattgrossen interessanten Holzschnitten, von alter Hand sorgfältig illuminiert. Rubriziertes sauberes Exemplar mit roten und blauen eingemalten Initialen. Bl. c^4, EE^5, EE^6 und EE^7 von alter Hand ersetzt, in Bll. c^5, g^1, n^3, p^2, p^7, p^8, u^3, B^2 u. B^3 Risse, zum Teil ausgebessert; einige Bll. am weissen Rand ausgebessert. Pergamentbd. 24 December, (Haarlem 1485)

Hain (ohne es gesehen zu haben) - Copinger 2522; Proctor 9173, Type 1; Campbell 258; Choulant, Graph. Incun. d. Nat.-Gesch. u. Medizin I, 1 (der einen Holzschn. übersehen hat); Conway p. 68 f., 242, 336; Dodgson p. 225.

No copy in U. S. A. (according to Winship). Die seltene holländische Übersetzung des berühmten encyklopädischen Werkes des Glanvilla. Alle Holzschnitte, ausser dem auf Bl. c^5, sind im Original und vorzüglich erhalten, die Druckermarke ist von alter Hand geschickt facsimiliert.

Caso 1.e.5.

44770.

Hier beghinnen de titelen dz sÿn de namen der boeken daer men af sprekē sal eñ oec die capittelen der eerwaerdighen mans bartolome? engelsman eñ een gheoerdent broeder van sinte franciscus oerde Ende heeft xix. boekē die sprekende sÿn vande eygenschappen der dingen dats te segghen vant rechte in wesen alder gheschapen dinghen so wel sienlic als onsienlic lichamelic eñ onlichamelic niet wtgheslondert

Het eerste boeck

Dat god gheseyt wort een ewich onmetelic eñ onwandelbaer i. ca.
Vā de enicheyt des wesens of menich foudicheyt der personen ij ca.
Hoe wat van gode gheseyt wort of het is wesen of het daer men god sonderlinge bi bekeenē mach iij ca.
Vāde bekennisse goods iiij ca.
Dat god bekent wort in sÿn werkē v ca
Wat die namē vā gode beteikenē vi ca
Vande namen des onderscheyts sÿns wesens vij ca.
Vande namē goods diemen noemt cō cretum viij ca
Vande namen gods diemen noemt me dÿs ix. ca
Vande toenoeghinghe der namen die puerlic beteykenē het godlic wesē x ca
Vande namē goods bi haer eerste inset tinge of beteykenisse xi ca.
Vande namē goods ne mēde sÿn begin sele van een aenhanginghe des ghelikenis xij. ca.
Van toenallēde namē xiij ca
Vande persoenlike namē xiiij ca
Vande onbischeydinge ō bekentenissen der namen goods xv ca
Vande eygenschap des godlics wesens xvi ca
Hoe barnardus beschreuē heeft die godlicheyt xvij ca.
Vande namen die gode beteykenen in sÿn werkē xviij ca.
Vande toegenoechde namen als gode toebehorende xviij ca
Van sÿn proper wesen xix ca.
Vāde ouergesette namē goods xx ca
Vā veel diuerscher namē daer god van veel mēschen bi genoemt wort xxi ca

Hier beghint het anderde boeck ende spreect vāde eygenschap der engelen
Wat die naem engel bedupt i. ca.
Wat een enghel is na dat iohānes damascen? beschrÿft ij ca
Hoe die engelen in die lichamelike gedaente gemaelt worden iij ca.
Hoe die enghelen ghedescribeert worden iiij ca
Hoe die engelē somtÿts geleken wordē materialikē dats voelike of sienlike dinghen v. ca.
Vande oerde der engelen der yerarchien eñ haer officien vi ca
Vā drier lepe yerarchyen vij ca
Vāde oerde ō seraphin viij ca
Vande oerde der cherubinnen ix ca
Vande oerde der thronen x. ca
Vāde oerde ō middelder yerarchiē xi. c
Vander oerden der dominacien of heerscappien xij ca
Vanō oerden der principaten xiij ca
Vanō oerdē der potestaten xiiij ca
Vander derder yerarchien xv ca
Vāde oerde ō crachten xvi ca
Vande oerde der archangelen xvij c.

Caca 1.e.5.

Vãde oerde der enghelen xviij ca
Vãde quade engelen xix ca
Vande ỏkeerde engelen xx. ca

Het derde boeck vande epghenſcappē der redeliker ſielen

Wat die naem menſch beduyt i. ca
Vande inwendighe menſch als van de ſiele ij ca
Noch vande ſiele iij ca
Hoe de ſiele vãden philoſophē beduyt wort iiij ca
Hoe de ſiele vãdē volke haer naem genomen heeft v ca
Vande crachten ỏ ſielen vi ca
Vã drier lep crachten ỏ ſielen vij ca
Vãde groſſike ſiele viij ca
Vanỏ ſinliker ſielen ix ca
Vant inwendige of gemeen ỏſtãt x ca
Vande ſienlike cracht xi ca
Vande berocrlike ſinlicheyt des crachtes xij cap̃
Vande redelike ſiele xiij ca
Vãde crachten der ſielē daer mede die ſiele haer werkē werkēdt is xiiij cap̃
Vãde leuendige cracht daer of tbeginſel thart is xv ca
Vande ſielike cracht xvi cap̃
Vande ſienlike cracht xvij ca
Vant gheboer xviij ca.
Vander roecken xix cap̃
Vander ſmaken xx cap̃
Vã gheuoelen of taſten xxi cap̃
Vã dat behoeftich is tot volmaectheit der naturē xxij ca
Vãder polſen xxiij ca
Vãde menichfoudicheit ỏ polſē xxiij c

Hier beghint dat iiij. boeck eñ ſept vã der lichameliker ſubſtãcien of weſen.

Vãde qualitepten of gheliknenſſen der vier elementen i. ca
Vãde coutheyt ij cap̃
Vãde droecheyt iij cap̃
Vãde vuchticheyt iiij ca
Vãde ſpiſe eñ dranck v ca
Vant effect eñ condicie der vuchticheden eñ hair oerſpröck eñ werkinge vi c
Vant bloet vij ca
Vãde quade epgendome of genepgẽt heyt des bloets viij ca
Vãder fleumaten dats daer die vuchticheyt danỏ elemẽten bouẽ gaet ix ca
Vã colera dats daer hetten eñ droecheyt danỏ elemẽten bouẽ gaẽde ſyn x c.
Van melancolie dats daer coutheyt eñ droechte dãỏ elemẽtẽ te bouẽ gaet xi c

Hier beghint dat vyfte boeck eñ ſept vande ſceppenſſe eñ geſtelte ỏ leden

Vãde epgenſcappen of oerſprongben ỏ leden int gemeen i. ca
Vãden hoefde ij ca
Vander herſſen of brepn iij ca
Vãde caluheyt iiij ca
Vande oghen v. cap̃
Vãde geſtandenſſe der oghen vi ca
Vant middelſte of geſicht ỏ ogē vij c
Vande decſelen der oghen of ogebraewen vij c
Vande wynbraeuwen ix. cap̃
Vãden voerhoefde x ca
Vãde ſlape vãden hoefde xi cap̃
Vande oren xij cap̃
Vande noeſe xiij ca
Vãde wanghen xiiij ca
Vanden baerde xv cap̃
Vãde kinnebacken xvi ca
Vãde lippen xvij cap̃
Vander kinnen xviij ca

Vande mont xix ca
Vande tandē xx ca
Vāder tonghen xxi ca
Vāden spekel xxij̄ caꝑ
Vāder stemmen xxiij̄ ca
Vander strotten xxiiij̄ ca
Vanden hals xxv ca
Vāde scouderen xxvi ca
Vāde armen xxvij̄ ca
Vāde handen xxviij̄ ca
Vāde vingheren xxix ca
Vāde naghelen xxx ca
Vāder zȳden xxxi ca
Vāder rugghen xxxj̄ ca
Vāder borsten xxxij̄ caꝑ
Vande māmen xxxiij̄ ca
Vāder longhen xxxv ca
Vander harten xxxvi ca
Vāden ademe xxxvij̄ c.
Vandē maghen xxxviij̄ ca
Vāder leuer xxxix ca
Vander gallen xl caꝑ
Vander milte xli ca
Vāder nederste darmen xlj̄ ca
Vāde nperen xlij̄ ca
Vander blasen xliij̄ ca
Vāder pissen xliv ca
Vanden buycke xlvi ca
Vander nauelen xlvij̄ ca
Vāder winnende of voert brenghende
ledē der mānen xlviij̄ ca
Vāder moeder der mouwē xlix caꝑ
Vāde aersbillen l ca.
Vande dpen li caꝑ
Vande knpen lj̄ ca
Vāde benen beneden den knien lij̄ ca
Vande voeten liij̄ ca
Vant hol des voets lv ca
Vāder hpelen of balle des voets lvi c
Vāden ghebeente lvij̄ ca
Vāden morghe lviij̄ ca
Vande donnicheyt ū beenderē lix ca
Vāde zeenen lx ca
Vande aderen lxi ca
Vanden vlepsche lxj̄ ca
Van vetticheyt lxij̄ c
Vāden huyt of velle lxiij̄ ca
Vāden hare vāden lichaem lxv ca
Vāden hare des hoefts lxvi ca

Hier beghint dat sesste boeck eñ seyt vā
de ouderdome

Vande outheyt i. caꝑ
Vande doot j̄ caꝑ
Vande sceppinge des kints ij̄ ca
Vāden kinde iij̄ ca
Vāden kinde vā vj̄. iaren v. ca
Vā een meysken vi ca
Vāde moeder vij̄ ca
Vande dochter viij̄ ca
Vāde voetster ix ca
Vāde moede mou x ca
Vāden ioncwiuen xi ca
Vāden mānekȳn xj̄ caꝑ
Vāden man xij̄ ca
Vandē vader xiij̄ ca
Vāden knecht int ghemeen xv caꝑ
Vāde quade eñ scalke knecht xvi ca
Vande condicien eñ manieren der goe
der knechten xvij̄ caꝑ
Vādē goedē here of heerlicheyt xviij̄ c
Vāden quaden here xix caꝑ
Vāder spisen des mēschen xx ca
Vāden dranche xxi ca
Vādē middach male of werscap xxj̄ ca
Vāden auontmale xxij̄ caꝑ
Vāden slape xxiij̄ c
Vāde wil des slapers xxv. ca
Vā wakinghe xxvi ca

Vanden drome xxvij ca
Vanden oefeninghe xxviij. ca.
Van ruste xxix ca

Hier beghint dat seuende boeck eñ seyt vande ziecten
Vande zericheyt des hoefts de oerspronck eñ teykenen daer of i. ca
Vande remedien eñ medecinen d̄ sweringhen eñ passien des hoefts ij ca
Vā een siecte des hoefts ghenoemt catarro eñ coemt in veelderley manieren als van hetten die de humoren te veel ontbijndt eñ coude die te veel de humoren te gader dwinct iij ca
Vā frenesie dat is die ghebrec hebbē int breȳ iiij ca
Vande toecoemste ende teykenen eens sietks des hoefts ghenoemt amencia v. cap̄
Vande blintheyt der redē of verstants vi cap̄
Vāde schemeringe des gesichts vij ca
Van wakinghe dat een niet wel slapen en mach viij ca
Vāde vallēde siecte al schumēde ix ca
Vā nyesinge of pruystinge x ca
Vā scuddinge of beuinghe des hoefts xi cap̄
Vā spasmo dats een gheweldighe aen treckinghe der zeenen xij ca
Vander gichten xiij ca
Vande passie der oghen xiiij ca
Noch vā een sonderlinge siecte d̄ ogen xv. cap̄
Noch van een passie des oges xvi ca
Vande lopinghe d̄ ogen xvij ca
Vant gebreck des gesichts xviij ca
Vande blintheyt xix ca.
Vā doefheyt xx ca
Vā quaet vleysch dat inden menschen noesen wast xxi cap̄
Vāde passien der menschen xxij ca
Vande stanc des monts xxiij ca
Vande pijn der tandē xxiiij ca
Vande passien der tongē xxv ca
Van heescheyt xxvi ca
Van squinancie ende worghinghe der strotten xxvij ca
Vāde swaricheyt des adems xxviij ca
Vande passien vallende inden spekel xxix cap̄
Vande theringhe xxx ca
Vanden hartuanck xxxi ca
Vander coertsen xxxij ca
Vāde simpele coertsen xxxiij ca
Vā v̄loren appetijt der magē xxxiiij ca
Vāde stinckende coertsen xxxv. ca
Van teykenen der voerscreuen coertsen xxxvi ca
Vande dagelixe coertse xxxvij ca
Vāde terciane eñ teykenen ende remedien xxxviij ca
Vāder quarteynen de teykenen dair of eñ remedien xxxix ca
Vāder geduerender coertsen xl ca
Vander fleumen xli ca
Van een toeuallinge d̄ coertsen xlij ca
Vā v̄loren appetijt d̄ magē xliij ca
Van honts of onnatuerlicke appetijt xliiij cap̄
Vae nockinge xlv ca
Vā ouergeuinge of coringe xlvi ca
Vāde passie des buycs of der maghen xlvij. ca
Vāde passie d̄ darmen xlviij ca
Vant rode buyck euel xlix ca.
Vāde lopinge des buycs l. ca
Vā water suucten li ca
Vande gheelsucht lij cap̄

Vander aenbeyen of spenen liij ca
Vãde passie der nyeren liiij ca
Vã arthetica passio lv. ca
Van gutta sciatica lvi ca
Vande zericheyt der voeten lvij ca
Van een aposteme lviij ca
Noch vander apostemen int selfde
Van zweringen lix ca
Van rudicheyt inō vellen lx ca
Van rudicheyt lxi. ca
Van lazerie lxij caꝑ
Vã vleckinge des huyts lxiij caꝑ
Vã passien comende van venyn of ve-
nynde beten lxv ca
Vande bete eens dollen honts lxvi ca
Vande remedien dair tegens lxvij ca
Vander medecinen lxviij ca
Vãde aentreckende medecine lxix ca

Hier begint dat achste boeck eñ seyt vã
der werelt eñ vãde materialicheyt des
hemels
Vande eygenscappen ō werelt i. ca
Vande onderscheydinghen of proprie
teyten ō hemelen ij ca
Vãde waterighe ende cristallige hemel
iij caꝑ
Vãde hoechste hemel of der enghelen
hemel genoemt celū empireū iij ca
Van ether dat dye vuerighe hemel is
v. caꝑ
Vande spera dats rondicheyt des he-
mels vi caꝑ
Vãde circulē des hemels vij ca
Vãde doerschinēde cirkel des hemels
viij caꝑ
Vã zodiaco dats dz cromme cirkel des
hemels ix ca.
Vant teykē van aries x caꝑ
Vãde tweyoude beroeringhe der pla-
neten xi ca
Van saturn? xij ca
Vã iupiter xiij ca
Vã mars xiiij ca
Van venus xv ca
Vã mercuri? xvi ca
Van de sonne xvij caꝑ
Vande mane xviij ca
Vã sōmighe proprieteytē ō quaꝺ manē
xix caꝑ Vant hoeft eñ start der drae
ken een teykē des hemels xx ca
Vander cometen xxi ca
Vãder starren die vast staen xxij ca
Vã een sterre genoemt pol? xxiij ca
Vande seuen sterre xxiiij ca
Vãde winters morgē star xxv ca
Vãde cleyne regenachtige starrē xxvi c
Vande seuen starren xxvij caꝑ
Vãde honts sterr e die haer cracht toe-
ghet inde heete daghen xxviij ca
Vande claerheyt xxix caꝑ
Vã schynsele xxx caꝑ
Vant licht xxxi caꝑ
Vã radiē of weꝺ schinē des lichts xxxij c
Vande scheme xxxiij ca
Vander dupsternissen xxxiiij ca

Hier beghint dz ix. boeck eñ seyt vãde
tyt eñ delē des tyts i. caꝑ
Vande tyt ij caꝑ
Vant iaer der sonnen iij caꝑ
Vãde lopinge des maens datmē noēt
Vãde leyntē v. ca de maēt iiij ca
Vande zomer vi caꝑ
Vãden herfst vij ca
Vanden winter viij ca
Vande maent ianuari? ix ca
Vã februarius x. ca
Van maerte xi caꝑ
Van aprille xi. ca

Vā meye xij cap̄
Vā iuniꝰ xiij ca
Van iulius xiiij ca
Vā augustus xv ca
Vā september xvi ca
Vā october xvij ca
Vā nouember xix cap̄
Vā december xx cap̄
Vāder weken xxi ca
Vāder dagheraet xxij cap̄
Vāde middach xxiij ca
Vande auontstonde xxiiij ca
Vāder nacht xxv ca
Vā sabot of zaterdach xxvi ca
Vander nyewer manen xxvij. c
Vāder septuagesimen xxviij cap̄
Vāder quinquagesimen xxix ca
Vander quadragesimen xxx ca
Van paesschen xxxi cap̄
Van pinxter xxxij ca
Vander ioden hoechtijt ghenoemt scenophegia xxxiij ca
Vāder wijdinge des tēpels of kersmisse

Hier beghint het thiende boeck eñ spreket vander materien eñ formen of ghedaenten
Vander materien teerste capit.
Vander formen ij ca
Vāden elemente iij cap̄
Vant vuer iiij ca
Vāder vlammen v. ca
Vanden roeke vi ca
Vanden coelen vij cap̄
Vā een sprancsken vuers viij ca
Van eender voncken ix ca
Vander asschen x ca

Hier beghint het xi. boeck eñ seyt vand̄ lucht eñ haer passien i ca
Vande vuericheyt die inder luchtē coēt van heten eñ drogen wazem ij ca
Vāde winden int ghemeen iij ca
Vande xij. winden iiij cap̄
Vande wolken v cap̄
Vanden reghenboghe vi cap̄
Vanden douwe vij cap̄
Vanden reghen viij cap̄
Van een dropele ix cap̄
Van hijsel x ca
Van haghel xi. ca
Van snee xij ca
Vande neuele of mist xiij ca
Vanden donre xiiij cap̄
Van weerlicht xv ca
Van een stadighe vuerighe weerlucht xvi cap̄
Vant weder int gemeen als geneycht tot coude of tot hetten xvij ca

Hier beghint dat twalefste boeck ende seyt vande voghelen int ghemeen ende int speciael
Vande voghelen int ghemeen i. cap̄
Vanden aern ij cap̄
Vanden hauic iij ca
Vander valcken iiij ca
Vander byen v ca
Vander vlen vi ca
Vander duuen vij ca
Van een voghel ghenoemt coturnices dat is nae een eylant daer si in houden viij cap̄
Vandē oudeuader ix. ca
Vander crayen x ca
Vande rauen xi ca
Vander swanen xij ca
Vander vlieghen xiij ca
Vanden crekel xiiij ca
Vanden voghel fenix xv ca

Vāder cranen xvi cap̄
Vāder hanen xvij ca
Vāder gelubder hanē xviij ca
Vāder hennen xix ca
Vāden gr̄phoen xx ca
Vāden gheerualck xxi ca
Vāde zwaluwe xxij c
Vā een vogel genoemt kaladri? xxiij c
Vā een vogel genoemt larus xxiiij c
Vandē sp̄inchaen xxv c
Vāden duycker xxvi ca
Vande wuwe xxvij c
Vāde nachtrauen xxviij ca
Vanden butoer xxix ca
Vāden pellicaen xxx. ca
Vāde patr̄sle xxxi ca
Vāder paeuwen xxxij ca
Vāder musschen xxxiij ca
Vande voghel strups xxxiiij ca
Vāder tortelduue xxxv c
Vāder ghieren xxxvi c
Vā een hulende voghel xxxvij c
Van een weehop xxxviij ca.
Vā een vleermups xxxix ca

Hier begint het xiijste boeck eñ spreect vāden water eñ haer schierhept i. ca
Vā een put of ghegrauen poel ij ca
Vāder vloet iij ca
Vā eender beken iiij ca
Vā een riuier genoemt gyon v. ca
Vā tigris een riuier vādē paradise vi c
Vā eufrates een riuier mede vāden paradise vij ca
Vā een riuier genoemt dorix viij ca
Vanō iordanen ix ca
Vā anō riuierē comēde vā syrien x. c
Van een riuier van meden ghenoemt gazan xi cap̄
Vā een poel int ghemeen xij ca
Vāde dode zee xiij ca
Vā een staēde water in tyberien xiiij ca
Vā een viuer xv c
Vā een beke ghelept vā eender fontey nen xvij c
Vā beroeringhe des waters comende vā winden xix ca
Vā een dwerlinghe of sweruelinge vā water xx ca
Vā een riuier dye altoes neō lopt inde zee eñ nz en keert xxi ca
Vanō gestadighe clasinge vanden water anden oeuer xxij ca
Vande afgront des waters xxiij ca
Vanō zee eñ oec der groter zee xxiiij c.
Vande breethept des zees xxv ca
Van een dropel xxvi ca
Vanden schupme xxvij ca
Vande visschen int gemeen xxviij c

Hier beghint het xiiij. boeck eñ sept vāder aerden eñ haer delen i. cap̄
Vande aerde ij ca
Vande berghen iij ca
Vandē berch van armenien iij ca
Vanden bergē van bethel v ca
Vanden berch ebal vi ca.
Vanden berch hermon vij ca
Vanden berch ebron viij ca
Vanden berghen gheleghen in ethypopien ix ca
Vanden sulphur berch geleghen in cicilien x ca
Vanden berch ezau xi ca
Vandē berch effraym xij ca
Vanden berch palga xiij ca
Vanden berch segor xiiij cap̄
Vanden berch galaad xv ca
Vandē berch garezim xvi ca
Vanden berch gelboe xvij ca

Vanden berch golgata xviij ca
Vanden berch gaas xix. ca
Vanden berch elpheton xx ca
Vanden berch vā ysrahel xxi ca.
Vanden berch yperborey xxij ca
Vandē berch vā carmelen xxiij ca.
Vanden berch van lybani xxiiij ca.
Vanden berch moria xxv ca
Vanden berch mebo xxvi ca
Vanden berch hermon xxvij ca
Vanden berch van oliueten xxviij. ca
Vandē berch olympus xxix ca
Vanden berch vā oreb xxx. ca
Vandē berch vā pernasus xxxi ca
Vandē berghe vā rijpen xxxij ca
Van hoghe steenroetsen xxxiij ca.
Vanden berch sephora xxxiiij ca
Vanden berch segor xxxv ca
Vanden berch synay xxxvi ca
Vanden berch van syon xxxvij ca
Vanden berch selmon xxxviij ca
Vanden berch sophin xxxix ca
Vanden berch seron xl ca.
Vanden berch semoron xli ca
Vanden berch seer xlij ca
Vanden berch thabor xliij ca
Vanden berch zyph of donckere berch xliiij ca
Vande heffinghe der aerden xlv ca
Vande dalen xlvi ca
Van een pleyn xlvij ca
Vandē acker xlviij ca.
Van een hofstede xlix ca
Vā woeste steden of weyden l. ca
Van rechte woeste stedē li ca.
Vā eē eenlike plaetse d̄ heremitē lij ca
Van een hol liij ca
Van een cuyle liiij ca.
Van een spelunck lv ca
Vā een cauerne of holige aerde lv ca

Hier beghint dat xv. boeck eñ spreect vande delen der aerden eñ prouincien bijden welken die werelt gemeynliken gedeylt is so salmen luttel dinghē desen wercsken mede bi brenghen mitter hulpē goods eñ nochtans vā allen dinghen nz te segghen mer alleen vā dien dair die heylige scrift gewach of maect onderwilen

Vande werelt i. ca
Van asyen ij ca
Van assyrien iij ca
Van arabien iiij ca
Van armenien v ca
Van aradien vi ca
Van albanien vij ca
Van actica daer athenen of ghenoemt is viij ca.
Van achya ix ca
Van archadia x. ca
Van alanya xi ca
Vā amazonien xij ca
Van alamaengen xiij ca
Vā enghelant xiiij ca.
Vā aquitania xv ca
Vā andegania xvi ca
Vā aluernia xvij ca
Vā apulea xviij ca.
Van affriken xix ca
Vā asturien xx ca
Vā aragoengen xxi ca
Vā babilonē xxij ca
Vā bactria xxiij ca
Vā braciana xxiiij ca
Vā brabant xxv ca
Vā belgica xxvi ca
Vā bitinia xxvij ca
Vā brytaengen xxiij ca
Vā boecia xxix ca
Van bemen xxx. ca.

Van bourgongen xxxi ca
Van cãpadocien xxxv̄ ca
Van caldeen xxxvij̄ ca
Van cedar xxxviij̄ ca
Van caucia xxxix cap̄
Vã caltrabia xxxvi cap̄
Van chananea xxxvj̄ ca
Van campania xxxviij̄ ca
Van cauda xxxix ca
Van cicilia xl ca
Van cypers xli cap̄
Van creten xlj̄ ca
Vant eylant van cyclades xlij̄ cap̄
Vant eylant van chocha xliij̄ ca
Vant eylant van corsica xliv ca
Van dalmacia xlvi ca
Vant eylant van denemerken xlvj̄ ca
Vant eylant van delos xlvij̄ ca
Vaut lant van dothan xlix cap̄
Vant eylant vã europen l. ca
Van englant li ca
Van ethyopien lj̄ ca
Van egipten lij̄ ca.
Van ellades liij̄ ca
Van eola lv cap̄
Van francken lant lvi ca
Van franckrycke lvj̄ ca
Van vlaenderen lvij̄ cap̄
Van sevicia lix ca
Van frigien lx cap̄
Van vrieslant lxi ca
Van eylanden ghenoemt auontuerlike eylanden lxj̄ ca
Van galileen lxij̄ ca
Van galcien lxiij̄ ca
Van gallicien lxv ca
Van gallen lant lxvi ca.
Vant eylant van gadis lxvj̄ ca
Van grieken lant lxvij̄ ca.
Van getulia lxix ca
Vã gardones ende heten verkeerde eylanden lxx. cap̄
Van gothya ende vant eylant van gotlanda lxxi ca
Van gwidum lxxj̄ ca
Van indien lxxij̄ ca
Van ircamen lxxiij̄ ca
Van ydumea lxxv cap̄
Van iudeen lxxvi ca
Van yberien lxxvj̄ ca
Vant lant van ytalen lxxvij̄ ca
Van spaengen lxxix ca
Van yerlant lxxx. ca.
Vant eylant van ytaria lxxxi ca
Van een eylant int ghemeen lxxxj̄ ca
Van cartagen lxxxij̄ ca
Van carinthia lxxxiij̄ ca
Vant eylant corcisa lxxxv ca
Van calcidonia lxxxvi cap̄
Van lectouwen lxxxvj̄ ca
Van liuonien lxxxvij̄ cap̄
Vande hauen literia lxxxix ca
Vant eylant liddia xc. ca.
Van lybia xci cap̄
Vant lant van lorenen xcj̄ ca
Van lyficamel xciij̄ cap̄
Vanden morianen lant xciij̄ ca
Van macedonien xcv cap̄
Van magnesia xcvi ca.
Van messia xcvj̄ ca
Van mesopotania xcvij̄ ca
Van media xcix ca
Vant eylant melos C. ca
Vant eylant midia C. i. ca
Van messon C. j̄ ca
Vant eylant micelone C. ij̄ ca
Van nabathea C. iij̄ ca
Van noerweghen C. v cap̄
Van normandien C. vi cap̄
Van numedia C. vj̄ ca

Van narboen c. viij ca
Van opher c. ix cap
Van hollant c. x cap
Van orchaden c. xi ca
Vanden paradijse c. xij ca
Van patria c. xiij ca
Van palestina c xiij cap
Van pamphilia c xv cap
Van pannonien of ongerien c xvi ca
Vant eylant pathon c xvij ca.
Van pentapholis c xviij ca
Van persen c xix ca
Vau pyrenea c xx ca
Van pigmeen c xxi ca
Van pictaneen c xxij ca
Van picaerdien c xxiij ca
Van ramathea .c.xxiij ca
Van renepa c xxv ca
Van rivalia c xxvi ca
Van rinchouwia c xxvij ca
Vander romeynen prouincie c xxviij ca
Van romenyen c xxix cap
Van rodus c xxx ca
Van ruthy c xxxi ca
Van sabia c xxxij ca
Van samarien c xxxiij cap
Van sambra c xxxiiij ca
Van sauoyen c xxxiiij cap
Van sardinia c xxxv ca
Van sarmata c xxxvi ca
Vant eylant salmo c. xxxvij ca
Van sassen c xxxviij ca
Van slauenien c xxxix ca
Van spargiata cxl ca
Van seres cxli cap
Van seelant cxlij ca
Van semi gallia cxliij ca
Van senonensis gallia cxliiij ca
Van spriam cxlv ca
Van sichima cxlvi cap
Van sichia cxlvij ca
Van sicionia cxlviij ca
Van sicilien cxlix ca
Van syrtes cl. cap
Van scotlant c. li ca
Van sweden cliij ca
Van swauen cliiij ca
Van thanatos cliiij ca
Van trabobotan clv cap
Van traetsen clvi ca
Van tracomtida clvij ca
Van tessalien clviij ca
Vant eylant van tenedos clix ca
Vant eylant van thyle clx. cap
Van tripolitana clxi ca
Van tragadea clxij ca
Van troyen clxiij ca
Van tuscia clxiiij ca
Van doringhen clxv. cap
Van turonia clxvi ca
Van valconien clxvij cap
Vant lant van venegen clxviij ca
Van westphalen clxix ca
Van veronia clxx ca
Van winlandia clxxi ca
Vant eylant vitria clxxij ca
Van ylant clxxiij ca
Van zeugia clxxiiij ca

Hier begint het xviiste boeck eñ spreect vande costelike gesteenten

Vanden sande teerste capit.
Vanden cleye ij ca
Vanden alabaster iij cap
Vant gout iiij ca
Van latoen v. cap
Van auripigmentum vi ca
Vant silver vij ca
Vande adamant viij ca

Vandē amatist ix. ca.
Vandē steen aghates x ca.
Vanden steen albeston xi cap̄
Vanden steen ablcicus xij̄ ca
Vandē steen alabandina xiij̄ cap̄
Vanden steen argerites xiiij̄ ca
Vanden steen astrȳon xv ca
Vandē steen allectoria xvi ca
Vāden steen asterites xvij̄ cap̄
Vandē steen amarites xviij̄ ca
Van bitumen eenrehāde aerde xix ca
Vandē steen berillus xx. cap̄
Vā een steen genoemt calcul? xxi ca
Vanden wetsteen xxij̄ ca
Vandē calcsteen xxiij̄ cap̄
Vā moerter xxiiij̄ ca
Vandē carbonckel steen xxv cap̄
Vandē steen crȳsopr̄asus xxvi ca
Vāden steen calcedonius xxvij̄ ca
Vandē steen crisolit? xxviij̄ ca
Vanden steen celidoni? xxix ca
Vāden cristalle xxx ca
Vandē steen ceranus xxxi ca
Van corael xxxij̄ ca
Vandē steen corneolus xxxiij̄ ca
Vandē steen dyonisius xxxiiij̄ cap̄
Vāden steen dyacores xxxv ca
Van eenrehande metale genoemt indē
tydē voerledē es xxxvi ca.
Van electrum xxxvij̄ ca
Vandē steen erites xxxviij̄ ca
Vanden steen emachites xxxix ca
Vanden elytropia xl ca
Vanden steen eydros xli ca.
Vanden steen pistites xlij̄ ca
Vandē steen exolitos xliij̄ cap̄
Vant yser xliiij̄ ca
Van vylinghe xlv ca
Van gleba xlvi ca
Van gemma xlvij̄ ca
Vandē steen gagates xlviij̄ ca
Vanden steen galactides xlix ca
Vanden steen gelaria l. ca
Vanden steen geraticen li ca
Vanden steen iaspis lij̄ ca
Vāden steen iacinctus liij̄ ca
Vanden steen iris liiij̄ ca
Vanden steen hyeena lv ca
Vāden steen kamen lvi ca
Vanden steen kabiates lvij̄ ca
Vāden steen kalcophan? lviij̄ cap̄
Vandē steen liguri? lix ca
Vandē steen lipparea lx ca
Vāden steen margarita lxi ca
Vandē steen magnes lxij̄ ca
Vanden steen melantes lxiij̄ ca
Vandē steen menophites lxiiij̄ ca
Vanden steen montes lxv ca
Vanden steen medus lxvi ca
Vanden steen melotes lxvij̄ ca
Vandē mozmersteen lxviij̄ ca
Vandē steen nȳtrum lxix ca
Vandē nolee lxx ca
Vandē steen onichinus lxxi ca
Vandē steen optallius lxxij̄ ca
Vanden steen onites lxxiij̄ ca
Vāden lepe lxxiiij̄ ca
Vanden steen parius lxxv ca
Vanden steen parallius lxxvi ca
Vanden steen porrites lxxvij̄ ca
Vanden steen pyontes lxxviij̄ ca
Vanden steen panthon lxxix ca
Vant loet lxxx. ca
Vanden stof lxxxi ca
Vanden steen quirȳn lxxxij̄ ca
Vanden steen quandros lxxxiij̄ ca
Van aerde genoemt bolus lxxxiiij̄ ca
Vanden steen reyben lxxxv ca
Vanden saphiere lxxxvi ca
Vanden smaragden lxxxvij̄ cap̄

Van sardius lxxxviij ca
Vanden steen sardonix lxxxix ca
Vander gēmen genoēt die sonne xc ca
Vandē steen silenites xci ca
Vanden tinne xcij cap̄
Van swauele xciij cap̄
Van sout xciiij cap̄
Vanden steen topasius xcv ca
Vanden steen turgo xcvi cap̄
Vander suluerder aerden xcvij cap̄
Vanden wijn steen xcviij cap̄
Vant glas xcix cap̄
Vanden steen ydachites C. ca
Vanden steen yerarchiteyt C. i. cap̄
Vanden steen zymiech C ij ca
Vanden steen zingrites C. iij ca

Hier beghint het xvijste boeck eñ seyt vanden geboemten ende cruyden
Vanden bome int ghemeen i. ca
Vanden boem aromatica ij cap̄
Vāden amandelboem iij ca.
Vanden boem abies iiij cap̄
Van een cruyt genoemt aloe vi cap̄
Noch vā een cruyt genoemt aloe vi ca
Vant riet vij cap̄
Van amenium viij cap̄
Van ametum ix cap̄
Vau anijs x. ca
Van loec xi cap̄
Van alsen xij ca
Van merck xiij cap̄
Van hoelwortel xiiij ca
Van agnus castus xv ca
Van arthemesia xvi ca
Van hauer xvij ca
Van balsem xviij ca
Van bdellium xix ca.
Van bosboem xx ca
Vā balaustia xxi ca
Van beete xxij ca
Vāden cederboem xxiij ca
Vanden cypressen boem xxiiij ca
Noch vanden cypressen boem xxiiij ca
Van caneel xxvi ca
Van cassia xxvij cap̄
Vā cassiia fistula xxviij ca
Van calamus xxix ca
Noch van calamus xxx cap̄
Van eender scrijfpennen xxxi ca
Van capares xxxij ca
Van cardomomum xxxiij ca
Van calamentum xxxiiij ca
Van carex xxxv ca
Van carduus xxxvi cap̄
Van turicus xxxvij ca
Vanden camine xxxviij ca
Vanden coriander xxxix ca
Van carabus xl ca
Van coloquintida xli ca
Van soffraen xlij ca
Van euyen xliij ca
Vā cepe caninum xliiij cap̄
Van cucumer xlv ca
Van cucurbita xlvi ca
Van celidonia xlvij ca
Van centaurea xlviij ca
Vande lauwer boem xlix ca
Vā dyptānus l. ca
Van dragontea li. ca
Van dragonton lij ca
Van ebenus liij ca
Van edera liiij ca
Van elitropium lv ca
Van eleborus lvi cap̄
Van esula lvij ca
Van erucha lviij cap̄
Van enula lix ca
Van ephitinium lx ca
Van ebulus lxi ca

Vanden vigheboem lxij ca
Van fracinus lxiij ca
Van een boeckeboem lxiiij ca
Vanden bonen lxv ca
Vāden coerne lxvi ca
Vā ghebroken coren lxvij ca
Van meele lxviij ca
Vā deessem lxix ca
Van duuen kruel lxx ca
Van vennecoel lxxi ca
Van fernula lxxij cap̄
Van hope lxxiij ca
Van hoplisse lxxiiij ca
Vandē bloemē lxxv ca
Vander vruchten lxxvi cap̄
Vande drachten lxxvij cap̄
Vant gras lxxviij ca
Van galbanus lxxix cap̄
Vā droppen of tranen lxxx ca
Van gerofel naghelen lxxxi ca
Van geneſta lxxxij ca
Vanden zade lxxxiij ca
Van gich lxxxiiij ca
Van ilex lxxxv ca
Van iuniperus lxxxvi ca
Van ysopus lxxxvij ca
Van iacinctus lxxxviij cap̄
Van bille cruyt lxxxix cap̄
Vanden caſtaengen boem xc. ca
Vanden lauwerboem xci ca
Van lentiſcus xcij ca
Vanden lelien xciij ca
Vanden latuwen xciiij cap̄
Van lappa xcv ca
Van lappates xcvi ca
Van legumina xcvij
Van rijs xcviij ca
Van vlas xcix cap̄
Van malus C. ca
Vanden garnaet boem c. i. ca
Vanden moerboem cij ca
Van mirten ciij ca
Van mirra ciiij ca
Van mirtum cv ca
Van appelen van araengen cvi ca
Van milium cvij ca
Van mente cviij ca
Van malus cix ca
Vande note boem cx. ca
Vanden hazenote boem cxi ca
Van nardus cxij ca
Vanden oliuen boem cxiij ca
Vant zap vandē oliuen boem cxiiij ca
Vandē wilden oliuen boem cxv ca
Vant warmoes cxvi ca
Van gerſt cxvij ca
Vanden palmboem cxviij ca
Van palmes cxix ca
Vanden ionghen wijngaert cxxiij ca
Van platanus cxxi ca
Vanden popelboem cxxij ca
Vanden pijn boem cxxiij ca
Vāde vrucht vādē pijn boem cxxiiij ca
Van peck cxxv ca
Vanden peerboem cxxvi ca
Vandē pruymbom cxxvij ca
Van bieſen cxxviij ca
Van plantus cxxix ca
Van mancop cxxx cap̄
Van plantago cxxxi ca
Van petrocelien cxxxij ca
Van peper cxxxiij ca
Van pulegium cxxxiiij ca
Van porrum cxxxv ca
Vanden epcken boem cxxxvi ca
Vanden ſemelen cxxxvij ca
Vanden roſe boem cxxxviij ca
Vanden worzelen cxxxix ca
Van rampn? cxl ca
Van reſina cxli ca

Van rubus c xlij ca
Van rutha c xliij ca
Van saltus c xliij ca
Vanden wilgben c xlv ca
Van sambucus c xlvi ca
Van salmuca c xlvij ca
Van stacten c xlviij ca
Van storach c xlix ca
Vāden dwalen vigheboem c l ca
Vanden dozenboem c li ca
Vanden zade c lij ca
Vāden stoppelen c liij ca
Van ligna sethim c liij ca
Van sentix c lv ca
Vanden tupnen c lvi ca
Van sudes c lvij ca
Van siliqua c lviij ca
Van mostaert crupt c lix ca
Vanden bloeme vandē mele c lx ca
Vanden besemen c lxi ca
Van werck c lxij ca
Van taxus c lxiij cap
Vander takelen c lxiij ca
Vander blacken c lxv ca
Van therebintus c lxvi ca
Van thyma c lxvij ca
Van een spruyte c lxviij ca
Van sparren c lxix ca
Vander tarwen c lxx ca
Van thlana of thzepne c lxxi ca
Van distele c lxxij ca
Van thyme c lxxiij ca
Vā thymiana c lxxiij ca
Vanden wieroeck boem c lxxv ca
Vā een telchlkyn c lxxvi ca
Van een roede c lxxvij ca
Van virgultum c lxxviij ca
Vanden wyngaert c lxxix ca
Vandē gheſneden wyngaert c lxxx ca
Vān vitulamen c lxxxi ca
Vādē plaetſē des wygaerts c lxxxij ca
Vandē wyndruuen c lxxxiij ca
Vanden onryppen druuen c lxxxiiij ca
Vāden roſinen c lxxxv ca
Vanden wyn c lxxxvi ca
Vāden roden wyn c lxxxvij ca.
Van moſt c lxxxviij ca
Vā gemaecte wyn c lxxxix ca
Vāde wyn die eerſt zoet is c. xc. ca
Vāden wyn die laeſt coemt vander perſ
ſen c xci ca
Van viola c xcij cap
Van vlinus c xciij cap
Vanden netelen c xciiij ca
Van oncrupt c xcv ca
Van gengheuaer c xcvi ca
Van zeeuwer c xcvij ca
Van zuycker c xcviij ca

Hier begint het xviijſte boeck eñ
ſpreect vāde beeſten

Vāde beeſten int ghemeen i. ca
Vādē ram ij ca Vā een lam iij ca
Van een iarich lam iiij ca.
Vā eender open v ca
Vā een wilt ſwyn vi ca
Vandē ezel vij ca.
Vander ſlangen viij ca
Vā een ſlange genoemt aſpis ix ca
Vāder ſpinnē x ca Vāder bpē xi ca
Vāder oſſen xij ca
Vāde harderen v oſſen xiij cap
Vāder bukkelen xiiij ca
Vanden balliſcus xv ca
Vā botrax xvi ca
Vā bomber xvij ca
Vander camelen xviij ca
Vā cameleoperdus xix ca
Vā cameleon xx ca
Vander wilder ghepten xxi ca
Van capriol? xxij cap

Vander ghepten xxiij ca
Vanden hont xxiiij ca
Vander teuen xxv cap̃
Vã ionghe hondē xxvi ca
Vanden beuer xxvij cap̃
Van een hert xxviij ca
Vã een geboernt serpent xxix ca
Vã een gebeent eens beests xxx ca
Vanden cocodrille xxxi ca
Van coluber xxxij ca
Vã damula xxxiij ca
Vandē dromedari? xxxiij ca
Vanden dispas xxxv cap̃
Vanden draeck xxxvi ca
Vander hepnsten xxxvij ca
Vander merien xxxviij cap̃
Vanden elephant xxxix ca
Van edus xl ca
Vã een boem rups xli cap̃
Vã fauni eñ satiri eñ sijn beesten dē men schen seer ghelijc xlij ca
Vandē wijfkens xliij ca
Wat fetans is xliij ca
Wat fetus is xlv ca
Vande wilde lijdē xlvi cap̃
Vãden mjeren xlvij ca
Vã formicaleon xlviij cap̃
Van fucus xlix cap̃
Vãden grijffoen l cap̃
Vãde rottē li ca Vã grillus lij ca
Vã een hinne calf liij ca
Vãden bock liiij cap̃
Van hjena lv ca
Vanden eghel lvi cap̃
Vã herinacius lvij ca
Vã een vaerse lviij cap̃
Vãder leeuwen lix ca
Vãder leeuwinnen lx ca
Vãden lupaert lxi ca
Vanden haze lxij ca
Van linx lxiij ca Vã limax lxiiij ca
Vãden wolf lxv ca
Vãder mulen lxvi ca
Vande mvjse lxvij ca
Vãden wesele lxviij ca
Van migale lxix cap̃
Vãder catten lxx ca
Vã noctiluca lxxi ca
Vãden velt ezel lxxij cap̃
Van onocentaur? lxxiij ca
Vãden water rotte lxxiiij ca
Vã een scaep lxxv ca
Vã panthera lxxvi ca
Van pardus lxxvij ca
Vãde elfinnen lxxviij ca
Vã pjtargus lxxix ca
Vēden pigmeen lxxx ca
Vã een varcken lxxxi ca
Vanden lups lxxxij ca
Vander vloen lxxxiij ca
Vanden eenhoern lxxxiiij ca
Vander vorschen lxxxv ca
Vãden salamãdre lxxxvi ca
Vãder splen lxxxvij ca
Vã stellio lxxxviij ca
Vãden serpent lxxxix cap̃
Vãd apen xc ca Vãdē meermin xci ca
Vãden scorpioen xcij cap̃
Vãder sogen xciij ca
Vanden stier xciiij ca
Vã tragelaphus xcv cap̃
Vãden mol xcvi ca
Vandē das xcvij cap̃
Van tigris xcviij ca
Vander motten xcix ca
Vãde houtwormen C cap̃
Vander slacken C i. ca
Vandē schilt padde C ij ca
Vãde coe C iij cap̃
Vã eē sondlinge nacie vã copē c iiij ca

Van een calk cv ca
Van een vrs of beer cvi cap̃
Vander beerinnen cvij̃ ca
Vander vossen cviij̃ ca
Van wormen cix ca
Noch van wormen cx ca
Van een slanghe heet vipera cxi ca

Hier beghint het xixste eñ laetste boeck eñ spreect vande verwen roken eñ smaken
Vandē verwen int ghemeen i. ca
Vande materie der verwen ij̃ ca
Vande materie ō swarter verwē iij̃ ca
Vande materi ō witter verwen iiij̃ ca
Va nden graden tusschen wittichept eñ swartichept v ca
Hoe veel specien van verwen daer sijn vi cap̃
Van eniger opinien die tlicht segghen te sijn vande substācie der verwē vij̃ ca
Vande vanderinghe ō verwen viij̃ ca
Vande verwe inden oghen ix ca
Vanden verwen int perticulaer eñ eerst vander wittichept x ca
Vander gheler verwen eñ vale xi ca
Vander bleecker verwen xij̃ ca
Vander roder verwen xiij̃ ca
Vander sofraniger verwen xiiij̃ ca
Vant selfde xv ca
Van menighe verwe vā loet ghebarnt xvi cap̃
Van punicens dat is verwe ghelijc pur pur xvij̃ ca
Van groene verwe xviij̃ ca
Vā liuid? een verwe so genoemt xix ca
Vant selfde xx. ca
Vander blaeuwer verwen xxi ca
Vander swarter verwen xxij̃ ca
Van een verwe hiet sinopis xxiij̃ ca
Van sirico xxiiij̃ ca
Van minio xxv ca
Van cinobrium xxvi ca
Van praesim xxvij̃ ca
Van cusacada xxvij̃ ca
Van arsenicum xxviij̃ ca
Van occa xxix ca
Van indicum xxx ca
Van atrement xxxi ca
Van melinus xxxij̃ ca
Van stibio xxxiij̃ ca
Van cerulen xxxiij̃ ca
Van purper xxxv ca
Vanden roke xxxvi ca
Vant effect der roken xxxvij̃ ca
Van stancke xxxvij̃ ca
Van smake xxxviij̃ ca
Vāde zoeticheyt sijnd̄ effectē xxxix ca
Vand̄ zoeter smaken xl ca
Vande smerighe smake xli ca
Vande zoute smake xlj̃ ca
Vande bittere smake xlij̃ ca
Vāde scarpe smake xliij̃ ca
Vande zuerighe smake xlv ca
Van een smake ghenoemt pontica xlvi ca
Van een smake hiet stipticus xlvij̃ ca
Vande smake sonder smake xlviij̃ ca
Van vuchticheyt xlix ca
Van honich l. ca
Van honich rote li ca
Van mulsum honich dranck lj̃ ca
Van mede lij̃ ca
Van clareet liij̃ ca
Van pigmentum lv ca
Van zuet honich lvi ca
Van was lvij̃ ca
Van een kaerste ghemaect van walse lviij̃ ca
Van melc lix ca

Van kemels melc lx ca
Van coemelc lxi ca
Van ghepten melc lxñ caꝑ
Van quicken melc lxiñ ca
Van ezels melc lxiiñ ca
Van paerden melck lxv ca
Van varkens melc lxvi caꝑ
Van dieren melc lxvñ ca
Van wepe lxviiñ ca
Van botter lxix ca
Van calse lxx ca
Van oude calse lxxi ca
Van gestremde melc lxxñ ca
Vã diuerse vuchticheden lxxiñ ca
Vã gecorrũpeerde vuchticheꝑt lxxiiñ c
Van eperen lxxv ca
Van slanghen eperen genoemt alpis lxxvi
Vã spinnen eperen lxxvñ ca
Van aernts eperen lxxviñ ca
Van gansen eperen lxxix ca
Van eenden eperen lxxx ca
Van lewerken eperen lxxxi ca
Van wpls eperen lxxxñ ca
Van rauens eperen lxxxiñ ca
Van swaens eperen lxxxiiñ caꝑ
Van cocodrillen eperen lxxxv ca
Van duuen eperen lxxxvi ca
Van slanghen eperen lxxxvñ ca
Van draecken eperen lxxxviñ ca
Van valcken eperen lxxxix ca
Van mꝑeren eꝑer xc ca
Van cranen eperen xci ca
Van grikkoens eperen xcñ ca
Van hennen eperen xciñ ca
Van swaluwen eperen xciiñ ca.
Van creekten eperen xcv caꝑ
Vã spinckhaens eperen xcvi caꝑ
Van lacerten eperen xcvñ ca
Vã wuwen eperen xcviñ ca
Van dupckers eper xcix ca
Vã sperwer eper C. ca.
Van cotornix eper C. ca eñ een
Van putoers eper c. ñ. ca
Van paeuwen eper c iñ caꝑ
Van pertrisen eper c iiñ caꝑ
Van musschen eper c v. ca
Van quackelen eper c vi caꝑ
Vã schilt padden eper c vñ caꝑ
Vãden struys eper c viñ ca
Vã turteldnuen eper c ix caꝑ
Vã weehops eper c x caꝑ
Vãde giers eperen c xi ca

Caco t.e.5.

Inco. 1.e.5.

Want dye eyghent
scappen der din-
ghen volgē moe
ten der substanci-
en nader ondscey
dinghe eñ regu-
len of ordenanciē
der substancien so
sel wesen die ordenanci een onderschey
dinghe der eygenscappen vandē welc
ken ouermits der godliker hulpē is dit
teghenwoerdighe wercskijn v̄saemt dz
mi nut is \ eñ bi auenturen anderen ludē
mede die de naturen eñ eyghentscappē
der dinghen die ghesprayt waren ouer
mits den boecken der heylighen eñ der
philosophen niet en kenden om te ver-
staen die duyster sentencien der scrifturē
die onder ghelikenis eñ figuren der ey
ghenscappen der natuerliker dinghen
eñ oec der consteliker dinghen bedect eñ
ghegeuen sijn vanden heyligen gheest
gelikerwijs als sinte dyonijs thoent in
der engheliker iherarcien seggēde Ons
en is anders niet te verlichten die god-
like radie die anagogice al om bedect is
mit menichfoudicheit der heyliger be-
deckenis Wāt het en is onsen sin nz mo
ghelic te climmē totter onmaterialiker
bescouwinge der godliker iherarchien
dat is wijsheit \ of hi seggen woude onse
moet of sin en mach niet climmen totter
bescouwinghe der onsienliker dingē ten
si dat hi ghestuert wort ouermits merc-
kinghe der dinghen diemen sien mach
Want die onsienlike dinghen gods dye
worden bekent bi dien dinghen die ghe
maect sijn eñ v̄staen Als die apostel seyt
Eñ dair om is die theologie voersienlic
ghebruyct ouermits heyliger leeringe
der poeten op dat wtter ghelikenis der
sienliker dinghen die spraken diemen al
legorice spreect eñ die ouersettingē des
v̄holen verstants gheuormt mogē wor
den \ eñ also sullen die gheestelike eñ on
sienlike dinghen toegheuoecht worden
den vleyscheliken dingen eñ oec dē sien
liken ouermits die graci des dinghes |
make ic dit tegēwoerdige wercskijn tot
ter timmeringe des huys ons herē die
welcke een hoghe gloriose god is ende
gebenedijt ind ewicheden d ewicheden
in welcken wercsken gewrocht wort vā
sommighen eyghentscappen d natuerli
ker dinghen d welcker sommighe is on
lichamelic eñ sommige lichamelic. eñ in
den eersten vanden eyghentscapen der
onlichameliker substancien nae horē on
derscheyden eñ scheelen vāden welckē
sommighe is den lichaem toe geuoech
lick als die redelike sinlike eñ groyelike
siele Mer sommighe ander die den lich
aem niet toeuoegelic en is als die engel
Eñ der engelen sijn som goet som quaet
Eñ inden goede is de oerde of ordenan
cie nae drier menichfoudicheit der drie-
uoudicheit \ waer of die heylige sinte dy
onijs onderscheyt drie hemelsche yerar
chien te wesen \ vanden welckē een yge
lic hout die disposicien van drien oerden
eñ also sijn dese neghen vandē welcken
mitter hulpen gods men doende sal we
sen ouermits ordinancien in desen werc
ken \ eñ dz also wel int ghemeen als int
speciael

Inden eerstē selmen werckē of
seggē van gode eñ vāden god
liken namen die van gode ge-
seyt worden \ of als totten wesen eñ per
sonen \ of als totten werke \ of tottē toe-

neygē Indē anderē vandē eygentscap-
pen d̄ engelē also wel d̄ goed̄ als d̄ quad̄
int gemeen eñ int speciael Indē derden
vandē eygentscappen der redeliker sie-
len als totter simpelheit hoerre natuerē
eñ als totten scheel eñ twidrachticheyt
hoerre crachten eñ vand̄ eendrachtich-
eit of v̄gaderinge eñ werckinghe indē li
chaem so si hē geeft een vorm ende vol-
maectheit Indē vierdē vandē eyghent
scappē d̄ lichameliker substancien als vā
den elementen eñ vā dien die daer of co
men wten welckē dat lichaem gemaect
wort \eñ vandē vier humorē wten welc-
ken dat lichaem gemaect wort Also wel
d̄ menschen als d̄ and̄ beesten Indē vijf
ten vā des mēschen lichaē eñ vā alle sijn
delē vandē welckē die heylige scrift mē
ci of gewach of doet Indē vi. vandē e-
taten dz is vandē oud̄dom of iarē Indē
vij. vandē siectē eñ vanden venijndē In
den viij. vand̄ werelt eñ vanden hemel-
schen lichaem Indē ix. vāder tijt eñ vā
den delen des tijts. Indē x. vand̄ mate
rien eñ formen eñ vā harē eygētscappē
eñ vanden elementē Indē xi. vand̄ luch
ten eñ vā haren passien Indē xij. vandē
vogelen int gemeen ende int speciael-
Indē xiij. vandē waterē eñ van harē on
derscheydē eñ vā haerre cierheit als vā
den vischē Indē xiiij. vand̄ aerdē eñ vā
haren delen Indē xv. vandē pronincien
Indē xvi. vandē gesteentē eñ vandē me
talen Indē xvij. vanden cruydē eñ van-
den plāten Indē xviij. vandē dierē In-
den xix. vandē toeuallē als vanden ver
wen eñ vandē smakē In desen xix. boe-
ken wordē gehoudē te gader mit corten
dingen die eygenscappen d̄ natuerliker
dinghē recht als die halmē of stroe die
de handē d̄ mayers ontulien mochtē co
men tot mijnre hant Indē welckē ic toe
geset of gedaen hebbe vandē minē lut-
tel of also mere als en geen .mer ic heb-
se alle wt genomen die geseyt sullē wor-
den in boecken die autent sijn d̄ heyligē
eñ der philosophen eñ hebse v̄gadert te
samen ond̄ een corte cōpendi /dat is een
cortheit die nvt is eñ orbaerlic gheliker
wijs als die wijsheit der lesers bi alle dē
titulen mach ondersoeken

¶ Hier eyndet het prohemium:

¶ Hier beghint bartholome⁹ anglici sijn
eerste boeck vande eygentscappen d̄ din
ghen

Wy sijn begerēde sō
mige dingē te opē
baren vandē eygēt
scappen eñ vandē
naturen also wel d̄
ghesteliker als der
lichameliker dinghen ende wi sullē tbe-
ghinsel nemen vanden genen die alpha
et o is eynde eñ beghin alre doecht en-
de guets int beginsel des vaders d̄ lich
ten vanden welcken voert comt alle dat
beste gegeuē dinc ende volmaecte ghif-
te Aenbedende ende biddende troest en
de hulpe op dat die gheen die alle men-
sche die in deser werelt coemt verlichtet
Ende verbercht die diepe dinghen van
der duysternis ende int licht die verbor-
ghen dinghen voert brenct die moet de
sen wercsken twelc totten loue sijns en-
de oerbaerlicheit der gheenre diet lesen
van diueerschen segghen der heylighē
ende oec mede der philosophen niet son

der arbeyt hebbē thans begonnen te vergaderen gewaerdigen te geuen saligher eyndinge

Het eerste capitel

DAer om ist als innocentius seyt en waer god alleen eñ een ewich onmetelic onwandelbaer almachtich eñ ō sprekelic vadeñ zoen eñ heylige gheest drie personen in een wesen in eenre substancien eñ in eenre naturē altemael simpel vader van nyemant | die soen vandē vader alleen | de heylige geest van hem beyden sonder beghinne eñ sonder eynde Die vader is winnende | de soen geborē de | die heylige geest comende vandē vader eñ vāden soen dese drie personen sijn consubstanciael in een substanci | te samē ewich te samen almachtich te samē ghelijc te samen een beghin van allē schepper alre sienliker dingen eñ onsienliker dinghen geesteliker eñ lichameliker creaturē die mit sijnre almachtiger doecht beyde te gader vanden beghin des tyts van niet gemaect heeft / als die enghelike natuer eñ die wereltlike natuer Eñ daer nae voert die mēschelike natuer de welc also meere als gemeē is gheset vtē lichaē eñ vten geest hier toe extra i. C i. Dat ande cap. vande enicheit des wesens of menichfoudicheit ō personen.

DEse heylighe drievoudicheit naden ghemeenen wesen is ondeylsom Eñ nae dien personalike eyghentschappē is sy beschedē inder simpelheyt hoirre naturen | niet gheuende enighe schedinghe noch oec ontanghende enicheit inder persoenliker eyghentschappen altoes een enicheit inden wesen eñ inden personen veelheit geuondē wort vander welker alle confuse eñ die stedighe versaminge of ghedaen wort | wāt als een ander vader is eñ een ander soē ende een ander heylighe gheest So en mach die vader gheen soen wesen noch heylige gheest Also en mach oec vkeert die heylige geest en mach gheen vader wesen noch soen Aldus en mach oec de soen geen vader wesen of heylige geest Mer een yghelic van desen is een wesē of een natuer die alleen beghin is vā allen ponder welc men anders gheen beghin vindē en can. eñ dit wesen noch het en is winnende noch ghewonnen noch voertgaende | mer het is eē vaō die winnet | soen die gewonnē wort eñ die heylighe gheest die voert gaet op dat die simpel distincti sy inden personen eñ inō naturen | die enicheit gehoudē wort waer bi al ist sake dattet een ander vader is eñ een ander soen | eñ een ander die heyligh gheest. nochtans anders niet Dat die vader is dat is die soen ende heylige geest Want die vader heeft hem al winnende ghegeuen alle sijn substancie sonder enige schedinge nochtan heeft hyt se al gehouden sonder verminringhe eñ aldus ist een Ende dat selue dinc die winnende vader die ghebarende soē eñ die heylighe gheest voert comende van hem beyden tot hier toe innocentius dye derde extra C. i. C Dat iij. cap. so wat vā gode gelept wort | of het is wesen of pet daermē god sondlinge bi kennē mach

OP dat die geseyde dingē eñ diemē seggen sel openbaerlic wt lichten mogē eñ verclaert worden, so is te merckē nader ghiften ō heyligē dz so wat in gode is of datmen van gode seyt anter het is een wesen of een kenninghe of een persoen. wāt in dz wesen gods sijn drie personen eñ dese drie personen sijn een wesen eñ een god. eñ een yghelic van dien

personen is eē wesen eñ een god die va
der vā nyemāt \die soen vandē vad̄ ghe
borēde . die heylige geest vandē vad̄ eñ
vanden soen voertcomēde | die vad̄ wint
den soen die soen wort gewonnē . eñ die
vad̄ mitten soē ademt den heyligē geest
Eñ dat die soē ademt of spireert dē hey
ligen geest dat heuet hi vandē vad̄ | wāt
so wat die persoen heeft of doet dat he-
uet hi vandē persoen vandē welcken hi
is eñ daer om want die soē is vandē vad̄
so heeft hi alle dingen vā hē . eñ wāt die
heylige geest is vanden vad̄ eñ vanden
soen daer ō dat hi heeft dat heeft hi ge-
meenliken van beyden Mer ō deser ge-
borenisse wille eñ voertcomenisse wille
so en is die vad̄ nz meerre dā die geborē
de soen of die voertcomende heylighe
geest . wāt die waerheit des godlikē we
sens is gelÿc in hē eñ indē vad̄ al ist sake
dat alle dingen effen gelÿc vā hem ghe
hadt wordē int boeke vand̄ drieuoudich
eit eñ in hugone eñ in augustino eñ in ri
chardo ¶ Dat iiij. ca. vande bekennis-
sen gods.

Daer sÿn v. nociones als hugo en
de augus. segghē als vad̄licheit onghe
boerlicheit soenlicheit voertganc en ge
myen spiraci | dat is ademinge of inbla-
singe eñ dese viue wordē ond̄wÿlē gehe
ten nociones dat sÿn bekenningē . wāt si
makē die personē bekent eñ onderwÿlē
worden si gehieten distincciones \ dat is
ond̄sceydinge want si die personē onder
sceydē . eñ onderwÿlē wordē si geheten
relaciones dat sÿn v̄tellinge \ want ond̄-
wÿlen wordē die personē onder malcan
derē te samē v̄telt ouermits dien . si wor
den oec geheten proprieteytē dat sÿn ey
gentscappē want si den personē proper
lic in sÿn Eñ van dese bekenninghe wor
den daer drie ghehietē personalike pro
prieteytē Als vad̄licheit soenlicheit en-
de voertganc \ daer ō dat si personē ma-
ken want vā dese viue bekēnige sÿn drie
des vaders | als ongeboerlicheit vader
licheit eñ gemeen spiracie dat is ademī
ghe . eñ twe sÿn des soens / als soenlich
eit eñ gemeen spiracie eñ mer een alleen
des heylighen geests \ als die voert gāc
Noch ten miscoemt den heyligē gheest
yet dat hi alleen een bekennighe heeft.
noch de soen en loept nz ouer dat hi der
twe heeft . noch die vad̄ en is niet meer
re dan den anderen tween personē al ist
sake dat hi mit drien bekennigē vanden
anderē onderkent wort . want nader re-
gulen is te houdē vā desen bekenningē
dat en geen vanden anderē Eñ dz elc is
dat godlic wesen eñ een god eñ een we-
sen Item en geen bekēnige in is dē god
liken wesen . mer alleē den persoen wāt
dat wesen of die weselicheit noch ten on
derscheyt noch ten wort nz onderschey
den Mer die personē alleen wordē van
malcand̄ onderscheyden ¶ Dat
v. ca. dat god bekent wort in sÿn werck

Al ist sake dat dz godlic wesen van-
den sterflikē volcomelic nz bekent
en mach wordē noch begrepē hier indē
wege nochtans worttet bekent in sÿnre
daet . in also veel alst een sake eñ beghin
is alre dingen . want die dwaes twiuelt
nauwe god te wesen eñ nochtās wat dz
hi is nader grootheit sÿnre mogentheit
dat en ond̄tast geen v̄stant enichs crea-
turē Als damascen⁹ seyt eñ daer om en
mach dat godlike wesē posetiuelic nz be
kent worden dā bÿd̄ daet sÿnre wercken
al is dat sake dattet bedroeflic of ouer-

mits misslaken menichfoudelic indē scrif
ten gedescribeert eñ genoemt wort
Dat vi. ca. wat de namen vā gode betey
kenē.

OM ō opēbaerlicheit eñ kēnisse der
namen die ons god een wepnich condt
maket so is te merckē in eenrehāde sim
pel eñ groue merkinge dz alle naem vā
gode gesept Anter het maect dz godlic
wesen condt of het maket openbaer dz
wesen of den peesoen. wāt die namē die
condt makē dz wesen wordē gheheeten
wesentlike eñ die condt maken den per
soen die wordē ghehietē persoenlike eñ
die condt makē bekenninge die worden
gehieten bekennentlike. wāt die wesent
like naē die lupdt in wat eñ wort predi-
ceert in wat. mer die persoenlike naē be
teykent den welkē eñ wort prediceert in
den welckē. eñ die bekēlike naem betey
kent welc eñ wort prediceert i welc. wāt
dese iȳ. predicata als quid quis quē que
eñ quā quod wordē dicwȳle gelet inder
godlicheit als wie is die vaē of die soē
of die heylige gheest | welc is die voert
ganc soēlicheit vaēlicheit Dat is die sub
stancie essencie dat is twesen eñ deser ge
like die welke puerlike beteykenen soe
wat een dinck is Eñ simpelic eñ nauwe
beteykēt dat godlike wesen Dese woer-
den alle aid? onōlcepdē Dat vȳ. ca.
vā de namē des onōlcepts sȳns wesens

WAnt dat wesentlike naē anter het
is substātiuū nomē of het is adiec
tiuū nomē eñ ist substātiuū. anter het is
nomen abstractū of concretū of tmiddel
vā beyden | wāt wi die abstracta nomina
Als augustin? sept heptē Die welke ab-
solute een wp betekenē dz godlike we
sen als twesen goedertierenheit eñ god
heit eñ deser gelike die welke altoes sȳ
eñ betekenē dat godlike wesen. Noch
ti en mogē nz getogen wordē ouermits
enige vgaderinge om te betekenē voir
den persoen Dāt alsulke nomina geno
men mitten prepositiē of ōbis of pertici
pȳs personalib? of nocionalib? maken
die propositiē valsche indē welkē ti ge-
set wordē Daer bi dese is valsch dz we-
sen wint of wort gewonnē. dat wesen is
vandē wesen \ of dat wesen is bȳden we
sen eñ deser gelȳcke Eñ daer ō is te hon
den vā desen nomina of namē die puer-
like wesentlike sȳn dat is essencialia Dat
alle nomē dz puerlike welelic is sept vā
elken persoen bi hē seluē eñ van allen te
gader singulariter dat is eenrehandelic
eñ nz pluraliter dat is veelic als in dese
gelikenis Die vaē is godheit dpe soē is
godheit die heylige geest is godheit eñ
te gader ist een godheit eñ nz godhedē.
Dat achte ca. vande namē gods diemē
noemt cōcretum.

DJe noiā concreta dat sȳn noiā die
mede gemeeret sȳn eñ gewassen ter ma
nierē ō gemeertō noiā die formē betekē
nē i supposito recht of ti betekenē sou
dē eē form it subiecteals god scepper eñ
const die welke gemeenlic betekenē dz
godlike wesen \ mer onōwȳlē supponerē
ti voer twesen eñ onōwȳlen voer dē per
soen Dat ix. ca. vande namē gods

Die men noemt medȳs

OVer die middel noiā wordē gehie-
tē middel die de manier forme eñ betey
kenis hebbē vāden abstractē dat is dien
ofgehaelt eñ gotoghē | mer ti hebbē die
gewoent eñ dat ambocht ō nominū con
cretorū dat is der namē die ghemeerret
eñ gewassen sȳn als tlicht eñ wȳsheit eñ

deser gelike. dese noiã al ist dat si abstrac
tiua sijn dat is aftogelic si dienẽ ondwilẽ
voerdẽ personẽ Want alsmen seyt tlicht
vanden licht wijsheit vand wijsheit tbe-
gin vãden begin eñ deser gelike | eñ alle
dese spreecken als die abstracta vã elkẽ
persoen bi hẽ eñ vã alle te gad nz plura-
liter mer singulariter Dat x. ca. van
de toevoeginge d namen die puerlic be
teykenẽ het godlic wesen.
Adiectiua noiã dz sijn noiã diemen
sien noch tastẽ en mach eñ wordẽ gehie
ten noiã die toewerpelic sijn eñ sõmighe
beteykenẽ dat godlic wesen puerlic niet
daer mede merckẽde als du sulste goet
wesen eñ deser gelike sommige and be-
teykẽt wat positiue dat is settelic. sõmi-
ge and wat priuatiue dat is beroeflich-
eit | als ewich beteykẽt principaliken dz
godlic wesen eñ and weruẽ beteykẽt der
uinge des beginsels eñ des eynds wair
bi alsmen seyt ewich god. is die sin god
is eñ derft dat begin eñ dat eynde. eñ al
so oec õmetelic beteykent dat godlic we
sen eñ beteykent eẽ ofweygeringẽ d ste
deliker matẽ eñ also seytmẽ oec onbescri
uelic of onbescreuẽ ouermits d ofkerin-
ge d stede eñ waer eñ deser gelike is oec
ald⁹ te vstaen eñ dese namẽ spreeckẽ vã
allẽ personẽ te gad eñ gesceydẽ singula-
riter eñ pluraliter \ als die vader die is e
wich die soen is ewich die heylige geest
is ewich eñ dese drie sijn een ewich
Dat xi. ca. vand namẽ gods bi haer eer
ste insettinge of beteykenisse
Adiectiua noiã die welke yet betey
kenẽ positiuelic sommige beteykenẽ de
daet indẽ creatuer eñ sõmighe dat wed
scuwẽ eñ d geenre die welke die daer be
teykenẽ | sommige beteykenẽse int heb-
bẽ of ind heb of ind hebbinge \ als recht
uaerdich ontfarmhartich eñ deser geli-
ke \ sõmige ind werckinge als rechtuaer
digende ontfermer eñ deser ghelike eñ
die geẽ die beteykenẽ die daet ind werc
kinge seggẽ vã dien vter tijt \ want god
began die ontfermer te wesen doe hi be
gan te ontfermẽ. mer die geen die betey
kenen de daet indẽ hebbẽ segghẽ vã go
de ind ewicheit als god was van ewen
rechtuaerdich eñ barmhartich
Dat xij. ca. vãde naẽ gods nemende sijn
begĩsele vã eẽ anhãgige des gelijckenis
Mer die namẽ die dz wedscouwẽ be
teykenẽ | sõmige beteykenẽ dz we
derscouwẽ des sceppers tot sinẽ creatu
ren als god is een toeuerlaet eñ des ge
like \ sõmige beteykenẽ dat wedscouwẽ
tottẽ personẽ tottẽ persoen \ als gelijc eñ
alleens Wãt gelike beteykẽt principali
ken dz godlic wesen. eñ and weruen be
teykent die persoenlike ondsceydinghe
ald⁹ sulke namẽ al ist dat si een wesen be
teykenẽ nochtãs ouermits redẽ datter
beteykent is sprekẽ si vandẽ personẽ te
gad genomẽ pluraliter eñ nz singulari-
ter wãt men seyt nz pater et fili⁹ sunt si-
milis in singulari mer men seyt sunt simi
les in plurali ¶ Dat xiij. ca. vã toeual
lende namen.
Mer adiectiue nomẽ | sommige sijn
deylbaer als aliquis alius dat is als ye
mant een and eñ deser gelike eñ sõmige
sijnd diemẽ tellẽ mach als vn⁹ duo tres
eñ alle die in neutro genere ghesubstãti
ueert sijn beteykenẽ dat godlike wesen
eñ sprekẽ vã allen den personẽ singulari
ter eñ nz pluraliter | als pater et fili⁹ sũt
vnũ in neutro genere. mer in masculino
genere et in femenino genere so sijn dye

noiã gesubstantiueert sijn persoenliken.
Waer af desen waer is pater et filiꝰ sunt
duo dat is vaď eñ soen sijn twe is dat sa
ke dat dat duo hier masculini generis is
mer is dz duo neutri generis so is die re
den valsch Want aldꝰ sulke noiã die ad
iectiuelic gehoudẽ wordẽ volgen die na
tuer hoer nomẽ substãtiuoꝝ | waer bi is
dat die noiã substãtiua essencialia dat is
weselic sijn soe sijn die noiã adiectiua oec
also eñ sijn si personalia soe sijn si die ad
iectiua oec also want dese oraci is valsch
pater et filiꝰ sunt vnꝰ \ mer dese is waer
sunt vnꝰ deꝰ ¶ Dat xiiij. ca. vande per
soenlike namen

Mer persoenliker namẽ Sõmighe
spreeckẽ vã een persoen alleẽ als die va
der die soen die heylige geest \ sommige
vã tween also dz vã beydẽ als tbeghin
des heyligen gheests wãt die vaď ist be
gin des heyligen geests eñ die soẽ ist be
ghin des heyligẽ geests | waer bi alsmẽ
seyt pater et filiꝰ sũt principiũ spũs sanc
ti dat is die vaď eñ die soẽ sijn begin des
heyligen geests daer supponeert princi
piũ voir twe personẽ eñ beteykẽt een be
kenninge als een ghemien inspiraci dat
is inblasinge. Eñ sommige oerdelẽ van
tween personẽ alsoe dat vã haerre geen
Als pater et filiꝰ sũt duo si masculini ge
neris eñ nz neutri Sõmige oerdelẽ van
drien also dz vã haerre gheen bi hẽ Als
trinitas een drieuoudicheit Wãt als ysi-
dorus seyt li. ethi. vi. is gehieten trini-
tas een drieuoudicheit daer õ dattet al-
een wort wt drien als een eenicheyt der
drier Want wanneer drie sijn dat is drie
personẽ een sijn wãt si alle in hẽ bliuẽ eñ
alle in allẽ daer õ die vaď die soen eñ die
heilige geest sij drieuoudicheit eñ enich
eit eñ dat selue inď naturẽ \ als een int we
sen eñ drie indẽ persoen wãt omder ge-
meenlicheit ď mogentheit drie om ď ey-
gentscap ď personẽ Sõmige noiã die or
delen vã alle den personẽ Also dat nz vã
allen of vã velen singulariter mer alleẽ
pluraliter | als ypostasis of persoẽ. wãt
die vaď die soen eñ die heylige geest sijn
drie ypostases of personẽ eñ nz een per-
soen ¶. Dat xv. ca. vande onďscheydin
ge ď bekentenis der namẽ gods.

Noiã vero nocionalia dat sijn noiã
die bekenlic sijn eñ sõmige sijn abstracti-
ua \ als geboertlicheyt vaďlicheit voert
ganclicheit eñ inblaselicheit eñ deser ge
like. Sõmige sijn daer cõcretiua dat sijn
mede wasselic eñ adiectiua dz is toewer
pelic als ongeboerlic | winnẽde geboren
de inblasende eñ voertgaende. mer alle
abstractiua nomina redenẽ vanden we-
sen \ waer af dat dese reden waer is Dat
wesen is vaderlicheit ende alsoe v̓keert
die gheborenis is ongheboerlicheit | en
de also v̓keert eñ alsoe vanden anderen
eñ die concretiua nomina in redenẽ nim
mermeer vandẽ wesen sijn si noiã of per
ticipia eñ dair om sijn alle alsulke propo
sicien valsch dat wesen wint of wort ge-
wonnen of dat wesen is winnende of ge
wõnen ende also vanden ãderen. Item
sõmige ď bekẽliker namẽ sprekẽ van e-
nen persoen alleen als die winnende vã
den vaď die ghewonnen of die geboren
de vanden soen die voertgaende vandẽ
heylighen gheest \ sommige spreecken
van beydẽ Als spirerende dz is ademẽ
de vanden vader eñ vanden soẽ wãt die
vader eñ die soen die ademen den heyli
ghen gheest. sommighe oerdelen oeck
vã elken als ghescheyden oef onď deylt

vanden anderen persoñ. eñ also oec die soen eñ die heylige gheest

Dat xvi. ca. vande eygentscappen des godlics wesen

IOhānes damascen? die determineert int eerste boec int achtende ca. bequamelic die godlike proprieteytē des godliken wesens Eñ sept god is eē onbescepen beghin sonō begin \ ongewonnen \ ondeylsom | onsterflic \ onghedetermineert machtich tot ōeyndelikē dingē simpel ongemaect | ōuloepelic onpȳnlic ontellic onuerwandelic conteyn ō goedtierenheit eñ ō rechtuaerdicheit \ een ōstandelic licht ontoeganclic doecht eñ ō metelic eñ nochtās alle dingē meet mitten eygen wille ō creaturē alle dinghen volbrencster alre dinghē. onthouster eñ behouster alre dinghē. voerstenster alle dinc vuullende in horē rȳcke. alle dingē dominerēde eñ gebiedende eñ en hebbē de geen contrari alle dingē onbeulecklic houdēde allē substācien bouē gaende eñ wesende bouen al op die goedē ouer volheit ouer die principaten eñ ouer die potestaten ordinerēde eñ disponerende ouer alle oerden Eñ wesende ouer alle substācien leuē reden eñ ouer alle ōstant wāt bi hē seluē ist een licht. bi hē seluen goetheit bi hē seluen ist leuē bi hē seluen ist substācie bi hē seluē ist wesende eē contepne des wesens | den genē die sȳn eñ den genē die leuē \ eñ den genē dinghen die gelȳckē die redē ō reden eñ is hē allen een sake alre goede \ een substācie eē doecht een wille een werckinge een begin een macht een heerscappie een godheit in drien volmaectē personē des vaders des soens eñ des heyligē gheests mit eenre redē wort hi geloeft geoefent eñ aengebeedt waer bi die drieuoudicheit is onconfuselic ōenicht eñ onuerscepden. want dese personē sȳn onuerstaēde eñ vā malcanderē onuerscepdelic eñ en sȳn nz cōfuselic ōkeerlic te gaō noch gemenget wordē noch te gaō ghescheynt wordē Wāt die vaō is indē soen eñ indē heyligē geest Eñ die heylige geest indē vaō eñ indē soen eñ die soen indē vader eñ indē heyligē geest eñ geen menghinge gemaect of ōkeeringe des eens indē anderē sonō gheleende schemisse Mer ymmer die personē mit horē proprietepten sȳn vā malcanderē ōlschepdē eñ naō gelȳcheit des wesens so sȳn onschepdelic ōenicht \ waer bi die godlicheit is simpel eñ ondeplic Eñ heeft sinē creaturen menigerhande ghiftē gegeuē Mer om wāt si gemenichfoudicht is so blȳft si ō deplic ouermits den gauen Eñ bekeert sȳn creaturē tot sȳnre simpelheit eñ ōgadert eñ ouer gaet alle dingē ongemengdelic Eñ bi haer niets niet bekent si alle mit eenre simpelre kenninghe. also wel die tegenwoerdige dingē voerledē dingen eñ toecomēde dinghen. die alle dingē doet die hi wil Mer hi en wil alle dingen die hi mach hi mach die werelt ōliesen mer hi en wils nz doen Item die selue damascen? sept int eerste boec int xvi. capitel God onmaterialikē wesende is onomscriuelic. wāt hi en wort in eenre stede nz gehoudē wāt hi is stede sȳns selues alle dingē ōuullende. wesende bouen allē eñ alle dinghē houdende ouer gaēde ōgemēgdelic die natuer eēs ygelics geuende hē allē sȳn werckinge naō ontfanckeliker doecht eñ want hi al onderplsom is soe is hi ouer al temalic altemael eñ nz een deel indē deel deelaftich

lic geſcepden. mer altemael in allē eñ al te mael ouer alle dinc / waer bi hi is alleen onbegrijpelic eñ onepndelic eñ van nyemāt dan vā hem ſelue bekent wāt hi alleen is ſijns ſelfs beſcouwer want tot ſijnre aeliger begripinge en mach geen creatuer genakē wāt hi ſonder eynde is in hem ſelue Nochtās mit ſijnre doecht eyndt hi onepndelike dinghen eñ termineert / dat is eyndt alle dinghē ō welcke termegiſtus / beſcriuēde wat god is nae dat hi ȳmocht eñ ſept ald? God is eē ū ſtandelic ſpere dat is eē ōloep wes centrū ouer al is mer die circūferencie nergent Eñ dat godlike weſē allment in hē ſelue merket ſoe iſt volcomē ter manierē vandē ſpera wāt het en heeft gheen beghin noch geen eynde Mer alioet ghemerct wort alſt die ſake lepdende is die dingen in enen weſen . eñ die dingē merende eñ eyndende daer ō hiet hi te weſen centrum . wāt gelijc dz cētrū die liniē eynt eñ vā hē dye liniē geleit wordē alſo lept god die creaturē eñ meretle eñ eyndetle Dat xvij. ca. hoe bernard? beſcreuē heeft de godlicheit

In eenre and̄ manier beſcrijft bernardus god / als een ſake bider daet leggende \ god is een wille almachtich goedertierenheit eē ewich licht onuerwandelike redē geuēde tgedacht tot hē gelikende \ leuē makende te geuoelē beghe rende te luſtē bredende te gripen rechtuaerdigende te verdienē toegaende ter minnē . vruchtbarende ter vruchten voerderende ter goetheit fluerēde totter gerechticheit ſtarckende ter doecht formierende totter goedtierēheit matighende ter wijſheit vloeiende ter vlichtinge vlichtende ter bekeninge ewigēde ter onſterflicheit vvullende ter ſalicheit ōmegaēde ter ſekerheit . hi mint als die minne . hi bekēt als die waerheit . hi ſidt als die rechtuaerdicheit . hy domineert als die mogentheit . hi regiert alſt begin . hi gheneeſt als die ſalicheit hi vtellet ende voertbrenct alſt licht . hi ſtaet bi als dye goedtierenheit hier toe bernardus

Dat xvij. ca. vande namē die gode beteykenē in ſijn wercken

Ende al is dat ſake dat die werckē vā hepliger drievoudicheit ondeplikē ſijn nochtās wordē ſi vandē hepligē onderſcepden Sommighe in namē ouermits welckē namen god bekent wort in ſinen werckē die onnotabel is . eñ onbekenlic in hē als totten binneſten ō mogentheit eñ het ſijn oec ſommige geepgende namen die ouer genomē eñ ouergeſet ſijn

Dat xix. ca. vande toegeuoechde namē als gode toebehorende van ſijn proper weſen.

Er die namē die daer toe geepgēt ſijn dier ſijn tien vandē welckē pſidor? int ſeſte boec int eerſte capitel ſept ald? \ die eerſte naem is el of chiros dat is ſtarck want mit gheenre fiecten en mach hi beduct wordē Die and̄ is eloe dat in grijex is theos dat is ſebos of weſe daer ō dat god te weſen is van allen die hē oekenē Die derde naem is ſabaoth dat is pri? ō ſcarē dair ō dz alle die ſcaer des hemels is ſijnre heerlicheit onddaen Die vierde naē is elyon of ramacel dat is die hoge god Die vijfte naem is epel / dat is . dye is . want god die ewich is die is waerlic dye alleen kende te weſen eñ gheweeſt ende nv niet te weſen of en bekende niet toecomende te weſen Die ſeſte naem is adonay / dat is dñs een here . want alle

die werelt wort sÿnre heerlicheit ond̄ ge
worpen Die seuende naem is ya . dat is
die heylighe gheest want god is gheest
Die achtende naem is tetagramaton eē
naem van vier letteren . wāt hi wort mit
vier letteren ghescreuen bÿden hebreen
die hem pronuncieren eñ segghen on-
sprekelic eñ beteykenen den naem gods
dat hi onspreeckelic geseyt wort nz dat
mens niet spreecken en mach . mer wāt
sÿn beteykenis niet begrepen en mach
worden vāden menscheliken hartē Die
neghende naem is sadaÿ dat is almach
tich wāt sÿn naem is almachtich eñ hiet
daer om almachtich om des wil dat hÿ
al doet al dat hi wil eñ niet doende dz hi
niet en wil Eñ dat hē anders alsoe vele
gesciede so en soude hÿ nimmermeer al
machtich wesē De tiēde naem is eleym
eñ is een naem der drieuoudicheit eñ be
hoert totten vader totten soen eñ totten
heylighen geest Eñ daer om ist plurale
bÿden griecken Eñ singulare . want het
beteykent dat godlic wesen mitter sup-
posicien der drier personē \ waer bi men
seyt trinitas dat is drieuoudicheit als d̄
drier enicheit of v̄sameninge Dz xx ca.
vā de ouergesette namen gods.

HEt sÿn oec sommighe namē die o
uer geset sÿn vanden creaturē die
welcke die scriftuer besicht eñ oirbaert .
wanneer hi meent te exponeren sommi
ghe condiciē des sceppers . danielis li.
i. C. xiiij. Wāt in der heyliger scriftē sÿn
veel dinghē bi figuren geset het is noet
te wetē dat die lude die mit grouen vley
sche sÿn die en mogen niet v̄staen die ho
ghe eñ onmaterialike werckē d̄ godlich
eit . dan mit sommige formen eñ gedenc
kenis eñ kennissen die welcke die men-
schen dicwÿl gewoen waren te bruyckē
want alle lichamelike dingen die vā go
de gheseyt worden die en worden nz v̄-
standē properlic mer figuerlic wāt god
is simpel eñ niet figuerlic nochtās seyt
men dat hi oghen oghebraeuwen ende
ghesicht heeft want hi is hebbende die
merckelike doecht alre dingen. eñ voer
hem en mach niet v̄borgen wesen eñ nz
en macher onder vlyen sÿnre kennisse
Men bescrÿft dat hi oren eñ horen heeft
want bi hem seytmen genadicheit te we
sen eñ die ontfanghinghe d̄ bodē en ont
sien wi niet Men seyt dat hi mont lippē
eñ kinnebacken heeft want die recht of
si sprekende waren soe vertellen eñ seg-
ghen si ons ouermits inspiracien welke
dinghen tghedachte d̄ menschen ouer-
mits aldus sulken gheluden spreket eñ
thoent Men seyt oec dz hi een strot he
uet eñ enen smake . want hi heeft ghe-
noecht indē werckē onser rechtuaerdich
dicheit als indē smake. hi heeft noesloc
ken eñ roke . wāt als die soetste roke be
haecht hi den heer Soe wat begheertē
der oetmoedicheit hi hem bewÿst si ghe
dencken hē een aensichte te hebbē. wāt
ouermits sinen werckē so openbaert dz
godlike sermoen of die godlike redē sÿn
doecht eñ sÿn tegenwoerdicheyt of sÿn
armen eñ handen beteykenē sÿn subtÿl
ende onuerwinlike werckinghe dicwÿle
comt hi den armen te hulpe eñ helpt dē
ghenen dies nootruftich is eñ daer om
wort hi geseyt voet te hebben ende oec
borst eñ hert om dat naerstige ghedacht
der gheenre die berouwe hebbē . hi he-
uet buke eñ darmen om die onsalicheyt
eñ dat medelÿdē dat in ons is Men seit
dat hi toernich wort eñ v̄woet ō dē haet
d̄ quaetheit eñ ō die rechtuaerdige wra
ke die hi den sondarē doet Men seyt dat

hi slaept eñ v̄ghet om die geueynstheit des onrechts eñ om die gedenckenisse d̄ wraken Waer bij dat in so meniger manieren onse behoeflicheit v̄uullet worde ouermits sijnre weldaet eñ nader menscheliker manieren heeft hi menigerhā de leden ¶ Dat xxi. ca. van veel diuerscher namē daer god vā veel menschen bi ghenoemt wort.

Noch sijn daer sommighe and̄ namen die welke totter gheenre beteykenis die vāden op genomenē mensche xp̄o als den soen gods v̄staen worden vandē gelikenissen d̄ dingē die constelic ouergeset alst openbaert in ysidoro li. vij. ca. ij. Daer men seyt dat cristus in menigher manierē plach ghenoemt te wordē ind̄ scriften. Men seyt aldaer dat xp̄s geheten was vā crismate \ dat is vā den crisma. wāt hi voer alle sijn gheselscap is volleert mit volcomenheit alre gracien die ouer gheset is ihūs in ebreuschen \ sother in griex | saluator dat is gesontmaker in latijn Waer ō dat hi messias in ebreeuschen genoemt was daer ō dz hi godlic gedeelt is ouermits die priuilegiē alre propheteliker papeliker eñ conincliker dignitey ten Wāt messias is also veel te seggē als vnctus dat is ghesalft \ hi wort oec geheten emanuel dz is nobiscū deus dat is god mit ons geborē indē vleysch ouermits d̄ maecht eñ opē barende voechde hi hē tot ons | hi wort oeck geheten. v̄bū caro factū \ dat is die soen is vleysch gemaect. want hi is v̄bū in also veel als hi geborē wort vāden vader ind̄ ewicheit. Mer hi is vleysch als vand̄ moed̄ geborē in die v̄wandelicheit des tijts. eñ also wort hi vnigenit⁹ ghehietē eñ primogenit⁹ wāt hi was een enich soen des vad̄s eñ oec d̄ moed̄ voer den welckē eñ nae den welckē en sel geē ander wesen Eñ oec mit veel and̄ manieren wort hi prefigureert. Indē gescapē dingē hi wort oec principiū gehetē wāt die vad̄ maecte eñ dede alle dinc bi hem hi hiet oec finis | dat is eynde want in hē eñ bi hē eyndede hi alle dinghē. hi wort geheten die mont gods Wāt ouermits hē so spreect die heer der werelt. hi hiet oec hant | want die vniuersiteyt der dinghen wort onthouden ouermits hē. hy hiet oeck wech \ want ouermits hē wort totten loen gecomen. hi hiet leuen | wāt in hē wort geleeft. hi hiet die waerheyt want hi en bedriecht nz noch en wort nz bedroghen. hi hiet oec fonteyn \ want hi is eē ongebreckelic opganc alles goets ende weder maect die dorstich sijn ende mit veel and̄ ontellike eñ ōeyndelike figurē wort hi ons te v̄staen gegeuē indē scrifturē Als ysidorus daer seyt eñ settz menichfoudelic inden exempelē als die vader eñ die soē om menigerhāde werck en indē creaturē wort hi genoemt mit menigherhande namen | alsoe wort die heylige gheest ghelijct den vader ende den soen inder simpelheit der consubstācialiker naturen ende wort mede ewich gheheten mit diuerschen namen eñ mit veel dinghen dicwijl ende menichwarf waer om datmen seyt sapiencie vij. dz hi heylich is in allen als inder sacrificaciē der creaturen. ende hi is menichfoudelic inden onderscheyde des crismen ende der ghauen. hi is enich inder eenformiger vestinge des vaders eñ des soēs eñ oec inder minliker enicheit d̄ gedachten ende der begheerten hi is gematich inder bescheydender eñ gematigher or

denancien der wercken. hi is ghespra-
ket inder bewisinghe der facundien en-
de des wel sprekens | hi is onbeulect sō-
der siecte der smetten | hi is zoet in sinen
geboden | soeter in sinen raden alre soet
ste in sinen lonen. Minnēde goede daet
diemen doen sal die zoet is indē bescou-
weliken dingen. menschelic minnende
menschelic gheselscap Goedtieren heb
bende in hem een ingeborē goetheit | sta
dich eñ moet gheuende den sieckē vas-
ticheit eñ altemaelen gheen v̄wandelin
ge der stonden | hi is seker dien hi bescer
men wil | hi is ofhalende alle v̄uaerlich
eit. hebbende die doecht alre dingē ge-
uende hem alle doecht eñ volcomēheit
alle dinghen voersiende | hebbende kē-
nisse alre dingen | gripende alle verstan
delike gheesten. ondersoeken dat beroe
ren eñ begheerte alles redelics geestes
hi is suuer in hem seluen eñ is vandē an
derē ofhalende die smettinge Oec wort
hi mit veel ander namen ghenoemt | eñ
hi hiet oec een vinger ouermits sÿn we
telic eñ subtÿle werckinghe | hi hiet oec
duue om die minne d̄ simpelheit. hi hiet
oec wolken om de v̄coelinge der hetten
hi hiet oec wint om die heÿmelike inspi
raci der graciē | hi hiet oec leenment om
die wtwaseminghe der gracien | hi hiet
oec douwe of regen om die vruchtbaer
heit der sielen. hi hiet oec honich om die
soete onuerwandelinghe des binnēsten
mēschen | hi hiet oec olÿe om die binnen
ste vetticheÿt d̄ sielen eñ om hoer grote
blÿscap Die godlike gheest wort menī-
gen anderen gelÿc Mer het is genoech
voer een exempel Nv willē wi onse hāt
toe setten totten eÿgentscappen d̄ enge
len mitter hulpē ons herē ihū cristi

Face 1.e.5.

Hier begint dat anderde boec vande eyghentscappen der engelen.

O Vermits die godlike hulpe willen wi voert brenghē de wesen sommighe dingē vandē proprieteytē der enghelen int middel Indē eersten is vā hem te beghinnen int generale dz is int gemeen Daer nae int speciael / dat is int sonderling daermen die disposicien dat is sceppinge van allen oerden eñ diuersche bewÿsinghe d̄ officiē ghedeclareert sullen wordē bÿder ordenancien alst desen tegenwoerdighē wercsken betamē sal of betaemt

.Dat eerste capitel wat de naem enghel beduyt

Angel⁹ dat is eē engel \ in griex hiet een enghel angel⁹ In hebreusch malach / mer in latÿne nunci⁹ dat is bode daer ō dat die godlike wille ouermits dienst der enghelen moet dē volke geboetscapt wordē waer bi dat angelus is eē naem des ābochts eñ nz der naturē wāt die geest en is geē engel Mer wanneer hi eerst vā gode gesent wort dā so wort hi eerst properlike angel⁹ gehieten welcken engel hi vloegelen gegeuen heeft ouermits oerloue des maelres ind̄ welker haesteliker beroeringhe die voerscreuē pictorale oerlof voer toent eñ bewÿst den simpelē bÿ figuren die snelle werckinge der enghelen ghelikerwÿs als die outheit en verboet niet den wÿnden vlogelē toe te scriuen vandē poetē Als ÿsidor⁹ seÿt li. vÿ. ca. vÿ. of hi seggē woude dat die poetē plagen te scriuen dat die windē vloegelen hadden figuerlic te spreken.

Dat ÿ. ca. wat een engel is nae dz iohānes damascenus bescrÿft.

Angelus als damas. seÿt / is een verstandelic beruerlic substancie altoes vrÿ vā wil dienende of bewisende gode int gemeen nader graciē eñ nz nader naturen v̄nemende onsterflicheit wt deser descripcien d̄ naturen vandē engelē so v̄rÿst menichfoudige proprieteÿt der engelen Angelus wort geseÿt een v̄stādelike substancie want ouermits die redene d̄ gheestelicheit sÿnre substācien verneemt in hem alle die v̄stādelike formē d̄ sonderliger gheestelicheit eñ begrÿpt die kenlike gedaenten Eñ hoe dz hi vorder is vanden dwange d̄ aerdeliker naturen also veel is hi volmaecter Ind̄ bescouwinge d̄ onmaterialiker dinghē als men openbaerlic seÿt in li. causarū. wāt die v̄standenisse sÿn vol formē eñ daer ō alle kenlike gedaenten die onder hē sÿn die v̄lichten in hem Als hi daer seÿt Cōsequēter Itē die enghelike natuer voert gaet alle lichamelike creaturen ind̄ subtÿlheit des wesens in simpelheit eñ des v̄stants doerschinicheit in abelheit des vrÿes willes want dese engelike natuer en heeft genē afhanc vand̄ materiē Eñ daer om en mach dat materialike lichaē hē niet een luttel becomē want sÿn sinlike bekenninge dat godlike v̄stant nz en belet. wāt die engel heeft gods form v̄stant Eñ daer om is hi bouē der tÿt ende hi v̄staet alte mael te samē eñ dat een wten anderen. als vten voerscreuen eñ vter conclusien / als dat mēschelike verstant \ twelc des eens is vten anderen te

Caca 1.e.5.

v̄gaderen / wāt waer bi gelikerwÿs als
die gelikenis des simpels is totten con
positū eñ des punten ter linien indē we-
sen Also is die gelikenis des engeliken
v̄stants tottē mēscheliken v̄stande eñ be
wisende Eñ seÿt oec gregori⁹ \ die engel
blÿft onwandelbaerlick Int bescouwen
sÿns sceppers eñ nochtās daer ō dat hi
een creatuer is soe heeft hi stonde sÿnre
v̄wandelinge. indē engelen wordē drie
dingen gemerct als dyonisi⁹ seÿt / twesē
daer si ond̄ sÿn. die doecht of cracht dair
si mede mogen eñ die werckinge daer si
mede voldoen dz wesen vā hē is simpel
eñ onmaterialic eñ puer eñ ond̄sceÿden
haer doecht is vrÿ v̄staende minende eñ
onmoede si hebbē die macht vrÿ te kÿe
sen te v̄staen te minnē eñ gode aen te cle
uen ōwandelbaerlic Itē si hebbē macht
te werckē wāt si doen alle dingē sonder
v̄treckinge des merrens. si dwingē alle
dingen die hē tegēs eñ contrari sÿn / son
der wed̄stoet eñ wed̄ segghen si staen ōs
altoes bi eñ dienē ons sond̄ middel wāt
die werckinghe vā hem is willich haes-
tich nvt eñ eersaem.

Dat iij. ca. hoe de engelen inde lichame
like gedaent gemaelt worden.

Hi ist sake dat de enghelike natuer
van alre materien eñ lineamenten
des lichaems vreemde si nochtās wor-
den si inlichameliker vormen ghemaelt
eñ men heuet dicwÿle geuondē eñ ghe
weten dat si menigerhāde leden haddē
eñ diuersche figurē ind̄ scrifturē Mer o-
uermits der noemingen d̄ sienliker ledē
wordē v̄standen die onsienlike dadē der
hemelscher sielen want mit langē crans
eñ wed̄ gebuÿchden haer wordē die en-
gelen ouer al gemaelt \ indē welckē eÿn
telic hoer suuer begeerten hoer geordi-
neerde gedachten v̄staende wordē / wāt
die haren des houedes beteÿkenē ghe
dachten eñ begheerten die climmen eñ
opgaen vter wortel des harten \ mer dz
si oren hebbē is wāt si ontfangē die god
like inspiraci die welke si ganselic onder
oerdelen eñ onderscеÿden die maelres
maken hē noze gaten eñ dz billickē wāt
si vlÿen die sonden recht als stinckende
dingen mer / si minnē die doecht oft wel
rukende dingē warē want si tuschen su-
uer dingē eñ onsuuer stinckende eñ wel-
rukende dingē alte wÿselikē deÿlē eñ on
derscеÿden alle dinghē Men heeft oeck
wel gedacht eñ gheweten dat si mondē
tongen eñ lippen haddē want si die heÿ
melicheit ons also meer sprekēde voert
brenghen eñ stedelic den godliken leuen
aendencken eñ die linien d̄ maelres dÿe
maeltse sond̄ baert want die maelre die
merct hoer doecht ioechdelic te sÿ noch
en toentse noch en openbaertse nz alo⁹
mit crachten noch mit dienste Men seÿt
oeck dat si tandē hebbē / want die gracie
die si godlic ontfangē die plaghen si dē
anderen te bewisen eñ meede te deelen.
waer of den sienden wort hoer doende
moghentheit. eñ hoer mede deÿllende
macht billic bewÿst. eñ daer om hebben
si oec armē eñ hādē Wāt ouermits hoer
werckēde eñ bliuende doecht so ophou
den si onse siechedē eñ si en latē nz of tot
ten eÿnde toe vand̄ bescerminge eñ ver-
drachtē d̄ v̄corenre zÿ wordē geuisiteert
te hebbē borst eñ hart wāt si hebbē leuē
nader formē gods ter ontfangenis des
leuēs dat na god geuōrt is Eñ der leuēt
liker graciē werckē si oec opēbaerlic mit
ons. si hebbē sidē eñ ribbē wāt si alle ga

uen der gracien in hē seker besitten ende ouermits bewarenis van hem inden vercorenre menschen bliuen alle dingē seker Men sept dz si lepnden ende dpen hebben mer mit clederen ǒburgen want si hebben in hem saden der gracien ende der doecht die alle vlepschelike dinghē verborghen sȳn \si hebben voeten maer also meer als gemeenlikē ontcleet of ge bloot Want si hebben vñ beroeren ǒ begeerten in god ende ghelchepden alte mael van allen sterflikē begheerten

Dat iiij. ca. hoe de enghelen ghedescribeert worden.

DJe enghelen wordē oec gedescribeert gheuerandert wonderlic onder menichfoudige figure Als dponisius roert int epnde vanǒ perarchien wāt si worden bescreuē of gedescribeert ghepent eñ gheulueghelt waer om dz si vā der aertscher plaghen te mael veemde sȳn eñ sȳn altemael opgheheuen ouermits grǒpinghe der bescouwinge tottē binnensten der godliker minnen mit verstande eñ mit begeerten eñ sȳn ghecleet mit vierighen clederē Want mittē licht der godliker minnen eñ bekenninge eñ mitter heplicheit ǒ godliker minnē sȳn si omghecleet .ps. Omghecleet mitten licht als mitten clede Si worden omgegort mit gulden gordelen Want mitten abȳt der doechden sȳn si also omgecleet dat si in gheenre wȳs tot enighen sondē gliden moghen \si draghen in horen hā den roeden eñ septrum want naest gode so diffinieren si alle rechte dingen eñ regieren rechtuaerdelic alle dingen die in der sinliker werelt sȳn \si dragē oec scutten eñ swaerden in horen handen/ want overmits die doecht die hem ghegeuē is verderuen si ende verwinnen alle pinen der duuelē eñ der rebelligher .men sept oec dat si hebben trullen dat is houwe messen eñ verneminghe ende ander maten eñ instrumenten der arbepders want die heer ouermits voersienichept der enghelen pleecht die quade te bekeren totten goeden eñ pleechse te vorderen dat si plegen riede of pennen maten ende coerdekȳns in horē handen te draghen want si die verdienten ende onuerdienten alre dinghen onder vinden weghen eñ meten /men sept dat si vlesschē hebben mit welrukende specien want ǒ se wonden ouermits horen dienst werden ghelept ter gracien der ghesontheit eñ ghegort recht of si berept waren tottē selven boetscappen te doen wāt die rechtuaerdige ouermits hoerre hulpe worden si daghelics ghelept tot horē lā de Men sept oec dat si int eñ scriuers instrumenten dragen want ouermits horen dienst so worden dicwȳl bescreuē be haechlike dinghen des godliken willes Men sept dat si ghewapent sȳn mit strȳdeliken wapenen want die goede menschen ouermits hoer hulpe worden si in den geesteliken eñ lichameliken steeds bescermt \si doen santorien luden. want die gheen die verdienen getroest te worden ouermits hoer hulpe die en sullē nz inlopē of crȳgen die droefheit des wan hopes eñ si draghen trumpetten in dpe hant want op dat wi int goede vorderē moghen soe noden si eñ raden ons daer toe Item veel alsulke dinghen worden vertelt vanden abȳt ende vandē draghē inder scrifturen

Dat v. ca. hoe die enghelen somtȳts geleken worden materialike dz woelike of

sienlike dinge

Die enghelen werden oeck anderē dinghen gheliket die ouergheset sijn vanden natuerliken dinghen om die gheestelike of verholen werckinghe vā hem te exprimeren ende te seggen Als in desen exempel \ si worden den wijndē ghelikent want si ouer vlieghen haestelic tot allen dinghen diemen doen sel ende worden om gheuoert ende men hiet se wolken Want als si ghehanghen sijn ouermits den grepe der bescouwinghe worden si in god ghegrepen ende si worden den vier ghelikent . want si worden te mael ontsteken mitter ontstekinghe d̄ godliker minnen want si lichten mit kennisse ghelijc den viere ende bernen inder minnen | nv gout | nv siluer | nv electrum want si hebben een puer schijnen ende v̄ lichtinghe ende si worden verlicht mitter luchteliker wijsheit gods eñ si worden ghelikent den carbunculen Den saphieren ende den anderen dichten ende vasten gemmen ende doerschinende gesteenten . Want inder gracien gods stadich ghemaect soe worden si inder glorien geconfirmeert Ende ouermits hare bequaem teghenwoerdicheit so worden alle dinghen die inden hemel ende inder aerden sijn wōderlic viziert | si worden oec leeuwen ghehieten | want si sijn den duuelen ende den sondenaers veruaerlic of daer om als conmentator seyt ouer die engelike yerarchie / want wanneer si gapen of ademen om god te bescouwen dat si een luttel aenhinghen ō der bescouwinghe ende ofgewischt vā der memoriē . Doe die grote begheerde claerheit gheopenbaert wert den ghenen die de sielen begheerden \ want dye leeuwe plach sijn eyghen voetstappen mit sinen staert of te wischen . Men hiet se oec ossen want die osse al voerende ende grauēde die aerde maectse nuwe ende voetse ter vruchten Aldus disponieren die enghelen die ghedachten d̄ mēschen om te ontfanghen die drachten d̄ doechden ende der ghauen \ si hietē oec aernen want rechte voert onbuychsamelic ende recht beschouwen si god die welke si der rechtuaerdicheit is mit onwederslaen den oghen et cetera . Men hiet se oec perde want ouermits die ewe der onderdanicheyt des heren sijn si gode ō derdaen die welke voer hem is ond̄wijlen wyt om die luchtende bekenninghe gods \ onderwijlen swart om die ombegripinghe der godliker moghentheyt want swarticheit is een verwe mer dōcker ende verborghen onderwijlen root want si bewijsen die veruaernisse d̄ rechticheit onderwijlen bont om diueersche ghewoente der ontfanghenre mogentheit want int bont soe worden die vterste verwen verenicht Ende bijder volmaecter doecht der enghelen die eerste worden den anderen onuerkeerlike mit malcanderen geknocht | ende die ander mitten eersten et cetera Eñ worden vierighe vloeden ghehieten want si ontfāghen die wtstortinghe der godliker gracien ende ouervloyender ende onbrekēde toevloeyinghe mit leuentliker vruchten of drachten storten si ouer totten anderen Ende daer om worden si der vierigher vloet gheteykent | si worden oec waghen ghehieten in welken waghen veel ghecoppelder dinghen te gad̄ ghe uoert worden want si ouermits bequaē ende blijde gheselscap te gader gheselt

ende ghecoppelt worden mit ghemeen re volghinghe in die godlicheden verheuen | si worden oeck rade ghehieten want ghelikerwijs dat dat radt in hem weder omme gekeert wort Ende bij dz selue centrum altoes beroert wort recht alsoe die enghelen bij gode | want si worden omgheroert beschouwende bijden ú standelicken centrum Want hoer begeerte en mach niet leschen ende datmen begeert is onbegrijpelic eñ daer om worden si den raden ende den vierigen waghen ghelijcket | want si neder climmen tot die hier onder sijn om die te verlichten ende keren om die weder te brenghē ouermits beschouwinghe tot dien ouersten Ende representeren oec voer gode ghebedinghen ende geloeften der heplighen Ende zij vueren ende ouerdraghen die zielen der doden totten lande in abrahams schoot . Si worden oeck medecighehieten want si besorghen die sielen | si worden oec smede ghehieten wāt si berepden ons gheestelike wapenen . si hieten oec wakers ende hoeders want si mit genen slapen der onwetenscap bedruct en sijn . zij boetscappen die wesen of anxten die ons bi wesen mochten of aen comen Het hieten oec mepers . wāt si dat volc datter vercoren is te samē hopen ende koopen of vergaderen in dpe schuer des rijcs der hemelen Het hietē oec ridders wāt si voer ons teghen die duuelen schermen ende kiuen Het hieten oec hartoghen nv want si wisen ons die maniere te vechten ende te kiuen te ghen die geestelike vianden \ nv oec wāt si ons den wech ten lande wijsen ende openbaren Mit desen ende veel ander figuren werden ons die doechden der engelen ghewijst datmen verstaen sel in der scriftē als tot hoerre substāciē doech den eñ werckinghe Mer dese luttel dinghen die nv thans ghesept sijn exempelic die sullen tot deser tijt ghenoech wesen .

Dat seste capitel vande oerde der engelen der perarchien ende haer officien

Den proprieteyten ghedetermineert vander enghelen weghē int gemeen als tot desen wercken sijn behoert \ so selmē voertgaen tot allen perarchien der oerden vanden engelen op dat wi bekennen moghen die officien van allen oerdenen Ende wij oec weten moghen die bequaemlicheit ende die onderscheyden van hem bi propren condicien

Dat seuende capitel . van drier ley perarchien

De perarchie is drieuoudich als dponisius sept . Als super celestis dat is bouen hemelic die in drien personen is Die ander hemelsche die vervult worden inden heplighen enghelen Die derde onderhemelic die vervult wert in den prelatē Item perarchia als die selue dponisius sept is een gheordineerde macht der hepligher dinghen ende der redeliker dinghen houdende scouldighe principaetscap in die die onder hem sijn eñ die hemelsche perarchie is drieuoudich als die ouerste . die welke die grieken hieten ephyphania . Ende wort aldus describeert vā dponisio . Ephiphania is een onstekinghe der inverwarmder begeerten ende een wij verblijdinghe des oerdels gedeylt ouermits den verdriet des hoechsten verstants Want dese perarchie hout drie oerdinen als seraphin

Caco. 1. e. 5.

die welcke voer die anō barnnen of heet
sÿn inden ontteken der minnen Eñ che
rubin die welke verblÿden ouermits der
preuilegien der kondscap ende thronos
die welcke voirdeel voer die ander heb
ben ouermits verneminghe der recht-
uaerdicheit. Item in allen perarchien
worden gheeÿscht drie dingen Als oer
de \const \ende die daet \of werckinghe
.Want als dyonisius sept | perarchie is
een godlike oerde const ende daet god-
like kome alsoe verre alst moghelick is
ghelikende ende toe wisende hem god
like die verlichtinghe effen ghelÿc op-
climmende totter ghelikenis gods sich
drie setter hi daer inder descripcien van-
der perarchien Als oerde const eñ werc
kinghe Want ist datter enich van desen
drien ghebreket soe en salt gheen perar
chie wesen ende daer om hiet perarchie
dat godlike oerde dat is een geordineer
dineerde macht ende nae gode ghedis-
poneert Waer bÿ inder oerden soe wert
dat ambocht betekent inder consten ō-
derscheit indē wercke dienste sondō oer-
de ist beroem werckinghe sonder werc-
kinge is verslumenis oerde eñ die werc-
kinghe is begrÿpelic of berispelic sondō
const ende die oerde ōnut ende daer om
alle perarchien also wel in oerdenen als
inder consten eñ inder werckinge volcht
die ghelikenis goods Ende nader ma-
nieren ende maten sÿnre verlichtinghe
ende ouermits sÿnre oerden vordert hÿ
ende recht onderschepdende ende wel
doende climt hi op alsoe verre alst mo-
ghelic is totter nae volghinghe goods
Ende alsulcke is die dispotici tuschen dē
enghelen perarchien ordinis dat die en
ghelen der ouerster ordinen oueruloep-
liker putten dat godlike licht Ende nae
ouer ghieten totten ghenen die nedere
sÿn inder oerden Want dese witte is ver
waert inder enghelliker oerdenen als in
der mededeplinge der gracien ende der
blÿscap .Ander sÿn die eerste /ander sÿn
die anderde /ander sÿn die leste Als dye
ghene die ouermits ordine ende ghelÿ-
kenis der natuerliker dinghen ongelÿc
sÿn \die sullen sÿn indē mededeplen der
glorien onghelÿc Waer of dat dyonisi?
sept Het behoert dat die ouerste enghe-
len altoes lepders sÿn vanden anderen
onderste /op dat sÿ lepden mogen tot
ter godliker verlichtinge Want als gre
gorius sept in mor. Sommighe staē go
de bi ouermits dienst ende werckinghe
Die bouenganc ō oerdenen wort bewÿst
bÿ voerdeel der ghauen .Want nae dye
schelende simpelheit des welens ende
na der doerschÿnlicheit der natuerliker
consten Ende nae die schelende wÿsch-
eit des willen ontfanghen sÿ die oftee-
ringhe der oerden want die inder natu-
ren meest subtÿl sÿn ende inder wÿsheyt
meer doerstēde die sÿn waerder dan die
ander inder gauen der breeder gracien.
waer bi alle die peratchien ordines heb
ben proper gauen nae dien dat sÿse werc
ken ende hebben hoer epghen gradē na
die welcke sÿ hoer werckinghe ghema-
tich hebben Ende en is niet gheoerloft
dat pemant denct te wercken dat tot sÿ-
nen oerden ende tot sinē offici niet en be
hoert wāt in diē steect alle die volmaect
heit der perarchici ordinis op dz die ver
licht worden verlichten moghen eñ die
ghepuert worden moghen suueren Ēn
de die volmaect worden volmaken mo-
ghen Waer of alsulck is die oerde als

die gheen die eerſt geſuuert worden na
verlicht mogen worden ende volmaect
want die verlichtinghe volcht die ſuue
ringhe ende die voldoeninge volcht die
verlichtinge der volmaectheit want die
ouerſte oerdē nemen ſonder middel dpe
ſuueringhe op dat ſi ſuuer ſullen ſyn en
de ſi nemen verlichtenis op dat ſi claer
ſullen weſen Eñ ſi ontfanghē volmaect
heit op dat ſi volcomen ſullen ſyn Ende
de weder van dien ſo worden die neder
ſte ghepurgiert nader oerden der diſpo
ſicien ende ſi worden verlicht ende vol-
maect Ende deſe purgacien en wort nz
verſtaen vander corrupcien der ſonden
mer billiker vanō onuolcomenheyt des
goeden /want nae dponiſium ſoe iſt den
engheliken gheeſten noot repn te weſē
totter ghelikenis des gheens die alle
ſmette ende gheuepnſtheit deruet ende
die gheen onrepnicheit en heeft ende ſi
moeten weſen lichtende inder waerheit
ende volmaect inder goetheit Item on
der deſe hepligheoerden ſyn ſulck /dpe
eerſte ſulc / die middelſte ſulck die laech
ſte waer of die eerſte verlichten die leſtē
worden verlicht Ende die middelſte v-
lichten die leſte ende wordē verlicht vā
den eerſten

Dat achte capitel vande oerde der ſera
phin

VAnder eerſter oerden als vander
waerdſter is te beghinnen als vā
ſeraphin van welcken ꝓdozus ſept .ſe-
raphin is menicheit of veelheit der en-
ghelen die bernende of ontfenghende
hieten daer om dat tuſchen hem eñ go-
de gheen ander enghelen en ſyn eñ dair
om dat ſi gode alre naeſt gheſet worden
ende alſoe veel worden ſi meer ontſtekē
mitter claerheit des godliken lichts en
de daer om ſeptmen dz ſi gods aenſicht
bedecken want die ander enghelen en
moghen nerghent bȳ die godlike mo-
ghentheit volcomeliker aenſien dan de
ſe Ende daer om alſo veel meer worden
ſi mitten meerre claerheit verlicht als ſi
meer mit bernender beroeringhe ō bin-
nenſter minnen ontſteken worden want
het is deſer enghelen hoer proper offi-
cien te bernen in hem Ende die ander te
vorderen ter ontſtekinghe der godliker
minnen /want wi mogen die ꝓprieteyp
ten deſer oerden kieſen die principael en
de gheeſtelic ſyn wt dponiſius woerden
die aldus ſept ſcoenlic ſprekēde Die eer
ſte perarchie der hemelſcher perarchien
wort gheheplicht mitten alren hoechſtē
weſenen hebbende dpe hoechſte oerde
alle den anderen ende ſonder middel bi
gode gheſet Ende daer omme worden
int eerſte die godlike wercken in hē ghe
voert als die naeſte gode ſyn ende daer
volghet nae ſeraphin is beroerende al-
toes bȳder godlicheit eñ onruſtelic heet
ende ſcarp ende altoes recht ſeer heet
ende onbuȳchſomlic ende is weder brē-
ghelic der werckender beroeringhe en-
de exempel makende den onderſten die
onder hem ſyn ende die weder verwer-
mende ende verweckenſe in ghelȳcter
warmten Ende vierich van bouen ende
ſuueringhe der offerhāde hebbende eē
lichtende form ende verclarende ꝓpri
etept alre donckere dupſterheit die claer
ende lichtende te maken et cetera Deſe
alre godlicſte woerde ſyn dē ſin alre ſterk
liker dinghen bouen gaende als totten
dienſt der betepkenis nochtans als ick
mach ſal ic ſommighe dinghen al ſtame

rende explaneren of segghē Dyonisius
wort gesien te seggen dat die toe namin
ghe der proprieteyten van seraphin o-
penbaren die onderscheydinge des am
bochts ende menigherhande mededey
linghe der gracien inden engelen dye se
raphin ghenoemt sijn want apollo leert
seraphin beroerlic dat seyt hi bi auentu-
ren om die natuer der vuerigher minnē
mitter welker die engheliker begheerte
wort ghegrepen ende beroert in god de
se beroeringhe is een sake der rusten en
de is meerende ende bescouwende ende
leert oec sonder of latinghe want alsul-
ke minne en valt nymmermeer wt ende
nymmermeer en rustet vanden lust dat-
ter ghemint is eñ het leert oec dz warm
want ter manieren der wermten soe ver
wect die crachte der minnen totten sinne
der soeticheit Ende dair om noemde hi
voer scarp wāt die cracht d̄ minnen doer
schiet tottē binnenstē des makers waer
of scarp beteykent een eenrehande ghe
welt des gheens die minnende is \welc
gewelt ingaet ende doer gaet tottē din-
ghen datter ghemint is Hi seyter oec bo
uen heet| want al ist sake dat dye minne
hoer strect tottē binnensten der godlich
eit .nochtans en laet si niet of om te gaē
mitter begheerten op dat si die dinghen
die welke si nz en grijpt nochtans dat si
se een luttel begrijpen mach mitten sma
ke der bescouwinghe als dat twelck op
siedt mit ghewelt der hetten ouer al be-
scerm si hoer ald⁹ Die engelike begeert
en latet niet after onghemerct mer ym-
mer hoe si meer bekent hoe dat si meer
begheert te weten ende oec doet hi dair
toe dat si is onbuychsomlic vā beroerin-
ghe want al is dat sake dat die engheli-
ke min in god beroert wort nochtans is
si onbuychsom op datter ghemint is en
weynich niet ghelaten en werde want si
te gader beroerlic ende ōaflatelic sijn en
de dat seer minnentlic eñ aernstelic .wāt
het meynt ende denct totten binnensten
gods ende is altoes beroerlic eñ en laet
nymmermeer in hem af ende altoes an
denckende in god Mer binnētlike op dz
si wt vloeyen mach totten vtersten ende
daer om is si onbuychsomlic op dz si an
ders tot ghenen dingen en keere dā tot
hem ende buten hem is si oeck een wed̄
brengher der ouerster \ want die enghe
like min sterct hoer altoes totten ouer-
sten ende nochtans en scheyt si niet van
der min der nederster dinghen\ mer ym
mer weder roept si ende brengtse weder
totten mededeelighe der godliker ver-
lichtinghe die nederste oerden Si leert
oec daden ende exempelen want alleen
en meynt si die nederste niet te minnen |
mer oeck form ende exempel te gheuen
den ond̄sten oerden hoe dz ouerste goet
bouen alle dinghen te minnen sel sijn en
de hoe dat ouermits die min weder ke-
ren sal in god ende hoe datmen in tredē
sal nae sinen behaghen eñ daer om seyt
mē oec dat hoer min is verwermēde en
de wed̄licht makende in gheliker warm
ten want si arbeyden op dat die nederste
barnen moghen ende heet worden en-
de al en ist niet effen ghelijck nochtans
salt wesen onderscheydelic Noch dz en
seyt hi niet of die onderste engelē coudt
of doot waren mer men seghet daer om
dat die oerden die daer onder sijn stede-
liken verwect mogen worden ouermits
hem tot breder begheerten der minnen
waer om dat volcht een vuerighe su-

ueringhe vander bouen want dat god-
like vuer ontfenct die eerste engelen op
dat si voert die ander ontfuncken sullen
ende verlichtense op dat si verlichtē sul
len ende suuert op dat si suueren sullen.
wāt dz godlike vuer bernt suetelic noch
ten verbarnt noch ten v̄teert dattz quet
sen mach\ mer het barnt meer ter suue-
ringhe ende dair om hietet offerhande
lic suuerende want gheliker wijs dattet
alte mael verlicht alsoe suuert alte mael
noch van enigher smettinghe der son-
den mer van onvolcomenheit des gue-
den want die purgaci is volmaect daer
gheen corrupcie in en is Ende alle vol-
comenheit is daer bi\ men hietse oec se-
raphin een doecht die onlastelic eñ vol-
trouwelic is ende oec waer | alsoe verre
als die ōmoghelicheit waer ghemaect
wort onlastelic alsoe verre als si reyst on
dersoekende vol trouwelic indien dz hi
vint /onlastelic in dien dz die menichuou
delic beroert wort begherende eñ werc-
kende veeltrouwelic in dien dat die on-
moghelicheit waer ghemaect wort /on-
lastelic in dien dat si reyset ondersoeken
de want si reyst bij veel weghen eñ me-
nigherhande begheerten ende is ghe-
comen tot enen goeden eynde een leuen
omvangt te gader alle dingen die merc
kinghe leert oec dat ghedecte of omge-
hanghen seraphin want sonder alle be-
dectheit daer tuschen gheset van figurē
of creaturen soe mint si god te sien ende
wort verlicht vander vollicheyt der fon
teynen des ewigen lichts sonder enich
middel op dat si verlichten mach ende
wort ontfenct op dat si ontfengen mach
want in dien sijn die enghelen van dier
oerden waerdigher dan die ander want
si ontfanghen van gode die iuloeyinge
der volmaectheit rechteuoert sonder e-
nighe tuschen settinghe sonder vermin
deringhe ende ghenesen den anderen
die selue mede te deylen ende besittē die
sonder verlies ende verwarense eñ nym
mermeer en bestaen si te laeuwen vāder
minnen noch en worden niet gebuycht
vander onuerkeerliker ghedachten tot
gode noch si en laten niet of vander be-
quaemliker wederbrenghinghe der ne
dersten oerden tot gode Dese gheseyde
dinghen sijn ghenoech vanden proprie
teyten van seraphin

Dat neghende capitel vande oerde d̄ cherubinnen

Die ander oeede is cherubin twelc
men noemt volheit d̄ consten wāt
als ysidorus seyt li. vij. Soe sijn cheru-
bin die ouerste scharen der enghelen sō
der seraphin wāt si sijn der godliker wijs
heit naest onder gheset ende si sijn d̄ bre
der ghauen der godliker consten ver-
uolt | ende daer om wort die oerde che-
rubī billiker na seraphin gheordineert -
wāt nae derghauē der caritatē van wel
ker gauen seraphin gedomineert wort
die alre ouerste ghaue is die ghaue der
wijsheyt ende der bekenninghe d̄ waer-
heyt want inden enghelen deser oerden
licht principaliken die radie des godli-
ken lichts als totter bouen gaender ge
likenis der godliker kenninge Waer of
dyonisius set die proprieteyten eñ oeck
wercken der enghelen vā deser oerden

int seuende capitel daer hi sept. dat dpe toenaminge van cherubin leert hoer cō nominabile ende deplēse et cetera. ende is die sin vanden woerden dat die engelen van dier oerden worden ghehieten bekennende want si ghaen den anderen bouen inder gauen der wijsheit. Si worden oec deiuidi van hem ghehieten inden welcken tghelicht gods dat in dien vloept verstaen wort want si die mogētheit gods claerste bescouwē voer die ander Si worden oec ghehieten dz si meer gapende sijn die hoechste reden ō lichten in welken wort ghemeent dz die oerde cherubin ouerganck des godliken ō lichtenis voer dpe ander oerde veroult wordt lende oec sijn die engelen bescouwende in hoer eerste werckinghe ouermits die doecht der godliker schoēheyt want si beschouwen die godlike schoenheit ouermits den licht ō godliker wijsheit bij dien wort oec ghemient dz in hē ende bi hem die doecht als god die eerste wercken des exempels claerliken an sagben \ men hietse oeck verualt mitter wijseliker gheuinghe want ouermits ō wijsheit des sceppers soe sijn die godlike wijsheden den enen min ende den anderen meer ghedeylt tot eenre ghauen Men sept dat si mede delende sijn want dat licht der wijsheit dz in hē oueruloepelic gestort wort dat wort ouermits dien ende den anderen oerden die te verlichten sijn ghestoert want die volicheit des lichtes dat si ontfanghen deplen si den anderen mede ende storten ouer. Men sept dat si ontfangachtich sijn der puerre simpelre bescouwingē ende des scijnsel dat sonder middel is. Hi hiet dz scijnsel verlichtinghe ouermits den welckē men coemt totten verdient ende puere bescouwinghe daer die godlike doecht niet in beelden of in figueren of ouermits enighen creatuer bescouwet maer bi haer seluen ende in haer seluen Men sept oec dat si veruolt sijn mitten godliken ende hupsliken voetsel ende mitter leuendigher enicheit der refectien dz is des vuetsels want in dien dat si veruolt worden mitten lichte der bekenninghe soe worden si weder gemaect mitter soeticheit der minnen \ want het en soude nz veel baten waer datter mede volghede tvoetsel des gheests als der wedermakinghe ouermits der minnen dese refeccie dat is wedermakinghe wort domelstica ghehieten dat is hupselic of tamle uendich ende een. ende si wort daer om domestica ghehieten want si alleen den vrienden ende den hupsghesin berepdz wort Ende si wort daer om leuēdich gehieten want si maect elcken leuende dpe wt sulker spijsen ghesadet wort. si hiet enich ende sonderlinge want mit wtwendigher ghenoechten als mit vlepscheliker genoechten ende soetich eit en wort si nz gesmaect al ist dattz een enich voetsel is \ nochtant worter menichfoudicheit salicheit gheuonden in desen enighē voetsel waer of wanneer men dat alleen verneemt soe worter gheuonden eē volle sadinghe

Dat tiende capitel is vāde oerde ō thrōnen

De derde oerde is vanden thronē ende is dese oerden vanden thronen gheseit vanden gauen des oerdels daer om dat god daer in sit ende onder-

scheyt sijn oerdelen ende disponeert o-
uermits dien engelen alle dinghen dye
daer onder sijn Als ysidorus seyt Waer
of dat die doecht der godliker gherech
ticheit wort gelijct den vierigen throen
in danieli | als om der doerschinicheyt d̄
bekenninghe want hi alle dinghen wij-
seliken om hoerre naersticheit den welc
ken niet weder en staet Daer om die en-
ghelen inden welcken sonderlinge rech
ticheyt schijnt ende lucht des godliken
oerdels worden throni gehieten vā ysi-
dorus Ende daer om van sinte dyonijs
werden si die ouerste stoelen ghehieten
want si hoge omder godliker autoritey
ten als te oerdelen worden si gheordi-
neert noch hogher want si volghen dye
reghel der godliker gherechticheyt in-
den oerdel mer alre hoechste wāt si wor
den aldernaest den ouersten gode ghe-
set inder disposicien d̄ yererchien het sijn
bedronghen stoelen want si ghenoech-
lic ende bequamelic v̄saemt sijn als tot-
ter iuncturē ende bequamelicheit d̄ god
liker oerdelen Het is bequaem ende be
tamelic dat vander misdaet pijn eñ van
der rechtuaerdicheit blijscap ende van-
der ghedanicheit des wercs gedanicht
des loens een yghelick deyle \ want het
becoemt ende het hoerter toe pijn d̄ mis
daet ende blijscap der rechtuaerdicheyt
want waert alsoe dz misdaet eñ blijscap
pijn ende gherechticheit ouer een droe-
ghen soe en souden si te gader niet heb-
ben enen degheliken stoel te samen ge-
uoecht want die conpacti der stoelen dz
is als die stoelen vast die eē in die ander
ghepact is | die conpactie is gerechtich
eyt der oerdelē | die stoelen sullē vry we
sen van allen onwaerdighen onderwer
pinghe | want hoe si meer inder voersit-
tinghe onderdaen sijn hoe si meer ouer-
mits hem ende in hem verdienen verhe
uen te wordē \ si sijn gods stoel dragers
want si god die hem voersittet draghen
ende bewisen ende thonen dye godlike
machte ouermits diuaerschen oerdelen
inden ondergheworpen creaturen ende
si sijn onmaterialiken ende ouermaerli-
ke ontfanckelike stoelen der godliker-
ouertoecoemste . wāt si vernemen die kē
nisse der godheit sonder studieren ende
moeyenisse Eude si stortent ouer sonder
pijn ēde sonder vermīringhe totten ned̄
sten dinghen inden welcken si ons son-
derlīghe leeren op dat wi ons ydelende
sullen wesen vanden materialiken ende
waerliken dinghen ende ons te berey-
den totter ontfanghenis der ewigher.
die stoelen sijn oec verre van allen eyndē
want si sijn hem toeheuoeghet die son-
der vterste sijn dats eynden als indē be-
ghin ende int eynde \ want si sijn gode sō
der middel bij want in god den welcken
si aen hangen en is niet te vindē beghin
of eynde want die throni an nemen dye
godlike doecht ende werpense onder
noch wt enigher noetscap | mer mit pue
re vryheit in allen dinghen diemen doē
sel werpen si hem seluē in onderdanich
eyt

Dat elfte ca-
pitel. vande
oerde d̄ mid-
delder yerar
chie

Die middelste yerarchie houdt iij.
oerden Als principatus potes-

tat⁹ ende dominaciones Dese perarchie hiet van sinte dyonisio ephiphania als dye godlike verlichtinghe deelachtich sijns edelēde ouermits der soenlikerre uerencien die daer tusschen is leerende die ghewoente heren te wesen eñ dwin ghende dat contrari Die eerste wort ge sept om dye principaetscap die voerden anderen besitten thuys der reuerencien sittende nae diuaersen graden der pre laetscap bi welken die eer is et cetera Romanos xiij. Die ghewoente der heer licheit behoert totten dominaciones die den onderstaten leren domineren nz nae der ghenoechliker of lustelikerbegheer ten om voer te wesen ende bouen . mer nae den wille goods want god wille dz die mensche voir | dz is dienēde sijn den menschen op dat si vorderen mogen nz dat si houaerdie bedriuen sullen mer dat sise inden gheloue ende inden zeden le ren sullen niet dat si vander heerlicheyt der wijheit ontwennen sullen Mer dye dwanck des potestaten hoert totter po testaetscap die welke van ons machte lic dwinghen die duuelen dat si ons also veel niet deren en moghen als si beghe ren ende alsulck wort gheset die dispos cie der middelster perarchien Al ist sake dattet schijnt dat si anders geordineert wort nae pſidorus ende gregorius Mer daer of en hoert desen wercken niet toe et cetera

Dat twalefte capitel vande oerde der do minacie of heerscap pien

De vierde oerde ō dominacien na pſidorus die voergaen of voir sijn den potestatē ende den virtuten die wel ke daer om den anderen scharen der en ghelen voir sijn of bouen gaen soe hiet mense dominaciones Dat officie vā de sen oerden is nae dien dat gregori⁹ dair of sept Du leerre inden gheestelikē strij de hoe dattet behoert den mēschen der prelaetscap offici te oefenen Si raden in den prelaten hoe dat si sonder tiranscap ende sonder verdruckinghe der onderla ten hem hebben inden regiment De diē ste deser enghelen is nae dyonisium ge roert te worden in god af ghedaen dye knechtelike wese ende hem te dienē son der oflaten ende sonder ombughinghe totten tijtliken ghemake si formierē mit slechten ghebieden ouermits sonderlin ghe bouē ganck die onsienlike boetscap pinghen inden onderstittenden oerden. Dese enghelen sijn wijt van allen ōdruc ke dat si wijlic moghen opgheheuen worden totten ouersten Ende nyemant en worden si onder ghewerpen binnen den ouersten | want alsoe sijn si onder go de dat si ghenen nedersten onder ghe worpen en wordē ouermits een gemeē bouenganck worden si opgheheuen bo uen alle onderworpinghe also nochtan dat si ouermits ghenen ghewelde of ty ranscap totter verdruckinghe der neder ster ghenepcht worden Waer af dyoni sius sept dz nader onghelijckicheit der tiranscap oefenense die heerlicheit heb ben si boesheit inder machten dat versta ick aldus Nae dien dat wij oefenen die heerlicheit nader ongelijckicheit der ti ranscap daer nae hebben si weetheyt in horen moghentheit ende mit weetheyt den hebben si wijlicheit ende die macht

wort gheoefent in goedertierenheyt en
de in dominacien | die vryheit en wordt
niet opghenomen byden nedersten en-
de bi deser vryheit en wort nochtans ha
re macht in gheenre wys v̄minret ym-
mer syn si hem gelikende gode eñ alsoe
verre alst moghelick is Soe volghen si
die regulen ende die wette syns by we-
sens of voirsittinge ende nymmermeer
en keren si hem tot eniger ydelheit mer
stadeliken totten ouersten gode Dat dy-
onisius ende dat is ghemeenheit keren
si die oghen toe Ende van dien die alle
dingē domineren en afkeren si dat scarp
des ghedachts niet\ want die godlike
gheuormtheit ende dye godlike gheli-
kenis syn ghelyckende als dyonisi⁹ seyt
Voert meer soe syn die eerste dominaci-
en inder ander yerarchien

Dat dertiende capitel vāde oerde d̄ prin
cipaten.

DIe vyfte oerde wort ghehieten
principat⁹ Dese oerde als die hey
lighen seggen leren die mensche die ne
derste graden te bewysen die meeste syn
inder staet der hoechster digniteyten re
uerencie ende eer als den coningen prin
cen ende prelaten vanden enghelen de
ser oerden seyt dyonisius totten princi-
paetscap behoert ghemeē ledinghe en
de een gheleydende regiment totter ge
likenissen gods Want dese engelen heb-
bent voer een ambocht dat si die and̄ ne
derste enghelen ordineerlic weder ley-
den sullē tot gode ende leren gode eren
in hem seluen ende inden naesten specia
liken inden prelaet die nae gode nz prin
cipatus ghehieten en worden\ want si
hebben andere enghelen weder om te
leyden tot hem ende totten principalen
beghin of tot gode den welken si na diē
dat moghelic is volghen Eñ also verre
alst gheoerloft is soe worden si den prin
ce ghelikent inden offici vauden voersit
ten Want ysidorus seyt libro septiō Die
syn principaten die den scaren der enge-
len voer syn die welke daer om dat si die
ghedwonghen enghelen ordineren en
de disponeren te veruollen den godlikē
dienste soe hebben si dit vocabel princi-
patus genomen Want sulke syn die die
nen ende toe rechten sulke die by staen
Want duysent duysent dienden daer en
de tweewarf duysent stonden daerbi Da
nielis.vij.

Dat viertiende capitel vande oerde der
potestaten

DIe seste oerde is der potestaten en-
de si hieten oec potestaten als ysido
rus seyt Want die cōtrari doechden syn
hem onderdaen ende daer om hieten si
mitten naem d̄ potestaten want die qua
de gheesten worden bedwonghen mit
hoerre machte op dat si der werelt also
veel niet en misdoen en souden als si be
geren Deser engelen officie is Als gre
gorius seyt. Dat si begheren te stercken
die inden gheesteliken stryde syn eñ dye
te beschutten op dat si gheweldelic niet
verwonnen en worden van horen tegen
saken Ende manlike te helpen op dat si
victorie houden moghen Mit desen cō-
cordeert dyonisius segghende| der po-
testaten dienste is huden op dat dē gue-
den geen contrarie deren en mach Gre-
gorius seyt oeck Die potestaten hebben
machteliker ī hoerre oerden vernomen
op dat die contrarie machten hoerre dis
posicien onder gheworpen mochtē wor
den die welcke werden oec ghebreydelt

mitten dienst der potestaten op dat sij dē
menschē alsoe veel niet hinderen en mo
ghen als sij begheeren Van desen potes
taten sept die leerre ysidorus . Die potes
taten substancien hebben gheliker mach
te mitten dominacien welcke die selue
godlike ghiften in hore oerden ende
graden oetmoedelic ontfaen eñ ōwaren
sonder scande wāt sij en ghebiedē nz tye
ranlic teghen die nederste \ sij en proeuē
niets niets mit gewelt of starcheit / mer
billic roepē sise weder ordineerlic die ne
derste engelen ende tot gode die alle din
ghen mach en is sake alre dingen en la
ten sij nz of verstandelic die weder te brē
ghen op dat bi desen godliken proprie
tepten die middel dispoticien der hemel
scher moeden verlicht moghen worden
ghesuuert ende purgeert ende oec vol
brocht moghen worden / want gheliker
wys die potestaten ouermits den ouer
sten totten ghelikenissen gods wordē ō
keert Also ouermits den potestaten die
onderste sijn worden weō ghebracht ter
formen gods op dat alsoe alle die ouer
ste middelste ende nederste oerden der ō
holenre purgacien verlichtinghe ende
der volcomenheit gheluck deelachtich
moghen worden

Dat xv. capitel vande derde yerarchie

Die derde yerarchie dienmen ypo
phania hiet Houdt die drie onder
ste oerden als virtutes angelos ende ar
changelos / ende daer nae so wordz die
nederste yerarchie aldus beschreuen Die
onderste yerarchie is een godlike gheli
ke teghenlopende den ewen der naturē
. Om dye beschepden begrijpinghe dat
hoert den virtuten toe die macht hebbē
wonderlike dinghen te doen. Ende siet
te ende quellinghe te ghenesen ende ō
tellende die heymelichedē dat hoert tot
ten archangelen ende totten enghelen
voer die beschepden begrijpinghe dz be
hoert totten onderschepden der archan
gelen ende der enghelen Want die mee
ste als archangeli die vertellen of boet
scappen die meeste sakē want ouermits
den archangelen soe worden die meeste
heymelicheden den propheten ghesept
als is Ecce virgo concipiet et pariet fili
um etcetera Dich die maecht sal ontfan
ghen ende voertbrengen een soen et ce
tera \ mer bijdē enghelen wordē die min
sten gheboetscapt Als is dat dauid sept
Et episcopatum eius accipiet alter et ce
tera Dat is een ander sal sijn bisdom ont
faen of nemen Ende men sept ypopha
nia ab ypos qō est sub et phanos appa
ricio . want die ghelikenis gods verrijst
leger inden oerden deser yerarchien dā
inden anderen

Dat sestiende capitel vande oerde der
crachten

Die seuende oerde is virtutū want
virtutes sijn scharen vanden enge
len die wonderlike dinghen doen totten
menscheliken dienste ende totten vir
tuten inden welcken machtelic verlicht
die godlike doecht daer om noemtmen
se virtutes Als ysidorus sept Die enge
len deser oerden nemen hoer verlichtin
ghe suueringhe ende volmaectheit van
den oerden der middelster yerarchien
Want dyonisij sept dz die virtutes heb
ben starcke manlichept ende werckinge
ende onuerwandelic nader gods formē
die hē wilsende is in dien sijn si gode ghe
lijc ende mit hem gheformt dat si tot al
len dinghen diemen doen sal gheno-

men hebbē onuerwandedelike starcheit
der doechden. Ende daer om bedwinct
hi die werckende doecht deser gheesten
Dyonisius seyt aldus Die conuocacie d̄
heyligher doechden leert eenre hande
starcke eñ onwādelbaer macht of hi seg
ghen woude In dien dz dese engelē vir
tutes ghehieten sijn gods formen ende
onderkent worden gode ghelijck te sijn
want die godlike doecht is starc te werc
ken op dat si niet ghebroken en wort o-
uermits swaricheit enichs wercs Eñ is
onwandelbaer te bliuen dz si nz en quel-
le eñ sieck en werde ouermits lancheyt
des tijts also dese engelen dese sijn ghe
lijck want tot allē datmen doen sel sijn si
starcke eñ wordē onwandelbaer geuon
den | waer bi si sijn vol doechdē nz alleē
int werckē mer oec in te ontfangē in ver
lichtingē. wāt die doecht deser engelen
ist dz si siecke gesien wort eñ ghelijc der
godliker doecht nochtās en is si nz siec
ke totter seluer als si gestarct is bijd̄ gra
cien. si is siecke ouermits die condicie d̄
naturen mer si en wert nz siec mit enigē
corrupcien si en v̄neemt watmē d̄ naturē
sculdich is Als genoech wesende inder
starcten eñ bequaem d̄ naturē Eñ daer ō
seyt dyonisius. Dat si een beroerē hebben
na gods forme vastelic hem draghende
voert meer weselike eñ bisscoplike doe-
ghet gods want ouermits hoer proper
doecht wordē si in god beroert | waer of
hair doechdelicheit wort voert meer op
geboert in die weselike doecht des scep
pers daer nae wort in hē gheuondē die
gelikenis d̄ godliker ymaginacie die for
milicheit gods die si ōtfaē stortē si voert
ouer tottē ned̄sten engelen. si nement bi
der gauē mer den anderē ghueē si ouer
mits exempelen Die officie d̄ enghelen
als dyonisius seyt. is die p̄laten te lerē te
v̄uolgen dat officie d̄ prelaetscap lichte
lic eñ stantaftelic op datmē sinē last v̄dul
delicken lidē mach Als gregorius seyt in
li. iiij. moraliū Deser offici in dien die de
v̄tutes hebbē is dat si lerē hoe si de beel
den gods in hem wed̄ bereyden sullē eñ
reformeren Ende die daer weder refor
meert sijn dz si die bewaren ende behou
den sullen Waer af dat ouermits dienst
deser engelen Virtus wort den volmaec-
ten geleent om miraculen te doen op dz
als si weder gebracht sijn totten eersten
staet inden welcken god den mensche
maecte na sinen beelde worden getoent
ouermits aldus sulke miraculen dye-
engelen deser oerden sien stadelike aen
die godlike doecht ende in dier doecht
ouermits der bescouwinghe sijns so be
ghinnen si te samen te beuen Mer desen
anxte en is niet pijnlic mer hi is meer d̄
veruaernisse Als gregorius seyt in mo-
ralibus libro iiij.

Dat xvij. capitel vande oerden d̄ archā
gelen

Die achtende oerde is der archan
gelen Die welke als ysidorus seit
werden ghehieten die ouerste boden of
die princen der boden want si houdē die
primaetscap onder die enghelen. Want
si sijn leyders ende princē onder die wel
ker oerden die officien der enghelē sijn
enen ygheliken bewijst want die archā-
gelen sijn voerden enghelen alst open-
baert in zacharia daer die meerre enge-
len seyden den minren ganck ende leer
desen kinde et cetera. Want waert sake
dat inden officien d̄ engelen die ouerste
die nederste nz en disponeerdē nymmer

meer in geenre manierē dat dinc dat die
mēsche seyde soude die engel vāden en
ghel bekent hebben Dese archangelen
worden dicwÿle mit horē properen na-
men genoemt op dat bi dien vocabulen
hoer condicien eñ wercken getoent wor
den Wāt gabriel wort totter maecht ge
seynt om dat hi boetscappen soude dien
toecomende te wesen die victorie eñ se-
ge behouden soude tegen die luchtighe
mogentheden \men noemt gabriel dye
starcheyt gods / alsoe hietmen raphael
die medecÿn gods Eñ was tot thobias
gesent die hi sinen ogen gesontheyt gaf
eñ haelde af die blintheit eñ wischedese
eñ also vandē anderen. Hier toe ysidor⁹
li. vÿ. ca. v. Die offici deser enghelē is
als Gregori⁹ seyt vā desen Die de trou-
we vorderen totter vorderscap der ghe
louen als vand̄ toecoemst des gods soē
in sinē ghiesten eñ seggen of dicten / der
archangelen is oeck Als dyonisius seyt
die prophecien te v̄tellen eñ die duuelē
die ond̄ de menschen dominerē te dwin
gen dz sise voermeer nz quetsē en moch
ten als der potestaten eñ die selue duue
len te dwingen dat si heerlicheit crÿghē
mochten of nemē eñ die archangelē die
onder dē engelen geset sÿn die syn waer
diger dan die engelen Eñ ind̄ boetscap-
pen sÿn si die eerste eñ sÿn volmaecter dā
die ander Want als dyonisius seyt Dye
nederste werden v̄keert tot horē princi-
palen begin eñ also veel alst hē mogelic
is so werden si onderste enghelen ouer
mits den archangelen gheinformeert.
Voertmeer doen si leuē dat is dat si dye
engelen v̄enigen totter enicheit dies be
ghins lerende die engelen hē onderda-
nich te wesen nae horen sinliker leydin-
ge eñ d̄ geordineerder mitten welckē hi
heeft te leyden eñ te leren die de ander
nae volgen eñ die daer subiect sÿn eñ de
se engelen sÿn oec tuschen den ordinē d̄
nederster yerarchien eñ den middel / eñ
daer om deylen si die v̄lichtinge vander
ouersten ende die selue die daer gedeylt
sÿn deylē si die nederste engelē mede \in
welcken engelen ouermits die disposici
e der yerarchien alre enghelen eñ ouer-
mits d̄ drieuoudigher trinari dat is den
getale van neghenen d̄ hemelscher oer
den is volcomelic geset eñ geeyndt

Dat xviij. ca. van de oerde d̄ engelen

Die negende oerde eñ die leste is d̄
engelen Angelus in griecx is ma
lach / in latÿn nunci⁹ dat is bode daer ō
dz si den wil des herē den prophetē pla
ghen te boetscappen \ dat vocabel ange
lus is een naem des ambochts eñ nz d̄
naturen Want die engel is altoes geest
mer als hi geseynt wort soe hiet hi eerst
engel Die linie der maelres visiert dē en
gelen pennen ō dat si horē loep eñ wed̄-
loep snel beteykenē sullē eñ gelikerwÿs
alsmē seyt nadē fabulen d̄ poeten dz die
windē pennē hebbē alsmen seyt Die wā
dert op die pennen d̄ windē / hier toe ysi
dorus li. vÿ. ca. v. eñ als dyonisius seyt
Die engelen vand̄ ond̄sten ouersten ver-
lichtinge want si en gelÿckē nz mit hem
mer wt hem Want die ouerste engelen
in die eerste stede ontfanghē si die godli
ke v̄lichtinge eñ die voeren si nae ter kē
nisse der ander die welcke men hiet dye
eerste bodē eñ die ander die afterste en-
de die leste Als die selue dyonisius seyt
so leyden die engelē die mēschen totter
godlike bekenninghe eñ heffense op dz
si gerechtelic leuē sullē leren eñ informe

ren \ waer af al ist sake dattet engelē sÿn
ende en hebbense geen and̄ legher enge
len onder hem den welcken si bouen sÿn
si hebbē nochtans onder hem oerdē der
menschen dien si bouen sÿn die si ordine
ren eñ disponeren si werden wtghestekē
opwaert bÿder minne gods \ si werdē in
hem seluen gheformeert bÿ sÿnre hoe-
den \ onder hē gaen si voert bi hore seker
heit vander welker dienst si geordineert
werden \ dat werc deser enghelen is me
nichfoudich want die engel onser hoe-
dinghe die ons sonderlinge toe gepunt
is prekelt ons eñ verwect ons tottē goe
den \ op dat wi in sonden nz slapen en sul
len . Actuū. xÿ. Item hi wed̄maect ons
dat wi niet onder en bliuē noch en wÿkē
onder den last des landscaps iÿ. ꝛ. xix.
Item hi dwinct die duuelen dat wi niet
ghequetst en moghen werden van hem
tho. viÿ. Item hi leert ons inden twiue
lenden dinghen dat wi versekert mogē
werden / dañ. ix ende x. Item hi leÿt ōs
op dat wi inden weghe nz dwalē en sul-
len \ thobie vi. ende exo. xxxÿ. Item hÿ
staet ons bi wāneer wi in droefheden ge
set sÿn om te troesten / luce xxiÿ. eñ gene
si xv. daermen seÿt vanden enghel dÿe
daer troestende was doe agar screÿede
Itē als wÿ sondighen so lÿdē si mit ons
op dat wÿ niet wanhopen en sullen ÿsa.
xxiiÿ. eñ iud̄. ÿ. Item si staen ons snelli
ken bi op dat wi niet vallen en sullē ÿsa.
xxiiÿ. Item si helpen ons teghen vian-
den op dat wÿ niet v̄wonnē en sullē wor
den geñ. xxxÿ. eñ ÿ . math. penultimo
Item si genesen onse wonden op dat wi
nz steruen en sullen \ thobie xi. Itē si we
der roepen onse sonden totter memoriē
op dat wi ons scamen sullē / iosue iÿ. Itē
si bootscappen die wille gods op dz wÿ
aen hem ghelouē sullē ende lÿden lu. ÿ.
Item si halen ons die becōmernissen af
op dat wi gode te bat dienen mogē exo.
xxiÿ. eñ hi sal voer di gaen et cetera Itē
si verwecken ons dicwÿl eñ waernen ōs
op dat wi niet misdoen en sullen ÿsa. lx.
nae der pinen et cetera Item hi staet go
de altoes bi op dat hi bescouwen mach
lu. i. dañ. vÿ. tienweruen duÿsent eñ hō
dert duÿsēt stondē hē altoes bi ꝫ ce. Itē
al biddēde v̄diende hi voir ons iob xxxiÿ
si fuerit et ce. Item si en wed̄tragen niet
vanden godliken loue ÿsa. vi. eñ apoca.
v. si en hadden geen rust et ce. Itē si be-
scouden god vā aensicht tot aensicht son
der decsel \ math. xviÿ. angeli eorū et ce
tera Itē si en wordē nz bezwaert mit eni
ghen last hoers lichaems in hoerre sub
stanci of doechden lu. vlti. die gheesten
en hebbē vleÿsch noch been et ce. Item
wesende bouē den tÿt werct hi inder tÿt
want dat enghelic verstant want het is
gods form als dÿonisiꝰ seit hi is vluchs
bÿ staende eñ dair om sonder collaci des
eens totten anderen verstaet hi snellikē
eñ ind̄ doechdeliker snellicheit sÿnre sub
stancie soe doet hi alle dinghen diemen
doen sal waer bi seÿtmen vanden engel
die vēden philosoeph v̄standicheit heÿt
dat hi gescepen is indē orisont des tÿts
eñ inder ewicheit alst openbaert int der
de boeck de causis Item die goede en-
ghel of die smekende troest die mēsche
mit enen smekēde aensien die ouermits
haestelike tegēwoerdicheit des engels
veruaert sÿn als ambrosiꝰ seÿt lu. i. En
wil niet vresen zacharia mer die duuel v̄
keert die welke ouermits sÿn tegēwoer
dicheit maectse v̄uaert eñ slaetse te samē

mit breder borden als die selue seyt Itē
die enghel openbaert wāneer hi wil soe
wort verbercht vāden menschelikē aen
ghesichten als die selue daer seyt Item
hi neemt een lichaem aen nae sinen be-
haghen dat bequaem sÿnre werckinghe
is eñ als sÿn offici gedaen is soe doet hi
af dat selue aenghenomen lichaem \iud
xiiij. hi veruoer et cetera Item als hi e-
nich lichaem aen genomen heeft om e-
nighe nootsake so en voirt hi dat lichaē
niet noch en maket leuende \mer roeret
slechs want onderwÿlen wort hi gesien
eten eñ drinckē als een mensch eñ noch-
tans en etet hi nz noch en drinct nz mer
ouermits sÿnre macht v̄derft hÿt alst o-
penbaert thobi. xÿ. daer die enghel seyt
Ic wert ghesien et ce. die ēghelen en et
niet van eniger noot mer mit machtē al-
leen \want augus. seyt ouer lu. vlti. Dat
die radi twater v̄teert mit machten mer
die aerde v̄slÿndet van node waer bi het
was een machtelike etinghe als totter
kauwinghe eñ totter verteringhe d̄ spi-
sen nz alleen nodelic als totten lichaem
te maken alsoe dat dese lichte eñ slechte
dicten vanden proprieteyten d̄ engelen
totter nutscap der ionger sÿn thans ge-
noech gheseyt

¶ Dat xix. ca. vande quade engelē

Ghelikerwÿs die goede engel den
menschen ghegeuen wort tot een
hulp eñ ter behoudinge | also is die qua
de enghel enen ÿgheliken tot eenre oe-
feninghe eñ eenre proeuinge Eñ lucifer
is een hoeft eñ een leydsman die welke
als gregorius seyt also is genoemt dair
om dat hi die claerste engel gescapen is
waer af gregori⁹ seyt Die eerste enghel
is hi daer om want hi mit allen preciosē
steen versiert is want doe hi voir alle sca
ren der enghelen eerst was eñ inder ge-
likenisse van hem die claerste was maer
doe hÿ hē verhief teghen sinen scepper
eñ maker doe verloes hi tlicht ende die
claerheit eñ creech billiken een lelike eñ
een doncker form sÿnre apostasien daer
af seyt damas. li. i. ca. xxiiij. vā desen en
gheliken doechden die den anderē voir
waren et ce. eñ den welken die verwaer
nisse der aerden van gode beuolen was
hi en is niet quaet ghemaect inder natu
ren \mer hi is goet wesende | nergent in
hem hebbende een toepat d̄ quaetheyt
vanden ghenen die hē ghemaect heeft
eñ en is oec niet draghende tlicht eñ die
eer die hem de maker ghegeuen hadde
ouermits vercorenheit sÿns vryes wil-
les Eñ is gheweyndt daer om dat hi is
nader naturen in dat dat hi is sonder na
tuer want hi woude gode rebel wesē eñ
eerst is hi ghebrekende vandē goede eñ
hi is gecomen int quade . eñ aldus is hi
ghescepen een licht vanden scepper en-
de is ouermits sinen eÿgenen wille een
duysternis ghemaect eñ mit hem is wt
gheseynt eñ veruolcht een hoep der en
ghelen sonder ghetal die onder hem ge
ordineert waren Eñ al willens quaet ge
maect sÿn eñ neÿgheden vanden goedē
totten quaden. Item men seyt daer oec
dat si geen macht en hebbē noch doecht
teghen enighen ten waer dat hē gehen
ghet worde van gode ouermits dispen
sacien mer ouermits die godlike henge
nisse so veruormen si hē mit andere figu
ren als si willen alle passien eñ pinen sÿn
wt hē ghedacht vā alre quaetheit eñ on
reÿnicheit welke quaetheit si den men-
schen in seynden mogen ende radē mer

si en moghen geen ghewelt doen Item
dat den menschen een doot is dz is den
enghelen een val want na den val en is
hem geen penitenci alsoe ist den mēsche
nader doot en is hē gheen leuē \ hier toe
damas. Item seyt gregori⁹ hi bleef van
der graciē verwoest eñ v̄steent inď quaet
heit also dz hi mit genen goeden wil en
wil Eñ hi heeft enen vryen wil mer be-
druct eñ gheneycht totten quadē sonder
aflatinge. also dat hi altoes tguede scu
wet eñ vlyet eñ en laet niet af dat quade
te kiesen eñ daer ō geuallet hem als hy
seyt cassiodo. Hi begheerde te gripē die
godheit eñ verloes dye salicheit. Item
want hi ontamelic begeerde die hoech-
eit die hem onbequaem was daer ō viel
hi ouermits gherechter oerden tottē la
ghen als die ghene die hem niet recht-
uaerdelic en houdt indē ouerstē \ die sal
hem nv int laechste houden nader oer-
den der gherechticheit \ om welc dyabo
lus dat is bouen neď vallende is vandē
heylighen also genoemt Met vele ande
re namen is hi genoemt mitten welckē
sijn quaetheyt coudt ghemaect wort bij
ghelikenis sijnre namen eñ hi wort de-
mon gehieten Ymmer als plato seyt in
thimea / thedemon dat is die quaetheit
weet of can hiet demō \ daer om hiet hy
aldus om der doerschinicheit wil ď con-
sten die hi kan natuerliken Hi groyt in-
den sin der naturen ouermits experien-
ci des tijts \ hi ghebruyct den verstande
eñ der scriften / als seyt beda eñ in dañ.
ca. xviij. daer af seyt ysido. li. vij. C. vl-
timo. De griecken hieten die demones
wijs eñ wetende \ wāt si voerweten vele
toecomende dinghen want si pleeghen
sommige antwoerde te gheuen eñ in hē
is meer bekenninghe der dingen dan in
den menschen eñ si sijn een deel subtijlre
van doendeliken sinnē eñ langer van le
uen bij gode Inden wesen of ouermits
engeliker reuelaciē et cetera. Dese bloy
en of groyen inder naturen der luchteli
ker lichamen / eñ voir horen ouerganck
so droegē si hemelsche lichamē mer doe
si geuallen waren doe sijn si v̄keert in eē
luchtighe ghedaente eñ si sijn onthengt
te houdē dese spacien der donckere luch
ten die hē een helle is totten oerdel toe
. Dit sijn die enghelen die daer misdoen
ď wercker die dyabolus prins af is Itē
hi hiet sathan dat is aduersarius dat is
contrari Want wter corrupcien ď quaet-
heit so is hi steeds gode teghen die bo-
uen al goet is \ als iheronim⁹ seyt si ghe
ren dat is meer ouermits eenre onďwer
pender coenheit te doen dan si moghen
Als glosa seyt ysa. xvi. Meerre is hoer
condicheit et cetera Gelikerwijs als die
selue seit Hi wil lieuer wesen dan niet te
wesen op dat hi teghen gode vechten
mach al ist dat hem sijn hinder daer af
meerret Item hi hiet vehemoth iob xl.
Ecce vehemoth et ce. Vehemoth hiet
een osse of een diere \ als die os begeert
dat hoy te eten also soect hi dat suuer le-
uen der geesteliker mannen v̄delighen
wāt demō mint die vleyschelike begeer
ten Item hi hiet leuiathan dat is eē toe
doeninghe Job xl. Want als gregori-
us seyt Hi doet quaet totten quaden. eñ
hi en laet niet af die pine te doen totter
pinen ghelikerwijs dat sijn misdaet en-
de ď sijnre wasset also wast die pine Itez
hi hiet apollion in griex eñ in latijn exter
minator dat is een eynder die een dinck
eyndt in quaden apoca. xv. want si ver-

keren die goede dinghen die god inder
kercken of inď fielen plant ouermits der
quaetheit die hē daer toe prekelt soe be-
geert hi te v̄deruen alsmen seyt indē sou
ter Die bere hetē veriaecht vandē bosch
et cete. Itē hi heet gemeenlic dyabolus
die in ebreeuschen hiet vā bouen vloyen
de want hi v̄smaede rustelick te staen in
die hoecheit des hemels eñ hi verdien-
de vā bouen te vallē ouermits dien last
sÿnre houaerdien | in griex hiet hi crimi-
nator dat is sondiger daer om dat hi die
onnosel te val brenct eñ tot sondē alsmē
seyt apoca. xij. Die melder der broeď is
gheworpen et ce. eñ sal dus seyt ysido-
rus ethi. libro viij. Item sonder dese na
men so wert sÿn quaetheit menichfoude
lic ghenoemt want men hieten serpent
of drake om sÿn venÿnde scalcheit apo.
xij Hi hiet daer om een leeuwe om sÿn o
pen ghewelt ꝑmo pe. vlti. als een bries
chende leeuwe | grondel om sÿn versteē
de hardicheit. ysa. xxv. Een lelike slan-
ghe om dat hy scuult in deser donckere
luchten eñ daer om hiet hi abauꝰ dat is
oueroudevader Die opini dat is wanin
ge van plato wort ghereciteert van ca-
thodemonibꝰ dat is vandē quadē duue
len ouer geñ. ad littram li. iij. et habetur
li. i. siue distinctione viij. C. i. Demones
hietmen luchtighe dieren want si gebru
ken der naturē der luchtigher lichaem
noch si en worden niet ontbonden ouer
mits den doot want in hem gaet een be
quaem element billiker te voeden dā te
doen of te wercken Item seyt augus. in
libro de ciuitate dei li. viij. Demones sÿn
die quaetste dieren vā moede eñ inď ge-
dachten redelic inder tÿt ewich dueren-
de inden lichaem lustich et ce. Dese na-
men gheloue ic dat si bÿder waninge ge
set sÿn eñ also die meysters gheset heb-
ben van auus willende bewisen hoe dat
demon vā dier luchtiger stede alre ouer
ste als vanden vierigen hemel is wt ge-
stoten eñ in dese doncker stede ghestotē
om dat hi daer lidē sal eñ daer af neemt
hy een lichaem aen alst ghehengt wort
van gode op dattet leuen der menschen
bi sinen dienst gheoefent mach werden
Waer om dat ysa. Men seyt dat hi een
smit is blasende sÿn coelen eñ formeren
de mede een vat in sÿn wercke | want o-
uermits sÿn oefeninghe dat leuē der v̄-
corenre die welcke vatē sÿn der gracien
werden gheproeft ysa. li. v. Hi schiep e
nen smit et ce. Met dese eñ mit vele an-
dere namen wert demon ghenoemt In
den weicken sÿn venÿnde verwoetheyt
wert bewÿst. Beda seyt inder glosen op
die stede i. pe. vlti. Hÿ gaet om soeken-
de wien hi verslindē mocht et ce. Die vi
ant gaet om besittende eñ verspiēde die
besloten mueren op dat hi totten cranc-
sten deel ď mueren al tottē binnenstē toe
comen mocht eñ offert den oghen onge
oerlofde formen op dz hi die reynicheit
verderuen mocht mitten ghesicht eñ be
koert die oren ouermits sange op dat hi
morwen mach die kersten macht. hi be-
roert die tonghe mit sonden eñ mit las-
ter \ hi verwect den man totter wrake o-
uermits onrustē die moede is of hi seg-
gen woude | al waert dz een man garen
rusten soude dien ongelÿc gedaen waer
eñ hi garen mit rusten waer dien man en
laet hi niet mit gemake hi en moet wra-
ke doen ende hi geloeft waerlike eeren
ende die ghene die hi heymeliken nz be
drieghen en mach dien brenghet hi opē

baerlike verwaernissen bi \ hi is drogich
inden wede inden quaden nae te volgē
is hi ondadich eñ geweldich tegen den
welken die moet sal also wel bereet we-
sen te wederstaen als die ghene die be-
reet is te vechten | hier toe die glose·
Dat xx. ca. vande ǒkeerde enghelen

DAer om die quade engelen die lu-
cifers wille consenterende sȳn eñ
onuerwederhalende gheuallen sȳn die
sȳn besloten in dese dǒckere luchten als
offet waer inder karker ñ sȳn geuallen
vanden lucht inō duysternis vanō wetē
scap inder onwetenscap \ vanō minnē in
der hatinghe eñ inder nȳdscap / vander
ouerster salicheit in die ouerste onsalich-
eit als gregorius sept Item die demo-
nes die sȳn bouen den duuelen eñ nae ō
meerre const eñ na der minre const sȳn ñ
die een bouen den anderē \ als ambrosiꝰ
sept super lucam Al ist dz ñ versteent sȳn
in quaden nochtās en sȳn ñ nz altemael
beroeft vanden leuendighen sin | want
als ysidorus sept Die demones gebru-
ken drieuoudiger scarpheit / want som-
mige connen die subtȳlicheit der naturē
sommige experementen der tȳdē / som-
mighe die reueleringhe der hepligher
gheesten Item die demones als augus
tinus sept in enchi. In die leuendicheit
der subtȳlicheit of des sins so bekennen
ñ mede die sadelike doechden der din-
gen die ons ǒborgen sȳn welcke doech-
den ñ stropen ouermits bequaem eñ ge-
temperde mēginghe der elementen eñ
also brenghen ñ voert diuerlsche speci-
en der dinghen eñ dat die natuer volco
melic alleincrken doen mach dat mach
die duuel haestelic doen ouermits haest
der wercken der naturen wāt ouermits
conste der duuelē so plagen pharaoens
gokelaers serpenten eñ vorschen haeste
lic voert te brenghen \ als ouer exo. die
glose sept Item die meninge der duue-
lē is te mael quaet ende tot quaet eñ tot
mopenissen der goeder Eñ daer ō quel-
lē eñ bedroeuen die elementen dicwȳle
mit tempest inō zee eñ roereu hē dicwȳ
le inder luchtē eñ corrūperen die wuch-
ten inder aerden eñ ǒnielense allt schȳnt
apo. vȳ. li. Eñ ñ soudē noch veel meer
quaets doen waert sake dat hē die goe-
de enghelen niet en benamen | eñ daer
om dat ñ steeds misdoen so waer ñ hene
gaen dragen ñ altoes hoer pinen mit hē
als gregoriꝰ sept Item gregorius moꝛ
xxxij. Die duuelen begeeren altoes cal-
tȳnghe der rechtuaerdiger \ eñ ist dat ñ
die macht nz en nemen vangode totten
artikel der beconinge so en connē ñ nym
mermeer volcomen noch genesen want
wanneer ñ dat een quaet gedaen eñ vol
brocht hebben soe sȳn ñ vluchs wedō om
dat ander om te gorden want doe ñ ghe
ganghen waren wten bezeten mensche
doe begheerden ñ wedō te comen in ver-
kens op dat ñ hoer quaetheit daer bru-
ken mochten ya ñ begheren oec cōmen
beesten te misdoen mer als hē die godli
ke mogentheit verbiet so en moghen ñ
die mēsche niet quetsen Item in li. xiij.
nae diuerschen complexien der mēschē
so leggen ñ diuerssche strickē wt om me
nigerhande mēschen nae hoerre cōplex
ien te bestricken eñ te becoren \ want die
blȳde sȳn die becoren ñ mit luxurien en-
de mit oncuysheidē \ die droeuich sȳn mit
onrust \ die blode sȳn mit wanhope | die
daer onder ghewopen sȳn mit verdruc
kinghe \ die houaerdich sȳn vā beroem.

Item in li. xxij. eerst becoert die oude vi
ant \want al radende soe steect hi int oer
smekende dingen eñ soete die ongeoer-
loft sijn \daer nae trect hijse tot genoech
ten \eñ ten lesten druct hijse ouermits cō
sent besittende een weldighe gewoente
Mer ouermits hetten der venijnder ra
dinghe eñ mit bedrieghelijken rade soe
slaet hi doot want wanneer ſi soete din-
ghen lupden raden so lepden ſi thart tot
scaden Item li. v. nu gelijkerwijs als hi
verloren is so werpt hi hē selven contra
ri den menschelijken sinnē \nu thoent hy
hem oft een engel des lichts waer. Itē
li. xxxiij. int eynde der werelt soe sal hy
also vele heter wesen ter quaetheit als
hi hem naerre gevoelt te wesen ten oer
del ende totten pinen Item in dat selue
dan so wat hi loselijken wil dat sal hi be-
hendelijken vercrijgē dan sal hi die wor-
tel der houaerdien hogher op rechten
eñ vi dien vdoemden mensch die hi dra-
gen sal alle dat hi doen mach dat sal hi-
loeslijken thonē Item die selue li. xxxiij
als dat oerdel openbaert eñ alle die diē
ste des hemels hof bi staet Die oude vi
ant dyabolus die weede eñ die starcke
beeste of belua sal daer recht midzen ge
lepdt werden al gheuangē eñ mit alle ſi
nen lichaem sal hi daer mitter hant ghe
gheuen werden den brande des ewich
viers daer also onhorigē bescouwinghe
wesen sal wanneer dese belua dit lelijke
dier inden oghen vercorē openbaerlic
ghetoent sal werden \ dese luttele gesep
de dicten sijn ghenoech vanden ontalli-
ken proprietetē der quader gheestē eñ
van horē daden \ ende waer pemant die
hoer ander werckē weten woude die sal
lesen gregorius boeck ouer Job \ende o
uerloepse leer indē tween capitelen als
inden viertichsten ende indē een eñ vier
tichsten.

Caco. 1. e. 5.

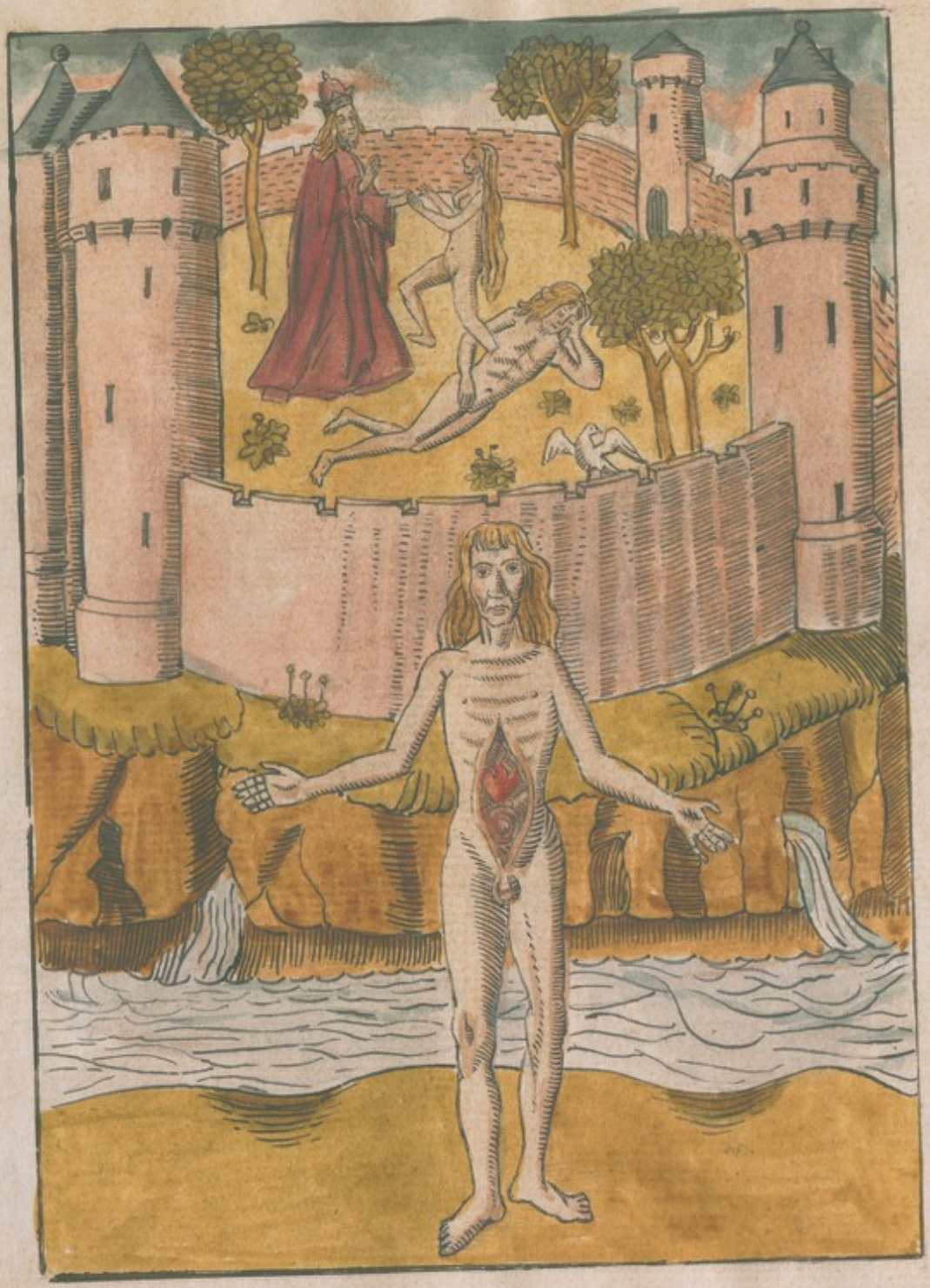

Hier beghint dat derde boeck d̄ eygent scappen der redeliker fielen

Wy hebben mit cortícheden inghebracht mitten hulpen ihū cristi indē voerscreuē dingē sommige proprieteytē die altemale sijn vander onlichameliker substanciē als vander godliker naturen eñ vander engeliker naturen also vele alst behoert tot desen wercsken ende nv willē wi dye manier om keren mitter hulpen des seluen ons heren ihū cristi totten lichameliken creatuer beginnēde vāden waerdsten der creaturen als vāden mensch die de natuer eñ die proprieteyt alsoe wel d̄ lichamen als d̄ gheesten smaect

Dat i. ca. wat de naem mensch beduyt

Ende want dan die mēsche als ysidorus seyt een suet dier is ind̄ naturen ende nae gode ghebeelt ontfāgelic nader ewen der reden vander leringe hebbende die godlike ymage te bekennen inder moghentheit ende te minnen die ghelikenis inder machten \daer toe op dat si den grouen eñ den iongen opē baerlic die proprieteyten des menschen kundighen sullen Ende is mit cortichei den te beginnen van sinen dele vten welken hi ghemaect is \ende inden eersten vander waerdster natuer als vand̄ fielē nader welker si ouerdracht mitter engeliker substancien\ want nae dier wort die mensch bouen die natuer des lichaems op geheuē tottē hemelschē want als ysidorꝰ seyt Ongeuoechelic is die mensch genoemt vand̄ aerdē wāt hi vandē ghe selscap nz alleen des lichaems mer d̄ fielen is mede ghecroent eñ daer ō in griex antropos wert gehieten opwaert ghericht daer ō dat hi opgeheuē wert ouermits den regiment des geests totter bescouwinge sijns die hē ghemaect heeft waer af die poete seyt Pronaqꝫ cū spectent aiālia cetera terraz Os hōi sublime dedit celūqꝫ videre Jussit et erectos ad sidera tollere vultꝰ Mit corten woerden dē hi seyt alle dierē sond̄ die mēsche houden thoeft ter aerdē eñ die mēsche hout dat aensicht ten hemel eñ tottē sterrē also dat die mēsche sal den hemel soecken eñ nz als een quicke dat den buke ond̄danich is en sal sijn gedacht ind̄ aerden vestighē Eñ wāt als ysi. seyt Soe is die mēsche tweuoudich als die binnēste eñ die butēste eñ eerst willē wi beginnē vandē binnēsten als vand̄ fielē te tracteren

Dat ij. ca vande inwendige mensch als vā de fiele

Ende indē eersten is te sien wat die fiele is nadē dinge eñ nader difinicien \eñ wat si geheten wort nad̄ ethimologien dat is nader sedeliker redē eñ nader noeminge des naems daer nae wat dz si is nader macht eñ nad̄ doecht indē derdē wat dat si is nad̄ daet eñ nad̄ werckinge Indē vierdē wat si is nad̄ werckinghe hoerre volcomēheit als welc hoer proprieteyt is als si mittē lichaē geuoeget wert\eñ welc si is als si vandē lichaē gesceydē wert Die redelike fiele vander welker wi hier meynē wort vā sōmighē heyligē eñ philosophē gediffineert als .i. geest vā sōmige als .i. fiel vā sōmighe als .i. ziel ende geest. Itē also verre als hi heeft die nature eens geests sowort si aldꝰ ghediffineert vā augustino int boeke vād̄ beroeringhe des herten aldus.

Dat derde capitel noch vande siele

Die siele is een onlichamelic substā
ci der verstandeliker verluchtinge
vandē eersten verstandelic vander lester
spraken die te vernemen wt welker dif-
finicien wi kennen die eerste eñ die voer
ste proprietept der redeliker sielen ende
die menschelike gheest die ontfaet sonō
middel naest die enghelen die godlike ō
lichtinghe Item in dien dat si siele is so
wort si dobbelt ghediffiniert si wort dē
lichaem toeghevoecht als die beroerer
dien datter beroerlic is ende als die scip
man den scepe eñ in dien wort si van re-
migio aldus gediffiniert Die siele is eē
onlichamelic substanci tlichaem regierē
de Eñ van augustino vander sielē eñ vā
den gheest Die siele is eenrehande sub-
stanci der reden die gheliкende is den li
chaem inden regieren wt welker diffini
cien eñ ander proprietptē des gheests
wort ghenomen als dat si natuerlic ghe
nepcht wort ouermits eenrehande noot
der minnen die verenicht is totten regi
ment des regerens vten welken oec o-
penbaert dat die siele indē lichaem te re
gieren niet vorder en wort ghestrect in-
den lichaem bȳder maten eñ bȳden spa
ci der stede mer sȳn lichaem wort ouer
al gheregeert ouermits die doecht ō sie
len eñ wort beroert als calcidius settet
exempel int cōment ouer tȳmeū vander
spinnen die welke als si sidt midzen van
horē webbe so gevoelt si elke beroerē dz
buten ghemaect is of binnen alsoe doet
die siele sittende inden centro des hertē
sonder wtstreckinge van hoer maect al-
le dat lichaem leuendich eñ stuert eñ re-
giert die lopinghe of die beroeringe al-
le der leden nae dien dat si ghelȳct wort
den lichaem daer si mede benicht is als
die volmaectheit der formen si wort ge-
diffiniert vanden philosoeph int boeck
vander sielen aldus Die siele is endeli-
cia dat is die eerste werckinghe of volco
menheit des philosophilix lichaem heb
bende tleuen mitter machten des ghe-
lupts wt welker diffinicien openbaert
dat al is dat sake dz die siele den lichaē
toevoechlic is nochtans nz allen lichaē
mer alleen den ludenden lichaem eñ dē
philosophighen dat is dien dat wȳsheit
eñ verstant inheeft eerst natuerlic ter ōt-
fangenissen der redeliker sielen dz daer
toe ghedisponeert is dien lichaem wort
die siele inghestort eñ worter mede ver-
sament Item in dien dat si die siele ende
gheest is soe wort si vieruoudelic gedif
fineert Eerst inder ghelȳckenis gemeē
lic totten creaturen als augustinus sept
int boeck vander sielen eñ vanden geest
Die siele is een ghelȳckenis alre dingē
vten welken openbaert dat die siele van
hoerre naturē om te ontfangen in hoer
alre dinghen ghelikenis so is si bequaē
ghebozen allmen sept int boeke vander
sielen ende vanden gheest Diel is si ge-
maect ter ghelȳckenis alre wȳsheit soe
draecht si in hoer die gelikenis alre din-
ghen want si is der aerden ghelȳc ouer
mits den wesen eñ den water ouermits
gedachte ende den luchte ouermits re-
den den firmament ouermits den vstan
de ende den vierighen hemel bȳder ver
standenissen. Inder lester manieren zoe
wortse ghediffiniert inder ghelȳckenis
sen tot godewaert als tot sȳnre werckē
der saken of der eerster saken. Die siele
is een godlic ademtocht des leuens vtē
welcken openbaert dpe proprietept der

sielen want si en wordt gemaeskapt vter wortelen noch vter zadeliker redē | mer si wort van gode inghestort ende gheschapen totter leuendicheit des lichaems.

Item in eenre manieren wort si beschreuen inder conposicien tot gode als tot sinen eynde aldus Die siele is een verstādelic geest ter heplicheit in hem ende in den lichaem gheordineert ende daer wt verlicht eē ander proprietept als dz dpe siele niet allene gheschepden en wert en de gheheplicht mitten enghelen of als die enghel ymmer hoer salicheit wordt ghebrepdt alst lichaem ghegloxificeert is | alle dese diffinicien grypt Johānes damas. onder eenrehande generael descripcie ca. xxiij. Die siele is een leuende substanci simpel ende onlichamelick mit lichamelikē oghen nae hoerre propere naturen \onsienlic ende onsterflic | redelic ende verstandelic onfiguerlic ghebrukende enen ludenden lichaem ende si is geuende desen als den lichaem sinnen der meeringe des leuens ende der winninghe niet anders hebbende verstants dan haer seluē mer vā hoer selfs weghen soe heeft si dat puerste .ende alsoe dat oghe is inden lichaem | alsoe ist verstant inder sielen \si is vp van wille ende willich men machse wepndē ende kerē | si is mepnersom Ende alle dese is si ontfaende wt des gheens gracie diese ghemaect heeft daer om dat si de natuer ende dat wesen ontfaen heeft Hiertoe iohannes damas. ende bernard? beschrift oec aldus sulcke proprietptē seggende aldus O siele du die ghetepkēt biste nadē beelde goods verfiert mitter ghelikenis mit ghetrouder trouwen gesticht mitten geest verlost mit crist? bloede ghepunt mitten engelen begrypich der heplicheit erfnaem der salicheit delachtich der reden\ wats di gheholpen mitten vleysch daer du af lydste et cetera Wt desen vele ende menigherhande diffinicien ende descripcien so verlichtē menigherhande proprietepten der redeliker sielen als totten wesen der naturen ende oec ō gracien

.Dat vierde capitel hoe die siele vanden philosophen bedupt wort

Dochtans wat die siele is nae den dinghe is menigen onkondt | wāt men leest daer af dat die oude philosophen menigherhande sentencien daer af voert ghebracht hebben | ende alsoe meer als cōtrarie. want die philosoeph aristotiles die vertelt int boeck vanō sielen \dat plato settede die siel te wesen eē weselicheit die haer seluen beroerende was | zeno sepde dat die siel een ghetal was dat hem seluen roerde. | pytagoras sepde dat si armonia was | paphinom? die sepde dat si ydea was | asclepiades die sepde dat si gebrukende was vyf sinnē | ypocras die sepde dat een dun geest ghesprapt ouer alle tlichaem \eraclitus die philosoeph die hiet de siele te wesen een licht of eē vonck des wesens \ demo critus die sept dat die siele een gheest is ingheplant den stouen vander sonnen \ want ouermits die lichticheit des beroerens so iudiceert hi alle tlichaem der sielen cleyn \permenides die sept die siel te wesen vander aerden ende oeck vanden viere. Ephycurus die philosoeph sept dat die siele is eenrehande ghedaente

vten viere eñ vter luchten Ypercus die
ſept dat ſi is eenrehande vierige cracht
bȳ dien als daer ſtaet die macht is vie-
rich ende die opganc hemels ende daer
om want alſoe menighe ende alſoe vele
vertellinghe vander ſielen gheſept ſȳn
vanden ouden wȳſen als vander ſubſtā
cien der ſielen ſoe iſt hier mede genoech
Mer naden ſegghen der heplighen \ ſo
is die ſiele eenrehande gheeſtelike ende
een redelike ſubſtanci om leuende te ma
ken ende om dz menſchellke lichaem te
volmaken van gode wt niet gheſcepen
waer af want ſi een ſubſtanci is die hoer
contrari wel ontfanct \ daer om is ſi ont-
fanghelic der wetenſcap ende der onwe
tenſcap der doechden eñ der quaethept
ende dat is ſonder onuerwandelinghe
hoerre ſubſtancien of ſonder hoer vlies
Item want die ſiel onlichamelic is daer
om en is ſi indē lichamelikē ſin nz voe
likē noch nae die verminringhe nz wt
ſtreckelic Item want ſi ſimpel is indē na
turen daer om en is hoer ontfanckelike
weſelicheit der vermeeringhe noch der
verminringe ende daer om en is ſi in dz
meerre lichaem niet meerre noch in dat
minre lichaem niet minre als auguſtin?
ſept Item want ſi ſimpel is ende onuer
wandelic in hoerre ſubſtancien nochtās
is ſi menichfoudich in hoerre moghent
heit . want die veelheit inder doechden
eñ inder machten en ſet gheen meerich
eit inder naturen of minricheit Mer als
tot menigherhande wercken ſoe iſt een
machtighe veelheit inder ſielen want ſi
en is nz meerre in drien dā in enen noch
minre in een dan in drien alſoe dat daer
ſchȳnt menigherhande proprietept der
ſielen naden dinghe ende der diffinicien
want die condici der ſielen ſal luchtiger
opēbarē ouermits die inſettinge hoers
namen

Dat vȳfte capitel hoe die ſiele vanden
volke haer naem ghenomen heeft

Die ſiele als ȳſidorus ſeit heeft ho
ren naem ghenomen vanden volc
ke daer om dat ouermits hoerre wanin
ghe is ſi wint want wi die lucht nae ons
trecken mitten monde ſoe ſiet men dat
wi leuen mer dat is openbaerlic ghelo
ghen want die ſiele wort langhe eer dē
lichaem ingheſtort dan die lucht geuan
ghen wort mitten monde want vluchs
leeft ſi inden buke der moeder wanneer
ſi van onſen here inghestort ende geſce-
pen wort Si hiet daer om ſiel want ſi le
uet \ ende dat lichaem daer ſi inghestort
wort dat inſietſe ende maket leuende en
de hept daer om gheeſt wāt ſi leuen he
uet in hoer geeſtelic ende natuerlic . wāt
ſi doet dat lichaem ademen Die ſiel en-
de die moet is een dinc inden weſen mer
die ſiel zeghet leuen nae die reden ende
die moet ſept den raet \ waer af die phi-
loſophen ſegghen ſiel dat is leuen te bli
uen ſonder moet dz is ſonder raet Men
hiet die ſiel oec gedacht \ want het ſchȳnt
bouen als thoeft of wanttet denct waer
af die menſch naden ghedacht hiet hȳ
theelt goods Item vele namen der ſie-
len ſȳn alſoe verſament alſoe dat dat eē
dicwȳl voer dat ander gheſet wert ende
bi diuerſchen namen een ſiel wort ghe
noemt mit diuerſchen reſpecten \ ſi hi-
et oec ſiel wanneer dat ſi ſielt ende le-

uēde maect tghedacht alsoe verre als si denct \ moet als si wil \ redē \ als si recht oerdelt | gheest \ als si ademt \ sin \ als si wat voelt \ waer af | ende voir dese proprieteyten der sielen dye const die welck gedaente is der zielen heeft horen naē ghenomen vanden sin | hier toe ysidor⁹ li. xi. ca. x.

Dat seste capitel vande crachten der sielen

DIe siele heeft veel moghenthedē want si in eenre substancien is soe heeft si menichfoudicheit inder ghelijckinge ouermits die welke het noot was diueersche deylinghe hoerre moghentheden te thonen si wort gheliket totten lichaem eñ tot sinen eynde ende tot sijnre daet nader comparacien totten lichaē heeft si viue mogentheden vandē welcken die eerste is als augustinus seyt sinlicheit die welcke is cracht d̄ sielen daer si mede gheroert wert ende wil indē sin des lichaems ende inden appetijt d̄ dinghen die tottē lichaem behoren die werden beroert mit deser moghentheit om te begheren genoechlicheden ende scuwet scadelicheden Die ander moghentheit is die sin dat is die craft der sielen waer mede dat si kent die sinlike eñ dye lichamelike dinghen wanneer si teghē woerdich sijn | dye derde is peynsinghe daer die siele mede aensiet die formen d̄ lichameliker dingē wanneer si van hāt sijn dat is niet tegenwoerdich Die vierde is reden die onder goede ende tquade ond̄kent twaer ende twalsch Die vijfte is verstant daer hi dinghen die nz materialic en sijn mer verstandelic mede begrijpt als god ende den engel Ende dese drie moghentheden als sinlicheit sin ende gepeyns sijn inder sielen nae dien dat si den lichaem toeuoechlick is ende de vloyet dat lichaem den leuen in ende nae den binnensten ende d̄ butenster volmaectheit des lichaems so sijn dese moghentheden den menschen ende den stōmen beesten ghemeyn mer die twe ander als die redē eñ tverstant sijn in hoer nae dat si scheydelic is vanden lichaem ende blijft ghescheyden als die enghel ende dat nae dubbelden aspect | want si siedt aen die ouerste dinghen ende alsoe hiet si verstant ende si siet aen die nederste dinghen ende alsoe hiet si reden ende nae dien dat die siel ghelijct wort tot horen eynde | soe heeft si drieuoudighe macht | als redelike | mitter welcker si denct int waer eñ begheerlic daer si mede wil int goede ende toernichlic daer si mede denct int hoghe ende in dz ewige . Inden redeliken is bekenninghe des waren inden begheerliken wil ende begheerte des goeden inden toernichlikē is scuwinghe des contrarijs dat is quaden | daer om alle sin gaet op vander begrijpeliker of redeliker crachten eñ vander beroerliker craft ende der begheerliker ende vāder toernichliker craft wasset alle begheringe der welker sijn vier als blijscap hope anxt ende rouwe dye twee eerste wassen vander begheerliker crachte want het is vanden dinghe dat wij begheren ende verblijdende hopen mer die twe ander als anxt ende rouwe spruyten vander toernichliker crachten want van dien dat wi haten droeuen wi thant eñ droeuende vresen wij dese vier begheerten der doechden ende alre sonden sommighe sijn vander materien ontoghen als voer ghetoent eñ geseyt is \

eñ dat bÿ augustinum int boeke vander ziel ende vanden geest daer alle dese dinghen verclaert werden

Dat seuende capitel van drier lep crachten der zielen

NAe dien dz die ziel ghemerct wort vinder ghelikenis tot hare daet so gemoeter drievoudige macht | als gropelic sinlic ende redelic ꝑmmer in diuersschen subiecten hiet die ziel drievoudich gropelic die indē bomē cruÿden eñ indē wortelen is | sinlic die welc is in paerdē in copen eñ in dier ghelÿc | redelic die in den mēsche is waer af die philosoef die ghelikent | die groplic ziele den driehoec want deser sÿn drie deel Als winlic voedelick ende wasselic waer af dese macht of eerste ziel is ghelÿc den driehoeke in der consten van geometrien ende die sinlike ziel die ghelÿct hi den quadrangulo dat is den vierhoectē Want die quadrāgulus alsmen die linie lept van hoeke te hoeke so maect hi triangulos dz is drie hoectē Ende die sinlike ziele maect twe triangulos der machten of der mogentheden . Want soe waer is die sinlike ziel daer wort die gropelike gheuondē mer niet verkeert ende die redelike ziel ghelÿct hi dē cirkel ouermits hore volcomēheit ende begrÿpelicheit | die meeste cirkel alre figuren hebbende ghelÿcke ommeghanghe al is dat saken dat die redelike volcomenlic ghemaect is inō consten ende indē doechden alsmen lept int boeke vander zielen si is die volmaectste ende die begrÿpenste claerheit des cirkels als totten natuerlikē moghenthe den want waer een redelike ziele is daer is gropelic ende een sinlike macht maer dat en wort niet verkeert

Dat achte capitel vande gropelike ziele

DJe gropelike ziele heeft een winnende cracht die noot is die specie te meerren ende heeft eē voedelike moghentheit om te behouden dat ondeplsom is mer si heeft een wassende mogētheit totter volmaectheit des datter onder is | ende deser gropeliker doecht dienen hoerre vier als die begerēde doecht die hoer nodorftcheit neemt in horen voetsel ende die dair verduwende is die dat bequaem schepdt vanden onbequaē inden voetsel ende die daer houdēde is diet voirt sepndt tot allen delen indē dieren ende tot allē telgheren inden bomē eñ planten datter bequaem is indē voetsel \ ende wort hem toegheuoecht op dz ter verloren is of ghebreect weder valgemaect mach werden ende te punt comen alsoe wel inden dieren als indē plāten Ende die vierde is die daer wt driuēde is datter onbequaem ende derēde is Het sÿn noch ander doechdē die ō gropeliker mogentheit dienende sÿn als dpe onwandelbaer is \ onformeerlic ghelÿckende \ gelÿckēde personalic | zerp saest der welcker onderschepden wi hier niet en willen veruolghen want si in iohannicius boecken bÿ hem seluen openbaren Daer om ÿsamene vten voirscreuen dinghen dat die ziel ouermits die gropelike moghentheit inden planten hoer gelikenisse voert brenct vten ghelÿcken ende die voert ghebracht sÿn inden wesen menichfoudichste ēde beschermtste stē die not sÿn totten voetsel die begheertse ende ontfaet ende incorporeert eñ ō enicht Item die dinghen die onbequaē sÿn die worp si en wech eñ sluptse buten itē ouermits die wilike doecht ō welker

die wepede ende die voedende onderda
nich is menichfoudicht die ſpecie of ge
daente eñ brengtſe voert tot enen weſen
Jtē ouermits die voedēde ſpecie die ge
menichfoudicht is wectſe wed eñ voetſe
Jtem ouermits der waſſender ſubſtāci
en al berepdēde volmaect ſile eñ brengt
ſe voert in cameliker grootheit Jtem in
den ouderdom eñ in die verwandelinge
des tijs ſo ghebreect ſi eñ ten leſten ver-
uaert ſi vā lichaem Eñ hier is thans ge
noech ghepept vander ſtoepeliker ſie-
len.

Dat neghende capitel vande ſinliker ſie
len.

VAnder ſinliker ſielen als totte onder-
ſchepden hoerre moghenthe
den \ ſommighe luttel dinghen ſijn mit
corten woerden te ſeggen want die ſinli
ke doecht of cracht die heeft horen ſtoel
inden alren ſubtijlſten ventriculen d her
ſen van dier herſſen ouermits zeenē en-
de arterien die hē ſeluē wt ſtreckēde ſijn
bij alle den deelen des diers ende werct
daer eñ maect een beroeren eñ enen wil
leken ſin in alle den leden Jtem die ſin-
like ſiele heeft dubbelde macht | als om
gripelike eñ beroerlike macht | ende die
omgripelike macht wort ghedeplt in e-
nen ghemeynen ſin of inden binnenſten
ſin eñ in enen perticularen ſin of indē bu
tenſten ſin Eñ die butenſte ſin houdt dat
ſien horen ſmaken gheuoelen ende ro-
ke. Eñ deſe ſin werdt aldus voert ghe-
bracht totten wercke in ſinen organē | eē
zeen die van octonomia geheeten wert
obticus die gaet neder vanā herſſen tot
ten oghen of totten pupillen der oghen
eñ maect haer ramen in tween deelē \ en
de die ander zeen ten oren | eñ die ander
ter nazen \ die vierde ter tonghen eñ ten
rake | die vijfte wort gheramificeert tot
ten organen des gheuoelens ouer al dz
lichaem Ende ouermits deſen zeenē ſo
wort die ſinlike gheeſt ouer al gheſtroy
et doer dat lichaem \ ende om dier zeenē
wil ſoe wort alle dat lichaem ſinlic ende
beroerlick van welcker ſtroyinghe des
gheeſts ouermits dien zeenen arterien
ende muſculē ſo wort alle dat veruolch
des lichaems abel geuonden ter beroe-
ringhe

Dat x. capitel vant inwendighe of ghe
meen verſtant

DJe ghemeyn ſin of dye binnenſte
ſin wort in drien deplen ghedeplt
nae drien regionen der herſſen Dant in
der herſſē ſijn drie celleken̄s als dz voer
ſte in die welcke die ymaginaci lept die
welcke van binnen ordineert ende con-
poneert dinghen die de ſin van buyten
begrijpt als iheronim? ſept dat die mid
delſte celle is ſilogiſtica dat is daer die d
gaderinge der ſermonen is Jn die wel-
ke die ſinlike reden of die vermoedende
doecht bouen gaet Doirt is die derde en
de die leſt die gedenckende is | dat is die
celle die after aen thoeft lept in welcker
beſloten ende ghehouden wordt datmē
verſtaen ende ghehoert heeft.

Dat elfte capitel vande ſinlike cracht-
te.

VOert die ſin ende die ſinlike craft
die vander ſinliker ſielen coemt is
die moghentheit mitter welcker die ſie
le oerdelt ende onderſchept vanden ver
wen vanden ſmaken ende vanden ande
ren gemoeten der ſinnen ende die yma-
ginerēde doecht ouermits die welke wi
begripē die formē die eerſt vāden perti

cularen ghenomen warē al wast dz si nz tegenwoerdich en waren alst openbaert als wi guldē berghen denckē of als wā neer wi bÿ ghelikenisse andere berghen dromen vanden berch pernaso ende die v̄moedende cracht of redē is sinlic ouermits welke cracht die luydē wÿs sÿn ende vroet om te verhoeden quade saken die ons ghenoechlic nochtans warē in den sin te veruolgen eñ dese vermoedēde of denckende reden is ons eñ dē beesten ghemeen \ alst schÿnt inden honden eñ inden woluen nochtans properliken te spreeken so en bruÿcken si gheenre reden mer eenre starcker eñ naerstiger meninghe | die ghedachtelike cracht is behoudende eñ ghedenckende ouermits die welke wi die ghedaente der dinghē setten op dat si niet vergheten en werdē waer bi dat een man seÿde / die memorie is een arcke of een kistken der redē.

.Dat xÿ. ca. vande beroerlike sinlicheÿt des crachts.

Mer die beroetlike sinlike doecht wort ghedeÿlt in natuerlic leuelic ende zielike doecht Eñ die natuerlike doecht is beroerlic der humoren inden lichaez enichs diers ouermits dē aderen eñ dese heeft horen stoel principaliken inder leuerē daer ō dat si daer principalikē wercket eñ die leuētlike doecht heeft hoer beroeren ouermits den arterien indē welcken si die gheesten beroeren die vander herten comen want dese doecht heeft horen stoel inder hartē vā den welcken die arterien spruÿten gelÿc als die aderen vander leueren comē vā also groter hetten is thart Want waert sake dat sÿn hetten nz ghesacht en worde ouermits die coude luchte diet na hē trecket Het soude eÿnteliken in hem seluen versmorē waer om dattet noot is ouermits den arterien eñ der longhē dattet die lucht aen hē haelt eñ trect eñ dattet dien brant leschet Mer die zielike beroeringhe craft die principaliken horen stoel hout inden ventriculen der herssen vand̄ welcken alle die zenen comen ende spruÿten Ouermits den rugbeen after tuschen den scouderen dat alle die leden roert eñ doetse verteeren want eerst roert die herssen die zenen musculen ende die laceerten eñ als dese beroert werden so beroeren si mit enen willighen beroeren alle die ander leden ouer alle siden Eñ nae dat die hant beroert wert so werttet geheÿten een werckēde cracht nae dien dz si hoer voert strect tottē voeten toe eñ doetse wanderen so wortet geheeten een voertganclike cracht ō dies wil dat ouermits hore cracht die dieren voertgaen \ daer om vergader haestelic die proprieteÿten der sinliker sielen dÿe desen tractaet bequaem sÿn Itē die sinlike siel is eenrehande gheestelike substācie veel edelre ende waerder dan die groÿelike siel eñ vele onedelre ende onwaerder dā die redelike siel Want hoer wesen eñ werckinghe is vand̄ materien die volmaect is | want als tlichaem veruaert so veruaert hoer wesen ende hoer werckinge noch si en blÿft vanden lichaem niet verscheÿden also langhe als si inden lichaem is eñ heeft edele werckinghe \ want si is den dieren sin gheuende eñ makēde eñ is die binnenste eñ die butenste sinnen der dieren vervullende na der begheerten der organen Item si is beroerlic alle der leden van allen sidē eñ si is mede deÿlende den lichaem ouer al

hoer craft eñ daer die organen eñ die le
de edelste sijn daer so gheeft si hoer edel
ste wercken ende si maect slapinghe en-
de wakinghe inden dierē Itē ouermits
hore doecht die inwaert geroepen is so
is tstercste werckende inden binnenstē d̄
lichamen Item als si becōmert is ende
ghestroyt biden butenstē sinnen eñ belet
mit vele vreemde sakē | so werct si in allē
dinghen alre cranckelicste | want als eē
mensch hē veel dings werckelic onder-
wint | als nv mit sien nv mit horen eñ nv
mit wercken so en can die sin tot allē din
gen nz vast wesen als eē mensch peynst
in seer vterliken eñ hogen dingen die hi
niet begrijpen en can in dien dingen soe
en verblijt hoer die siele nz mer in mid-
delbaren dingē diemen begrijpen mach
Item hoer cracht ende hoer werckinge
wordt belet inden ledē den sinlikē geest
wanneer hem die ganck benomen wort
om der opilacien wil d̄ toegangen eñ d̄
sweetgatē alst schijnt inden mēschen die
gheslaghen sijn vand̄ popelzyen eñ van
sinte cornelis Itē hoer cracht wordt oec
ghesceyden ouermits alte groten hettē
die de sweetgaten dissoluerende sijn en-
de bredende gelijc als ouermits groter
coutheden diese bedwingende soe wort
si ghedwonghen dat si hoer nz en ouer-
vloye of stroye Itez die sielike craft die
verlorē is werdt wed̄ goet gemaket mit
wel rukende dinghen gelikerwijs als si
ghecorrumpeert eñ bezwaert wort mit
stinckendē dingē eñ hier mede ist thans
genoech ghesept vand̄ sinliker sielen

Dat xiij. ca. vande redelike siele

Die redelike siel of die v̄standelike
cracht is also vele te segghen als
tverstant waer af dat si gedeylt wort na
tween principalen daden of werckē als
in een beschouwende verstant eñ in een
practizerende v̄stant dat speculerende v̄
stant wort geoefent inder contemplaciē
dat is bescouwinge \ eñ dat practizeren-
de verstant inder werckinge eñ na deser
wortelen wort gedeylt dz werckende of
dat doende leuē eñ dat bescouwende le
uen Die redelike siele is ewich eñ oncor
rumpeerlic ende onsterflic \ waer om dz
hoer principael werc als v̄staē en hangt
te mael in gheenre wijs anden lichaem
eñ daer om so leeft si volcomelic eñ ver-
staet als si vandē lichaem gesceyden is.
ya ymmer meer hoe dat si indē lichaem
verdroncken is hoe dat si traechliker eñ
onuolcomeliker v̄staet eñ hoe dz si meer
eñ vorder vandē vleyscheliken v̄bandē
is hoe dat si lichter eñ claerliker v̄staet
eñ een dinck begrijpt Ic hiet hier een in
drenckinge anter bijder fātastiger yma
ginaciē of bijd̄ genoechten des vleysch
of der tijtliker ghenoechten waer af dz
gregori⁹ seyt Die mensch als int middel
gescapen is of hi waer nederre dan dye
enghel eñ hoger dan dat vee also heeft
hi wat | dattet noot is dat hi mittē ouer-
sten gemanck heeft eñ wat mitten ned̄-
sten \ want sijn geest heeft onsterflicheyt
mitten enghel mer hi heeft sterflicheyt
des lichaems mitten quicke eñ dair om
is dat die siele tot gode ghekeert wordt
ouermits reden \ so wort si verlicht v̄be-
tert ende volmaect \ maer ist dat si ouer-
mits begheerlicheit bekeert wort tottē
creaturen so wortse verdonckert gecor-
rumpeert eñ verarghert | al is dat sake
dat die siele in hoer seluē onsterflic is eñ
ewich nochtās is si pijnlic ouermits dz
si gebonden is eñ v̄sament mitten lich-

aem waer af augustin⁹ seyt int boeke vā
der fielen eñ vandē geest die fielen die le
uende sijn | indē lichaem werdē gepijnt
ouermits die genoecht d̄ sinliker dingē
vanden lichameliken brelden Eñ als si
vten lichamen gaen so liden si pinen eñ
torment inden seluen beelden \ eñ dair ō
van lichameliken passien mogen si daer
gehouden werden want si hier nz ghe-
suuert en waren vand̄ corrupcien des li-
chaems | vten welckē openbaert dat die
fiel al is dat sake dat si in horen naturen
te mael suuer eñ reyn is nochtan trect si
d̄suuerheit na hoer vandē vleysch twelc
vā beghin aen gecorrūpeert is als wijn
of een ander puer natticheit infecti of eē
smettiuge nae hē neemt ouermits enen
vulen vate Eñ daer om als die fiel dz li
chaem wtgegaen is so voerdse onderwi
len vulnisse mit hoer om dat si ghebon-
den was mitten lichaem \ eñ daer om ist
noot dat si gesuuert werde ghelijc dz eē
gemme die nyeliken gesuuert is vandē
slike Alle dese dicten sijn ghenomen wt
augustinus dicten daer om salstu verga
deren wt voerscreuen scriften dat die re
delike fiele onder allē creaturē is meest
beteykent nader godliker beeldinge eñ
hem bat gelijct | eñ dz want si is drieuou
dich inder mogentheit al ist dat si enich
eñ simpel ind̄ naturē is Itē si is in hoer
houdende die ghelikenis alre dinghen
als augustin⁹ seyt Item als si eens ge-
scapen is inden lichaem of daer butē so
is si in horen ewigen wesen bliuēde wāt
als cassi. seyt Men soude nymmermeer
seggen dat die fiel gescepen waer na dē
godlikē beelde waert dz si steruē mocht
Item die fiele van naturen is haer na-
tuerliken gheghenen dat si wisen mach
eñ kiesen vryliken dat goede eñ tquade
dat waer eñ dat valsch Item si is begri
pende nae menigerhande moghenthe
den der vormen eñ der gedaenten d̄ me
nigerhande dinghen die teghenwoer-
dich sijn eñ niet en sijn want si onderkent
die materialialike dinghen bi horen te-
ghenwoerdigen of niet tegenwoerdigē
materialikē formen eñ si begripet onma
terialiken dingen ouermits hore tegen
woerdicheit als augustinus seyt Item
ouermits hoers selues ombueghinghe
so is si bekennende ouer hoer hoers sel
ues gestant Als philosophus seyt. wāt
al siende eñ v̄staende siet si hoer seluen
et ce. Item si is natuerliken ontfangen
de die verlichtinghe eñ prentinghe van
allen dinghen ghelijc dat een wastafel
Item want si natuerliken begeert incor
poreert te werdē eñ mitten lichaem ver
enicht te werden so is si natuerliken be-
gherende die enicheit des lichaems eñ
die v̄gaderinge Item si is natuerlic be-
gherende dat goede ende scuwende die
quaetheit al ist sake dat om gebrecs wil
des vryen willes si onderwijlen dz qua
de kiest nochtans niet te min vander na
turen weghen en v̄saect si dat quade nz
dat is dat si natuerliken nz garen quaet
en doet Als augustin⁹ seyt \ waer af die
groyelike fiele begheert te wesen eñ die
sinlike fiele wel te wesen \ eñ die redelike
fiele begeert alre best te wesen · Eñ daer
ō en rust die redelike fiel nz dan te wesen
mitten alren besten \ die stede der redeli-
ker fielen is god tottē welken si beroert
wort \ op dat si in hē rusten mach dan bij
ond̄scheyde . mer billiker ouermits be-
gheerte eñ minne Eñ dit sijn die proprie
teyten der fielen mittē anderen die daer

onder gheset sijn

Dat xiiij. ca. vande crachtē d̄ sielen daer mede die siele haer werckē werckēde is

Nae dien dat wi gheseyt hebbē vā den proprieteyten der sielē in hoir seluen eñ in horen lichaem ghemerct so isser noch af te seggen van horen doech den mitten welcken si machtich is te oefenen hoer werckinge \wāt dese doecht is der sielen weselic toe gheghenen mit machtē om hoer werckē te volbrenghē inden lichaē wāt ouermits deser doecht so maect si dat lichaem leuende eñ bijnt steeds die arterien eñ breydt den sin eñ bewijst allen ghesielden lichaem eē willich beroeren als constantin⁹ seyt li. xiij. Ende dese is drieuoudich als natuerlic inder leuerē eñ leuentlic of gheestelic in der hertē eñ sielike die welcke horē stoel heeft inder herssen eñ die werckinghe d̄ natuerliker doecht die ind̄ leuerē is die is gemeyn als inden dieren ende inden planten Eñ dese wint voedt eñ meerret als die selue constantin⁹ seyt Die winninghe nae dien dat si hier ghenomē wert is dese Een v̄wandelinghe d̄ substanciē der humorē of der sayeliker redē inder substancien der planten of des diers gemaect in die werckinghe d̄ naturē eñ dese doecht begint te wercken vander tijt der winninge totter volcomenheit d̄ plāten of des diers Mer deser natuerliker winningen werdē twe doechden natuerlic onderwijst als die onuerwandelic eñ onformeerlic Want die onuerwandelike doecht is dese die de substanci des saedes v̄wandelt eñ verkeert ind̄ substanci en alle d̄ deelen der plantē of des diers eñ dese doecht maect dese v̄wandelinge ouermits den vieren eersten qualiteytē Als den heten couden vuchten droghē Want ouermits hette eñ vuchte maect si die substanci best | als die vleysche indē dieren \bloemen eñ morch inden plantē eñ inden bomen eñ outrmits hete ende droege maect si wortelen inden groyeliken dingē eñ thert indē dieren eñ ouermits coude eñ vuchten werct si als indē bladeren der planten | eñ als indē haren d̄ dieren eñ ouermits couden eñ droghē werct si alst schijnt inden zenen eñ inden benen d̄ dieren indē bloken eñ indē wortelen der bomen eñ der plāten Mer die ander doecht die daer formeerlick is ter werckinghe der naturen inder winninghe die is noot want dese ordineert ende onderscheit den dinghe datter ghewonnen is een vorme eñ een ghedaente eñ alle sijn bequamelike delen die hem noot sijn want dese doecht doerschieten de so doerschietse ende die ydele sijn die hoeltste eñ die sarp eñ hardt sijn maectse saeft eñ die alte saeft sijn maectse serp eñ enen ygheliken deelken maect si ende figuert hem een decsel of eē huut ende dese twe doechden als die onuerwādelic eñ die onformeerlic en wercken nz langer dan ter tijt toe dat dat dier of die plant datter gewonnen is vervult wort int wesen der naturē ende daer om wast noot dz die voedelike doecht steeds volghen most totter behoudinghe der winninghe want si is een hulpster ende een dienster d̄ doechden die winliken is wāt inder lancheit breetheit ende diepicheit so meerret si ende steect wt datter ghewonnē is eñ die werdelike doecht helpt die voedelike ende dient hoer want dye spise ghenomen van hem allen stenicht se eñ maectse ghelijc inden leden eñ dat

ter ontbonden of verloren is dat brengt
ſi weder mitter crakten der hetten ende
daer om heeft die natuer wonderlic die
wepdelike doecht der voedeliker doech
den een hulpſter gemaect eñ heeft bep
de die ondergheworpen den dienſt der
winliker doecht ende voirt deſer wepde
liker doechden onderdienen vier perti-
culaer doechden\als die begerende die
welcke den ledē bequaem voetſel geeft
op dat ſi ghetempertheit nae hoer trec
ken mach totten voetſel des vlepſch en
de getempertheit des bloets totte voet
ſel der herſſen eñ der longhen etc. Jtē
die verduwelike doecht helpt hoer me-
de werckē die welcke ſchepdt die bequa
me dinghen vandē onbequamen inden
voetſel ende depit dat puer vanden on-
pueren Jtē die behoudelike doecht die
welcke beſchermt dat puer voedſel en-
de dat thants ouermits die werckinghe
der naturen ghecoect is dat ſi dat in al-
le den leden incorporeert eñ gheliket eñ
verenighet Jtem ſi ōdrōft van noedſwe
ghen die dinghen die te ōdriuen ſijn die
ouerluoedelic vanden leden ghetoghē
ſijn die ſijn hem in gheenre wys te ghe-
lycken Eñ daer om gheliker wys dz die
begheerlike craft werct mitten heten eñ
mitten droghen ende dat die verduwe-
like mitten heten ende mitten vuchten
eñ dat die behoudelīken mitten couden
eñ mitten droghen alsoe wercket die wt
ſtotelike doecht mitten couden eñ mittē
vuchten

Dat xv. ca. vande leuendige cracht dair
of tbeginſel het hert is

DEr natuerliker doecht volcht dpe
leuentlike doecht die welke is le-
uende makende welcs fondament ende
epghen huys is thert vanden welcken
leuen gaet om alle die lede leuende te
makē Jtem die cracht die willichlijc be
roerlick is daer dat hert eñ die arterien
mede ghebrepdt werden eñ ghedwon-
ghen dpe werct mitter werckinge deſer
doecht voirſcreuen eñ deſe brepdinghe
des beroerens wort geſept te weſen vā
der middel des harte in allen epndē en-
de vterſten ende alsoe verkeert ende die
dwanck wort gheſept beroeringhe van
den vterſten totten middel alſt is te ſien
inden blaesbalgen der ſmeden daer om
die leuētlike doecht thert breedende is
ouermits die longen ſo trect ſi die lucht
nae hoer totter harten eñ ſepndſe voert
totten anderen leden ouermits den ar-
terien eñ deſe doecht werct inden diere
den adem ouermits die bredelike ende
dwinghelike doecht des herten die de
borſt beroert mit enen ſtedelīken beroe-
ren Mer die zenen ende die lacerten lul
len eerſt beroert weſen eñ deſe blaſinge
of adem is noottorftich totter laefticy-
eit der natuerliker hetten eñ totten voet
ſel des leuendigen geeſts eñ totter win
ninghe oeck des ſielīken gheeſts eñ die
bewaringhe der warmten is een getem
pert aenhalen der couder luchten ende
die leuentlike beſchermenis wt wes ge
temperheit die ſielike gheeſt ghewonnē
wort eñ daer ō totter behoudinghe des
leuens en is gheen dinc meer noot dan
die adem die wel ghedisponeert is in al
len dingē eñ geordineert Deſe dinghen
werden al van conſtantinus ghehadt in
pantegni want een dier mach ſonō ſpiſe
eñ ſonder dranck een wijl weſen mer ſon
der adem en macht niet ſijn een opſtach
van eenre momenten in goeden punten

eñ wesen nochtãs wort die adem dicwÿ
le ghecorrumpeert in menigher manie-
ren eñ dan so volcht van node die ỏderf
nisse des diers eerstweruen vter quader
dispoticien der herssen wãt wanner dÿe
herssen belet of becommert is in wat of
ficien het si om ghebrecs wil der inslop
inghe der gheesten so ghebreect die bre
dinghe des herten \eñ die bequame be
dwanc of bindinghe waer bi dat naeuol
ghen moet die smoringe alst openbaert
in die popelzie eñ in anderen ghelÿcken
saken Item dat selue vallet vanỏ quet-
singe des herten wanneer daer een ÿde
linghe natuerliken wordt der humoren
die daer sÿn \eñ oec wort daer ÿdelinge
eñ soe en heeft de adem daer gheen ste-
de Item dz selue vallet van hastelikker-
wederslacht der natuerliker warmtẽ tot
ten binnensten des hertẽ alst openbaert
inden bloden dieren of menschen eñ in-
den ghenen die laten die welke onděwÿ-
len gebreken eñ bezwimen. Item dz sel
ue gheualt wel van smettinghe ỏ leuerẽ
want die corrupci der leuerẽ haelt af die
winninghe des pueren bloets \wãt die
natuerlike warmte wort geuoedt ouer-
mits der leuerẽ eñ wanneer die daer ge
breket so moet dat hert breken \eñ daer
om oec so wort perticulaerlic eñ natuer-
lic die adem becõmert eñ belet Item dz
selue gheualt vander doerschietinge ỏ
der longen alst openbaer in ptificis dz is
die in teringhe gheset sÿn inden welckẽ
die adem doer hepmelikẽ gaetkens en
wech gaet ende in gheenre wÿs en vol
doet om die hetten des herten te tempe
ren Item dat selue geschiet in alle hol-
heit eñ sonderlinge inden binnenste des
lichaems mit haestigher vullinghẽ alst
schÿnet inden verdrencten scepen inden
water als die clepne gaetkens ghestopt
sÿn so wort die adem daer tuscken besslo-
ten eñ wort slechtelic becommert Item
geuallet wel van alte grote corrupcie ỏ
luchten alst schÿnt inden pestilencien eñ
in ghecorrũpeerder luchten wãner die-
leuentlike gheest sÿn contrari scuwende
slupt hem seluẽ inden binnenstẽ des her
ten eñ als die gheest vanỏ corrũpeerder
luchten thans bedruct is soe en kan hi
thart eñ die ander lede des lichaems nz
regieren \mer ÿmmer ghebreect hi in-
hem eñ verualert eñ daer nae volcht die
doot Item dat selue geschiet vander be
smetter corrupcien der humorẽ ỏ longẽ
pipe eñ der borsten alst schÿnt inden ma
laetschen. Item vanỏ verstoppinghe ỏ
weghen vanden longhen \alst schÿnt in
den luden die cort geademt sÿn ende in
dier gelike Item vã substancialiker we
tinghe des herten als van enighen be-
te eẽs venÿns wormes wes venÿn doer
ter herten schiet eñ verwint die natuer-
like hetten eñ also onderslupt die adem
den wech Item vã alte groter dunnich
eit der warmer luchten als gheualt van
enen bade dat alte heet is dat die sweet
gaten opent eñ dunne maect waer af dz
coemt grote wtuieghinghe der natuer
liker hetten \eñ also en mach die aenge
baelde coude lucht nz helpen totter sak
tieheit der toeualliker hetten Item dat
selue gheualt van alte couder luchtẽ die-
de lacertẽ eñ die zenen der borstẽ dwinct
ende bÿnt \waer af dat dÿe aenhalende
craft der luchtẽ belet wort alst schÿnt in
den ghenen die opt ÿs slapen Item dz
selue vallet vanden coerdẽ der ader die
de hol ader hiet ouermits bestoppinge

Caca 1.e.5.

\want als die ader beſtopt is eñ binnen beſloten ſo en mach die ganc des bloets vander leuer totter herten gheen voetſel des leuentliken gheeſts ſepndē wāt dat dier moet ſmoren als hē die herten ende die humoren van herten ghetogē ſijn \ want die lucht en is niet ghenoech dat hert te vernoperen Jtē dat ſelue geſchiet oec wel van dickicheden der coleren ofter ander humorē inden alre ſubtijlſten aderen des herten alſt ſchijnt inden ſcarpen coertſen inden welcken dpe adem ghebreect Jtem van alte ſeer ende weldigher vijndinghen vanō keelen eñ vanden anderen toepaden \ alſt is te ſien inden luden die gehanghen ſijn ende ſmoert Jndē welcken als die adem onderuanghen is vluchs wort dat hert ontſteken eñ alſoe ſterft dat dier vluchs Jn deſen eñ in menighen anderen manieren wordt dat leuen benomen ouermits ghebreck des adems vter gheeſteliker doecht comen gramſcap vechtinghe onweerdicheit mminge eñ aldus ſulcke paſſien die welcke vriſen indē beeſten vter beroeringhe des gheeſteliken doechts mit ghewelt eñ ſonder onderſcheit \mer inden mēſchen ſijn ſi te ordineren eñ te regierē onō ſeker reden des moeds eñ hier mede iſt genoech vandē geeſteliken of vāder leuentliker doecht

Dat xvi. ca. vande ſielike cracht

Oe ſielike doecht heeft horē ſtoel eñ ſtat in dat ouerſte deel des mēſchen als inō herſſen eñ deſe is drieuoudich | als ordineerlic ſinlic eñ beroerende die ordinerēde die vervullet die herſſen alleen bi hoer ſelue want in die voerſte celle ordineert ſi die ymaginaci of dat ghepepns Jn die middelſte ordineert ſi die waninghe eñ die reden Jn die achterſte celle volbrenct ſi dat ghedacht of die memorie eñ hoer ghedachtige werckē want dat die voerſte pepnſet ende ymagineert dat ſepnt ſi ter middelſter cellulen als totter reden \ eñ dat ſi dan geoerdelt heeft dat ſepndt ſi voert totter achterſter cellen als totter memorie eñ die memori ontfaet die dinghen die inden verſtande als inder middelſter cellulen gheſet waren eñ bewaertſe vaſt thent ſi die dingen te wercke brenct . Die ander doecht als die ſinlike wert aldus gheformeert want die ſielike gheeſt die gaet vanden alre voerſten ventriculen der herſſen ouermits ſommighen zenen die ſeer moruwe ſijn vten welcken die ſinnen gheformeert werden \ want ſommighe gaen of werden geſtoert mitten ſielicken gheeſt totten oghen op dat daer tghelicht gheformeert ſal werden \ eñ ſommighe totten nozegaten op dat daer dat ruken geformeerc mach werden | eñ daer om is die ſin des ghelichts ſubtijlre want ſijn natuer vierich is \ eñ die ſin des horens is luchtich want het is een ghelupt der ghellagender luchten \ daer na is dz ruken ſubtijlre \ want ſijn nature rokich is daer nae die ſmake want ſijn natuer waterich is \ ten leſten die ſin des voelens is grouer dan alle die anō want ſijn nature als ſi aerdich is ſo is ſi noot indē benen inden zenen inden harden eñ inden laeften inden couden eñ inden warmen alle deſe ſinnē hebben hoer officien als die onuerwādelde eñ die ongeformeerde van horen obiecten die hoer ſinlicheden gheuoelen preſenterent horen verſtande

Dat xvij. ca. vande ſienlike cracht .

De sin des ghesichts want hi vierich is so is hi alre simpelste ende want hi haestelic veere dingen begrijpt die sin des ghesichts wort aldr ghefor meert int midzen vandē oghe als inder pupillen dat is in die perle eñ daer is eē rehande puerste eñ luchtenste humoer die vādē philosophe cristallopdes hiet daer om dat si haestelic ghepunt wordt om te ontfanghen alle vormen van verwen Die sin des gesichts is ontfangachtich eñ onderschepdelic alre verwen figuren eñ formen ende die butenste proprietepten waer af ō dat ghesicht te volmaken so sijn dese noot als die wercken de sake een bequaem instrument eñ dpe uerende lucht ende dat ghedacht der sielen eñ een matelic of een middelbaer beroeren die werckende sake is die sielike doecht Dat bequaem instrumēt is eē cristallighe humoer in beyden ogen geset claer eñ ront het is claer daer om dat dat oghe ouermits sijnre claerhept den gheest ende die lucht doerschinen sal en de het sal daer om ront wesen op dattet te min pijnlic wesen sal want een dinc dz recht ront is eñ in allen siden effen ghemaect en heeft gheen hoeken indē welcken die oueruloedicheit niet ghehoudē en mach werden diese quetsen mach en de datter buten mede werckende is dat is die lucht sonder welcke tgesicht niet volmaect werden en mach ende sal tgesicht in sommigen dieren volmaect werden so moeter een claerheit der luchten toe ende in sommigen een donckerhept ende in sommigen middelbaerhept wāt inden catten wort begheert een donckerheit ende inden vledermusen ende in den sommigē anderen middelbaerhept alst nae openbaren sal Item die aendēt kinghe der sielen is oec noot als die siele om een dinc doet onderuinden ende si mepnende is mit enen anderē sin so siet dat oghe min volcomeliker want hi en oerdelt niet vanden dinghe dat hi ghesien heeft Item een middelbaer beroeren is noot want waert dat dat dinc dat ter ghesieu is gheroert worde soe soude dat ghesicht gheconfuust werden ouermits vele hijnderinghe Ende van dien stedighen beroeren soudt ghelschepkelt werden alst openbaert in enen riem van enen scepe die inden water schijnt ghebroken te wesen ō den lope des waters dat haesteliken loept aldus oec ist van enen houte dat langwerpelt is is dat sake dattet haesteliken beroert wordt soe schijnet ront te wesen het warē meniger hande opinien dat is waninghe bijden ouden meesters vanden gesicht hoe dz dat quā ende comen mocht Men sal weten naden philosoeph dat die sin des gesichts wort drieuoudelic alst schijnt utē eersten ende vten dorden doerschijnlick of belcouwentlijc Inder eenre maniere wanneer die ghedaente des dings dat ter ghesien wordt ouermits die rechte linien op welke linie die speci coemt totte ghesicht In andere manieren op die wederbuegēde recht als wanneer die speci eerst ghemenichfoudicht wert vandē dinghe totten spiegel Inder derder manieren wort hi ouermits linien die welcke al is dat sake dat si niet wederbuecht en sijn van pemant mer si werden ghestoert tuschen den dinghe ende den gesicht nochtans en gaen si nz recht wt al toes Mer onderwijlen keren si vanden rechten weghe als wanneer dat middel

menichfoudich daer tuſchen geſet wort
ende dese middelen ſijn van diuerſchen
dpaphanitepten als wanneer dat eē dic
ker is eñ dat ander dunre dat is min dic
ke ende dun eñ onderwilē ghemuteert
een middel eenre andere naturē mer die
radioſighe ghedaente wort te brokē ten
ſi dat ſi op die linie vallende come perpē
dicularıter op dat middel naden teghen
loep Ende ic hiete de linie vallen perpē
dicularıter op een pleyn lichaem totten
rechten hoekē mer op een ront lichaem
wanneer ſi valt in hoer centrum. Item
totten ghefichte dat in dpe eerſte manier
geſept is daer werdē te voerſten ix. pun
ten toe gheepſcht als daer gehadt wort
Dat eerſte is gheſontheit of goede ſcep
penifſe des diers dair dz gefichte inhoert
Dat ander is die ſienlike oppoſici teghē
dat ghefichte \ want in dier manieren en
ſiet dat ghefichte nz dan dat dinc ſo wes
delen die ghedaente coemt op die rech-
te linien die vallende ſijn int centrū van-
den oge die welcke alle die linien die ge
lept ſijn van allen delen des dings ma-
ken een piramidē wes ſcarpicheit is in-
der pupillen eñ dat fondament int dinc
datter geſien wort alſt ſchijnt in deſer fi
guren Dat derde is een ghelike vſchep-
denis Dat vierde is een ghetermineer-
de gheleghentheit niet te verre vander
ſienliker aſſen want dat dinc dat alte var
is vander aſſen al iſt datten den gefichte
teghen gheſet wordt nochtans en wort
dat beſchepdeliken niet bekent Dat vijf
te is die dickicheit eñ die vallicheit des
dings dat gheſien wort of bekent \ want
een dinc dat altemael cleyn is dat en mo
gē wi nz ſien waer af die lucht en mach
niet gheſien werden dat int eynde vō dpa
phanitepten is ende het en heeft gheen
dickicheit als die autoer der conſtē ſept
beſcouwentlijc Dz ſeſte is een bequaem
grootheit des dings datmen ſien mach
want een dinc mach ſoe cleyn weſen dat
tet niet gheſien en ſal werden in eniger
diſtancien dz is ſchelen \ wantet gefichte
en is niet dan bijder vierichheit die totten
ogen coemt die welcke iſt dz ſi ſeer cleyn
is ſo ſalt beletten een deel des gefichts
pa een ſeer cleyn deel \ mer tghefichte en
voelt een ſienlic dinc niet eñ wanneer dz
deel ſijns ouerſten blijft onuerwādelt o
uermits ſienliker grootheit Dat ſeuen-
de is dunnicheit des middels datter tuſ
chen lept \ want is dat middel dicke ſoe
wort die menichfoudicheit der gedaen-
ten belet dattet niet te deghen comē en
can lichteliken ter pupillen Dat achten
de is lux dat is clicht. want dat ſienlike
dinc en verwandelt dat ghefichte niet dā
mitten licht Dat negende is die tijt wāt
dat gefichte wort inder tijt alſt geproeft
wort inden doerſchinenden al is dat ſa-
ke dat dat ſienlike dinc den ghefichte ſnel
liken thoent wordt nochtans en wortet
niet beſchepdelikē bekent mer als hem
een menſch eē luttel verſint eñ bepeynſt
mit een luttel tijts ſo beſcouwet hi dege
lic eñ volcomelic eñ daer om is die aen-
denckinghe des ſins of der ſielen is oec
noot mitten voerſcreuen als voerſeit is
Itē als philoſophus ſept Do en coemt
die ſpeci des dings nz totten gefichte na
den ſienliken piramidem \ mer die ſpeci
des ghefichts totten dinge die wtghe-
ſteken is inū ſelver ſtede nae geliken pi-
ramidez \ wāt ariſtotiles ſept int x. of ix.
boeke vandē dieren want het en is an-
ders niet dat gheficht te ſien dan dz ge

ſicht wtgaet totten dinge datter geſien
wert Eñ daer om wil augustin⁹ int eer-
ſte boeke ouer geſ. eñ vi. muſice vandē
dinghen datter geſien wort en coemt nz
dan ſijn gedaente noch vandē gheſicht
en coemt anders nz totten dinghe dan ſijn
ſpecie want daer en gaet nz vter ſubſtan
cien des oghes want het ſoude ghecor
rumpeert werdē | mer daer gaet vten o
ghe een ſcarpicheit des viers eñ ſijn fon
dament wort gebrepdt ouer alle dz ouer
ſte des dings dat geſien wort Item die au
toer proeuet beſcouwentlic int eerſte boe
ke datter niet geſien en wort dan bijden
licht datter op gaet op dat dinck datter
geſien wort eñ gemenichfoudicht van-
den ſeluē al totten oge toe waer af dz no
dorftelicheit die derde piramis begeert
wort van dien licht eñ die coni dz is ſcar
pichepde alle deſer drier ppramidū ſijn
inden oghen eñ fondamenten in dz dinc
datter gheſien wort eñ daer om wāneer
tgheſicht gedaenten heeft comende op
deſe drie piramides ſo doer gaet dat ge
ſicht die ſpecien des lichts eñ die verwē
ouermits dat middel der rocken eñ der
humoren vanden oge al totten criſtalli-
gen humoer Eñ daer beſtaet die ſiele eē
oerdel te maken vandē dinge datter ge
ſien is bijō gedaentē mer ſi en wort dair
nz vervullet mer pmmer wort die ſpeci
ghemenichfoudicht totter zenē diemen
neruus opticus hiet of hol zeen dpe int
ouerſte vanō herſſen lept eñ daer is dpe
ſienlike doecht inō wortelen eñ indē eer
ſten eñ principalē eñ enen anders ſoude eē
dinc altoes twe ſchijnē om datter twe o
ghen ſijn ten waer dat ſi tot enen organ-
num of inſtrument gecōtinueert wordē
ouermits die welke een kōtepnlike doe
ghet geſtuert wort totten pupillen Alle
deſe dingen ſept die autoer doerſcouwē
tlijc Item cōſtantin⁹ bewijſt een ander redē
vanden gheſicht li. iij. ca. xi. Dat die ſiē
like gheeſt ende dat oghe ende die lucht
te drie clare lichamen ſijn | want ſi ouer-
mits irradiacien dat ſi hem onder mal-
canderen die een in dander verwandelē
want die lucht die bijden dinghe is dat
men ſien ſal vā ſijnre eygenthedē wort
hi daer in verwandelt want deſe ſienlike
doecht ſtortende hoer totten vterſtē de-
len der pupillen wort toe geuoecht ō in
verwandelder luchten eñ wort daer me
de alſo meer als een ende ouermits den
oerdel der ſielen ſo wort die verwe dpe
ghedragen is ouermits der luchten dē
oerdel des ſins gegeuen want die lucht
wordt lichteliken inghekeert ouermits
menigherhandichept der vormen die ō
luchten teghen comen als wi ſien in die
teghenwerpinge eens roden lakens dz
die radie der ſonnē die lucht verwet die
daer nae bi is waer af dattet gheen wō-
der en is Dattet claer oghe eñ dat dpa
phanus is bi hem ſonder middel toege
uoecht mit gelijcker ghedaenten ende
formen verkeert ende in hem verkeert
wert ende daer om nae dien dats ghe-
noech is tot deſen werckē ſo verſamēt
mit cortichеden dat dpe ſienlike doecht
is ſubtijlre eñ leuendigher dan alle dpe
ander ſinnen want het heuet ſinē naem
ghenomen vander leuendicheit \als pli
dorus ſept Item het is waerdiger dan
alle die ander ſinnen eñ daer om is dpe
ſin des gheſichts bouen gheſet eñ ouer
ſte Item mitten wercken recht als een
vuerighe cracht is machtigher dan die
ander eñ deſe ſienlike doecht ouermits

Caco 1.e.5.

hoze cracht so begrijpt si eē dinck wat dz is al ist ver van haer eñ nae dien dat dat dier edel is daer nae begripet te bat dinghen diemen sien sal waer af aristotiles sept li. xij. Dat eē goet ende een scerp gesicht sal wesen van getemperder humoren | want die vogelen die crombect sijn eñ cromme clauwē hebben Dese sijn vā scarpen gheſicht eñ dat om die puer ende subtijl humoer ende getemperde die inden instrumenten des gheſichts is ende dese voghelen vliegen hogher inder luchten ende sien haer spise verder dan die ander eñ die voghelen die inder aerden vlieghen ende niet hoghe en hebben gheen scarp gheſicht Item die selue sept li. xix. Die gheluwe ogen en sien niet scarpelic des dachs ende die swarte en sien niet scarp des nachts om dz si luttel humoren hebben eñ dat ghelu oghe wort mit meerre beroeren beroert waer af dat gheſicht ghecranct wort en de die swarte oghen werden alte seer beroert om datter te veel humoren sijn en de dat licht des nachts is crancker ende die humoer des nachts is van swarē beroerē eñ daer om wort die sienlike geest daer binnen gesloten ende belet om der humoren wil Item die selue sept dattet gheſicht der ouder luden nz scarp en is. want hoer velle vanden ogen is vol rimpelen waer van dattet coemt van crancheit ō instrumenten \wāt is die cracht te des instruments daer dz gesicht doer coemt versch ende starcke soe ist gesicht scarp waer af men dair sept wanneer die oghen der dieren een decsel hebbē ende dat die humoer inder pupillen suuer en de ghetempert is so ist gesicht scarp| en de dat die huut opter pupillē dun is dā siet dat dier var nochtans en onderscheydet niet volcomelic vanden dingdē diet varre siet onder den verwē ende den onderscheydē des lichaems Ende ō geen re gheſicht is best die welcke die humoren puer hebben inden ogen ende reyn eñ die gheen decsel en hebbē dien wort haer gheſicht benomen om die stedige oplubinghe ende also wort dat gesicht ghescheykelt ende die pupille wort lichtelic ghequetst eñ alsoe wort dat sien becō mert Mer die sake is contrarie indē dieren die oghebraeuwen ende decselē hebben Men sept daer oec dat die sake des scarpen gheſichts in te sien van verre is om die ghelegentheit der oghen| want een vterlic oghe is van crancke gesicht eñ en mach niet van verre sien want sijn beroeren en wort niet ghedeylt noch ō teert mer dz gheſicht gaet rechte voert wt hem totte dingen diemen siet| want als buten den oghe geen decsel en is so moet dat gesicht van node crancke werden Hier toe sept aristotiles li. xij. eñ xix Ende dese gesepde dinghen vandē proprietepten des gheſichts int ghemeyn sijn op dese tijt ghenoech verclaert wāt die andere sullē openbaren benedē daer ghetracteert sal werden vander naturē ende der proprietepten des oghes

Dat achtiende ca. vant ghehoer

Die hoerlike doecht deylt sijn werken inden instrumenten der oren die sin des horens ist dattet een gheluut verneemt of een stemme waer af om dz horen te begrijpen sijn te minste vier dinghen noot als een bequaem instrument eñ die volmaecte sake ende die eerste eñ die derde is datter dz middel gelunt or dineerlic voerende is Dat iij. is die aen

denckinghe der sielen sprekende van de
sen of vā dien. Die eerste sake eñ die ma
kende is die hoerlike doecht des diers
ende dat bequaem instrument is een ste
nich been dat den oren onder gheset is
twelc is hol droghe crom eñ hart | dz in
strument des horens is hol op dattz dē
gheest ende die lucht onthouden sal in-
der hollichedē \ende het is crom op dat
hem die veruaernisse niet haestelic hin-
deren en mach ende daer om ouermits
die rondicheit des instruments soe we-
derslaet dat ontfanghen gheluut ghe-
tempertlijck den hoerliken gheest eñ is
oec hart ende droghe op dat die anloc-
kinghe der luchten also vele te beter en
de te stercker sijn ende also wortet ghe-
lupt te meerre alst schijnt inden luptē en
de ghpteernen die bat ludē als die wint
noerden is die welke coudt ende droge
is dan als hi zudē is die vucht eñ traech
is als constantinus sept ende aristotiles
ende dat middel datter dragende is dat
is die wederslaghen lucht die de gaten
vanden oren ingaet ende nae hem loct
dat stenich been dat is dat eerste instru-
ment des horens ¶ Daer is oeck noot die
aendenckinge der sielen \ want also lan
ghe als een mensch dpe horen sal sinen
sin des weechs eñ gheens weechs laet
wanderen soe en heeft hi gheen verstāt
vanden horen | alsoe dat dat horen niet
en is ten si dat hi daer sinen sin toe nep-
ghet enich werck te wercken ¶ Item dat
horen wort aldus daer sijn twee zeenen
gaende vanden voersten deel der herssē
inden stenighen benen vanden oren en-
de werden daer in ghesteken ouermits
welken zeenen die sielike geest wort ge-
voirt totten benen voerscreuen \ mitten
welcken die butenste lucht vertellende
die forme enichs ghelupts wort sonder
middel daer mede vgadert waer af dpe
ghesslaghen lucht hort die been eñ stoet
se \ende die gheest die in hem is naeder
proprietepten der luchten die daer is v
wandelt die zenen des stotens ende die
verwandelde gheest lopende aldus we
der tot sijnre fantastigher cellen brengt
der sielen weder die in mutati ende also
wort dat horē volmaect Ende daer om
sal dat horen billiken lustich hieten dair
om dattet ghewonnen wort ouermits
der weder geslaghender luchten ende
daer om heeft die natuer dz horen mid
sen inden ronde vanden hoefde gheset |
als aristotiles sept int xij. boeke wāt ho
ren begrijpt dat ghelupt der luchten al
ront om gaende ghelijc enen cirkel en-
de niet rechtwtgaende | dese sin als dpe
ander broeft mede ende want hi gecor-
rumpeert wordt inden vtersten hp wort
ghesont eñ verblijt inden middelē waer
af ambrosius sept in exam. Dat npl? die
riuier om sijn harde barstinge wil sijns
vallens vanden hoghen berghe plach
die luden die daer bij woendē al doef te
maken | dese sin lijdt vele pinē gelijc den
anderen sinnen | want hi wert sommels
mit allē af gehaelt eñ dan hiet hi doef-
heit eñ sommels wort dat horen wat ge
minret eñ dan hietet zwaricheit des ho
rens onderwijlen gaet hi wt sinen lope
¶ Item die sake v pinen is onderwijlen van
den gebreck v herssen of v zenē die welc
ke een wech is des horēs eñ dat coemt
dz si bestopt wert of si wort beswaert mit
eniger officialiker sieeten ¶ Item v gebrecs
wil der oren die onderwijlen ghecorru-
peert werdē vā diuerschen humorē eñ

onderwylen werden vele vulnissen vergadert in dat hollicheit eñ onderwylen vallen daer steenkens in of anō vulnisse die comen op den hoerliken gheest ende benemen dat horen onōwylen comet van wormen eñ onōwylen dat die zeen gecorrodeert is eñ onderwylen wort dz horen benomen eñ die instrumentē werden gequetst van corrūpeerder luchten als van heter of van couder | eñ onōwylen van grouen wōnden die daer in besloten werden alst schynt indē genē dien dunct dat si kleupten pipen eñ dier ghelyc horen vanden welcken dat horen gequetst werdet als nae inden tractaet vā den oren ghesept sal werden

Dat. xix. ca. vande roke.

Roken is een sin die een dinc runct eñ goede lucht of quade lucht ende om desen te ōnemen so moeter toe eē sielic gheest als causa efficiens | daer is oec noot te wesen een volcomen dispositi der nazen mit tween naesgatē die lucht te daer mede te grypen daer si den sielicken gheest mede gripen moghen ouermits sommighē zenen die vanō herssen neder comē die naellockē en syn properliken geen instrumentē des rukens dye welcke sterstallich syn eñ daer om syn si onuoelicken welc openbaert inden dieren diemen dz vorste croes wel of snydt nochtan en hebben si dat ruken nz verlozen also oec wanneer wi gaen bi vulen stinckenden steden so stoppen wi die locken voer toe eñ wi en voelē genen stanc Dese lockē syn oec hol eñ spongioes op dat si in hozen hoelre gaticheit den ghe resolueerden roke ontfangen sullē vanden dinghe datter rukelic is Item wāt si oec spongioes syn so treckē si die lucht te bat na hē | eñ die aentreckende cracht wordt daer indē locken geincorporeert waer af dat dat rukē aldus wort | die sielike gheest wordt ghesepndt vanō herssen totten naellocken ouermits sommighen zenen diemen rukelic hiet\ wāt eē ghereselueert roke eens rukende lichaems wort mitter luchten gemengt\ dē welcken die ventriculen ō herssen na hē trecken ouermits dien nazelocken eñ ō kerense in hore ghelikenis | eñ also om alsulker verwandelinghe die daer ghemaect is inden sielicken gheest so coemt die beschepdenheyt of dat onderscheyt des rukens Die roke en is anders niet dan een luchtich substancie die van enen lichaem gescepden is | dese rokighe wasem trect die herssen nae hoer| want hy hoer noet ende vriendelic is ghelyc dat hert den adem\ ende mit deser aentreckinghe der luchten soe wort die herssen getempert eñ gestarct ghelikerwys die warmte des herten wort ghesachticht mitten aenhalē des ademes | ende is dz sake dat die wazem quaet stinckende ende ghecorrumpeert is soe corrumpeert hi den sielicken geest ende brengt dicwyle sterflike siecten in \ waer af dat ruken wort dicwyle belet in synen wercke onō wylen om die quade cōplexi der herssen onderwylē om die oueruloedicheyt der corrumpeerder humoren inden rukelicken zenen alst schynt inden ghenen dye de nazen lopen vanden snuuf of dier ghelycke . onderwylen om quade sceppinge wil ō nazē of des instruments vandē rukē als wanneer die nasegate alte seer ghewondt werdē of genauwet onōwilen

om oueruloedich vleysch ondwylen om
apostemen die daer wassen onderwilē ō
vretinghe van kanker of van fistele de-
se sin om sijnre subtilicheit wil | wanneer
hy wel gheset is soe sterct hi dye sielike
doecht ende ydeltse vander oueruloedi
gher rokicheit eñ also ist verkeert is die
sin qualiken disponeert soe doet hi qua-
lic eñ contrari eñ so wort die sielike crach
te des rukens in sinen wercken becom-
mert eñ belet Aristotiles seyt li. xij. Dat
die sin des rukēs en is nz dan ouermits
die anhalinghe der luchten in enen dier
dat eē naze heeft die welke een lit is ge
set int middel der andere sinnen int voer
ste deel des hoefts eñ alle dier dat eē lō
ghen heeft dat heeft een naze of āders
wat in die stede der nazen om die hulpe
des adems waer bij dattet schijnt dz dz
instrument des rukens niet alleen en is
inden dieren om scierheit wil mer oeck
om te volmaken die doecht des sieliken
gheests ende om te gheuen der leueut-
liker doecht cracht eñ hulpe Dese rede-
like doecht bloyet inden viervoetighen
dieren wāt ouermits den roke ondkē-
nen si die gesonde crude voer die ander
venijnde Eñ ten voersten die sinnen on-
derkennē deen spise voer dand also wel
bijdē roke als bijdē smake daer na bloy
etse meest inden honden \want die sporē
sonder bedriegē een wilt dier ouermits
horen ruken eñ het bloyet oec inden vo-
ghelen eñ ten voirsten indē ghierē want
die rukē eē vulic al ouer die zee | die wel
ke als ysi. seyt li. x. ca. viij. Dat si van al
so leuenden roke sijn dz si die vuliken o
uer die meren ruken eñ daer om in desē
eñ in anderen condicien der werckinghe
d naturē so is die godlike wijsheit te vèr
wonderen die ons te verstaen gheeft bi
desen eñ bi ander ghelikenissen hoe dat
wi bi dese materialike sinlicheit totten v
stande d geenre die bouē den sin sijn sul-
len te vercrijgen wesen alleyncsken tot-
ten binnensten des hertē eñ tot enen v-
standenis der geesteliker dingē eñ daer
om is mijn meninge eñ mijn eynde sim
pel in desen wercsken.

Dat xx. ca. vande smake

Die smake is properlic een sin dye
enen smake verneemt tot welckē
smake gheuoeliken te volbrenghen soe
sijn noot alsulcke werckende materialia
eñ die informerēde sijn als die thans in
den anderen sinnen gheseyt sijn wāt die
sielike doecht is die werckende sake en-
de die materialike sake eñ die instrumē
talike dat is die tonghe mit horen toe-
behoren volmakende den sieliken geest
totter volcomētheit d smakeliker doeh
den welcke tonge nader complexien ho
re substācien is hol vol gaetkens vucht
eñ onsmakende eñ si is daer om hol op
dz si i hore hollicheit die humorosicheit
des smakelics dings welke vuchticheit
in hoer resolneert is onfangē mach \en
de si is dair om gatich op datter grof en
de subtijl waer vanden dinghe datmen
proeuen soude onder in gaen mocht tot
ten zenen der tonghen ende op dat dye
aentreckende doecht om die selue dingē
te volbrēgē meer groyē soude eñ si daer
ō vucht was op dz si mede wercken sou
de totter sceydinge d dingen die ontfan
ghen warē als of bi enige auenture dro
ghe of harde dinghen bijd tonghē ghe
comen waren op dat die dingē dan ouer
mits die vuchticheit d tōgē of des raecs
te bat gesceyden mochten werdē si was
oec onsmakelic op dz si te bat alle smakē

Cccc 1.e.5.

ónemen mocht ende kennen als dat wa
ter \twelke water waert dattet selue eni
ghen ghesetten smake hadde so en sou-
de die ghedaente eens anders smaecs
niet connen vernemen. Item die smake
wort aldus daer werden twe zenen ghe
steken aldus int middel der tongen dpe
welcke naemaels in vele telghen inden
epndelsten ziden ghesprept werden en-
de ouermits diē so wort die sielike geest
totter tonghen gheuoirt ende daer om
so wanneer een dinc datmen proeuē sal
onder in die tonghe gaet of inden gaet-
kens der zenen soe wort die sielike geest
daer in verwandelt naden proprieteptē
die hi naden oerdel der sielen represen-
teert eñ daer om is die smake alsoe veel
grouer dan die roke |als die roke dat is
fumus subtylre is dan dat water |want
die roke is eē fumose nature mer die ge
uoelicheit des smaecs is een waterighe
vuchticheit\ als ouidius sept Item de-
se sin is oerbaerlic totter behoudinghe
des dings dat ondeplsom is want als
daer corrupci is inden smake of dat een
den smake verliest soe veruaert die sieli
ke substanci allepnclken. die smake wort
ghecorrūpeert als sijn instrumenten ge
quetst werdē of wanneer die corrūpeer-
de humoren bouē gaen in hem \ende dz
geualt wanneer die dingen diemen sma
ken sal si niet en begrypt onder hore pro
pere qualitepten ende dat gheualt wan
neer ende sonderlinghe humoer inō sub
stancien bouen gaet als in dese exempel
als die rode colera bouen gaet soe voelt
die tonghe alle bitter dinghen eñ ist sou
tich soe gheuoelt si ghesouten ende also
vanden anderen alst openbaert indē ge-
nen die coertsen inden welcken die heer
licheit der ghecorrumpeerder humorē
den smake venijnt |die smake wort oec ō
gekeert als hi gequetst wort ouermits
die quaetheit eens dings dat gesmaect
wort alst schijnt in aloe eñ in anderen die
alte bitter sijn die smake verblijt hem in
soeten dinghen daer om dat die tonghe
een ghelikenis heeft mitter soeticheit
want die soeticheit die gefondeert wort
op heten ende op vuchten die allen den
leden ghelijc is |die mit soeten geuoedt
werden want die soete dinghen sijn van
goeden voetsel ende lichteliken werdē
si den leden gelijct als plaac sept in dietē
Dat een eñ twintichste. capitel van ghe
uoelen of tasten

Ghevoelen is een begripelick sin
der specien die tastelic sijn want o
uermits diē doecht des tastens soe be-
grypt die siele warme vucht cout eñ dro
ghe weke hart saeft ende serp | of nae-
auicenna soe is gheuoelen een gheordi
neerde cracht inden zenen van alle den
lichaem om te beuanghen dattet raect
of tast ende al is dat sake dat dese sin is
in alle den delen des lichaems nochtās
principaliken is hp meest inden palmen
der handen ende der voeten die welcke
die natuer getempert ghemaket heeft
op dat si hetten eñ coude lichteliker be-
wisen souden ende dese delen sijn hol ze
nich ende getempert ende daer om sijn
si hol om dat si te bat voelen soude din-
ghen die te voelen sijn ende te bat hou-
den soude dinghen die men houdē sou-
de\ ende si sijn daer om zenich\ om dat
daer dpe voelicheit meest gropet \want
al dat senich is dat is getempertlijc voe
liken op dat si te lichteliker verkeert vā
elcken ghetemperden dinghe.

Item dat ghesint is inden voelē mach
een conpofici hieten d̄ eerster qualiteytē
eñ tot dien qualiteyten eē verbolginge
des gheuoelens | als serp saeft morwe
hart Indē vterstē vā desē so wort die fin
des voelens ghequetst alst schÿnt in al-
te couden of in alte hetē welcke natuer
ghenoecht heeft inden middelen als in
der laeuweheit Itē om desen fin te vol-
maken werden dese dingen toe gheeys
chet als die sake die daer werckende is
eñ dit is die stueringe des fielikē geests
totten organen dat is instrumenten des
gheuoelens Item een bequaem instru-
ment eñ dat is dubbel als die zenen die
vander herssen comē | voerende alle den
leden den fielikē geest Dat ander instru-
ment is vleysch daer die zenen in ghe-
wonden eñ in gestekē leggen ouermits
die welke die voelike doecht werct wāt
ouermits die zenē so wort die speci des
geuoeliken dings eñ oerdel der fielē ge
bracht Item daer wort een derde geeys
chet als die mede werckinghe der vter-
ster dingen die welc noot is op dat dinc
datmen voelen of raken sal genaket dē
organen des tastens wt wes ghenakin
ghe die fielike geest die indē vleysch en-
de inden zenen is v̄wandelt wort eñ die
geest also gheinmuteert beteykent d̄ fie
len een proprieteyt des dings datter ge
raect is \ eñ ald⁹ sal dese fin in finē werc-
ke vervullet sÿn als cōstantin⁹ seyt | wāt
dz hoert proper den fin des tastens toe
dat alle die and̄ finnen hebbē een sonder
ling lit eñ een instrument dat tot horen
werck beqnaem is | mer alleen dz voelē
is in allen ledē ghemeynlic wtgenomen
inden haren eñ inden nagelen indē wel
ken gheen zeen en is eñ daer om en isser
gheen fin | dese fin voer alle den anderē
is hi aerdich eñ grof eñ daer om serp eñ
hart eñ begrÿpt alle die ander aerdighe
passien volcomeliker dan die ander sin-
nen bÿ gelikenissen Itē dese fin al scÿnt
hi grouer te wesen dan die ander ouer-
mits der obiecten nochtās ouermits dē
subiect soe is hi nutter \ want al is dat sa
ke dat die and̄ sond̄ voelen wesen moch
ten een weynich nochtans en mach geē
fin wesen volcomeliken sonder gheuoe
len Als die philosoeph seyt Wantet ge
uoelen is gemeynre dan die ander wāt
nv helpt hi den enen als den smake en-
de dese twe als smaken ende gheuoelē
sÿn stedeliken mitter herten ende daer ō
sÿn si meest vanden wesen des diers en-
de van haren gheuoelen ende wed̄stoet
iudiceren si meest Ende alle lit heeft een
seen of twee inden welcken die fin des
voelens ende die willighe beroeringhe
volbracht wert ende volmaect als ghe-
uonden wort inder anathomien van cō-
stantÿn. Item die fin des voelens wort
oeck ghequetst ghelÿck dat die ouerste
werden . onderwÿlen wert hi mit allen
afgehaelt daermen dat voelen ende dz
willich beroeren al verliest alst gheualt
inden gÿechtigen ende vercrompen le-
den \ ende onderwÿlen wort hi ghemin
ret ghelÿc alst valt datmen seyt | dat dat
lit slaept als wanneer dÿe gheuoelike
gheest niet ghehengt en wert laten gaē
vrÿliken ouer enich lit om enigher opi-
laciē wil of om dwangs wil die daer we
sen mocht \ ende hÿ wort oec ghequetst
van quader conplexien der herssen alst
schÿnt indē epÿlenticis dat is indē genē
die vallē vādē grotē euel die welcke ind̄
vrē des toegācs nz aen en dēckē tvoelē

Caco 1.e.5.

des viers \ eñ oec lỹdt hi dicwỹl vander
butenſter ỏkeringe der luchten als indẽ
vingerẽ die welke ouermits groter cou
den vercloemt ſỹn indẽ welcken die wil
ighe beroeringe beledt wordt \ waer af
dat die een dander nz ghedwinghen en
can Item onẽwỹlen van inſnidinge der
delen des lichaems want een lit dat vã
den lichaem geſneden is dz en voelt nz
midallen eñ oec dat alte ſeer geſlaghen
waer of verbarnt Item oec enich lit dz
vervuylt mocht weſen dat nochtãs aen
den lichaem waer verlieſt dat voelẽ wel
eñ alſo vele lỹdt die ſin des voelens ſwa
re als hi dieper gewondt wert indẽ ghe
uoelicken zenen Item wanneer die zee-
richeit des ſins is eens ſcadelikẽ dings
gevallende vter ongewoente der delen
van dien dinge inbrenghende den leden
harde grote zericheit ſo queſt hi dz voe
len eñ brengt den lichaem grote paſſi in
eñ maect grote ỏkeringe wãt alle dz ge
uoelicken is maect een ỏkeringe indẽ in-
ſtrument ſỹns voelens of ſỹnre voelich
eit. Item die voelicheden des voelens
of die ſinlicheden des voelens maken
meer ỏwandelinge dã die anẽ doẽ \ wãt
hi is grouer eñ materialiker dan alle die
ander eñ daer om houdt hi ſtarcker dpe
indruckinge des bequaems eñ des on-
bequaems Itẽ want die ſin des voelẽs
gemeỹn is aenhangende alle den delen
des diers totter gemeỹnre verderfniſ-
ſe des voelens ſoe wort dat ſubiect alle
des diers ỏderft eñ alſo en iſt nz vandẽ
anderen want als die ſin des ghefichts
verderft is | nochtans en werdẽ die anẽ
doechden des diers nz ỏderft mer ỹm-
mer worden ſi in horen werckẽ onẽwỹ-
len ſtarckerre gemaect mer als dat voe
lẽ ỏderft is ſo is alle die ſin ỏderft waer
af dattet ſchỹnt dz die ſin des taſtens is
een ſubiect dat is een onẽſtant alle ỏ an
der ſinnen eñ een fondament Item wã
neer alle die anẽ vier ſinnen hebbẽ hoer
ſonderlinge eñ hoer eygen gheuoelich
eit eñ hoer obiect dat is wederſtoet alſo
dat inden enen ſin valt dat die inden an-
deren niet en valt als die verwe inden o
ghe eñ die ſmake indẽ ſmakẽ et ce. ſo is
dat geuoelen alleen dat alle den inſtru-
menten ỏ ſinnen hoer pinen indruct wãt
hỹ is gemeỹn allen ſinnen want die anẽ
hebben proper obiecten eñ geuoelinge
of ſinlicheden inden welckẽ ſi nz en dwa
len dan bi gevalle om ſommige dinghẽ
die hẽ toevallende ſỹn Het ghevalt wel
een deel des ſins vandẽ lichaem te dwa
len want als ariſtotiles ſept Deſer doen
ſi die fantaſie dicwỹle lieghen alſt open
baert inden gheficht dat oerdelt eẽ gro
te ſterre clepn te weſen om die grote ver
richeit wil der geleghentheit ende des
ſmaecs die dat bitter ſoet ſept te weſen.
eñ alſo ỏkeert om gebrecs wil des raecs
eñ alſoe ghelchỹet vanden anderen en-
de dair om iſt ghemeỹn dat alle die vter
ſte perticulaer ſinnen ghanghẽ perticu-
lariter wt of voert als ſommige linien
vandẽ centro vandẽ ghemeỹnẽ binnen-
ſten ſin eñ na hore menigherhande paſ-
ſien volmaken ſi hoer ſinlike inſtrumen
ten eñ naden formen ende gelikeniſſen
haerre gheboechlichedẽ ſo brenghẽ ſiſe
allepnſken enen weỏ totten gemeỹnen
ſin ouermits den welcken eñ den ſche-
len van hem \ ſoe oerdelẽ ſi eñ onẽſcep-
den alſo vele als haerre werckẽ betaẽt
Eñ deſe dictẽ vandẽ proprietepten der
doechden eñ der ſinnen ſỹn thans ghe

noech.

Dat xxij. ca. vā dat behoeftich is tot vol maectheit der naturē

Ghelikerwijs datmē behoeft doe- gheden eñ sinnen totten regimēt der naturē also toter volcomētheit des seluen werden vā node begeert sommi- ghe gheesten ouermits der welker hul pen eñ stedelike beroeringe also wel die sinnen als die doechden gematicht wer den. Den sept dat die gheest is nae dien dat hi genomen wordt eenrehande sub tijl luchtighe substancie werckende dpe doechden des lichaems tot horē werc- ken te volbrengē of alsmen sept int boe ke vanden onderschepde des geests eñ der sielen Die geest is eenrehande sub- tijl lichaem gewonnē inden mēschelikē lichaem leuē makende ouermits den a- deren des lichaems eñ geuende dē die- ren adem| leuen |eñ puls ouermits dē arterien der pulsen \eñ is werckende eñ makende sin eñ willighe beroeringe in- den ghesielden lichamen ouermits den zenen eñ musculen. Dese gheest naden meesters van medecinen wort aldz ghe wonnen |so wanneer inō leueren eē starc ke opsiedinghe wort ouermits eēre het ten die daer werckende is inden bloede eenrehande roke gerelolueert wort die welcke gesubtijlt vten aderen der leue- ren eñ gepuert in eenrehande subtijl eñ gheestelike substanci of luchtigher natu ren wort daer mede ōwādelt welke sub stanci geheten wort natuerlic geest daer om dat hi mit sijnre machten natuerlikē dat bloet subtijl maect eñ ouermits sijn- re lichticheit so indrijft hijt tot allen den ledē eñ werct stedelic\ eñ daer om is de- se geest properlic regierende die natuer like virtunt als aug. sept Dese geests o uermits sommigē zenen wert totter her ten ghesepnt daer hi ouermits te gader slotinge eñ beroeren der delen des her- ten te gaō meer ghesuuert wert eñ ver- keert wort in eenre subtijlre naturē ende dan wort hi die leuendige geest gehetē daer om dat hi hē spraept tot alle den le- den des lichaems ouermits den arterie eñ merende die geestelike doecht recht uaerdicht hi eñ bewaert alle sijn werckin ghe want een arterie wtgaende vander lufter ventriculen des hertē in sinē lope wort vluchs gedeplt in tween telgeren vanden welckē die een gaet in die neder ste voert gedeplt in vele telgeren ouer- mits den welckē die leuende geest wort geuoirt tot alle den nedersten ledē leuē- de te maken indē lichaem Die anō ranc gaende totte ouersten ledē wort weder gedeplt in drien rancken vandē welckē die rechter gaet totten rechterē arm eñ die lufter ten lufteren eñ deplt hē ghe- lijc indeu arterien aldz menichsins ghe split eñ die leuendige geest wort ouer al dat lichaem gestropet |eñ die leuendige maect den puls indē arterien eñ die mid delste ranc strect hē ter herssen eñ maect hē die ouerste delen leuendich eñ ouer- ghiet den leuendigē geest ouer allē sidē eñ daer om so wort die sielike geest doer gaende voert indē ventriculen ō herssen meer ōduwet eñ wort gesubtijlt idē we sen des diers eñ die geest die subtijlre is dan die anō wort ōwandelt eñ daer ō de se sielike geest gewonnē indē voerstē vē trikel ō herssen wort bi delē ghetoghen ghens eñ weō bidē instrumēten des ge uoelens nochtās en blijft te min dz deel nz indē seluē ventriculen op dz die ghe

Caco 1.e.5.

meyn ſin ende die ymaginerēde doecht volbracht mach werden \ daer nae gaet hi totten middel ventrikel als totter rede liker cellen om dat verſtant te volbrē ghen \ eñ alſt verſtant geformeert is ſoe gaet voert totter achterſter vētriculē als totter memorien eñ draecht mit hē dye indruckinge eñ die reden diet inden anderen vergadert heeft eñ ſetſe daer als in enen ſcat der gedenckenis eñ vanden achterſten deel des hoefts dz is der herſſen ſo ſchiet hi voert doer totten beroerliken zenē ouermits den morghe ō rug knoken die welcke vandē philoſophen wort gheheten nucha op dat alloe dye willige beroeringhe ghewonnen mach werden in allē delen des nederſten lichaems \ eñ daer om iſt een eñ die ſelue ſubtīl eñ lichaemlike geeſt ende nochtans luchtich geheten in diuerſchen ledē mit menigerhande namē om menigerhande oficien wil want die natuerlike geeſt werct inō leueren eñ die leuentlike geeſt inō herten | mer die gheeſt diemen ſielic hiet die werct indē hoefde deſen gheeſt en ſullen wi nz gelouen te weſen die mē ſchelike ſiele of den redeliken moet mer billiker als auguſtin? ſept. Het is hoer vueringe eñ hoer proper inſtrumēt wāt auermits alſulken geeſt ſo wort die ſiele den lichaem toegeuoecht eñ ſonō dienſt alſulcs gheeſts ſo en mach geen werck der ſielen volcomelic inden lichaem geoefent werden \ waer af dat deſe gheeſt den gheeſten ghequetſt eñ in alle horen wercken becommert eñ die ſanck des lichaems eñ ō ſielen ghereſolueert is ſoe wort die redelike geeſt in alle ſinē wercken inō herten becōmert alſt openbaert in maniacis eñ in freneticis eñ in anderē inden welken die ghewoente der reden dicwijle gheen ſtede en heeft dat is wāt dat inſtrument wort gequetſt om der humoren of wonden wil ō voirſcreuē geeſten | eñ daer om als deſe gheeſten ghe ſtarct ſijn ſo wort die ſiele geſtarct eñ als deſe gebreken ſo ghebreect die ſiel pa na den regiment des lichaems te ſpreken of ſi wort geminret in horen werckē als auguſtin? pleynliken thoent eñ hier me de iſt genoech geſept vanden gheeſtē al ſo vele alſt deſen teghenwoerdigē tractaet toe behoert

Dat xxiij. ca. van de polſen.

Want die pols is twerck des leuen digen geeſts ſo blijfter noch ouer op dat wi ſeggen moghen ſommige din ghen van pulſen eñ van haren propriētepten alſo dat die puls is nae dyaſtolē eñ ſyſtolen dat is naō bredicheit eñ naō enghicheit des hertē eñ des loeps ō arterien eñ daer ō ſo wanneer dat hert weſende in enē ſtedigen beroerē vandē centro al totten circūferencien die daer omſijn ouermits cracht des bloets eñ der herten eñ ouermits cloppinge des leuē de geeſts euendicht beroert wert wt al ſulken beroeringe al totten vterſtē wort die puls breet ghemaect \ mer wanneer hi vanden vterſten weō ōkeert totten cētrum geroert wert ſo wort die puls enge gemaect eñ ghedwongen Eñ daer ō die bredinghe des herten om die coude lucht aen te halē eñ die dwanc des herten om die humoes lucht en wech te cruē | deſe twee ſijn die ſake des pols mer daer toe is die puls nodoꝛftich | op dat die ſceppenijſſe ō geeſtelijker doecht verſtanden werde eñ ſijn werckinge bekent mach werdē Deſe puls begint vanō her

ten ouermits den arterien eñ strect hem
totten epnden des lichaems waer bi dz
die puls openbaert tgestant des herten
eñ sijn werckinge eñ hi pleecht gemeyn
liken geuonden te werden vandē medi
cis nz in allen delen des lichaems \ mer
inden armē ouermits den arterien wāt
in sommigen en machmens nz onbken-
nen ō dat hi also verre vandē center des
herten is eñ in sōmigen om die ōbozgēt
heit des herten datter regierende is eñ
in sommigē om ō nauwicheit of dwanc
der benē Eñ dair om hebbē die oude wi
se den arm gecozen \ eñ die arterien daer
af om den puls te onbkennē eñ dz was
dat lichste ozbaerlicste eñ eerlaemste het
was daer om lichste want die vlepsche-
ge delen ōhuden ons die arterië \ eñ het
was nutste want die arterië vanden ar-
men sijn naest ō herten eñ het was eer-
laemste want het en brengt den mepster
noch den sielen geen scaemt in \ mer het
waer scaemte die hepmelike lede des li
chaems naect te makē \ die puls wort ō
derkent ouermits toesetringhe der vin
geren op die stede des puls twelc te ge
schien plach mit middelbare duwinghe
anōs indē starcken eñ anōs indē cranckē
want inden starckē eñ inden ghenen die
veel vlepsch heeft salment seer duwen
eñ inden cranckē eñ inden mageren sak-
telic totten welkē is te weten dat constā
tinus sept datter vele diuersetepten der
pulsen sijn die welke alle gaō nochtans
tot .x. weder ghebracht werdē die eerste
wort gemerct bōō metinghe der groot-
heit eñ dese is drierhāde eerst grote als
wanneer si hē wt strecke bōō lengde brei
de eñ bōder diepte Eñ dese puls coemt
starc eñ grof vā starckichedē des geests
daer die puls mede breet wort eñ vā al-
te veel hetten die welke ōcoelinghe be-
hoeft eñ vā morwicheit des leeds dat-
ter bredinge onderdaen is \ eñ men hie-
ten oec clepn \ hepmelic \ eñ enghe Wan
neer hi totten centrū weō coemt eñ dese
coemt om gebrecs wil ō doechden ende
om clepnicheit ō hetten \ eñ men hieten
oec middelbaergelijc eñ getempert dat
is wanneer dat hi niet en is bōdē center
noch bōdē epnden dese middelbaerheit
coemt vten groten eñ vten clepnē Item
die puls wort ghemerct naden tijt ō lo-
pen eñ also wort hi gehieten snel traech
eñ middel \ eñ hi hiet daer om snel want
in clepnre tijt wort hi dicwijle beroert eñ
dese gheschiet mit starcker hetten ende
doechden eñ hi hiet daer ō traech want
daer is een lange spaci tusschē eer hi be-
roert wert eñ dese coemt van gebrec der
doechdē eñ ōminringhe der hetten die
middel tusschen desen is te louē eñ te pri
sen Item indē derdē is die puls te merc
ken na ō houdinghe ō doechden eñ dair
na is hi starc cranc eñ middelbaer \ hi is
starc wanneer hi mit enigher doechden
den vinger des rakers scijnt vā hē te sto
ten eñ dat gezalt vā starckicheit ō doech
den eñ om die morwicheit des leeds of
des instruments dat licht te beroerē is
eñ hi is cranck als wanneer hi crancke-
lic den vingher wederslaet eñ dz is van
cranckicheden ō doechdē eñ om die har
dicheit des instruments datter nz ōnō-
danich en is eñ die middel wort vā bep-
den getēpert Item ten vierdē mael wort
hi ghemerct na den wesen des leeds eñ
dan hiet hi hart weke eñ middelbaer \ hi
is hart wāneer hi mit eenrehāde weet
heit eñ hardicheit scijnt den vingerē we

der te ſtaen eñ dat coemt van droechedē
ſÿnre vaten hi is oec weke wanneer dye
vingerē den puls gheuoelen mit groter
ſoeticheit alſo dz hem dunct dz hi doer-
ſchoten wort of doergaet eñ dat coemt
vā vuchtichdē die middelbaer tuſchē de
ſen tween is getēpert Item ten vÿften
mael ſo wort hi geiudiceert na vol ende
na ÿdel \eñ dz middel \ die vol is die wel
ke ſchÿnt weÿ op te vlopen mit eenreh ā
de vuchticheit eñ deſe coemt vā vervul
linge des geeſts eñ des bloets \die ÿdel
is \als hi ſchÿnt opgeblaſen Mer als hi
geraect wort ſo wort hi doerſcoten alſoe
mere als mit ÿdelen vingerē die middel
baer tuſchen deſe twe is getempert Itē
ten ſeſten mael wort die puls geoerdelt
naÿ gedaenten vandē arterië eñ wort ge
deplt in heten in coudē eñ int middel die
warme puls is wanneer die eynden der
vingeren geuoelen een warme ſubſtācie
vā arterië eñ deſe coemt vter materië vā
binnen als vten geeſt eñ wt hetten dz is
wt warmē bloede eñ in cōtrari is die cou
de puls te vſtaen eñ die middel wort ge
tempert tuſchen hē tween Itē ten ſeuē
den mael wort hi geiudiceert vter werc-
kinge der ruſten Eñ deſe wort ghedeplt
in dicken in dunnē eñ int middel \die dic
ke is die welke in ſÿnre brepdinghe dic-
wÿle die eynden vandē vingerē weder-
ſlaet eñ haeſtelick en wech gaet eñ deſe
geualt van ſtarcheyden ÿ hettē eñ vā ge
breck ÿ doechden \ eñ die ſtarckicheyt ÿ
hetten ſoect hulp ÿ vcoelinge \ eñ dz ge
breck ÿ doechdē als hi mach eēs of twe
weruen of drieweruē ſo arbeyt hi int be-
geren \die dunne puls coemt vanÿ con-
trari ſakē als vā traecheden ÿ herten eñ
van ſtarckicheyden ÿ doecht die middel
tuſchen deſen is getēpert Deſe vÿf. pul
ſen ſÿn den ſin condich eñ lichter te onÿ
kennen dan alle die anÿ Mer die ander
iÿ. pulſen vandē welckē die eerſte ghe-
deplt wort in ſwaerheydē of in gewicht
eñ nz louelic Die anÿ wort gedeplt in ge
liken eñ in ongeliken Die derde die wel
ke gedeplt wort nadē minre ſlach of nae
den meerre eñ naden geordineerden eñ
naden ongeordineerden nochtās en mo
gen ſi nauwe vandē alre wÿſtē mepſters
in medecinen bekent werdē eñ daer o m
iſt thans hier vā hem ouer te ſtaen noch
tans waer ÿemāt dieſe wetē woude die
ſalſe alle beſchepdeliken vinden int vÿf.
boeck vā pantegni mepſters Cōſtantÿ
int derde ca. daer wi deſe wtgetogē heb
ben \daer voer ſal vandē pols ouerulop
eliken ghediſputeert werden als vā de
ſen die hier na volgē de pulſu capillan-
te marcellino firmio vermiculoſo formi-
cante eſtuante eñ tremente \vandē wel-
ken men hier thans nz of ſeggen en ſal
als nv om der ſwaricheit wil eñ nv oeck
om die wenichfoudicheit ÿ ſondelinger
pulſen Eñ als nv oec om dz ſi deſen te-
genwoerdigē nz ſeer nut noch oerbaer-
lic en ſchÿnē

Dat xxiiÿ. ca. vande menichfoudicheit
der pollen

De pols wort menichfins ÿwan-
delt om vele dingē. Indē eerſten
om onÿſchept des geſlachts wāt inden
mannekens hoe dz ſi mogender eñ ſtar
ker vā naturē ſÿn hoe dat die pols ſtarc-
ker is dan indē wiuen die welcke cranc-
ker ſÿn van naturē eñ dat is daer ō wāt
die nature pinet haer ditwÿle verander
weruēde te vvullen dat eens ouermits
den ſtarckeren pols indē mannen werct

Item die pols wort verwanderlt ouer-
mits die conplexi\ wāt is die conpexi he
te so maect si enen starckē pols eñ meer
re eñ enen snelre eñ is die conplexi cout
so maect si enen cleynen crancken eñ enē
traghen pols eñ is die cōplexi vucht so
maect si enē morwen eñ enē dickē pols
eñ is die cōplexi droghe soe maect si den
pols serp eñ hart Itē hi wort diuers ge
maect om menigerhāde disposicien des
lichaems wāt indē magerē is die pols
gemeenlic starcker eñ leuendiger dā in-
den vetten Eñ dat bi auenturen daer ō
dat die arterien myn v̄borgē leggē indē
mageren dan indē vetten of ō dz die ma
ger luden meer hettē hebbē dan die vet
te welke hettē maect den pols starc Itē
om die schelinghe der ouderdom want
die kind̄ hebbē enē snelre pols nochtās
mit v̄colinghe d̄ hetten\ want in dien is
die hetten meer oueruloyende wāt dye
grootheit d̄ hetten maect snellicheyt eñ
die cranckheit d̄ doecht die welke ō aen
te trecken die coude lucht en machs nz
eens als voerscreuē is \ dye iongelingē
hebben enen starcken eñ enen snelliken
pols om die doecht die in hē oueruloyē
de is mer die oude verkeert als cleynen
cranckē traghen eñ dunnē pols Eñ dat
is daer ō want haer cōpplexie naket der
couthedē waer bi dat dien geen noot en
is die coude lucht aen te halen om te v̄-
coelen ende die ander ouderdomme die
desen nae bi sÿn na dien dat si den enē of
den anderen naest sÿn | daer nae is haer
pols also wel in mannē als in wiuē Itē
om v̄keringe des tÿts wāt die leynten ō
die getempertheit des coudē eñ des he
ten maect enē starcken pols eñ also doet
die herfst wāt alle getempertheit geeft
d̄ natuerliker doecht wassinge eñ v̄me-
ringe eñ die zomer want hy alte heet is
so maect hi enen crancken pols eñ enen
cleynen om die onmate breedicheit der
borstē eñ d̄ sweetgatē waer ō die doecht
en wech gaet eñ wort gecranct eñ dair ō
en is die pols den gecrancten mēschen
nz genoech dz hi groot werdē mach eñ
die winter want hi coudt is so maect hy
enen tragen pols mer nochtās enē seer
starckē \ dese traecheit comet wt dien dz
tet nz noot en is te v̄coelen eñ hi is starc
want die natuerlike hetten loept totten
binnensten des lichaems waer af dat si
den puls eñ die doecht cōforteert als si
nz alte heet en is Mer die somerlike het
ten die dissolueertse beyde als den pols
eñ die doecht Itē om die inwoninghe d̄
lantscappen eñ d̄ conincrÿcken \ wāt die
in heten landen wonen als in ethiopien
hebbē enen snelliken pols naden somer
eñ die wonen daert ghelÿc is als niet te
heet of nz te cout die hebbē enen snelli-
ken pols als in die leyntē eñ indē herfst
eñ die in couden landen wonē die hebbē
den pols naden winter also oec dye war
me lucht die coude die droge eñ die ghe
temperde v̄andert eñ v̄wandelt dē pols
Itē om d̄ ontfangenissen wil van kinde
want die kint draghē sÿn wandelbaer in
den pols want int beginsel totter seuen
der maenden toe so heeft si enen starckē
pols dicke eñ snelle \ want die hettē der
drachten v̄meerret die natuerlike hettē
Ende die crachtē des wÿfs sÿn middel
baer tot deser tÿt toe eñ die dracht noch
cleyn waer af dz hi luttel voetsels af ne
met vandē lichaem dier wiue | eñ daer ō
is haer pols noch getempert eñ ind̄ se-
uender maēt meerret die dracht eñ dair

Caco 1.e.5.

ō moeter meer voetsels toe waer af dat
die natuer v̄swaert wert eñ daer ō wort
die pols crancke Itē om die v̄anderinge
des slapens eñ der wakinge want inder
tijt des slapens pleecht hi cleyn te wesē
eñ traech mer naden slape wort hi starc
ende groot wāt dan wort die natuerlike
hetten gestarct mer nochtans is dat sa-
ke dat die slape te lanc wort soe dunt die
pols eñ wort cranck Item so wie haeste
lic v̄wect wert vtē slape anter die natuer
wort v̄slagen \eñ die pols wort haestelic
snel dicke beuende eñ ongeordineert ge
uonden. mer wanneer hi dan rustet soe
coemt hi wed̄ tot sijre eerster stat of staet
Item noch wort die pols v̄wandelt om
arbeyts wil eñ dattet lichaem gheroert
wert eñ geoefent eñ is die arbeyt getē-
pert soe maect hi den pols starck groot
snel eñ dicke want die natuerlike hetten
wort hier na geoefent \eñ waert sake dz
die oefeninghe ginghe wt die ghetem-
pertheden soe soude dat contrari vallen
als cleyn hart traech ende dunne pols\
want inden genen die also arbeydē ghe
breect die doecht eñ die natuerlike hettē
wort ontbondē eñ also wort die pols ge
minret. Item om dat wensel der baden
wāt die gene die ghetempertliken ba-
den in warmen water die hebben starkē
groten eñ dicken pols eñ dat ō die starc
kicheit der naturen eñ om die verterin-
ghe der vuchter oueruloedicheyt Mer
die te langhe in twater blijft dien wort
sijn pols cranck nochtās blijfter dickich
eit eñ snellicheit alst eerst dede alsoe oec
die gene die getempertlijc baden in cou
den water hebben starcken ende snellen
pols Eñ dat geschiet om die zamenga-
deringe der natuerliker hettē eñ om die
starcten wil d̄ doechden die comende is
vter getempertheit d̄ butenster vercou-
dinghe mer die lange merringe in sulkē
baden cranct den pols eñ die doecht\ eñ
dat geualt inden magerē meer dan indē
vetten om die coutheit die alte haest in-
den liue binnen gaet eñ alsoe meer sond̄
wed̄stoet eñ dwingt die lede omtrēt der
herten Item om die neminge meniger
hāde spisen eñ drancs wāt die oueruloe
dige spise ende onuerduwet cranct den
pols mer is die spise te mate ghenomen
eñ verduwet eñ ouer alle die leden ghe
stroyet eñ die doecht v̄wect is die v̄me-
ret den pols \eñ also doet die dranck die
matich is eñ verduut eñ maect den pols
starc groot eñ snel eñ die warme dranck
maect den pols snel eñ dicke \eñ die cou
de dranc maect den pols dun eñ traech
Item om d̄ verwandelinge der pinē vā
der sielen\ want grāscap maect dē pols
snel starcke eñ dicke eñ die blijscap maec
ten middelbaer mer vrese maect dē pols
snel eñ ongeordineert eñ beuende alsoe
doet oec zericheit eñ also geuallet vandē
anderen Dese dingē die hier geseyt sijn
also vele als tot desen werckskē beho-
ren sijn thans genoech als vanden pro-
prieteyten der sielen eñ hare mogenthe
den eñ oec als van haren doechden en-
de wercken

Hier beghint dz vierde boeck eñ seyt vā de lichameliker substancien of wesen

Voert is eerst te beginnen vandē proprieteyten des menscheliken lichaems eñ sÿnre delen Eñ wi sullen tracterende wesen vandē gedaenten der elementen eñ vandē humoren wten welcken dat lichaem ghemaect is

Dat eerste ca. vande qualiteyten of ghelikenissen der vier elementen.

Ende daer sÿn vier elementē eñ elementarige qualiteytē vten welcken alle gesielt lichaem materialikē gemaect wort eñ ten voirsten dat menschelike lichaem dat ond allen elementen dz edelste is eñ edelicste geordineert onder alle ghemaecte dingen als een proper instrument der natuerliker sielen dz gepast is inden wercken der sielen also wel in natuerliken wercken als in willigen also dattet lichaem des mēschen is gemaect wt vier elementē als vand aerden vanden viere vand luchten ende vandē water vanden welcken elc heeft sÿn proper qualiteyten Die vier eerste eñ principael sÿn dese als hetten coude droge eñ vuchticheit | die welke deerste geheten werden want si eerst gliden vanden elementen inden elemantaten dat is inden dinghen die vandē elementen gemaect sÿn |men hietse oec principael want van hem spruten alle die and daden eñ wercken Eñ deser sÿn. ÿ. actiue |dat is werckende als hetten eñ coude Mer die ander twe als droecheit eñ vuchticheit sÿn passiue dat is lidende Waer af dat vand beterscap of voerdelscap eñ bouenganc deser qualiteytē werden si geheten elementa actiua of passiua eñ die twee eerste worden principaliken actiue gehietē nz want die also vele werckē of doē wāt die lidende doen oec \ eñ geen qualiteyt is ledich inden lichaem mer daer ō hieten dese actiue want bÿden wertkingen van desen so werden die and ingeleydet eñ behouden want die warmte brengt ō dwÿlen vuchticheit eñ ondwÿlē droecheit in eñ bewaertse alst openbaren mach inden gesouten vleysch wāt die warmte vanden soute dissolueert eñ scheydt die aerdighe delen eñ die waterighe eñ die luchtighe eñ also ontslapende eñ vmorwende wort die vuchticheit in geleit vā der hetten eñ brengt droecheit in \want die hettē werckende ind vuchticheyt dissolueert die eerst \ eñ als si gedissolueert is so vteert sise eñ also wort die droecheit der hetten die welke tweerhande is ingebracht eñ oec ghehouden eñ daer ō is warmte een elemētarich qualiteyt dz is een ghedaente dye vandē elementen comen waer hoechlic werckende twelc schynt bi sinē wercke als si eerst in enich dinc werct eerstwerwen dissolueert si die delen eñ als si gedissolueert sÿn so wort dat dinc crācker dat welcke ouermits te samen hanghinge d delen starcker was eñ daer om wedstaet myn d werckinge des dings datter werckende is Itē die warmte is een constenaer alre dingē die winlic sÿn eñ is principaliken een werckende sake alre winninge Itē die warmte of hette is tweerhande \die een is hemelsche of sonlic als winnende| eñ dese is behoudende eñ winnachtich waer af dat van deser hettē ondwÿlen vorschen

gewonnē werden inō luchten eñ dpe an
der hette is elementarich eñ gewonnen
eñ dese corrumpeerlic eñ ōteerlic als of
worde een ōgaderinge vā radien in enē
spiegel so mach vlasse of werck ontstekē
werden eñ ōbarnt vandē reflexien dz is
webschyninge ō radien Item ſi is weder
brengelic der ondsten totten ouerstē ma
kende een berorrē vandē cēter totten cir
cūferencien dissolueert ſi dpe aerdelike
dingē in waterigen eñ in luchtigen din
gen eñ dpe in vuerigen eñ ald? brengt ſi
weō die leechste eñ die middele in horē
ouersten Item ō geenre die welke weō
morwende sȳn die so hart te samen ghe
pact sȳn werckende in die groue substan
ci maect sise morwe al dissoluerende allt
openbaert inden metallē die gesmoutē
sȳn ouermits ō hetten eñ al dissolueren
de die aerdige dingē eñ morwetse in wa
terigen ſi maect oec weeck eñ ghesmou
ten hardt allt schȳnt in enen epe datmē
bȳdē viere lept want als die weecste eñ
die subtȳlste delē gheresolueert sȳn eñ die
aerdige delen bliuen soe bestaet te hardē
eñ die hettē is oec subtilende datter dic
is so wanneer dz ſi beroerē heeft vandē
center totten circūferencien in horē din-
ghe daer ſi in werct so dissolueert ſi ende
geeftse oerbaerlic sȳnre reden wāt wan
neer ſi arbept een dinc weō te brenghen
tot sȳnre simpelheit soe maect sȳt subtȳl
wāt slechticheit of simpelhept eens gro
ues dings dat is subtȳlicheit die welke
wasset ouermits dpe minre cōpactien ō
delen allt schȳnt inden pse twelc allt ge-
solueert is ouermits ō warmten so wort
dat ōsubtȳlt Item die hetten ō sonnē o-
uermits hare doecht so suuertse die me
tallen eñ ōteert hare roestlicheit want al
werckende in die substāci des metals so
scheidsese eñ vȳntse pet heftichs of roes
tichs dat schepdse eñ ōteert want waer
dz sake dat gout dz altemael puer waer
ouermits gewelt ō hetten gedissolueert
worde nochtans en wort nz ōteert wair
bi gout dz volcomelic ghepuert waer al
wordet bi hettē dissolueert nochtans en
wordet in sinen gewicht nz ōminret Itē
die hettē is corrūperende toeuallentlic
allt te sien is wāneer die hetten meer dis
solueert dan ōteert so ōrotten die humo
ren eñ werdē corrūpeert allt schȳnt in e-
nen hope wepts die mit water ouergo-
ten is daer die hetten binnē gesloten is
resolueert dat water in eenre rokichept
die welke als ſi daer gehoudē eñ gesslo-
ten wort maect die coernen morwe eñ ō
rotse eñ corrūpeertse Itē die hettē is na
tuerlic een ōlichtinge ō sware dingē wāt
wāneer die vuchticheit die gheresolueert
is ouermits die warmte wort ōteert eñ
die gewicht wort geminret eñ also wort
die substanci des dings ōlicht Eñ dair ō
als die hetten werckēde is inō vuchtich
eit soe worter een roke gewonnē welcke
roke ōlicht wort eñ gepuert eñ wort ver
wandelt in enen gheest als in eenre licht
ter substancien eñ luchtiger eñ maect eē
dinc lichter daer ſi in behoudē wert dair
om ist dat die lichaem der leuender die-
ren ongelikelic lichter sȳn dan die licha
men ō doder om die hettē eñ ō die geest
die daer gehouden sȳn indē arterien eñ
inden aderen eñ aldus sȳn oec die licha
men der gesielder dieren naden eten dā
voer den eten om die starckicheit ō het-
ten nochtans toeuallichlic is die hettē
ōswarende want werckende in die sub-
stanci des dings so verteert ſi die subtȳl

ste eñ die lichste delen ende als daer die groefste delen bliuen so wort daer eē cō pacti dat is een te samen ȳgaderinghe in malcanderē gepact ende daer om een verswaringhe ende oec om die openinghe der zweetgaten mitter craften der hetten worter een wtwalesminge ō geesten vā welker tegenwoerdicheit dat lichaem verlicht wort eñ als die en wech ghewazemt sȳn wortet beswaert ouermits hare afwesinge wil Item die hetten wint een rode verwe eñ als si werckende is in eenre materien so resolueert die aerdige in waterigen delen ende die voert in luchtigen eñ in vuerigen Item vanō omulopinghe of stortinge ō vueri ghер delen verwandelende dat ouerste des dings soe worter een vierighe verwe als root gewonnen alst is indē rosen Item wanneer ouermits die hetten die warme humoren gewonnen werden inden lichaem van hare wtghietinge bȳden ouersten des lichaēs worter een verwe gewonnen Item si is toeuallentlīc ontuerwende want ouermits ō warmtē die de zweetgaten opent so vliegen dpe geesten en wech \ vter welker tegēwoerdicheit die verwinghe gheschiede ende wanneer die gheesten nz en sȳn so wort die verwe ontuerwe alsmen sīē mach vā der roder rosen die welke wit wort vanden roke des sweuels Item als die hetten alte grote is soe is si dodende \ want wanneer die leste beroeringhe werct intō substancien so resolueert sise totten vtersten eñ al resoluerende int epnde so verderft sȳt eñ vteert Itē toeuallentlīc soe is si leuendich makēde want ouermits die hetten die ō herten eñ des gheesten beroerē geuende is so wort daer eē sterc kinghe ō gheesten inder harten eñ daer wort een bequaem bewisinge des voetsels inden leden eñ daer om wert dat lichaem allo gheregiert eñ leuende ghemaect eñ hier om ȳgadert vten voirlcreuen dingē dat die warmte is een elemētarich proprietept hoechlick werckende doergaende hoechlic beroerlic eñ beroerende ghewonnen vanden beroerē der radien ende hoer seluen menichfouden de ende mededeplende inden ghenē inder welker substancien si werchet eñ trāsformerende in hare specien eñ si leuendich makede die ghene die doot eñ verderft sȳn van couden alst openbaert inden wortelen ende indē planten die welke des winters gestoruen sȳn ende des lepntēs ouermits die warmte weder leuende werden eñ si is lepdende die neō ste totte ouersten eñ die oueruloedicheit ōterēde eñ suuerēde datter onrepn is in diuersche smetten eñ voertbrenghē die hoer cōtrari werckē eñ daer ō wort si nv gevondē dat si dunnēde is eñ morwēde de eñ smeltende openende eñ wedūerkeert dicmakende eñ hardēde cōstringerende dz is dwingende bestoppēde \ nv oec ghesontmakende nv ōderuēde si is oec mit hare propere doecht dē smake ōwandelēde wāt si ōkeert die zuericheit eñ die agresten in soeticheyt alsmen sien mach indē vuchtē eñ indē wōndzuuen eñ oec geschiet ouermits grote warmte dz die soete werdē ōkeert in bitterē eñ in soutē wāt ouermits alte grotē hettē die dz bloet ōbarnt soe wort dz bloet ōkeert in coleren ende ouermits dpe selue dat water ōteert die subtīlste ende die luchtichste delen ouermits starcker opsiedinghe ende als dpe aerdicheyt blīft soe wort si ōkeert inder substancien van sou

te \oec is die hetten ripende dat raeuwe
eñ onuerduwet is eñ volmaect geringe
lic die ripicheyt inden vruchten | alsmen
sien mach inden heten landen so werdē
die vruchten schier riper dan inden cou-
den landen eñ werden daer seer soet \eñ
si brengt wt totten wercke ouermits ha
re cracht die formen eñ ghedaenten die
ind̄ materien sijn \alst openbaert indē mi
ueren want ouermits dye werckinghe
der hetten so werden gout siluer coper
eñ and̄ metallige specien vandē stenē ge
bracht eñ vten gheberchten eñ werden
ghecleet mit eenre formen die edelre is
bijder hetten die oec de substanci der as-
chen dissoluerēde is eñ suuerēde so wer
den die asschen v̄keert in glaze. waer af
dattet openbaert dz die hetten is eē diē
re d̄ luchten eñ d̄ naturē Want ouermits
die hetten so werden die edelste specien
eñ formen also wel natuerlike als cōste
like wt gebracht of geleydt vand̄ mach
ten totter daet Itē die hetten die ghe-
druct is ind̄ luchten veelre passien als d̄
wolckē d̄ blixemen ende deser gelike is
die hetten winnēde eñ makēde want o-
uermits hare doend̄ aenhalender crach
ten soe opheft si menigherhande droge
eñ vuchte wazemen tot menigerhande
middelen eñ als die dan v̄gadert sijn eñ
dicke geworden in wolken eñ die hettē
daer binnē beslotē is verandert die wol
ke in menigerhande ghedaente eñ ver-
keertse die welke si ten lestē menichsins
deylt eñ scheydt Eñ als si ghescheyden
sijn nv in snee nv in hagel eñ deser gheli
ke omghietse ouer al ter aerdē Dese het
ten is opheffēde vandē center hare sub
iecten totten circūferencien. Alst schijnt
indē elementē inden welken si domine-
ren als inder luchten eñ inden viere die
welke verre eñ wide vandē center dz is
van midzen der aerden sijn eñ oec scijnt
dat inden olye die bouen drijft eñ in alle
den anderē daer die natuerlike hettē v̄-
wint Item si is oec thonende die sceppe
nis eñ die gedaente hoers subiecten alst
schijnt indē lichaem daer die hettē bouē
gaet. Want als constantin⁹ seyt li. i. ca.
xvi. Ist dattet lichaem warm is soe sal
daer veel vleysch wesen eñ luttel vettich
eden die verwe root vele haers swart of
root warm van tastē goet v̄stant \die mē
sche sel wesē wel sprekēde seer edel coen
toernich minnēde luxurioes eñ veel be
gherende eñ haest verduwende vā scar
per stemmē onscamel starcke eñ vā snel-
len pols Dese teyken eñ veel and̄ set cō
stantin⁹ Die bewijsinge sijn des hetē li-
chaems eñ hier mede ist genoech ghe-
seyt vand̄ hetten

Dat ij. ca. vande coutheit

Coutheit is een gedaente der ele-
menten een eēre hāde werckende
proprieteyt crancker ind̄ werckinge dan
die hetten des syns is dat si beroert vā-
den circūferencien totten centrū eñ dair
om die delen des subiects in dat welc si
werct doet si hoer nare anhangē eñ dair
om wercket lāsemer eñ swaerliker in hē
hoer wercke \al ist oec dz sake dat si ver-
coudende is nochtans toeuallentlijc so
v̄warmt si want wi sien indē winter dz o
uermits die coude die de sweetgatē toe
slutet dat dan die fumositeyten begeren
binnen den lichaem te crupen want si dā
genen vryen wtganc en hebben want si
sijn binnen behouden eñ daer onderwri
uen hem eñ v̄warmen | waer af dat dye
coude vā buten verwarmt toeuallentlijc

van binnen Item die coutheit is dicma
kende want wanneer die coutheit eē be
roeren maect totten cētrū soe hangt dat
deel den deel nare bi want die delen wa
ren eerst geschepdē om datter die vuch
ticheit tuschen was eñ ȳgadert hem vā
den centro mer wanneer die vuchticheit
ghedicket is so is si natuerlic vergader-
lȳc totten cētrum nochtans toeuallent-
lȳc dissolueerlȳc eñ die delē schepdende
allmē sien mach inō herssen die bedruct
is mit eniger coudē want ouermits dier
druckinghe so wort die vuchticheit dpe
daer in gehouden is wtgeperst eñ glȳdt
en wech \ eñ ouermits vele verlatinghe
ō herssen wort si geschepkelt eñ gedeplt
alst openbaert inden genen die dē snuuk
hebben indē hoefde vā couden Item si
is natuerliken grof makende wāt wan-
neer ouermits die werckinge ō coutheit
die delen den delen naerre mede anhan
ghen so werdet alte mael grouer Item
die vierige delen werdē dicke gemaect
inden luchtigen om ō coutheydē wil die
se drucket eñ dwingt \ eñ daer wort vele
wtleydinge ō wtgeperster vuchtichedē
welcke vuchticheit grof makēde die sub
stanci die inden sweetgaten ghehouden
lach eñ wt dien datter die wtleydinghe
ō vuchticheit wort so volcht daer accidē
talīken dat is toeuallentlȳc na subtilich
eit ō substancīē allt schȳnt in enē velle dz
gewassen eñ wtgesloten is Itē al is dat
salke dat die coutheit natuerlic ȳswaren
de is als die ydelinge ō geesten gedaen
is vter confectien ō delen eñ vter doech
den diese druckende is nochtans accidē
talīken licht si want als die vuchtichept
wt is die welke beswaerde die qualitept
alder substancien so worter een ȳlichtin
ghe Itē die ghetemperde coude die be
houdt dat leuē eñ anō dinghē wāt wan
neer die vuchticheit dick wort ouermits
der coutheit so wort die starcheit ō het-
ten wedtraecht .waer af gelikerwȳs dz
die vuchticheit allepnskē doer die sweet
gaten gereselueert werden also dan als
si ghereselueert is so wort si ȳteert eñ al
so op dat die hette die die welke die sub
stanci des dings ontbȳndt niet belet en
wordt eñ op dz dinc nz en stinc ouermits
hulpe ō coutheden ȳwaert werde dz is
dattet dinc wel verwaert sal werdē ouer
mits ō couden dattet niet en stincke wāt
in couden steden eñ in holachtighen so
werden die vuliken allepnsken verteert
sonder stanc ouermits ō coutheit die dat
wedstaet ende die poerten werden oeck
ge sloten ouermits ō couden diese dwin
get /waer af die stinckende walemē wer
den inwaert ghedruct op dat si wtwaert
nz walemen en sullen / nochtans is dpe
coutheit toeuallentlȳc corrumperende
ende verderuende want wanneer dpe ō
duwinge belet wort vander vercoutheit
inden subiecte dan soe wanneer die be-
tamelike werckinge der natuerliker het
ten belet is soe werden daer ghecorrum
peerde humoren gewonnen vandē wel
ken volghen die corrupci des lichaems
so wanneer die corrumpeerde humoren
den lichaem incorporeert werden eñ dz
is te sien in wonden inden welcken sȳn
daer alte coude dinghen toe gedaen soe
slupten die zweetgaten toe \ waer af die
fumositepten alsoe binnen ghehouden
weder morwen dz vlepsche ende dz cor
rumperende of corroderende maken si
stinckēde Item natuerliken is si ontuer
wende als wȳ sien want indē winter die

hetten des lichaems of des herten scu-
wende sijn contrari humoer eñ die geest
leydtse mit hē in totten binnensten ende
maect die butenste huyt die vā hettē be
roeft is ontuerwet alst schijnt indē lippē
eñ wanghen nochtans is si accidentali-
ke verwende want ouermits die couthe
de soe wert die beslutinge d̄ zweetgaten
eñ die houdinge d̄ geesten eñ d̄ humorē
ouermits welker tegenwoerdicheit die
huyt bouē geuerwet wort Itē alte gro-
te coutheyt is dodende \ want wanneer
ouermits die coude alte groten dwanck
viel so soudē die geestē mit allen gebre-
ken inder herten\ eñ also als thart doot
is vandē welken die leuendicheit d̄ an-
dere coemt so moet oec vā node die mor
tificati vanden anderen nae volgē ende
als alte grote coude regneerde of bouē
gaende is so moet die crancke hettē ge-
lescht werden eñ also wort die leuendi-
ge geest die geen voedinge en heeft ge
smoert nochtans accidentaliken is dye
coutheit leuendich makende alst te sien
is in sommigen vogelen die van bomen
comē die welke vandē leuen d̄ vruchten
als knoesten vten bomē wassen mer also
lange als si inden bomē sijn so en werdē
si in gheen sins leuende Eñ dz becoemt
als cōmentator seyt opt boeke d̄ groye-
liker dinghen om die gaticheyt wil des
houts of openheyt ende om des roecs
wil die vanden bast wt vliegen \ mer als
die knoesten eñ die telgerē te broken sijn
so vallen si int water eñ ouermits d̄ cout
heit so werden die pori van butē beslotē
eñ die fumositeyten werdē binnē gehou
den die welke als si te samen ghetreden
sijn werden gesuuert eñ gesubtijlt ende
als si binnen gehouden werden so wer-
den si in enē geest v̄keert van welker me
nichfoudicheit eñ ghietinghe ouer alle
die delē werden die wtlopinge of knoes
ten leuendich gemaect eñ na werdē si v̄-
wandelt in een ghedaente van voghelē
die welke vele schelen vandē anderē vo
ghelen ind̄ naturen eñ inder conplexien
eñ si hebbē luttel vleysch eñ vele bloets
eñ daer om en sijn si nz bequaem te eten
als cōmentator daer seyt Nochtās die-
nen si die \ die de natuer des godlikē lo-
ues merckende sijn \ si beteykenē sonder
linghe die ghene die welke die godlike
geest ouermits den houte des cruus in
den doepsel des waters gewōnē heeft
of wint Inden welken die begheerten
des vleyschs eñ des bloets nz en ouer-
uloyen die welcke als si leuēde gemaect
sijn so gheren si mit allen craften te vlie
ghen totten hemelschen dinghen Mer
van desen salmen anderswaert spreken
Item die coutheit is moed̄ der wittich-
eit ende der bleecheit ghelijck als hette
is moed̄ der swarticheit ende der root-
heit \ waer af dat in heten landen werdē
swarte luden ende gheelachtich ghebo
ren als daer die mauri wonen In coudē
landē werden witte luden geboren als
daer die slauen wonen Als aristotiles
seyt int boeke vanden hemel ende van-
der werelt \ ende bewijst redē want ouer
mits die heerscappie der coutheit in cou
den landen soe werden die matrices dat
is die moederen die de vrouwen inden
buke hebben ghedisponeert tot sulcker
drachten waer af dat si witte zonen of
kinder voert brengen nader huydt heb
bende lanc blonde ende saft hare ende
alsoe ist oeck verkeert in warmen lan-
den daer si swarte sonen of kinder win-

nen hebbende luttel haers dat cruuēde
is alst schÿnt indē morē eñ daer om is o-
penbaerlike coutheit in hare heerscapie
in haren subiect wāt die verwe is wit in
wes lichamen die coutheyt bouen gaet
thaer weke eñ slappe eñ dat v̄stant grof
eñ v̄ghetel die appetÿt cleyn eñ die sla-
pe veel | die sin swaer eñ traech \ als con
stantin⁹ seyt li. i. ca xvij. ⁊ ce. Mer dese
en sÿn nz slechtelic te v̄staen altoes in al
len coudē dat nodelic te wesen mer in ge
likenissen d̄ hetten die de cōplexi bouen
gaende is eñ ind̄ proporciē des warms
lands tottē couden lande ald⁹ sulke heb
bense die autoers vertellet eñ ghelaten
den genē die hē na comē Eñ hier mede
ist thans genoech geseyt vandē proprie
teyten d̄ coutheit wāt die and̄ openbarē
bÿ horē opposÿt die bouē geseyt sÿn vā-
der hetten

Dat iij. ca. vande droecheit

Je droecheit is eenrehāde elemē
tarich qualiteyt die lidende is die welc-
ke nv hetten nv coude in leyt nochtans
heuet si hoer meer totter hettē dan tot-
ter couden droecheit is te seggē sonder
sape also mere eñ sond̄ humorē wāt hu-
more eñ droecheit sÿn cōtrarie wes prin
cipael wercke is te droghē alst ter vuch
ticheyt is te vuchten | mer and̄ wercken
daer nae heeft si veel als is te dicken te
v̄scerpen | den lope te dragē v̄teren \ ver
deruen \ doden Mer die proprieteyt die
principalikē drogende is dye wed̄haelt
eñ trect die vuchte delē vandē circūferē
cien totten centrū Eñ op dat dat vuchte
dinc oneyndelic ouermits die vloylich-
eit hore substācien haer nz en ghiete o-
uer al twelc waer recht of si die een tegē
dander stonden dat sien wi \ wāt indē oe
ueren d̄ zee die droecheit des sandts set
hem tegen d̄ zee Eñ daer die natuerlike
droecht bouen gaet d̄ aerden die vloyli-
ke goluen d̄ zee en mogē nz vorder lopē
als gre. besceydelikē seyt sup iob xxxviij
al daer Die heeft d̄ zee een eynde geset
⁊ ce. seyt iero. sup yere. alsmē daer seyt
Hi heeft der zee alleen sant gheset ⁊ ce.
die selue noch volcomeliker philosoph⁹
Die droecheit die nz volcomelic geeynt
en wert in horē properē center is vā hu
morisiger gedaenten in haer seluē noch
tans eyndende \ mer qualickē eyndelic
eñ dat eynde hare oneyndelicheit onbe
roerlic alst scÿnt tottē sÿn hare onbuych
somheit si is wed̄slaende indē deel of al
temael inden eyndelsten v̄terende Itez
die droecheit is d̄ vuchticheit cōtrari al-
so wel indē wercke als ind̄ naturē \ want
als si is linie d̄ hettē soe v̄wect si eñ ont-
fengt dz beroerē of dz wercke d̄ hetten |
die welke als die v̄wect is so scheit si die
werkelike vuchticheit die si vint die wel
ke als si gesceydē eñ ghestroyet is oner
die ledē locket si die vuchticheit na hoir
Eñ wāneer die droecheit oec bouē gaet
so dwingt si die lede eñ bÿndtse wāt si eē
beroerē heeft tottē centrū eñ also ouer-
mits dwāge wort die vuchticheit wtge
leyt | dye welcke eerstweruen ouer alle
tlichaem ghetoghen was waer af dat-
tet schÿnt dattet lichaem vucht wort dz
eerst droghe was Aldus als wi sien in-
den berghen die te mael droghe sÿn dat
daer cruden op wassen dye substanciali-
ken vucht voert comen ende nat vā na-
turē als dese crassula cābalaria v̄micula
rū ⁊ ce. noch dz en is geē wond̄ wāt die
droecheit natuerlikē meynt sinen berch
te behouden in hare droecheit eñ dz bÿ.

sinen ghelike als bÿdē droghen mer dat
vuchte dat vlÿende als sÿn contrari ver
driuet van haer al totten wortelē d̄ cruÿ
dē die welcke int ouerste des berchs als
oueruloÿende vand̄ binnenster substanci
en des berchs sÿn wed̄ en wech gewor-
pen waer af die wortelē halen eñ treckē
nae hē die humoer die also en wech ge-
worpen was eñ daer af werdē die vuch
te eñ die vette crudē gheuoedt ende het
schÿnt dÿe selue redē te wesen des con-
mētatoers ouer metheoroꝝ daer hi seit
dat die fonteÿnē eñ die vloÿde wassē vtē
bergen want als die geberchten hol eñ
spongioes sÿn eñ dz si veel warms hou
den so wordter een grote aentreckinghe
vandē bergē eñ om der hollicheit eñ om
der warmer luchtē wil die daer in beslo-
ten is eñ datter aen ghetogen wert dat
ten berge ghelÿc is incorporeert si haer
ind̄ droecheit Mer dat ongelÿc is als in
der vuchticheit dat wort v̄dreuē eñ wort
v̄gadert in eē stede twelc ten lesten wort
wt gedreuē eñ buten bÿden hoefdē der
fonteÿnē wort stedeliken geleÿdet ō dÿe
vloedē te volbrengen Itē die droecheit
is aentreckende dat haer noot is eñ dat
haer ghelÿc is daer v̄sament si haer me
de \eñ dat haer oueruloedich is eñ ōge
lÿc dat stoetse van haer Itē die droech-
eit is natuerlikē dunnēde wāt wānneer
droecheit bouē gaet so v̄teert si die vuch
ticheit diese indē subiect vÿnt die welcke
als si v̄teert is so volchter nae extemaci
dz is dunninge Itē die droecheit maect
een substāci hart wāt v̄terende die vuch
ticheit ind̄ materien maect die hart als-
men siet indē slike wāt alst gedroeget is
soe wortet hart Item als die droecheit
werct in eē subtÿl dinc als in een luchti-
ge substancie of in een waterige die wort
subtÿlre eñ dunre als wi siē als die noer
den wÿnt waÿet soe wort die lucht ghe-
droecht eñ gedunt eñ v̄subtÿlt Itē acci-
dentaliken mach si morwēde wesen wā
neer die droecheit v̄teert die vuchticheit
die welcke is also mere een bÿndinghe
der delen eñ daer ō volget daer nae een
sceÿdinge eñ een morwinge alsmen sien
mach in een seer oudt houte wes vuch-
ticheit als die v̄teert is ouermits d̄ droe
cheÿt wort morwe eñ wort puluer alsoe
morwe dat hi den tasten wÿct Item na-
tuerlic is hi scarpende wāt als si werckē
de is ind̄ substanciē v̄teert die vuchtich-
eit die si int ouerste vÿnt eñ dat si nz ver
teren en mach dat maect si hart eñ alsoe
coemter int ouerste eē ōgelÿckicheit vā-
der ÿdelheit geneḋt eñ vand̄ hardicheit
opgeheuē vten welkē coēt een scarpich
eit die welcke nz en is dan ongelÿckich
eit nadē hardē lichaem nochtās accidē-
taliken soe saeft si ond̄wÿlē als wanneer
vter droecheit die hettē ghescarpt wort
welke hettē ouermits hare scarpicheÿt
scheÿdt si die humorē die welke als si ge
sceÿdē sÿn eñ bi eniger arteriē distilleren
de maect die saeft eñ vucht Itē droech
eit doet die beroeringe tragē wāt ouer-
mits den bouegāc d̄ onmater droechten
so werdē die luchtige eñ die waterighe
eñ die aerdige delē gedicket eñ also dÿe
substāci grouer ghemaect eñ swaerre is
hoe dz si trager is totten beroerē eñ ō al
te grote droechte so werdē die gheesten
gheÿdelt ouermits der welcker veel-
heit dz lichaem haesteliker beroert wort
want dat hart als een mensche gelaten
heeft ter aderen so wert dat hert traech
liker beroert om der droecheit eñ noch-

tans is die droecheit accidentaliken een hulpe totter beroeringe wāt die droecheit makende een beroerē tottē centrum lepdt die delen der circūferencien gheliic tottē middel eñ wort een omdoghin ghe ō delen gheliike eñ een rondinghe waer af dat ronde en heeft gheen hoeken indē welkē hi nz belet en mach werden ouermits sijnre keerlicheit beroerliker gegheuē wort daer om die droecht te ōterende die vuchte oueruloedicheit subtijlt die geesten eñ puertse eñ maectse snelre want si puert vander oueruloedicheit mitten welcken dat lichaem beswaert wert tottē beroerē eñ maect dat lichaem subtijl Item si is natuerliken ō terende eñ bi dien dat si die humoren ōteert soe ydelt si dat lichaem eñ berouet van sinen voetsel eñ van noeds weghē wertet gepdelt Item natuerliken is si ō deruende wāt wanneer si die substancialike vuchticheit die dat subiect materialiken voedt eñ hair delen versament die ōderft si te gader ende ōteert \ dit is die sake want een gefielt dinc of onghefielt wort ontbonden eñ ōderft Item sonderlinghe ōderuet gefielde lichamen want si ontbijnt die natuerlike geesten die wt vuchten roke sijn \ wanneer si vuchticheit ōteert want wanneer die materiende die geest gebreken so moet dat lichaem ymmer gedoot wesen wāt wanneer dpe droecheit bouen gaet so is die qualitept eñ die mortificaci alre quaetste . Item si doet leuen accidentalikē wāt die humoren die reumatiserende sijn onōwijlē totten geestelikē ledē als totter longē eñ totter borsten sijn altoes bereet stickinge in te brenghē als die weghe ō gheesten belet werden \ eñ wanneer dan droecheit in coemt of medecijn die droeghēde is allucke humoren soe ōteert droecheit die siecten eñ luuct die wegē der geesten op wāt dat dinc dat half doot was wort weō leuende Eñ daer om al is dat sake dat die droecht is in allen lichame dz vāden elemēten is totter ōteringe ō vuchter ouerulopdicheit eñ totten dwanghe ō vuchticheit nochtās is si dodende tot ter werckinge hare clepnre hetten nochtās is sijn qualitept mer te mael quaetwāneer dpe proporci indē lichaē wat te groot waer \ want si pleecht alte gnade zuucten inden liue te brengē eñ deerlick als ptilmi ethicam eñ deser gheliic den welcken men nauwe mit medecinē helpen mach Item ouermits die ōteringe der voedeliker humoren so dunt dat lichaem dat ouerste vanō huut eñ trecket nae hē eñ maket rimpelēde eñ haestichheit den sin eñ ontuerwet den lichaem bouen eñ maket wanscapē eñ maect grotē dorst eñ maect die arterien hart eñ becōmert die stēme eñ duntse eñ doet dz hair vallē vandē hoefde eñ trect die coetkēs te samē vandē handen eñ vandē voeten eñ maectse crom alsmen sien mach indē malaetsen dit maect alle die droechept. eñ hier mede ist genoech

Dat iij. ca. vande vuchticheit

Vchticheit is eē lidende elemēta rich qualitept ō werckender qualitetē die onddanich sijn dē impressien dz is ō indruckinge \ eñ si is ōtfangēde die werckinge ō hetten eñ ō coudē eñ het is eē vuchticheit die voedēde is meerrende eñ behoudēde alle die lichamē \ ende ten voersten die gefielt sijn ende si is wedergheuende datter inden lichamen ō lozen is want ouermits hette eñ vuch-

ticheit so werdē alle dingē ghewonnen
als die philosoeph sept Eñ die gewon-
nen sijn worden daer mede geuoedt alst
is te sien inden wortelen eñ inden zaden
want een coern datter aerden bevolē is
moetmen eerst ouergietē mit wateriger
eñ luchtiger vuchticheit eñ bÿdē ingello
tenre natuerlijker hetten werdē si gedun
net eñ gebredet eñ ten lestē als die vuch
ticheyt ghereselueert is ouermits dÿe
werckinghe d hetten sepndt si der aerdē
nederwaert haer groefste eñ aerdichste
delen die welcke die aerde neemt in ha-
ren darmen eñ mitter inbeslotenre het-
ten soe coaguleert sÿt eñ brengt in eenre
substancien vā eenre wortelē eñ vkeert
nader menghinge des heten ende des
vuchten eñ die wortelighe vuchticheyt
als die after gelaten is eñ inō wortelen
also gescapen eñ voert comen is Die hu
moer die si dan vint inō aerden die haer
ghelÿc is die trectse dan nae hoer ouer-
mits der gelÿckenis eñ vkeert die aen-
ghehaelde humoer tot harē voetsel eñ
dat haer niet noot en is dat sepnt si op-
waert ouermits dier hetē eñ ouermits
dier vuchticheit diese subtÿl maect ende
eerst in een substanci van graze eñ na in
eenre substanci van enē steel eñ ten lesten
in eenre substanci van eenre bloemē en-
de vuchten eñ telgeren eñ die bewon-
gelsse daer eñ vkeertse waer ō die vuch
ticheit is voetsel eñ materi alle ō gheen
re die gegropet werden eñ het is open-
baer dat si voedende is alle datter grop
et eñ is meerende alle dingē die groplic
sÿn ouermits dat sÿt voert ouer al strop
et eñ incorporeert indē breeden inō leng
den int hoge int lage eñ inō dicten Item
si verbetert eñ brenget weō indē grope-
liken lichamen eñ indē onghelielden li-
chamen datter vloren is wāt ouermits
die hetten die stedelijken doende is bin-
nen eñ butē werdē die lichamē verteert
eñ si souden schier veruaren en dede die
vuchticheit diese weō op helpt \eñ daer
om walt noot een stedighe aentreckinge
des vuchten eñ der vuchticheit Itē die
vuchticheit is oec behoudende die neō
ste dinghen \want ouermits die stedige
ōgaderinghe der radien inō luchten eñ
inder aerden soudeō barnen ten waer dz
hi hette weder ghetempert en worde o
uermits die vuchticheit des waters eñ
der luchten Eñ daer om sept men in ma
cro. God die teghesettede der kontepn-
nen der hetten die kontepn alle der hu-
moren op dz si mit gewelt ōdruct moch
te werden ouermits tegenwoerdichept
der humoren die ō hetten contrari was
eñ dat also die werelt behouden mocht
werden in goeden punten anōs soude si
geschepden werden vanō groter hettē
Item die vuchticheit houdt aerde te sa
men want die aerde is also droge waert
sake dz si mitter vuchticheit nz te samē
gehouden en worde si soude scepden en
de gaen te nz \eñ daer om heuet die na-
tuer spongioes bergē ghemaect \eñ die
aerde holachtich eñ gatich in vele stedē
op dz si starckelijker die vuchticheit nae
haer trecke \eñ ouermits dier vuchtich
eit die aerde bat te samen bliuen mocht
want dat selue dat dz bloet doet lopen-
de bÿden aderen indē lichaem dat selue
doet die vuchticheit indē aderē der aer-
den \si maect nat die droecheit der aer-
den eñ disponeertse ter drachten Item
die vuchticheit heeft sommige proprie
tepten eñ eerste werckinge ende die na-

tuerlic eñ noch sommige die dander sijn
also mere als zakelijc als die anō qualitepten Die vuchticheyt is natuerlic glidende eñ vlopelic eñ qualikē in hoer seluen eyndelic nochtans wortse wedstaen
mit enen weemden eynde Als die philosoeph sept Die vanden center totte circūferencien beroerlic is \waer af al ghiende eñ al of vlopende soudse haer subiect alte mael schepden ende dissolueren
waert dat haer nz wat en ghemoete ende cōtrari waer eñ si haer vlopinghe nz
en eyndede ouermits dē wederbringinge der delen totten centrū want wi sien
dat die goluen der zee aen den oeuer gedwongen werden ouermits die droechheit des landts Itē die vuchticheit is natuerlic morwende want een dinc dz hart
is eñ in een gepact ist datmen daer vuchticheit op doet eñ also wordet weke ende morwe nochtans is si accidentalichardēde \als wi sien in hoeuelen die de
menschen hebbē eñ in sōmighen apostemen den welken die coude humorē toe
vlopen eñ om dier coutheden wil die de
delen des vuchten wedstaen totten centrū soe werden si verhart eñ dicke ghemaect eñ werden dicwijle in groter hardicheit gebracht eñ ōkeert \ eñ dat selue
geualt van alte groter hetten die de ver
schedelen ōterende is \eñ als die ōteert
sijn so werden dan die groefste delen ō
hart . Itē si is oec suuerēde natuerlikē
want ouermits hare morwinge der delen die begoten werden schepdt si die ō
vuijlde delen . Eñ als si geschepden sijn
so gaen si allepnclken en wech Alst schijnt
inden water twelc substancialiker vuchticheit eñ sonōlinge is si die vulnissen suerende ende dat gheschiet te bat is die
warmte werckēde mitter substācialiker
vuchticheit twelc openbaert inden wep
te eñ indē zemelen linō wortelen vā brionien eñ oec inden smake eñ inden morghe vanō bonen eñ inō gelike die welcke alle gader die onrepnicheit des aensichts eñ alle des lichaems suuerē ende
puer makē Item wāt si selue een beroeren heeft vanden middel of vandē centro totten vtersten eñ want die beroerinc
ghe nz seer starck en is also nader hettē
te sien so is si plomp eñ si is principalikē
inō breeden seer brepdende eñ ghietende \eñ in dat hoge sonō hetten en ist nz
veel als si is van haer wtstreckēde | mer
wāneer die hetten in haer bouē gaet eñ
in haer onōdanich is die vuchte materi
dan werct si in allen delen mer meest in
die lengte eñ i die hoechte die opwaert
gaen eñ totten vterstē wert si op gericht
eñ die lichamen inden welken die hettē
bouen gaet eñ die getemperde humoer
natuerliken eñ gemepnliker sijn hoger
eñ langer eñ oec subtijlre dan die ghene
inden welcken vele vuchticheden is eñ
luttel hetten in desen wort die siele contrari gheuonden eñ daer om die warme
mēsche als colerici wanneer die humoren ō substancialiker hetten den wercke
of der werckinghe onderdanich sijn soe
sijn si langher dan die fleumatici eñ abelre eñ subtijlre in allen circūstācien gens
eñ weō et ce. Mer daer vele hettē is eñ
vele humoren sijn nochtās nz oueruloedich noch te clepn inō werckinghe ō vierigher doecht mer bequaem eñ te matē
die lichamen gemeten in altre metinghē
werden si groot lanc eñ breet want si sijn
daer om lanc om der hettē wil die daer
die subtijlste delen ō vuchticheit dragen

de is totter hoechept eñ ſi werden breet eñ dicke om die crakten ō herten | die de groeſte delē ō vuchticheit ghietende is tot allen nederſten delē nae harē behoe uen eñ ōſamende dat deel den delen nae bequamelicheit ō naturen Item die vuch ticheit is natuerlic ſaftende want ouer mits hare omghietinge wil bȳdē vter ſten des dings ſoe lept ſi alle die ꝑdeliſte delen vervullende ter ghelȳckicheit eñ alſo ſlecht makende dat ouerſte des din ges wel gelikende maect dat dunc ſaeft nochtās accidentalikē ōſcarpt ſi eē ding gelȳc wānneer mit enighe geual te ga der hete eñ coude humorē te ſamē vlop en tot eniger ſtede Eñ daer lopen die he te humoren op lichten int gemeyn dz o uerſte des dings eñ die coude druckent neō eñ alſoe vā contrarien humoren ſoe wort contrari eñ ōnghelȳckicheit mit eē rehande ſcarpheit des lichaems gewō nen Item is dat ſake dat die vuchtich heit nāō behoeften ō naturen te matē ge meten is inden lichaem ſo is ſi ōgaderē de alle die werckinge des lichaēs want die gheeſten die dat lichaem regerende ſȳn werden gewonnen vten humorē eñ werden behouden in horen weſen ende die doechdē ō geeſten werckē hair werc ken in allen ſinliken eñ beroerlikē inſtru menten des lichaēs ouermits dē dienſt der humorē alſt openbaert inō ſienliker doecht die welcke ouermits criſtallighe humoer maket geſicht int oghe eñ alſo doet oec die ſmakelike doecht eñ werdt nymmermeer bekent onō die ſmakē ſon der die ſpekelighe humoer eñ aldus vā den anderen want wanneer die ſubſtan cialighe vuchticheit gecorrūpeert is in den lichaem ſoe ſal alle die werckinge ō

ſielē te gader becōmert weſen Item waer dat ſake dat die oueruloedige vuchtich heit oueruloyende waer in alle den lichaē of in enghelen dele alſo dattet niet ghe regiert en mach werden vanō naturē dz is een beghin eñ een materi der putre factien dat is des voelens eñ wint indē lichaem quade paſſien Alſt ſchȳnt inder popelzpē vanō welker waſt grote ouer vloyende vuchticheit eñ alſo belet ſi al le die ventriculen der herſſen dat ſi nz en ghehengt den ſielikē gheeſt ouermits den geuoelikē zenen om te gheuoelen eñ te beroeren dz lichaem ende die ſiele hoer wercken te volbrengen indē lichaē mer ꝑmmer haelt ſi af haeſtelikē den ſin eñ dat beroerē | eñ ten leſten ſlupt ſi daer binnen die ōſmoringhe eñ den doot als galienus exponeert inden cōmenten o uer die afforiſmen dat woert ꝑpocratis het is onmogelic te ontbȳndē of te ſcey den die ſtarke popelzie eñ die clepne of die cranche popelzie niet lichtelic et ce tera Item die fleumatighe vuchticheit belettende alle dat deel ō herſſen bedect eñ beſtopt die toepaden der zenen waer af dat die ſielike gheeſt nz ghedragen en mach werden totten neēſten mer ꝑm mer wert die adem dair binnen beſloten eñ dat leuen wort gheēndt Deſe vuch ticheit ſondicht of miſdoet onderwȳlen inō quantitepten dat is inō grootheit eñ onbwȳlen inder qualitepten dat is inder gedaenten eñ dat onderwȳlen vanō bin nenſter ſaken als van quader complex ien eñ onderwȳlen ſo wort die beroerli ke vuchticheit gewortelt inden ledē eñ en mach vander natuerliker warmtē nz ontbonden noch verteert werden noch ſi en mach van hare quaetheit niet ver-

wandelt werden want alsulke vuchtich
eit brengt vele suucten in diuerschen li-
chamen alst schynt in epilencia dat is gro
te euele wanneert coemt vanden gebre
ke des hoefds efi in ydropili dat is diet
water laedt wanneert coemt vanō con-
plexien der leueren Itē vanō butenster
sake \als van dingē alsoe van iohannes
efi van gal. Werden geheten drie nz na
tuerlic \als sijn lucht spise efi dranc slape
wakinge ydelinge vullinghe wanderin
ge oefeninge efi rust Alle dese \ is dat sa
ke dz si opgenomen sijn naden epsche ō
naturen so winnen si substancialike vuch
ticheit efi behouden die efi die vlozē ma
ken si ende beterense weō mer werden si
in contrarier manieren opgenomen soe
maken si contrari werckē want die meer
ren efi winnen onnatuerlike vuchticheit
efi corrūperen die natuerlike Alst schynt
want gali. sept In ypocras afforismen
perticula materia op die stede \ owande
linghe ō lichamen winnen seer die suuc
ten et ce. Die tōden des iaers en sijn die
saken ō siecten niet Mer die wandelin-
ghe der conplexien dies tijts ghelijc dz
die cōplexi des lepntens die warm ende
vucht wesen soude wort als indē herfst
coudt efi droghe efi also vandē anderen
want waert sake dat die lucht vander-
lepnten ghemeenlic droge ende cout-
waer. Ende die wynter lucht geleden-
waer also mere als lepntich hete ende
vucht so molten daer vele siecke werdē
in die lepnten efi dair of soudē vele vrou
wen misraken van hare drachten Efi dit
is die redē die galien? bewijst want vter
vuchticheit efi hettē des voergaenden
wynters wert vele winninge der vuch-
ticheden inden lichaem efi oec werdter
vergaderinge vā fleumē die lucht was
die int beghin der lepntē cout efi droge
so sluut si dpe zweetgatē efi ē laet die ro
ke niet wt walemen waer af die hetten
ophoudende is so ontbijndt si dese ouer
uloedighe vuchticheit die inden winter
gewonnē is efi wanneer die hettē cranc
is efi si die vuchticheit volcomelikē niet
vduwen en mach noch altemael nz ver
toren en mach soe lepndtse die also ouer
onuerduwet nv totten ouersten ledē nv
totten ondersten efi als si daer also ver-
gadert is so wortse eē sake van veel pas
sien als of si clomt ten hoefde so is si een
sake der reumen efi des snuufs efi loept
si totten darmen efi ist gheseute fleume
vtende der darmē soe maect si een buuc
euel datmen dissintiria hiet efi also van-
den anderen Efi die selue macht die re-
den wesen datter vrouwē miscoemt vā-
der dracht \ want die vuchticheit neder
vlopende totter moeder ō vrouwen be-
swaert die moeō efi belastse efi also mor
wende efi slappende die banden die dat
kint houden souden wert daer een mis-
dracht Die auctoer setter efi bewijster eē
anō sake te wesen efi also vanden ande-
ren passien ō luchten efi des tijts is te ō
staen dz si die gedaente der vuchticheyt
verwandelen anter ouermits alte onge
matiger hetten dissoluerēde of alte seer
vterende of ouermits alte clepnre hettē
sijn oueruloedicheit nz ydelende \efi al-
dus ist te vstaen vander luchten die alte
coudt is slutēde die pozen efi die humo
ren noch meer dwingende Mer vander
couder efi heter luchten sijn thans dese
gesepde dingen genoech

Dat vijfte capitel vande spijse efi dranc

Ander spijsen efi vanden dranc ist

openbaer want ouermits der outreckin
ge der spisen ende des drancs wort dye
vuchticheit ontogen eñ dye hetten als
die starker gemaect is \ eñ daer droech-
te is eñ si niet en vÿnt daer si in wercken
mach keert haer om totter substanciali-
ker vuchticheit in die welke werckende
verteert Is dat sake dat die spise of die
dranc õgematicht waer so wort die vuch
ticheit starker eñ die natuerlike warmte
wort cranc want si en machs nz verdu-
wen nochtãs doet die hetten dz si mach
want si resolueert wat vã dier oueruloe
diger spisen die daer genomẽ is eñ dat-
ter gheresolueert is wanneer die groue
rokicheit eñ onuerduut die herssen be-
gheert eñ slaet die miringas of die rocs
kens quetst die dan swaerlic \ eñ brengt
dicwÿle hoeftzweren in als emigraneã
eñ vele anď pinen ende onďwÿlen roert
die quade rokicheit oec die wortelen der
zenen vandẽ hoefde doerschietende dẽ
sieliken gheest die daer is eñ quetsten o-
uermits hare verwoetheit eñ gaet tot-
ten binnensten ď zenen also dat si den sin
eñ die gewoente ď reden bedroeft eñ ď-
keert die tonge dat si al stamerende nau
we spreken en mach et ce. Alst schÿnt in
den droncken mẽschen eñ beneemt oeck
den rechten ganc te gaen of beneemten
mit allen alst schÿnt inden beueden eñ ď
giechten luden \ eñ het en is geen won-
der \ want die regierende doecht des li-
chaems die ghelegen is inden zenen eñ
inden musculen hoer pÿnt dat lit ouer-
mits ď naturen ď zenen op te heffen eñ
te richtẽ also ďkeert die venÿnde rokich
eit duwet dz lit weder neder waer af dz
wt desen dubbelen contrari beroerẽ als
die een opheffende eñ die anď duwen-
de so wort tuschen hẽ beÿden een beuin
ghe ď ledẽ eñ tẽ lestẽ als die doeget die
daer regierẽ soude wort ďwonnen ende
giechtinge coemt of die doot \ eñ daer õ
is die raet des wisen mans goet die wel
ke seÿt En wil nz te vele eten \ want van
vele te eten comẽ grote suuctẽ \ eñ die sel
ue seÿt Te vele slapẽ brengt vele quaets
in \ want die craften eñ die sielike werc-
kinge werden inden slape weď geseÿnt
eñ die natuerlike werden inwaert ghe-
starct eñ geseÿt want als die pori vã bu-
ten gesloten sÿn eñ die hetten vã binnen
ghestarct is trect vele humorẽ nae hoer
die welke si nz verduwen noch verteren
en mach eñ als dan die grote oueruloe-
dicheit bouen gaet die welke die natuer
nz regieren en mach so volchter van no
de die doot nae \ eñ die smoringe alsmen
dicwÿl siet inden slapendẽ ludẽ na dat si
medecÿn genomen hebbẽ eñ oec ghela
ten ter aderen. Inden wakenden werct
die contrari sake min indẽ welcken wort
alte grote verteringe ď humoren eñ der
geesten waer af dat die doot oec na coẽt
Itẽ die selue reden des smorens is in-
den genẽ die alte zeer ďvult sÿn eñ alsoe
ist indẽ genẽ die vasten ouer macht eñ in
dien die te seer geÿdelt sÿn Itẽ die gene
die alte seer arbeÿdẽ in alte groter hettẽ
eñ die de humorẽ alte seer ďterẽ die ďte-
ren hẽ seluẽ Indẽ genẽ die alte vele rus
ten is die sake cõtrari want in dien is die
aentreckĩge ď vuchticheit alte grote eñ
gheẽ wtwazeminge ď vuchticheit noch
subtilinge ď geesten eñ daer õ vã node so
schict hoer die oueruloedige vuchtich-
eit totter putrefactiẽ eñ corrupciẽ In de
sen eñ in menigẽ anderẽ so werdẽ die ele
mẽtarige qualiteÿtẽ becõmert in horen

wercken alſt ſchÿnt inden redenen voer
ghеſcreuen die welcke wi cõpileert heb
ben vten woerden conſtantini in pãteg-
ni eñ galieni in cõmentis der affõz. vã
ÿppocras eñ der eppdimien | waer af vã
deſen wÿ aflatẽ | ende daer om | om dÿe
proprietepten te beſcriuẽ vãden humo-
ren die wt deſen qualitepten ghemaect
werden willen wi nv die hande toeſettẽ
waer wt dat alle lichaem gemaect wort
welc lichaem gefielt wort van enen ſinli
ken eñ natuerliken gheeſt

¶ Dat vi. ca. vant effect of cõdicie õ vucht
icheden eñ haer oerſpronc ende werc-
kinghe

SOmmige ſubſtanci õ humoren is
ſmeltelic of verſch werckelic van-
der cõiunctien õ elementariger qualitep
ten ouermits die õduwinge die gewor-
den is inden lichaem des diers te voe-
den bequame ledẽ eñ haer werckinghe
te gheliken eñ natuerlic of accidentalic
te beletten eñ ſi ſÿn een materialic begin
ſel der ſinliker lichamen eñ een vordelic
hulpe inden wercken diemen doen ſal o
uermits den voetſel ¶ Als cõſtantÿn ſept
¶ So ſÿn die humorẽ gheÿeten zonen der
elementen daer om dat een ÿgelic vã hẽ
of vanden anderen van beghinſel is wt
der qualitepte \ het ſÿn vier humorẽ als
ſangwis fleuma colera eñ melancolia \
die welke int aenſien der ledẽ ÿetẽ ſim-
pel al iſt dat ſi inden aenſien der elemen
ten geuonden werdẽ dat ſi dier zonẽ ge
maect ſÿn ¶ Deſe vier humorẽ behonden
de betameliке gedaente õ deplingẽ inõ
grootheit eñ inder ghedaenten volma-
ken alle lichamen die bloedt hebben en
de voedenſe eñ verwarenſe in bequaẽ-
liken weſen õ geſondicheit als vten cõ-
trari van hore ongelÿcheit of hore infec
cien winnen ſi ſiecte eñ brengenſe in. De
ſe humoren waren nodoꝛftich totter ſet
des menſchen tot ſinen regiment eñ be
houdinghe eñ totter weõmakinge der
verloꝛenre leden indẽ lichaem als galie
nus ſept in affoꝛiſmen ¶ Dat lichaẽ lept õ
vlopinge onder alſt openbaert indẽ ſwe
ten eñ inden ſpuwen eñ die vanderinge
als vander coude eñ vanõ hetten eñ al-
ſo verkeert der corrupcien die welke vol
ghet vander alte groter vloplicheit en-
de vander daghelicſer alteracien op dat
det weõ gemaect mach werdẽ datter o-
uermits die vlopinge vloꝛen wert ende
die quade alteraci dat is vanderinge õ-
wandelt worde in goeder ende daer om
ſoude der corrupcien een luttel gemoet
werden | dÿe teghenwoerdicheit õ vier
humoꝛen was noot dat dz ſielike lichaẽ
gheſont in crachten ghehouden worde
ouemits dien vieren ¶ Die winninghe de
ſer humorẽ wert aldus wanneer die ſpi
ſe inder maghen genomen is dat ſubtÿl
ſte eñ dat ſmeltelicſte deel dz vandẽ phi
loſophen paſanaria gehietẽ is dz wort
ouermits ſommigen aderẽ totter leue-
ren getoghen eñ ouermits die werckin
ghe der natuerliker hetten wort vbeert
inden vier humoꝛen der welker winnin
ghe ſlecht beghint inder leuer mer ſi en
wort nz natuerlic geepndt ¶ Item inden
eerſten die werckinghe der hetten welc
cout eñ vucht is verkeertſe inder natu-
ren van fleumẽ ¶ Inden anderen dz heet
eñ vucht is gaet i die nature des bloetſ
¶ Eñ dz heet eñ droghe is dz wort colera
eñ dat cout eñ droghe is gaet inõ natu-
ren van melancolien alſulc is die voert-
ganc ¶ Indẽ eerſten die fleume als eẽ hu

moer die half gecoect is Inden anderē bloet wes cokinge is volmaect Ten der den colera wes cokinghe gaet ouer dpe getempertheit Ten lesten die melancolie eñ is dat aerdichste deel als een hefe indē wesen coemt \ ñ voirt waer af dz die regel alsulc is als auicenna sept Dat die winninghe ō elementen is recht een weōboechsom want vanō luchten wort vier eñ also ōkeert die winninge van desen sommige is recht eñ nz weōboechlic want ouermits cokinghe soe wort fleume bloet mer nz ōkeert \ eñ also oec van bloede wort colera ouermits grote hetten die humore drogende eñ subtȳl makende mer nz ōkeert alsoe oec ouermits ōbarninghe wort die colera melancolie eñ nz ōkeert aldus gheuallet oec inder winninge ō humorē alst geualt inō winninghe des wȳns vanden moste Als cōstantinus sept . Want als die moste heet is so coemter een eenrehande scum boven eñ eenrehāde aerdige substāci gaet neō totten bodem | eñ dz ander is waterich na wes meerninghe die wȳn is altecranck inō substācien eñ hoe dz hi meer oudt is hoe dz hi heter wort om ō resolucien ō waterichеit Die vierde is puericheit des wȳns wāneer die cokinghe vervult is . aldus indē humoren is een deel begherende dat ouerste ouermits hare lichticheȳt als colera. Die anō als die hefke wil neōwaert als die melancolie | die anō is bliuende inō raeuwicheȳt als die fleume | die vierde is sāgwis bliuende in sȳne suuerheit ende wert ghepuert van alle den anderē humorē nochtans en is geen bloet so puer ten is mitten anderen humoren ghemengt want van hare menghinghe so ōwandelt die gedaente eñ die verwe want is daer colera toe gemengt so worter root vander melancolien swart | vanō fleumē waterich eñ scumich.

Dat vȳ. ca. vant bloet

Dat bloet als plīdor? sept heeft sinē naem ghenomē vanden griecken daer ō dattet staende hout eñ doet groen eñ doet leuē dat is dattet leuē confirmeert eñ het hiet langwis allt indē liue is eñ allt daer wt is so hpetet cruor daer allt lopende wt gelopen of ghetogen is soe vallet | ander luden hieten langwis soet dat is suauis daer ō dattz indē smake eñ indē talt suet is | eñ daer en is geē bloet puer eñ gans dan inden iongelinghen want die mepsters segghē dat dz bloet geminret sal werden byder etaten dz is bȳdē ouderdom waer af dat beunghe is inden ouden om gebrecs wil des bloets want dat bloet is properlic betinge des moets of is passie \ daer af ist in ghewoente der wiuen als si rouwich sȳn dat si haer wanghen scoren eñ riten | waer af datmen oec purpur cleō eñ pur pur bloemen op die dodē lept | want wāneer si doot warē doe betepkende si coenicheit in haren bloede \ hier toe plīdor? li. x. ca. vȳ. Want dat bloet is ō naturen vriendeliker onder die iiȳ. humorē dan enich vandē anderē Als constātin? sept Om dies wil dattet gheliȳc eñ volcomelic ghecoect is welke cokinge maect die getemperde hetten wt puerre eñ luchtiger materien totten voetsel des lichaēs bloet | als constantin? sept Dat een is natuerlic eñ dat ander onnatuerlic eñ voirt dat natuerlic deen is is gheh̄ouden inden arterien eñ dat ander inden aderen eñ dat indē arterien is dat is claerre sub

tȳlre roder warmer eñ inden ſmake ſoeter | eñ het is ſcarper indē ſmake dan dz ander eñ het is heter om dattet ō hertē eñ den geeſten alſo nae is eñ is daer om ſubtȳlre om die hettē des herten die dz ſubtȳlt eñ dunnet | eñ dat is daer om | ō dattet al ſwetende ouermits den dicken rocken der arterien lichtelic glidē mach indē anderen leden eñ het is claerre om die doecht vā colera in hē iſt ſcarper om die meringe der hetten eñ dat bloet dat inden aderē gehouden is dat is heet eñ vucht middelbaer tuſchen grouē eñ ſubtilen eñ inden ſmake iſt ſeer ſoet \ eñ het derft alle quade roke eñ wort haeſt ghecoaguleert alſt wt gaet waer af dz alſulc bloet betepkent ghetemperde leuer en de iſt ſubtȳl eñ waterich eñ van ghenen goeden roke noch van ſoeten ſmake dz is een tepken datter toegemengt is vā der andere quaō humorē die dat alſo geuenȳnt heeft eñ onedelt thans in onnatuerliken bloede dat aldus geſept wort of het is vā ſinen geſlacht als inden maetſchen ghecorrūpeert om ō onbequamelīker materien daert wtgenomen is eñ om die weemde humoer daert mede gemengt is een luttel coleren of ō andere humoren die dat ghemengde venȳnt eñ venȳntet mitten puerē bloede eñ trect inō gelikenis ſȳnre ghedaentē | hier toe cōſtantin⁹ in pantegni xxiiij. ca. Ariſtoteles ſet anō proprietept̄ vandē bloede in li. iij. ō dieren \ eñ ſept alle dier hebbende bloet dz heeft leuer eñ hart waer af alle dieren die gheen bloet en hebbē ſȳn minre vā lichaem eñ vā doechdē dā die ander die bloet hebben ende allmen tolepſch af ſnȳdt ſoe gater tbloet wt ten ſi dat ſi doot is of ghecorrumpeert Item in allen dieren dat van goeder diſpoſicien is daer is middelbaer bloet want nz alte vele als dȳe nuwen wȳn drincken noch nz te luttel als die vette ſȳn vā lichaem want die dierē die alte vet ſȳn vā lichaem ſȳn vā luttel bloets want alſoe vele als die vettichеit waſſet alſoe vele minret dat bloet Item alle lichaem dat ſangwȳn is vervult haeſtelic eñ ſonderlinghe bȳden blāe \ die mēſche heeft een ſeer ſubtȳl bloet bȳ dat die ander dieren doen der welker bloet ſwarter is eñ dicker dan dat mēſchen bloet eñ ſonderlinghe dat bloet vanden ſtier eñ vanden ezel eñ dat bloet is dicker beneden inden lichaem dan bouen. Item wanneer dat bloet ghewonnen wort ſal ſeer dȳe ſake der ſuuctē weſen want het wort gedunt ende het wort waterich. Ende daer om bȳ auonturen ſweet die menſche bloet | ende dat is als ic waen om die ouerulop ende oueruloedicheit ō lopende bloets vanden welken haer die natuer ontcommerē wil ende werpt die watericheit vā haer totten ouerſten der huut eñ drȳftſe wȳt mitten ſweet Item wanneer een menſch ſlaept ſo ſal daer bloet weſen mt openbaer ſeer luttel eñ dat en is gheen wonder want dan wert weder roepē vā der naturen totte binnenſten tot enē hulpe ō natuerliker doechden op dattet ſȳn werckinge wercken mach ouermits ſȳnre hulpen want dan gaet te gronde tot ten binnenſtē eñ dat vterſte des lichaēs blȳft bleke eñ ſōder bloet ende daer om vallet bȳ auonturen allmen enen menſchе prekelde in ſinē lȳf als hi ſliep daer en ſoude alſoe veel bloets niet wt gaen als of hi wakede Item men ſept aldair waert dattet bloet wel ghecoect waer ſo

wert daer smeer van ende dat bÿ auonturen want sÿn smericheit wort ghecoaguleert ouermits ghetemperder cokin ghe ende ghewittet wort in smeer ende in vetticheden ỏwandelt Item wäneer dat bloet ỏandert wort vanden lope sÿn re naturen eñ dattet gecorrumpeert soe scheptet vanỏ maghen eñ vanden nazẽ ellendich Item wäneer dat bloet vuplt in enich lit ten ſi dattet mit consten of vä der naturẽ wtgedeplt wort so wert daer eẽ venÿn wt eñ wort ỏkeert in etter hier toe aristotiles li. iÿ Item sept hi daer li. rÿ. Die aderen sÿn vaten des bloets vtẽ welken openbaert dattet bloet is die les te spise eens diers dat bloet heeft Item dat bloet is oeck wiendelic der naturen eñ een dier dat geen bloet en heeft wort daer mede ghespÿlt twelc ouerdraecht mitten bloede \ alst schÿnt inden wormẽ eñ inden vliegen die dat bloet sukẽ vten vlepsch eñ daer wt trecken ſi haer voetsel \ daer om ist dattet dier van desen spisen nz genoedt en wert so wortet mager eñ van quaỏ sceppenis eñ wanneert gespÿlt wort soe wasset eñ wert vä goeder stãdenissen eñ disposicien ouermits voetsel sulker spisen. eñ waert dat dat bloet daer claer eñ goet waer so sal dat lichaẽ gesont wesen eñ ist quaet bloet so sal dat lichaem ongesont wesen Item een aerdich bloet wort haest bewõgelt om die beroeringhe der vuchticheit \ want alle dier hebbende subtÿl bloet eñ suuer ende warm dz heeft beteren sin dan die an der dierẽ suuer bloet subtÿl eñ watm eñ dat vandẽ meesten beroeren is dat is bequaemste inden ỏstande Item alle dierẽ dat gheen bloet en heeft is meer ỏuaert dan dat bloet heeft Eñ daer om dat suuer bloet heeft warm eñ licht en wert nz licht ỏuaert. Item tbloet van enen stier wort eer bewonghelt van enich ander bloet / dat bloet vä allen dieren wort gecoaguleert nae meer eñ nae min sonder des herten eñ des halen eñ die hem gelÿc sÿn inỏ naturen der welker bloet niet ghecoaguleert en wert / als aristo. sept Stieren bloet als die selue sept in li. rÿ. Het is van snelre coagulacien dat verrẽ bloet / eñ dat is bÿ auonturen om sÿnre groter hetten wil eñ droechten want eẽ togebloets vanden verre ghedroncken doot gelÿc venÿn / waer bi men sept van enen philosoeph. Dat doe hi enen toge daer af ghedroncken had dode hi hem selue Itẽ die selue sept in li. riÿ. Tbloet is heter in die rechter side dã in die lucht ter \ eñ daer om die crachte des warms bloets is die rechter hant starker eñ geringher wat te doen dan die lufter waer af aristotiles sept li. i. Dat die leeuwe ſi nen rechteren voet eer roert dan die luf ter \ eñ ouer die amphorismen septmen / dat een wÿf die kint draecht die haestelic geroepen wort van ÿemant roert dẽ rechteren voete eer dan ſi den lufteren doet ende dat is om des warms bloets wil twelc volcomelker werct als ſi een knechtken ontfanghen heeft Itẽ men sept indẽ selue boeke dattet bloet is die eerste ende die voerste materie des herten ende ỏ leueren want dat hert is hol om dat bloet te meer te vatten eñ te houden ende het is dicke om dz bloet te bat te verwaren ende in ghenen lede en is bloet sonder aderen dan int hart alleen ende het gaet vander herten ouermits sommige aderen tot anderen stedẽ des lichaems ende tbloet en comt vandẽ an

deren steden ter herten niet want het is dpe conteyn ende beghinsel des bloets ende het is dat eerste lit dat bloet grypt ende dat wort gheopenbaert vter anathompen want die eerste eyndinge des herten openbaert bloedighe \want na aristotiles soe ontfaet dat hert dat eerste bloet ende daer om wortet midzen ghe set op dattz dz bloet ouer al storte mach als van midzen ende vanden centro tot alle den anderen leden want hi sept dat tet hert is dat middelste van allen dierē vanden welcken coemt dat beroeren sin ende leuen alre dieren ende daer om is een hart in allen dieren die leuen in heb ben ende bloet want het is vā node the ghin des bloets ende niet die leuer. De se dinghen sept aristotiles opentlöck li. riij. Al ist vanden beghin des bloets et cetera In eenre andere maniere is ghe screuen inden boecke der meysters in me decinen. Mer van desen twist en achten wi niet wāt hare beyder waninge dunct ons moghelic nae onser meyninghe te verstaen. Daer om vergadere inden sin mit cortichеden vten sentencien ō voer screuen auctoren dat bloet is natuerlick puer warm vucht subtyl soet sielic voe delic ende behoudende dpe natuerlike crachten ende stoel der sielē esi die daer in te behouden \het volmaect die ioecht ende het verandert die complexi \ het be hout die cracht des harten ende ō gee sten \ het is verblidende ende het is dpe min verweckende \ het verwet die ouer ste delen des lichaems sonder ghietin ghe het is ghesont ende getempert het behout die ghesondicheit mer alst ghe corrumpeert is soe brenghet corrupci in alst schynt in lepra dz is malaetscap die een corrumpeert bloet is inden konteyn nen esi mit anderen humoren gemengt Constantinus sept dattet bloet vanden duuen of vanden swalwen wtgheto ghē vandē rechterē vloeghel esi warm in dat oghe ghedropen wisschet af die smetten der ogen want dat bloet is seer vuerich ende schepdende \als commen tator daer sept in viatico inden tractaet vanden doeken ende den smetten der o ghen int eynde.

Dat achte capitel vande quade eyghen dome of gheneghentheit des bloets.

Et syn sommighe proprietepten vanden bloede dpe min te prisen syn dan die voerscreuē syn want hoe dat tet bat ghedisponeert is hoe dattet der naturen vriendeliker ende nutter is en de hoe dattet meer ghecorrumpeert is \hoe dattet scadeliker is ende hoe dattz den lichaē swaerre passie in brengt \wāt die quaetheit ō andere humoren is den bloede toe gemengt om die vriendelich eit syns totter naturen esi en openbaert hem niet so schier ende daer om die na tuer dpe haer niet wachtende en is van hare quetsinghe en ontfiet hoer sculen de quaetheit nz. Alst schynt in febribus emitriceis ende in anderen die gemengt syn inden welcken die rode colera totte bloede ghemengt is \dpe en openbaert der naturen noch den oerdel des meys ters so schier nz Als galienus sept ouer die afkōz. Is dat sake dattet bloet ouer uloedich is inden lichaem so maectz mē struosighe passien inden menschen ten si dattet die natuer of die medecyn haeste lic wt werpt Alst schynt inden menstru alighen bloede twelc is dattet ouer tyt gehouden wort so maket vele siecten in

den vrouwen \ onderwijlen smoringhe
der gheesteliker leden onderwijlen wa
tersucht \ onderwijlen frenesye ende oec
passien diemen niet sien en mach wan-
neer dat bloet te langhe gehoudē wert
ende het ouer alle dat lichaem gheseynt
wort alst in galienus boeck claerlikē ge
houden wert als in passionaꝝ ende dye
ouerste boete daer teghen waer datmen
dat bloet haestelike purgeerde ende wt
brocht \ want het en is gheen wond dat
alsulke ghecorrūpeerde bloet sijns sel-
ues subiect daert in is quetset ende quel
let want het v̄derft wel een vreemt sub-
iect wonderliken seer \ want als ysi. seyt
li. x. ca. ij. Dat dat menstruoes bloet e-
nige coernen raecte daer si wiesen si sou
den te niet gaen eñ veruaren \ het v̄dor-
ret dye mosten ende die cruden werden
daer af verminret \ die bomen verliesen
haer vruchten \ het maect dye metallen
swart eñ datter die honden of aten si sou
den verwoet werden Dat lijm vā aspal-
cum datmen nz dissolueren en mach mit
yser noth mit wateren wort dat besmet
mit desen bloede het sal gesceyfelt wer
den \ als ysidorus dair seyt Dat dit bloet
wort vergadert wt ouerulodiger vuch
ticheit ende crancker hettē inden licha-
men der wiuen daer om dat dye natuer
nz beswaert werden en soude daer af in
der moeder als inden bodem vandē sce
pe vanden welken ist dattet daer deghe
liken wt ghedreuen wert \ eñ dan ghesu
uert dz v̄licht alle dat lichaem eñ maect
die moed abel totter ontfangenis waer
af dat aristotiles seyt li. ix. Dat mēstru-
um dicwijlste coemt indē wiuen int eyn
de vander maent ende dan ist nvt wtge
dreuen alsulken bloet want als die sel-
ue seyt li. xvi. Dat dat menstruoes bloet
en heeft genen sekeren omloep vander
tijt mer int meeste deel comet als die ma
ne minret ende dat is te recht want dan
sijn die lichamen der dieren coudste wāt
in gheenre tijt en is die lucht couder eñ
dz bloet wort verandert ende daer wort
van die menstrualighe oueruloedicheit
eñ wort die dan verdreuen alsulke ydе-
linghe is dan louelic ende te prijsen en-
de si is natuerlic want ist ouer die tijt an
ter het sal ghehouden werden om dye
grofheit des bloets of om die nauwich
eit der moeder of dat sijs van haer niet
steken en kan dat die moeder so cranc is
waer af dattet lichaem der vrouwen be
swaert mit menigen moyselen eñ siectē
twelc waer is vanden vierthienden iaer
totten vijftichsten iaer want inden meys
kens sijn die toepaden enghe ende dye
macht cranck ende vanden vijftichsten
iaer voert soe minret dat bloet ende be-
ghint te couden die cracht ontgaet hem
die hetten bestaet te laeuwen of wort v̄-
derft \ waer af dat dese twee ouderdom
als voer xiiij. eñ nae vijftich sijn vry van
dier suucten het en waer harde zelden \
nochtans hout die natuer dat menstrua
lich bloet nader ontfanghenis om des
voetsels wil der drachten ende om dye
behoudinge des ontfangenis \ waer af
aris. seyt li. xv. Dz menstruū is bloet dz
nz puer en is mer het behoeft een v̄du-
winghe die werckende is dit bloet ghe-
mengt mit sperma is spise inden diere \
want een wijf die dicwijle die lopinghe
heeft nad ontfāgenis pleecht die dracht
te misdraghē of die dracht wort crāck of
sterft eñ dat is daer ō dat hē sijn voetsel
genomē is wāt alst mēstrualich bloet op

houden wort dz is teykē dz die vrouwe
ontfangen heeft nad̄ voerscreuē sakē eñ
datter ouerloept vandē menstrualighē
bloede wort totten voerstē ghetogē dat
ter melc af comen soude want die mate
ri des melcx is bloet dat indē borsten ge
coect is . Als aristoti. seyt li. xv. s xviij.
Dat melc is verduut bloet eñ nz ghecor
rumpeert . Itē het is noot dat die vloy
inghe des bloets werckelic indē lichaē
si eer die vrouwe mit kinde werdē mach
Als aristo. seyt li. xv. eñ constantin⁹ ge-
likerwijs dat eē boem eerste bloyē moet
sal hi vrucht dragen Itē wanneer sulke
natuerlic lopinge coemt so vallet altoes
ind̄ outheit d̄ manen na dien dat die eta
te den wiuē becoemt Itē die voghelen
noch die dieren en hebben alsulke lopin
ge nz | want alle haer oueruloedicheyt
gaet in plumen eñ in vederen eñ in harē
als aristotiles seyt Itē ausus seyt dz die
vrouwen die vele arbeydē hebbē selden
menstruū . mer die vele rusten eñ vele e-
ten die oeck saftelic leuen die behoeuen
veel purgacien Itē wāneer alsulc bloet
ouermits coutheden of vetticheden die
de monden der aderen toe bijndē niet te
degen wt en coemt so soeket and̄ wegen
om wt te comē als die aderen der nazen
eñ der aenbeyen die welke ist dattet dye
gesloten vijnt so schietet totten anderen
ledē eñ brengt der naturē sware passie in
wāt alsulke wiuen als cōstantin⁹ in via-
tico seyt lidē ghebreck vanden appetijt\
want si scuwen goede spise eñ si begeren
puluer van asschen eñ vā tegelen eñ de
ser gelike wāt dat bloet alsoe ophouden
wort verkeert in enen aerdigen eñ pōti
ken venijndē roke eñ als die indē mont
d̄ magen gegrepen wort so wort die re-
delike appetijt omgekeert eñ die onre-
delike appetijt wort dair gewonnē wair
af dat alsulke lichamen sijn bereyt tottē
grotē suucten.

Dat ix. ca. vander fleumaten dats daer
vuchticheit dand̄ elementen bouē gaen
de is

Fleuma na iohānem is eē humoer
half gecoect ouermits werckinge d̄ on-
volmaecter hetten die ghewonnē is wt
couder eñ vuchter materiē Eñ aristo. li.
xv. Fleuma is oueruloedicheit d̄ spisen
die nz v̄duut en wert wāt die materi vā-
den bloede eñ vand̄ fleumen is alleens
mer si schelen na meerre of die minre co
kinge wāt vand̄ fleumen wort bloet om
die breeder intencien der werckend̄ het
ten nochtans nz v̄keert \soe en wort dat
bloet in fleuma niet v̄keert gheliken dz
colera wort v̄keert in melācolien mer nz
v̄keert als auicenna seyt Fleuma is na-
tuerlic eē coude humoer vucht eñ ōsma
kende die welke natuer beueelt dat si bi
den leden v̄duwet sel werden op dat wt
dier v̄duwinge tlichaem geuoedt mach
werdē het is te mercken dat die fleume
die eē is natuerlic eñ die and̄ onnatuerlic
Die natuerlic is coudt eñ vucht ind̄ ver
wen wit ind̄ substancien vloyende inden
smake luttel soete of altemael onsmake
lic nochtās wort si ind̄ leuerē gheuoedt
of gewonnē dair die stoel d̄ hettē is mer
si is nochtās abel dz in bloede v̄wādelt
mach werdē eñ als die volmaecte v̄wā
delinge v̄uullet is daer wort dat lichaē
af staende gehoudē Itē al is dz sake dz
fleuma vā haer seluē grof si nochtās o-
uermits die groticheit d̄ hettē die de v̄-
kerēde is die is die forme eñ smake des
bloets die soet is ontfāgēde alst schijnt

ind̄ fleumē die soet is \ eñ daer om want
die fleume den bloede also nae is so be-
hoeuen alle die leden der fleumen ende
daer om heeft die wise natuer die ghe-
daen bÿdē bloede mitten aderē alle des
lichaems mede ouer te lidē om nutscap
pen wil eñ oec van noods wegen \ want
als constantin⁹ seÿt Als daer tbloet ge-
breect so v̄duut dÿe hetten die fleumen
daer af meent si die lede te voeden wāt
in dien is fleuma edelre dā die colera eñ
dan die melancolie | want si en mogē nz
recht ghemaect werden dat wt hē bloet
mochte werdē ouermits wes hulpe al
le die lede des lichaems geuoedt mogē
werden eñ haer teghenwoerdicheit is
oec noot mittē bloede \ op dat die hetten
des bloets ghetempert mach werdē eñ
mitter v̄schicheit d̄ fleumen so wort die
dickicheit des bloets gehoudē in getē-
pertheden eñ also wort dat voetsel des
bloets alle die leden ouergedragen Eñ
het is oec oerbaerlic dat die iūcturē der
leden eñ die ādere beroerlike delen mit
hare vloÿender vuchticheit vucht ghe-
maect mogen werden op dat si nz ghe-
traecht en sullē werdē vand̄ hetten des
beroerens of vandē heten bloede ouer
mits enige gheual van haren officiē of
dat si becōmert mochten werden ouer-
mits droechten die daer toe quaem Itē
daer sÿn vier speciē d̄ onnatuerliker fleu
men | want si is acetoes dat is suerach-
tich cout eñ droge ō datter melancolie
toe gemengt is gesouten hete eñ droge
om der venÿndicheit der roder coleren \
soet om der ghelikenisse des bloets die
glasen is thans gheseÿt om d̄ gelikenis
der glasiger verwen eñ alsulke wort al-
te mael v̄neerret vand̄ hetten \ eñ daer ō
is dese swaerre te v̄duwen dan alle dÿe
and̄ Dese humoer is dat sake dat si ghe
corrumpeert is so wint si menigerhāde
suucten inden liue \ wes oueruloÿicheÿt
bekent wort bi diuerschen dingē eñ vele
Als constantin⁹ seÿt Want hi is waerlic
een fleumatic⁹ die swaer eñ traech is in
den lichaem eñ die plomp inden sin is v̄
ghetel inden gedacht morwe indē vleÿ
sche eñ vloÿende | dōcker ind̄ verwē \ wit
inden aensicht \ blode inden vechtē \ vol
vā spuwen eñ vā razemē traech eñ sla-
perich | vā cleÿnre begeertē | van luttel
dorsts ten waer gesouten fleume. want
dan wort die soutige smake inden mon-
de gheuoelt om der toe menginge der
warmē humoren | inden haer is hi saeft
blonde eñ slap | wes pols weeke is grof
eñ lanzem die vrÿn wit dicke raeuwe eñ
ōgeuerwet \ sÿn grootheit vā persoens
weghen is vet eñ grof indē vterstē ledē
als in armen eñ in benen cort wes huut
slecht eñ saft is mit luttel haers | hē dro
met veel vā goluinghe vā waterē eñ vā
regenen eñ vā varinge inden scepen eñ
vā swemminge Alsulke mēschen plegē
garen coude suucten te crÿgen eñ becō-
mert te werdē mit sulker siectē eñ sond̄-
linge des wÿnters | wāt in dien tÿdē die
qualiteÿtē d̄ fleumen als die coutheit eñ
die vuchticheit werdē dan groot Als cō
stantin⁹ seÿt | soect bouē vanden proprie
teÿtē d̄ coutheit eñ d̄ vuchticheit.

Dat x. ca. van colera dats daer hettē eñ
droecheit dand̄ elemēten bouē gaēde is

Colera na ÿsidorū is gehÿetē dair
ō colera want si ind̄ colerigher hu
moren die getēpertheit bouē gaet vand̄
colera so is die een natuerlic eñ dÿe and̄
ōnatuerlic \ die natuerlic is die gene die

natuerlic hete eñ droghe is subtijl inder
substācien \ inō verwen root eñ claer In
den smake bitter mit eenre hande scar-
picheit eñ hoe dz die warmer is hoe die
roder is inō verwen \ eñ inden smake bit
tere die welke als die gewonnē wort in
den lichaem wort gedeplt in tween delē
vandē welcken dat eē gaet mit sanguis
eñ dz anō deel wort ouer gesepnt totter
gallen eñ dz dat mit sanguis gaet schiet
mit hē doer om hulpe wil wāt het was
noot dat si totten bloede gemengt wert
om dat bloet te punt te brengen om dpe
lede vā colerē te temperē eñ die te voe-
den want in desen bloede moet die rode
colera werkelīken wesen na betamelikē
proporcien dz is delen ō ledē \ het helpt
oec op dat dz bloet gesubtijlt wert op dz
tet lichteliken gangē mach doer die en-
ge toepaden totten binnensten des lich
aems ō die te voedē Dz anō deel dz tot
ter gallen ghetogē wert dat wort voert
tot haer gesepnt om ō noot wil eñ oec ō
der hulpē wil wāt het was noot om die
suueringe vā alle den lichaem eñ om die
voedinge ō gallen \ het helpt oec om die
mage eñ die darmē te ōwarmen eñ te ste
ken op dat sijse ontlasten mogē vandē o
ueruloedigen eñ daer ō valt dicwijle tor
cioen des buucs eñ zericheit eñ die pal-
si die vā colera coemt wāt die wech wort
bestopt tusschen ō gallen eñ den darmē
Innaturalis dat is die onnatuerlike co
lera is \ die welke wtgaet vanō naturen
ō enich vreēde dinc dat haer toe gemen
get is wāt is si gemengt mit colera citri
na dat is gheel colera so is si min deerlic
eñ min hete dā die anō eñ ist salke dz fleu
ma is vā grouer wesen eñ dicker so coē-
ter af colera citellina \ dese twe speciē sijn
bekent Die derde colera of die derde spe
cie vā colera die men prassina hiet inder
verwen groen eñ bitter eñ scarp als een
cruut dat mē prasliū hiet of marrubiū eñ
alsulke colera wallet inō magē den genē
die steeds veel heter crudē beſighen als
porrepdē oniupn loke kerse die raeuwe
sijn eñ deser gelike \ eñ bij auonturē van
sulkē groenen crudē trecket die crachte
na hē \ eñ also ist galieno gesien eñ auicē
nen wast geseē dz die colera prassina wert
gewonnē wt colera citellina wāneer dz
si alte seer ōbarnt wort eñ als si verbarnt
wort so maecter die ōbarninge in hair eē
zwarticheit vten welkē mitter geelhept
gemengt coemt eē groenicheit / mer co-
lera eruginosa is die vierde speci die wel
ke ghewonnē wort wt colera prassina o
uermits die binnēste ōbarninge eñ wan
neer si also vele ōbarnt is dat haer vuch
ticheit ghedroecht wert so nepcht haer
verwe ter wittichcit \ als is asch verwe
wāt die hettē i enē vuchtē lichaē maect
eerst een swaricheit daer na als alle die
vuchticheit ōteert is so wertet witter als
men sien mach indē houtē die welke eer
si ōkeert werdē in aschē werdē si ōkeert
in colē die coutheit doet dattz ōkeert \ in
der vuchticheit maect si eē wittichcit eñ
inden drogē maect si een swarticheit \ de
se leste is quader dan alle die ander en-
de venijnder \ wes venijnde ghedaente
brengt quade eñ dode passie in als crispi
nam eñ noli me tangere / eñ deser gelike
eñ die natuerlike colerighe humoer die
epndē ō naturē nz bouē gaende is die an
der humoren subtilende eñ die ōduwin
ge starckēde eñ is die hetken eñ die ōrep
nicheit suuerēde eñ is dz lichaem nader
lengden eñ der breedē wtstreckende eñ

maect moedicheit eñ coenheit eñ maect lichticheit eñ beroericheit eñ is oec haestelic verwect totter gramscap eñ totter wake eñ doet voirt comen den appetijt totter ōcuuscheit eñ helpt die cracht die verdreuen is \eñ ſi dunnet die groue materi eñ ſi is wtſtreckende eñ ouerghietē de vandē center al totten circūferencien eñ ſi verwandelt die verwe nae ghelen of nae swarten int ouerſte vanō ſubſtancien waer af dat die colerici pleghē ghemeynlīken toernich te wesen quadertieren in horē moede licht onſtadich quaetlanc inden lichaem dun eñ magher dōcker bruun vā verwen swart indē haer eñ cruuſt ruuch heet indē taſten vā ſtarckē pols eñ gheringhe haer wijn is don inder ſubſtancien eñ ſubtijl vuerich inder verwen blinckende eñ claer Dese colera is dat ſi in enigen deel ghecorrumpeert is ſo brengt ſi den lichaem quade zuucten in vander welker dit die gemeyn tekē ſijn Als conſtantijn? ſept in pantegni li. ir. ca. ij. Is dat ſake datter gecorrumpeerde colera bouen gaet ſo ſal dye huut gheel of eytrijn wesen Eñ daer ſal wesen ghebreck der begherenō doecht eñ inden monde wort bittericheit ghevoelt alſo dat die ſoete dingen bitter ſchinen eñ die ſmakende onſmakēde ſtekinghe eñ hetten of barninghe inder magē van warmen roke purgerende die zenē ō magen eñ die bitende walghinge mit coleriker coninghe dz ſpekel ō tonghen is droge wt couden beten die de arterīē des ſtroetgaets droge maect eñ ōteert die ſubſtancialige humoer bijdē zeenen der tonghen holheit ō oghen mit enen vuchten aenſien \die pols ſubtijl ſnel eñ dicke \die wijn heet eñ root ſwarē hoeft ſweer \wakinge/ weemdicheit des ghedachts veruaerlike vliioenen of droem inden ſlape \die droemē vele van vuere van blixem eñ van anxteliker barninge ō luchten twelc gheſchiet van enē vierighen roke die de hērſſen begheert ende die ymaginaci dieſe ōwandelende is Dat elfte. ca. van melancolie \dats daer coutheit ende droechte dander elementen te bouengaen

Melancolie is een dicke humoer eñ grof die ghewonnen is wt hekken eñ vulniſſen des bloets eñ wort geſept van melon in grijex dat swart is in latijn eñ van colera dat is humor daer af hiet menſe melancolia dz is swarte humoer waer af datſe die philoſophen noemen colera nigra dat is swarte colera wāt hare verwe nepcht ter swarticheit Itē die melācolie die een is natuerlic eñ die ander ōnatuerlic Die natuerlike is cout eñ droghe die welke coemt vā bloede \als die hekken wort indē wijn wes ſubſtanci dicke eñ aerdich is welke ſmake is tuſchen ſoeticheit eñ dempericheit \eñ een luttel nadē ſuuerē ſmakende Dese melācolie wort in tween delē gedeylt vandē welkē die eē blijft mittē bloede eñ gaet mede doer totten ledē ō nootſakē wil eñ ō ō hulpen wil het was noot dz ſi mittē bloede gemengt wert op dat ſi dz bloet bequaem makē ſoude ō die melācolieſ ledē te voedē \ſi helpt oec dē bloede wāt ſi maket dicke op dattz ouermits ſmelticheit ō ōduwinge nz onō en vliege of en ontvliege \eñ dat anō deel wort ouer geſeynt totter milten oec ō nootſakē wil eñ om hulpe eñ dat was noot om ō ſuueringe wil vā alle den lichaē eñ ō tvoetſel vanō milten eñ alle des lichaēs die hul

pe is op dat si vloyen mach totten mont
der maghen op dat si die starcken mach
eñ dicken eñ dat si daer een ioekinge ma
ken mach eñ also sal si volmaken die bla
singe eñ sal mede wercken totter begeer
ten des voetsels eñ dat is der melanco-
lien datten bloede ouerulodich is ende
het wort voert ouer geseynt totter mil-
ten ende dat vanď milten wtgaet is dat
twelc die milt nz en behoeuet tot horen
voetsel eñ gelikerwÿs dat die rode cole
ra die mage helpt om die oueruloedich
eit binnen te volbrengen als die melan-
colie helpt die appetitelike craft Item
bouen wort si gehietē heffe des bloets
billiker dan der coleren of ď fleumē wāt
wederzweet eñ wort gesceyden vanden
bloede ghelÿc dat ÿpostasis ď vrinen of
sedimen neďgaet inď liquorē dat is nat-
ticheit eñ vanď fleumē en zweet nz noch
neď en gaet om ď slimicheyt eñ der tay-
icheit also en doet oec vander colera om
hare subtÿlicheit eñ daer om hietse niet
heffe vā colera of vā fleuma eñ die on-
natuerlike melancolie en is nz naď ma-
nieren vā ÿpostasis of enige neďsinkin-
ghe of sittinge ď heffen mer naď manie
ren ď verbarntheit eñ der asschicheit de
se gheschiet in deser manierē Item die
hetten die alte seer werckende is inder
substancien van fleumen ůbarntse eñ o-
uermits die grote ůbarninge ůkeert sise
in verbarnder coleren eñ is die humoer
eerst subtÿl eñ waterich wanneer die ů-
barnt wert soe wortse ghesouten eñ is si
grof soe trect si ter zuericheit of ter dam
Item geuallet dattet bloet ůbarnt wort
of tot asschen so wort sÿn assche soutich
mit een cleynre soeticheit Mer wanneer
die natuerlike melācolie verbarnt wort
die verbarninghe of die asch wort scarp
gelÿc edic die welke die vliegen scuwen
om der quader luchten wil eñ die scarp-
ste is dz is die quaetste eñ is middelbaer
als si ůbarnt wert grouer is van substan
cien so sal die assche min scarp wesen mit
een luttel damperhedē ende als dÿe op
die aerde vallet so ziedse seer weď op eñ
doerschiet die lede mÿn noch si en is soe
quaet noch so venÿnt nz noch si en doet
soe schier niet als die ander eerste Dese
swarte colera is der naturen viant ende
heeft quade dodelike qualiteÿten ende
maect suucten dÿe ongheneselic sÿn als
kanker malaetscap eñ deser ghelÿc om
datter vanď asschen mede toe gemengt
is ouermits alte grote verbarninge der
fleumen des bloets eñ der melancolien
Dese natuerlike melancolie wort quaet
ende onnatuerlic ghemaect ende mitter
fleumen ouermits der cokinghe so wor
tet bloet ghewonnen ende vanden bloe
de wort colera ghewonnen ende vter co
lera coemt melancolie ende het is onmo
ghelick voert wt haer enich humoer te
ghecrÿgen Mer si wert slecht tot aschē
ende wt dier asschinge die de natuerlike
humoer venÿndet die humoer wort al-
re quaetste voert ghebracht eñ ghewon
nen accidentaliken Als constantin⁹ seÿt
libro i. ca. xxÿ. Wanneer deser humorē
enich is bouē gaende so sÿn dit die teÿ-
ken. Inden eersten want die verwe der
huut wert verwādelt in swartichede of
in donckerheden inden mont gheuoelt
hi enen zueren damperen aerdigē sma-
ke nader ghedaenten der humoren en-
de die sieke is veruaert in sinen moet sō
der enighe sake waer af galienus seÿt
Ist dz die vrese eens siekē duert sonder

sake | die passi is melancoli want alle die
geen die dese passi hebben sond̄ sake sijn
v̄uaerlic eñ dicwijle droeue eñ dz coemt
wt melancoliker humorē die dat hart al
soe bijnt eñ dwinct eñ als si ald⁹ droeue
sijn vraechtmē hem wat si sijn al v̄uaert
eñ waer om dat si also droeuen \ daer en
weten si nz op te antwoerden Eñ onder
wijlen dunct hē die doot onredeliken bi
is sommighe sijn v̄uaert eñ wanē datter
vianden bi hē sijn | sommige minnen den
doot eñ begheren te steruen waer af ga
lienus seyt i. passionarū Het en is geen
wond̄ die sieke is vand̄ colera dz hi gro
te droefheit of v̄moedinghe des doots
liden sal want buten inden lichaem niet
anxteliker en is dan die donckerheyt d̄
huut vand̄ colera wāt wanneer yet dōc
kers of duysters al is die melancolie ro
ke die herssen opluuct so ist noot dat die
sieke v̄uaert si want die sake daer hi af v̄
uaert is die voert dye roke mit hem ter
herssen eñ daer om droemt hi v̄uaerlike
dromē eñ doncker mit quadē gesicht eñ
stinckende indē roke eñ indē smake suer
achtich wten welcken alle die melanco-
like passie coemt eñ wasset Itē wanneer
alsulke sieken screyen eñ droeuē om een
re vroliker saken eñ v̄bliden hem van eē
re droeuer saken so sijn si mamaci eñ me
lancolici Itē alsulke siekē sprekē daer si
swigen souden eñ si swighen als si spre-
ken soudē Item sommige wanen dat si
sijn een aerden vat eñ duchten dat si ge
raect sullen wordē eñ si dan brekē sullen
Item sommige wanē dz si die werelt in
haer hant beluken sullen eñ alle dingen
in baren handen houden eñ also en ste-
ken si haer handen nz ter spisen \ want si
duchtē stakē si die hant voert dat si daer
een stuc af v̄liesen souden Eñ sommige
wanen dat die engel die werelt hout eñ
dat die engel om v̄driets wil der werelt
wil laten vallē eñ daer om rechtē si haer
handen op ende haer scouderē eñ willē
die werelt op houden eñ si stalpē harde
liken wed̄ eñ willen hē werē tegē die ge
ne die hē die handē eñ die armen weder
ned̄ drucken Item sōmighe dunct dat si
gheen hoefde en hebben of meynen zij
dat si hoefden hebbē dat dunct hem lo-
de wesen of eens ezels hoeft of vā won
derliken maecsel Item sommige ander
die hanen horen crayen rechtē haer ar-
men op eñ slaen hem seluē eñ al singen-
de wanen si datse hanen sijn eñ ten lestē
als si alte vele gesongen hebben of ghe
roepen werden si heesch of stom sommi
ge vallē in alte quadē v̄moedē daermen
se nz wed̄ af brengen en mach waer om
dat si haer vriendē haten lasterē eñ con-
fonderen Ja ymmer si slaense eñ doden
se | dese passien eñ pinē crijgen die melā
colici Als galien⁹ v̄telt Item noch vele
auctores setten vele and̄ teykenē twelc
te lange te v̄trecken waer die wi alle da
ghe voer onsen oghen sien Eñ nv d̄ da-
ghe vielt enen edelen man dat hy dese
suucte creech eñ ymmer docht hē dz hi
een kat was \ wāt hi en mocht nerghent
and̄s rusten dan ond̄ tbedde daer die cat
ten naden musen plagen te lopē eñ by a
uenturen dat hi soe geslagē was ō sijnre
sondē wil als nabugodonosor die welke
alsmen leest indē hystorien dat hē docht
vij. iaer dat hi was een leeuwe een aern
een osse Eñ hier mede ist genoech ghe-
seyt vand̄ melancolien eñ vandē anderē
materialiken humoren also vele als tot
desen wercsken behoeft

. Hier beghint dat vijfte boeck

NP dattet geseyt is vā den proprieteyten der humoren soe sijn daer noch sommige dingen te segghen vanď sceppenis der ledē die welke wt den voirscreuē humoren gemaect sijn Ende eerst van haren proprieteyten in genere Inden anderen van hē allē in specie is een luttel te seggen.

Dat eerste ca. vande eyghenscappen of voersprongh der leden int ghe-
Ant als | meen
auicenna seyt Die lede sijn lichamē vter eerster menghinghe der humorē | of als men seyt ouer yotlet is een vast deel eñ een dicht des diers vten gelikē of ongeliken ghecōponeert dat gepunt is tot enen sonderlinghen ambocht bi dien dat men seyt een vast deel so scheelt dz lit vā den deel des leeds twelc niet vast en is als die gheest bi dien dattet gheconponeert is wt gheliken of ongeliken wort beteykent twiuoudich scheel der leden als der simpelre leden of der gheliker leden eñ der cōponeerder of der dienliker leden want die ghelike leden werdē simpel gehieten der welker delen sijn vanď seluer naturē mitten allen of mitten helen als een yghelic deel bloets is bloet eñ also vanden anderen | eñ aldꝰ sulke lede die den instrumentaliken of officialiken leden gheliken sijn natuerlic die eerste als sijn die cōponeerde beghinselen wāt die cōposici sijn eer die cōposita wāt een dinc datmen vastelic maect dz is eer eer dat een dinc ghemaect is oec die instrumentalike eñ die officialike lede sijn desen gelijc ghewonnē eñ geset die welke instrumenten der sielen sijn totter vervullinge des sins eñ des beroerens als hant vote oghen eñ deser ghelike | si waren daer oec menigerhande noot inď gedaenten eñ inď groote op dat die werckinge der sielen volbracht soude werdē wāt die natuer heeft gemaect die instrnmenten des lichaems die bequaem sijn der doechdē der sielen Item die doechden der sielen sijn diuers eñ daer om sijn diuerseteyten dat is menigherhandicheden der ledē sijn noot alst openbaert in den handen in de welke vele vingheren sijn eñ die diuers sijn inder grootheit eñ inder ghedaenten op datmen ouermits dien alsoe wel grote dinghen als cleyn ghehouden mogen werden eñ wāt dye werckinghe ď sielen drieuoudich is \ als sielic natuerlic eñ leuentlic sijn leden dye noot sijn in desen wercken ď sielen waer af die lede die de sielike doechden volgē de sijn hieten ghesielde die welcke noot waren om den sin te formeren eñ willighe beroeringhe in allen dieren | als die herssen zeenen oghen eñ anď instrumenten der sinnē Mer die lede die der leuētliker leden onderdanich sijn die hietmē spiritualia dat is gheestelike lede die gemaect sijn om die ademen eñ om die aentreckinge des leuentliken gheests van saftmoedicheden der hetten eñ ō die behoudinghe des leuens eñ die lede dye der natuerliker doecht dienende sijn die hieten naturalia dat is natuerlic als die voedende sijn \ vanden welken sijn sommige voedende die welke die spise ouer seynden in die substanci der leden als die mage die leuer eñ deser ghelike \ eñ sommighe sijn winnēde totter behoudenisse

der specien op dat die gemeyn leden on
derkent mochten werdē \ eñ die bekent
sijn ongesceydē mochten werden eñ wā
neer die onghesceydē lede v̄teert sullen
werden ouermits dye winnende cracht
dat si wed̄ ghemaect mogen werden op
dat si mit allen nz en v̄uaren eñ alsoe in
horen bekenliken wesen behouden mo
gen werdē Item dese lede hebbē ander
leden die hē dienende sijn eñ die hē hel
pende sijn eñ die leden helpen ond̄linge
malcanderen eñ die nutscap deser leden
die ond̄dienende sijn is menichfoudich
als die breyd̄s \ suuereers beschermers
eñ wechdragers \ die eerste sijn bereyd̄s
of bereydinge als die instrumenten der
sinnen dienē der herssen d̄ herten d̄ lon-
ghen der leueren eñ der maghen et ce.
Dese instrumenten bewisen den anderē
leden haer spise \ die ander leden sijn af
draghers als sijn die zeenen die sieliken
gheest ontfangen vand̄ herssen eñ voe-
rent voert tot alle den leden om die be-
roeringe eñ sin te maken eñ die arterien
dienen oec alsoe den hart eñ die aderē d̄
leuer want si ontfangen den geest vand̄
herten eñ voerense om den pols te ma-
ken eñ tbloet der ader vander leuer om
tlichaem te voedē Die derde suuert als
die de oueruloedicheit v̄drijft eñ die din
gen die daer deerlic sijn als die gatē van
der nazen inden hoefde eñ die weghen
ouermits die welke thert wtseyndt der
longen dien oueruloedigen roke op dat
die en wech vlieghen mach eñ alsoe su
uerense die gal die milt eñ die leuer van
oueruloedighen coleren ghelike dz die
nyeren vandē waterigen \ die vierde sijn
beschermers als die twe pannekens of
doecskens mitter pannē die herssen be-
schermen van dat haer deren mocht eñ
werden vandē phisikers ghehieten du
ra mater dat is die harde moeder eñ die
pia mater dat is die goedertieren moe-
der eñ also die benē der borsten bescher-
men thart eñ dye lacerten eñ die ribben
ophouden beschermen die leuer eñ ond̄
alle die gheestelike lede so is thart dat
principaelste want het is begin alle des
leuens vanden dier eñ fondamentē der
natuerliker hettē wes hulpers sijn dye
longhen die panniculi dat sijn die vluze
daer die herssen in gewondē legghē eñ
die lacerten eñ dye arterien ouermits d̄
welker beroeringhe die lucht ghetogē
wort totter v̄coelinge des herten ende
die rokighe oueruloyende hetten wort
van hair ghedaen wes beschermers vā
binnen sijn \ sijn vluzen \ dyafragma dat
is dat middelrijf datter midzen inden li
ue leyt twelc die leuer eñ die longen eñ
die gheestelike leden alle gader scheyt
vanden darmen eñ hiet gemeenliken dz
onderscot eñ dat principalic der voeden
der lede is die leuer i die welke dz bloet
v̄duwet wert daer tlichaem af geuoedt
wert mit wes dienst die lede die haer na
bi sijn ghepuert werden Item het open
baert vten voerscreuen dingen hoe me
nich datter d̄ principaelre leden sijn wāt
der andere nederster leden sijn sommi-
ghe principaliken eñ radicalike fonda-
menten eñ sommige sijn dienres die de
invloyinghe der doecht vanden anderē
ontfanghen eñ totter behoudinge des
diers hem onderlinghe ministreren dat
is dienen of aenrichten eñ sommige sijn
daer die ghelijc sijn / die van constantino
gheheten werden omiomera dz is sim-
pel eñ dat van omi dz is also vele te seg

ghen als een \ eñ meros dat is een deel want ſi ſijn van enen geſlachte mit harẽ delen als totten ſin want een ꝑghelic ſiẽ lic deel des vleꝑſch is vleꝑſch ende een ꝑghelic deel des vets is vet eñ alſo van den anderen | daer om ỏſamene wt den voerſcreuen dat die leden ỏ naturen mit conſten gemaect ſijn volmaectheit des gheſielden lichaem eñ ſi ſijn ontfangen de die influencie eñ die cracht vanỏ ſielẽ Item ſommige ledẽ ſijn te zamen gheuoecht mit eenre wonderlike gheliking-ghe want die minre ledẽ ſijn den meer-ren ende die meerre den minren toeghe uoecht mitten zeenen eñ mitten ligamẽ ten Item dat een lit helpt dat ander on derlinghe want die ouerſte bewỏſen dẽ nederſten influenci dat is inſlopinge eñ regheringhe \ eñ die nederſte leden ſijn den ouerſten een onderſtant eñ die mid delſte die coppelen die ouerſte mittẽ ne derſten want die oghen ſtueren die neỏ-ſte eñ makenſe recht \ die voeten eñ dꝑe benen liden den laſt der andere ledẽ mer die handen eñ die armen helpen eñ be-ſchermen die ouerſte eñ die neỏſte Item die leden alſoe langhe als ſi gheregiert werden vanỏ ſielen ſo bliuen ſi gheſont totter vuullinge hare werckinghe ende ſi ſijn nut totter volcomẽtheit des licha mes Mer is die ſiele beroeft vanden re giment der gheeſten ſo is ſi den anderẽ lichaem deerlic Item die ledẽ die puer eñ onbedroeft van cõplexien ſijn die ſijn abelſte om onderdanich te weſen ỏ werc kinghe des gheeſts \ waer af ariſtotiles ſept li. xvi. Dat daer om thoeft van clei-nen vleꝑſch is eñ oec vã vettichedẽ om beter ſins wil eñ ỏſtant eñ dat is bi auẽ-turen daer om wãt die ſin wort alte ſeer belet in ſinen ganc om ỏ grouicheit des vleꝑſches Item die lede ſijn alſo vaſt te ſamen geknocht eñ vergadert dat dz eẽ lit mitten anderen pinen lidẽ moet wãt als enich lit ghequetſt is daer vlopẽ die humorẽ der anỏ leden toe om dat ſi den ſieken lede gaern te hulpe quamen als gheſept wort inden amphox Die ſerich eit eens leeds dat openbaerlic is maect die ſericheit eens ãders leeds ſwart eñ ỏminret ſijn gheuoelicheit alſt opẽbaert in freneticis \ den welken iſt datmẽ hair armen ende haer benen ſtarkeliken bint ſo wort die hoeftſweer geminret | want die gheeſten eñ die humoren vlopen tot ten ghedwongen lede vanden welken bouen ſchijnt datter thoeft af verlicht wort. Item dꝑe leden hoe dat ſi edelre ſijn inỏ makinghe eñ inỏ ſubſtancien ho dat ſi meer voelẽ eñ ſcerpeliker die mop enis eenre ꝑgeliker quetſinge alſt ſcijnt inden oghe twelc ſwaerliker ghequetſt wort van een luttel puluers dan die hãt of die voete van eenre groter wondẽ eñ dat is om die edelheit des oechs want die gevoelike geeſt meer in hem domi-neert waer af hoe cleyn dat die quetſin ghe is inden iuncturen der ledẽ in voeli ken zenen ſo is ſi ſeer ſcadelich Want bidẽ letſel dier lede wort die gheuoelikẽ en-de die beroerliken doecht alte haeſtelic benomẽ eñ armonia alle des lichaems wort ghediſſolueert Item het valt onỏ wỏlen wel inỏ ſceppenijſſe der leden van der dwalinghe der naturen dat die ledẽ oueruloedich werden eñ mõſtruoes alſ men ſept li. xvij. der dieren Dat dickwỏ-le vele dieren geſien ſijn die een lichaem hadden eñ veel hoefden Als eens opẽ baerde een ſerpent dat ij. hoefden had

noch dat en is geen wonō anōs dan dat tet selden vallet want een epe heeft onō wȳlen ȳ. doderen die welke vā malcanderen sȳn gescepden eñ geualt om die te samen lopinge tweer spermaten dat is tweer naturē die welke in diuerschen tiden die bȳ malcanderē na sȳn onderlinghe geschien eñ die selue sept dz wt sulken epe coemt een mōstruoes lit als een kuken dat een lichaem heeft een hoeft eñ vier voeten eñ vier vloegelen is ghelien dat een had | eñ nae aristotilem dese monstruosighe dwalinge heeft seer stat inden scapen eñ inden ghepten \ eñ indē scapen die veel sonen hebben Eñ hi sept dat gheñen is dat een ghept hoernen in horen benen had in ouden tȳden eñ die monstruoscheit valt gemeenlic inden o ueruloedigen leden vā oueruloedicheit ō materien eñ van gebreck ō onghefor meerō crafte | waer af dat die selue seit inden seluē dat wi wanen sullen dat dpe monstruoscheit indē leden valt vter ma terīē wāt wāneer die werckende doecht starck is eñ die materi luttel of ghemin ret mit enigē ongeual so vallz datter ve le leden openbaren mer in allen onuolmaect want die doecht en mach nz volbrengē dat si wil had . Als die selue sept Dat die werckēde doecht aldus werckē de eñ werct bi auonturē niet volmaects of volcomens Augul. ōtelt in sinē boeke ō citate bi. xvi. ca. viȳ. Dat die cenocephali dat sȳn eenrehande ludē die monstruoes sȳn hebbende honts hoefdē eñ hebben eenrehande stēmen voer dz bal sen \ sōmige anō sȳn sonō voerhoeft dpe ogen in die scouderē after hebbē Item ōtelt hi voirt aldaer dat in sinē tȳden eē kint geboren is twelc inden ouerstē liue dubbelt was eñ inden nederstен simpel want daer | waren twee hoefden eñ twe borsten eñ iiȳ. handen \ eē buke eñ ȳ. voeten | eñ vele allulke dinghē ōtelt hi daer augustin? in welken alle die dwalinghe ō naturen betepkent wort Item daer is groot onōscheyt nader waerdichscap te spreekē eñ der ordenanci tuschen of onder die lede want daer isser sommige die geuende sȳn wt hē seluē eñ van butē nz ontfangende als thart dat nz vandē an derē neemt Als aristotiles sept \ eñ noch tans deplet den anderē leuē eñ beroerē ende het sȳn sommige deplende ende ontfāgende als die leuer eñ die herssen ontfangen haer cracht vanō herten ende sȳn beghinselen ō doechdē wāt si bewȳlen en dienē den anderē leden voert Ende het sȳn oec leden die nz en deplen noch en ontfanghen \ als sȳn die inghe knochte mit hair propere doecht nader waninge ō mepsters | als die gelike lede als sȳn die ontfangende lede nz deplende \ als sȳn instrumentalike lede | dpe de doecht ontfaen vāden lede geuoelic of beroerlic eñ onōwȳlen bepde mer die ōt fanghē doecht en stropen si nz voert tot ten anderē ledē also vele allt vā hē seluē is Wāt dz oge en mach die sienlike doeget diet ontfaet vanō herssen nz gheuē dē voetē of dē hāden of enige lede noch dz oer en mach den ādere ledē geē horē geuē eñ allo vāden anderē | eñ nochtās sȳ die ledē dē lichaē seer nodorftich wāt ouermits harē ambochtē die hē toegewȳst sȳn soe sȳn si regierēde alle die ledē des lichaēs ten waer bi auonturē vā enigen ōgeual dat si becōmert warē in horen wercken als si ghequetst sȳn of ghecorrumpeert . Dese epghēscap hebben alle dese officialike leden dat is die lede

die ambochten doen om dat si hē in vre
sen setten voir die principael ledē als is
te sien want die hant sond̄ enich beradē
beschermt si dat hoeft of dat hert Itez
dat gesonde lit coemt den sieken ledē te
hulpe eñ al treckende die materi d̄ suuc-
ten tot hē pleget dat sieke lit te suueren
eñ te verlichten waer af dz dat gesonde
lit dicwijl voer dat ongesonde gequetst
is want is dat dat lit gevuylt is of doot
soe ist alle den lichaem hinderlic eñ daer
om en salmen niet beydē men salt af snij
den op dattet alle dē lichaem nz en hin
der Eñ hier mede ist ghenoech int ghe-
meyn vanden leden

Dat ij. ca. vanden hoefde

Onder die principael leden des mē
schen is eerst te beghinnen vandē
proprieteytē des hoefts want dz hoeft
is dat eerste ende dz principael deel des
menschen onder alle die vterste lede des
lichaems eñ nad̄ gelegentheit eñ dē am
bocht so ist hoeft die principaetscap hou
dende. Caput is gheseyt van capiendo
daer om dat alle die sinnen eñ zenē daer
af een beghin nemen Als ysi. seyt li. x.
ca. ij. Want alle sake des groyens ende
alle reden des gheuoelens spruut vten
hoefde want inden hoefde openbarē al
le de sinnē waer af sijn siel die den lichaē
raedt draecht dē persoen also meer ysi-
dorus Thoeft is stoel eñ beghin der sin
nen eñ oerspronc of opganc alle d̄ sinnē
vā organen dat is instrumenten die ge-
maect sijn eñ een proper woenstat ouer
seyndende den sin eñ dat beroerē tot al-
le den anderen ledē ned̄waert hebbende
vij. gaten die instrumentē sijn der sinnen
Eñ nae dien sommighen die seggen dat
si antwoerdē den vij planeten of den he
melen d̄ vij. planeten want dat hoeft is
waerdiger eñ edelre dan alle die and̄ le
den \ want het is dat regiment van alle
den lichaem inuloyēde hē die volmaect
heit der doechden om te volbrengē sijn
sinlike werckingen eñ daer om heeft dz
hoeft vand̄ naturen die legentheit int o
uerste des lichaems op dattet regeren
ordineren eñ disponeren alle dingē dye
nader ordenancien d̄ naturē onder hem
sijn Als haly seyt sup tegni. galieni Die
dispositi van alle den hoefde wort ghe-
weten wt drien \ als wt sijnre grootheit
eñ vter figuren dz wt hem is eñ vtē ha-
re / want thoeft wort geseyt dat middel
tuschen groten eñ cleynē eñ ond̄ die an-
der ledē gelikent / wāt thoeft ist te cleyn
so en ist niet te prijsen ende dan bewijset
ghebreck der materien eñ cranckicheyt
der lerender doechden \ ende ist oec alte
groot so en ist nz prijselic want dz coemt
van ghebreke der werckender doechdē
eñ wt oueruloedicheit der materien als
haly seyt Itez die fignre des hoefts is
ront eñ dat coemt om die beroeringhe d̄
quetsinge eñ om der breed̄ ontfangenis
des morchs vander herssen nochtās is
dat hoeft een weynich slim eñ bijden sla
pen eē weynich slecht wāt die volmaect
heit eens goeds hoefts wanneert inder
rondicheit gedisponeert wort totter ge
likenis eens aerden cloets die geduwet
is tusschen den hāden of tusschen tweē
houtē wāt alsulkē cloot is ront eñ noch
tans salt aen beyden sidē wat slecht we
sen eñ int voerste deel wat v̄heuē eñ dz
sal wesen om te behouden dat ventrikel
d̄ herssen int voerste vandē hoefde vten
welken comē die zenen die de v. sinnen
maken eñ also wortet oec after wat v̄he

uen om die ontfangenis des vētrikels
vten welken die morge vandē rugbeen
comen eñ die zeenen die daer after van
den hoefde nedgaende totten rugbeen
dat willich beroerē maken Item dz tey
ken d goetheit vanden hoefde is. wan-
neer die dingen van volmaecter sceppe
nissen sijn die wt hem sijn eñ die hē naest
toegeuoecht werdē als of die hals starc
waer eñ middelbaer grof eñ alle die ze-
nen starc eñ groot eñ van goed beroerin
ge \eñ also wortet oec bekent vāden ha
re dat vten hoefde coemt wāt nae sijnre
gedaentē eñ dats veel of luttel is of dz
tet haest of lansem wasset daer na wort
die cōplexi des hoefts geoerdelt Want
ist dat die harē seer cruust eñ dicke sijn eñ
haesteliken wassen beteykent hettē des
hoefts eñ veel humorē \eñ alsoe vkeert
alsmē nedwaert seggē sal vādē harē Itē
die harē wel gedisponeert alsoe langhe
als si anden hoefde sijn | so bewaren zijt
eñ disponerē Eñ als thaer of ghescoren
is so statet leliken Alst schijnt indē genē
die dat haer ontuallen is eñ indē genen
die caluwe sijn Item thoeft is gemaect
vā veel benen eñ dat is om die bescher-
menisse d herssen \wāt die substāci d hers
sen is morwe eñ cranck eñ daer om sou-
de si lichtelic gequetst werdē dā om dye
ondertuschen settinghe des cranei dat
is d pannen eñ der andere benē vanden
dingē vā buten beschermt wort daer om
heuet thoeft wat vleysch ō dattet been
bedecken soude eñ oec die zenen op dat
die herssen om die cranckicheit d benen
nz gequetst en werde eñ dz hoeft heeft
luttel vleysch eñ luttel vetticheden in si
nen maecsel bij dat die and leden doē eñ
dat is om die leuendicheit eñ hulpe des
sins | vstaet aristo. li. xij. Item al isset sa
ke dattet hoeft veel hardichedē schijnt
te hebben om d cōpactien wil sijnre delē
eñ machtelijcste indē benen nochtās he
uet binnē vand morwicheit vand herssē
die daer binnē den benē beslotē is wort
alle die grootheit des lichaēs daer me
de nat ghemaect Item thoeft vā sijnre
eerster cōposicien ist seer zenich ende dz
was noot om die vgaderinge der onge
liker benē want die siele bijder middelre
zenen eñ biden roerē eñ biden sin werc-
ket si indē lichaem Mer sond die zeen ne
dergaende vanden hoefde soe wort dat
een lit aen dat and lit in geenrewijs ver
sament noch gebonden Mer ymmer is
dat sake dat die wtuloyende doecht be-
cōmert wort vandē hoefde bijden ghe-
breck vandē zenē so wort alle dz vuolch
des lichaems ontbonden om dier ouer
ster middelster zeenen wil Item thoeft
is een schoersteen eñ een decsel van alle
den liue Eñ daer om ontfaet in hem al-
le die roken die vandē lichaem opwaert
gaen eñ die natuer heeft alle die substā-
ci des hoefts vborghentlijc poroes ge
maect dat is vol gaetkens ende heeftse
oeck openbaerlic ghemaect eñ daer om
heymelic op dat die oueruloedicheyt d
roken daer doer geydelt mogen werdē
Eñ daer om opēbaerlic op dat die ouer
uloedicheyt ghesuuert mach werdē tot
meerder gaten als tottē monde naze eñ
oren op dattet hoeft nz ghequetst en sal
werden Item het sijn sommige proprie
teyten des hoefts beteykenende ghe-
breck d naturen | alst schijnt inden hoef-
de die mōstruoes sijn Aristotiles seyt li.
xij. Dattet onderwijlen coemt datter eē
lichaem is in enen diere eñ twee hoef-

den of meer leden eñ alſo ỏkeert eñ on-
derwỏlen werdẽ daer geſien meer hoef
den eñ anỏ leden nochtãs en iſſer maer
een hart eñ dat en valt nz dan inỏ dwa-
linghe ỏ naturen of vã oueruloedigher
materien of van gebrekeliker doechden
Als ariſto. probeert li. xviij. daer hi die
ſake der monſtruoſicheit ſept eñ alſulke
en is nz dan inỏ materien of vã gebreec
keliker doechden | eñ alſulke monſtruo
ſicheit gheſchiet in dierẽ die veel ſonen
winnen mer inden wiuen vallet ſeldẽ dã
inden wiuen van egipten die vele ſonen
of kinỏ winnen meer dan in anderẽ lan-
den die wiuen doen ten waer datmen al
ſulke wiuen bonde die dien wiuẽ van e-
gipten gelỹc warẽ Item want dz hoeft
wortel is van alle den lichaem eñ eẽ be-
ghinſel eñ een principael fondament al
le der lichameliker doechden ſo wãneer
dattz hoeft dan in goeden punten ende
in goedẽ regiment is ſo ſỹn alle die anỏ
leden die onỏ hẽ ſỹn te bat in weden eñ
alſo weỏ om ỏkeert als dat hoeft quali
ken te pas is ſo medelỹden alle die anỏ
leden die daer onỏ ſỹn . Item dat hoeft
lỹdt onderwỏlen ſakẽ vã binnen als wt
dien paſſien die vter herſſen comẽ eñ wt
dien die hẽ toegenoecht ſỹn | alſt ſchỹnt
in cephalicis eñ freneticis ꝛce. eñ onỏ-
wỏlen lidet vã ſakẽ vã butẽ als vã ſlaen
of van vallen of vã couder luchten of vã
heter die ongetempert ſỹn Eñ oec onỏ
wỏlen dat ander lede daert aengeheft
is dat die ghequetſt werden ſoe lỹdt dat
hoeft mede Alſt ſchỹnt want als die ma
ghe vervult is mit corrupten humoren
ſo vliegen die fumoſitepten dat is roke
vter maghen ter herſſen eñ quetſen die
herſſen eñ dat hoeft want die maghe en
is niet ver vanden hoefde Item ander
weruen valt dz ſelue vã alte groter pde
linge eñ abſtinencien \ alſt ſchynt inden
ghenen die alte vele vaſten ende waken
want als galien? ſept lange wakinghe
maect hoeftſweer Item dz ſelue ghe-
ualt vã alte grote ỏuullinge alſt geualt
inden dronckẽ ludẽ die alte veel gedrỏc
ken hebben als die roke vter magẽ ghe
ſchepden wert eñ hi die herſſen begeert
ſo prekelt ende ſteect hi die herſſen ende
maect grote hoeftzweer Conſtantinus
ſept | dat alle hoeftzweer die vter magẽ
coemt wort ỏlicht wanneer die mage ge
pdelt wort eñ die hoeftzweer wort ghe
meret als die mage alte ſeer ỏvult wort
vã ſpiſe of van dranckе Item als ariſto
tiles ſept li. xỹ. Die natuer heeft inden
hoefde die ſinnen geordineert \ eñ die in
ſtrumenten der ſinnen nae haerre waer
dicheit eñ naỏ oerbaerlicheit des diers
eñ daer om heeft hi die oghen voir ghe
ſet int hoeft eñ int ouerſte wanneer dat
dier ſien ſal dat voir is want die ſin des
gheſichts is ſubtỹlre eñ edelre dan alle
die anỏ ſinnen eñ die natuer heeft die in
ſtrumenten des horens midzen vandẽ
hoefde gheſet daert ront is want dz ho
ren en hoert nz recht mer dz horẽ heeft
ſin al om oñ om ouer al \ dat ruken heeft
die natuer gheſet nae den oghen als eẽ
middel tuſſchen tgeſicht eñ dz ſmaken
want die ſin is grouer dan tgheſicht en
de is ſubtỹlre dan die ſmake waeraf dz
die tonge leſt gheſet wert die welcke in
ſtrument is des ſmakens ende des voe
lens der welcker werckinge is meeſt bỹ
der grouer ſubſtancie \ want als thoeft
aldus geordineert is ſoe iſt volmaett eñ
is een volmaectheit eñ een ſchierhit vã

alle den lichaem \ eñ als aristotiles daer
seyt die instrumenten d̄ sinnen en waren
also wel nz gheset inden hoefden d̄ vier
uoetiger dieren eñ der stommer beesten
want hoer oren staen bouen inden hoef
den eñ alsulke dieren en gaen niet recht
op mer si nygen ter aerden Item die na
tuer dwaelt oec ond̄wylen ende dwaelt
in sommigen monstruosighen mēschen
die alle tlichaem des menschen hebben
sonder thoeft want si hebben eē honts
aensicht of een and̄ wonderlick maecsel
Als solm⁹ vertelt Eñ alsoe dwaelt dye
natuer in sommigen mōstruosigen dierē
alst schynt in lamia die welke nader glo
sen sup treñ. heeft een maechden hoeft
eñ een lichaem beluinū dat is een wond̄
lic lichaem Eñ men seyt wanneer die la-
mie dat is meerminnē enen man mogē
begrypen eerstweruen smeken si mit e-
nen natuerliken aensicht eñ dwingēdē
man dat hi mit haer te doen moet heb-
ben tot dat hi nz meer en mach. Eñ als
die man haer genoechten nz meer ghe
noech doen en mach so schorē si den mā
mit bitinghen eñ dodenen eñ etenen ten
lesten

Dat iij. ca. vande herssen of breyn

Die herssen als constantin⁹ seyt in
pantegni li. ij. ca. ix. Is een wit li
chaem sonder bloet veel hebbende van
den geest eñ vanden morghe \ ende is in
drien cellen gescheyden eñ is een begin
sel d̄ zenen van alle den lichaem tuschē
tween vellekens als pia mater eñ dura
mater onthoudē int ouerste vandē hoef
de als in dz alre hoechste des lichaems
geset Eñ die herssē was natuerlikē wit
op dat si om der ghelikenis wil lichtelic
bereet waer alle verwen te ontfanghen
eñ die herssen hadde veel vanden geest
of daer was veel beroerens in ende dye
herssen of dz hoeft hadde veel morchs
in op dattet ghetempert mocht werdē
alst belast waer vand̄ beroeringhe ouer
mits d̄ scarpicheit d̄ hettē eñ luttel had
vanden bloede op dattet niet besmet en
soude werden van synre verwen eñ also
soude alle dinc dz begrepen worde root
schinē eñ daer om wast vucht sond̄ bloet
op dattet schier v̄wandelt soude werdē
inder naturen des gheuoelens \ als con
stantin⁹ seyt | eñ het is ghescheyden in
drien cellekens \ want die herssen heeft
drie hollicheden die welke vanden phi-
sikers ventriculi ghenoemt werden In
die voerste celle of ventrikel wort ymа-
ginaci of peynsinghe gheuormt \ in die
middelste wort die redē eñ dz v̄stant ge
uormt \ eñ in die achterste celle memorie
dat is gedeckenis | dz voerste deel wort
toe genaemt prora \ dz afterste deel pup
pis | puppis is dat minste want luttel se
nen comen wt hē eñ puppis is hart op
dat die beroerlike zenen te lichter die be
roeringhe liden mogen eñ si is cout en-
de droghe luttel hebbende vandē geest
eñ vanden morghe \ eñ dat afterste deel
was cout op dat die houdinge te bat in
hem bliuen soude Eñ daer om had si lut
tel vanden gheest op datter een winnin
ge der rusten werdē soude eñ hadde lut
tel vanden morge by dat dz voerste deel
des hoefds had op dattet middelbaer
hardt wesen soude | eñ alsoe die inpren-
tinge d̄ vormen in haer te langher ghe
houden soude werden ende propra dat
voirste deel vanden hoefde is meerre
morwer eñ heter eñ verscher als smelte
liker eñ het is meerre op dz die voelike

zenen voirt van hem gaen souden eñ is
weker daer om op dat die voelike senen
totter ontfãgenis des sins te lichter ge
disponeert moghẽ werdẽ eñ is heter op
dat si bequamer ghegeuẽ mach werden
totter ontfanghenisse d̃ formen die daer
peynsende eñ ymaginerẽde is eñ eẽ lut
tel vloyender eñ vuchter op dat die voe
like zeen te lichteliker beroert mocht
werdẽ eñ die middelste celle die tusschẽ
prorã eñ puppim staet dat is tusschẽ dat
voerste eñ dat afterste deel vandẽ hoef-
de staet is heet eñ vucht hebbẽde meer
vanden geest eñ vanden morge dan dye
and̃ twe \ eñ heeft meer vandẽ geest op
dat die celle volcomenre wesen soude eẽ
reden te ṽstaen gelikerwÿs dat in ande
ren leden ouermits die ṽduwinghe een
scheydinghe wort des puerẽ vandẽ on-
pueren eñ heeft oec vele vanden gheest
op datter vele beroeringe werdẽ soude
eñ oec veel vanden morge op dat die be
roeringe d̃ sielen getempert soude wer-
den op dattet alsoe te bat ond̃scheyden
soude dingen die si begrepen hadde In
desen drien cellẽ sÿn drie principael werc
kingen want in die eerste forme vanden
sinnẽ begrepen die ghene dye fantastic
sÿn wert ṽgadert mit enen begripe dair
nae als si geseynt wert totter middelster
daer wortse ond̃scheyden | daer nae ten
lesten als die middelste dat oerdel d̃ re-
den ghewÿst heeft so seyndt sÿt voirt o-
uer tottẽ aftersten ventrikel als tot pup
pim eñ wert daer der memorien beuolẽ
eñ die herssen was ront op dattet te bat
alle dinck begrÿpen soude eñ dattet nz
lichtelic gequetst en soude werden daer
om waren twe pannen noot die moede
ren der herssen hieten om die herssen te
beschermen van welken moederen die
een grof is als dura mater dese wert ge
set onder dat ouerste been vanden hoef
de \ mer int middel vander herssen wert
si ghegroeft eñ wort vast ghemaect tot
meerre starckicheit nochtãs wort si mid
sen mittẽ been versament ende ymmer
wort si billiker ghehanghen \ ende wort
ghens ende harwaert bÿden subiect der
herssen gebreedt Dese dura mater was
noot op dz si pia mater die crãcker was
vander hardicheit der herssen bescher-
men soude ende dat si die aderen eñ dye
arterien te zamen bÿndẽ soude ende oec
of daer enighe spaciẽ ydel waren dat si
die vullen souden Die ander panniculꝰ
is pia mater \ want si onder dura mater
geset wert die welcke beroerliker is dã
die dura mater want si heeft die substan
ci der herssen om gewonden ende deylt
ende onderscheyt die voerscreuen cellẽ
van malcanderen noch die pia mater en
loept niet ouer want si versament die a-
deren der herssen binnnen eñ beschermt
die herssen te samẽ vergaderende op dz
si ouermits hare ṽscheit wil nz en wech
en driue ende is oec die herssen bedeckẽ
de ende omuanghende ende beschermt
se vander dura mater Item si voedt die
herssen oeck ouermits den zeenen die si
heeft ende ghiet hem den gheest toe o-
uermits den arterien die si hout \ ende
die herssen is oec een beroerende lit en
de regierende alle die leden des neder
sten lichaems gheuende elken lede ge
uoelen ende beroeren Ende als dat be
let is soe werden alle dye leden des li-
chaems becõmert eñ als hẽ die herssen
wel heeft so hebbẽ hẽ alle die ned̃ste le-
dẽ wel of te bat die herssẽ heeft de eygẽ

Cacc 1.e.5.

ſcap dat ſi gevoelt eñ volghet den lope
der manen want als die mane waſſet ſo
waſt dat morch vanō herſſen eñ als dpe
ghebreect ſoe wort ſi ōminret inder ſub-
ſtancien eñ inder doecht want dan weō
trect ſi haer in haer ſeluē eñ en is nz wi-
liken den ſieliken geeſt onderdanich eñ
dat openbaert in lunaticis eñ inden epp
lenticis die welcke ſwaerlikē belaſt wer
dē als die maen vol is eñ als ſi nuwe is
Ende dat is dz ariſtotiles ſept li. xij Die
herſſen wanneer ſi mpn gedroecht wort
ende min vucht ghemaect wort ſoe ſal ſi
haer werck nz doen mer vcout dat lich-
aem ende maket nat eñ daer om vallen
der ſuucten eñ vliesinghe des verſtants
eñ ten leſten die doot Item die dierē die
grote herſſen hebbē ſyn vā veel ſlaeps
eñ dat ſept hi bi auonturē om vele vuch
ticheden wil die daer af reſolueert is in
roken beſtoppende die weghen ō herſ-
ſen ende beſluter den ſlaep daer binnen.
Item ariſtotiles ſept aldaer die herſſen
heeft in haer den ſinne des voelens als
noch tbloet noch ander oueruloedighe-
den des diers eñ en is indē lichamē der
dieren anders nergent om dan om dpe
natuer te behouden eñ dat wonō is wāt
die herſſen gheeft alle den leden des li-
chaems ſin ofte gevoelen eñ nochtans
vā haer ſeluen eñ in haer ſeluē en voelt
ſi niet Item die ſelue aldaer alle dier dz
bloet heeft dat heeft herſſen of een anō
lit in haer ſtede als een veeluoetich dier
eñ die hem gheliken / al iſt ſake dat in al
len ſyns morchs als ariſto. ſept in ſinen
boeke als int vierde boeke Itē ariſtoles
ſept li. xv. dat die herſſen cout eñ vucht
is ſubſtancialic \ eñ dair om is ſi der kon-
tepnen der hetten als der hertē contrari
op dat die oueruloedicheit ō hetten en-
de der droechtē vandē arterien des her
ten gevuchticht ende getempert mach
werden vanden welken dat nette ō herſ
ſen gemaect is want vander hertē comē
die arterien als halp ſept vāden welckē
dat wonderlic net gemaect wort in wel-
ken net die herſſē volna gewondē wort
ende in dien ſieliken net wort die ſielike
gheeſt geſtoert / eñ ouermits dien geeſt
wort een doerſchietinghe der doechden
vander herſſen totten anderen ledē en-
de dair ō ariſto. daer ſept Die herſſen is
dat eerſte lit inder ſceppenis der herten
nochtās ſept galien? Dat die herſſen ſel
wel ghecōplexioneert weſen mer ghetē
pert indē iij. qualitepten / mer als daer
halp ſept Die cōplexi ō natuerliker het-
ten is meer cout eñ vucht dan ſi is heet
of droghe / twelc noot was om die vcoe
linghe des voirſcr nets eñ om die ſaet
tinge der toevallender hettē vanō herſ-
ſen die gevalt om die ſtedelicheit haers
beroerens Itē ariſto. li. xv. Die mēſche
heeft dz meeſte herſſen vā allē dierē nae
ſynre grootheit . want dz hert is vā gro
ter hettē wāt ō die heerlicheit ō hettē eñ
om die goetheit ō cōplexien ſo is die mē
ſche vā goedē vſtande eñ vſtandelre dā
alle die dierē Eñ die ionge kynderkyns
en moghē thoeft nz recht houdē of dra
gē lange ō die grotieheit wil vanō herſ-
ſen eñ ō ō ſwaricheit thentet vlicht wort
vā ſinē laſt ouermits die hetten des her
ten mit hulpe ō arterie Item die goede
ſceppenis der herſſen wort bekent bi ha
re werckinghe als die quade biden ha-
ren \ want iſt dat dpe ſubſtanci der herſ-
ſen morwe claer ende clepn is ſo ontfaet
ſi lichtelic die inprentinghe ende zeghe

linge d̄ vormen \waer af om die snellich
eit der zeghelinge der vormen is si dye
hebbende eñ als die ontfanghē sijn soe
onthout sise Eñ also ist te v̄staen vanden
anderen qualiteyten als in enen exēpel
Is dat sake dat yemant besorcht is en-
de van gewoenten beroerlic | onstadich
coen toernich so heeft die een hete hers
sen eñ alsoe v̄keert weder om beteykent
een coude herssen eñ is een traech v̄ge-
tel slaperich beteykent alte couden hers
sen eñ also v̄keert eñ is een seer wacker
tay ind̄ memorien beteykent een droge
herssen eñ is die vuchticheit bouē gaen
de mitter hetten so vallen dē hoefde ve
le oueruloedicheden eñ veel siectē alsul
ken hoefde hinderē hete eñ vuchte din
gen eñ sonderlinge die zuden lucht en-
de die noerdē is hē goet | hi slaept gaern
eñ en mach nz gaerne lange wakē ende
als hi slaept so vallet hē subeth dat is eē
rehāde valsche ruste eñ si hebbē duuster
gesicht eñ die sinnē nz claer eñ ist dat die
droecheit ouerwast mittē hettē so comē
daer quader toeuallen dan dz also veel
oueruloedicheden nz gewōnen en wer-
de \si hebben die sinnen claer ghenoech
eñ reyn vander oueruloedichedē mer si
wakē meer dan dand̄ luden Ende si sijn
moedich onnut clappende eñ onstadich
eñ haest werden die caluwe na dat si vol
wassē sijn al ist dat si nochtās veel haers
gehadt hebbē eñ also oec ist dat die cout
heit bouen gaet mit droecheden die ple
gen claren sin te hebbē eñ reyne toepa-
den vandē oueruloedigē ind̄ ioecht mer
als die outheit coēt snelliken wāt si wer
den schier graeuwe op dz hoeft ende is
die droechte starker dā die coude so wer
den si mitter graeuheit kael \ende is die
coutheit starker so en geschiet die graeu
wicheit niet eñ wanneer die coutheit bo
uen gaet mit vuchticheden soe gheualt
daer diepicheit des slaeps \eñ sijn sinnē
sijn quaet eñ veel oueruloedicheden en-
de is die coude groot of die vuchticheit
die sieke valt ind̄ popelsien of in v̄giech
tinghe of indē doot eñ die dese disposici
hebben en werden nz caluwe als galie-
nus seyt eñ oec hali Ende dese geseyde
dingē als vandē proprieteytē des hoef
des eñ der herssen sijn genoech

Dat iiij ca. vande caluheit

Caluaria dats caluheit eñ is dat-
voirste deel vād̄ pānē des hoefts
vanden caluwen benē ald⁹ of also ghe-
noemt om gebrecs wil der haren \waer
af ysidor⁹ seyt li. x. ca. ij. Ghelikerwijs
dat die scedel vanden hoefde ghehietē
wort dat ouerste deel des hoefts buten
daer die haren vanden hoefde vergade
ren eñ in die welcke die manen of vlech
ten ghekeert werdē dat hiet dat ouerste
eñ dat voerste deel vanden hoefde ende
men hietet v̄tex in latijn eñ occiput dz is
die necke eñ is dat afterste deel vanden
hoefde in welken deel die caluheit ghe
grepē wert eñ wort haestelic beroeft om
sijnre droecheit wil \die vertex dat is dz
voerste vandē hoefde lanssem eñ die oc
ciput alre lanssemste of nymmermeer ō
die oueruloedicheit d̄ humorē eñ vandē
hare soeket ned̄waert int selue

Dat vijfte ca. vande oghen

Oculi dat sijn oghen als ysidorus
seyt li. x. ca. ij. Werden geseyt oc-
culti dat is verborghen want die decse-
len der oghebraeuwen deckense op dat
ter niet vuls in risen en mach noch niet
gequetst en sullen werden of want dat si

hebben van binnen een óbergen licht dz
si wt sepnden dese sijn der sielē narre dā
enich vanden anderē sinnē want indē o
ghen is alle oerdel des ghedachts als
is een droeue of blijde dz sietmē vluchs
inden ogen \ eñ also doet oec mpn eñ hat
eñ ander passien \ si werden lichten ghe
hieten want si ontfangen tlicht van bu-
ten eñ als sijt gegrepen hebben so men
gen si hem daer mede eñ storten of ge-
uent weder wt want die ogen sijn instru
menten des gesichts \ als constantinus
sept Eñ daer isser twee of bi auonturen
dat een pine lede dat dan sijn gebreck ó
vult mochte werden ouermits den an-
deren eñ want dz oge is in die stede des
bescouwers daer ō heeft die natuer den
ogen gheset in die hoechste stede des li
chaems \ het sijn x. saken die de substan
ci des ogen cōponerende sijn als vij. roc
ken eñ drie humoren vanden humoren
is die eerste albugmens / die anō cristal
lin? \ die derde vitreus eñ die vij. rockē
dat sijn die vij. velleksyns of webbē dye
de humoren ommeuanghen eñ schep-
dense van malcanderen in welker mid-
del dat gesicht geformeert wort eñ sijn
also vander naturē onderlinghe geordi
neert datter vier is \ int voerste deel van
den welkē die eerste hiet tela aranea dz
is spinnich web \ die ander vuea \ die der
de cornea / eñ die vierde cōiunctiua ende
daer isser drie int afterste deel vanden o
ghe / als rethina secundina / eñ sclirotica
dat is hardt alst nae schinen sal onō al-
le dese een alleen is dat instrument des
gesichts al is dat cristallich humoer dz
also ghehieten is naden cristal \ wantet
den cristal inō verwen gelijct \ als cōstan
tinus sept So is die cristallige humoer
wit luchtende claer eñ int ouerste slecht
eñ gelet int middel van alle den anderē
Eñ dat is daer om op dattet gelijc ghe
dient mach werdē vā hem allē het was
doerschinich claer eñ ront op datz snel
liken ouergedraghen mocht werden in
den verwen die hē tegen stondē eñ ver-
wandelt mocht werden in gelikenis al-
re verwen euen ghelijc Eñ was daer ō
ront inō formen eñ inder substancien dz
tet nz lichtelic gequetst en soude werdē
eñ dz in sinen hoeken nz oueruloedichs
ógadert en soude werden daert bi ghe-
ual af ghequetst mocht werden eñ was
bouen wat slecht dattet nz alte beroer-
lic wesen en soude ouermits dattet alte
ront waer eñ om dat sijn snellicheit ghe
lepdt mocht werden totter ghematich-
eit / want alle dinc dat alte mael ront is
eñ web omghekeert in sinen zijden dat
is onstadich eñ niet vast \ als constantin?
sept Dattet gheslicht alleen is ouermits
desen humoer dat opēbaert hier bi wāt
waert sake datter pet tusschen hem ende
den sielikē gheest in gesloten worde als
een humoer of een anō so soude dz werc
ke des siens af gehaelt werden wāt die
sielike gheest en mocht tot hem nz doer
schietē om des dings wil datter tusschē
waer Jtē dese humoer coemt vandē o-
uersten puerē eñ edelsten delen ō herssē
eñ is properlic die pupille dat is appel
of tmiddel oghe of punt daer properlic
die craft vandē siē is waer af als wi seer
nae bi sien so weblichten ons sōmige ge
daenten als indē spieghel opēbarē mer
daer af salmen benedē segghē \ dese hu
moer wort gelet int middel vā beyde dē
oghen als die glasen eñ die witte albug
meus die glazen int binnenste eñ albug

meus int alre voerste des oechs wāt vi
treus humoer is puer ghelȳc enē glaze
eñ doerschinich eñ is in arabics gehierē
ȳclados wes hulp is tweuoudich want
het is dz eerste eñ dz principael dat den
cristalligē humoer dienēde is eñ brengt
hē voetsel ende maect dz bloet wit welc
voetsel wesen soude ō cristalliger humo
ren wāt het en waer nz bequaem dat al
so puerē humoer ontfangē soude eē on-
puer voetsel twelc geschien soude dz dz
roede bloet nz ōduut nz gewit nz gesub
tȳlt hē mengende mit enigen ongheual
totter cristalliger humorē eñ daer is oec
een anō hulpe dat hi ōbiede eñ beschер
me die cristallige humoer dat ñ nz ghe-
raect noch gequetst en werde vā eniger
scarpicheit ō rocken die welke seer hart
sȳn bȳ dat hi is dat is vitreȳ humor mer
die anō humoer als albugineȳ die men
anōs noēt euagapdos die welke it voir
ste deel is vandē oghe eñ geeft oec twe
uoudige hulpe den cristalighē humoer
wāt hi ōbiet haer quetsinge eñ ouermitſ
sȳnre vuchticheit tempert hi die broech
eit des cristallichs wāt albugineus hu-
moer is meest vucht ende dat cristallich
meest droge eñ mit sȳnre dickicheit start
ket den sienliken geest \ dese delē vandē
oghen al ist dat ñ humorē hieten noch-
tans nāō waerheit en sȳn ñ geen humo
ren want ñ en sȳn nz nat noch vlopende
als humorē mer ñ hebbē ver een meer-
re dickicheit in hē vandē humorē eñ sȳn
oec gropende lichaē eñ hebbēde broech-
den inō naturē dat den anderē humorē
nz en genalt \nochtās hieten ñ humorē
ō hare morwicheit wil eñ doerschinich-
eit die ñ hebben voer die anō lede des li
chaems eñ sȳn meer onōdanich dan die
anō voelike instrumēten indē werckē eñ
inō crakten des geests ō sielen Dese drie
humorē op dat ñ te samē nz gemengt en
sullen werdē so werdē ñ vā malcanderē
gescheyden mitten binnensten rockē eñ
mitten butensti Eñ dese vȳ. rocken wer
den in deser manierē geordineert Want
bȳden cristalligē humoer aen die binnē-
ste side is sonō middel een rock diemē ze
thina hiet eñ is opgecomē vandē aderē
eñ vandē arteriē pie matris dat is ō goe
dertieren moeō als die binnēste eñ is ge
weuen ter manierē vā enen net dragen
de mit hē die spise totter glasliger humo
ren eñ mit sinen zenē voirt hi den sin tot
ter cristalliger humorē Eñ na rethinam
volcht rechte voert secūdina tunica dpe
vā pia mater gecomē is die welke rethi
na beschermt heeft indē voedē dz ñ met
enighē ongeual nz gequetst en wert In
den derdē so volget dier secūdinam scli-
rotica dat is die harde rock comēde vā
dura mater vanō hardicheit des beens
alle dingē beschermēde eñ is also meer
eē bant ō ogē mer vanō voirster side bȳ-
den cristalligē humoer is tela aranea dz
is spinweb also genoemt om sȳnre sub-
tȳlicheit ō dat dē geest voir wesen soude
Dese rock is gelet tuschē cristallinū hu-
morē eñ albugineñ humorē eñ ōbiet hē
dat ñ nz gemengt en mogē werdē Dese
rock als aranea ōlament mit tunica re-
thina makē den eersten werelt of hemel
wāt dese ȳ. rockē die eē vā binnē die anō
vā butē slutē die cristallige humoer tus-
schen hē na delē volcht tunica vuea also
genoēt daer ō dz die rock ō swarter dru
uē gelȳct inō verwē eñ dz mit gālē rade
ō naturē \wāt alle die voirsex dingē wa-
rē wit eñ claer inō cōpoficien des oechs

eñ waren van malcanderen scheydende
dien sienliken gheest eñ dair om was tu
nica vuea noot te wesē op dat hi mit sijn
re swarticheit tlicht inden oghe te samē
v̄gaderde Dese tunica vuea is gemaect
ghelijc eenre spongien eñ vol gaetkens
eñ villoes / als constantin⁹ seyt houden
de als draden op dat hi dye cristallighe
humoer suueren soude vand̄ oueruloe-
digher vuchticheit eñ den gheest ghe-
uen soude als die ander droefden \ dese
tunica vuea van voer mit tunica secundi
ua dye van binnen coemt wort v̄gadert
die welke als si vergadert sijn makē dē
anderen hemel sluytende in hem albug
meum humorem den welken dy die na
tuer geset heeft dat hi den gheest claer
maken soude den cristallighen humoer
die natuer der vuchticheit gheuen. Na
desen rock volcht rechte voert een rock
diemen tunica cornea hiet ō sijns wercs
wil daer om dat hi gelijc is een geluch-
tendē horen want hi is doerschinich eñ
die sienlike gheest ouermits sijure doer
schijnlicheit hem doergaet eñ nochtans
om dz hi een luttel dick is soe is hi een
weynich ghelijc makende die v̄gaderin
ge sijns gesichts eñ is oec beschermen-
de vandē vtersten letselen ouermits sijn
re starcten wil. Eñ dese tunica cornea is
versament mit tunica sclirotica eñ maect
den derden hemel of dye derde werelt
een tercium orbem want dese twe rockē
als tunica cornea van buten eñ sclirotica
van binnē besluyten vitreum humorem
orbiculariter dat is rondelic al om ende
om in hē eñ die leske vand̄ pannē vā bo
uen ned̄ comende dat oghe nz altemael
en dect mer is in horen hoeken die ogen
bijndende eñ houdende dat si bliuē moe
ten in bequamer stedicheit

Dat vi. ca. vande gestandenisse d̄ oghē

Totten oghe aldus gedisponeert
eñ volcomelic ghemaect wert die
sienlike geest geuoert bij deser manierē
vanden voersten deel der herssen comē
wt twe holle zeenen diemen obtici hiet
die welke hem vestigen ind̄ substancien
der cristalliger humoren Dese twee hol
zeenen werden cruys wijs inden oghē
ghesteken Eñ int eynde des mede voe
lens werden si v̄gadert eñ dat heet dye
natuer behoudelic ghemaect als wan-
neer dat een gesloten is of becōmert dz
dan die leuende gheest hem ouerset tot
ten anderen oge eñ daer volcomelic sijn
werc vervulen mach want dan soe wert
die appel vanden oghe ghestarct inden
wercke des siens om dye v̄gaderinghe
d̄ sienliker craften alst openbaert inden
scutters die welke wāneer si dz een oge
toe lukē so sien si rechter als si schietē sul
len dan als sise beyde opluken Item al
daer werdē si te zamē geknocht die le-
uendige geesten op dat si starker werdē
mogē om dat si ond̄linge eñ te zamē een
ond̄stant den gesicht sijn eñ wesen mogē
eñ daer om v̄gaderen si indē eynde des
mede rakens op dz eē dinc nz twe schij-
nen en sal dat geschien soude waer dz eē
ygelic oge sijn proper beelt ghesceyden
sage waer af dattet noot is dz die sienli
ke doecht gecōtinueert werde tot enen
instrumēt Indē welken is eē geuormde
doecht die int punct vāden oge gestuert
wert \als die auctoer claerliken seyt als
dz openbaert indē genē die harē vinger
setten op dat oghe eñ duwent wat aen
die een side dien sal dunckē dz een dinck
twee of drie is / waer af dat dye sienlike

gheest gedeylt wort eñ een dinc schÿnt
twee ende dit is die sake want dat licht
vanden enen oghe wil opwaert of gaet
opwaert eñ vandē anderen gatet after
waert want die radie die van hem bey-
den wtgaet rakēde die eyndē des dings
en schiet dat middel nz doer als dair die
lucht tuschen vallet want hi siet bi na ÿ.
lichamen ende nochtans en ist mar een
nochtās en siet alle scheluwert also niet
al ist dat die oghen onghelÿck sÿn want
die radius piramidalis gaet wt mit een
re rechter linien tot op dat ouerste des
dings dat gesien wort als bouen geseyt
is vanden sin des gesichts li iiÿ. Een o-
ghe dat wel ghedisponeert is dat wort
ghemerct nader volcomenre makinge
sÿnre delē alst daer bouen opēbaert Itē
nae sÿnre gheleghentheit soe kieset sÿn
stede int ouerste om die waerdicheit sÿn
re subtÿllicheit eñ om dattet ď sielē also
nae bi is | als ysidorꝰ eñ aristotiles seg-
ghen Item om sÿn tamelike proporcie
der grootheit wāt het en sal nz alte seer
vterlic wesen noch opghegheuen so en
soudt die dinghen niet nauwe onderkē
nen eñ het en sal oec niet alte diep staen
want dat beteykent gebrec ď naturen eñ
der doechdē eñ dat middelbaer is te pri
sen Aristotiles seyt li. i. ca. xÿ. Dat diep
ghesicht siet verre want sÿn beroerē eer
dat wtgaet vanden instrument des ghe
sichts en wort niet gedeylt noch ůteert
mer die sienlike radius gaet recht voert
totten dinghen die ghesien werden alst
bouen openbaert vanden ghesicht Itē
tghesicht wort ghemerct nader menich
foudicheit des beroerens want het sal
inden beroeren middelbaer wesen | wāt
waer dz oghe alte beroerlic dat waer eē
teyken van ouergaende hetten eñ boot
scap onstadicheit van herten eñ wande-
linghe der begheerten eñ als dat beroe
ren des ghesichts alte traech is betey-
kent ouerganck ď couden eñ crancke be
gheerte | mer die middelbaer beroerin-
ge is louelic ende is te prÿsen want si be
teykent een lichtelike begripinghe des
ghedachts \ ende oec beteykent si inden
dinghen die si begrepē heeft een bequa
melike fixati eñ stenicheit die slutinghe
vanden ogen sal middelbaer wesen wāt
wert dat oghe haestelic op ghelokē en-
de lansem toe beteykēt scaemt eñ dwaes
heit Als hi seyt li. i. Ende waer die op-
lukinghe alte traech dat beteykent ghe
breck ď craften Eñ dat die materi der ze
nen alte seer ghepact waer in malcande
ren welcke packinghe ď werckinge des
geests nz onderdanich en is alst schÿnt
in litargicis Item die proprieteytē des
oechs werden ghemerct als totter vol
maectheit sÿnre werckinghe eñ ist starc
vā begrÿp ende lichtelic sonď weďslach
oerdelt vanden obiectē dz is van dingē
die den ghesicht teghen gheworpē sÿn
beteykent eē goede disposici | alst schÿnt
indē ogē vandē aern die de son begrÿpt
mit sinen gesicht sonď weďslach in harē
rade Itē die werckinge vandē oge wort
gemerct nadē scarpen eñ naden plōpen
want wes gesicht subtÿl eñ veel is dz be
grÿpt ůdingen eñ na dingē wāt veel ge
sichts begrÿpt verre dinghē eñ wantet
subtÿl is so onďscheytet dingē die gesiē
sÿn Eñ een oge dz van cleynē gesicht is
als aristo. seyt en sal nz verre sien mer eē
grof geest eñ veel siet ůre dingē wāt des
veel is mer nz volcomelic wātet grof is
ende dat luttel ende subtÿl is siet nae bi

eñ volcomelic mer en siet niet van verre
om die luttelheit des sienliken gheests
want wanneer dattet siet so sietet volco
melic om sÿnre subtÿlicheit . mer luttel
eñ grof en siet niet verre om d̄ luttelheit
noch volcomelic om sÿn grofheit eñ nae
dien dat een mēsche grof gesicht of sub
tÿl heeft \daer na siet hi lichtelÿcste Itē
dat oghe wort gemerct nader wandelin
ge der verwē Als aristo. seyt li. xix. Die
oghe int beghin hare sceppenis hebben
si ene groene verwe daer werden si ver
wandelt in swartichedē of in geluhedē
of in enigher middelre verwen die in hē
vallende is\ want is dier humoren veel
eñ des sienliken gheests luttel in enigē
toeual bedroeft so wort die swarte in hē
ghestarct eñ is si luttel ende die sienlike
gheest cranck so sal die verwe gheel we
sen \want als aristotiles seyt Die ghee-
licheit der oghen is een beroeren d̄ crāc
heit eñ is die humoer middelbaer ende
die geest getempert vā bequamelikē sa-
ken totter witticheit eñ totter swartich-
eit sal die verwe menigherhāde wesen
eñ die oghen ist dat si swart sÿn so sal dat
ghesicht des dages scarp sÿn om die v̄-
gaderinghe des lichts eñ der humoren
inden instrumēten des gesichts eñ des
nachts is hoer gesicht plomp want dat
licht vand̄ nacht is cranc eñ die nachte-
like humoer is swaerre vā beroeren als
aristo. seyt Mer een gheel of een blōde
oge is des daechs cranc eñ des nachts
starc want die materi der gheelicheit vā
haer seluen luchtende is als si dan den
dagelixsen licht toe gheuoecht wert so
wort si seer gescheÿfelt eñ daer om indē
wercke des siens als dat licht coēt wort
die siēlike geest gecrāct mer des nachts
als die sienlike gheest inden oghe ver-
gadert is eñ binnen der humoren luttel
vād̄ claerheit ghehoudē is die bloet is-
als die claerheyt en wech gaet soe blÿft
die macht vanden sien int oghe\ eñ men
salse een weÿnich doncker iudiceren dz
is oerdelen alst openbaert inden catten
Item tghesicht wort ghemerct bÿd̄ dis
posicien d̄ delen die dair om staen als bÿ
den oghebraeuwen eñ bÿden wÿnbraeu
wen want waert sake dat die ogebraeu-
wen binnē vleÿschachtich waren eñ mit
oueruloedighe humoren ghevult so be
letten si tghesicht want dese oghebraeu
wen en vallen niet in grouer luchten om
die luttelheit haers beroerens \ Hi seyt
li. i. Ist dat die traen die totten hoeken
vanden oghen coemt vā veel vleÿsch is
Alst gheualt den oghen vanden wuwe
daer volghet een behendicheit na eñ eē
quaet maecsel die ander proprieteitē vā
den oge soeket bouen inden tractaet vā
den sin des gesichts eñ hier mede ist ge
noech vanden maecsel des oechs eñ vā
sinen wercke

Dat vÿ. ca. vant middelste of gesicht d̄
oghen

Pupilla als ÿsido. seyt li. xÿ. ca. ÿ.
Is dat middel punct vanden oge
daer die cracht vanden sien is in die wel
ke want daer cleÿne beelde in gesiē wert
so hietet pupilla eñ hiet daer om pupil-
la om dattet puer is eñ onbesmet als eē
meÿsken Die phisikers seggen datmen
drie daghen voer dat een mēsche sterft
datmen die pupillen nz en heeft \ want
wanneer men die nz en siet so is daer se
ker wanhoep die pupille heeft bi hair e
nen rinc diemen corona hiet \ eñ alsmen
die swarticheit siet eñ die witte delē des

oechs vanō pupillen gheschepden wer
den so ist waer tekē dese croen ouermits
hare rondicheyt wil ōschiert den ōganc
vanō pupillē eñ in haer is grote schoen
heit des oechs Hier toe ꝓfidoꝛ? |gelīc-
kerwijs dz seyt hyl. Pupilla is die ghe
ne daer die beelden in gheformeert wer
den der gheenre die gesien werdē inden
oghe alle dingē die indē oge sijn vandē
rocken of vanden humoren |anter si sijn
helpende dye pupille of haer dienende
dair om is die pupille midzen gheset als
een coninghin eñ die pupille is cleyn in
der grootheit nochtās is si meest inder
doechden onder alle die ander ledē wāt
si begrijpt alsoe wel dye meeste als dye
minste binnē vandē geest die vanō herss-
sen coemt eñ buten wozt si mitter luchtē
gemengt eñ omuatten malcanderē wāt
ouermits den licht des dings dat haer
teghen coemt grijpt si eñ ontfaet die ge
daente in haer eñ als die speci ontfan-
ghen is soe seynt sise voert den oerdel ō
sielen die bouen in die herssen seyt want
van allen delen des dings dat gesien is
toe lopen die linien die ꝓpramidē makē
dat is die ouerighe radie die recht vter
pupillen coemt eñ gaet op dat dinc dat
ter ghesien wozt Dese pupilla is een on
derscheytter alre verwen eñ alre figurē
voert brengende dat ouerste vā enighē
dingen eñ oblijt haer in die middel ver-
wen eñ formen eñ si wozt gecozrūpeert
indē vterstē of si wert te minstē bedroeft
om dat die verwen nz en ouerdraghen
als daer veel bȳ een sijn dat seyt die phi
losoeph Item dz die pupille siet eñ oerdelt
alle dinc dat butē haer is \dat tegē haer
comende is mer haer seluen en siet si nz
want ouermits rechten linien so coem-
ter op die ghedaente des dings datter
gesien is totten ghesicht mer als si haer
seluen siet dat coemt bȳ reflexien dat is
wederombuygginge der radien |mer wā
neer die speci eens dings dat ghesien is
eerst ghemenichfoudicht wert vanden
dinge totten spiegel eñ vandē spieghel
wert een reflexi totten ghesicht als die
auctoer claerlīken seyt eñ daer om bȳ a-
uonturen verblijt hem die sienlike geest
inden aenscouwen des spiegels wāt o-
uermits die reflexi der radien also meer
weder om gebuecht eñ weder gecomen
wozt in hem seluē gestarct Item die pu
pille begrijpt alle dingē onder den hoe
ke want ist dat die radien vanō pupillen
wt gaen of comē totten dinge datter ge
sien is of weder comen vandē dinge dat
ter gesien is totter pupillen altoes wer
den si hoekelijc ōgadert int middel van
der pupillē als int scarp vanden gesicht
want die hoeken van tween linien is eē
mederaken of geuoelen des anōs ende
daer om wāt alle die linien bȳden welkē
dat gesicht gemaect wozt die werdē ver
gadert eñ werdē bina gehoeket int scar-
pe der pupillen Item het is wel eñ pro
perlijc geseyt vanden philosoeph dattz
oge alle dingē siet onō den hoeke Item
dat oge is meer voelic dan enich ander
lit vanden lichaem eñ ō die edelheit sijn
re cōplexien so ist seer lidelic eñ daer om
wertet alte schier gequetst mer swaerlic
ist weō te genesen Item vā desen pallīē
des oges eñ der pupillen soect indē spe
cialen tractaet int vȳ. boeke

Dat viȳ. ca. vande declselen der ogen of
oghebraeuwen

Die ogebraeuwen sijn declselen der
ogen om dz si die ogen bewarē \ als ꝓfi.

lept li. ix. ca. ij. Die ogebraeuwē sijn vol zenen inder substancien eñ seer dun om die lichticheit des beroerens want ouer mits haren stedigen beroeren so beual-len si die lucht eñ also beschermen si dpe ogen vanō quetsinge ō luchten vā butē Dese oghebraeuwen hietmen palpebre want al tastende werdē si altoes geroert eñ si lopen steeds te hope op dat si dat o ghe te bat beschermen mogē als si bep-de seggen constantin? eñ plidor? ende si sijn gewarent eñ geuesticht mit clepnen drapkens vā haer ofter pet in risen wou de dat si dat keren souden alsmen die o-ghe oploke eñ op dat die mensch rusteli ker slapen mocht Hier toe pli. ca. ij. bo-uen gelept Itē als cōstantin? lept so heb ben die ogebraeuwen hare nz altemael op ghericht mer indē epnden een luttel om ghebuecht te maten eñ dz heeft die natuer gedaen op dat si abelikker sluten souden Item dese ogebraeuwē in harē wassen hebbende een gelette grootheit vanō naturē eñ daer om en steken si niet var wt noch en wassen nz als dat ander haer doet mer si hebbē haer beschepdē deel also als si wassen sullen eñ daer om en sijn si nz morwe noch gatich mer si sij hart /als die haren hart eñ onbuechlick eñ niet min en streckense hē wt indē was sen ghelijc dat dz cruut wassende in har der aerden wort luttel eñ recht eñ nz dz cruut dat in morwer aerden wasset dese ogebraeuwen heeft die natuer gemaect op dat si den lichaem een schierheit we sen souden eñ den ogen een hulpe waer af aristotiles lept li. xij. Dat alle dier dz winnende is heeft alleen hare in die o-ghebraeuwen \eñ alle vieruoetighe dier slupt die ogen mitten ouersten ogebrae-wen eñ dat oer heeft een eenrehāde dec sel voer die ogebraeuwen om te behoe-den die gesichten eñ slupt dat oghe mit enen web dat totten ogen toe ep̄gent is eñ want die natuer des oechs wate-rich eñ vucht is dair om en behoeuet al sulke bewaringhe nz Item alle voghel slupt sijn ogebraeuwen mitten nederstē mer dat vieruoetich dier mitten ouerstē Itē alle dier dat ogebraeuwen derft he uet cranc gesicht alst openbaert indē vil schen eñ inden hazen eñ deser ghelijcke Als aristo. lept int vierde boeke

Dat ix. cā. vande wijnbraeuwen

De wijnbraeuwen sijn hardt ghe-noemt daer ō dat si den ogebraeu wen bouen sijn gheset dpe welke daer ō mit veel haers gecleet sijn op dat si den ogen een hulp wesen souden om die hu mozen te verdriuē eñ den sweet die van den hoefde neō coemt Plidor? lept dat die wijnbraeuwen sijn hulpers ō oghe-braeuwen Als cōstantin? lept ōbieden-de datter van buten nz in en rise dat hē hinderlick wesen mach eñ si maken een scierheit inden aensicht want npemant en wort verschiert als daer gheen wijn braeuwen en sijn \want als aristoti. lept So hebben die wijnbraeuwen eenrehā de verborgē craft die bewijslende is dpe passie der sielen want wanneer die wijn braeuwen recht sijn als linien soe betep kenense een winige morwicheit of lich-ticheit ō sielē Itē die wijnbraeuwen die neōgaende sijn of alte seer neō ghedu-wet betepkent die mēsche npdich te we-sen /als aris. lept li. ij. Itē die wijnbraeu wen die op gheheuen sijn eñ inden hare dicke betepkent moedicheit eñ als dair luttel haers is dat betepkent blodicheit

Item sÿn si dicke eñ hebben si lanc haer
den gesicht schiem geuende beteykent
datter te veel hetten sÿn Itez hebben si
veel vleysch eñ luttel haers naden har-
den beteykēt datter plompicheit in dien
mensch is eñ daer coutheit bouengaen
de is Item en hebbē si geen haer betey
kent dattet bloet binnen ghecorrūpeert
is Alst schÿnt indē malaetschen ofte het
beteykent v̄teringe d̄ natuerliker humo
ren alst schÿnt in ethicis eñ dier ghelÿc
ke ofte het beteykent bestoppinge d̄ toe
paden ende der weghē d̄ humoren alst
schÿnt inden ghelubden eñ men seyt dz
si also seer wassen tegen die outheit dat
si dat gesicht beletten ten si datse af ghe
sneden werden als aristo. seÿt li. iij. eñ
die selue seyt li. iij. Inden genen die ve
le yoyen of nayē vallē die wÿnbraeuwē
seer of si werden wit twelc geualt ō dye
verteringhe der vuchticheit eñ om ghe
brecs wil der craften eñ om die vuchtich
eit der herssen meerret want alte grote
droechte wint caluheit wāt de oueruloe
dige droecheit brengt caluwicheit in als
bouen gheseyt is

Dat x. ca vanden voerhoefde
Rons dat is tvoerhoeft vandē ga
teren genoemt als ysido. seyt Dit voer-
hoeft beteykent eñ bewÿst eenrehande
ghedachten des moeds eñ een beghin
sel des ghedachts ouermits sÿnre ghe
daenten wanneer dattet blÿde of droe-
ue is nader weseliker waerheit Dz voir
hoeft als constātinꝰ seyt Is een half ge
cirkelt been noch nz alte hardt noch te
weke twelc daer om noot was dattet eē
ghetempertheyt wesen soude op dattz
nz gequetst en worde eñ dat voerhoeft
is den oghe een nabuer eñ is eē bescher
menisse d̄ sinliker instrumēten eñ eē scier
heit van alle den aensicht eñ die doech-
delicheit vā alle den dier die scÿnt mach
telÿc indē voerhoerde .want als die phi
losoeph seyt So is tvoerhoeft een stoel
d̄ scaemten eñ der eren eñ dz is dair om
wantet der cellen alsoe na bi is daer dye
peynsinghe in is eñ die ymaginaci als
droefheit blÿscap betamelicheit of on
betamelicheyt Dat voerhoeft is alsoe
meer een toorn alle d̄ zenen dye vander
herssen nedgaen om den sin te volmakē
in wes holheit die zenen nedgaen tot al
le den instrumenten der nedster sinnē o-
uermits d̄ welker dienst oerdel wort vā
allen obiecten d̄ sinnen obiecten dat sÿn
ghemoetinge bÿden huse of bÿder wo-
ninge daer die redē eñ dat v̄stant woent
eñ is Waer af grego. seyt Dz voerhoeft
is dat alre waertste deel des butensten
hoefds daer dat teykē d̄ rechtuaerdich
eit eñ der salicheit in ghedruct wert als
dat teykē des cruus dat wÿleneer eē pi
ne was mer nv heuet eē stede indē voer
hoefden d̄ keyseren daer om openbaert
wel alle dingē die wel gedisponeert sÿn
mer ist onedelēde vand̄ middelbaerheit
so beteykenet and̄ dingen naden philo-
soeph aristo. seyt int eerste boec Is dat
sake dattet voerhoeft groot is so betey
kenet swaricheit geneycht totter dwaes
heit. Eñ wanneer dattet middelbaer is
tuschē groot eñ cleyn dz beteykēt groot
heit d̄ doecht mer wāneert alte hoge op
geheuē wort eñ int ouerste ront gemaect
wert dat beteykēt starken lichaē eñ seer
heet eñ alsulke ludē sÿn dicwÿl geset tot
passien vā colera als tot frenesien ende
tot v̄woethedē Itē dat voerhoeft heeft
luttel vleysch nadē anderen ledē te sien

eñ heeft oec luttel vetticheden wes sake is als halp sept eñ aristo. Want die ouerloedicheit vanden vleysch eñ vanden vette benemen tverstant eñ dair om alte veel vleysch inden voerhoefde mit eenre hãde blinckenõ wtstekinge õ huut is tepken õ corrupcien alst schynt inden malaetsen Jtẽ wãneer dz voerhoeft alte seer gedunt is eñ daer grote berimpelinge is õ ouerster huut betepkent ghebreck van binnen Jnõ herssen ende een vterlic verteringe õ substãcialiger humoren alst opẽbaert indẽ oudẽ ludẽ die ghedeilt sỹn van ouddom of vã läger suuctẽ Dat xi. ca. vande slape vanden hoefde

Ympus of tympora dz sỹn die slape vandẽ hoefde eñ werdẽ gehieten die ledẽ des hoefts die aen die rechter side eñ aen die lufter side vandẽ hoefde leggen eñ die alsoe gehieten werden want ouermits hore stedelike beroeringe werdẽ si mede omgekeert mittẽ spacien õ tyden als phi. sept li. xi. ca. ỹ. Die slapen als cõstantin? sept sỹn benen van beyden sidẽ vãden hoefde geset om die ogen te vaster te staen welke benen wat morwe sỹn eñ zenachtich ende dat was noot om den sin eñ tberoeren der oghen te volbrengẽ want die sielike geest wort geuoirt ouermits den zenẽ õ sinnẽ tottẽ slapen eñ bỹ dien seluen naõ anathomien so wort die leuendige geest bi sommige arterien vanõ hertẽ totter herssen gesẽndt wãt om dat cloppẽ õ voeliker senen eñ der arteriẽ eñ der aderen te samẽ bỹndinge mitten slapen \ want die pols aderen eñ die aderen eñ die arteriẽ vanden slape hanghen al aen malcander eñ want dan die een lõdt so moet die ander mede liden als dair enich gequetst wert want een dier dat seer gequetst is inden slape steruet lichtelic want als aristoteles sept li. xix. De slach die valt opter benen die slapen is dodelic wãt coemter eẽ wonde indẽ slape so is dat dier geureest eñ dat gevalt daer om want die humoer die indẽ slape is gaet schier wt õ die dunicheit der beenre eñ thaer vandẽ slapẽ begint eerste te graeuwẽ õ die luttelheit õ humorẽ eñ om õ droecheit die in hem bouẽ gaende is eñ õ die vkeerlicheit totter naturẽ õ coutheit. Jtẽ die slapen sỹn binnẽ villoes dz is dradachtich als clepne subtỹl zeenkẽ mer nz alte seer want si ontfangẽ die humoer die vanõ herssẽ coemt eñ lepden den ogen slapinge in eñ waert sake dat die clepne zeenkens geduct waren ouermits smeltinge õ onthoudenre humorẽ doen die ogen tranẽ

Dat xỹ. ca. vande oren.

Dis dat is oer in duytsche \ eñ is een instrument des horens | dat ouerste deel vandẽ oer is gehietẽ pinnula want die oude meesters hieten pinnũ scarp te wesen Dit sept phi. Dat oer is properlic eenre hande knerselige substãci die welke noot was in tweerhãde saken wãt si beschermẽ dat horẽ op datz nz in vallẽ en sal gelikerwys dat die ogebraeuwen beschermẽ dz oge ok die ogẽ eñ si helpẽ dz horẽ \ wãt als die stẽme õ geslagenre luchtẽ coẽt tottẽ knoerselbeen vandẽ oer so wort si daer te zamen ỹgadert want si gaet indẽ gaten die welke proper instrumentẽ sỹn des horẽs dese gatẽ sỹn in enen stenighen been geset inden welckẽ die zenen die vander herssen comen neder in geuesticht sỹn brengende dẽ oren sin ende beroerẽ toe \ eñ als dat oerdel õ sielen ontfanghen is soe draghen si we-

der ouer die verwandelinge ō stemmen
inden gatē eñ dese gatē sȳn ouerdwers
als een persse \ eñ dat is daer om op dat
ter die coude lucht nz alte schier daer in
en slae eñ die binnenste zenē nz en quetse
eñ datter niet quaets in en val ¶ Men segt
in pātegni li. iiij. ca. xv. ¶ Dattet oer lȳdt
menich sins wāt onōwȳlen vā enē apos
teme die int oer wesen mach \ want dan
gaet daer etter wt eñ oec lidet van wor-
men die daer vā buten in crupē der wel
ker tepken is creuelinge ioecte eñ beroe
ringe binnē den oren eñ oec lȳdet onder
wȳlē vā oueruloedigē vlepsche als wā
neer dair quade humorē ōgadert werdē
¶ Item het lȳdt oec van quaō dispoticien
eniger zenen die daer in gegaen is / alst
openbaert inden gelupde eñ inō tintelin
ge eñ in deser gelike die welke geuallen
vā wȳndicheit bestutēde haer indē hupf
kens vanō herssen aen die zide daer die
zenē vandē oer sȳn ¶ Item het lȳdt vā grou-
uen humoren die hē darwaert roerende
sȳn eñ dan wardter geuoelt een swarich
eit des hoefds mit gelude eñ mit tinte-
linge ¶ Item onōwȳlen gebreect dat horen
vā gebreck der hoerliker craftē of om ō
crimpinge ō voeliker zenē alst indē oudē
wel valt ¶ Item onōwȳlen valter doefheit
alst kint gescepen wort indē lichaem wā
neer die natuer verghet dat instrument
des horens doer te schietē eñ dat is om
sȳn ghebrecs wil of om die natuer die si
gheuonden heeft die haer nz ghehoer-
saem en is ¶ Item het lȳdt vā scarper siec
heit als wanneer die hete eñ die droge
humorē op gaen ter herssen so wordtet
belet / desen helpt ist dat colera ghepur
geert wert ¶ Daer af gesept wort indē am
phorismen ¶ Men sal die colera opwaert
purgeren ist dat si coemt \ want si neemt
die douicheit en wech / hier toe heeft cō
stantin⁹ gesept ¶ Item aristo. sept li. xi. ¶ Dz
instrument des horens is vol vandē na
tuerliken geest want geliker wȳs dz die
geest natuerlic maect een cloppende be
roeren inden aderen alsoe maect hi dpe
doecht des horens indē oer eñ daer om
werdē dingē geleert om den sin des ho
rens ¶ Eñ dat horē wort gecranct als die
tȳt nat is \ eñ indē genē die dicwȳl min-
nen willen eñ om dz die bedroefenisse ō
geesten die dat horē volbrenghē . ¶ Want
als die selue aristo. sept ¶ Dat alte stedich
minnen deert den lichaem eñ der hertē
dat selue sept halp ¶ Item na aristo. li. xȳ.
¶ Inden redelicken dier so werdē die oren
natuerlic gheset int middel des ronden
hoefds want dat oer en begripet niet al
leen die onōschepden ō woerde eñ ō ge-
luden recht aen die een side mer būliker
ouer allen siden ¶ Eñ inden vieruoetigen
dierē staen die oren bouē aen thoeft son
dlinge die thoeft ter aerden npgē eñ nz
recht op en gaen alst schȳnt indē ossen in
den ezelen eñ inden paerdē eñ die beroe
ringe vandē oren deser dierē sȳn veel eñ
om die oplichtinge hare stede eñ want si
veel beroert werden in diuersche delen
so ontfangen si tghelupt mit veel weñ-
slauinghen ¶ Item aristo. sept daer ¶ Gheen
dier dat eperende is heeft oren dpe be-
schepdelick sȳn nochtās hebben alsulke
dieren hepmelike wegē eñ die voghelē
en hebben gheen oren buten nochtans
hebbē si een openbaer gat eñ enen ope-
nen wech bȳden welken si volcomelikē
horen ¶ Item die mēsche roert sȳn orē mȳn
eñ machse mȳn roerē dan enich anō dier
eñ naeder metinge sȳn si oec cortste mer

inden horen sijn si seer goet \als gheseyt
wort li. i. es dat is om die goetheit ō cō
plexiē want wāneer die oren alte groot
sijn naden anderen ledē te meten dat is
een teyken vā dwaeslhedē es van traech
eden des ōstants als aristotiles seyt
Dat xiij. ca. vanden noze

Nalus dat is die noze of naze es is
een instrumēt des ruckens als pli.
tuycht es vanden natuerlikē hietmense
nazus es si hieten daer ō nares want o-
uermits den nazelocken so ruken wi ru
ckende dingē es also meer als geestelike
es onōlschepden daer bij dingē die stinc-
ken es dingē die wel ruken wāt die wel
ruckende dingen die vlopen ons bij hem
als bijden naelgaten Itē die naze heeft
twe gaten als constātin? seyt die welke
geschepden sijn ouermits eenre knerse
linger substancien vā malcanderē dz eē
van desen gaten gaet totter hollicheyt
des raekes es dat anō gaet totten vlu-
sen ō herssen op dattet der herssen lucht
aen treckē mach es voirdt den nazen dē
gheest ō sielen es leydten toe op dat hi
den geest des ruckens volmaken mach
Dat eerste gat was noot op dz daer die
oueruloedicheit die vanō herssen coemt
doer gesuuert mochten werdē Dat anō
gat was daer om \om den geest nae hē
te trecken es om den roke te volbrengē
mer daer sijn properlic twe carūculen vā
dat sijn die twe locken voer aen elke side
vanō nazen Dese ȳ. sijn dat instrument
des ruckens \die welke eerst die aenge-
toghen lucht gripen es sepndense daer
nae voert totte herssen dat die naeslock-
ken dat en sijn die carūculen niet al heb
ict voer gheseyt mer die carūculen staen
al inwaert binnē der nazen die de lucht
gripen ende die butenste locken daer ic
thans af seyde die dienen den binnenstē
carūculen op dat si den roke te bat gripē
mogen es bestutenē in hē ende die zeen
die vander herssen neō coemt gaet dien
tween carūculen die daer binnē ō nazen
staen vā onder in es deylt hem dē geest
der sielen mede Als cōstantin? seyt . die
roke dat is die fuum die bijder nazē aen
gehaelt is ouermits der luchten ōselly
hem mitten sielliken geest die welke als
hi ōkeert is presenteert den oerdel der
sielen die ōwādelinge inder herssen Itē
die naze was noot als constantinus seit
dat si die lucht ghetemperlijc nae haer
trecken soude totter herssen bij horē cō-
duten es om die herssen te suueren ende
om die hetten ō herssen te tēperen ende
oec om te onderkennē den fuum die ge
schepden is van wat sakē hi coemt of hi
stinckende is of wel ruckende Es daer ō
nae aristotilem li. x. ca. ȳ. Die sin des ru
ckens is ghedeylt als die sin des horens
. Ende dat lit als die naze heeft die na-
tuer gelet int middel als int voerste van
den hoefde ende also heefter die natuer
drie gelet als een wagelscael om die be-
roeringe des adems die den anderē sin
nen noot was daer om selstu ōgaderen
vten voirsc̄ dingen dat die naze is een
proper instrument ō die lucht mede aen
te halen es weō wt te geuen es onōkent
die roken vā goeden es van quaden es
suuert die herssen van grouer oueruloe
dicheit es dient den sielliken geest ouer-
mits die aentreckinghe ō luchten ende
ruymt es engt die longen es dair om na
constantinū Die naeslocken sijn gelet vā
ouerdwers es nz recht tegē der longen
op die auētuer ofter een coude lucht vā

onder in ghinghe onderwijlen dat si die
longen niet vluchs quetsen en mocht eñ
ofter yet puluers of stoefs mitter luch-
ten in quaem dattet d̄ longen vluchs nz
deren en mocht \ eñ die naze is oeck als
grego. seyt Een grote scierheit des aen
sichts \ dit seyt hi sup cantica Also waert
dat die naes daer niet en waer so worde
alle dat aensicht gheschendt dz maecsel
vand̄ nazen sal middelbaer wesen alsoe
dat si ind̄ lengden ind̄ breyden eñ inder
hoechden niet ouer en gae mer dat si te
maten groot si want is dz sake dz die na
zelocken te scarp sijn of te breet mit aen-
treckinghe veelre luchten beteykenen
wreetheit des moeds ende een onwaer
dich hart vter sceppenissen d̄ leden van
den lichaem werden voerteyken eñ oer
delen genomē vandē begeerten des her
ten als hi seyt Int beghinsel d̄ phisono
mien want die toeuallen des hertē wer
den dicwijl v̄keert naden toeuallen des
lichaems gelijc als die witte wijn die ge
stort wert in roden wijn crijchter een ver
we of eñ een rootheit Eñ daer om mid-
delbaerheit d̄ sceppenis beteykent mid
delbaerheit der goetheit Als die philo
soeph seyt in sinen boeke int beghin Die
naze wort belet in harē wercke / als ga
lien9 seyt Daer sijn voer teykē wanneer
die naselocken scarp sijn eñ die ogen hol
etce. om die onmate hetten die de vuch
ticheit v̄teert eñ wanneer die gheschiet
is teyken des doods Eñ dat selue ghe-
ualt als galienus seyt Wanneer die na-
tuerlike hetten so cranc is dat si haer nz
wt recken en mach totten vterstē leden
Ende daer om eñ om die dodende cout
heit werdē die leden gedwongē eñ dan
so valt die scarpicheit der nazen twelke
dat alre quaetste teykē is des doods in
den genen die in scarper hetten leggen
Itē die naze wort belet als cōstantinus
seyt li. x. ca. xvi. Onderwijlen van quad̄
disposicien der herssen \ ond̄wijlen vand̄
bestoppinge der rukeliker zenē eñ ond̄-
wijlen van gecorrumpeerden eñ stinckē
den humoren die v̄gadert sijn indē carū
culen te midswegen inder nazen \ onder
wijlen vā quaden vuylen vleysch dat in-
den nazen gewassen is Alst schijnt in po
liposis eñ in leprosis Poliposi dz sijn die
nazen die seer stincken eñ daer den kan-
ker in hebben Leprosi dz sijn malaetsche
luden eñ dese quetsinge en quetst nz al-
leen dz ruken mer oec benemet si die stē
me eñ doeftsche eñ v̄minretse / ond̄wij-
len lijdt die naze van alte groter blasin-
ghe d̄ humoren die ned̄ vloyende is in-
den huyskens vand̄ herssen eñ dat is an
ter vā ontbijndinge der hetten of vā al-
te groter ōtbindighe der coudē alst dic-
wijle valt in catarro dz is inden snuuf d̄
nazen onderwijlen van alte groter v̄vu
linghe eñ scarpicheyt des bloets die de
monden der aderen vand̄ nazen opent
als die nazē seer bloeden eñ dicwijle is
die bloedinghe d̄ nazen salich in suucten
om die siecheit te scheyden / want in scar
pen suucten als die sieken sijn vā barnē-
der hetten ghenesender dicwijle mede.
Men seyt indē amphorismis in die seste
pertikel wanneer den wiue haer mēstru
um gebreket eñ dat si dan bloet ter nazē
dat is goet.

Dat xiiij. ca. vande wangen
Gene dat sijn wanghen eñ het sijn
die ned̄ste delen d̄ ogen daer die baerdē
begonnen werden \ als ysi. seyt li. xi. ca.
ij. Genos in griex \ is baert in duytsche

ende die selue delen hietmen maxille dz
sijn kinnebackē Item die wangē of die
kinnebacken sijn gemaect vā binnen vā
benen eñ van zenen eñ dese benen sijn v-
sament mitten craneo der herssen dat is
tbeen daer die herssen aenlegghen dpe
welke daer om vandē nazen eñ vā veel
stucken ghemaect sijn op dat die anō nz
ghequetst en souden werden of dat een
wat lede of sericheit hadde |buten sijn si
warm eñ vleyschachtich op dat si tem-
peren souden die coutheit ō benē eñ die
knersselicheit vanden oren eñ vāder na
sen voer cartillago dat is een hardach-
tich vleysch als die oren ende die nazen
voer dat hiet ic knerssachtich want voer
heb ic geset knerssellicheit soe meen ic al
sulc vleysch alst oer is ende op dat si den
voeliken instrumenten die daer bi al om
leggen voetsel gheuen soude ouermits
hare hetten eñ daer om werdē die kin-
nebacken of die wangen sonderlinghe on
der den oge gheset om die te beschermen
eñ si sijn int middel geset der tinnen om
die bewisinghe des voetsels si sijn hete
eñ vleyschachtich om die saftinghe der
outheit der genoeliker instrumentē eñ
si sijn wit enō root om die scierhept des
aenscouwēs eñ om tmaecsel vandē aen
sicht die meeste schoenheit der mēschen
coemt inden wanghen eñ inden kinne-
backen als constantin? sept Is dat sake
dat die wangen root sijn ghemengt mit
getemperder witheit eñ inder substanci
en nz te vet mer te maten vleyschich be
tepkent die complexi te wesen hete ende
vucht eñ wel getempert eñ ist dat si inō
verwen wit sijn sonder enige toemēgin
ghe vā rootheden eñ vet welke eñ dniuē
de betepkēt grote coutheit eñ vuchtich
eit mer sijn si bruun bleeck of gheel en-
de inō substancien dun eñ magher betep
kent ouergane der blintheit eñ der het-
ten | alst schijnt inden colericis | eñ sijn si
doncker inō verwen eñ inder substancie
vanden vleysch bloot betepkent droech
eit eñ coutheit allmen sien mach in me-
lancolicus noch si en vclaren niet alleen
die menigherhandicheit der cōplexien.
mer oec bewijsen si des mēschē begeert
eñ sinen moet wāt nader begeerten des
moeds van haestelicken aert of vā snel-
re blijscap werden die wangen bleke of
root \dese punten set constantin?

Dat xv. ca. vanden baerde.

Barba dz is een baert Constantin?
sept dat die baert is schierheit vā
den aensicht inden mannen want hi is o
penbarende eñ deckende die kinnebac-
ken inden enen deel is hi een vclarin-
ghe eñ inden anderen deel is hi eē hul-
pe der kinnebacken want ouermits sijn
re rupcheit soe beschermt hi den kinne-
backen vander couden eñ daer om is hi
hem een goet decsel een baert die grop-
ende is eñ wel wassende is een bewisen
der natnerliker hetten Eñ dit is die sa-
ke waer om dat die man baert heeft en-
de twijf nz wāt die mānen sijn veel hee
ter dan die wiuē | ende daer om wort die
kupm dz is die roke gemeerret indē mā
nen om ō hetten wil welke roke is meest
die materi vanden harē den welken die
natuer wt drijft wāt si nz vterē en moch
te tot tween stedē als ten hoefde eñ ten
baerde want het valt wel onwijlen in-
den wiuen die heet eñ vucht vā cōpleri
en sijn dat si baerdē eñ also vkeert in cou
den vuchten mannē dat si luttel baerts
crijgen eñ indē gelubden knechten den

welken geen baert en wallet want ſi hebben die leden verloren dair die hetten in was ¶ Indē kinderē en wallet genē baert al iſt dat ſi heet eñ vucht ſijn wāt die fumen die indō materien van hē gropē ſoude die gaet en wech inden voetſel eñ indō wallinge der kinder ¶ Hier toe heuet conſtātin⁹ gheſept eñ als ariſto. ſept li. xix. ¶ Die pili vanden baerden ſijn capilli pili eñ capilli ſijn beyde haer betepkenen in haerre diſpoſicien die gedaente des waſems of der vetter humorē vten welken ſi gewonnē werdē | want is die humoer rokich hete eñ droge ſo ſullen die haren vāden baerde weſen als cruuſt haer op thoeft | want dz aerdighe deel wert beroert totten neēſten delen eñ die hetten wort totten ouerſtē geroert eñ alſo werden ſi wedō om gebuycht eñ werdē cruyſt om haerre crancheit eñ dz geſchiet om die luttelheit ō vuchticheit eñ om veelheit des aerdighen deels \wāt wt ſcarper hetten werdē ſi gerimpelt eñ omgewent eñ is die wazem ſeer vucht ſoe ſijn die harē ſaft eñ morwe wāt die humoer loept al vettende thendt ſi haer wort eñ daer ō die hare eñ die baerde die ī trachien dat is in dien lande werden ſijn ſaeft eñ lanck wāt dier ludē cōplexi is vucht eñ die lucht dieſe houdēde is die is oec vucht eñ dat cōtrari valt in ludē die een droge herſſen hebbē eñ die wonen in enen drogē lande om die droecheit ō luchten ¶ Item die ſelue ſept ald aer ¶ Die verweder haren vandē baerde werdē vandert nader ōwandelinge der outheit eñ dair om graeuwet die baert indō outhept om die cranckicheit ō hetten eñ om die ouer uloedicheit der couden ¶ Item die haren vanden baerde ghebreken onderwylen om die ondergripinghe ō hetten eñ der humoren alſt ſchijnt indē ghelubden en de onōwylen vanden corrupcien der humoren alſt ſchijnt indē malaetſchen wāt als die ſelue ariſtotiles ſept ¶ Die vallinghe des haers is ghelijc dat die bladere vandē bomen vallen | eñ die ſake hier of is. ¶ Die ōminringhe der warmer humoren eñ der vetter eñ daer om ſo vallē die blad daer die vette humoer is | hier toe heeft ariſtotiles geſept int xix. boec dat xvi. ca. vande kinnebacken

¶ Mandibule ſijn gheſept vā mandē do. Mādibule dat ſijn die beenre daer die tanden in ſtaen ende werdē daz om mādibule ge heten vāden eten wāt ſi roeren die tanden dat ſi eten van dien mandibulen ſommighe iſſer die ouerſte daer die ouerſte tanden in ſteken eñ ſommighe iſſer die nederſte daer die nederſte tanden in ſteken ¶ Ende die epghēſcap der ouerſter is dat ſi in allē dieren fix en de onberoerlic is wtgenomē enē ſerpēt dz cocodrill⁹ hiet twelc die ouerſte roert tegen die natuer alre dieren eñ hout die neēſte fix eñ onberoerlic als ariſto. ſept li. iij. ¶ Die benen daer die tanden in ſtaen ſijn gemaect vā menigerhande benē eñ vā hardē eñ mit zenen eñ diuerſchen lacerten aengehāgen eñ dz was noot om die ſtedicheit des beroerens eñ om dpe noot des werks eñ ō ſlutinge als cōſtantin⁹ ſept ¶ Het ſijn als twe moelē die ſtedelinge als tōt is die ſpiſe wiuen ende ontween malē want die kinnebacken gheuen alle den lichaem voetſel die kaecbenen werden omgangen eñ omtogē mit vlepſchigen perticulen eñ zeenkens die men tantolepſch hiet ō dies wil dat dpe kaeckē te vaſter ſtaen ſullē indē fōdamē

ten ō kinnebacken ende dat vleyſch dat
om dien kaecbenē ende den tandē ſtaet
dat wort van ꝑſi. gheyeten gingina van
gigno gignis gignere / dz is winnē wāt
die tanden werden daer in gewonnē eñ
geuoedt eñ ſi ſijn ghemaect die gingnie
om ō ſchoenten wil ō tanden om dz ſi nz
bloot ſtaen en ſouden eñ dat waer lelick
eñ ſi mochten ſonō dien vleyſch qualikē
bliuen ſtaen eñ ſi werden oec mitten lip-
pē bedect op dat ſi beſchermt ſoudē wer
den vā buten \ het valt onōwijlen dz dat
tantuleyſch of dat kaecbeen inden dierē
gequetſt wort onōwijlē vā verſumenis
eñ onōwijlen van veruulden humorē en
de dan brenghē ſi menigerhande pijn in
als ſtanc of ſlappinge dat ſi wagghelen
eñ deſer gelijc.

¶ Dat xvij. ca. vande lippen.

Labia werden geſeyt van lamben-
do als ꝑſi. ſeyt labia dat ſijn lippen en-
de werden geſeyt vā lecken datter bouē
is dat is labrū eñ datter onō is dat is la
bium mer hoe dattet is lip is lip ¶ die lip
pen ſijn noot want ſi regierē eñ beſcher-
men die tanden eñ ſi ſijn gemaect vā ze-
nen eñ van diuerſchen lacerten op dat ſi
totten voelen eñ tottē beroerē te abelre
weſen ſouden want ſi opluken hē totter
kommeringe ō ſlē men eñ ſluten hem we-
der want wordē die lippen af geſneden
of waren ſi ꝑet becōmert vā enigher be-
ſtoppinge of ōcrimpinghe alſt wel valt
kinderē die int vier vallen of die hem ō-
ſieden datmen die woerde nz volcome-
lic ſprekē en mach noch kommerē ¶ tē die
lippen ſijn morwe eñ vleyſchich eñ dair
om was die getempertheit noot ō har-
dicheit vanden tanden want waert dat
die tanden nz gedect en wordē mittē lip
pen ſo ſouden ſi alte ſeer ghequetſt wer-
den vanō couder luchtē om dies wil dat
haer zenen van naturen cout ſijn ¶ Item
die vterſte canten vāden lippen ſijn root
welc ghevalt als conſtantinus ſeyt om
die ſubtilicheit der huut vanden lippen
die welke lichtelic vander bloot verwen
ontfaet een roeſachtige gedaent \ want
die roothept der lippen is een tepken ō
puerre complexien \ eñ iſt ōkeert dat dpe
lippen vael eñ bleeck ſijn dat is een tep-
ken van gebreck der hetten eñ der craf-
ten ¶ Item dpe lippen ſijn dun ende ſub-
tijl inder ſubſtancien op dat ſi te boech-
ſommer weſen ſouden totten beroeren
ende abelre om die lucht te ondergripē
op dat den binnenſten geen quetſinghe
toe comen en ſoude als die lucht aen ge
haelt waer ende daer om ſetten hem die
lippen der couder lucht tegen \ eñ als ſi
die ontfanghen hebben geuen ſi en we-
der ghepuert ouer op dat hi ſaefteliker
ende oerbaerliker totten binnenſten ge-
haelt mocht werden ¶ dese dingen heeft
conſtantinus gheſeyt eñ ariſtotiles ver
telt oec alſulke proprietepten li. xvij. bij-
den epnde daer hi ſeyt ¶ die lippē des mē
ſchen ſijn welke ende vleyſchich ende ſi
moghen gheſchepden werden om dpe
ſalicheit eñ bewaernis der tanden ende
op dat ſi becomen ſouden totten wtgan-
ghe der redē waer af dat die lippen heb
ben dubbelde ghewoente als die tonge
doet wes epndinghe is om te ſmakē dz
vuchte ende om een reden voert te bren
ghen als ariſtotiles daer beſchepdelikē
ſeyt ¶ eñ dair ō iſt noot dz die lippē vucht
ſijn wāt die ſceppenis ō tonghē en waer
nz vā ſulker diſpoſicien eñ die tōghe en
mocht die lippen nz raken om veel ma-

nieren der letteren te seggen \want som
mige van dien werden geseyt ouermits
den slaen d̄ tongen eñ sommighe ouer
mits vergaderinghe der lippen eñ daer
om was dye sceppenis der lippen noot
op dat die werckinge d̄ naturen sijn we
sen soude | eñ daer om was dat vleysch
des menschen seer morwe .want die mē
sche is van goedē sin des voelens ende
des smakens meer dan die ander dierē
Aristo.li. ij. Daer om v̄gadere vten voir
screuen seggen dat die lippen sijn eenre
hande decselen die de tāden beschermē
eñ si sijn tempererende die hardichei t d̄
tandē ouermits hare morwicheyt ende
sijn die woerden eñ die letteren formerē
de eñ onderuat die coude ende die hete
lucht eñ ouermits hare rootheit of dōc
kerheit so sijn si beteykende groylicheit
eñ craft of crancheit eñ quade conplexi
eñ die lippen openbaren oec gesontheit
of siecheit of hat of min| want die lippē
beuen inden menschen die becōmert sijn
mit frenesien eñ in scarpē suucten betey
kenet die doot

Dat xviij. ca. vander kinnen.

MEntum dat is die kyn eñ is fonda
ment vanden kaecbenen daer om
dz si daer af wassen Als ysido. seyt Den
kinne sijn twe benē eñ si sijn midzen ver
gadert daer die onderste tanden geues-
ticht werdē vieruoudelic \dat vterste vā
desen benen heeft ij. sprantelen| die een
is scarp welke scarpicheit wort een een
rehande bant tusschen gebracht die van
der side der slapen voertgaet bij welckē
bant die becke gesloten wert eñ op ghe
daen Eñ die ander sprātel is grof ende
ront vā wes rōdicheit dat kinne morwe
wert als cōstantin⁹ seyt want dz lit was
noot om den opganc d̄ kaeckenen ende
om die wortelinghe der ned̄ster tanden
eñ om die willige slutinge eñ oplukinge
der luchten eñ tkinne was bequaem om
die conplexi des aensicht eñ om die vol
comen eyndinge des aenscouwens wel
ke kinne alst te punt geset is naden voer
hoefde so v̄sieret eñ maect alle dat aen-
sicht eersaem alle dese dingen seyt con-
stantinus Inden kinne des diers is een
grote starkicheit om die hardicheit des
beens eñ om dat veruolch der zenen eñ
om die starke wortelinghe der tandē en
de daer om en laten hem die stōme beest
ten niet garen handelen ond̄ tkyn want
als tkyn been gebroken is so gheuen si
die wapen op Alst openbaert primo re-
gum xvij. daermē seyt Dauid brac tkyn
vanden beer eñ verlossede datscaep wt
sinen mōde etce.wāneer dat de kyn des
menschen liden mach datment handelt
dat is teyken d̄ minnen eñ der trouwen
ij. regū xvi. Joab hieltet tkyn vā ama-
se of si hem cussen woude

Dat xix. ca. vande mont

OS dat is die mont dat wij bi hem
als bijd̄ duere die spise dair in seyn
den eñ werpē die spekel daer wt Os dz
is die mont daer of coemt ostium dat is
een doere also dat hi den mont der doe-
ren gelijct of dat wij vanden monde als
vand̄ doeren die woerdē of die redē vtē
monde laten gaen als ysi. seyt eñ die sel
ue seyt Die mont is eē bode d̄ sielen wāt
dat spreken wij mittē monde dz wi eerst
inder ghedachten ontfinghen als gre-
gorius seyt. so is die mont mit veel be-
hoedert om getvunt als mittē tādē mit
ten lippē of dz hē eē mensch te bat bera
dē mach dat hi sprekē wil Itē dat instru

ment des monts was noot als constan
tinus sept om die ōtsanck des voetsels
want het en is oec geen lit inden dier dz
genoedt wert ten moet eerst dat voetsel
inden monde ontsangen want die mont
ontsaet die spise al kauwende eñ ōwan-
delende maect hȳse totter ōduwinghe
bequaem eñ sepndtse ō maghen voirt o
uer eñ daer om heeft die natuer dē mōt
binnē vucht gemaect op dat die droech
eit der spisen te bat ōkeren mocht ouer
mits dier vuchticheit eñ ingaen eñ dpe
natuer heeft den mont oec middelbaer-
lic zenich gemaect om dz hi nz gequetst
en soude werden vanō scarpicheit ō spi-
sen eñ is middelbaer hart ghemaect op
dat ouermits alte grote hardicheit dpe
ghenoelicheit des smaecs niet belet en
worde eñ hi was ront eñ hol vā binnen
op dat die spise die ingenomē worde te
lichteliker ghens eñ harwaert geroert
mocht werdē eñ ouermits dē tandē die
gheest sonō letsel ouerghelepdt mocht
werdē Item die mont is noot om die aen
halinghe ō luchten eñ des gheests \ die
lucht wort aengehaelt ouermits dē mō
de eñ wort ōkeert in sȳnre hollicheit en-
de gepuert eñ ōsubtȳlt eñ alsoe wort hi
voert ouer gesepnt bȳder pipen vander
longen om dz hart te ōcoelen sonō wes
ōcoelinge dat hert ōbarnen soude ouer
mits die grote ontstekinge ō hettē Item
die mont was noot om die informerin-
ge ō stemmē Item daer om was die raer-
e hol om dattet voirste vander tongē te
bat geroert mocht werdē eñ op dz si op
gegheuen mocht werdē eñ neō gedruct
om die stēme volcomelic te formerē Item
die mont is oec goet om die groue ouer
uloedicheit die vter herssen eñ vter lon
gen comen dicwȳle wt te weprē die wel
ke als die wtgeworpen sȳn mach die le
uētlike geest int hart des diers sȳn wer
kinghe inō herssen te bat ōuullen Item
hi is oerbaerlic om die ontlanstinge der
voedeliker leden vanō oueruloedicheit
wanneer die mage belast wort mit raeu
we humoren dat suuert die natuer ouer
mits die wtwerpinge biden wercke des
monts \als cōstantin? eñ galienus seg-
gen ouer die amphorismen Indē comm
gen eñ inden purgacien die welke al wil
lens ghelschiet \hoe sulke si waren wast
noot so ist goet et ce. eñ is des niet soe ist
contrari Item die mont lȳdt als constā
tin? sept in viatico als puusten wonden
eñ anō ghebreken ist dat hi binnen root
wert ter swarticheit genepcht eñ heet is
eñ sweert so is die materi colerȳn eñ san
gwȳn \eñ beghint hi seer te swarten soe
ist te duchten datter een canker af comē
sal Item daer comen wel puustkens in
der ionger kinder monden van scarpich
eit des melcs dat ghecorrūpeert is hier
toe heeft constantin? gesept in viatico.

Dat xx. ca vande tanden

Dentes dat sȳn tanden quasi diui-
dentes want si schepdent al dz on
der hem coemt \als ysidor? sept Eñ die
tanden sȳn eenrehande plantinge indē
kaecbenen eñ inden kinne eñ daer inge-
set mit wortelen dz si quaet wt sȳn te crȳ
ghen eñ inden mannen isser xxxȳ. ende
xv. inden ouersten vanden welken vier
int voerste deel hiet ghelike eñ mit vier
voudighen Ende dese sȳn breet eñ scar-
pe eñ sniders hietent vanden physikers
om dat si alle dinc dat onder hem coemt
ontween sniden datmen biten mach en-
de het sȳn oec twe ydel tande die honts

tandē hieten vieruoudich ende si sijn bo
uen scarp ende si hieten daer om honts
tanden want die honden plegen op die
tanden die been te knaghen want si sijn
scarper ende starker dā die ander eñ sijn
oec langher ende ronder ende van som-
mighen werden si ghehieten die hals d̄
maechden / eñ dat die voirste tanden nz
biten en moghen dz stuertmen hem toe
eñ thien tanden aen beyden siden vand̄
ouerster kinnebacken die oec zideltandē
vieruoudich hebben ende dese sijn breet
ende grof / dese hietē backtanden of kie
sen om die spise te kauwen eñ te maken
als die ander tanden die spise te broken
hebbē Item in die onderste isser xv. als
vier gheuieruoudicht ende sijn ghelijck
ende twe honds ende x. backtanden en
de also veel tanden werden daer int ge-
tal geset in die onderste kinneback of in
den kinne eñ daer om die tande als tot
horen getale eñ horē ambocht werden
si gedeylt vier sins sommige sijn daer in
snijdende eñ dese isser iiij. twe bouen en
de twee beneden die bijdē snijdende ge-
set sijn ende rakē malcander stederwijs
ende sommighe sijn kiesen of bactandē
ende dese tien als die bouen sijn ende al
so veel beneden die hem onderlinge ra-
kende sijn ende sijn vanden anderen be-
gonnen als molen die stedelic te samen
snijden dese sijn alle ghewortelt in dye
kaeckbeen ende sijn mit vorken ind̄ wor
telen mer menich sins want die voerste
vieruoudich / ende die ghelijc hebbē een
vorcsken of wortel / ende die honds twe
eñ die bactanden drie of vier Als cōstan
tinus seyt want die ghedaente der ghe
slachten onderscheit tghetal vandē tan
den want inden mānen worter meer ge
uonden ende inden wiuen min als con-
stantinus ende ysidorus segghen Ende
die tanden werden oeck onderscheyden
naden voertganc der ouderdom / want
als aristotiles seyt li. ij. Dat die tanden
der ouder luden sijn gemeenliken swart
eude niet scarp alst schijnt inden honden
der welker ouder wort bijden tandē be-
kent want die tanden der ionger sijn wit
ende scarp ende d̄ onder verkeert noch
tans neemt aristotiles wt van deser ge-
meynlicheit die tanden vanden paerdē
want die paerden hebbent voer een ey-
ghenscap / hoe dat si ouder werden hoe
dat si witter tandē hebben men seyt oec
aldaer datmen ouer al weten moet dat
die dieren die veel tanden hebben ende
wel versament die leuen langher dā die
luttel tanden hebben ende van malcan-
deren staen want dese sijn van corterē le
uen Itez men seyt daer dz alle vieruoe
tich dier winnēde eē dier dz hē gelijc is
heeft tāden. Itē die mēsche v̄werpt sijn
voerste tandē ind̄ ioecht mer nz die bac-
tāde eñ dz coemt bi auonturē vā cranc-
kichedē d̄ vorculen eñ d̄ wortelen eñ die
bactāde en verwerpense nz eñ dz bijd̄ cō
trari sakē wāt die hebbē starke wortelen
eñ het is gemeyn in allē dierē dz si gheē
tandē en v̄werpē daer en bestaet eerst eē
ander te wassen die hem gelijc is in dier
stede daer hi wt vallē wil Itē aristo li. xij
Alle dier dz geen tanden en heeft in die
ouerste kinnebac dz is droghe eñ vā aer
digher naturē Itez die selue li. xij. Dye
natuer en maect nz dan datter best is eñ
volcomenste eñ dair ō ist noot dz die ma
teri des aerdigē deles nyge of buge vā
sōmighen dierē tottē ouerstē deel als in
den tandē ende in sommigen in hoernē

ůkerende ende dair om een dier dz hoer
nen heeft dz en mach in beyde dē kinne
backen gheen tandē hebbē Item li. xvi.
Die tanden wassen voer anō benen wāt
waert dat die tanden nz en wiessen si sou
den schier ůteert werden eñ daer ō wer-
den dȳe tanden der dieren die veel eten
schier gewreuē eñ dair om is die natuer
ghetwiuoudicht eñ heeft die tanden te
samen ůgadert om ō outheit eñ om dat
eynde eñ anderswaert dattet leuē duer
de dusent iaer daer souden altoes meer
tandē wesen dan in die eerste sceppenis
Item hi segt daer li. ȳ. Die tanden die op
gaen binnen den tantvlepsch en gaet nz
op inden mannē eñ inden wiuen dan na
xx. iaren eñ oec bi auonturen in sommi-
gen wiuen dan na lx. iaren | eñ hoer op-
ganc sal wesen mit groter zericheit Item
die selue li. xix. Die scarpe tanden gaen
op voer die lacerten. want men behoeft
scarper tandē om die spise voer af te sni-
den want men moet die spise eer sniden
dan kauwē eñ daer om wassen si oec eer
want si minre sȳn | want die opganc des
minre dings is om der hetten wil voer
den opganc des meerre dings Item die
hettē vanden melc doet die tande hae-
stelic opgaen eñ daer om ist dat die kinō
die mit hetē melc gesoect werden comē
die tanden eerst wt die binnenste tanden
wassen in enē crancken dunnē been ende
daer om wassen si haestelic Hier toe aris
totiles \noch segt cōstantin? in viatico in
die anō pertikel Het is der tande grote
hulpe ende mitter hulpē eē grote schier
heit des lichaems der geenre die nz en
lȳden want indē siecke wort die werckin
ge ghecorrumpeert der welker pȳn di-
uers is twelc den gesicht condich is als
vulnissen slancke rupturen doergatich-
eit waggelinge slimicheit eñ delic geli-
ke Eñ daer is een ůborgen zericheit die
nochtans nz en openbaert indē tanden
eñ dat is grote swerinse vā hettē of vā
couden eñ wanneer die sake vanō zerich
eit is vandē humoren die vandē hoefde
neder dalē inden tanden of vāder magē
opclimmende ouermits rokinge of scar
pe humorē die inden tantvlepsch comē
eñ so werden die steecten mit cloppinge
eñ mit springen gheuoelt om die quaet
heit ō humoren \ eñ is dan die sericheyt
vten hoefde comēde soe voeltmen swa-
richeit indē hoefde eñ sericheit eñ indē
aensicht rootheit vā bloede of vā colera
neō strikende totten wortelē vandē tan-
den eñ coemt die sericheit vter maghen
so worter sericheit inō magen gheuoelt
eñ stedelike rispinge gaet vter maghen
die tandē werdē onōwȳlē doergegaet
eñ onōwȳlen te broken eñ onderwylen
werden si ůkeert vandē wormē in gheel
re of in groenre of in swarter verwē die
welke alle vā corruptē eñ quaden humo
ren van quaō spisen neō comende totten
ligamentē ō tanden ligamenten dz sȳn
die zenen ende die lacerten daer die tan
dē mede aen dȳe kinnebackē geuest sȳn
ouermits den zenē bekent werdē te ge-
schien alsulke steecten Item die tanden
waggelen onōwȳlen eñ die sake daer af
is \datter humorē inō wortelen leggen
eñ sȳn die humorē scarp so moeten daer
gateren in comen \eñ slancke eñ vulnisse
comen daer af eñ comē daer wormen in
so isser grote steecte want het gaet doer
al vretende totter geuoeliker zenē ende
die tandē werdē onderwȳlen al doef eñ
also verscarpt vā scarpē zuerē weemdē

humoren die vā buten comē die de voe
like zenē venÿndē eñ ondwÿlen dunct e
nen dz si steeds slapen eñ dat coemt van
alte coude saken als van ÿse of van snee
die de zenen d tanden dwingen Itē die
tanden vallen ondwÿlen van alte grote
vuchticheit die de ligamenten d tanden
slap maken eñ ondwÿlen vā alte groter
droechten alst valt inden ouden den wel
ken die vuchticheit ontogen is dese pas
sien eñ veel andere vtelt cōstantin⁹ mer
hier mede is des genoech daer om vga
der vten voirscꝝ dingē dat die tandē in-
den kaecbenen gewortelt werden als in
horen properen fondamēten ouermits
grote coutheit die daer in is so werdē si
witter dan and benen eñ si en werdē niet
lichtelic ghequetst om hare hardicheÿt
die substanci d tādē is onpÿnlic vā haer
seluen want si en is niet voelic als con
stantin⁹ seÿt waer af een ghescoert tant
en voelt nz nochtās seÿtmen dz hi pinē
lÿdt om der zeenē wil die indē wortel is
Item die tandē werden vā binnē mit se
nen te hoep gebonden eñ die tandē gaē
bouen den vleÿsche eñ nochtās werden
si inden vleÿsch gewortelt eñ sÿn binnen
den lippē besloten datmen der nz sien en
sal want het soude leliken staen dan ond
wÿlen om des lachens wil Itē die ouer
ste comē wed tottē nedsten eñ dwingen
malkanderen ondlinge |eñ al ist dat die
nedste ondwÿlen geroert werden noch-
tans bliuen die ouerste fix eñ onberoer-
lic eñ staen puntelic die een tegen die an
eñ si helpen oec die stēme te punt setten
eñ doen veel goets inden mensch si be-
reÿden hem die spise.

Dat xxi. ca. vander tongen
Lingua is die tonge eñ coemt van
lingo dat is lecken of ouermits die ton-
ge wordē die woerdē des cōsteliken sins
gebonden Ysi. seÿt Die tonge is een in
strumēt des smaecs ende des sprekens
als constantin⁹ seÿt. Si wort ghemaect
vā morwen vleÿsch vol gaetkens als eē
spongi eñ vol zeenkens eñ si is daer om
zenich om dz voelen eñ om dz beroeren
ende si is gatich om dat die smake te bat
doer gaen soude totten zenē die dē sma
ke maect totter welcker veel aderkens
comē die vol bloets sÿn wāt si is root in
der verwen dese werct inden seluē pāni
culen mitten welcken die rake ghecleet
wort |eñ van bouen sietmense altemael|
eñ vā ond openbaertse totten bandē mit
ten welcken si gheheft is aen der zenen
want die wortelen d tongen eñ die ghe
uoelike zenen mitten welckē si dat ghe-
uoelen eñ dat beroeren ontfaet vanden
geesteliken ledē dat sÿn die oghen Itez
in sommighen menschen als constanti-
nus seÿt wort die tonge vcrompē meer
dant behoerlic is |ya alsoe veel dat zÿse
ghens noch harwaert ghebueghen en
connē waer af datmen die repē ontweē
snÿden moet op dat si te bat haer beroe-
ren mach alle den mont om eñ om Itez
d tongē comē veel passiē toe als in haer
re substancien of in haren zenen die dair
toe comē waer af dat constantin⁹ seÿt in
viatico |wanneer die tonge des diers v-
liest hoer willich beroerē so verliest si die
ghewoente der reden wes sake is ghe-
breck d beroerliker craften die vter hers
sen coemt of wt eenre zenen die bestopt
is bi welker zenen die sienlike doecht li
den of gaē soude eñ ondwÿlē vā aposte-
men of vā puustē d tongē die dair comē
bi quadē toeuallen eñ ondwÿlē sÿn daer

proper quaetheyden inď substancien vā
der tonghen \als is quade cōplexi vanď
welker coemt een geuoelike onghetem
pertheit eñ dat vā hetten of van couden
of van vuchtichedē of van droecheden
of een aposteme of heffinge eñ deser ge
lijc Eñ ist dat die tonghe swart is dat is
een teyken vā hetten \eñ is si wit betey-
kent coutheyt eñ is si morwe beteykent
natheit eñ is si droge eñ serp beteykent
droecheit eñ alle alsulke dinghē letten ď
tonghen in alle hare wercken of in enen
deel Itē is dat sake dat die tonge gans
schijnt eñ oec geen smettinghe en heeft
eñ si nochtans sieke is dz coemt vander
herssen of van geuoeliken zenen die be
stopt sijn eñ unďwijlen isser ďliesinge der
spraken eñ dat is van enen ďloren ghe-
dacht als in frenesi eñ in litargien Hier
toe heuet constantin⁹ gheseyt in viatico
Noch bewijst constantin⁹ anď gebreken
ď tonghen in pantegni daer hi seyt Het
vallen brede puusten eñ wtghesteken in
die vterste vellekens vanď tongē alst dē
kinderen geualt die quaet sock suken eñ
sijn sommels vā witter verwen eñ som-
mels van swarter Het coemt onďwijlen
inder tonge een aposteme makende die
tonghe groot eñ doetse onďwijlen vten
monde gaen \ eñ men hiet die aposteme
exilium lingwe dat is ellende der tongē
. Eñ daer is noch een ander aposteme ď
tongē diemen rana hiet dat is eē vorsch
daer om dat hi onder die tonghe wasset
ghelijc enen vorsch eñ beneemt die ghe
woente der tonghē want die vorsch hiet
stōme vā haren wercke Eñ dair is noch
een anď aposteme ď tonghen eñ is bloe
dich waer af alle die tonghe lijdt eñ die
sprake wort benomen mitten smake wt
vloyende humorē die inď tongen domi-
nerende sijn wort die smake ghecorrum
peert eñ ďwandelt also dz soet is dunct
haer zuer eñ also verkeert als galienus
seyt Item galien⁹ seyt ouer amphoris-
men datter tongen stameringe valt van
alte grote vuchticheit wāneer die lacer
ten der tongen van alte groter vuchtich
eit inden vtersten nz gebreydt en mogē
werden| alsmen sien mach inden dronc-
ken ludē die stameren wāneer dat si inď
herssen mit alte veel nats begoten wer-
den |of seyt die selue galien⁹ Die natuer
liken stameren \anter si stameren om al-
te grote vuchticheit der herssen of ō din
gen die de tonge also seer vuchtigen of
om beyde wil eñ die oueruloedige vuch
ticheit is onďwijlen een sake dat die lu-
den heesch werden dat si geen letteren
volcomelic spreken en cōnen. als l voer
n c voer t eñ deser gelijc \eñ dat ghesciet
inden iongen kinderen die veel letteren
corrumperen eñ en connen der nz voert
brengen dese dinghen seyt gallen⁹ alle
Item constantin⁹ seyt in pantegni \dat
inden ziden der banden vanď tongē sijn
sommige aderen die ď tongē spekel toe
brengen dese beghinnen vandē beghin
ď tongē vanden welken wtuloyet eenre
hande fleumatige natticheyt diemē spe
kel hiet want die aderen hieten vanden
medicis die woninge vāden spekel Itē
tbeghin der tongen daer dese aderē wt
comē is een gheel vleysch eñ wit die dz
spekel maken die de tonghe nat maect
eñ tempert die droecheyt ď spisen ende
meerret haer sapicheit als na geseyt sal
werden Item aristo. seyt li. vi. Dat dat
die scapen hebben onďwijlen onder dye
tonge witte aderen eñ die brengē voert

vele iongen etce. Daer om ȳgadere vtē voerscreuē scriften dat die tonge is een vleyschighe substanci langwȳn eñ open vol gaetkens ontfanghende die invlop ghe des gheests eñ inder cōplexien is si heet eñ vucht eñ inder sceppenissen dun eñ langwerpelt in eenre manierē vā enē swaerde inō verwen root gelegen in eē hol stede eñ in een vucht eñ ter beroerin ge seer gheringe eñ si formeert die woer de eñ ontkent die smaken eñ maect den mont vucht ouermits die wtsepndinge des spekels eñ brengt voert mit woer den dattet hert begrepē heeft eñ sommi gen dieren is die tonghe grof eñ cort en de in sommighē lanck eñ smal eñ die de groefste tonghe hebben die hebben die groefste sprake eñ die swaerste eñ also ō keert eñ sommige dierē hebbē tonghen die medecinael sȳn eñ salich eñ dat is an ter vanō goetheit ō naturē of van eenre hepmeliker verborgentheit als die ton ghe vāden honde\ als calliodo. sept\ eñ sommige hebbē venȳnde tongē om dpe quaetheit eñ die rokicheit der humoren die in hem bouē gaende is als is eē ser pents tonghe eñ des draken eñ des ver woeden honts wes bete is bouen al ve nȳnt wes tepken is want sȳn tonghe is altoes buten den monde eñ druupt ve nȳn ende maket water venȳn daer hi in valt eñ waert dat ꝑemant van dien wa ter dronche die worde ōwoet als auicen na eñ cōstantin? seggē indē tractaet van den venȳnden dieren eñ vanden venȳn. waer af oec aristo. sept li. i. Die tongen ō serpenten sȳn swart of gheel doncker of rodelachtich besprenkelt scarp eñ inder beroeringe alte snel eñ dat geualt om ō verwoeder humoren wil die welcke die tonghe alsoe rasch doet roeren recht of si twisplantert waer nochtans is die tō ge vā aspis dat is vanō slanghē die also hiet al is sake dat si vol venȳns is ter wi len dat si inden leuenden lȳf is mer als si gescepden is vandē line eñ gedroecht so verliest die tonge dat venȳn eñ waer dat venȳn opter tafelen daer si bȳ waer si soude bestaen nat te werden eñ te dru pen wāt alsulken tonge teltmen dz dier baerste onder allen schat des conincs of eens anōs groten here wāt si is nut en de oerbaerlic sondlinge inden lande dat men ōghikkenisse pleecht etce. eñ daer after salmen vȳndē wat aspis is eñ wat si doen kan int capitel vandē venȳn en de in haren properen capitel vā aspis.

Dat xxō. ca. vanden spekel

Saliua dat is spekel eñ is een flen matige humoer die coemt vtē na tuerliken aderen der tongē als constan tin? sept Spekel is natuerlic vucht en de nat wit inder verwē eñ ouermits die stedelike beroeringe ō tongē eñ der geel teliker instrumenten so ist scumich eñ in den smake onsmakelic want si hout ge weldelic alle smake in haer / want waer si vā enē sondlingen smake alleen so en soudt si anō smakē nz ontfanghē eñ die spekel als cōstantin? sept is een middel tuschen den smake eñ sinē obiect die sma ke en wort nz ōwonnnē in enigen sin dā wes smake ouermits dē spekel die proe uinge ō instrument gepresenteert wort eñ gegeuen want die spekel wort omge keert naō gedaenten des smaecs eens dings dat geproeft wert eñ ghesmaect Die spekel was noot als cōstantin? sept totter vuchtinge des mondes op dz die mōt ouermits die weldaet des spekels

ghesaeftichtworde Item om die brey-
dinge der eerster v̄duwinge want eē spi
se die droge inden mont ghesteken wort
en is der magen niet nut dan ouermits
den spekel want die spise daer mede ge-
vuchticht wort wāt eē droge spise mach
qualiken gestÿndt werdē sonder hulpe
des spekels Item die spekel is oec nut
om die oueruloedicheit wt te werpē die
vter herssen eñ vter longen comen | wāt
alsulke humorē souden dair in v̄harden
eñ verslimen dat si nz wt en souden mo-
ghen comen Itez die nuchteren spekel
des mēschen heeft in hē eenrehande v̄-
holē venÿndicheit wāt die spekel quetst
dz bloet eēs diers waert datter yet mit
ten bloede enigher wonden ghemengt
worde als die voerscꝝ auctoers seggen
inden tractaet vanden venÿn | eñ dat is
bÿ auonturen als aristo. seyt om der ra-
wicheit want die raeuwe humoer wed̄-
uecht den bloede dat volcomelic v̄duut
is in sinen gedaenten eñ bedroeft die ge
tempertheit des bloets eñ dat is oec dz
die heylige apostolen seggē dat die spe
kel eens nuchteren mēsche doot die ser
penten eñ is den venÿnden dierē een ve
nÿn als basili⁹ seyt op dat woert in exa.
Si sal dÿn hoeft wriuen eñ du selste af-
ter an haer verssen clappen of wrake wil
len doen | genesi iij. Item als galienus
seyt ouer die amphorismen Inden spu-
we des etters wort ptisis eñ een lopin-
ghe of vloyinghe eñ als die spekel ghe
houden wort so steruen si etce. die ptisic
sÿn | om die sweer d̄ longen hoesten si al
toes eñ vander oueruloedicheit des et-
ters al spuwende v̄lichten si hem seluen
voert meer nae haerre machten mer die
doot is hē bÿ wanneer si nz meer en spu
wen wāt wanneer die spekel opgehou-
den wert mitten etter so werden die we
gen des geests binnen gesloten Eñ also
die ptisici gesmoert steruen Itez als ga
lienus seyt in li. de crisi. Tusschen den
spu eñ den spekel is onderscheit wāt die
spekel is natuerlic oueruloedicheit des
voetsels vanden borsten eñ wert v̄duut
gewonnen dat is als hi v̄duut is die spe
kel so wort hi eerst rechte spekel mer die
spu is dat datter totter borsten coemt na
die menigerhandicheyt des natuerlics
loops eñ des loops die nz natuerlic en
is noch en is altoes nz verduut eñ daer
om die spu in scarpē coertsen eñ in apos
temen ist dat hi lichtelic geschiet mit tey
kenen d̄ v̄duwinge eñ sonder arbeydeli
ken hoest beteykēt starckicheit d̄ doech
den eñ aflatinge der suucten want na ga
lienum eñ den anderen meesters Indē
spekel of inden spuwe werden gemeyn
liken drie dingen ghemerct als die ver
we roke eñ die smake | wāt is die spekel
īder verwē dōcker gheel beteykētquetsi
ge des hertēeñ d̄ geesteliker ledē ōtrent
der borst eñ is si bloedich mit bloede ge
mengt beteykent vlceraci d̄ longhen eñ
is die spekel stinckende indē roke betey
kent corrupci vā binnē Itē is die spekel
inden smake bitter of suer beteykent dz
ter quade humoren sÿn ind̄ magē inder
longē of inder substancien der tonghen
Itē wanneer daer oueruloedicheit van
spekel is dat is teyken dat die mensche
veel fleumē inden liue heeft want indē
ouden pleecht veel fleumē te wesen als
groue eñ taye fleumen na dz si veel cout
heden hebbē eñ oec nader ontbindinge
d̄ sustancialiker vuchticheit
Dat xxiij. ca. vande stemme

Vor dat is een stemme in duytsch
eñ een stēme dat is een seer dunne
lucht eens slaechs die gemaect is ende
formeert mitten vorsten vanō tongē als
pñ. eñ die philosoeph sept Der instrumē
ten vandē stemmen is vele als constan-
tin⁹ sept Als die longen die arterien die
strot dat lelliken vanō tongen die mont
die tanden die lippen die tonge \eñ son-
der hulpe deser instrumenten so en wort
die stemme nz geformeert eñ sommige
vā desen ontfangē die stēme mit horen
receptaculen dat mit harē ontfangherſ
eñ mede hulpers eñ mit haren pipē .eñ
sommige sȳn daer die stēme ordinerēde
als die huuch op dat afterste vanō ton-
gen als dat cleyn tonghesken twelc die
stēme schoen eñ starc maect als constan
tinus sept Wanneer si haer heeft na ge
lijkenisse totten anderē instrumentē wāt
dye lucht die daer inden liue gaende is
die tempert si ende si beneemt dat si niet
alte geweldich lȳc wt en ganghe eñ brei
delt die stēme eñ keert oec dē puluer eñ
dat stof dat si in die kele niet en comē eñ
het sȳn sommige instrumēten die de stē
me wt gheuē als die canalen dat sȳn die
pipen vanō longhen eñ die arterien die
welke ist dat si saeft eñ soet sȳn so geuen
si een soete stēme wt eñ claer of ghetem
pert Mer ist dat die serp eñ breet sȳn of
nauwe meer dan si souden of crom so ge
uen si een swaer eñ een ongelȳc geluut
wt eñ totter formeringe ō stemmē wort
die lucht ontfangen inden balch der lon
gen eñ bȳden gheordineerden beroeren
vanden arterien wort si bȳden seluē arte
rien wtgelaten eñ gesepnt want vander
snelre beroeringe ō luchten eñ vanō wt
stekinge der stēmen so wort dat gheluyt
ghegeuen dat inden monde voirt ghe-
brocht wort eñ dat mitten vouden ō ton
ghen dat is mitten vorsten epnde ghe-
maect wort dat gheluyt wort vandē wi
sen vor gheheten Hier toe heeft constā
tin⁹ in pantegni gesept eñ aristo. sept li.
iij. Die longen is dat eerste dat die stem
me ontfaet| daer om alle dier datter lon
gen derft eñ heeft gheen stemme noch
sprake \tspreken onōlschept die stemme
want alle dier dat gheen vȳ tonghe en
heeft eñ losse dat en kan niet spreken of
het en heeft gheen stēme | als dye selue
sept Die bȳen eñ die vlieghen en hebben
gheen stemme nochtans maken si eē ge
scal in horen vlieghen Item die vorsch
heeft een proper stēme eñ dz voerste vā
hare tonghen dz wort totten monde ge
uonden eñ dat vanō tongen bȳder pipē
der longen is dat is losse eñ daer om he
uet si een ēygen stēme \ende is dese .als
coax eñ dat en doet si nz dan alleen indē
water eñ die man properlic als hi crea-
turen wil wanneer dat hi sȳn wȳf roept
bȳder bekender stemmē die vorsche me
nichfoudicht haer stēme wanneer si dye
nederste kinneback int water doet ende
steect die ouerste wt Ende ouermits die
wtstekinghe der twier kinnebacken soe
gheuen si ghelupt ende om dien groten
arbeyt des wtstekens so luchten haer o
ghen als kaersen eñ si singen eñ makē
meer ghescals des nachts dan des da-
ghes sonderlinghe een stuck inden zo-
mer want des nachts creaturen si meest
Item die cleyne vogelkȳns maken meer
gheluuts ende hebbē meer stemmē dā
die grote ende sonderlinghe inō tȳt des
hȳlicx . want dat gheruft der voghelen
is in dien tȳdē meest Item die haen maect

ghelupt na sinen vechtē eñ nader victo
rien Item indē vogelen is dat dz man-
niken die stēme gheeft eñ dz wijfken nz
als die haen ende dat mānikē vanden
wachtelen tspreken hoert properlic den
menschen toe eñ die gene die natuerlikē
doet sijn die sijn oec stom eñ hebben een
stēme die onghescepden is eñ onghe-
dineert Item die selue sept dz alle wijfs
stēme is \is subtijlre eñ scarper dan des
mans stēme Item tē die wtganc vandē sper
ma is inden mānen bijder vanderinghe
der stēmen eñ is int eynde van xiij. iarē
want dan lust hem allepnsken vrouwen
volc eñ so verwandelen der knechten stē
men in velen Item daer sept hi oec wan
neer die paerden bestaen noetē so is ha-
re stemme meerre eñ alsoe ist oec vander
merie nochtās is der merien stēme claer
re Item int selue sept hi oec dat die stē-
me der mānikens werdē vwandelt wan
neer dat si ghelaemt werden Item men
sept li. viij. dat die stemme der vieruoe-
tigher dieren werden verwandelt ende
werden als wijfs stemmen mānеer dpe
dieren ghelubt werden want die stēmen
alre iongen sijn scarper dan die stemmē
der ouder inder ioecht Item tē die selue seit
Vele wiuen eñ veel der iongē die gheuē
geluut mit eenre scarper stēmen want o
uermits die crancheit maken si cranche
lucht eñ dat luttel eñ cranck is dat wert
haestelicste beroert eñ een stēme die snel
is die is scarp \eñ die swaricheit vstem-
men volcht die traecheit ende daer veel
luchten is wort traechlic beroert Item
die mānen eñ die oudē maken veel luch
ten eñ daer om sijn si vā swaerre stemmē
eñ die mannen hebbē starckerre zenē eñ
arterien dan die wiuē eñ die oude starc-
kerre dan die iongheskens eñ die onge
lubde starckerre dan die gelubde | want
om der creanckicheit der zenē soe sullen
die stēme der ghelubder mannen wesen
gelijc die stemme vwiuen hier toe heeft
aristo. gesept Item die stēme die effen
ghelijc is eñ claer start ende buuchsom
tusschen scarpen eñ swaren middelbaer
die is goet eñ louelic eñ also vkeert een
stemme die beuende is heesch ende sarp
cranck eñ qualick ludende eñ alte swaer
of scarp is te scuwen \mer een stēme die
soetelic lupdt eñ wel gheordineert die is
blijdelic eñ genoechlic te horen eñ is die
min vweckende eñ brengt dpe passien v
sielen voirt eñ tupcht die doecht eñ dpe
craft der geesteliker leden eñ opēbaert
hoer welc datter gans eñ ghesont is eñ
si mach arbepden eñ si haelt af dat ver-
driet eñ die onghenoecht eñ men kentse
bijden iaren als bijder outheit eñ bijden
geslacht als van wiue ende van manen
si vercrijcht lof eñ prijs \si is oec vkerende
die beghеerten der hoz ender dat kan al
le dpe soete clare stemme doen Allmen
leest van orpheo inden fabulen dat hi o
uermits die soeticheit sijnre stēmen moz
wede ende saeftede hi die vomē die bol
schen eñ die geberchten eñ die harde ke
selinge also is oec een stēme der naturē
vriendelic gemaect twelc den menschē
alleen nz ghenoechlic en is mer oec den
stomme beesten dat openbaert indē ol-
sen allmen hem singt wanneer si in dpe
ploech gaen so trecken si veel te bat en-
de lieuer dan ofmense seer sloege eñ die
voghelkens hebbender oec grote ghe-
noecht in soeten sanghe want si werden
dicwijle dair mede onder dat net gelept
vandē welken die poete sept Fistula dul

ce cauit etce. Item ouermits soetē sanck
enō scoen kantelen wer den si weder tot
haren sin ghebracht die frenetici eñ die
ziecke sÿn in harē sinnē waer of cōstātin⁹
seit in viatico i die eerste partikel it capit
tel vanō minnē welcke minne men here
os hiet dz is vergecte min als hÿ seit eñ
het segghen sulcke ander mepsters dat
orpheus gesept heeft die kepsers nodē
mÿ tot haren warscappē op dat sÿ hem
van mÿ verblÿdē sellē ¶ Per ic verblÿde
mÿ van den ghenen mitten welckē dat
ic mÿn sinnē bupghen mach als vā grā
scap totter goedtierēheit van droefheit
tot blisscappē vanō vrecheit tot miltheit
vander bloothept totter koenicheit dits
die ordinancie der musiken als dinghen
die bÿder soeticheit der zielē volcomēste
onderkent werden te wesen ende mit soe
ten sāge eñ mit genoechlikker melodhen
werdē die duuelen onwilen gedwōgē
ende werden gedwongē vten lichamen
te gaen alst openbaert in saul vandē wel
kē die quade geest goods mz dauids stē
me wert ghedwōghen wt te gaen ende
en wech alst opēbaert .ÿ.z.xvÿ. vtē wel
kē openbaert dz die wolike eñ die soete
stēme oerbaerlic is eñ aldus istwerkeert
weder om vā eenre vrezelicker eñ ōsoe
ter stēmen want die en verblÿt niet mer
zÿ bedroeft eñ bezwaert die oren eñ d at
hert wair of cōstā. sept li. iÿ. eē philosoef
was gheuraecht waer ō een vrezelic eñ
een lelic mensch zwaerre waer dā enich
ander ghewicht men seit dat hÿ aldus
geātwoert heeft een welelic lelic mēsch
is een last eñ een borde des moeds zce.
ende hier mede is des genoech vander
goeder stēmen eñ vander quaō wāt van
dē ghenen die de stēmen beletten daer
is voir af gheseit indē tractaet vāder tō
ghen eñ men sal daer noch beneden af
segghen zce.

Dat xxiiij. ca. vāō strottē

Guttur dat is die strodt eñ is dat
vterste vanden pipē der longē
als constantin⁹ seit eñ is van dubbelder
hulppen dat meeste eñ dat eerste dat hÿ
of zÿ die lucht nae haer trect ende dz zÿ
een stēme maket dese pipighe substācie
is knorselachtich eñ hart op dat als die
wÿn vuÿt ghaet dz dan die stēme daer
wt ghesent wart claer si eñ werde want
die heeslicheyt der stēmen die wort vter
vuchticheit der pipen van der longhen
Item die strotte wort ghemaect
vā drien cartillaginen dat is van drien
vleÿschigher hardicheden die eerste is
voirwaert houelachtich butē eñ hol bin
nen eñ die ander is meerre dā die eerste
eñ wort gheset recht bidē mōt van der
maghen die derde cartillago is middē
tusschen die eerste eñ die ander wt desē
cartillaginē wort die strot ghemaect als
mit eenre verteringhe of bindinghe op
dat sÿ daer mede ghewÿt ende geenget
werdt ende alle die substanci der strottē
wort aēghetoghen mitten seluen panni
culē dz sÿn vellekÿns of doecskins daer
die tonghe eñ die roke mede aenghdaē
werden of ghecleet ende die hollicheyt
ō strottē bÿ welcker hollicheit die lucht
wt ende in gaet heeft eēre hande lichaē
der tonghen ghelÿck van clieren eñ vet
ticheit eñ van vellekens eñ men hietet
van den medicis die tonghe der strottē
of catharacta ende is dat eerste instru-
ment der stemmen want die stemme en
mach anders niet wesen die catharac-
ta en moet ghesloten wesen want waer

die stemme der strotten open soe waert
onmoghelic die stēme te wesen want die
lucht gaet allencsken wt waer af die ton
ge der strotten noot was om die blasin-
ge te dwingen eñ want die stroet onder
wijlen lijdt vanden humorē die vanden
hoefde neď comē vandē welkē die hees
heit eñ die hoest coemt. Eñ onďwijlē vā
den aenhalen der corrūpeerď eñ der dro
gher luchten eñ onďwijlen vā inwerpin
ge vā puluerē eñ daer ō heeft si banden
om dat te weďstaen op datter geen pul-
uer eñ anď dingen dier gelijc nz lichtelic
opter longē vallē en mogē die welke nz
was om die stēme schoen claer eñ starck
te maken eñ snel si verlicht die lucht die
daer in gaet eñ tēpert die coutheit waer
af sommige steruen alsmense te mael wt
snijdt Item die stroot is een instrument
ď stemmen die noot is der leringhen die
spise eñ die dranc te nemē eñ leydse inď
magen daer haer eerste stat is eñ is oec
daer om lanc eñ ront op dat si te lichteli
ker rumicheit ď luchten hebben die wyt
eñ in te halen totter ďcoelinghe ď hetten
vandē hart ende in beyden eynden is si
meest hol eñ midzen engste op dat si soe
die stēme te bat informeren mach eñ is
gemaect vā diuerschen cartillaginē inď
manieren van enē nap ouerdect op dz si
te starker wesen sal eñ also dat si vander
dunnicheden der cartillaginē te lichter
haer bughen soude om die stēme te for-
meren. Item die natuer is twiuoudich
gemaect bijder stroten op dat si na dub-
belden offici dat den dier noot is mach
dubbelde holheit hebbē des weechs | si
heeft een pipe ōme die lucht na haer te
trecken eñ den adem te volmaken ende
heeft oec enē openbarē wech om die spi
se te ontfanghē eñ dese dubbelde wech
wort mit eenrehande decsel onďscheydē
welc decsel men epyglotū hiet eñ heeft
in hem int ouerste van strotten oft waer
een grondel hebbēde hem gelijc tot bey
de den gaten vanď stroetten wāt als die
natuer die spise begheert als tgat des a
dems gesloten is soe lanct hem dat anď
gat altemael op totter ontfanghenisse
des voetsels eñ also ďkeert wāneer dye
natuer die aentreckinghe ď luchten be-
gheert so sluut hē dat ander gat vander
strootten altemael Item die strote lijdt
menichsins als vā passien van buten of
hoe sulc si is eñ onderwijlen datmen die
spise of dranc onbeheyndelikē in neemt
eñ ist sake dat die spise ginge indē ganck
daer die lucht in gaen soude so wort die
wech des geests lichtelikē daer in beslo
ten \eñ dat dier sticket eñ onďwijlen byď
vloyinge vanď humoren /eñ om die reu
men wil |het gheualt dat dye humoren
vloyen vanden hoefde totten pipen der
strootten eñ maken daer een aposteme.
eñ ist sake dz die materi vā colerē coemt
eñ verwoedelic soe doot si dat dier ende
doet sticken | want als constan. seyt Die
aposteme engt die blasinge of adem al-
so dz die siecke sijn spise of dranc nauwe
nemē mach of ist dz hi spise neemt daer
heeft hi grote pine af eñ ist dat die mate
ri van bloede coemt soe schinet lichaem
vol eñ bloost int aensicht die aderen sijn
vol eñ hi heeft enen vollen pols of hef-
finge heet eñ soet eñ die pols wort ghe
uoelt vā ouervloedicheit des bloets eñ
comet vander roder colera so is daer se
richeit des voerhoefts ende grote nau-
wicheit eñ hetten mit grotē dorst eñ wa
kinghe\ eñ bittericheit indē smake eñ ist

van fleumen soe en is die zericheyt niet
so groot mer die tonghe heffet eñ wort
swaer eñ ist vā ghesoutenre fleumen so
smaket inder kelen alle dinc soute eñ die
stemme des sieckē wort als die stēme d̄
cleynre honde wāt die arteri diemē tra-
chea arteria hiet die wort gedwonghen
vā droecheyden gesoutenre fleumē als
cōstan. seyt / het geualt ond̄wylen dz de
se quade materi altemael v̄gadert wort
binnē in een velliken die welke dē wech
der luchten deylt diemen trachea arteri
a hiet vādē wege daer die spise lydt wel
ken wech mē ysophagus hiet eñ maect
enen aposteme diemen squināci hiet wel
ke squinanci enē mensch doot in enē da-
ge want ouermits die druckinge der ar-
terien diemen trachea arteria noemt so
wort die vry lidnighe ofganc d̄ luchten
geweyghert ter hertē te gaen eñ vandē
dwāge des weechs diemē ysophagus
hiet soe wort die ganc d̄ spisen benomen
eñ onderwylen wort die materi een deel
binnē der stroten v̄gadert eñ een deel bu
ten eñ dese hietmen squinancia / eñ dese
en is nz dodelic eñ ond̄wilen is alle dye
materi buten eñ dan hietmense synanci
a eñ is noch min quaet mer daer is vre-
se in \in allē desen is grote sericheit mer
ind̄ eersten meest mit smoringe der stem
mē eñ daer is zwaricheit des ademens
wt eñ in te halen eñ also werdē oeck dye
zenē v̄uullet ind̄ squinancia dz die kinne
backen v̄crimpen datmen nauwe onder
wylen die tandē mit enē hamer op lukē
mach eñ also wort die aengehaelt dat si
nau of nīmermeer wtghehaelt en mach
werdē In allē desen suuctē d̄ kelē soe ist
een goet teyken wāneer een mensch si-
nen adem lichtelic wt eñ inhalen mach.

want die trachea arterea en is nz alte en
ge also datmen daer geen anxt van stic-
kinge lidē darf eñ geen dinc en is meer
te duchten dan die v̄liesinghe d̄ luchten
vā welker luchten een dier nz wesen en
mach eē twentichste deel vā eenre vren
Dese suucten eñ veel and̄ lydt die strote
als cōstan. seyt Als vlceraci heffinghe
groten dorst heescheit d̄ stemmē eñ gro
te vuchticheit die indē arteriē valt eñ be
let die stēme eñ deser ghelyc eñ hier me
de ist genoech vand̄ stroten.

Dat xxv. ca. vanden hals
Collum dat is dye hals eñ daer ō
hiet hi collū om dz hi styf eñ ront is en-
de ophout dz hoeft wes voirste deel die
keel hiet eñ dat afterste deel die hals of
necke want bi dien deel so comē die rug
knoken tottē morghe / want dz afterste
deel des hals hietmen materi d̄ herssen
als ysi. seyt Eñ dair om is die hals ront
tusschen thoeft eñ dat middel lichaem
eñ is benich eñ gemaect vā veel benē eñ
zenē eñ is daer ō benich op dz hi te star
keliker dz hoeft dragen mach eñ ōthou
den eñ is daer om zenich op datment te
bat roeren eñ weynden mach eñ om dz
geuoelen voert te voerē tottē ned̄sten de
len des lichaems Itē die hals ontfaet
die inuloyinge d̄ beroerliker craften vā
der herssen eñ ontfaet die geuoelicheyt
vand̄ herssen eñ seyntse voert alle tlich-
aem ouer Itē die hals sal een gelikenis
se hebbē mittē hoefde want is dat sake
dat die forme vanden hoefde te maten
groot is eñ dien hals een luttel grof be
teykent lichticheit der cōplexien ende d̄
sceppenis als cōstan. seyt eñ ist sake dat
die hals grof is eñ dat hoeft cleyn ende
malcanderē ongelyc nae dat si gemeyn

lic wesen soudē beteykent oueruloedich
eit der materien eñ gebreck d̄ onghefor
meerder doechden eñ thoeft deser men
schen is altoes sieke eñ hebben weeutē
indē oren\ als cōstan. seyt Eñ aristo. seit
li. xiiij. Die sceppenis vandē hals wort
v̄wandelt indē dierē eñ indē geuoegelt
want indē vieruoetighen dierē die dicke
van lichaem sijn eñ middelbaer van be-
nen is die hals cort ende grof ende in de
ser dieren hals is die starcheit groot alst
schijnt inden ossen eñ inden buffelen in-
den beren eñ inden woluen\ eñ daer om
dragen die ossen die iocken inden halze
als vandē wagenen eñ vand̄ ploech eñ
die dieren die langer been hebbē eñ gro
uer van liue sijn die plegen langher hal
sen te hebbē ende dz is om die noot des
weydens eñ des voedens alst schijnt in
den paerden eñ indē kemelen indē her
ten eñ deser ghelike ende daer is grote
schoēheit indē halze vandē paerde wāt
ouermits sijnre opreckinge eñ grofheit
eñ wtstekinge so wort dz paert gewaēt
te wesen seer moedich Item aristo. seyt
int selue Die vogelen die crōme becken
hebben die hebbē enen corten hals\ alst
schijnt inden aernen eñ indē sparwaren
eñ die vogelen die enē langen beck heb
ben eñ opghericht die hebbē enē langē
hals alst schijnt inden cranen ende indē
reygerē eñ in deser gelike eñ dat is daer
om want si crijgen eñ winnen haer spise
van verre Itē die selue seyt al daer Alle
vogelen hebbende lange benē die beb-
ben langhe halzen eñ dicke eñ vlieghen
mit wtgerecten halze eñ ist dat si enē lā
ghen hals hebbē eñ subtijle die bughe
nen den hals eñ voudenē also meer Itē
die selue seyt daer Is dz sake dz die vo
ghel lange benen heeft so heeft hi lan-
gen hals eñ heeft hi corte benē so heeft
hi een corten hals Item alle dier hebbē
de longhen heeft enen hals eñ een dier
dz niet en ademt dz en heeft binnē geen
lucht Item die dieren die angelen heb
ben als byen eñ dier ghelike die en heb
ben den hals nz gescheyden vanden li-
chaem eñ alsoe en doen oec die visschen
eñ dat is daer ō wāt si geen scouderē en
hebben want het en hiet geen hals mer
een lit dz tusschen thoeft is eñ den scou
deren als aristo. seyt

Dat xxvi. ca. vande scouderen
Vmer⁹ is een scouder eñ is ghe-
maect vā menigerhāde benē als ysido.
seyt Itē constan. seyt Dat die benē noot
waren om tweerhāde sakē\ anter om dz
si die borst bescudden souden op dz si af-
ter nz liden en souden vandē dingē van
bitten of dat si bijnden souden die benē
die binnen hol sijn ende buten houelach
tich eñ die hollicheit was noot om dz si
den ribbē te batē comē soudē die altoes
knopen hebbē die welke die medici hie
ten ogen d̄ scouderen welkē naem si ge-
nomen hebbē wt sinē offici gelikerwijs
dat die oghen beschermers sijn vanden
voersten lichaem also beschermē si eñ v̄
waren vā after die borste eñ die ribbē eñ
dese selue ogen sijn oec hol op dat si dye
scarpicheden vandē scouderē in mogen
gaen want die scouder heeft after twee
scarpicheit als enē hoerne die den beck
ghelijct ouermits den welken dye selue
scouder is den vorken aengeknocht op
dat si bouē vter stede nz gangen en sou-
de eñ van binnen heeft die natuer daer
toe een ander gheset op dat die scarpich
eit vandē scoften ond̄ nz wt ganghen en

soudē Item die furculen warē noot fur culen sijn oft gauelen waren op dz si die scouderen bijndē soudē eñ dz sise houdē souden vanō borsten dese benē sijn buten ront eñ binnen hol eñ mitter cranckich- eit ō borsten te gader gebonden mer af- ter mit enen hoernigen beck eñ die liga menten dat sijn die banden daer si mede te samen gehangē worden dz sijn knoer selachtige been die welcke hietē hoefdē vanden scoududerē die dair toe alleē ge set sijn op dat si een te samen hanghinge maken soude ō scouderē vten voirscx o penbaert dat die scouderē eñ die scoften noot waren eñ si sijn oec gemaect totter beschermenis ō geesteliker leden | ende oec sijn si ghemaect om dat si die armen eñ die ribben eñ die borst alle last dair op te dragen eñ oec den hals ende dz daer aen hangt ō dies wil dz si seer benich eñ zenich sijn mit starken ligamentē Item naest den hoefde eñ den hals so hebben si die meeste macht dat neñste lichaē op te houden Item ē die scouderen liden onō wijlen vā saken vā buten als wondē sla ge vallinge of deser gelike eñ als si dan rusten moghen daer hebbē si grote saek ticheit af eñ datmense dā smeert mit sal uen waer af aristo. sept li. vij. datmē die leden vanden elephant te smeren plach mit olyen vā oliuen op dat si den arbept eñ den last te lichteliker doen moghē eñ op dat si te bat sullen mogē slapē Item onōwijlen liden si vā saken vā binnē als vā lopinge ō humorē vten welkē die ze nen comē eñ werdē belet in haren werc eñ onōwijlen werdē die iuncturē vnullz mit oueruloedigē humorē vanō welker scarpicheyt eē onuoelike weeute ō zenē toe coemt

Dat xxvij. ca. vande armen

Brachia dat sijn die armē eñ hieten daer ō brachia dz si starke sijn | wāt barin in grier dat is forte in latijn of starck in duytsch | als pli. sept Die arme als con- stan. sept is vā tween benē dat een is bo uen eñ hiet die ouerste cubit? dz is ellen boge eñ dz anō been is onō eñ men hie tet dat onōste cubit? eñ dz binneste beē is meerre dan dat ouerste | want datter draecht sal meerre eñ starker wesen dan datter gedragē wert Itē die arme is ge uetert mittē ouerstē vandē scouderen eñ is mede aen geknocht mitten alre starc sten zenē mitten welkē hi sijn voelen eñ sijn beroerē grijpt eñ seyndz voirt totter hant eñ die armen sijn oec ront op dat si bat werken sullen ende oeck abelre sullē wesen ende op dat si te min pine lijden sullen ende si sijn oec buechsom in drien iuncturen als bijder hant bijden ellen- boghe ende bouen bijder scouder op dz si hem te bat verroeren sullen moghen ende bereeder sullen wesen tot allē din- ghen te doen Item soe sijn die armē oec min vleyschachtich dan dye ander lede ende dat is om der substancien der benē ende der zeenen daer die armen af ghe maect sijn Item inden armen is grote starcheit om te draghen ende te hefken om te dwinghen ende te drucken ende te vechten ende om alle dinck te doen Itez die benen vanden armen sijn grof hart hol ende vol morchs eñ si sijn hart ende grof op dat si niet lichteliken bre- ken en moghen ende si sijn daer om hol op dat si niet te swaer wesen en souden ende si sijn daer om vol morchs op dat die harde ende die droghe benen ghe- netter moghen werden ende ghevuch-

ticht eñ op dat die geesten die vandē zenen eñ vanden aderen vlopen ouermits die getempertheit des morchs behouden eñ gheuoedt moghen werden eñ die armen werdē gedect mit musculē ende mit lacerten mittē vleysch daer onō gemengt op dz ſi nz lichtelic ghequetſt en mogen werden vā sakē vā buten ende ſi ſyn also gecleet mittē iuncturē ende mit harden vleysch ouer die iuncturen dz die benē bȳō iuncturen nz quetsen noch wriuen en moghē eñ dat die voelike zenen gheen pine liden en sullen Item die armē ontfaen oec den geest eñ den pols ō dat ſi also na der herten ſyn eñ dz gheschiet ouermits sōmige arterien die vanō herten comē totter armē alsmen tot sommigen steden vandē armen wel tast eñ sonderlinghe bouen die hant binnē den armen Item die armen wāt ſi die herssen also na bi syn so hebbē ſi oec een dienstaftige bequamelicheit mittē hoefde eñ ſi ōt kangen daer af een inuloyinghe ō heymeliker vborgender doechdē \eñ daer ō ist datmen dz hoeft quetsen of slaen wil so ſyn die armen vluchs daer tiegen eñ beschermen t hoeft Item die aderen vā alden lichaem eñ sonōlinge vandē hoefde eñ vanden herte eñ vanō leueren geuen den handen eñ den vingerē voetsel eñ daer om wanneer ſi hem voelen vol bloets te wesen so laetmen gaern die aderen vanden armen \eñ aldus werden die armen dicwȳl ghewont om die ghesontheit ō ander ledē eñ die medici seggen oec dat gelikerwȳs ghehadt wort int boeke vandē laten \ dat die gene dye sieke werden in die een side des lichaēs die sullen laten in die contrari side want die liden ok sieke syn aen die rechter side die sullē latē aen die lukter side eñ alsoe weō om ten waer dat die materi volvenyns waer of anōs vwoet want dan en selmen tbloet totter cōtrari side nz trecken op dat die venȳndicheit ō materien dat hert of een anō edel lit nz en quetse eñ die armē dienen malanderē onderlinghe om die nutscap der andere leden des lichaems die daer beſiden staen eñ ſi laten hē wondē eñ quetsen om ō ander leden wil eñ als galien? sept Dese armē minnen dat dz hart mint eñ wat datter herten naest is daer syn die armen snelste bereet toe eñ hier mede ist ghenoech gesept vandē armē Item als een mēsche lept in heten suuctē eñ dz hi dan seer on ledich is mittē armē eñ worptse dicwȳl buten den clederē eñ dat hȳse nz en laet rusten dat is tepken ō doot

Dat xxviij. ca. vande handen

Anus dat is die hant eñ hiet daer om man? dat ſi een gaue is van alle dē lichaem als pſi. sept Want ſi repket den monde syn spise eñ ſi doet alle dingē eñ scaffet wāt ouermits den hant geuē wȳ eñ nemē wi eñ die hant mach ongewoē liken const of mepsterscap hietē \alsmen sept vā enen scriuer of vā enē maelre dese heeft enē goedē hant te scriuē dz is eē goede const Dextra dz is die rechter hāt eñ is gesept vā dando dz is geuē \want dz pant des medē wert ghegeuē mitter rechter hant eñ ſi wort ghesept eē tupcly ō gelouē eñ ō salicheit eñ dz is dz als bi tulli? of als tulli? sept Ic ghak opēbaer trouwe vā gebods wegē des rechters dz is ic gak die rechter hāt eñ als die apostel sepde tot galathas idē welken ic gak dē rechter hant ō gelouē eñ ō gesel-scapeñ die lukter hāt hietmē finistra dair

om dz ſi ghehengdt eñ goet laet weſen
ſo wat die rechter hant doet|a ſino finis
finere dat is aflaten of ghehengen Item
die hant is een grote hulpe eñ ſcierheit
des lichaems eñ is een proper ende eẽ
principael inſtrumẽt des voelens ende
des taſtens want dair en is gene ſo voe
liken lit inden lichaem als die palm vã
der hant Als phi. ſept eñ cõſtan. oec na
den vterſten delen te ſprekẽ eñ is te ſa-
men gepact eñ gemaect vã clepnẽ been
kens eñ vã menigherhande die gheen
morch en hebbẽ ende heeft daer õ veel
clepnre beenkens op dz ſi te bat beroert
ſouden werden |eñ die benẽ ſijn oec van
diuerſchen formẽ dat een houelachtich
dat anõ hol dat derde recht eñ alſoe elc
na ſinen dienſt op dz wãneer ſi alle vga-
dert waren dz ſi dan alle eẽ werdẽ moch
ten Item deſe benẽ ſtaende in tween ordi
nen ok regulen vandẽ enen deel mitten
voudingen õ palmen vanõ hant eñ van
den anderẽ deel worden ſi ſtarkelic me-
de gebondẽ den tween armẽ eñ dat mit
veteringhe eñ te ſamen knopinghe \eñ
die veteringe tottẽ ouerſten heefter drie
vã deſen die een heeft die holinghe die
de armen ontgaende is bijõ welker die
hant zijdeliken wtgeſteken wert eñ toe
getogen Eñ die onderſte veteringhe ende
die minſte wert toe geuoecht dẽ binnen
ſten epnden vandẽ armen ouermits ſijn
re ſcarpicheit die de holheit õ benẽ van
onõ ingaet eñ deſe veteringe of te ſamẽ
knopinge maect een beroerẽ voir eñ af
ter Die palm vanõ hant hiet dat binnen
ſte deel daer dz geuoelẽ meeſt is eñ dair
õ is dz deel meeſt vleſachtich eñ weec
ſte õ die goetheit des taſtẽs of des voe
lens eñ heeft twee delẽ Pectẽ dat is dz
een deel eñ die vinger dz anõ deel pectẽ
wert gemaect vã vier benẽ of bi auontu
ren dz een gequetſt worde dz dan dz an
der liden mocht eñ indẽ hollichedẽ der
vier beenrẽ vã pecten ſijn die vier vinge
ren in gepunt eñ daer in geuetert eñ ge
hanghen Eñ daer om ſept ariſto. li. xij
Die hant en is geen een inſtrument mer
veel Dye natuer heeft den verſtandelẽ
menſch inſtrumenten ghegeuen die ha
ren crachten bequaem ſijn als die hant
daer veel vingerẽ eñ diuers ſijn op dat
men ouermits dien die minſte ende die
meeſte dingẽ ghehoudẽ mogẽ worden
want als die ſelue ſept Die ſceppinghe
vanõ hant is bequaem tot veel werken
eñ in werken die hẽ contrari ſijn om hẽ
te õweren eñ ſi is gedeplt eñ wtgheſte-
ken in veel delẽ eñ een menſch mach eẽ
deel alleen oerbarẽ eñ twe delẽ of meer
wil hi na menigerhãde manierẽ Item die
palme of dz hol vanõ hant õ mẽſchẽ he
uet deſe epgẽſcappẽ dz ſi nymmermeer
daer haer en crijgẽ al iſt datter butẽ onõ
wijlẽ haerẽ waſſen eñ dz valt meeſt intõ
mannẽ handẽ eñ dz is õ die ouerdragẽ
de hettẽ eñ die rechter hãt is heter en-
de drogher dan die lufter hãt eñ daer õ
is die rechter hãt lichter wat te doẽ dã
die luchter \waer af ariſto. ſept li. ij. die
vieruoetighe dierẽ die winnẽde ſijn die
hebbẽ voetẽ voer die hãden ende hoer
lufter voet en is niet los noch lichtelic
beroert als die lufter hãt indẽ mẽſchen
ſonõ indẽ elephant Elephas als ariſto.
ſept li. i. Die gebruuct eẽre lãger ſtarker
nazẽ voer die hande eñ daer mede neẽt
hij die ſpiſe ende gheeftze den monde
ende oec ſo drinct hij mitter nazen ende
brẽghet daer mede den monde ende dz

en mach gheen dier doen dan hȳ Item die voghelen ghebruickē dē voetē voir die hāt als plitacus porphirio ende die pellicaē want plitacus neemt zȳn spȳse mitten voete ende net die spise mit sinē voeten int water ende steect allo ten mō de als porphirio doet Item die hāt lȳt menichlins \als crampe verdorringhe puysten kenen corroderinghe van wor men als van zuereu ende ioecsel beuin ghe ende ontsettinghe vanden iunctue ren ende gichte ende die crampe coemt onderwilen van heten ende van drogē humoren die de zenen verdroghē ende onderwilen coemt zȳ van couden ende vuchten humoren die de zenen venȳnt maect ende corrumpeertse ende besluiten den ganc der gheesten daer binuen allt schȳnt inden vergichten luyden eñ inden malaetschen der welcker handen te samen ghetoghen werden van verrotten ende ghecorrumpeerden humo ren die de zenen verterē ende verdroghē eñ die hāden ōdoren oec ō dzmen hē dz bequamelic voetzel ōtrect \allt schȳnt in den oudē mēschē eñ indē genen die zeer arbeyden eñ qualikē teten hebben ende onderwilen van ongetempertheit der hetten ende oec ouermits den ouergāc die de derde vuchticheit verterende is allt schȳnt in ptisicis ende in ethicis dat is inden ghenen die in teringhe gheual len sȳn ende in deser ghelicke ende onō wȳlen om ghebrec vanden aderen ende vanden zenen die bestopt werden want van ghebreck der humoren ende ō geest ten wort belet die regierlicke deucht eñ becōmert vāden welken si dor wordē eñ werdē vanō gropinge eñ vanō grokheit des lichaēs bloet gemaect eñ verarmet eñ die puysten comē vā gecorrūpeerdē humorē eñ begeren dat ouerste vander huut eñ corrūperen dz vleysch mede bo uen vā binnen eñ als die hupt dā hekket so wert si in puysten ōkeert eñ die kenen eñ die ioecselen eñ deser gelike geuallen vā heten eñ vā scerpē humorē eñ vā ro ke die binnen ō huut sȳn die de hupt sni den mit hare scarpicheit eñ schepden eñ insnidē dat ouerste vāden vleysch eñ ma ken eerst ioecte eñ tintelinge mer na ma ken si grote smartinge Itē die gecorrū peerde humoer sculēde onder die hupt wanneer si nz wt gedreuē en wert noch vanō natuerliker hetten ōteert en wort die wort allepnskē vast meer eñ meer ge corrūpeert eñ wort in clepnen wormkēs ōkeert die welke allepncken corroderen de eñ bitende makē tintelinge eñ ioecte Itē die ontsettinge geschiet onōwȳlen vā vallen of vā slaen of van alte groter perlinge also dz vā aldus sulker gewel dicheit dat lit wt sȳnre stede gaet eñ dat brengt sware pine in eñ alle die hāt wert al onmachtich wat te doē het geualt oec wel vā binnē als vā te veel humorē dpe de zenē ō iūcturē ōcoudē eñ slap maken allo dz die iunctuer lichtelic ontset wert Cproga is dz hanteuel \als podagra dz voeteuel ghenoēt is eñ dese passi coemt vā grouē raeuwē humorē die indē ledē eñ indē iūcturē ōgadert eñ te samē geclō tert sȳn waer af dat die kootkens eñ die iūcturē ōhart werdē eñ werdē knopach tich eñ allulke siecte pleecht te comē in dē handē vā langher artetike eñ si wort kuum of nau genesen ist dz si lāge duert allmen sept ouer die āphōr. eñ vele anō siectē comē indē hādē dair wi thās mede lidē op dese tȳt Hier salmē wat toe doen

datmen seyt indē āphōr. Twijf en wort
nz ambidexter dat is dat si beyden han
den teuens nz en werct. op welc woert
galien⁹ seyt Het sijn veel mānen die mit
beyden handen effen gelijc werckē dat
wi vandē wiuē nz gesien en hebbē noch
gehoert twelc geschiet vā gebreckelich
eit haerre naturē wāt si is nauwe starck
genoech te werckē mitter rechter hant
eñ alsoe veel myn in die lufter \ mer die
mānen hebbē starke zenen eñ starke la-
certen aen beydē siden eñ hebbē starker
hetten eñ dair ō gheuallet dicwijle dat si
mit beyden hāden wercken

Dat xxix. ca. vande vingheren
Igiti dat sijn vingeren eñ hietē di
giti daer om datter x. sijn vā decē dē na
me nemende wāt decēter is tamelic \ eñ
si hebbē ond̄ hē een waer getal eñ eē ta-
melike ordenanci als ysi. seyt Die eerste
hiet pollex dat is eē duym daer ō dat hi
starker is dan enich vandē anderē ende
coemt vā desen woerdekē polleo. die an
der hiet index eñ salutaris of demōstra-
tiu⁹ wāt wij daer mede vol na alle grue
ten eñ alle dinc wijsē. die derde hiet me
dius die welke onscamel is. die vierde
hiet anulari⁹ want daer aen twingerlijn
draecht eñ hi hiet oec medic⁹ \ want mit
hem plegen dye medici die oge salue te
vergaderē eñ daer mede te bestrikē Die
vijfte hiet auricularis want wij die oren
daer mede suueren eñ krouwen als ysi.
seyt Eñ die vingerē werdē alle gad̄ van
drien benē ghemaect als constan. seyt.
die deen aen dand̄ gehanghē sijn eñ die
vier vingherē sijn mittē pecten v̄sament
wat pecten is dat is voer gheseyt eñ die
duym wert v̄sament mitter veteringhe
of hanginghe des binnenstē vanden ar
me eñ die nedste knoepkēs sijn meerre
dan die ouerste eñ bred̄ als die draghen
de is wāt watter dragende is dat moet
vaster eñ stiuer wesen dā datter gedragē
wort als constan. seyt eñ na aristo. li. iij.
Die beroerlicheit der vingerē is bequaē
te nemen eñ te houdē Itē die vingeren
sijn ind̄ lancheit ond̄scheydē si sijn grace
lic ond̄ hē gesceyden eñ gheuesticht mit
nagelen indē eynden eñ hoe dat si grace
liker eñ rechter eñ buechsōmer sijn hoe
dat si tot menigen wercke abelre sijn eñ
bequamer eñ si sijn vā luttel vleyschs ō
die lichticheit des beroerens eñ om dat
lichte geuoelen wāt daer en is niet in al
le dē lichaem dz nauwer tast dan dz eyn
delste vandē vingherē eñ dat is bi auon
turē dat si also naden zenen sijn die welc
ke int eynde vandē vingerē wed̄ om bu-
ghen eñ om die saefticheit der huut die
theyndē aen den vingerē is als cōstan.
seyt \ eñ die vingerē hebbē oec dit eygen
dz si voir den eten grouer sijn dan nadē
eten wāt eē vingerlijn dat voir den eten
nauwe vandē vinger getogē mach wer
den dat gaet naden eten lichtelic af als-
mē seyt ouer den amphorismen. Mer ic
iacob meyn dattet v̄keert is Itē aristo.
seyt li. vij. Die water vogelē hebbē tus-
schē harē vingerē also meer haer cracht
eñ hoer woninge is int water eñ die vo
gelen hebbēde bescheydē vingerē bliuē
properlit bidē water eñ werdē daer wt
gespijst als wt dien dz ind̄ aerdē wasset
eñ dese vogelē en eten geē vleysch noch
en leuen niet van enighen roue als dye
voghelen die cromme claeuwen hebbē
aen haren vingheren die alle dierē eten
diemen beyten mach ende leuen vandē
bloede nochtans en eten si malcanderē

niet mer ſi ſparen ſo wat van haren ghe
ſlacht is twelc die viſſchen niet en doen
want dicwÿle eten ſi viſſchen die vā ha-
ren geſlacht ſÿn

Dat xxx. ca. vande naghelen

Vngula dat is een nagel eñ is dat
vterſte deel des vingers int ouer
ſte buten vanden vingeren geſet als cō-
ſtantinus ſept mitten vleyſche eñ mitter
huut hem nae bi geuoecht wes ligamē
ten ſÿn vol boerden eñ totten naghelen
comē aderen zenen eñ arterien op dat ſi
dien voelen eñ natnerlike hulp gheuen
ſullen | deſe wallinghe is lanck eñ breet
eñ gelÿct der grootheit vanden vinghe
ren eñ datter ouer wallet dat gaet ouer
tghenoelen der zenen ende en geuoelt
niets nz eñ daer om machmen die nage
len corten ſonō ſeer | want die naghelen
wallen eñ men machſe corten gelÿc den
hare eñ daer om wallen ſi lanck eñ gaen
den eynde vanden vinger bouen als cō
ſtantin⁹ ſept Die nagel wallet wt ſommi
ge oueruloedicheden die ghereſolueert
ſÿn vanō herten al totten eynden ō vin-
gheren daer die roken die ingaende ſÿn
verdroecht werden vanō vterſter luchtē
eñ werden inder ſubſtancien vā enē na-
ghel verwandelt \allmen ſept int boeke
prenoſticox in cōmen. eñ dat totter hul
pen der eyndē vanden vingeren die lich
telic ghequetſt ſouden werden om hare
dunnicheit wil ten waer dat ſi gewaernt
werdē bÿder hardicheit der nagelē wāt
die nagelen ſÿn hulpe der vingeren eñ
oec een ſcierheit Item die nagel is mor
wer dan dz been eñ harder dā vleyſche
of dan cartillago dat is een knoerſelach
tich vleyſch alſt oer eñ dat voerſte vanō
nazen eñ deſer gelike eñ hi is hoernach
tich die naghel inō diſpoſicien eñ inō na
turen eñ daer om lucht hi ghelÿck enen
hoem eñ eken ghepolÿſt eñ een luttel
doerſchinich eñ inden nagelen ſietmen
onderwÿlen of die menſch ſteruē ſal of
nz want ſi ſÿn ō herten ſeer nae bi ouer-
mits den arterien die vanō herten comē
eñ wanneer die hettē vanō hertē ſchey
den ſo werden die nagelen ſwart eñ ble
ke eñ daer om betekenen ſi dicwÿle dē
doot allmen daer ſept in li. prenoſticorū
Item ariſto. li. vÿ. Die nagelen vanden
aernen werden crom eñ werden plomp
wanneer ſi op haer eperen ſitten eñ hair
iongen voeden eñ haer vloegelen wer
den wit eñ ſi werdē cranke eñ dz heeft
die aern eÿgens ſo wanneer hi ſtaet op
enen boem eñ ruſt dz hi dan dicwÿle ſÿn
claeuwen an ſiet of ſi pet plomp werdē
want hi heeft die nagelen voer tzwaert
eñ daer om op dat ſi nz gequetſt en wer
den ſoe en ſtaet hi nz garen op ſteenroet
ſen als die ſelue ſept \eñ ſoe wanneer dz
hi ruſt ſo buecht hi ſÿn nagelen inwerts
eñ ſluÿtſe op dat ſi alſo behouden mogē
werden Dit ſelue doet die leeuwe eñ die
dieren die crōme nagelen hebbē Itē die
ſelue ſept li. vÿ. Alle vogelen mit crom-
men claeuwen hebben crōme becken eñ
cort eñ enen grouen hals eñ werdē ghe
ſpÿſt van vleyſch eñ bepten die vogelē
nochtans en etenſe van haren geſlacht
nz noch en gerenſe nz te etē mer ſi vech
ten wel onōlinge mitten becke eñ mittē
naghelen eñ ſcorē malcanō om die wÿf
kens eñ om hare neſten Itē die nagelē
ō vogelē werdē ōwandelt eñ oec inden
dieren naō ſceppenis te ſien eñ nadē ge
ſicht want indē mēſchen waernē ſi dien
eñ vōierenen eñ indē vogelē veſtighenſe

eñ wapenen den vogel eñ indē dierē soe
ōwaren ſi den voeten eñ ſcopenſe waer
bi in ſommighen dierē ſijn die naghelen
ront eñ heel als indē paerdē eñ in ſom-
mighen ſijn ſi lanc eñ afgeſneden als in
den verken. ¶Men ſept van ariſto. li xiij.
Alle dier dat knoken hoech ſtaende he
uet als die verken dat heeft gheſplitte
claeuwen eñ die natuer ſet die ſtarkich
eit der dieren inden nagelen waer af a-
riſtoti. ſept li. xiij. Die natuer ſet altoes
die gropinge inden leden der welker die
dieren gebruken als ſi doet inden tandē
die welke ſijn als ſagen eñ inden naghe
len om die groplicheit eñ hulpe

¶ Dat xxxi. ca. vande zijde

Latus dat is een ſide nae ſpidoruz
daer ō dat ſi ſcuult indē leggenden dz is
inden genē die leggen eñ die lufter deel
des lichaems is trager wat te doē dan
die rechter ſide wāt inder rechter ſide is
dat beroerē abelſte mer dat deel vander
lufter is ſtarker eñ ghemackeliker den
menſch enigē laſt aen te hangē want die
lufter ſide diemen leua biet is geſept vā
leuando daer ō dat ſi bequamer is pet te
hefken ok te draghen als pſi. ſept Want
die lufter ſide draecht altoes den boeke
laer eñ tzwaert den coker mittē pilen eñ
den dolle eñ anō laſten op dz die rechter
hant vrp eñ los weſen mach om wat te
doen eñ dat ſi grijpē mach ter wapē / pſi.
Die ſieden werdē ſeer geſtarct mittē be-
nen vandē ribbē / eñ die ribben hietmen
daer om coſte want ſi dz binnenſte van-
den lichaem ōwaren eñ behepndelic be
houden ſullen Itē die ribbē vanō ſiden
werden ghemaect vā veel beenren des
rugs eñ ſijn daer aengehanghē mit me
nigerhande knoerſelachtighen vlepſch
die de voerſcz beenren ōgadert als con
ſtantin? ſept Eñ deſe beenre hebben een
gelikenis na enē halven cirkel die wel-
ke wāneer ſi vā beyden ſiden ōgaderen
aen dat rugbeen ſo ſchinet een cirkel te
weſen Eñ als ſi mede aen die borſt comē
als cōſtātin? ſept Der been ſijn xiij. als
aen elker ſide vij. geſet die welke mit vij
crancken beenkens vā kerſtelighē vlep-
ſche aen gebondē werdē inō gauelē van
der borſten of aen die ſplanter ō borſten
der welcker dat ouerſte cranc eñ kerſte-
lich als een ſwaert geſcarpt wert \ende
wort den monde ō magen onō geſet tot
enen beſcherm des hertē waer af datter
belopen mit allē xxx. beenre eñ ij. inder
maligh e ō borſten eñ der zijdē vanden
welken is daer xiij. inden ſiden eñ inder
cōpoſicien der borſt \ eñ x. ſijn daer after
bijden rugge eñ vij. kerſteliger beenre
die alle die andere te ſamē ōgaderē als
cōſtan. ſept Itē die zijdē werdē dicwijle
gequetſt vā ſaken vā buten als vā vallē
vā ſlaninge van ſtotinge eñ deſer gelijc
eñ onōwijlen van ſakē vā binnē als van
lopinge ō humorē in die hollicheit ō rib
ben eñ daer ōtrent eñ onōwijlen comen
dair apoſtemen als pleureſis die welke
waſſet vā enen apoſteme in die dunnich
eit ō ribbē wes tepkē ſijn ſericheyt ō ſidē
ſaghe die ſcarp is eñ hoeſt eñ hi wort te
voerſtē bekēt bidē bloedigē ſpekel iſt dz
hi vā bloede comet / mer coēt hi vā cole
ra ſo is die ſpekel geel eñ iſt vā fleumen
ſo is die ſpekel wit / eñ iſt vā melācolien
ſo is die ſpekel brunachtich nochtās co
met hi ſeldē vā melancolioſer humoren
als inō practica gehouden wert eñ alſul
ke apoſtemē wāneer ſi inō ſiden gewor-
pelt werdē ſoe brenghē ſi grote ſericheit
in eñ vlammighe ende dan en mach die

sieke daer op nz leggen noch slapen als
men seyt in prenosticis dattet goet is dz
een mēsche rusten mach opter ziden eñ
sonderlinge op die rechter side wāneer
die mensch in scarpen saghe is eñ in he
ter sochten leyt want het is een teyken
dat die steden daer omtrent nz gheapos
temeert en sijn eñ dat die gheestelike le
den vryer sijn eñ dat si hem breet makē
mogen op dat die mēsche hem te bat v̄-
ademen mach want die mage noch die
ander leden en drucken die gheestelike
leden nz ende het geualt oec vanden on
derscoten daert ydel is eñ onder dē rib-
ben dat daer wijnt v̄gadert wort eñ dat
hi daer inden vellekens vanden ribben
besloten wort waer af dat prekelinghe
eñ grote weute wort twelc mit opruspē
best en wech gaet eñ geuallet ond̄wijlen
van toelopinge der grouer humorē dat
die stede bestopt wert eñ v̄hart. eñ daer
om verharden die steden vanden sidē al
te seer of treckē te samen of si werdē ho
ge geheuen eñ daer om seytmen in pre-
nosticis ypocratis \ prenosticeren dat is
dingen te seggen van enen siekē hoe dz
hi hē thyeren sal als leuē of steruen dair
om seyt hi in prenosticis Indē ond̄scho
ten sijn si sōder sericheit eñ sijn si morwe
of weke eñ sijn si wel gecōponeert ghēs
eñ harwaert so ist goet / mer sijn si barnē
de eñ swerende eñ mitten cramp wijde
wtghestrect eñ sijn si vercrompen als in
den cramp pleecht te vallen eñ sijn si on
gelijc onderlinghe eñ is enich vā hē die
pols groot als springhinge dz is quaet
want het beteykent nauwicheit des a-
dems eñ v̄ureemdinghe des sins twelc
waer is inden genen die in scarpē zage
leggen eñ sond̄linge als dat gesicht vre
selic is eñ ongeordineert als die selue cō
mentator seyt mer is dat beroerē der o-
gen gheordineert so en isser so grote vre
se niet

Dat xxxij. ca. vande rugge

DOrsum dat is die rugge vā durici
e geseyt dat is vander hardicheit
daer om dat hi harder is dan die ander
delen des lichaems int ouerste oft een
steen waer aen te tasten eñ is starc om te
draghen eñ durachtich om te lijden den
last als ysi. seyt Die rugge hietmen oec
tergum in latijn daer om dat wi daer op
legghen twelc die mensch alleen mach
doen eñ die ander beesten leggen opten
buke of opter zijden Eñ als ysi. seyt soe
hiet die rugge daer om tergum van te-
ro teris terere dz is wriuen wāt die rug
ge wort mit meniger pinen gewreuē nz
alleen die rugge der dieren mer oec dye
rugghe der gewapender mēschen \ als
die selue seyt eñ oec remigius / tergum
mach geseyt werden van teros in griex
dat is rotūdum in latijn eñ ront in duyt
sche daer om dat die rugghe des diers
heeft een ronde ghedaente eñ daer om
oec dat alle die benen des lichaems wer
den gefondeert opten rugge alst scip op
ten bodem of nadē bodem vandē sceep
Item als ysi. eñ constantin⁹ segghē soe
beghint die rugghe vandē afterstē des
hoefds eñ strect al henen bijden nyeren
Item die rugge is gemaect vā veel be-
nen eñ knoken eñ dat was noot om vier
derhanden saken Inden eersten wāt hi
is een fondament van alle den anderen
op welcke alle die andere benen gheset
sijn alst scip is gheset opt middelste des
bodems Inden anderen want die rug-
ghe is beschermer eñ een decsel der bin

nenſter darmē Inden derden want dpe rugge is een hulpſter eñ een lepdtſman ō zenen die vanō herſſen comē tot meni gherhande ſteden des lichaems neder waert gaende op dattet willich beroerē eñ dz voelen ghens eñ harwert geſtort mogen werdē eñ gelepdt Indē vierdē dat die rugge een ſtuerer weſen ſal des morchs dz vanō herſſen neō coemt en- de dat hȳſe vanō quetſinghe van binnē beſcherme Itē dz dier is vā veel benen ghemaect op dattet hē te lichteliker op richten mach eñ bugen mach eñ op dat tet den laſt diet op hē crȳcht te ſtarkeli- ker dragen mach Item die benē vandē rugge hieten ſpondilia dat ſȳn knoken ende ſi ȳn hol op dat dat morch datter langs pleecht te leggen datmen nucha hier te lichteliker gedragen eñ geuoert mach werden totten neōſten ledē om eē willich beroerē te makē wāt die doecht eñ die natuer vanō herſſen eñ vā nucha is alleens als cōſtan. ſept Eñ daer ō is ſi mit enen dubbelden velliken ghecleet als die herſſē als die ſelue ſept waer dz ſake dat dit morch inō pipē vandē rug- ge vā enigher ſaken beler waer of ghe- quetſt ſoe wort die doecht ō vielen ghe- quetſt eñ wort becōmert in ſinen werckē ghelīc als die herſſen becommert wort wāt een dier dat in nucha gequetſt wert dat ſterft licht eñ daer om heeft die na- tuer die knoken hart eñ ſenich gemaect eñ ſcarp eñ teckich op dz dat morch bin nen te bat beſchermt worde eñ om alle quetſinge te weōſtaen eñ die huut of dz velle vandē rugge is daer dicker eñ har der dant anōs waer is eñ dat is om die ſake voerſcr Item die rugghe lȳdt dic wȳle veel paſſien vā binnen eñ van butē want vā buten lȳdt hi ſlagen eñ villinge eñ menigerhande quetſinghe eñ vā bin nen lȳdt hi crampe als trecſinge der ze nen eñ ōuullinghe der humoren eñ be- ſtoppinghe ō weghen eñ der toepaden eñ ſteecten eñ menigerhande paſſien

Dat xxxiij. ca. vander borſten

Dectus dat is die borſt eñ is een be nich deel eñ dat ouerſte tuſſchen dē mā men eñ dē pulpas pulpa dat is vlepſch ſonō verheit dat is die ſtede tuſſchen dē tween ſiden voer bouē aen der borſt een goede ſpan breet eñ ſondlinge die ſpaci e die is tuſſchen den tween māmen als pſi. ſept Itē nae pīdo. eñ conſtātinū ſoe iſt fondament borſt indē rugghe ghelet des welcs een grote hollicheit is op dz ſi verwaren ſal die dingē die daer binnē ſȳn gelet eñ ſi dat hert eñ die longē mit ten anderen geeſteliken ledē ōwarē ſal eñ beſchermen eñ die grootheit vander hollicheit ō borſten was noot eñ orbaer lic op dat die longen ghens eñ harwert gebreedt mach werden om den hetē ro ke des herten te ōcoelen ende die borſt was benich ende zenich om die meerre ſtarkicheit wil eñ om die meerre beſcher menis der leuentliker leden Item die borſt wort omganghen binnē mit eenre hande vellekens mit eē eenrehāde vet ticheit eñ wort dair mede geuelticht om des voetſels wil ō natuerliker hettē om die hetten te bat daer binnē te behoudē eñ om die ſaeftcheit ō coutheit vanden benē ō borſten Item als conſtan. ſept ſo ſȳn daer twe hollichedē inder borſt van malcanderē mit eenrehande velliken ghelchepden eñ dele ſchepdinghe was noot op die auontuer of die blaſinghe ō borſten in enē deel bȳ enigē gheual ver

loren bleue of after ghelaten worde dz
dan die and̄ hollicheit een hulp waer eñ
gehouden worde totter bewaringe des
diers want worde daer die adem in be-
sloten een mensche soude lichte steruen
Item dz hert eñ die longen werden mit
vellekens te samē gebonden eñ op dz si
wt hare steden ganghen mogē eñ ghe-
weyndt werden als cōstan. seyt li. ij. ca.
xv. Die borst is een fondament der man
nen eñ dat nz alleen om d̄ scierichеit wil
mer oec om d̄ hulpen wil want mit hare
vleyschicheit decken si die borst eñ tem-
perē die coutheit des beens vand̄ borst
eñ beschermense oeck vander butenster
quetsinge der couder luchten Item die
mēschelike borst is een alre edelste lit dz
wesen mach want het is die stoel d̄ wijs-
heit eñ die woninge der hetten des le-
uens eñ der groylicheit ende d̄ starcten
want wāneer si wel gedisponeert is mit
ten binnensten die ond̄ haer besloten sijn
eñ dat die gans eñ gesont sijn so sijn alle
die ander leden des lichaems bat te vre
den eñ te starker in haren wercken ende
ist oec v̄keert dat die borst mit haren toe
behoren sieke is of qualiken te vredē so
is alle dat āder veruolch des lichaems
v̄arghet eñ qualiken daer an Item dye
borst lijdt menich sins als wāneer die ze
nen eñ die ligamenten vandē hals pipe
mit groter couden gheslagen werdē eñ
werden in haren wercken belet eñ ond̄-
wijlen van alte groter hetten eñ droech
ten die sijn substancialige humoer verte
rende is die de zenen d̄ borsten v̄crimpt
alst schijnt in ptisicis eñ in ethicis als in
dē genē die v̄teert sij vā alte groter het
ten eñ ond̄wijlen van alte groter bloedi
gher vuchticheit of vā fleumiger vuch
ticheit vervullende die wege vand̄ bor-
sten waer af dz ond̄wijlen stickinge coēt
eñ ond̄wijlen heescheit eñ afhalinghe d̄
stemmen als constan. seyt Eñ onderwij
len van corrupter humoren die v̄gadert
is inden vellekijns d̄ borsten vandē wel
ken die borst apostemeert wort eñ die a-
dem wert becōmert also dattet dier ond̄
wijlen smoert eñ ond̄wijlen lijdtse vand̄
aenbindinge der andere leden die ghe-
quetst werden \ want wanneer die stroet
of die longen of die mage gequetst wer
den so moet die borst van node liden en-
de die passien der borsten sijn seer vrese-
lic eñ sonderlinghe die binnenste om die
sibbicheyt der herten daer die stoel des
leuēs is want het hindert hair meer die
steecte van binnen al is dye steecte cleyn
dan een grote wonde anderswaert indē
arme of in een ander lit die sceppenis vā
der borst wort verwandelt indē mensch
eñ inden voghelen als aristo, seyt want
die mensch heeft een brede borst eñ een
luttel v̄heuen vand̄ rechter side eñ vand̄
lufter side eñ midzen slecht twelc is een
teyken van modicheyden eñ van doech
den eñ geen dier en heeft māmen inder
borsten dan die mensch eñ die elephan-
ten Als aristo. seyt li. ij. Die dieren heb
ben māmen ind̄ siden of indē buke \ als
die verken hondē ezels eñ die coyen als
die selue seyt Si hebbē veel vruchtē die
de māmen inden buke hebbē Alst open
baert indē hondē eñ indē verken dan die
dieren die inden borst māmen hebbē alst
schijnt indē mēsche eñ indē elephant die
nijmermeer of selden meer wīnē dan eē
vrucht Als die selue seit li. v. Die voge
len hebben ghemeynlic een scarpe borst
ende sonderlinghe die voghelen die te

rouen pleghen als aernen eñ valkē ende haer gelike die mit crommen becken sijn eñ mit crōmen claeuwen of nagelen eñ die luttel vleysch hebben ende goede vlucht eñ scarp gesicht want si sien haer spise seer verre eñ daer om hebben hem die vogelen seer hoge inō luchten meer dan die anō vogelen als aristo. sept li. ij. Die scarpicheit der borsten in allen vogelen is een bewijsinge vā moedichedē eñ van goedē geslachte als pli. sept van den hapck dat die moedigher is inō borsten dan inden beck of inden voeten Die hapck is gewapent ende daer om is hi moedich inder borsten want inō luchten slaet hi sinen roef eñ werpten neder ter aerden

Dat xxxiij. ca. vande mammen

Mamilla dz is een māme om ō ronde dicheit wil hiet si mamilla want maso in griex dat is rotūdum in latijn eñ ront in duytsche \als pli. sept Papilla dat is dz tepelken vanō borst of thoeft twelc dat kint begrijpt mit sinen lippen eñ suuctet dat melck wt eñ wort daer om gheheten papilla wantet vanden kinderē ghetast wort van palpo pas pare. Item die mānen worden borsten geheten want naō dracht ist dattet bloet niet ōteert en is ō uermits natuerlikē voetsel so bloyet ende drijft bijdē toepade in die māmen eñ ouermits die doecht van haer so crijget een gedaente van melc eñ begint te witten als pli. sept. Item als constan. sept so sijn die māmen vā clieriger substancie ghemaect als vā morwen eñ wittē vleysche als die natuer des melcs is. Item die aderen eñ die arterien sijn clierich in der substancien vanden māmen eñ daer ondermenget bijdē welkē dat bloet mit te ngeest gestort wert totten māmen eñ die māmen sijn oec inō borsten gheset op dat si bijder herten wesen soudē op dat ouermits der cokinghe ō hetten vandē hert dat bloet lichteliker ōkeert mocht werden inder naturen vā melke wāt dz bloet comende ouermits ō holre aderē totten hart eñ daer na voert gaende tot ter borsten eñ ten lestē schietet doer totter māmen eñ ōwandelt hem daer ouermits cracht der hettē in harē spongiosē vleysch in een melkige natuer eñ tvleysche vanō māmen is bol vleysch eñ hol eñ open als een spongi waer bi dat si bequaem is om melck te winnen eñ te crijgen totten voetsel eens ygheliks kints Item die māme heeft dit eygen alsmē sept ouer den amphorismen Dat die wiuen die haer dracht ōwerpen sullē dien slappen die māmen Daer af die selue ypocras sept Is dat sake dat die rechter māme morwet of slappet na dien dattet een mouwe ontfangen heeft dz is tekē dat si een knechtkijn verwerpen sal \eñ slapt die lufter māme so salt een maechdekijn sijn eñ slappen si beyde so sal si ōwerpē thnechtkijn eñ tmeysckijn wesreden daer galien? bewijst in cōmentis dz die clepnicheit der māmen betekēt luttelheit des melcs /want als dz kint sijn volcomen voetsel niet en heeft so moet die mucht verworpen werdē Item ypocras sept den wiuē inden welkē dz bloet ōkeert totten māmen betekent toecomende raserie wes reden is na galienū want wāneer dat warme hete oueruloedighe bloet loept tottē māmen eñ ist also dattet ouermits groter hettē in ghenen melc ōwandelt mach werden eñ dz bloet gerefolueert is in scarpē roke soe

begeert dat hoeft eñ also brenget razeri
in die mēmania of melancolie hiet ō die
bedroefenisse d̄ herssen Itē die selue seit
int selue boeke is dz sake dattz twijf die
mēstrua houden wil so sal si coppen set-
ten op die māmen dat is ond̄ den aderē
vander māmē die vandē moed̄ op clim
men Als galien⁹ seyt wāt ouermits die
aenhalinge der coppen so wert dz ouer
uloedighe bloet aengehaelt tottē mam
men eñ also wort dye ond̄ste lopinge vā
den menstruum te minre of gheminret
als die selue galien⁹ vertelt Itē hi seyt
int selue boeke Is dat sake dat een wijf
die kint draecht dat melck vten borsten
loept dat beteykent een crancke vrucht
mer ist dz die māmen hart sijn dat betey
kent een gesonde vrucht Item als dye
māmen seer cleyn sijn eñ daer magher-
heit bi is dat is teyken van cranckicheit
der vrucht naden ontfanc eñ is oec tey-
ken dattz gecorrūpeert is eñ datter mis
dracht wesen sal Item is dz sake dattet
een knechtken is so is die rechter mam
me meerre dan die lufter eñ salt of ist eē
meysken soe is die lufter māme meerre
eñ dese teyken sullen eerst wesen als die
dracht hē bestaet te roerē\ als aristo. seit
li. xix. Itē als die selue seyt Dicwijle
werden die māmen alte hart als si alsoe
veel melcx hebbē eñ vand̄ bewrongelin
ge eñ ist datter een haer op wasset als si
so hart is so gheualt haer grote pijn eñ
grote siette eñ men hietse pilosa | eñ die
zericheit en sal nz v̄gaen voer dattz hair
wt is als aristo. daer seyt Item die sel-
ue seyt int seste boeke Dat die dieren die
veel māmen hebben die hebbē veel sonē
eñ hebben die māmen beneden hangen
alst schijnt ind̄ teuen eñ inder soegen\ eñ
als die soch baert of werpt soe gheeft si
horē eersten zoē die eerste māme den an
deren die ander māme eñ also voert vā
den anderē. Eñ die dieren die luttel mā
men hebben die hebben luttel kind̄\ alst
wijf eñ die elephant die hebbē haer mā
men ind̄ borsten staende Die māme is eē
lit dat behoeflic is tottē voetsel d̄ drach
ten eñ is ontfangende dz mēstrualighe
bloet totter winninghe des melcs als si
dz onsuuer bloet ontfangen heeft dat su
uert si eñ v̄duwet eñ maket soet eñ dicke
eñ beschermt dat hert eñ die borst | eñ si
ond̄scheit dat geslacht eñ die ouderdom
eñ bewijst wanneer die dracht ghecorrū
peert is eñ si is ront lāgwerpelt zenich
eñ vleyschich hollachtich eñ opē als eē
spōgie etce. alsmense den tāden d̄ cleyn
re kinderen reyket

Dat xxxv. ca. vanden longhen

Ulmo dat is die longē eñ is blaes-
ballich des herten In die longen is een
geest die welc al blasende eñ arbeydēde
die lucht ontfaet eñ wt seyndt wāt si is
altoes in enen stedigen beroerē als in a
demende eñ wt \als ysi. seyt Itē die lon
gen is ghemaect vā morwē vleysche eñ
vā luchtigen eñ is gelijc gecoaguleerde
scuum als constan. seyt wes hulp is op
dat si dat hert al om beuangen sal eñ die
coude lucht hē toe brengē op dattz hert
in getempertheidē bliuē sal eñ die lōgē
is oec een instrument des geests eñ der
stemmen dye gheest was noot om des
herts wil op dattz ouermits aentreckin
ge d̄ luchten v̄coelt mocht werdē eñ oec
ouermits hare engicheit die rokighe o-
ueruloedicheit wtghedreuē mocht wer
dē eñ daer ō is die lōgen midzē tusschen
thert eñ die stroet op dz die lucht vluchs

totten hert nz in breken en soude op dat
si mit machten die ontfangē lucht tem-
peren soude Item die longē is een ghe
likenisse eens cellekens eñ onthout die
coude lucht om die hetten des hertē te
saeftigen want die stēme en mach nz ge
maect werdē sonō die longē noch die a-
dem als aristo. sept li. xiij. Eñ daer om
om die voerscz saken is dat vlepsch vanō
longen morwe eñ licht eñ hol op dattet
lichtelic die lucht verwandelen mach in
sijnre naturē Inden anderē op dz die le
uendige geest also te lichteliker gangen
mocht inden ventrikel des herten wāt
ventrikel dz is voer gesept thert heeft
drie ventriculē dat sijn drie vaetken bin
nen daer dz bloet des herten in lept om
te behouden dat leuen ō sielen eñ is ghe
mepn Als aristo. sept Dat alle dier dz a
demende is heeft een longen eñ alle gā
gende dieren ademen eñ sommige wa-
terighe dieren ademen als die delphin
dat sijn meerswijn Item alle dieren die
winnen hebbē een swarte longē eñ heb-
ben oec veel bloets om die hettē der na
turen Item die longē des diers dat epe
ren lept is cleyn eñ droghe eñ mach op
geblasen werdē eñ hefken of swellē als
aristo. sept eñ als die selue sept li. xij. sō
mige dieren en hebbē gheen longē mer
si hebben voer die longen een dinc dat si
brancus hieten Itē die selue sept li. xvi
Alle dier dat longen heeft is heter dan
dat geen longhen en heeft eñ het heeft
oec veel meer bloets dan dat anō Item
die longen lōdt dicwijle veel passien on
derwijlen van humorē die vten hoefde
comē zigen inden pipen vanō longē en-
de dan werden daer veel passien of naō
wandelinge der humorē of na meniger
hande vlopinghe der humorē die tottē
beghinselen ō humoren vlieten als sijn
squmanci dat is een swel in die stroet of
in die kele eñ ptisis hoest heetscheit scar
picheit ō stemmen eñ deser gelike eñ on
derwijlen lōdt si vā ogaderinghe die in
den pennen ō longen ogadert sijn daer
ptisis af coēt dz die luden ptisick maect
eñ anō veruaerlike suucten alst schijnt in
den genen die bloet spuwen of etter als
constātin? sept Itē onōwijlen lōdt si vā
ulceracien hare properre substancien eñ
dat geschiet vā scarpicheit ō humorē da
lende totter substancien ō longen eñ al-
sulke passie en wort nz lichtelic genesen
want wāneer die substanci ō longen ge-
ulcereert is of ōsworen vanō scarpicheit
der humoren om die cranckicheyt ende
dunnicheit ō longē so en mach si nz lich
telic genesen werdē om die stedelike be
roeringe want si moet altoes in roerin-
ge wesen want wāneer si also doergaet
is vanō sweringe so schiet die lucht dpe
si nae haer trect altemael doer endē en
mach daer niet gehouden werden waer
bi dat si dat hert nz te punt dienē en can
dattet getempertheit crege eñ daer om
moet dz hert in hē seluen vulen eñ ver-
gaen Item aristo. sept li. xij. Is dat sa
ke dat enich dier ademt in sinen eten eñ
valter dan enighe spise int hol vanō lon
ghen so coemter die hoest af of worgin-
ghe of stickinge want die hoest en is an
ders niet dan een beroeren ō doecht die
daer gesielt is om wt te cruden die ouer
vloedicheit bijdē instrumētē des geests
als constantin? sept Daer selstu vergade
ren vten voirscreuen dingen dat die lon
ghen properlick is een instrument des
herten dat si dz hert vercoelt ouermits

die subtilicheit hare substancien esi verandert die aengetoghen lucht esi vormt die stemme esi nymmermeer en is si stille want si maecter haer onderlinghe en ghe ende wydt haer seluē esi spreyt dye lucht totter veruollinghe der hetten esi behout die in haren ballighen esi gaetkens want also lange mach een dier leuen onder den water sonder smorē alst lucht inden longen besloten mach houdē ende ouermits der hollicheit haers beroerens soe beroert si die lucht esi maectse puer esi geeft den leuendigen geest dat is ō herten stedich voetsel esi si schepdt dat rȳc des herten vanden anderē sinnicken instrumenten esi si wint esi maect scumighe humoren esi si omuaet zidelic ofter siden die substanci des herten esi wāneer si pet lydt mit enigen ongheual soe haest si ter doot wāt si bedroeft esi belet dat werc der leuendiger doecht Alle desse dingen seyt constan. aen een of bȳder ordinancien

Dat xxxvi. ca. vander herten

Dit dat is thert als plido. seyt cort wort gesept van cura / cura dat is sorge daer om dat alle sorchuoudicheit esi alle sake der cōsten int herte blyft esi is welcker longen na bi is als wanneer dz hert van gramscepen onsteken wert datz dā mitter hulpen der natter longen weder ghetempert worde esi het is int middel des diers gheset op dattet tot alle den leden esi leuen beroeren geuen soude als plt. seyt Itē als constan. seyt so is thert een vleyschige substanci vol vilmen ende hart langwerpelt ende ront dat hert was hol om die behoudinge der hetten Item thert is fondament van alle den lichaem esi het was dair om vilmich op dattet te lichteliker al breydende esi en ghende hem te bat roeren soude esi het was oec hart op dattet nz lichtelic ghequetst en soude werden esi het was oec ront op dat die meere oueruloedicheyt vanden geesten in hem gemaect mocht werden Esi het was oeck langwerpelt op dattet inder scarpicheit te bat gripē soude die hetten Item dz substanci des hertē wort gelet tusschen beyde die holicheden vander borst int middelste des diers op dat die leuendige geest gedragen mach werden vanō hertē als vanden center totte circūferencien alle des lichaems \centrum dat is een dinck dat recht midzen staet of leyt als dye aerde of dat aertryck inō werelt esi alle dingē die daer omtrent sȳn dat hietmen circūferencien esi also is dat hert een centruz int lichaem esi alle die anō ledē die daer om staen bouen beneden esi beyden dat sȳn circūferencien Item dat hoeft des herten datmen tscarp hiet dat wort ghe set aen die lufter syde des vuchten lichaems\ esi want in desen scarpē deel des lichaems die leuēdige geest meest groyet esi woent daer om wort die pols starcste geuonden indē lufteren arme esi dat hert des menschen neycht meest ter luchter siden op dz die couheyt der lufter siden te bat getempert mach werdē ouermits der hetten des herten wāt die lufter syde vān naturē couder is dan die rechter syde Item dz hert heeft twe hollicheden als dye lufter dye ter scarpicheyt gaet esi die rechter die daer binnen onō is esi dese holliche den werden ventriculen des herten genoemt esi tusschen desen ventriculen is een gat dat van sommighen ader genoemt wert of die holle

wech \dit gat is tegen die rechter side al
breet eñ teghen die lufter side al nauwe
eñ dat was noot op dattet bloet dz van
den rechterē ventrikel coemt gesubtijlt
worde eñ also soude die leuendige geest
of die geest des leuens te lichteliker ge
wonnen worde Itē augusl. sept int boe-
ke vanden onbeschepde der zielē eñ des
geests dat indē rechter vētrikel des her
ten meer is vanden bloede dan vanden
geest eñ inō lufter meer vandē geest dā
vāden bloede want daer wert die leuēt
like ghewonnen om dat dier leuende te
maken also wort die geest ghebreydet o
uer al den lichaem ouermits sōmige ar
terien eñ dat lufter deel des hertē heeft
een dubbelt gat dat een binnen den arte
rien der ader die dz bloet draget vander
herten totter longhen Dat ander gat is
daer die meeste arteri wt coemt die wel
ke fonteyn is alder arterien vā alle den
lichaē bynder welker die pols inder her-
ten gewonnen wort eñ machtelic in dpe
lufter side om der saken wil voirscreuen
eñ also oec die rechter side heeft ij. gate
ren dat een gat in een ader die men hol a
der hiet draghende dz bloet vanō leuer
totter hollicheit der herten vanden an-
deren gate gaet wt een anō vander arte
rien om dat si die longē voeden sal ende
dese gaet werden gedect mit sommighē
vellekijns die tbloet wt sepnden vander
herten tot indē geest /daer na wortet ge
sloten verbiedende sinen wederkeer \eñ in
elken ventrikel des herten is een eenre
hande stuck butèn twelc den clepnen oer
ken gelijct eñ dese twe stucken des her-
ten hieten clepne oerkens inden welken
die aderen eñ die arterie gewortelt wer
den eñ gheuesticht Item thert heeft in
synre breetheit sommige kerstelighe de
nen die welke hietē stoel des hertē Itē
om dat hert gaet een eenrehande doecs
ken twelc men capsula cordis hiet ende
dit doecsken wort gecōsolideert of vast
ghemaect mitten doecskens ō borstē de
se pāniculus of doecsken en wort niet al
te na der herten genoecht op dz sijn be-
roeren nz belet en wert twelc der herten
noot was op dattet een fondament we-
sen soude der natuerliker hertē waer af
dat dier ghewonnē wort \hier toe heuet
constan. gesept li. iij ca. xij. Item aristo
tiles sept li. ij. Datter geen lit en is indē
lichaem inden welken tbloet also fix is
als int hert tbloet der longhen en is nz
fix mer inō herten ist fix. Item die
selue sept li. ij. Thert is in allen dieren
midzen gelet vanō borsten sonō indē mē
sche want des mēschen hert neycht ter
lufter siden eñ dz deel des hertē neycht
totten binnensten der borsten in allē die-
ren sonder inden vissche want dz scarpe
deel in desen hangt ten hoefde waert in
die stede der ōgaderinge vanden brankē
Item inden selue sept men dat alle dier
hebbende bloet dat heeft hart eñ leuer
Item die selue sept li. xij. Indē hert ist
beghin vanden aderē eñ daer is die eer
ste doecht die bloet scept \eñ sijn bloet is
suuer claer eñ hete eñ meest vā sin ende
het is den verstande bequaem Item int
selue boeke tbeghin des voelens ō sie-
len is inder herten ende die sin of voe-
len ende hert sijn altoes stedelic eñ men
sept int xiij. boeke | dat dat hert wort int
voerste deel der borsten gheset ende int
middel | want het is beginsel des leuēs
ende alle beroeren |eñ alle sin is in hem
Die sin ende dat beroeren en is niet dan

int voerste deel des hertē eñ daer ō wor
det dat middel eñ dat leste onderscheyden eñ die adem gaet eerst totten binnē sten des hertē eñ die natuer der sceppinge vanden herte is vanden aderen ende is vanden ghestacht der aderen ende die gheleghentheit des hertē is bequaem want het is ghesēt in die voerste stede ende in die ouerste want dat alre edelste is dz wort natuerliken in die edelste ghesēt eñ dat herte is edelre dan alle die ander leden eñ dair om ist int middel des lichaems gheset der welker men vā node behoeft want het is voullinge der dieren ende een complement noch daer en is gheen lit aen den liue dat also nodorftich totten liue is alst hert \want wā neer thart ghewont is so sterft dat dier eñ daer om is tlichaem des herten mid sen ende sijn sceppenis is in enen dicken lichaem dat natuerlic hol is wantet beghin vanden aderen is van hem of wpt hem ende is hol om te ontfangen dick bloet om te behoeden des beginsel des beroerens eñ in genen leden en is bloet sonder aderē dan inō herten alleen wāt dat bloet coemt vter herten eñ gaet indē anderen aderen \ eñ het en coemt totter herten nz vā anderen stedē wāt dz hert is een fōtepn eñ een beginsel des bloets eñ het is dat eerste lit datter bloet heeft alst getoent wert vter anathomien |wāt die sceppinge des hertē openbaert eerst bloedich eñ het is tbeghinsel dz beroerlic is alle ghenoechliker dinghen ende der hinderende dinghen eñ int gemepn soe beghinnen wt hem die beroeringhe alre sinnen ende kerē weder tot hem eñ sijn doecht wort ghesprēdt tot allen leden na eenre manieren eñ in sommigen dieren wert een been int hert ghevondē als inden paerde eñ inden herte ende in aldus sulken dieren die grote hertē hebben wāt men set dat been int hert om eē onderstant te wesen ghelijc datmen benen set in anderen leden eñ int herte der dieren die grote herten hebben sijn drie ventriculen of celletkens eñ indē dieren die clepne herten hebben is der twe eñ daer om sal eē buke wesen int herte des diers wāt tijert sal die stede wesen daer men tbloet ontfanghen sal dat puer ende ghetempert wesen sal inder quantitepten ende qualitepten dz is inō groot heit ende inder ghedaente ende is seer heet eñ vucht wātet hert is tlit daer die eerste doecht in is hier toe heeft aristoteles ghesept li. iij. daermen veel dingen sept van deser materiē Item li. xvi. dat tet hert sal tslot wesen des diers eñ dair om wortet hert eerst ghescapen eñ om die hetten des herten ende om den wtganc der aderen van hem soe heeft dpe natuer een cout lit gheset recht in contrari des herten als die herssen \ ende daer om wert dat hoeft ghescepen inō winninge nader sceppinge des herten |het gheualt dattet hert lijdt of vander medebijndinghe der andere lede | als constantinus sept of van sijns selues onghetempertheit Eñ is dat sake dat die ouergaende hetten inder herten domineert dat is bouen gaet so fiedet dat bloet herteliken op inder herten eñ wort seer beroert ende alsoe wort die vulicheit des gheests ghequetst eñ voorde dz hert vā alte grote coutheit gedwonghen so sou de dat bloet bewonghelt werden of gecongeleert eñ alsoe sonder dan die doot na comen eñ onōwijlen lidet van enen a

posteme die sijn huusken venijnt wāt dā
en leuet dat dier nz langhe Item thert
coemt wel beuinghe toe eñ dz coemt vā
wateriger vuchticheit die ghesprenkelt
is inden velleken vanō herten die wel
ke belet die tamelike brepdinghe eñ sijn
enghinghe waer af dz den sieken dunct
dattet hert geroert wert van stede te ste
de Item hem genalt oec gebreck vanō
ontbijndinge der geesten of der geestelij
ker doecht eñ oec valt hem ghebreck vā
der wtwasemínghe ō geesten eñ dat ge
schiet anter van alte groter vuullinghe
die de doecht beswarende is eñ schepn-
dende is of van alte groter pdelinge die
de doecht of craft ōtbonde alst opēbaert
inden genē die den hertuanc crijgen eñ
in sommigē mēschen na alte grotē sweet
of nae alte scarpe suucte Item dat hert
lydt onōwijlen vā sommigen venijnden
eñ corūpeerdē roke die doer totter her
ten schiet eñ die de wege des herts cor-
rumpeert waer af dat die doot coemt sō
der vertreck Item onōwijlen lijdet vā-
der verstoppinghe ō hoelre aderē waer
af dattet voetsel ō herten gewepghert
wert In desen eñ in menigē anderē pun
ten soe lijdt dat hert als constan. sept li.
xx. ca. xxiij. noch sept galienus in tegni
dat die doecht eñ die cōplexi des herten
wort ghetoent bi desen teplenē als bijō
grootheit des ademens eñ bijō snellich
eit des pols eñ bi sijnre stedicheit dat hi
niet af en laet eñ bi sijnre manlicheit ſeñ
bi sijne haeste werckinghe bi gramscip bi
coenheit eñ bi vwoetheit bijō breethept
ō borsten eñ bi sijnre ruwicheit / alle dese
betepkenen grote hetten inō hertē eñ al
le dingen die dese contrarie sijn betepke
nen contrari op welke stede hali sept in-
den comment Dattet hert inden mensch
hem heeft als die wortel indē boem eñ
die arterie die wassende is vten lufteren
ventrikel is gelijc den bloke des boems
eñ die verre vanō herten is die wort ge
splantert in tween delen vanden welkē
die een opwaert gaet eñ die ander neō-
waert ende die werden ghedeplt ter ma
nieren van eenre garden van telgheren
ouer alle tijt totten arterien daer thaer
staet ghesprapt inder hupt op thoeft en
de wanneer thert gebrapdt wort so wer
den alle die arterien te gader breet ghe
maect ende wanneer thert ghedwongē
wert so werden alle die arterien teuens
ghedruct eñ ouermits hare brepdinghe
wort die coude lucht aenghehaelt van-
den butensten des herten tot sinen bin-
nensten ende inden dwanghe wort dpe
vuplste roke wt gheperst die in hem ge-
wonnen is eñ trecten wt tot den buten-
sten eñ daer bi wort sijn hettē bescudt eñ
ouermits dier bescuddinge of wachtin-
ge wort sijn cōplexi ghelijc gemaect eñ
als die selue sept Die beroerlike doecht
die welke inō hertē gheuelicht is loept
bijdē arterie tot enē pgelikē deel des li-
chaems eñ draecht elke sijn proper leuē
eñ sijn epgen leuēdige hettē die doecht
dient ō herten dz op doende eñ die cou-
de lucht na hē trecktē de eñ dz sluptende
wint rokige wazem inō hertē ōdriuēde
of wt druende waer af ist dat die borst
eñ die arterie eñ anō instrumentē des le
uens gesont sijn so dienē hē die doechdē
in harē werkē eñ wanneer si sieke sijn so
en sijn si hem nz onōdanich waer bi dat
die goetheit of die quaetheit ō dienen-
der instrumenten vorderē den harte of
si becommerent om sijn wercken te vol-
brenghen . want wanneer dat starck is

ende heeft leden die hem onderdanich sijn esi hem wel hebben inden berepden esi inden nauwen of dwange so coemter voert een starke ademinghe esi een starke pols esi een starke werkinghe nader goetheit des instruments esi o doechdē esi wanneer die doecht cranc esi clepn is so en macht die arterien nz wtsteken tot allen deplinghen waer af dat coemt een minre ademinge esi een minre pols Itē is dat sake dat dz hert alte cout is of alte vucht so sal die pols mozwe wesen esi die mensch sal beroeft sijn van sijnre mā licheit esi sal blode inder koenichept wesen ende traech esi abel inder borsten en de blote vander robigher wazem waer af coemt luttelheit des haers esi is therte alte cout esi alte droghe soe salt enen serpen pols maken esi enen harden ende enen clepnē esi die ademtocht o luchten sal traech sijn esi dun sonderlinge isi dat die borste clepn is esi nauwe hier toe heeft halp gesept ouer tegni galieni ende hier mede isi ghenoech gheseept van der herten.

Dat xxxvij. capitel vanden ademe.

Henelitus cordis et pulmonis dz is die adem des herten esi der longhen is een beroeringe om die aentreckinghe der couder luchten totter ghetempertheit der ingeborenre hetten en de ghewonnen mitter wtstotinghe des seluen want dat hert en mach in gheenre wijs deruen die aentreckinge o luchten esi waert sake dattet eē clepn tōt rustede vander aenhalinghe der luchtē soe soudt ghequetst werden of het soude te niet gaen daer om heuet contrari beroeringhe want alst die longen breet maect soe trecket die lucht ende alst die longē enghe maect soe verdriuet die lucht weder Item die adem is een ghetempertheit der hetten vanden herte bij aentreckinghe der luchten ende wtdriuende dē robighen wazem des herten is die adē suuerende ende is voedende die gheeste des leuēs ende der sielē esi hi thoont welc gheest daer starc of cranc is als bouen vanden proprietepten der longhen gheseept is Item inden ademen so worter meer vanden gheest aengehaelt dā wtghecroden daer en gaet gheen clepn deel int voetsel des leuendigen gheests want hi neemt hem seluen binnen o longhen ende alsoe langhe leeft een dier sō der sticken als hem die geest butē sluut tusschen den instrumenten des adems. Item wanneer die instrumenten des adems liden so wert die gheest ghecorrūpeert ende wert verwandelt nader ghedaenten des instruments datter lidende is als constantinus seept Item die adem lijdt oec onderwijlen van ghebrec der doechden die de zenen beroert ende regiert ende onderwijlen vander bestoppinghe o dienres des gheesten die wel ke coemt vā grouer humoren of vā grouer wijndicheit die dē wech des adems bestoppende is of van enighen apostemē der longhen die de doeken beswarē de waer of vā alte grote hetten des herten ende der longen die daer bouē gaen de waer vanden welcken alle die adem cort wordet ende dun ende is die adem snel ende clepn dpe betepkent veemde hetten die de doecht versmoert esi verwint machtelijc ende is die talsinge hete ende daer dorst ende droecheipt der tō ghen nae volget esi adem clepn esi cout esi dat in scarpen coortsen dat is tepken

vander doot eñ ſyn traecheit betepkent gebreck der doechden dz hi ſinen adem nz van hem ſteken en mach eñ coutheit des adems betepkent dz die hetten die natuerlick weſen ſoude wt ſyn eñ betepkent een gebreck der doechden inō ſubſtancien des harten eñ des geeſts vanden ſeluen inſtrumēten Item die adem wert verkeert van gemeynre corrupciē der binnēſter leden als indē malaetichē indē welken die adem ſtinckende is ende gecorrūpeert want haer adem corrū peert die gene die bi hem comē geliker wys dat die adem eens ſerpents datmē regulus hiet al blaſende dpe lucht corrumpeert eñ doot die voghelen die vlie gende syn als auicēna eñ conſtan. ſeggē

Dat xxxviij. ca. vander maghen

Tomachus dat is die maghe \ ſto machon in griex dat is oſtiū in latyn eñ het is doere i duptſche daer men in gaet daer om datmen ouermits ō maghē die ſpiſe daer in doet of datter dpe ſpiſe in gaet eñ ſi is een doere des buucx ende ſi ſepnt die ſpiſe voert totten darmen \ als pſi. ſept Item als conſtan. ſept ſo is die maghe ront langwerpelt eñ hol binnen ſerp indē bodem eñ vilmich hebbēde ij. monden den enen newaert eñ den ādē ren opwaert /eñ ſi is ſerp eñ vilmich op dat ſi die ghenomen ſpiſe te bat houden mach want waer ſi binnen euen ſlecht eñ wellich ſo ſoude die ſpiſe wtgaen on uerduwet eñ ſi was dair om vlepſchach tich inden bodem op dat die ōduwinge geſtarct mocht werden want dz vlepſch is hete eñ vucht wt welke gedaente ſon derlinge die ſceppenille gropt inden li chaem des diers eñ ſi was ront op dz ſi te meer die ſpiſe grypē ſoudē Item had ſi van eenre andere figuren ghetweeſt als driehoect of des ghelycs ſo ſoude daer lichteliken vulniſſe in gegadert hebben want alſulken forme en mocht niet ghe droecht werden vanō oueruloedichept om der hoeken wil /eñ ſi was langwer pelt op dat ſi ouermits hare alte groter rondicheit die geeſtelike lede nz en quet ſede eñ op dat ſi te lichteliker den ouer ſten eñ den onōſten toe geuoecht mocht werden Item die mage eñ ten voerſten die menſchelike maghe int ouerſte is ſi nauwe eñ int onderſte breet eñ dat was noot want die menſche rechter is dan e nich ander dier ſoe gaet ſyn ſpiſe altoes newaert eñ daer om was haer die wyt hept beneden noot op dat ſi veel ſpiſen gripen mocht ende onthouden Item ſi was oec zenich om dpe begrypelichept der meerre ſubtylicheit om dier ſtarcten wil des appetyt op dat ſi vander leuerē ghecoect mocht werden ende op datter meerre hetten bewyſt mocht werdē vā der leuer totter cokinghe der ſpiſen Itē die leuer omgordt die maghe mit harē vyf pypkens gheuende haer hetten en de warmte ende ōtfact die ſapicheit en de dpe humoer daer tbloet af coemt by ſommighen aderen die welke die mey ſters in medecinen meſerapcas hietē eñ die leuer verkeert die humoren in bloe de in ſtarker werckinghe der hetten en de noch ſept conſtantinus waert dat die maghe ſubſtancialiken warm waer ſoe ōduut ſi die groue ſpiſe eñ ōteert die lec kere eñ ōduut meer dā ſi begeert eñ ō d gelikeniſſē wil ſo ſoect ſi ſeer die warme ſpiſe noch ſi en mach geē hōger lidē mer die coude mage en ōduut die groue ſpi ſe nz wel eñ warter ſchier af beſwaert eñ

verwandelt die spise haestelic in zueren
eñ in gecorrũpeerden humorẽ Itez die
droghe maghe heeft haest dorst eñ si be
geert vuchte spise mer si verduut luttel
hier toe heuet cõstan. geseyt li. i ca. xiiij
Item het geuallen der maghen als die
selue seyt li. x. ca. xxvi. menigerhande
passien \als quade v̄duwinge rokicheyt
dyarria vomitus dz is coringe of spÿn-
ghe nockinge opblasinghe ruspinge eñ
dese dingen gheuallen wt menigerhan
de saken ond̄wÿlen van quad̄ cõplexien
eñ ond̄wÿlen van quadẽ maecsel ond̄wi
len van alte groter v̄vullinge onderwÿ
len van alte groter scarpicheit ond̄wÿlẽ
van putrefactien d̄ seluer humoren\ pu-
trefacti dat is v̄rottinge\ ond̄wÿlen van
gebreck der onthoudenis der spisen \on
derwÿlen vand̄ gedaente der spisen van
welker spise die mage geprekelt eñ ge-
steken wort of dat die spise alte vet eñ al
te wellich is dat si wed̄ wt glÿdt\ ond̄wÿ
len vã cranckicheit dat die mage die spi
se nz van haer steken of cruden en mach
eñ die mage en lÿdt alleen van haer sel-
uen nz mer om dat si aen and̄ leden ghe
coppelt eñ gehangen is want wanneer
die leden liden so moeten si mede liden
want die mage is een meÿster kock van
alle den lichaem eñ si ontfaet dat voet-
sel alle der leden want si geuet voert al-
le den leden.

Dat xxxix. ca. vander leueren.

Epar of iecur dat is al een dinc en-
de is leuer in duytsche dair om dz
si den stoel des viers heeft in haer dz vã
ond̄ op vliecht totter herssen eñ daer na
totten ogen eñ totten anderẽ sinnẽ ende
totten anderẽ leden seyndet die herssen
voert eñ ouermits hare hetten tsap dat
si na haer ghetogen heeft dat wandelt
si in bloede welc bloet si voirt den ande-
ren leden bewÿst om dat lichaem te voe
den Item inder leueren is die stoel der
weelden eñ der begheerten wes vterste
of eynden fybre hieten wãt si sÿn wat v̄-
heuen eñ die mage omgripende die het
ten totter v̄duwinge der spisen gheuen
de of reykende eñ si hietẽ daer om fibre
want si vander touerien gedraghen wor
den totten outaren der sonnen ende als
die gheoffert ende ontsteken warẽ wor
den daer antwoerde ghegeuen hier toe
heuet ysi. gheseyt Item als constanti-
nus seyt soe is die leuer een warm lit en
de een hol ende vellich inder rechter si-
den des diers geset ende die mage dair
onder geset op dat si ouermits hare het
ten die eerste v̄duwinghe helpe si is oec
bloedich eñ inder verwen root want ha
re sapicheit is verkeert in bloediger hu
moren ouermits hare groter hetten \en
de si is een luttel hardt op dat si nz hae
stelic ghequetst en mach werden Itez si
wert verwandelt inden menschen inder
grootheit ende inder veelheit der delẽ
want si is inden menschen meerre dã in
anderen dieren of beesten. Ende tgetal
hare grootheit is in sommigen twiuou-
dich eñ dat te minsten in sommigen drie
uoudich of vieruoudich of wort tẽ mee
sten vÿfuoudich geuonden Item vand̄
breeder hollicheit der leueren coemt eẽ
ader ghaen diemen porta vanden mey-
sters hiet eñ dese ader eer si wt gaet wer
det in vÿf aderkens gedeylt die welcke
die delen der leuerẽ in gaen want die le
uer trect nae haer die sapicheit der eer-
ster v̄duwinge bi sõmigen aderen in ha-
re hollicheit eñ bÿd̄ opsiedinghe der na

tuerliker hetten als die anō ōduwinghe gedaen is ōkeert sijt in eenre bloediger massen eñ in die natuer der vier humorē eñ datter hete eñ vucht is dz gaet in die natuer des bloets wes ontfangher sijn die aderen eñ dattet heet eñ droge is dz gaet in die nature van colera wes epgen ontfangher is dat kisiken der gallen eñ datter cout eñ droge is dz gaet in die nature vā melancoliē wes woninge is die kiste der milten mer datter nat eñ waterich is gaet inō naturē van fleumē wes proper ontfanger is die longen vtē welken opēbaert dat die leuer is een begin eñ een fōdament der natuerliker doechden eñ een alte groten hulpe ō eersten ō duwinge inō maghen eñ si is volmaken de die anō ōduuwinghe inder hollicheit hare substancien eñ si is schepdende dz puer vanden onpuren eñ si is ouersepn dende elken lede sijn voetsel eñ si is verweckēde die bitterlike minne eñ si is oec ontfangende menigherhande siecte eñ passie Item die leuer lijdt onōwijlen vā starker hettē waer af dat die pori dz sijn die clepne gaetkens geopent werdē vā welker openige die wtvliegēde doecht te mpn werct onōwijlen van alte groter couden die benemende is dat si dat aen getogen sap nz ōkeren en kan in bloedi ger naturen eñ dan so coemter dicwijle die watersocht of want water socht anders niet en is / als die philosoeph sept dan dwalinghe der ōduweliker doecht int hol vanō leueren wāt wanneer dese doecht dwaelt eñ gebreect in haren werke so moet dat bloet corrumperē eñ als dan dat quaet bloet also ōduwet is tlich aem datter dan sijn voetsel af genomen heeft dat moet van al druptende eñ hetkende wtghesteken werden waer af die watersocht dan coemt Item die leuer lijdt oec vā dat haer wegen bestopt werden het ghevalt dicwijle dat die groue eñ die tape humore inden aderen der leueren ōgadert werden te samen waer af als dat besloten bloet niet wt ghaen en mach dat is een sake der voedinghe eñ der bestoppinghe Item het gevalt van alte groter hetten die de bloedighe humoer verdrogende is eñ die substanci vā den aderen ō leueren ōcrimpende waer bi dat hem tbloet niet willen sprepden en mach om te voeden dpe ander leden des lichaems dat selue mach onderwijlen ghevallen van alte groter coudē die de humoren congeleert ende die toepaden der leueren bedwinct ende verbiedt die lopinghe des bloets om die ledē te voedē Itē dat selue gevalt vā enē apostеme die de substāci ō leueren beswaren de is eñ winnende vulnis eñ stanc in hare substācien Itē dz selue gevalt vā wijndicheit die daer in besloten is die de vellekens vanō leueren wt steect eñ maect daer zericheit eñ heffinge van dz die leden daer qualikē geordineert sijn Item dicwijle gevallet dz die leuer lijdt vā al te veel lopinge des bloets welcke lopinghe gheschiet vander openinghe der aderen die vander leuer comen ende dz gevalt anter alte veel of alte groter scarpicheit des bloets of van alte grote vervullinghe of van cranckicheden dat sijs niet houden en mach of van alte groten arbepde als constantinus sept Itē noch sept galienus in tegni vander naturen ende vanden tepkenen der complexien vander leueren Een tepken so wanneer dz die leuer heet is soe werden dpe an-

der aderen dz gheen pols aderē en sȳn
breet eñ verhefken hem op welker stede
halp sept so wanneer die hetten der leue
ren bouē gaet eñ ȳwint so heft die leuer
eñ die meeste ader vanō leuerē wort ge
brēpdet eñ als die grote gheworden is
so werden die anō aderen groot dz geē
pols aderen en sȳn in alle den ledē ende
dz bloet wert warm eñ dair af coemt on
derwȳlen die ghele colera eñ indē voirt
ganc des tȳts na den staet dat een men-
sche volwassen is wert die ghele colera
ȳbarnt eñ wert swarte colera eñ vā dese
swarte comē menigerhande passiē | mer
onōwȳlen weōstatet die coutheit ō gro-
ter hetten vanō leuer \ wāt vanō herten
als vanden ouersten eñ den edelsten le-
de so wert die leuer gematicht in haren
wercken \ eñ dat selue sept aristo. li. xij.
daer hi thert set voer der leueren want
tet haer beghin is eñ regiertse Item so
sept galien? dat die coutheit der leuerē
getempert wert vanō hetten des hertē
eñ dat tepkē dat die leuer ȳcoudt eñ ver
droecht is | dz is dit \ die aderē sȳn smal
eñ enge of nauwe eñ luttel bloets ghe-
likerwȳs dz die monwicheit der aderen
eñ veelheit des bloets is een tepkē der
vuchticheit Item zali sept dat selue dat
die leuer is een fontepn der vuchticheit
vandē lichaem | waer af | want si wortel
is der humoren ist dat die leuer droghe
is soe en mach si geen lit weō brenghen
totter humorē of totter vuchtichept op
dat si wederstaen mocht hare droecheit
Item die droecheit eñ die vuchticheit vā-
der leueren wort clepn of groot naō dis-
posicien des herten Item die leuer is eē
edel lit van wes vanderinge dz lichaem
verandert wert eñ gheeft dz voetsel eñ
die voedelike doechden eñ dien anderē
nedersten leden oec sonō middel eñ geef
tet totten ouersten ouermits der herten
naden oerdel van galien? | eñ aristo. set
ōkeert ō li. iij. Dattet hert alle die voer
screuen dingē doet ouermits ō leueren
eñ welc hair die waertste waninge is vā
hem bepden dat laet ic den oerdel ō an-
dere meesters eñ hier mede ist genoech
ghesept vanden proprietepten der leue
ren

Dat xl. ca. vander gallen.

Hel dz is die galle daer ō dat si die
balch is die de humoer draecht-
ende is alre bitterste vanden ouerganck
der roder colera Als pli. sept Item dat
kistken der gallen is eenre hande velle-
ken opten hoeuel der leueren geset en-
de heeft twe spantelen of twe vorckskē
bȳden enen wort die rode colera gedra
ghen tot den instrumenten | op dat dpe
doecht dpe daer wt driuende is bȳ dien
instrumenten ghestarct mocht werden.
ende op dat die darmen ouermits hare
scarpicheit te bat ghezuuert mogē wer-
den \ ende ouermits der ander soe wort
die colera ter maghen ghedraghen op
dat si helpen sal totter verduwinghe o-
uermits hare hetten Item die galle is
een heet lit ende een droghe dat dē hue
uel der leueren onder ghelet is ende is
properlic die colera ontfanghende wes
hulp is op dattet bloet vāder colera ge
suuert worde want dat bloet soude ont-
steken werden vander tegenwoerdich-
eit ō colera en worde die oueruloedich-
eit vandē colera in dz kistken nz gedaen
eñ ouermits hare hettē so is si eē hulpe
ō cokinge eñ ouermits hare subtilicheit
so is si doergaende ende ouermits hare

smeringhe ende hare scarpicheit so is si
stekende eñ die darmen wetende eñ ver
weckende die oueruloedicheit ende die
stinckende dingē wt te werpen eñ is vā
alte groter hetten seer bitter \ ende men
machse oec ówandelen alsmen daer soe
ticheit vanden bloede toe menget | hier
toe heuet constā. gesept Item als aristo
tiles sept li. ý. Hoe en heeft die meer-
swýn gheen gal Alle geslachten van vo
gelen vā visschen heeft gal nae tmeeste
eñ nae tminste ende bi auonturen sal die
gal wesen in alsulken darme eñ wort di
uers gemaect want onówýlen int ouer
ste onówýlen int middel onówýlē int ne
derste eñ sommige dieren hebbē die gal
ýborghen als die duuen die wachtelen
eñ die zwaluen eñ sommighe hebbē die
gal groot inó leueren eñ inden buke eñ
inden darmen als die hayck eñ die wu-
we Item int xiij. boeke vandē dierē | sō
mige dieren en hebben geen gal mit al
len Als tpaert die ezel eñ die elephant
eñ die kemel en heeft oec geen beschep
den gal mer hi heeft clepne aderen dair
die gal in is. Item sommighe mēschen
hebben een grote gal inó leueren eñ sō
mighe niet eñ is eenrehande vergader
de oueruloedicheit als een heffe inden
buke nochtans oerbaert dpe de natuer
inden buke tot een eenrehande hulpe
Inden anderen die een gheslonde leuer
hebbē eñ der welke bloet natuerlic soet
is anter men vint in dien geen gal of ist
datmense vint so is si clepn eñ dat in seer
clepnen aderen eñ daer om is die leuer
alsulker mēschen vā goeó verwen ende
soeter dan die anó Alt valt dat een dier
ene schone leuer heeft eñ wort oec ghe-
uonden dattet onó den hals harde soet
is nz býder gauen ó gallen tot eenre ste
de \ mer die steden dpe daer vaste bý sýn
werdē te soeter eñ die gal ouermits ha-
re subtilicheit eñ scarpicheit hore subtā
cien is si die groue humorē in smidende
eñ óteert die mit hore droecheit want si
is nut inden cellekens vanden ogen om
dat gesicht te claren eñ te scarpē eñ om
af te doen dat gewelt of den wederstoet
des sienlíken geests eñ sonderlinge die
gal vanden hauic eñ der ander vogelen
die hē mit rouen generen Als gheseþt
wort in viatico cōstantini etce. Oz bloet
wort geuenýnt van te veel humorē en-
de vander opstedinghe der galliger hu
moren die weó totter leuer coemt ende
dat geuenýnt bloet ouer gesepndt totte
voetsel der leden verwandelt die eñ ve-
nýntse ende brengt een verwe in die tus
schen groenen ende swarten is van wel
ker passien dit tepken sýn venýndicheit
alle des herten groten dorst bitterichеit
des monds | sweringe des voerhoefts
tintelinge vanden oren die vrýn soffra-
mich mit ghelíken scuum ende een stede
like soffranighe coringe ende onderwý
len geuallet dat die pozi dat sýn die clep
ne sweetgaetkens vander kisten der gal
len ghestopt werden waer af dat die co-
lera die leuer quetst eñ venýnt of brengt
alsulke passi in waer af constantin? sept
in viatico | so wanneer dat slot der gallē
lýdt ende haer doecht ghebreect mitter
welker si die rode colera wt pleecht te
trecken nochtans dat die colera blýft so
wert si vanden bloede gheuerwet ende
verandert Item het gheualt oeck wan
neer een apostеme gheworden is inden
weghen býden welcken die colera gaet
totter gallen waer af wanneer si weder

keert totter leuer so spraytse haer mittē
bloede ouer alle tlichaem want is dz sa
ke dat die nedste porus gestopt wert so
climt si totten ouersten wege als totter
magē waer af dattet aensicht geel wert
eñ die mont bitter eñ droge eñ inder ma
gen barninghe eñ dorst eñ die vrijn mit-
ter grouer vrinē of heffen begint te wit
ten daer om dz die colera also verre van
der leueren is eñ vandē nyeren daer die
vrijn plach gheuerwet te werden eñ ist
dat dz ouerste porus of gaetkē verstopt
wert so verwet colera die nedste eñ daer
openbaren teykenē die den eerstē cōtra
ri sijn \ als die selue constan. seyt Hier me
de ist vander gallen genoech

Dat xli. ca. vander milten

Splen dat is die milte van supplen
do dz is vervullē geseyt want si die luf
ter side vervult die d leueren contrari is
op dz si nz ydel wesen en soude vter wel
ker si meynen dattet lachen comē soude
want ouermits d milten so lachen wi eñ
ouermits d gallē so werden wi toernich
eñ mitter hertē smakē wi eñ mitter hers
sen voelen wi eñ mitter leueren minnen
wi eñ wanneer die stantaftich sijn soe is
dat dier gans eñ heel \ als ysi. seyt En-
de na cōstātinum so is die milt in die luf
ter side gheset wes form natuerlic lan-
gwerpelt is ende een luttel ter maghen
waert is si hol | eñ ten ribbenwaert is si
hoeuelachtich eñ in desen tween steden
so is si omgecleedt mit tweē doecskens
mer die milt sal twe aderen hebbē bijder
welker eēre ader si die swarte colere na
hoer trect vandē bloede d leueren eñ o-
uermits der ander ader so seyndt sijt ter
maghen also veel dats ghenoech is om
horen lust te conforteren Itē die hulpe
der milten is dat si tghebreck vervullē
sal dat in dye lufter side is op dat si van
rechte contrariheit der leuerē antwoer-
den sal tot der behoudinghe d maghen
op dat si om der suueringe wil vand le-
uer na hoer treckē mocht die heffē des
bloets eñ ouerseyntet alsoe veel alst der
starcheit d magen genoech is totten ap
petijt Itē die disposici der milten is dun
eñ open spongiosich op dat si te lichteli
ker die heffige humoren na hoer treckē
mach eñ wed wt seynden mach | eñ si is
swart om die ghelikenisse d melancolio
ser naturen daer si een onthoutster af is
eñ si is oec geset tusschen den ribben eñ
der magen om die ghetempertheit der
lufter sidē ende om hoerre coutheit wil
Item die milt lijdt ondwijlen van ghe-
breck des houdens eñ dz is wanneer si
die humoer tot hoer nz treckē en mach
of dat si na hoer getogen heeft tottē an
deren steden te wisen Itē ondwijlen vā
verstoppinghe wanneer die groue ende
slimige humorē bestopt werden indē we
gen der miltē eñ werdē daer vergadert
waer af dat hoer werken belet werden.
Item ondwijlen lijdt die milte van alte
grote vervullighe der humorē wāt die
humoren die totter milten vloyen ō dye
gelikenisse vā hoer werden aengehaelt
eñ en werden nz genoech geydelt want
si werden daer vertayt eñ werdē ind hol
licheit der milten vhardt also seer dattz
schijnt of die substanci der milten wiesse
mer na der sentencien meyster ypocras
ist dat die milte groot is eñ tlichaem ma
ghert ende die milt oec dorret so bestaet
tlichaem te vetten want die middelbaer
heyt der milten eñ dye meer neycht ter
cleynheyt dan ter grootheyt beteykent

goetheit der cõplexien als constan. lept
li. x. ca. xxvij.

Dat xl. ca. vande nederste darmen.

Ulscera dat sijn die nederste darmẽ
als pli. lept die welke den leuent-
liken leden onderdaen sijn welke darmẽ
sijn voetwisschen of bedde der ouersten
leden Item als constanti. lept Die dar
men sijn eenre hande leden binnen onũ-
linge hem te gaũ houdende die hol sijn
eñ ront eñ die gelept sijn bijũ lancheit eñ
bijder breetheit des buucs der welcker
maeclel eñ substanci ũ magen gelijct / eñ
der darmen sijn mt getale vi. vandẽ wel
ken die drie subtijl sijn die bouen verga-
dert sijn eñ die drie sijn grof eñ die begin
nen vandẽ ondersten die eerste darm vã
den drien subtilen hiet duodenũ wãt hy
in sijnre lengden nader maten eens pge
lics menschen is van xij. vingeren breet
ghemeten eñ die wert ten rugwaert op
ghericht eñ en wert ter geenre andere
side waert gedruct Die anũ hiet ieiunũ
want die darm is altoes ydel vanũ spi-
sen eñ het seggen die wise eñ oec die ge
ne diet besocht hebben dat wanneer een
dier doot is dat dan altoes dese darm y
del geuonden wort / nochtans seggẽ dz
hare som dat dz gelept wert vanden ge
nen die de luden plegen te sniden dz hy
alle dinghen van hẽ werpende is eñ en
hout nz vanden dingen die daer in ghe
nomen sijn tot sinen voetsel . Dye derde
darm hietmen subtijle eñ is den anderẽ
darm ghelijc \ mer nochtans en wert hi
nymmermeer sonũ vullinghe vã spisen
gheuonden Itẽ vandẽ grouen darmen
so hiet die eerste orbus eñ heeft int sub-
tijl eynde enẽ mont eñ die darm is daer
om also ghehieten dz hi beroeft is van
den ãderen monde want die anũ darmẽ
elck twe monden hebbẽ eñ die darm en
heefter mer een alleen eñ daer om is hi
als een sack / want hi ontfaet veel eñ hy
geeft luttel wt bi dat die anũ doen \ mer
die ãder darm die onũ orbo of onder dẽ
sack gelet is hiet yleon eñ dese gaet van
der rechter sidẽ in die lufter eñ men hie
ten yleon daer om dat in dien darm een
palli plach te comen diemẽ yliaco passio
hiet eñ noch hiet eñ die derde darm hiet
colon in grier eñ die is recht verlament
mitten nederlten monde van alle den li
chaem eñ in desen darm is die swaerste
passie als colica passie / eñ dese twe leste
passien hieten die ghemeen ludẽ lanche
uel in duytsche eñ dese leste passie coemt
anter van alte groten dwanghe of bijn
dinghe of enghicheit dies darms of vã
vergaderinge eniger couden of grouer
humoren eñ oec van verstoptheden vã
binnen der wegen dies darms als con-
stan. ytelt \ ende oec ouer die amphoris-
men eñ hier om ist opẽbaer waer om dz
die darmen noot sijn want si ũkeren dye
spise eñ ontfanghen die oueruloedich-
eit totter ontladinge der naturẽ eñ daer
toe was oec noot die rondicheit der dar
men ende die houelachticheit dat is die
crombeit als constan. lept op dat die spi
se die inũ magh ouergheslepnt is dat si
een luttel cleuen in hoere crombeit enũ-
si dye wt driuen soude nader behoeften
des diers ende oec in hair houden ende
si waren oec ront op datter vanũ spisen
die vãder magen gegadert waer niets
niet bliuen en soude die den darmen cor
rupci inbrocht eñ die darmẽ sijn in twee
doecskens ghewondẽ eñ dat was noot-
op die auentuer of die een doecke ghe-

quetst worde dz hem dander dan te hul
pen quaem Item die daermen sijn een
luttel vilmich ende hoer vilmen sijn ouer-
dwers ghespapt op dat si die oueruloe
dicheit des drecs van hem cruden sou-
den ende datten voetsel noot waer te bequa
meliker hielde Item die darmen sijn te
gader gewonden ende geknocht alsoe dz
die groefste ende die meeste mit den minste
ende die minste mit den groefsten venicht
sijn op dat also die werckinge der natuer
liker doecht in dpe oueruloedichept en
wech te cruden ende in te houden die dair
noot sijn bequameliker volmaect moge
werden ende oec sept aristo. li. h. Dat nat
verwandelinge der tande ende der kinne-
backen so wort die natuer vande darme
wandelt in gedaenten ende inder groot
hept waer af hi sept | dat die darm alre
dieren die tanden hebben bouen ende be-
neden is minre dan die darm die dat nz
en hebben ende en geen dier en heeft rech
te darmen ten si dat hi tanden in beyden
kinnebacken heeft Item hi sept aldaer
dat die buke des serpents enghe is en-
de is ghelijc enen breden darm ende is hi
natuerlic clepn so heeft hi een gal ende
derft der darmen ende ist groot soe heuet
een leuer Item hi sept li. xiij. Alle die-
ren die van rechter ende van breder darme
sijn die sijn seer hoevelachtich want om
der verminringe der gewoeten vander
spisen ende om der verduwinge so wer-
pen si die onuerduwende oueruloedich
ept der spisen wt ende die spise gaet schier
wt ende daer om begheren si vele ende soete
die spise stedeliken Het gheualt dat dpe
darmen menichfoudeliken liden als co
stan. sept li· ix. ca. xv. Onderwilen van
coleriker humoren ende onderwilen van
melancolioser humoren die de substanci
der darmen wet ende brengt een buuceuel
in datmen dissenteria hiet ende dese passie
is alte quaet ende dicwile coemter dpe
doot af alsmen sept inden amphorismis
Die lopinghe des buucs in wes beghin
die swarte colera wt ghaet is sterfelic of
dodelic Item die darmen lide onderwi
len vander binnenster stekinghe ende won
dinghe der darmen ende dat gheschiet va
apostemen van buten \ die putrefacti dz
is verrottinge of steecten maken inden
doecskens vanden darmen of van ande
ren quetsingen die van buten come Ite
onderwilen liden si va smericheden die
de doecskens ende die zenen wt reckende
sijn ende die zericheit is so groot ende soe
swaer dz hem onderwilen dunct dz die
darmen doerschoten werden Item on-
derwilen van grouer humoren ende vleu
matigher die de nederste delen vanden
darmen bestoppen ende verbieden den
wtganc der ouerster ende bren gen in dz
lanceuel /anter pliacam passionez of co-
licam passionem waer af dat dese zuuc-
te is vand nuwer suucten of dodelic sel-
den gesontheit ontfangende mer dicwi
le doot si den mensch des andere of des
derden dages te si dat hem haestelic ge
holpen wort Item die and suucten van
den darmen die soect inden tractaet va-
den siecten in colica passione etce.

Dat xliij. ca. vande nperen

Renes dz sijn npere ende als bro sept
hiet daer o renes datter drie humore af
comen want die aderen ende die morghen
zweten een dun humoer inde npere Ic
die anderweruen sprekc die humoer die
geschepden is vande nperen ouermits
die hetten o barnender minne of der na

tuerliker minnē sprayt hoer eñ loept we
der totten winliken leden als totten cul
len als ysi. seyt Die steden inden siden d̄
knoecbenen vanden rugghe inden wel
ken die stoel der nyeren is gehietē lum-
bi die welke als ysi. seyt sijn lumbi ghe-
hieten om die genoechte der welicheyt
of der oncuuscheit want die oncuuscheit
coemt inden mānen vanden nyerē Itez
constanti. seyt vanden nyerē dat si ghe-
maect waren vand̄ leuer sugende dz wa
terige bloet dat si die suueren souden en
de hoer seyginge dat is die vrijn ter bla
sen ouermits die wegē der vrinen voert
ouerdragen souden twelc oec haly seyt
ouer tegni | die ouerste scepper heeft ge
ordineert twe nyerē op dz si na hem trec
ken souden dye watericheit des bloets
vand̄ leuerē eñ die seyndent ouer ter bla
sen om voirt doer te brengē twelc aristo
tiles seyt li. xiij. Die nyeren waren ghe
scepen om der blasen wil op dat also die
werckinghe der blasen te beter eñ te vol
comenre waer \ want die nyeren sijn om
op te boeren dz oueruloedich des nats
datter lopende is ter blasen waert Itez
die selue seyt dat die rechter nyer hoger
is dan die lufter in allen diere dat nyerē
heeft ende dat is daer om dat die hettē
meerre is in dye rechter side eñ hogher
Itez die selue seyt in allē dieren die nye
ren hebbē so heeft die rechter nyer min-
ste smeers dan die lufter ende is hoger
wāt die natuer is in die rechter side lich
ter eñ vā meerte beroeringe eñ vā meer
re hetten want die hetten scheydt eñ v̄-
teert die vetticheit Itē die selue seyt dz
die nyeren sijn vanden lesten binnensten
leden eñ daer om behoeuē si groter het
ten hier om moechstu v̄gaderen dat die
nyeren heet sijn eñ behoudende die na-
tuerlike hetten eñ temperende die cout
heit der knoken eñ si sijn na hē trecken-
de die watericheit des bloets vter hol-
licheit d̄ leueren eñ dat bloet cleynsende
eñ starkende die natuerlike doecht eñ si
sijn winnende die humoer daert zaet af
coemt eñ si sijn vleyschich gatich ront eñ
mit vetticheden bedect eñ si sijn dair om
vleyschich eñ gatich op dat si te lichteli
ker die waterige oueruloedicheit na hē
trecken mochten | eñ si sijn daer om ront
op dat si geen humoren gaderen en sou
den die vervulen mochten eñ si sijn dair
om mit vetticheden beset op dat si vand̄
coutheit der benē vandē rugghe gheen
quetsinge liden en souden die nyeren ōt
fangen sommige aderen die wtgaende
sijn ouermits den welken die oueruloe-
dige humoer in andere v̄duwinge ghe-
dragen wert totten nyeren wāt wanneer
die aderen bestopt sijn eñ belet in horen
offici so moeten die nyeren pine liden te
gader mitter leueren Item indē nyeren
comē menigerhande passien als cōstan.
seyt li. ij. ca. xxx. Is dat sake dat die a-
deren der leueren voer gesloten werdē
so werden die nyeren vand̄ bloedigher
humorē verarmt tot horen voetsel wair
af dat si van node dunne werden moetē
eñ ist hoer nederste wege ouermits het
ten of couden gesloten werden of toe ge
bonden vander teghenwoerdicheit der
oueruloedigher humoren die haer sub-
stanci van onder in gaet so werden si al-
te seer wtghesteken eñ gebreedt eñ daer
om werden si ghecorrumpeert of die ge
droechde humoren werden ghesuuert
ende werden in enē steen verkeert noch
liden si in menigher manieren als vā a-

postemen van winde van coude ende vā hetten

Dat xliij. ca. vander blasen

Vesica dat is die blase als ysidorus seyt eñ hiet vesica van ventus dat is vā den wijnde want ouermits die toe treckinghe des wints soe wort die blase op geloken eñ ghewijdt eñ also weder verkeert bijder wtlatinghe des wints wort si toe ghetoghen eñ ghenauwet Itē vesicula van vesica geseyt dat is een blaesken eñ is eenrehande velliken dat indē vogelen strote hangt inden welken dye spisen d̄ vogelen eerst onthouden werdē welke spise daer gehouden werden als in enen balch op die auontuer of si honger cregen dat sijt dan eten mochten eñ haer voetsel daer af nemen \mer vesica dat is een blase na dien dat si hier inder tegenwoerdicheit genomen wert na cōstantin⁹ seggen is een doecskē hart ront eñ hol als een sack in allen siden ghesloten wtgenomen die ouerste mont Item sijn substanci was daer om hart op dat si vand̄ scarpicheit der vrinen nz gequetst en worde eñ was daer om al omme ghesloten op dat die natticheit die si na hoertoge nz te haestelic wtgedreuen en werde wāt bi enen eñ bijdē seluē gaet daertbi in gaet dair gaet si bi wt alst opēbaert inder anathomien eñ si was oec ront op dat inder meringe der vrinen dat bloet gebreydt soude werden eñ dat si der vrinen te meer eñ te bat onthouden mocht Item aristo. seyt li. xiij. Dat alle dier dz een longen heeft dien dorst seer eñ daer om behoeft si vuchte spise meer dā droge eñ daer om was die blase noot om te ontfangen die vuchticheit van alsulker oueruloedicheit Item geen dier dz plumen of vederen heeft of scueben of basten of sculpen en heeft een blase wāt die oueruloedige vuchticheit vā desen verkeert in vederen eñ in scueben Item die selue seyt li. iij. alle dier dz winnende is dat heeft een blase ende dat eyer leyt en heeft geen sonder een geslacht vā lacerten ende vter doder luden blase en gaet gheen vuchticheit Item in allen dieren die geen blase en hebbē daer is eē wech daer die dreck ende dye ander oueruloedicheit doer gaet eñ lijdt

Dat xlv. ca. vander pissen

Vrina dz is vrijn of pis ende ysaac seyt Dat vrijn is seyghinghe des bloedes ende der andere humoren ghewonnen vander werckinghe d̄ naturen wāt vander leuer neemt si haer beghin mer inden nyeren neemt si haer substanci ende haer hetten Itē die substanci des waterighen bloets wort ouermits sommighen subtilen aderen ouer geseyndt totten nyerē om die te voeden waer af wāneer si totten nyeren ghedraghen is soe wort si daer ghezeycht ende ghepuert ouermits crachten der hettē vander leueren ende worter gheuerwet ende also al swetende gaet si doer die vrijn gaet kens ende coemt int hol vander blasen ende wert daer v̄gadert waer af dz alsulke natte eñ vuchte substanci die doer die blase wtghecomen is vrijn hiet wāt si is barnende ende bitende van vro vris vrere dat is barnen daer coemt vrina af want als egidius seyt. Dat si raect bijt droecht ende barnt ende si heeft eē barnende een droghende ende een bitende natuer waer bi dat si goet is teghen rudicheyt teghen ioecte ende tegen puus

ten ist datten die zieken daer mede was
schen ende in dranc genomen is si goet
die quade milte hebben eñ si suuert vule
wonden eñ etterighe steden Item als si
ghemengt is mitter gallen vanden ha-
uick eñ inden ogen beheyndelic ghestre
ken doet die doeken vanden ogen ende
wischt die smetten af als constantin⁹ eñ
galienus bescheydelikē seggen eñ daer
om en is die vrijn niet te v̄smaden want
si is in vele dingen nut Vrina wert oeck
geseyt van vrich in griex dat is bewisen
de in duytsche want si bewijst hoe dz die
binnenste vanden mēschen gescapen sijn
als inder leuerē eñ indē anderen leden
eñ dat bijder substācien ende der verwē
der vrinen eñ sond̄linge bij horen contē
ten eñ den dingheren die daer in driuen
als haren scuben zande eñ deser gelike
wāt ist dat die residenci indē bodem des
vaets wit is eñ v̄gadert ouer een eñ niet
ghescheyden beteykent starkicheit der
doechden eñ volmaecte werckinge der
natuerliker hetten want is dat sake dat
die vrijn te midsweghen wel geset is in
der verwen eñ ind̄ substancien niet donc
ker noch van enigen neuel verduustert
mer claer beteykent dz die geestelike le
de als omtrent der borsten al om gesont
sijn eñ is die vrijn schoen int ouerste be-
teykent dattet hoeft ghesont is want is
dat die rinck nz grof en is noch vuerich
noch swartachtich noch groen noch mit
veel coernen mer getempert ind̄ substā
cien ende inder verwē beteykent dz die
herssen mit alle horen toebehoren ghe-
sont is eñ ist datmen cōtrari teykenē fiet
soe beteykent contrari dispofici of scep-
penis des lichaems eñ ten voerstē wort
die vrijn geordelt nader substanci eñ na-
der verwen want si beteykent and̄s wat
wanneer si dun is inder substancien wāt
dan so beteykent si droecheit der humo
ren eñ si beteykent āders wanneer si dic
ke is want dan beteykent si vuchticheyt
der humoren | ende si beteykent oec an-
ders wanneer si middelbaer is ind̄ sub-
stancien want dan beteykent si ghetem-
pertheit of middelbaerheit ende si wert
oec gheoerdelt nader verwen wāt daer
sijn veel verwen als xx. als ysaac eñ egi
dius seggen der welker sommige betey
kenen grootheit der hetten of der cou-
den of oec cleynheit of cranckicheit der
hetten of der couden ander beteykenen
middelbaerheit want die blonde eñ dye
melkige verwe eñ deser ghelike betey-
kenen cleyne hetten ende grote hetten
beteykent die rode verwe ende van dier
voert opwaert als meer roder eñ meer
barnende | eñ die middelbaer verwe is
vanden roden nederwaert gaende \ als
ghelachtich eñ wat rodelachtich onder
welken verwen vanden xx. sommighe
die doot beteykenen als die swarte ver-
we eñ die donckerachtige eñ die groen
ende sommige verwen van dien xx. als
die witte die melkighe eñ die blonde be
teykenen onuerduwelicheit ende som-
mighe onuolcomen beghinninge d̄ ver
duwinghe als die bleke eñ die onderble
ke eñ sommighe beteykenen volcomen
verduwinghe als die gheel ende die ro
de eñ sommighe beteykenen ouerganc
der verduwinghe als subrubicund⁹ als
kyanos ende sommighe beteykenen v̄-
barninghe als swart groen \ nochtans
coemt die swartheit onderwijlē vā cout
heden die welcke die natuerlike hetten
altemael lesschet mer soe gaet daer een

brunicheit voer mer wanneer daer voer gaet natura timiata so coemter eē groe nicheit voer eñ van aldus sulken dingē en behoert hier nz af te spreken tot de sen wercke mer waer pemāt die daer af weten woude die lese indē boeke vā pla ac theophili constātini eñ egidij inō wel ker boeken vāden vinen volcomelic ge tracteert wort mer dese sijn nv genoech

Dat xlvi. ca. vande bupcke.

Enter vterus eñ aluus dat sijn al le iij. buken nochtans schelen si onder linghe als plidorus sept Venter die bu ke is die gene die de ghenomen spise ō duwet eñ openbaert buten Eñ is daer ō venter genoemt van venio venis veni re wāt ouermits die buke coemt die spi se tot alle den lichaem \aluus is oec een buke die de spise ontfaet eñ en weō rep nicht \vter is oec een buke dien hebben die mouwen alleen daer si in ontfangen eñ hiet daer om vterus\ want hi interi? dat is van binnē mit eenre drachten ver vult wort als pli. sept Die buke is een ōt fanger des voetsels van alle den lichaē als constan. sept Hi is een stoel der eer ster ōduwinghe van alle den voedelikē leden eñ dz ander fondament wes scep penis is vlepschich vucht eñ hete ende dat om die noodorftigheit ō verduwin ghe is omghegort mit menigherhande doecskens eñ om die binnenste behou dinghe wes sceppenis langwerpelt is eñ ront si is ront op dat si te vāliker dpe spise ontfanghen mach eñ om die settin ghe der voedeliker leden eñ si was lan gwerpelt om die lichte vergaderinghe der ouersten mitten onderstē eñ si heeft die middel stede inden lichaem om dat si den ondersten eñ den ouersten ledē voet sel sepndē sal Itē die buke is wekere eñ morwer dā enich deel des lichaems eñ is oec sieker eñ nochtās is hi nutter dā alle die ander want recht als een voet ster des lichaems ōtfaet si die spise om alle die leden des lichaems te voedē eñ coectse eñ sepndt die bequamelike voet selen tot alle den leden ende vergadert in haer veel oueruloedicheden om dat voetsel der andere leden mer want si die niet langhe liden en mach so werpt sise weder vā haer eñ cruudse wt ende dpe buke of die dispofici des buucs trect ve le suucten te zamen van quader dispofi cien der leden die si in haer hout eñ on derwijlē crijcht die buke veel passien die also veel vreselliker sijn als si naerre der herten is ende den anderen leuentliken leden Itē die buke lijdt onderwijlen vā alte groter veruullinghe alsmen sept in den amphorismis soe wat siecten van ō vultheden comen die geneest pdelinge ende so wat siecten van pdelinghe comē gheneest vervullinghe Item die werc kinghe des buucs werden verwandelt nae die menigherhandicheit des tijts \ want inden winter so werct die natuerli ke hettē sterctste die indē binnenste des buucs besloten is want die lust vanden eten becoemt den monde meest des win ters want die verduwinghe is dā starc ste want alsmen sept inden amphorismē Ventres in hyeme et vere calidissimi sūt etce. Dat is dat die buken inden winter ende in die lepnten sijn si alre heetste in der naturen ende die slape alre langste

Dat xlvij. ca. vander nauelen.

Umbilicus dz is een nauel ende is die middelste stede des lichaems Item oten nauel wert dz kint geuoedt

inder moeder lichaem eñ het hangt in-
den buke vanden nauel Item als con-
stantinus sept die nauel is gemaect van
zenen van aderen eñ van arterien ouer-
mits welken nauel die dracht dat subtijl
bloet nae hem trect eñ suucht ende ont-
kaet den geest ouermits dē arterien dpe
nauel wert ghescoert bȳder moeder als
die dracht wt gaet eñ gaet mitter dracht
wt twelc die moetmoederē bȳndent vā
der lengden van vier vinghere breet en
de vā deser bȳndinge neemt hi die epn-
den des nauels ende die ronthedē | hier
toe heuet constantinus gesept | mer ihe
ronimus sept ouer ezeetchiel xvi. aldus
Het is natuerlick datmen den kinderen
die geboren sȳn eerst den nauel voer af
snȳde daer na dat bloet datmen af doen
sal te wasschen int water wes humore ō
clepnre kinderkens men in die son drog-
gen sal ende daer nae die weke cranche
ledekens in doekeren wȳnden op dat si
niet driuen en sullen ter wȳlen dat si soe
tederken sȳn eñ si also verderft mochtē
werden Daer sept die glose gregorȳ oec
dat die nauel is mittē welken die dracht
geuoedt wert inden buke als die bomē
eñ die rȳskens gheuoedt werden bȳdē
wortelen ouermits die hepmelike vuch
ticheit der aerden Inden nauel leggen
die cullen ō wiuen of die dinghere daer
si mede te winnen plegen ghelȳc dat die
genitalia dat sȳn die dingheren der mā
nen daer si mede winnen in die lepnden
legghen eñ daer om werden die nauelē
ghefigureert inden naem der mannen
iob xl. Sȳn doecht is inden nauel sȳns
buucs \aristoteles sept vandē nauel in li.
xiȳ. Dat een dier dat winnende is eñ ep
ere legghende heeft enen nauel als dat
baert \eñ wanneer aluus dat is die bin-
nenste buuc wallet so en wert dpe nauel
niet mit allen ghesien want hi is verga-
dert aen der dracht eñ oec aen dē darm
mit sommighen delen vanden aderen
Item die selue sept li. xvi. die creaci dat
is die sceppenis des nauels en is nz dā
een ball die de aderen ophout eñ verga
dert hē vluchs mitten vluze daer tkint
in lept eñ dz bloet loept vander moeder
totten aderē des nauels als bi eenre pi
pen totten voetsel des kints eñ dair om
wallet datter ontfanghen is bȳden we-
sen des nauels alsmen sept int selue.
Dat xlviiȳ. ca. vande winnende of voert
brenghende leden der mannen.
Genitalia dat sȳn ledē die daer win
nen eē vruchte als ȳsido. sept men
hietse oec scamelhede om der scaemten
wil waer bȳ dat si ghedect werden daer
om dat si die gedaente der schoenhept
niet en hebben als die ander lede die int
reede gheset sȳn eñ int openbaer eñ dair
om werden si oneersaem ghetelt onder
die welke die een hiet veretrum wantet
des mans alleen is of dattet een scame
lic lit is of oec daer om want die venȳn-
de humoer vlopende is van des mans
natuer als ȳsi. sept het sȳn oec ander le
den der winliker doechden als die cullē
diemen tupchskens hiet van desē woer
de testis dat is tupch in duptsche ō welk
zeen beghint vā tween subiecten sō-
der tupchnis der welker en is geen mā
volmaect dese cullekens dienē tsaet mit
eenre pipen twelc si ontfanghē vanden
morge des rugbeens eñ vanden nperē
om een vrucht te winnen hier toe heuet
ysi. gesept | eñ als cōstan. sept so is hoir
substanci gemaket vā witten clierighen

vleyſch eñ van morwē eñ van dunnen
eñ dat is om die behoudinge der het-
ten eñ vberinge des bloets in wittich
eden twelck geſchiet bi ſtarker hetten
die dz bloet cokende is in ſynre ſubſtā
cien eñ vberende in wittigheden ende
ſi werdē principael leden gheitē wāt
ſi ſyn inſtrumenten v principaliger wer
kinge v natuerliker doechden als die
daer winnende is welke inſtrumenten
iſt dz ſi af gheſneden werden ſoe is die
gropelicheit of die craft des manliken
gheſlachts ontzeent of vleent eñ ver-
derft om kinder te winnē eñ die manli
ke cōpleri wert vandert in eens wyfs
complexi eñ daer om ſeyt ariſtoti. li. iij.
Eunuchi dat ſyn die ghelubt ſyn wan
neer dat ſi gelubt werdē voer der pol-
lucien inden ſlape dat is wāneer enen
man ſyn natuer al ſlapende ōtloept dz
hiet polluci of ſmettinge ſoe en waſſet
in alſulken luden nae dien gheen haer
wed of meer | eñ iſt dat ſi gelubt werdē
nader pollucien ſo vallē alle die haren
af ſonder die in de borſt ſtaen eñ ſi wer
den wiuich eñ weke inden moet ende
broſch inden lichaē waer af ariſto. ſeyt
li. viij. Die ſtemmen der mannen wan
neer dat ſi gelubt werden ſo werdē ha-
re ſtemmen vwandelt eñ crygen ſtem-
men als wyfs ſtēmen eñ hoer formen
eñ hoer weſen werden vandert. Item
die dieren wanneer ſi gelubt werden in
hare ioecht ſo werdē ſi meerre mer wer
den ſi gelubt nader volmaectheit ſo en
werden ſi nz meerre. Item die hertē iſt
dat ſi ghelubt werden eer ſi volwaſſen
ſyn inden hoernē ſoe en waſſen hē daer
na gheen hoernen eñ werden ſi naden
opgane ghelubt ſoe en ſullen noch die
hoernen nz voirt waſſen eñ ſi en vwan-
delen haer hoernen nz meer noch ſi en
vwerpenſe niet als die ghene die nz ge
lubt en ſyn men ſeyt oec daer Js dz la-
ke dat die calueren nz haeſtelic gelubt
en werden naden iaer ſo bliuen ſi cleyn
eñ hi ſeyt dat wanneer ſi gelubt weroē
ſo werden die wortelen v zenen te mael
wt getogen eñ waert ſake dat inder ſte
de der wonden een apoſteme bleue ſoe
ſullen ſi den afgeſneden cullē barnē eñ
doen daer aſſchen opten apoſteme | eñ
ſommige dierē werdē alleen gelubt om
der cullen wil als die beueren doen \eñ
ſi lubben onvwylen hem ſeluē wanneer
ſi vandē iagers veruolcht werdē op dz
ſi ontgangen mogen Item hi ſeyt dat
een dier diemē onager hiet in laryn eñ
ſondlinge die mannikens hudē haer lo
nen eñ biten hē die cullen af eñ lubben
ſe alſo mer die wyfkēs leydēſe en wech
dat ſi vanden mānikens nz gheuonden
en moghen werden Onager properlic
dat is een velt ezel die wilt is Item mē
ſeyt li. xvi. dat der voghelen cullen nad
tyt dat ſi gepaſt ſyn totten hylic of totte
vogelen werden ſi alſo cleyn van natu-
ren dat ſi dan nz en openbarē mer wan
neer die tyt coemt dz ſi een dinc doē ſul
len ſo waſſen ſi ſeer Item die cullē mit-
ten anderen ledē die hem dienende ſyn
ſyn een beghin der humoren des ſaeds
of der naturen eñ ſyn eerſte wortelighe
fondament want als conſtan. ſeyt | god
heeft bequaem leden gheſcapen tot be
quameliker winninge v dieren daer hy
eerſt in ſayde dat materialike beginſel
v winninghe dat welc nz te werck ghe-
bracht en mach werden ſonder begheerte
der minnē alſulke ōſcepdelicheit heeft

hi den winlikē in gesayt eñ den begeerli
ken lede op dz een ygelic dier totter be
houdinge der gedaentē eñ tot sÿnre me
nichfoudicheit gesielt mocht werdē eñ
dat is geschiet ouermits die wenckin-
ge of die wille gods op dat bi auonturē
dz hÿliken of die creaturinghe v̄uaren
waer dat dan die winninge inden dierē
after gelaten worde Itē totter cōplexi-
en alsulker winninge so ist noot dz twee
dierē vergaderen als man eñ wÿf vter
welker zade ond̄linghe af gescepē wort
dz ondeylsom is Itez aristo. seyt li. vi.
dat die winninge der dierē heeft eē twi-
uoudich beginsel als man eñ wÿf ende
vten man ist beghin des beroerens als
een form eñ twÿf is als een materi en-
de vand̄ menginghe van hē beydē wert
een creatuer eñ die sceppenis des velle
kÿns daert in leyt etce. Item god heeft
gepunt die lede d̄ geenre die daer win-
nende sÿn op dat wanneer hi een ander
zadelic begin wt seyndē soude dz hi dat
and̄ ontfangē soude eñ dese ledē sÿn al-
so van dien wisen gode geformeert dat
si tot sinē werke nz beter noch volcomē
re wesen en mogen als cōstan. seyt mer
vele ludē misbruken dese lede want si en
gebrukense nz totten oerbaer d̄ winnin-
ge mer billiker tegen die redē der oerdē
eñ tegen die rechten d̄ naturen nz ō den
gheslacht te dienē om vrucht te maken
mer ō haer vule genuecht te brukē on-
redeliken eñ tegen die natuer eñ daer ō
en wil ic van deser materiē hier nz meer
sprekē eñ ic v̄maen alle mēschen dz nye
mant en sal meynen datmen dese dingē
misbruken sal in vuylre genoechtē wāt
die ledē en sÿn daer ō nz ghemaect mer
daer ō datmen tgeslacht meerrē sal wāt
so wie alsulke onnutscap drÿft mit ghe
leenden geselscap buten sinen getroudē
wiue die heeft den ongewonnen vader
god der naturen eñ den winre d̄ gracien
v̄loren noch en sal nz sitten ond̄ den ghe
slachte der rechtuaerdiger noch onder
den zonen der glorien ten si dat hi peni
tenci doet eñ die dese lede misbruuct te
gen den wil des vaders alre lichten die
v̄liest sÿn graci eñ wont die natuer eñ v̄
liest dat geselscap der enghelen eñ ver
crÿcht dz helsche vier eñ wort swart eñ
ydelt eñ beroeft dz ewige etce. ābro.

Dat xlix ca. vand̄ moeder der vrouwen

Matrix dat is die moeder eñ is een
sonderlinghe lit inden vrouwē ge
scapen ter manieren vā eenre blasen tot
ter ontfangenis des saets vandē man
vander naturen daer toe gepunt totter
welken als tottē wiuen so toeuloyet die
materialike oueruloedicheit toten lede
der moeder welke oueruloedicheyt om
die menstrualighe vloet eñ wederuloet
is menstruum gehieten daer ō dat ouer
mits den omganc des manē schÿns die
oueruloedicheit te geuallē pleecht als
ysi. seyt dese pleecht men oet wÿfliche-
den te hieten die welke indē wiuen na-
tuerlikē duerē also lange als in hē bloy
et die cracht des ontfāgens die welcke
als si gebrekē soe gebreect die doecht d̄
ontfangenis eñ men hietse wÿflichedē
wāt dese suucte wort alleē indē wiuē ge
uondē wāt dz wÿf alleen is een mēstru
alich dier als ysi. seyt / van wes bloede
ist dattet aen tcoerne raect dz gesayt is
of aen āder so en salt nymmermeer was
sen eñ waert aen cruden coemt die ster-
uen eñ gaen wt eñ die boemē verliesen
haer vruchten etce. Hier af is voer ge

sept int derde boeke inden tractaet van den humoren Dit menstruum is beghin der menschelicker winninge of des men schelicx gellacht eñ dat is een ghemeyn voetsel der edelre eñ der onedelre men schen inō moeder buke want die acker ō ser geboerten wert daer mede nat ghe maect eñ dat kint wert daer mede ghe uoedt also lange alst inder moeder ghe houden wert Item die moeō heeft twe cellekens of hollichedē als die rechter daer dat manniken in ghewonnen wert ende die lufter die den meysken toe ghe punt is eñ tusschen den tween holliche den mach een dracht of een mucht comē die van beyde den ghesslachten wesen mach als half wyf half man Item inō anathomien wort ghesept dat die moe der drie cellē heeft in die rechter side die den mannikens toebehoren eñ drie aen die lufter side die den meysskens toebe horen eñ int middel wert ghesboren her mofroditus dats die van beyden ghe slachten heeft inder moeō wort dat kint ontfanghen Fetus dat is die dracht eñ coemt vā foueo foues fouere dat is voe den wāt die dracht wert inō moeō ghe uoedt wes vellekyn daert in ghewon den lept hiet secundina die welke te gaō geboren wert mit den kinde ende waert salke dattet inden moeder mit enigē ge ual nader dracht indē buke bleue dz vel liken so soudt anxt in brengen ende we se ten waer datz ouermits hulpe ō na turen of mit eniger medecinen wt ghe dreuen worde Item ō moederen comen veel passien toe onderwylen lydt si alte grote onthoudinghe ō oueruloedigher humoren eñ dat is als die tape humoer die monde vāden aderen bestopt of dpe grote coutheit diese dwingt of droech eit diese verteert eñ dese schelinge wer den onbekent bi horen properen tepkenē Item onōwylen lydt si grote stortinghe vā dien menstrualighen humorē eñ dat coemt āter vā alte groter oueruloedich eit die welke die natuer niet houden en mach of van alte groter gheweldicheit ō scarpheit vandē humorē eñ is dz dese passie boudt is so wortse kuum genesen om dies wil dat die mondē vandē aderē lange tyt op een ghestaen hebbē so wor den si quaet te consolidere of te slutē Itē onōwylen lydt die moeō sukkocati dz is wāneer si opwaert schiet eñ beclemt die geestelike ledē datten wiue dunct dat si ōlmoren of steruen sal pa so seer datmen onōwylen waent dz si doot is welc ge ualt van alte grote buullinge ō humorē die de moeō alsoe van haer steect of het coemt vā corrūpeerde venynde rokich eit die ōtbondē eñ geschepden is vāder corrupter humorē die de pdelheit vanō moeō also buullet eñ steectse wt waer af die vervulde moeō also opwaert ghege uen drucket die geestelike lede waer vā dattet wyf bworcht wert Item onōwy len lydt si oec precipitaci dz is nederwer pinghe ter rechter siden of ter lufter si den dat si valt lager dā hoer toebehoert of dat si wt hare stede schiet welc ghe schiet als die zenen ontlapt syn eñ vā o ueruloedigē humorē die de moeder be swaren Itē onōwylen lydt si steecte en de zericheit van apostemen die dair bin nen syn als constan. sept welc coemt vā ōgaderden humorē daer een apostеme af gewordē is waer af grote barninghe eñ sericheit coēt Itē si lydt oec zericheit na dz si ōtfangē heeft vandē beroeren ō

wuchten vander wtreckinghe \ende sonderlinghe als sÿt kÿnt winnen sal/want dan wertet starckelic beroert eñ so moet dan die moeder ghepÿnt eñ ghequetst werdē als sy die wucht gaerne vā hoer steken soude/eñ die wtganc der wuchtē mit enighē dinge belet wort\welc ghe ualt dat die weghē der moeder te enge sÿn eñ onderwilen dattet wÿf alte vet is onderwilen dat die wucht alte groet is of alte cranc of dattet lichaem der wouwen alte cranck is dat wt te cruden onwÿlen van dz die dracht doot is eñ dair om en helpet hem seluen niet dattet wt comen can ende onderwÿlen waent dpe wouwe een kint te dragen so ist een stuc vleÿsch van wonderlikē maecsel als aristo. vertelt li. xvij. Den wouwen ghe ualt een suucte nae dat si ontfangē heb ben ende si meÿnē datz een kint is mer het is een dinc datmen mola hiet eñ die buuc worter opgheblasen eñ daer open baerden tepkenen dat si mit kinde was eñ doe die tÿt quā dat si baren soude doe en baerde si niet ende die heffinge des buucs en wert niet gheminret / mer een wÿf bleef also drie iaer ten lesten genas si van enen harden stuc vleÿschs datmē nauwe schepden mocht mit enē pser eñ dat vleÿsch hiet mola \ eñ dat gheschiet als aristo. sept wāneer daer een ophoudinge coemt van datter ontfanghen is vanden wazem ende vander humoren ō quader ōduwinghe want dan wort dz stuc datmen mola hiet inder moeder in desen ende in menigen anderē manierē so lÿdt die onsalighe moeder onser alre moeder

Dat l. ca. vande aerslbillen

Actes dz sÿn aerlbillen daer wi op sitten als pli. sept waer af in hem is een vleÿsche te samen gheclontert op dat si niet seer doen en sullen Item aerslbillē wertet block des lichaems gedraghen dat vanden halse begint ende eÿndt of strect totten aerslbillen als plidorus sept Item die aerslbillen sÿn zenich als constantinus sept om die bÿndinghe eñ die vergaderinghe der dieren eñ der lanckē mitten bloke des lichaems ende daer ō waren die aerslbillen vleÿschachtich om die coutheit der zenen ende der benē te temperē ende om te beschermen die ge uoelicheit der zenen als constantin? seit li. iij. ca. iij.

Dat li. ca. vande dÿen.

Hemora dat sÿn die dÿen daer dat si vanden enen deel of vander een re siden des vāden wiuen onbkent werden of onderkent ende si werdē gestrect vanden lpelschen totten knÿen toe ende die dÿen werden beroert inden hanken der welcker si ghenoemt werden holle weruelinghe ende werden hancken ge hieten want si also meer der asschen toe gheuoecht sÿn Item dpe dÿen werden binnen ghebupcht ende buten niet ende onder/ niet bouen /als die armen Item die dÿen sÿn ghemaect van swarten benen als constantinus sept li. iij. ca. vij. altemael hol aen die ouerste side eñ aen die voerste side houelachtich hebbende twe scarpicheden Itē die grootheit vā den dÿen was noot of het sÿn fondamē ten der benen van alle den lichaem of si draghen die meeste lacerten eñ zenen bi den welkē die willige beroeringe ō voe ten wort eñ die starcheit vā buten of der vtersten deel was oec noot op dat die la certen eñ die zenen stat hebbē soudē die

welke waert dat si binnen waren soudē
droeuen eñ belet werden /ende die gene
die binnen sijn die sijn een wepnich vont
ende dat was noot wāt waert dat si aen
deen side al crom warē so waert al crom
eñ niet recht eñ die hollicheit was oeck
noot mitter binnenster houelachticheyt
op dat hoer ganc te vaster wesen soude
eñ die hollicheit was oec noot op dat si
inō hollicheit der benen ganghē mocht-
ten. Itē die dpe schenckelen sijn oec mit
vlepsch eñ mit musen bewaert op dz die
benen sekerheit hadden vanō quetsin-
ghe van binnen eñ oec op dat si die cout
heit der benen temperen souden ende si
sijn oec bouen groeffte eñ beneden clepn
ste eñ dat was noot op dat si tusschen dē
vterste als tusschen dat ouerste lijf en-
de dat alre vterste een ghelike deplinge
hadde van beyden delen elck nae sijnre
grote

Dat lij. ca. vande knyen

Genua dat sijn knyen als pli. sept \
eñ het sijn vergaderinghe der dpen en-
de der benen beneden tknye eñ sijn genu
a genoemt daer om dz si inden buke der
wangen sijn gemaect want wanneer eē
kint inder moeder lichaem lept so leggē
die knyen gheouden bijden wangē \ en
de op elke oghe een vupstken \ want ge
nua coemt van gigno gignis gignere eñ
heeft genui in preterito perfecto zcete.
dat is gheboren want wanneer pemant
geboren wort so wort hi alsoe ghefor-
meert dat die knyen bouen bijden wan-
ghen comen mit der welker ogaderin-
ghe die oghen gheoemt werden dat si
so hol eñ verborghen werden ende dair
om ist so wanneer die mensche op haren
knyen vallen eñ si die oghen wenghen
dat si dan eer screpen dan anders want
wanneer die menschen dat doen dat is
een tepken van droefenissen eñ daer om
woude die natuer hoer ghedencken in-
der moeder buke daer si inden duysterē
te zamen saten eer si totten licht quamē
hier toe heuet pli. gesept Item als con
stanti. sept li. ij. ca. vij. so sijn die knyen
eenrehāde ronde benen op dat die dien
eñ die been te bat in hore hollicheit wer
uen eñ verlament soudē werden ende si
sijn zenich op dat die benen nz lichtelic
vandē ouersten vschepden en soudē wer
den eñ si sijn oec daer om zenich op dat
die werckinghe des gheests ō sielen o-
uergesept souden werdē om den ganc
te maken totten nesten delen Itez dpe
knyen werden varmt vanden vlepsche
ende vanden vette om dat si altoes be-
roert moeten wesen. want waren si alte
vlepschich soe souden si lichtelic bestopt
werden eñ alsoe souden die werckinghe
der genoeliker doecht belet werden bij-
der grofheit des vlepschs wāt die knyē
om des wil dat si zenich sijn so sijn si leer
gheuoelic eñ werden lichtelic ghequetst
want die gheuoelike zenen sijn si binnen
sijn si buten si werden beswaert als con-
stantinus sept

Dat lij. ca. vāde benē benedē den knyē

Crura dat sijn die been benedē den
knyen eñ is gesept van currendo
dat is lopen want mitten benen lopē wi
ende si sijn schenen gehieten want si sijn
ghelijck der bezunen diemen tuba hiet
eñ no hieten die schenen daer om tpbpe
of tube naden bazunen inder gelikenis
eñ inō lengten als pli. sept Item na dat
cōstan. sept so sijn die benē recht tusschē
den dpen eñ dē voetē mit sommighē ze-

nen ende lacerten mitten ouersten ende
mitten nedersten te samen gheuetert eñ
ghehanhen die welke ouermits inuloy
inghe des gancliken beroerens totten
voeten ghestuert werden Item die be-
nen sijn ghemaect vten alren starcstē beē
ren die welke als colūpnen des lichaēs
sijn abel te dragē den last des lichaems
eñ si sijn oeck mit muzen eñ mit vleysch
opwaert ghecleedt op dat si so inď vou-
dinghe mitten dyen een ghelikicheyt te
samen brenghen souden ende dat si niet
gequetst en werden eñ hoer vleyschich
eit leyt after int ouerste vanden benē en
de si sijn oec zenich op dat si te abelre we
sen souden om rassche beroeringe te heb
ben ende si sijn oec vol morchs op dz die
doecht des leuens eñ der sielen vanden
lichaem ouermits dē zenen ende der ar
terien ouer al ghesprayt behoet souden
werden eñ op dz die droecheit der been
re ouermits der vuchticheit vandē mor
ghe gesaeft soude werdē als cōstan. seit
Dat liiij. ca. vande voeten
DEs dat is die voete als ysi. seyt eñ
wort gheseyt van podos in griex dat is
voet in duytsche Item die voet is dat v
terste deel des menschen onthoudende
den last van alle den lichaem Item als
constantinus seyt so wort die voet ghe-
maect van xliiij. beenren Item die voet
is vleyschich onder inden eynden slecht
eñ pleyn ende was daer om onder vley
schich op dat die beenre beschermt sou-
den werdē ouermits dier hardicheit vā
den arteriē eñ was daer om slecht op dz
die dingen die daer onder geset werden
te lichter onderdanich wesen souden eñ
was daer om hol op die auentuer of die
voete yet scarps onder crege op dz dan
die vlucht ghehadt worde totter hoelre
stede eñ die beenre vanden voeten wer-
den mit menigherhande banden eñ ze
nen te samen gebonden twelc noot was
tot meerre starcheit om die starcheit des
lichaems eñ op dat die voeten te lichter
beroeren hebben souden Item die voe-
ten werden v̄wandelt inden dieren aris-
totiles seyt li. xiiij. Sommighe dieren
die voeten hebben hebben voeten van
voer ende van after ende sommighe in-
den siden als een dier dat bloet heeft eñ
veel voeten ende dat gheslacht heeft eē
eyghenscap dat hem die voeten sijn int
voerste deel des lichaems ende dies is
die sake want dat voerste deel ende dat
afterste sijn in een stede verenicht ende v̄
gadert Itē die selue seyt dat die natuer
inden vieruoetighen dieren in dye stede
der handen die voerste voeten geset/ eñ
die afterste voeten waren noot op dat si
den last der dieren draghē soudē/ eñ het
was noot datter vier voetē warē inden
vieruoetigē dierē wāt alle haer lichaem
wert natuerlic ter aerdē geneycht in ha
re last eñ sijs selfs natuer buycht altoes
mit alre begeerten ter aerdē Itē aristo.
seyt dattz voerste deel vā allē vieruoeti
gen dierē is meerre eñ ghetemperď dā
dz afterste deel eñ daer ō op dz si te lich
teliker op gericht mogē werdē eñ after
beroert werdē als voir so warē die after
ste voeten noot eñ also ist oec v̄keert vā-
den kinderē als dz dat voirste deel of dz
ouerste dan dz neďste eñ daer ō gaen ion
ge kinďkens gecromt op hoer hādē eñ
orbarē die hādē voir die voetē int crupē
wāt si en mogē hair lichamē nz op heffē
wāt hoer ouerste deel des lichaems is
meerre dā dz neďste eñ als die mensche
bestaet te iōgē so wert dz neďste deel ge
meerret eñ also wert hi op ghericht/ eñ

die sceppenis vanden vieruoetighē die
ren is verkeert want dz nederste deel is
seer groot eñ inder ioecht wert dat ouer
ste deel volmaect eñ opghericht en dair
om is die oplichtinge des hoefds ende
des voersten deels vanden paerden is
meerre dan die oplichtinge des afterstē
deels dz tepkens vā desen is alsmen dair
sept | dattet paerdt vollē raect sȳn hoeft
mitten afterstē voete mer wāneert be-
staet te ouden so en macht dz niet doen
Item aristoti. sept li. ij. Dat die slincker
voet inden dieren int voerste deel en is
niet so los of so vȳ noch dat beroerē en
is so licht niet als die lukter hant inden
menschen sonder inden elephant Item
men sept aldaer dat die elephant inden
sitten sȳn voeten bupcht mer hi en mach
se alle vier tekens nz bugen omme den
last des lichaems mer hi buecht die af-
terste voeten gelȳc den menschen Item
men sept daer datter vlieghende is dat
bupcht sȳn voetē totten afterstē toe mer
die vloegelen die in die stede der handē
sȳn bughet totten voersten Itē men seit
aldaer dat die rechter voet is ghemeen
lic van meer beroerens inden dieren dā
die lukter eñ daer om sommighe dieren
wanneer si wanderen soe rocren si eerst
den rechteren voet als die leeuwe ende
die kemel eñ die dromedarijs \ nochtās
roeren sommige dieren den lukterē voet
eerst als die volle eñ die wolf die welke
hebben die voeten eñ die schenen ō luk
ter siden langer der contrari ziden eñ slu
tense altoes altemael hekkende hē seluē
hoger aen die lukter side dā aen die rech
ter side \ want die rechter side drucken si
neder Item die rechter voete inden die
ren is natuerliken vā meerre hetten dā
die lukter eñ daer toe set galien? een tep
ken ouer die amphorismen ende sept eē
wȳf draghende een kint in horen buke
eñ dat hoer voeten te samen vergadert
sȳn ist dat si snelliken ouerschies geroe-
pen wert eñ ist also dat si een knechtken
draecht so sal si den rechteren voet eerst
broeren Eñ draecht si eē mepsken si salt
verkeert doen Item men sept vandē sel
uen li. ij. s iij. Dat alle dier dat vele vin
geren inden voeten heeft dat wint veel
kinder eñ also verkeert Item noch sept
men vanden seluen li. ij. dat die voeten
van allen vieruoetighen dieren sȳn vten
been eñ wt den zenen eñ wt luttel viep-
sche Eñ also oec vanden voghelen ende
die mit tween voeten sȳn sonder die mē-
sche wes voeten onder sȳn vā veel viep
sche eñ dat is om die beschermenisse der
menichfoudigher benen eñ zeenen Itē
die dieren die den voeten brukē voir die
handen als die spmme of ape indē vier
uoetighen dieren eñ pītacus eñ porphi
rio een pellicaen indē vogelē wāt ouer-
mits die hulpe der voeten helpense hē
seluen spisen Item die selue sept li. xiij.
Gheen dier hebbēde veel clouē of sple
ten inden voet en heeft hoernen \ noch-
tans alle dier hebbende tāden vten mō
de repkende heeft naghelen des voets
ghelplit als die bere dat is aper eñ niet
vlus Item libro xiij. sept hi Dat die af
terste voeten inden bpen sȳn meerre dā
die middelste of die voerste om der wan
deringhe. Ende op dat si schier vander
aerden op ghelicht werden so wanneer
si hem op hefken willen Item libro sel-
tien sept hi Alle vieruoetich dier dat ve
le spleten heeft | als die leeuwe die hont
dpe wolf dpe volle ende oeck dpe catte

wint blinde kinderē eñ daer om v̄gadere vten voerscreuē dinghē vanden voet want die voete is in tleste des diers tot sijnre volmaectheit eñ is lanck pleyn eñ hol op dat hi te vaster staen sal mit ond̄scheyden vingheren om dat hi te vaster houden eñ clemmen sal eñ is benich ende zenich op dat hi te bat duerē sal ende om die rechtinghe eñ om die starke beroeringhe eñ stoeninghe eñ om der bescheminge wil eñ inden vogelen die gesplitte voeten hebbē om dat si haer nodorft crijgen sullen \ eñ inden waterigen vogelen der welker voeten heel sijn om dat si hē daer mede regierē eñ stuerē sullen inden water. Eñ hier mede is ghenoech vanden proprieten d̄ voeten

Dat lv. ca. vant hoel des voets

Planta pedis dat is die vterste deel des diers eñ alsoe ghenoemt want dat deel pleyn eñ slecht is die pleynicheit is in hem op dat hi te starkeliker inder aerden gheuesticht sal werden als ysi. seyt eñ hi sal mit eēre harderre huyt gecleet werden dā die and̄ delen des lichaems op dat hi niet haestelic gequetst en werde van doerne of deser gelijc ende dair om werdden die voeten der dieren mit nagelen eñ mit hoeuen ghewaernt ende geuesticht op dat si nz lichtelic ghequetst en werden eñ dese planten vandē voeten liden alle den last vandē lichaem eñ daer om behoeuē si cousen eñ schoenen op dat si niet ghequetst en sullē werden als ysido. seyt

Dat lvi. ca. vander hielen of balle des voets.

Calcaneꝰ dat is die verssen eñ is dz onderste deel des voets eñ coemt van calcando dat is treden want daer mede werden die voetstappen der aerdē gheprent Als ysi. seyt eñ is ront van maecsel op dat si nz lichtelic gequetst en werde eñ is langwerpelt op dz si te vaster in ghedruct werde eñ was oec dicht ghemaect op dat si niet lichtelic geperst en soude werden eñ is te samen gebonden van morwen banden mit den hoel vandē voete op dat si te lichteliker opwaert eñ ned̄waert geroert soude mogen werden eñ comē daer wonden in die sijn seer quaet te genesen also wel van dat si luttel vleysches heeft als om die stedelike beroeringe \ als constan. seyt li. ij. ca. x.

Dat lvij. ca. vanden ghebeente

Nv als gheseyt is vanden proprieteyten der principaliker leden ende oec der leden die van officien sijn soe salmen nv voert seggen van haren gheliken ende van haren condicien eñ eerst vanden beenren want die beenre sijn die stenicheit vā alle den lichaem als ysido. seyt Inden benē is die starcte des diers Ossa dat sijn beenre ende sijn geseyt van vsto dat is verbarnt want inden oudē tiden plachmen die beenre te verbarnen \ ende sommige ander meynen dz si daer om ossa hieten daer om dat si inden mōde openbaren want si werden al om mit hude ende mit vleysche verborgen fond̄ alleen inden monde indē welken die beēre ghetoent werden die beenre sijn gheheten tveruolch vanden hoefde daer ō dz si daer wel ende vast te samen gepact sijn of si gelijmt waren eñ die ouerste delen vandē beenre hietmē v̄ticule dz sijn scheydelkens mit grouen cnopen te samen ghecloot eñ sijn daer om also ghenoemt wāt si gekeert moeten werdē tot ter bugenisse der leden als ysido. seyt li.

xi. Itē als constātinus seyt dat dz been
is dat hartste eñ dz droechste deel des li
chaems vanden dier eñ dz was noot an
ter wāt die beenre sijn tfondament des
lichaems op die welke die timmeringe
van alle den liue gheset is \ eñ daer om
mosten si starker wesen of daer om want
si die binnenste beschermen vandē butē
sten Item inden lichaem sijn veel been-
re van menigherhande ghedaenten eñ
dat is om die meerre starkicheyt vandē
hoefde of om die lichteliker beroeringe
wil of om dattet lichaē nz haestelic seer
ghequetst en mach werden want die le
de des lichaems sijn also vast aen malcā
deren gebonden waert datter een lit ge
quetst wert so liden si alle waer bi dz die
natuer heeft alle die leden bi na gedub-
belt op die auontuer of dz een gequetst
worde dattet ander mit hem liden sou-
de eñ daer om waren daer menigerhan
de beenre nut als tgrore been in tgrote
lit eñ dat cleyn int cleyn Itē si sijn onge
lijc menigerhande want sommighe sijn
lanc sommige ront sommige hol eñ som
mighe dicht eñ si sijn daer om dicht om
die meerre vasticheit eñ dair om hol om
die humoer inder lichticheit des beroe-
rens eñ want si groet waren eñ beroer-
lic soe heeftse die natuer hol ghemaect
die welke vol morchs sijn om tweerhan
de saken wil op dat si om hare hollich-
eit nz te broken en souden werden ende
dat si vandē morge geuoedt soudē wer
den waer af ouermits die wtwasemin-
ge des morchs bijden sweetgaetkens d̄
benen | soe is dat vleysch dat den benen
naest is vele sueter om des morchs wil
dan dat and̄ vleysch datter verre af staet
eñ het sijn oec sommige benen die te sa-
men mit zenen gedwongen sijn op dz si
nz ouermits alte grote beroeringe quet
sen en souden eñ hem onderlinge te vat
decken souden Item ind̄ eerster v̄gade
ringe d̄ benen is een taye slimige vuch-
ticheit op dat si ond̄linghe te lichteliker
mogen werden eñ in horen eynden sijn
si mit horen harden vleysch gecledet op
dat si nz gequetst en soudē werdē van al
te groter wriuinghe Hier toe heuet con
stan. geseyt li. xi. ca. xij. Die beenre wa
ren gescapen om die salicheit des mor-
wen lichaems \ want sijn natuer is seer
hardt Item inden dieren die geen been
inden lichaem en hebben die hebbē an-
ders wat voer die been als die visschen
hebben den grate ende gelikerwijs dat
dz hert eñ die leuer beghinsel sijn van al
le den anderen alsoe is dat rugbeen be-
ghinsel van alle den benen daer alle die
beenre op ghefondeert werden eñ ghe
wortelt alst scip op dat hout dat indē bo
den leyt. Item die natuer vandē benen
is steeds mitten knoeckē want die kno-
ken verwaren die cranckicheyt vandē li
ue der dieren eñ die beenre die den bu-
ke na bi sijn die sijn cleyn op dat si niet v̄-
bieden den anxt des buucs om die spise
des diers Item die selue seyt dz die beē
re der mānen sijn gemeynliken veel star
kere dan die beenre v̄ wiuen eñ sond̄lin-
ge dye beenre vanden leeuwen om sine
hardicheit seynden si voren wyt als die
steen doen wanneer datmense te zamen
brengt so springter vier wt als vten vier
steen Item die beenre van voghelen eñ
visschen sijn veel crancker dan van āde-
ren dieren Item die selue seyt li. iij. dat
die beenre die af ghesneden werden en
wassen nz weder also en doet oec nz car-

tillago dat is vleyſch alſt vāden oxen is wāt die ſceppinghe van deſen is ō ſcep-pinge vanden beenren al na bi ende die hoernen eñ die nagelen eñ die becke der vogelen eñ der dierē machmen morwe maken tegen tkuier eñ crommē mer die beenre en mogen nz gecromt werdē eñ gemorwet mer ſi mogen gewreuen wer den Item die ſelue ſept li. xñ. Een dier dat graten heeft voer die beenre dz he-uet luttel bloets Item alle dier dat tan den heeft in elcke backe dat heeft ghe-morchde benen eñ haer morch is dē vet ten gelīc nochtans ſyn ſommighe been re dick eñ hardt waer af dat ſi ſchinē ſon der morch te weſen als des leeuwen eñ des elephants beenre \ wantet tmorch van ſulken dierē is ſculende eñ ōborgen inden ſweetgaten vanden benen daer ō ōgadere mit cortheiden vtē voerſcreuē dinghen dat die beenre ſyn fondamente van alle den lichaem eñ cout eñ hart eñ droge eñ omme den bouengane ō cout-hepden ſoe ſyn ſi natuerliken wit ſtarcke eñ vaſt binnen hol eñ vol morchs eñ ver gadert mit zenigen banden dieſe ſtedeli ken dragen want die minſte werden op die meeſte gewortelt eñ die meeſte wor-dē mittē minſten te ſamen gheordineert mit wonderliker conſten ō naturen ende ſi ſyn oec mit hude ende mit vleyſch ghe-cleedt eñ ſi ſyn onbuechſom eñ ōlament mitter natuerliker zenen eñ ſi ontfangē getempertheit vanō hettē des vleyſch eñ des bloets eñ oec ſyn ſi in hem ſeluē dat ſi nz en voelen nochtans brengen ſi den lichaem grote quetſinge in wāneer ſi geſloten ofte broken ſyn eñ dat is dan om want hem die zenē alſo na ſtaen mit ten bandē der welker ſi ōgadert ſyn het ghevalt ſommels dat die beenre lidē vā laken van buten als vā brekinghe van ſlotinge van ontſettinghe eñ van afſni-dinghe eñ van ſtarken corroſiuen eñ van deſer gelike alſt ſchynt in eriſipila eñ in ſinte anthonis viere die dat liden eñ on-derwylen van groter ouullinghe ō hu-moren indē inncturē vandē benen ende ontwylen vā corrupcien des binnenſten morchs alſt gevalt inden malaetſchen ontwylen van dattet morch inden benē al ōteert is alſt ghevalt in menſchen die in theringe ſyn Item dye weute ō benē is alſo veel te ſware eñ weſelikerre als die weute dieper in die hollicheit der be nen gaet eñ daer gewortelt wert / want die beenre die ghecorrūpeert ſyn die cor rumperen allenſken dz vleyſch dat hē naeſt is eñ brenghen eñ maken corrupci eñ ſtancke

Dat lviī. ca. vanden morghe.

Medulla dat is morch eñ is daer ō medulla gehieten om dattet die beenre vucht maect eñ nat van madefacere dz is netten wāt dat morch maectſe nat eñ ſtarctſe op dattet die coude gedaente ō beenre temperen ſal Item als conſtan. ſept ſo iſt morch ſubſtancialiken hete eñ vuchte vten alre puerſten delen eñ vten ſmerighen humoren eñ vter hollichept der beenren gecomē eñ gewonnen wāt dat morch tempert die coutheit ō been-re mit ſynre warmten eñ maect nat hair droecheit mit ſynre vuchtichept / eñ het voedt eñ behout die doecht eens diers ouermits ſynre ſubſtancialiger epghen ſcap Item tmorch ontfaet die inkluenci dat is die inulopinge der geeſten vāder herſſen eñ ſonderlinge tmorch vandē rug been twelc vanden philoſophen nucha

hiet eñ dit morch gheeft den leden dpe onder den hals gelet sÿn substanci ende beroerē ouermits sommigen zenen die daer sÿn als constan. sept libro. ÿ. ca. v. die morgen als plido. sept die wazemē ten benen ouermits sÿnre substancialicheit eñ sÿnre natter smericheit eñ swe ten een dunne vuchticheit welke vuchticheit als die gheresolueert is dat is ōt bonden of los eñ indē nperen coemt vā der hettē der minnē so maket indē dier oncuplheit eñ luxurie Item hiet hier af bouē vanden nperen want die dieren die vol morchs sÿn die sÿn luxurioes als varro sept Eñ die dieren die de beenre heel eñ dicht hebben eñ en geen morch die werden selden ter oncuplheit beroert alst in den elephant openbaert Item als varro sept so wort dat morch ōwandelt nader naturen der manē want als die mane wasset soe wast dat morch eñ als die mane waent so minret dat morch want wanneer geuoelt dat morch die craft ō manen ouermits sommigen verborgen ademtochten so wertet ōminret na dpe wandelinge der manen of gemeerret in der substancien eñ dat is te sien indē dieren eñ oec inden bomen der welker morghich humoer ouerulopet als die mane vol is eñ als sÿ waent so wortet weō clepn of indē nuwen licht so wortet verarmt eñ clepn want dan en ist nz goet bomen planten of crude sapen / want dpe vuchten werden wormachtich eñ verrotten lichtelic eñ dz gevalt bi auonturen om die oueruloedighe vuchticheit die de ranken dan in morge ontfanghē wes oueruloedicheyt men nz regieren en mach noch gestueren vander naturē want wāneer alsulke humoer ouerghe sept is totter vuchten is een sake der wormen eñ der verrottinghe Item aristotiles sept li. rÿ. Dat alle dier dat tanden heeft in beyden kinnebacken heeft morch datter vetticheit gelikt eñ sommighe dieren en hebben niet veel vanden morghe als die leeuwe die welke heeft dicke eñ harde beenre inden welken luttel morghes gheuonden wort in der hollicheit eñ daer om wortet geuisiert dat hi mit allen geen morch en heuet eñ sÿn morch is medecinael als dpascorides sept ende te vorsten dz morch der vogelē ende der wilder dieren wāt het gheneest ghecloekde lippen eñ die spleten slutet ende die sweren ende het saeftcht die zericheit vanden oren ende morwet die hardicheit vanden clieren het gheneest die bladeren vanden voeten ende saeft die zericheit vanden strotē ende het is een sonderlinge hulpe die in theringe sÿn ist dat sÿ daer mede ghesmeert werden / want het brengt die humoren weder die verloren sÿn en de maectse weder starck

Dat lix. capitel vande dunnicheyt der beenderen

Cartillago dat is die dunnicheyt der beenre ende hiet daer om cartillago eo qꝺ leui careat dolore dū plectitur \ dat is te segghen daer om dattet derft lichter zericheit alst gheuonden wort dat is te verstaen dattet enen mēsche nz lichtelic seer en doet als plī. seit alst openbaert inden orē eñ inder nasen eñ indē vtersten vāden ribbē wāt dz cartillaginosich is dz is harō dant vlepsch is mer morwer dā die beenre eñ die natuer heeft gemaect alsulke stedē vā sulker disposicien op dat sÿ niet ghescoert

en souden werden waert dat si geuon
den worden als constan. seyt li. xij. ca.
ix. Cartillago dat cleedt die eyndē vā
den benē op dat si in horen weruen vā
groter wriuinghe nz gequetst en sullen
werden eñ op dat die beenre te lichte-
liker v̄sament mogen werdē mittē vley
sche Aristo. seyt li. xiij. dattet cartilla-
go af gesneden nz weder en wast\ wāt
sijn sceppinge eñ des beens sijn alleēs
noch en heeft oec gheen geuoelen van
hem seluen mer alleen die zeen die mit
hem v̄sament is is die zake des voelēs
eñ des beroerens alst beroert wert als
constan. seyt int middel des herten vā
den dier is een catillagmosich been ge
set in sijnre bredicheit eñ dat is die stoel
des herten gehieten | als constan. seyt
li. iij. ca xx.

Dat lx. ca. vande zenen

Nerui dat sijn zenen die de griekē
neuros hieten daer om dat si die v̄ga-
deringe der leden starkelic te samē aen
hangen eñ het is gans waer dz die ze-
nen grote doecht doen inden lichaē die
welke hoe dz si dicker sij hoe dz si meer
re vasticheit maken als ysi. seyt eñ als
constan. seyt so waren die zenē noot om
dat si den leden beuoelē eñ beroerē brē
gen souden eñ ten voerstē den benē eñ
den cartillagen eñ deser gelike Item
die herssen is een principael fondamēt
vā alle den zenen welke herssen een be
ghin is alles willichs beroeren eñ der
sinnen of der gheuoelinghe Item alle
die zenen anter si comē vanď herssen of
vanden morghen der rugbeen eñ alsul
ken middel is noot want hadden si alle
rechteuoert vander herssen ghecomen
anter al scorende mochten si quetsinge
gecreghen hebben of die anď leden be
neden die so verre staen en souden geen
geuoelen gehadt hebben of geen groy
sel noch gheen macht eñ die zenen die
vander herssen comen sijn morwer mer
vanden rugbeen sijn si harder eñ die vā
den voersten deel des hoefds comē die
sijn alre morweste want si dragen dē an
deren sin eñ voelen want die morwich-
eit wort schier verwandelt bijder ghe-
uoelicheit die vandē afterstē deel des
hoefds comē want die sijn hart op dz si
dat beroeren sullen moghen liden mer
alle morwicheit ouermits snelre beroe
ringe wert haest gecorrūpeert Itē der
zenen die vander herssen wt ghegaen
sijn ses paer vanden welken dat eerste
paer gaet totten oghen eñ voedt die in
strumenten der sinnen of des geuoelēs
vandē ogen eñ dese zenē sijn hoelre dā
die anď zenen op dz die rume gheest bi
dien zenen der sinnē der oghen bewijst
mach werden ende si sijn meerre op dz
haer substanci nz ghescoert en werde o-
uermits hare hollicheit ende op dz dz
meerre deel der geesten in hem beslotē
mach werden eñ si warē morwe op dat
dye geest in te snelliker vorderē mocht
of volmaect mochte werden Dese zenē
inden wtganc vanď herssen sijn morwe
eñ saeft mer hoe dat si alleyncsken ver
der vandē hoefde of vanď herssen comē
hoe dat si herder sijn eñ werden Itē dz
anď paer vandē zenen begint vandē af
tersten deel ď herssen eñ dz paer coemt
wt bi enen gate dat ď hollicheit vandē
ogen na bi is eñ gheeft den ogen beroe
ringe Dat derde paer begint after nae
dz ander paer eñ wtgaende biden stoel
des hoefds eñ vanden aftersten deel ď

herssen deylet hem in vier perticularen
zenen dat is twee zenen aen die een si-
de eñ twe aen die ander side of elck sijns
weechs eñ sprayt hoer soe net ghewise
tot veel steden Item dat vierde paer is
den eersten paer tegen eñ coemt hem te
gen mer vã hem gescheydẽ op dattz na
gesprayt mach werden bijd moeder op
dat si geuoelen mach crijgen bi hẽ Itez
dat vijfte paer wort gedeylt in tween ze
nen in haren wtgange vandẽ welkẽ die
een gaet indẽ gaten vandẽ oren eñ wort
si breetachtich eñ bewijst den oren horẽ
die and totten mãmen streckende bijden
slape eñ helpt die lede aen beyden siden
Item dat seste paer schijnt wt te comen
vandẽ aftersten deel des hoefds eñ vã
elcker deser drier gaen zenen wt eñ om
dat beroerẽ des sins te volbrenghen so
sprayen si hem elc bi hẽ voert tottẽ nae-
sten ledẽ bouẽ eñ beneden eñ noch sond
dese ses paren coemt een paer wt vand
afterster herssen eñ wt desen neemt nu-
cha sinẽ oersproncк nucha dat is morch
vanden rugbeen dz vand naturẽ d hers
sen is Dese sprayt haer bijden lacertẽ d
tongen eñ der stroten eñ gheeft hem sin
eñ beroeren sond den zenẽ die thans ge
seyt sijn Item alle die and zenen des li-
chaems comen wt vander herssen ouer
mits den morghe vandẽ rugbeen | men
seyt datter zenen mit allẽ nz meer en sijn
dan ij. paer eñ xxx. eñ een oneffen alleẽ
eñ dese alle gader werden menichfou-
delic beschermt eñ werden mit veterin-
ge des lichaems eñ der leden mit won
derliker consten d naturen gedeylt hier
toe heuet constan. de pantegni li. ij. ca.
x. geseyt Item aristo. seyt li. iij. Inden
steden der benen is veelheyt der zenen
eñ die zeen wort natuerliken langs ge-
goten eñ daer na int brede eñ si wort wt
gerecket mit veel wtstekinghe eñ al om
trent den zenẽ is een taye slimige vuch
ticheit die de zenen vwaert eñ een afge
sneden zeen en wast niet wed eñ die van
malkanderen ghescheyden is en mach
niet wed vgadert werden Item die sel-
ue seyt oec li. xix. dat die meeste doecht
der dieren is inden zenen eñ sonderlin-
ghe inden stier welke zeen hoe dz si ou-
der is hoe dat si starker is eñ tayer Itez
du sulste vgaderen vten voirscꝝ dingen
dat die zeen haer beghin vander herssẽ
neemt eñ is daer oeck afnemende sin of
voelen dat tellic in desen dingẽ een dinc
te sijn eñ oec dat willich beroeren coemt
vand herssen eñ geeft den anderẽ leden
voirt haer gheuoelen eñ versament die
delen des lichaems die gedeylt sijn | eñ
si is in haren wtganc eerst morwe | mer
int eynde hart eñ ontfaet den gheest in
hare hollicheit eñ bewaerten eñ si buy-
ghet die onbuychsom beenre ouermits
hare buechsommicheit eñ si ontfangt in
haer menigerhande passien als snidin-
ghe vergaderinghe cramp ontslappin-
ghe eñ opilaci dat is bestoppinghe alst
openbaert in pãtegni li. ix. ca. viij. of xi.
Dat lxi. ca. vanden aderen

Vene dat sijn aderen want vene dz
sijn vie dat sijn weghen des swem
mende bloets of riuieren die alle tlich-
aem ouer ghedeylt sijn mitten welcken
alle die leden des lichaems gheregeert
werden ende gheuoet als ysidorus seyt
Item constantinus seyt dat alle die ade
ren beginnen vander leueren als die ar
terien vander herten eñ die zenen van-
der herssen ende die aderen waren noot

als vatē des bloets op dat ſi tbloet vā
der leuer draghen ſouden om die lede
des lichaems mede te voeden Item die
aderen ſijn vā crancker naturē eñ mor-
werre dan die zenen daer om dz ſi ū le
ueren wat ſibbe ſijn mō naturen dz ſi dz
bloet dat tot hem quaem verwandelē
ſouden Item alle die aderen ſijn van e
nen rock ghemaect eñ niet van tween
als die arterien den geeſt ontfangē eñ
verwaren Item die aderen die van
der leueren comē ſuken dz voetſel des
bloets vanō leuer als van hare moede
ren eñ deplē dat nader behoeften eēs
ghelics leeds waer af ſi dat voert ſtrop
en tot allen delen vanden lichaem en-
de ouermits wonēlike behendicheit ō
naturen ſo dient die een ader der anō
ondinghe Item onder die ander opē
barende eñ verborgende aderen is eē
ader diemē arteria hiet die welke noot
was der naturen op dat ſi die natuerli
ke hetten vander hetten voert dragen
ſoude tot allen leden Item deſe arteri
en ſijn ghemaect van tween velleken
of rocken eñ ſijn gelijc inō formen mer
inder ſubſtancien ongheliic eñ hair bin
nenſte ſijn al vilmich der welker ſubſtā
ci is hart eñ veel grouer dan die buten
ſte eñ buten ſijn ſi vilmich om der lanc
heit der welker ſubſtāci is hart omme
die noot des beroerēs als der brepdin
ge eñ der nauwinghe want al brepden
de ontfaet ſi haer ſelue vander hertē
eñ dz is om die lancheit der vilmen eñ
al dwingende ſo vōrſt ſi die oueruloe
dighe rokicheit dat dz doeckē wert
inder breetheit der vilmen indē welkē
die gheeſt ghehouden wert die vanō
herten gherogen wert want ſi ſijn har
der dan alle die ander vterſte aderen \
twelc noot was op dat ſi nz ghecoert
en ſouden werden deſe aderen beghin
nen vāder herten ouermits der lukter
hollicheit eñ van deſer ſiden werden ſi
twe pols aderen gehieten der welcker
die een ghelneden wert \ eñ heeft een
morwe doeckē eñ deſe hiet die pols
ader die welke noot was om dat ſi der
longhen veel bloets eñ veel geeſtē toe
brenghen ſoude eñ die lucht ontfangē
ſoude die ſi totten bloede mengen ſou
de eñ ſijn hettē temperē deſe ader gaet
inder longhen eñ daer wort ſi menich-
foudelic ghedeplt die ander arterie is
meerre dan die eerſte die welke ariſto.
adhorrem hiet / deſe vander herten op
climmende wort in tween delē gedeplt
want die een gaet opwaert ouervoerē
de dat gepuerde bloet eñ den leuentli-
ken gheeſt totter herſſen op dz daer af
die gheeſt der ſielen ghewonnen mach
werden eñ gheuoedt eñ behouden die
anō ader gaet nederwaert eñ deſe gaet
rechtſins eñ loffins voerwaert eñ after
waert eñ wert alſo menichfoudelic ge-
deplt / hier toe heuet conſtan. ghelept
li. ij. ca. xij. dair om vergader vten voir
ſcreuen woerden dat die ader is eē voe
ringhe des bloets eñ een bewaringhe
des leuens vandē dier eñ hout in haer
vier bloedighe humoren die ghepuert
ſijn vanden welcken alle die delen des
lichaems gheuoedt werden ende ſi is
oec hol op dat ſi te lichteliker bloet ont
fanghen ſal eñ nader behoefter der na
turen ſo ſepndt die een ader tbloet tot-
ter ander Item die ader is oeck een bo-
de der ghelontheit eñ der ſiecten want
ouermits den pols der arterien eñ ouer

mits der sceppenis vanden aderen soe
oordelt die meyster die starcte ofte crãc
heit des sieken eñ is dat sake dz die a
der ghecorrumpeert is eñ si ghecorrũ
peert bloet heeft so corrumpeert si alle
tlichaem alst openbaert inden malaet
schen der welker bloet altemael geco
rumpeert is inden aderen vandẽ wel-
ken die leden na hẽ trecken al zuken-
de een ongeneselic voetsel eñ corrupci
ende siecte Item die ader inden arme
wort ghequetst te samen ghetogen en
de gheopent op dat die siecte van alle
den lichaem verlicht soude mogẽ wer
den van sijnre quetsinghe Item die a-
deren die alte nauwe sijn ende die alte
veel vleysch hebben ende vetticheden
hebben minste vanden bloede eñ van-
den gheest ende myn dan die ander en
de daer om ghebreect dye natuerlike
warmt in hem ende die leuẽtlike geest
worter in ỏminret waer af dz si alsulke
dieren myn voedt als constantin? sept
li. xi. ca. xvij. Item aristoteles sept li.
iij. Die ader die ghesneden is of afge
sneden wast eñ wert weder versament
twelc die zeen nz en doet. Item die sel
ue li. vi. hoe sulck die aderen onder die
tonghe sijn alsulc is haer dracht inder
verwen waer af hi sept dat die scapen
die onder de tonghe witte aderẽ heb-
ben die hebben oec witte lammerẽ en-
de also ỏkeert soect bouẽ vandẽ propri
etepten der tongen.

Dat lxij. ca. vanden vleysche

Aro als remigi? sept is ghesept
vã carne dz is van vulicheden | caro in
latijn is vleysch in duytsche Item gre-
gori? sept dat vleysch is haest ỏandert
eñ daer om ist licht vervult | eñ wãtet
vleysch menigherhande is als grego.
sept | want dat een is vleysch van vis-
sche dat anỏ der crupender dieren dat
derde ỏ voghelen dat vierde der ossen
der paerden etce. onder alle desen soe
houdt dat menschen vleysch twoerdel
want dat menschen vleysch is vander
alre edelster formen want het is der re
deliker sielen toegheuoecht eñ oec inỏ
lester tijt tvleysch des menschen is ge
worden gods vleysche doe die zone go
des vleysch gemaect was eñ hi in ons
woende doe dat vleysch dat was wt sie
ker of wt crancker manieren vanỏ op-
neminge des woerts is dat ouerste ge
worden van allen dinghen als grego.
sept Item constan. sept dattet vleysch
is heet eñ vucht natuerlic ende is voet
sel der natuerliker hetten | ende is een
ghetempertheit der beenren ende der
zenen des welcs drie species sijn dz eẽ
deel is toegemengt den muzen den ze
nen ende den coerden ende wort gehie
ten lacertus Dat ander vleysch is tus-
schen harden eñ morwen ghetempert
als cartillago dz derde deel is clierich
alleen dat rechte vleysche is indẽ tant
vleysch ende inden rugghe Item dat
vleysch dz inden dyen is of sept int bu
tenste vanden beenren die daer op rus-
ten is als een coetse ende is een nodorf
tich onderstant | mer tvleysch vanden
rugge also wel tbutenste als tbinnenste
was noot ỏ tweerhande saken wil wãt
het ỏwarmet dat morch vãdẽ rugbeen
als nuchã eñ het vullet die hollicheit ỏ
beẽre eñ bewaert die zenẽ op dz die op
gaende eñ neẽgaende sijn ỏ die lãcheit
des weechs nz gheseoert en werdẽ te-
gen die ongetempertheit der luchten

eñ is een grote beſchermenisſe teghen die quetſinge die van binnẽ comẽ mocht te inden rugge eñ tvleſch dat om den tanden is hout die wortelen ſtaende eñ voedtſe op dat ſi vaſt bliuen ſullẽ Item dat clierich vleſch is drieuoudich dat een vuchticht als tvleſch der mannen eñ die epkelen of die clieren onñ die tonghe die ſpekel maken op dat dpe mont eñ die tonghe eñ die kinnebacken ouermits alte groter droechten mittẽ beroeren binnen nz getraecht en ſullẽ werdẽ dat ander deel is knopich eñ clierich eñ vullet die ꝑdel ſteden eñ voedt die ſteden der zenen eñ der aderen eñ ontfaet haer oueruloedicheit die van hem gaet Dat derde ſtotet totter maghen eñ tot ten darmen den welken toeghemengt werden ſommige netkens vãden arterien eñ vanden zenẽ den binnenſten toe draghen tberoeren der ſinnẽ op dz hair wech nz leker en ſoude weſen ten waer dat hem deſe clierichеden ontoghẽ waren eñ dair om was dit clierige vleſch om dat die zenẽ eñ die arterien daer opte ſoetelikker ruſten ſonden eñ of hẽ ꝑt harts ghemoetede dat ſi dan mochten vindẽ eẽ ſakte ſtede dair ſÿ toe vliẽ mochten \hier toe heuet conſtan. geſept li. ÿ ca. xiiÿ. Een vleſch dat tuſſchen magherheit eñ vettichеit is dat is getempert eñ gheſont eñ te prÿſen eñ ſonderlinghe wanneer daer geen ghecorrumpeert bloet onder ghemengt is of vanden ſeluen genoedt want alſulc vleſch is tbeghinſel vanñ corrupcien als ariſtotiles ſept li. iÿ. eñ conſtanti. li. xi. ca. xviÿ. ariſto. ſept oec li. xÿ. dat oueruloedich vleſch belet die werckinghe des gheeſts eñ daer om en was die ſceppinghe des hoeſts nz vã veel vleſch op dattet vanden beteren ſin eñ van volcomen vſtande werden mocht Item dpe ſelue ſept li. i. wanneer dat die ſtede bÿ den oghen ſeer vleſchich is dat is een quade diſpoſicie eñ dat betekent ghegebreck van doechden eñ van quader ſcalcheit Item dat vleſchige deel des lichaems is teder eñ morwe eñ daer en macht gheen arbept lidẽ want men ſeit li. ÿ. dat die voeten vãden kameel of kemel ſÿn veel vleſch als die voeten van den beere waer om dat men den kemel ſtarke ſchoenen maert vã ſtarken leder wanneer dat ſi arbepden ſullen op dz ſi hem nz ſeer doẽ en ſullen noch dz vleſche en is oeck dat eerſte inſtrument of dat eerſte lit niet des voelens mer dpe zeen die welke een organñ is binnẽ den vleſch eñ daer om een doot vleſch dz af gheſneden is en voelt nz want het en heeft wt hem tbeghin des voelens nz mer vter zenen eñ als die gecorrũpeert is of mit allen beſtopt ſo wert dz vleſche onvoelikеn \alſt openbaert indẽ leden die vergiecht ſÿn Item alle voghelen dpe crombect ſÿn eñ crom nagheit werden mit vleſch genoedt eñ alſo oec die ſelue voghelen ſÿn moedich want ſi luttel vleſch hebbẽ ende ſi ſÿn ſnel int vlieghen eñ vã ſcarpen geſicht als dair gheſept wert eñ die voghelen die vette ſÿn eñ veel vleſch hebbẽ ſÿn vã trager vlucht eñ ſi ſÿn des winters vetter dan ſomers wãt dan die ſweetgaten gheſloten ſÿn eñ die humorẽ werdẽ in vleſch eñ in vettichеden gedicket eñ oec daer om dat ſi dan meer ruſten dan ſi des zomers doen als ꝑaac ſept inden dieten Dat lxiiÿ. ca. van vettichеit

Pinguedo dat is vetticheyt die ge
set is ouer die vellekÿns ende ov̄
die zenighe steden als cōstantinus seyt
dattet subtÿl bloet ende smerich en ver-
gadert gheen vetticheyt in warmen ste
den ende in doergaende zÿn maer alst
coemt totten stedē die natuerlic cout sÿn
soe wortet daer ten laetstē ghecongele
ert ende wordt verkeert in vetticheydē
twelck die natuer doet van groter noot
op dat die zenen ende die vellekÿns die
natuerliken droghe sÿn getempert sou
den werden mitter vuchticheyt vandē
vetten \ende dat zÿ qualicker mit enigē
gheual ghescoert souden moghen wer
den die binnenste \ende up dat vander
hetten die inder vetticheyt besloten is
die binnenste vander buytenste coutheit
der luchtē verdrenct mochten werden
als constantinus seit .li. ÿ .ca. xiiÿ .en-
de aristotiles li. ÿ. die vetticheyt wordt
ghewonnen van onuerduweden bloe-
de inden lichaemen der dieren ende son
derlinghe om die cleynicheyt des be-
roerens ende hoe dat die vetticheyt de
meer gemeerret werdt hoe dattet bloet
meer gemindert wert want in sonderlin
ghen vetten menschen is zeer luttel blo
ets bÿ dattet inden magheren is Item
die selue seyt .li .xiÿ .die beroeringe die
scheyt die vetticheyt gelÿckerwÿs dat
die hetten doet want in allen dieren is
die rechter nÿer van min vetticheyden
dan die lufter nÿer is ende is hogher |
want in die rechter side is die natuerlic-
ke heetten starcker dan in die lufter eñ
is van meerre beroeringhe Item als
constantinus seyt dat die lichamen dÿe
alte vet sÿn ende mit veel vetticheden v̄-
vult sÿn alte quaet eñ si sÿn mit veel on
gansichedē beladē want die natuerlike
hettē in aldusgedane lichamē wort al v̄
smoert ende die wech der geestē werd
gestopt ende om der vetticheyt wordt
hÿ daer tusschen beslotē eñ die in vloey
inghe wert verboden totten regement
der geestelicker zenen ende der arteriē
ende hÿ seit aldaer dat alle vette licha-
men om die oueruloedighe oueruloe-
dicheyt der humoren die in hem is |crÿ
ghen si een toelopende siecte mit verlāc
heiden die traechelic te ghenesē is wāt
wanneer si belast sÿn mitter zwaricheyt
des vetten so en mogen si genen arbeyt
doen op dat die natuerlike hetten ghe-
meerret mocht werden eñ also wort die
vetticheit die daer bewrongelt is ontbō
den waer af dat dan die natuerlike het
ten ghebreect ende die haestighe doot
volcht daer na ten waer dz hē haestelic
geholpen worde als constan. seyt li. xÿ
ca. xvÿ. Daer om v̄gadere wt desen dat
vetticheit ouermits hare smericheit is
vuyer voedēde eñ ist eyschēde dz ouer
ste des dings ouermits hare luchtiger
lichticheit eñ si is saftende die zenen eñ
die iuncturen eñ beschermtse eñ maect-
se slap eñ si morwet dat leder of dat vel
le eñ bestopt die nedste sweetgaten eñ si
behout die leuentlike hetten eñ oec ver
vult si die hollicheden vandē lichaē en-
de si recket die croken of die rimpelē wt
eñ bedwingt die aderen eñ die arterien
des lichaems eñ si belet die werckē des
sins v̄ sielen eñ des v̄stants eñ v̄traecht
die winninge v̄ dieren men seyt oec indē
āphorismen dat een wÿf die alte vet is
en ōtfaet nz ist dat si nz en magert noch
ten is geen wond̄ want si leydet den be
nen dē wech des gedachts in of hÿ seg

gen woude dz ſi alle haer gedacht indē
benen lepde Item die vetticheit is oec
vuchtende want ſi en wort nz licht ghe
droecht waer af ariſto. ſept li. iij. Dattz
ſop eens diers dat oueruloyende is indō
vetticheyt en wort nz gecoaguleert als
dat ſop vandē paerde eñ vandē verken
Item alle dier hebbende vetticheit dz vā
den vleyſch niet geſcheydē en is heeft
luttel vets inden buke eñ als die buken
clepn ſy ſo iſt vleyſch mit veel vets Item
daer ſept hi oec dz in allen dierē is veel
vets bydē appel vā haren ogen al is dz
oghe hart Alle dier dz veel ſmeers he-
uet is vā luttel zaeds iſt man iſt wyf \eñ
dat dier dz in beydē kinnebacken tandē
heeft en heeft gheen roeſel als hi daer
ſept \het wort indō couder luchtē vluchs
bewrongelt alſt vten lichaem getoghē
wordt Item ghi ſult weten dat die vet
ticheit nader ſubſtācien te ſprekē \ſoe is
vetheit ſmeer eñ roeſel alleens hier en
lept gheen macht an vet is vet

Dat lxiiij. ca vander huut of velle

Otis dz is die huut eñ is dat eer-
ſte deel int ouerſte vanden lichaem des
diers eñ is alſo gheietē na ꝓſidozū daer
om dat ſi den lichaem onō geſet is dz ſi
ſnidinge liden ſal want cutis in griex is
inciſio in latyn eñ dz is ſnidinge in dupt
ſche eñ ſi wort pellis gheieten vā expel
lere daer ō dat ſi die dingē die vā buten
comen als reghen wint haghel eñ ſnee
eñ anō dingē kerē eñ ōdrūen ſal eñ men
noemtſe oeck corūñ dz is leder van caro
daer om dattet vleyſch mit leder ouer-
togen wert als ꝓſi. ſept Item die huut dz
is dat vterſte vandē lichaem eñ dz ouer
ſte eñ heeft dz vleyſch eñ die beenre om
megeuangen eñ waernt alle die binnē-
ſte vandē lichaem eñ dectſe na dien dat
die leden behoeuē nv is ſi na haer nv is
ſi weder wtſtekende Item die huut heeft
een natuerlike dunnicheyt als conſtan.
ſept daer ō dat ſi dē lichaem nz ſeer hin
deren en ſal ſi heeft oec vaſticheit op dz
ſite bat houdē mach datter binnē is eñ
datter buten is weō ſtaen mach Item die
huut indē mēſchen is mower dan in an
deren dierē eñ dz om die goetheit des
taſtens wāt waer ſi alſo hart als moſſel
ſculpen of anō ſculpē ſo en hadde tlich
aem geen voelen vā ſaefter aentallinge
eñ waer ſi ruuch als een maſſe vā ezels
haer ſo ſoudē ſi den ſin des taſtens dun
nen wāt midzen in die hant is die huut
ſaefter eñ mower dant in anderē ſtedē
des lichaems is Item die huut is alte
mael vol zweetgater eñ te voerſten die
huut vāden hoefde om die wtſtotinghe
ō fumoſer oueruloedicheit want ouer-
mits ō hettē werdē die ſweetgatē geo-
pent eñ die dinghē die tuſſchē vel ende
vleyſch oueruloedich ſyn die werdē ge
ſuuert ouermits wazemen eñ ſwete die
huut des mēſchen en is ouer al oec niet
ghelyc wāt die huut vanden aenſicht is
dūre eñ ſubtylre eñ dz is ō die volmaect
heit des ſins eñ ō dattet te ſchoenre to-
nen ſoude Item indē hāden eñ int hol vā
den voetē dair coemt die zeen vanō her
ten eñ daer is nauwe voelinghe eñ die
huut ſubtylſte ariſto. ſept li. iij. dat naō
ōwen des leedts of ō huut werdē die ō
wen ō nagelē ōwādelt eñ die verwen ō
hoernē ō claeuwē eñ ō harē indē dieren
wāt is die huut ſwart ſo ſyn die voerſcx
dingē oec ſwart eñ ſy ſi wit ſo ſy die anō
oec wit alle dier hebbēde bloet heeft eē
huut lende als tkel af geſneden is ſo en

heuet gheen voelen eñ dat leder heeft
dz eyghen soe wanneer dattet is in eni
ghe stede daert vleyschy derft so en wast
dat afgesneden nz weder noch ten wort
niet gheconsolideert alst openbaert int
voerste vandes mans scaft eñ inden an
deren eynden vandē ogheleden Item
hi sept li. xix. Dat die huut in sommigē
dieren dun is eñ open eñ in sommighē
dicke nader heerscappiē der grouer hu
mozen of der dunre humozē waer af dz
die haren die grof sijn comen vter gro-
uer huut eñ die dun vter dunre Itez in
der outheit so beghint si te grouen eñ te
harden eñ wort te samen getoghen en-
de vcrompen om die ghebreck der het-
ten eñ om die vteringhe der natuerliker
hetten eñ dan wozter een ander gedaen
te Item die huut lijdt als die ander le-
den doen onōwijlen vanō binnenster sa
ke als van vteringhe vō substancialigher
vuchtigheit die de rimpelinge ende die
croken maect inden ouden eñ onōwijlē
van saken van buten als vā wonden vā
heter sonnen of van groter couden als
bleeckheyden eñ menighe deser gelike
onōwijlen vā infectien der humozē als
lazerie eñ deser gelijck want die natuer
steect allulke humozen van haer totten
vterlten als totter huut als cronselē ma
laetscap eñ veel ander pallien Item die
vellen vanden dierē werdē dicwijle ge-
oerbaert indē oerbaer der mēschen wāt
men maecter scoenē af perkement fran
schijn riemē tallchen malen eñ deser ge
like Eñ men vint luttel vellen der dierē
si en sijn ymmer erghent toe nut totten
oerbaer der menschen Eñ hier mede is
des ghenoech.

Dat lxx. ca. vanden hare vandē lichaē

Dlus dat is een haer vā pellis ge
noemt pellis dat is vel want dat
haer coemt vten velle eñ daer om ist pi
lus genoemt vā pellis als phi. sept si co
men eñ werden gewonnē wt warmē eñ
droghen roke als constan. sept wāneer
die subtilichept des rokes wtgaet doer
die sweetgaten so wert hi gedroecht vā
der butenster luchten ende wanneer die
morwicheit des roecs vā buten wtgaet
soe droecht die lucht den roke dpe daer
wtgaet eñ die hem niet en schepdt eñ ō
keert dien roke inder naturen van hare
Item die haren sijn hulpe eñ een scier-
heit der menschen als constan. sept li. ij
ca. vltimo Item aristo. sept li. iij. dz die
haren nz en wassen dan inden lichaē die
dieren winnen Item die harē werdē ō-
wandelt na dien dat die dieren sijn daer
si in wassen als ghesept wort li. xix. wāt
die dieren van grouer huut hebbē grof
haer eñ dat geualt om die menichfou-
dicheit des aerdigen deels eñ om die ru
micheit der weghen eñ der sweetgaten
eñ is die huut enge eñ vast in een eñ dic
ke so sijn die haren dun eñ subtijl eñ wā
neer die humoer des roecs die inō huut
is vā snelre droecheit waer so en sullen
die haren nz groot noch lanc wesen en-
de wāneer dz hi grof ende vet waer soe
soudt ōkeert sijn eñ dair om werden die
haren des mēschen seer lanck want die
vette humoer wert haestelic droghe eñ
daer om die gene die wonende sijn in e-
nen vuchten lande eñ die dan vuchte cō
plexi hebben die hebben saeft haer en-
de morwe als doen die gene die in tra-
chien wonen eñ also ōkeert dpe hebben
hart haer eñ ghecruult die in enen hetē
eñ in enen drogen lande wonē eñ op dz

si oec van heter eñ van drogher cōplex
ien sijn want ouermits der hetten wer
den si omgeweyndt eñ gecroect eñ die
haren werden cruust want bi tween cō
trari wegen comen si wt Item die aer-
dighe deel des wtgaende heten ende
drogen roecs soe wert dat haer neder-
waert geroert eñ dz hete deel wert op
waert geroert eñ also gaet dat een op
waert eñ dat anď nederwaert eñ werdē
cruust eñ wanneer die dierē bestaen te
ouden so beghinnen die harē te hardē
eñ dan meer dan voir gelijc dat die ve-
deren der voghelen doen eñ dz coemt
datter luttel humoren sijn Itē men seit
aldaer als die mensche gelubt wert so
en wassen in hem geen haren meer eñ
dat doet datter luttel humoren sijn eñ
dat coemt daer om dat die hetten ende
die vuchticheden inden principalen le
den verminret sijn Item warme wate
ren maken wit haer eñ die coude wate
ren swart haer / eñ die sake van dien is
wāt indē warmē water is meer geests
dan indē coudē eñ daer ō als die lucht
warm wort so worter een witticheit wt
alsmen sien mach inden scwm mer dese
v̄wandelinge coemt dē haer accidenta
liken dz is bi toeuallen als inden men-
schē haer mer altoes en schiedt nz van
der v̄anderinghe des coudē waters of
des warmen

Dat lxvi. ca. vandē hare des hoefds

Capilli werdē gehieten die haren
vandē hoefde mer pil⁹ dz is haer
int gemeyn ouer al mer capilli werden
sonďlinge den hoefde toe gescreuē eñ
mē seyt capilli quasi capitis pili als ysi.
seyt eñ si sijn daer ō ghemaect dz si een
scierheit dē hoefde eñ den mensch ghe
uen eñ dz si die herssen wachten eñ be-
schermē sullē dz haer ď vrouwē hietmē
cesaries dz sijn manē eñ dz haer ď man
nen hietmen coma dz is eē crans come
dz sijn harē die nz af gescorē en sijn cri-
nes die horē den wiuē toe dese woerdē
en machmē in duytsche nz onďscheydē
wāt pilus capillus crinis het is al hair
eñ haer is haer eñ daer ō en kan ics nz
onďsceyden hier toe heuet ysi. gheseyt
Itē constan. seyt dz capill⁹ dz is thaer
vandē hoefde dz wast wt grouen eñ wt
heten roke die welke vā vierigē eñ hetē
humorē coemt doer die zweetgatē vā-
dē hoefde eñ wort v̄droecht vanď luch
ten vā buten eñ so wort hi v̄keert inder
substācien van hare eñ wāneer die hu-
moer wasset so wast dz haer eñ die dese
materi des roecs v̄liest v̄liest oec dz ha
re eñ hoe dz die rokē sijn so sijn die ha-
ren wāt is die roke swart so wert dz ha
re swart eñ is des roecs veel so waster
veel haers eñ is daer luttel soe waster
luttel eñ als die roke vergaet so v̄gaen
die harē eñ hi wort kael eñ die medeci
nen en mogē hē nz helpē eñ ist dz alsul
ke roke nz en gebreect mer een anď hu
moer scheyndt die roke soe en ist gheen
caluwicheit mer het is een eenrehande
siecte die vāden meysters allopicia ge-
noēt wert vā welker siecten als dz voet
sel vādē haer gecorrūpeert is so valt dz
hare \eñ alst voerste deel vandē hoefde
gebloot is so wortet gelelict die luden
slachten dē vosse die sijn haer ontuallet
van groter hetten Item die ander pas-
sien eñ saken die soeket indē tractaet vā
den vallen ende ghebreken des haers
ende vander graeuheit des haers soe-
ket inden tractaet vanden hoefde dair

selstu vinden vandes haers dispoficie
eñ sijn conplexie na hali galienus ende
ypocras scriften nochtans selstu merc-
ken vanď graeuwicheit als cõstan. seyt
ende ander auctoers dat graeuwicheit
coemt van alte groter v̇coutheit ď voe
deliker humorẽ want wanneer die cou
de eñ natte fleumẽ bouen gaet so coem
ter graeuwicheit eñ wt witten couden
roke comen witte haren Item aristoti.
seyt dat die haren vandẽ hoefde inden
slaep eerst graeuwen daer om dat daer
luttel humorẽ sijn eñ veel beenre die na
tuerliken cout sijn Item die graeuwich
eit beteykent ripicheit des leuens ende
der ouderdom eñ oec lesschinge der ge
noechten eñ beteykent mortificacie der
kindeliker misdaet eñ oec vernuwinge
des leuens dat is eñ comen sal ꝛ cetera
Item caluicies dat is caluwicheit dz is
beroeringe des haers vã gebreck des
vuchtighen rokes dye int voerste deel
vanden hoefde coemt als constan. seyt
eñ wort oec onderwijlen vã te veel vas-
ten datter dan gheen vuchticheit en co
met welcke vuchticheyt is materi des
haers als aristo. seyt li. ij. ca. iij. Item
die veel minnen willen die ontualt dat
haer eñ alleynsken brenghet caelheit in
eñ ist dz die harẽ risen voer sijnre ioecht
so wassen si te lesten weder \ mer risen si
of vallen si nader ioechdelicheyt soe en
wassen si niet weď eñ wanneer si dan al-
dus geuallen sijn voer vanden hoefde
dat hietmen caluheit eñ het pleecht te
geschien anter om alte groter openheit
der huut eñ of om datter luttel humo-
ren sijn eñ after en vallen die haren nz
vanden hoefde noch daer en coemt geẽ
caluheit om die dickicheit vander huut
eñ dat die zweetgaten daer dicke bi een
staen eñ om der tayer humoren die daer
is Item galien⁹ seyt daer ouer ampho
rismen die kindere eñ die wiuen en wer
den nz caluwe õ die oueruloedige vuch
ticheit die si inden hoefde hebbẽ eñ soe
en doen oec nz die gelubt sijn eñ dat is
daer om dat hoer cõplexi verandert is
eñ om die oueruloedicheit ď vuchtich-
eit die welcke die zweetgater der huut
vanden hoefde dwingt eñ bijndt \ eñ en
laet den roke niet wt wazemen nochtãs
vallen die haren wel inden wiuen eñ in
den gelubden als aristo. seyt li. xix. dair
om dan dat haer vanden hoefde bewa-
ret dat hoeft ende maket eersaem want
waert sake dat een mensch gheen haer
op sijn hoeft en hadde hi soude te meer
oneersaem gehieten werden eñ ghere-
kent Itẽ dit gebreck geualt bijď ioech
delicheit mer meest bijder outheyt van
den voerscreuen saken

Hier beghint dat seste boec vande ouderdome.

Als gheseyt is vanden proprieteyten der delen vanden mensche int speciael soe blijfter noch te seggē vanden proprieteyten des mēschen int speciael eñ oeck int ghemeyn naď verwandelinghe des ouderdoms eñ naden onďscheyde des geslachts eñ der natuerliker dingen mer tegen menigerhande schelinghe werden diuers eñ contrarie proprieteytē aen gedacht wt allen desen.

Dat i. ca. vande outheit

Etas is outheit of een etaet dz is een kint van enen iaer heeft outheit eñ een man van .xxx. iarē heeft outheit dit is etate genoemt eñ als remigius seyt so en is etas anders nz dan die houdinghe ď natuerliker doechden na contrarien beroeringe of lopen of dat die houdinge gemerct is nader rusten die daer tusschen geset is want na deser so gaet een mensche verbi ende sterft ende en blijft nymmermeer in enē staet Of als ysidorus seyt Etas is een tijt des leuēs vanden diere beghinnende vandē ontfanck der vruchten ende nader outheit af latende Item als constantinus ende ysidorus segghen so sijn vele onďscheyden vanden etaten dz is vanden ouderdom Die eerste etaet is kinsheit dat is wāneer die kinder eerst haer tandē wassen die welke vij. maenden duert ende noch alte tederkē is ende is morwe ende vloyēde | wāt men moetet aldē dach voetsteren ende vā dien tiden voirt als vanden seuen maenden leden so coemt ende duert tot seuen iaren toe ende dā hietet kint Infans dat is nz sprekende wantet niet bescheydeliken spreken en can om der tanden wil die noch nz wel gheordineert en sijn als ysidorus seyt Hier nae coemt puericia want die kinder noch puer sijn tot haren vierthienden iaer \ eñ hiet oeck daer om puericia want die kinder alsoe puer sijn als dye appel vanden oghe als ysidorus seyt. Desen volghet adolescencia dat is wassinghe ende dese eyndt tot drieweruen seuen iaren dat is totten beghin vā twe ende twintich iaren als viaticus seyt ende ysidorus seyt tot acht ende twintich iaren | ende die medicus tot .xxx. iarē daer om dat dese nvt sijn te winnen ende om starcte te hebben in deser etaten sijn die leden noch morwe ende wtstreckelic ende daer om wassen si om der hetten wil die in hem dominerende is totter volcomētheit des vervullens \ hier nae coemt iuuentus dz is die ioecht ende dese is die middel onder allen etatē Ende si is die starcste | ende strect totten vijf ende viertichsten iaer of tot vijftigē ende daer wort die ioecht gheeyndt ende iuuentus is gheseyt van iuuando dz is helpen want die ionghelinc is gheset int eynde dat hij dan niet meer wassen en mach ende daer om is hi starc te helpen \ desen volget senecta dat is die ouderdom als ysidorus seyt die welcke ouderdom een middel is tusschen dye ioecht ende decrepitū Decrepit⁹ dat is

die leste etaet \ wanneer een mensche te
mael bestaet te bucken eñ duert tot seuē
tich iaren toe of langher als tot xc. die
van goeder cōplexien sijn die medici seg
gen als ysi. seyt dat die menschen die vā
coudē bloede sijn dat die dwaes sijn als
die wise inden welken dz warm bloet bo
uen gaet want die oude luden indē wel
ken tbloet coudt eñ niet warm en is die
sijn plomper van sin dan die ghene dye
veel hetten hebben want die oude ludē
ouermits hare groter outheit soe v̄wis-
selense mer die kind̄ om hare wellicheit
eñ om haer lichticheyt van sinnen dat si
niet en weten watten dat si doen soe sijn
si onwetende als ysido. seyt | eñ dat leste
deel der outheit dat is senium eñ is dat
eynde des leuens van alle den etatē de
se etaet haelt veel onghemaken of als
goede eñ quade als ysi. seyt \ si haelt die
goede af want si v̄lost ons vanden tiran
nen eñ vanden machtigen eñ der weel-
den geeft si een eynde eñ si breect dz ge
welt d̄ genoechten eñ die wijsheit bloy-
et als in velen eñ si geeft ganse radē eñ
si is eynde der droefheit eñ beghinsel d̄
salicheit si is een wechganc vand̄ vresen
si is een toeganc totten loon si is volco-
men in dye v̄dient eñ is een dispofici ter
volmaectheit eñ die quade dingen voirt
hi mit hem want altoes sijn die oude in
v̄driete eñ in crancheyden daer sijn twe
dingen daer die crachte des menschen
af verminret werden als suucte eñ out-
heit als ysi. seyt In die ouderdom wert
die natuerlike hetten ghelescht eñ dair
gebreect die cracht die daer regierē sou
de eñ die humoer dat is die vuchticheit
wort gesolueert eñ die doecht der craf-
ten gebreect daer | eñ die vleyschicheyt
wort v̄teert eñ die zenen werdē ghecrō
pen eñ die huut gerompelt eñ tlichaem
wert gecromdt die gedaente v̄uaert en-
de die schoenheit des lichaems wort te
niet eñ daer om werden alle dese ind̄ out
heit eñ die oude werden vanden luden
gelastert eñ wort swaer eñ onlustich vā-
den luden geoerdelt eñ hi wert vā hoe-
sten van spuwen eñ van hulzen eñ van
bulzen ghemoyet thent die assche in as-
schen gheresolueert wert eñ die puluer
inden puluer v̄keert wort want in desen
spaciē des tijts eñ der etaten hebbē die
philosophen dat menschelike leuen be
screuen indē welken hi verwādelt wert
eñ loept euēdicht tottē ende des doots
Hier toe ysido.

Dat ij. ca. vande doot

Mors dat is die doot daer om dz si
bitter is Item men sal weten als ysido.
seyt dat die doot drierhande is als zuer
onrijp eñ v̄dient Die eerst is der kind̄ die
ander der ionghelingē | die derde is na
tuerlic eñ der ouder Item alle dode an
ter het is een like of een vulic die dode
hiet fun⁹ dat is een like vandē coerden
die ontstekē warē of sijn die welke coer
den die oude wijleneer plaghē te dragē
voer die baer des armen menschen mit
wasse omghegort Cadauer dat is vulic
vā cadendo geseyt dat is vā vallen | als
wāneer die dode valt dat hi dā int graf
wert gheworpen eñ dan wort hi defunc
tus ghenoemt dat is begrauē eñ het is
oeck genoemt sepultus etce. Die ander
proprieteyten des doods soeket neder-
waert vā desen sestē boeke int eynde vā
den siechedē Na desen is te seggē van-
den proprieteytē des mēschē als totter
kinscher outheyt eñ eerst vā sijnre win-

ninghe want sijn sceppinge is also veel
hoger bouen d̄ sceppenis der dierē als
die mensche waerdiger is nz alleen na
den gedachten mer oec nader getem-
perder cōplexien des lichaems aristo.
seyt li. ij. Ghelikerwijs dat gout of sil
uer hem heeft totten minstē datter ge-
munt is alsoe hebben hē alle dispoficiē
der ander dieren totten mensche wan
neer si totten mensch gelijct warē wair
af want die mensche die waertste crea-
tuer is van alle den creaturen so is die
natuer getwiuoudicht den mensche te
gheuen die edelste lede eñ menigher-
hande die bequaem sijn den werkē die
oec menigherhāde sijn waer om dz vā
sijnre scheppinghe naden lichaem cor-
telic sōmighe punten te segghen zijn
Dat .iij. ca .vā de sceppinge des kints

Item vāder sceppinge des kints
wort behoeft een bequaeme ma-
terie eñ een nutte stede eñ dienst der na
turen als hetten als causa efficiens dz
is een werckende sake eñ een gheest in
vloyende den lichaem een craft in of eē
v̄tuut eñ die dat lichaem regierde Itez
die materi des kints is een zadelic hu
moer die vandē zade gecomē is eñ dic-
ke bijder daet d̄ winninge wt allen de-
len haerre beyd̄ als des vad̄s ende der
moeder \ eerst gesprayt in die stede des
ōtfangs die aentreckende is ouermits
craft der naturē eñ wert indē cellekēs
der moeder v̄gadert eñ wort te gader
gemengt ouermits der hetten die dair
werckende is want waer dz sake dz die
menghinge des v̄duwende bloets der
beyder ouders nz en worde so en moch
te die sceppinghe des kints niet wesen
want die materi des bloets die vanden
man gaet is dicke eñ hete \ want ouer-
mits sijnre groter dickicheit en macht
hē nz breydē eñ vād̄ ov̄uloedicheyt der
hetten soude die materi des kints ver
derft werdē ten waer dattz getempert
heit crege vander materien des wijfs
bloede dz cōtrari gedaente heeft eñ de
se materie wanneer si coemt in die celle
der rechter sidē so coemter een knecht
ken af eñ in die lufter een meysken | on
d̄scheyt valter of diuersiteytscap ick en
kans nz duytschen om den bouenganc
der hettē billiker in die rechter side dā
in die lufter ald⁹ seyt constan. eñ aristo.
li. xv. Is dat sake dat dye doecht des
bloets v̄winnende is inden man so salt
den vad̄ gelijc wesen eñ also v̄keert | eñ
si is effen gelijc in beyden so salt hē bei
den geliken \ dese materi ouermits der
doecht der hettē gecoect wert mit enē
alte dunnen vellekijn ōmeuangen bin-
nen dē vellekij̄ die claerheit des melcs
wort ghewronghelt eñ dit vellekijn is
die materi vanden embrio dat is daer
tkint in leyt twelc een scoe is eñ eē dec
sel waer af dattet kint ghedect wort in
den buke d̄ moeder eñ dese scoe coemt
mitten kinde wt alst gheboren wert als
die tangheskens gescoert sijn daert me
de aen der moeder hinck eñ waert sake
dattet daer in bleue als indē buke mit
eniger auenturen nader dracht so sou-
de twijf in vresen bliuen eñ als die ont-
fangen materie die daer v̄gadert indē
cellen so ouerseyndt die natuer dz mē-
struaighe bloet van wes hetten eñ hu
moren die ontfangen dracht geuoedt
wert als galien⁹ eñ constan. seggē wāt
dat saet dz gecoaguleert wert mit den
gheest eñ mit der natuerliker hettē vol

is ouermits sommigen aderē eñ arteri
en die gewassen sijn vanď substanciē des
saets eñ v̄sament mitten mēstrualighē
bloede trect dz voetsel na hem ende dz
was noot op dz die materi des kindes
geuoedt mocht werden bijden aderen
eñ dat hē die gheest gegheuen mocht
werden bijdē arterien mit desen tween
als mitter zadeliker materiē eñ mitter
voedeliker humorē werct die natuerli-
ke hetten mede welke hetten daer bin
nen gesloten bijder cracht die inferme
rende is pijntse haer te sceppē ende te
vormen die lede des lichaems vanden
kinde want vanden wesen dies zaedts
formeert si die herssen die beēre die car
tillaginen eñ die vellikens zenen ade-
ren eñ arterien \die natuer maect die le
uer vandē menstrualigē bloede eñ alle
vleyschelike lede der welker substanci
gescapen wort vten bloede Inden eer-
sten formeert die natuer die principael
leden als thert die herssen eñ die leuer
die welcke fondamenten der ander sijn
eñ dat int beghin wanneer si inď massē
des vleysch sijn soe comē si hem bi mer
daer na werden si vā malcanderē ghe-
sceyden vā desen drien fondmentē co-
men drie ander \als vanď herssen ende
vā nucha des rugs comē die zenen vā
der herten die arterien eñ vanď leuerē
spruten die aderen eñ vā desen fōdamē
ten ď vruchten heeft die natuer die beē
re gemaect dese te v̄waren als die cop
vāden hoefde totter beschermenisse ď
herssen eñ die ribben der borst totter be
schermenis der herten eñ also vanden
anderen na desen comē ander leden die
after dese staen als die handen die voe
ten eñ deser ghelike dese en werdē nz

te gader gemaect mer alleyncskē tkint
wort mit vier graden gescapen Die eer
ste grade is alst noch bijden melc is\die
anď grade is alst zaet hē thans mengt
mitten bloede eñ dan en sijn thert ende
die herssen noch nz volmaect mer si sijn
een vleyschige masse welcken anderen
grade ypocras fetus hiet dat is dracht
die derde grade is mitter hertē mitter
herssen eñ mitter leuer eñ als dese ghe
vormt sijn so sijn die anď ledē oec noch
ongedeylt \die leste grade is wāneer al
le die leden gelijc gemaect sijn eñ ghe-
vormt welke grade vā ypocras infans
ghehieten wert \ infans is een kint dat
noch so ionc is dattet nz spreken en can
eñ als dat lichaem dan al ghemaect is
alst wesen sal eñ het een fiel ontfangen
mach so wortet leuende eñ beghint hē
te roeren eñ mitten voeten te stoten\ eñ
ist een meysken so wortet meer geroert
in die lufter side dan in die rechter ende
ist een knechtken so wertet meest in die
rechter side gheroert als galienus seyt
Inden grade des melcx is fetus dz is
die dracht vij. dage \eñ indē grade des
bloets ist ix. dagē eñ indē grade ď vley-
schiger massē ist xij. dagē Indē vierden
grade voir die volmaectheit ist xviij. da
gē\ vñ v̄s9 Sex in lacte dies ter sūt in sā
gwine trini Bisseni carnē ter seni mēbra
figurāt \eñ daer ō vandē dage des ont
fangs tottē dach ď v̄uullinge eñ dz die
dracht leuēde wort sijn xlvi. daghē also
dz die eerste eñ die leste werdē binnē be
slotelic gehoudē dz is dattz kint tusschē
dē eerstē eñ dē lestē dach volmaect wort
als binnē xlvi. dagē eñ na deser manie-
ren rekēt aug. die timmeringe des tē-
pels onder den ghetale van xlvi. iaren

den welken hi gelyct die volmaectheit des lichaems ihesu cristi ouer iohānes int seste eñ int vierde boeke vander mildaet of de crimine int v. ca. Inden welken hi sonderlinge dese woerden voert brengt veertich weruen vi. Ic en cans nz vstaen ic settet in latyn alst daer staet quadrageties sexies seni ducenti sunt s lxxvi. dies \welc getal der daghen vervult ix. maenden eñ vi. dagen Eñ daer volcht int selfde wes soe des herē wort braden viij. kalendas ianuarij eñ vanden dage des ontfangs die gegheuen was kalendas aprilis al tot viij. kalendas ianuarij werden gheuondē ghereken twe hondert eñ lxx. daghē die dz seste getal ses ende veertich weruē hebben in welken getal die tempel ghetimmert is etce. Constantin? sept li. ij. ca. xxxiij. Dat een knechtkē dat in die achtende maent gheboren sal werdē wort in xxx. dagen geuormt eñ in tzeuentigē volmaect daer na set hi voert eē knechtken van x. maenden wort gheformeert in xlvi. daghen eñ in tnegentighen volmaect Item een knechtken vā ix. maēden dat wort geformeert in xl. daghen eñ in lxxx. volmaect Itē indē selver stede wort beschreuē die tyt wāneer dat wyflic geslacht leuēde werdet eñ volbracht mer dat liet ic after om der cortheit wil mer dat alleen te vstaen dattet menschē traechliker gheformeert wert eñ vvult dan een knechtken eñ die reden dair af wort daer bewyst want dz saet daer dat knechtken af gewonnen wort is starker eñ heter eñ wort oec in eenre heter stede geset dan tsaet daer tmenschen af comet Constan. eñ gali. segghen daer oec ouer die amphorismen eñ ypocras oec

Dat alle kinderē in viij. maenten beroeren heeft want waert dan also starke dz tet wt comen mocht het soude wel leuē eñ en gaet nz wt so wertet gecranct van der beroeringhe also dattet dan lydt so veel alst in die āder maent wt coemt so en macht nz weder volcomen eñ ist dat tet verhouden mach werden ix. maenten vol of tottē begin ō thiender maent so wortet kint weder starck eñ wert dan sonū wese gheboren als constan. sept li. iij. in pantegni ca. xxxiij.

Dat iij. ca. vanden kinde

Incantul? dat is een kindekyn dz wort gewonnen vā zaden die contrari qualitepten hebben \inder rechter side ist een man in die lufter side eē wyf eñ wort inden buke geuoedt vā mēstru aligen bloede Item dz menschē neemt van beghin syn voetsel vā eenre vuylre eñ van eenre sieker materien ouermits der vtuten der hetten eñ dz die natuer mede werckende is eñ brepdende alle die ledē allepnclken eñ oec nz haestelic en wort die mēsche gheformeert mer al leen xps was haestelic geformeert indē buke eñ geschepdē te punt doe hi indē buke ontfangē was als cōstan. sept wāneer die siel int lichaem gaet so ist leuen volmaect eñ dz lichaē voelt dā die omgordinge des vellekyns ouermits den sin der naturen eñ wort beroert als dat breect of schoert vā welcker beroeringe die moederlike buke gesloten ende beswaert wert eñ als die werckinge ō naturen gedaen is byder scepping ghe des kints of des kindekens ist dat haer baringe salich is soe pinet hē ter achter of ter negēder of ter thiender maent wt te comen als vten buke eñ alst wt coemt so

ſt mitter ſecũdinen omghegort in wes
wtganghe die moederlike buke wordt
om ghegort mit grote zerichept eñ dat
ghelchiet wãneer die baringe alte vro
ech coẽt eñ als ſÿ dã coemt totter luch-
ten die alte cout of alte heet is ſo heeft
ſÿ droefheit eñ armoede waer of dat ſÿ
openbaerlic lude roepen moeten Item
tvlepſch eens kints dat thans ghebo-
ren is dat is zeer tederken eñ driuende
eñ daer om ſÿn hẽ menigerhande boe-
ten gheſet als conſtan. ſept .li·ÿ. capꝫ.
xxÿ. Die kinder als ſÿ eerſt wten buke
comen ſoe ſalmenſe wÿnden in roſẽ mit
ſoute ghewreuen op dat haer ledẽ ghe
ſtarct ſullen moghen werden eñ ſÿ ſullẽ
verloſt werden vander ſlimigher vuch
tichept daer ſullẽ haer rakẽ eñ haer tãt
vlepſch ghewreuen werden mit enẽ vi
gher die mit honich beſmeert is op dat
ſÿ ghеſtarct moghen werden eñ op dat
den ionghen een appetÿt comen mach
vander ſoetichept des honichs eñ mẽ
ſalze dicwÿl baden eñ nae ſmeren mit o
leo mirtino of mit oleo roſarũ eñ mẽ ſal
daer mede alle die leden wriuen eñ ſon
derlinghe die ledẽ der mãnekÿns wes
leden hart weſen ſullen om dat ſi arbeÿ
den moeten eñ men ſalſe altoes doẽ ſla
pen als zÿ ſlapen zullen in donckerẽ ſte
den op dat haer lichtkÿn te ſamẽ crupẽ
mach eñ te bat verenicht werden want
een clare lucht ſcheikelt dat geſicht en-
de quetſt die cranke oechſkens eñ mae
tſe dicwÿle ſchelue eñ daer om en ſal-
menſe niet ſetten noch leggen in de lich
tende claerhept op dat die ſienlike ghe
eſt niet ghelpraÿt en worde eñ bouẽ al
le dinghen iſt te ſchuwen dat ſi mit ghe
nen quaden eñ corrumpeerden melcke
niet ghevoedt en werden want vã qua
den melck der voedſter comẽ veel qua-
der ſiecten als puuſtkens indẽ mont co
ringe ſage cramp lopinghe des buucs
eñ deſer ghelike noch men ſal den ion
geſtkẽs als ſi ſiecke ſÿn gheen medecÿn
gheuen mer men ſal den voetſter mede
cÿn eñ bequaem diete geuen| op dat al
ſoe tghebreck des kints veruult mach
werden als hi daer ſept conſtantÿ vã
goeꝺ diſpoſicien des melcx dz voedelic
is wort een goet weſen des kints etce.
eñ alſo doet oec ꝺkeert eñ alſoe vander
corrupcien des bloets vander voetſter
wort vã node dat lichaemken des kin-
dekens gequetſt eñ dat is om die mor-
wicheit ꝺ kindeliker naturẽ eñ ꝺ die lich
te ꝺkeringe des melkigen voetſels eñ
daer ꝺ dz die ledekens ꝺ kinderkens al
ſo tederken ſÿn ſo hebbẽ ſi een buechſꝺ
heit totter ontfangenis menigerhãde
figurẽ eñ daer om ſalmẽ haer ledekẽs
mit ſwachtelen eñ bandẽ bequamelikẽ
bindẽ op dz ſi nz crom werdẽ en ſullẽ eñ
dat ſi gheen miſtant crigen en ſullẽ van
den liue ſoeket in tvÿfte boeke vãdẽ na
uel Item wãt die kinderkÿns veel voet
ſels nemẽ daer ꝺ behoeuẽ ſi veel ſlaeps
op dat die natuerlike hetten weꝺ mach
werdẽ in geroepen eñ op dz haer voet-
ſel te bet ꝺduut mach werden eñ daer ꝺ
plegẽ die voetſterẽ die kinꝺ in wiegẽ te
legghẽ eñ waggelenſe ghens eñ har-
waert op dz die hettẽ geſtarct ſal mogẽ
werdẽ vã ghetemperder beroeringhe
Men pleecht hem oec te ſingen op dz
ſi vander ſoeticheit des ſangs ontſlaep
mogen werdẽ daer toe ſept ariſto. li. ÿ.
Dat indẽ iongen kinderkens veel herſ
ſen is naꝺ groothept des lichaems te

rekenē soe heuet seer veel breyns waer
af dz ouerste deel des lichaems vandē
kinde is meerre eñ swaerre dan dz neder
ste deel eñ daer ō cruypt dz kint alst iōc
is op sijn handen int beghinsel alst eerst
leert gaen eñ daer na vast alleyncskē na
dien dat hē sijn rugsken eñ sijn beenkēs
bestaen te stiuen richtet hē op want dat
voerste deel wort geminret eñ daer om
wortet lichter ende dat nederste deel dat
wast eñ daer om wortet swaerre Die e-
taet vandē kinde datmē infans hiet he
uet sijn eynde inder beghinninge der e
tatē diemen puer of puerilis hiet eñ dz
is int beghin van vij. iaren so gaet etas
infantis wt eñ etas puerilis beghint.

Dat v. ca. vandē kinde vā vij. iaren

Over in tghemyn te spreken is een
kint mer hi meynt dz tot sinē vij.
iaren ghecomen is eñ is also ghehietē
vā puritas dat is puericheit als ysi. seit
want dan voirt aen ist vāder māmen ge
nomen eñ so machment daer na dwin-
gen eñ leren eñ settent onder enen diet
leert eñ castijt dit kint is vā heter ende
vuchter cōplexien indē welkē die beroe
ringhe der minnē om die enghicheit d̄
weghen gheen macht en hebbē totten
iaer hare wasdom als totten xiiij. iaer /
dese kind̄ hebbē morwe vleysch buech-
som van liue abel eñ licht totter beroe-
ringe leersam vā sin sond̄ sorge eñ ley-
dende eē seker leuē sond̄ sorchuoudich
eit eñ si sijn prisende alle boertelike din
ghen eñ geen dinc meer ontsiende dan
die garde eñ si sijn meer begerende enē
corf vol scoenre appelen dan gout of sil
uer eñ si en hebbē gene scaemte ende si
werdē rasch toernich om die beroerlich
eit der hettē des vleysch eñ der humo
ren eñ si sijn oec schier gesoent mit enē
eye of mit enen appel eñ si werdē lichte
lic gequetst eñ si mogen qualikē arbey-
den om die beroringe der heter humo
ren die in hē is eñ alle den dach willē si
eten daer om dz si seldē rusten so lopen
si hier so lopen si daer eñ dat is al om d̄
groter hetten wil wāt si sijn hete vā na
turen eñ si maken hē noch heter mit lo
pen eñ mit springen waer bi dat si oeck
lichtelikē sieke werdē om die oueruloe
dicheit des voetsels vā horē ouds dye
gecorrnmpeert geweest hebben als in
den kinderē die malaetsch ouders ge-
hadt hebbē of and̄ gebreken voet euel
gebreck vandē steen eñ menige ander
siecheit Item aristo. seyt li. iij. Die stē-
me en wort indē kinderen nz verwisselt
voer dz hē lust der minnē spel eñ wan-
neer si v̄wandelt wort dz is een teyken
dz si volwassē sijn eñ werdē si edel voirt
te winnen Item die cleyn kind̄kijn heb
ben dicwijle quade zeden si en dencken
nz verder dan hem die naze lanc is dz
is die dingē die tegenwoerdich sijn eñ
vandē toecomende dinghē en roeken si
nymmermeer / si minnē die spuelen eñ
and̄ ydelheit eñ si en denckē op gheen
winninghe noch op nutscap eñ si tellen
die minste meest te wesen eñ die meest
minst eñ die alre meeste slaen si voer nz
daer ō begeren si deerlike dingē eñ die
al contrari sijn ende si prisen die schoon
deernen meer dan die mannen doē eñ
si kermen meer dz die goede dranc wt
is als daer goet bier of wijn ghelopen
heeft dan dz si haer patrimoniū v̄teert
hebbē eñ datmen hem goet doet en ge
dencken si nz eñ alle dz si sien begheren
si te hebben eñ grijpen toe mitter hant

eñ roepen ey lieue geeft mi dat eñ si sijn
garen by een te callen van hore dwaes-
heyt eñ ydelheit eñ scuwen dat ghesel
scap der ouder eñ der wijser eñ geē hey
melic dinc en helen si mer wat si sien of
horen dat clappen si voert si screyē lich
telic eñ lachen schier weder eñ alle den
dach roepen si eñ gerruleren eñ si swij-
ghen nauwe als si slapen eñ als si ghe-
waschen sijn vander vulnissen so gaen
si vluchs weder eñ maecken hē onreyn
eñ wānneer datse die moed haer hoeft
dwaen sal of kemmē soe spartelen sider
ieghen eñ en moghen niet so langhe le
dich wesen eñ si en denken niet dan om
dē buke te vullen eñ si en wetē die ma-
te hoers bukes niet mer si begherē al
toes te eten eñ te drinckeñ si en en staē
nauwelic vandē bedde op si en willen
eten dese dinghen eñ menighe ander ō
nutte dinghen begerē si altoes

Dat vi. ca. vāeen meyskijn.

Vella dat is een meyskijn ende is
puer als die appel vanden oge als bo
uē alle dinghen die inden meyskijn ge
mint worden dat is reynicheyt eñ scha
melheyt Item die meyskins sij te mer
ken want nader complexien sijn si heet
eñ vucht eñ teder eñ gracelic vā liue eñ
buychsom eñ schoen eñ nader begeertē
des ghedachts blode scamel eñ vrolic
na der buytenster composisien sijn si ge
leert in zedicheyden eñ inder spraeken
scalc eñ zwighende eñ lecker inden cle
derē Item die maecht is eē name des
ouderdoems diegeheel is eñ eersaem
als ysido. seyt want die maechdē hetē
wy ghemeenliken meyskijns of aldus
dat virgo is dz is puella eñ also vkeert
een maecht of een wijf heeft gemeēlic
buechsommer haer eñ morwer dā dye
man eñ oec veel langer eens wijfs ver
we is gemeenliken witter dan des mās
haer aēsicht is blide morwe of saeft cla
re smekende hebbende vāden scoude-
ren totten nauel toe een smal lichaē eñ
vanden nauel voert nederwairt daer sy
den noet liden grouer eñ hebbē die hā
de ende alle die einden der leden buech
sōmer dan die mannen eñ oeck subtylre
haer stemme is claer eñ clein haer spra
ke is licht haer gāc is cort mit cortencrō
mē of schieuen treden haer moet is ho
uaer dich ende sijn schier toernich ghe
maect eñ si hout lāge hat si is oec ōtter
mhertich si is nidich eñ sy en mach niet
veel doen si is goet te lerē drogachtich
vrecke eñ gharen is si by ionghē knech
ten aristotiles seit. li. viij. In allen ghe
slachten der dieren sijndie wijuen cranc
ker van wederstaen inder minen dā die
mannen sōder die beerinne eñ die lew-
inne want diesijn wreder eñ felre dā die
mānen eñ oec koenre Inden anderen
dieren sij die wijuen lichter te leren eñ
behendiger ende morwer eñ sijn meer
besorcht by haer drachten of by harē iō
ghē te wesen eñ die te voedē eñ wandt
een wijf betertieren is soe werpt si haer
tranen eer wt dan die man Mer si kijft
lieuer ende maect onrust om niet of om
niets waer eñ haer scoenheit duert ōlā
ge eñ si is veel logenachtich ende onsca
mel

Dat vij. ca. vande moeder.

Ister dat is moeder als ysido. seit
daer ōme dat si den kijde die mamme
reict eñ gheeft die moeder is besorcht
by hare dracht datkijnt ter wijlen dattz
is inden moederliken buke soe werdet

mit bloede geuoedt mer alst gheboren
wert soe seyndt die natuer dz bloet ten
borsten op dattet daer verkeert sal wer
den in melck om tkint mede te voeden
want dz kint is beter gheuoedt mit sijn
selfs moed melke dan mit eens anders
wijf melke die moed ontfangt mit ghe
noechten mer si baert mit zerichedē eñ
mit armoeden ende si mint hair dracht
vter maten seer si omhelset si oepet si sie
ter nauwe toe eñ si voedet Itē die moe
der na diē dat si swaer mit kide is so en
laet si niet meer menstrualich bloet wt.
want als aristo. seyt so gaet dz bloet in
dē voetsel des kints eñ die moed wert
myn belast vāden ontfanc eens knecht
kens dan vāden ōtfanc eens meyskēs
want die moed is dan veel schoenre eñ
claerre geuerwet eñ si is lichter in harē
ganc Item aristo. seyt eñ oeck constan.
dat hoe een moed naerre die tijt coemt
dat si baren sal hoe dat si meerre pinen
crijcht eñ si wort meer gemoyt vanden
beroeren des kints Itē dat teykē wan
neer een moeder mit kinde is dz is dit
als aristo. seyt eñ galien9 na dien dz die
wiuen mit kinde sijn so begeren si meni
gerhande dingen haer v̄wandelen die
verwē int aensicht si werdē donckerach
tich om die ogen die borsten bestaen te
heffen eñ die buke alleyncsken mede
eñ si hebbē dicwijle walghinghe eñ co
ringe si werdē swaer eñ si en moghē nz
doen eñ als si baren sullen soe werden si
daer toe gedwongen dat si roepē moe
ten lichtelic werden si gheureest eñ son
derlinge die iōge wijfkens der welker
wijfliker leden enge sijn eñ hoe dat die
moeder meer pinen lijdt om haer kint
hoe dat sijt lieuer heeft eñ hoe dat sijt
naersteliker voedt eñ leert Item die ge
breken d̄ vrouwen in te ontfaen soeket
bouen int seste boeke daer geroert wert
vāder moeder der wiuen eñ vandē mā
men eñ benedē int selue boeke daer ge
roert wert vā misdraginge eñ vā dien
saken

Dat viij. ca. vande dochter

Filia dat is een dochter eñ is ge-
seyt vā fouendo dat is voesteren also is
oec filius dat is een soen dair om dz die
moeder die dochter voestert ende laet
haer die materi die and̄ voert te voeste
ren want die selue virtuut des ontfan-
gens die welke die moeder vandē ou-
ders neemt die laetste haerre dochter
als totter ordinancie der winninghe en
de also vele is die dochter der moed lie
uer als si hoer meer gelijc is inden on-
derscheyde des geslachts der dochter
becomē die selue proprieteyten als dye
vand̄ maecht gheseyt sijn hier bouē int
selue boeke in thiende ca. etce.

Dat ix. ca. vande voetster

Nutrix is een voetster eñ is geseyt
vā nutriendo dz is voeden daer om dz
si geleent is totter voedinge des kints
die voetster als ysidor9 seyt veruult die
stede der moeder in dat kint te voeden
. want die voetster verblijt haer mitten
kinde eñ trillefoyter mede als die moe
der ende valt dat kint datter screyende
wert si screyet mede soe langhe als dat
so seer screyet eñ dattet hem namelikē
seer ghedaen heeft ende si bakertet en
de clouwet om dattet swighen sal ende
wascht hē sijn aers after etce. eñ slaet
hem pap inden mont si settet op haren
scote eñ doetet dāsen si bakeret eñ doet
hem veel feesten dit ouer gheslagen.

Dat x. ca. vande moede mou.

OBstetrix dat is eē moede moeder ende is een wijf die haer behelpē can mittē mouwen die in arbeyde gaē op dz si kint te lichteliker crijgē mach als mit rade eñ mit daden so si best kan eñ weet eñ daer toe horen dese mouwē neemt dat kint vten buke alst geborē wert eñ omknoept den nauel inō lengden van vier vingheren\ eñ walcht dat bloet vanden kinde mit water ende besmeert die ledekens mit soute ende mit honighe om die humoren te drogen en de om die leden te starken ende daer na wijndt sise in doekē soeket bouē int wijf te boeke vanden nauel

Dat xi. ca. vanden ioncwiuen

ANcilla dat is een deern die ghemijedt is eñ die gepunt is te doē allsulcke wercken als een goede mouwe te doen heeft als spise te berejden ende bedde te maken ende deser gheliker dese moet dat groefste werck doē en de die groefste spise etē ende die groefste laken draghen Itē dese dienst deern is si van sulcker voirwaerden of van sulker manieren dat si geloeft heeft te dienen so en mach si niet hilicken allst hoer genoecht eñ waert datse pemant naem tot enē wiue die man worde oer knecht ende eyghen nae dat hijse ghetrouwet hadde eñ si wort om gheldt vercoft ende ghecoft als een beest eñ die man mede Ic gheloue wel dat dit is in sommighen landen mer hier te lande niet mer ancilla dat is die dienst deern mit horē man sijn slechts slauen want hi wijst hē hier alle onsalicheit toe een ramp moeten si hebben diet vijerden also waerlike als si gode alsoe duer staen als die ghene die dit gheset ende geordineert hebben \waer af ic segghe dat onder alle dye droefheyt dye in aertrijck wesen mach so en isser gheen onsaligher dinc dan een slaue te wesen dat is een man of een wijf die hem seluen overghegeuen hebben ende vercoft \als rabanus sept exponerende dat woert iheremie des propheets \ghi sult dienē dē ween den goden dye v dach noch nacht rust gheuen en souden noch en sullen etce. Item rabanus sept datter dienst deernen eñ der mannen die dienst gheloeft hebben hoer eyghenscap is dat si tegē horen herē of mouwen pleghen te tunen ende te versetten eñ wanneerse die beroeringhe niet en bedruct of en verduut so plegen si hem te verheffen mit druntende moede teghen tghebot der overster\ alst openbaert in agar die een dienst deern van egipten was der mouwen die sara genoemt was welke diēst deern doe si sach dat si ontfanghē hadde so vsmaedse haer selfs mouwe want doe si kint droech doe mejnde si dat sij selue mouwe was dit wort gheschreuen over geneſ xvi. noch die diēst deern en was nz weder ghekeert ter herten dan doese die mouwe bestont mit cluppelē toe te gaen waer af dat daer na vuolcht doese zare hoer mouwe sloech etce. Die wese eñ die anxt dwingt eñ verdruct dese slauen die welke die goedertierē minne onderwijlen vheft eñ buertse in dye versmaetheit der houerdyē als dair gesept wort Het is geschreuē so wye dat sinen dienstknecht leckerliken voedt die sallen vindē cōtumax dz is dat hi sinen heer vsmadē sal soeket nevwaert int selue boeke vanden scalken knecht

Dat xij. ca. vanden mannekijn

Masculus dat is een manniken vā mas maris geseyt mas dat is eē man daer af coemt masculus dat is eē manniken die welke in allen gheslachten der dierē nader waerdicheit des geslachts die principaetscap hout dz is de ouerhant | als ysi. seyt Dat mannikē is meerre dā twijf nader cōplexien te spreken eñ nader machten eñ der heerlicheit eñ naden sinnē wāt dat manniken of die man is heet eñ droghe bi dat eē wiue is eñ also is si verkeert Inden mannen groyē vormelike ende werckelike doechden of virtuten indē wiuē materialike eñ lidelike v̄tuten waer af aristo. seyt li. xv. dat die man heeft hē ter manieren van eenre formen eñ twijf heeft haer ter manieren van lidē eñ vā eenre materien Item die man is beter totten natuerlikē wercke wāt dz groyet meer indē man dan indē wiuen want in hem is meerre v̄tuut dant indē wiuē is wāt ysi. seyt dat die zenen eñ die lacertē der mannen sijn mit meerre starckicheit gefondeert eñ dair om moghen si meerre werck doen Itē der mānen beenre sijn oeck meerre eñ starkerre eñ grouer eñ inden iuncturē dichter eñ daer om sijn si natuerlikē starkerre tot allen werckē dan die wiuen Item als cōstan. seyt so sijn inden mannen die coerden breed eñ meerre eñ daer ō sijn si abelre ter ontfāghinge d̄ meester oueruloedicheit des geests eñ des bloets eñ dair om om die oueruloedicheit d̄ geestē eñ des heets bloets is thert of tgedacht des mans natuerlikē coenre dan des wijfs in die welke die sake contrari is om die starcheit der hetten eñ om dye groyinge of crafte der droger conplexien eñ ghenē man en valt die passi vanden menstruo alst den wiuen doet | menstruū dat hiet men stonde der vrouwen Item so wat gewonnen wort inden oueruloedicheit der mannen anter het wort mit groter hetten v̄teert of het wort geresolueert in hare of het wort mit arbeyden wtgelatē die manier des mans eñ des wijfs scheelt inden onderscheyde des sins. Item in allen geslachten der dieren so heeft dat manniken den wijsten eñ den cloecsten moet in allen dinghen die te voerhoeden van deerlikē saken | als aristo. seyt li. v. eñ die man gaet oec den wiue voer inden v̄stande eñ in snedicheit des sins als augus. seyt die dē man voer den wiue set als die apostel seyt in der waerdicheit des beelds eñ der gelikenisse gods eñ vā deser waerdicheyt des diers gaet die man voir ind̄ mogēt heit eñ in anderē dingē tvordel wort dē mānen ghegeuē eñ v̄leent dz si die and̄ lerē mogē eñ voirsitten sullē eñ dz wort den wiuē gewoenlikē geweygert | als die apos. seyt i. ad chor. Men gehengt den wiuē nz dz si in dier kerkē prediken of lerē sullē | het is gescr̄ du sulste wesē ond̄ die macht des mās eñ hi sal bouen di wesen geñ. iij. daer ō sijn die mannen heter dā die wiuē eñ droger indē crachten sijn si starker eñ si sijn moedigher behendige stātaftige minres d̄ vrouwē of heelres d̄ wiuē want die dierē vechten wel ō haer wiuē als aris. seyt eñ si sij herder eñ ruger indē lichaē eñ van grouer stēmē eñ vā felren aengesicht in allē geslachtē d̄ dierē dā die wiuē wtgenomen die coe wes stēme grouer is als aristo. seit li. iiij. Itē alle mānen in alle geslach

ten der dieren so sijn meer tandē dan in
den wiue ende si behoeuen meer spisen
eñ meerre voetsels des lichaems ō die
starke oueruloedige hetten die de vuch
ticheit lichtelic verteert als aristo. seyt
li. iij.

Dat xiij. ca. vanden man

VIr dat is een man gheseyt vanď
doecht der craften vir vā vires vi
rium dat sijn crachtē of van vireo vires
virere dat is bloyen | want dye man sal
groyen of bloyen inder crachten eñ in-
der doechden als ysidor⁹ seyt want die
man gaet den wiue bouen inder crach-
ten | dye man is dat hoeft vanden wiue
als die apostel seyt Een man is sculdich
een wijf te regieren alst hoeft die sorge
draecht van alle den lichaē daer af ma
ritus dz geseyt is verwaerre of bescher
mer der moeder want die de moeder is
sijns wijfs die ontfaet die sorghe ď kin
der daer na van spondende dat is ghe
louende of verbijndende coemt spōsus
dat is die brudegom wāt inden hijlic o
uermits der trouwen die daer tusschen
coemt so verbint hi hem dat hi hem eē
ondeylsom ghewoente des leuens mit
ten wiue houden sal dat hi haer doē sal
dat een man sinē wiue sculdich is te doē
eñ hi die trouwe des beds houdē sal en
de verwaren ende hi en sal hoer oec om
een ander niet laten Itez die myn des
mans sal also groot wesen totten wiue
dat hi alle vrese aen sal gaen om horen
wil eñ sasse oeck minnen voer sijn moeď
eñ om mit hoer te wonen sal hi after la
ten vader eñ moeder ende sijn lant als
onse here seyt daer om liet die man va-
der eñ moeder after eñ bleef bijden wi
ue | dese brudegom sal die bruut voer ď
brulocht aen hem lockē mit ghiftē mit
soeten woerdē eñ mit vriendeliken aen
sien op dat hijse also crijghen mach tot
sijnre minnen | ende hi salze groetē mit
brieuen ende mit boden veel louen en-
de oec cleynoten gheuen ende schenc-
ken die ghenoecheliken sijn op dat hy
haer behagen sal ende hi sal daer des
auonts of in anderen tijden comen spe
len mit luyten eñ ghyteernen eñ mit an
deren instrumenten ende oec mit sange
eñ makē dair spel onderwijylen mit dā
sen eñ van anderen reynen gheselscap
eñ hi sal zedich eñ altoes vrolich wesē
eñ so wes si hem bidt dat sal hi vluchs
doen nae sinen vermoghen ende hi sal
milde wesen in hare tegenwoerdicheit
ende hi en sal nyemant weygheren die
bidt om der bruyt wil eñ hi salze al sme
kende toe spreken ende hi salze soeteli
ken aensien mit barnenden oghen ende
neernsteliken eñ en laten sijn oghen on
derwijlen niet vanden horen comen ten
lesten ist dat si hem wel behaecht in al-
len puntē eñ hi siet dat si sijns gheert so
sal hi dan sijn woerde segghen voir dē
ouders eñ begherense te trouwen ende
te nemen tot enen wiue eñ op dattet dā
vast ghemaect mach werden soe sal hi
haer dan geuen den trouwelscat eñ la-
ten daer hijlicx brieue scriuen eñ besege
len aen beyden siden eñ sal dan sijn bru
locht doen als gewoenlikē is elc na si-
nen lande eñ haren vrienden sal hi dan
beghauen mit suuerliken ghiften ende
sal sien ō speel ludē ende doen haer en-
de harē vriendē grotē solaes als dit al
gedaē is so sal hi hē pinē te bedde te co
men eñ nemense tot eenre gheselinnen
inden bedde eñ ander tafelen eñ makē

le vrouwe vā sinen ghelde eñ van sinen
gesinne eñ hi sal haer sorge nemē op hē
of sī sijns selfs waer eñ hi salze dwingē
mit minnē eñ mit vrientscapen eñ hi sal-
se nauwe verwarē eñ hi sal merkē haer
gangē haer sprekē eñ haer aengesicht
eñ hi sal wegen haren ingane eñ haren
wtgane ofment mit scalen woege Item
het en is gheen mā saliger dan die een
goet wijf heeft eñ een vrouwe eñ die eē
quaet roepende wijf heeft eñ een schel
dende eñ een dröcken tet eñ luxurioes
eñ die veel kalt eñ die hē cōtrari is en-
de die veel mach eñ wat leckers eñ nij-
dich eñ wilt eñ bitter vā hertē dat is de
onsalichste man die leeft Alle dese pun
ten eñ die daer bouē gheset sijn die roert
fulgencius in een sermoen vāden bru-
lotten in galileen want hi ghelijct crist-
tum den brugom eñ die kerke der goe-
der brupt eñ die synagoghe der quaē
brupt eñ der ouerspeelster Item eēre goe
der brupt eñ in enen goeden wive hebo
ren dese punten als dat sī garen eñ oet
moedelic tot gods dienst gaen sal ende
dicwijl eñ sī sal harē man onderdanich
wesen eñ sal haer gesinne vriendelic eñ
goedertieren wesen eñ sal hē goetliken
toe sprekē ende wesen mijnersom mit
hem sī sal wijs eñ mildt wesen teghē die
luden vā buten eñ sī sal ontfarmhertich
eñ goedtieren wesen tegen armē wich-
teren \zedich eñ weedsaem tegen haer
gebueren eñ scarp eñ wijs in dingē dye
haer hinderlic mochten wesen starc en-
de verduldich in dingen diemen liden
moet naerstich eñ stedich in dinghē die
men doen sal \simpel in habijt \ sober in
haer beroeren \scalck in haer begheren
scamel in haer opsien \ eersaem in haer
dragen \rijp in haer voertganc \scamel
int openbaer spelicken mit harē man eñ
vrolic Also sulc een wijf is loefs waert
die meer pijnt haer man te behagē mit
veel goeder zeden dan mit lelikē hare
eñ meer mit doechden dan mit schonē
clederen eñ die oec meer des mans ge
sellscap begheert om een vrucht te win-
nen dan om der genoechten wil \eñ oec
meer genoechten heeft sonē der gracië
te hebben in witteliken huwelic dan so
nen der naturen \dat sijn bastaerden \eñ
vandē goeden wive is genoech gesecht
dat xiij. ca. vanden vader

Vater is eē vader die vaē is een be
ghin der winninge \ het is natuer
lic dat die vader sijn gedaente menich
foudighē wil inden zonen om dz hi die
natuer die welke hij m hem nz houden
en mach dz hi doch die bewaren mach
in dat vā hem coemt als in sinē kinderē
als cōstan. sept \eñ daer om deplt hi eñ
stort ouer vā sijnre substācien totter win
ninge der kinder ouermits den ābocht
der winninge eñ nochtās om deser bey
dinge wil sijnre naturē en neemt hi geē
verminringhe ende hij wint enen zoen
die hem ghelijc is inder ghedaentē en-
de oec inder figuren ende sonderlinghe
wāneer die virtuut inden zade des va-
ders verwint die doecht int saet ō moe
der als aristotiles sept li. viij. Eñ daer
om is die vader besorcht bijder winnin
ghe der zonen \ ende hi mint natuerli-
ken sijn kint ende neemt hem seluē het
broot vten monde ende ghenet dē kin-
de ende dat is ghemeynlikē waer in al-
len ghesiachten der dieren \ luttel dye-
ren wtghenomen inden welken di na
tuer onedelt ende daer om en draghen

si gheen sorghe tot horē kinderē mer si
werpense van hem als aristo. seyt li. vi.
vandē aern die sijn kuken wt werpt eñ
iaechtse mitten vloeghelen mitten bec
ke eñ mitten claeuwen die mā mint eñ
voedt sijn kint eñ alst ghespeent is soe
neemt hijt bi hē aen sijnre tafelē eñ alst
bestaet te ouden so leert hijt mit slagen
eñ settet ond̄ yemant diet verwaert eñ
leert | eñ die vad̄ en sal den soen gheen
blijde aensicht thonen mer hi sallen al-
toes v̄uaren eñ in dwange houdē eñ dē
soē die hē best gelijct dien heeft hi lief
ste eñ dien pleecht hi naerstelikē in sijn
ogen te sien eñ hi deylt sinē kinderē cle
der eñ spise na harē ouderdom eñ nae
hare waerdicheit eñ hi en laet nz af te
arbeyden voer sijn kind̄ om erfnis en-
de goet te gaderē eñ dat hē te latē als
hi sterft die vad̄ voedt sijn kinder ter wi
len datse ionc sijn eñ als hi out eñ v̄dut
wert so voedē die kind̄ den vad̄ weder
alst valt alsmen sien mach indē vogelē
vā rauens geslachte wāt die iongē voe
den die oude wāneer si so out sijn dat si
om haer voetsel nz vliegen en moghen
eñ daer om leuen si veel te lāgher dat si
haer ouders eren als ābro. seyt Het is
gescreuē eer vad̄ eñ moed̄ du selste lan
ge leuen opter aerdē | exo. xx. et eccle.
iij. Die sinē vader eert die sal leuē in enē
langē leuen waer af glo. seyt Die oud̄s
te eren is dz eerste gebot ind̄ geloeften
eñ daer om ist een groot ghebot inden
loen eñ sijn ouerganc is alte groot ind̄
pinige | want die maledictie des vad̄s
hindert dē zonē of den kinderē alst opē
baert indē zonē vā cam die welke ō dat
si den vader misdeden so v̄diendē si die
pine der knechtscap | geñ. ix. daer om
sal die vader gheeert wesen vā sinē kin
derē eñ sullē hē gemack eñ vrede doen
eñ horē sijn ghebot eñ volghē dat | si sul
len dē vader goets moets houdē eñ in
ghenoechten eñ heffenē eñ buerenē eñ
legghenē saftelic heeft hijs te doē son
der hortē eñ sonder stoten | als die glo.
seyt Ist dz ghi abrahams kinder sijt so
doet abrahams werckē \ die soen heuet
sinē opganc vand̄ substancien des vad̄s
eñ hi neemt sijn voetsel vā hē eñ sonder
die hulpe des ouders soe en mach dat
kint vorderē noch leuē | eñ de meer dat
kint vandē vad̄ ghemint wort also veel
meer wortet vā hem gewijst eñ geleert
eñ het wert dicwijle gheslagē eñ meer
dan of hijs niet lief en had eñ het wort
onder die behoedinge d̄ leringe te nau
wer bewaert eñ ist dattet ghemint wort
van vader eñ moeder so salt den luden
duncken dattz vandē ouders ghemint
wort om dz sijt also seer slaen eñ castien
mer trouwen also veel hebbē sijt te lie-
uer | eñ die vader als hi hoert vand̄ mis
daet sijnre kinder soe scaemt hi hē ende
wort inden aensicht ontuerwet ende so
wort die vader seer gram Item die ou
ders hebbē grote sorge hoe dat si haer
kinderen ter eren brengen sullē eñ sien
nauwe tot horen goede op dat si dē kin
deren wat eruē mogen eñ die kind̄ wer
den dicwijle geslagen inder erfnisse al-
so dat si onterft werden om dz si hē te-
gen dye ouders gheset hebben naden
waerliken recht eñ daer en is geē meer
re ondanc dan wanneer die kinder goet
ghecreghen hebben ende dat si dan dē
ouders niet te hulpe en comē of zijs te
doen haddē ende die vader eert dicwij
le sijn kinder alst also onderwijlē te punt

coemt of het priesters of prelaten warē
so moet die vader den soen eer bewÿsē
ende den outsten zoen hoert dat meeste
deel der erfnissen toe dat wert ghescre
uen inden waerlikē recht mer dz recht
vander eerster geboerte wort onderwÿ
len opghenomen als of die outste den
vader misdaen had of dattet een geck
waer of anders onnut so worter die an
der die wÿser eñ stēmigher is in gheset
als ber. seÿt inder glosen geñ. xlix. Ru
ben mÿn eerste gewonnen etce. Hi seÿt
du bider ordenāciē dÿnre nodrufticheit
die erffenis die welke du vā rechts we
gen soutste gehadt hebben dat rÿc heb
stu v̄loren eñ die priesterscap Daer om
die zonen die bi naturē wesen soudē als
die edele ouders rÿck eñ vrÿ mer ouer
mits haer misdaet worden si vule arm
eñ dienstknechten soeket bouen vandē
quaden kinde etce.

Dat xv. ca. vandē knecht int gemeen

SEruus dat is een knecht van ser
uando geseÿt dat hiet houdē als
ÿsidorus seÿt want wilneer worden die
gheuanghen ghehouden of dat si ont-
hoeft soudē werdē of dat si mit ghelde
verlost souden werden | of si sÿn geseÿt
van seruiendo dat is dienen dair om dz
si dat vuÿlste werck doen soudē dat den
here eñ sinen zonen niet en voecht Tge
slacht d̄ knechtē is drieuoudich als ÿsi.
seÿt. Sōmige sÿn die inder knechtscap
gheborē sÿn eñ dese leÿtmen veel lasts
opten hals ende al dat vuÿlste ende dz
swaerste | want si en moghen thoer niet
vercopen noch v̄ureemden noch verset
ten noch hÿlick doen noch officien ne-
men daer eer in steect noch si en moghē
niet tughen dan bÿden wille haers he
ren ende dit hieten eÿghen luden ende
al ist dat si ionghe kinder sÿn nochtans
worden zÿ onderwÿlen ghepÿnt ouer-
mits der pinē der kinscheit | het sÿn oec
ander knechten dat ghecofte knechtē
sÿn als die gheuanghen werden vandē
barbaren of vanden vianden of die ge-
coft werden ende dese moeten ond̄ den
dwange der knechtscap wesen Die der
de knechten sÿn die hem verhuert heb
ben mit wille om dē hope dat si gheldt
winnen sullen | ende dit hieten proper-
lic knapen of famuli vā famulando ge-
noemt dat is dienen als ÿsidorus seÿt.
het sÿn veel vuÿlre manieren der quad̄
knechten vanden welcken bouen ghe-
seÿt is inden tractaet van ancilla dat is
vander deernen etce.

Dat xvi. ca. vande quade ende scalcke
knecht

NEquam seruus dat is een scalck
knecht van desen wil hi hier wat
segghen want hÿ hem in veel dinghen
ende in anderē deerlic is | dese pleecht
droncken te drincken ende dan versu-
met hi di die goeden sÿns heren of hÿ
ontrecket hem verstoliken ende v̄teert
prouerbiorū xx. Een arbeÿder die drōc
ken drinct en sal niet rÿck werden Itez
als hi droncken is so en mach hi nz doē
eñ als hi gheslapen heeft so doet hem
sÿn hoeft wee aldus is hi altoes ledich
eñ verliest sinen tÿt onnuttelic alst goet
wercken waer als die paterfamilias dē
knechten seÿde | wat stadi hier alle den
dach ledich ende ecclesias. xxxÿ. seÿn-
de den knecht indē wercke op dat hi nz
ledich en si alst dien betaemt Item hÿ
is onnuttelic milde vanden goede sÿns
heren hi verquistse alle qualic ende ver

theertsle \ mathei xviij. die scout vanden dorp is berukt dat hi die goeden sijns heren verstropt eñ qualiken ouerdracht heuet Item die trage slaperige knecht die vsupmt eñ laet alle die bootscappē sijns heren \ eccle. xxxviij. seggende Spreke eñ tracteer mittē tragen knecht vandē werche et luce xix. wort ghesept die trage knecht huydt sijns heren gelt onder die aerde eñ hi gaet en wech Item meet eñ quaet heeft hi hem seluē bouen sinē heer \ eccle. x. Ic sach indē paerdē etce. & prouer. xxix. bidē knechte doe hi regneert had zce. Item als een gierich mēsche eñ afgonstich soe keerde hij tghewin sijns herē in sijns selfs oerbaer Exempel vanden knecht eliza die gheldt epschte onder den naem sijns heren hi behielt eñ droecht wech ende verbarcht quarto . regū . v. Item als een houaerdich eñ beroemich lastede hi tgebot sijns heren als mpphiboseth sepde van sinen knechte O here mijn comc mijn knecht heeft mi vsmaet eñ hi en woude den esel nz stropen ij. regū xvi. eñ iob xix. Mi nen knecht zce. Item want hij hart eñ quabtieren is soe begheert hi dat hem graci gheschien sal | mer als hi die graci heeft soe en gheeft hi die graci een anō niet mede | mathei xx. Scalke knecht alle sculde heb ic di quijt gelaten zce. Item hi heuet vghetеu eñ en weets nz dz hi van sijnre mildaet sinen here reden weō gheuen sal dat en brengt hi nz tot sijnre gedachten | luce xij. Heuet mijn here gesept so bepdt zce. Item al toernich heuet hi alle tghesin al droeuich gemaect luce xiij. Heeft die knechte bestaē drōcken te drincken eñ tgesin te slaen sijn here sal comen etce. Item vmaledijt ende quaet clappende van allē dinghē eñ ten voersten sept hi quaet vā sinen here alst schijnt van spba miphiboseths knechte dien voir den coninck accuseerde dat is wroechde ij. regū xv. eccle. xvij. Eñ en hoer dinē knecht nz die quaet vā di sept Item ist dat die weeldich is eñ welichlic geuoet so sal hi tegen sinen here trappē eñ sal teghen sinen here wesen. prouer. xxix. die sinen knecht leckerliken voedt zce. ende noch den knecht en betamē gheen rijcheit Item bedrieghende ende vscalckende set hi hē tegen sinen here of lepde hi sinen here lagen of onder wijlen slaet hi den here doot of braedten iij. reguz xxix. Sijn knechte lepde hem lagen eñ stricken eñ sloegen dē coninc in sijn huys doot Item hi was sinen heer mepnedich eñ vloech vā hem ende lieten after eñ brachten tot sinen wedersakē ij. regū ij. Die knechten semoy vloegen in geth etce. ij. regū xxv. Die knechten wiessen die haren here scudē Item want hi scalc eñ calliende is nauwe can hi hē gedwingen vander quaetheit mit slagen | eccle. xxij. gelikerwijs dat die knecht die dicwijle castiet is mit pinē eñ mit tormenten nz ghemínret en wert vanō swaricheit vñ sondē mer meer beroert tot haet eñ tot quaethepden of hi segghen woude die quade knecht en wert niet vbetert vā veel pinē of lidens Item wāt hi onbequaem is so en bekēt hi die graci niet die hē vā sinen heer gedaen is mer hi meent dz hem die graci meer vā rechtuaerdicheden coemt dan vanō gracien wegē eccle. xxxiij. Slappe den knecht sijn handen eñ hi sal mpicheit soeken ist dz hi mildadich is eñ hi berispt is vā sinē here men salt hem cu-

me mit slagē wt perssen dz hÿt sal willē
lidē eccle. xlÿ. Den quaetstē knecht die
side bloeden \daer glosa Die knecht die
men mitten woerden niet corrigierē en
mach dien salmē mit wondē corrigierē
Item wāt hi beheynde is eñ dat hi dē
arbeyt hatet als hi geroepē wert dz hÿ
wat doen sal so veynst hi hē eñ gebaert
of hi sliepe ende of hi niet en hoerde eñ
weyndt hē vāder eenre side op die anď
prouer. xxix. Die knecht en mach niet
geleert werdē wāt dattu segs v̄staet hi
wel eñ v̄smaet te antwoerdē | ꝛ luce xÿ.
Die knecht wetende dē wille sÿns herē
etce. Dat xvÿ. ca. vāde cōdicien eñ
manierē der goeder knechten

Die condici dat is die manier eens
goets knechts is of steect in veel
dingē of puntē wāt een goet knecht is
behēdich eñ leersaem alle dinghē te v̄-
staen prouer. xxvÿ. Die wise knecht sal
den dwasen sonē bouē gaen ꝛ eccle. vÿ
Die gesinde knecht ꝛce. Itē hi is oet-
moedich ende dienstaftich alle dinc te
doē | p̄s O here wāt ic dÿn knecht bin
eñ ꝛce. et ad phyl. ÿ. Hi oetmoedich-
de hē an nemēde die vorme des knech
tes Itē blÿde eñ boertelic te dienē het
betaemt enē knecht die dient dz hi bli
de eñ boertelic wesen sal alle die dienst
mishaecht wāneer die knecht geē blide
aensicht en toent \geñ. xlv. eñ wi blide
sullē den coninc dienē \ ꝛ ysa. xlv Mÿn
knecht wert v̄blÿt eñ wert geprÿst van
blÿscappē ꝛce. Item hi is gracioes eñ
bequaē te sprekē wāt vele knechten sÿn
gesprake eñ goeďtierē eñ daer ō vā da
uid die saul diende seytmē i. regū xviÿ
Was genomē indē ogē alle des volcs
eñ sonďlinghe inden ghesicht vā sauls
knechtē eñ indē seluē. sich du behaech
ste den coninc eñ alle sine knechtē min
nen di Itē mālic set hi hē tegē die weď
saken sÿns herē i. regū xvÿ. Dauid sey
de sÿn hart en faelde nye in hē of en fal
gierde nye Ick dÿn knecht gae eñ sal
vechtē tegē den philisteen ꝛce. Itē hi
is trouwe in sÿnre boetscap vā dinghē
die hem beuolē sÿn naerstelic te v̄uolgē
lu. xix. Och goede knecht eñ trouwe ꝛ
et xÿ. Mÿn trouwe knecht moÿses in
alle minē huÿse Item abel abel eñ con
stich tottē gewin sÿns herē te procurerē
Itē eē goet knecht denct meer tgewin
sÿns herē te v̄meren dan sÿn selfs wāt
in dien dz hi sinē here ghewin eñ baet
doet so doet hÿse hē seluē mede lu. xix.
Doe die x. knechts geroepē warē gaf
hi hē x. mnas eñ seÿde hem | boetscapt
als ic coem ꝛce. Itē eē goet knecht die
scalc eñ besorcht is tot rekeninge te ma
ken eñ die sculde sÿns herē te betalen
vā datter gegeuē eñ ōtfāgē is wāt vāt
wel rekenē is hi seker dz hi loen hebbē
sal eñ vā datter nz gerekent en is twi-
uelt hi altoes eñ is v̄uaert \alst blÿct lu
ce xix. daer gheseÿt wort | here sich dÿn
mna hi heeft x. mnas gemaect dē wel
kē die here seÿde wese here hebbende
macht ouer x. stedē Itē die besorcht is
dats eē goet knecht eñ naerstich is sÿs
herē gemack te doē als sÿn etē te berei
dē sÿn bedde te makē eñ meer deser ge
lÿc eer hi denct om selue te eten of anď
sins sÿs selfs gemack te soekē Eē goet
knecht en sal hē seluē geen gemack toe
puntē so lāge als sÿ heer selfs wat doet
lu. xÿ. Wye isser vā v die enē knecht be
uet ist dz hi vādē velde coēt die seÿt gāc
voir sittē etē ꝛ dair ō wort hi geprÿst die

tot dauid seyde .ij. regū xi. Minen here ioab eñ mȳns heren knechten bliuē opt aensicht der aerden eñ ic sal gaen indē wȳngaert op dat ic eten eñ drinckē sal etce. Item een trouwe knechte die besorcht is wetēde die toecoemst sȳns heren die en gaet nz te bedde voer dz sȳn here coēt luce xȳ. Yeplich is die knecht den welken die here wakende vint als hi coemt Itē een knecht die stederwȳs bi sinen here is eñ minlīken als die ander slapen dat hi dan waect om sinē here te verwaren waer af dat saul billikē begreep eñ berispede abner eñ die anō knechten des conincs die laghē eñ liepen i. .x. xxvȳ. daer en was nyemāt die wakede mer ā sliepē alle eñ dair volcht na ghi sȳt zonē des doots want ghi en wacht cristum des heren nz Item een knecht die inden dienste sȳns herē mit ten ogen eñ mitten hande is hi altoes geweest bȳden here om te doen dat hē behagede op dat sȳn here gheen ghebreck of ongemack hebben en soude of gheen venȳn |pōs Ghelikerwȳs als die ogen ō knechten indē handē hare herē etce. Item een goet knecht en sal nymmermeer ledich wesen vandē arbeyde eñ nymmermeer ledich wesen vander nutscap sȳns herē want ist dz hi etet of drinct| of vastet| of waect of slaept\ alle die dingen die hi doet die sal hi ordineren eñ brengense totter oerbaerlicheyt des geens die hi dient iob xiȳ. Itē een goet knecht is den here nz lastich noch swaer Indē voeden noch indē clederen hem te cledē |want hi weet wel als sȳn dienst wt is dat hi veel meer hebben sal dan hi ōdient heeft dair om is inō wette of inden rechte geschreuen dat hi sonder cleet eñ sonō wechghaen ende ouerdoen dat een knecht gehuert is int seuende iaer en salmens ingheenrewȳs vanden here laten \exo. xxi. eñ deutro. xxv. Itē een knecht die gheleert is inō zedicheit ende die doechdelic is die plaghet bȳden heren liefgetal te wesen eñ hi is bi hem wel gesien eñ daer om een wel gesint knecht pleecht dair op te pogē eñ te merkē dat hi sinen here cuuschelik eñ repnlikē sȳn spise presenteert en de dient want die here mint onderwȳlē meer die suuerlicheit eñ die cuuscheit dā datter voer hem coemt van etens wegē pōs. Wanderende inden onbesmettē wege dese dient mi |eccle. vȳ. Die ghesinde knechte is di hi sal di wesen als dine siele etce. Een goet knecht die van sinē here berispt is tegen den genen die hē berispende is en is hi nz murmurerēde noch cronende hi kent eñ weet wāt die here sinen knecht rechtuaerdelīken besculdicht eñ alsulke besculdinge eñ berispinge gevalt hem ten oerbaer eñ tot ten prophȳt eccle. x. Die wye sullē den gesinden knecht dienen eñ die wel gheleert is in allē dingen die en sal nz murmureren als hi berispt wort \ mer hi sal billiker ōbliden \ vñ prouer. ix. Berispe den wisen eñ hi sal di minnen\ eñ oec sept cathoen Argueer dē wisen hi sal di minnen ende berispe den dwasen hi sal thoeft om keren eñ hi sal di haten

Dat xviȳ. ca. vande goedē here of heer

licheit

Ghelikerwȳs dat knecht is een name der onderwerpinghe also is dominus of heer eē naem der prelaetscap of der moghentheit waer af vanden here vanden welken alle macht of mogent

heit is / is een rechtuaerdige heerscap
pie ghelet een ghemeyn dinck of goet
en mach nz staen sonō here noch die mē
schelike gesellscap en soude nz te wedē
wesen noch gepayt want ti was geno-
men of ontogen vandē middel ō recht
uaerdigher heren wpe macht is quaet
heit npmermeer en soude onnoselheyt
seker of wp welē als pti. sept ¶ die recht
uaerdige heerlicheit bedruct de sȳn oū
mits tiranscap of mit gewelt mer hair
wederseken die haer cōtrari sȳn die ō-
ructse eñ verdrȳtse mit allen ¶ die mo
gentheit der herē en laet de sȳn oec nz
after mer ouermits sinen onderseté set
hi hē tegen die macht die hē cōtrari of
teghen is \als gre. sept waer af datter
openbaert dz heer een name is ō mach
ten eñ een naem der rechtuaerdicheyt
die here is gherechtich ende hi minde
rechtuaerdicheit etce. eñ daer om is hi
heer want hi gerechtich is eñ hi eyndt
eñ slȳt die saken eñ die twisten bȳdē we
ghe des rechts tusschen sinen onderse
ten eñ gheeft enen yeghelikē dz sȳn is
eñ tegē die quaetheit trect hi dz swaert
wt om die onnosel te beschermen ende
werpt die boekelaer der gerechter mo
gentheit teghen die quaet doen eñ set
ter hem tegen eñ hi beschermt weduen
eñ wezen vander hant des gheens die
se verdrucken wil eñ hi vuolget die ro
uers eñ die dieuen eñ ander quadȳē de
se pȳnt hi eñ richter ouer eñ hi en rich-
ter nz ouer na sinen wil sȳnre moghent
heit mer hi setse te recht eñ nadē recht
so oerdelt hi vten welken openbaert dz
die heer is een naem der gherechtich-
eit eñ voirt meer een naem der vpich-
eit want die goede eñ die gerechtighe
heren sȳn wp ende goedertieren sȳn alt
men sept hester xiij. ¶ ick soude die hele
werelt onder mȳnre heerlicheit bedwō
ghen hebben npe en woude ic qualiken
brukē der groetheit mȳnre mogētheit
maer mit ōtfarmhertichеidē eñ mit sat
tichеiden mȳn onderslaten regierē ende
daer om een ghewaer heer toent hē vri
eñ stantaktich tot allen mēschen sonder
totten ghenē die misdadich sȳn hi heeft
lieuer dat hi van synen onderslaten ghe
mint wert dan dat hi ontsien wert hi en
kent hē seluē niet daer voer dat hi ouer
menschen die wel leuē ende zedeliken
enē heer welē sal ¶ maer ouer die beestē
dat is ouer die ghene die beestelic leuē
ende quadȳen sȳn als gregorius seit vp
die stede geñ. x. nwe verueernisse sal we
sen alle gezielde dat sȳn ouer alle dierē
die zielen hebbē ꝛc. die mēsche sept gre
gori? en sal den redeliken dierē gheen
prelaet wesen maer den ōredelikē alsoe
dat hi vanden mēschen niet en sal wer-
den maer vāden dieren wāt die natuer
heeft alle die menschen ekken gelȳc ge-
wonnē ¶ maer die gherechtige beschei-
demisse goods set sōmighe mēschē voir
die ander te wesen eñ dat coemt toe om
menigherhande verdiente eñ ti ōtspen
te misdoen van menscheliker vresē die
de godlike rechtueerdicheit niet en ōt-
sien daer om wt dien en sȳn sy niet hoe
uaerdich van wesen ons heren ti en sul
lē hoer glorie niet soeckē mer die recht-
uaerdicheit hare onderslaten ¶ tē heer
is een naem der edelheyt als ghesept
wort deutronomȳ i. ¶ ic haelde vā uwē
gesiachte wȳse mānen eñ edele ende ic
settese eñ maectese herē eñ princen wāt
die heren sullen edel wesen eñ gheboer

tich als inden moede inden vleysch en-
de inder gedachten daer om als ābro.
seyt dat die natuer heeft die edelste eñ
die starcste vandē dieren voer geset op
dat si regeerrers eñ leyders sullen we-
sen vanden anderen alst openbaert indē
dieren eñ inden vogelen eñ oec indē by
en inden welken alle gader die sommi-
ge den anderen bouen gaen eñ sijn dye
ouerste eñ inden welken die edelste ge
uonden werdē nader weldaet d̄ naturē
op dat die mēsche oec also lere hoe dat
hi bouē die and̄ menschen wesen sal als
na redelicheit eñ nader minlicheit vten
welken sommighe dieren bouen die an
der sijn edelike bijder naturen Itē he-
re is een naem der erē eñ der waerdich
eit als apostolus seyt ad ephe. vi. Ghi
knechten weest uwen vleyscheliken he
re onderdanich mit vresen eñ mit v̄ueer
nis etce. wāt die here mach rechtuaer
delic van sinen ondersaten eer eñ reue-
renci nemen eñ hi maect sinen ond̄satē
waerdich der eersamicheit ouermits v̄
dienste sijnre officien wāt ō eens goets
heren wil so wert een heel lantscap ge-
eert eñ oec ontsien eñ vā vreemdē coep
luden dicwijle v̄socht Item heer is eē
naem des vreden eñ der zekerheit wāt
een rechtuaerdich here beneemt oerlo
ghe eñ vechtinge eñ dye tonrusten sijn
brengt hi te rusten want die acker ludē
die opten acker sitten sijn gaern onder
enen goeden starken eñ enen machtigē
here die sijn lāt gaern in rustē hout wāt
and̄ heren en dorren sijn palen nz stoerē
Dat xix. ca. vandē quadē here
Helikerwijs dz enē goedē recht-
uaerdigē here nz oerbaerliker en is dā
dz gemeen goet als een gemeyn volke
of een gemeynte also ist enē quadē he-
re nz quad̄ wāt een quaet here die ver-
druct eñ beroeft sijn ond̄saten die welke
hi helpē eñ bescudden soude eñ in harē
officien beswaert hijse eñ neemtse hem
hi v̄cracht rechtuaerdicheyt ō goedts
wille eñ om gauē die hē ghegeuē wer
den eñ en bewijst den armē nz | micha.
iij. Hoert ghi princē die den recht mis-
doet ghi en beschermt dz volc nz vādē
rouers vā welken volke ghi uwen tri-
buut eñ uwe thienden neemt eccle. xiij
ghi en volchde sijnre quaetheit niet eñ
die aen hē nz en lyet dien quelt hi eñ ge
selten wredelic ysa. xix. Ick sal egipten
geuen indē handē d̄ wreder heren etce.
wreet z̄. hi maect die vreemde goeden
sijn eyghē of si sijns selfs warē ende hi
meent dat alle die goeden sijn sijn | i. ꝝ.
viij. Hi sal dijn kinderē eñ dijn ackeren
nemē etce. hi heeft lieuer dz hi ontsien
wert dā gemint | baruch vi. tonende dē
volke vrese eñ anxt daer ō siet z̄. hij wil
geeert sijn vā alle man | dañ. ij. si vielen
ned̄ eñ aenbedē een zule zce. hi v̄derft
die statutē eñ die wittē d̄ ouder eñ ordi-
neert de sijn ysa. vi. O wee dē genē die
quade ewē makē ond̄ die gedaente der
rechtuaerdicheyt hi bedect eñ v̄berget
sij wreetheit eñ sij quaetheit ysa. lij. der
herē herē makent qualikē zce. dicwijle
moyt hijse mit scattingē ysa. iij. die be-
scatters hebbē dē wijngaert beroeft ysa
lij. assur heeften sond̄ sake ghepijnt hij
mint logenaers eñ aenbrēghers eñ hij
luystert na horē rade prouer. die princē
die gaern logē horē etce. trouwe eñ vor
waerde en hout hi nyemāt i. mach. xvi
die coninc haer prins swoer den genen
ende daer volcht na | hi sach vestinghe

eñ hi brack dat gheſworen recht hi berepdt hem weelde eñ ſpiſe te gecrÿgen van meemden arbepden \ps. Ji hebbē mÿn volc geſlonden etce. exempel van balthaſar daſt. v. eñ eze. xix. hi heeftſe qualicſte gheloent die hem langſte ende trouwelicſte dienden ſo laban woude ſo loende iacob die welke ſepde En had god of mÿns vader god nz bi mÿ geweeſt du hadſte bi auonturē mi naect gelaten Jtem hi ſlaet alle mans dienſt voer nz iudith iÿ. die deſe dienſten deden en mochtē die weetheit ſÿnre herten nz gelaſten Jtem als anō luden arbepden in ſpelen eñ in drincken ſo gaet hi dencken of ledich eccle. v. Wee dē landen daer die coninc een kint is ende wes princen vroech eten z iÿ. x. xx. die coninc dranc droncken in ſÿnre doncker heit etce. Deſe ſÿn nv genoech vanden proprietepten des menſchen als totter menigherhandicheÿt der leden eñ als totter etaten eñ als totten onderſcheÿde des geſlachts eñ tot menigherhande ghedaente mer nv vā ſommigen toe vallen die bÿden menſch vallen eñ nader naturen mitter hulpen ons herē ſullen gheſept werden eñ eerſt vander ſpiſen daer na vanden dranc inden derdē vanō wakinghe eñ vanden ſlape inden vierden vāden arbepde eñ vanō ruſten Dat xx. ca. vander ſpiſen des mēſchen

Nde diē dat gheſept is vandē proprietepten des mēſchen als totte genen die den menſche natuerlikē maken ſo gebreecter noch te ſeggḥen van den proprietepten der dingen die den menſche in ſinen weſen bewaren eñ het ſÿn deſe nae io. Die lucht | arbept | ruſt dranc ſpiſe wake eñ ſlaep ſontō deſen en mach dat mēſchelike lichaem niet verwaert weſen eñ wi en volghen hier deſe ordinancie nz wāt wi ſullenſe na ſeggḥen in horen ſteden vanō luchten. eñ wi willen eerſt ſeggen vander ſpiſe ende als conſtan. ſept ſo is cibus ſpÿſe eñ is een ſubſtanci die men verkeren mach inden weſen des lichaems datter gheſpÿſt wort eñ datter lichaem meerrende is voedende eñ ophoudende is | want die ſtarke hetten der binnenſter eñ ō buitenſter leden is in ſtadiger werckinghe eñ weder ſmeltinge der welker een ſtedige ſtarcheit weder gegeuen wert bÿder ſpiſen om datter ontbrack eñ dz die hetten vloren had daer die hetten mede weder geſtarct werden Jtem die genomen ſpiſe wort ōkeert in die ghelikenis des lichaems eñ wert verwandelt in ſÿnre naturen | want ſÿn berepdinge gaet voer inō ſpiſen daer na inder kauwinge inden derden die ontfanghinge inden ſteden der verduwinge | ten vierden mael ſÿn ōduwinghe eñ ſÿn ſcheydinge des puerē vanden onpuerē | ten vÿften die aentreckinghe der ſpiſen eñ bewiſinge eñ depſinge ouer alle die leden | ten ſeſten die gelikeniſſe der naturen vanden lede want waert ſake dz die ſpiſe den leden nz en geleken ſo en ſoud ſe nemmermeer inder naturē der leden gheincorporeert werden of ōkeert werden | ten leſten na alle deſen ſo wort een incorporeringe eñ een ōkeringhe in die natuer des lichaems want dat heet eñ vucht is gaet in die natuer des bloets eñ des vlepſch ende dz cout eñ droghe is gaet in die natuer der zenen eñ in die natuer van beenre eñ alſo vanden anderen Jtem die genomen ſpiſe eñ wel ge

mengt of incorporeert voedt noch dat lichaem inden ionghen eñ meerret dat eñ indē oudē tempert ſi die natuerlike hettē eñ die vlorē ſȳn recht ſi weder op eñ verwaert dat lichaem dattet nz vernaren en ſal ſommighe ſpiſen werdē in bloede verkeert om hare ſubſtancialiker vuchticheit eñ om ſȳn hetten eñ die gebuerlamheit die ſi hebbē mittē bloede ſommige werden traechliker vteert om die contrari ſake \ eñ ſommige ſpiſe voeden veel eñ ſeer want ſi winnen veel bloets ſommige ſpiſe voedē luttel ȳm mer ſo belaſtenſe meer nochtans vque ken ſi wat eñ gemeȳnlic alle ſpiſe die ſo uelic is nochtans indē genen die arbeȳ dē is ſi bequaem ſpiſe die bloet wint in der geſondicheit te regieren eñ die grone ſpiſe wint dicker bloet Item alle ſpiſe vandē welkē veel bloets ghewonnē wert heeft een puer oueruloedicheit eñ alſo vkeert \ een ſpiſe vanō welker luttel bloets ghewonnē wert wint veel oueruloedicheden eñ gemeȳnlic na menigerhandicheit der ſpiſen werdē ſi gedisponeert eñ die cōplexien der ledē eñ die gedaenten des lichaems werdē vwandelt als conſtan. ſept li. i. Item bȳ der ſpiſen werden deſe gemerct als bȳ den dietē als galien? ſept ſup amphōr als die ſubſtancialichept der ſpiſen dȳe ghedaente die grootheit eñ die nodorftcheit des nemers ende die bequamelicheit des tides Het is noot dz eē medicus kenne die ſubſtanci eñ die gedaen te der ſpiſen totter beſcherminge ende den regiment der mēſchelikē lichamē het is ſommige ſpiſe die altemael voedelic is eñ lichtelic vkeert is eñ alſulke ſpiſe behout die natuer eñ daer is ſommighe middelbaer ſpiſe eñ deſe is lichtelic verandert eñ aen der naturen ghe uoecht als een venȳnde ſpiſe die welke van alle hore gedaenten dat lichaem vkeert eñ verderft eñ daer om moetmen die ſubſtanci der ſpiſen wel kennen ende haer gedaent dz is qualitept of hare natuer op datmen gheen venȳn en neme voer die ſpiſe \ die qualitept vō ſpiſen wort ghemerct nader leſter qualitepten indē eerſten grade of nader leſter groot heit der ſelver qualitepten eñ alſoe is ſi inden vierden grade \ of nader middelheit vā deſen eñ aldus wortſe geſept te weſen inden derden of indē anderē grade naden meerren of den minren ouergane dat is oec te mercken alſo waer na der ſubſtācien als nader qualitептē als conſtan. ſept Sommige ſpiſe is ſubtȳl die welke lichtelic vduut wert wes grote hoep luttel voedt want als auicenna ſept Een ſpiſe dȳe ſchier ghereſolueert of geſmouten wert van dier ſpiſe wort een ſubtȳl bloet eñ daer om alſulkē ſpiſe voedt luttel als die ſelue ſept eñ dair is oec een groue ſpiſe die traechliker vduut wert ende haer clepn deel voedt veel vten welcken grof bloet gewonnē wert \ eñ die traechliker ghereſolueert wert vanden leden want als ſaac ſept van ſubtȳlre ſpiſen coemt ſubtȳl winninghe des bloets eñ alſo vkeert eñ is eē ſpiſe indō qualitepten ende inder grootheit getempert die ſpiſe die puer is die is te louen eñ te prȳſen wanneer ſi tuſſchen deſe ghetempert is eñ alſoe verkeert als auicēna ſept Crudē eñ vuchten die alte verſch ſȳ die ſȳn minſte goet als totter ſpiſen om den ouergane der vuchticheit wāt ſi vullen tbloet mit wa

tericheit ẽñ ſcicken tbloet totter verrot
tinghe ẽñ daer om ſỹn ſi billiker mede-
cỹn dan ſpiſe ¶ die ſpiſe ſal weſen vã een
re formen op dat ſi in eenre tafelen dat
is in eenre maeltỹt menigerhande af-
terlatinghe niet aenghenomen en wer
den want als auicenna ſeyt Als die eẽ
ſpiſe verduut wert ſo wort die anõ ghe
corrumpeert ẽñ dan wert die mage al-
te ſeer wtgheſteken ẽñ veruult Item mẽ
ſal oec die ſpiſe meten ẽñ hoe vele dat-
ter nut is ghenomen want hi ſal ghe-
merct werden ofter te veel is of te lut
tel of datter te matẽ is Ende datter te ve
le is ſo beſwaert die natuer die maghe
ſi ſteectſe wt ẽñ blaeſtſe op ſi maect tor-
ſoen ẽñ rommelinghe ende maect qua-
de humoren ſi doet walghinge ẽñ corin
ghe comen ẽñ leſcht die natuerlike het
ten als die olye die lamp ẽñ ſmoert dat
licht ſi maect cramp ẽñ aentreckinge õ
leden ſi doet comẽ ẽñ maect vlceren ru
dicheit ende apoſtemen ſi doet dẽ doot
ẽñ den ouderdom ſeer haeſten teghen
welken doot die menſche meynde hem
te beſchermen ẽñ langher te leuen om
dies wil dat hi veel at Item als die ſpi
ſe te cleyn is ſo cranct ſi die natuer ende
maect dat geſicht plomp ẽñ alle die ſin
nen ẽñ ſi doet dat haer vallen ẽñ maect
den menſche caluwe dair coemt ptiſike
ẽñ ethica af ẽñ maect dat lichaem plat
ẽñ dun ẽñ maect quader ſiecten dan die
grote vervullinge doet waer af datmẽ
ſeyt inden amphoriſmen Die ſiekẽ miſ
doen ſeer dat ſi luttel eten want ſi ſullẽ
hem altoes wat pinen teten al ill dz ſỹt
qualiken mogen mer ſpiſe te maten ge
nomen dat is goet want dat ſelue dz in
den lichaem ontbreect dat richt ſi weõ
op ẽñ verbeteret ẽñ tempert die hette
ẽñ ſcarpt dz ghe ſicht ẽñ gheeft craft te
wercken ẽñ meerret die geſontheit del
lichaems ende verwaret ẽñ brengt ſoe
ten ẽñ ſaeften ſlaep in want waert ſake
datter meerre wederſtarkinghe ouer-
mits der ſpiſen waer dan die verlieſin-
ghe des lichaems was bỹõ hetten die
dz dede ſchepdẽ ſo ſoude die ſpiſe tlich
aem meerren alſt openbaert als een mẽ
ſche wallet ẽñ waert dattet õlies meer
re waer dan die ſtarkinghe die daer na
volghede bỹder ſpiſen ſo wortet lichaẽ
gheminret ẽñ blỹft after als inder out
heit mer is die wederſtarkinghe gelỹc
teghen die leden die daer verſmouten
ẽñ verſwenen ſỹn ſoe blỹft dat lichaem
in goeden weſen ẽñ in goeden ſtaet alſt
te ſien is inder ioecht men ſal die ſpiſe
mercken ẽñ die werckinghe der ſpiſen
na dat een eten mach want die een ſpi-
ſe bevalt den geſonden wel ẽñ die an
der den ſiekẽ die ander den ionghẽ dye
ander den ouden die ander den arbey-
der ende die ander den ledichgangher
veel dinghen ſỹn daer die den geſon-
den ſalich ſỹn ẽñ den ſiecken venỹn en-
de oec is onderſcheit inden geſonden
want peper of loke dat enen geſondẽ
fleumatico goet waer dat waer enen co
lerico venỹn ende billen dz een mẽſche
een doot is Item men ſal oec die ſpiſe
verwandelen nae der verwandelinghe
der ſuucten want ſommighe ſpiſe is ſa
lich indẽ quartẽyn die venỹn waer in he
ten ſochten of ſagen ende daer is ſom-
mighe ſpiſe die nut is int begin õ ſuuc
tẽ die int middel of int eynde õnut wair
Item daer is ſommighe ſpiſe die wel-
ke noot is te gheuen den enen anders

dan den anderen als in enen suucte die
langhe gheduert heeft eñ in een ander
die nuwe is want int begin so wert ge-
ducht dat die sieke te cranck werdē sal
ist dz hi niet en eet ende daer om is die
meerre spise noot in contrarien suucten
duchtmen gaue men den sieken te veel
dat die siecte meerren eñ wassen soude
ende daer om salmen dan mỹn gheuen
daer om sal die spisinghe wesen nader
menigerhandicheyt der suucten nader
crakten des siecten nader qualiteytē en
de der substancien der spisen ende daer
na wert die nutscap der spisen hier nut
gheoerdelt Item een iongheling is an
ders te spisen eñ die sỹn waldom heeft
dan die oude man want abstinenci ō spi
sen die welc den oudē licht is die is dē
kinderen eñ den iongheling hen swaer
waer af ypocras sept \die ouden mogē
die vasten lichteliken dragen ende dye
ionghe mannen niet wel mer die kinde
ren en moghen niet vasten want inden
ouden is die hetten cranck | mer inden
anderen starck eñ daer om is die meer-
re spise den iongheu mannen noot ende
den kinderen om die hetten te verdruc
ken ende die minste spise den ouden en
de die selue reden is waer om dz ſi min
te spisen sỹn die ledich gaen ende rustē
dan die arbeyden ende altoes onledich
sỹn want die hetten is minre inden lu-
den die ghenen arbeyt en doen dan in-
den arbeyders alst nae openbaren sal

Men sal mercken die bequamelicheyt
des tỹts inden eten te geuen want die
luden behoeuē des winters grouer spi
se eñ meer dā des somers als ypocras
sept \die bukē sỹn alre heetste in die len
ten eñ inden winter ende die slape alre
langste want in desen tiden salmen hem
meest gheuen eñ der hetten is dā veel
van binnen die welke veel voetsels be-
hoeft Inden winter heeft een mensche
appetỹt ende so is die ỏduwinge starc-
ste daer om dat die hettē dan starcste is
ende inden zomer ist contrari want die
hetten gaet des winters totten binnen
sten leden ende wert daer te samē ver-
gadert ende des somers wil die hettē
al buten ende mint dan haer gelỹc wāt
dan is haer gelike regnerende als dye
sonne of die somerlike hetten ende soe
wortse binnen gheschepden ende ghe
minret eñ wanneer die spise dan inden
winter veel verduwet wert so moet een
mensch dan veel spisen hebben want so
wort die appetỹt ỏwecket eñ dz mach-
men oec altoes sien inden kinderē wāt
si veel hetten hebben daer om willen si
alle den dach eten ende si behoeuē veel
voetsels alsoe ist oec indē luden die ve-
le arbeyden inden welcken dye hetten
starck is ende daer om behoeuē si veel
voetsels ende galienus sept dat die spi
se allen dierē noot is als tusschen ouer
vloedicheit ende dat minste ghetēpert
als te maten want alte grote veruullin
ghe der spisen is doot der sielen eñ des
lichaems ende sonderlinghe wanneer
een mensche lange groten honger ge
leden had ende dat hi dan sonderlinge
ghierliken ate als hi dair toe quaem so
soude hi hem seluen doden als auicen-
na sept \dan begheert die natuer meer
dan si verduwen kan \ende daer om sal
een mēsche min spise nemen dan sỹn na
ture begheert

Dat xxi. ca. vande drancken

Potus dat is dranc eñ is een natte substanci die noot is totte voetsel des diers daer om als constan. sept so is die dranck noot om menigerhande saken wil | dit sept hi int vijfte boeke eñ inden xxvij. capittel | het maect dat droghe lichaem nat eñ vucht eñ datter nat is dat wort vanden lichaem ontbonden die starkinge der spisen wort bijden dranc gevoert totten vertsten steden die sonder den dranc doer die enghe wegen nz comen en konnen om hare grofheit wil Die dranc als constantinus ende avicenna segghen wort ghemenigherhant want die dranc is drierhande die welke alleen dranck is als water twelke lichaem nz en voedt \ eñ daer is een dranc die welke dranc ende spise is als wijn die de spise ouer alle die delē des lichaems voert eñ lepdt als constantinus sept | voedende eñ ỏwarmende dat lichaem eñ starkēde dat bloet eñ die natuerlike hetten ende het is een medecinael drācke die welke men nz en geeft als bier of wijn mer die reghel der medecinē als scropen of oximel of oxizacra of deser ghelijc Item als constantinus seit in die ghesontheit te verwarē eñ om die ziecheit te ghenesē soe ist water noot ende daer om en moet die meyster die manieren vanden wateren niet vergheten eñ oec wel kennen op dat hi die goede wateren gheue eñ die quade laet varen Item vanden wateren is som smakelic eñ sommighe nz smakende eñ dat smakelic water claer inō substancien dat is fonteyn water van oesē eñ licht eñ haest verwarmēde eñ schier coudende Dit water is ghesont eñ niet beswarende als constantinus sept | het gaet schier vter spisen daer om dattet claer is eñ dattet nz gemengt en is mit vulnissen eñ dattet oec licht is opēbaert daer om wantet goet te verduwē is en de dattet oec schier warmende is ende coudende dat sietmen daer aen wantet subtijl is inder substancien Item ist dat tu weten wilste vā tween waterē twelc dat subtijlste eñ dat beste is inder substācien den mēschen te gheuen soe neemt twe cruesē eñ volt elc mit sonderlinghe water eñ dan hebt twe schoen linnē doeken effen groot eñ netze ghelijc in die wateren dat een slet int een water ende dat ander int ander eñ hangtse inō sonnen eñ datter eerst droghe is dz heuet dat beste water ghewees eñ eñ dat subtijlste mer nae desen water is dat beste dat fonteyn water dat lopende is ten noorden waert twelc is tusschen oesten ende noorden daer om dat hem die noorden wint int aenlicht wapet want vāder beroeringhe dies wints so wortet gesubtijlt wāt des winters is dat water warme eñ cout van naturen eñ des zomers cout die noordē coude iaecht die warmte totten binnensten der fonteynen die welcke coude inden fonteynen slaet of wapet vten noorden die welke warmte die daer vergadert wert inder fonteynen coemt der couden van noorden teghen alsoe dat die fonteyn een luttel ỏwarmt wort eñ indē somer ist contrarie so is die hetten der luchten verwarmēde ende iaecht die coutheit totte hoeden der fonteynen die welke als si dair vergadert wert maket water cout als macebius sept vi. ende constantin? Item een lopende water dat starkelic vanden bergen neder loept op een schoen steen

roets of eē claer sant dit water behout
den anderen grade der gesontheit als
constantin⁹ seyt Item die selue seyt dz
reghen water beter is dan die and̄ en-
de smakeliker lichter eñ reinre als ypo
cras seit Itez die reghē is roke der wa
teren die vāder sōnē op getogē sijn wāt
die son en trect niet na haer dā dat sub
tijlste ende daer om is reghē water dz
best eñ dat verduwelicste nochtās wer-
tet lichteliken vulende om sijnre subtijl
heit wille ende nochtās en ist daer om
niet te lasterē Maer het is billiker te pri
sen om sijnre subtijlheit wille Item alle
water dat haest v̄uult eñ gecorrūpeert
dat is subtijl eñ alst vervult is soe quet-
set wāt het maect heescheit eñ wint die
coertsen Maer dat niet veruuylt en is
dat is fijn eñ daer om salment wachten
dattet niet vervult en werdt datmē oir
baren wil Item constantin⁹ seit twater
dat vten alren cleynsten reghen gega-
dert wort dat is tbeste water ende dair
naest ist water best dat mitten donre ne
der coemt wāt die donre subtijlt dz wa
ter ouermits sijn beroeren ende blixe-
minghe Item constantinus seyt dat so
wye dicwijle coudt water drinct in sinen
ouderdom of in sijnre outheit die en sal
die coude suucte nauwe ontgaen eñ dat
warm water als constantinus seyt was
schet die nochteren maghe vander hef
fen der spisen ende purgeert fleumen
ende alle vuylnisse eñ het suuert dē bu-
ke ende solueertē ende verlicht die na
tuer ende starctse mer alte dicwijle ghe
daen schadet want het maect die mage
weke ende verdroeft dye verduwelike
doecht ende beneemt haer die verdu-
winghe eñ doet die nazen bloeden Itē
warm water nochteren ghedronckē is
goet den genen die des auonts te veel
ghebrast hebben als van eten ende van
drincken Item auicenna seyt die oude
wisen hebben ghetuycht dattet ghezo
den water is van minre inflammacien
dat is onstekinghe eñ van lichterē doer
ganck | want die lichamen die hem toe
ghemengt sijn werden ghedissolueert
dat is ontbonden ouermits die werkin
ghe des viers ende werden ghedwon
ghen neder te gaen / eñ die groue mey
sters meynden dattet subtijlste en wech
ghewasemt had mit der cokinghe ende
datter tgroefste ghebleuen had mer dz
is gheloghen \ die waterighe substanci
is vten gheliken delen | mer nochtans
mocht die cokinghe alsoe groot wesen
datter nz af bliuē en soude dan die hef
fen ende die aerdicheit alst schijnt indē
water daermen soute wyt maect ouer-
mits starker siedinghe ende die waterē
die vanden snee ende vanden haghelē
comen die sijn beter dan alle die ander
naest den wateren der staender waterē
die inden broecken sijn alle dese waterē
salmen scuwen want als constan. seyt si
maken die milt groot si verderuen dye
leuer ende die maghe ende maken leli
ke huut ende oec menigerhande coert
sen ende winnen die stenen ende ist dz si
altemael niet ghescuut en mogen wer
den als auicenna seyt so salmense siedē
Item aristotiles seyt in libro metheoro
rum | dat dat snee water of dz water vā
den yse en kan niet weder comē tot sijn-
re eerster subtilicheit Item dz onsma-
kende water is vierderhande als con-
stan. seyt | dat een is gesouten \ dat and̄
is sulfurich dz derde alunich \ dat vier-

de metallich dat ghesoutē water mor-
wet den buke bitende die darmen ende
slapse nochtans dicwÿle ghedronckē al
drogende eñ die vuchticheit v̄terende
bÿndt dat soute water den buke eñ stop
ten eñ verdroecht dz lichaem eñ het ge
neest rudicheit eñ ioecselen eñ helpt dē
genen die twater laden ist datmen dair
mede ghewasschen werdt of datment
drinct \eñ dz sulfurige water is goet tot
couden suucten \het v̄warmt die zenen
eñ v̄teert die humorē die tusschen velle
eñ vleysch lagen of leggen \siet daer be
neden vandē sulfur daer ghi sÿn v̄tuut
volcomelikē sien moecht mer dz aluÿn
water vercoudt eñ v̄droecht | ende het
stempt lopinghe vanden bloede eñ ge-
neest die aenbeyen eñ dat metallige wa
ter dz volcht die natuer des metals eñ
sÿn werck want dz water dat ouer ÿser
veel loept of bÿden aderen des ÿsers
stopt den buke ende starct die leden eñ
onstopt die milt eñ geneest den aposte-
me Itē twater vāden coper coemt der
vuchticheit te hulpē eñ dwingt of bÿn
det die coude pisse Itē twater vanden
siluer dz v̄coelt eñ droecht | dit meniger
hande water en plachmen nz te drinc-
ken geuen Mer het dient totter mede-
cinen der oghen Itē het is een dranck
die welke te gader is spise eñ dranc als
die wÿn Itē die wÿn wort diuers inder
substanci sommige sÿn die groefste winē
die langher dueren dan die anď eñ die
bat voeden \sommige anď sÿn subtÿl eñ
luttel voedende | eñ die schier vter ma-
gen gaen eñ die de colerige humoer vā
den hoefde halē eñ die wel ormen som
mige anď sÿn middelbaer winē die ge-
tempert sÿn in haren wercken | eñ son-
der dese merkinge vanden wÿn so wert
die wine oec ghemercket nader substā
cien in vier manieren als constantinus
seÿt als naden onderscheÿt des tÿts eñ
naden goeden roke eñ nader soeticheit
des smakes eñ nader claricheit der ver
wen want die wiuen werden diuers na
der tÿt want dat nuwelic vter wÿnpers
gecomen is en gaet in gheenre hetten
eñ is inden eersten grade als galienus
seÿt indē boeke vander simpelre mede
cinen Die wine is gemaect wt vier sub
stancien als wt scumighen of luchtigē
water of vierigen of aerdighen die wa
terighe wort lanzem verteert eñ dat wi
nighe deel wert ghestarct ende die out
ste winen dat sÿn die heetste ende inden
roke werden si oec diuers want sommi
ghe sÿn wel rukende ende voedende sō
mighe sÿn vreselic inden roke makēde
quaet bloet ende hoeftzweer eñ si wer
den oec diuers inden smake wāt sommi
ge sÿn soet die bat voedē dan die ander
eñ die den buke vucht makē | sommige
sÿn daer zerp die de maghe cōforteren
eñ stoppē den buke eñ die der borsten bi
staen eñ die borst mede en is hi nz goet
sommighe sÿn zuer die v̄warmēde sÿn
eñ sōmige sÿn bitter die welke meest v̄-
warmē eñ si sÿn die heetste winē ende si
werden diueers inder verwen wāt som
mighe is wit eñ is minste hete eñ som-
mich geluwe eñ is heter wāt als cōstā.
seÿt hi is doergaende alle die leden eñ
wint heet eñ droge bloet eñ maect den
hoeftsweer sōmich anď is swart die wel
ke meest voedēde is eñ sōmige wÿn isser
root eñ dese is heter dā die anď wāt hi
aerdich eñ grof is bi dz die wit is of die
geluwe eñ hi en is also doerscietēde nz

noch quetsende eñ die wÿn die welcke in alle den voerscreuen middelbaer is die is meest te prÿsen wāt hi cōforteert die natuerlike hettē eñ hi voedt die sie le ouer alle die leden eñ hÿ maect den menschē blÿde eñ coene eñ gheeft den lichaem doecht ende hi ꝓdelt die rode colera mitten swete eñ mitter winen en de hi tēpert die swarte colera ende dpe leden die welke vanden humoren verdroecht sÿn brengt hi weder te pas ende vuchtichtse eñ hi geeft den lichaem craft eñ maectse vette ende schept ende verdrÿft dē wint eñ maect goedē lust te eten ende helpt totter verduwinge ende scarpt dz verstant ende hi opent die verwullinghe der leueren ende der mil ten ende hi verderft ende verteert die o neruloedicheit inden lichaem ende hÿ neemt en wech die plecken opt oghe eñ die lipicheit eñ maect enen mēschē wel sprekende te maten ghenomen ende hi breect ende scoert den steen eñ lepdten wt eñ hi helpt oec die ghewont sÿn dat si ghenesen werden eñ hi is den mouwen goet die menstruum liden ende hi is goet den siecken eñ den ghesondē op dat hi te maten van elcken ghenomen wert mer nemet mens ouer mate eñ dz dicwÿle so is hi hem venÿn eñ hi sal hē den dode gheuen allt hier beneden opē baren sal vanō dronckenscap daer soect die derde ghesslacht van dranck dat is dranck eñ medecÿn als is oximel ende sÿrupus want sulken dranck is goet ter gesondicheit want hi verduut schepdt ende wtdrÿft die quade humoren vanden lichaem eñ onderwÿlen laxeert hÿ ende onderwÿlen stopt hÿ onderwÿlen vercondt hi ende verdroecht onderwÿ len verwarmt hi eñ mowet eñ vuchtet mer die onderscheyde van desen dranc ke laten wi den medicis

.Dat xxÿ. ca. vanden middaech maele of werscap

Cibus et potus dat is spise ende dranck dese twe hebben haer or denanci totte eten of totter maeltÿt eñ totter werscappinghe \inden maeltidē werden die spisen berept ende indē war scappen werden die luden te samē ge roepen ende die stoelen eñ dpe sittenen werden op gherecht Jndē auontmael werden die tafelen gheordineert ende ghespraypt ende dpe gasten werden int hoeft vanō tafelen gheset eñ si en gaen niet sitten haer hāden sÿn eerst gedwo ghen ende die dochteren vanden huse eñ die knapen werden te samen gheset nederwaert aen een ander takel Jtem die lepelen die messen eñ die zoutuaten salmen eerst op die tafelen legghen en de daer nae dat broot ende den dranck sal daer vluchs mede bi ghedaen wer den eñ daer na sullen volghen veel spi sen ende die menigherhande ende dpe knechten eñ die dienres sullē daer mit naerstichēden dienen af eñ aen /eñ sien al om of daer pet ghebreket eñ dan sul len si molikē ende blÿdelikē mit mal canderen spreken eñ lachen ende welē in groten solaes eñ daer sullē si speel lu den hebbē mit vedelen eñ mit herpen eñ mit anderē ghesschal \eñ men sal die winē eñ die spise ónuwen als nu dz een eñ nu dat anō eñ deplen mit malcande ren ouer takel daer nae salmē muchten brenghen als appelē perē noten eñ de ser gelike eñ oec speciē eñ als die mael tÿt gedaen is so salmen die tafelen mit

ten anderē dat daer ouer loept en wech draghen ende die handē weder dwaen eñ droghenſe ſo ſalmen dan gode werc ken der gracien betalen eñ oec dē waer de dācken vā ſÿnre goeder ſpiſen daer nae ſalmen graci bier of wÿn al omme ſchencken ende als dit ghedaen is ſoe ſalmen vanden waert oerlof nemen eñ oec vander weerdinnen eñ een ꝑghelic ſal gaen daer hi hoert

Dat xxiÿ. ca. vanden auontmale

CEna dat is int ghempn te ſegghē auontmael eñ cena wort ghelept van cenon twelc gemeꝑn is om die gemeꝑnlicheit der eters of ō gheenre die gheuoedt werden als die oude ſeÿden als gewoenlic was int openbaer eñ int gheſelſcap des auonts te etē op dz dꝑe ſondlingheit geen luxurie makē en ſoude mer nv mach cena geſept wordē vā cenos in grieꝛ dz vmbra in latÿn is ende ſcheem in duÿtſche wāt daer om dz men des auonts luttel eten ſal ſo ſoecken ſi of ſo ſoectmen heÿmelike ſteden als papias ſept of het mach billiker ghepten werden van cenos dat is canis eñ dat is hont daer om dat ſi dan geen caritaet en doē wāt een ꝑgelic meꝑndt dz hi tzÿn op eten wil want alle datter bouē vanō ſpiſen ouergelopen is dz is hem ghenoech teghen den auontmael het ſÿn veel luden die deſen auōtmael groot makē eñ ōhekken eñ alle deſe bequamen inden werſcap des conincs al ſwerus alſt opēbaert heſter .i. dat eerſte is die bequamelicheit des tÿts die auontmael ſal weſē in bequaem tidē als nz te vroech noch nz te ſpade dz ander is datmē dz auoutmael makē eñ puntē ſal in een ghenoechlike ſtede eñ die ſeker eñ vaſt is eñ ruÿm is als aſſwerus dede die maecte ſÿn houinghe eñ warſcappinge in enē ſchonē ruÿmen hof ꝛc. Dat derde is dat die ghene die dair no dende is die ſal ſinen gaſten een blÿde aenſicht thonē eñ daer om ſalmen oec ſitten daert ruÿm van ſpacien is dz die gaſten wꝑliken lachen eñ ſpreken ſullē moghen want dz hof en doech nz dair die waert of waerdtinnen ſuere aenſicht ten thonen heſter .i. doe ſi beſtonden te ōhetten ꝛce. Dat vierde is menigherhandicheit der ſpiſen op dꝑe auontuer of daer ꝑemant waer vanden geſelſcap die vander eenre ſpiſe niet en mocht dz hi dan vāder ander proeuen mocht heſter i. vanden anderen eñ vanden anderen etcetera Dat vÿfte is menigherhā de drancken eñ winen \waer af heſter i. geſept wort \die wÿn wort oec in gedragen ꝛce. Dat vi. is dz die diēres hoeſſche weſen ſullē heſter i. Hi ſettede die princē voir inō takelē ꝛce. Dz vÿ. is dat tet geſelſcap ō vriendē die te ſamē eten dz ſal deen den anderen bequaē weſen heſter i. Hÿ maecte waerſcappige alle dē medē dz ſÿn ludē vā dien lāden ꝛce. Dz viÿ. is wolicheit ō ſangherē eñ der ſpeelludē ſonō die welcke die edel ludē eñ die herē haer auōtmael nz en plagē te doen lu. xv. Als hi die ſtēme hoerde ꝛce. Dz ix. is datter walkaerſſen ghenoech weſen ſullē wāt auōtmael te doē ſonō licht is ſcāde eñ ōeerſam en oec ilt weſe ō ō vliegē wil eñ anō gewormt eñ daer ō ſalmē walkaerſſen op die cande laers ſettē eñ lāpen eñ lantaernē hangē dair die diēres wāderē dz ſi ſien mogē Dz x. is dz die eters ſullē mit groter begeerten begheren dz hē voer gebracht

is want des auonts en pleechtmē geē
groue ſpiſe ter tafelen te brenghen all-
men des morghens doet mer wat lec-
kers eñ wat goelics eñ dat licht te ver
duwen is eñ ſonderlinghe inder heren
houe \dat elfte is dat ſi des auonts lā-
ghe ſitten ſullē clametſen op dz die ſpi-
ſe te bat verduut ſal werdē eer dat ſi ſla
pen gaen want het is ſeer ongeſont ſla
pen te gaen mit vollen buke eñ men ſal
des auonts luttel eten eñ dat die ſpiſe
ymmer verduwelic ſi \eñ daer om duer
de aſſwerus houinghe hondert ende l.
daghen \dz twalefte is onſcadelic wāt
een ỹghelic ſal des auonts eten dat hē
nz en dere noch en ſcade want het is on
eerſaem dat des auonts ỹemant enich
ghelach ghelden ſal \ dat dertiende is
ruſt eñ ſoeticheit wāt nadē auontmael
ſalmen ruſtē want dan is die ſlaep ſeer
ſoet eñ daer om werden die bedden ge
maect eñ ghelpraỹt van elpenbeen of
van ỹuorien eñ van goude opten eſtrick
int pallaes van aſſwerus alſt opēbaert
heſter .i. want als cōſtan. ſeỹt wanneer
die roke der ſpiſen indē herſſen gaet ſoe
ſlapen wi lichtelic.

Dat xxiiij. ca. vanden ſlape

SOmpnus dat is int ghemeỹn te
ſeggheen een ſlaep \eñ als ariſtoti
les ſeỹt ſo is die ſlaep een ruſt der ſielī-
ker doechden mitter hettē der natuer-
liker doechden \ want die gewoelike eñ
die beroerlike doecht wort ghebonden
indē ſlape eñ dan-werct die natuerlike
doecht ſtarkelic als die dair verduwen
de is die welke ontſteken wort eñ ghe-
ſtarct Item auguſtiñ ſet een ander ma
nier indē boeke vanō groothept der ſie
len eñ ſeỹt aldus Die ſlaep is een eenre
hande natuerlike onghenoelicheit en-
de is een ghemeỹn paſſi der ſielen en-
de des lichaems ghelikerwỹs dat die
gemeỹn ſin is ō ſielen eñ des lichaems
alſo is die ſlape want als hi ſeỹt die ſla
pe is een eenrehande onberoerlicheỹt
eñ een hulpe der ſinnen dat hi ſeỹt \ dat
die ſlaep is een natuerlic onghenoelich
eit dat ſeỹt hi totten onderſcheỹde der
gheenre ſlapen die teghen der naturen
ſỹn of ghelchien hi en ſeỹt niet dat dỹe
ſlaep een beroeringhe is der wakinghē
als die blintheit des ghelichts \ want
die berouinghe verminret ende verder
uet dat twelc dat nader naturen is Item
die ſlape ſtarket die natuer eñ is nader
naturen als die wakinghe Item die ſie
le en verblỹt haer niet inder beroerin-
ghe mer ſi heeft ghenoecht inden ſla-
pe want die ſlape en is gheen beroerin
ghe mer een natuerlike diſpoſicie Item
noch wort dỹe ſlape anders ghedifki-
niert of geſeỹt te weſen Die ſlaep is eē
morwe paſſi ende een ſaeft beſtoppen-
de die toepaden der herſſen eñ die we-
ghe der ſinnen ſtarkende die natuerli-
ke doecht eñ wederroepēde die natuer
like hettē vandē butenſtē tottē binnen-
ſten wāt indē ſlape werdē die binnenſte
ỹwarmt eñ die butenſte ỹcout wāt wan
neer die hettē diep indē ſlaep gebondē
wort ſo wōrt dz inſtrumēt des gemeỹns
ſins geſtopt welc is dz cētrū of dz mid
del vā alle den ſinnen die daer butē om
ſtaen van welkē centro alle die perticu
laer ſinnē ſprutē gelikerwỹs dz die lini
en getogen werdē vandē cēter tottē cir
cūferēciē eñ daer ō in diē datter alſo ge
bōdē is eñ beſtopt ſo en mogē die ỹticu
laer machtē die dair ō ſtaē nz wtgeſtekē

werden totten eynden der instrumẽten vanden sinnen eñ dat heeft die natuer gedaen om dattet dier rusten soude vã allen willigen beroeren wantet onmoghelic is altoes willikẽ beroert te werden Item die slaep als constan. sept in pãtegni die een slaep is natuerlic ende die ander onnatuerlic vandẽ welkẽ dat men hier nv nz af segghen en sal die natuerlike slaep coemt vter vuchtichept ỏ getemperder herssen eñ wt vuchten eñ wt claren roke climmende van alle den lichaem totter herssen wãt die kume dz is die roke maect die gheesten grof eñ vullet die zenen eñ also bỹndt hi die sinnen Augustin⁹ leert indẽ voirscreuẽ boke dat die slaep buten is vanden spisen die daer ingaende syn of vander humoren die vã binnẽ getempert is die welke als si gheresolueert wort of ontbonden of geschepdẽ in roke begheert dpe herssen eñ als si daer gheresolueert is so dzuuptse cout nederwaert ende climt warm opwaert al distelerẽde dz is dzupende so sepndt si die hetten des hertẽ weder eñ belet den voertganc der werckinghe aristo. sept dattet hert is begin der werckingen ende alle goet eñ alle quaet coemt vander herten Item indẽ slape rust die sielike doecht dat die anỏ bliuen als si waren te voren als gheestelic eñ natuerlic twelc men sien mach bi den appelen vandẽ ogen eñ bỹder ademinge eñ bỹder ỏduwinghe Itẽ inden slape wort goede ỏduwinghe Item auicenna beschrỹft ald⁹ dẽ slaep Die slaep is een weỏkeringe des geests vanden instrumẽten der sinnen eñ is een beroeren totten beghin mittẽ welkẽ die instrumenten ỏ gheesten begõnen werdẽ eñ die natuerlike slape is een weỏkeringe des gheests mit verdiepinghe of dz hi al voedende verduut mach werdẽ | alst openbaert inden slape der pỹnres of ỏ gheenre die arbeydẽ want in dien wort een vaste slape om die oueruloedicheit der resolucien vandẽ gheest wãt die natuer begherende die toedoeninge des geests inỏ substancien maect den slaep diep inden binnenste eñ doeten daer in sculen waer af dat die slape dieper ende langher wort in hem eñ in desen geslachte des slaeps slapẽ si die welke die laxerẽde medecỹn pdelt Itẽ daer wort veel gheresolueert vander substancien des gheests mitten oueruloedicheden eñ dese slaep helpt hem seer eñ geeftse weder sinen doechdẽ als auicenna sept Item als aristo. sept li. iỹ. Die slape becoemt enen pgheliken dier dat gheson dicheit heeft al ist dat die slaep in sommigben seer verborghen is vten voerscreuen dinghen openbaert dat die materialike sake des slaeps is die roke die gheschepden is vanden lichaem nader verduwinghe aen te sien | ende die formeerlike sake is indẽ hoefde eñ neemt daer den ghemeynen sin eñ den opgãc der gheuoeliker zenen die daer bestopt werden ende ghebonden ende dat dier rustet ende alle die leden veruroechdẽ hem Item die werckinghe des slaeps als constantinus sept wert twiuoudelic verwandelt nader quantitepten eñ der grootheit der materien die hi inden lichaem vant \ want is der materien alte veel sỏ gebreect die doecht dz lichaem wort ghevuchticht eñ ỏcoelt \ wãt daer wort een ontbỹndinge ỏ humorẽ | ende daer om worter een lesschinge der het-

ten eñ die fleume wert gemeerret ende
die natuerlike hetten gheminret eñ is
die slape alte luttel so gebreecter die v̄-
duwelike doecht eñ tlichaem wert ver
droecht eñ is hi gematich soe wort die
spise wel v̄duut eñ tlichaem wort vette
die moet wort gestarct eñ die natuerli-
ke hetten wort gemeerret eñ die humo
rē werdē getempert eñ dat herte wort
gheclaert Itē sijn werckīge wert v̄wā
delt vander materien die hi vant want
was d̄ materien veel eñ die natuerlike
hetten cranc so wort die resolucie d̄ hu-
moren meerre ouermits den slape dan
die ingaende natuerlike hetten verwō
nen wort eñ gelescht van dat si nz gere
giert en moghen werden vand̄ naturē
mer is die spise ghetempert eñ oec die
humoren ende dair om wort gheboden
indē genen die medecijn genomē hebbē
dat si niet slapen en sullen eñ oec indē ge
nen die ghelaten hebben ter aderen op
datter gheen resoluci der humoren en
werde ouermits den slape also dz si vā
der naturē geregeert en soudē moghē
werden mer is die spise ghetempert eñ
die humorē oec so v̄duwet die wederge
roepen hetten die spise ouermits dē sla
pe van binnen eñ geeft die ghetemper
de humorē wed̄ eñ vuchticht dat lichaē
eñ v̄warmet eñ maket vette daer ō mit
cortē woerden v̄gadere vten voirscreuē
scriften dz die slape wederroept die na
tuerlike hetten totten binnensten eñ die
butēste v̄cout hi eñ v̄armet vandē bloe
de wāt die slape trecket al inwaert Itē
die slape v̄warmt die binnenste eñ voet
se eñ maectse starck eñ die onpuer ende
raeuwe sijn die coect hi eñ rijptse ende
hi doet die fielike eñ gheuoelike beroe
ringe rusten ist dz die slape ghetempert
is ind̄ grootheit eñ ind̄ gedaenten hi v̄
licht den fiekē eñ hi is een goet teyken
in enē die fieke is dat die mēsche beterē
sal mer is die slaep quaet ind̄ suuctē dat
is een quaet teyken als cōstan. seyt

Dat xxv. ca. vande wil des slapers

Inden slape wort gemerct die wil
le des slapers want al willentlijc
leyt hi hē seluen te slapen want als aui
cenna seyt Die slape en is anders nz dā
een appetijt ind̄ voeliker craften Item
die cortichept des slaeps | die mensche
als hi hē te slape leyt die ordineert en-
de punt in sinen sin haestelick wed̄ op te
staen Item die enichept der doechden
indē slape wāt die gescheyfelde doecht
wort vergadert inden lichaem des sla-
pers als auicēna seyt Itē die ongeuoe
licheit des slapers alst schijnt van dat-
ter voir geseyt is het geualt dicwijle dz
yemant also vast slaept dz hi butē cume
wat geuoelt ya al worde hi geslagē Itē
die soeticheit d̄ rusten wāt die grote soe
ticheit des slapens doet vergheten die
swaren arbeyt die daer thans ghedaen
is eñ diemen noch doen sal Item die se
kerheit des slapers want wanneer een
mensch vast slaept so en is hi vā sinē vi-
anden niet v̄uaert Itez die v̄wandelin
ge der figuren vāden slaper want butē
is hi doot eñ binnen leeft hi ende buten
is hi bleke eñ binnen bloest hi eñ buten
cout eñ binnen warm Item inden slape
wort menigerhandicheit gemerket het
sijn sommighe die slapen mit gesloten o
ghebraeuwen te gader eñ alle alsulcke
dieren sijn van scarperen gesicht dā die
ander die mit open oghen slapē als aris
totiles seyt waer af dz die visschen sijn

van crancken ghesicht want al slapende en luken sy haer oghen niet toe ende als hi sept int thiende boeke die villchē rustē indē slape mer luttel want vluchs werden si ontwaken ende vliegen ghin der henen soeket bouen int vyfte boeke vanden oghe ende vander oghebraeuwe Item die beeldinge der droomen ende der fantasien want inden slape om ō vergaderinghe der redenen ende fantasien die de mensche des daechs indē sin heeft so begrypt die siele menigher hande figuren esi wonderen in synen slape ouermits dien droem mer geen clare bescheit en han die siele onderkennē ende daer om als die mensche ontwaken wort die dinghē die hi inden slape ghesien heeft die heeft hi vergheten Item inden slapen wort te voersten oirbaerlicheit in ghemerct want wanneer die slape natuerlic is esi ghetempert so brengt hi den lichaem veel gemacs in allt bouen openbaert inden woerdē vā auicenna esi constantinus want dan wort ter verduwinghe ende schepdinge des pueren vandē onpueren want dz puer is ende den lichaem ghelyck dan wortet den lichaem toe gheuoecht esi dat ter onpuer is esi onghelyc dat wort mit cracht vandē lichaem geschepdē Item vandē quadē droem esi vandē onnatuerliken soect neōwaert int seuende boeke vā litargia

Dat xxvi. ca. van wakinge.

Vigilia dat is wakinge esi is een eenrehande dispositi of wesen wanneer die gheest wt gestort wort totten instrumēten des gheuoelens esi des beroerens om dat hi dier ghebruken mach. waer af dat vigilia anōs niet en is dan een wy wtghietinghe des gheests bydē instrumenten des gheuoelens esi des beroerens werckende die werckinge der ghesielder doecht indē lichaem vigilia esi insōpneytas die betekenen beyde wakinge mer insompneytas betekent wāneer een mēsche gaern sliep esi en kan niet ghesapen esi die sake is onderwylen hetten ende droechte der complexien ende onderwylē om die vuericheit des gheests die altoes geroert wert totten butēsten esi alsoe en rust dz dier niet onderwylen comet van quader materiē die de herssen quelt allt gualt inden ghenen die gesetsyn ter frenesien ende tot maniam dat is melācolie int hoeft onderwylen comet vā quaden wazem die de herssen verdroeft onderwylē comet vanō slimicheit der humoren die inder herssen is allt schynt in den seer oudē mēschen esi onderwylen comet vā hooftzweer of anderē zerē alsoe wel indē lichaem als indē gheest esi onderwylē is die sake vā hem beydē esi en latē dē ghe esi nz rustē esi onderwylē is inder sakē quaetheit ō verduwinghe esi grote veruullige bedruckēde dē sielikē gheest esi en laet dē mēsche niet rusten allt schynt indē ghenē die alte dōcken syn indē welkē die scarpe roke des wyns stekēde die geuoelike zenē esi is die quetsende ende en laetse niet rustē esi die mēschē sterue dicwyle daer af of si vallē in razerie tē si datmēse mit cōstē helpt of datse die natuer vlicht dz si dā rustē mochtē Itē die natuerlike wakinge vcoelē dē mēsche binnē wāt die hettē gaet weō totte binnēstē esi daer om ō warmē si esi droghē buten esi ist dz si bouen ō marē gaen so meerrē si die hetten

eñ dunnen dat lichaem eñ makent dro
ghe eñ beswaren die oghen eñ die oghe
leden eñ plompen dat gesicht eñ cranc
kent eñ si maken hoeft sweer eñ si crāc
ken alle dat lichaem eñ te maten so v̄-
warmen si dat lichaem eñ vuchtent bu
ten wāt die hettē eñ die vuchticheit be
gheren die vterste eñ die butenste /mer
wanneer die wakinge onghemaect sijn
vā starker beroeringe der gheesteliken
leden so v̄warmen si eñ verdroghen eñ
quetsen binnen eñ buten verteren si die
natuer als constan. seyt Itē die wakin
ghe becomen den luden wel die te ma-
ten arbeydē om dat si hoer loen moghē
meerre maken eñ te meer winnen ende
die clercken die te maten studerē om dz
si te vromer mogen werden ind̄ consten
eñ den genen die den here wachtē als
hi coemt dat si dien blijdeliken ontfan-
gen mogen eñ den genen die medecijn
genomen hebbē dat si hē nz quetsen en
sullen eñ den geuen die in litargien leg
gen om dat si te eer ghenesen moghen
werdē eñ den wandelaers op dat si ha
re dachuaert nz en vergheten al slapen
de eñ den genen die scapen ende ander
quick hoeden op dat si vanden woluen
nz gegheten en werden eñ den genen
die biddende sijn op dat si die croen die
den wakers geloeft is nz verliesen en
sullen.

Dat xxvij. ca. vanden drome
Ompniū dz is droem die droem
der slapers is een eenrehande disposi-
cie ouermits der welker die formē der
menigerhander dingē eñ oec die ymа-
gineerlike ghelikenisse den gedachten
der slapers in gedruct werden dese ge
schien in meniger manieren als grego
rius seyt eñ macro. vandē droem cypi-
onis want ouermits die v̄gaderinghe
eñ coppelinge die de ziel mittē vleysch
heeft so comen daer disposicien eñ pas
sien die welke onderwijlen sprutē van-
den lichaem inden ghedachte als een
slaept eñ droemt eñ daer om dunct enē
mēsche dat hi veel wonders gesien of
ghehoert of ghedaen heeft als hi des
daechs of inden anderen tiden gesien
heeft of menige ander dinghen die hi
nye en sach noch en hoerde seggen als
oec onderwijlen die dieren dromen als
aristo. seyt li. iij. want die hont droemt
datmen mercken mach in sinen bassen.
want hi onderwijlen basset in sinē slaep
eñ also doet oec een paert twelc open-
baert in sinen neyen eñ alsulke dromen
comen ond̄wijlen vā vervullinge of vā
ydelinghe of van dat een mensche des
daechs een dinc vast inden sin gehadt
heeft waer af dz augus. seyt ouer geñ.
li. xij. Ghelikerwijs dattet vleysch wā
neert den geest altemael onder gedaen
wert so wertet geestelic ghehieten also
is die geest wanner die den vleysch on
der gedaen wert so wort hi vleyschelic
ghenoemt waer om dattet nz te v̄won
deren en is ist dat een mensche na vley
scheliken dingen denct dat hē van vley
schighen beelden te voren coemt Indē
dromē der dingen eñ der lichamen sien
wi die ghelikenisse der dingen mer niet
die dingen Item die gedaenten die wi
nochtans sien al dromende werdē ghe
noemt mitten name der dinghen eñ wi
eyghenent hem toe twelc nz en is alleē
om der gelikenisse wil Itē al wakēde-
begrijpē wi die formen der dingen mit
ten sinne mer al slapēde sien wi die beel

den der dinghen mitten gheeft Item die dromen sijn onderwijlen waer eñ onderwijlen loghen onderwijlen welelic onderwijlen droeflick eñ die waer sijn die sijn openbaer eñ onderwijlē sijn si duijster alst opēbaert in pharao of indē drome van pharao alsulke indruckinge comen onderwijlen indē sin of indē moede des slapers bijder godliker inspiracien onderwijlē bijder bootscap ō engelen \ alst openbaert in iacob die in sinen slaep sach garden vandē populeer ende sach oec den engel die hē seijde nem die roeden &c. geñ. xxx. Onderwijlen bi bedriechenisse der quader gheesten \ alst openbaert indē wigelaers eñ indē valschen propheten waer af dat augustin? segt wāneer die goede geest in desen visioen den mēscheliken gheest aenneemt soe machmen weten dz die geest van gode is eñ gods bode is \ eñ waert dat alsulke beelden vā sathan quamen dz is vandē duuel die en waer nz goet nochtans vlcept hem die duuel onderwijlen in die vorme des lichts om dat hem inden openbaren goedē geloeft is dat hijse dan vlepden mach totten finē mer wanneer aldus sulke dromē werdē ouermits die godlike bootscap eñ wanneer dz sober verstant oerdelt bijden bedriegenisse der duuelen wanner hi godliken gheholpen is ouermits der gracien daer om en salmen den droem niet vast ghelouen noch geen geloue noch trouwe op setten noch men salze oec nz al slechteliken vlsmaden wantmē onderwijlen indē droem vneemt waer toecomende dingen Item die dromen schelen nader cōplexien der menschen \ den sanwijn dromen wolike dromē (dē melancolico droeuige dromē den coletico vuerighe dromen den fleumatico waterighe dromen etce. nader outheit eñ nader cōplexien eñ naden geslachte dē man anders dan den wiue onderwijlen vanden begheerte als den hongerighē droemt van spisen den drōcken mēsche na drancke eñ haer cōtrarie wāt hoe dz enighen vā dien meer droemt van eten of van dincken hoe dat si daer meer beghеerten toe hebbē eñ onderwijlē van groten gepeijnse dz ene denct och had de ic also veel ghelts of also vele so soude ic dat maken of so waer mijn kistken also nae vol dien luden droemt vā goude of van siluer als die ghierighe doen eñ altoes dunct hem dat hi rekent mit ghelde of dat hi ghelt tellet onderwijlen comen die dromē vā dat die herssen verstormt is alst openbaert indē genen die in freneſien legghē eñ in razerie vā den hoefde den welken wōderlike dromē dromē die nie ghehoert noch ghesien en waren eñ die dromen werdē vwandelt na dien dat die wazem die celle der herssen venijndet eñ bedroeft onderwijlen vā venijndichedē des bloets want die ghene die gecorrūpeert bloet hebben dien droemt dat si wanderē bij onreijnen stedē daer veel slancs is ende onreijnicheden onderwijlen vā verwandelinge vlchten wāt wanneer die lucht ghescapen is nader vwandelinghe soe verwandelt dz lichaem oec nader vwādelinghe des seluen wāt wanneer dpe lumen of die rokē resolueert sijn so maken si nieuwe prentinge indē herssen die welke sijn een sake der menigherhander eñ ongeliker dromen Item die dromen comē oec na dat die mēsche out of

ionc is die ionge kinderkijns en dromē
niet die menschē droemt voer alle die-
re dat kint en droemt nz beneden sinen
vij. iaren eñ daer volcht na het warē in
den ouden tiden mannen eñ wiuen die
niet en droemden voer dz si quamen in
der outheit eñ daer een luttel quā hem
siecheit an eñ si storuen

Dat xxvij. ca. vanden oefeninghen

Exercicium dat is oefeninge of ar
bept dese is noot totter behoudin
ge der naturen als gesept wort in pan-
tegni Item die oefeninge is tweerhā
de die een is sielike eñ die ander licha-
melike \die sielike exercicie is leringhe
of studeringe of wakinghe gramscap
droefheit sorge ꝛcc. Item ist dat die ex
ercici ghelijc is der naturē dat een men
sche te maten hem roert eñ verwādelt
so is si grote ghesontheit des lichaems
eñ der sielen als beneden gesept sal wer
den vanden toevallen der sielē int epn-
de vanden seuenden boeke (mer die li-
chamelike exercicie dpe een is ghelike
eñ die ander onghelike die ghelijcke is
middel tusschen tcranck eñ starc eñ tus-
schen grote eñ clepn eñ tusschen traech
eñ snel twelke ghеen hettē noch geen
droechte en maect die ongelike is dpe
dese ghetempertheit bouen gaet \eñ ist
dat dese int beghin seer bouen gaet soe
heetse eñ ōdroecht eñ wort si ten vter-
sten gedaen so vercout si eñ verdroecht
ouermits die ontbijndinge der doech-
dē eñ ouermits dier wtwaseminge des
gheests Item constan. sept dat die oer
baerlicheit vanō exercicien is drierhan
de want si verwect die natuerlike hettē
eñ ontbijnt die oueruloedicheit ende si
maect die leden hart eñ gheeft hē val-
ticheit Item die ongelike exercicie die
een is vniuersael dat is gemepn eñ die
ander perticulaer die vniuersael exer-
cici is die alle die leden doet roeren als
grauen ganghen dorschen wannen en-
de deser gelijc die perticulaer exercicie
is wanneer sommige leden rusten eñ
sommighe gheroert werden als scriuē
eñ napen eñ deser ghelike dese meni-
gerhande exercicien verwandelen dpe
officien der menschen eñ sommige am
bocht ōwarmt eñ droecht als die sme-
de want die hete lucht vanden viere ō-
hetse ende verdroechtse Item die vis-
schers werden mit horē ambocht ver-
cout eñ gevuchticht eñ dat exercici per
ticulaer dat een is starck eñ dz āō crāc-
ke eñ dz derde middelbaer Inder oefe
ninge salmen vier punten mercken als
die qualitept dat is dpe ghedaente die
grootheit die tijt eñ die stede die groot
heit als dat si niet te groot noch te clep
ne en si inder qualitepten \ dat si niet te
snel noch nz te traech en si mer die mid
delbaer exercici is nut ende die is goet
die tijt dat is dat die exercici best is voir
den eten op dat die wellige ouervloe-
dicheden die geschepden sijn ouermits
den exercicien gepdelt sullen moghen
werden op dat die spise die daer toeco
mende sal wesen nz gecorrumpeert en
sullen werdē eñ die exercicie helpt oec
mede der verduwelicheit totter cokin-
ghe der spisen also verre als die exerci
ci getempert is\ eñ die exercici die alte
groot is die en is nier goet wāt die ver
het die leden alte seer alsoe wel binnen
als butē Item men sal oec die stede merc
ken want sommige is waterich eñ dpe
ōcout eñ vuchticht als der vissсher ste-

de eñ sommighe isser droghe eñ is bol schich als die stede der iageren eñ dpe stede nae dz haer arbept is heet eñ dro ghe ouermits der lopinghe eñ des ar bepts eñ also vanden anderen waer af dat enen wisen man gheuraecht was waer toe dz die exercici nut was Hi ant woerde in desen woerden Een eersaem arbept is een vaste bewaringe des mē schelikē leuens eñ is een hekel of een prekelinge der slapender naturē \ eñ is een vile der gheschepdenre hetten ende een vteringhe der oueruloedicheit het is een viaghinghe der sonden het is eē doot der suuctē eñ een medecÿn vō quel linge eñ is een gewin des tÿts ende is scout der ioechdelicheit eñ is een lerin ghe der waldom eñ is een blÿscap der outheit eñ een hulp der salicheit ñ is eē voetster alre quaetheit eñ ñ is viāt der ledicheit daer om sal hem die menschē alleen vanō exercicie trecken eñ vandē arbepde die gheen moude of gheson theit hebbē en wil mer laet ons alle wat arbepden so moghen wi in blÿscappē le uen eñ in gheson theden Dese voerscre uen woerden set fulgencius in sinē ser moen teghen die ledichghangers dair dit woert gheexponeert wort Die ledi ghe en at gheen broot in welkē sermoē hi seer prÿst int eynde vanden sermoen dien arbept des goedertieren arbepts nochtans set hi die oetmoedige ledich eit des beschouwens voer den arbept eñ meynt dat die beter is segghende ma ria en was nÿmmermeer gherekent onō die natuer der lediger wiuen om die le dicheit der cōtemplacien dat is des be scouwens mer ñ is billiker voir hem al len gherekent hoe mocht ñ dat broot ledich eten die welcke was vol brodes des leuens ñ breect den anderen broot om den anderen exempel te gheuē mit bedinghen eñ mit goeder leringen dpe nader rechtuaerdicheit verlangen heb ben ende daer nae honghert ende dorſt Maria breect den genen broot die hair mit bedinghen te hulpen coemt eñ dpe menschen aen hem haelt eñ leertse mit prediking he

Dat xxix. ca. van ruste

QVies dat is rust eñ aflatinge van den arbepde gelikerwÿs. dat die exercici of die arbept noot is totter be houdinge des leuēs also is oec die rus te want dat eynde van allē dingē moet rust wesen eñ vertering he des arbepts want sonō rust en is gheen dinck due rachtich want dat onbwÿlen nz en rust dat en is nz duerachtich want die he mel die seer beroerlic is mit sinen lope gaet te rustewaert also doet oec die son dpe mane dpe starren tkuer dpe luchte twater eñ alle ander dingen die nāō na turen beroerlic sÿn ghaen int eynde ter rusten waert waer af dz augustin? sept Die rust heeft natuerlick haer inclinaci dat is haer neygginge totten centrū en de daer om is ñ een begin eñ een dis posici der vergaderinge der delē in ho re stat eñ daer om alle dingen die nader naturē gheordineert sÿn werdē edelre eñ waerdigher geoerdelt die totter rus ten comē dan die indē beroeren altoes sÿn eñ gelikerwÿs dattet eynde waer digher is dan die ten eynde sÿn. Item die rust na dien dat ñ den arbepde tegē gelet wort in alsoe menigher manieren wort dpe rust ghemercket als tot hore daet of tot horen wercke als die exerci

cigemerct wort die een ruſt is gheeſte-
lic die āō lichamelic vādē welkē beydē
wāneer dat ſi ō naturē gelīc ghemeten
waren ſo waren ſi beyde ſalich der ſie-
len eñ den lichaem eñ behoudende dpe
gheſonthept des mēſchen eñ en waert
alſo niet ſo waert verkeert weō om Jtē
die ruſt is onderwīlen alte grote ende
deſe ruſt wint eñ voedt veel quader hu
moren eñ maectſe menichfoudich ende
brengt corrupci in want die waterē die
alte veel ruſten veruulen eñ alſoe doet
pſer eñ alle metalle wort roeſtich wan-
neer datment te luttel bezighet een an
der is die alte quaet is want ſi en verſo
laeſt die traghe natuer niet noch en we
dermaect die cranckicheit nz eñ die ō-
keert ſīn en maect ſi nz weō ſtarck/ mer
die middelbaer onder deſe is te prīſen
want die middelbaer ruſte ſtarct die na
tuerlike hetten eñ verſolaeſt den ſinne
eñ verbetert die verduwinge ende pur
geert den lichaem te maten Jtem dpe
ruſte als totter gedaenten ſommige is
een waer ruſt eñ deſe is louelic op dat ſi
niet te groot en is ſommige en is geen
waer ruſt als inden coertſen eñ deſe is
min te priſen alſmen na ſeggghen ſal

Hier beghint dat seuende boeck ende spreect vande siecheden

Na dien dat wi dē tractaet gheepndt hebbē mitter hulpen vā gode vandē proprieteyten dier dinghen dye den mēsche natuerliken volmaken eñ bewaren daer om salmen nv segghen vā dien dingen die hē geuallen reghen der naturen die dat lichaem verderuen eñ corrumperen Itē daer sijn drie dinghen die welke die natuer des menschen quetsen als die sake der suucten eñ die suucte eñ die toevallen die de suucte volghende is waer af coemt een quade eñ een ōnatuerlike disposicie inden lichaem als is een quade complexie eñ alte groten verullinghe of ydelinghe eñ gebreck der crafte | alle dese sijn een sake der suucten Item als iohānes sept so is die zuucte eē dinc vandē welken den lichamen des menschen een quetsinge of een hinō coemt als is die coerts een apostеme eñ deser gelike \een toevalle is een dinck of een passie die totter anō suucten invalt die ō naturen contrari is als hoeftzweer in cephalica of met contrari als peripleumonia dat is een apostеme opter longhen eñ dan gheualter roothept inden binnebacken Een goede disposici des lichaems wort ghesontheit gheheten bi welker gesontheit dat lichaem des mēschen in sijnre complexien alsulck is op dattet wilicken eñ volcomelikē sijn passien volbrenghen mach eñ waer die natuer geuallen vā deser getemperthept so valt si van node in eenre suucten wāt van ongheremperthepden eñ van ongelijckicheden der humoren coemt of gheualt alsulcke siecheit als dye szage is eñ ydropisis dz is die waterlucht eñ deser gelike Item van quaō disposicien der leden beghint officialis morbus dz is een suucte die int oghe coemt als oftalmia of in die hant als arthetica of in een lit dat vā ambocht is of dz wat doē moet officiū dat is een ambocht | daer af coemt officialis eñ dair om septmen wanneer dat een seer is in een lit dz ambocht doē soude die siecte hietmē officialis morbus Item van eenre quader disposicie vā beyden daer coemt een gemeyn siecte of als is malaetscap Itē alle siecte anter si is ghelijc venijndende die humorē of die anō ghelike lede als die coerts of si is officialic die de officialike leden becommert eñ belet of si is gemeyn die de natuer binnē eñ buten ō derft eñ corrumpeert

Dat .i. ca. vande zericheit des hoefts de oerspronc eñ tepkenen daer of

Vandē proprieteptē der siectē als van harē saken eñ van harē wercken eñ vā haren tepkenē eñ van horen boeten sijn sommige dingē te seggē niet van allē mer alleen van desen die ghemeynlikē inō hepligher scrifturen ghesproken werdē eñ daer om en ist niet te achten die ordināci te volghen Inden eersten vandē passien des hoefts is te beginnen. ysa. i. alle hoeft is quelende etce. Item als cōstan. sept soe hiet die hoeftzweer cephalea eñ coemt i tweer manieren anter vā sakē vā butē als vā slaen of van groter hetten diet ontbijnt of vā groter coudē diet also dwingt. in den anderē mael coemt die hoeftsweer

voer int hoeft anter vander beroefder
saken of vanō sake die ōre is vander be
roefder sakē als wanneer die zuuct vā
nerghent anōs en coemt dan vten hoef
de of si coemt vander saken die van ver
coemt als vter magen eñ is die hoeft-
zweer vanō beroefder sakē of vandē ge
breke der gedaente alleē of der groter
coutheden of der hetten of vanō quae
heit der humoren als is tbloeds of der
fleumen welke hoeftzweer is dat inter
polatus is dat is te seggben die no en
wech gaet eñ ouer een wile weō coemt
dat is een tepkē dz die hoeftsweer vter
magen coemt waer af dat galien? sept
Jst dat die zericheit indē hoefde is en-
de datter vā buten gheen seker sake en
coemt so bezwaren die scarpe humorē
die mage Item is die hoeftzweer sonō
aflaten soe is hi sonō humorē eñ ist van
bloede so heeft hi hetten inden hoefde
eñ indē voerhoefde zwaricheit wāt dat
voerste deel vanden hoefde is die stoel
vandē bloede die oghen werdē root eñ
die aderen sijn vol inden aenlicht eñ ist
dz die hoeftzweer is van heten of van
drogen roke so wort die hetten gevoelt
indē nazen eñ so is colera die sake ende
daer is oec droecheit inder tongen en-
de die wakinge eñ die dorst en ghebre-
ken daer niet eñ die weete is meerre in
die rechter side dā in die lufter wāt dair
is die stoel vā colera dat aenlicht mittē
oghen is oec gheluwe eñ inden monde
wort bitterheit gevoelt eñ ist van melā
colien so is die hoeftzweer meest in die
lufter side vāden hoefde mit couthedē
mit wakinghe eñ mit swaricheden dat
aenlicht is vā aerdiger verwen eñ dōc-
ker eñ die ogen hol eñ sorchvoudich eñ
die mont edickachtich eñ coemt hi van
fleumē soe is die zericheit swaer eñ die
oueruloedicheyt gaet ter nazen eñ ten
monde wt eñ onwijlen mit hoesten eñ
mit sware wedhalinge des gheests dz
aenlicht is bleeck eñ wat geheuē ende
die oghen staen lipe daer is onsmalic-
heyt des monts eñ dpe weete is after
aen thoeft meest want daer is die stoel
der fleumen waer af dz galien? sept in
libro institucionū men moet weten dat
tet hoeft in vierē gedeylt wort wāt san
gwis regneert voer int hoeft die cole-
ra in die rechter side dpe melancolie in
die lufter side eñ die fleume after van-
den hoefde Van desen eñ van menigē
anderen geualt die hoeftzweer als vā
scarpicheyt des starcs wijns wes roke
verdrijft die vluusskēs vanō herssen eñ
maect groten hoeftzweer zce. cōstan.
Dat ij. ca. vande remedien eñ medeci-
nen ō zweringen eñ pallien des hoefts

Dat hoeft lijdt een zweringhe van
binnen den welken die phisikers
hieten emigranea als cōstan. sept eñ de
se is alte swaer eñ grote Dese mensche
die desen hoeftzweer heeft dien dunct
dz hi slagen eñ hameringe of bokinge
voelde eñ hi en mach nz slapē noch ho
ren singen noch gheen licht sien of blin
kinge eñ dese hoeftzweer coemt vā co
lerico fumo dz is van heten eñ droghē
roke mit wijndichedē eñ daer om voelt
hi steecte eñ barninge eñ tintelinge Itē
thoeft lijdt oeck sondlinghe inder huut
buten als puusten eñ etter ter manieren
van honich driuēde eñ daer om hiet cō-
stantin? allul crude fauus Itē die puus
ten hebbē clepne gaterē daer die onrey
nicheit wt gaet recht als honich roten

wt slimigher humorē al totter ouerster
huut vandē hoefde eñ daer wort dat o
uerste gewont Itē den kinderen coemt
gemeynlike een passie op thoeft twelc
constantin⁹ scubbē hiet wi hietent scel
len daer om dz si dz ouerste vandē hoef
de vreten gelijc dz die motten een lakē
eten eñ alsulken passie maect ioecte op
thoeft die ongemaet is vā welken ioec
sel na sommige scubbē af vallē na dien
dattet hoeft gewreuen of gekemt wort
dese passie coemt dicwijle den ionghen
kinderen om die oueruloedicheyt des
bloets eñ om die morwicheit der huut
eñ om die oueruloedicheit d̄ spisen \con
stantinus seyt datmen dese die spise on
trecken sal Dat beste hier teghē is dat
men hē dat bloet after den oren wt trec
ke eñ als dat naeste bloet wat wtgeto-
gen is so salment smer en mit zaluen eñ
mit anderen dingen die ghewarmt sijn
eñ afwisschende sijn wāt die salue ouer-
mits hare warmten wil soe opent si die
sweetgaten eñ also ingaende scheydt si
die natuer eñ v̄teertse eñ wāt die schel
len aen den wortelen vanden hare pla-
gen te cleuen so en machmens nz lich-
telic ghenesen ten si dat si te gronde wt
geroodt werden eñ ist dat dese passi ver
oudt wert so machmense qualiken ge-
nesen si en sal liclaeuwen after latē Itē
dz hoeft lijdt oec onderwijlen vā dz hē
thaer ontualt of v̄uuylet vandē welckē
een mēsche scaemt lijdt als bouen ghe-
seyt is li. v. vāden hare des hoefts Itē
thoeft lijdt oec eē onsuuerheit vā schel
len want daer comē dicwijle veel schel-
len opten hoefde also wel mannen als
den wiuen eñ geliken den zemelē ende
vreten die huut eñ maken veel ioecten

eñ dit coemt vand̄ quaetheyt der herssē
of vā roke die wt den hoefde comē tot
ten voetsel d̄ harē mer dese onreynich-
eit is te verdriuen mit wasschinge ende
mit smeringhe die al suuerende sijn als
die luzen eñ die neten \ men sal den pas
sien voerscreuē des hoefts te hulpe co
men als constan. seyt Ist dz die zerich
eit vanden hoefde coemt vander quaet
heit der humoren als van vervullinge
des bloets of eenre andere humorē soe
trecken wi dz bloet vter hoeft aderē eñ
dat lichaem suuerē wi mit bequameli-
ke medecinen te voersten ist dat dye ma
terie inder magen is eñ wi doense corē
eñ spuwen eñ alst lichaem ghesuuert is
so beghieten wi thoeft die handē ende
die voeten mit water dye laeuwe is op
dat die zweetgaetkens gheopent mo-
ghen werden eñ dat die roken te lichte
liker wt vliegen mogen Item ist dattz
afterste deel vandē hoefde sweert so la
ten wi die meeste brede ader voer inden
hoefde eñ trecken tbloet wt eñ dz baet
wel als cōstantin⁹ seyt of wi setten cop
pen beneden aen die schenen ned̄waert
eñ also werden die humorē die roke eñ
die gheesten die welke die sake sijn van
der zericheit des hoefds weder ghe-
roepen totten ned̄sten delē \ eñ ist dattet
voerste deel vanden hoefde sweert soe
doen wi die nazen bloedē eñ is die hu-
moer hete eñ colerike soe gemoeten wi
hem mit couder medecinen eñ wi suue
ren die slapen vanden hoefde die naze-
locken eñ die pols aderen mit roeswa-
ter dat ghemengt is mit vrouwen melc
ke die een knechtken soect eñ makense
slapende eñ ist dat die materi cout is eñ
taye eñ geset inder crop vander magen

so salmen die materi eerst verduwen eñ
dan gheuen een colatuur diemē hiet vo
mitus patriarche eñ het is een spuwe-
rie eñ is die materi beneden inď magen
so leyden wi die materi wt mit bequa-
meliker medecinen eñ orbaren middel
baer baÿnge die warm is eñ saluen eñ
wi geuē middelbaer warme dyete ende
aldꝰ genesē wÿ die cōtrariē mittē ꝯtra-
riē als die hete zuuctē mit couď mede-
cinen eñ die coude zuucte mit heter me
dicinē et ce. Item ist dz die hoeftzweer
is sonder gebrec ď humoren mit ouer-
ganc enigher groetheyt soe enbehoeft
die ziecke geen purgaci mar hi behoeft
een veranderinghe \eñ wy doen totten
qualiteyten die daer misdoen contrari
qualiteyten Itē coemt die hoeftzweer
van alte grotē ďuullinghe der spisen of
dranc alst dicwÿle gheualt den leckers
of den vraten soe ist die beste boete die-
men doen mach datmen warm water
drinck eñ des veel eñ daer na een cleyn
tÿt datmen neme een veder eñ steectse
in olyen eñ die dan voert in die kele eñ
make een spuwerie eñ wildi een starker
medecÿn hebbē so soect in viatico of in
anderen boeken.

Dat iÿ. ca. vā een fiect des hoefts ghe
noemt catarro eñ coemt in veelderley
manierē als vā hettē die de humorē te
veel ontbint eñ coude die te veel de hu
moren te gader dwingt

Roth viÿ. die hette quā op thoeft
vā manasse eñ hi is doot etce. die
sake ď haesticheit des doots vā manas-
se was een onghematich lopinge des
reumē vāden hoefde welke reume bin
nen waert liep vanď craften der hetten
die de humorē vanden hoefde ontbant
eñ ontsloet als hi roert ber. eñ alsulcke
lopinge wort vandē medicis ghehieten
catarrus eñ wort inden hoefde vā veel
saken onderwÿlen vā warmtheden der
luchten die de flexibile humorē ontbint
onderwÿlen van couthedē der luchten
die de herssen dwinget eñ die vuchtich
ste delen wt leydt onderwÿlen vā ouer
uloedicheden der humorē welke humo
ren men nz ghehouden en can om dat si
geen onthout en hebben si en moetē wt
driuen ende dat coemt vanď hetten die
daer binnen is diese ontbÿnt of vander
couden diese dwingt eñ wt deser gelÿc
onderwÿlen van cranckicheden des ōt
houdens Item die lopinge coemt van
groter oueruloedicheit der humorē eñ
heeft aldus sulken teyken. die hebbin
ghe des lichaems is vol vā quaden hu
moren eñ dat aensicht is wat ghedron-
ten die ogen pulen wtwaert indē mont
is veel vuchticheden eñ oueruloedich
eyt inden nazen mit zwaricheyt des li-
chaems als die hetten die humorē ont
bint indē hoefde so sÿn dit die teykē die
verwe indē aensicht is root mit roothei
den der aderē eñ indē ogen lopinghe ď
tranen die hete sÿn eñ die oghen biten-
de eñ die huut vandē wangē ďwarmen
de eñ die hetten wort diep geuoelt Itē
ist vanď smeltinge der humorē dz wort
bekent vanď ouerulodicheit die vandē
monde eñ vander nazen coemt eñ loept
sonď enighe cleuinghe eñ is daer ouer
uloedicheit inď sakē so wortet ghenesen
datmē die oueruloedicheit wt leyde eñ
sonďlnge is die lopinge ter borstēwaert
eñ datmen dan die humorē stoppe Itē
is die lopinghe cout eñ vucht so salmē
orbarē daer tegē hete eñ droghe die de

humorē dwingende sijn ende v̄terende
als lapdanū wieroeck storax beuersijn.
eñ is die lopinghe vā hetten so salmen
stouen ouer coude cruden als ouer rozē
in regen water gecoect eñ die rosen dro
ge voer die nazē gehoudē Itez men sal
mercken dz also lange als die lopinghe
starck is so en salmens nz stoppen wāt
het waer quaet wāt als constan. seyt so
soude die ontbindinghe noch meerre
werden noch men sal gheen water op
thoeft ghietē tēn waer dz die sake heet
waer so mochtmen willighen water of
roeswater nemē

Dat iiij. ca. van frenesie dats die ghe-
breck hebbē int breyn

DEutronomij xxviij. hy sal di slaen
mit v̄woetheyden eñ mit amech-
ticheit eñ mit v̄uaernis etce. verwoet-
heit hiet frenesie die welke constan. be
scrijft eñ seyt aldus frenesis is eē heet
aposteme in sommigē vellikēs vanden
herssen daer wakinge eñ v̄anderinghe
des sins af comē| het gheualt in tweer
manierē anter vā roder colera die opge
licht is ouermits hore properre coert-
sen der hettē die welke v̄woedt gewor
den is eñ is bouē geuangē biden aderē
zenen eñ arterien eñ wort dair v̄gadert
tot enē aposteme eñ dit is die gerechte
frenesye of si coemt vā enen roke die vā
den lichaem op climt totter herssen eñ
maectse droeue eñ soe worter ꝑafrene
sis nō vera dz vorste is frenesis vera eñ
dit leste ꝑafrenesis nō vera \hi lijdt oec
dicwijle veruaerlike toeuallen als dorst
grote droecheit swarticheit d̄ tonghen
zerpicheit moyselen droefheit beswimi
ge om gebrecke d̄ gheesten eñ v̄wande
linge d̄ natuerliker hetten in onnatuer
liker hetten \eñ ist sake dattet bloet ind̄
saken is so wort si root eñ isser colera in
die sake so wortse ghelu Item dese pas
sie geualt den heten eñ den droghen in
heten tiden eñ alle dese wercken mitter
colera. Item perafrenesis dye welcke
coemt vand̄ medecoppelinge der ande
re leden als vter apostemen der magē
of der moederren eñ als dese leden we
der comen in harē eersten staet ter hers
sen so perafrenesis dan ghenesen wort
mer wanneer die aposteme is ind̄ sub-
stancien der herssen soe is frenesis alre
quaetste eñ verdrietelicste eñ daer ō al-
der vreselicste Item die teyken vā fre-
nesis sijn dese als ontverwinge der vri
nen die coerts als die dan bliuende is
onvroetscap grote wakinge die beroe-
ringe der oghen eñ die wtstekinge ont
bonden werpinghe der handen beroe-
ringe vandē hoefde knersinge d̄ tandē
eñ altoes willē si opstaē vādē bedde nv
lachen si nv singē si nv screyē si mer den
meyster bitē si gaern eñ scorenen eñ oec
den genē diese v̄waert seldē swigē si eñ
si roepē veel Itē dese ludē sijn siecke mit
groter vresen nochtās en wetē si nz dz
si siecke sijn desen moetmē rasch te hul-
pe comē dz si nz en v̄uarē eñ also wel in
der dyetē als ind̄ medecinē \ sijn dyete
sal seer cleyn wesē als eē brocke broots
die in water dicwijle eñ veel gewasschē
is die medecijn int begin is datmē tha-
re af schere eñ datmen dan thoeft dwa
mit laeuwē edic eñ men sal den siekē al
vast houdē in eē dōcker stede men sal hē
nz veel aēsichtē bi brēgē noch malinge
eñ men sal swigē aismē bi hē is eñ men
sinē dwasē woerdē nz antwoerdē eñ int
begin salmen hē laten die middel ader.

voir int hoeft alsoe veel als een epsdop begripen mach/ mer voer al ist dat dpe siecke starck eñ out genoech is so salmẽ hem eerst die hoeft ader laten aen den arme eñ dan medecÿn gheuen die ỏdu wende is eñ lesschen die colera eñ men sallen doen slapen mit saluen eñ mit an deren dingen als datmen op sÿn moude vã sinen hoefde alst geschoren is leg ghe die longen vandẽ verken al warm of vanden anderẽ beesten eñ dat salmẽ dicwÿle vernuwen \ eñ men sal hem sÿn slape ende tooerhoeft dicwÿle bestrikẽ mitten zape van latuwen eñ van man cop eñ als al dese dingẽ gedaen sÿn eñ duert die onuroetscap noch drie dagen ende dat hi nz en slaept eñ dat die vrÿn qualiken geuerwet blÿft so en isser geen troest toe mer wort dpe vrÿn geuerwet eñ die quade tepkenẽ geminret werdẽ so isser troest toe

Dat v. ca. vãde toecoemste eñ tepkenẽ eens ziects ỏ hoefdẽ genoemt amẽcia

Amencia dat is also veel als mani a / no mania als placeari? sept is een besmettinge of een venÿndinghe ỏ voersten cellen vandẽ hoefde mitter be rouinge der ymagineringhe ghelikerwÿs dz die melancolie is int sacken der middelsten cellen vãden hoefde mitter berouinge des verstants als constanti nus sept int boeke der melãcolien Me lancolia is een wantrouwelicheit die ỏ sielen bouen gaende is dpe welke anxt eñ droefheit in gebracht hebbẽ eñ dese passien schelen nader menigherhãdich eit der quetsinge vandẽ werke \ want in mania wort principaliken die ymagina ci gequetst eñ inỏ sielen wort dpe reden gequetst eñ dese passien comẽ onÿwÿlẽ vã melancolioser spisen onderwÿlẽ van drinckige der kontepnẽ die de craft ver barnt eñ die humorẽ tot asschen maect onderwÿlen van passien ỏ sielen als vã sorchuoudicheit droefhept eñ van alre groter pepnÿnge eñ van grotẽ anxt on derwÿlen vanden bete eens verwoets honts of eens ãders diers dat venÿnt is onderwÿlen vã corrupcien der geue nÿnder luchtẽ onderwÿlen vanỏ quaet heit der humoren die ghecorrumpeert is welke humoer dominerende is indẽ lichaem des mẽschen dpe bereet is tot sulker zuucten eñ na diuersche sakẽ sÿn diuersche tepkenen wãt sommighe roe pen springen eñ wonden hẽ seluẽ ende ander luden mede eñ si sculen in hoekẽ vã welker sceppenisse bouen ghelept is int vÿfte boeke daer ghelept wort van der passien der herssen deser medecinẽ ist dat si gebonden sullen werden dat si hem seluẽ eñ oec andere ludẽ nz en mis doen dese sÿn gaerne eerlaem eñ verbli dense mit instrumenten van psalterien eñ die soete eñ middelbare gheludẽ sÿn eñ men salze houden van veruaerliken sakẽ eñ doen hem veel solaes ende ten lesten als die purgacie eñ die electuari en nz en batẽ so moetmẽ hẽ toegaẽ mit ter hant der cyrurgÿns etcc. eñ ghene sense daer mede

Dat vi. ca. vande blintheit ỏ reden of ỏ stants.

Deutronomỏ xxviij. hy sal di slaen mit blintheden ander boeken houdẽ hi sal di slaen mit veruaernisse als constan tinus sept . Blinthept der reden of des verstants is recht als een slape als dpe oghen ghesloten sÿn wanneer dpe zie le om ghebrecs wil der gheesten niet

en oerdelt noch niet en onderkent ſinli
ken van dingen die geſien ſyn als die ſo
domiten geſlagen waren vanden doerē
lots als die gloze ſept geſ. xxx. et ſapi
encie vltiō deſe vuaernis valt in tweer
manieren anter het gevalt dz een die re
den niet en verſtaet om dies wil dat hi
daer niet na en luſteert of het coemt vā
ouerluoedicheden ō humorē die de we
ghen ō humorē inder herſſen beletten
alſt ſchynt inden dzōcken luden of van
groter coutheit der luchten die de ghe
uoelike zenen druckende is alſt ſchynt
in deſen die beſtoruen werdē inden ple
eſ inden ſnee eſ het wort oec vter con-
plexien vā alle der herſſē alſt ſchynt in
den ghenen die de popelzpe gheroert
heeft eſ die in litargien leggen. Item
die verſcrickinge of die vuaernis is eē
ſtōkheit der leden eſ een dwanc der eyn
den vāden lichaem wanneert ſchynt of
die leden ſliepen eſ te zamen gecrom-
pen werden vā couden Damalceny ſet
noch een anō manier vanō verueernis
of die verſcrickinghe is een verwonde
ringhe van enen nuwen dinghe of dat
een menſche ouerſchys een dinc hoert
segghen dz ſeer weemde is daer hi af
verſcrict | mer die verueernis alſoe hyt
hier neemt is een ſlapericheit vanden
welcken een grote ſiecte coemt ende ſō
derlinghe coemter een apoſteme af die
welke after int hoeft lept diemen litar
gie hiet want deſe apoſteme brengt ō-
ghetenille in eſ hi coemt dicwyle indē
ouden luden eſ inden winter bi hem ſel
uen en coemt hi nymmermeer\ mer al-
toes coemt hi van enigher ſuucten die
voerghaende is eſ wort in die afterſte
celle vanden hoefde ōgadert eſ dit ſyn
die tepkenen daer af die ſledighe coert
ſe die oryn ontuerwet ende een dicke be
druckinge der ogen valſchen ſlape alſ-
men den ſiekē roept ſo antwoert hi nau
we eſ iſt dat hi antwoert ſoe ſpreect hy
weemde dingen ende hi lept opwaert
ende lept hi op die ſide ouer een wyle
wort hi omghekeert mit ſinen properē
ghewelde ſo lept hi leghe eſ inden v-
terſten ledē wort hi verroudt \die boete
van deſen is datmen dien ſieke legghe
in een luchtēde ſtede eſ die bi hem ſyn
ſullen veel clappen eſ kouten eſ trec-
kenen bȳden hare eſ bȳdē baerde har-
delic eſ men ſallen dz aenſicht dicwyle
beghieten mit water eſ men ſal hē ſyn
voeten wriuen ende ſtinckende dinghē
voer ſinē naze houdē als ghepts hoer-
nen gebarnt men ſal hem cliſteren ſettē
men ſallen doē npeſen eſ men ſal thaer
af ſcheren ende wriuen thoeft mit moſ
taert eſ mit dinghen die dat hoeft ope
nen eſ dat alre beſte tepken in deſer ſa-
ken is dat ſi npeſen moghen mer iſt dz
die ſlapinghe al blyft eſ die armen be-
uen eſ die knerſinge der tanden coemt
dat is een tepken des doots Item een
die freneticus waer eſ hi litargic? wor
de dat waer alre quadē tepkē mer wor
de die litargic? freneticus dz waer een
goet tepken deſe dingē heb ic al gheto
gen wt plateax eſ wt cōſtantino

dz vȳ. ca. vande ſchemeringe des ge-

Die here mengde dē ſichts
geeſt vanō ſchemeringe des ge-
ſichts pſa. xix. eſ oec des geeſts\ ōtigo
is oec eē paſſi recht ofmē eē dinc gerin-
ge voer die oghē hieldē eſ lietet wech
eſ weder ganghē alſo dz een menſche
geen beſchept gekennē en can dit hietē

die meysters vertigo die sake hier af is
overvloedicheyt der humoren mit win
dicheden gemengt want die humoren
werden indē hoefde beroert overmits
wint die vter magē op climt ter herssen
eñ ist dat dese passie alleen inder herssē
valt so voelt die sieke zwaricheit inden
hoefde eñ geluut inden oren eñ corrup
ci inden rukē dz is dat hi nz en ruuct eñ
aldus sulken passie en wort nz schier ge
laten eñ ist dat die sieke walghinge ge
voelt inō maghen bouen indē mont eñ
zericheit eñ ist dat dese passi onwylen
aflaet eñ onderwylē weder coemt wāt
als die roke op climt so begint dese pas
si eñ als si nz op en climt so laet si af die
boete van desen is een medecyn die su
verende waer eñ sleubotemeringe dat
is latinge der aderē also verre als dair
anders niet en is datter lettende is eñ
men sal dye voeten der sieker int water
setten eñ is die passi geschedē so sal hi
hem hoeden voer wyn te drinckē ende
oec van spisen die opblasende syn ende
grof syn eñ men sal hem een lichte spu
werie maken wāt si is seer goet

Dat viij. ca. van wakinghe dat een niet
wel slapen en mach

Vigilia dz is wakinge dz een mē
sche niet wel slapen en mach dye
welcke is een passie der herssen die con
trarie is ō passien vā litargien \ dese pas
sie coemt vā alte veel beroerens ō herss
sen eñ vā droecheden der roder coleren
of der swarter van ongetemperder het
ten eñ vandē humoren die alte zout syn
van allen desen comen ongheordineer
de wakinghe | hier volghen droefhey-
den na Die verwe wort verwandelt en
de die sorgen werden meerre ende oec
die peynsinghe ende ghemeenlike ge-
dachten eñ dat lichaem wort ghesub-
tylt eñ verdroecht ende die verduwin-
ghe wert verderft \ alle die cōplexi des
menschē wert ōwandelt die ogeledē eñ
dat aensicht bestaē te hebben eñ daer co
men quade passien indē live desē moet
men snelliken helpen of si souden te nz
gaen Deser aensichten ende slapen be-
siden vanden hoefde salmen smerē mit
dinghen die doen slapen als mit wou-
wen sock ende mitten zape van latuwe
ende mit melck vā mancop mit opio ge
mengt eñ mit deser ghelyc

Dat ix. ca. vande vallende siecte al scu-
mende

De scumende viel in die aerde et
cetera Dat vallende euel wort vā
constantinus ende vanden anderē mey
sters gehieten epplencia ende dese suuc
te plach indē ouden tiden te hieten die
gramscap goods \ epplencia als constā
tinus sept is een natte humoer mitter
welker dye buucskens vander herssen
niet volcomelic ghestopt en werden ō-
biedende den sieliken geest hoer of syn
wercken te doen ter tyt toe dat hy den
herssen sinen wech bestopt heeft vā die
humoren. Dese suucte wort ghehieten
die heyligh passie want si die heylige
stede des lichaems becommert dat is
thoeft dese suucte wort hercadus ghe-
hieten wāt dese passie is starck als her
cules ende si wort oec morbus caduc?
ghehieten dat is een vallende suuct vā
haren daden want als die zenen ghe-
stopt syn so werdē die ledē die welke in
strumēten syn ō doechdē varmt vāden
regiment der gheesten eñ werden oeck
verderft eñ daer ō werden die menschē

ghedwonghen te vallē dese suucte die
men opilencia hiet is der popelzyen al
na bi het is die selue stede vā bepdē wāt
die materi daer dese suucten wt comen
die is cout eñ vuchtich of waterich hek
kende dese schelen in desen punten dat
appoplexia dz is die grote popelzie be
stopt alle die cellen of die hupskens vā
der herssen mitter berouinghe des ver
stants of der reden ende mitter vermin
ringhe des sins eñ des beroerens mer
epplencia en bestopt alle die hupskens
vander herssen nz mer alleen die princi
pael men hietse oec die kiderlike suuct
daer om dat si den kinderē dicwÿle ge-
valt een mensch die mit deser suuctē be
commert is die valt haestelic \die mont
wort hem toe ghedruct eñ hi krÿcht be
uinghe ouer alle tlÿf mit knerssinge eñ
toe duwinge der tanden si scumen mit-
ten monde eñ laten veel oueruloedich
eden ten monde wt eñ onderwÿlen ont
repnen si hem after Jtē die medici hie-
ten dese epplēci appolexie te wesen om
drierhande saken wil als constantinus
sept anter van fleumatigen humorē of
van melancolioser humoren die welke
int voerste deel der herssen ghewassen
sÿn of vā couder ende grouer wÿndich
eit die inder herssen of in enighen lede
dominerende is als inder magen \wāt
wanneer enige humoer wast in dien le-
de so climt die roke op ter herssē waert
van wes grofheit die wegen des sieli-
ken gheests werden ghestopt \eñ daer
af coemt dat vallende euel constantin?
sept dat dese passie coemt tot horen ge-
setten tiden waer af dat galien? sept dz
dese siecte wanneer dat die mane wast
so spuwet si hoer materie eñ berepkent
da t si vucht is wāt alle vuchticheit als
die mane wasset so heeft si voetsel \mer
die gene die coemt als die mane waent
eñ breect so is die materie alre coutste
mer nochtans is si een luttel vucht vā
deser suucten sÿn drie specien nae drier
ghedaenten der steden daer si werden
als epplencia die welcke inden hoefde
wort nochtās dat die materie inō hers-
sen is mer analempcia wort als die ma
terie in die maghe is niet inder hollich
eit mer inden zenen ende inder arterie
vander maghen ouermits der welcker
middelbaricheÿt die op siedende mate
ri wort totter herssen gegrepen Catha-
lempsia wort vander materien die indē
vterste leden is als in handen ende in
voeten die goet te kennen is mit horen
properen tepkenen want dese cathalen
tici voelen die siecte te voren comē wāt
dese suucte coemt al crupēde vandē voe
ten eñ vandē handē opwaert ter herssē
eñ onderwÿlen wert dese suucte wel ver-
hoedt datmen die vterste leden te tide
bÿndt alsmense bestaet te genoelē dz si
nz en vallen eñ als galien? sept dese les
te hebbē dicwÿle den coerts \want sonō
opsiedinge ō hetten so mach die materi
e cupm vandē nebsten tottē ouerssē ge-
togē werdē mer analemptici dz sÿn die
middelste desen comet van ōoultheit ō
magen eñ vā groter onuerduwinge eñ
vā oprilpinge ō spisen eñ dese voelē oec
horē val te voren mer epilentici dz sÿn
die eerste dese en voelen horē val nz te
voren mer si vallē roekeloes daer neb
. Jtem dese passien comen dicwÿle van
bloede mer dicste vander fleumen en-
de dicwÿle van melancolien eñ dese sa-
ken werdē onderkent bi horen properē

tepkenen eñ sonderlinghe na dattet lichaem ghescaept naden bloede of naꝺ fleumen of nader melancolien als bidē roden aensicht of bleken of donckeren ende bȳder outheit ende bȳdē lande en de bȳden dieten eñ coemt si van melancolien so hebben si ghebreck eñ werden ghequetst int leste vanden manē schȳn ende coemt si vanden bloede of vā fleumen soe sȳn si siecke als die mane vol is dese passien sȳn alle gaꝺ seer aencleuēde ende si sȳn quaet te ghenesen nochtās becoemt hē wel medecȳn ende goede diete / si moeten hē wachten van spisen die hē hinderlic sȳn eñ van veel mit vrouwen te sȳn eñ si sullen scuwen daer veel volcs is te gaen want in sulkē stēden gheuallet hem dicste si sullen goede spise eñ licht oerbaren die ghetempert is eñ des morgens sullen si meest eten ende des auonts luttel of niet ende si sullen wȳn te maten drincken ende men salze mit medecinen purgeren na dien dat die humoren sȳn Item een experiment dat plateaꝛ sept tegen die epilencie men sal drie dropelē bloets wt die scouderen trecken mit hicken ghelȳcken alsmen pleecht die mit coppē laten eñ die salmen hem gheuen mit eēs rauen epe int eynde des toegancs alst hem bestaet ende hi sept dat die rauen eperen sonderlinghe seer helpen ende oec sept hi pyonien ghedraghen eñ gedroncken dat die seer helpen die mannikens den mannikens ende die wȳfkens den wiuen ghegeuen vanden saden Dit selue confirmeren galienus en de constantinus Item dyascorides seit dat lubbe van enen haze ghedroncken gheneest epplencie want hi verbiet dat die humoer vz ontbonden en mach werden ende opclimmende die herssen bestopt ende hi sept dat ezels leuer ghebraden ende gegeten is hem seer goet mer eet hi hoex leuer of ghepten leuer so soude hi die suucte crȳghen Item constantinus set veel ander experimenten vanden welcken hȳ hier niet setten en wil.

Dat x. ca. van npesinghe of pnȳstinge

Lib xii. sȳn pnȳstinghe of npesinghe etcetera / cōstantinus sept dz sternutacio dat is npesinghe als eē mēsche npest \ eñ is een gheweldige beroeringe der herssen om wt te stoten die oueruloedighe roken vanꝺ herssen / dese npesinghe coemt van menigherhanden saken onderwȳlen werct die natuer wā neer si den oueruloedighen roke haer pȳnt vander herssen te verdriuen welke roken die sake sȳn vander suuctē of van saken eenre toecomender suucten Item die menschelike herssen is vuchter dan enighe herssen van enighen diere Item die npesinghe coemt onderwilen meer vander starcheyt der suucten dan vander wtstotinge der naturen alst valt in colica ende in peripleumonia dz is een aposteme opter longhen Eñ onderwȳlen coemt dyse npesinghe aldus Die pipen vanden menschelikē nazen sȳn cort waer af dz wel haestelic puluer of ander licht dinck van buten ter nazē inulicht ende voert totter herssen daer die npsinge af coemt eñ oec van couder luchtē of vanꝺ hetten der sonnē eñ deser ghelȳck ende wanneer dese npesinge coemt in scarpē coertsen sonder reumen dat is een goet tepken wāt dat is een tepken dat dyse natuer ghestarct is

dat si van haer gesteken heeft dz haer
hindereude was mer coemt die nyesin
ghe mitten reume so ist een quaet tey-
ken ende beteykent wtuloyinge d̄ ma-
terien waer af dat quade toeuallen co-
men want vele nyesinge maect reume
eñ daer om ist inden genen quaet teykē
die apostemen hebbē opter leueren of
opter longen eñ in deser gelike die nye
singe beroert die herssen eñ belastse en-
de slaet alle tlÿf mede \ mer als si wt is
so verlicht si alle tlichaem vā groter be
roeringhe der luchten die inden nazen
coemt so maect si een barstinge die wel
ke ist dz si nz wtgestoten en wort nader
beroeringe so quetst si dz lichaem ende
daer comen onderwÿlen quade passien
af Dese passie sal ghedwongen werden
mit medecinē als mit suffumigaciē dye
de geesten dwingende sÿn eñ wederma
kende eñ die de oueruloedicheden ver
terende sÿn als is camillē mentastrum
rozen yreos nigella eñ deser gelike

Dat xi. ca. vā scuddinghe of beuinghe
des hoefts

Die here heeft gheset in cap̄ be-
uinge eñ scuddinghe des hoefts nader
glozen strabi dat is des mans die alsoe
hiet of des scheluwen mans eñ seyt al
dus Alle scheluwe die mi vindt bÿd̄ be-
uinge eñ beroeringhe des rasende ghe
dachts die kēt mi dat ic des doots scul
dich ben Itez die beuinge des hoefts
diemen iactacio hiet | als constan. seyt
dese suucte coemt van ghebreke eñ der
cranckicheit der craften die daer regie-
rende is indē zenen vandē rugknoken
des hals eñ inden lacerten der ledē In
deser suucten sÿn twee beroeringe dye
deen tegen dander sÿn die een wort op
waert beroert eñ dāder nederwaert die
ouerste werct die natuer eñ die nederste
die suucte \ die zuuct pÿnt haer dz lit ne
derwaert te drucken mer die natuer die
dat lit niet en verset vā sinen regim ent
pÿnt hoer dat sÿt regiert ende voer set
tet in sÿn eyghen settinge ende alsoe op
waert te heffen eñ daer om wt sulcker
contrariecheyt der beroeringhe coemt
beuinghe. Item de sake des beghins
vander beuinghe is gebrec der craften
die de lacerten beroert als coustan. seit
welcke craft onderwilen gebreect om d̄
quader cōplexien wil of vandē toeual-
len der zielen als vāder beuinghe om-
die geesten die totter hartē vloyē waer
of dat dieleden om hare zwaericht wil
gaen zÿ nederwaert want die natuer nz
tÿts genouch en heeft totten regemēt
des leeds datter toe vloieñ is en mach
dat lit altemael niet onthouden in zÿ-
nen wesen of vlstandicheden ende daer
om coemter vluchs een beuinghe ende
alsulcken beuinghe is een dispoficie ter
poplexien sonderlinghe ist datter een-
stadighe beuinge coemt wes sake is v̄-
coutheyt die de substanci der zenen co-
aguleerende is eñ bestoppende vp dat
die gheuoelike deucht die substāci niet
doerschieten en soude Item alle popel
sie diemit beuinghe is die is lichter te-
genesen dan die sond̄ beuinghe is wāt
inden eersten soe en is dat altemael niet
ontset vander natueren ghelÿckerwÿs
alst altemael ontset is in die ander po-
plexcien Item alsulcke beuinghe mit-
ter slapinghe te gader salmen ghenesē
mit dinghen die daer verwarmende-
ende verteren ende oec scheydende sÿn
als theodoricon ende oec yeralogodiō

eñ deser ghelijck | badinghe eñ wriuin
ghe mit verwarmende crudē eñ die o-
penende sijn dese sijn oec goet daer toe
eñ suffumigacien op dat die zweetga-
ter geopent mogen werdē eñ dat die o
ueruloedighe humorē verteert mogen
werden eñ dz die geesten verwect mo-
ghen werden eñ die zenen gestarct mo
ghen werden

Dat xij. ca. van spasmo dats een ghe-
weldige aentreckinghe der zenen

Spasm⁹ dat is cramp eñ is een ge
weldighe te zamē treckinge der
zenen afhalinge der williger beroerin
ghe eñ vertragende alsulke aentreckin
ge der zenen coemt onderwijlen van al
te grote veruullinghe ondwijlen vā al-
te grote ydelinghe onderwijlen vā gro
ter vercoutheit alsmen sien mach inden
hāden eñ inden lippen der geenre die
verureeuwet sijn die welcke nauwe ho
re woerden gheformerē of sprekē mo-
ghē ende zij en konnē cume hoer vinge
ren te zamen setten of gecrōmen Item
alsulke aentreckinge der zenen van al-
sulker coudē wort ontbondē ind warm
ten eñ en behoeft anders gheen mede
cijn niet mer die sieke sal hē wachtē dat
hi hem indē eersten nz en brenge in al-
te groter hetten mer alleyncsken sal hi
hem ondoyen eñ verwarmen want hy
en soude geen cleyn serichеyt liden int
vterste vandē zenen waert dz hi die cou
de mit groter haesteliker hettē weder
sloeghe Item dese teyken bewisen den
cramp die coemt van ydelheden | daer
gaet onderwijlē voer een lopinghe die
onghemaect is vandē bloede of vandē
buke of vander moeder onderwijlen ar
beyt of vastinge ouer die macht des ar
beyders of des geens die daer vast on
derwilen ongematighe hetten als in-
den lichaem des mēschen die den scar-
pen coerts heeft onderwilen diepicheit
eenre wondē of starcheit der genomen
der medecinen In allen desen gheualt
die cramp vā alte groter droechtē der
naturen ende vand verteringe der sub-
stancialiker vuchticheit waer af dat die
zenē te zamē loept eñ wort cramp \als
parkement of fransijn datmen int viere
leyt eñ also wort dz leuen der gheesten
ouermits den zenen ondergrepen en-
de die doecht die dat leuē regierē soude
wordt belet | alle alsulke cramp ist dz hi
lange duert is dodelic waer af men seit
int boeke vāden āphorismen die cramp
die vanden ellebor coemt is dodelic de
sē cramp helpt nochtās int begin vrou
wen melc dat warm is ist dattet ghego
ten wort opten muzen vāden kinnebac
ken eñ op dat rugbeen al langes eñ op
den hals eñ opten wortelē vandē zenē
Item totten seluen is oec goet laeuwe
water mit olyen mit buke wolle vā sca-
pen eñ op die steden der zenen gheleyt
eñ die derde manier vā cramp die van
veruultheden coemt die welke den vet
ten eñ den brassers toe coemt dese wort
ghenesen mit saluen mit warmē baden
eñ mit nyesinge eñ mit gargarismen dz
is als een mensch water of and wateri
ge of natte dingen indē mont neemt eñ
leyt sijn hoeft inden necke eñ gorghelt
mitter kelē eñ spuwet wed wt dat hiet
gargarizerē | dese punten set constātin⁹
eñ ist dat den siekē die coerts toe coemt
indē cramp so wort hi vandē cramp ge-
nesen Itē dair sijn drie speciē vā cramp
als epytestan⁹ dz is wanneer die after

ste zenen crimpen eñ epyotecan⁹ dat is
wanneer die voerste zenen bÿder borstē
crimpen eñ thetanus dz is als die voir
ste zenen eñ die afterste crimpē dat hē
een mēsche gherichtē noch ghebughē
en kan. ¶ In desen drien ne is gheen
volcomē cure als van idelhedē coemt.
Dat.xiij.ca.vander gichten.

Paralisis dz is gyecht ende is een
quetsinghe eens deels vandes-
mēschen lichaem mit vermiringhe of
berouinghe des beroerens of des sins
of der beider\onderwilen coemt si van
couden die dwinghēde is| onderwilen
vanden humorē die bestoppenden sÿn
ende beslutēde\onderwilē vander het-
ten die verterende is ende die gheuoe
like zenē te samē treckēde is \ onderwi
le van wonden die ghesnedē sÿn/vā de
sen saken ende van anderen so wort die
ganc des zielikē gheests benomen dat
die gheest totten instrumēten des voe-
lens eñ des beroerens nz ghangen en
mach want waert dat die geuoelike eñ
die beroerlike zenen bestopt eñ ontweē
gesnedē warē so worde tlit ōberoerlic-
eñ oeck ongheuoelic Itē waer dz sake
dat die bestoppinghe nz al vol en waer
eñ dat die ganck den gheesten nz al be
nomen en waer so coemter een beuin-
ghe van eenre materiē diese druct als
bouē gheseÿt is Die giecht coēt sonđ-
linge vā oueruloedicheden der spisen
eñ sonđlinge vā veel drancx vandē wel
ken coemt grote winninge đ humoren
eñ ontbindinghe eñ daer af coemt van
node dā bestoppinge der zenē si coemt
oec van coudē die de zenen dwingt| eñ
onderwÿlen vā quaden toeuallen een-
re andere suucten als wanneer die min
ste popelzÿe inder giechten gheeÿndt
wert Itez die giecht is sommels ouer
alle tlichaem aen die een zide\ ende on
derwÿlen in enē lede\of ald⁹ die giecht
is die een vniuersael eñ die ander perti
culaer die vniuersael is die een side vā-
den mēsche becōmert heeft al op ende
die perticulaer is die mer een lit vāden
lichaem en becōmert als die hant of dē
arm of den voet of die tonge Item die
materi der bestoppinghe vandē zenen
die de giecht maect is onderwilē daer
die zenen eerst beghinnen eñ daer om-
trent gheuoelt hi stupen eñ ongheuoe
licheit als int aensicht eñ int beghin vā
den rugghe bouen eñ ist int lit daer die
giecht is so lÿdt dat lit alleen eñ die o-
uerste nz als galien⁹ seÿt die welke seit
dat hi een plaester af gedaen hadde dz
die sophiste op dÿe hant geleÿt hadde
eñ hi soudet opten hals geleÿt hebbē
vten welken men merckē mach datmē
die medecÿn ṽwandelen moet nae dien
dat die stede đ suuctē is Itē die giecht
die coemt vanđ snidinghe der zenen en
machmen nz ghenesen eñ also is die v
niuersael giecht die in allen is eñ sonđ-
linghe inden ouden daer in wortse cu-
me genesen mer inden iongen so werct
die medecÿn geringer eñ bat Indē eer
sten salmen in ald⁹ sulkē sieken bestaen
te wercken mit dingen die morwen en-
de ontslappen of ontbÿnden alsoe wel
binnen als butē | daer na mit drogende
dingē eñ die dwingende sÿn wāt waert
sake dat si eerst bezichden droghende
dinghen die starkelike droechden ende
die natste delen verteert waren so sou-
de dz anđ te meer ghedicket werdē eñ
daer om moetmen daer beheÿndelikē

toe gaen als mit bequameliker suuerē
der medecinen vā binnen eñ die leden
buten mit saluen gemorwet eñ sullē or
baren selue eñ beuerzijn in wine gheso-
den Item veel andere medecinē mach
men soeken in platearū eñ in viatico cō
stantini ꝛce.

Dat xiiij. ca. vande passie der oghen

DEn oghen pleecht zericheyt toe
te comen ondwilen vā buten als
vā wonden vā stof van puluer van roke
vā couden winde eñ van groter hetten
van groter claricheit d̄ sonnē vā schin-
deringhe eens steens of des gelijcs of
van groter donckerheit van quad̄ dye-
ten van dronckenscap of vā te veel mit
vrouwen te wesen alle dese hinderē dē
ogen vand̄ saken van buten onderwilē
liden si vander saken van binnen als vā
humoren die te hete te cout te droghe
of te vucht sijn Item die eerste ende die
voerste zericheit die vā binnē coemt is
eē hete aposteme wassende op twit vā
den oghen van humoren die vloyende
sijn totten pupillen eñ maken daer een
aposteme eñ dat geualt van cranckich
eit des oges diet ontfaet eñ van ouer-
vloedicheit eñ scarpicheit der humorē
die daer toe vloyet eñ vand̄ herssen ne
derualt eñ in alsulken aposteme so hef
fet oghe traendt eñ wort root eñ die sie
ke geuoelt steecten hetten barninge eñ
and̄ zericheit sonderlinge wāneer cole
ra die sake is so dunct enen mēsche dat
tet oghe doerschoten wort Item is dz
die coude humoer ind̄ saken is of wijn
dicheit so wert dz oghe bezwaert ende
wort des nachts bedraghen eñ daer lo
pen veel humorē wt eñ die sijn taye\ eñ
dese wert meest gepijnt inden vren als
fleuma regneert Itez ist dattz bloet in
der saken is so worter ioecte geuoelt eñ
lopinge der tranē eñ hetten d̄ tranē als
si wt lopen eñ lichte prekelinge meer-
re heffinge eñ zericheyt int voerhoeft
eñ meeste inder vren alst bloet regneert
Ist sake dz dese siecte van buten coemt
so sal die sieke mitten hoefde rusten eñ
sal hoge mittē hoefde legghen om die
lopinghe d̄ tranen eñ hi sal scuwen die
blinckinge des lichts eñ hi en sal nz lu-
de roepen om te scuwen dz sijn gesicht
niet ghesceyfelt en werde op dat van-
den arbeyde der stēmen gheen starcke
ontbijndinghe en werde inder herssen
Men sal coude spise ende licht gheuen
die goet te verduwen is op dat die lo-
pinghe vanden reume niet ghemeer-
ret en werde ende men sal claer water
drincken ende warm want vander na-
turen sijns roecs verteert die roken en
de starct die zenen ende saeft die steectē
eñ die barninge \eñ hi sal orbaren soete
baden die getempert sijn eñ alsmen de
se punten hout so en behoefmen gene
andere medecinē Item is dat sake dat
die zericheit vandē binnenstē humoren
coemt so salmen die quade humorē pur
geren anter mit laten of mit bequame
liker purgacien der medecinen eñ men
sal hē daer in doen saeftinge die dat o-
ghe saeftet als roeswater mit vrouwē
soch als constantinus seyt Die tranē sal
men cureren mit dinghen die stempen
de eñ dwinghende sijn Int beghin sal
men die zericheit saeftelic wederslaen
ende die oec saeftelic maken indē staet
ende inder vermeringhe middelbaer-
lic scheyden ende men sal daer dinghē
toe doen die verteren ende altoes con

fortatiue daer mede dat sÿn dingen die
mede starkende sÿn Item ghi sult we-
ten dz bÿden apostemen vāden oghen
gheen ripende dingen gedaen en sullē
werden op dz die substancie des oechs
die welke teder is nz verderft en wer-
de Item is dz sake dat die materi seer
heet is eñ die zericheit starck soe en sal
men geen starke repercussÿf leggē rep
cussiue dat sÿn dinghen die een seer we
derslaen of doē gaen sitten wāt die ma
terie mocht wederslagen werdē tot ner
uum obticum dz is een holle zeen ende
coemt vander herssen ten oghen eñ als
die gestopt waer so mocht een mensch
blint werden eweliken Lippitudo dz is
een passie der ogen die taye eñ limicis
eñ een oueruloedicheit sulker materiē
hangende aen den oghebraeuwen van
fleumatiger eñ melancolioser humoren
beghinnende indē hoeken d̄ oghen ma
kende die ogebraeuwen grof eñ v̄kerē-
se in lelicheden dese passie verrot die o
ghebraeuwen eñ maect dat vleysch al
raeuwe In aldus sulcken lipen oghen
sÿn dye pupillen ghesont als die glose
seyt super leuiti. xxi. mer als die humo
ren ned̄ lopen so werdē die lippen van-
den oghen grof vā welke lopinge ist dz
si lange eñ stedeliken duert soe werden
die scarpicheit vand̄ pupillē ghelastert
eñ beteykent die ghene der welker sin
hi seyndt totter bekēnisse der waerheit
mer die vleyschelike werckinge des le
uens verdonckeret

Dat xv. ca. noch een sonderlinge siect
der oghen

Daer is een and̄ passie d̄ oghen die
welke wi smet hieten die albugo of pā
nus hiet als constan. seyt eñ wort ald9
eerst wert daer een lopinge vander reu
men tottē ogen dair obtalmia of coemt
dat is een zweringhe eñ een aposteme
eñ als die qualiken ghescheyden is so
blÿfter een smit die licht is dz te lesten
alst langhe duert een web wert oft een
spinweb waer eñ wert dicke eñ becom-
mert bi na alle den appel vāden oghen
eñ dat web wast voert in pānum dat is
in enen doeke eñ dat wert noch dicker
eñ becōmert dat gesicht noch meer wāt
die doeke becōmert alle tzwart vandē
oghe eñ ten lesten wort pānus vnguis
dat is een nagel die noch dicker eñ har
der is eñ elc van desen is ongheneselic
ist dattet veroudt is nochtans salt ghe
scheyden worden nader settinge vand̄
stede ist dattet geset wort bider cristalli
gher humoren int diepe so ist incurabel
een half iaer\int beghin ist cume te ge
nesen eñ ist dattet geset wort onder die
coniunctie of oec daer bouen so macht
in x. iaren werden ghecureert eñ wan-
neer die smette versch is ende cleyn so
machment genesen mittē zape vā man
cop als constan. seyt root mancop is he
te inden eersten grade eñ droge inden
anderen eñ daer ō heuet macht te dun
nen eñ te drogen Itē die philosophen
seggē als cōstan. seget dattz bloet vtē
ouersten vandē rechterē vloegel d̄ du-
uen of d̄ zwaluen of vand̄ hoppē geto-
ghen eñ op die versch smet ghedaen al
warme v̄drÿft die smette ende scoertse
machtelikē wātet bloet vā desen voge
len is seer vierich eñ scheydende vand̄
naturē d̄ vogelē vandē welkē dz bloet
coemt

Dat. xvi. ca. noch vād̄ passiē des oechs

Een and̄ lelicheit eñ passie pleecht

den ogen toe te comē als smettinge vā bloede die welke constā. een korstken vandē bloede hiet wanneert vā enigen geual vlopende ten oghen verdroecht wort in enen korstkē het geualt oec wel dattet wt zweet vanden aderē eñ vanden arterien ter ogen eñ dat daer sommige zeenken geschoert werden inden rock diemen cōiunctiua hiet eñ van toe vlopēde bloede dz wel allulkē lelicheit int oghe coemt aldus sulken ghecōge leerden bloet scheept dz bloet vanō tōtelduuen of vā eenre anō duuen als cō stan. sept | dat selue doet vrouwen sock mit wieroecke eñ dz selue doet versche case sonō soute mit honich gemengt eñ daer op gelept Itē constan. settet veel ander experimenten.

Dat xvij. ca. vande lopinge der oghen

OJe lopinge der tranē diemen nz keren en mach coemt den oghen toe onderwylen vā saken vā buten als van slaen eñ vā dissolucien der warmer luchten of van grote dwange der couder luchten eñ van bitinghe des rokes of van stof of vā rukinge des opums of des lokes. Item onōwylen coemt die sake vā binnē als vā heten humorē of vā couden of vā oueruloedicheit ō humoren vā dattet een mēsche nz onthouden en kan om dz die doecht also cranc is vā onthoude der herssen eñ vā starcheit diet wt drȳft eñ ist datter hete humoren inō sakē sȳn so ōwarmen die tranen die daer vallen dat aensicht eñ barnent daer om sȳn hē hete dingen quaet eñ die coude goet \eñ ist dat die humoren cout sȳn so sȳn die ogen wit of dōcker eñ die tranen sȳn oec cout dese en biten dat aensicht nz die coude medechyn is hem quaet eñ die warme goet Itez tegen die traninghe die vā slaen coemt eñ van anderen sakē die vā buten comē die ouerste boete dair tegē is puur wal se gemengt mit puluer vā comȳn ghewarmt eñ dz dicwile daer op gelept de se plaester ōdrȳft die zericheit die tranen eñ die swarticheit | eñ ist mit eenre wonden so moeter een cirurgȳn toe tot ten anderē saken die vā buten comē is genoech badinghe mit laeuwen water also dz die laeuwicheit meer ganghe ō couthepden dan ter warmthepden eñ ist van lopinge eñ vā oueruloedichedē ō humorē so moetment purgeren so sal men geuen dyaolbanū mit winen daer wieroeck in gecoect is eñ dat ist best in deser saken eñ men sal den siecken constrictiue leggen indē slape beliden van den hoefde eñ voer dz voerhoeft ende dese dinghen sȳn alle goet tegē lopen de ogen is die sake vā hetten of vā couden constrictiue eñ restrictiue dz sȳn dingen die de humorē dwingē eñ bōnden dat si nz lopen en mogen

Dat xviij. ca. vāt gebreck des gesichts

OAt gebreck des ghesichts coemt den ogen toe in meniger manierē onōwylen van quaō complexien onderwilen van corrupcien des roecx die op climmende is vter magen onōwylē vā der verstoppinghe ō zenen die men neruus obticus hiet die vanō herssen int oghe coemt eñ vā katharacten dair voir af gesept is vā doeken eñ van smetten onōwylen van quader dyeten eñ vā langer qualen eñ vā vasten eñ vā veel poyens eñ van veel anderē sakē als vā ouderdom eñ deser gelike. Itē die saken salmen onderkennē eñ ondoekē of on

derſchepden na horen properē tepke-
nen want iſt gebrecke van rokichepden
der magen ſo en is tghebreck des ghe
ſichts altoes nz |mer nv iſt |mergen en
iſt nz na dat een mēſche ſpiſe ghenomē
heeft ſo wertet gemeerret of geminret
mer coemt dz gebreck vanō herſſen ſoe
iſt quaet altoes naden eten eñ voir den
eten eñ coemtet vā ōſtoptheden der ze
nen vandē oge ſo is die ſubſtanci luch-
tende pupr eñ claer \die anō tepkenē o
penbaren bi hē ſeluen Item om dit ge
breck te benemē iſt vanden gebreke der
humoren ſo ſalmen die humorē ſuuerē
ymmer alle tīt eñ thoeft ten voerſten
daer na ſalmen medecinen vā butē leg
gen diemen in viatico cōſtantini vīnt eñ
indē anderē boekē vā medecinen

Dat rix. ca. vande blintheit.

Cecitas dat is blintheyt eñ is een
berouinge des ghеſichts /die menſche
wort beroeft vanden geſicht onderwī
len om gebrecx wil vanden inſtrumen-
ten eñ dat die pupillen nz te pas en ſīn
totten leuendigen geeſt tot dien dattz
geſichts geformt wort ſo behoeftmen
daer een betamelike gelikenis des in-
ſtruments die den gheeſt ontfaende is
als bouē geſept is vanden geſicht li. iij
onderwīlen om die beſtoppinge ō bin-
nenſter zenen \eñ iſt die zeen diemē ner
uus obticus hiet die welke een ſtuerin
ge is des ſienliken gheeſts in ſinen be
ghin of int middel of van oueruloedich
eit enigher vlepſchelicheit of vā ouer-
uloedichedē der ſlimiger humorē wort
die zeē altemael beſtopt eñ die gancn
coemt nz totte pupillē eñ aldus coemt
die blintheit int oghe eñ onderwīlē co
met vā ōteringhe der humoren eñ der
gheeſten alſmen ſien mach indē ouden
der welker ogen eerſt donckeren eñ li-
den gebreck eñ ten leſtē als die doecht
gebreect vandē ſien ſo wort ſīn macht
mit allen ōderuet onōwīlen coemt die
blintheit vā ſakē vā butē als ouermits
die wondinge der ogen eñ om dz die o
gen alſo ſeer tranē eñ dz mit gheſtelic-
heden eñ ōhardinghe der humorē die
daer ōgadert werdē ende ſo en kan die
pupille den ſienliken geeſt nz te hulpe
comen alſo datter blintheit na coemt o
uermits die haeſtige ōdroginghe ō ſub
ſtācialiker humorē inō pupillen alſt on
derwīlen gheualt indē menſchen die
medecīn genomen hebbē of inden ge-
nen die gelaten hebbē die welke ſōmi-
ge alſo veel laten dz ſi blint werden eñ
onderwīlē om der ſchepdige die haeſ-
telic toecoemt der ſubſtācialiger vuch-
ticheit des ſienlikē gheeſts mit verdz
ghingen alſt ſchīnt indē beere die wel
ke alſo meere blint wert dat hi een ber
nende beckē aen ſiet dz ſeer luchtende
is tegen der ſonnē wes vierige doecht
ōderkt den roke des oechs mitten criſ
talligen humoer eñ ōteret eñ des ſelnē
is die claerheit die welke ongelīc \dat
geſicht ōlchepkelt eñ alſo brenget van
node een ewige blintheit Itē die blint
heit is die ongheuallichſte paſſie onder
alle genoelike pinen als conſtantinus
ſept want hi en kan nz kennen wit voir
ſwart noch root voer blaeuwe eñ als hi
oeſt ſal gaen ſo gaet hi ten weſtē eñ dair
om iſt een ongeuallige paſſi die enē mē
ſche niet wee en doet eñ echter men ge
ue hem den kuere van enen ſiluerē pē-
ninc ende van enen coperen hi ſal dē ſil
weren kieſen mer als hi toe taſten ſal ſo

neemt hi den coperen voer den siluere
en also wort hi bedrogen ouermits sijn
re blintheit aldus groot is die onsalich
eit des blinden also dz hi alleen dē kin
deren of quadē knechten dien stuerē en
lepden sullen onder den voeten werpt
mer oec den honden wāt sal hi ouer eē
vondē of ouer een brugge gaen hi moet
den honde bat gelouen dan hem seluē
Item een blinde man is een arm man
want wāneer hi sinen voet op hefftē sou
de so stoet hi en tegen den steen of tegē
anders wat en alsoe vkeert en hi gaet
slaen mit enē stocken ghens ende her
wert om den rechten wech te vindē en
soe wat dat hi doet dat is hē altoes in
twiuelinghe en altoes ducht hi dattet
also nz wesen en soude onderwylen als
hi waent gedect te sijn so is hi naert en
als hi waent datmens nz en siet so sietē
alle man Item onderwylen siet hi op
waert ten hemel mer hi en mach sijn o
ghen niet mengen mitten hemelschen
licht Item die blynde pleecht sinē lep
der te slaen en te stoten mer dz ontgelt
hi ten lesten selue al weō wāt dicwijl la
ten dat kint staen op een brugghe of op
een ander sorchlike stat en gaet lopen en
daer om is die blinde man een arm mē
sche en als hi opten wege after ghela
ten wort so is hi in groter wesen want
hi denct of hi verdrencken mocht of hi
denct quamē hē boeuen toe die mochtē
mepnen dat hi veel ghelts hadde ende
moerdenen | of datten die wolven eten
mochten bleue hi des nachts indē vel
de nochtans is die manier der geenre
quader die oghen hebbē dan die blint
sijn want die oghen sijn viandē ende ro
uers des mēschelikē moeds der wel
ker weelden als wi die volgen so ghe
uen wi ons totten alre meestē viand
dē als die expositoer sept ouer dz treū.
Myn oghe heeft mine siele beroeft en
is den mensche beter datmen hē sijn o
ghen wt wint en blint maket dan ogen
te hebben en mit hare smekinge bedro
gen te werdē en vlepdt \als gregorius
sept het is di beter scheluwe ten leuen
ingegaen dan di is te hebben twe ogen
en gesept te werden in dat ewige vier
dat rr. ca. van doefhept

Surditas dat is doefheit of ghe
breck des horens die welke als
constātinus sept is die doere des ghe
dachts en het gheualt datmen dz ho
ren altemael verliest en soe hietet pro
perlick surditas en dit coemt ouermits
dat die hoerlike zenen verstopt sijn al
soe datter gheen gheluut in comen en
kan en onderwylen en wert dat horen
niet al benomē na dien dat die humoer
vminret is en wort gehieten swaricheit
des hores en onwilen is daer gelupt
en tambueringe also dz die sieke waent
dz hi bi enē moelen is of bi orgelē en dz
coemt vā grouen winde die daer binnē
besloten is en dat geschiet onderwilen
sonder aflaten en dā ist vander beroef
der saken en onderwylē mit aflatinge
en dan comet vander sake die verre is\
en onderwylen en wort van buten niet
ghehoert om der bestoppinge wil mer
dat horen wort vanden binnensten ver
keert also dz die sieke waent dz hi ghe
hoert wort vādē butēstē twelc hi voelt
vādē binnēsten en daer na wort dz horē
bedrogen in vele andere maniere wort
dz horē des mēschē becōmert Itē onē
wylē lydt dz oer zericheit of een apostle

me ende dat coemt van hetten diet ont
bynt eñ schepdt of vã couden diet dwin
get eñ ist van hetten die schepdende is
so is die zericheyt scarp die stede wort
root die warme dingen sỹn hẽ cõtrarie
eñ die coude baten hẽ eñ ist van coudẽ
so is die zericheit swaer eñ wichtich eñ
die stede is bleke die couden sỹn hẽ cõ
trari eñ die warme sỹn hẽ goet | onẽwỹ
len coemt die zericheit vã enen aposte-
me die hete eñ vucht is ende so volcht
daer na totten voerscreuen tepkenẽ star
ke coerts wãt altoes coemt die coerts
naden apostеme vandẽ oren mer die se
richeit is minre inden coudẽ apostemẽ
dan inden heten Item onẽwỹlen blỹf
ter een wonde inden oren vandẽ voer-
gaendẽ apostemen eñ dat wort gekent
van zericheit van tintelinge eñ vã etter
datter wt vlopet onẽwilen comen dair
wormen in die oren vã heten humoren
die daer binnen vertapt eñ onthouden
waren Tẽ die tepken of daer wormẽ in
waren sỹn rokinghe eñ tintelinghe eñ
men machse onderwylẽ wel sien ist dat
ment oer ter sonnen waert hout onder
wylen coemt die zericheit van sakẽ van
buten als waterẽ of steenkens die dair
in gecomen warẽ onderwylen van sla-
uinge des welc tepken is datter bloet
wt gaet nochtãs gaet daer bloet wt vã
oueruloedichedẽ eñ datter nz onthou-
den en mach werden waer af constãti-
nus sept Is dat sake dattet bloet hae-
steliken wt den oren coemt sonẽ enighe
openbaer sake dat is een tepken datter
wat indẽ hoefde is dat die natuer gaer
ne wt hadde eñ daer om moetmen dpe
oren van beghin suuerẽ Die ander pas-
sien vanden oren soect bouen int derde
boeke vandẽ horen (eñ int vyfte vandẽ
oer daer isser veel gesettet Item die ze
richeit vanden oren is die van hettẽ eñ
sonder apostеme so salmen hẽ te hulpe
comen mit couden dingẽ eñ mit dingẽ
die de hetten veranderen | men sal die
stede besmeren mit roes olpe of mit o-
lpe vã vpolen eñ mit deser gelike allul
ke olpe salmen laeuwe inden orẽ drupẽ
eñ men sal nemmermeer coude dingẽ
int oze doen eñ coemt die zericheit vã
couden eñ sonẽ apostеme so salmen ter
curen gaen mit warmen dingen die v-
anderende sỹn als mit olpen vã bapen
mit ruten olpe eñ mit deser gelike Itez
is die zericheit vã enen hetẽ apostеme
so salmen hem eerst toe gaen mit coudẽ
ripenden dingen daer mit dinghen die
suueren eñ contrari dingen geuen inder
medecinen ende als die apostеme ghe
schoert is datter vgadert wert vandẽ
etter soe salment eerst suueren eñ daer
na heylen het wort ghesuuert mit war
men wỹn die mit honich gemenget is \
eñ dat daer in gedaen eñ het wort ghe
consolideert dat is toegeheylt mitten
puluer vã wieroeck eñ van mastic ende
mit deser gelỹc Item ist datter wormẽ
in sỹn soe salmen daer in drupen warm
sap vã pũken of vã alssen eñ anẽ bitter
dingen als olpe van bitteren amãdelẽ
want mit ald? sulkẽ bitteren dingẽ wer
den die wormen gedoot eñ als si vuult
sỹn so werdẽ si mitten etter wtgedrenẽ
Item ist datter een steenken in is dz sal
men behendeliken wt nemẽ mit enen
subtilẽ oerlepelken eñ en mach dz niet
geschien so moetmẽ in die oren mit war
men dingen smerẽ eñ men sal den siekẽ
doen prupstẽ of npesen of men sal daer

een lose cop op settē Itez om doefheit
te v̄driuen of te minsten te v̄lichten sijn
veel dingē goet die cōstan. set mer voir
alle dinc isser balzem goet in gedropen
mer die doef geboren is dien en mach
men nz helpē eñ die drie iarē duert aen
enen ghange machmen qualikē gene-
sen Item die tutinghe die van wijnde
coemt die wert genesen mit dingen die
den wijnt dunnen als mit dille mit ca-
lamēten eñ mit berch polleye eñ mit de
ser gelijc mit welken crudē men dz oer
stouen sal eñ so sal die wint gescheyden
werden eñ hier mede wort die tutinge
genesen

Dat xxi. ca. van quaet vleysch dz inde
mēsche wast

Polip⁹ dz is een stinckēde vleysch
dat ind̄ nazen wasset twelc vā oueruloe
digē humorē coemt \ dese passie volcht
altoes een vule stanc na eñ nochtās en
wort die stanck vāden seluē siekē nz ge
brokē om dies wil dz die zeen die daer
rukende is bestopt is wāt alsulkē mē-
sche en heeft geen ond̄scheyt tusschen
stincken eñ ruken | dese stanck d̄ nazen
coemt also wel vāder nazen ouermits
sommighe humorē die daer v̄gaderen
wt den hoefde als vā polipus Itē die
groue humorē vloyen tottē nazegaten
te midswegen vand̄ nazen binnē ende
daer vā lancheyden des tijts eñ ouer-
mits werckinge d̄ hetten werdē si dair
gedicket eñ werden daer v̄keert alsoe
meer in een vleyschelike substancie eñ
als die gecorrumpeert is want daer eē
rokicheit af ghescheyden is eñ mitter
luchten gemengt wt ademende eñ in a
demende worter een stanck ghemaect
eñ alsulken siecte hietmen polipus eñ
onderwijlē valter ned̄ een vuchticheyt
totten naeslocken eñ daer sal aen bliuē
cleuen een spongiose gaticheit eñ daer
v̄vulende sal daer een vretinge maken
eñ enen stanck eñ ond̄wilen soe maken
daer hete humorē ouermits hare scar-
picheit puusten indē naeslockē die wel-
ke die stede doen zweren eñ v̄uellen al
so wel vand̄ corrupcien des vleysch eñ
der humorē als vandē dwange des a-
dems | eñ want die herssen nz gepuert
en mach werden soe moeter van node
stanc comē Itē die eerste boete teghen
dese passie is datmē thoeft mit starker
eñ mit bequamer medecinen zuuert eñ
datmen dan die lopinghe ond̄uat daer
na sal die sieke warm water mittē naze
na hē treckē op dz die humorē die dair
verslijnt leggen gescheydē mogē wer-
den Item om die nazen te purgerē sijn
goet dese pillen dyacastoree mitten sa-
pe vā wijnrute ende mit laeuwen wine
gesmouten eñ indē nazen gedropē Itē
om die lopinge te dwingen vand̄ hers-
sen tottē nazē sijn wond̄lik en goet coer
nen vā wittē wieroeck ist datmense dic
wijle neemt Itē ist dz polip⁹ ghecōfir
meert is eñ dat die purgacien voer ge
gaen sijn eñ die stoppende puluerē en-
de oec die corrosiue medecinē eñ dz de
se al nz en baten soe moetmen daer toe
gaen mitter ghiseernē dz is mittē mes
se als die cyrurgijns doen

Dat xxij. ca. vāde passie d̄ menschen

Die nazen bloedē dicwijle eñ coēt
indē mānekens om drierhāde sa
ken wil alleen die bloedinge coemt vā
der herssen eñ dan wortet mit nyesingē
eñ mit pruustingē eñ mit sweringhe eñ
steecten vandē voerhoefde of vand̄ le

ueren eñ dā wort die zericheit geuoelt
inō rechter ſide omtrēt ō leuerē eñ dan
coemt dz bloet vter rechter nazē of vā
der milten eñ dan is die zerichept aen
die lukter ſide eñ vlopet dā wt ō lukter
nazen eñ daer om coemt die bloedinge
indē wiuen vanō moeō eñ dan is die se
richeit omtrent dē nauel dese vlopinge
is onōwȳlen nut eñ onderwȳlē nz Jtē
indē ſcarpen coerts eñ inō krenesien eñ
indē dage dz creticus dies is alsoe ple
ghet te comē vanō beroeringe der na-
turē eñ dan is die bloedinge goet wāt
die lopinge is goet wāneer hi voer dē
dach wort vā alte groter opſiedinge eñ
hetten de s binnēſte bloets want ouer-
mits ſȳnre ſcarpicheyt ſo openet die a-
deren eñ maect een lopinge vā delē eñ
vā menighen anderen ſakē coemt die
bloedinge Jtē iſt dz die lopinge coemt
totter rechter tȳt of vā quadē toeuallē
ſo en ſalmen die lopinge int begin niet
ſtempen op dz criſis nz belet en wert of
op dattet bloet tottē anderē ſtedē niet
en lope eñ op dz die quade toeualle nz
qnader en make als ȳlmoringhe eñ de
ſer gelike eñ waert dz die lopinge alte
ſeer ghemeerret worde eñ dz die ſieke
ſtarck waer ſo mochtmen den ſiekē een
luttel laten eñ die vterſte leden ſalmen
vaſt binden eñ dan dwingende pulue-
ren leggē mittē witten vādeneye indē
ſiden vādē hoefde eñ op twoerhoeft
eñ int aenſicht ſprenkelē mit water eñ
mit edick eñ coemt die bloedinge vanō
leueren ſo ſalmē omtrent ō leuerē loze
coppē ſettē eñ comet vanō milten ſo ſal
men coppē op ō milten ſetten eñ comet
vanō moeder ſo ſalmen coppē ſettē op
die moeder of op die māmen

Dat xxiij. ca. vāde ſtanc des monts

Die ſtanc vādē monde die coemt
onderwȳlen vā corrupcien ō tan
den of des tantvlepſch onderwȳlē van
ſweringen des mondes eñ des raer eñ
onderwȳlen datter een vule neſt lept ō
gadert recht benedē der kelē bȳder lō
gen of vā corrupcien ō geeſteliker ledē
onderwȳlē vā putrefaccien ō humoren
die inder magē leggē eñ onderwȳlē vā
ongeſontheit alle des lichaems als in
den malaetſchen der welker adem ſtinc
kende is ende beſmettende \ onōwȳlen
coemt dien ſtanc der ſpiſen als vā loke
of vā opupn \ onderwȳlē vā corrupcien
der gheeſteliker ledē eñ vā ghemeyn-
re corrupciē der humorē die geuenȳnt
ſȳn \ dese ſiecte en machmen niet gene
ſen mer machſe wat verſchonē mit wel
rukende cruden alſo langhe als die in
den mont dueren eñ daer theynden ſo
ſtincken ſi weder wāt die ſtanc is altoes
ſonō enich middel \ ende die ſtanck die
wt der magen coemt die is onderwȳlē
eñ onderwȳlen niet wāt voer den eten
is die ſtanck meerre eñ naden eten min
re of niet eñ desen ſtanck machmen ge
neſen mit dingen die de maghe wel ſu
ueren ende mit wel rukende cruden eñ
mit cruden die de maghe ſtarcken Jn-
den eerſten ſalmen die materi die wel-
ke de ſake is des ſtancs indē mage ver
duwen \ ende men ſalſe ſchepden eñ wt
driuen nae den eten dicwȳle mit corin-
ghe op dat die vilmen vander maghen
gheſuuert moghen werden van dier ō-
rotter ſpiſen ende men ſal drinckē goe-
den welrukende winen ende eten goe-
de cruden die de maghe ſtarcken \ en-
de iſt dat die ſtancke coemt van vuplen

tanden die salmen wt laten trecken en
de coemt hi vandē vuylen tantvleysch
so salmen dat wriuē eñ suueren mit wi-
ne daer rosen in gesoden sijn of in laeu-
wen edick eñ oec salmense wriuen mit
puluer van wieroeck eñ van mastic mit
honich gemengt eñ wriuen die worte-
len vanden tandē daer mede

Dat xxiiij. ca. vande pijn der tanden

Dolor dencium dz is tantzweer de
se coemt onderwijlen vā gebreck
der magen onderwijlen vandē gebreck
der herssen wāneer die coude of die he
te humoren al sigende die zenē der tan
den venijnden eñ verderuen eñ maken
daer grote zweringe Die tantsweer co
met oec vandē gebreck der magen als
vā heter humorē die inder magen sijn
van welken humoren wāneer die roke
gescheydē wort so climt hi opwaert ter
herssen eñ daer stuyt hi als tegen enen
solre eñ sighet goliken neď inden wor-
telen vandē tandē quetsende die zeen-
kens vandē tandē eñ quetset sonderlin
ge seer eñ maecter stanck eñ comet vā
scarpen eñ van heten humorē so is die
zericheit scarp eñ stekende mit roothe
den des aensichts ende mit groter ser-
picheden eñ droecheden der kelen mit
dorst eñ bitterheden des monds eñ is
die zericheit vā coudē so is si minre mit
swaricheden vandē hoefde mit een lut
tel heffinge vādē aensicht eñ mit bleec
heden mit enen sueren oprispen eñ mit
onsmakelicheyt des monds Item dye
weete die vten hoefde coemt die duert
lange sonder enige rustinge want onď-
wijlē thien vren of meer eñ die vter ma
gen coemt die duert drie of vier vren eñ
daer na rust hi daer ō die sake des tant
sweers als cōstan. seyt sijn vervulinge
stanck scoringe doergaetheit beroerin-
ghe of waggelinge eñ slimichede Itē
die tanden werden doergaet eñ onder
wijlen gebroken eñ si werden onderwi-
len verwādelt in gheelre in groenre of
in swerter verwen die welke alle comē
vā verrotter vuchticheden welke vuch
ticheit vanď magen totten ghebijndē ď
tanden vloyen of vloyet eñ opclimt eñ
is oec die selue sake ď ontslappinge eñ
dat die tāden waggelen eñ vallen wāt
die scarpe humorē doerschieten die tā-
den inder wortelen der tandē eñ verte
ren dicwijle die tanden eñ makense slap
dat si waggelende werden waer af dz
si die sake sijn dz si vallen eñ dz die wor
telen slap werden eñ veruulen Itē die
wormen wassen indē kiesen vā ďrotten
humoren die daer verrot sijn inden hol
licheden der tandē eñ dat wort bekent
vā iokinghen eñ vā tintelinge ende dat
die doergegheten werden ende datter
stanck wt coemt eñ van menich anď ma
niere soect bouen int vijfte boke inden
tractaet vanden tanden Itē dese sieke
passien der tanden ist dz si comē van ge
breke ď humorē inder herssē of inď ma-
gen so salmense purgerē mit bequame
liker medecinē eñ men sal die tādē dic-
wijle wriuen mit dingē die den tanden
goet sijn als voer gheseyt is eñ cōstan.
setter gadinge af in sinē boekē die wor-
men werdē gedoot mit mirrē eñ mit o-
pio eñ ist dat si wagghelen so salmense
wriuē mit puluer vā mastic eñ van wie-
roeck eñ dat selue doet een gargarism9
van gallen eñ vander scorssen vāder ap
pelen vā garnaten eñ vā balaustia mit
edick bereyt

Dat xxv. ca. vãde passie der tonghen

Lingua dat is die tonge dese lẽdt menigerhande passien \onderwỹlen coemter die giecht of popelzie in \eñ dan en machse die sieke nz beroeren eñ hi en mach nz spreken als constantinus sept wes sake is gebrecke ỏ beroerliker doecht ouermits den geest die vãder herssen coemt of het coemt vander zenen der sieliker crakten der humorẽ die daer bestopt is of van enẽ apostemeof het mach gheuallen vãder properre steden onder die tõghe als van quader cõplexien der tõghen eñ van ongetempertheit diese vercoudt geeft of vã het ten of van droecheden of van enigher humoren onderwỹlen crỹcht die tonge wel apostemen eñ dan heft si \ende die sprake wort becõmert \ eñ onderwỹlen wert si ontslapt vã natter humoren ende onderwỹlen wort ghewepct of morwe gemaect die zeen vãder tongen eñ wort alte weeke eñ morwe eñ daer om so en mach die sieke niet sprekẽ onderwỹlen wort die tonge te samen getogẽ eñ gerimpelt vanỏ humorẽ die alte he te eñ alte droge is eñ dan wort die sprake mit allen benomẽ eñ onderwỹlen wort si gequetst vã quaden vlceren eñ puulsten dan mach die sieke qualiken sprekẽ eñ qualikẽ smakẽ Item al is dz sake dz die tonge pa die substãci der tongẽ gesont is eñ dat si gheen smetken en heuet nochtãs wort si wel becommert in horẽ sprekẽ vanỏ zenẽ die vãder herssẽ coemt als die bestopt wort onderwỹlen ỏ liest een mẽsche die sprake vã vlorẽ gedacht als in freneſi in welcker zuncten die sieke nz en gebruuct ỹmaginaci me mori of vstant eñ daer om en ist gheen wonỏ dat hi die sprake vliest die welke een instrument is ỏ reden soect bouẽ int v. boeke vanỏ gesondẽ eñ vasser tongen

Dat xxvi. ca. van heelscheit

Rucedo dz is heelscheit dese coẽt menichfins wãt si coẽt vã droechepden of vã vuchticheden of vã gebreckelicheit der gheesten eñ ỏ crakten van droechepdẽ geuallet twiuoudelic ãter die droecheit maect een ongelikichept of si dwingt eñ bỹnt die wegen wãt wãneer vanỏ droecheit die arterie vlarpt wort eñ ongelikicheit vanỏ zerpicheit eñ vander onghelikicheit heelscheit so volchter gebreck der stẽmen na Item vanỏ droecheit die de pipẽ ỏ longẽ dwiget so volcht elc vãden voerscz eñ van der vuchticheit geuallet oec twiuoudelic anter vanỏ vuchticheit die daer indẽ vaten gehouden is eñ sondlinge inden bloede of vã fleumẽ drupẽde vãden ouerstẽ wãt eẽ oueruloedich bloet steect die aderẽ wt waer af dz die toepadẽ gengt werdẽ eñ so volchter heelschept ỏ stẽmẽ mede eñ also oec die fleume neỏgaende indẽ pipen ỏ longhen werct eñ maect gebreck ỏ stẽmẽ Itẽ die stemme wort oec becõmert vãdẽ ghebreke des gheests ende ỏ doechden twelke open baert wãt sỹn crakte wort volbracht vãden gheest eñ vãder doecht ende ist vãdroechepdẽ so wortet bekẽt vã droegẽ hoest vã desen eñ van menighẽ anderẽ sakẽ coemt die hoest die welke die stemme becõmert of die heelscheit wort bekent vã stekingẽ inỏ borstẽ oft vã doernen gemaect waer eñ oec van maghertheit des hals ende vã alle dẽ lichaem ende alst bloet inder saken is dat bekennen wỹ vander hoest die een lut-

tel gevuchticht is mit roothepden des aenſichts eñ dat die aderen gheheuen ſijn eñ bij dat die mont ſoet is ende als die fleumme inder ſakē is dat bekennen wi vander hoeſt die een luttel ghevuchticht is eñ bi onſmakelicheit des mondes eñ bi dien datter ouervloedichept des ſpekels is eñ wi bekennen oec ghebreckelicheit der gheeſten te weſen inō ſaken van cranckicheit eñ van ōteringe alle des lichaēs eñ als daer ſtanc voer gaet of van vallinge eñ van buuceuel eñ van allen dingē die dz lichaem ōteren Item is dz ſake dz deſe heeſchept coemt van droechepden eñ van hetten ſo ſal hē die ſieke wachten van geſoutē dinghen die heet ſijn eñ droge geſodē eñ gebraden hi ſal oerbaren die getempertlic cout eñ vucht ſij of middelbaerlic hete eñ coemt deſe paſſie vādē bloede ſo ſalmen bloet laten ter aderē ende coemt ſi vā fleumen ſo ſalmen purgacien geuen eā opiaten die welcke noot ſijn in couder ſaken eñ coemt ſi vā ghebreck der gheeſten ſo ſalmen hē te hulpe comē mit dinghē die conforteren en de weō craft geuen die ſelue is die cure ō heeſcheit in plateario eñ in cōſtan.

Dat xxvij. ca. vande ſquinanci eñ worghinge der ſtroten

Squinācia is een apoſteme inō kelen eñ is een ſmoringe der ſtroten ende coemt vā enē apoſteme inder ſtroten vā den welken ſijn drie ſpecies in die eerſte ſpecie wort alle die materi ōgadert binnen in enen balſchē binnē tracheam arteriam eñ plophagū eñ wat trachea arteria is eñ plophagū dat is voer geſeit dat ſijn die pipē daer die ſpiſen eñ drāc doer gaen ende deſe apoſteme wort bekent van groter zericheit die inō kelen is eñ datmen daer geen hekkinge butē en ſiet eñ al luuctmen den mont op ſoe en ſietmen nochtans geen drijntinghe binnen eñ het wort oec bekent vā enen coertſe diemen hiet cathucafina eñ vā gebreck der ſtēmē eñ vanō wilinge des ſieken ſi en mogen nz ſwelgen\ eñ deſe ſpecie is incurabel dat is onghenēſelic deſe paſſie doot dicwijle dē menſch opten eerſten dach Die ander ſpecie ſquinancia is wāneer daer minre materi in vergadert vā binnen eñ meerre buten eñ heeft alle die tepkē die deerſte hadmer ſaefter eñ minre eñ daer opēbaert een hekkinge buten eñ deſe ſpeci mach men cume ghenēſen \die derde ſpeci is wāneer alle die materie buten ōgadert wort eñ deſe hiet ſinācia wes tepkenen ſijn grote drijntinge vā buten eñ die ſericheit is clepn eñ die ſieke heeft dē ſage gehadt\ eñ hi mach ſinen adem wel wt eñ in halē eñ deſe ſpecie en doot niet ten waer dz die hekkinge inwaert togedeſe paſſie coemt principaliken vanden bloede anō werue vandē fleummē eñ vā der melācolien eñ nimmermeer vanō colera \deſe ſakē werdē bekent bi deſen tepkenen Die eerſte cure deſer paſſien is wt treckinge des bloets eñ des een groot deel vanō hoeft ader eñ nae van onder ō tongē eñ men ſal dē ſiekē doen nieſen eñ ſettē hē coppē indē hals eñ in den ſcouderē daer na ſalmē daer dingē op leggen die ſaeften ripen eñ ſuueren ſoect bouen libro v. vander ſtroten

Dat xxviij. ca. vande ſwaricheit des adems

Die ſwaricheit des adems wt ende oeck in te laten ghaen die hiet

alma of dpalma eñ coemt vã tweerhã-
de saken als vã droechepden die daer
dwingende is want wãneer dpe longẽ
nz wplken ghewỹdt eñ ghenauwet en
mach werden daer coemt alma af dat
is corten adem of onẽwỹlen wort dz be
roeren der longen becõmert vander hu
mozen want wãneer dair oueruloedich
eit der humozẽ int ouerste vanũ lõgen
lept so en mach haer die longẽ nz wpli
ken beroeren noch gebrept werden of
genauwet eñ dat is een specie vanden
corten adem diemen sangwilugiũ hiet
dat is een bloetzukinke van sangwilu-
ga twelc een echel is inden water want
mit gewelt trect si diẽ lucht na hair om
dz hert te vcoelen Item onẽwỹlen o-
uerulopt daer humozẽ indẽ pipen vanũ
longen eñ wãneer die humoer dã dair
tusschen is so en mach die longen nz ge
engt werden eñ onẽwỹlen ouerulopter
humozẽ binnẽ eñ buten daer si oec harẽ
rumen ganc nz af en mach hebben en-
de dã ist die specie diemẽ orchona hiet
dz is geest der rechticheit want die sie
ke arbept efken gelỹc indẽ adem in eñ
wt te halen eñ aldus sỹn daer die speci
en vandẽ corten adem na drien settingẽ
der humozẽ eñ ist van droechepden en-
de vã hetten so salmen hẽ toegaen mit
saluen eñ mit electuarien eñ mit coudẽ
spropen eñ also vkeert

Dat xxix. ca. vande passien vallende in den spekel

IN den spekel geuallen oec passiẽ
alst schỹnt indẽ genen die gebreck op-
ter leueren hebbẽ indẽ welken dat spe-
kel etterich is eñ groenachtich eñ indẽ
genen die bloet spuwen Empỹma dat
is een passie wanneer datmen etter wt
reexende eñ dat geualt in reumatigen
saken als in quaũ leuerẽ in quaũ longẽ
eñ in anderen apostemen der borstẽ of
ũ magen eñ dit geschiet in deser manie
ren als die humoer neũ druupt vandẽ
ouersten indũ longen eñ so wort die lon-
gen wederslaghen eñ vandẽ weũslaen
wort si gequetst eñ van dier quetsinge
coemt dz etter of so wort die longẽ ge-
ulcereert of dz die humoer neũ driuen-
de is tot eniger stede wort daer tot enẽ
apostеme vgadert ende daer wort hi ũ
wãdelt i etter welke etter mitter crach
te der naturen of der quader toeuallen
in etter geresolueert wert also gepdelt
eñ nochtãs en wort een pgelic nz emp
topc? gehieten die bloet spuwet\ pleu
retici dz sỹn die enẽ apostеme opter le
ueren hebbẽ dese spuwẽ etter eñ noch
veel ãdere eñ nochtãs en sỹn si nz emp
topci mer die gene die belmet sỹn inder
longẽ eñ die mit etteriger humozẽ cor-
rũpeert sỹn ũ welker tepkẽ sỹn dese spe
kel dz vol etters is\ magerheit des li-
chaës clepnicheit des hals eñ hoestin-
ge mit zwarichedẽ des ademẽs eñ wã
neer dz aensicht gedronten is eñ dz eẽ
die ringe vãden ogẽ wee doẽ emoptop
ci dat sỹn die gene die bloet ten monde
wt spuwẽ dz geualt bi openinge eniger
aderẽ bi veelheit der humozen eñ bi ha
re rokicheit eñ biden ouergang der het
ten want als die hetten die zweetgatẽ
opent dat bloet dat daer af wt gaet dz
is claer puer ende luttel ende sonũ pỹn
des sieken ende die adem wort hete ge
uoelt ende vanden anderen leden we-
derulopet totten monde als vander
herssen ende dan is dat aensichte mit
rootheden ende drintinghe der oghen

onderwilen vander longhen eñ dan ist
bloet al scumich mit hoestinghē eñ mit
zerichepden der lukter mämen eñ also
vanden anderē ledē inden welken san
gwis colericus bouē gaet twelc mitter
cracht ō naturen ten monde wtgesepnt
wert eñ gezuuert ende die eerste passie
als die etterige spuwinge wort ghene
sen mit dinghen die geschepden sijn eñ
suuerende eñ afwisschende eñ die anō
passie als der gheenre die bloet spuwē
wert genesen mit dinghen die suueren
de sijn eñ mit dwinghender medecinen
als in viatico gehouden wort.

Dat xxx. ca. vande teringhe

Tisis is ōteringe der natuerliker
humoren comende vten vlceren der lō
ghen eñ wort onōwijlen vā reumen die
vander herssen neder druupt opter lō-
gen welke drupinge die longen quetst
alst lange geschiet ghelikerwijs dz die
droppinge vandē huzen eē gat maect
in enen harden steen ende die theringe
coemt oec vā dz die substāci der longen
also seer droge wort die welke als si al
so ghedoret is so wortse schier ghe-
schoert \eñ oec coemt die theringe van
den bloede als wanneer enige ader ge
scoert wort inder longhen alsulck bloet
wort onderwilen in etter ōkeert eñ dat
bloet venijnt eñ vlcereert die longhen
waer af dz ypocras sept vtē bloede vtē
spuwe coemt ptisis eñ die lopinge sce.
eñ vander vlceracien ō longen wort al-
le dz lichaem verteert \eerst ouermits
sijnre brepdinghe vanden butensten so
trect si die lucht na haer welke lucht si
voert dient der hetten totter saeftinge
sijnre ingeborenre hetten welke lōgen
wāneer dat si gequetst wort of gheulce
reert om tgheuoelen haerre poperre
quetsinge doet si haer beroerē daer toe
noch si en wort niet breet ghemaect n a
hare behoerten waer af dat si ō herten
luchten ghenoech nz gheuen en mach
also dz die hetten allepnclken ontstekē
wort eñ also wort dz lichaem allepncl-
ken ōteert Item die coertse diemen e
thica hiet volcht ptisim na welke coert
se verteert die wpe vuchticheit des li-
chaems wāt alle ptificus is ethic? mer
nz ōkeert eñ aldus sulcken passie en is
nz lichtelic te ghenesen \eñ constan. set
die reden waer om / alle wonden wor-
den swaerlic genesen ten si datse gesu-
uert wert eñ die sweer vanō longen en
mach nz ghesuuert werden dan mitten
hoest eñ die hoest en laet een wonde nz
sluten want die hoest maectse wijt eñ o
pentse waer af dat si vastelic meer vul
nissen tot hoer in neemt eñ vergadertse
eñ wanneer si een deel ōgadert eñ een
deel suuert so is die apostеme ongene-
selic wāneert also omgaet daer om die
ptisim wil genesen die sal die wonde vā
der longen eerst ghenesen eer si bestaet
te vulen Item dit sijn die tepken vā pti
sis die geconfirmeert is \die hettē is al
toes traech inden palmen vander hant
eñ vanden voeten een sc arpe rodicheit
indē kinnebackē mit magherhepdē op
geblasen dorst mit zerpichepdē der ton
gen subtilicheit des hals ōteringe alle
des lichaems dwanc of bijndinghe der
naghelē eñ der vterster leden hollich-
eit omtrent dē rinck der oghen / weete
der lukter scouderē tottē ouerstē vandē
arme vallinghe des haers eñ dz tepkē
is dē doot naeste als die stinckēde spe-
kel eñ venijnt ende dat die adem meer

ſtinct dan hi pleecht betepkent dz alle die ſubſtanci der longen gecorrūpeert is dien mēlche ſalmen voeden mit dpe ten dpe vcoelt eñ heplt eñ wederuoedt eñ ſtarket men ſal hē geuen die middel baer cout ſijn eñ die de hettē des coertſ ſackigen / men ſal hē den buke ſoluerē mit dingen die middelbaren camergāc maken mer pmmer nz te leer \ wāt qua me die lopinge ſo quaem die doot ende tleuen ghinge en wech als egidi? ſept hem ſijn goet dingen die vuchtigē en- de die de humorē die daer verteert ſijn weder ſtarken

Dat xxxi. ca. van hartuanck

Remor of cardiaca paſſio dz is be uinge of hertuanc want deſe paſ ſie begint vandē gebreck des hertē dic wijle \ deſe cardiaca paſſio is tweerhan de als dpakoretica dz is dz ſi die zweet gaten openende is want ſi vuolcht die openinghe der zweetgaten Die ander hiet beuende want ouermits eenre hā de beuinghe wort die beroeringe des herten geuoelt dpakoretica is een hete ſake eñ een ongetempertheit der het- ten bijden geeſteliken ledē omtrent der borſten waer af dat die zweetgaten ge opent werden / die humorē eñ die rokē werden geſchepden welke roke wtgaē de biden ſweetgaten wort ghedicket in ſwete eñ van alſulken ſtedigen ſweet co met water of ethica paſſio eñ alſulcke ſieken vā ghebreck der doechdē of der crachten beſwimen dicwijle / cardiaca paſſio die benēde is coemt onbwilen vā couden ſakē onbwilen vā melancolien eñ onderwijlē vā fleumen wāt wāneer alſulken humoer ouerulopende is inō longen ſoe bedruct ſi wel onbwilen die ſubſtanci des herten waer af die rechte ganck des herten becommert wort eñ die aderen werden beſtopt biden wel- ken die leuendighe gheeſt lopende is eñ alſulke ſaken brengen een haeſtighe bſmoringhe eñ daer om hiet alſulcken paſſie beuende / want iſt dattu die hant houtſte op thert du en ſulltes nz voelē betameliken breet werden of ſlaen mer alleen een luttelken eñ clepnlicken be- roert werden mit eenrehande beuinge onderwilē is die paſſie mit enen tragē coerts \ onderwijlen mit enen ſtarcken koerts ende dan is die weſe meeſt (on- derwijlen is ſi ſonder coerts onderwij- len is die melancolie in die ſake eñ dpe vallen in een paſſie diemen phpaldes hiet \ onderwijlen valt ſi vanden ghe- breck der leueren van welcker leueren der herten niet voetſels gheſepnt en wert waer af dattet hert ghebreck lijdt ende wort vercranct als cōſtantin? ſept onderwijlen valt die paſſie van quader diſpoſicien der andere leden vā welker aenbindinghe dat herte dicwijle liden moet als wanneer een deerlic roke of een quade humoer ouer geſepnt wert vander herſſen of vander maghen tot ter herten waer af dat dan die ſubſtan- ci des herten ghequetſt werdet eñ ge- breect ende wort belaſt / ende daer om gheualt alſulken ſieken beuinghe des herten vā ſcarpicheit des rokes of der materien die daer ſteect of prekelt dpe ſubſtanci des herten waer af dz in hem beuinghe coemt eñ hem gheualt dorſt om die nauwicheit des herten \ eñ om dattet ghedruct wert eñ om die groot heit ō hetten waer af dz coemt droech ept \ dorſte \ ſuchtinghe \ hoghen adem

want dat hert arbept om die lucht nae hem te trecken wantet hē nz brepdē en mach het gheualt oec van melancolia ser kumen dat is roke die den geest bedroe uende is inū droechept het gevalt oec vetticheit wāt die natuerlike hettē gebreecter eñ daer af coemt traechept van gebrecs wegen eñ vā cranckichept des herten eñ der geesten eñ daer ghe ualt beswiminge diemē palcuacio hiet eñ dz coemt onūwylen vā toeuallē oer sielen als van anxt die dz hert also seer bỹndt onderwylen vā alte groter blỹ scap of van gramscap die dz hert alsoe wỹt maect eñ die de geesten wt laet wa semen eñ ontbỹntse onderwylen geual let vā toeuallen des lichaems als van quader cōplexien eñ van alte grote ver vullinge of vā alte grote pdelinge van vlstopthepden ū aderen eñ vandē dwan ge der gheesten/ onūwilen vā alte veel sweets vā deser beswiminge lopen dpe luden wel in harē haestelikē doot wā neer die hol ader bestoppet is bỹū wel ker dz bloet eñ die leuendige geest tot ter herten gedragen wort of dattet toe pat bestoppet is biden welkē die longē die coude lucht pleecht te gripen ende van haer die ouerluoedigen roke af te doen of en wech \ onūwylē oec vā druc kinge der maghen die alte seer verult is Jn allen desen perticulen is dz dpe homoer inū saken is so salmen cōforta tiuen geuen dz sỹn dingē die den men schē starc maken eñ die den gheest weū vuncken eñ vnuwen Jtē ist vā alte gro ten vlopinge of lopinge des buucs of van alte groten sweten so salmen die lo pinghe onderuatten ende men sal den sweet verdrucken eñ ist van alte groter verullinge so salmen die mage pdelē Jtem tegen die beuinghe des herten salmen dinghen gheuen die conforte rende sỹn als dyamargariton eñ elec tuarien of medecinen mit welkē cōfor tatiuen men gout doen sal eñ musc? eñ peerlen eñ beenre vten herte des hir ten lignum aloes eñ spodium eñ deser gelỹc alle dese dingen sỹn goet tegē dē hartuanc eñ tegen beswiminghe eñ te ghen ander passien des hertē etce. son derlinge wanneer si gheuallen sonder coerts mer in heten coertsen en salmen se nz gheuen

Dat xxxỹ. ca. vanū coertsen

Febris dat is coerts dese valt en de coemt vā onghetemperthept des hertē want als cōstan. sept Febris is een hetten die nz natuerlic en is wt comende vanū herten genangen tot al le den leden des lichaems scadende ū wercking he eñ belettende Jtem ypo cras sept oec inū eppdimien Febris of die saghe is een hetten die wt den lope der naturen gaet hinderende in horen wercken Jtem auicenna sept ald? Die coertse is een hettē vā buten of eē meē de hetten inder herten gehoudē gaen de voert vā hem ouermits den gheest ten ende ouermits dē bloede bidē ade ren eñ bidē arterien in alle tlichaem eñ wort onsteken mit eenre vlammen die welke deert den natuerliken wercken Jtez die coerts als ypocras tupcht is een tleume voertgaēde vanū bosten in alle tlichaem Jtem die coertse wort di uers gemaect drie fins na drien dinghē bỹden welken dz mēschelike lichaem ghemaect wort het wort ghemaect wt subtilen dingen als wt vuchten gheest-

ten eñ wt humoren eñ vasten dichten li
chamen eñ vten leden Ende die eerste
coerts is wãneer die gheesten ongetẽ-
pert werden inder hettẽ eñ dese hiet ef
fimera | die ander indẽ humorẽ eñ dese
hiet putrida Die derde die welke ghe-
ualt in vasten dichten ledẽ eñ dese hiet
ethica ende die coerts diemẽ effimera
hiet is gelijc den warmẽ wijnde wãt eẽ
vat gheuullet mit hettẽ dz moet warm
werdẽ dz selue doet oec een geest die v̄
warmt is bijder hertẽ eñ ouer alle tlich
aem eñ die coerts diemen putrida hiet
is gelijc den warmen water wãt alsmẽ
eẽ cout vat vullet mit warmẽ water dz
water v̄warmt dat vat ouermits sijnre
hetten alsoe doen die humorẽ die ver-
warmt sijn verwarmen tlichaem eñ al-
le die leden eñ die coerts diemen ethi-
ca hiet is te geliken enen warmen va-
te dz vol couts waters is want dz cout
water wort warm vã dien warmẽ vate
also doet dese coerts diemẽ ethica hiet
want hi gewortelt is inden ledẽ soe ver
warmt hi thert eñ die anď humorẽ des
lichaems õgetempert hi eñ v̄wãdeltse
Dat xxxiij. ca. vande simpele coertse

Effimera febris dese wort gheseit
vã effimerõ dz is simpel of slech
te want dese coerts coemt vã ongetem
pertheydẽ die welke wort in eenre sub
tijlre substãciẽ als indẽ geest of als ysa-
ac seyt int boeke der coertsen | effimera
coemt vã effimeron eẽ groot lelic dier
want die mẽsche sterft indẽ seluẽ dage
vã desen coerts eñ hi hietet dier belua
dz meyn ic dz die doot is of mẽ seyt wel
op anderen steden belua marina dat is
wonder of een groot visch inder zee of
effimera wort gehieten hettẽ vã enen
daghe want sijn hettẽ duert selden lan
gher dan enen dach | want hi die men-
sche doet steruẽ rasch naden eerstẽ dach
of hi keert in enen coerts diemẽ putri-
da hiet of ethica als cõstan. eñ ysaac seg
gen | dese coerts coemt vã saken vã bin
nen eñ vã buten vã buten coemt hi twe
sius als vã coudẽ eñ van hetten vã cou
den als wanneer die sweetgateren opẽ
sijn eñ datter dan een coude lucht van
buten coemt haestelikẽ ende sluter die
warme roke binnen eñ als die hettẽ al-
so binnẽ v̄gadert blijft so coemter af eẽ
ongetempertheit des hertẽ Item on
derwijlen geuallet vã hetten eñ vã on-
getempertheit der luchtẽ of der sonnẽ
eñ onderwijlen wort die geest der fielẽ
ongetempert vãden wederslach der ra
dien eñ om die coppelinge der gheestẽ
eñ der humorẽ so wort die mensch alte
mael ongetempert vanď binnenster sa
ken onderwijlen van hettẽ der geesten
ende der humorẽ wort die cõplexi des
menschen mit enighen geual verkeert
als vã alte groten arbeyde die voer ge
weest hadde of vã alte groter stedich-
eit der hetten eñ ď ander humoren van
welker stedeliker gewoenten die hettẽ
ontstekẽ wort dicwijl eñ daer coemt dã
af febris effymera Item dese specie vã
coertsen crijcht een alre lichtelijcste eñ
hi is quaetste te genesen wãt hi is seer
vreselic eñ swaer wanneer hi v̄wandelt
wert in putridam eñ in ethicã dese ghe
ualt sonderlinghe vandẽ apostemẽ die
onder den armẽ coemt of inden liesschẽ
die wi clieren ghemeynliken hietẽ | die
medici hietent bubones want indẽ am-
phorismen wort geseyt dz in alsulkẽ a-
postemen alle coertsen sijn sonď effime

ra alleē etce. Die tepkenē vā desen sȳn
dat haer wȳn nz veel en scheelt vāder
gheslonder minen eñ een wepnich hete
eñ wat subtȳl die pols snel ende hardt
eñ altoes duerende nz veel gaende vā
den getemperden pols mer die ander
doechden eñ appetiten eñ die willige
beroeringhe werdē luttel ȳkeert dese
coerts wort lichtelic genesen ist dat die
sieke goede dpetē hout eñ hem wacht
van dinghen die hē quaet sȳn
Dat xliȳ. ca. vā ȳlorē appetȳt ō magē
Ethica kebris is die quetste die val
te eñ die dichte leden onderwȳ-
len is ethica kebris een suuct bi hair sel
uen \ onderwȳlen om een ander suucte
wort hi sieck bi hē seluen | onȳwilen vā
spisen eñ vā dranck die alte heet sȳn \ on
derwȳlen om alte veel arbeyts van stu
deren of van waken eñ deser gelike vā
den welken die gheest ō sielen ȳwarmt
wort eñ daer om wort oec ȳwarmt dpe
gheest des leuens eñ also wort die na-
tuerlike vuchticheit verhet eñ gemin-
ret eñ daer af coemt ethica onderwilen
coemt hi oec wel van eenre ander suuc
ten als van effimera eñ van putrida in
terpolata of acuta kebre \ eñ oec om enē
heten apostemē | het geualt onderwȳ-
len dat die effimera kebris den derden
dach bouen gaet welende in eenre ge-
daenten eñ inder huut des sieken opē-
baert eenrehande donckerheit eñ een
ghelichept eñ een verteringhe ende so
wert die effimera verkeert in ethicam
eñ sonderlinghe die effimera die vā ar
moeden coemt of vā toerne of vā droef
heyden of van studeringhe of van wa-
ken ouer mate of ouer tȳt eñ van desen
ghelikē eñ die natuerlike hettē maect
die leden warm eñ maectse droghe om
des scarps coertsen wil \ want hi maect
dat bloet hete eñ ȳteert die substancia-
lighe vuchticheit eñ onderwȳlen wort
dat bloet ghedunnet eñ daer en is dan
gheen bequaem voetsel der leden waer
af dz die verteringhe coemt gheliker
wȳs als in enen boem dpe verdroecht
wert van hetten eñ van droechten dpe
de vuchticheit der luchtē inden somer
ȳteert of vā afhalinge des voetsels alst
geualt indē winter als die bladerē val
len vander corrupcien des voetsels eñ
wanneer daer wort aftreckinghe des
voetsels om die onmoghentheit ō na-
turen die spise te ōduwen eñ die leden
weder te starken die haer macht verlo-
ren hadden alst gheualt inden oudē vā
neer die meemde hettē den lichaem bo
uen gaet verdrogende die substancialī-
ke vuchticheit ōderuet eñ ȳteert twelc
pleecht te geuallē in ethica die vā scar
pen coerts coēt of vandē toeuallē ō sie-
len wāneer dz bloet dzter geuoedt sou
de werdē die wortelige ledē ȳwandelt
vā hare soeticheit eñ smake alst geualt
vādē langē apostemē die dz lichaem ō
hettē eñ ȳteren die vā ethica kebris sȳn
Int gemeyn sȳn dese tepkenē als coert
se hinōlike hettē die gheliȳc is in elken
deel des lichaems Dat andō tepkē is tra
ge hetten eñ nz stekende als of die sie-
ken geen coerts en hadden Dat derde
tepkē is dat haer hettē doncker is of lo
dich of geel Dz vierde tepkē is dz hoir
lichamē sȳn zerp eñ die ogē hol wtsepn
dēde eē droge leepicheit vādē ogē wāt
haer voedende vuchticheit is hē af ge
haelt Itē die ptículaer tepkē sȳ diuers
of menigerhāde na diuersche specien

des coertsen die speci wort dweers ge
maect naden diuersschen vuchtichedē
Auicenna sept datter vier vuchtichedē
sijn Die eerste is indē eynden der clepn
re aderen die vā onder ingaende sijn dz
wesen der geliker leden eñ wanneer de
se vuchticheit ontsteken wert so wert si
febris putrida eñ niet ethica mer lich-
telijck maect si ethicā die anō vuchtich
eit is die indē zweetgateren der gheli
ker leden is als die douwe wāt hi wort
douwe gehieten vandē auctorē eñ als
dese bouen ontstekē wort so wort si pro
perlic die eerste speci vā ethica Die der
de vuchticheit is die verkeert is mitter
werckinge der geliker ledē vandē deel
der naturen eñ der cōplexien dier ledē
eñ staet inden stat ō verlorenre eñ daer
om so hiet si vandē auctorē causaliū eñ
wanneer dese bouen ontfengt wort so
coemter af die anō speci van ethica en-
de daer is die vierde vuchticheit die al
le die leden te gader bijnt eñ is vander
spermatigher vuchticheit eñ dese hiet
glutinū perciū dat is dat si die leden te
samen lijmt die welke als si ōteert wert
en wortse niet weder gemaect \ eñ dese
brengt die derde speci vā ethica in \ dpe
welke oncurabel is dat is dat si onghe
neselic is \ want waer dz sake datmē de
se vuchticheit weō vermakē mocht of
vernuwen so soude een wederomganc
werden vanō outheit totter ioecht een
out man soude dan weō ionc werdē als
auicenna sept Item die eerste speci als
plaac sept int boeke vandē coertsen is
licht totter cuur mer swaer totter ken-
ninge Mer ist dz die hetten gemeerret
wert eñ dat die vuchticheit verdroecht
wert so wort die naeste vuchticheit dat
een lubbe is die ander speci eñ is licht-
ter teken eñ swaerre te genesen eñ wan
neer die hetten also seer ontstekē wert
dat si die vuchticheit droecht die de le
den te samen hangt eñ bijndt so worter
die derde speci die licht te kēnē is \ mer
onmogelic te genesen \ inder eersten spe
cien mittē gemeynen tekenē wort die
hetten ōmeerret voer den eten Inder
ander specien naden eten wort die het
ten meest gevoelt mer in die derde spe
cie alre meest wes sake plaac bewijst int
boeke vanden coertsen segghende \ die
vuchticheit der spisen is contrari ō on-
materialiker hetten want die smoertse
onderwijlen altemael als in dpe eerste
specie die welke cranck is eñ daer ō die
hetten is voer den eten meest Item ist
dz die vuchticheit die hettē nz gesmorē
en kan so sal te minstē die hetten die vā
binnen ontslaep is gheworden ontwect
werden bi sinen cōtrari eñ dz vliende cō
trari gaet wt totten vtersten ledē gelijc
als geworpen wert cout water op leuē
de calke dat nz gelescht en is \ die der-
de specie als plaac sept die is den sin o
penbaer want dat aensicht wort ōwan-
delt in eenre dōckere verwen om ō sub
tijlre vuchticheit wil die daer ghedroe
get is eñ om dz ghebreck der machten
Die nasslocken sijn subtijl eñ scarp die o
ghen hol die slapen vanden hoefde ser
pe wāt als die vuchticheit verteert is
so openbaerter een zerpicheit der been
re eñ tweruolch mittē beroerē der oech
braeuwen ende der wijnbraeuwen wort
swaer om die droecheyt der ogen \ wāt
sonder wil sluten si die oghen of si be-
swaert waren vanden slape om gebrecs
wil der crakten ende si sijn cout eñ dro-

ghe indē tasten mer ouer een wile wert die meerre hetten ontstekē eñ alsmense ondect so schinen si gheen darmen te hebben eñ int tasten sijn si oft takelē waren eñ ist dattet die huut op gheheuen wort so en gaet si nz weder nederwaert om ghebreck der vuchticheit Item die pols is cranck dicke ende hardt eñ die wijn is ghelijck olye inder vuchticheit ende ist datmen die wijn ghiet op enen steen so gheeft hi gheluut als olye dese suucte nader eerster specien te spreke wert lichteliken genesen op dat die siecke in die anō specie nz en valt die swaer te ghenesen is Item si wort gecureert biden dyete die middelbaerlic ghetempert is eñ mit medecinen die de hetten verdrucken eñ die starkende sijn eñ mit medecinen die verloren humoren weder doen vuncken eñ dat is te voerstē electuarium patris Men pleechtse te badē mit rozen eñ mit violē eñ mit pappelē eñ mit anderen cruden die seer starken de sijn eñ vuchtende eñ that en sal nz al te heet sijn \mer alsoe meer als laeuwe op dat die vteringhe der humorē niet alte groot nae en volghe eñ men sal nz langhe in that wesen eñ men salse smeren mit saluen die de humorē doen weder comen eñ die cōforteren eñ die coelen eñ die vuchten als mit olyen vā violen mit witten honige eñ mit mouwē socke die een knechtken soect \plateari us sept sonderlinge datmen ethicis eñ ptificis nochteren drincken gheuen sal ghepten melck daer riuier steen in ghe lescht sijn

Dat xxxv. ca. vande stinckende coertsē

Ebris putrida dat is een coerts die van verrotten humorē gheco

men is Item plaac sept dat dese vrottinghe aldus coemt vā quaden eñ ouer uledighen humorē die erghent in enen hoecke des lichaems te samen vgadert sijn vā weemder eñ onnatuerliker hetten in wat manierē dat si coemt so wort ter een bedroefenis der humoren want die humoren werdē beroert bi dier hetten eñ sieden op mer nochtans en werden si niet verduut \eñ als si gheschepden so en werden si niet gheluuert tusschen den delen die louelic sijn eñ nz louelic Mer als die opsiedinghe ghedaē is so werden si te samen ghemengt eñ daer om moetē die delen vā node ghe corrumpeert werden eñ daer om want die groue ende tape materien inden lichaem also vgadert moet beroert werden vāder hetten so ist noot dat si gheschepdē wort in enen wasem welke wasem gedruct wort eñ nochtans grof in hem seluen bliuēde gaet hi in die vuchticheit eñ daer om want hi niet vlikē wt wazemen en mach om sijnre grofheyt wil eñ oec om die grofheit der materien die hem wederstaende is wort si ghecorrumpeert eñ stinckende \tot deser putrefactien of verrottingē sijn wel toe ghestelt te crijghen die ionghe luden eñ oeck die heet eñ vuht van complexien sijn wāneer die ouerganck is in hettē si in vuchticheden eñ die ghene die cout eñ droghe is van cōplexien die en is niet bereet totter verrottinge ende daer om crijghen die grandeui dat meyn ic dat melancolici sijn dese crijgē selden desen coerts diemen febris putrida hiet want die droecheit ō cōplexi en droecht die humoer eñ wort te samē vgadert eñ oec coemt die droecheit der

schepdinghe eñ der brepdinghe vāder materien teghen eñ ówectse die welke middele disposicien totter verrottingē Item die coutheit wederstaet die hetten die opēdinghe maect Het is opēbaerlic te verstaen want die sake die putrefactien makēde sijn dat sijn dese als die vuchticheit die daer disponerende eñ ordinerende is eñ die hettē die daer beroerende is eñ makende opēdinge indē humorē der welker hefken nz gedeplt en werden noch gesuuert en werden als plaac sept mer pmmer werden si onderlinge te samen ghemengt ende daer om werden si van node ter órottin ghe geschict tot deser putrefactien hel pet seer die toeslutinghe vanden sweet gaten des lichaems wāt als die sweet gaten gestopt sijn so en machter gheen ontbōndinghe noch schepdinghe welē ó oueruloedicheyt noch daer en mach gheen wtwaseminghe wesen eñ daer ō ist noot datter een meerre beroeringhe of corrupci der humorē werdē moet o. uermits der hetten wil also want alsulken hetten onnatuerlic is eñ oec die na tuer niet en regiert mer si corrumpeert die natuer Item daer sijn oec sommige dinghen die vā buten comen die welke oec helpen totter órottinghe als onge ordineerlicheit der dieten ende der ex ercicien dz is der beroerens na dien dz een veel of luttel arbeyt eñ oec als me decinen eñ deser ghelike die welke al le gader totter verrottinge binnē indē lichaem wanneer dat dese dinghen den lichaem van butē ontamelīken toe gewōst werden eñ in bequamelīken tiden eñ als dese vuchticheyt in enighē deel des lichaems ald? gheputrificeert of verruult is soe wort die warme gheco?rumpeerde roke gheschepden die wel ke dan dat hert begheert eñ ontempe ret eñ quetset ende daer na soe steecten thert van hē tot alle den aderē eñ arte rien eñ brengt dē lichaē in desen coerts die verupit is ende men febris putrida hiet als plaac eñ constantin? seggen eñ als die materi aldus verrot is die welke die saeck is van febri putrida! anter si wort ghehouden in enigher hollich heit des lichaems als inder maghē of inder leueren of anderswaert dan is si een sake eens coertsen diemen hiet fe bris interpolata dz is een coerts die sō mels en wech gaet eñ dā weder coemt onderwylen die enen mēsche altoes nz en quellet of hi wort ghehouden binnē den vāten als inden aderen eñ indē ar terien eñ dan is si een sake des coertsen diemen febris continua hiet dat is dpe stedeliken duert Item die sake des coert sen die verrot is eñ stedich is dat is co?ru?pci der humoren eñ dwanc des wa sems die barnende is indē arterien en de inden aderen eñ ald? openbaert die sake van allen coertsen die órot sijn int ghemeyn sijn si stedelike of niet stede lic of interpolaet

Dat xxxvi. ca. van tepkenen der voer sepder coertsen

VAn desen verrottē coertsen sijn sō mige gemeyn betepkenissen \ die eerste is want die materie alsulcs coert sen blyft langhe inden lichaem \ eñ als daer dan een weemde sake van butē o uer coemt so verwarmt die materie en de beghint te veruulen inder daet en de inden werke Die ander betepkenis is want alsulkenen coerts voer gaet eē

scuueringhe van couden eñ sonderlin-
ghe ist dat die materi binnen den vatē
is of den voelikē leden herde na bi wāt
vter couder materien werdē sommige
fumen gheresolueert die welke die ge
uoelike leden quetset daer die hefikin-
ghe af gewonnē wort Die derde betey
kenis is dat alsulken coerts heeft een
ware interpolaci dat is rustinghe indē
interpolaten dat sijn die coertsen die on
derwijlen rusten of alsulken sage heeft
enen openbaren afganc dz is dat hi be
staet en wech te gaen als hi doet inden
stedeliken coertsen want alsulkē coerts
wint grote vrese ende anxt om die veel
heit eñ grofheit des rokes dz is d̄ fu-
men die vāder v̄rotter materien gheco
men is om welke materie die ordinan-
cie der hetten eñ der craften wort tottē
binnensten leden ter tijt toe dz hoer die
natuer ōtcōmert heeft vā dien bodem
eñ die tijt wert diuers gemaect ind̄ sub
tilicheit eñ inder grofheit om die meni
gherhandicheit d̄ materien wāt ist sake
dz die materi subtijl is ende die macht
starck mit snellicheden wort si ontbon-
den eñ ghesprayt ouer tlichaem eñ die
craft coemt weder tottē ledē als si eerst
dede Eñ ist dat die materi grof is ende
die macht cranck so salt v̄keert sijn Die
vijfte beteykenis is indē staet des coert
sen want dan ghemoeten daer toeual-
len die beteykenen die cōplexien der v̄
rottinghe als hoeftswer quaden adem
dorst eñ deser ghelike Die seste betey-
kenis is wāneer die lichamē nz volco-
meliken ghezuuert en werden bijd̄ rus
ten des coertsen mer indē lichaem bli-
uen noch quade gedaenten om die wel
ke die cranckicheit indē lichaem bliuet
eñ die coertsen comen weder eñ die toe
ganghen dat sijn die quade stupen Dye
seuende beteykenis is dz hi niet en bli
uet in eenre formen als die and̄ coert-
sen bijder solucien dat is bijder ontbijn
dinghe mer hi rustet alte mael indē in-
terpolaten eñ gaet af als inden stedeli
ken coertsen eñ onder den peroxcismen
sijn veel ander beteykenissen diemē in-
den perticularen coertsen bewisen sal
Dat xxxvij. ca. vande dagelixe coertse

De febribus interpolatis etce. dz
is vandē saghen die onderwilen
rusten \sommige comen vā simpelē hu
moren die v̄rot is buten den vaten als
van natuerliker fleumen coemt cotidi-
aen af\eñ vander roder coleren die ter-
ciaen \eñ vāder swarter colera die quar
teyn eñ sommighe werdē ghewonnen
vā gecōponeerder humorē als die coti
diaen eñ sommighe van zuere fleumen
eñ sommighe vā glasenre fleumen som
mige vā zueter eñ sommighe vā gesou
tenre fleumē eñ dese menigerhandich
eyt der coertsen werdē onderkent bi ho
ren properen teykenē eñ in desen coert
sen valt ghemeynliken dye hoeftsweer
eñ onsmakelicheit des monts swarich
eit des lichaems een voergaende cou-
de eñ een nauolgende hetten eñ die toe
ganc wort alle daghe vernuwet eñ dat
quaetste is hi wort ond̄wijlē gedubbelt
die materie des coerts behoeft een be
tamelike medecijn Men sal die materi
v̄duwen wt driuē eñ scheydē eñ die sie-
ke sel geregiert werdē mit bequameli-
ker dyeten eñ die meyster sal oec voer-
hoedē dz hi nz geeyndt en werde indē
quarteyn of in ethica Dat xxxviij. ca.
vā de terciane eñ teykenē eñ remedien

Terciana febris wordt vander colera die vervult is buten den vaten eñ niet vgadert tot enighen apostume Item die terciaen sommige coemt van natuerliker colera eñ sommige vā onnatuerliker colera als vander gheele colera diemen colera citrina hiet \ of van colera diemen colera vitellina hiet naden doder vandē epe die coertsen terciaen die ghemaect sijn van natuerliker colera sijn dit die tepkenē \ hi quelt van den derden dage indē derden eñ machtelicke bi tercētijt dat is bijder derder uren vandē daghe eerst mit heselinghē daer na mit hetten mit sweringhē des voerhoefts mit bitterichedē des mondes mit dorst mit tintelinghe der oren mit veel wakēs eñ die wijn is root subtijl eñ dun xxiij. wen te meesten mach hi hebben inden arbeyde eñ xxiij. indē rusten eñ nae menigherhande settinge der materien werden die tepken vwandelt want is die materi inden mont der magen so is die hoeftzweer meerre of vanden voerhoefde sonderlinge \ ende dorst mit scarpicheden droecheit der kelen eñ des mōds ende die wine is alte seer geuerwet eñ ist dat si inden darmē is soe en sijn die voerscreuen tepken soe groot nz(eñ ist inder leueren of inden kisten der gallen so is die wijn meer gheuerwet mit enen soffranigen scwm | eñ is die coerts van colera citrina of vitellina so werden die tepken een deel verwandelt wāt hi quelt eñ pinet eerst mit heselinghen daer na mit tragher hetten tusschen die we dz colera gheroert wert eñ der wen vā fleumen | die wijn is gheel eñ middelbaer dun ende meer gaende ter dunnicheit eñ wort beroert mit onsekeren manierē want nv grijpt hi voert nv belet hi eñ dan sijn dese dair bi als zweringe des voerhoefts etce. | eñ die ander die voerscreuē sijn | mer si sijn inden eersten minre dese coerts als die cotidiaen \ is onderwijlen simpel eñ onderwijlen gheсōponeert \ die simpel is die wt eenre materien coemt eñ in eēre stede alleen vrot | mer die cōponeerde of die dubbelde is die coemt vā menigherhander coleren eñ in diuersche stedē gheputrificeert gelikerwijs dat die coerts diemen febris continua hiet dat is die coerts die stadelikē ende altoes is dubbelt wort wanneer menigerhande fleumen beghint te rotten in diuersche stedē dat tepken vā sulkē terciaen is dat hi alle daghe quellet eñ pinet eerst mit heslinghe eñ na mit hetten mer vandē derdē indē derden dage swaerliker eñ in diuersche wen Item die wijn is middelbaer root of rodelachtich eñ bouen een luttelken doncker eñ alsmen die sake vandē simpel terciaen so salmen ten eersten die dpete ordinerē nader etaten nader tijt eñ nader ghedaenten der naturē daer na sal dan een bequaem medecijn volgen men sal die materie eerst digereren dat is vduwen mit syrupo acetoso | eñ als si vduwet is so salmense purgerē mit oximel laxatiuo of het is een ander cōtrari medecijn Item is die materi indē mont vāder maghen so salmen een coninge maken mer eerst sal die materie vduut sijn eñ als die vduwet is so moetmen mede cōsingheuen eñ roerē die niet raeuwe en sijn als gesept wort indē amphorismen die materi wort bekent bijdē voertekē des toegancs of der couden ende

der hetten of ſi wort bekent bȳder lanc
heit der pinen eñ dz die mȳn dick wort
daer om wanneer alſulke tepkenē der
verduwinghe openbarē ſoe ſalmen die
materie des coertſen purgerē is ſi dub
bel of ſimpel mer dit ſal eē meyſter mer
kende weſen ift dz die materi ſimpel is
ſoe ſal die medecȳn ſimpel weſen eñ is
die materi dubbel ſoe ſal dȳe medecȳn
dubbel weſen

Dat xxxix. ca. vanō quartepnē die tep-
kenen daet of eñ remedien

Quartana dat is die coerts vāden
vierden daghe diemen quartepn
hiet eñ deſe coemt vā melancolien die
ȳrot is buten den vaten eñ nz ȳgadert
tot enighē apoſteme deſe coerts coemt
van natuerliker melancolien eñ onder-
wȳlen van onnatuerliker melancolyen
der quartepnen die ghecomē ſȳn vā na
tuerliker melancolien ſȳn dit die tepkē
deſe pinicht den menſche vandē vierdē
indē vierden dage mit eenre quaō diſ-
poſicien die indē lichaem coemt vā een
re coertſeliker materien int eerſte daer
na mit trager hettē xxiiij. vē int hoech
ſte te arbeyden eñ xlviij. wen te ruſten
eñ hi quelt den menſche inō wen vanō
melancolien als vāder neghender neō
waert eñ hout ſȳn zeker tiden des toe
gancs eñ die mȳn is naden acces dz is
nadē toegancs ghelu of wat gheluwe
eñ inden middel daghen als hȳ ruſtet
ſo is ſi raeuwachtich bleke eñ onderble
ke dat is min dan bleke wittachtich en
de dun eñ is die materi in die mage ſo
is die mōt zuerachtich mit grotē hoeft
ſweer diemen ſcotomia eñ vertigo hiet
eñ mit anderē quadē tepkenē eñ onge-
ordineerden want dan iſſer bi droeuich
ept vreſe eñ anxt eñ ander ſware paſſiē
der ſielen | eñ vā des lichaems wegē is
daer ſwaricheit traecheit onuerduwe-
licheit opblaſinghe ſwaricheit der ſidē
eñ daer is onruſtelicheit van ſlapen eñ
onſwackinge der dȳen eñ der benē anſt
indē ſlaep ſwartcheit indē nagelen en-
de inden lippen ſonōlinghe inō tȳt des
toegancs eñ die ſieke crȳcht oec zerich
eit indē lepndē eñ bȳden lukterē onder
ſcote omtrent der milten mit hekkinge
der milten ſtarcheit des appetȳts wāt
die ſpiſe wort neder geduwet totten bo
dem vander maghen vanō ſwaerre eñ
wichtigher melācolioſer humorē waer
af als die mont der magē ȳdel blȳft ſo
wort die appetȳt ȳwert? die anō ſpecien
die gheuallen mit toemenghinge een-
re andere humorē deſe werdē nochē ge
hieten eñ in dien werdē die tepken ver
wandelt na die ghedaenten der humo
ren die mitter melancolioſer humoren
ghemengt werdē mer die onōſchepdin
ge der coertſen en willē wi thans hier
nz ōclaren eñ als die ſake vandē quar-
tepn wel bekent is bi finē properen dif
ferencien ſo ſalmen vā beghin gheuen
ſtarke verduwinghe wāt die materi is
dicke eñ vaſt in een ghepact eñ daer om
ſalmen alſulke dinghen gheuen die de
materi ōduwen eñ ſuueren | als oximel
ſimplex eñ ſquilliticum eñ deſer ghelī-
ke eñ als die materi ōduwet is ſo ſalmē
den menſche purgeren mit medecinen
die daer toe behoert als mit hetē eñ o-
penende crudē eñ die zuuerende ſȳn eñ
men ſallen badē eñ ſuffumigerē eñ die
ſieke ſal hē wachten vā ſpiſen die melā
colie maken eñ vā anderē die hē hinō-
lic mochten ſȳn hi ſal orbarē electuariē

eñ hete pulueren eñ die mede conforte
ren eñ die de melãcoliose humorẽ v̄te-
ren eñ v̄anderen eñ blÿscap in brenghẽ
als sÿn dyasene dyaborago leticia gali
eni eñ deser gelÿc\ eñ men sal den siekẽ
smeren mit warmẽ saluen die warmen
de sÿn eñ conforterende

Dat xl. ca. vander ghedurender coert
sen

Febris cõtinua\ dese coerts coemt
vã eenre humorẽ die v̄rot is binnen den
aderen wes roke dat hert begherende
quetst dat hert eñ brengt dẽ lichaem in
enen coerts diemen cotidiaen hiet dat
is den dagelixen coerts dese humoer
is onderwÿlen simpel onderwÿlẽ dub-
belt die simpel is bloet dat v̄uylt inden
vaten eñ brengt in febrem cõtinuã die
men sinothus hiet eñ wãneer hi niet en
veruylt mer dat hi inď grootheit ouer
uloyende getredẽ wort of ghequetst eñ
als die roke dan becõmert wert so wer-
den si ongetempert eñ hete | eñ als die
dan ongetempert sÿn so makẽ si den le
uentliken gheest ongetempert eñ daer
volcht dan na synocha inflatiua dat is
een coerts diemen so hiet eñ is opghe
blasen \ onďwÿlen v̄uylt die colera indẽ
alren subtÿlsten aderen des monds vã
der magen eñ des hertẽ der leuerẽ eñ
der longen diemen causon hiet wãt de
se barnt eñ onsteect die geestelike ledẽ
eñ oec v̄rot hi onderwilen in anderẽ a-
deren eñ dese hiet terciana cõtinua | eñ
onderwilẽ v̄rotten oec die colera ende
tbloet te zamẽ mittẽ vatẽ mer dz mees
te deel vandẽ bloede eñ dan werter fe-
bris synochides eñ ist dattet meeste de
le van colera v̄rot so hiet hi causonides
Item nae die v̄wandelinghe der saken
werden die teykẽ verwandelt van syno
thus sÿn dit die teyken \ febris cõtinua
sweringhe des voerhoefts eñ der sla-
pen vandẽ hoefde die te mael scarp is
groten dorst soeticheit des monds | die
vrÿn root eñ dicke eñ eẽ luttel brunach
tich Itẽ het sÿn vol na die selue teyke-
nen in synocha wtgenomẽ die brunach
ticheit ď vrinẽ Itẽ die oghẽ schinẽ oec
geheuen te wesen mit volheit ď aderen
eñ mit rootheydẽ des aensichts eñ mit
swaricheit alle des lichaẽs eñ in cau-
son eñ in anderen schÿnt dye vrÿn root
eñ dun eñ oeck subtÿl mit eenrehande
swarticheyt bedect of bewolket eñ die
sweringe vãden voerhoefde eñ vandẽ
slapẽ des hoefts also groot dat enẽ mẽ
sche dunct dz hẽ dair nagelen doer ge-
schoten werdẽ hettẽ indẽ lichaem ghe
mengt mit geelheydẽ eñ onghebreke
liken dorst dat is dat hẽ altoes dorstet
eñ veel te waken zerpicheyt ď tonghẽ
eñ v̄barninge mit stoppingẽ des buycs
eñ ist dz die colera daer misdoet inď ge
daenten eñ inď grootheit so geualter lo
pinge des buucs eñ veel coringhe | die
selue teykẽ opẽbarẽ in causonides eñ in
synochides eñ nochtãs wort dz onder
scheydt vã desẽ tween seer wel onďkẽt
bÿď vrinen In desẽ stedelikẽ coertsẽ die
vanden bloede ghewonnen sÿn salmen
bloet laten van beyden armen ist dattz
die sieke liden mach eñ dat hi te maten
oudt is \ haer diete sal aldus sulc wesen
als dun dat is cleyn eñ cout als broot
in water ghewasschen prumen gecoect
ende deser ghelÿck. Dye medecÿn sal
wesen die dat bloet verdruct ende ver-
andert | syrupus acetosus | syrupus vy
olacius ende deser ghelÿck \ ende te-

ghen die quade toevallen als tegē wa
kinghe teghen die zweringhe vanden
voerhoefde eñ teghen deser gheliken
salmen hardeliken in die weer wesen ō
die te veruallen dese suucten werdē on
derwijlen salichlikē gheeyndt mit swe
ten of mit bloeden ter nazen of anders
waert

Dat xli. ca. vander fleumen

Die fleume verrot onderwijlē in-
den vaten eñ maect cotidianā con
tinuam dat is den stedighen cotidiaen
wes teyken sijn stedige hettē | mer des
nachts meer ende sonder enighe qua-
de hesikinge swaerheit des hoefts on
smakelicheit des monts eñ die vrijn is
wat gheuerwet eñ dicke hi heeft xviij.
vren indē hoechstē arbeyt eñ vi. inden
rust Item onderwijlen verrot die me-
lancolie indē vaten eñ maect den stedi-
ghen quarteyn wes teyken sijn stedige
hetten Mer vanden vierdē dage indē
vierdē altoes meerre eñ daer coēt swa
richeit des hoefds sond̄ vriesinghe eñ
dese zericheit en is nz groot\ eñ dese ij.
leste coertsen en werden nz lichteliken
onderkent bijder vrinen Item ond̄wij-
len v̄rot die fleume wel buten eñ die co
lera binnen eñ dan die coerts gheone-
delt wort ghehieten die minre enutrici
us wes teyken sijn alleens mittē cotidi
ana continua eñ dan coemt dien des a
uonts couden toe ende die vterste ledē
werden hem seer cout eñ dz hoeft wert
hem swaer eñ die oghe lede bedruct eñ
wort mit valschen slape ghemoyet | hy
heeft xviij. vren inden ouersten arbeyt
eñ vi. indē ouersten nz | mer dese die dz
oūste nz en is is die oūste indē oūstē vā
cotidiana cōtinua Itē ond̄wilē v̄rot die
fleume binnē eñ die colera buten ende
wort die middel enutricius wes teykē
sijn stedige hetten mer vandē derdē da
ghe inden derden wort hi ontfengt en-
de wort mit couden voergaende ende
mit hoeftsweer eñ ald⁹ heeft hi xxxvi.
vren inden ouersten arbeyt eñ xij. in val
scher rustē die vrijn is root middelbaer
dunne of dicke of doncker onderwijlē
verrot die melancoli buten eñ die cole
ra binnen eñ wort die meerre emitrice-
us in die welke meerre hetten is eñ al
le toeuallen quader dan inden eersten
onderwijlē is die vrijn groen onderwij
len swart onderwijlen doncker geel eñ
ontuerwet die alle teykē sijn des doots
eñ heeft xl. vren inden hoechstē arbeit
eñ xij. indē genen die de ouerste nz en
sien Item een vroet medic⁹ mach cwm
onderkennen die specien eñ die onder-
scheyden deser gecomponeerder coert
sen want als ypo. seyt in amphorismis
datmen altoes nz gheweten en kan in
scarpen suucten of een sieke steruen sal
daer af of ghenesen \ wāt als gali. seyt
dat eē volmaect medic⁹ in alsulkē suuc
ten onderwijlē dwaelt om die snellich-
eit des loeps der materiē vāder suuctē
of oeck dz die sieke alte cranck is eñ sie
ker dan die meyster weet eñ hier mede
geuen wi van desen een eynde etce. als
vā desen coertsen eñ hebbense hier ge-
set van ysaac vā cōstantijn vā auicenna
van alexāder eñ van galien⁹ eñ wi heb
bense waer ghenondē mer dit en salmē
niet vergheten laten dat die minre emi
triceus wort mit groten arbeyde ghe-
nesen eñ die midbelste nauwe nochtās
wort hi ond̄wijlē genesen mer die meest
te emitriceus nymmermeer dan mitter

godliker hant als galien? tuycht

Dat xliij. ca. van een toevallinghe der coertsen

Horripilacio dz is eenrehãde qua de dispolici indẽ lichaem comẽde vã eenre materien des coertsen ende is voertbrenghende die toeganghen des coertsen eñ voergaẽde eñ hi spruut vã couden roke die geresolueert is vã cou der fleumatigher of melãcolioser mate rien die haer haesteliken ouer alle die leden des lichaems spreyet eñ si raect die zenen eñ die muzen vã hare gedaẽ ten eñ dwingt ot bỹnt die huut want al dwinghende die wortelen vãden hare slupt si die sweetgaten eñ die stiue roke maect die haren recht eñ stỹf \want als pli. sept so is horripilacio een lelike op richtinghe vã haer wãneer die harẽ vã den hoefde haesteliken recht op gaen staen vã eniger wesen die verueerlic of weselic is want si haesteliken trect dat bloet inwaert totte binnensten leden eñ daer om als die hetten vandẽ ouersten des lichaems gheroghen wert van bu ten so trect hẽ die swoerde te samen \eñ also moeten dan die harẽ recht op gaẽ staen tegẽ sinẽ danck eñ daer om ist die selue reden eñ die selue sake indẽ genẽ die coertsen vanõ horripilacien eñ van den scudden of beuen eñ vander coudẽ eñ vander stiuicheyt

Dat xliij. ca. vã vlozen appetỹt der ma ghen

Aer geualle menigerhande pal sien omtrent dẽ voedeliken leden eñ is dz vdriet omtrent d maghen so is daer honger sonder mate eñ cozinghe eñ deser ghelike als dz enẽ niets nz en lust so watmen hẽ biedt Item fastidiũ is een vberinge des appetỹts als cõstan. sept Item fastidiũ is te seggẽ faciẽs te dium dat is vdriet makende want een mensche als die also is dat hem etens noch drinckens en lust die palli die hiet fastidium stomachi die welke d voede liker doechden groot hinder in brengt wãt waer dz een anõ mẽsche genoecht in heeft daer heeft hi vdriet in dese pal sie coemt in drier manieren als vã ghe breckelicheit der geesten eñ vã bestop pinghe der genoeliker zenẽ eñ van al te grote vullinghe der heter of d cou der humorẽ. Dat eerste opẽbaert want wãneer die gheesten sỹn instrumentẽ d craften dat sise vwecken sullẽ om haer wercken te doen eñ vã harẽ gebreke so wort die werckinghe der begheerliker craften belet Item dz anõ is oec open baer als die appetỹt twelck is proper lic ghenoemt begheerte der maghen ende wort van twiuoudiger doecht vol bracht \als vander natuerliker die be gherende is ende vanden inulopende die gheuoelende is ende daer om mit ten gheuoeliken zeenen die bestopt sỹn so en mach die gheest der zenen niet ne dergaen totten mont der maghen om den appetỹt te volmakẽ ende daer om en ist niet onbilliken als die principael veranderinghe ghebreect dat dan die appetỹt ghebreect Dz derde opẽbaert oec want wanneer een mensche zeer v vullet is ende wort die mage ende dye darmen ghepdelt so coemter een appe tỹt Item die tepkẽ wanneer enẽ mensch dẽ appetỹt gebreect õ tgebreck d gheest ten wil sỹn dese \als magherheyt alle des lichaems vanden coerts die voer gaet van alte veel vasten vã wakinghe

eñ van lopinghe des buucs wi kennen die beſtoppinghe der zenen wt dien dz die de ſieke inden dinghen die hi aenghenomen heeft gheen ghenoecht en lȳdt ende dan lȳdt die maghe grote on uerduwinghe Item die maghe om gebrecs wil der gheeſten wort die ſpiſe ū cout eñ inden ouerliden wort ſi cout geuoelt om der ſeluer ſaken wil Item wi kennen die oueruloedicheyt der heter humoren vāder bitterichеit des mōts ende vāder droecheit der tonghen mit dorſtinghe ende vāden heten roke die welke tghehemelt des monts raeuwe maect eñ ontuellet | eñ onderwȳlen iſſer oec ſoffranighe coringhe Item die coude humorē kēnen wi te welen inder ſaken van ſueren oprilſpinghen eñ van onſmakender ende ſtinckender eñ van onuerduwelicheit eñ van ſwaricheit ū maghen Item wanneer tghebreck der gheeſten inder ſaken is ſo ſalmen tegē die wercken om die welke die gheeſtē int ghebreck ſȳn want iſt vandē coerts ſo ſalmen teghen den coerts werkē ende ſȳn ſi verloren van vaſten of van verteringhe des lichaems ſo ſalmenſe weder ſtarken mit goeder ſpiſen eñ mit electuarien die ſtarkende ſȳn ende alſoe van alle den anderen \ of men ſal hem ſauſſen gheuen die ſtarkēde ſȳn die dē crop vāder maghen enen appetȳt maken als van edick eñ van menten ende vā deſer ghelike eñ men ſal voer dē naſe dicwȳle houden die wel ruikende ſȳn eñ iſt datter beſtoppinghe inū ſaken is eñ dat daer niet hinderens indē wege en is ſoe ſal die ſieke laten in die mediaen dat is in die hart ader vanden lufteren arme eñ men ſal gheuen warme dinghen die ſchepdende ſȳn | ende dye warm ende cōforterende ſȳn als dyatinum ende deſer gelike ten waer dat ter alte groten hetten inder ſakē waer dan ſalmen orbaren ſyrupo acetoſo en de men ſal die materi wt doen eñ ydelen mit bequamelīker medicinē Item iſt datter coude humorē inder ſakē ſȳn ſo ſalmen die maghe purgeren mit benedicta of mit een āder bequamelīker medecinen ende ſtarkenſe mit warmen dinghen ende men ſal hem menigher hande ſpiſen gheuen al waren ſi eē lutteken deerlic iſt dat hȳſe begheert op dat in hem eē appetȳt verwect worde vāden welkē ypocras ſeyt Die archſte ſpiſe eñ die quaetſte dräcke ſalmē ſommels nemē voer die beſte eñ voer dye ghenochlicſte na dien dat dē ſiekē luſt

Dat xliij. ca. vā hōts eñ onnatuerlike appetȳt

Bolilm? is eē ōgemaect appetȳt eñ alſo meer als eē appetȳt diemē hiet appetic? canin? dz is eē hōger als die hōden hebbē deſē hōgher wort vā cout hedē des monds vāder maghē bouen gaēde of welende mitter humorē | wāt die grote coutheit die genomē ſpiſe mitter craft ū wtduwinge geuet totten nederſtē op dz die mage alſo gepdelt om ū ydelingē wil een appetȳt crȳcht Itē die mage wort vā menigerhāde ſaken ūcoudt als vā alte couū dpetē eñ deſer gelīc Itē gali. ſept dz die bolilm? dat is die honthōger coemt vā alte groter hettē der leden der welker aderen ghetoghen werden vander leueren eñ die leuer trecket wt hȳden aderen diemen hiet meſerapcas vāder maghē vanden welkē die mage haeſtelic gepdelt wort

ende daer volghet na een ſtedighe appetyt eñ onghematich eñ hi wort onkent byder hetten vander vinen want die coemt haeſtelic toe nochtans en gebreect bi hem die doecht niet \ deſen be coemt een coude medecinen eñ een groue dpeten vāden honger die men hōts appetyt hiet ſyn dit die tepken als wāneer een menſch meer begeert dant behoerlic is eñ meer eet dan hi ghewoen is eñ nochtans vanō ghenomenre ſpiſen en worter nz ghecorrumpeerts toe ghedaen mer hi wort meer gedunt ende ghemaghert Item daer coemt dic wyle af dat buuceuel het gheualt onō wylen dz die appetyt verwandelt wort alſo dz een menſche wel begheert deer like dinghen als colen aerde ſoute ende deſer ghelyc eñ deſe coemt vā melā colioſer of colerigher humozen die dē mont der magen beſmetten of venyn den of brenghen een ſuucte in waer af is dz die maghe gheuenyt is om der ghelikeniſſen wil beghecrt alſulke dinghen alſt openbaert indē vrouwen dpe kinder draghen vā ghebrecke der ghroeſter ſpiſen of van dat ſi menſtruū ophoudē indē welken die roke die ontbōden is vā dien onrepnen bloede venynt die gheuoelike zenen vander maghen eñ verkeert den appetyt \ tegē deſe paſtie ſalmen gheuen warme dinghen die de maghe conforterēde ſyn \ eñ men ſal oec gheuen ſmerighe ſpiſe eñ gemaect mit veel vettichedē om dat die vettichcit driuen mocht in die crop vāder maghen eñ winnen daer een ōdriet eñ een onluſt des etens ende waert datter eē coude fleumatighe humoer inder ſakē waer alſt dicwyle gealt ſo ſalmen ten leſten die maghe purgeren mit warmē electuarien van binnen . eñ ſmeren mit warmende ſaluen van buten eñ alſo ſal ſi gheſtarct werden eñ aldus wort ghenelen die ongheordineerde appetyt

Dat xlv. ca. van nockinghe

Singultus dat is een geluut der gheweldigher beroeringe vanō maghen comende vander crampigher diſpoſicien der maghen die wi gemeynlikē nockinge hieten \ deſe coemt principaliken van tweerhāde ſaken als vā alte grote vervullinge of van alte grote ydelinghe ende onderwilen vā coude want van deſen ſakē werdē die zenen der maghen te gader ghetoghen eñ als die te gader ghetogen ſyn wort die bodem der maghen opwaert ghe. heuen want die regierlike doecht pynt haer die maghe weder te brenghen tot hare natuerlike ſettinghe eñ vā alſulken opganghe eñ nederghanghe wort alſulken gheluut datmen ſingult? hiet of als mi dunct als wāneer die bodem der magē op gheheuē wort ſoe is daer een lucht int middel ghehoudē mitter crachtē der wtſtotinge ende als die wt gaet ende als dan die lucht der andere luchten teghen coemt in enen enghen weghe ſoe maket een gheluut diemen nockinghe hiet of ſingultus Item alſt gealt vā vervullinge ſo comet mit coringē ō humorē of der ſpiſen daer comē oec riſpinghe van menigerhande ſmake nāō menigerhandicheit ō oueruloe diger humorē eñ dz lichaem is vol vā corrupter humozen ende die dpete die daer voer ghinck was te milde | ende wanneer dat gheualt van ydelheden ſoe wortet bekennet byden coertſe of

bÿder lopinge des buucs of des bloets
eñ bi anderen die dat lichaem maghe
ren mer alst gheualt vā coutheiden soe
wortet bekent bi coutheyt der luchten
of bÿder couder dietē die daer voer ge
gaen is eñ deser gelike Item tegen de
se passie die vā vervultheden coemt sal
men spuwinge eñ coringhe orbaren eñ
ander dingen die doen ydelen ende ver
warmen eñ die doen droghen mer te-
ghen die passie die van ydelinge coemt
eñ ist sonder coertse soe salmen orbaren
dinghen die weder starcken ende vuch
ten mer ist mitten coerts soe ist sorchli-
ker eñ teghen dese passie die van cout
heden coemt toeuallentlÿc so salmē or
baren die machteliken warm sÿn Item
pruustinge eñ nyesinge is oec goet \ eñ
vrese is oec goet waert datmen enē on
uerhoets veruaerde of datmen hē din
ghen aen strede dair grote scande in sta
ke want die hetten die weď gheroepen
waer totten binnēsten die scheyt eñ ont
bÿnt dē roke welke roke die materie is
des nockens ouermits scaemte of anxt
Dat xlvi. ca. van ouergheuinghe of co
ringhe

Vomitus dat is coringhe eñ is eē
craftighe wtwerpinghe der spi-
sen eñ der humoren vander maghen eñ
wort in deser manieren anter vanď craf
ten der naturen of vander craft der qua
der toeuallen wanneer die hete of dye
coude humoren inder magen oueruloy
en want die coringhe gheualt onderwÿ
len vā hetten die de opsiedinge maket
eñ die de humoren scheydt eñ ontbÿnt
want gelikerwÿs dz die grote couden
inden mont der magē ouermits cracht
des druckens die humoren eñ die spi-
se nederwaert verdrÿft \ eñ is een sake
der soluciē ten camerganc also beroert
die starke hettē onderwÿlen die humo
ren ende die spise opwaert wÿt te gaen
ende is een sake ď ydelinghe ouermits
coringhe onderwÿlen coemt dese corin
ghe van oueruloedicheden der spisen
ende des drancx die welke also die na
tuer die niet regieren of verduwen en
mach so cruudt sise van haer recht als
dinghen die haer oueruloedich sÿn eñ
derende ouderwÿlen gheuallet vāder
gedaenten der spisen eñ des drancs eñ
van hare scarpicheit want die bÿt dye
zenen der maghen ende maect een co
ringhe \ onderwÿlen coemt coringe vā
cranckinghe des onthoudens eñ starc
kicheden des wt driuens want wāneer
die maghe niet in haer ghehouden en
kan dat si in ghenomen heeft so moeter
een coringhe af comē onderwÿlen wor
ter oec een coringe als wanneer die ne
derste inden buke alsoe starke sÿn datse
die ouerste nz neder gedrucken en kon-
nen eñ dan so moet die spise weder bo-
uen wt want die natuer walget vā dier
oueruloedicheit ende stotet weder van
haer ouermits coringe onderwÿlen ge
uallet oec ouermits druckinghe eñ op
heffinghe der maghen eñ vander aen
coppelinge der andere leden als si mit
enighen ongheual sieke werden als vā
der moeder want wanner een vrouwen
naem dicwÿle ouergheeft dat is eē tey
ken dat si kint ontfaen heeft als galie-
nus seyt Die coringhe is goet wanneer
dat hi coemt mit crac ht ende mit wer-
kinghe der naturen of alst wort alst be-
hoert ende wanneer dattet noot is mit
ter hulpē der medecinen wanneer dat

tet wort inden derden daghe ende dat
dye sieke verlicht wort vander coringe
want een louelic ouergeuen zuuert die
maghe ende dient der verduweliker
doechden ende ontlast alle dye natuer
van veel suucten ende verlicht alle des
menschen lichaem endr is die ouerge-
uinghe onprÿselic soe werct si alle din-
ghen contrari Item die natuerlike be-
roeringhe ende die beuinge der lippē
gaen voer alle choringhe ende dese an
der oeck hier na volghende als grote
persinghe der gheesteliker leden ende
walghinghe | oplukinghe des monds
wtstekinghe der tonghen ende der ade
ren ende der arterien ende der zenen \
traninghe inden oghen wtlatinge des
zweets verkeringhe der stroten bitter
heit der tongen des raecsen ende des
monts Ist dattet noot is so salmen een
ouergheuinghe maken ende is die co
ringhe te groot ende deerlic so salmen
dien dwinghen Item teghen die corin
ghe die vā couden sakē coemt sÿn goet
warme dinghen ende die conforteren-
de sÿn also wel electuarien als saluē en
de oec isser goet toe dyanisum dyacimi
num ende deser ghelÿc ende teghē die
hete coringhe sÿn goet die coude ende
droghe sÿn dwinghende ende starken-
de als zucara rosaet dyarodon abbatis
triasandali ende deser gelÿc

Dat xlvij. ca. vāde passie des buucs of
der maghen

Die zericheit der maghen coemt
van veel saken als van hetten die
ontbÿndende is ende van couden diese
dwinghende is eñ van wÿndicheit die
se wtstekende is ende vā enigher apos
teme diese druckende is of van heten
ende couden humoren die de vilmen v̄
maghen beslimende sÿn | eñ waer het-
ten inder saken is so is die zericheit ste
kende ende die oprispinghe hete ende
die vrÿn alleyncskē grof die spisen wer
den wel verduwet die subtile werdē v̄-
barnt | ist van enen aposteme die de ma
ghe druct eñ perset of van heter of van
couder humorē die de maghe beslimē
soe is daer bittericheit des monds die
de camerganck hete eñ droge eñ vrÿn
soffranich Item daer coutheit is mit-
ter humoren inder sakē so is die zerich-
eit swaer ende dye harde dinghen wer
den qualiken verduwet ende die lichte
ende die subtÿl werden bat verduut soe
pleechter te wesen fleumatighe corin-
ghe eñ raeuwe stoppinghe des buucs
eñ zuere oprispinge Itē is die windich
eit ind̄ saken dz wort bekent vā gorge-
linge eñ vā rōmelinge eñ vā onsmaken
de oprispinge vandē welkē die mēsche
v̄licht wert sommels beneden eñ som-
mels bouen. Itē is daer een aposteme
inder sakē dz wort bekent vādē coerts
die daer of nauolgende is eñ vā steec-
ten eñ van hetten eñ vā onuerduelich
eit eñ vand̄ wtstekinge des crops van-
der magē Itē is daer hete humorē ind̄
sakē so salmē die humoer v̄duwen ende
die mage sal v̄duwet werdē mit prope
ren medecinē eñ gestarct werdē mit cou
dē electuarien eñ butē mit coudē saluē
besmerē eñ is daer coutheit mitter hu
morē ind̄ sakē so salment curerē mit con
trariē dingē | eñ is daer wÿndicheit ind̄
sakē so salment curerē dye wÿndē doen
scheydē als mit dyamarateñ dyacimi-
nū eñ deser gelike eñ dese grote wÿndē
plegē indē darmē te comē \ dese salmen

cureren als die maghe eñ waert dz die wint waer omtrent den nauel so mocht men daer loze coppen op setten eñ trec ken den wint daer mede wt wāt constā tinus sept dat die wint dz lichaem seer pīnt in veel manieren eñ in veel saken meer dan die humorē allt schīnt in mē schen die gaen mit grotē bukē of si twa ter laden Item die selue sept dz so wpe stedige gesontheit des lichaems heb ben wil die moet die maghe wachtē dz si nz te veel spisē en neem wāt die ouer ste eñ die volcomenste medecīn is ab stinenci als constātin? sept int derde ca. vandē bōriet der maghen dat is die kal tido stomachi

Dat xlviij. ca. vā passie der darmen

Een buke coemt oec wel zericheit toe eñ perlinge als die selue con stantin? sept vā humoren die inden dar men besliemt leggen als dz lanceuel eñ deser gelīc Item dese suuctē gheual len onderwīlē vā wīnden die daer bin nen besloten sīn die daer indē darmen een perlinge eñ een wtstekinge maken eñ onderwīlē vā oueruloedichept der humoren die de substāci der darmē be swaren onōwilen vā enen apostеme die quetlinge der substācien vandē darmen inbrengt eñ onderwīlen vā veel pieren die welke de darmen binnen weten eñ onderwilen vā aenbindingen andere le den die den darmen pine doen eñ onō wīlen van scarpicheit der humorē die de substanci der darmen vlceren \ eñ de se passien hebben hoer proper saken en de hoer proper betepkenissen / eñ daer om die raeuwe eñ die groue wīndich eit die vandē humoren gheschepden is wāneer dat si mitten hetken binnen den darmen gesloten wert soe maect si veel steecten eñ is dz sake dat die wīndich eit gerestoueert is vāder bloediger ma terien so sal die weete zeer vast daer in steken als die cōmentator sept eñ ist vā coleriker materien so steect eñ prekelt se noch meer eñ ist vā fleumatiger ma terien so is die weete wt duwende / en de ist vā melancolien so is die weete ō swarende eñ ist van fleumen so blīkt si daer gecōgeleert eñ ist alleen van wīn de so wādert die weete nv hier nv daer eñ aldus sept die cōmentator vā woer de te woerde ouer io. Eñ dese woerdē gebruken dicwīle die meysters eñ dpe auctoers Itē dese passie wort genesen mit medecinē die wt doen wazemen eñ die den wint doen schepdē wanneer dz si die groue slimige darmen vervullen soe maken si grote passien eñ pinen die darmē werden gebondē eñ die slimich eden werden bewrongelt vander ouer uloedichept \ want die natuer en mach haer niet ontcōmeren vāder oueruloe dicheit waer af dz van node tosloen co men moet eñ druckinge der darmen vā den wederslaen der ouerster fumositep ten daer alte grote pine af coemt eñ on derwīlen die doot allt openbaert in co lica eñ pliaca passione darmen int ghe mepn lanceuelen hiet / Item in allulkē siecten pleechtmen eerst te leggen din ghen die morwende sīn / eñ die harde materi vuchtēde sīn daer na die eē lut tel bitende sīn ten lesten die suuerende sīn eñ allo dan als die binnenste ontlast sīn so wort die natuer weder gebracht tot goedē punten Item wāneer die a postеme die maghe becommert of die darmen soe worter steecte eñ zerichept

ghewoelt vanō wtstreckinge des apos
teems eñ oec swaricheit inder magē eñ
inden darmē | eñ nader ghedaenten eñ
nader grootheit des apostems soe is
die zericheit groot of clepn Item dese
apostemen becoemt also wel binnē als
buten eñ medecȳn die middelbaerlicō
coelende is ouermits dē coerts te saek
tigen eñ om die weete te ripen eñ dā te
suueren eñ int leste den apostеme te slu
ten eñ te heplen om anxt wil of daer eē
ander swerinse of vrottinghe af comē
mocht eñ van desen dingē vintmē veel
in viatico eñ in plateario \ mer die hier
te setten waer oueruloedicheit eñ te ve
le te seggen Item wanneer die pieren
inō sakē sȳn so iller oec seer grote steecte
eñ ist dat die wormen lanc ront eñ scarp
sȳn dz coemt vā slimighē raeuwen hu
moren die daer indē binnēsten ghewa
sen sȳn die welke ist dz si geworden sȳn
indē subtȳlsten eñ indē langsten darmē
so werden si lumbrici ghehieten / wāt si
lanc sȳn als cōstan. sept eñ ist dz si ghe
worden sȳn indē neōsten eñ indē groef
sten darmen so werdē si alscharides ge
hieten | eñ dese na diuersche materien
daer si wt comē hebben diuersche ghe
daenten eñ figuren wāt van gesouten
re fleumen comē langhe grace like scar
pe pierkens | want die hetten van dier
fleumen die welke hoer beroerē heeft
vāden centro tottē circūferēcien maect
die nature des worms in lanchepden
mer die droechept die welke al ist dat si
haer beroeren tottē cētrum heeft ende
mach die materie widē eñ bredē bȳndt
eñ dwingt dien ter rondicheit \ eñ daer
om sȳn allulke wormē lang eñ ront eñ
vanō soeter fleumen comē langhe wor
men eñ breet lang om ō hetten wil wāt
die hetten doetse lang werdē | eñ si sȳn
daer om breet wāt die humoer schepdt
hoer eñ breptse eñ vander fleumen die
zuer is die welke cout eñ droghe is so
werdē die pieren cort eñ ront wāt bep-
de die gedaente al ist dat si beroeren tot
ten cētrum heeft nochtās weōstaet si ō
breetheit eñ der lancheit eñ vander na
tuerliker fleumen wāt si cout eñ vucht
is so worden si cort eñ breet cort om der
courheit eñ breet vander humoren | eñ
dese hieten alscharides of cucurbutinp
want si den zade vander cucurbiten ge-
liken Item vā glasenre fleumen ouer
mits der groter courheit eñ worter niet
leuendē gemaect dese pieren brenghē
die meeste steecten in \ hier is die coert
se bi ioeckinge der nazen knerstinghe der
tandē walghinghe ō spisen verurem-
hept eñ verueernis des herten roepin
ghe indē slape | beuinge des lichaems
wtstekinghe der tongē eñ kauwinghe
mitten tandē al ist dat si daer nz tusschē
en hebbē eñ alle dese gheuallen sonder
colliganci dat is sonder aenbindinge ō
darmen totten instrumēten ō sinnen eñ
totten kinnebacken eñ daer om als cō-
stantin? sept ist noot dat si schier op ghe
licht moeten werdē anders wort dat li
chaem van hē ōteert eñ die leden weō
ghemorwet noch si en werdē niet wtge
dreuen dan als si sterue | eñ wanneer
dat si leuende sȳn mittē darmē besȳmt
so en gaen si nz lichte liken wt \ mer als
si doot sȳn so is die nature daer af ver-
saecht eñ so werden si dan wtghewor-
pen nochtans ghaen si onderwēlen wt
recht of si doot waren eñ dan sterue si
vluchs Item si werden oec mit bitterē

dinghen ghedoot als mit alssen eñ mit
deser ghelike die cõstantinus alle ver-
telt int selue capitel eñ alsulke dingẽ sul
len ghegeuen werden mit honighe of
mit melke of mit enige soete dingẽ wãt
die wormen minnẽ tsoet die welcke als
si hẽ daer mede vgaderen doden hẽ sel
uen mitter bitterichept wãt daer scuilt
een hanghel onder die spise Item wan
neer die moeder of die blaze lijt so lidẽ
die darmẽ mede om des wil dat si daer
vluchs mede bisijn wãt als die hals vã
der blasen gestopt is eñ die wine ghe-
houden wort so wort die blaze wtghe-
steken eñ als die blaze also wtgherect
is so wort die darm die der blasen naest
lept gedruct ende wortbelet die groue
hefken wt te steken eñ als daer dã wint
binnẽ besloten wert so coemter clanck e
uel af datmẽ colica passio hiet dese pas
sie als constan. sept int vijfte boeke coẽt
eñ wort ghewonnen in enen darm die-
men colon hietet dat is hol eñ is in die
rechter side des nedersten buucs omge
gort als mit enen snoer tot inder lufter
siden toe Die sake deser passien is seuẽ
derhande als die selue sept Die eerste
is een vierighe hetten mit colerigher
coertsen onmengt drogende die vuch
tichept der hefken eñ hardense eñ latẽ
se nz wt gaen Die ãder sake is grofheit
der drogher eñ der stoppender spisen ó
biedende den dreck wt te gaen Die der
de is slimicheit der fleumen bestutende
die wegẽ der egestien dat is des dings
datter wtghanghen soude als der gro
uer hefkẽ Die vierde is groue wijndich
ept die hair menghende eñ wtstekende
is mit taper eñ slimigher humoren Die
vijfte sake is wanneer een aposteme in
den darme wassende die hefkige substã
ci óbiedende is wijlikẽ wt te gaen Die
seste sake is veelheit der corter pierẽ eñ
der langher die doot eñ bestijmt sijn in
desen darm nz wtgaen en mach Die se
uende sake is ongeuoelichept des dar
mes eñ letsel der hefken nz gheuoelen
de noch wtdriuende dese passi van wat
saken dat si coemt breegt den lichaem
veel pinen in want si hebben ghemeyn
eñ proper toevallen hem coemt gemeẽ
liken coringe toe walghinge pijn eñ on
uerdrachlike weete aen dye side daert
is stoppinge des buucs eñ coemt dese
passi van heter saken so dunct enẽ men
sche dat sijn buuc vol naeldẽ steect wair
af dz die sieke schier sterft ist dat hi geẽ
boete en heeft eñ ist vã couder sakẽ soe
wort alte groten zwarichept gheuoelt
nochtãs is die zerichept clein eñ in eẽ
re stat eñ ist van wijnde so is die weete
wtstekende eñ vkeert die stat mit rom-
melinghen eñ mit opheffinghen eñ ist
vã enen aposteme soe wort hetten ghe
uoelt eñ soe isser coerts mit dorst eñ zer
picheit der tonghen eñ ist vanden lan-
gen smalen wormen so volchter zerich
eit ende walghinghe nae sonderwijlen
schietmense ter kelẽ wt eñ is mit corten
woerden een sinucte dair die doot af co
met snelliken ist datmen den sieken nz
haestelijken te hulpe en coemt ende wij
selic leerst salmen die saken der sinucten
saeftighen ende scheyden ende verder
uen mit badinghe eñ mit warminghe
die scheydende sijn eñ ist dat die zerich
ept hier mede niet en vergaet so moet-
men noch mit starkeren dingẽ toe gaen
als in viatico eñ in anderen boekẽ wel
staet als mit medecinen die scheyden-

de sijn eñ purgerẽde \deser passien nicht te is pliaca passio dat is oec een lanc e uel dat sinen naem heuet vã enen darm die plion hiet eñ is eẽ gracelic darm en de lanck die de ander darmẽ al omme gaet eñ is vanden vlepsch ondect want die darm is seer genoechlikẽ eñ dese passi hiet vandẽ scarpsten want si in enẽ of in tween daghen doot eñ daer om is si weseliker dan colica passio eñ si wort al so ghecureert eñ si coemt oec volna vã allsulken saken mer dicste vã enẽ apostemе als cõstantinus sept

Dat xlix. ca. vant rode buuckeuel

Onderwylen lydt die buke oec vã vellicheden der spisen eñ der humoren eñ vanõ scarpicheit als vã dissenteria ypenteria eñ dparria eñ dese schelen onder malcanderen wãt als cõstantinus sept eñ platearius Dissenteria is eẽ buuceuel mit vuellinge des darms mit bloedigher wtwerpinghe eñ wort ghesept vã afsniden wãt in desen passien werden die darmen gesneden eñ hi coemt vã natuerliker colera of van gnatuerliker die darmen also corrodeert eñ villet sonderwilẽ coemt hi vã gesoutenre fleumen eñ onderwylen vã ghebarnder melancolyen eñ onderwylẽ vã ghebreck der leueren eñ dese hietmen epatica onderwylẽ vã ghebreck des oghoudẽs die tbloet niet houdẽ en mach onderwylen vã alte grote oueruloedinghe des bloets eñ hiet properlic dissenteria eñ coemt onderwylẽ van gebreck der darmen eñ dan sijn daer drie species Inder eerster specien wort die smerichept der darmen gerefolueert ende die dreck is ghescaept als wasschinge van wetten vlepsch. Inder ander werden die vilmen vanõ maghẽ gescraept eñ sijn ghescapt als scauelinge vã fransijn of vã perkement In die derde speci werden die darmen wtgesent bi clepnen stucksen ende dan openbaren daer vlepschighe resolucien eñ zenighe ende deser gelijc die eerste speci wort wel ghenesen die ander nauwe eñ die derde nymmermeer also en doet oec epatica nauwe\ die tepken vã dissenteria sijn bloedighe egesti |egestie dat is die vulnis die enen mẽsche benedẽ af gaet tot cioen vandẽ buke stekende weete Itez onderwylen coemter villinge der ouerster darmen eñ onderwylen der nederster eñ daer na wort die zericheit ówandelt nv int ouerste vanden buke nv omtrent den nauel nv int alre laechste ende na die diueerse ghestachten der sakẽ wert oec die medecijn diuers gemaect. Inden eersten pleecht si ghesuuert te werden die humoer die daer misdoende is eñ daer die sake af coemt daer na pleechtmen die lopinge te onderuattẽ eñ dat alsoe wel mit spropen als mit electuariẽ also wel mit plaesterẽ als mit saluen die dwinghende eñ stempende sijn eñ die medecijn die van binnen gegheuen wort is nutste als die materi in den ouersten darmen is| eñ die butenste medecijn helpt best den nebsten darmen eñ die medecijn sal also wel dwingende eñ stoppẽde wesen als eẽ dpete

Dat l. ca. vãde lopinge des buucs

Dyenteria is een buuceuel mit wtsleyndinge der spisẽ eñ des drãcs die onuerduwet sijn wanneer gheen ówkeringe en wordt bijder spisen mer als die hauick also werdz wtgesleynt twlec onderwylen genalt vanõ scauelinge ó

vilmen vāder maghen waer af dz dȳe maghe die ſpiſe nz houden en mach on derwȳlen coemt hi vā ſlimiger eñ fleumatigher vuchticheȳt die aenhangen den vilmē vāder maghē eñ der darmē ¶ Onderwȳleu vā enen apoſteme / want dan wort die maghe belwaert vanō ſpiſen eñ daer om wort die maghe anghe daen enē ſin der naturē om die ſpiſe wt te cruden eer dat ſi verduut werdē / deſe ſuucte wort genelen als die voerſcreuen ¶ Dparria is een ſimpel lopinge des buucs mit wtſcȳndinge ō ſpiſen die on uerduut is ſonder enighe bloedighe e geſtie\ deſe coemt onderwȳlen dat een menſch te veel ghegeten heeft eñ van der ſcarpicheit der ſpiſen eñ oec vā hare ſmeltinge ¶ Onderwȳlen vāder colera die miſdoende is inō grootheit meer dan inder ghedaenten der ſpiſen want waert ſake dat ſi inder gedaenten miſdede ſo ſoudſe eer diſſenteriam maken dā dparriam ¶ Item wāneer dz ſi coemt vā lopinge der humoren die nebulopen de is eñ bitende vanden hoefde totten darmē toe / eñ dan ſcȳndt die ſiecke ſcume eñ ampullen wt vandē welkē ypocras ſcȳpt wanneer datmen ſiet dat dȳe groue heffen ſcumich ſȳn in dat buuck euel datmē dparria hiet dien vlopet die fleume vten hoefde deſe lopinge wort genelen mit clepnre dȳeten want die ſa ke is dat hi te vele ghegeten heeft ende coemt deſe ſuucte van ſcarpicheden ſo ſalmen gheuē dinghen die een wep nich vercoelen eñ vuchtighē / eñ coemt die flecte vā lopinghe der humorē van den hoefde ſo ſalmen gheuen dinghen die den reume ſtoppē eñ bȳndē Eñ hier mede iſt wt vandē paſſien des buucs

¶ Dat li. ca. van waterſuchten

¶ Hydropiſis dat is een dwalinge der verduwelikēr doecht vāder leue ren winnende heffinge der ledē als cō ſtantinus ſcȳpt wāt wanneer die ȳduwe like doecht vercranct wort inder leuerē ſoe werdē daer veel oueruloedicheden indē lichaem die welke ouermits craft der wtdriuender doecht buten ouerge ſcȳpt winnē een opblaſinghe der leden deſe ſiecte coemt gemeynlikē vā drier hande ſakē als vā verhoudinge der o ueruloedicheȳt ſonō natuer werdē ſiege houden als in menſtruo dat dwalende is eñ in deſer ghelȳc wāt als dat men ſtruum op gehouden wert ſoe wort die moeder ſeer ghedruct eñ alle tlichaem ende daer coemt oec een heffinghe af ¶ Itē vander vlopinghe ō vuchticheit ſō der natuer werdē die geeſten onthōdē eñ die craftē werdē ghecranct eñ die o ueruloedichedē die daer ouer comē vā der onverduwelicheȳt makē eē heffin ge ō ledē wāt vanō onghetēpertheit ō gedaentē dwaelt die ȳduwelike doecht inō leueren vieruoudelic naō ȳgaderin ghe ō vier qualiteȳtē eñ alſoe werdē vier ſpeciē vā ydropiſis naden ouergāc ō vier qualiteȳtē ¶ Die eerſte is leucofleu mācia die welke coemt vā ongetēpert heit ō couthēpt eñ ō vuchticheȳt ende wort gehietē vāō witter fleumē leucos dz is wit ¶ Die anō ſpeci is ypoſarcha of anaſarcha eñ coēt vā ongetēpertheit ō coutheit eñ ō droecheit ¶ Die derde ſpeci is alclites eñ coēt vā ongetēpertheit ō hettē eñ ō vuchticheit ¶ Die vierde ſpeci is tȳpanites eñ coēt vā ōgetēpertheȳt ō hettē eñ ō droechtē ¶ Itē ſi comē in de ſer manierē wāneer dz die couthēpt eñ

die vuchticheit inder leueren ongetem
pert werden soe wort die verduwelike
cracht vercranct eñ van dier cranckich
eyt comen oueruloedichedē eñ die wer
den dan wtwaert ghesent buten bÿder
huut waer af dat een grote heffinghe
coemt die vā ongetemperder coutheit
eñ droecheyt coemt inder leueren eñ al
so wort oec die v̄duwelike doecht onge
tempert eñ v̄cranct eñ also oec een lut-
tel die wtdriuende doecht / eñ daer om
en laetse gheen oueruloedicheyt wt al
totten butensten der huut mer si werdē
onder tvleysch ghehoudē \ eñ daer om
hiet dese species ÿposarcha dat is ond̄
tvleysch of biden vleysche / want ouer-
mits der ongetempertheit der hetten
eñ der vuchticheit so werdē beyde dye
craften als die v̄duwende eñ die wtdri
uende v̄cranct bider ontbÿndinghe der
gheesten wāt die oueruloedichedē wer
den ouer al tlichaem verdreuen mer si
werden alleen gehouden tusschen den
buke eñ syfac \ syfac is een vel dat leyt
tusschen den vtersten buke eñ den dar-
men daer sÿn twe vellen als syfac ende
mÿrac eer datmen tottē darmen coemt
eñ dese speci wort gehietē asclites wāt
alsmen den buuc slaet so luudt hi als eē
botseel eñ coemt vā hettē eñ vā droech
ten eñ als dese twe onghetempert sÿn
so werden die gheesten ontbondē ende
als dan beyde die doechden alsoe ver-
cranct sÿn so werden die oueruloedich
eden vāder onuerduwelicheit grof ge
maect ouermits hettē eñ droechten eñ
werden ouermits die rokicheit ghere-
solueert die nz ouer al tlichaem gheste
ken en werden mer si werden bÿden bu
ke ghehoudē eñ dese species hiet tym
panites wāt sÿn buke luut als een tam
buer Item in die eerste specie is heffin
ghe ouer alle tlichaem int ouerste van
der huut wit eñ saeft ende duwet men
enen vingher int vleysch so blÿfter een
put staen eñ alleyncskē vergaet die put
te eñ die vrÿn is ongeuerwet wit ende
dicke Inder ander specie en is die hef
finghe niet soe groot mer haer vleysch
stinct die vrÿn is qualiken geuerwet eñ
dunne In die derde specie is die buke
opgheblasen ende luut alsmen daer op
slaet als een butzeel eñ die vrÿn is root
eñ dicke In die vierde speci luyt die bu
ke als een tambuer eñ die vrÿn is ghe
uerwet eñ dun dye hals eñ die vterste
leden werdē cleyn die nazelockē scarp
die oghen hol eñ ront. Die twee eerste
specien machmen ghenesen eer si ghe-
confirmeert sÿn eñ die twee leste voer
die cōfirmaci werden si nauwe ghecu-
reert mer nader cōfirmacien nÿmmer-
meer ÿdropic⁹ is heffende indē lichaē
weke swaer wichtich ende dorstich die
welke hoe dat hi meer drinct hoe dz hē
meer dorst ende hoe dat hi meer drinct
hoe dz hi crancker wort eñ meer heffet
ende na dien dat haer siecte diueers is
daer na salmen hē diuers medecÿn ge
uen als die wÿnt scheydē eñ die humo-
ren v̄teren die binnen den huut sÿn en-
de men sal die leuer starken vandē wel
ken men alle dinghen vÿnden sal in vi
atico cōstantini eñ in velen anderē prac
tiken vā medecinen

Dat lv. ca. vande gheelsucht

Hictericia of aurigo dz is int ghe
meyn te segghē gheelsucht eñ is
besmettinge d̄ huut sond̄ enige onghe-
likicheit d̄ huut eñ mē seyt in plateario

datter drie ſpecien ſijn vanō geelſocht als ſoffranich vāder natuerlijker colera eñ groen ende ſwart Die eerſte ſpeci hiet aurigo want ſi den menſche gheel maect als gout Die ander hiet groen ō dat deſe ſpeci der colera naeſt is ſo werden die luden groenachtich Die derde ſpecie hiet ſwart wāt ſi coemt vā zwarter ȳbarnder colera eñ ſi wort vā hettē eñ vā opſiedinghe des bloets ouergaē de inder coleram ouermits hetten die daer ouerulopēde is eñ dz bloet venȳn de wāt ſi wert mede gedragē tottē ouerſten ō hupt eñ venȳntſe eñ ȳkeertſel On derwȳlen coemt ſi vā beſtoppinge des ouerſten of des nederſten zweetgaets der kiſten vander gallen wāt die colera ſtuet opter leueren ende venȳnt dat bloet Onderwȳlē coemt die ſuucte vā enē apoſteme eniger ſpiſē of des drācs die corrumpeerlic is vā enigen bete of ſtekinghe eens venȳns diers Jn deſer manieren wort dz bloet beſmet eñ ouer ghelepnt tottē voetſel der leden eñ corrumpeert eñ beſmet die leden na dien dat die venȳntheit is Jtem deſe volgē die heete gheelſocht als ſmettinge alle des lichaems eñ ȳwarminge ō rechter ſiden/ dorſt \ bitterichept des mōts zericheit des voerhoefts \ beperinghe der oren /die mȳn is geuerwet wes ſcume is ſoffranich of groen of ſwart Eñ alle dingē die vandē lichaē ūtgelepnt werdē die werdē vā hettē beſmet eñ ȳwandelt alle ſakē ouermits dier ouerſter beſtoppinghe eñ die neȳſte ſijn alle ſeer geuerwet \ eñ het is ȳkeert vāden underſten Eñ als die ouerſte meeſt geuerwet ſijn ſo ſijn die nederſte minſte geuerwet Jtē is deſe ſiecte vandē coerts eñ vāder cracht ō naturen naden ſeuen dach in enighen dage indē welkē waer tepkēn te openbarē pleghen mit ȳminringhe des coertſen eñ ȳlichtinge des ſieken eñ aflatinge der quader toeuallen betepkent goet wāt alſulke verwinghe betepkent dz die materj des coertſen geſuuert wert eñ en is dit niet ſo betepkenet quaet eñ meſe wāt het betepkent dat die materi die ouerſte lede begheert of om datter materiē alſo veel is of om des roecx wil eñ om der ſcarpicheit als galien? beſchepdelikē ſept inden amphoriſmen Jtem aldus ſulkē paſſi pleecht geneſen te werden mit laten ter aderen eñ ouermits toeſettinge der dinghen die de vercouden eñ veranderen ende ſonderlinge omtrent die leuer want daer wort dat bloet weō gemaect als in ſijnre kōtepnē Jtē men ſal geuē vā binnē eñ inder dpeten eñ inder medecinē dingē die de hettē verdriuen eñ dz bloet ſuuerē ende dz ſi die quade ſchickenis des bloets vanderē Eñ comet die ſupcte vā ȳſtopthedē ſo ſalmen geuē dingē die ſchepdende eñ openen de ſijn eñ niet te heet crude

Dat liȳ. ca. vanō aenbepē of ſpenen

EMorop de ſijn v. aderē die int fōdamēt ſijn vtē welkē menigerhā de paſſiē comē daer comē opheſkinghe ophoudinge bloedinge eñ onōwilē die oueruloedichedē ouergelepnt tottē delen ouermits craftē ō naturē eñ als die aderē gebrokē ſijn ſo werdē ſi wtgelept eñ tlichaē wort vā menige ſuuctē ȳloſtmer is die lopige ſonō mate of alte grote ſo comē daer veel paſſien wt eñ als ſi vā gewoentē gehoudē werdē ſo volgē dair grote ſiechedē na als ypropiſis dz

is waterzucht theringe des lichaems
razerie eñ melancolie eñ deser ghelike
Item in deser manieren werden si hef
fende die oueruloedicheden sijn dicke
eñ heffich die nedergaen tottē mondē
d̄ aderē eñ makense grof eñ dicke waer
af dat si heffen eñ drijnten Item onder
wijlen werden die mondē der aderē ge
dwonghen eñ gedicket vander groter
droecheit Item onderwijlen werden si
gebarnt om hare grote lopinge wil vā
den cyrurgijns eñ werdē also ghestopt
eñ dan werdē si cume of nymmermeer
geopent Item onderwijlen werdē dye
hoefden vandē aderen gestopt vander
dickicheyt des bloets eñ onderwijlen
vā scarpicheyt des bloets eñ van sijnre
smeltinghe werdē si meest geopent eñ
nader groter ophoudinge volcht swa-
richeyt des hoefds bleecheit des aen-
sichts zwarticheit lasticheit eñ oec dis-
posici der nyerē der dyen totter water
sucht eñ ter teringhe Itē cranckicheyt
eñ magerheit des lichaems volcht dē
groten lope der aenbeyen v̄wanderlin
ge der verwen zericheyt eñ knaghinge
des nedersten lichaems eñ ist dat si ste-
deliken duert eñ si sond̄ maet is so wint
si alte quade passien Itē ist dat die mon
den der aderen alte zeer lopē soe salmē
se stempē mer dz sal alleyncsken wesen
ist dz die passi out is op dattet bloet nz
te haestelic wederslagen en werde dat
tet dan tot enen anderen lede ghestort
mocht werden eñ datter dan een quad̄
suuct of quaē waer af dz ypocras seyt
Het is vrese den genē die de aenbeyen
lange gehadt hebbē datmēse hē al toe
geneest tē si datmē daer een ader open
laet Eñ ist dat si alte seer gesloten wer-
den so salmense weder op doen mit me
decinen die openē eñ die scheyden

Dat liij. ca. vande passie d̄ nyeren

Die zericheyt vandē nyeren wort
vandē grieken nefresis gehieten
welke zericheyt zibbicheyt hiet mitten
lāckeuel nochtans schelen si wāt die se
richeyt vā colica passione dat is tlācke-
uel dat is wandelbaer eñ onstadich wāt
enen dicht lopet vander eenre zide ter
ander mer die weete vā neufresis is ste
dich Item die leynden of die nyeren li
den ond̄wijlen vā heffeninge eñ onder
wijlen vā vervullinge der humorē ond̄
wijlen van wijndicheyt onderwijlē vā-
den steen alle dese brengē grote weete
in sonderlinghe is daer hetten inder sa
ken wes teyken is hete vrijn scarpe ze
richeyt eñ stekende eñ is dair coutheit
inder saken so is die vrijn raeuwe ende
die zericheit traech die steen eñ die zan
dekens eñ menigerhāde oueruloedich
eit comē indē nyeren dicwijle eñ dat te
voersten vā dranc slimich waters ende
vā grouer dyeten wt desen sijn bestop-
pinghe indē nyeren of inder blasen. eñ
onderwijlen werden si v̄keert int wesen
eens steens of der zandē ouermits die
werckinge der groter hetten eñ die ge
ne die de steen hebben veruolghen veel
ongemakē als swaricheit des orinens
lāceuel eñ deser gelike wāt mitter stop
pinge d̄ stenē werdē die wegē der vrinē
bestopt. ōderwijlē een deel eñ dā coem
ter die coude pisse af als wāneer yemāt
mit pinē of alleyncskē drupelen sijn ori
ne als hijse maect eñ ond̄wijlē altemael
eñ dan wortet mit allē gheweygert eñ
wort gehieten dissenteria Itē vā tayē
slimighen humorē indē nyerē eñ inder

blasen coaguleert wort die steen Item in den iongelinghen wasset hi principaliken inden nperen eñ inden kinderen wasset hi inder blasen wāt haer hals vanden blasen is enge ende obiet die natuer wt te gaen waer af dat die steen comt als cōstantin? sept Item inden kinderen is die vrijn grouer vāder slimiger dpeten \wāt een dinc dat tap eñ slimich is dat is abelre te bewonghelen eñ daer om coēt eñ gropet die steen dicwijle in clepnen kinderen Item het wort bekent wāneer die steen inden nperen is of die materi des steēs ouermits slapinge des voets eñ der dpen vāder rechter sidē ist dz die sake inder rechter nper is\ mer ist in die lufter dpee soe is die sake in die lufter nper eñ is die ziecheit in die blase dan is die sake benedē indē buke bidē buuc haer eñ daer ōtrent Item die zandekēs die comen vāden nperē sijn root eñ die vanden blasen comē sijn wit Item die steen die gewonnē is vā slimighen humoren wort lichteliker ontbōden eñ wtgedrue dan die zandekens Item indē wiuen wasset zelden die steen of seldenre dan indē mānen om die rume toepaden eñ om die crāckicheit der hettē die de humoren drogende is eñ vsteenēde eñ om die menigerhande purgacien wāt veel ouerluoedicheden werdē mittē mēstruoligen bloede wtgelept also sijn die sieken te purgeren indē hetē eñ indē openenden dicwijle te baden eñ men salze wel vuncken mit vduweliker spisen eñ drācken eñ mit warmender medecinē die openende sijn eñ suuerende eñ men moetse onderwijlē den chrurgijen beuelen sonderlinge die kinderē eñ die ghene die noch wassende sijn eñ inder outheit is \die sindinge weselic wāt ouer dz xl. jaer so en wort dese passi nz ghecureert als ghelept wort in amphorismis Item onderwijlen gheuallet dz die sieke sijn water nz houden en mach welke passi mē dpampnes of dpabetica passio hiet eñ dese geualt als cōstan. sept om ghebreck des outhoudēs wāt daer is veel eñ starke aentreckinge vō humorē totte nperen eñ daer wort veel wtsepndinge der ouerluoedicheit totter blazen eñ dz si nz draghen en mach dz werpt si van haer ouermits vō vrinē Item onderwijlē geuallet vā ōmorwinghe vō humorē eñ vā ontlappinge der lacertē indē hals der blazen eñ onderwilen gheuallet van zwaricheit des slapes eñ veelheit vō humoren als in onwetende kinderē eñ in den genen die in haer bedde pissen \eñ in drōcken mēschen \het is deser luden epgē dz si altoes drinckē willē eñ men kanse cume mit water sat gemakē \als cōstan. sept \wāt hoe dz sijt drinckē soe ghieten sijt wel benedē wt vnderwilē comet vāder humorē die haestelic stoppende is die wege vāden pissen eñ wtsepdende daer die gehoudē vuchticheit mit craft der persinge \desen die dese siecte lidē sijn noot dingē die de hetten vdruckē \eñ stoppende confortatiue eñ oec dingē die de warmte vñ nperē vwreckende sijn ende datmē die zenē die daer vmorwet sijn vduwēde eñ brocht se weder tot bequamelikker staet dit geschiet mit dranc eñ mit electuarien ende mit plaesterē eñ saluē Item die vroede medic? sal altoes hoedē in desē sakē dz hi altoes daer nz toe en doe dinghē die alte vucht sijn wāt si soudē seer quetsen al morwende noch oec alte droghe

dingē wāt si soudē die hettē scerpē mer
nv dese nv die op dz die sieke ghewas-
schen mit coudē gevuchticht mach wer
den eñ v̄coelt ende vāden drog en wort
die vuchticheyt gedwōgen eñ dz sieke
lit wert gestarct eñ bouē allē dingē sal
die dyete getēpert sÿn wāt die hete din
gen hinderen dē nyeren eñ dē lendenē
alte seer Eñ dinghen die alte cout sÿn
v̄tragen die v̄duwelike craft ind̄ substā-
cien der leuerē Itē hernia is een velle
kÿn des buucs als cÿfac eñ is een scorin
ghe | syphac is eenrehāde vellekÿn dz
die voedelike lede scheyt vādē ledē die
daer winnēde sÿn ghelikerwÿs dz dya
fragma is eē vellekÿn dz die gheesteli
ke ledē scheydt vāden voedelikē leden
wāt wāneert gevalt dat sÿfac gescoert
wort so moetē die darmē ned̄waert gli-
den indē budel vāden cullē \ eñ daer af
heeft die mēsche grote pine dicwÿl on
derwÿlē coemt dese passi vā butē als vā
heffen of vā springē of vā deser gelike
Onderwÿlē vā vallē of vā slaen of van
stoten eñ vā deser gelike | ond̄wilen vā
groter wt reckinge d̄ ouerster ledē alst
gevalt in gevāgen ludē diemen pÿnt eñ
ouerhaelt of vā alte veel roepen of san
ge eñ vā deser gelike eñ onderwÿlē co
met die passi vā sakē vā binnen als van
alte groter barnliker hetten eñ vā scar-
picheyt der heter humorē die dz velle
kÿn scheydt eñ snÿdt \ onderwÿlē vā al
te grote vuchticheit die de zenē eñ die
lacerten ontslappende is eñ in wat ma
nierē dattet gevalt int begin machmen
hē lichtelitste helpē eñ sonderlinge dē
ionghen eñ is die scoer groot eñ v̄oudt
eñ dat die zeen oec ghescoert is soe en
machmen hē nauwe of nīmermeer hel
pen ten waer mit groter cōsten als cō-
stan. seyt nochtās pleecht si genesen te
werden die hernia ouermits goed̄ dye
ten eñ mit medecinen eñ ond̄wilen mit
snidinge eñ mit cÿrurgien die auctoers
seggē men sal alsulkē siekē helpen mit
stiptiker medecinen die slutende sÿn eñ
mit electuarien binnē genomen eñ mit
badingen eñ mit saluen/ eñ bouen al is
goet cleyne dyete eñ dat hem die sieke
wachte vā baniken ende vā veel beroe
rens eñ oec moetē si hē wachtē vā veel
spisen die veel wÿnts maken.

Adat lv. ca. vā arthetica passio
Arthetica is een zericheit eñ eē pas
sie d̄ coetkens of d̄ ledē als der hāden
eñ d̄ voetē mit drÿntinge eñ mit steectē
welke siecte als si inden handen is soe
hietse cÿragra eñ als si inden voeten is
so hietse podogra eñ inden lācken hiet
se sciatica dese passie coemt vā colerikē
bloede eñ vā fleumatiger humoren eñ
eñ dicste coemt dese suuct vāder reuma
tiger saken als daer bloet inder sakē is
dz wort bekent van dz die stede root is
eñ heet / eñ dat die aderen heffen daer
die sieke stede is eñ van heter eñ vuch
ter dyetē die daer voer ghegaen is eñ
oec coemt dese siecte nader etatē eñ na
der tÿt vāden iaer als in die leyntē son
derlinghe alst bloet inder saken is Itē
als die colerighe humoer inder sakē is
dat wort bekent vā groter zericheyt eñ
van wtstekinge der zenen eñ vā droech
eyden eñ vā hetten eñ vā dat die stede
een luttel geheuen is mit rootheyden
eñ mit wat geels dair ond̄ gemengt eñ
sonderlinghe wort dese beroert indē so
mer eñ als eē mēsche hete eñ droge spi
se neemt eñ dattet in enen hetē lāde is

eñ dicwÿle lozet die menſch onꝺ eñ bo-
uen colerige oueruloedicheden die he
te dingē ſÿn hē cōtrari eñ die coude ſÿn
hē goet. eñ als die fleume inder laken
is dz wort bekent bÿder ſtede want die
ſtede is wit mit luttel roothepdē of mit
ene gheelicheit eñ die ſteecte en ſÿn nz
ſtarck eñ inder dpeten eñ oec naden lan
de Eñ als ſi coemt vā reumatigher ſa-
ken dz wort bekent vā ſwarichept des
hoefds eñ vā lopinge der humoren eñ
men voelt tintelinghe eñ lopinge dz rug
been langs eñ ouer den ſcouderē Deſe
ſuucte is alre quaetſte. want deſe trect
die zenen der coten eñ der ledē vanden
hāden eñ vandē voeten te ſamē. eñ ver
teert daer die ſubſtancialige vuchtich-
ept eñ maectſe doxre eñ ſluptſe alſo dat
ſi daer nz mede doē en mogē eñ maect
ſe knoxrich eñ knoeſtich eñ leliken deſe
ſuucte en wort nz haeſtelic geneſen en-
de is ſi ꝺoudt ſoe wortſe cume geneſen
eñ ſonderlinge als die leden alſo ꝺhart
ſÿn eñ ſo knopich. die humoer die daer
miſdoende is ſalmen purgeren mit be-
quameliker medecinē eñ men ſal hem
tbloet ontrecken iſt dattet bloet inꝺ ſa-
ken is die zericheit ſalmen benemē mit
couden dinghē eñ als die humoer cout
is ſo ſalmen hē helpen mit warmē din-
ghen als mit plaeſteren eñ mit ſaluē eñ
die ſieke ſal hē wachten vā grouer ſpi-
ſen eñ ſonderlinghe vā dien die heffin
ge maken wāt die tape ſlimichept hin-
dert eñ beſwaert deſe zuuct dicwÿle

Dat lvi. ca. van gutta ſciatica

Gutta ſciatica is eē weete die waſt
van humoren die neꝺ gaen in die
groue zeen die welke is tuſſchē dē gro
uen lacerten der hancken benē als cō
ſtantin⁹ ſept deſe coemt dicwÿle vā tap
en humorē in die hollicheit vāden hanc
kebeen eñ ꝺgaderen daer al ouer een ō
derwÿlen waſſet deſe paſſie vāden hu-
moren des bloets mitter roder coleren
ghemengt eñ alle deſe ſÿn ſake der ze-
richeit welke zericheit neder gaet indē
benen al totter verſſen eñ totten clepnē
thee des voets wes redē is als cōmē-
tator ſept. want deſe groue zeen gaet
recht midzen doer die dpe eñ doer die
ſchene al totten hol vāden voet buten
eñ daer na totten clepnē thee. eñ dit is
die ſake waer om dat die zericheyt alſo
verre gaet ende daer om iſt oec die den
ſteen hebbē dat ſi oec creuelinge inden
voet voelē in die ſelue ſtede des voets
om die beſtoppinge ꝺ zenē waer af dat
die gheeſten tot dier ſtede nz wÿlikē lo
pen en moghen Item die zericheyt is
onꝺwÿlen in die een ſide eñ onꝺwÿlē in
beyden ſiden mer ſi is quader in die luf
ter dā in die rechter waer af dat die re-
den is. want dz in die rechter ſide ꝺga
dert wert dz wort bet ꝺduut eñ veel raſ
cher dan dz in die lufter ſide vergadert
wert Indē iongelingē als daer hetten
inꝺ ſakē is ſo is daer grote ſteecte ende
barninge in deſen is goet bloet latē on
der dz enkel vanꝺ aderē dieuen ſophe
na hiet eñ ſtaet binnē dē voet eñ die wi
uen hietenſe die moeꝺ ader eñ men ſal
den ſiekē purgerē eñ geneſen allimē de
den in arthetica Itē ſo wie deſe ſuuctē
hebbē die moetē hē ſonꝺlinge wachten
vā ꝺvullinge ꝺ ſpiſen eñ des ꝺrancs eñ
te voerſtē vā banikē wāt dz ſpul ſcarpt
die reume alte zeer eñ beneemt die ꝺ-
duwinge om die ꝺliesinge ꝺ geeſten eñ
des puerē bloets als cōſtan. ſept Men

sal tlichaē eerst binnen purgerē esī dan salmen daer dingē die nut sȳn butē op leggē anders en baet die medecȳn lut tel vā buten Men moet die materi dȳe de sake ō suucten is eerst ōwandelē Item dyascorides sept datmen die sieke stede stouē esī bapen soude mit warme melle van enen osse ist dz hi ghesolueert wert in edic mit galbano esī mit wperoeck

Dat lvij. ca. vande zericheit ō voeten

Oddogra als cōstan. sept is een zericheit ō voetē esī sonderlinge vā der plāten esī vanō veersen mitter wtstekinge esī cloppinghe der zenen dese palsi coemt vā quaden humorē die neō gaen totter verssen esī ist dz die humoren cout esī grof sȳn soe wort daer een grote heffinge met die steecte en is nz groot wāt die voeten hebbē luttel vleysche esī daer om en mogē si nz seer hefken wāt die heffinge coemt meest inden vleysch esī in vleyschigen stedē dese palsi coemt den genē toe die saeftelikē ende leckerliken leuen esī die veel rusten esī die hē seluē luttel arbeydē esī die hē nz en scuddē vāden oueruloedigen humoren sonōlinge als si veel etē esī veel drincken wāt vā sulkē dinghen comē oueruloedighe humorē die welke tottē voeten driuē esī sonderlinge wāneer dz si cranck sȳn dz si die oueruloedige materi nz vā hē gesteken en konnen esī sōderlinge datter vā baniken toe quaem wāt dz baniken beroert alle datter te samen hangt andē lichaem als constan. sept esī ōhettet \esī daer om beroert die humoren esī slapt die zenen esī scoertse waer af dat geualt dz die gene die gelubt sȳn nz en podagrizeren dz is dz si twoet euel nz en hebben wāt si nz en baniken noch die kinder esī die wiuē seldē esī dat is daer ō wāt si gesuuert werden mittē mēstruo Item als dese suuct den iongelinghen toe coemt in die lepnten wort in xl. daghē genesen als ghesept wort inden herfst esī duert tottē winter toe so is si swaer te genesen als gesept wort indē amphorismen wes teden die cōmentator geeft naden oerdel ō astronomyen aldz /die eerste etaet ō manen is heet esī vucht die anō heet esī droge die derde cout esī droge die vierde coude esī vucht Esī in die eerste etaet wort die materi gescepdē ouermits ō hetten esī ouermits ō vuchticheit wort si ouer al gespapt In die anō etaet wort si gelȳc gehouden Inō eerster etatē der vol ghender manē wort si volcomelic ōduwet waer af inō etaten des maenschȳn dz hete esī droge is wort die materi mit allen ōteert binnē vi. wekē die welke xl. dagē sȳn so wort een volcomē genesinge sonōlinge indē zomer esī indē herfst esī indē winter is die materi alte dicht in malcāderē /men sal die materi deser passiē eerst purgerē daer nae buten mit coudē dingē weōllaen wāt hete esī scepdende dingē en salmen int begin dz leggē wāt die sake reumatike is/ esī ist dat die materi cout is so salmēse te matē wederslaen mer in hetē sakē mit starkeren repercussȳf op dz die materie niet hert en wert daer na salmen ozbarē badinge esī sukkumigacien esī smeringe warm of cout na diē dz die materi begeert esī die sieke sal geuoedt werdē mit lichter dȳete esī getēperō esī die sieke sal hē altoes wachtē vā winen esī en sal nz te veel arbeydē mer in die middel mate Dz lvij

Hosteā is eē ca. vāō apostemē ōgaderige ō oueruloediger huōrē in enige lede makēde daer eē ōrottinge esī

hefftinghe als constantinus sept Item een lit wort wel gheapostemeert onderwylen van eenre saken vā buten als vā slaninghe vā wonden vā vallen vā brekinghe of vā stotinge eñ van allen aldus sulken werdē die humoren beroert ende sī lopen dicwyle totter zere stede eñ als sī also te gader gestoten eñ getredē werden onderlinghe so werden sī verhet onderwylē coemt die apostеme vā der saken vā binnen vā oueruloedichеden der corumpeerder humorē die dicwyle tot enigher stede vlopen eñ toe lopen eñ dat wort tweerhande wāt onderwylen van vergaderinghen der materien indē properē leden onderwylē van lopinghe der materiē vandē enen lede in dat ander Eñ alsulke toeuloopinge is veel die sake als constātin? sept Die eerste is starcheit des leeds datter verdriuende is. want sommige principael leden eñ edel ontcōmeren hem vāder oueruloedicheyt als die herssen ontcommert hem vander fleumatiger humoren ende vāden roke Die ander sake is cranckicheyt des leeds datter ontfanghende is wāt die cranche ledē ontfāghen die oueruloedicheit die neder comende is vandē ouerstē die starcste sīn als die huut eñ dz vleysch etc. Die derde sake is veelheit der humorē die welke als sī oueruloedich sīn indē meesten aderen werden weder ghestort totten minsten aderē onderingaende dat wesen der geliker ledē eñ dattet oueruloedighe voetsel loept totten lede eñ wort ghesloten vāder naturē eñ maect een apostеme Die vierde sake is die rumicheit der toepaden bȳden welken die humoren lichteliken vlopen vā ledē te lede Die vyfte sake is smeltinge der humoren eñ subtilicheyt die welke vā lichter beroeringhe lichtelicsten gegoten werden eñ gespraylt eñ als sī ghegoten sīn in enighe ledē so werdē sī weder te samen ghegadert eñ daer ouermits ō bitterichеit des gedwongen leeds werden sī getreden eñ te zamen ghewreuē eñ comen te lesten totter brottinge Die seste sake is onderlettinge der ledē wāt die onderghelette leden ontfangē natuerlic die oueruloedicheyt ō ouerster leden gheliker wys dat die ledē vandē hoefde disponeren of schicken hoer oueruloedicheyt onderwylen totten lacerten eñ totten bandē ō kelen eñ daer coemt af squinancia onderwylen totten leden vander borsten eñ daer coemt af apostеme opter longhen of opter leueren eñ aldus vandē anderen Item die apostеme coemt in deser manieren als wanneer datter vele quade humorē sīn die vander hetten of vander craftē niet verteert en moghen werdē eñ dat sī ōt fanghē sīn inder hollicheyt der leden so ziden sī op eñ verrulen gheliker wys dz een deech indē ouen ghesteken verdroecht wort vandē viere ontfangt int ouerste vanden deghe een korste daer die crume onderscuult also die humoer die daer ȳgadert is siedt op ouermits der hetten maect eenrehāde kerstelinge onō die welke scuult die brotte humoer eñ die hefftinghe eñ alsulke hefftinghe die hietmen apostеme Eñ onō wylen coemt hi vā wyndicheden eñ dā hiet hi bubo Onderwylē coemt hi van simpelre humorē gheliker wys dz van den bloede coemt flegmon wes tepken sīn rootheit van hetten des bloets eñ

die hardicheit coēt om datter veel materien is eñ daer is cloppinghe om die wȳndicheit diese verdrȳft eñ daer is zericheit om ō wtstekinge wil \eñ daer is hetten om die hete natuer / eñ daer is heffinghe om datter materien veel is eñ also wort oec wel een aposteme van slechter roder colera eñ wort gehieten herisipila dat is theplege vuer ōkeert wāt het mach bet hieten thelsche vuere eñ het wort oec een aposteme vā puere colera eñ met dat lit daer hi in is \eñ hiet vāden mepsters helsperustiomen? dat is hem seluen knaghende Item in gheliker manieren wort een aposteme vanō fleumen eñ wert ghehieten zima of palus dat is een gebroecte want gelikerwȳs inden broeke veel overuloedicheden eñ slimicheden is also ist in desen aposteme indē welkē ist datmē dair enen vinghet op druct so wȳct hi voerden tast eñ daer blȳft een putken staen in die midwaert mer daer na als die vīger en wech is so coemt die materi allepnclken weō Die tepken van desen aposteme sȳn dese wittichеit wāt die materi is wit \ morwicheit wāt die materi is vlopende eñ daer wort zericheit gevoelt Item indē aposteme die vā colera rubea coemt sȳn cōtrari tepkenē wāt der hettē is veel daer om wort die materi hete ende daer coemt rootheit mit gheelheit gemengt want die colera en is nz root mer soffranich grote zerichept eñ steecte want die materie is scarp Item vāder melācolien coemt oec een aposteme \eñ is die materi al buten soe wortet sclirosis eñ is si een wepnich binnen eñ een luttel butē so coemter een aposteme af ter gelikenissē vā enē creeft die mē kanker hiet gelȳc als die rugge indē kreeft hoech schȳnt of blȳct eñ die armē wtgestekē sȳn indē sidē alsoe is in desen aposteme eenre hāde drȳntinghe in die stede des rugs eñ sȳn telgerkēs sȳn gestrect ghens eñ haerwaert in die stede ō armē allepnclkē crupēde eñ metende die zenē eñ dz vlepsch sonō voelēter manierē vā enē creeft die tepkē dair af sȳn dese \grote hardicheit wāt wanneer die materi aerdich wert eñ die melācolye zeer daer in gepact soe coemter kanker af eñ die verwe dōcker is want die materi en is nz alte swart eñ die zericheit is clepn of niet om sȳnre onvoelichept wil wāt die materie heeft twee dodēde gedaētē als coutheit eñ droechеit wāt si knaget eñ corrūpeert altoes haer vlepsch totte wortelē der zenē toe eñ venȳnt oec die beēre die hi raect \ eñ daer ō is dese kāker alte hart te ghenesen eñ dicwȳle volchter die doot na Itē onō allsulke corroderēde of metende apostemē is dit die regel \ want. noli metāgere is eē cancrose aposteme int aensicht eñ met allepnclkē mer min dā die anō Itē die wolf meer eñ herisipila alre meest Itē die fistel en met nz mer si ōrottet al dz bi haer is als vlepsch zenen eñ aderē eñ maectse tot etter eñ oec ōderft si die beenre ten lestē dese coemt vā wondē die qualikē te genesen sȳn eñ qualikē ōwaert \waneer dz been dz onder ō wonden ghelet is geuenȳnt wort mit etter wāt wanneer dz voetsel daer toe coemt so wortet in etter ōkeert also wort dz overste ghecorrūpeert eñ vlopet / onderwȳlē wert si ghesloten eñ onō wȳlē breect si weder op eñ ist dat si veroudt is so machmense qualiken ghenesen Itē dicwȳle werden daer veel gaetkens omtrent den rechten gate. Item

die fistel heeft binnen een diepe eñ eẽ
wide wonde of gat mer recht voir is si
enghe eñ mit harden kanten buten ge
lijc dz een veder is omtrent den rugge
eñ also is die kanker verkeert wãt die
is buten wijt eñ binnen enghe eñ daer
om is hi quader te ghenesen Item on
derwijlen wasset een fistel vãder reumẽ
of van eenre wonden die voer gegaen
is ondwijlen vã enen aposteme die qua
liken te ghenesen is eñ sonderlinge als
si alte vucht werdẽ eñ daer werden di-
uersche gateren dye water wt gheuen
van menigherhande verwe \nv wit nv
gheel eñ ist dat die gater hier sluten so
breken si anders waert op \het sijn and
apostemen die ghewonnen werdẽ van
cõtrarier materien alst openbaert in an
trax die welke cõstãtin⁹ karbũkel hiet
want hi barnt als een cole eñ dese was
set van eenre verwoeder materien en-
de venijnder eñ vã eẽre dubbelder ma
terien twelc openbaert biden linien me
nigherhande verwen \hi heeft een vir-
guleerde form als mit veel stremen eñ
si sijn daer root bloedich eñ sommighe
wittachtich eñ fleumatich eñ sommige
sijn dair doncker eñ melancolioes ende
sommighe blonde vãder ghesoutenre
fleumen eñ alsoe vanden anderen on-
natuerliker humorẽ | die teykẽ vanden
antrax sijn \zericheyt die onlidelic is eñ
swaer barninghe eñ steecten indẽ bodẽ
eñ int hoeft vandẽ aposteme een puust
ken oft een blaesken waer eñ daer gaet
of een ziden vadem waer vã dien puust
ken tot inden bodem Item totter curen
ende totter genesinghe der apostemen
pleechtmen int beghin dingen dair op
te legghen die wederslaen ten waer dz
die materi vwoedt waer eñ venijnt als
in herisipila eñ in antax | want die twee
en salmen niet wederslaen mer men sal
daer op legghen dinghen die saftighẽ
op dat die venijnde materi nz totten bin
nensten leden geslagen en werde daer
meerre quaet af comen soude daer na
als die aposteme inden staet is so salmẽ
daer dinghen op legghen die scheydẽ
morwen eñ ripen\ eñ als die aposteme
geopent is so salmen dat etter wt doẽ
eñ suueren den aposteme eñ winnender
weder goet vleysch in eñ heylenen toe
Itẽ totten anderẽ apostemen wes toe-
uallen quader sijn salmen daer toe gaẽ
als totten cenker eñ totter fistulen en-
de deser ghelijc \daer salmen den siekẽ
eerst van binnẽ purgeren na dat die hu
moer is eñ daer na salmen daer op leg-
ghen als elken toe behoert teghen dẽ
canker salmen besighen dingen die bar
nen eñ corroderen\ eñ teghen die fistel
dinghen die droghende ende verteren
de sijn eñ die dat etter suuerẽde sijn die
welke is dz si niet en batẽ so moetmen
mitten messe daer toe. wãt het is beter
datmen een lit vãden lichaem vliest dã
dat lichaem mit allẽ vderft worde Itẽ
tegẽ die venijnde apostemen als teghẽ
dẽ antrax moetmẽ haestelic boet soekẽ
eñ behendelic wãt si doden snellic ten si
datmen hẽ wijselic te hulpẽ coemt dair
om is die besten raet datmẽ hem bloet
laet aen die selue side daert seer also na
alsmen mach op datter ãders geen sa-
ke en is die hem hinderlic is ende ym-
mer nz in die cõtrarie side op dz die ve-
nijnde materi niet tot enẽ anderen ede-
len lede ghetoghen sal werden. ende
datmen dan naden laten goede fine dri

akel neme mit warmen wȳn Ende men salze op die zere stede smerē eñ dit doet so dicke thent die ātrax doer breect wāt dan ist sonder wese Item dz selue doet doder van enen epe mit soute of scabio se ghestoten eñ daer op ghelept eñ altoes salment dicwȳle ȳnuwen wāt die apostеme is so heet eñ ȳdoret vluchs alle dinck datmen daer op brengt

Dat lviij. ca. vander apostemen

Ulcera dat sȳn eenrehande clepne blaesk̄ens die welke dicwȳle risē inden lichaem mitter humoren die tusschen velle eñ vlepsch sȳn eñ werdē vā constantin⁹ int epnde vā viatico ulcera ghehieten daer om dat si int ouerste vā der huut een ontstȳndinghe maken eñ een scorinche der welker materi is een subtȳl vuchticheit des bloets of der colera vandē binnēsten totten butēsten ouermits cracht der naturē des quaden toeuals diese steken totten ouersten der huut vandē lichaem alsulke puustkens recken die huut eñ maken daer eē ioec kinghe eñ een tintelinghe indē vlepsch eñ si lichten die huut vāden vlepsch eñ het is te duchten bliuē si daer altoes dz daer malaetscap af comen sal eñ so wie daer vȳ of wesen wil die sal hen binnē purgeren vandē hetē humoren eñ van den oueruloedigen humorē die ghecorrumpeert sȳn daer na sal hi orbaren badinghen die droghen eñ ȳteren na dat ter humorē luttel of veel sȳ die de huut also quetsen eñ hi sal sȳn dpete slappen eñ hi sal altoes in dpe weer wesen wat te arbeyden

Dat lix. ca. van sweringhen

Dstule of papule dat sȳn eenrehāde ȳgaderinge oft apostеemkēs waren eñ daer coemter veel int ouerste vander huut des lichaēs allepnclkens want dpe natuer steect die oueruloedighe humoren vā haer eñ heten daer ō pustule vā remigio want het sȳn eenre hande clepne puustkens of blaesk̄ens daer venȳnde vulnis wt gaet ende verbarnt dat vlepsch binnē Item pli. hiet dese puustkens pocken indē iongē kinderen eñ onderwȳlen oec indē volwassen inden iongen kinderen ist salich alsulke puustkens eñ brengen gesontheit in als die cōmentator sept Item die pocken wassen vander corrupcien eens verrots bloets want waert sake dat si indē kinderē of indē volwassen nz wt en braken so waert te duchten datter malaetscap na comē soude Item si werdē indē iongen vā menstrualighen bloede dair si indē buke der moeder mede geuoedt werden die welke mit craft der naturē totten butensten ȳdreuē werdē eñ alsoe werden si vander toecomender wesen verlost. onderwȳlen gevallet indē volwassenen eñ indē ouden die coertsen dz die puustkens wt brekē mit cracht ō naturen die de materi des coertsen ȳdrȳft totte butensten der huut eñ daer om en salmen desen noch dien weō slach maken op dz die materi nz binnē geuoert en wert want die materie bi na ȳwoedt is nochtās salmen ōtrent den oghē een clepn wederslach maken op dattet etter der puusten dat ghesicht nz en quetse Mer in allē anderen steden sal die wise medicus dpe materie wtwaert trecken alsoe seer als hi pmmermeer mach sonder totten oghen want daer salmen se wederslaen Item dpe voetster dpe sal haer wachten of dpe medicus alsoe

also wel indē clepnen als inden volwas
sen dat si die puusten niet en breken om
ioeckels wil voer tijt of eer tijt is sonō-
linge int aensicht op datter ewelike nz
en bliue lelike liclaenwen Item van veel
anderē sakē wassen puustkens inden li
ue no vā fleumatiger materien die wit
mowe eñ vlopende sijn no van coleri-
ker materien \ eñ dese sijn hart eñ scarp
want die colerike humoer als die ghe
goten is tusschen vel eñ vlepsch die o-
pent eñ bijt eñ wint int ouerste vander
huut puustkens sonder ghetalle mer si
sijn clepn als een milien coern eñ daer
om wert die passie vandē auctoren ghe
hepten herpes milij of gramilositas eñ
so waer af dat si comē alsulke puustkēs
ist dat si stedich sijn so moetmen die ma
terie dye daer misdoende is purgeren
mit bequameliker medecinē daer ist dz
tet lichaem vol quader humoren is soe
salmen bloet latē ter ader of coppē set-
ten eñ baden in bade die drogende sijn
eñ verterende eñ men sal den siekē sme
ren mit salven die daer toe nut is

Dat lx. ca. van rudicheit inder vellen

Scabies dat is rudicheit eñ is cor
rupci der huut die van corrupten
humoren gecomē is die tusschen vel eñ
vlepsch vgadert lept als constan. sept
die natuer cruudt die quade humoren
totten ouersten des lichaems op dat si
die binnenste ghesuuert moghen wer
den die welke ist dat si subtijl eñ nat sijn
so werden si lichteliken mit sweeten eñ
mit roke geschepden mer die groue bli
uen onder die huut eñ maken rudich-
ept inden lichaem \ eñ als die humoer
also binnen gesloten is tusschen d huut
eñ vlepsch \ is si colerike ende heet soe
brengt si droghe rude mit clinighē mit
steecten eñ mit ioectē eñ is die humoer
fleumatich soe maect si wit groue ende
scuebighe rude sonō grote ioeckele Item
die vuchtighe rudicheit vol etters mit
ghenoechliker crouwinghe betepkent
heet bloet gemengt mitter colera. het
ghevalt dicwijle van alte grote veruul
linghe des lichaems Item dicwijle ge
schiet van eenre siectē die daer voer ge
weest heeft waer af dat dz verdruckin-
ghe der crakten na volcht eñ wallinge
der ouerul oedicheit eñ in sommighen
menschen coemt rudicheit die in hem d
out eñ dat coemt van ghebreck der mil
ten eñ dese gaet lichteliken af Item die
rudicheit salmen ghenesen mit drogen
de dingen eñ dye verteren eñ suueren
binnen eñ buten

Dat lxi. ca. van rudicheyt

Impetigo is corrupci der humo-
ren die tusschen velle eñ vlepsch
sijn brengende den huut dwandelinge
in mit ioectē wāt die colerike oueruloe
dicheit die welke die huut besmet ende
werpt die roke totte ouersten des vlep
schē vāden binnensten ledē eñ veruult
die rudicheit mit alte clepne puustkens
recht of si mit zemelen begoten waer
eñ si sijn ghespleten eñ ioeckelachtich
eñ dese besmettinge coemt vā alte gro
ter colerike materien of vā melancoli
ser trect si horen opganc als constā. seit
eñ si wort impetigo ghenoemt want si
maect grote tintelinge eñ ioecte in dye
huut eñ int vlepsch \ eñ men hietse oeck
serpigo want si cruppt geliken enē ser-
pent dese maect ō die huut oft eē riem
waer so cruppt si Item dese twe pallē-
scillen nochtans als impetigo eñ serpi

go wāt impetigo is van eenre weder eñ vuerigher materien dan serpigo is want ſi coemt vā colera eñ daer om is ſi langwerpelt mit horen gaten eñ droge eñ seer cleyn eñ wort opwaert gevoert alſt vuer mer serpigo is min vierich eñ daer om en wert ſi nz opwaert gevoert mer ſi omgordt die leden eñ ſtrect haer over al. Dese passie salmen genesen mit ſuffumigacien mit badingen die openē eñ die vteren eñ die ſuueren eñ mit sal uen men salze ſmeren mittē zape van a dick vā vliederē eñ mitten zape van le diken eñ van duuenkeruel daer na sal die ſieke dickwȳle badē in zoeten water als conſtan. ſept\ oec ſeptmen dz teghē dese rude is goet nochteren ſpekel van den mēſche na deser passien volcht al toet bitterlike grote ioecſel eñ crouwin ghe ſonder mate al iſt dat ene wȳl wel genoechlic is mer na coemter cē ſmer tinghe af altoes int eynde

Dat xviij ca. van lazerie

Lepra dat is malaetſcap eñ is een gemeyn corrupci der leden eñ der humoren eñ heeft ſȳn beghin vandē va ten als vanden aderē eñ ſȳn cōplemēt dat is ſȳn verbrenghinghe indē kōteyp nen of buten den vaten want wanneer die voedelike humoren ghecorrūpeert werden ſo werden oeck die leden ghe corrumpeert die van dier humorē ghe voedt werden. Alle malaetſcap heeft hoer beghin principaliken vander cor rupcien der melancolyē waer af dat cō ſtan. ſept Lepra is eē passie die cout eñ droge is comende vanō ſwarter colera eñ vander heter die vrot is openbaren de in dat ouerſte vāder huut des licha mes eñ ſonderlinge in dz aenſicht Ite ſi wordt vā vieren vrotten humorē mer heten eñ corrūpeerden/ eñ die verwan delt ſȳn inder ſwarter colera als die sel ue daer sept Die putrefacti of vrottin ghe der humoren mitten welkē die me lancolye ghemengt wordt om hare cou der eñ drogher gedaenten die der ver rottinghe wederuecht en mach ſi niet vervult werden inden aderen alſoe lan ghe dat ſi een merringe indē leden ma ken mocht daer die verrottinghe in vol brocht ſoude werdē vandē welken dye malaetſcap coemt\ want melancolia is een humoer die een langhe merringhe begheert eer ſi verrottet om hare har dicheyt wil eñ om hare dichticheit wil want waert dat ſi mit enigher auontu ren indē aderen vrottede ſo ſoude ſi bil liker coerts in brengē dan malaetſcap Item die malaetſcap is vierderhande na ſtedelike ondermenghinge der vier humorē Die een ſpeci is vā puerre me lancolyen eñ dese hiet elephancia eñ is ghenoemt naden groten elephant om dat groot gebreck der ſuucten want dit is die quaetſte vandē vieren eñ ſwaer ſte te geneſen Die ander ſpeci wert van melācolyen eñ vā fleumen eñ dese hiet tyria of ſerpentina eñ is genoemt na ty rus den ſerpent wāt ghelikerwȳs dat dat ſerpent lichtelic ſȳn velle after laet eñ is ſcuebich alſoe is dese menſch dye dese ſuuct heeft wort lichtelic ōtuellet int ouerſte vāder huut eñ ſi werden ge ſchepden in eenre hāde ſcueben Die der de ſpeci wert vā melancolioſer beſmet tinghe des bloets eñ men hiet dese al lopicia of vulpina wāt allopos in grier is volle in duptſche wes propriete yt is vhettinge des bloets inder leueren dz

hi des somers sijn haer vliest also is oec
dese menschе die dese speci der malaet
scap heeft dz hē sijn harē ontuallen vā
den wijnbraeuwen eñ vā anderē steden
des lichaems altemael ☩ die vierde spe
cie is die rode corrumpeerde colera die
inden ledē gecorrumpeert is mitter me
lancolien eñ dese wort gheiеten leonina
vāden leeuwe \dat een heet eñ een leer
weet dier is also coemt dese specie der
malaetscap vā alte heter humorē eñ bo
uen maten quaet eñ bose /eñ daer om in
der manieren vā enen leeuwe vderft si
eñ corrodeert alle die ledē dese vier spe
cien der malaetscap hebbē sommige ge
mein tekenen eñ sommighe sonder-
linge of speciael tekenen mittē welkē
si onderlinge onderkēt werdē dese pal
ste heeft natuerliken ald? sulke tekē-
nen haer vleisch is in hē kenliken ghe
corrumpeert eñ die ghedaente wert v-
wandelt eñ die ogen werden gheront
eñ die ogebraeuwen werden gerimpelt
eñ si hebben dat aengesicht tintelende
eñ sonderlinghe in leonina die nazeloc
ken werden enghe eñ werden te gader
ghetoghen eñ die stemme wort heesch
eñ sonderlinghe in elephancia \eñ daer
worden veel knoestkens eñ knoren in
tlichaem die cleine hart eñ ront sijn eñ
daer om wort eenrehande onuoelicheit
der benē eñ der andere vterste ledē die
naghelen werdē grof mit eenrehande
ongelikichept eñ werdē bi na scorft /eñ
haer adem wort ghecorrumpeert ende
vā haren stanck werdē die gesonde mē
schen dicwijle ghecorrumpeert ☩ tē dz
ouerste vāder huut eñ vanden vleisch
wert also smerich waert datmen water
daer op gote dye huut en soude nz nat
werden mer het glijdt af als van enē le
der dz gheimeert is onderwilen hebbē
si ioecte mit rude onderwijlen sonder ru
de mit menigerhande smetten of spoc
kelen nv mit roden nv mit donckerē nv
mit swarten nv mit wittachtigen wer-
den si inden lichaē gestropet \haer sche
nen sijn vol puustkens eñ smetrē nv siet
mense nv op een ander tijt en siedtmen
der niet nv brekē si buten wt /nv gaen si
diep int lijf ☩ tem ist dat ghi vint eē gro
te puust indē schenē onder die cleijn dz
is een tekken der gherechter malaet-
scap ☩ tem die tekkē vāder malaetscap
openbarē hem gheme?nliken inden v
tersten leden als indē voetē indē han-
den eñ inden aensicht eñ in die vterin-
ghe eñ vminringhe der musen vanden
lichaem sonder dese geme?n condicien
der malaetscap so heeft eē ?gelic hoer
proper ende speciael specie der malaet
schept wāt die speci naden leeuwe heb
ben die hebbē een swarte verwe sokkra
uich eñ gheel eñ die ogen meest barnē-
de eñ wt blinckende eñ oec seer beroer-
lic eñ si hebbē die huut serper eñ meest
ghekennen eñ gedeplt eñ voer alle die
andere meer iokerich eñ int eynde in al
len leden meest ghecorrumpeert ☩ tem
die ghene die allopiciam hebbē die wer
den alle hoers haers quijt inden hals
eñ haer wijnbraeuwē hekkē harde seer
eñ haer oghen drinten eñ werden root
eñ hebben rode puustkens int aensicht
ende van haren puusten loept dicwijle
bloet mitten etter wt eñ in sulken luden
wort die naze grof eñ si vliesen den ro-
ke eñ haer adem stinct eñ si hebben gro
te corrupci inden tantvleisch ☩ tem die
ghene die tpriam hebben nadē serpent

tyrus die hebbē morwe knorren eñ heb
ben morwe eñ witte huut eñ gheheuē
eñ een weder blinckēde scuebicheyt eñ
crÿgen veel lusen Dese eñ aldus sulke
hebben si quade cōdicien die haren oer
spronc eñ beghin hebbē vāder corrup-
ter fleumē als taye onreyn etterich spe
kel eñ die nazen bestopt eñ deser gelÿc
haer oghen tranē eñ lopē om die vuch
tighe resolucie der oueruloedicheyt eñ
si liden putrefacci dat is v̄rottinge der
lippen eñ des tantvleysch eñ si werden
hees eñ dat bloet nader latinge vloyet
in een smeltige substanci eñ dat datter
dicht is dat is wittachtich bleke eñ alst
ghewasschen wort so wordet schier ghe
coaguleert eñ in enen grotē hope Itez
die gene die elephancia liden die heb-
ben een lodige verwe eñ die ogebraeu-
wen eñ die wÿnbraeuwen ontuallen hē
die oghen werdē geront die nazelockē
geengt die musen werdē v̄teert eñ dat
is gemeyn in allen drogē malaetscappē
meer dā in die vuchte eñ si v̄liesen tvoe
len der meester vingheren eñ traechlic
wort si groot mer als si coemt so maect
si cloeuinge eñ kenninge eñ dat wtghe
togen bloet is vā donckere verwen eñ
wort schier ghecoaguleert eñ hoe dat-
ment meer wrÿft hoe dattet swarter eñ
harder wort eñ midzen sÿn daer oft wit
te zeenken waren of telgeren vā zenen
eñ dat is ghemeyn in alle malaetscheit
Item die malaetscap coemt van meni-
gerhande saken behaluē den voerscre-
uen saken als vā medewoningen ende
mede etinge der malaetscher eñ datter
een mēsche dicwÿle mede spreect eñ wā
dert want het is een cleuende suuct en
de venÿnt die gene die daer bi sÿn ende
geuallet vāden toeganc eens wÿfs die
vluchs bi enen malaetschen voer ghe-
weest had onderwÿlen comet van cor-
rupten bloede des vad̄s die malaetsch
was wāt dese suuct erft die vader optē
zoen Onderwÿlen comet oeck als ene
gewonnen wordt dat die vrouwe men-
struoes waer als van corrupten melck
eens wÿfs die malaetsch is die eē ionc
kint te suken gheeft daer dat kint ma-
laetsch af wert / onderwÿlē comet van
dingen vā buten als vā venÿnder luch
ten vā quader dyeten als vā melancoli
oser spisen die alte cout eñ alte droghe
is vā ossen vleysch ezels of beren vley
sche eñ deser ghelike Onderwÿlen vā
spisen die alte heet sÿn dagelicx als vā
loke van peper eñ vā deser ghelÿc On
derwÿlen comet vā corrumpeerder spi
sen als vā gortdatighen verkē vleysch
eñ van corrumpeerden wÿn onderwilē
vā bitinge enichs venÿns diers die de
substāci der leden corrūpeerde van de-
sen eñ vā menigen anderē sakē wert eē
mensch wel malaetsch mē machse qua
liken genesen dan mitter godliker hant
na dien dat si volcomelic geconfirmeert
is nochtans machmense lappē eñ boe
ten dz si traechliker coemt Item die sie
ke sal hem wachten van spisen die hem
deerlic sÿn eñ te voersten vā spisen dye
swarte colera maken eñ van spisen dye
heet bloet maken Eñ men sal hē goede
eñ bequaem dyete ordineren die nz hae
stelic gecorrumpeert of v̄keert en wert
Is daer bloet ind̄ saken als allopicia so
salmen eerst bloet laten daer na mede-
cÿn nemen die suuerende is Inden an-
deren sal farmacia dat is coppen setten
medecÿn voer gaen daer na ist noot sal

men laten ter ader eñ anders nz want het soude anders hinderen als cõstan. sept eñ hi sal bequaem medecÿn orbarẽ eñ plaesteren eñ saluen vã buten op dat men den quaden toevallen tegen coem Item om die malaetscap te genesen of te minsten te bedecken als platearius sept so is goet genomen een slange die rodelachtich opten rugge is eñ wit onder den buke eñ die eerste toernich gemaect mit enen gardekẽ dat si haer venÿnde schiete eñ dan thoeft eñ dẽ start af gheh̃ouwen eñ dan dz middelstuck schoen ghewasschen eñ tfel af gedaen eñ dz ghelept in een vlessche mit wine eñ latense vrotten daer in eñ alle dage vã dien wine gedroncke eñ altoes mit verschen wine tot elken toghe weÿ gevult is goet tegen dese suuct eñ dat mẽ die slange dagelix ate mit porepen gecoect doet dat selue \ dese medecÿn is nut in veel suucten alst openbaerde in enen blÿndẽ wes wÿf dẽ blindẽ gheern doot gehadt had die den blinde dagelix vã desen serpent teten gaf mit loke gecoect op dat hi sterven soude / eñ van deser spisen swecte hi bouẽ maten ende wert daer af fiende

Dat lxiij. ca. vã vleckinge des huyts

Morphea is een smettinge comende inder huut vander corrupcien des voetsels eñ dat die malaetscap inden vlepsch is dz is morphea inÿ huut Item morphea is sommige wit vãder fleumen eñ sommige swart vander melancolien eñ sommige rodelachtich vã der colera eñ vãden bloede eñ dese die welke vã fleume coemt eñ vander melancolien is swaer te gheneſen mer die vãden bloede is die is licht te genesen

Item dan is morphea onghenesselick wanneer datmen mit eenre naeldẽ int aensicht steect datter dan gheen bloet wt en gaet mer ist datter bloet wt gaet soe septmen dat si curabel is \ morphea is al inder huut mer lepra indẽ vlepsch eñ inder huut Dese suuct en scheelt nz veel vander roze int aensicht diemẽ gutta rosacea hiet die welke dz aensicht besmet mit sommighen clepnen eñ morwen puustkens die comen eñ werdẽ gewonnen vã tapen humoren des bloets daer colera mede onder die huut is In deser passien salmen dat bloet en wech trecken eñ die humoren binnen suuerẽ vanden quaden daer na suffumigeren eñ baden / eñ dat aensicht sal gheslaeft ende gebapet werden eñ als die zweet gater gheopent sÿn soe sal die vule humoer wt wazẽ eñ of die materi die dan tusschen velle eñ vlepsch lept daer nae salmen diesteden wasschen mit dinghen die suueren eñ droghen eñ smerent mit goeder salven die daer toe dient Item constantinus sept dat teghen dese passi goet is warm halẽ bloet ende daer mede gesuuert want het verteert dz vupl bloet dat lept tusschen vel eñ vlepsch eñ scheptet oec ende wederslatet Ende boven al is oec goet tot deser suucten duenkeruel al in te baden ende spropen daer af ghenomen want het suuert rudicheyt puusten ende ioecte ende verdroecht die oueruloedighe humorẽ tusschen vel ende vlepsch eñ helpt die gene die ter lazerien gheset sÿn

Dat lxv. ca. van passien comende vã venÿn of venÿnde beten

Onder die voerscreuē passien comet den menschе toe alte swarе passie eñ wreselick ouermits den venÿn want dz venÿn is den menschе cōtrari vā alle sÿnre ghedaenten wāt het doot vluchs ten si datmen vluchs boet doet vāden venÿn dat een coemt vā corruptcien der spisen eñ der drācken / een anō coemt vā bitinge der venÿnder dieren als der serpenten eñ sommige diere ō welker tandē dē mēschelīken lichaem een venÿn sÿn. Item dat een venÿn is heet eñ droge als dat venÿn van tyrus eñ vander ader eñ van deser gelÿc sommige is cout eñ droge alst venÿn vāden scorpioē sommige cout eñ vucht als vā der spinnen \tkenÿn vanden serpenten wort vkeert inder quaetheit als auicenna sept int ca. vanden venÿnden wāt dz venÿn vāden man is starker eñ scarper dan vāden wiue nochtans hebben die wÿfkens meer tāden dā die mannikēs vāden serpenten eñ daer om mepntmē dat si venÿnder sÿn als auicēna sept Item tkenÿn vāden ouden is quader dan vā den iongen eñ tvenÿn vāden groten is quader dā vandē corten indē seluen gestacht eñ si sÿn quader die indē gebercly ten eñ inden bosschen wanderen dā die biden oeueren eñ waterē wanderē Item tkenÿn is quader dat vāden nochteren dier coemt dan dz gheten heeft Item het is quader eñ scarper indē somer dā inden winter eñ si steken eer des middaechs dan des morghens ende des daechs eer dan des nachts. want dat venÿn wort ghescheyden al totten vterstен twelc inder couder tÿt al in een stede vgadert Eñ al is dat sake dattet venÿn vā tyrus eñ vāder ader eñ vā sommigen anderen warm is \nochtās coēt den luden die si biten coutheit eñ heselkinge toe om die mortificaci dz is dpe dodinge eñ lesschinghe der ingeboren re hetten ouermits cōtrariheit des venÿns wāt die natuerlike hettē vwarmt dz lichaem ouermits sÿnre srapinghe eñ onstekinge die welke als si vduut is eñ gelescht mitter craft des venÿns so en verwarmt si die vterste niet waer af dat hete venÿn en vergadert dz warm bloet des lichaems niet mer al resolue rende dodet dat lichaem al cleyn vāder hetten. Item tkenÿn vāden basiliscken is vā groter crakten dattet alle dinc verbarnt daert op ontkengt wort alsoe lange als inden lichaem is. want indē om megāck sÿns hoels en wasset nz groēs eñ het doot die vogelen die inō luchten vlieghen ist dat si recht teghen sÿn gat vliegen eñ so doet hi alle dier dz bi hem coemt Item auicenna vtelt vā enē ridder die welke een glauie nam eñ stack den basiliscken eñ bleef daer verre af eñ nochtans viel hi dair neder ende bleef vluchs doot mitten dier Item tepkenē vā enen basiliscken als een mēschе daer af ghesteken is sÿn dese als groenicheit alle des lichaems ende die haestelike doot eñ in die stede daer basilisc? woēt daer is alte quadē venÿn vanō aspis / si doot den menschе dicwÿle in tween of in drien wen vā wes bete dit die tepkē sÿn die hunt wort haestelic verwandelt eñ die sieke heeft veel nockinghe ende ralsch werdē hem die ledē cout \die ogeleden sluten hem toe eñ hi crÿcht grote starken dorst also dz den siekē dunct dz hi van dorst sterben sal Item daer is eē venÿn vā eenre slangē dat spuens hiet

wāt alle dinc dat leuēde is dattet raect
mit ſīnē ſpekel dz dodet het doodt eert
gheuoelt wort nochtans voelt die ghe
quetſt is eerſt omtrent ſīnē darmē int be
ghin Item die gheraect is vanden ve
nȳn dien gevalt duuſterheit der oghen
eñ ſtutinge der ogen eñ hollicheit gro-
te vake mitten crāp mit crōminge des
hals eñ mit enē ongeordineerdē pols
noch teghen dz venȳn en baet geen me
decȳn dan vbarninge des leeds \ want
die barninghe dwingt eñ barnt die toe
paden dattet tvenȳn ter hertē nz comē
en kan Item tvenȳn van enen drake is
oec ſeer venē eñ quaet wes venȳntheit
is meeſt inden ſtart eñ inden galle wāt
tlichaem lȳdter grote pine af die lippē
werden daer af geheuen eñ hem coemt
groten hoeftſweer toe eñ donckerheyt
der ogen eñ ſȳn vſtant wort vderft en-
de die mēſche wort te mael cranck Itē
tfenȳn vandē ſcorpioen is dodelic ten
ſi datmen haeſtelic te hulpe coemt het
maect barninge eñ ſteecten omtrent dē
lede daer die ſtecke is of ſteke eñ alſt bȳ
der herten coemt ſo bezwȳmt die men
ſche eñ wort ſeer ſwetēde tē leſtē bindet
dz hert eñ cōgeleert bloet ouermits ſȳ
re coutheit vāden welken die doot vol
ghet eñ vderfnis eens diers ſoect be-
neden vāden ſcorpioen int leſte boeke

Dat lxvi. ca. vande bete eens dollen
honts

De bete van enen vwoeden hon-
de is venȳnt eñ dodende wāt als
cōſtantijn? ſept Die hont is cout eñ dro
ge den welken die ſwarte colera bouen
gaet die welke als ſi vwandelt is eñ vu-
vylt eñ ſi dē lichaem bouē gaet maect
ſi den hont vwoet want als die roke ge
reſolueert wert ſo venȳnt ſi die herſſen
vanō ſwarter colera die thans ontſtekē
is want als ſi loept ouer alle die ledē ſo
maect ſille al vol venȳns ende als hi ye
mant gebetē heeft eñ ſȳn venȳnde ſpe
kel in die ſtede des beets gaet ſo wer-
den die humoren eñ die gheeſten ghe-
venȳnt eñ ſo gaet dat venȳn totter ſel-
uer ſtede inden menſch daer dien hont
die verwoethept lept als totter herſſen
eñ waert dat die menſch enen anderen
menſch voert beet die ſoude mede ver
woedt werden waer af dat alſulken ve
nȳn quaet is eñ ſeer weſelic daer ō dat
tet lange ſcuult eñ oec daer om wantet
hem verre ſprapt als vandē enen men-
ſche vaſt voert totten anderē onderwi-
len ſculet wel een heel iaer eert enē mē
ſche reckeliken deert eñ dan op dien ſel
uen dach eñ op die ſelue we dat hi ge-
betē was ſo coemt hem die razerie toe
deſe venȳnthept vnemen die anō hon-
den eñ lopē en wech eñ baſſen op hem
op dat hi vuaert weſen ſal als conſtan.
ſept want ſi genoelen wel dat hem dpe
hont cōtrari eñ deerlic is Item deſe ra
ſerie coemt hē dicwȳle toe inden herſſ.
wāt dan wort die melācolie gemenich
foudicht om ō gelikeniſſen wil eñ oec in
die lepntē wāt onermits die hettē des
tȳts wort ſi ontbonden eñ en wort nz ō
teert eñ alſo wort ſi ontkengt eñ gaet o-
uermits ō medetredinge eñ ſtotinghe
ghins eñ webindē lichaem ſonō die na
tuer eñ die tonge eens vwoeden honts
is alloe venȳnt want ſi maect den hont
al dronken eñ mitten openen monde
hangt die tonge newaert eñ ſoe waer
wat vander tonghen erghent int water
druupt ſo is dz water geuenȳnt eñ dpe

daer af drincken werdē rasende Die an
der proprieteyten des v̄woeden honts
soeket beneden vandē honde Item die
menschen die vā enen v̄woeden honde
gebeten sÿn die sien v̄uaerlike dinghen
in horen slaep eñ si sÿn verueerlick eñ si
werden licht toernich sond̄ enige sake
eñ si hebben anst dat si vā anderen ludē
ghesien sullen werden eñ bassen gelÿck
honden ende vresen twater ende dan
wert dese passie cume genesen Hier toe
heuet cōstan. geseyt / het sÿn noch veel
and̄ venÿntheden eñ vresen der veninē
mer vā deser wort gheseyt inder heyli
ger scriften eñ daer om willen wi van-
den anderen ouerslaen in desen wercs-
ken tot deser reysen eñ dit is alleen aen
te dencken eñ te merken dattet venÿn
veel quaets doet indē lichaem wāt alle
sÿn speci der naturē is der mēscheliker
cōplexien cōtrari wāneer dattet macht
indē mensch crÿcht eñ maect alle die na
tuer eñ die geesten ongetempert eñ cor
rumpeert eñ v̄andert die humorē ouer
mits sÿnre quaetheit eñ scarpicheit en-
de vecht eerst dz edelste aen dz indē li-
chaē is als dz hart eñ wederslaet den
geest der sielē ouermits sÿnre scarpich
eyt inder herssen eñ bedroeft die instru
menten der sinnen eñ v̄cranct haestelic
haer werckinghe eñ slaet eñ wondt die
zenen eñ venÿnt die aderen eñ die arte
rien eñ maect binnē barninge eñ bitin-
ge eñ onsteect die substancialighe vuch
ticheyt des hertē eñ der leuerē eñ ver
teertse eñ verdroechtse altemael eñ alst
die binnenste leden v̄barnt so vercoudz
die butenste eñ also v̄keert eñ doet dz li
chaem swellen eñ heffen eñ onderwilē
wort dz lichaem bleeck onderwilē seer
geuerwet onderwilen groen onderwi-
len swart mit menigherhande smetten
eñ maect veel walghinghe inder magē
eñ schiet doer die mit leuendige leden
mit sÿnre scarpicheyt eñ vretse eñ tē les
ten dodet wāt het brengt alle die ledē
in sÿnre ghelikenis als in venÿnthedē
eñ dair om ist sorghelic die lichamen te
raken die gheuenÿnt sÿn eñ ghestoruen
vandē venÿn wāt ouermits d̄ wtwase-
minghe so venÿnden si alle dingen die
bi hē comen Het geualt dicwÿle dattet
venÿn in hē seluen wantet vreselic van
naturē is / ende als een viant begheert
wort vand̄ naturen nz om hem mer om
wat soets eñ vrient der naturē daer me
de gemengt is want dicwÿle scuult die
craft des venÿns onder die ghedaente
des soetē eñ des dings dat wel smaect
eñ daer om leert constan. dat die men-
sche die vreest voer dat venÿn en sal hē
alleen niet hoeden voer dat bitter mer
oec voer dz soete eñ voir dz wel smaect
eñ vandē ghesontene eñ vandē zueren
eñ vā deser ghelÿc wāt ond̄ alsulke din-
gen als die natuer onderwÿlē begeert
scuult wel venÿn ond̄ Itē constan. leret
oec biden wercke kennen wanneer ve-
nÿn in spise of in drācke genomen wort
so wye dat in sÿnre spise of dranck bar-
nÿghe voelde eñ daer na haest volge-
de die cramp of heffinghe indē vinger
of indē naghel dat is een teykē vā vol
venÿns eñ dodelic eñ wāneer venÿn al
so ten vingerē openbaert dz is een tey-
ken dattet binnē ouer al gespreyt is vā
der rokinge des hertē eñ oec kentment
bi dz enen mēsche dz spekel wt drÿft eñ
dat die lippen lelic werden eñ als daer
hetten inder tongen is also dz druupt

eñ dat die oghen v̄donckeren soe moet
men seer haesten ter medecinē anders
souden si schier sterven Item het is eē
gemeyn medecine teghen tfenijn dat-
men den mensche rasch doet spuwē op
dat die venijnde materi bouen of bene-
den ghesuuert mach werden / daer nae
driakel genomen die dat venijn v̄teren
de is mit wine daer rute in ghesodē is
eñ dat salmen doen drie dyeten langhe
daer na sal hi ghesuuert werdē eñ ghe
baedt nae dien dattes venijns luttel of
veel is eñ ten lesten sal hi bloet latē ter
ader eñ men sal hē dyete ordineren dat
si gheuoedt moghen werden mit vettē
dinghen eñ mit dinghen die de wegen
die ter hertē gaen bestoppen op dz dye
venijnde wazem nz ter herten en ghan
ghe eñ in desen dinghen sijn goet grote
noten eñ droge vighen wāt dese treckē
dat venijn na hē eñ v̄terent eñ daer om
sijn si goet voer den eten eñ na Item cō
stantin⁹ seyt dz balzem seer goet is mit
vrouwen sock tegen barninge eñ zerich
eyt vā vnnijnden dingen Item daer na
dz die driakel nerghent om geuonden
wert dan om des venijns wil dz in drier
manieren gemaect wordt wāt het ver-
droecht dz venijn eñ v̄teert / daer gaen
veel dingen in die drogende sijn Item
het v̄drijft venijn ouermits sijnre craf-
ten wāt het ontfaet veel dinghen in hē
die welke ouermits heymelike proprie
teyten den venijn cōtrari sijn Item die
driakel cōforteert die leden eñ daer om
gheeft si hem craft te wederstaen tegē
die geweldicheyt des venijns eñ daer
gaen veel dingen in die conforterende
sijn Eñ ist sake datmē geen driakel heb
ben en mach eñ dair vrese int merren is
so salmen loke nemen als constantinus
seyt \ men salt quetsē eñ men salt mit eē
re grouer hennen coken thent verteert
is of gebrokē eñ geuen hem tsop drinc
ken / wāt het wederstaet den venijn eñ
saefticht wonderliken seer die binnen-
ste barninge eñ daer om hietmen tloke
driakel der keerlen dat is der starker lu
den Men seyt oec dattet sap vāder hen
nen goet is teghen tfenijn sonder loke
als constan. seyt Men seyt oeck int boe
ke der simpelre medecinen dat si dē ve
nijn weder vechten dat venijn na hem
treckende vāden binnensten ledē ouer-
mits der hetten eñ der subtilicheyt sijn-
re substancien als die haen eñ die hen-
ne op gesplit eñ op tfenijn gheset of ge
leyt sommige wederuechten mit gheli
kenis eñ mit subtilicheden hore substā-
cien tegen die substāci des venijns en-
de daer om ouermits hore ghelikenis
trecken si dz venijn na hem alst vleysch
van tyrus eñ sommighe cōponerende
dingen of slechte cruden wed̄staen den
venijn ouer hare verborghenre proprie
teyten eñ mit crachtē als calamentum
tsap vāden coel coerne der catten wickē
yperiton korsse wijnrute soute porreye
hoelwortel noten die wortel vā aspera
gus eñ sijn zaet dyptānus balsanū edic
bloet vā enen haze tmelc vand̄ ezelin-
nen vrijn vā kinderen / ericius dz is een
eghel hertscullen ende ezelscullen ghe
droecht eñ gedroncken / beuersijn \ loke
ganciaen / mente ende noch veel ādere
eñ wanter veel vresen der venijntheyt
sijn so heeft die godlike goetheyt veel
boetē daer tegē gegeuē / mer hier is bi
gelikenisse genoech geseyt opdese tijt.
Dat lxvij. ca. vāde remediē daer tegēs

Eghen die bete eens verwoets
honts eñ der ander veeñder die
ren pleechtmen daer toe te setten van-
dē wōlen meesters wōden mit viere of
mit pler op dattet venōn wt lopē mach
allmen tbloet wt trect\eñ men pleecht
oec egelen eñ coppen te setten op dat-
tet bloet vāden binnensten ghetoghen
mach werdē eñ men pleecht vā binnen
dese dingē te geuen als simplicia of cō
posita of driakel die den venōn weder-
staen eñ vā buten te plaesterē op sulke
zeren als noten gestoten mit loke rute
eñ sout eñ die noten sōn oec goet gege-
ten eñ op die zere stede gelept Itē dpal
corides sept dat die riuier creeften mit
ten voerscz dingē hebbē een vborghen
doecht tegē die beten der venōnō die-
ren eñ daer ō leert cōstan. datmē alsul-
ken ludē geuē sal driakel mit water vā
riuier creeften Itez die asschе van dier
creeftē is een goede medecōn mit gan-
ciaen tegē tkenōn of tegē die betē ō ve
nōnder dieren eñ tegen den betē eens
raslende menschе eñ sonōlinge sōn dese
goet tsap vā caprioli eñ vā opiuōn rute
note loke soute telgheren vāden vige
boem mente wickē alle dese of sommi-
ge mit edick eñ mit honich sōn goet op
venōnde beten als cōstan. sept | alle de
se dinghen trecken tkenōn na hē eñ o-
uermits hare warmte eñ droechеpden
schepdē sōt eñ vderuent eñ vterent Itē
tegen des scorpioens bete eñ tegē die
steecte is goet olpe daer scorpioenen in
gestorben sōn of gecoect eñ dien olpe ge
smeert die venōnde stede is goet | ech-
ter kanmen den scorpioen crōghē diet
gedaen heeft dien salmē op tgat doot
wiuen eñ bōndenen daer op een vre of
twee so geneest die mensch wāt dat ve
nōn coemt weder daer in daert wtghe-
gaen was Item sept cōstan. dz ossen bo
ter is seer goet tegen tkenōn vādē scor
pioen want die boter bestoppet ouer-
mits hare smericheit eñ ouermits hare
hetten soe scheptse ende vteert eñ ouer
mits hare slimicheit soe suuertse ende
wischt af Item die boter gegetē climt
totter herten eñ die riuier creeften sōn
oec goet ist datmense siet of braet onder
den asschen eñ dz si ghegeuen werden
mit ezels melc als constan. sept tottē sel
uen is goet beuerzōn mit sulkur als die
selue sept wāt si sōn bepde hete eñ dro-
ge indē vierdē grade / eñ daer om sōn si
goet teghē dz coude venōn wāt si schep
den ouermits ō hettē eñ si vteren ouer
mits ō droechtē Itē tegē den bete der
slangē of des serpents die indē busschē
sōn of inō dupsternis of ō aderen so sal-
men eerst dz venōn wt halē mit coppen
of mit enige ādere maniere eñ daer na
salmen geuē driakel mit wine daer gan
ciaen in ghelodē is of rute of mente eñ
men sal op die wōde eñ bpō wōde al om
driakel smeren dz selue machmen doē
mit soute eñ mit loke te gad gewreuen
ist datmē gheē driakel en heeft eñ men
sal tzieke lit int beghin seer stōt binden
daer die bete of die steke is op dz die ro
ke des venōns nz wilikē scorē of wt bre
kē tottē binnensten ledē eñ vā binnē sal
men dingē geuē die dē venōn wedstaen
oec sept cōstan. dz tegē desen venōn sō
goet die herssē vanō hennē eñ die dreck
vādē lāmeren eñ tsap vādē telgerē ō ap
pelē vā garnatē dese alle doē dz venōn
schepdē eñ helpēt vterē als die cōmen-
ta. sept Eñ hier is genoech gesept van
den veninen eñ vā sōnre boeten

Dat lxviij. ca. vander medecinen.

Om medecijn te gheuen teghē me
nigerhande suucten die bequaem
eñ goet sijn die wijse eñ voersienige me
dicus die behoeuet hem nauwe te voer
sien in allē dinghē mit groter naerstich
eyt want het en is gheen dinc dz dē sie
ken meer hindert dan die versumenis
der meysterē eñ haer onwetenscap wāt
die meyster moet weten vā dinghen die
geuallen sullen op dat hi naerstich si in
dien dinghen die ter meysterien beho-
ren eñ in allen moet hi wijs wesen \ dye
meyster moet sien dat hi wijsliken wer-
ke hi moet die cōplexien der menschen
kennen eñ die maecselen eñ die v̄gade
ringhe also wel moet hi kennē die scep
penissen der leden als der humoren eñ
maniere vāden tiden vāden gheslach-
ten eñ vanden etaten Item die mede-
cijn sal des somers anders wesen dan
des winters eñ oec anders indē begin
der suucten dā inden staet eñ anders in
den afganck der suuctē dan int middel
als inden staet eñ die kinder willen een
ander medecijn hebbē dan die ludē vā
lxx. of van lxxx. iaren eñ ander mede-
cijn die xlv. iaren of vā lx. dan die van
xxx. iaren sijn Eñ die man wil anď me-
decijn hebben dan dat wijf Die meyster
moet oec kennē die sake waer af dz dye
suucten comen eñ die teyken der suuc-
ten eñ die toeuallen ď sonderlinger siec
heyden anders en mach dye medecijn
nymmermeer gheheuen werden dat si
zeker mach wesen / men moet oec ken-
nen die cōplexien der dingen die inder
medecinen gaen eñ hoer doechden en-
de haer werckinghen want waert dz hi
niet en kende welcke medecine simpel
is of gecōponeert of cout of hete ende
welc dz lichaem v̄wandelt eñ welc dat
ter ghesont is eñ welc die siecheyt ge-
neest eñ welc datter laxeert of stopt die
dese dinghen niet vast en heeft dye en
mach nz vriliken werkē mitter medeci
nen eñ dair om ist den meysters noot dz
si kēnen moetē alle die dingē eñ die cru
den die ter medecinen behoren eñ hoe
dat si schelen in horē graden als welck
dat hete is of droge of vucht of cout in
den vierden grade en wil hi niet dwalē
in sijnre officien Itez hi moet wetē die
lancheyt der suucten eñ dat haer cōtra-
ri is eñ die grootheit eñ die ghedaente
ende die starcte des sieken eñ sijn cranc
kicheyt want die suucte die lange ghe
weest heeft die behoeft eenre starkerre
medecij dā die nuwe is \ die simpel suuc
te salmen mit simpel medecinen gene-
sen eñ die dubbelde suuct of die conpo-
neerde suucte mit gecōponeerder me-
decinen die hem contrari sijn beyde als
die suucte vā hetten coemt so salmense
cureren mit coelen dinghē eñ also ver-
keert want die simpel medecijn geneest
selden die ghecōponeerde suuct Item
wāneer die meyster siet dat die suuct is
vā v̄uultheydē so sal hi dē lichaem ydе
len vā dier quaď materien eñ is die suuc
te van ydelheden so sal hi den lichaem
genesē mit v̄uullinge Itē dz ambocht
eēs goedē meysters sal wesen dz hi sub
tiliken eerst onderuraghe vāden sieken
hoe dz hē die suuct eerst aen quā eñ op
wat tide of vre eñ sal vragē om alle ge
stant hi sal den sieken naersteliken aen-
sien eñ betasten hē sinen pols eñ besien
sijn vrijn \ ende oeck die groue vrijn sal
himede besien ende als hi dan die sake
der suuctē kent of dye materi diep leyt

soe sal hi dinghen oerbaren die trecken de sijn als of die materi lage indē vter-sten ledē so sal hi hem pinigen die ma-teri te trecken totter magē op dat si dā te lichteliker wt ghelepdt mach werdē Item ist dz die materi hart is eñ dicht in een so sal hi oerbaren medecinen die vduwende sijn eñ die schepdende eñ in sindende sijn op dz die materi also ghe mowet mach werden eñ dat si alsoe te lichteliker wtgelepdt mach werdē en-de als die materie wel vduut is eñ inō maghen vgadert so sal hi laxatiue ghe uen op dat si daer mede wtghecroden mach werdē anō mit spuwen of mit ca merganck of mit sweten eñ als die ma teri wel gepdelt is so sal hi geuē dingē die den sieken weder conforteren op dz die natuer die seer gecranct was vanō gewel dichept der medecinē weder ghe starct mach werdē eñ als die natuer we der gestarct is so sal hi gheuē den siekē dingen die de ledē eñ die crafte weder voncken op dat si weder crijgen mogē dat si vlozen hadde als in vlepsch eñ in bloede Eñ dit leste sal hi allepnckē doē eñ sonō haest mit eenre ghetemperder eñ bequameliker dpete wāt die natuer pleecht seer ghierich te wesen indē mē schen die aldus gepdelt sijn eñ daer om moeten hem dese seer wachten dz si hē nz en vazen of dat si meer in nemē dan si vduwen mogen eñ ten lesten als dpe natuer weō gecomē is in hozen eersten staet so salmen hē dinghen gheuen die voerhoedēde sijn die gesonthept op dz die ghene die daer genesen is nz weder in die selue suuct en val of in eē quader eñ alsulke dinghē sijn badinghen latin-ghe electuarien gematigen arbept wāt alle dese dingen vwecken die natuerli-ke hetten eñ si ontladen die natuer van der oueruloedichept der quaō humozē eñ si helpen totter vduwinghe eñ star-kense eñ ist dat die materie alte vlopen-de is als alte slap so sal die sieke oerba-ren die dwinghende eñ droghende sijn eñ wederslaende eñ als die materi ge-bonden eñ gedwonghen is soe pleecht die behepndighe mepster te gheuen eē bequamelike laxatiue medecijn die die humozen wt lept die eerst ōtbondē wa-ren mer nv ghedwongen op dat si daer niet bliuen souden of tot anderen leden lopen en mochten eñ daer verrotten eñ alsoe mochten si den coerts of een anō suuct in brenghen Item die bijndinghe der humozen ende die wederslaninghe pleecht allepnclken te ghelschien op dz die materi die also haestelic wederslagē worde niet lopen en soude tot enigē an-deren ledē dat edel waer eñ daer meer re pijn maken mocht eñ dpe purgacien pleecht men oec te doen al onbschieten de als nv wat eñ efter wat Itē die me-decijn pleecht te gelschien in drien ma-nieren \als ontbijndinghe bijndinge en de weōstarkende anter dpe vervult sijn werden ontbondē of die ontbonden sijn werden ghebonden of ghedwonghen of die inden lichaem verloren sijn wer-den weder verlet of ghestarct Item du selste vgaderen mit corten sin vten voir screuen dinghen dat die medic? sal dpe sieke dicwijle verloeken eñ ondertasten die saken der siechept eñ om allen ghe stant hoe dz hē die sieke oec regiert \eñ hi sal menigerhāde medecine bi hē heb bē eñ hi en sal hem niet ontsien alle die leden des sieken te tasten sijn si scamel

of ōscamel of heymelic of openbaer eñ
sal die saken altoes wel troesten eñ soe
wat hi doet alle sal hÿse zoetelic eñ saef
telic handelen eñ hi en sal den siekē oec
also seer niet sparē screyt hi of huylt hi
hi sal hem sÿn oerbaer altoes doen / ist
mit sniden of mit barnē of mit deser ge-
lÿc eñ is die medecÿn alte bitter soe sal-
mense soetigen mit suker of mit ande-
ren dingen hi sal den sieken spenē ende
breydelen vā eten eñ van drincken nae
dien dz die suuct is Itē dz vule vleysch
sel hi af corroderē of afhouwē na dien
dat die corrupci is eñ sal dz etter drogē
eñ suueren Eñ nader barninghe of cor
rosiuen salmen daer weder op legghē
dinghen die saeftigen Eñ als die won
de of dz seer scoen eñ suuer is so salmen
daer vleysch in winnē eñ slutense toe eñ
wāt die quaetheit die indē liue is meer
quetst dan die butenste so salmen binnē
nemē dingen die v̄duwen eñ saeftigen
die harde eñ dye corrūpeerde materie
als oximel of syrupus acetosus Eerst
scheyden dese eñ insniden eñ al verdu-
wende bereydē si die materie ten wtgā
ghe want also geseyt wort int begin vā
den amphorismen / men moet die v̄du-
wende dinghē meysterē eñ beroerē die
nz raeuwe en sÿn eñ als die materie wel
v̄duwet is om die wt te driuē soe is die
treckende medecÿn te abelre die humo
ren na haer te trecken ter magē die ver
staen of sÿn als indē vtersten ledē Ende
daer toe sÿn goet sommige bitter dingē
als yerapigra eñ yeralogodion eñ and̄
medecinen die mit aloe ghemengt sÿn
want die bitter dingen gaen lichtelicste
totten vtersten leden / eñ purgerē meer
dan die and̄ medecinen doen eñ als die
natuer dan aldus v̄duwet is eñ aenge-
haelt so salmen dan een laxetÿf gheuē
die alle dz ander wt crudet eñ suuert al
te mael als voer geseyt is Itē ypocras
seyt veel eñ haestelic die materi te v̄dri
uen of te v̄warmen of te v̄couden is be
driechelic eñ te mael viāt der naturē cō
trari etce. daer om sal eē wisen meyster
merken die natuer des siekē / eñ die ste
de d̄ materiē eñ oec die craftē des siekē
eñ daer na sal hi die medecÿn v̄wande-
len want is dz sake dat die humoer die
daer inden lichaem misdoende is ghe
ydelt wort dz helpt den siekē seer eñ en
wert si nz geydelt so wert die sieke lan-
ger gequellet als ypocras seyt

Dat lxix. ca. vā die aentreckende mede
cine

Die aentreckende medecÿn werc-
ket nader subtilicheyt eñ nader hettē d̄
substācien wāt si schiet lichteliker doer
ouermits hore subtilicheit wil eñ ouer-
mits der hettē so trect si die humorē na
haer so wat dingē datter diep stekē ist
yser of houte of humorē Itez wanneer
die materi hardt eñ dicht indē liue leg
gen so sÿn die v̄duwende dinghen alte
goet die de harde materi weykē in sni-
den eñ scheyden als sÿn oximel eñ sim-
plex eñ cōpositum eñ die and̄ syropē die
welke alle gad̄ die materi bereyt makē
wt te driuē mit medecinē Itē die mede
cÿn die laxerende is purgeert ond̄wilē
die v̄duwende die materie ontbÿnden-
de eñ aentreckēde als die scamoney eñ
sommighe laxeren ouermits hare sli-
micheit wil mit wellichedē als mercu
riales eñ pappelē eñ deser gelÿc eñ sō-
mighe mit scarpicheden dye humoren
doerschietendē als euforbiū sommige

mit sijnre limichedē druckende eñ dwin
gende als mirabolani sōmige mit sijn-
re sontichedē bitende als tzaet vā mel
den sommighe mit sijnre soeticheit en-
de vuchticheyt dē darmē instortēde als
cassiafistula Itē die dwingende mede-
cijn mit dē genē die cout eñ grof sijn in-
der substācien waer af dz die coude delē
te samē v̄gagert werdē als die gallē on
derwijlē wint ñ groue humoren want ñ
dwingē beslutende eñ cōforterende die
houdende craft als esula eñ sommige
stempen flecht bloet als coral bolus e-
mathices bredeweghe eñ deser ghelijc
sommige dē buke als queden moerbes-
sen rozen eñ deser gelijc Itē die mede-
cijn die coagulerēde is of hardēde dye
moet werken bi dingē die seer cout sijn
eñ droge of vucht als psiliū huusloeck
portuleyn eñ nasscadē Itē die medecijn
die morwende is werct bi dinghen dye
middelbaer warm sijn eñ seer vucht eñ
also oec die ripende sijn Itē die medeci
nen die openende sijn eñ barnende en-
de dunnende die sullē hete eñ droghe
wesen Itē die suuerēde medecijn werct
ontbijndende als calamentū of morwē
de als cassiafistula ende pappele of die
vulnis af wisschen ouermits hare aer-
dicheit Itē het sijn veel anď medecinē
eñ menigerhāde specien als die doden
vreten barnē openen scheydē weďslaen
saeftigen eñ deser gelijc vāden welken
getracteert wert int boeke vanď simpel
re medecinē mer hier willen wi dz eyn
de laten vāden proprieteyten ď suucten
eñ vanden condicien der medecinen na
dien dat desen wercsken toebehoert

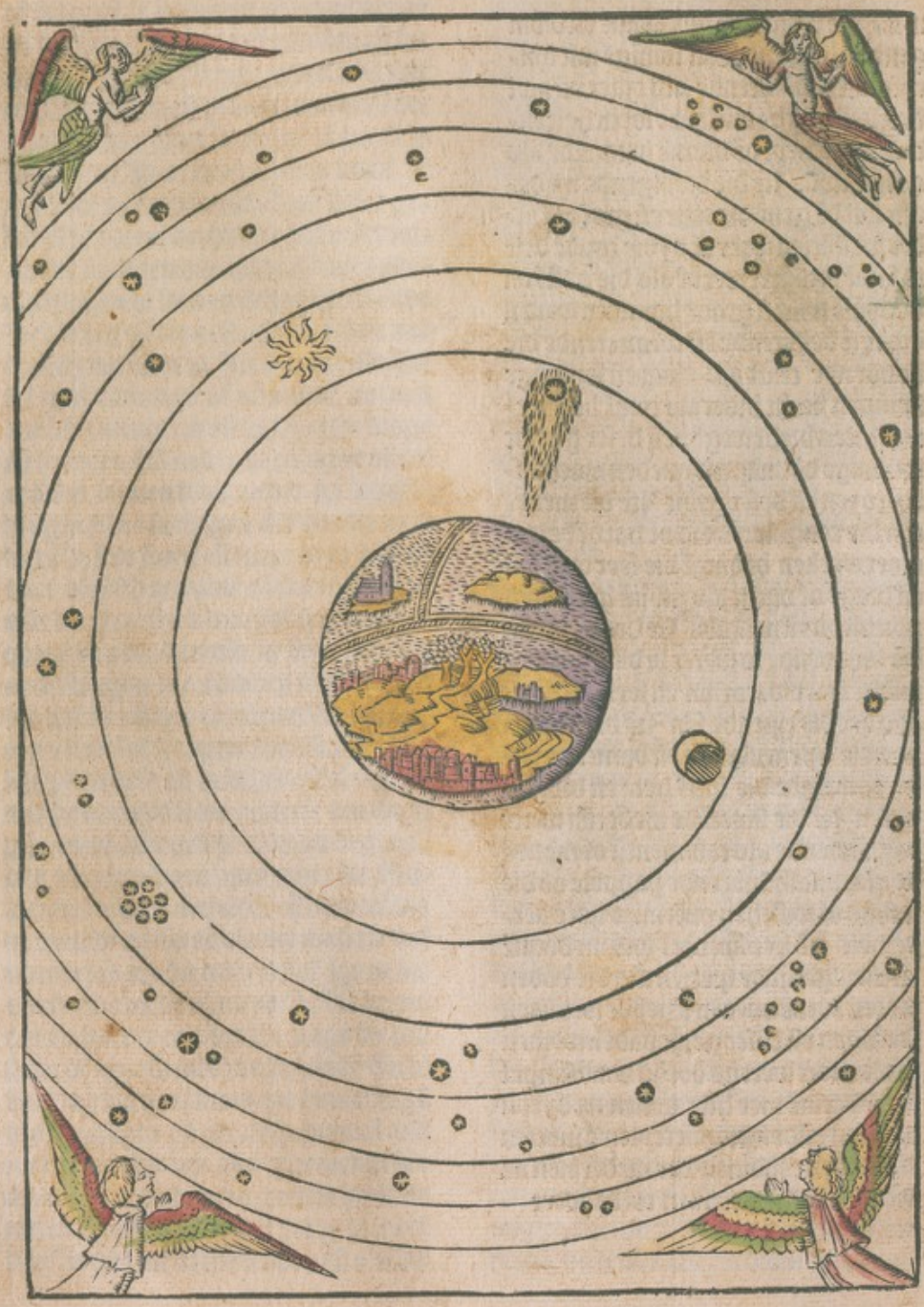

Hier begint het achste boeck dz spreect vande werelt eñ vande materialike lichamen des hemels

Ne dien dat wij vuult hebben mitter hulpē goods dē tractaet vā den godliken namen eñ vandē proprieteyten der engelen ende oec vanden mēschen eñ van horen toe vallen als vā horen leden eñ fiecten. so blijft hier noch te segghen vanden proprieteyten des sinlikē werelts also veel als wijs begripen konnen op dz wi die materie des godliken loefs eñ des makens vandē proprieteyten der werckinghe kiesen moghen / wāt die onsienlike dinghen goods werden bescouwet bij dien dinghen die gemaect sijn indē verstande als die apostel seyt Eñ daer om hebben wi wil sommighe proprieteytē deser werelt eñ der gheenre dinghē die inder wereft ghehouden werdē desen wercsken onder een cort begrijp mede in te brenghen op dat wi te lichteliker verstandē sullen moghen ind̄ godliker scrifturen dat gheestelic verstant eñ dat v̄holen ouermits die ghelikenis der lichameliker proprieteyten eñ indē eersten is te beghinnen vandē proprieteyten der werelt

Dat eerste ca. vande eyghenscappen d̄ werelt

Die werelt wort in drien manieren werelt ghehieten / als mercurius seyt want dat godlike verstant wort werelt ghehieten als die werelt die onlichamelic is onsienlic eñ ewich / tot wes exempel die gheuoelike werelt ghescapen is als boecius seyt Inder and̄ maniere wort die werelt werelt ghehietē als der gheenre die inden ommeganc des hemels gehouden werden als die hemel daer die sterrē in luchten / tfuer vauden welken alle dingen verwarmē Die lucht vand̄ welkrr alle dingen die fielen hebben ademen eñ groyen / twater dat alle die breetheit der aderē om gordt / die aerde alle dese ned̄ste dingē onthout eñ draecht vandē welken ghe seyt wort. die werelt is bi hē gemaect ind̄ manierē wort die mensch is die minre werelt ghehieten want hi beteykent in hem dz beelt of die beeldinghe alle der werelt Item die eerste werelt is ewich bliuende ewelic indē godlikē gedacht Die ander werelt is dueraftich mede treckende wt dien sijn beghin ouermits die godlike wille dueraftich te wesen Die derde werelt nadē wat is hi dueraftich eñ nadē wat vallēde dragende in hē gelikenis vā allen dinghē Itē vand̄ eerster werelt eñ vand̄ ander is voer geseyt / nu is te segghē vanden voeliken werelt Mercian⁹ seyt dat die werelt is een gemeynte alle d̄ dingen die gescepen sijn te samen ghecloot ind̄ manierē vā enen rondē dinghe / als is een spera vāder werelt / wāt die werelt like ouerstheit heeft een sperige eñ eē circularige gedaente eñ figuer eñ mercianus seyt datter werelt anders geen figuer bequaem en was dan dese ronde ende dat was om volmaectheyt alles dings eñ om die volmaectheyt die si heeft in horē dueraftigen wesen mit horē werker die de werelt gemaect heuet die welke is sond̄ eynde eñ sond̄ beghin gefigureert Itē die philosophen

deylden alle die werelt in tween delen
der welker deel dat ouerste deel datter
werkende is dat edelste is eñ dz slech-
ste strekende hem vãden cirkel der ma
nen totten rijck der planetẽ Dat ander
deel is dat neẽste als datter lidende is
welc deel beghint vãden cloet der ma-
nen eñ strect totte center der aerdẽ De-
se nederste werelt beschrijft marcian? die
werelt is een cirkel wt vier elemẽten in
eenre manieren vã enen cloot mit ghe-
liken raden omlopende die aerde ouer
al ghekireert int middel mit ewigẽ gri
pinghen des hemels Item totter con
posicien deser werelt heeft die godlike
doecht die eerste materi ghescapen in
welker materiẽ als in eenre massen wa
ren principaliken vier elementen nz on
derscheyden alst nv sijn mer si warẽ ge-
mengt eñ die masse was ple ghietẽ vã
plato in thimeo vãden welkẽ die god-
like wijsheyt alle die elementen eñ dye
vãden elementen gecomẽ sijn gemaect
heeft eñ voertghebracht eñ heeft alle
dingen geordineert eñ onderdeylt mit
properen qualitepten hoe dz elc wesen
sal inden lantscappen / want dat in dier
materien hete eñ droge was dat ghinc
inder materien des viers welc vier dye
godlike wijsheit bouen geset heeft om
sijnre lichticheyt wil Ende datter alre
coutste eñ droechste was dat ghinc inõ
materien der aerden die welke hi neẽ-
ste settede om haer swaricheyt wil ende
dichtheit eñ datter hete eñ vucht was
dz ghinc in die materie der luchten en-
de datter cout eñ vucht was dat ghinc
inder materiẽ des waters. eñ dese twe
heeft si gheset int middel des viers eñ
der aerden nader meerre of minre lich
ticheit eñ subtilicheit Daer af dat pla-
to eñ thymeo heeft dese eerste materie
aldus beschreuen na sinen vmogen wãt
ple dat is die eerste materie. dese was
sonder qualitepte eñ sonder enige quã-
titept dat is cortheit of lancheit of cley
nicheyt of grootheyt sonõ hetten sonõ
ghedaente sonder stede eñ sonõ tijt tus
schen enighe substancien eñ en ghenn-
re substãcien etce. Item dese woerden
sijn seer swaer. want dye eerste materi
wert ghesept te wesen sonõ quantitept
niet dat si altemael was si en hadde eẽ
grootheyt. mer si en was van ghennre
ghesetter grootheit na onsen dinghen
te sprekẽ Alsmẽ sept dz een roese groot
is want hi gaet bouẽ die grootheyt an
dere menschen Daer om wort oec ghe
sept te wesen sonõ qualitept. want si en
was specialiken niet ghenoemt van e-
niger qualitepten. wãt men mocht niet
seggen dat si meer hete was dan cout
of wit dan swart of deser ghelijc. eñ hy
sept sonder verwen. want si en hadden
ghenn ingheborenen verwe vã enighen e
lement. si was sonder tijt want doe en
waren ghenn tiden noch wandelinghe
der tidẽ doe dese materi ghescepẽ was
si was oec sonder stede want si en had-
de ghenn ghesette stede meer opwaert
dã nederwaert noch meer int brede dã
int lange eñ si is tusschen enighe subsã
ci eñ tusschen en ghennre subsãci want
voer haer en ghinc ghenn materialike
substanci mer daer isser sommighe ghe
volcht of na ghecomen daer om dz die
materialike beghinsel der nederster we
relt ãnter het was die eerste ghemeyn
materi die ontfanclic was alle die for-
men eñ alle die ghedaenten die welke

oec behouden wort onder menigerhan
de specien eñ formen eñ dese materi bli
uet als totter incorrũpeerder substãcie
eñ al is dat sake dz si stedeliken veran-
dert wert naden qualiteyten dye daer
wãdelbaer sijn wãt dese materie die nv
blijft ouermits der dunnicheden of ra
refactie õder die forme des viers eñ is
onder tfuer vluchs ouermits d̃ dickin
ge neemt si aen die forme der luchtẽ en
de sal wesen ond̃ die gedaente eñ onder
die materi der luchten die welcke eerst
was onder die gedaente des viers vtẽ
welken openbaert dat die eerste mate-
ri vter welcker die werelt eerst natuer-
lic gemaect was is onwinlic eñ onghe
corrumpeerlic vander welcker alle die
materialike dingen beginnen of begon
nen eñ in die selue weder comẽ als in-
der matricen dat is ind̃ moeder Itẽ die
werelt is vã vele cõponeerde eñ cõtra
rie dingen gemaect eñ nochtãs in hem
seluen ist een dinc Die werelt is een int
getal eñ nz veel werelden eñ dat is om
der enicheyt der materien als gheseyt
wort int boeke vãden hemel eñ vãder
werelt/ hi becõmert of belet alle sijn ma
teri als daer geseyt wort int capitel vã
der ewicheyt der werelt Daer om dye
werelt daer wi hier of sprekẽ en is niet
ghedeylt in hem noch gheydelt nader
substãcien eñ al ist datter cõtrariheyt in
sinen delen geuonden wort als tot som
migen wederstoet der qualiteyten Itẽ
die werelt heeft een ouerste eñ nodorf
tighe bequamelicheyt in alle den sinen
eñ also meer als een scone soete musike
al ist sake dz hi schijnt te hebbẽ een on-
ghelikenis in sommighe sinen delẽ om
die wed̃uechtende qualiteyten als au-
gustin⁹ bescheydeliken seyt ouer genesi
dese werelt sal ouerliden of vergaen na
deser pijnliker specien eñ figurẽ te spre
ken die si nv heeft mer si sal in horen e
wigen wesen bliuẽ als na hore substãciẽ
eñ materien te spreken als augustinus
eñ die glose beyde daer segghẽ die he-
mel eñ aerde sullen hene liden vtẽ wel
ken openbaert dat die werelt is te ver
wonderẽ ouermits sijnre vasticheit wil
nz te myn nochtan om die edelheyt sijn
re materien eñ õ die werckelike doecht
der formen is god die werker d̃ werelt
is altoes te louẽ die mit lichter mogẽt
heyt alle dinc dat inder werelt is voert
doet comen want daer en is gheen soe
vulen dinc op aertrike goods lof en sal
daer in verlicht werdẽ eñ dz deel d̃ we-
relt twelc nader naturen puerste eñ sim
pelste eñ oec edelste is heeft een inclina
ci tot eenre formen eñ enen appetijt of
begheerte totter edelster ontfanghin-
ge der formẽ eñ die simpelste is die is
meest geneycht totter gheesteliker for
men want die hemelsche materi is sim
pelre eñ eyscht een edelre forme dã die
elementarige materi dat is dye materi
die vandẽ aertschen elemẽten gemaect
is eñ oec is die hemelsche materi edel
re eñ simpelre indẽ edelstẽ lichaem als
inder sonnen dan inder manen of dã in
marcurio of in maers eñ die materi die
vandẽ elementen gemaect is die is e-
delre indẽ viere dan ind̃ luchten of in-
den anderen waer af dz die materi gro
uer is inder aerden dan inden anderen
want daer sijn delen der materien te sa
men ṽgadert als aristo. seyt Dat vã eẽ
hant vol aerden werden x. vol waters
wãt die materi vandẽ enen element is

veel puerre in dz een deel dan in dz an
der Als gelept wort int beghin vā me-
theororū Die ouerste delē des viers sȳ
edelste eñ simpelste / eñ die neēste delen
der aerdē sȳn groefste eñ onpuerste en-
de meest dicht Eñ wanneer die delē der
ghemengder vandē elementen sȳn / na
dien dat die delen ō elementen puerste
eñ edelste sȳn so werden die ghemeng
de simpelste eñ puerste eñ na dien dattz
ōkeert is indē elementen also ist ōkeert
indē gemengden \ een materi ō werelt
die edelste ghemaect dȳe behoeft dȳe
edelste forme eñ daer om pleechtmē die
materi te ordinerē na dien dat die forme
eyscht wāt sal vāder aerden vier werdē
so ist noot dat die materialike grofheit
der aerdē gesubtȳlt moet werdē eñ ge
puert eñ dz si gheesteliken eñ simpelre
mach werdē op dat si also een vierighe
forme aen doen mach eñ op dat ict mit
corten woerdē segghen mach of sal so
ist noot dz die meteri berept worde nāō
proprietepten ō formen / oec salmē mer
ken die edelheit ō werelt naden waert
sten delen vā haer eñ oec na haren edel
sten werken eñ daer om wort dat ouer-
ste deel ō werelt edelste gheiten want
daer is die materi puerste eñ dȳe forme
is daer scoenste \ eñ die doecht of craft
wort daer indē ouersten breetste geuon
den wāt also veel is die werelt int ghe
mēne schoenre eñ betamelīker als dz
lelike deel der werelt leechste is Item
augusti. sept sommige volmaecthept ō
minnen eñ der doechden die welke in-
den ouersten bouē gaen totter volcomē
hept der nederster dinghen spraept hem
steeds totter ōlieringhe eñ totter scoen
heyden eñ oeck dattet leechste deel ō
werelt after ghelaten heeft inder scier
hept eñ inder claerheit dat ōhaelt si inō
gracien eñ inder doechden der vrucht-
baricheit want nz mȳn en is te ōwonde
ren dȳe doechdelike vruchtbaerhept ō
aerden indē voertbrengē ō cruden der
bomen der bloemen eñ der vruchtē en-
de inder winninghe menigerhande die
ren eñ serpenten eñ in menigherhande
voertbrenghinge der metallē der gem
men eñ der stenen dat is te ōwonderen
die claerheit des hemels mit onōscey-
de hoze hemelen eñ sterren eñ al ist dat
die werelt mit menigherhande doech
delike scierheyden ōlchiert is nochtās
is si mit menigen gebreken eñ onsalich
eyden geplaecht naden nedersten delē
ouer al te spreken . want al is dat sake
dz dese werelt schȳnt een winre eñ een
voeder der lichamen te wesen nochtās
is hi een karker der gheesten eñ is alte
harden ellepnde ō sielen eñ is een ō on
salichept eñ der pinen die sonder eynde
sȳn wāt die werelt is een stede der son
den eñ des ouertredens eñ bouwinghe
der pelligrimaedzen des rouwē eñ des
screpens eñ is oeck stede des arbepts
eñ der muetheyden ō lelichept eñ ō scā
den des beroerens eñ der ōwandelin-
ghe eñ is een stede des vlopens eñ des
ōanderens vāden ouerliden eñ is stede
der corrupcien eñ der houaerdȳen eñ ō
ōdroefnis des geweldes eñ des ōdruc
kens eñ is oec stede des vradens ende
der bedriechnissen Item werelt en wort
anders nz geuondē dan ydelheit boes
heit ghierichept anxt lelichept eñ out-
hept Die werelt loct die bekēde tot hē
eñ mintse eñ die onbekēde werpt hi vā
hē eñ ōlmaetse die werelt hindert me-

nighen mensch eñ hi baet luttel eñ die
de werelt minnen die bedriecht hi wāt
hi geloeft veel dingen eñ ten lesten be-
taelt hi luttel eñ sÿn v̄smares dz sÿn die
gene die de werelt v̄smadē die v̄uolcht
hi in quadē ter manierē vā enē schiem
eñ hi en laet nz af hi en grÿptse eñ trect
se tot hē \mer die gene die hē volghen
dien raet hi dz si hē veynsen sullē ende
hoer genoechte bruken eñ daer om die
gene die hi hier seer v̄heft mit eren der
werelt eñ mit rÿcheden des aertschen
goets die werpt hi int eynde ter neder
eñ maectse arme ter sielen Eñ op dat ic
sinte grego. woerdē brukē mach eñ wil
so is die werelt te scuwen al waert al dz
ons veel gelucs toe quaem / eñ hier me
de ist wt vāden proprieteytē d̄ werelt.

Dat ÿ. ca. vāde onderscheydinghe of
proprieteytē d̄ hemelen

Hier na salmē sommighe proprie-
teyten bescriuē vādē hemel eñ vā sinen
delē mitter hulpē ons herē ihū xp̄i wāt
die hemel is een stede eñ een woninge
d̄ engelen eñ der heyliger mēschen als
beda seyt Die hemel na dz die heyligē
scriuē .so is die hemel sienlic eñ die and̄
onsienlic eñ die sienlike hemel is d̄ mate
rien als die glose seyt ouer deut. x. int
eynde Celū dñi dei tui est / dat is die he
mel gods ons herē is dÿn Itē daer sÿn
vÿ. hemelen als aereū . ethereū .olym
piū .igneū. firmamentū. aqueū.empir
reum / dat is die hemel d̄ enghelē Celū
aereū dz is dz middel onderscot d̄ luch
ten twelc altemael nz besmet en is van
den grouen humorē des waters eñ der
aerden wāt dz deel der luchtē is puerre
eñ vāden nedersten qualiteyten onghe
mengder ō sÿnre puericheyt wil eñ om
die doerschÿnlicheyt wort hi genoemt
mitten name des hemels / als gheseyt
wort mathei xiÿ. Die vogelen des he-
mels hebbē dz gheten ꝛce. Celū ethe
reū hiet na sommigē meysters dat alre
ouerste onderscot d̄ luchten twelc sond̄
middel v̄samēt is mittē spere des viers
eñ daer ō ethereū / wāt dz tusschē tfuer
eñ den lucht nabuer is so is die hemel
ethereum ontfangende die v̄lichtinge
eñ die claerheyt vādē viere wāt ethere
os in griex is claerheyt in duytsche als
ysi. seyt eñ celū igneū wort gehietē van
sommigen meysters centrū spere ignis
dz is dz center vanden spere des viers
om die ouerste puericheyt eñ subtilich-
eyt des viers welke werkinge die vieri
ghe hemel heeft voer die and̄ elemen-
ten eñ oec ō sommige edele hemelsche
proprieteyten die welke hi na volghet
vā sybbicheyt of buersamheyt des he-
mels d̄ planeten \gre. seyt op dye stede
vā iob .siet aen dē hemel eñ bescouwet
die luchten ꝛce. Indē name d̄ luchten
wort alle tlantscap v̄staen vand̄ ma nen
al totten fixen sterrē daer dye hemelen
eñ die circulen sÿn des vÿ. planetē / soe
ket ned̄waert int naeste vand̄ luchtē of
vā ethere wil hi seggē wat marcianus
daer af seyt Itē alexnd̄ ordineert aldus
die vÿ. hemelē seggēde Die eerste he-
mel is des geuende lichts dz een form
geeft eñ geen beroerē als celū empyr-
reū Die and̄ is geuēde twesē des lichts
eñ vā eenre formē eñ dz beroerē nz als
die waterige hemel of dye cristallighe
Die derde is geuēde twesen des lichts
nz na allē deel d̄ claricheit vā eenre for-
men eñ geeft dz beroerē als die gester
rede hemel diemen celū stellatum hiet

Die vierde is ontkäger des lichts sonder hetten als celũ olympium Die vijfte is ontkäger des lichts mit hettẽ als is celũ igneũ Die vi. is dz licht ontfangende mitten ouerstẽ deel eñ wort ghehieten celũ ethereũ Die vij. is ontkägẽde dat licht eñ is vlament mittẽ nedersten deel als celũ aereũ eñ alsoe schijnt hi dz hi olimpiũ hiet dz rijc vã hemelen vãden planeten eñ firmamẽtũ hiet die eerste hemel nadẽ philosophen eñ die leste in wes te gader knopinge die lichamen vã sterren sijn gelegẽ wãt die philosophen en setten mer enẽ hemel alleen basili? sept dz die philosophen eer hairtõgen souden laten vreten eer dz it volgen soudẽ datter veel hemelen wesen souden Die hemel dẽ welkẽ men firmamentũ hiet beschrijft aristo. int boeke dz men noemt de causis elementorũ Celũ dat is die vijfte element onbeschepden mit natuerliker epgenscap vãden neẽsten elementen noch het en is nz swaer want hi mocht anders natuallen noch oec licht wãt dan mocht hi opgaen wãt waer hi een vandẽ vieren so mocht corrupci in hẽ comen ouer al of in enẽ deel Ymmer allmen daer sept. Die scepper heeft hẽ een deel gelet te wesen eñ een beghin vã winningen eñ der corrupcien eñ daer om wast hẽ noot te welẽ onwinliken eñ oncorrumpeerlic Jtẽ dese hemel is ongerust eñ onberoerlic natuerliken wes lope of beroerẽ is weẽ õwepn dich op dat middel als op die alle dpe vast eñ stijf staet sonõ enich beroerẽ tusschen tween polos als tusschẽ zudẽ eñ noerdẽ eñ die hemel wort geepndt nader metingẽ eñ naũ wtstekinge vander stede mer hi is ewich nadẽ lope wãt hi wort beroert vãden beroerer die macht sonõ epnde heeft dz is vã gode die hoge eñ glorioes is ouer alle die werelt Hier toe heeft aris. gesept int boeke vãden sakẽ õ elemẽtẽ Jhi sept die ij. polos sterrẽ te wesen indẽ ouersten epndẽ des hemels die gelet sijn in sijn middel bouen eñ benedẽ vãden welken die eẽ op waert gelet is in dz middel des hemels ten noerdẽ waert eñ wort gehietẽ pol? artic? eñ die anõ is dair recht tegẽs gelet int sudẽ. eñ wort gehieten pol? antartic? als die tegẽ polũ articũ gelet is Tusschẽ desen tweẽ sterrẽ of polos als tusschen hoẽ tween epndẽ wort die hemel cõme beroert vãden epndẽ des oesten tottẽ westẽ Eñ weõ vãden westẽ totten oesten eñ dz altoes in eenre wise als dat rat beroert wert tegẽ die asschẽ wãt aristo. hiet die asschẽ een vlãdelike linie die gelangt of gegeuẽ is vãden enen polo tottẽ anderẽ polũ recht wt strekkẽde als een coerde bi wes middel die õmeganc des hemels gelijc õ geuoerdt wert als daer die cõmentator sept vanõ naturẽ des hemels wort gesept int boeke vãden hemel eñ vanõ werelt na een nuwe ouersettinge die hemel is een gemaect dinc inõ materien vãdẽ welkẽ hi hemel hiet twelc is die leste inganc vãallẽ eñ daer volcht na int selue si en sijn nz noch en hebbẽ geweest noch dair en sullẽ veel hemelẽ welẽ Die hemel is eẽ volcomẽ volmaectheit dẽ welkẽ geẽ gelijc en is noch daer en is geẽ stede butẽ dẽ hemel noch lichaem noch geboerte noch volheit noch tijt twelc eẽ waer lope of beroerẽ is wãt dz wairt is een firleuẽ als butẽ dat leste eñ is ewich dz nz en gebreect noch gheepndt en wert eñ dat is twaer leuen Jtem die selue sept

aldaer / die hemel en is nz getimmert noch ghewonnē mer hi is simpel wes beroeren gelijc is indē welkē geen steel en is eñ sijn beroerē is eenrehāde ende ront als eē cirkel wes beroer een geest is die dat beroert mit sinen wille eñ die radie des hemels wort ghecōtinueert mitter radiē des vuers eñ is mit dier ō gadert totte wil ō mēschē ō die bliuent heit des leuēs firmamētū wort hemel gehieten want hi is dicht eñ vast want hi heeft een eynde daermen nz ouer co men en kan noch gaen want ouermits sijnre groter bliuentheit sijnre vastich-ept is hi oncorrūpeerlic eñ onuerwan-delic also wel inō substācien als inō for-men sijn form is ront eñ hollachtich na ons te sprekē eñ opgebuegelt tot dien die daer bouē dē hemel sijn wes beroe ren natuerlic ront is eñ wort crom be-roert eñ ghelijc enen cirkel omgaende vandē oesten int west eñ wepnt mit hē eñ gaet om al mit enen slechtē lope eē uoudelic binnē der spaciē eens daechs eñ eenre nacht twelc onō hem is tottē rijck des vuers wāt het lepdt die heme len der vij. planeten mit hē wāt als ra-ban? sept Alle dz onō hem is dz is ō be roerliker crafte onderdanich mit een uoudeliker ordenācien eñ onbedroefō Itē die beroerlike craft als hi selue seit ouer die expolici vā gen. strect hoer tot desen neōsten elemēten waer af datmē waent eñ geloeft dattet firmament dz ouerste vuere mit hē om laet lopē eñ de se werkinge ō beroerliker doecht coēt al totter luchtē eñ totten waterē inden welken nader vloet eñ nader ebbinghe maect een grote heftinghe Itē iij. ele-mēten als die lucht sfuer eñ twater sijn eenrehāde beroeringe des hemels on derdanich mer nz in eenre maten noch eenre ordinancien volgen si hē na . mer na meer eñ na mpn ende datter ouerste lichste eñ puerste is is meest onderda-nich eñ dz alsulc miste is volcht traech licste eñ obediert minste Die aerde en is der hemelscher craftē eñ lopinge nz on derdaen also dz si daer af enighe beroe ringhe der stede af ontfaet al isset sake dz si daer af ontfaet diuerse speciē eñ in druckinghe vā formen om die voert te brengē eñ te dragen Itē die selue raba nus sept dattet firmamēt heeft naden lope enen eenuoudelikē inganc die wel geordineert is eñ onbedroeft nochtās is dz snelste vā allen dē lopen eñ op dz die breethept ō werelt nz geschepdē en werde om die snellichept sijns loeps so wortet weō houdē eñ ōtraecht mit ge-ordineerder beroeringe ō planetē eñ al dus wort sij loep gematicht ouermits den lope die hē tegē is eñ cōtrari als dē lope ō planetē eñ dz gheruste wert be-roert wāt al is dz sake dz sijn leghent-heit ōwandelt indē delē nochtās en ō-wandelt sijn gelegentheit noch sijn ste-de nz altemael daer ō wāneer dz die ne derste bedroeft sijn eñ vlopende sijn ge nalliken mit enigen geual so en laet die hemel sinē houder sijnre oerdē te min-sten in enē punt niet after mit sinen he-melen of wereldē wāt die lope des he-mels is dz eerste subiect alle des licha mes eñ is beroeringe eñ regel alle ō an der lopen daer om is dz firmament o-uermits sinen lope dz werckēde begin in dese neōste werelt \ wes reden is als rabanus sept want dz firmament sijns lichts stuert die werckende craft ō win

ninge totter aerden als totten properē
centrū eñ sepndt eñ ỹgadert sỹn radien
int ouerste vāder aerden als ghetoent
wort inō doerschỹnliker consten wāt eē
ỹgelic ront lichaem hol eñ luchtich in ti
nen ỹgelikē punt stuert een linie die ra-
dioes is inden center des luchtende li
chaems als totten ouersten vāden cē
ter eñ hoe dat een ỹgelic radioes linie
naerre is der andere linien die daer wt
gaet totten ouersten vāden center also
vele vander naericheit des eens totter
anō is ti starker eñ om den center in te
prenten sỹn werkē of dadē vāden wel-
ken openbaer is dz wāt dz lichaem des
hemels ront is omgaende opgevuert
eñ luchtich eñ dese aerde nader groot-
hept des hemels en hout die craft des
punten nz wātet centrū inder aerdē is
so wort daer vā node een grote ỹgade-
ringhe der hemelscher radien vander
welker doecht eñ voelen wort eē groot
geslacht eñ winninge der winliker din-
gen inō aerdē die welke cētrum is des
firmaments eñ al is dat sake dz die he
mel tbeginsel is der winninge nochtās
en neemt hi geen geslacht of winninge
in hem of corrupci of ōminringhe noch
meringhe wāt die hemel heeft in sỹnre
substācien die ouerste simpelheit eēuou
delic eñ en heeft geen schepdinge noch
contrariheit der cōponeerder of ō ghe
maecter delē ende daer om en heeft hi
gheen wt hē seluē ter corrupcien waer
af als aristo. argueert int boeke de celo
z mūdo aldus Alle corrupcien is vā cō
trarien eñ men vint niet dat den hemel
cōtrari is waer ō die hemel niet gheco-
rumpeert en wert eñ oec al is dat sake
dz die hemel in hem eñ wt hem eenco-
mich is dat is van eenre vormen noch-
tans heeft hi vā node vele hemelen eñ
circulen inder figuren eñ inder groot-
hept der lengten eñ der breedden sche
lende om diversche woningen die wel-
ke behoeuen die sterflic sỹn \ als aristo.
sept in libro de causis elementorū want
waert sake dat die hemel ghecorrum-
peert worde in enighen deel nae eenre
dispositien eñ maten eñ influencien der
nederster radien so soude dat voetzel ō
sterfliker dieren eñ alle ō nederster din
ghen veruaren ende daer om wast noot
dz die lope des hemels crom ghinc of
schief op dat nv coude nv hetten gewō
nen mocht werden vanō opheffinge eñ
nederdruckinge ō hemelen wāt waert
dat die hemel recht wt beroert worde
als tot onser geleghenthept so souden
alle dinghen verteert werdē anter van
hettē of vā couden als aristotiles sept.
niet alleen indē hemele wort gemerct
die puerichept eñ die incorrumpeerlich
ept vandē deel mer oec die schoenhept
eñ die claerhept vanden deel der formē
Item aristotiles sept in libro de sensu z
sensato die hemel van sỹnre naturen is
schinende eñ blinckende mer in sinē de
len is onderschept want indē sterren is
mere vergaderinghe des lichts dan in
den anderen delen des hemels wāt vā
den deel der formen heeft hi rondich-
ept mit eenre hoire opvoeringe dat is
mit omboghinghe als dpe hemel om-
gaet altoes ombueghinghe mit grotez
rondicheit eñ heeft doerschỹnlichept.
eñ van eenre vormen altemael mer in-
den delen heeft hi schelinghe om dat
die hemelen deen tegen dander steeds
lopen vanden contrarien lope ō plane-

ten Itē aristotiles seyt dz die edelheyt des hemels wort ghemerct inď simpel heyt sÿnre substācien eñ inď puericheit eñ inder ewicheyt eñ oec inď claerheyt der formē eñ mit corten woerdē in meniger edelheyt die de hemel in heeft so reguleert hi ordineert eñ met alle dese nederste dingen die onder hē geset sÿn eñ dat bouen alle dingen wonderlic is dat die hemel alle dese neďste dinghen ordineert eñ dat hi nochtans vā desen neďsten gheen verkeringe of v̄wandelinge en ontfaet

Dat iij. ca. vande waterighe eñ cristallighe hemel

DIe seste hemel is waterich of cristallich die welke wt dē water geset is opt firmament eñ is geformeert mitter machten der godlicheyt Itē die auctoriteyt der heyliger scriften gheeft ons die waterē gheset te wesen bouen den hemelē die welke alsoe gelicht sÿn eñ gesubtÿlt dat si inder hemelscher naturen verkeert sÿn eñ daer om bliuen si daer fix eñ vast nochtans seyt beda dz die hemelsche wateren nz gehanghen en sÿn bouen tfirmament ouermits wasemlike dunnicheit /mer mit ÿsiger vasticheit ende dat ouermits dye godlike doecht Item beda meynde dz die hemel is vā vuerigher naturē als die platonici gheset hebbē waer af beda noch geseyt heeft dat die hemel ront is ende van subtÿlre vierigher naturen van den center der aerden mit geliken spacien gheset eñ daer om by auonturē soe meynde beda dattet noot was dz daer wateren warē bouen op die hemelsche hetten ghebrocht mocht werden totter getempertheyt eñ dat van die vlāminge des hemels dese neďste werelt geē v̄driet liden en soude Item vā dier natuerliker coutheit dier waterē die daer v̄coudende sÿn anter het v̄coudt den hemel vā saturn⁹ die hē naest is mer hoe dit mit redē soude mogen geschien en is nz begrÿpelic mit enigen reden mer men salt nochtans ald⁹ verstaen dz die wateren sÿn godliken gheset bÿder ordenancien der godliker wÿsheit bouen of op tfirmamēt onder die alre edelste condicien der naturen na dien dat si der hemelscher naturen na bi sÿn Item hi hiet daer om cristallich nz want hi hart is int ouerste als cristal mer want hi eē formelic volle lichts is ende doerschinich eñ hiet daer omme waterich \wāt hi wort beroert ter manierē vandē water van sÿnre subtilicheit eñ beroerlicheyt eñ dat beroerē beroert den naesten hemel eñ die hemel voirt dz hem naest is eñ daer om die hemel die dese neďste dingē beroert behout eñ beschermt alle dese nederste dingen dit seyt alexander

Dat iiij. ca. vande hoechsten hemel of der enghelen hemel ghenoemt celum empÿreum

CElū empÿreū is die eerste eñ dye hoechste hemel eñ is stede der enghelen eñ woninghe der heyliger mēschen Ysidor⁹ seyt dat dese hemel is alre hoechste luchtende eñ gheeft dē cristallighen hemel die hem naest is licht eñ claerheyt eñ is van sÿnre naturē een formelic sonder sterrē eñ vā doerschiniger formen als damascen⁹ seyt ende is daer ō ront als een spera op dat hi die gheestelike dingen eñ lichamelike dinghen onthouden soude hi is natuerlic

rustende eñ onberoerlic wãt die hemel
en is nz noot om die winninge der neď
ster dingen mer billiker als alexander
seyt is hi noot totter veruullinghe alle
des dings dz indẽ geslachte ď lichamẽ
is na gesetten eynden tottẽ middel bu
ten datter ghewracht is int ouerste als
die aerde eñ dat luchtende int ouerste
als celũ empyreũ eñ beyde die lichaem
als dz vterste ouerste dat sonď eynde is
dat is onberoerlic ende gerust Itẽ die
proprieteyten des hemels bescrÿft ra-
banus gebrukende basilius woerde in
exameron seggẽde ald⁹ Celũ empyre-
um is dz eerste lichaem inď naturen al
re simpelste eñ hebbende vandẽ licha-
melicheyt niets nz wãt hi is tsubtÿlste
dat inď werelt is Het is dz eerste firma
ment der werelt inder grootheyt alre
meest inď gedaente luchtende inder fi
guren ront omgaende eñ alre hoechste
geset wãt hi is verre vanden center eñ
is houdende die breetheit der gheestẽ
eñ der lichamẽ diemen sien mach ende
nz sien en mach eñ is die ouerste wonin
ge eñ al ist dz god ouer al is nochtans
seytmen specialiken dz god inden he-
mel is wãt aldaer ďlicht machtelic dye
werckinge sÿnre doecht eñ daer õ seyt-
men sonderlinge dz die stoel gods indẽ
hemel is wãt die gedaẽte des hemels
is schoenste inden lichaem ď werelt als
damas. seyt. Die godlike doecht werct
openbaerlicste indẽ hemel

Dat v. ca. van ether dats de vuerighe
hemel

Ether in griex is claerheit in duyt
sche eñ ÿsi. seyt dz ether is dat ouerste
rÿc des ouersten onďscoets der luchten
eñ des viers daer die ewige claerheyt
des lichts is Item anaxa. seyde dz die
name vã ether is een naem des vuers
of ď vueren eñ dz waende hi als aristo.
seyt om sÿnre vlammige wil die vãder
snellicheyt sÿns loeps coemt Mercian⁹
seyt dz ether is een stede die gescheydẽ
is vãder neďster werelt onsienlic naden
aengesicht deser neďster dingẽ die wel-
ke menigerhande ďwandelinghe liden
In ethere daer ist altoes dach ende ef
fen claer eñ dat en is geen wonď \ want
tot also hogen stede die schiem ď aerdẽ
die welke eẽ sake der nachtẽ is en kan
in ethere nz comẽ Itẽ na dz aristo. seyt
so en is ether anders nz dã een elemẽt
noch en is vandẽ vieren elementen niet
want so wat bouẽ den clote der manẽ is
dat is van eenre gheschеydenre natu-
ren der anď elementen die hier benedẽ
sÿn waer af dat ether en is swaer noch
licht noch dicke noch dunne noch men
machs nz deylen bÿď doerschietinghe
eens ãders lichaems eñ daer en mach
gheen corrupci of ďanderinge der na-
turẽ vã ethere in gaen helick of deelic
dz hẽ geschien soude waer si ghemaect
vãden anderen elementen Itẽ anaxa.
seyde nochtã dz ether is een onsteken
lucht eñ seyt dat si onderwÿlẽ neďgaet
eñ daeren binnẽ wort si ďborghen waer
af om hare subtilicheyt werter omghe
weyndt nv beneden nv bouẽ wãt dat be
roeren der aerdẽ wort ghewonnen van
dier doechdẽ diemen etherea hiet dye
verborghen wort indẽ darmẽ ď aerden
mer aristo. seyt dat dese redẽ niet en is
want dz subtÿl en gaet niet nederwaert
eñ oec waert dz si neď ginge so en soud
se dese werckinge nz doen Item marci
anus seyt dat die claerheyt van ether

schijndert eñ blinct onder den spera des hemels ouermits den omganc alle der werelt eñ houdt in hem die hemelen ñ seuen planeten wāt si werdē beroert te gen dat firmament Itē dat neēste deel vā ether ontfengt dz ouerste deel ñ ma terien vāden elementen ouermits snel licheyt sijns loops eñ vā dier ontstekin ge coemt die spera des vuers als ghe- seyt wort int boeke datmen hiet de ce- lo z mūdo wāt vā dier materien die al des vierich ghewordē is en wort ether nz vierich noch ontsteken want vanden nedersten en neemt si geen ōkeringe al ist sake dz die nederste dingē van haer ōwandelt werden

Dat vi. ca. vande spere dats rondich- seyt des hemels

Spera celi als pli. seyt is eenrehā de gedaente die ront gefomeert is vā den seluē int selue bi sinē cētrum die ge lijc om gaet mit gelikē spacien/ die phi losophē seggē dz dese spera en heeft be ghin noch eynde daer ō want om sijnre rondicheyt wil daer si beghinnē sonde of geeyndt soudē werdē en wert si niet lichtelic ongegrepen noch den hemel en was geen figuer bequamer dan die ronde nv ō hare simpelheit wil nv ō ha re begrijpelicheit wil nv oeck om hare eenreformelicheyt wil als pli. seyt Itē alfragan? seyt dz spera is eē ront ōme ganc des hemelschē lichaems dair die fixe sterren in gehouden werdē eñ dese spera wert omgewondē mit tweē polis dat sijn mit tween sterrē vāden welken die een is noerdelic eñ die anō zudelic Die noerdelic die welc ons\ons nym- mermeer onder en gaet eñ wort gehie ten polus arthic? \die anō pol? hiet an tharticus of zudelic die welke nymer- meer vā ons gesien en wert ō dies wil dz hi also verre vā ons is of om datter dat aertrijck tusschen is Tusschen dese tweē polos wert spera des hemels ge weynt eñ beroert eñ ouermits die be- roeringhe vāden spera werdē die star- ren die daer in staen om geuoirt vandē oesten int weste eñ weō vandē westē int oeste binnē xxiij. men tusschen dach eñ nacht want die lope des hemels wort mit soe groter snellicheyt omgheuoirt waert dz die planeten hē nz tegē en qua men eñ dat ghewelt nz en matichdē al le die werelt soude ontbondē werdē eñ te niet gaen waer bi dz die hemelē der vij. planeten daer tegē ghelet sijn ōme den lope des hemels te ōtragen eñ te ōdrucken alle die last vāden spera wort crom omgeweynt bidē middel als bi der assen Itē die asse is eenrehāde der standelike linie die hoer recht wtstrec- kende is biden middel bal vāden spera eñ strect hoir tusschen den tween polos bijō welker die ōmeganck des hemels als eē rat bijō allē hē ront om keert Itē die harrē des hemels sijn die vterste de len ō assen die indē polis gestekē werdē wāt het sij harrē ō doerē eñ werdē ōge went idē hollichedē ō polē eñ dese har rē sij rōt ōgecrōt als ōgebuecht als pli. seyt Die helft vāden hemelschen spera wort emisperiū gehietē als dz deel dat vā ons altemael gesien wort mer ō dat gebrec ōs gesichts wanē wi of het dūct ōs dattz mitter aerdē gevuecht is wāt dz cirkel dair die eyndinge des gesichts gheeyndt wort hiet orizon als pli. seyt daer om vergader vten voirscreuē din ghen dat dpe spera des hemels is vol

luchtē eñ sprayt die substāci des lichts
al totter aerden wes ommeganc is al-
re veerste vāden center der aerdē ende
daer om dinghen die indē hemel alre
meest sijn die duncken ons minste wesē
om dat si also verre staen eñ onthout al
le dese nedste dingen eñ ordineertse en-
de formtse eñ maect die winlike eñ dye
groylike dinghen ende grijpt eñ werct
die hē contrari sijn wāt ouermits ghe-
welt sijns loeps trect hi die planetē na
hem die hē tegen comen eñ gaet voert
naden ghelude want aristotiles seyt int
boeke vanden proprieteyten der elemē
ten so wort een schoen gheluut indē he
mel vāden ongeordineerden lope van-
den spera eñ vandē contrarien gemoe-
ten der planeten waer af dat marcian⁹
seyt inden cloppen eñ indē beroerē der
hemelen wort dat geluyt twelc maect
menigerhande cōtenten als die scarpe
mittē getemperden zwarē mer om tge
breck ons horens eñ om den bouēgāck
dies gheluuts soe en wort die sanc van
ons niet gehoert ghelijc dz wi niet sien
en moghen dat die son beroert wert die
welke sekerlic beroert wert etce.

Dat vij. ca. vāde circulen des hemels

Item der cirkelē des hemels sijn
veel vanden welken ij. sienlic sijn
eñ twe onsienlic Die sielike sijn dese als
galaxias eñ zodiacus eñ die onsienlike
sijn dese als circulus equinoctialis dat
is die cirkel als die dach eñ nacht al e-
uen lanck sijn Dese is scheydende die ij
emisperia rakende dē zodyacū in aries
eñ in lidra Die ander cirkel is solsticia
lis estiualis eñ hyemalis daer ōme als
die zon in hem is so is solsticium estiua
le dese cirkel raect zodiacum in cancro
eñ is bi na vergaderinghe onser woen
licheyt eñ des dorren lands Die ander
is peralellus of eē noerdelic cirkel of
articus eñ is bina een scheydinghe on-
ser woninge eñ der couder die onwoen
lic is mer die cirkel die welke is vāder
sidē des onwoenlic lands die also meer
is een cōiuncti eñ des anders dz woen
lic is raect den zodiacum in capricornu
eñ dese cirkel wort gehieten solsticium
hyemale daer om als die sonne daer in
is so gaet die son des winters onder eñ
hiet solsticium hyemale Die ander is ꝑ
alellus of circulus antartic⁹ of austra-
lis ten zudenwaert eñ wort geset teghē
articum peralellū. Itē dese v. circulen
werden peralelli gehieten als circulen
die ghelijc verre vā malcanderen staen
wāt peralellus wort ald⁹ exponeert pe
ri in griex dat is bi in duytsche eñ lelle
in griex is afstaende of schelēde in duyt
sche wāt die peralelli staen ghelijc ver
vā malcāderē Itē sond dese sijn twe cir
culen die colluri hieten Coluris septē-
trionalis die welke begint vā polo sep-
temtrionali bi cācer eñ bi capricorn⁹ die
ront voertgande is eñ wedkeert tot si-
nen beghin Item die and is colur⁹ au
stralis bi libra in aries eñ coemt oec we
der in sinē punt eñ werdē gehieten col
luri quasi colli tauri a cauda bouis silues
tris als die hals des stiers vandē start
des wilden ossen die welke als hi sinen
stert op recht maect een onuolcomē cir
kel eñ werdē gehieten coluri als onuol
comē cirkelen Die thiende cirkel is ori-
zon daer dz gesicht eyndt dz is die cir-
kel diemē siet dz enen dunct dz hemel
eñ aerde vgaderē te gad eñ dair is circu
l⁹ meridian⁹ dz is dz sudē cirkel betey

kenende die side vanden zodiaco inder welker die son ghesien wort gelijc van malcanderen staende tusschen oesté eñ westen Eñ dese twe circulē en sijn indē spera nz wāt si werdē ōwandelt na menigerhande gelegentheit eñ na diuerschen aspecten

Dat viij. ca. vande doerschinende cirkel des hemels

GAlaxias is eē hemelsch cirkel eñ is een schoenre eñ een witter cirkel dā alle die ander cirkelē des hemels gaēde ouer tmiddel des hemels beghinnē de vāden oesten totten noerden bi cācer eñ capricorn? voertgaēde tot sinē punt eñ wort een melkich cirkel ghehieten wāt het is die edelste onder alle die hemelsche circulen ende heeft die meeste claerheyt wāt hi lepdt eñ wijst die ghene die bi nacht varen inō zee eñ hoe dz weder des nachts claerre eñ couder is hoe die cirkel meer openbaret Ītē naū waninge des ghemeynē volcs so wert galaxias gehieten voetstap der sonnē dat die son after hoer laet wāneer dz si in dien cirkel loept Aer aristo. sept dat tet logen is want waer galaxias vanō prentinge of indruckinge der sonnen so behoert dz dese impressi of indruckinge waer inden tekenen inden welkē dpe sonne loept mitten anderē beroerliken sterren eñ dat sien wi dattet geloghē is want het gaet ouer die eynden van zodpaco daer die zon nymmermeer bi en coemt als gesept wort in libro metheororū io. anara. eñ democritus dese sepden dz galaxias was vanden wederbugen of reflexien des lichts totter luchten als inden spiegel eñ dat is gelogen als aristo. daer sept wāt waer dat so soude hi ōwandelt werden als is die verwandelinge des lichts eñ dz is valsch want wi sien galaxiam altoes in die selue stede noch en gater nz van Ītē aristotiles sept ghelikerwijs dattet vuere dz den hemel na bi is vlammende eñ lichtende is eñ inden steden daer galaxias is of gesien wort daer sijn veel clepnre eñ luchtender sterren eñ in dien ōlicht dis claerheit eñ daer om schijnt die stede meest vol radien noch en gaet nz en wech vā eenre stede des hemels

Dat ix. ca. van zodiaco dats het cromme cirkele des hemels

ZOdiacus is een crom cirkel onōscheyden in xij. delen ghelijc die de xij. tekenen ghenoemt sijn vanden philozophen eñ betekenen ons in welken deel des hemels die sōne ende die planeten merren Het sijn xij. tekken dz sijn xij. spacien die ghelijck onderdeylt sijn eñ mit notabelen sterrē vāden astronomijns genoemt eñ een pghelic vandē tekenē wort in xxx. gradē gedeylt eñ in lx. minuten eē grade eñ xxx. graden een tekē Ītē dese tekenē sijn mit horē properē namē genoemt als aries taur? gemini cācer leo ōgo libra scorpio sagitari? capricorn? aquari? pisces eñ hieten dierē nz dat si dieren indē hemel gelet sijn mer dz si sommige proprietepten allsulker dierē in horē werken betekenē alsmen na seggē sal onder dese xij tekenen sijn daer vier cardinalia ghehietē als cancer int hoechste capricorn? int leechste aries eñ libra int middel die twe eerste hietē solsticiaria wāt als die son in cancer is so en coemtse niet meer tot ons in capricornu en gaetse nz veerre inden eersten maect si dpe langste

daghe eñ die cortste nacht \inden ande
ren v̄keert eñ indē anderē tween wort
equinoctium dat is dat die dach eñ die
nacht al euen lang werdē des leyntēs
in aries eñ des herfsts in libra eñ in de
se teykenē sijn daer drie vuerich| als ari
es leo sagitari⁹. eñ drie aerdich als tau
rus v̄go capricorn⁹ Eñ drie luchtich als
gemini libra eñ aquarius Eñ drie wate
rich .als cācer scorpio eñ piscis Eñ ond̄
dese die vuerich eñ luchtich sijn die sijn
hete eñ mālic eñ dachelic .eñ die wate-
rich eñ aerdich sijn .die sijn cout wijflijc
eñ nachtelic |ōder dese isser vier die on
stadich sijn /als die cardinalia dz sijn de
se aries cācer libra capricorn⁹ wāt in hē
wert die tijt v̄wandelt eñ daer isser vier
fix indē welkē die tijt geuesticht wordt
als taur⁹ leo scorpio aquari⁹ eñ daer is
ser vier gemeyn inden welken die tidē
gemengt werdē als gemini v̄go sagita
ri⁹ piscis Eñ dese teykē werdē huze ge
hieten want het sijn die huze eñ wonin
ge d̄ planeten vā desen huzen werdē sō
mige gehieten huze der triplicitepten
dat is dom⁹ triplicitatis eñ sommighe
werden ghehieten dom⁹ exaltacionis
wāt die teyken die in eenre naturē ouer
dragen maken een triplicitepte eñ wer
den mitten seluen naem genoemt eñ al
dus werden si in vier delē geordineert
des hemels want int oest sijn si vierich
als aries leo eñ sagitarius|die aerdige
sijn int zuden als taur⁹ v̄go eñ capricor
nus Item die luchtige int weste eñ sijn
dese libra gemini aquari⁹ Itē die wate
rige int noerdē eñ sijn dese cācer scorpio
eñ piscis eñ ond̄ desen drieuoudigē hu
sen so sijn die wt oesten starcker dan die
wt den westen eñ die wt noerdē starker
dan die vā zuden want in hem regnerē
die edelste planeten want die oestelike
triplicitept die welke die eerste is heeft
die zon des daechs ende die maen des
nachts eñ saturn⁹ worter mit hem ghe
helict des daechs eñ des nachts Item
die noerdelike triplicitept heeft venus
luna eñ maers Die zudelike tripliciteit
heeft saturn⁹ mercuri⁹ eñ iupiter Itez
men hiet die teykenen dom⁹ exaltacio
num dat is huze der opheffinghe wāt
na dien dat die planetē meer of min op
gheheuen werden inden graden d̄ tey
kenen daer na werken si volcomelicste
want die sonne heeft haer doecht ende
haren opganck in xviij. graden van ari
es eñ horen val inden seluen grade vā
libra .ven⁹ heeft sijn glorie in piscis in-
den xxviij. gradē eñ sijn droefheyt des
vals int teyken dat hem recht teghen
gheset is als v̄go .mercurius wort in v̄
go op ghericht xv. graden ende valt in
piscis in xv. graden . luna wort opghe
richt in cancer drie graden eñ valt drie
graden in scorpio saturn⁹ wort opghe-
richt in capricornu xxvij. gradē eñ valt
in cācer xxvij. Iupiter wort opgericht
Caput draconis wort opgericht in ge-
mini iij. graden eñ valt in sagitario iij.
gradē Cauda draconis wort opgericht
in sagitario iij. graden eñ in gemini iij.
graden Itez sond̄ dese wort een ygelic
teyken gedeylt in drien delen diemen
facies noemt d̄ welker beghin is vāden
eersten grade arietis eñ duert tottē tien
den Die ander facies duert tot xx. dye
derde tot xxx. Dat eerste facies wort
maers gegeuen dat and̄ der sonnen eñ
dat derde venus Dat eerste facies van
taur⁹ wort marcurio ghegeuē. dat and̄

lune |dz derde saturno Eñ dz eerste fa
cies vā gemini wort gegheuen iupiter
dat anď mercuriꝰ |dat derde der sonnen
Dat eerste facies vā cācer wort geghe-
uen venꝰ dat ander mercuriꝰ dat derde
der manē Dat eerste facies vā leo wort
ghegheuen saturno dat anď iupiter dz
derde maers Dat eerste facies vā v̄go
wort ghegeuen der sōnen dat anď venꝰ
dz derde marcuriꝰ Dat eerste facies vā
libra wort gegheuen ď manen Dat anď
saturno dz derde iupiter Dat eerste fa-
cies vā scorpio wort gegeuē maers dat
ander sol dz derde venꝰ Dat eerste faci
es vā sagitarius wort ghegeuē mercu
rio dat anď ď manen dat derde saturno
Dz eerste facies vā capricornu wort ge
geuen iupiter dat anď maers dz derde
sol Dat eerste facies vā aquarius wort
ghegeuen venꝰ dz anď mercuriꝰ dz der
de luna Dat eerste facies van piscibus
wort ghegeuen saturno dat ander iupi
ter dz derde maers Itē die planete die
in horē eygē huze is heeft v. starchedē
indē grade ď exaltacien heefter iiij. in-
dē huze ď triplicitеyten heefter iij. in-
den facie een of ij. eñ die meest getals
heeft onď den planeten dat is die starc
ste eñ een ygelic planete is starker in si
nen eygenen huze dā in enē vreemden
eñ vanď starcten des teykens daer si in
is wortse gestarct eñ vander crancheit
wortse gecranct als eē starc man starker
is in enen starken paerde dā in enē crāc
ken eñ daer om die astrologi in horē oer
delen als mysael seyt merkē dē opgāc
der teykenē eñ ď planeten waerdiche-
den op dz si te recht oerdelen mogē vā
toecomenden dingē na hore heerlich-
eyt inden hoekeliken huzē of inden op
gaenden hoeken of vallenden hoeken
Item sommige teyken werdē gehietē
hoekelike huzen dz sijn domꝰ angula-
res huse die ouerhoeke staen als signa
cardinalia als dese cācer libra capricor-
nus aries Item sommige teyken wer-
den gehieten huze die den hoeken nae
volgen als taurꝰ die na aries volcht eñ
leo cācer\ eñ scorpio libra \eñ aquarius
die na capricornꝰ volcht eñ sommighe
hieten vallende huze vāden hoekē als
gemini v̄go sagitarius piscis Itē nadē
opganc eñ vallen eñ opposicien cōiunc-
cien eñ aspectē deser teykenē geuallen
menigerhande eñ cōtrari dingen in de
ser werelt wāt als die selue auctoer seit
Dese die geuallen mit craft der naturē
eñ gewonnen werden onď enen starken
manlikē opgaendē teykē eñ onder enē
starken eñ goeden planete mit goeden
aspect dat indē ascendent is Die sijn vā
goeder disposicien eñ vā starker in sinē
geslachte eñ also v̄keert Itē thuys vā
den hoeke is dz eerste oestelic huys als
dz teyken vā aries Itē thuys des he-
mels of vā noerdē is cācer Itē die hoe
ke vā westen is libra Itē die hoeke der
aerden is capricornꝰ Itē dese iiij. hoe-
kelike teykē sijn vā groter doecht eñ dz
oestelic meer dā dz westelic eñ dz noer-
delick meer dan dat zudelick. ende die
hoecke der aerden is crancker dan dye
ander drie Als die selue auctoer seyt.
Item die huzen die naeuolghende sijn
die sijn van middelbare werckinghe en
de duechten als dat teyken van aries
ende dat ander taurus |ende dat twede
vijfte vierde ende elfte teyken ende on
der dese teyken of huzen soe is dz ach
te teyken vander quaetster werckin-

ghe eñ văder quaetſter betepkenis eñ
daer ō wortet văden aſtronomȳns ghe
hieten thuus des doods Eñ die ander
tepkenē hietē vallēde huſe als tkierde
v.vi. ix. eñ xȳſte eñ ſȳn văden quaetſten
werke eñ quaetſter betepkenis eñ ſondē
linge dat vi. eñ dz xȳ. die redē vā deſen
is als die auctoer ſept dat maers reg-
neert int vi. huys ok tepken eñ dairom
hietet thuys des doods eñ ō cranckich
ept alre dingē eñ in dien tepkē is die bli
ſcap vā maers eñ int xȳte blȳſcap vā ſa
turno eñ daer om hietet huys ō viant-
ſcap eñ ō broekheyt ende des arbepts
Itē men ſept oec dz die tepkē of die hu
ſen malkanderē aen ſien eñ daer ſȳn iȳ.
principael aſpectē als ſextilis tercius ꝛ
quartꝰ die ſextilis is als enich plane-
te aenſiet terciū voer hem in enigen op
climmendē tepkē eñ dz derde nae hem
eñ dat is iſt iȳ. iȳ. eñ xi in ghelikenis iſt
dz enich planete ſi indē begin vā aries
ſo ſiet hi aen dē genen die int hoeft vā
gemini is voer hem eñ dē genen die is
int beghin vā aquariꝰ na hē twelc is dz
xi. tepken eñ dz hiet ſextilis daer ō dat
tet hout dz ſeſte deel deſ hemels als lx
graden eñ alſulc aſpect is goet louelic
eñ fortuneert eñ is tepkē des huys der
middelre minnē nadē mepſters van aſ-
tronomien als die voerſcx auctoer ſept
Dat derde aſpect coēt văden vȳftē tep-
kē eñ văden ix. als in deſen exēpel die
planete die was int begin vā aries ſiet
dat aen twelc in leone is voer hē eñ dat
twelc in ſagitario is na hē dattz ix. tep-
ken is ende wort dz dorde gehietē wāt
het hout dz derde deel des hemels alſ
c. eñ xx. graden Ende dit is dz beſte aſ
pect wāt het is indē tepkē ō volcomen
re wienſcap als die auctoer ſept Die iȳ
aſpect is văden vierdē tepkē eñ văden
tiendē als in deſen exēpel Een planete
die waer int beghin van aries ſiet dien
aen die int hoeft is vā cācer die welcke
voer hē is eñ dien die in capricornū nae
hē is twelc dz tiende tepkē is eñ deſe aſ
pect hiet die vierde want hi die vierde
des hemels hout dat is xc. graden eñ
dit aſpect is quaet wāt het is indē tep-
ken ō gramſcap ō viantſcap eñ der nȳt-
ſcap als die voerſcx auctoer ſeit Itē die
cōiunctie eñ die oppoſicie en ſȳn gheen
aſpecten nochtās werdē ſi onderwilen
aſpectē gehietē ongewoenlic eñ wan-
neer dat eerſte tepkē dz vȳ. weō aenſiet
als aries librā ſo wortet gehietē aſpec-
tus oppoſitꝰ dz is een aſpect dattz een
tegē dz anō ſtaet eñ dat is tquatſte wāt
het is tepkē ō volcomenre viantſcap eñ
ſondēlinge iſt aſpect vā maers eñ vā ſa-
turnꝰ als vā ſol mer wāneer die plane-
te vgadert mit eēre planetē die opgact
indē ſeluē tepkē ok in enē tepkē dz hem
toe genoecht is voir of na ſo wortz cō-
iuncti gehieten eñ deſe mach goet we-
ſen iſt dz die planetē goet ſȳn eñ alſo ō-
keert quaet iſt dz die planetē quaet ſȳn
als die auctoer ſept eñ deſe opēbaren al
le indē figurē die de auctoer ſet

Dz x. ca. vant tepkē van aries

Wi willē te ſamē vgaderē die natu
ren alle ō tepkenē bȳō ordenācien nemē
de tbegin vādē tepkē vā aries \ aries is
een oeſtelic tepkē alſo genoemt wāt ge
likerwȳs dz aries dat is die ram inden
leggē op ſȳn ſide eſken gelȳc ſȳn ſtōde ō
wādelt alſo is die ſon als ſi is in dien de
le vādē zodiaco diemē aries hiet maect
equinoctium dz is dach eñ nacht eſken

lanck, eñ als mysael seyt so is aries een
vierich teyken manlic eñ dagelicx. Dit
is maers huus indē xxx. graden \ die ex
altaci d̄ sonnen is sijn huys die son des
daechs eñ iupiter eñ saturn⁹ des nach
tes gelikenē mit hē vāder eerster tripli
citeyten is si deerste / haer eerste facies
is maers \ dz and̄ sol / dat derde venus
eñ regneert int hoeft ende int aensicht
des menschen eñ maect inden lichaem
veel haers een crom lichaem een slim
aensicht swaer oghen corte oren langē
hals eñ is thuus des leuens eñ d̄ ghe
boerten des mēschen wāt gelikerwijs
dat dit teyken op gaet vāden nederstē
deel der aerden totten ouersten eñ gaet
vanden dōckeren totten licht also gaet
die geboren is voert wt der duusternis-
sen \ eñ indē teyken des mēschen die ge
boren gaen dye v̄borghen dinghen ter
luchten eñ openbarē den wisen die hey
melike dingen eñ gelikerwijs dz albu-
maser v̄telt indē boeke vāden lope der
astronomijns als die derde of die vier
de grade vā aries ond̄ gaet so gater op
dat teyken vā libra eñ beroert die lucht
indē thiendē graet gaet daer een sterre
op die mē almareth hiet eñ alpheta eñ
claert die lucht Itē indē xxij. grade soe
gaen plyades ond̄ zce. eñ wanneer sol
of luna of enich vāden planetē inghin-
ghe dat eerst dat and̄ oft derde grade
vā aries so sal die coude vā zuden seer
groot wesen eñ oec tempeest Itē inden
xxix. grade of indē xxx. so sal grote het
ten wesen. Item taur⁹ als mysael seyt
is een aerdich teyken \ cout eñ fix ende
nachtelic. thuys vā ven⁹ die and̄ exal-
tacie van luna inden vierden grade ij.
huys \ sijns vāden dage is venus des
nachts luna eñ maers heeft gelikenis
mit hem eñ is die and̄ vā triplicitey̆ten
Dat eerste facies hoert mercurij toe eñ
vā des mēschen weghen domineert hi
indē halze eñ inder kelen hi maket een
breet aensicht eñ crom ende gheeft een
swaer naze eñ lanck brede naeslockē eñ
swaer ogen v̄heuen haer eñ swart. enē
grouen hals eñ maect den mensch sca
mel Eerlic voertgaende eñ nochtans
ydel hi is een here der substārien d̄ be-
sittingen des gheuens eñ des nemens
eñ daer om hiet hi taur⁹ wāt al holen-
de die aerde maect hijse vruchtbarich
eñ rijc eñ dan wāneer die zon is in tau-
ro so machmen tlant eren indē eersten
grade vā taurus gaet op die sterre pa-
liticis indē vi. orizon gaet si neder en-
de die lucht wort v̄wandelt \ inden viij.
gaen op plyades ende makē dye lucht
dōcker Itē dz teykē vā gemini als my
sael seyt is een luchtich teyken manlic
middelbaer dachelic thuus vā mercu-
rij exaltacio caude draconis indē derdē
gradē sijn huys des dages is saturn⁹
eñ des nachts mercurius iupiter heeft
gelikenisse mit hē. eñ vāden triplicitey
ten ist die derde. eñ is dat eerste facies
vā iupiter. dat and̄ maers dz derde sol
eñ heeft die scouderē armē eñ die han-
de vādē mēschen eñ maect den mensch
goet stādenis vā lichaem eñ scoē eñ be
quaem eñ ist dz hē mercuri⁹ toe geuoe
get is eñ hi gefortuneert is so wort die
mensch abel te leren eñ te scriuē eñ ter
clergyen eñ is thuys der magē eñ des
raets eñ d̄ geestelicheit eñ d̄ trouwich-
eyt eñ der dromen als die grade vā ge
mini ond̄gaet so gaen daer op hyades
eñ wandelen die lucht eñ na archides

eñ ethites dat is die aern steē indē xviij grade also delphin xxvi. etce. dese twe gemini dat sÿn twilinge als pli. sept na der fabulen der poeten warē broeders als castor eñ pollux eñ warē starke ludē vanō gracien der welcker men sept dat sol dan in geminis is / wāt wanneer die son daer is soe heeft si macht te doen wallen die vuchten eñ igni? bewÿst eē ander redē eñ sept wāneer dz castor onder is so is pollux bouen eñ also vkeert eñ daer om als marcian? sept so wortet ge uiiert wāt wāneert inden somer die nachten alre cortste sÿn so gaet een deel van dier constellacien onō eñ dat ander voerste deel gaet op eñ climt eñ daer om wort gesept dz die een vandē broederen besat die hemelē eñ die anō broeder die helle of die nedste Item cancer is een waterich tepken winich onstadich nachtelic thuus der manē \ die exaltaci licht indē xv. grade sÿ huys des daechs is venus eñ inder nacht maers eñ die maect gelikenis mit hē vander triplicitepten ist die vierde Dat eerste facies hoert ven? toe dz ander maers dz derde der manē eñ heeft macht inden mensch ouer die borst eñ die lōghen eñ ouer die ribben eñ maect indē lichaem een grofheit wāt vāder helften maket den mensch grof eñ ongemaect eñ rude opwaert subtÿl die tande corte ende crom eñ hiet huus des vaders eñ ō woningen eñ der wÿngaerden eñ alle des dings datter opter aerden walt der borghen eñ der dorpen eñ der stedē eñ der scatten der doder grauen eñ der erfnisse vā dien sept albumaser indē vÿften grade als cancer onder gaet so gaet capricorn? op eñ die lucht wort vwandelt in verwarmitheden Item inden elften grade gaet orizon op eñ die lucht wort vwandelt in hetten indē xxix. grade soe gaet op die barnende sterre diemen canicula hiet eñ die sterre canis opēbaert volle eñ dan wort bedroefnis ō luchtē eñ wort cācer gehieten als pli. sept wāt cancer is een dier dat afterwaert loept also is sol of die son wanneer si dat deel vā zodiaco ouergaet diemen cācer hiet maect een retrogradati dat is ene weō aftercrupinge indē achtende grade vā cācer eñ dan wort die zon oec op gheheuen ter drintinghe of heffinge vanden spera tot onser woninghe waert eñ ter geleghentheit inder aerden dat hi niet meer vheuen en mach werden / eñ dan gaet hi afterwaert nederclimmende bi den nedersten tepkenen tot capricornō toe Item dz tepken vā leo als mpsael sept is een vierich tepkē manlic stedich eñ dachlic eñ is huys der sonnen ende hoer exaltaci \ sol is sÿn huys des daghes eñ iupiter des nachts eñ saturn? maect een ghelikenis mit hē vāder triplicitepten ist die eerste \ dat eerste facies saturni \ dander iupiter / dat derde maers Indē mensch heeft hi thert dē rugge eñ maect den mēsche bouē grof eñ beneden subtÿl eñ is fel van moede eñ heeft subtile benen eñ hietet huys ō sonnen eñ der nuwer cledere eñ ō goeden Daer af sept albumaser indē vierdē grade vāden leeuwe \ aquari? eñ abpon gaet op eñ daer wort vwandelinge der luchten inden xxx. grade gaet cācer onder eñ capricorn? gaet op dz tepkē hiet leo wāt die leeuwe is alte starken dier eñ vā groter hetten sonderlinghe omtrent der borstē eñ voir also als die son

in dit tepken gaet so sterctse die radien hardeliker wt int eerste dā int leste wā neer sī wt dien tepken gaet als pīs. sept Item virgo is een aerdich tepkē cout eñ mlddelbaer eñ nachtelic eñ is dz eerste huys vā mercurij eñ is exaltacie vā mercurio in sinē xv. grade sijn huys in den dage is venꝰ | eñ des nachts luna eñ maers heeft gelikenis mit hē vanō triplicitepte ist die anō | sijn eerste facies is sol \ander venꝰ derde mercurij | in den mensch heeft dit tepken den buke eñ die darmen ende maect den persoen schoen eñ maect schone oghen schoen aensicht eñ saftmoedicht den wil eñ is thuys sijnre sieecten sijnre knechtē eñ ō maeghden die dienē eñ der beesten ende betepkent rechtuaerdicheyt des tepkens eñ ōwandelinghe vā stede te stede ende dit tepken hiet virgo want die maecht is sōder dracht eñ sonō vrucht aldus is die son wanneer sī gaet in dat deel vāden zodiaco die ūgo hiet ūteert die humoer ouermits hare hettē eñ also maect sī slant onvruchtbaer libra als misael sept is een waterich tepkē manlic onstadich dachlic eñ is thuys vā venus Die eerste exaltaci vā saturnus in sinen xxi. grade | sijn huys is venꝰ des daechs eñ des nachts mercurij eñ iupiter deylt mit hē tween vāder triplici tepten ist die derde | sijn eerste facies luna danō saturnꝰ derde iupiter eñ vādē mensch heeft hi die nederste darmē des buycs eñ den nauel ende is thuys des wijfs eñ der brulochten eñ der scheldinge der dieften eñ der rouerie vā desē al bumaser indē vijftē grade libre gaet die leeuwe op eñ die lucht vandert eñ werdet warm in xxij. gradē gaet comua op eñ wort grote verdroefnis inō luchten xxij. gradē gaen op hedi vespertini eñ wort noch meere bedroefnis inō luchtē eñ daer nae gaet ūgo op Dit tepkē hiet libra vāden instrumenten des weghēs wāt als die zon is in dien deel des hemels welck deel men libra hiet maect die dagen eñ die nachten ghelike lanc. als pīs. sept Item scorpius is een waterich tepken cout stedich eñ nachtelic eñ is teerste huys vā maers eñ npemāts exaltaci thuys is inden dage venꝰ inō nacht maers eñ die maen ghelijct mit hē tween vanō triplicitepten ist die vierde Deerste facies is marcis dander der sonnen die derde veneris Inden mensche heeft dit tepken die lede daermen mede wint eñ die nperē eñ die blaze eñ gheeft een root aensicht eñ clepn vele haers clepne ogen langhe benen grote voeten eñ maect den mensch licht ende maecten ongestadeliken toernich eñ ongenachtich eñ is thuys des doods eñ der wesen der scoude eñ des arbepts ō scaden eñ der scheldinghen des strijds eñ der scalkicheyt. van desen sept albumaser inden anderen grade vā scorpio so gaen op die sterrē pades eñ dā wort grote tempeest der luchten eñ daer na gaet taurus op eñ in horē elften grade gaen plpades onder ende dan wort claricheyt der luchten dit tepkē hiet scorpius wāt scorpio is een dier dz seer stekē de is mittē sterte eñ alsoe is die zon als sī is in dien deel vāden zodiaco vā welken deel sī scorpius hiet is een sake der quetsinge eñ der stekinge des menschelicken lichaems wāt dan is die zon dalē de eñ maect die luchte myn warm wāt wanneer die lucht onghetempert is in

coutheydē so quetst si harde seer eñ pre
kelt dz lichaem als ysi. seyt Itē sagita-
rius als mysael seyt is een vierich tey-
ken manlic middelbaer eñ dachlic die
exaltaci des starts in sinē derdē grade
sÿ huys is des daechs sol eñ des nach
tes iupiter saturnꝰ heeft gelikenis mit
hē vanď triplicitеytē ist deerste sÿn eer
ste facies is mercurÿ dāder lune derde
saturni vā des mēschē wegen ordineert
dit teyken die dyen eñ maect langē aen
sichts subtÿl kinne eñ maect den men-
sche after abelre eñ scoenre dā voer eñ
geeft subtÿl haer enē grotē buke eñ in-
den beroerē doetet dē mensch genoecht
hebbē waer of het gehietē wort thuus
der gelouen vā binnē eñ der wÿsheyt ď
meysterscap eñ der erē eñ ď wÿsheit vā
den sterren eñ der wyghelinge vanden
dromē vā desen seyt albumaser indē an
deren grade vā sagitariꝰ als die sterren
plyades opganghē vluchs gaen si onď
eñ thoeft vā scorpiꝰ gaet op ende daer
wort een machtige donckerheyt ď luch
ten inden viÿ. grade gaen die sterrē ya
des onď eñ wort ůwandelt Dat teyken
hiet sagitariꝰ wāt gelikerwÿs dz sagi-
tarius gescutten wt laet also is die zon
als si is in dien deel vādē zodyaco seynt
wt tot ons hagelen regenen eñ wolken
Capricornꝰ als misael seyt is een cout
aerdich teykē onstadich nachtelic eñ is
dz eerste huys vā saturnꝰ eñ is exaltaci
vā maers in sinē xxviÿ. grade sÿn huys
is des daechs venus des nachts luna
eñ maers heeft gelikenis mit hē vanď
triplicitеyten ist dye anď deerste facies
iupiter danď is maers die derde sol in-
den lichaem des mēschen heeft dit tey
ken die knyen ende gheeft subtÿl been

droech eñ droge lÿf cruust eñ ru eñ hiet
huys der heerlicheyt eñ ď eren des co
nincs eñ des rÿcs ď glorien eñ des ghe
boods eñ der substācien die dieflic ghe
nomen is vā dien seyt albumaser inden
vierden grade vā capricornꝰ gaet cācer
op indē xxx. grade gaet thoeft vē can-
cer onď eñ thoeft vā capricornus gaet
op eñ hiet daer om capricornꝰ want ca-
pra is een dier dat dz hoge begeert mit
sinē hoernē also is die zon als si in dien
deel vandē zodiaco maect si solsticiū hy
emale eñ dan beghint si te climmē bÿdē
teykenen tottē oppersten ram als tot a
ries eñ tot cācer waert Itē aquariꝰ als
mysael seyt is een manlic teyken fix eñ
dachlic thuus vā saturnꝰ mer nyemās
exaltaci thuus indē dage saturnꝰ eñ in
der nacht mercuriꝰ eñ iupiter heeft ge
likenis mit hē vanď triplicitеyten ist die
derde .deerste facies vā hē is venꝰ dan
der mercurÿ derde der manē Indē mē-
sche heeft hi die schenen tottē voet toe
eñ doet enē mensch glorierē eñ veel din
gen ůderuēde eñ maect een schoen aen
sicht eñ gheuerwet ende maect die een
scheen sōmels langer dā die anď eñ hie
tet huys ď vrienscap ď comēscap eñ ď a
uonturē die rentē ď tollē ď substācie des
conincs des ridders eñ des voetghan
gers vā desē seyt albumaser indē vierdē
grade vā aquario gaet die leeuwe op in
dē xi. grade die coninclike sterre eñ lim
pades gaen onď eñ ůwandelē die lucht
eñ na capricornꝰ eñ thoeft vā aquarius
gaet op dz teykē vā aquariꝰ nadē fabu
len wort schenck der goden ghehieten
inghietende twater mit horen handen
waer af dz dit teykē die bornkan houdt
ende daer om seytmen dat dye son dan

in aquario is .daer om dat dan in dyen
tidē die lucht dick gemaect wort in veel
wateren eñ werden dan meer wateren
dan in anderen tidē als ysi. seyt Itē pis
cis als mercurius seyt is een waterich
teyken cout middelbaer nachtelic eñ is
woninge vā iupiter eñ is die ander ex-
altaci vā ven⁹ in sinen xxvij. grade\ sijn
huys des daechs is ven⁹ eñ des nach
tes maers eñ die mane heeft ghelike-
nis mit hē eñ is vāden tripliciteytē die
thiende \sijn eerste facies is saturn⁹ dā
der iupiter dat derde maers /indē men
sche heuet die voeten eñ geeft een bre
de borst eñ geeft een cleyn hoeft eñ enē
bloyende baert eñ scoen eñ maect enen
witten mensch vā grotē moede mit ron
den oghen eñ dit teyken wort gehietē
thuys des viants des ezels ende des
paerds eñ hiet oec thuys alre beestē dz
gereden wort eñ beteykent arbeyt cla-
ghinghe droefheit luusteringe eñ dro-
cherye quaetheyt ende den karker van
dien anderswaert indē thienden grade
des teykens vāden visschen opganc vā
virgo inden twaleften grade gaet libra
op .inden xix. grade gaet cancer op In
xxiij. grade gaen orison eñ aquarius op
Eñ hiet daer om signū piscīū | daer om
dat in dien tiden wort die winninge der
visschen eñ mede wriuinge want als die
humoren gescheyden sijn ende als die
hetten der sonnē opclimmende is ple-
ghen die visschen haer zaet wt te stortē
als ysi. seyt Eñ ic wanēde desen wercs-
ken in te sayen die proprieteyten eñ die
vborgen doechden der xij. teykenē na-
den oerdel der meysters vā astronomy
en eñ nut eñ oerbaerlic geuondē te we-
sen hoer namen ind̄ scrifturē/so wat die
oude meysters vā dien wisten eñ waer
om dat die astrologi dat aensienres sijn
der sterrē hē alsulken namē gauen wāt
na desen teykenen eñ vzeren opganck
eñ onderganck eñ menigerhāde aspec
ten seggen si in desen nedersten te ghe
uallen die vwandelinge wāt die ouer-
ste elementen vkeren eñ vanderen dese
nederste eñ maken hoer inprentinge in
hem bi desen xij. teykenē werdē die pla
neten beroert eñ lopen ghens eñ wed̄
waer om dat si gehieten werdē dwalen
de sterren als beda seyt mit zekerē spa-
cien onderscheyden eñ onderdeylt dye
welke men dwalēde hiet nz dat si dwa
len want si hebben te mael enen zekerē
lope mer daer om seytmen dat si dwalē
want si horē loep hebbē teghen tfirma
ment daer om is vāden lope der plane
ten eñ vander gelegentheyt eñ oec vā
den wercke wat int ghemeyn eñ oec int
speciael mit corten woerdē noch te seg
ghen

Dat xi. ca. vande tweuoude beroerin-
ghe der planeten

Alle die planetē werdē beroert mit
twiuoudiger beroeringhe als mit na-
tuerliker beroeringhe eñ mit properre
beroeringe als vā westen int oeste tegē
den loep des firmaments \eñ werden
oec beroert mit vreemden lope als van
oesten int weste eñ vand̄ gripinghe des
firmaments ouermits wes ghewelt si
ghegrepen werdē alle dage vāden op
ganc tottē ond̄ganc eñ indē natuerlikē
mittē welkē si pinē tegē tfirmament sō
mige snelre eñ sōmige trager volbren-
gen si horē lope eñ dz bi ōgeliker groot
he yt hore circulē want satnrn⁹ marret
in elken xxx. maendē eñ vervult sinen

loep in xxx. iarē iupiter woent of mer-
ret in elken een iaer eñ volbrengt sinen
loep in xij. iaren Maers merret in elkē
teyken xlv. dagen eñ vervult sinē loep
in tween iaren | sol die merret in elcken
xxx. dagen eñ x. vren eñ een halue en-
de volbrengt sinē lope in .ccc. eñ in lxv
daghen eñ in een quartier vā enen da-
ge Itē mercuri⁹ merret in elkē teyken
xxviij. daghen eñ vi. vren eñ volbrengt
sinen lope in ccc. eñ in xxxviij. daghen
Item ven⁹ merret in elken teykē xxix.
dagen eñ volbrengt sinē lope in ccc. eñ
in xlviij. daghen Itē die mane merret
in elken teykē ij. dagen eñ een half eñ
vi. vren eñ een half eñ volbrengt harē
loep vāden punt tottē punt in xxxij. da
gen eñ viij. vren Item vāden inganck
eñ vādē voertganc deser vij. sterrē wer
den v̄wandelt bijden xij. teykenen en-
de vāden wtganc werden si oec v̄keert
vāden seluē teykenen eñ alle dingē die
in deser nedster werelt gewonnen wer
den eñ gecorrumpeert die werden van
dien xij. teykenē gedisponeert of geor
dineert waer af datmen leest int boeke
eens philosophs diemen mischalat
hiet aldus int eerste ca. Die ouerste he
uet die werelt gemaect ter ghelikenis
eenre spera eñ heeft dz hoechste cirkel
gemaect eñ edel in sinen om ganc ende
heeft die aerde fix gemaect in sinē mid
del noch en is nz nyghende ter lufter
hant of ter rechter hant eñ heeft die ā
der elementen beroerlic geset eñ heeft
se gemaect dat si beroert mogen werdē
bijder beroeringe der vij. planetē eñ al
le die and̄ sterren werken mitten plane-
ten in harē werckingen eñ naturē wair
af dat werck der planeten is gelijc den
magneet eñ den yser wāt ghelikerwijs
dattet yser ghetogen wert vāden mag
neet also wert alle creatuer opter aer-
den vand̄ beroeringhe der planeten te
punt gebracht eñ gemaect eñ wort oec
vāden beroeringen eñ werckingen der
planeten verderft eñ die werckinge vā
hem wert diuers gemaect na dien dat
die climata of die lantscappen diueers
sijn want si werct anders biden morē dā
bijdē slauē Waer af die selue seyt ca. iij.
Men moet merken die cōiunctie d̄ pla-
neten indē teykenen wāt ist datter veel
v̄gadert sijn indē waterighen teykenen
indē reuolucien dat is omkeringe des
iaers beteykent veel waters eñ regēs
eñ ist in vierigen teykenen so beteyke-
net subtilicheyt eñ hongher dz is ouer
ganc der droechtē eñ der hetten eñ ist
in luchtigē so beteykenet veel windts
eñ ist in couden teykenē so beteykenet
swaricheyt der couden eñ ghetempert
heyt der hettē eñ efter wort geseyt int
selue achtende ca. dz die werkē der tey
kenen werdē gemerket in harē werken
eñ vander cōiunctien der planeten also
wel int goede als int quade wāt sijn die
planeten goet so beteykenen si goet eñ
sijn si quaet so ist v̄keert wāt als die sel-
ue meyster wt gheeft der planeten sijn
sommige mānikens of manlic ende sijn
quaet dachlic swaer wichtich cout ende
droge als saturn⁹ eñ sommige sijn man
lic dachelic ghetempert hete eñ vucht
als iupiter Item maers is manlic ende
nachtelic eñ wint hetten ende droechte
Itē sol is manlic eñ maect hetten ende
droechte Itē ven⁹ is wijflic eñ nachte
lic eñ is middelbaer tuschen hete cout
eñ vucht Itē mercuri⁹ is vā getemper

der naturē eñ dachlic nv manlic nv wÿf
lic want lichtelic wordt hi gheweint tot
des gheens natuer daer hÿ mede ver-
lament werdt als mittē goedē of mittē
quaden of mittē middelbarē ende dien
wordt hi ghelÿc als mittē goeden goet
eñ mittē quadē quaet Item luna is een
wÿflick planete nachtlic cout eñ vucht
mit enen ouerganc leñ daer om als die
astrologi seggen so sÿn sommige plane
ten in horē wercken goet als iupiter eñ
ven⁹ eñ en scaden nÿemant eñ helpē al
so wel die hoer sÿn als die hoer niet en
sÿn eñ cureren also veel als si moghen
Item sommige sÿn quaet als maers eñ
saturn⁹ wāt die hoer nz en sÿn dien sÿn
si altoes cōtrarie eñ si helpen alleē den
horen eñ sommige sÿn middelbaer als
sol luna eñ mercuri⁹ wāt den horē bren
ghen si altoes goede dingē toe mer dē
anderen nv goet nv quaet eñ sonderlin
ge na dien dat si den goedē of den qua-
den planeten toe geuoecht werdē in di
uersche huzen ō tebkenen wāt si werc
ken dicste mitten goedē goet eñ mitten
quaden quaet Item dese vÿ. planeten
hebben sondlinge macht also wel ō mē
schen als der dÿeten inō winninge wāt
naden mebsters vā astronompen ende
oec nae galienum eñ na anderen wisen
mebsters inō medecinen so coaguleert
eñ bewonghelt saturn⁹ die ontfāghen
materi indē moeō ouermits sÿnre cout
hept eñ droechept Eñ iupiter gheeft in
die ander maent den gheest eñ die ledē
Maers die subtÿlt die gesondichept eñ
maect die humoren dicke eñ ordineert-
se eñ strectse wt eñ sol geeft der herten
eñ der leueren in die vierde maent leuē
dige hetten eñ gheest ven⁹ in die vÿf-
te maent volmaect eñ ordineert die sin
like eñ voelike instrumenten eñ die an-
der leden als oren naze handē etce. eñ
mercuri⁹ in die seste maent maect hi al
le die gatē des lichaems eñ die poroes
ledē eñ die tonghe etce. Eñ luna in die
vÿ. maent schepdt eñ onderdeplt die le
den elc op tsÿn eñ daer om mach dā een
dracht leuende eñ salich geboren dat si
behouden blÿft Mer wort die dracht ō
lengt te dragen tot inō vÿ. maēt ende
wortet gheboren so steruet eñ en mach
nz leuen eñ dat is daer om wāt dā keert
die dracht of doecht van saturn⁹ weder
om die welke ouermits sÿnre coutheit
eñ droechept die dracht doot Item in-
der negender maent so winnet weō wāt
iupiter voedt die dracht weōende ver-
waertse ouermits sÿnre ghetemperder
hetten waer af die dracht die dan ghe
boren wert mach leuē eñ also mach oec
een kint dz geboren wert int beghin vā
der thiender maent wāt dā wint maers
weō mitter hetten eñ mitter droechten
eñ dan werden die ledē des kints ghe
starct wāt dan gaet die dracht starc wt
ouermits hulpe der hettē eñ ō droech
epden Dese eñ menige anō werckinghe
hebbē die planeten inden nedersten li-
chaem eñ sondlinge speciael werckinge
wāneer dz si domineren in horen husen
Alle die planeten hebben hoer proper
huzen als albumaser sept wāt saturnus
eerste eñ epgen huys is capricorn⁹ en-
de aquari⁹ is oec sÿn huys thuys vā iu
piter is piscis eñ sagitarius thuys van
maers is aries eñ scorpi⁹ thuys vā ve-
nus is libra eñ taur⁹ thuys vā mercuri
us is virgo eñ gemini thuys van sol is
leo thuys vā luna is cancer Item die vÿ.

planeten hebbē hoer heerlicheyt in de
sen xp̄. tepkenen eñ werdē nv vōruct eñ
nv vheuē bi dyen wtuliegende mit me
nigerhande beroeringe in desen werdē
beroert die vij. planeten mit twiuoudi
gher beroeringe als vā toevalliker be
roeringe vāden oesten totten westē mit
ter gripinge des firmaments eñ vā na
tuerliker beroeringe eñ dit beroeren is
dubbelt als teerste eñ tāder ¶ Teerste be
roerē is die cirkel die de planetē maect
indē properen cirkel wes eyndē ſi nem
mermeer wt en gaet ¶ Tander beroeren
is die ſi maect onō den zodyacū eñ all-
men tgeſicht gehadt heeft totten zodi
acum ſo lidet altoes ouer of gaet ouer
in enen geliken tyt eñ vij̄ geliker ſpaciē
¶ Mer dat eerste beroeren ō planeten in-
den properen dz wort indē cirkel diemē
ecentric? hiet alſo genoemt daer ō dat
tet gheēn aerde en heeft voert center
waer af dz die cirkel des planeets ecen
tricus hiet / wes ſuperficies dz is wes
ouerſte alſt vyden cēter der aerden ouer
gaen ſal eñ ſal die aerde in tween helf-
ten deplen nochtās heuet ſyn centrum
buten den center der aerden eñ dese cir
cule ecentricus is twiuoudich als vue-
rende eñ gelyc makende wāt dē plane
ten werdē drie circulen toe ghewyſt als
ptolomeus ſept als / equans deferens
eñ eppciclus / die cirkel deferens is cir
kel der planetē bi wes circūferenci dye
eppcikel ō planetē altoes beroert wert
¶ Eñ hiet daer om deferens wāt hi voirt
den cirkel vāden eppcikel ¶ Eñ circulns
equans is op wes centrū dz center vā-
den eppcicle ō planeten eenformelic be
roert wert eñ hiet equans wāt die pla-
nete hout in dien ſinen lope effen ghe-
lyc ¶ Eppciclus is eenrehande cleyn cir-
kel den welken dye planete beſcrÿft o-
uermits den beroerē ſyns lichaems / bi
wes circūferenci tlichaem ō planetē be
roert werdt wāt int ouerſte deel ſyns e
ppciclen wortet beroert dz lichaem der
planeten vāden westen ende int nedēſte
deel wortet beroert vāden oestē int wes
te ¶ Eñ daer om openbaert dz die zon eñ
die ander planetē beroert werdē in ho-
ren properen circulen eñ indē eerstē ē-
formelic al iſt dat ſi menichſins in diuer
ſchen beroert werden ¶ Item in desen di
uerſchen circulen is drierhande beroe-
ringhe der planeten vāden aſtrologis
ſeer wyſeliken begrepen als motus di
rectus dat is die beroeringe die rechte
voert gaet ¶ Die andō is motus ſtaciona-
rius dat is die beroeringhe die ſtaende
is ¶ die derde is mot? retograd? / dat is
die beroerige die afterwert gaet ¶ Mo-
tus direct? is wanneer hi recht wt be-
roert wert vāden beghin des tepkens
ten eynden waert . mer retograd? mo
tus dat is die afterwert gaet die beroe
ringe is den anderen cōtrari want dese
wort beroert vāden eynde des tepkēs
totten beghin ¶ Eñ ſtacionarius motus
is wāneer hi int middel ſtaet alſo dz hi
nz gheſien en wort voirt te gaen int be
ghin des tepkens noch int eynde ende
die directi wort altoes int ouerſte deel
des eppciclen ende die retrogradaci al
toes int nederſte deel eñ die ſtaci altoes
int middel wes redē der menigerhan-
dicheit vāden philoſophē menichſins
bewyſt wort nochtās heeft dese retro-
gradaci alleen hoer ſtat in vyf planetē
eñ nz in ſol of in luna wāt die zon ende
die maen en gaen niet afterwaert al iſt

dat si inden epycikel beroert werdē eñ
dat daer om als sommige seggē want
die radien der sonnē sijn die sake dier re
trogradacien wāt die craft der sonliker
radien v̄drijft die onderwijlē eñ maect
se afterwert gaende eñ ond̄wilen haelt
sise na haer eñ also dwinghet sise alsoe
meer te staen als alphaca⁹ seyē Ptolo
meus set and̄ saken mer dese sijn nv ge
noech Daer ō v̄gader vten voerscreuē
scriften dat die planeten sijn dwalende
sterren onderscheyden ouermits dē vij
hemelen of orbes. als ind̄ ghelegent-
heyt inder craften eñ inden werke van
malcāderen schelende als beda seyt int
boeke der naturen vandē dingē Itē de
se sterren v̄wandelen dye elementen eñ
winnen eñ corrūperen alle winlike din
ghen eñ si v̄traghen den lope des he-
melschen lichaems si v̄weckē die claer
heyt eñ oec die tempeest ende si maken
vruchtbaerheyt eñ onuruchtbaerheyt
eñ si maken ebbe eñ vloet der zee | eñ si
maken haer doechden eñ hair qualitey
ten te gader gelike want als beda seyt
want enich der planeten ingaet eens ā
ders cirkel so gelijct hi dier gelikicheyt
eñ craft ouermits dat aensien Eñ die v̄
gaderinge die si onderlinge hebben en
de si verwandelen haer ghedaente eñ
haer daden want die goetheyt wort af
gelaten ouermits die goedertierēheyt
eñ die quaetheyt wort getempert ouer
mits die quaetheyt dit punct dunct mi
al qualic staen wāt ald⁹ staet daer Nam
bōitas beniuolum per pñciam male re
mittitur. ⁊ ecōuerso \ malignitas mali-
uolencie tēperatur Als albumaser seyt
eñ ptolomeus etce. Item si sijn oec in
den hemelen vā horen gheordineerder
opheffinge eñ nederdruckinge eñ vā al
te groter intersecacien hoere circulē eñ
si maken knersinge eñ soeten sanck als-
men seyt int boeke vāden vijf substanci
en als macro. seyt Alle die gelude der
musiken werden geuonden tusschen dē
spera saturni eñ der manen eñ als si ver
wandelt sijn mitter sonnen so verbergē
si haer licht eñ nemen haer v̄wandelin-
ghe vand̄ cracht der sonnen eñ hoe dat
si hogher circulen hebbē hoe dat si ho-
ren loep traechliker volbrengen

Dat xij ca. van saturn⁹

Saturn⁹ is geseyt vā saturando dz
is zadende of sat makende / wes
wijf ops genoemt is vā opulencia dye
hi den sterfliken dieren gegeuen heeft
als ysi. seyt Ops is een goddinne d̄ aer
den sonderlinge van dien saturn⁹ van-
den welken die fabulen segghen dat hi
dair om alte droefliken ghemaelt wort
want men visiert dat hi vā sinen soē ge-
ludt was wes mālicheden in die zee ge
worpē waren wōnen venerem dat is ve
nus of die minne Item als mysael seyt
so is saturn⁹ een quaderhande planete
cout eñ droge nachtelic eñ swaer wich-
tich eñ daer om wort hi inden fabulen
out gemalen Item dese cirkel is vand̄
aerden alre veerste eñ nochtans is hi d̄
aerdē seer hinderlic eñ want hi also ver
re vand̄ aerden is so en volbrengt hi si-
nen loep nz voer xxx. iaren eñ hi hind̄t
meer afterwaert gaēde dā rechte voirt
gaende Eñ indē fabulen visierense hem
te hebbē een crōme zekel eñ ind̄ verwē
swarachtich bleeck als bloet | eñ heeft
twe qualiteytē die dodēde sijn als cout
heyt eñ droecheyt eñ daer om een kint
of een dracht dz ond̄ hē geborē wert eñ

ontfangē \anter het sterft of het volcht quade qualitepten want ptolome? sept int boeke vāden oerdelen der sterrē dat die mēlche brunachtich lelic is eñ quade werkē doet eñ is traech swaer droeue selden blÿde of lachende eñ die selue ptolome? sept Dat die gene die onō saturn? sÿn hebbē dicwÿle droghe kenen eñ kernē aen voetē eñ handē eñ anderswaert eñ sÿn gheel eñ doncker van verwen indē haren op thoeft eñ in alle den lichaem eñ hart eñ zerp inder huut eñ ſi minnen lelike stinckende eñ onrepne dingē eñ ſi minnē zuere stoppēde dingen wāt die melācolioes humoer gaet bouen in hare cōplexien vā desen saturno sept ptolome? \onō saturn? sÿn capricorn? eñ aquari? wes heerlichept is in libra mer in aries haelt hi trike af . onō hem wort gehouden tleuen tymmeringe leringe eñ die coude stede eñ die droghe Indē oerdelen betepkenet weninge eñ droefheyt . sÿn verwe is swart eñ loedich eñ is eē valscher nochtās wanneer dat hi gaet in iupiters cirkel soe wert sÿn quaethept ōminret eñ verwandelt sÿn verwe om dat hi iupiter also na bi is want saturn? verwe vā naturē loedich is mer vanō claericheit daer hi mede ōlament wert so wert hi wit eñ claer

Dat xÿj. ca. van iupiter

Iupiter die welke nader dwalinge der heyden eñ na die vifieringe der poeten was die hoechste eñ die ouerste vader der goden eñ is een goedhande planete hete vucht dachlic manlic ende getempert in finē qualitepten eñ inder verwen filuerich wit claer eñ goedertieren eñ daer om hebbē die oude philosophen die sake der salichept gelet in iupiters cirkel als marcian? sept Itē dÿe cirkel vā iupiter is rechte voert verslament mitten cirkel vā saturn? . eñ daer om dz sÿn cirkel also hoghe is so ōuult hi sinen lope in xÿ. iaren Dese iupiter ō druct die quaethept vā saturnus ouermits sÿre goethept wāneer iupiter mitten ouersten deel sÿns cirkels ōgadert is mittē cirkel vā saturno daer ō vifiert men vāden poeten dat hi finē vaō van den rÿck ōdreuen heeft als mercianus sept eñ pli. wāt ouermits iupiters tegē woerdichept so verdruct hi die natuerlike quaethept vā saturn? eñ als dese ōsament is mit goedē planeten so maect hi goede eñ nuttelike impressien dat is inprentinge alre dingen in desen nederste elementen eñ daer om seggen dÿe astrologi dat hi mede werket inden lichaem des mēschē totter scoenhept eñ ter eerlamichept / hi gheeft schone wit te sneighe verwe mit roden ghemengt eñ geeft schone ogen eñ schone tanden eñ enē rondē baert als ptolomeus sept eñ is vanō luchten eñ vāden bloede te samen eñ vā langwiner cōplexien daer af sept ptolome? onder iupiter sÿn sagitari? eñ piscis eñ also regneert sÿ huys in cācer eñ in capricornu ende die wechganc sÿns rÿcs wort onō iupiter gehouden Eer rÿchedē kÿn cleder indē oerdelen vāden astronompen betepkent wÿshept eñ ōstant eñ hi is waeraftich . wāt wāneer hi openbaert indē ascendent dz is indē opganc nadē mepsters vā astronompen betepkenet reuerēci Eerlaemhept trouwe eñ leringhe eñ dat eynde sal wesen ter behoudinghe ald? conforteert iupiter die goethept alle ō tepkenen eñ betepkent goet in hē wāneer dz

hi in hē geuondē wert dan int xij. daer
si seggen dz iupiter beteykēt dienste ar
moede eñ droefheyt vanden deel des
vieruoetigen diers eñ rouwe vādē deel
des gesins eñ der knechten als ptolo-
meus eñ mysael segghen

Dat xiiij. ca. van maers

Maers is god des strijts als som-
mich volc geloeft eñ is een planete he
te eñ droge mālic eñ nachtlic wāt cole-
ra eñ tfuer is daer regnerende eñ is vā
coleriger cōplexien eñ heeft die scicke-
nis ter koenicheit eñ ter moedicheit eñ
begheert die wrake waer ō dz hi god d̄
kiuinge hiet eñ volcht vluchs na iupi-
ter eñ gaet voer venus eñ daer om die
sibbicheyt der beyd̄ goeder sterren wort
sijn deerlicheyt getempert. dat is ald9
te v̄staen wāt iupiter ende ven9 beyde
maers also na bi sijn dair om wert maer
sen hijnderlicheyt getempert. ind̄ ver-
wen is hi schinrende eñ blinckende als
tfuer als mar9 seyt wāt hi heeft meer-
re craft te v̄warmen dan die and̄ plane
ten als die selue seyt Dese planeten als
ptolome9 seyt hi schict indē mēsche vā
des lichaems wegē die lancheyt eñ die
gracelicheyt eñ dat om der hetten wil
eñ om d̄ droechten wil mer dz is inder
ioncheyt wāt ind̄ outheyt vand̄ hetten
die daer v̄terende is eñ vander droech
eyt die daer mede treckende is so schiet
si of hi den mensch ter crōmicheyt ende
vā des gedachts wegē schicket maers
ter beroerlicheyt eñ ter lichticheyt des
moeds eñ ter grāscap eñ ter moedich-
eyt eñ disponeert die and̄ colerike passi
en totten vuerigen werckingen als tot
smedē die yser smedē ende tot backers
als saturn9 doet totter oefeninghen der
aerden eñ totten dragers der sware bor
den eñ iupiter v̄keert totten lichsten cō
stē wāt iupiter maect die sijn wisselaers
voersprakers eñ scriuers eñ deser ghe
lijc als ysaac seyt Onder maers sijn de-
se teykenē scorpius eñ aries eñ het sijn
huze eñ regneert in capricornu / mer in
tauro is die wechganc des rijcs eñ ond̄
hē wort gehoudē strijt carker eñ viant-
scap eñ beteykent grāscap sonde eñ v̄-
woetheyt eñ is een root valscher ende
droghich eñ woent in elc teyken lx. da
ghen eñ xvi. vren eñ in tween iarē ver-
vult hi sinen lope

Dat xv. ca. van venus

Venus die welke lucifer hiet en-
de is goedertieren planete als mysael
seyt wijflic nachtelic in sinē qualiteyten
als inder hetten eñ inder humoren ge
tempert dese planete gaet alleen bouē
den zodyacum in tween delē als beda
seyt/ ende is venus ghehieten vander
warmer ende vuchter qualiteyten. en-
de men hietse verweckinghe der min-
nen van venus als ysidorus seyt Ende
altoes volcht si der sonnen. anter voer
gaende ende dan hietse lucifer of nae-
uolghende ende dan hietse vesper. als
beda seyt ende heeft een witte blinckē
de verwe ghelijck den electro als ma-
rus seyt Item venus blinct vroliker on
der alle die ander sterren waer af dat si
inbar hiet dat is claerheyt Ende wan-
neer dat weder claer is ende seer frisch
boetscapt vluchs den dach ende op-
ganck der sonnen. ende gaet voer wan
neer venus is int selue teyken mitter
sonnen vander claericheyt der sonnen
gheslorpet of bedecket. soe en open-

baert ſi haer in dien tiden nz eñ wāneer ven⁹ hoger is dā mercuri⁹ ſo is die beroeringe mit dien tepken eñ alſo weder om eñ als hi leechſte is dan is hi ſnelſte als marcian⁹ ſept In dien ſemitoni en coemt hi der ſonnē te hulpe Als marus ſept eñ verdruct die quaethept van maers als ptolomeus ſept van des lichaems weghen diſponeert ven⁹ dz lichaem of den menſche ter ſchoenhept eñ totter genoechlichept int taſtē int ruken int ſmaken eñ oec indē ſange want ven⁹ maect ſanghers eñ minres ō muſikers eñ apotekers die de ſpecien cōficieren cōſteneers eñ ſnyders der wouweliker clederen Als mꝑael ſept eñ ptolomeus ſept Onder ven⁹ is libra eñ taurus eñ ſyn huerhuze eñ regneert in piſcibus eñ in ōgine gebreect ſyn rȳc ende gaet en wech onder hē wort gehouden die wech die mȳn die vrienſcap eñ dȳe pellegrȳm eñ betepkent winninghe eñ blȳſcap eñ is medic⁹ eñ merret in elken tepken xx. eñ ix. dagen eñ vervult ſinē lope in ccc. eñ in lxxviij. daghen

Dat xvi. ca. van mercuri⁹

Ercuri⁹ als mꝑael ſept is eē getempert planete eñ nachtelic nv mālic nv wȳflic eñ ſchier keert hi hem totter naturen des gheens daer hi mede verſament wort als mitten goedē goet eñ mitten quaden quaet eñ mitten middelbarē middelbaer wāt in ſyn ouerſte deel mengt hi ſyn qualitepten mitten qualitepten vā ven⁹ Eñ daer om wort vanden poeten geuiſiert dz mercurius mit ven⁹ ouerſpel gedaen hadde als ꝑido rus ſept Eñ men ſept mercuri⁹ als medius currens want mercurius is alſoe meer als midzen Als beda ſept tuſſchē ven⁹ eñ ſol want in ſyn ouerſte deel des cirkels wort hi ōgadert mit ven⁹ Ende int neděſte deel becomt mit ſol ſyn cirkel eñ in ſyn ouerſte deel gaet hi int cirkel vā ven⁹ eñ int nederſte deel gaet hi int cirkel van ſol Eñ wanneer dat hi is in ſyn ouerſte deel ſoe wort ſyn cirkel bet gheſien eñ wort myn ōdupſtert vander ſonnen .onderwylen oec voer dē opgāc der ſonnen eñ onderwylen na den ondē ganck blinct ſi of ſchȳnt Ende daer om wort ſi vā ſommigen veſper⁹ gehieten eñ ſi domineert ouer twater waer af dz lucan⁹ ſept vā mercuri⁹ den welkē dȳe here der wateren ſloech Eñ wort oeck vāden poetē gehieten god der goeder ſpraken eñ der wȳſheyt want als ptolomeus ſept Mercuri⁹ maect goede clerc ken eñ minres der conſten eñ ordineert le eñ maectſe abel tot allen lichten conſten dȳe ſubtȳl ſyn eñ leertſe calculeren eñ rekenen eñ daer om hiet hi god der maerſmās of der coopluden want het is hem groot noot dat ſi rekenē konnē Men ſept oec dz hi was god des ſpeels als ꝑſi. ſept Daer ō dat hi mitter ſonnē worſtelt recht of hi die zon ōwinnē wou de eñ gaet altoes bȳ ō ſonnen eñ en iſſer nymmermeer verē af dan xxx. graden waer af dz hi ſeldē geſien wort wāt mercuri⁹ altoes volna ōborgen wort onder die radiē ō ſonnē eñ daer ō ouermits ō hettē vāder ſonnē wort hi dōcker of gelachtich ſwart gemaelt eñ ō ſȳnre ſnellichept wort indē fabulen genoēt loper ō godē wāt als nv gaet hi mitter ſonen nv woer nv after eñ wāneer dz hi ter ſonē coēt ſo ſchȳnt of hi naeſt ſtōde mittē radiē ō ſonē eñ hiet ſtacionari⁹ wāt hi dā ſchȳnt te ſtaen eñ als hi na volghet ſoe

schynt hi retrograd? dat is afterwaert gaende als macrobius sept Item als ptolomeus sept so syn ond mercurio gemini esi ogo esi regneert in virgine mer in piscibus gaet syn ryc af esi mitter sonen woent hi altoes in een tepkē voer of in enen na Onder mercurio wert gehouden diefte esi datter gestolen is esi betepkent redē esi wijsheyt esi is wit esi mitten goeden goet esi mitten quaden quaet esi merret in elken tepken xxviij. daghen esi vervult sinen lope in ccc. esi xxviij. daghen Hier toe heuet ptolomeus ghesept

Dat xvij. ca. vande sonne

SOl dat is die son esi hiet sol quasi solus lucens dat is alleen lichtē de als pli. sept Daer om dat si een kontepn is alle des lichts ouermits wesschinighe die ouerste esi die onderste dingen olicht werden Item melalach sept dz sol een geluckige planete is wt hair seluen mer ouermits der ogaderingen of der coniunctien wort si quaet manlic dachlic here ende droghe want die zon maect alle dinghen leuende esi gheeft alle dinghen leuen / speci esi forme wāt als die selue sept die zon is meerre ind grootheit esi ind waerdicheyt esi oec in der claerheyt dā alle die lichtē des hemels wāt si syn meer ghetredē esi beduct indē lichte esi is oec meerre inder machten esi ind menichfoudicheyt der werken esi is oec meerre ind eenformlicheyt des beroerens wāt altoes wort si rechteuoert beroert inden cirkel properlic houdende die middel stede ond den zodyaco wāt si gaet recht mit horē circulen midzen ouer die linie vanden zodiaco wes maten esi eynden die sonne nz ouer en climt esi daer om is hoer beroeren in haren properen cirkel eenformelic al ist sake naden aengesicht o andere planeten so schynt si of si onder wylen onghelyc beroert worde Item die cirkel vāder sonnen wort onderschepden als zodyacus by xij. spacien of tepkenē der welker een ygelic xxx. gradē hout esi elck grade lx. minuten esi elc minute lxxij. secunden esi wāneer die zon en wech gaet vāden enen punt hoers cirkels esi wed coemt in dat selue so gaet si xxij. tepken ouer \ esi dese ouerganck hiet die cirkel vādē iaer noch si en gaet nz volcomelic enen graet ouer in enen natuerliken dage als albumaser rekēt mer si gaet lix. minuten ouer vij. secunden also dat vā dier tlestichste minuten blinen twee secunden die nz ouer ghegaen en syn waer af dat also veel ghebreect dat si in enen natuerlikē dach nz en volbrengt enen grade daer o die sonne ordineert ende volbrengt alle dinghen mit haren ghe ordineerden ende onbecommerden lope. waer af dz in cerameron ambrosius sept ende beschrijft ons die doechdē o sonnē ald? seggēde Die sonne ist oghe o werelt volicheyt des daechs scoenheit des hemels mate o tidē doecht esi cracht alre dingē die werdē opter aerdē here o planetē scoēte esi volcomētheit alre sterrē Dz selue sept marcian? Die sonne is kotepne des gedachts dz is die memorie o redē. beghin des lichts coninc der naturen ghedacht der werelt blinckinge des hogē hemels gematicheyt des firmaments esi daer om wort si teghen tfirmament beroert op dat si horen lope matighen ende temperen soude. esi daer om wort

die zon claerheyt des firmaments ge
hieten als macrobi⁹ seyt int boeke mey
sters cycero eñ was een diffinici vã pla
to eñ seyt oec dattet licht alle d̃ speren
coemt vander zonnen Eñ plato seyt in
thymeo Dz god die maker is alre din-
ghen heeft geuiseert een licht dat alre
claerste is twelc wi son hietẽ ouermits
wes claerheyt die hemel eñ alle dingẽ
verlucht werden op dat si ghetal wesen
soude alre gezielder dinghẽ int boeke
vandẽ elementẽ seyt aristotiles die son
heeft een proper licht eñ die sterrẽ en-
de die mane ontfanghẽ haer licht van-
der sonnẽ ghelikerwÿs dat die spiegel
verlicht wert die teghen een barnende
kaers gheset wert daer om seit macro-
bius dat die son sittẽde int middel des
teyken dragers vã haer seyndt xÿ. ra-
dien ouermits die welke die ouerste eñ
die nederste verlicht werden Itez van
desen doechden der sonnen seyt sinte di
onisius dat die zon is een licht eñ een-
formelike v̄lichtinge die alle dingẽ ver
nuwet voedt eñ v̄waert volbrengt ond̃
scheydt versament vruchtbaer maect
meerret v̄wãdelt set plant wischt af eñ
maectse leuende in menigerhande ge
daenten eñ wesen waer bi dat wt desen
woerdẽ wort die proprieteyt der sonnẽ
geopenbaert in hare propere naturẽ eñ
in horen wercke Item die sonne heeft
een ouerste simpelheyt in hare substan-
cien eñ in horẽ wesen eñ si en heeft niet
wt den ongeliken of wt cõtrarien delen
een substãcialic maecsel als die nederste
elementen of die vãden elementen ge-
comen sÿn mer si heeft een heel eñ een
alunighe simpelheyt eñ eenformelich
eyt in hare naturen eñ daer om heeft si
een ewich bliuẽ ende ongecorrumpeer
licheyt ind̃ substãci wãtet maecsel vten
cõtrarien is een beghin der corrupcien
als aristo. seyt \ eñ wt deser simpelheyt
heeft si een ouerste lichticheyt d̃ substã-
cien want die dichticheyt d̃ materiali-
ker delen is tbeghin eñ sake d̃ swarich
eyt Eñ vã deser lichticheyt heeft dz son
like lichaem abelheyt ter beroeringhe
Item hoe dat een dinc simpelre is hoe
dattet materialiken machtigher is tot
menigherhande wercken Eñ daer om
seyt dyonisi⁹ bequameliken dat die zon
eenformelic is eñ is een licht dz v̄lich-
tende is etce. wãt si heeft een v̄lichten
de craft eñ in horen licht en gebreect si
nymmermeer al ist dat si ons ond̃wÿlen
afgehaelt wert ouermits dat si onder
gaet eñ datter dat aertrÿc tusschen coẽt
of een ander licht tusschen haer eñ ons
dz wÿse nz gesien en konnen Item die
son is oec v̄nuwende wãt si opẽt die ga
ten der aerdẽ eñ die cracht die indẽ wor
telen leyt die brengt si te wercke ende
brengt gras eñ crude opter aerdẽ eñ v̄
nuwet die bomẽ mit louerẽ mit bloesse-
men eñ mit bladerẽ eñ dz ouermits die
cracht d̃ sonnẽ die daer doer gaet ende
schiet Itẽ die sonlike craft is oec voedẽ
de wãt die radie d̃ sonnẽ gaet in genen
wortelẽ te gronde toe eñ maect die za-
den ripe eñ ontbÿnt die vuchtich eyt d̃
aerdẽ ouermits hore hetten eñ is aen
treckende mit hare craft dz dẽ zade eñ
den wortelen gelÿc is eñ trect van dier
vuchticheyt na haer ende verkeert int
voetsel der aerden des dings datter
wassende is Item die zon heeft oeck
craft dese nederste dinghen ghesont te
behouden ende te bewaren | want dye

elementen soudē hē onderlinghe vder
uen om die cōtrariheit die si mit malcā
deren hebben ten waer dat si geraden
eñ geholpen worden ouermits inuloy-
inghe der hemelscher doechden eñ al-
dus werdē si in goeden wesen behoudē
waer af alexander sept Item die son he
uet een volmaecte doecht wāt die ele-
mentarige hetten beghint te werkē in-
der winninghe der lichaem eñ die son-
like hetten brengt die winninge totten
rechten cōplement dz is volmaectheit
Item si heuet craft te onderkenlichept
wāt die specien verwen eñ figuren die-
men indē dōckeren nz sien en mach die
werden onderkent als dye zon schynt
welc deen voer dander is Item die son
heeft oec macht te vsamenen eñ dat by
haer seluen of bi toeuallen wāt si versa
ment raedt eñ concordeert die planetē
in horen wercken eñ wyst eñ raedt die e
lementen die malcanderen contrari syn
Item marcian? eñ macrobius segghē
dz die son een middel is onder den plane
ten wāt om dē hemelschen sanck te vol
brengen eñ dat doet die zon in enen cir
kel dat een half snaerken doet indē mu-
sikeliker instrumenten Itē die son ver-
sament oec wonderlike eñ onmensche-
like dingen eñ ontbyntse weder na dz die
materi is daer si in wercket\ als nu be-
swaert si eñ als nu verlicht si of ontbynt
Item die zon heeft een vruchtbarige
craft als leuende te maken te winnē eñ
menigerhande speci of gedaente voirt
te brengen eñ helpt dese nederste din-
gen want die mensche eñ die zon win-
nen dē mensch als die philosoeph sept
want daer en wort gheen vucht noch
en mach nz wassen daer die radie vā son
nen nz en raect Itē die zon heeft macht
te conforteren na den opganc der son-
nen dz is na dien dat die zon bestaet te
climmmen so werden die crakten vā dye
ren starck gemaect op onsen orizont eñ
totten middel des hemels werdē si ge
meerret eñ in hare declinacie al tot ha
ren onderganck werden si weder ghe
cranct die lichamen vā dz die radien ver
re daer af syn eñ werdē allo meer in e-
nen slape ghewendt alst openbaert in
desen nevsten die geopent werdē inden
opganc der sonnen die welke indē onder
ganck ghesloten werden als alexander
sept Item die zon heeft craft die tiden
te vwandelen te ordineren eñ te onder
scheyden wāt wanneer si nevgaende is
bydē zudelikē tekenē maect si die da
ge corter mer als si opclimmende is by
den noerdelikē tekenē so maect si dye
daghe langer Item die zon vkeert oec
die daghen wāt als die zon opter aer-
den schinēde is so maect si den dach eñ
na dien dz die zon gescaept is daer na
maect si den tyt als schoen weder of vuyl
weder want die zon is des morghens
eerst rodelachtich daer na lichtse in die
dorde vre vanden daghe eñ des mid-
daghes schynt si heetste eñ des auonts
bleect si waer af dat geuiseert wort dat
si vier paerden ghehadt soude hebben
vandē welken dat eerste ericeus dat is
root is / eñ dat ander arthitreus dat is
blinckende dz derde lampas dat is bar
nende / tfierde phylogeus dz is die aer
de minnende als beda sept Item die sel
ue beda sept . is dat salue dat die zon be
smet is of onder een wolke sculende be
tekent reghenachtich weder te ghe-
cryghen / ende is si root soe betekent

ſi wint eñ is ſi bleke ſo betepkent ſi tem
peeſt eñ onweder. Item̄ worter een hont
midzen geſien alſo ſi int middel al blic
kende radien wt ſepndt ten zudēwaert
betepkent vucht eñ wȳndich tempeeſt
Item iſt dat ſi bleeck vallet in ſwarten
wolken betepkent datter een noerden
wint comen ſal als beda ſept Item̄ dpe
ſon heeft macht te informeren deſe ne
derſte dingen als pli. ſept nae dien dat
ſi daer ver of na bi is eñ die aenſichten
der mēſchen eñ der dperen werdē ghe
diſponeert eñ geſchict inden lichaem
ouermits cracht eñ hetten der ſonnen
waer af dat mar? ſept na dien dz die cō
ſtellaci der ſonnen is daer na ſȳn die lu
den ſchoen eñ doende eñ daer om wort
ſi indē fabulen ghemaelt mit primatis
voetſtappē eñ mit enen kinderlikē aen
ſicht waer om dat ſi oec phebus gehie
ten is dat is ſchoen Item̄ ptolome? ſept
die zon maect den menſch grof vā ledē
ſchoen vā aenſicht eñ wel geuerwet eñ
mit groten ogen eñ maecten abel tot al
len wercken des gouds iſt dat ſi in ha-
re exaltacien is eñ is ſi in hozen val ſoe
maect ſi dē man abel eñ diſponeert tot
allen werkē des metals of des copers
Item̄ die zon heeft een zuuerēde cracht
wāt ouermits hare diſpoſicien van ha-
ren radien maect ſi die lucht ſubtȳl en-
de verteert eñ ſchepdt die venȳnde wa
zem eñ ſchepkelt die lucht eñ iaget dz
ſterklic weō en wech Item̄ die zon is ō
warmēde ontſtekende eñ voedende eñ
ſi is aentreckende die roke eñ die waſe
men vanō zee ouermits hare hettē inō
luchten Eñ ten leſten maect ſi die waze
men dicke eñ ōkeertſe in wolkē eñ nae
ſchept ſiſe nu in hagelen nu in ſnee nu
in reghen waer af dat marcianus ſept
naden fabulen te ſpreken Dat die zon
mitten anderen goden ghenoedt was
vāden moziaens ten eten bȳder groter
zee Item̄ die zon heeft ōtuut alle dinc
te doen gropen eñ te leuen wāt daer en
mach nz leuen daer die cracht der ſon-
nen nz aen en coemt Item̄ ptolome? ſept
dz onder die zon die leeuwe is ende is
haer huys eñ regneert in aries eñ gaet
in libra neder eñ onō haer wort die ge-
daent of die ſpeci gehoudē eñ tghewin
eñ tgheluck eñ die auentuer eñ die erf
nis eñ betepkent gheeſt eñ fiel eñ haer
hetten is wit eñ root eñ waeraftich en-
de volbzengt ſinen lope in drie hōdert
lxvi. dagen eñ in vi. uren waer bi datſe
onder allē den planetrn die dierē meeſt
ordineert ter ſielinge eñ ter leuendich
ept Item̄ wāt ſi ſeer groot is eñ ſnel ſo
wort haer groothept verborgen eñ oec
haer ſnellichept om dz ſi alſo ſonderlin
ge ſeer loept ende want ſi achtweruen
meerre is dā alle die werelt als macro
bius ſept nochtās ō hare grote hoech-
ept wil eñ ſchȳnt ſi nz meerre te weſen
dā een drieuoetſtoel die ront is eñ dz ſi
ongelȳc meerre is dant openbaert mo
ghen wi merken wt dien dz ſi des mor
gens als ſi opgaet eñ des auonts als
ſi ondergaet veel meerre ſchȳnt te we
ſen eñ ſi nochtans verſte vā ons is dan
des middaechs ende daer in wort onſe
geſicht bedzogen ō haers ſnellē loeps
wil want ſi wort alte veel meer beroert
dan een pile wt den boghe eñ nochtās
dunct den menſch dat ſi niet geroert en
wort om den ouergang der groter claer
hept ende om haer grote ſnelheit En-
de hier mede iſt genoech ghelept van-

den proprietepten der sonnen

Dat xviij: ca. vander manen

Luna dat is die maen eñ wort ghe-
hieten luna quasi luminũ vna dz
is vãden lichtẽ een principael eñ groot
wãt ñ is den sonlikẽ lichaem gelike in
der groothept eñ inder scoenten als ꝑñ
do. sept Item die maen is een scierhept
des nachts eñ is moedẽ alle der humo-
ren dienster eñ vrouwe vanõ zee eñ is
minster der tiden vandẽ maenden ende
is volchster der sonnẽ eñ ñ en heeft dat
licht der luchten vã haer nz mer ñ crꝛ-
ghet vander vollichept der sonnen die
welke haer form eñ figuer ontfaet van
der sonnen na dien dat ſider na of var af
is Item aristo. sept dz die maen altoes
verlicht wert vanõ sonnen mitter helf-
ten eñ dat licht dat ñ ontfaen heeft bu-
ghet ñ weõ om inder aerden eñ ñ heeft
die natuer ghelꝛc den spieghel want ñ
derft hare eygenre verwen eñ ñ neemt
haer licht vã enen anderẽ eñ hoe dat ñ
der sonnen meer genaect hoe dz ñ meer
vã horen licht vliest vander aerden we
ghen of vanden deel der aerdẽ mer die
claerhept die ñ verliest vanden neder-
sten deel en verliest ñ in gheenre manie
ren ter ſiden des hemels mer ñ wort al
so meer vlicht vãden ouersten deel wãt
wanneer dat ñ mitter zonnẽ vgadert is
so en stuert ñ gheen licht ter aerdẽ mer
vten dele des hemels blꝛft ñ in volre v
lichtinghe eñ also vkeert Panneert op
posꝛci is dat is als die maen recht tegẽ
die zon staet so wort ñ altemael ter aer-
den vlicht eñ niet ten hemel. als beda
sept eñ macrobi? Itẽ die maen is hoer
forme eñ figurẽ vwandelende eñ toent
menigerhande aenslichten haers lichts
ter aerdẽ waert want nv is ñ gheschaept
als een boge nv als een cirkel indẽ ge-
sicht der menschen nv openbaertse oec
als monopdos als wãneer dat ñ prꝛm
is dat is hoernich nv openbaertse dya
cotomos recht of ñ ouermidzẽ ontweẽ
gesneden waer als ñ vij. dagen out is
nv openbaertse amphitricos als wan-
neer datter twiuel is dz ñ recht vont is
eñ xi. of xꝛ. daghen out is eñ nv open
baert ñ panxilenos dat is als ñ te mael
vol is eñ xiij. daghen out is Item die
maen is thonẽde drierhande staet wãt
anter ñ is mitter sonnẽ als inõ cõiuncti
en wanneer dat ñ ontfengt wort of van
der ſidẽ als wanneer dz ñ vanõ sonnen
gaet of wãneer dat ñ weder ter sonnen
keert of inder volre oppositien als wã
neer dz ñ mit alle der sonnẽ teghẽ ghe
set wort Itẽ wãneer dat ñ eerst vander
sonnẽ schepdt so openbaertse of ñ hoer
nen hadde of gehoernict gelꝛc enen bo
ghe eñ die hoernẽ sꝛn altoes ghekeert
ten opganc waert eñ als ñ dan weõ ge
naect ter cõiunctien so ontfaet ñ die sel
ue forme. mer die hoernen altoes ghe
keert ten onderganc ende aen dꝛe ſide
daer ñ vanõ sonnen ghekeert is open-
baert ñ altoes ꝑdel mer aen die ſide die
ter sonnen ghekeert is openbaert ñ al-
toes vol lichts Item die maen vmeer-
ret alle humoren. want ouermits die v
borghen ademinge der naturen so wer
den die lopinghe of die vlopinghe ge-
meerret. want in horen wanen werden
die morghen in benen verminret ende
die herssen inden hoefden ende die hu
moren inder herten ende in haren wal
sen werden veel dinghen ghemenich-

foudicht / want ouermits haers ghe-
brecs lidē alle dingen mit haer eñ hair
wanen of hÿnder is hÿnder alle der ne
derster dinghen als mar⁹ seÿt Item si
trecket water vanď zee gelikerwÿs dat
die adamant dat yser na hem trecket al
soe beroert die maen der zee eñ trectse
na haer want als die maen opgaet soe
swellet die zee eñ heft ten oestēwaert
eñ ebbet ten westewaert eñ also v̇keert
wāneer si is inden onderganc so wasset
die zee int weste ende valt of waent int
oeste na dien dz die maen meer of mÿn
vordert int licht also strect si hoer meer
of mÿn in horen licht of wedertrect die
zee als mar⁹ eñ macrobi⁹ seggē in cÿce
roes boeke Die grote zee int wassen ď
manen hout si dese manier Indē eerstē
dage des wassens vanď manen wort si
gewoenliken volre ende oueruloÿt int
hoechste / mer des anderē dages wort
si v̇minret eñ also gaet si neďwaert tot-
ten zeuenden dage toe\ daer na wast si
weď vÿ. daghen also dat si indē twalef
sten dach weď vol is int hoechste want
int nuwe licht is dÿe zee altoes volste
eñ oec als die manę vol is Itē die ma-
ne wint douwe inder luchtē eñ indruct
der luchten die craste hare vuchticheit
wāt wi sien openbaerliken dat hoe die
maen des zomers claerre is hoe dat si
meer douwes opten graze brengt Itē
die maen v̇vult haer werkē haestelike
dan enich ander planete eñ heuet enen
cortē cirkel eñ daer om volbrengt si ho
ren lope bÿdē xÿ. teÿkenē vāden zodi-
aco binnen xxviÿ. daghen als ptolome
us seÿt waer af dz hi vanď manen ald⁹
seÿt lōder die maen is cācer haer huÿs
regneert in cancer mer in libra is haer
wechganc des rÿcs ende is een coude
planete eñ vucht mit ouerganc wÿflic
nachtlic eñ merret in elc teÿken twe da
gen eñ vi. vrē et bisse eñ in xxviÿ. dagē
vervult si haren lope Itē die mane onď
alle die dwalende sterrē is si meest in e
nen onzekeren wilden lope voertgaen
de want om die cortichеÿt hoers loeps
als nv onď die son nv daer bouē nv dair
voer nv daer after wandert si wt int wil
de eñ als die zon om gaet bÿden neder
sten zudeliker circulen eñ die maen dÿe
ouerste noerdelike circulē ouergaet dā
so is die maen die ouersteals ee n scaep
ken dat hoernen heeft mer wanneer si
is onď die sonne dan heeft si die hoer-
nen ter aerdē waert gebuÿcht mer wā
neer dat si waent so is si op gericht als
beda seÿt Item wanneer dat die maen
recht op geset is tusschen der sonnē eñ
ons so pleechter eclipsis te wesen dz is
ghebreck der zonnen Eñ dit ghebreck
en mach nÿmmermeer geuallen nader
naturen dan inder cōiunctien vanď son-
nen eñ der manen wanneer dz si vā nu
wes ontfanghen wort eñ die cōiunctie
geschiet dā inder linien vāden eclipsis
eñ dz is altoes wanneer dat die zon is
in capite draconis eñ die maen in cau-
da of v̇keert waer af dz albumaser seit
int boeke vandē lopen der planeten. is
dat sake dz die maen tegen coemt tus-
schen ons eñ der sonnen maect ons ge
breck der radÿen vanď zon in capite of
in cauda draconis dz is int hoeft of in-
den start vandē drake Eñ wat caput eñ
cauda draconis sÿn dat salmen na seg-
ghen Item die maen ouermits tusschē
settinge der heffinge vanď aerden als
tusschen haer eñ der zonnen is gebrec

lidende des lichts waer af dz macrobi
us seyt in libro astrologoꝝ ald⁹ Die ma
ne opclimmende of neꝺclimmēde valt
inder linien der sonnē Eñ is si xxx. wā-
neer si der sonnen mit allen onder is soe
maect si donckerheyt der sonnē eñ der
aerden mer dit gebreck en maect si al-
le maent nz wāt si en is altoes in die sel
ue linie niet die welke tusschē der sonnē
eñ der aerden recht wt geset is teghen
den lichaem der sonnen Item dz selue
ghebreck der manen wort oeck. als die
maen al heel eñ altemael der sonnē cō
trari gheset is als wāneer dat si is xv.
eñ is dan die zon recht onder die aerde
so seyndt si alleen wt enen schiem ꝺ hef
finghe vāder aerden in een linie die ha
re tegen geset is welker linien ist dattz
lichaem der manen daer in gaet om dē
schiem der aerden die daer tusschen ge
set is tusschen haer eñ der sonnen wort
dan beroeft vā haren licht. eñ daer om
wāt die tusschē settinge der aerdē alle
maenden nz en wort als die maen vol
is inꝺ liniē vāden eclipsis des schiems
soe en wort die maen alle maenden van
horen licht nz beroeft Item wāneer dz
die maen in haer houdende is enighe
donckerheyt eñ dat vanꝺ ghedaenten
hoers propers lichaems die welke na
tuerliken dōcker is ende wāt si gheen
licht vā haer seluen en heeft mer vanꝺ
sonnen. of als sommighe segghen die
donckerheyt is vāden schiem der aer-
den eñ coemt indē lichaem der manen
vā eenrehande smettinge die dz lichaē
der manen een deel ꝺduystert eñ dz coēt
sonderlinge wāneer dz si der aerden ge
naect vā wes bi wesen eñ neuelicheyt si
ꝺgadert sommige vuylnisse als marus
seyt mer wāneer dz si climt tottē hoech
sten cirkelen so openbaert si claer ende
en is mit gheenrehande smettinghe be
smet Item die maen beteykent die wā
delinge der tiden want als beda seyt is
dat sake dz die maen int beghin root is
als gout beteykent wint | eñ is dat sake
dat si in haer ouerste hoernkens begint
te swarten mit sommigen smettē betey
kent dat beginsel der maent regenach
tich te wesen Eñ ist dz die maen begint
te swartē int middel beteykent die vol-
le maen claer te wesen Ende als si des
nachts cleyn vonkelkÿns wt seyndt ten
riemenwaert beteykent cortelic een toe
comende onweder. als die selue beda
seyt Item die mane is wtgheuende in
den hemelschen sanck eē swaer geluyt
als marus seyt Inden cirkel ꝺ manen
wort een swaer gheluyt gelikerwÿs dz
hi inden hemelschen spera scarp is vā
alte geordineerden geluyde vanꝺ kner
finge des loeps der hemelen ghewon
nen so wort alte soetē sanck Itē die ma
ne gheeft den zaden der aerdē vrucht
baricheyt eñ si is den zadē een hulp die
volbracht werden vandē douwe die vā
den lichaem der manen valt als die sel
ue seyt eñ daer om naden fabulen wort
si ghehieten proserpina. daer om dat si
vāden volck goddinne ghehietē wert
der zaden die inder aerden gheworpen
werden ghelÿc als si oec dyana ghehie
ten wert dat is goddinne der bosschen
ende der wildernissen want si den wildē
beesten inden bosschen voetsel eñ wey-
dinge geeft ende daer om hieten die io
den die maen te wesen een goddinne ꝺ
iagers wāt die iacht geschiet indē bos-
schen waer om dat si dyanam die god-

dinne maelden mit enen hantboge om
dies wil dat die iagers boghen plagen
te besigen Item om dies wil dz die ma
ne vucht eñ cout is so ontfaet si hetten
vanď zibbicheyt des cirkels vanď son-
nen wāt die ouerganc hore coutheyt eñ
vuchticheyt wort getempert ouermits
die hetten eñ droecheyt der sonnē van
allen maenden in harē neďganc ter aer
den wort die winter gewonnen als ma
crobius seyt. Item albumaser seyt dat
die maen die lucht zuuert want ouer-
mits hore stedelic beroeren so maect si
die lucht dun eñ subtÿl want waert sake
datter gheen beroerē vāden spera der
manen en waer so soude die grofheyt ď
wazemen die lucht venÿndē vanď nach
teliker exaltacien dz is verheffinge die
welke gheen cleyn corrupci maken en
soude Item die maen nadē astrologis
onder den planeten is seer machtich o
uer die sceppenis des lichaems vāden
mensch wāt als ptolome⁹ seyt int boe-
ke vandē oerdelen der sterrē onder die
maen wort ghehouden siecheyt verlie
singhe anst eñ scade etce. want die vir-
tuut der manen werct machtelic bÿder
v̄wandelinge des mēscheliken lichaēs
eñ dat geualt onderwÿlen om die snel-
licheyt haers loeps eñ oec onderwÿlē
om dat si ons also na bi is eñ onderwÿ-
len om die verborgen mogentheyt die
haer natuerliken ingesayt is. waer om
dat die medic⁹ en mach nz volcomelikē
onderscheyden die v̄wandelinghe der
suucten die de werken der manen inden
lichaem nz en kēde waer af dz ypocras
seyt int beghin vanden prenostiken dat
is vā te voer weten vā enen sieken hoe
dz hi varen sal sprekende vander manē
ald⁹ Het is eenrehande hemelsche ster
re inder welcker die medic⁹ hē versien
moet wes voersienlicheyt wonderlic is
eñ te verwonderen Item galien⁹ seyt
die medicus sal aensien dat zeker dinc
twelc niet en bedriecht welc seker dinc
die astrologi vā egipten leerden dat si
eynden totten goeden ouermits der cō
iunctien des lichaems vanď manē mit
ten gefortuneerden sterren eñ die con-
trarie mitten cōtrarien als tottē quadē
eñ daer om nader lere van ypocras soe
sal een beheyndich eñ een volcomē me
dic⁹ aensien deerste maen eñ als si vol
lichts is want dā wassen die humorē in
den menschen eñ die morghen eñ daer
wort een wassinge inď zee eñ in allē din
gen der werelt hier beneden eñ daer ō
wanneer een siecke int bedde valt so ist
noot te sien of die maen wt gaet vāder
verbarntheyt want dan wast die suucte
thent si coemt totten grade der oppos
cien als inder volre manen eñ is si dan
mit eenre quaď planeten of in enen qua
den teykē eñ si maers huys aensiet die
teyken des leuēs is dat is of si maers
aensaghe die hiet thuys des teykens
vāden scorpioen dan is te vresen vanď
doot Mer ist dat si is mit eenre goeder
planeten in enen huze of teyken ende
si aensiet den here des huys des leuēs
als maers die thuys vā aries is of des
eersten teykens so is te hopen vanden
leuen ende also vanden anderen dan ist
te oerdelē alst opēbaert in ypocras boe
ke dat hi makede vanden oerdelen der
scierheyt nader manen

Dat xix. ca. van sommighe proprietey
ten der quader manen

Die maen heeft sommighe propri

etepten die mȳn louelic ſȳn alſo wel na der ſubſtācien als nadē wercke ſi heeft een ſubſtancialike donckerhept want ſi gheen licht en heeft van haer ſelue als die ander planeten Item die maen heeft een gro[illegible] onſtadichept want daer en is gheen ſterre die ſo wt dwaelt bi allen ſi den vāden zodiaco als die maen Item ſi trect die deerlichept aen haer vanden quaden eñ hinderliken ſterrē want als ptolome? ſept dat die maen een quade planeet is mitten quadē Item die mane ouermits hare oppoſicie die tuſſchē ons eñ der ſonnen is haelt ſi vā ons die claerhept des ſonliken lichts Item die maen verlieſt oec hair licht wanneer dz ſi valt inden ſchiem der aerden eñ melt ende voertbrengt haer lelichept eñ gebreckelichept om dat ſi der vetter lucht ten eñ der aerden alſo na bi is vandē nauel der aerden alſoe dat ſi vander gheuenȳnder luchten ſmettinghe ende lelichept aen haer trecket als marcian? ſept Item die maen hoe dat ſi meer vā der ſonnen gaet hoe dat ſi meer vāden licht ontfaet ter aerdē waert ende alſo veel waent ſi ende gebreect meer indē licht ten hemelwaert Item ſi heeft oeck menigerhande quaet werck .want als ptolome? ſept die maen maect den mēſche onſtadich eñ wandelbaer lopende van ſtede te ſtede ende ſi maect den mēſche oec qualiken geſcict indē oghen en de onghe ordineert ende ſi maect oec in den menſch dz een oghe meerre dā dz ander ende maket ſchelwe ende dz eē oghe blint Item een menſch in wes cōpoſici die conſtellaci der manen bouen gaet die en mach niet ontgaen hi en ſal een ghebreck int oghe hebben ende dz gheualt bȳ auenturen omme den toeganck der manliker vuchtichept die de humoren der oghen diſponeert tot enigher quader qualitepten dat is gedaen ten Item men ſept int boeke vā michalach int vȳfte ca. Als dat ſake dz eclipſis lune inden wȳnter is ende gheualt ſi in couden tepkenen dat betepkent ouerganck der couthepden eñ alte groten vorſt inder aerden inder luchtē ende inden wateren .Ende is die eclipſis in waterighen tepkenen betepkent groten reghen Ende is die eclipſis der manen in luchtigen tepkenen ſoe betepkenet weſe vanō tempeeſten eñ van groten wȳnden Item ſept ptolomeus ende albumaſer dat die maen weſende in den anderen tepken eerſt op climmende betepkent rouwe ende droekhept eñ afhalinge ō ſubſtancien als des goets ouermits den dieuen ende den rouers ende alſo oec inden vierden of ſeſtē of achte tepkenen betepkenet twiſtinghe anſt vlucht eñ verwandelinghe In dat thiende tepken betepkenet dat ſoe wie dan begonſte weder te vechten die ſou de ſchier afghedaen werden Eñ in twalefte tepken betepkenet hȳnder kiuinghe hardichept ende karker vander ſide der wienden mer in allen anderē huſen in horen tepkenen maect ſi goet ende betepkent goet ſonderlinghe iſt dat ſi mit goeden tepkenen verzelt is ende toeghenoecht Item na menigherhande etaten of outhepden der manen werden die menſtrualige humoren beroert inden winen eñ die herſſen inden dierē ende menigherhande paſſien werden verwect inden lichamen ouermits den cracht vander manen alſt openbaert in

lunaticis eñ in caducis Lunatici dat sijn die ghene diet sommels quaet hebben inden hoefde na dat die maen wassende is of wanende Caduci dat sijn die gene die vallen vã sinte cornelis Dese ghesepde dinghen sijn thans ghenoech vãden proprietetẽ der manen eñ der andere planeten

Dat xx. ca. vant hoeft eñ starte der draeken een teyken des hemels

HEt sijn twee sterren dat geen planeten en sijn nochtans schinen si die natuer eñ die daet te hebben õ planeten als caput draconis dat is thoeft vanden drake eñ cauda draconis dat is die start vandẽ drake die welke beroert werden mitten firmament eñ volgẽ mede dẽ loep des firmaments wãt si gaẽ vanden leeuwe in cãcer eñ vã cancer in gemini ende also voert aen Item caput draconis woent in elcken teyken xviij. maenden als een iaer eñ een halt. Ende also is oec cauda draconis verruilt sinen lope in xviij. iaren Eñ is caput draconis in enigen teyken so sal cauda draconis altoes wesen in signo opposito dz is in dat teyken dz hem contrari is ende die buke int vierde als aldus Is dz sake dat caput draconis in cancro is soe sal die buke in aries wesen eñ cauda draconis in capricornu eñ is caput draconis in leo so sal die buke in cancro wesen eñ cauda draconis in aquario Eñ alsoe vanden anderen eñ daer om om den teghen ghesetten aspect so is cauda draconis al vol venijns Item caput draconis heeft sijn exaltaci in drien gradẽ vã gemini ende heeft sinen val in sagitario in also menighen grade Item cauda draconis heeft sijn exaltaci ôkeert als in drien graden van sagitario eñ heeft horen val in drien graden van gemini. Item hier salmen nauwe toe horen dz die maen onbwijlen toe gevoecht wort caput draco alleen of cauda alleen wesende biden graden der cõiunctien van xij. gradẽ of also is cauda altoes meerre of minre toecomende na dien dat caput draco of cauda meer of mynne toe gaet totten grade der cõiunctien ende dat heeft machteliken stat in eclipsi der sonnen eñ inder selver manierẽ is hier te houden vanden eclipsis der manen wãt is dz sake dz die maen ouerdraecht mit cauda draco in enighen teyken ende dz die zon is in capite draconis in signo opposito dat is inden teyken datter teghen gheset is so sal eclipsis lune wesen eñ also weder om eñ ist nochtãs also dat die zon in enighen teyken is mit cauda draconis eñ die maẽ in signo opposito mit caput draconis so sal weder eclipsis lune wesen Eñ vergadert si inden selven grade so sal een ghemeyne clipsis wesen waer af datter noot is dz si ouerdragen altoes anter in caput draconis of in cauda inden seluẽ grade of bij xij. graden of daer beneden sal daer eclipsis wesen want si sal werden inder coniunctien van sol eñ van luna als totten seluen teyken ten seluen grade ende ter selver minutẽ ende totter selver secũden Inder oppositien sal dz contrari teyken altoes dander wesen die selue grade die selue minute eñ die selue secunde. wt dien openbaert dat al is dz sake dz die maen der sonnẽ alle maenden toe ghevoecht wert ende ontkengt wort nochtans en maect si altoes geen eclipsis want si en vergaderen hem al-

toes nz in linea ecliptica wāt die maen en wort altoes niet ontfengt inden coniunctien indē seluen grade noch oec caput draconis of cauda en versament hē niet inder cōiunctien of inder opposicien der sonnen eñ der manen

Dat xxi. ca. vander cometen

Cometa is eenrehande sterre mit vlammen omuanghē of omghegort als beda seyt die welke als si haestelic coemt beteykent verwandelinge eens conincs of eens heren of si beteykent grote sterften of strÿde of wÿnde of grote hetten dese sterren schinen of si onderwÿlen beroert werden mittē lope der planetē onderwÿlen bliuen si fix eñ onberoerlic ende si openbarē altoes als beda seyt in een sonderlinghe stede des hemels si en lopen nz in diuerschē delen vanden zodiaco als die planeten doen mer si schinen te wesen in enē melkighē cirkel die zeer claer eñ wit is ende sprayē hoer radien ten noerdēwaert eñ nÿmmermeer ten westen waer af dz si int weste niet ghesien en werdē ende men pleechter niet langhe te sien als achte daghen langhe Onderwÿlē is si ghesien lxxx. daghē als beda seyt van sommighen sterren of sommighen planeten wasset een comete of vanden fixen sterren ende si openbaert altoes int firmament ten noerden waert / als dye selue seyt vten welken openbaert dat die sterre die welke openbaerde inden opganck cristi dattet gheen cometa en was want si wert beroert vandē oesten ten zuden waert totten onderganc. ende oec en pleecht si niet te maken beroeringhe vanden cometen als crisostimꝰ seyt

Dat xxij. ca. vande starren die vast staen

Stelle dat sÿn sterren eñ sÿn gheseyt van stando dat is van staen al ist dat si altoes beroert werden als ysidorus seyt Item si werden oeck sidera ghehieten van cōsiderando ghenoemt dat is merkende daer om datmen indē sterren veel dinghē siet daermen bi oerdelt Item si hieten oec astra vā austras of van vastras ghenoemt daer om dat die lichamen sommigher sterrē fix sÿn inden spera des firmaments als die naghelen inder circūferencien des raets eñ dat is waer als tot sommighen. ende sonderlinghē als totten meesten als ysidorus seyt Item alfraganꝰ seyt dat die sterre is een vergadert licht in sinen hemel want na dien dz die vergaderinghe des lichts meerre is inder substancien des sterrighen lichaems also veel is die vergaderinge d̄ sterren vā meerre grootheyt eñ van schoenre claerheit eñ van breder machten ende virtuten Item die sterren werden vanden seluē ghehieten vueringhe des lichts / daer om dat si lichtende lichamen sÿn teghē die duysternissen vander nacht dē menschen eñ den anderen dyeren bi te sien ende dat ouerste d̄ werelt mede te sieren eñ schoen te maken eñ om dz licht der sonnen mede te vervullen van welker sonnen die sterrē haer licht ontfaen na dat si mogen ende oec om die lucht te suueren ouermits stedelike wtseyndinghe vanden radien mitter doecht d̄ welker die corrumpeerde sterfte of pestilenci af ghehaelt wert van deser ned̄ster werelt Itē die elementen die daer contrari sÿn werden oec mitter virtutē der sterren gheraden eñ gheholpen eñ

werden onderlinghe ter eendrachtichept weder gheroepen eñ die sterren ölichten alle dingen ouermits hare ewighe claerhept eñ behouden eñ voeden alle dinghen ouermits hare warmten want naden planeten als beda sept soe sijn die sterren van vieriger naturē wāt die hemel mit sijnre schierhept is vuerich inder naturen Item veel oude meysters hebben gheset eñ aristotiles ende ander philosophen die den hemel setten te wesen een element der naturen ouermits eyghenscap vāden elementen onderkent. eñ si segghen dat die sterrē niet cout en sijn noch warm substancialiken so en is oec die hemel. mer si sijn in haren werken warm. wāt ouermits horen stedigen eñ ewighen lope so ontkenghen si dz ende verwarmenen daer si op beroert werden Eñ aldus so brenghen si dese nederste dinghen hettē ende coude in Item die sterren brenghen cracht der hettē in ouermits die beroerlicheyt eñ brekinge der radien int ouerste des lichaems dat hem teghen ghe worpen is mer waer af dattet sterrē sijn het is seker dat die sterren nader naturen sijn alre puerste eñ incorrumpeert dat is dat si niet gecorrumpeert en sijn eñ van simpelre naturen Eñ nader vormen te spreken so sijn si alre luchtende eñ nader figuren sijn si sperich eñ ront. ende nader substancien sijn si dicht ende niet porroes dat is niet open of vol ende naden ouersten sijn si plein eñ slecht eñ si en sijn in gheenre wijs zarp of hoekich. eñ nader geleghenthept alte hoge eñ nader groothept sijn si alre meest ende al ist dat si clein schinen vā verre nochtans sijn si sonder ghetal dan den genen alleen diese tellet so is daer wel een eynde aen \eñ nader moghenthept ende naden werck so sijn die sterrē meest doechdelic binnen den lichamen want die sterren sijn dese nederste dingē winnende verwandelende eñ behoudende ouermits wtseyndinghe hare radiē eñ si sijn verlichtende dye duysternis der nacht Item si sijn vervullende eenformelic haer lopē in horen hemelē in die teghenwoerdichept der sonnen vandē welcken si haer licht ontfanghen eñ in horen opganc eñ onderganc sijn si lucht menichfoudelic verwandelende. want nv beroerē ende verwecken si tempeest ende onweder eñ als nv maken si claer hept eñ schoenweder als beda sept ende si brenghen voert verwandelinge eñ verkeringhe der verwen eñ sprenkelinghe der radiē als nv blijde als nv droeue Item si sijn den scipluden geluckich ende stuerense ende wijsen hem die weghen inder zee daer die sterren te samē ōgadert sijn daer geuen si meest lichts Alst openbaert in desen sterren die men pijpades hiet eñ galaxia Eñ dit coemt daer bi toe dat dese also schoen schinen buten die ander om des wil dat si malcanderen also na bi staen mer stonden si elck alleen soe en souden sijs niet doen Item om dies wil dat die sterren alsoe hoghe ende alsoe verre van ons staen daer om mogen wi elck kennen of sien van malcandere want wanneer die sterren recht bouē cenich ons hoeds staē so sijn si ons alre naest ende dan schinen si alre minste te wesen mer hoe dat si vā onsen gesicht verder sijn hoe dz si meerre schinen want in harē ondergane schinen si meerre te wesen dan si op cenich

ons hoefds sijn / cenich is te segghen een settinghe die recht bouē onse hoeft staet als beda sept Item die sterren als marcian? sept sijn in horen circulen mit sanghe voertgaende want alle die tho uen vander musiken werden onder den sterren gevonden noch die swarichept der nederster sterrē en maect gheen on ghelijc ghelupt mitten ouersten of enighe aenwisichept noch oec mitten mid delsten sterren noch oeck ōkeert weder om Die scarpichept der ouerster sterren en verderft nz die swarichept of dz gelupt der nederster sterren Item aristoti les sept int boeke datmen noemt de celo et mūdo Die sterren sijn wt der materien des lichaems vanden hemel indē welcken si gheset sijn ende gheuesticht esi daer om sijn si natuerliken blincken de als die hemel is daer si in gewepnt werdē waer af dat alle sterren hebben haer proper licht sonder die maen mer al is dat sake dat die sterrē van hem sel uen vol lichts sijn ter verteringe nochtans nemen si haer volcomenthept ha re claerhept vander sonnen Itē die ster ren deplen haer doecht esi haer claerhept mit malcanderen wāt die een ster re meerret die claerhept des anōs allmen sept inden boeke vanden coniuncti en der planeten Item die sterren sijn in horē properen circulen esi properē stoe len onthouden esi daer om al is dat sake dat die cirkel des eens onderwijlen des anders cirkel ingaet daer om en la ten die sterren haer epghen sterren niet after noch en sijn den anderē oec geen hinder daer si ouergaen of si en doē mal canderen gheen ongelijc noch onrecht Item marus sept dat sommighe ster ren snelliken opgaen esi snelliken neō gaen esi sommighe gaeter traechlic op esi snelliken onō esi sommighe sijn dair die te zamen opgaen ende nochtās en machmen niet sien dat si te samen onō gaen ende dese meemdichept des op gancs esi ondergancs gheualt van on gheliker hoechept vanden circulen in welken si opgaen of vāden opheffingē esi nederdruckingen der clymaten dair si schinen onder te gaen want na menigherhande opheffinghe of nedergāt des hemelschen lichaems so gaen si op of neder in menigerhande tiden Item die sterren onderscheyden esi ōwandelen die tiden vanden iaren vandē maen den esi vanden daghen want als aristo tiles sept int boeke vandē proprietept̄ der elementen / die verwandelinge des tijts en is niet dan om die wandelinge der sterrē in diuerschen tepkenen op die climata want anter vanō verwandelinghe der manen alle xxviij. dagen of vā der verwandelinghe van ven? esi van mercurius in allen. x. maenden of dien min of vāder verwandelinghe der son nen in elken iaer of vander verwandelinghe vā maers in tween iaren of iupi ters in xij. of saturni in xxx. of vander coniunctien of vander verwandelinge der triplicitepten of vander triplicitepten in cc. esi vijftich iaren of om die ver wandelinghe der fixer sterren des hemels want si werden in hondert iarē ō wandelt in enen graet der welker verwandelinghe gheualt alle xxxvi. dusent iaerē / ende ist grote iaer twelc tlest is alre dinghen Hiertoe heeft aristoti les gheseyt int selue boeck . mer in cice roes boeke sept macrobius dattet epn-

de des wereltlicks iaers is wāneer dat alle die sterrē die aplanes heeft vā een re zeekere stede weder comen totter sel ver stat eñ dz willē die philosophen dat tet gevalle na dat xv. dusent iaren volbracht sijn etce. Eñ so wes daer die philosophen of gheseyt hebbē dat salmen voerwaer houdē want het en hoert ōs niet toe te wisen wanneer dat leste eyn de wesen sal mer dat heeft die ghene al leen bekent die maker is der tiden. ende die de momenten eñ die tiden hout in sijnre moghenthept of machten

Dat xxiij. ca. van een sterre ghenoemt polus

POl? als beda seyt is een alte cleynen sterre vander welker alle dat ouerste deel des hemels alsoe ghenoemt is Item polus is tweerhande als arthicus eñ anthartic? Pol? arthic? of noerdelic is die welke ons altoes opēbaert wāt ti altoes bouen ons is. mer polus anthartic? dat is zudelic die recht tegē polum articum gheset is die ons altoes onsienlic is. tusschē desen tween polos als tusschen tween vterslen scheydelen der werelt wort dat firmament altoes omghekeert. dese twe poli en werden nymermeer vā hore stede beroert noch tans gaen ti circularibē dat is vont als een cirkel inden omloep Item die asse wort wtghesteken vandē polo totte polum biden middel des centers vander aerden bi welker ouermits gewelt alle des firmaments ti beroert eñ ghegrepen wort Item dese asse en is nz materialic mer is billiker een ōstandelike linie die beschedelic getogen is vāden polo totte polum mit eenre rechter maten als een linie vāden enen punt totte anderen hōder welker als hōdē middel der werelt dat firmament ghewendt wort mit ewigen gripinghen Itē pol? is een sterre die welke nader gelegenthept alre veerste is eñ naden lope alre snelste eñ na onsen aenscouwē alre minste eñ naden wercke alre nutste want bi sijnre gelegēthept werdē die gelegenthept eñ dpe epnden der anderen sterrē eñ der hemelscher circulen onderkent. waer af dz dese sterre sonderlinge naerstelic aengesien wert vāden astrologis Item dese sterre is van alte clepnē cirkel eñ corten beschreuē om dat ti also onmate verre van ons ghelegen is eñ ti ō bercht haer groothept om die onberoerlichept haerre gelegenthept eñ die mēschen diese aenscouwē maect ti seker vā dinghen die ti begeren eñ daer om hiet ti sterre der zee wāt ti die scipludē stuert eñ wijst des nachts indē rechten wech Item ouermits hoerre gelegenthept so toent ti tmiddel vā alle den hemel eñ biden omganc des tepkens dat mē arcturus hiet dat haer so na bi is so is ti onderschepden vandē anderen sterrē van wes sibbichept ti polus articus genoēt is als beda seyt

Dat xxiij. ca. vande seuensterre

ARcturus is een tepken dat gheset is vā vij. sterren ghelegen inō alsen eñ in hē seluen omgewendt als pti doz? seyt eñ wāt die cirkel deser vij. sterren om gewendt wert ter manierē van enen wagen so hietenen die latijnschen septemtrio eñ om dat ti der asschen also nae sijn so en gaen die septētriones niet onder daer om dz ti sonderlinge hoech sijn eñ ti oec den assen eñ den polo alsoe na staen Itē dz selue cirkel hiet oec ar-

thophilax daer ō dat archon dat is pli cem den beerin volcht eñ den oudē hie ten den seluen boeten of boethen daer om dz hi aen den wagē hinck of hangt of cleeft twelc veel sterren een bescou welic tepken is onder die welke arctu rus is die properlic een sterre is eñ ghe set nadē start der meester beerinnē wāt vā deser sterren is alle die cōstellaci arc turus ghehieten als plidor? sept eñ bil liken hiet ſi arcturus vā artando dz is dwingende wāt vāden eerstē deel staet die coude op om dz ſi also verre vander hetten der sonnen is wāt die gaterkens vander aerden werden gedwongen eñ gebonden ouermits dier couthept Item daer openbarē vō. sterrē die vol radpen sijn mit blinckender formen vāden wel ken die vier voerste gheordineert wer den als vier raden in enen wagen effen ghelijc vā malcanderen staende eñ die drie die daer na volgen werdē gedispo neert ter manieren van enen halue cir kel Item ſi werden gheset bijder assen onder den polo wāt altoes gaen ſi om polum als om enen cētrum als grego rius sept .altoes werdē die vō sterrē ge wepndt eñ gekeert bijder assen ghelijc dat die beer of berin biden pael altoes ōgaet daer hi aen gebonden is eñ dair om hiet dat meeste cirkel vrsa dat is be rin Item macrobius sept dat die cirkel altoes omghewepnt wert eñ en gaet nimmermeer totten leechsten ſgrego rius sept wanneer dz die cirkel die drie sterren op heft so nepcht hi die vier tot ten leeghen eñ also verkeert als hi die vier op heffet so nepcht hi die drie neō waert Item gregor? die cirkel vā arctu rus is die hoechste onō alle die ouerste cirkelen want hi lepdinck dat is polus naest is eñ hi is seer goet te sien ende te kennen vāden mēschen .nimmermeer en is vre vander nacht hi en mach ghe sien werdē ten waer dattet mit neuelen of mit andere dōckerhept benomē wor de Item mar? sept dat hi des winters in sinen opganc is seer blinckende mit eenrehande vonkeliker irradiacien als vonckens sijn radien wt schietende eñ verboetscapt starken vorst eñ beurie sin ghe des waters eñ der aerden

Dat xxv. ca. vāde winters morge sterre

Orizon is eē sterre die des winters op gaet eñ verwecket reghen eñ tempeest Eñ is daer ō orizon ghehieten vā ort? et mūdacione aquarū\ om dies wil als ſi op gaet so reghenet eñ wapet gaern als plidorus sept eñ wort ghedis poneert ter manierē vā enen gewapen den man die sijn voetē eñ sijn armē ge wapent wt steect Item sijn lanchept wort bi na wtgestrect bijō breethept drier tep kenen als marcian? sept eñ hi schijnt eñ blinct sonōlinge int tepkē vā taur? als die selue sept Het is een constellaci die seer notabel is eñ ō hore groothept eñ scoenhept eñ ō hare sceppenis eñ oec ō hare doechdē so strectse hoer al vā ari es tot gemini toe als mar. seit eñ macct alle dz ouerste pleyn vāden drien tepke nē claerre ouermits die scoēhept haers blickēs eñ is een tepkē ō toecomender claerhept wāneer dz ſi blinckēde voert coemt of ſi gewapent waer . eñ coemt ſi oec doncker ende neuelachtich voert so betepkent ſi vupl weder Item wan neer dat die zon is inden tepkenen ori oms in cancro eñ in gemini so gaen alle dingē op eñ draghen vrucht die welke

voetsel nemen vãden wateren eñ vanõ luchten als die selue sept Item het is een sterre diemẽ canicula hiet die de cõ stellaci vã orizon volcht die sel eñ quaet is als die astrologi segghen vanõ welker men sept dz ſi iupiters hont was na den fabulen als die selue sept. mer dese sterre diemen canicula hiet eñ opgaet inden leeuwe dese is hinderlic eñ daer om hieten die daghen honts dagẽ | als gregorij sept Daer om orion in horẽ op ganck betẽkent ſi tempeest eñ onweẽ mer nader clarichept der sonnen werct ſi ter vruchtbaricheyt der aerdẽ als die son in cancro is. want soe bercht ſi haer also meer onõ die radyen der sonnẽ en de dan en gheeft ſi den nedersten geen claerheyt eñ ſi gaet weẽ op in iulio dat is in die maent wãneer die zon opgaet in gemini totten circulen die daer voert gaen wanneer dat die aerde grote onge temperheyt der luchten lỹdt als totter heter qualitepten als marcian? sept

Dat xxvi. ca. vande clepne reghenachtighe sterren

Hyades diemẽ succule hiet dz sỹn eenrehande reghenachtighe ster ren inder welker opganck die regenen ghemenichfoudicht werden als ysido rus sept. want in dien tiden werden die wazemen vander zee eñ vander aerdẽ ouermits ghewelt der sonliker hetten totten ouersten ghetogen welke waze men ouermits beroeringhe deser sterrẽ ghescheyden werden in regen eñ daer om werdẽ dese sterren hyades ghehie ten dat is succule wãt die hnmorẽ aen treckende eñ resoluerẽde sextmen van den fabulen dz ſi also opgehaelt werdẽ als ysin? sept Dese sterrẽ hebbẽ hair le genthept int voerhoeft vãden stier als marcian? sept eñ als die dach wtgeste ken wert eñ gelengt ende die zon heter op climt so pleghen die sterren diemen hyades hiet eerst te opẽbaren Als gre gorius sept ouer iob xx. Eñ wanneer dz ſi van saturn? ghedruct werdẽ so winnẽ ſi menigerhande tempeesten als beda sept Die coernẽ wassen vruchtbaerlic in den opganc vã hyades wãt dan werdẽ ſi nat gemaect vãden regen Item dye constellaci heeft veel claerre plyades sterren die bi den omganc gheordineert sỹn eñ die op gaen indẽ xvi. graden vã cancer die gaen op ende bedroeuen die lucht in horen opganc

Dat xxvij. ca. vande vij. sterren

Hyades sỹn zeuẽ sterren ende sỹn ghenoemt nae pluralitas wan ter vele sỹn die hẽ nae bỹ sỹn nochtãs sỹn ſi van malcanderen onderscheyden als gregorius sept. ſi gaen des winters op ende hoe dattet weder claerre ende couder is hoe dat ſi vãden anderen bat onderkent wert Mer daer isser een van den seuen die schynt of hi schoele want ſi en openbaert haer niet al noch ſi en õ bercht haer niet al Dese heeft hoer ste de tusschen den knyen vanden stier als ysidorus sept Die son maect enen wech inder maent van iunius bỹ plyades en de dan wort die hetten der luchten ge tempert ouermits leyntighen reghen ende dan so wort die aerde verſiert mit schoenheyt vanden bloemen | als ma rus sept Om deser saken wille seytmen dat iuno maram minnede. want het wort geuiſiert dz ſi een vã desen sterren was eñ was moeder vã mercurius na der visieringhe der poeten als marus

ſept Item albumaſer ſept dat die plya des opgaen inden xvi. graden van tau rus eñ mit den hyades eñ mit ſyñre be roeringhe bedroeuen ſi die lucht

Dat xxviij. ca. vande honts ſterre die in die hete daghen haer cracht toent

Canicula is eenrehande alte hetẽ ſterre dye opgaet als albumaſer ſept inden xxix. gradẽ vã cancer in wes opganc grote droefnis der luchtẽ wort Dan deſer ſterren wordẽ die honts da ghen ghehieten indẽ welken ſeer ſorch liken is bloet te laten of medecyñ te ge uen om dat die ouerganc der ongetem perthept vander luchten alſo groot is van hetten waer af dat ypocras ſept in den affoꝛiſmen dattet voer canis ende na canis ende onder canis quaet mede cyñ te nemen is dat is als deſe ſterre ca nicula regneert ende oec ſept hi in con mento dat voer den opganc deſer ſter ren eñ inden opganc eñ naden opganc vluchs iſt grote vrele laxerende mede cyñ te gheuen want dan is die lucht he te eñ droghe als van enen heten tepkẽ eñ vander heter ſterren eñ vander ſon nen die dan inden leeuwe is mit canicu la want vã eenre clepnre medecinen ſo wert dat lichaem alte heet eñ alte dro ghe ende bi auenturen ſoude daer die coerts na volghen eñ die medecyñ ſou de en wech wazemen eñ ſonde alte ſeer wercken. want die ſweetgaten des li chaems dan vander hetten der luchtẽ open ſyñ Item gregoꝛius ſept dat dye hetten van buten die crachten der me decinẽ wt trecket waer af dz warm wa ter weder ſtaet der ſolucie iſt dz die het ten der luchtẽ ſtarck is eñ want die bin nenſte doecht dan cranck is ſoe wert ſi dan meer ghecranct ouermits der me decinen of der latinghe Item wãneer dat deſe ſterre regneert inden hemele waert dan alſo dat in dien tiden een mẽ ſche ghebeten wort van enen hont mit enen tant welken tant dier ſterren toe behoert ſoe ſoude dye menſche binnen tſaers ſteruen al waert alſo nochtãs dz die wonde gheneſen worde / nochtans ſoude hi binnen tſaers ſteruen Deſe da ghen duere vandẽ xv. kalende auguſti totten nonas vã ſeptembꝛi Eñ alſo ſyñ daer l. daghen alſmen ſept

Dat xxix. ca. vande claerhept

Lor als baſilius ſept is een ghe daente die hem ſeluen gheliic is altemael of ouer al Item vanden licht eerſt te weten wattet is naden dinge of ket een ſubſtãci is of een toeual. die auc toꝛen ſprekẽ menigerhãde Wãt ariſto. ſept dattet licht geen lichaẽ en is noch vãden lichaem gheulopet Damaſ. ſept oec dattet licht gheen proper ſubſtanci en heeft Item ſinte auguſtyñ ſept ouer geñ. totter letter Clicht is een lichame lic ſubſtãci alte ſonderlinge ſeer ſimpel indẽ geſlachten ꝑ lichamẽ eñ is ſeer me nichfoudelic inꝑ machtelichept eñ is al te ſeer beroerlic eñ ſchiet doer los ende wp eñ en heeft geen weꝑſtant eñ wint eñ raet die ongelike eñ cõtrari ſyñ eñ is vluchs bekeerlic eñ is begin alre natuer liker beroeringe eñ is volmaectelic eñ wolic eñ mepnerſom wãt indẽ lichaem en iſ geen dinc nutter dã dz licht noch nz bequamer noch nz ſcoẽre noch ſnel re noch ſubtyłre noch onpyñliker noch geen dinc en wort doechdẽtliker geuõ den daer is ondſcheyt tuſſchẽ lux eñ lu mẽ nochtã hietẽ wiſe in duptſche beyde

licht eñ daer om is dit quaet duptschen dattet een leke mensch verstaen sal mo ghen want lumen is een afulopinghe van lux of een schininge der radien die afulopende is vander substãcien vã lux Item lux is die rechte fontepnlike sub stanci op die welke lumen hem pñt te comen want lux in hẽ seluen waer dz eẽ toeual so waert van node bi hem seluẽ pemant een toeual Itẽ dz toeual werct bi hem seluen vanũ naturen ouermits ũ formen sỹns onderleggers wãt waert also dat lux een toeual waer inũ luchtẽ so wocht lux vãder naturen ouermits die form der luchten twelc nz wesen en mach Item lux wandelt sỹn subiect dz is dat onder hem is twelc openbaert is want lux is natuerlic int oesten mer ge mepnlic int weste . eñ lux dat int oest is wint tlicht dat hem naest is ende alsoe voert tot int weste toe want sỹn acciden cien dat ic toeuallen hiet en verwande len sỹn subiect nz noch si en doen buten dier niet vten welkẽ men sien mach dz lux gheen accidens en is dat is toeual Item waert sake dat lux accidens der luchten waer so soude die lucht vã no de haestelic beroert werden vandẽ oes ten tottẽ westen mit snelliker beroerin ghe van lux eñ dat en mach der luchtẽ noch ghenen element gheuallen dat si also snelliken beroert moghen werden Item daer en is gheen dinc edelre dan lux dat accidens dz is die toeual is on edelre dan die substanci waer af dz ghe sien wort dat lux gheen accidens en is wãt die lucht alte veel onedelre is dã lux Mer is dat sake dz lux een lichaem is dat is swaer te verstaen hoe dat lux inder luchten wesen soude of mit enigẽ doerschinighen lichaem als inden cris tal want twe lichamẽ niet te gader we sen en moghen in eenre stat ende noch tans en ist niet onbequamelic noch on mogelic datmen lux set voer een licha melic substanci ende dattet te gader we sen mach mit enen anderẽ lichaem wãt wỹ sien datmẽ allschen ende water te ga der voecht eñ mengt behoudelic eens pghelics sỹnre substancien eñ sỹnre ste de . also te verstaen dat een pghelic sub stanci besloten is mit sỹns selfs begri pe want hoe veel dat water eñ allschen ghemenghet werden nochtans bliuet water in sỹnre lichamelichept dat is in sỹnre substancien nochtans in deser ũ gaderinghe en sỹn si te gader niet twee lichamen te gader in eenre stede Mer pmer heuet water sỹn proper stede en de die allche hoze stede ald? mach lux wesen inder luchten of in enen pgheli ken anderen lichaem nochtans dat een pghelic vã desen delen behoudẽ mach bliuen want als lux van onũ in gaet tot ten binnenstẽ der luchtẽ of des cristals heeft sỹn stat opten gangher van hem ende op den ghenẽ diet schepdende is vãder substãcien des lichaems dat hẽ toe genoecht is al ist dattet nz genoe lt noch gesien en mach werdẽ mit enighẽ sin õ die simpelhept sỹnre substãciẽ mer pmmer dz veel wonliker is veel luces die onghemengt te samẽ vgaderen eñ nochtãs mitter vuerichept werdẽ si een lic versament dat nochtãs die substanci alike form eens pgelics behouden bli uet mitter welker si vander ander noch tans scheelt al ist dat si gheen en is bi dat die ander is die materialic of forme lic is Als dponisius openbaerlick sept

ende leert wes mans dese woerdē sijn
Die maen vāden lampen al ist dat si al
te samen in enen huze sijn. nochtans
hebben si een naerstelick onderscheyt
van malcāderen die onderscheyden is
vanō enicheyt mit eenre eniger onōken
inghe want wi sien tot eenre stede dat
veel lampen onstekē sijn nochtans en
mogen wi int gemeyn dz een licht voir
dat ander nz geschepden mittē gesicht
mer als die een lamp en wech ghetō-
ghē is so en haelt si tlicht der ander lā
pen niet af noch en laet den anderē vā
horen licht niet eñ nochtās wast vā hē
allen een natuerlike menghinghe en-
de een volmaecte enicheyt \ ende hare
gheen en was belet vā dien lampen of
lichten bi hem seluen Hier toe heuet di
onīs? gesēyt wt welken woerdē hi opē
baerliken leert dat die lichten te samē
vergadert moghen werdē nochtās dat
die substancialike eñ accidentalike pro-
prietēyt eens pghelics behoudē mach
bliuen die si mit hē voeren ist toegaen-
de of en wech gaende Item als dyoni
sius sēyt so is lux een substanci welende
in haer seluen vander welker eenre hā
de radien gaen eñ een ōlichtinghe der
andere lichamen wāt lux lucht altoes
in hem seluen eñ nochtans altoes niet
en verlicht mer alleen wanneer dattet
een lichaem vint datter bequaem toe is
als totter verlichtinghe als augustijn?
sēyt Die substanci der hemelē ist licht ō
naturen twelc indē lichaem deerste stat
hout eñ nochtans en ōlicht die hemel
inder duysternis of inder nacht nz en-
de daer om lucht lux nz onsienliken eñ
inder duysternis eñ en ōlicht altoes nz
onsienliken waer af dz alle creatuer ge
noelt eñ ōneemt die doecht des lichts
dat is van lux eñ niet van lumen want
die virtuut van lux maect onsienlic sin
ende beroeren inden dyeren allmē sēyt
int boeke der kontepnē des leuens Itē
albumaser sēyt oec int boeke vādē oer-
delen ō sterrē Dat ypocras leerde waer
dat sake dattet licht ō sterren des nach
tes die dickicheyt der luchten niet en
verstubtijlde so soude alle gesielt lichaē
verderft werden eñ nochtans ist dicwij
le datmen tlicht der sterren des nachts
nz en siet mer die werkinge des lichts
is opēbaer inder zee alst ebbet eñ vloy-
et na dat die maen ghenaect tot eniger
stat al ist dat si die lucht verlicht of niet
Item die cracht van lux werct inden a
deren der aerden daer si dz lumē noch
tans niet en raect alst openbaert inden
mineren ende metallen der aerden die
inder aerden ghēhoedt ende ghewon-
nen werdē ende mit corten woerdē die
teghenwoordicheyt van lux is noot in
allen ghemengden lichaem bȳder wel
ker die contrari dinghen geminret wer
den inden dinghen die vandē elemen-
ten ghecomen sijn want lux is ghestort
vanden ouersten hemel tottē center vā
der werelt toe die welke eē is eñ simpel
in hare substancien ende wortelen noch
tans ist menigherhande nader onder-
scheydinghe der ontfanghers als der
sonnen of der andere ouerster of neder
ster lichamen dair die waer substanci is
ende die werckinghe van lux mer niet
van lumen Item dit was primogenita
lux dat is dat alrē eerste licht dat ghe-
scepen was indē eersten daghe als basi
lius sēyt twelc den sonlikē lichaē eñ dē
anderen hemelschen bouen gheuoert

wert inden vierdē daghel want die son
ende die ander sterren waren lepdslup
den ende voeringhe des eersten lichts
dat is van lumen. die welke ghenoech
sijn totter ontfangenis des onlichame
liken lichts om die ewighe verlichtin
ghe sonder verliesinghe sijnre substanci
en want dat licht datmen lux hiet raect
ouer al eñ ordineert ende volbrengt al
le lichamen na meer of nae mijn dat is
nae dien dat si cleyn of groot sijn Item
lux twelc een radye is eñ fundament al
re verlichtinghe is een inder substācien
twelc niet ghehouden en wert toenal-
lentlic van enen nedersten lichaem mer
het onthout meer alle die lichamē int
aensien der welcker si te mael formalic
is al ist dat si in haer selue materialic is
ende legelic eñ daer om lux wantet ma
terialic is heefttet machtelic eē deel bu-
ten den deel want dat die materi inder
machten heeft dat heeft die form indē
werke vten welken openbaer is dz wā
tet vander materien tminste heeft indē
gesl acht der lichamen ende tmeest van
der formē / het is der formen naere dā
der materien. eñ daer ist int minste als
in enen punte ouermits der materien
mer ouermits der formen ist in alre stat
want een ydelic heeft beroert te wer-
den totter stede als tot sijnre formē als
aristotiles sept want die form hoe dz si
edelre is hoe dat si haer materi meer
wtstect als algazel sept wāt om die for
me van lux want si ydelste is inden ge-
slachtē der lichameliker formē so strect
si haer natuer verre eñ daer om eē punt
vā lux waer genoech vā haer ter ver-
lichtinge der gāser werelt om die edel-
heyt haerre materien eñ om die ouerste
werkinghe haerre formen als algazel
sept Het is een lux simpel eñ eenforme
lic in sinen wesen al ist dattet menigher
hande lichten sijn die onderlinge ghe
schepden sijn al ist dat si schinen eenfor
melic in enē werck ygadert te sijn noch
dz een licht en gaet in die substanci des
anders lichts nz al ist dat si sinliken schi
nen een licht te wesen daer om en ist nz
onbequaem te settē twe lichamē te ga-
der te wesen vandē welkē dat een sub-
tijl is eñ dat ander formael of geformt
eñ alsoe meer als een cōplement dat is
vervullinge bij dat ander is mer tāder
is materiael eñ onuolcomen eñ twe glo
rificeerde lichamen inden seluen daert
niet wesen en mach want en gheen ma
teriael of formael mach in enighen we-
sen int aensien des anders. mer datter
glorificeert is eñ niet glorificeert mo-
gen te gader wesen sonder enich onbe
quaem als augusti. beschepdelikē sept
Item basilius sept dz lux alte beroerlic
is wāt het beroert hē sonder aflaten eñ
wint recht wt eñ al om eñ om in allen si
den hē roerende eñ vlopende wāt van
sijn selfs weghē wort rasch beroert Item
lux is bouē allē dinghē werkende ende
doerschietende eñ winnende menigher-
hāde ongelike dinghē eñ wederbrengt
die lichamē eñ die elemēten die te samē
gemengt sijn ter enichept eñ voertbren
get die beschermenis eñ die reflexi vā
allēradien ende behoutse in haren we
sen of scheptse vāden wesen als calcidi
us sept ouer thimeum Lux is regeren-
de ende stuerende tleuen eens ydelics
dincs ende natuerlic menichfoudende
Item lux menichfoudicht hem seluen
winnende wāt lux wint lux dz hē naest

volcht eñ alſo vaſte voert eñ ald? in een re we vervult een punt alle die werelt mit licht Item lux openbaert hem ſelven eñ die ander hemelē ouermits ſijn re incorporeringhe int ouerſte begripe of pleyn eñ lux is makēde die doerſchinighe vuchticheyt als auguſtinus ſeyt Item lux verdrijft die duuſternis ende ontbijnt die droefheyt eñ melt die lagē eñ maect zekerheyt eñ brengt alle blide eñ wolike gedaenten in eñ gheeft allen dinghen form eñ ſchoenheyt want ſonder licht dat lux hiet bliuen alle lichamen verborgen eñ onbekent Item damaſcen? ſeyt hael af dat licht eñ alle dingē ſullen onbekent bliuen inō duyſternis Item ambroſius eñ baſilius ſeggen dattet licht een ſchoenheyt is alre ſienliker creaturen wes graci eñ mijn groot is int aenſien die alle die anō leden deſer werelt den prijſe waerdich maect Item baſilius ſeyt dz dit licht is die alre ruſtelicſte woninge der enghelen eñ der heyligen bouen den hemel Dit is een openbaer bewijſinghe der ouerſter drievoudicheyt bi enen exēpel Dit licht is openbarende eñ wtſtortende ſijn clarichēyt ſonō ſijn verminringe die ontfangen is int ouerſte ſijns ſchiemeliken lichaems eñ en grondeert hē nz als totten ſienliken gheeft mer als totter virtuten als pſi. ſeyt veel ander proprieteytē die prijſes waert ſijn heeft lux als tot ſijnre ſubſtancien ōtuten eñ werckinge wes ſubſtācie puerre is dan enich dinc datmen vijnt want al gaet ouer vulniſſe nochtans en wortet nz onreyn eñ wes virtuut werkender is dan enich dinc dat op aertrijck is eñ daer ō en wert gheen dinc oerbaerliker geuōden dan die werckinghe des ouerſten lichts datmen hier lux hiet

Dat xxx. ca. vant ſchijnſele

Splendor dat is eenrehāde afulop inge wtgaende vanō ſubſtancien van lux \deſe claerheyt diemen ſplēdor hiet gaet wt vāden ouerſten licht ſonō mede menghinghe eenre andere naturen eñ is ewich indē dueren mittē licht daert af coemt als auguſtin? ſeyt Alſo ralch alſt vuer is alſo ſchier iſt ſplendor of claerheyt want waer tfuer ewich die claerheyt waer ewich Dye claerheyt gaet oec wt vandē licht ſonder vermin ringe des lichts eñ ſonder beuleckinge der puricheyt vāden licht eñ ſonō diſ continueringe mitter openbaringe ſijns ſelfs eñ der andere mit menichfoudin ge ſijns ſelues als baſilius ſeyt

Dat xxxi. ca. vant licht

Omen ſcheelt vā lux alſt ſpecies doet vāden gen? dz is als die gedaent ſcheelt vāden geſlacht wāt alle lumen is lux mer nz verkeert / alle lux en is nz lumē wāt lumen is eenrehande licht dz afulopende is vanō ſubſtācien van lux dz ontfangen is inō luchten of in enigē doerſchinigē lichaem eñ ouer al omgoten eñ omſtort Item die auctoer ſeyt dat lumē drierhāde is als reflexum fractū eñ directū of rectū \reflexum dz is wederbuecht als vā enen ſpiegel eñ vā anderen gepolijſten lichamen die weder aenſien tlicht dz vā hē ontfangē is Dat anō is fractū lumen dat is een ghebroken licht als wāneer tlicht coemt tot enen lichaē dz een luttel dicke is dz niet altemael dicke of harde en is . tlicht in hē ontfaet mer ō die materi die nz altemael onderdanich en is eñ als dz licht

niet en hout den rechtē voertganc mer laet af vāden rechten voertganc ende hiet brekinge der radien Dat derde lumē of licht is rechte voert gaēde twelc nz verdreuen en wort eñ twelc in geenre manieren enige materie vȳnt die hz tegen is of cōtrari eñ mach wilikē doer liden eñ maect volmaecte werkē Item daer is een ander licht dat die lucht eñ die ander doerschinende lichamen volcomen maect eñ scoen eñ vclaert die formen eñ die figuren eñ verblȳt die ogen Item tlicht is den lȳp ogen eñ den sieken ogen cōtrari wāt die luden mit sulken ogen haten tlicht eñ brenghet hē mopsel eñ verdriet in eñ tlicht verwect die mēschen vāden slape eñ vander ledicheyt eñ inprent formē eñ gedaenten int pleyn des spiegels of eens anders pollȳsten lichaems wātet tlicht comen de totten ouersten begrip eenre gepollȳster materien wederbuycht hē in geliken hoeken eñ tepkent daer die formē alre dingen die daer teghen comē want datter buten is bȳō substancien dat settet int ouerste des spiegels bi den beelde eñ bȳder figuren tlicht is oec die vwandelinge ontfangende nader dispocicien der materien dair dat licht in gaet want die clarichēyt des lichts wort gemeerret in eenre materien die doerschinich eñ puer is eñ wort geminret in eēre hekliger eñ donckerre materiē want een doerschinich licht en vint geen werstoet ind materien. Eñ daer om alst licht sȳn radien sepndt doer die materiē so openbaert sȳn eygen claerheyt als dponiñ? sept eñ hoe dattet volcomeliker dier materiē ingestort wort hoe dattet breder gespraȳt wert eñ wort totten anderen dinghen voirt ghestuert. ende coemt dat licht totter materien die grouer is so gheuet den anderen donckere openbaringe gelikerwȳs alst eenre vetter materien ingestort wort so wortet onvolcomelīken gegrepen eñ ghiet hem mit allē wt eñ vā buten openbaret dōckerlȳc wāt die vettichēyt der materien belet dz die ontfangen verlichtinge gedeylt mach werden Eñ daer om openbaertet volcomelicste eñ wort gemeerret inden puersten substancien eñ inden groefsten wortet geminret wten welkē openbaert dz vāden alren puersten eñ subtȳlsten materien tlicht volcomelicste begrepen wort Eñ vāden dichten ende den plompen ist cōtrari

Dat xxxij. ca. van radien of wederschinen des lichts

Radius is eenrehande luchtich af uloȳinge vāden luchtenden lichaem ouermits den welkē lux of lumē sȳn werkinge volbrengt als beda sept Item van den radien so is dat een recht wtgaende mit eenre rechter linien totte centrū sonō enige onōlschepdinge Die anō radie is die ter ziden staet eñ gebrokē wtgaende vā enen luchtende lichaem eñ als si coemt tot enē lichaem dz doerschinich is so en gaet die radie niet rechte voert mer cromt haren lope of beroerē eñ dese crōmicheyt hiet brekinge der radien Die anō radie is wederbuycht die welke in sȳn begin recht of crom voert gaet mer hi wort verdreuen vanden lichaem dz hē tegen geworpen wort ende alsulke wederslach wort buegbinge der radien gehieten als die autoer opē baerliken sept Item die luchtende radie is beroerlic doende doerschȳnlic eñ

ront ist dat si recht wt gaet Item het gevalt onderwylen dat die radye gheboken wort en gecromt ende onderwilen wort si recht teghen enen dinge geworpen na dien dattet maecsel der materien is dye si vint of raect Dese radie is besloten in een hol en in een vuchtige wolke en maect daer menigherhande werkinghe inder wolken of inder luchten als formen verwen en figuren | alst openbaert inden verwen des hemels boghe die welke anders niet en is dan een inganck der radien in een hol en in een waterighe wolke alsmen segt in libro metheororum wat wanneer dat die radien haestelic en euen dicht beroert werden so gevallet dat die lucht al om ontsteken moet werde en sonderlinghe als si te zamen lopen en datter een brekinghe der radien coemt wat wanneer dat die radien daer onderlinge vergadert werde so wort daer een wrivinghe en een stotinge en also comen die saken waer om dat die lucht dicwyle ontsengt wort | alst openbaert inde cristal of inde berille die welke ist dat si gehoude werden tegen die radyen der sonne als die son heet schynt en datmen dan droghe werck daer an hielde dat werck soude ontsteken werden

Dat xxxiij. ca. vande scheme

Scheema dat is een schiem of een tegenwerpinge eens donckers lichaems totten licht of totten lichaem en die schiem is drierhande nader merkinge der philosophen | het is noot dz dat luchtende lichaem ront si en onderwylen meerre dan dz lichaem datter tegen geworpen is en onderwylen effen gelyc onderwylen minre | ist dattet ghelyc is so maket enen geliken schiem en ront en alsulken schiem wort ghehiet chelyndropdes dat is geliken ront ende ist minre dan dat he tegen gheset is so maket enen schiem die nepgende is ter breethept en alsulke schiem hiet calopdes en is dat luchtende licht meerre dan dat lichaem dat he onder gedaen is of onder lept soe maket enen schiem die ten scarpewaert ghenepget is als in enen speer dat scarp is ende alsulken schiem hietmen canopdes uten welken openbaert want die son meerre is dan die aerde so maect die aerde enen scarpen schiem Item het gevalt oec dat die aerde gheset wort tegen o sonnen die welke als si no getephet is stuert de schiem also hoge dat si die maen raect ende besmetse en maect eclipsim vander mane want daer om dat die sonne die heffinghe o spera verbigaet so gaet dit scarp en nepcht ter contrari zyden en dan openbaert die maen en wort vilic olichtet En wanneer dat die maen recht geset is tege die sonne so maect die maen enen schiem diemen cathalopdes hiet en daer om stuert si den schiem teghen die aerde en maect eclipsim aen deen si de wat alsulken schiem en kan alle dye aerde nz bedecken mitten radien der sonnen mer si wort in sommigen delen verlicht en va sulken schiem gheualt eclipsis in enen clima nochtans dat een and clima verlicht blyft als albumaser segt Item die schiem o hetten vand sonnen is odruckende en verbergende dz schynsel der son liker radien en brengt subtilichept en vuchtbaerhept inder aerde en is vriendinne der serpente en is voedende die serpenten die ind dupsternis

leggen eñ vercoelt die ghene die inder
sonnē wanderēde sijn als si indē schiem
comen eñ v̄coeltse eñ vertraecht die ri
picheyt der vruchten ende al ist dat die
schiem gheen lichaem en is nochtās be
wijst hi een gedaente des lichaems en-
de figureert hē seluen nader beroerin-
ghe eñ nader rusten d̄ andere lichamen
want als tlichaem beroert wort soe be
roert hē die schiem eñ als hē tlichaem
rust so rust die schiem hem want so wair
waert een dinc gaet daer volcht hi als
die son schijnt eñ hoe dat die dach lan-
ger is hoe dat die zon inden hemel ho
ger staet eñ hoe dz die schiem des ob-
iecten lichaems minre ghesien wort eñ
alsoe wed̄ o[illegible] als die zon opgaet of on
der gaet so wort die schiem meerre ge-
sien dan inden middage

Dat xxxiiij. ca. vande duysternissen

Tenebre dat is duysternis als wā
neer datter gheen licht en is wāt
die duysternis bijndt eñ hout die oghē
dat si die zon of tlicht nz sien en mogen
eñ also en ist nz dan een puer berouinge
Tenebra hiet oec een doncker lucht of
een schiem des dōckers lichaems als
basili⁹ seyt eñ is den licht cōtrari inder
qualiteyten eñ ind̄ ghelegentheyt ende
maect anst eñ verueernisse eñ beneemt
schoenheyt der verwē eñ minret die sca
melheyt eñ voedt slapinghe

Hier beghint dat ix. boeck eñ spreect vande tÿt eñ die delen des tÿts

Ne dien dz wÿ geseÿt hebbē vāden proprie teyten des hemels eñ vā sinen delen vandē welken die heylighe scrÿft menci of ghewach af maect so is nv te segghen ond̄ een corte corticheit vāden wercke des hemels als vāden lope eñ vand̄ mate des loeps dz is vanden proprieteyten des tÿts eñ sÿnre delen Item die lope of dat beroeren coemt eerst eñ principaliken vāden omkeren des hemels wes beroeren dat eerste is eñ dat ewige als aristo. seÿt in libro de celo et mūdo dat is int boeke datmen hiet tboeke vāden hemel eñ vāder werelt etce. noch en is gelÿc den lope die hier beneden is ende die corrumpeerlic is eñ wandelbaer nochtans ist die sake des ned̄sten loeps want die loep of die beroeringe der nederster dingen die winlic sÿn coēt voert vander beroeringe des ouerster hemelen welke beroeringe of lope oncorrūpeerlic is eñ eēformelic als aristotiles daer seÿt Item die beroeringhe of die lope is een ganck vāden enē eÿnde totten anderen cōtrarien eÿnde als gheseÿt wort int eÿnde des seluē boecs wāt alle dinc dat verwandelt wort vanden contrarien dat wort v̄keert int cōtrarie eñ daer sÿn vi. specien der beroeringhe of des loeps als generacio corrupcio alteracio augmentum diminucio eñ loci mutacio /dat is winninge corrupci veranderinghe meerringhe minringhe eñ v̄wandelinge d̄ stede als die selue seÿt Item die lope d̄ verwandelinge sommighe is weder om weÿnlic of keerlic eñ ront /sommige is recht\ sommige gecōponeert eñ die ghene dÿe omkeerlic is en v̄wandelt die stat nz noch altemael mer naden circularigen deel nochtans verwandelt hi onderwilen die stat/ alst openbaert indē lope der planetē eñ die rechte loep v̄wandelt altoes die stat also langhe als hi indē werck is anter hi wort beroert vāden centro totten circūferēcien als tfuer die lucht eñ deser gelÿc die licht sÿn die opwaert gheuoert werden of si werdē v̄keert nederwaert beroert totten cētrum als water aerde eñ deser gelÿc die swaer sÿn Dese lope heeft vi. specien / wāt hi is rechts luks voer after bouen eñ onder mer die ghecōponeerde lope die welke is vā tweē contrarien lopen als die loep is of beroeringe des houts inden welken viere ontsteken wert dese lope heeft eē eÿgenscap dat wt groten lope een hetten coemt alst schÿnt wt den lope des eersten hemels van wes beroeringhe die lucht ontfengt wert als aristo. seÿt ende vander beroeringewert dz loot weke dat in hem is als die selue seÿt De loep en mach nz gemeten werdē dā nader mate vand̄ spacien in die welke die lope is /want alle dinck datter beroert wert anter het wort beroert mitter proprieteytē gelik erwÿs dat die adamant dz ÿser beroert of mit gewelt ghelikerwÿs dattet scip beroert wert vādē starken wÿnt of vā wille gelikerwÿs dattz lichaē beroert wert na dien dz die moet of sin des mēschen wil mer dz beroeren des v̄wandelinghe is tweerhande als die v̄wandelinge vā stede te stede of v̄-

wandelinge ō sceppenis ter sceppenis van stede te stede natuerlic of mit craft wāt een steen als hi vāden hogē gelatē wort hoe dat hi meer neō gaet hoe dat die beroerige of die lope starker is mer die beroeringe die ouermits gewelt ge schiet is starker int begin des beroerēs dā int eynde allmen sien mach in enen scut datmē schiet is die schote verre so en sal hi int eynde also meer als nz quet sen mer die beroeringe der winninghe is werkende eñ makende alle dese neō ste verwandelinge eñ brengt in hetten eñ vlamminge eñ is subtilende twater eñ die lucht eñ is conforterende die na tuerlike hetten eñ is den appetȳt ver weckende eñ helpt der laxatiuer mede cinen ō dat lichaem te suuerē als ypo. cras sept. wiltu ellebor so roer dz lich aem Item is dz sake dz die beroeringhe vāden cēter is tottē circūferenciē so is sī die materi wtstekende brēpdende eñ ouer al ghietende eñ ist vbeert vanden circūferencien tottē cētrum so sal die be roeringe die delen te samē vgaderē dic ke maken eñ bȳnden Item een getēpert beroeren is die natuer behoudende der gesielder lichamen eñ die ongetemper de beroerē is die natuer vderuende

Dat anȳde ca. vande tȳt

Emp? is tȳt eñ is een maet ō be roerliker dingē als aristo. sept in den boeke vāden v. substancien Die tȳt is een getal dz tellende is in allen dien dat getellet wort of als rabon? sept Tē pus is een metinghe der vwandeliker dingē nadē lope eñ nader merringe eñ is ewich in vwandeliken dingē als au gustin? sept \daer en is nz precioser dan die tȳt wāt vā alre bestttinge moghē ȳ. gehadt werdē te gader of meer mer ȳ. momenten en mogen nz te gaō gehadt werdē wāt die tȳt en neemt nz weō dz hi vloren heeft of vhalinge wāt die vlieslinge des tȳts en mach nz weō ghe roepen werden die tȳt is cort wandel baer onstadich eñ irrenocabel dat is dz hi ōweō roepelic is wāt als die tȳt mit enen beroeren begint eñ als die tȳt mit allen gebreect soe eyndt hi eñ daer ō en sal hi nz wesen int toe comen mer hi sal aflatē wāneer dattet nz wesen en sal dā ewichept als augustin? sept Daer en is gheen dic gemeynre dā die tȳt allē din gen is hi gelȳc ghemeen eñ daer en is gheen dinc dz glidender is dan die tȳt wāt die tȳt en rust nȳmermeer mer ym mer als die tȳt beghint te gebrekē so be ghint hi weō te wassen eñ also weō om wāt dz tegenwoerdige eynde is des le dens eñ vluchs ist een beghin des toe comenden Item alle tȳt wort drie replen vwandelt als indē vleden teghēwoerdi gen eñ toecomēde naō redē des tȳts eñ sȳnre menigerhāde vuolghinge altoes ist dach eñ nacht als beda sept mer an derswaert nacht \anderswaert dach die tȳt en wort bi hē seluen nz onōkent mer alleen bȳdē mēscheliken werkē. Item daer en is gheen dinc dz also vanderlic is als die tȳt eñ daer ō en is den lichaē geen dinc meseliker dā die tȳt wāt als ypocras sept Die wandelinge ō tidē brē gen eñ winnē die suuctē sonōlinge wāt die haestelike vwandelinge ō couthept in hettē vwandelt eñ vandert die licha men eñ daer ō wāt die natuer geen hae stelike vwandelinge niet lidē en mach als ypocras sept daer om is die haesti ge vwandelinghe des tȳts dicwile die

sake der suucten Item daer en is geen
dinc den getemperdē lichaē saliger dā
die tijt die gematicht is waer af datmē
seyt Ist dat die tide hem getempertli-
ken hebbē so sullē die staten goet wesen
eñ die sieken sullen vā goed eyndinghe
sijn Itē al ist sake dat die tijt wādelbaer
is nochtans en isser gheen dinc dz also
altoes duerende is als die tijt wāt die
delen des tijts sijn alle weghe waer af
dat marcian⁹ seyt Die tijt die indē win-
ter beghint te oudē die beghint vluchs
in die leynten weder te leuē eñ also v̄-
keert weder om

Adat iij. ca. vant iaer d̄ sonnē
Annus dat is een iaer ende is een
weyndinge d̄ sonnē als ysido. seyt| wāt
als ccc. lxv. dagen gheleden sijn eñ een
quartier soe keert si weder tot hare ste-
de Annus wort geseyt vā an dat is cir-
cum want die cirkel keert wed̄ in hē eñ
wort vernuwet wāt bi dien vā egipten
eermen die letteren vant wertet getey
kent bijdē gemaeldē drake die in sinen
start viele eñ keerde wed̄ in hē | als ysi.
seyt Daer sijn menigerhande geslachtē
der iaren want daer is een iaer d̄ manē
eñ is minre dan dz iaer der sonnē xi. da
ghen. eñ tiaer der sonnen is twelke xij
maendē heeft eñ elke planete heeft sijn
iaren indē welken si horen loep volbrē
gen/als maers in tween/iupiter in twa
leuen\saturn⁹ in xxx. eñ is tgrote iaer
datmen mūdan⁹ hiet dz is waerlic| wā
neer alle die sterren als aristo. seyt we-
der kerē tot horē eygen eñ eersten punt
hare sceppinghe. eñ dit iaer wort vol-
bracht als aristo. seyt in xxxvi. dusent ia
ren alst openbaert int boeke vāden pro
prieteyten der elemēten eñ na dien die
plato toe horen of behoerdē so wort dz
groot iaer volbracht in xv. dusent iaren
als macrobius seyt int boeke vā cicero
des mans Item daer sijn vier tidē des
gewoenlikē iaers eñ des sonlikē iaers
als die leynten die zomer die herfst en-
de die winter eñ si werdē tempora ghe
hieten daer ō dz si onderlinge malkan-
deren temperen als ysido. seyt Ende si
werdē loperkens gehieten daer om dz
si stedeliken eñ altoes lopen eñ en bliuē
nymmermeer in enen staet als ysi. seyt
In desen vier tidē vāden iaer geuallen
twe solsticia eñ twe equinoctia als indē
leynten eñ inden herfst Solsticiū dz is
een grote ongelikicheyt vandē daghe
eñ vand̄ nacht welke ongelikicheyt ge
ualt als die son in cancro coemt nadē sol
sticium vanden zomer want dan is die
dach op sijn langste eñ die nacht op sijn
cortste eñ als die zon in capricornu gaet
so is die solsticium vandē winter want
dan is die dach alre cortste eñ die nacht
alre langste eñ mē seyt solsticiū quasi so
lis stacio dat is standinge der sonnē| eñ
om tweerhande saken wāt die zon indē
zomer of indē winter om die lancheyt
der dagē of der nachtē schijnt si te staen
in onsen emisperio hier benedē. of wāt
si also meer staet in beyden solsticien eñ
nz hoger tot ons gaen en kan indē sol-
sticien vāden zomer eñ indē solstici van-
den winter en mach si niet lager gaen
vā onser woenlicheyt te spreken Item
equinoctium is een grote ghelikicheit
des constelikē daechs diemen des arti
ficialis hiet eñ oeck des nachts welcke
ghelikicheyt gheualt als die son in ari
es coemt of in libra die een is leyntelic
eñ die ander herfstelic\ in desen vier ti-

den werdē vier vastē diemen triduana hiet Die eerste vasten wort in die eerste weke vanō quadragesima dat is vāder gemeynre vasten na vastelauont eñ dese hoert der lepnten toe \die anō vasten hoert dē zomer toe in die weke vā pinxter Die derde vasten is inden herfst inden derdē woensdach vā septēber \die vierde vasten hoert den winter toe dye welke coemt in die hele weke voir kerstdach Itē annus solaris dat is tiaer dat ter sonnen toebehoert ist ghemeyn iaer eñ beghint in ianuario eñ eyndt in decēber eñ is een spaci indē welken die zon om loept binnē ccc. viue eñ tzestich dagen eñ vi. uren eñ dese vi. uren en werden inden gemeynen iaer nz gherekent mer ñ werden weō vergadert indē scrickel iaer

Dat iiij. ca. vande lopinge des maens datmen noemt die maent

Annus lunaris dz hiet onōwylen een spaci inden welken die maen om geweyndt wert vāden enē punt vāden zodiaco totten anderē punt twelck hout na sommigen meysters xxviij. daghen eñ vi. uren \onderwylen wort annus lunaris ghehieten een spaci inden welken die maen geweyndt wort vanō eenre cōiuncti totter ander of totter ōlichtinge eñ allulken spaci dat gaet dē eersten bouen twee daghen eñ vi. uren Men sept dat die maen is inden hyplick wāneer dat ñ so recht onder die zon is also dz gheen side vā haer ons aensien en mach eñ nader cōiunctien so gaet die maen weō vander zon eñ laetse in enigen punt vāden zodiaco eñ als die weder coemt tottē seluen punt soe en vynt ñe daer nz wāt ñ heeft thans voldaen in haren lope waer af dat ñ twe dagen eñ vi. uren verteren eer dat hi dien verualcht eñ sulke spacie wort lunacio gehieten . onderwyles hiet ānus lunaris een spaci die xij. lunacien dat syn maen schyn die welke gedeylt werden vādē cōpotisten dat is vāden genen die reken connen vāden nuwen licht bi vi. on geliken eñ bi vi. gheliken nae dien dat die maenden ongelyc syn of gelyc \dat effen manenschyn antwoirt der oneffē re maenten . eñ dat oneffen manēschyn der effenre maenden Itē ānus lunaris dat is tiaer der manen eñ is houdende xij. alsulke manēschinen ccc. liij. dagen ses weruen dartich eñ also veel xxix. dagen volbrengen die heel somme \waer af openbaert dattet iaer ō sonnen int gemeyn tiaer der manen bouen gaet in xi dagen welke ouergane doet den etaet der manē ōwandelt werdē tot allen kalenden vanden maenden alsoe dz m dit iaer die prym of prima is indē kalendē enigher maenden \indē na volghende iaer salt die twalefste wesen . onderwilē is lunaris embolismalis inden welken tmanenschyn vā xxx. daghen vallet eñ wort daer ōgadert eñ als dz ōgadert is wt dien xi dagen indē welken tiaer der sonnen tiaer der manē bouē gaet. ende daer om is dat derde iaer embolismalis. want in dien wort dat manenschyn van xxx. daghen vergadert eñ daer lopen drie daghen ouer . drie warue elue maken xxxiij. ende also ist in die seste en de daer lopen ander drie daghen ouer eñ alsoe in die achtende Item tiaer is embolismalis als daer vi. daghen toe ghedaen syn tot dien xxxij. daghen die welke vanden ouerschot des seuenden

ende des achtenden iaers ȳgadert werden .mer noch dat dz manenschȳn dat mē lunacio embolismalis hiet des achtende iaers is van xxx. dagen moetmē twe daghen lenen die nae veruolghen vten embolismali eñ ald? salmen voert gaen totten neghentienden iaer .wanneer dat neghentiende cirkel vervult wort houdende xȳ. ghemeyn iaren eñ seuen iaren embolismalis Item die iaren embolismalis sȳn dese .dz derde dz seste .dat achtende dat ellefte dat xiiȳ. dat xvȳ. dat xix. ende die ander sȳn gemeyn mer tiaer der manen sal wesen vā groter onthoudinghe biden erfnamen waer om datmen legalis hiet .want alle die hoechtiden der ewen werden gehouden bȳden lope eñ bȳder etaten der manen ende daer om beghinnet altoes vāden manenschȳn des aprilis als beda sept Ende men sept in exodi xȳ. Dese maent sal v theghin wesen vanden maendē des iaers etce. ende sondēr dz gemeyn iaer datmē tiaer der ewen hiet is noch een iaer datmē hiet ann? emergens dat is ouerlopende iaer of eē opcomende iaer wanneer dat die veruolghende tȳt ghereket wort van enigē notabelen gheual die daer opcomende is als die grieken den tȳt rekenden vā den eersten olympiade dat is vādē eersten kept die hercules optē berch olympiadis dede .Ende die kersten vanden eersten sonnendach dat cristus gheboren wert eñ alsoe vanden anderē waer af dattet dicwȳle geualt dattet middel des iaers der ewen datmen hier ann? legalis hiet /theghin is vāden iaer dat ter ouerloept twelc men hier hietē annus emergens eñ also ȳkeert eñ bi dien werden veel cōtrarihepdē inō bibelē ter eendrachticheyt weder gevracht . mer dese gelepde dingen sȳn genoech vanō menigerhandichept der iaren

Dat v. ca. vande lepnten

TEr dat is die lepnten ende is the ghin vāden iaer wes begin is wāneer dat die zon is int eerste deel van aries eñ beghint te climmen teghen dat noerden bȳder rechter linien als cōstantin? sept in pātegni li. v. ca. ȳ. Itez die rechte linie is die welke onōwilē noch dat noerdē noch dz sudē en houdt mer die van beyden polo etken ghelȳc verre staet Item die tȳt vander lepnten is tot int eynde van gemini alsoe veel als die sonne bi drien tekenē ouerloept vāden welkē een ygheliċ sȳn maent hout die tottē herfst behoert. die eerste maēt hoert aries toe eñ begint vādē xviiȳden dach vā maert tottē xviiȳden dach van april Die anō maent hoert taur? toe eñ begint vādē xvȳ. dach vā april tot indē xviiȳ. dach vā mepe/die derde maent is gemini eñ begint vāden xviiȳ. dach der maent vā mey tottē xxȳstē dach vā iunius Die tȳt vanō lepntē is tusschē heten eñ coudē eñ is seer getēpert. eñ is tmiddel tusschē dē somer eñ dē winter want dā begint dz bloet des diers gemenich foudicht te werdē indē lichē. eñ die humorē die des winters bedwongē warē begunnē des lepntens beroert te werdē eñ gelcepdē Itē die lepntē in sinē qualitepte is die alre gesontste eñ getēperste tȳt eñ nz hinderēde als cōstan. eñ galileggē wāt in desen tweē qualitepte so vblȳt die natuer . wāt die warmte maket voetsel eñ die meerrīge eñ de vuchtichheit is die materialike sake eñ dair om so

wasset tbloet seer in die leynten twelck
nutste is eñ nootdorftlijcste indē lichaē
enichs diers of indan voetsel enichs li
chaems. eñ ist dattet wt sijnre naturen
gaet so crijghet menigerhande suuctē
als gheseyt wort in amphorismis Is
dat sake dz die winter droge is eñ noer
delic eñ die leyntē regenachtich so moe
ten vā node scarpe coertsen comen indē
zomer eñ quade oghen eñ tbuuceuel eñ
sonderlinge inden genen die vucht van
naturē sijn als die cōmentator seyt Itez
die droge humoren die des winters ge
houden werdē ouermits der coutheyt
die werden gescarpt Item in die leyntē
die ongetēpert is ouermits grote vuch
ticheyt werden veel oueruloedicheden
ghewonnen eñ werdē weder gheresol-
ueert dats ontbonden ouermits d̄ het-
ten eñ des zomers alse die hettē die hu
moren nz v̄teren en can maect sise stinc-
kende eñ vulende eñ alsoe brengtse dan
scarpe coertsen in eñ veel and̄ qnad̄ pas
sien Item is die winter heet eñ vucht
eñ die leynten cout eñ droge so moeten
die mēschen vā node inden zomer sieke
wesen eñ die wiuen dye kints genesen
souden die verwerpen haer dracht mit
cleynē ongeual vāden welker galien⁹
een reden bewijst int cōment eñ seyt al-
dus. so wāneer die lichamen der vrou-
wen die kinder dragen indē winter he-
te eñ vucht sijn die lichamen sijn tede-
re eñ open wāt die coutheyt d̄ luchten
vāder leynten die haestelic doerscieten
de is tottē binnēsten des lichaems van
den vrouwen quetst die dracht eñ wort
ghedoot ouermits dye coutheyt ende
droecheit die welke dodende qualitey
tē sijn waer af die dode dracht beswaert
eñ scoert die houdinghe of die banden
daer die dracht aen gebonden is eñ al
so moet dz wijf misdracht makē Itē die
leynten opent die aerde die lange ouer
mits coude gesloten heeft geweest en-
de brengt voert die wortelen ende dye
cruden die inder aerden v̄borgen ghe-
leghen hebben ende v̄nuwet die aerde
mit bloemen eñ mit crudē eñ leydet die
vogelen ten sange eñ ter minnen\ ende
cleedt dat ouerste der aerden mit won-
derliker schoenheyt Itē in die leynten
pleechtmē te eren mitter ploech eñ te
arbeydē indē houe mit plāten eñ mit po
ten eñ mit zayen eñ is oec een tijt d̄ blij
scappen eñ d̄ minnē wāt in desen tiden
v̄blijt hē alle dinc wāt dat aertrijc wort
dā groen die bosschen sprutē wt die vel
den bloyen die hemel blinct die zee rus
tet die vogelen singē eñ makē nestē \ eñ
alle dinghē die indē winter schenē of si
doot haddē geweest eñ stinckende vule
die werdē in die leynten v̄nuwet. waer
om dz die claricheyt d̄ luchten vander
leynten \wert vā marcian⁹ gehietē ris⁹
iouis dz is tlachen van iupiter Itē die
waterē en sijn nz gesont gedronckē des
leyntens wāt als die wazemē ōtbondē
werdē so wordē die waterē grof eñ mod
derich eñ werdē vāden vorschen eñ vā
den paddē eñ vāden anderē wormē die
haer zaet schietē dā geuenijnt. waer af
dz cōstan. den ludē raet Ist noot dz ye
māt dā water drinckē moet so salment
eerst wel siedē eñ suuerē eñ dā drincken

Dat vi. ca. vande zomer

Estas dz is die zomer eñ is hete
eñ droge sij begin is als die zon is in dz
eerste deel vā cācer eñ dā is die sō in ha
re meeste opheffinge als tot ōs te spre

ken eñ thans so beghint si alleyncsken
te dalē totten eynde vā virgo eñ die zo
mer heeft iij. maenden als die leynten
als cōstan. seyt Die eerste maent hoert
cācer toe eñ beghint vāden xvijstē dach
vā iuni⁹ eñ duert tottē achtienstē dach
vā iuli⁹ Die anď maent is als sol is in-
den leeuwe eñ beghint vandē xviijsten
dach iulij eñ duert tottē xvijstē dach vā
den oeste Die derde maent is als die sō
ne thans in v̄go neď gaet vāden xvijstē
dach augusti tottē xviijsten dach vā sep
tember als cōstan. seyt Itez die zomer
is hete eñ droghe eñ wint colera daer ō
dz die zon des zomers indē ouerstē op
ganc gaet recht tegē onsen hoefdē eñ in
prent onsen lichamen een sterke eñ een
rechte werkinge als si den anderē neď-
stē lichamē doet wāt die zomer scheydt
ontbindt eñ verteert alle die oueruloe-
dicheyden die des winters vergadert
waren eñ waert also dz die zomer ghin
ghe wt sijnre ghetempertheyt so soude
hi hete eñ droge suucte makē als cōstā.
seyt Itē die zon maect die dagē lanck
eñ die nachten cort eñ brengt die vruch
ten eñ die bloemen ter ripicheyt| want
dan v̄duwet si die humoren indē vruch
ten ouermits hare grote hettē eñ als si
v̄duwet sijn so incorporeert sise eñ versa
mentse eñ maect die aerde spletich en-
de hollachtich wāt al v̄terende so ver-
derft si die vuchte delē ouermits hare
hettē eñ ouermits hare droecheyt so v̄
druct si eñ v̄gadert die aerdige delē eñ
also opent si die aerde eñ splitse eñ als
die waterige delē v̄teert sijn die welke
sake was der v̄gaderinge vāden delen
eñ was oec sake ď bindinghe so ist noot
dattet een dele vāden anderē gescheyden werde eñ also wort die splitinge in-
den aerdighen delen gemaect waer af
dz die zon dye brokige landen vā hare
watericheyt v̄droecht eñ verteert ende
maectse corstich eñ hart eñ splitende eñ
gaet indē zweetgatigē delē ď dieren o-
uermits ď subtilicheyt hare hettē eñ ōt
bijndt die humorē die onď der huyt leg
gen eñ doetse zweten eñ alsoe v̄derft si
datter oueruloedich is ende ouermits
die openinge ď sweetgatē so worter een
wtulieghinge ď geesten eñ een wtwase
minge der substācialigher vuchticheyt
eñ daer om cranct hi die crafften eñ ont
zeentse dat is dz hi die zenē slap maect
eñ v̄wect die coleram vā beyden quali
teyten eñ ontfengtse eñ dair om maect
hi coertsen eñ meerret die hettē Itē die
zomer maect die byen die honich dragē
starc eñ zaedze eñ die zomer vuchtich-
eyt des nachts die crude eñ des daechs
ouermits die sonne so droecht hijse we
der Itē des zomers roepē die vogelen
eñ singē eñ die wilde vogelē werdē seer
gemoet ō iongē te makē eñ die schiemē
alre lichamē werdē gecort midzen indē
Dat vij ca. vāden herfst zomer

Artūpn⁹ is int gemeyn te seggen
die herfst eñ is geseyt vā augēdo
dz is vā meerrē daer ō dat in dien tiden
sonďlinge die vruchtē eñ dz coern ouer
uloyen eñ werdē gemeerret indē schue
ren Itē die herfst v̄gadert alle die ar-
beydē eñ die vruchten vādē iaer inden
schuerē eñ daer ō wort die herfst inden
fabulē gelijct ď voetster vā iupiter ouer
mits sijnre drachtichlicheyt als ysi. seyt
wāt de herfst maect dz volc dā besorcht
dz si haer coern eñ haer vruchtē inbren
gē mit groter naersticheit Itē die herfst

beroeft die ackeren vāden coern eñ die bomen vāden vruchtē eñ ouermits lȳn re droechept eñ couthept so doot hi die blader eñ die telgheren eñ werptse af eñ maectet lāt ondrachtich eñ beneemt hē die winlichept Item die herfst is cout eñ droghe eñ is winnende eñ makende melancoliose humoer dpe cout eñ dro- ge is wes beghin is als die son ingaet dat eerste deel vā libra eñ is in die rech te linie als in equinoctiali dat is als die dach eñ die nacht al euen lang lȳn wan neer die zon gelȳc verre staet vādē noer den eñ vanden zuden Item die herfst tȳt heeft drie maenden die hē dienen / als constan. sept Die eerste maent beghint als die zonne in libra is vāden xvȳsten dach der maent vā septēber totten ach tienden dach vā october eñ dan begint die son te dalen int zudē Die anō maent is als die zon is in scorpio vanden xvīj sten dach van october totten seuentien- sten dach vā nouember Die derde maēt als die zon is in sagitario als vāden se uentiensten dach in nouēber totten ach tienstensten dach vā decēber als cōstan. sept Item die herfst is die lepnten cōtrari in sinen qualitepten eñ daer om wint si veel quaō suucten waer af ypocras seit in amphorismis . Indē herfst geuallen scarpe dodelike suucten op welke stede gali. sept Die herfst is zuucteliker dan die ander tiden eñ in veel dingē onpȳ selic Indē eerstē ō die vwandelige des tȳts wātmo ist heet nv ist cout Indē an derē wāt het is naden zomer so vȳnt hi veel heter humorē vanō hettē die daer voer ginc die welke die coude des her fsts weōllaet tottē binnensten deel des mēschen eñ en laetse nz wtgaen die wel ke dā vvulen moetē eñ brenghē pallien in als den quartepn eñ anō coertieu die nauwe curabel lȳn eñ dats daer ō. wāt die herfst cout eñ droge is eñ ongeordi neert eñ daer ō indē herfst wort dz wa- terō substācialiger vuchtichept vteert ouermits ō groter droechept so werdē die lichamen veel crancker. eñ ō die on gelikichept der luchtē werdē die sweet gaten nv haestelic gheopent eñ vlnchs daer na haestelic weō gestopt vādē wel ken die warme rokichept binnē gehou dē werdē die welke als die cracht des lichaēs diese nz wt cruden en mach eñ ō datter veel materien dā indē liue lȳn die scarp lȳn so volgender veel dodeli- ker pallien na . Item die herfst is des mē schen seer cōtrari dien in theringhe lȳn wāt die herfst ouermits lȳnre droecheit eñ couthept so vdroecht hi eñ scoert die dat vīj. ca. vāde winter longhen Item dat is die winter eñ is ge- sept vā eumdo dat is vā gaen dair om dat die zon des winter tȳts in enē corteren cirkel pleecht te gaen dā des zomers wāt hi maect die dagen corter eñ die nacht langer als plido. sept Item cōstan. sept dattet beghin des winters is als die zon is in dat eerste deel vā ca pricorn? eñ is epnde des neōgancs der sonnē int zuden eñ daer ō beghint si al- lepnclken op te gaen tegē tnoerdē Item die winter heeft ij. maendē die hē die- nen \die eerste is beghinnende in capri- cornu vāden xvīsten dach van decēber tot indē xvīsten dach vā ianuarī? Die anō maent is als dpe zon is in aquario vāden xvȳsten dach ianuarī tottē xvīstē dach februarī Die derde maent is wā neer die zon is in piscib? eñ beghint vā

den xviiden dach februarij tot inden achtienſten dach marcij als cõſtan. ſept Item die winter is cout eñ nat eñ voedt fleumen nochtãs gaet die coutheyt bouen die vuchticheyt \ want daer wort meer die dwinginge eñ die beurieſinge des waters eñ der luchten om dz die ſonne dan alſo verre is van hier in dien tiden waer af dat dã grote coude coemt. wãt die winter is den zomer altemael cõtrarie eñ daer om alle dinghen die des ſomers groen ſijn eñ walle die werdẽ des winters altemael verderft eñ ghedoot Item die ſnee eñ die oplopinge der wateren ſijn des winters oueruloedich ende die wegen eñ die toepaden werdẽ glat ſlibich eñ vuyl / anders dan dz die gatere vanõ aerdẽ ouermits õ pliger cout heyt bedwongen eñ beſlopt werdẽ Item die ſchiemen alre lichamen werdẽ des winters meer verlengt dã des zomers eñ als die gateren vanõ aerdẽ gheſloten ſijn int ouerſte buten vãder aerdẽ ſo werden die lichamẽ vercoudt eñ die hetten vliegen binnẽ eñ werdẽ daer vergadert õ die grote coutheyt õ luchten die daer regnerende is eñ daer õ ſijn die putwateren eñ die fonteynẽ des winters warmer dã des zomers wãt die natuerlike warmte als die ſcuwẽde is die coutheit õ luchtẽ die haer cõtrari is begeert die binneſte eñ beſluut haer indẽ aderẽ der putten eñ õ fonteynẽ eñ daer õ \ om die tegenwoerdicheyt õ hettẽ ſo en werdẽ die waterẽ õ putten eñ der fonteynẽ nz beuroeren Item die ſcarpicheyt des winters maect die mẽſche traech eñ onluſtich te werkẽ Item die zenẽ werdẽ te zamen ghetogen ouermits õ groter cout heyt waer õ dz die lichamẽ nz lichtelic geſlapt of gerat werden en mogẽ õ wat te doen Item om die coutheyt des winters werden die zweetgaten ghelloten eñ die hettẽ comet dan weõ binnẽ tottẽ edelen ledẽ waer af dz die menſche van binnẽ dã ſeer geſtarct werdẽ alſo dz die luden dã bat eten eñ drinckẽ mogẽ dã des zomers waer af dz ypo. ſept inden amphoriſmen \ die buken ſijn des winters inõ naturen warmſte eñ die ſlapen alre langſte In deſen wen of tiden ſalmen dicwijle eten wãt die hettẽ is binnen ſtarc eñ ſo behoeft een menſch veel voetzels Item ſoe wãneer dz die winter ſijn qualitepten bouẽ gaet dat is dat hi alte cout wert of dz hi mijn coudt is dã hi vã recht weſen ſoude ſo werden dair dan veel paſſien gewonnen inden lichaem der menſchen want als die ſweetgaten vaſt gelloten ſijn ſo werden daer veel humorẽ õgadert inder hollicheyt des lichaẽs eñ als dã die humorẽ genẽ wech en vijndẽ õ wt te comẽ ſo werdẽ ſi daer õwarmt eñ verrot vãden welcken vã node menigerhãde ſiectẽ comen

Dat ix. ca vãde maent ianuari?

Enus is een maẽt in duytſche eñ is een grier naẽ eñ is getogẽ vãdẽ naẽ õ manẽ wãt luna in grier hiet mene dz is gebrec wãt die mane onõwilẽ gebrec telic is wãt die ebreuſchẽ en noemẽ die rechte maentẽ nz vãdẽ lope õ ſõnẽ mer vãden lope õ manẽ Item die eerſte vã egiptẽ õ die ſnellicheyt des loeps õ manen vondẽ ſi eerſt dẽ naem õ maẽt vãdẽ lope õ ſonnẽ om dz die trager lope der ſonnen lichteliker begrepẽ mocht werdẽ als ypſi. ſept Item die maẽt is drierhãde als ſolaris dat is die maent õ ſonnẽ alſo lãge als ſi in enẽ tepken duert ouer

lopende eñ is gewoenlic die tijt ō dagē die i onsen dīgē gehoudē wort. eñ dair is mensis lunaris dat is die maent der manen als die tijt of dat spaci indē wel keñ die maen en wech gaet vāden enē punt des firmaments eñ keert weō tot ten seluē punt eñ hout in hē xxvij. dagē eñ vi. uren wāt die maen marret twe dagen in elken tepken eñ vi. uren dair om dat si woent in elken tepkē twe daghen wanter xij. tepkē sijn weerdē daer xxiij dagen gehadt eñ daer om dat si dair vi uren merret so gaen daer drie dagē wt die den xxiij. dagen toe gheuoecht sijn makē xxvij. dagen \ eñ xj. bisse maken een heel ure uten welken openbaert dz die maen zodiacum omgaet vādē punt tottē punt in xxvij. dagē eñ vi. uren ¶ In eenre manieren wort die maent ō manē genomen voer tmanenschijn allt bouē gesept is vāden iaer ō manen dz soeket bouē ¶tē die maent hout vier wekē \ eñ die weke hout vij. natuerlike dagē \ eñ die dach hout vier quartier eñ tquartier vi. uren eñ die ure vier punten eñ tpunt x. momenten eñ dat moment xij. uncien eñ die uncie xlvij. athomos eñ athomus dat is die leste eñ en mach nz ghedeplt werdē ō sijnre corthept wil eñ sijn xij. gewoenlike maenten vāden welkē die eerste ianuarij hiet van iano gesept den welkē si gheconsacreet was \ eñ nv hietse ianuarij vā ianua ghesept daer ō dat dese maent ianuarij die dorpel ende die doere is des iaers waer af dat si mit tween voerhoefdē gemaelt wordt om datter die ingane eñ die wtgane vāden iaer bi ghetepkent sal werdē eñ bewijst als pūdo. sept ¶ Bi wort etende gemaelt eñ drinckende wāt dan begeren die dpeten meest spilen want in dien tiden om die aftreckinge der hetē soe is daer grote appetijt vā binnē Dese nachten vā deser maent hebbē xvi. uren ende die dagen vij. uren

¶ Dat x. ca. van februarij

¶ Je anō maent is februarij. eñ is vā februo eñ vā pluto gesept vādē welken dese maent wilneer ghecōsacreert was wāt die dwalinge vā oudē tidē cōsacreerde ianuariū mittē ouerstē godē eñ februariū mittē onderstē godē ende daer om is februarij ghenoemt vā februo dat is vā pluto die god der hellen was dat is vanden duuel. dese maent is reghenachtich eñ seer waterich om die opheffinge der wazemen die in regen gereselueert werdē eñ daer ō sept men dz sol dan in aquario is om die oplopinghe der wateren ¶tē februarius wort out ghemaelt sittende biden viere eñ sijn voeten ōwarmende want dan is die conde seer starc om dat die zon also verre is die voer was ¶tem onder alle die maenten is die maent vā sulle die men februarius hiet die minste want si en heeft mer xxviij. daghen wanneert gheen scrickel iaer is mer allt een scrickel iaer is so heeft si xxix. dagē ¶tē februarij hietē die ebreeuschē scebach eñ die griekē extendicos wes nacht heeft xiij. uren eñ die dach heeft x. uren

¶ Dat xi. ca. van maerte

¶ Je derde maēt hiet marcij eñ is also genoemt vā maers dē auctoer der volcs vā romē eñ is daer ō also genaēt ō dz alle gesielde dingē dā beroert werdē tot maers eñ tottē hylic als pli. sept ¶tē die ebreuschē hietē dē maert aō die griekē diltā eñ heeft xxx dagē dienacht

heeft dan xij. wen eñ die dach xij. wen
In die maent vãden maert is die nacht
eñ dach gelijc lanck eñ dan ist equinocti
um vernale die welke die middel linie
houdt dan tusschen zuden eñ noerdẽ eñ
daer om in die maent vã maert werden
die gateren der aerden geopent eñ die
humoren beghinnen op te climmen al
so wel inden dieren als inden cruden eñ
inden bomen waer af dat marci? dat is
die maert gemaelt wert als een laeter
of als een gaerdenaer want dan ist tijt
datmen die oueruloedicheden vanden
wijngaerden eñ vã anderen bomẽ hou
we Item indẽ maert is die tijt seer wan
delbaer eñ onstadich eñ daer om werdẽ
die lichamen der mẽschen in dien tiden
seer lichteliken vandert Itẽ die maert
sche wateren sijn oec alte onghesont te
drincken wãt dan werden si machtelikẽ
geuenijnt vãden zaden der visschen eñ
der vorschen als die zon is int begin vã
den maert int middel tepken vã piscis.

Dat xi. ca. van aprille

De iij. maent is april die ebreeu-
schen hietense par eñ die grieken
zandidos ende heeft xxx. dagen wes
nacht heeft x. wen eñ die dach xiij. wẽ
Ende men sept aprilis oft waer aprilis
want dan alle dingen geopent worden
eñ dan comẽ die vruchtẽ eñ die bloemẽ
mitten bladeren vter aerdẽ eñ vten bo
men eñ daer om wort die april gemaelt
dat hi een bloem draghende is want in
dien tidẽ beghint die aerde versciert te
werden mit bloemen eñ mit soetẽ cru-
den of aprilis wort ghesept vã affrodi
lis of vã afforon dat is zaet wãt dan op
luken die gaten vander aerden wãt dã
sijn die ackeren bequaem te zapen. als
die zon is biden middel vã maert als si
gaet int tepken vã taurus

Dat xij. ca. van meye

De vijfte maent is meye vã may
a ghesept mercuri? moeder of is
ghesept vãden meesten inder gheboer
ten of vander natticheyt der reghenen
want dan gaen op plyades eñ hyades
eñ ander reghenachtige sterren mitter
crafte vã welker die reghene eñ die dou
wen wtghesendt werden om die zade
die inder aerden ghewozpen sijn vucht
te makẽ Dese maent hieten die ebreen
schen sinbei eñ die grieken anthymole-
os hebbende xxx. dagen | eñ die nacht
heeft viij. wen ende die dach xvi. wen
Itez die meye is een tijt vã soeticheyt vã
minnẽ eñ der molicheyt wãt dã sijn dye
vogelen seer luutruchtich eñ singhen eñ
maken veel gescals eñ dan gaen die co
ningẽ te strijde die bosschen bloyen die
veldẽ lachen eñ gropen eñ alle dinghẽ
die leuẽ in hebbẽ werdẽ ter blijscappen
beroert eñ ter minnẽ eñ daer om septmẽ
dat die sonne int middel vanden meye
gaet int tepken vã gemini wãt die mo-
licheyt indẽ mẽschen dã gewonnẽ wort
om die getemperthept vã luchtẽ eñ om
die zoeticheyt des tijts wãt dan ist dye
meeste genoecht vãdẽ iaer eñ daer om
wort die meye gemaelt ridende eñ heb
bende enen vogel op sijn hant

Dat xij. ca. van iunius

De vi. maent hiet iuni? a iunioi
bus genoemt dz is vãden ioncsten daer
o dattet roemsche volke ghedeylt was
inden tepnten der iongheren ende der
ouderẽ als plido. sept Item die maent
van iunius is dat eynde vander leyntẽ
ende tbeghin vanden zomer Ende die

ebreeusche hieten dese maent thebath
eñ die griexe theseos hebbẽde xxx. da-
ghen Eñ die nacht heeft vi. uren ende
die dach xviij. uren eñ is een maent in
die welke die dach op sijn langste is eñ
die nacht op sijn cortste wãt in haer mid
del gaet die zon in cãcer want dã begin-
nen alle dingen te ripen ouermits dpe
hetten der sonnen die de humoren indẽ
wortelen verdroghen eñ daer om wort
iuni? ghemaelt hope mapende want in
dien tiden is thope ripe

Dat xiij. ca. van iulius

DJe seuende maent hiet iuli? vã iu
lius cesar ghenoemt want in die
maent was hi geboren of in dien tiden
was hi ỏheuẽ int keyserijck Die ebreeu
schen hieten dese maent canilis eñ dpe
grieken panemos eñ heeft xxxi. daghẽ
wes dach heeft xvi. uren eñ die nacht
viij. uren Item dese maent is alre heet
ste want int middel deser maent begint
die sonne te wesen in leone eñ so begin
nen die honts daghen Eñ daer om nv
vanỏ zonnen nv vãden heten tepkẽ en-
de als nv vander heetster sterren wort
die ouerganc in dien tiden inder hettẽ
eñ dan comen alle die passien eñ sinctẽ
die vã hetten comẽ eñ is een tỹt die wel
ke onbequaem is ter medecinen vã gro
ter hettẽ die ingaende is totten binnẽ-
sten vã gronde op eñ ỏteert die humorẽ
eñ dat coern indẽ velde bestaet te ripen
waer af dat iuli? gemaelt wort mit een
re zeekel die dat coern af snidet eñ dan
ist een bequaem tỹt totten bouwe

Dat xv. ca. van augustus

DJe achtende maent js augusti? vã
augusto dẽ keyser genoemt dien
die ebreeusche ebal noemẽ eñ die griex
e por hebbende xxxi. daghen die dach
heeft x. uren eñ die nacht xiij. uren In
dese maent werdẽ die coernẽ in die scue
ren ỏgadert eñ dair om wort dese maẽt
gemaelt mit enẽ vlegel eñ si maect die
aerde bloot vanden coern eñ beroeftse
eñ daer om septmen dz die zon int mid
del vã augusti? gaet int tepken vã virgo
gelikerwijs dat die maecht ỏdrachtich
is eñ onruchtbaer also is die aerde dã
oec ondrachtich wãneer dat si beroeft
is vã horen vruchten

Dat xvi. ca. van september

SEptember dat is die neghende
maent alioe ghenoemt wãt si die
seuende is vãpmber temperaneo dz is
vã marcio wãneer dat die regenen ple-
ghen te comen eñ die ebreeusschen hie-
ten dese maent trasp eñ die griexe tor-
tos hebbende xxx. daghen wes nacht
heeft xij. uren eñ den dach xij. uren Item
in deser maent coemt equinoctium an-
tumpnale dat is dat die dach ende dpe
nacht dan als indẽ herfst der maent vã
septẽber al euen lanck sijn want int mid
del van september gaet die son int tep-
ken van libra dese maent ist epnde van
den zomer eñ tbeghin vãdẽ herfst als
die wijn rijp wort eñ daer om wort dese
maent gemaelt als eẽ man die dẽ wijn
gaert snỹdt of die druuen vergaderen-
de die bessen in enen cort Item dese maẽt
is seer wãdelbaer ende onscadich wes
hetten int beghin groot is mer na be-
ghint si te laeuwẽ eñ voelt die coutheit
vãden herfst / dese maent was seer vier
lic eñ hoechlic bi den ebreeusschen want
bi hem wert die seuende dach die seuẽ-
de maent eñ dat seuende iaer in groter
waerdichept ghehouden

Dat xviij. ca. van october

De thiende maent is october die de achtende gheheten is vā ymber die welke vāden ebreeuschen gheheten wort marizon eñ vanden grieken yperbeos hebbende xxxi. dagen wes nacht heeft xiij. uren eñ die dach x. uren die welke in lyn beghin noch hete is mer int eynde so steect hi tlichaem mit groter couden eñ daer om gaet die zon int middel vā october int tepken vā scorpio twelc eē worm is mittē aenlicht smekende ende mitten start stekende dese maent wāt si natuerlic cout eñ droge is verdroecht si die aerde eñ schictse eñ maectse abel dz saet te ontfangē wāt in dien tidē werdē die winterlike zaden den clepe benolē eñ daer om wort si gemaelt inder gheliken issen eens menschen die gaet coernzayen

Dat xix. ca. van nouember

De elfte maent is nouember also genoemt als die neghende van ymber die ebreeuschē hietē dese maent casleu eñ die grieken dpas eñ heeft xxx. dagē wes nacht heeft xvi. uren eñ die dach viij. uren dese maent doerschiet totten binnensten des lichaems ouermits syn re couthept eñ quetst die lichamē swaerliken eñ daer om septmē dat die zon int middel vā nouēber gaet int tepken van sagitari? eñ dese maent ouermits hare couthept eñ droechept dwingt si eñ verdoret eñ doet die bladerē vāden bomē vallen eñ slupt die zweetgateren inden dieren eñ als die humorē binnen vergadert syn soe congeleert sise eñ dwingtse eñ daer om in dien tiden so werden die dperen seer vette ende sonderlinge die verken waer om dat dese maent gheraelt wort als een rustier die eplelen vanden bomen slaet daer hi syn verkē mede vet maect

Dat xx. ca. van december

December is dpe twalefte maent eñ hiet daer om december wāt si die thiende is vā ymber marcij Ymber dat hieten wi int gemeyn regen te wesen eñ marci? dat is een regenachtige maent Die ebreuschē hieten dese maēt tubeth eñ die grieken eppleos. eñ si heuet xxxi. daghen wes nacht heeft xviij uren eñ die dach vi. uren dese maent is solsticialis dat is dat dpe nacht dan op syn langste is eñ die dach op syn corste in wes middel die zon gaet in capricornu wāneer dat die zon veerste is vā onser woenlichept. wāt si beghint vā ons een luttelken meer vā ons gheuerwet te werdē mer si beghint dan allepnclkē weder te comen vāden zudelikē circulen eñ te clymmen biden noerdelikē circulen eñ is dz eynde vāden herfst ende tbegin des winters die welke haer wt steect tottē zeuētienden dach vā maert daer die tyt der lepnten beghint Item in deser maent so syn die vogelē eñ die tamme dperen seer rustelic eñ vā luttel beroerens eñ daer om werdē si dan vet wāt dan pleechtmense teten eñ doot te slaen waer ō datmen dese maent maelt als een vlepschouwer die mitter bylen vlepsch slaet als verken of anō beesten eñ wt desen xij. maenten wort dat iaer volmaect also wel ānus solaris als annus lunaris dat is tiaer ō sonnē eñ der manen

Dat xxi. ca. vander weken.

Hebdomada of septimana dat is te segghen een weke eñ is also ghenoemt vāden getal ō vij. dagē /vā wes

wederuondinge of vhalinge die maen
ten eñ die iarē volbracht werden wāt ſi
beghint indē ſeluē dage eñ wordt ghe-
epndt indē ſeluē dage wes delē ſỹn dpe
conſtelike daghen eñ die natuerlike da
ghen Item dies dat ſỹn dagē dese ſỹn
geſept vā dis dat is vā goden der wel
ker namē vāden ouden ſỹn geuolghet
mit ſommigen ſterren Den eerſtē dach
ſcreuen ſi der ſonnē toe die welke prins
is vāder ſterren eñ here v planeten. eñ
daer om hiet hi dominica dat wi ſonnē-
dach noemen die gepriuilegieert is in
veel dingen wāt indē ſonnēdach is die
werelt geſcapen eñ onſe here was indē
ſeluē dage geborē eñ onſe here god ver
rees op dien dach eñ indē ſeluē daghe
ſepnde onſe here ſinen heplighē gheeſt
den anderen dach ſcreuen ſi der manen
toe die welke der ſonnen naeſt is inder
groothept eñ inder claerhept \ eñ delen
dach hieten wi manendach nader ma-
nen \den derdē ſcreuen ſi maers toe eñ
alſo voert vāden anderen. Item vanden
daghen is ſommige egipciacus dat is
verworpen eñ ſommige nz egipciacus
is die dach indē welkē god een plaghe
ſepnde in egiptē waer af dattz ſỹn xxiiij
verworpē dagen alſo datmē ſien mach
dat god meer plaghen ſepndede ouer
die van egipten dan x. die welke onder
die meeſt vmeert ſỹn Item ſi werden in-
den kalengier der kerken geſet nz dat
in hē meer gelaten is dā indē anderen
mer ō datmen die miraculen goods ge
dencken ſal vāden daghen is ſom natu
rael eñ ſom artificiael eñ ſom vſuael die
dach artificiael is die ſpaci in die welke
die ſon op eñ toe gaet vāden oeſten int
weſte mer die dach naturael is die ſpa-
ci in die welke die zon ghewepndt wort
vāden oeſten eñ bpden weſten eñ alſul-
ken dach hout xxiiij. uren \ eñ die dach
vſuael hout als die dach eñ die nacht al
ghelpck lanck ſỹn eñ hout dan xij. uren
mer indē anderen tiden ſommels meer
ſommels mpn na dien dat die dagē lan
gen of corten Item vāden dagē wort ſō-
mige genoemt vandē kalenden eñ ſom
mighe vanden pdus eñ ſōmighe vā no
nas. Item die eerſte dach vander maent
wort genoemt vandē maen ō kalenden
vā calo geſept dat is roepen Dāt dan
worden die coopluden ter iaermarcten
geroepen ende was een grote vierlike
hoechtpt twelck hiet die hoechtpt der
npeuwer manē wāt dan ſcheen die ma
ne nuwe te weſen Item none werdē ghe
hietē alſo meer als nundine dz ſỹn iaer
marcten wāt dan gingē die iaermarctē
in Itē pd9 dat is alſo veel te ſeggē als
ſchepdinghe wāt dan werden die iaer-
marctē geſcepdē vten welkē opēbaert
drierhande ondſchept als vāden kalen
den gepunt te vieren eñ vanden nonis
die marctē te doen eñ vāden pdus wep
te ſchepdē eñ thups te varē Item die na-
turael dach is ghemaect vā xxiiij. uren
mitte welkē die omgeuoirdt wordt bỹ
alle ō aerdē mitter gripinge des firma
ments wes deel dese ſỹn quartier / we
punt moment uncia athomus Item qua
drans is tquartier vā enen natuerliken
dach eñ die leſte we eñ dz leſte deel des
tpts als hora gehieten is tleſte vander
vloet of vanō zee als pſi. ſept punctum
is een vierdendeel van eenre uren deſe
ſỹn alte mael voir beſcheidelikē bewpſt
Item die dach nemt ſỹn verlichtenis vā-
der ſonnen eñ deplt dz ontkāghen licht

voirt totten anderē waer af dz dies ge
sept wort vā dpan in grier dz claerheit
in duytsch is als pli. sept. Item die dach
beschrēft eñ onderdeplt die maenten die
iaren eñ die tiden Item die lopinghe alre
tiden vanō werelt werdē gerekent bidē
getale ō dagen Item nader sonnē toe-
ganc of afganc so sijn die dagē lanck of
cort Item des winters als die son veer
ste vā ons is so is die dach op sijn cort-
ste eñ des zomers langste want dan is
ons die zon na bi Item die dach ōbercht
die sterren eñ die ouerste lichamē want
hoe dat die dach claerre is hoe dat dpe
sterren vā onsen oghen meer vborghen
werden Item die dach doet ons bekē
nen die een verwe voer danō eñ die een
form voer danō diemen sien mach wāt
die figurē eñ die formē die des nachts
sculi die sietmen sdaechs als beda sept
Item die vogelen ōblidē hem tegen den
dach Item die dach geeft oec dē wande
laers bijden weghe sekerhept vanden
qua dpen eñ die dach is viant dē moer-
deniers eñ der dieuen Item die dach
pdelt die donckerhept des nachts Item
hoe dz die nacht onstuerre eñ lelijker ge
weel t heeft hoe dz die toecomēde dach
meer bequaem wort den genen die sien
mog en Item die dach ōwandelt sinen
staet wāt hp wallet eñ waent alle dage
eñ hoe dz hi meer waent eñ corter wert
des winters hoe dat hi des zomers lā
ger i vort Item die dach ōwect traechept
eñ sl perichept wāt dpe dach wort den
mensche toe ghepast als arbept te doē
eñ e ercicien dat sijn wanderingē of an
der arbeydelike dingen clepn of groot
eñ hoe dz die dach meer nepcht ten epn
de naert hoe dz die wise wercmā meer
pijnt totter volcomentheit des godlikē
wercs

Dat xxij. ca. vande dageraert

Hora dat is die dagheraet eñ is
epnde vander nacht die voer gheweest
heeft eñ is thegin des daechs die daer
na volcht eñ wort gehieten aurora als
plidor? sept quasi aurea hora dat is een
gulden ure daer om dat si een blincken
de verwe wtstort ter manierē vā goude
wāt die sonne wort inder dageraet van
den grieken crisostomos gehietē dat is
here des gouds wāt haer radien geuē
gulden manē wt of vlechten al blincken
de of men sept aurora dat is mitten we-
derdouwende daer om dattet inder da
gheraet douwet wt wes vuchticheden
die aerde begoten wert eñ dpe hetten ō
luchten wort daer mede getēpert Item
die dageraet ōcrijcht haer licht vander
sonnen eñ is claerre dā dpe nacht ende
donckerre dan die dach Item die daghe
raet ōwect die repne voghelen die da-
gelics vliegen te singē eñ om haer aes
te halen eñ veriaecht die vogelen die bi
nacht vlieghen Item inden opganc van-
der dagheraet die bloemen die gesloten
sijn die werden eerst op ghedaen eñ die
cruden werdē op gherieht eñ die crach
ten der sielen werden inder dagheraet
gestarct eñ die siecten der dieren werdē
verlicht eñ verwandelt Item inder da
gheraet soe regneert principaliken dpe
humoer die vanden bloede coemt of dz
bloet hoemen wil. wāt als constantin?
sept die dagheraet volcht die natuer ō
lepnten tot terci tide toe eñ tot midda-
ghe toe den somer ende tot vespertide
toe den herfst ende die nacht des win-
ters wort den qualitepten ghelōct Item

inder dagheraert is die slaep zoet eñ sa lich om des bloets wil dz dan regneert eñ dan werden die hanen ẏwect totten slingen eñ totten crapen daer is een ster re die lucifer hiet eñ gaet op inᵭ daghe raet eñ boetscapt dat ons die zon na bẏ is int oesten Die dagheraet beghint vā der duysternis mer si gaet voert totter volcomenheẏt des lichts die daghe- raet ẏwandelt haer verwe indē opgāc der sonnē wāt nu is si gheelachtich als soffraen nu purpuren nu guldē dese me nigerhande ẏwandelinghe der verwen coemt vā menigerhande gedaente der wazemen eñ der wolken wāt na dien dz die inden radien der sonnen comē daer na wort die verwe als beda seẏt Item als die claerheẏt inᵭ dageraet alte gro te is mit radien der sonnen dẏe rechte voert gaen teghen dat zuden dat is eē tepkē der toecomender tempeesten als beda seẏt Item aurora eñ diluculū be- tepkenen beyde die dageraet eñ oec dit woert mane

Dat xxiij. ca. vande middach

MEridies is geseẏt middach want als die zon midzen inden hemel is so schinet middach te wesen dz is dz die dach half geleden is eñ half toeco mende tusschen den opganc der sonnē eñ den onᵭganck \ofmen seẏt meridies quasi mera dies wāt dan die dach alte mael claer eñ puer is dā voer of naden middage in geliken weder als ꝑll. seẏt Item dese vre vandē middage is heet ste eñ droechste eñ in sinen qualiteẏtē is die middach den somer gelẏcste eñ dat gevalt om vier dingen als om die rech te oppoſicie ẏ sonnen tegen onsen hoef- den dat is wāneer als die zon recht bo uen op onse hoekt schẏnt ofment mit eē re coerden mate vanᵭ sonnen tot onsen hoekde toe bouen Itē dẏe lucht in dier tẏt verwarmt si seer om die menichfou dicheẏt der radien eñ oec om den toe- loep vāden radẏen eñ daer om wort dā die hetten meerre in desen neᵭsten inᵭ wen vāden middaghe wort die schiem eens ꝑghelics lichaems corste eñ van den zudē ten noerdēwaert is die schiem in dien tiden wtgesteken eñ hoe dat die son meer gaet vanden cirkel des mid- daechs hoe dz die schiem des lichaēs verder is als beda seẏt Item die bloe- men eñ die cruden beghinnen indē mid daghe te doxen mer die coernen inden velde eñ die bloemen bestaen machteli ken te ripen . eñ die dꝑeren soeken dan steden daer si inden schiem legghen mo ghen om die hetten der sonnen Itē die slangen eñ die serpenten quetsen meer indē rechten middage eñ sonderlinge alst heet weᵭ is dan des nachts of des mergens of des auonts wāt dan ghie- tē si haer venẏn lichtelicste eñ des mid daechs comē si wt harē holē eñ streckē hem inder sonnen om ᵭ warmten wil

Dat xxiiij. ca. vande auontstonde

VEspera dat is die auontstonde eñ is geseẏt vanᵭ sterren die mē vesꝑ pera hiet die welke des auonts int west te opgaet want dese sterre die ᵭ sonnen volcht als si onder gaet hiet vesperus eñ volget die duysternis als ꝑuido. seẏt eñ wort gehetē vesper serū dz is vā sero seras serare dat is vā sluteē want als de sterre coemt so werdē die doerē gesloteē op dz alle dingē die indē huse zẏn te ze kere wesē zullē . Itē mē seẏt crepusculū dz is i duẏtsche schemerige dz is eē twi

uelachtich licht wanneert niet seker en
is te onderkennen enich dinck tusschen
tlicht eñ der dupsternis \ als plidó. sept
Inden auont wort die dach gheepndt
eñ die radien der sonnen werdẽ dã van
der aerden en wech ghenomen eñ als
die auontstont coemt eñ die zon onder-
gaet soe werden die schiemen des lich-
aems zeer lanck ghetogen Itẽ die bloe
men die mitter sonnen op geloken wer
den die werdẽ mitter sonnẽ onderganc
weꝺ gesloten Item die zweetgater vã-
den lichamen die gheopent waren van
der hettẽ des daechs die werdẽ des a-
uonts weꝺ gesloten als die hetten af la
tet Itẽ die mẽschen eñ die dperẽ werdẽ
des auonts gescict te slapen om dz dpe
walemen eñ die roken in harẽ lichamen
gereso1ueert werdẽ Itẽ die nacht voge
len als die vlen eñ vleꝺmusen eñ deser
gelijc vliegẽ teghẽ den auont wt vã ha
ren holẽ om hoer beiach eñ so lopẽ oec
die woluẽ eñ anꝺ vule dperẽ als rotten
elc daer si mepnẽ wat te beiagen Item
die woluen werdẽ des nachts of des a
uonts voer hondẽ ghekent als si in die
scaeps copen comẽ Itẽ die wakers eñ
anꝺ ludẽ werdẽ des auonts ter muerẽ
eñ op die poertẽ ghesepnt ꝺ die stat te ꝺ
waren voer die dieuẽ eñ voer die vian-
den eñ voer andere misuallẽ eñ die har
deren driuen des auonts thups mit ho
ren beesten Item die arbepders werdẽ
des auonts gesaedt vã eten eñ vã drinc
ken eñ werdẽ geloent eñ te bedde ghe
Dat xxv. ca. vande nacht bracht

Nor dat is die nacht eñ is ghesept
vã nocendo dat is vã deren want
die nacht deert dẽ ogen wãt die nacht
beroeft dz oghe vã sinẽ gesicht Itẽ die
nacht ꝺbercht die verwẽ daer dz oghe
genoecht in heeft die nacht coẽr vandẽ
schiem der aerdẽ wes tusschen settinge
die radie ꝺ sonnen vã ons onꝺgrꝺpt eñ
belettet eñ opneemt tgesicht ꝺ sonnen
vã onsen aensien Itẽ dpe nacht is cout
eñ vucht eñ is den winter gelijc in sinẽ
qualitepten eñ daer om is hi ꝺ rustẽ vã
den dperen bequaem eñ is noot om die
natuerlike werkẽ te volbrengẽ waer af
dz die nacht is een tijt des slaeps eñ ꝺ
rusten op dz die craftẽ die des daechs
geschepkelt eñ ꝺcranct sijn ouermits ar
bept eñ waken dã weꝺ gestarct eñ ꝺga-
dert moghẽ werdẽ eñ op dat die nacht
mit allen nz oneerlaem of lelic welẽ en
sal om dat hi die zon nz en heeft so wert
hi weꝺ ꝺlicht eñ ꝺsiert mit claerhept ꝺ
sterrẽ wãt vãden beroerẽ der sterrẽ wort
die donckerhept des nachts geminret
eñ die lope eñ die voertganc des nach
tes wort daer af onꝺkent eñ die nachte
like dickichept der luchtẽ worter mede
ghetẽpert als albumaser sept Eñ daer
om die wanderende sijn of varende sijn
in die dupsternis vanꝺ nacht die dwalẽ
lichteliken ten si dz haer wech gestuert
wort bijder gelegenthept eñ bijdẽ lope
der sterrẽ Item alle siechept is meerre
des nachts dã des daechs eñ die sieke
wort meer bezwaert inꝺ nacht dã indẽ
dage Itẽ dz epnde vanꝺ nacht wort be
kent bidẽ lange ꝺ hanẽ eñ daer bi weet
men oec dattet bijden dage is Itez die
nacht nadẽ ridderlike wachtinge wort
hi in vier ordenãcien der wakeren ghe-
deelt als beda sept want die eerste wa-
ken int eerste virendeel vãder nacht eñ
die anꝺ in dat ander quartier eñ die dor
de int dorde quartier / eñ die vierde inꝺ

dagheraet. wāt alle tȳt waken ſi inden
borghen eñ indē ſloten wāt altoes vin-
den ſi dat ſi vermiden als die ſelue ſept
Die nacht is altoes veruaerlic behaluē
die voerſept ſȳn vāden wakē den men-
ſchen comē veel dromē eñ fantaſien toe
inō nacht ende alte veel meer dan des
daechs Item die nacht brengt oec veel
dickicheden eñ venȳntheden ō luchten
eñ wort alſo groten verwandelinge en-
de venȳntheyt des nachts vāden rokē
eñ wazemen der luchtē dat die geſielde
dyerē cume leuē ſoudē ten waer dz dye
maen eñ die ſterrē gemoeten mit horen
lope teghen deſer quaethept als albu-
maſer ſept Ītē die nacht opēbaert oeck
dingē die welke men des dages ouer-
mits die claerhept niet ſien en mach als
die ſterrē diemen des daechs nz ſien en
mach deſe openbaert die nacht Ītē die
nacht voedet oec onrepn dyerē wāt dye
beren ende anō wilde beeſten ſculē des
daechs eñ des nachts lopen ſi indē wȳ
gaerden eñ in anderen houen eñ wroe-
tent al om eñ die nacht maect oeck dye
ghene coen ende quaet dadich die des
daechs niet en dorren beſtaen want die
dieuē eñ die moerdenaers duchtē dat ſi
des daechs ghegrepen mochten wer-
den Item het is harde ſorghelȳck des
nachts inō zee te bliuen alſt onweder is
want braeck tſcip ſoe en ſoude npemant
weten werwaert dz hi henen ſoude als
grego. ſept Dat die nacht is onmoelikē
ōterende alle die helfte des mēſchelik-
ken leuēs wāt wi ōteren alſo veel tȳts
al ſlapende als wȳ des daechs doen al
wakende wāt die nacht ontrect ons dz
meeſte deel ons leuēs nadē arbepde te
ſprekē

Dat xxvi. ca. van ſabbot of ſaterdach

Sabbatū is int ghemepn die ſater
dach eñ is een hoechtȳt eñ eē be
ghin der weken om te vierē eñ daer om
inden ſeuenden dach was hi van onſen
here ingheſet wāt god optē ſeuenden
dach ruſtede vā allen wercke etce geñ.
ħ. wāt die ebreeuſchen haddē deſē dach
in alſo groter eren dz npemant onrepn
werck dede op deſen dach pa die hoech
tȳt was daer ſo groot datmē die knech
ten eñ den deernen eñ oeck den dyeren
geboot dz ſi ruſten moſtē eñ men plach
inō ioden huzen optē ſabbate gheen vie
re ontſteken eñ die ſpiſe die hem des ſa
terdages noot was die deden ſi des da
ghes te voren repdē. eñ dat volc toech
des ſaterdages ſȳn beſte clepderkens
aen eñ maectē hē ſchoen eñ aren dā die
leckerſte eñ die beſte ſpiſe eñ twolc ging
dan oec meer te kerken eñ ten tēple om
ſȳn ghebet te ſpreken dā indē anderen
dagē eñ ſi offerden bat eñ vetter offer-
hande dan indē anderen eñ die prieſter
plach dē volke altoes die eeuwe te kon
dighen eñ te prediken des ſaterdaechs
eñ die ſanck eñ die pſalmodie wert dan
hoechliker geſonghē dā in anderē tidē
eñ men plach den volke te ȳbieden dat
ſi nz onnuttelic lopē en ſoudē nv ghens
nu harwaert. wāt het was ȳboden dat
dan npemant bouē duſent tredē nz gaē
en moſten. eñ ſi en moſten oec dā gheen
wapen dragen dan om tlant te beſcud-
den hads noot geweeſt alſt openbaert
machabeorȳ. Die ruſt des moets wert
gefigureert inō ruſten vāden ſaterdach
eñ was pemant die craft eñ gewelt de-
de opten ſaterdach dien moſtmen doot
ſlaen ſonō ontfarmhartichept alſt open

baert indē genen die houte sprockelde
eñ v̄gaderde indē saterdage als die he
re gheboet die welke doot gheslaghen
was vāden volke mit stenē

Dat xxvij. ca. vanď nyeuwer manen

Neomenia in ebreeusch dat is nu-
we maen in duytsche eñ was een
hoechtÿt inden kalenden der maenden
die welke v̄nuwet alle ingesette dingē
Itē dz die heyden dedē int beghin van
den maenden in die eer vā dyana eñ vā
iuno dat dedē die ioden indē kalenden
der maenden totter eren des sceppers
eñ daer ō hieten die beginnen of die be
ghinselen der maenden kalenden quasi
colendo dat is dat si dan oefenende sÿn
als ysido. seyt of vā calo in griex dz roe
pen in duytsch is .want dese hoechtÿt
plach geboetscapt te werdē te vorē mit
trompen ende mit bazunen dattet volc
dan totter hoechtÿt comen soude\ dese
hoechtÿt was seer vierlic eñ edel ende
daer om plachmense te eren mit sonder
lingen ostien eñ daer om volchdē si spe-
cialiken na om te eten eñ te werscappē
indē kalendē mit trompetten eñ mit ba
sunen

Dat xxviij. ca. vanď septuagesimen.

Septuagesima is eē spacie vā lxx.
dagen die welke wtgesteken wer
den vanď dominica diemen septuagesi-
ma hiet al tottē saterdach vā paesschen
eñ hiet sabbatū in albis dz is saterdach
indē witten In desen lxx. dagen werdē
lxx. iaren beteykent indē welkē die vā
ysrahel geuanghen warē in babilonien
bÿdē welken si steeds in droefheydē en
de in rouwe waren mer doe si oerlof na
men vā cyrus dē coninc quamē si weder
doe die lxx. iaren wt waren mit groter
blÿscap eñ mit groter eren In desē lxx.
iaren ď vangenissen vā babilonien wert
alle die tÿt ons leuens te voren betey-
kent alsoe langhe alst in sonden was eñ
in pinen eñ daer ō die misdaet des eer-
sten mēschen mitter pinē die hē gedaen
was leestmen inď kerken indē eerstē sō-
nendaghe doe die septuagesima begon
nen wert waer af dat indē teykē der te
genwoerdiger onsalicheyt die sanghē
der blÿscappen werdē geswegē alsmen
dat alleluya neď leyt eñ die brulochten
ende die hÿliken werdē verscort tot na
paesschen eñ des paesschens wort alle-
luya mitten anderen sangē der vrolich
eyt wederhaelt want ouermits die pas
sie vā xp̄s wort die dienst des mēschli-
ken geslachts v̄licht eñ die pine blÿft al
leen . Eñ daer ō singtmen in die paesch
weke een graduale mittē alleluya want
noch blÿfter eenrehande droefheyt mit
ter gheesteliker vrolicheyt die de kerck
heeft voer dz aflaet der sonden dat die
pine nochtās blÿft gelikerwÿs dz volc
vā ysrahel zeer v̄blidede in iherusalem
vanď vryer wederkeringe mer nz myn
en arbeydet veel ō dye swaricheyt des
weechs also v̄bliden wi die tottē lande
ons vaďs willē ouermits die gracie on
ser v̄lossinge mer wÿ moeten noch wor
stelen voer onse sondē eñ als die septua
gesima des teghēwoerdigē leuens vol
bracht is dā sullē wi blinckē inden wit-
ten in die tegenwoerdicheyt des lam-
mes eñ daer ō singtmē des saterdages
dubbelt alleluya indē wittē wāt als die
arbeyt des tegēwoerdigē leuēs als wi
comē tottē sabbat der ewiger rustē so sul
len wi v̄blidē eñ dan is ons dan weď ge
gheuen een dubbelde stole dat is stola

In enen teyken der droefheyt des te-
genwoerdigen leuens wort indē ingāc
der missen gesongen Circūdederūt me
datmē introit⁹ hiet eñ om dē hope der
wederkeringe so volgen wi na ind̄ epis
tola te lopen in stadio Stadiū dz is een
thiendendeel vā eenre milen eñ om te
arbeyden indē wijngaert des herē saba
oth werden wi geleert vter euangelien
alle dese dingen sijn getoghē vter sum-
men eñ vter sentencien iohannis beleth
wes anctoriteyt vierlic is eñ hoechlick
ind̄ kerken sond̄linge inden officien vā
der kerken te ordineren

Dat xxix. ca. vand̄ quinquagesimen

Quinquasima dat is vijfweruen x.
gheseyt eñ beteykent tijt des af-
laets nader exposiciē eens mans die io
hannes beleth hiet wāt ann⁹ quinqua-
gesim⁹ dat is tvijftichste iaer wert ghe
hieten annus iubile⁹ dz is tiaer vā gra
cien twelc bijden ebreeuschen seer vier
lic eñ hoechlic was want het was dat
iaer datmen die sondē al quijt haelden
Item die quinquagesima beghint indē
derdē dñica of dorden sonnendage van
der septuagesima eñ wort gheeyndt in
den dominica der verrisenis eñ betey-
kent den staet der gracien totter welker
wi wed̄ ghestarct sijn ouermits die wel
daet der penitencien waer af dz die vas
ten der kerkē beghint vāden middel d̄
weken vander quinquagesima eñ leest-
men dicwijl dē vijftichsten salm die wel
ke penitēcialic is Indē dagelijcsen am
bocht bij na in allen vren of in allen ge-
tiden eñ is die psalm der penitēcien die
men miserere mei de⁹ hiet diemen also
dicwijle leest Itē die houdinge des vijf
tighen iaers welc iaer men iubile⁹ hiet
inder ewen oft iaer vā gracien beghint
als die ebreeuschen houdē voer der e-
wen ante legē of voer die wette van ab
rahams tijt die loth sinen neue verlosse
de die doe te tijde vijftich iaer out was
eñ daer om wert hi ond̄ abrahams kin
der vā dier tijt voert aen gehoudē want
indē voergaenden tijt wert hi gheprijst
onder die ewe dat is sub lege alst open
baert in numeris

Dat xxx. ca. vander quadragesimen

Quadragesima dat is een tijt van
xl. dagen als iohānes seyt begin
nende vāden eersten sonnendage inder
vasten totten witten donredage toe dat
men cena dñi hiet doe xp̄s broot sinen
iongheren brack der engelen eñ sadede
ons in welkē auontmael ons beteykēt
wort dat so wye gheestelic volbracht he
uet die vasten d̄ penitencien des tegen
woerdigen leuens die sal int eynde ge-
bruken die zadelicheyt des ewighē be
scouwens Itē die vasten is een tijt der
kersteliker victoriē in die welke wi scar
pelike teghen die sondē schermē dit ge
tal der dagē nemē wi aen tot onser vic-
torien nz alleen bijdē exēpel vā moyses
eñ der ebreeuscher mer oec bijder nauol
ghinge ihū cristi vāden welkē men seyt
dat hi alsoe menighen dach vastede wi
vastē wel ond̄ dit getal dat is ond̄ tghe
tal van xl. daghen \ eñ die vrucht onser
ridderscap of onser victorien wort oeck
getoent onder dit getal welc ghetal be
teykent dat ons alle onse sondē verge-
uen werdē ouermits d̄ vasten dier vier-
tich dagen eñ wi int eynde na volghen
sullen al schermende dat ewige loen \ in
desen getale so offeren ende gheuē wij
gode thienden van onsen vleysch want

wi vasten voer die thiende der drierhõ-
dert dagen xxxvi. daghen\ eñ voer die
thiende der ses daghen eñ der vi. men
die welke ouerschot sỹn vandẽ helẽ iaer
enen dach op dattet inõ sommen gesol
ueert werde ghek voer die thiende des
iaers xxxvi. vãstel dagen eñ vi. vander
vasten der vier tidẽ werdẽ geoffert pro
primicijs dat is voer dỹe eerste vrucht
die wassende is eñ dat doen wỹ op dat
die geẽ die gode offerẽ die eerste vruch
ten ons tỹts inder gelouen der drieuou
dicheyt eñ die de thienden offeren inõ
vervullinge decalogi veruolgen mogẽ
bỹder ghelouen eñ bỹden goedẽ zeden
eñ bỹder waerdicheyt der gheenre die
eerst gewonnen sỹn eñ op dat wỹ oec ỹ-
crỹghen moghen die thiende der ewi-
gher salicheyt\ eñ want quadragesima
dat is die tỹt die wi vasten hieten na val
telauont eñ tỹt is der victorien dair om
seytmen inõ ewangelien vander ridder
scap eñ vanõ victorien ons heren ihesu
xp̃i eñ inden tract datmen inder missen
singt of leest so werden vier geslachten
der aenuechtinghe eñ der becoringhe
bewỹst vãden welken die eerst licht eñ
heymelick is als dỹe nachtelike vrees
danõ is licht eñ openbaer als een schut
dat des daechs vliecht. ¶ dat derde is
swaer eñ opẽbaer als die ghemoete de
monỹ meridiani dz is der duvelyen die
des middaechs regneert ¶ die vierde is
swaer eñ ỹborghen eñ dat is die boot-
scap die indẽ dõckerẽ wãderẽde is ¶ tẽ
tegẽ dese menigerhãde aenuechtinge
werdẽ wi geweernt mitgeesteliker wa-
peninge totter welker die apostel ons
leert eñ noot inder epistelẽ daer hi sept
Vaet ons seluẽ wt geuẽ als dienstknech
ten gods ouermits die wapenẽ õ recht
uaerdicheyt õ craftẽ goods ¶ tẽ onõ al
le tidẽ vãdẽ iaer so is die tỹt vanõ vastẽ
meest edel eñ merkelic wãt het is eẽ tỹt
õ weõleuinghe wãt die aerde die inden
winter alsoe meer als doot was die be-
staet des vastẽ tỹts weõ groen te werdẽ
eñ weõ te leuẽ ¶ tẽ het is een tỹt õ ỹnu
winge wãt die aerde wert ỹnuwet mit
crudẽ eñ mit bloemen eñ die bomẽ wer
dẽ mit louerẽ ỹsciert ¶ tẽ het is een tỹt
õ vruchtbaricheyt eñ õ ontfenckenissen
wãt dãgropet die winlike cracht eñ die
winlike doecht inden dỹerẽ eñ indẽ bo-
men wãt dã alle wassende dinghẽ õ aer
den bloyen eñ dragẽ ¶ tẽ het is die tỹt
kuken te makẽ eñ te nestelẽ wãt dan co
men die tortel duvẽ odeuaers ende die
zwaluen die alle dẽ winter vureemt eñ
gescholen geweest hebbẽ die comen dã
in die leynten eñ maken haer nestẽ mit
groter naerstycheyt ¶ tẽ het is een tỹt õ
medecinẽ eñ õ purgaciẽ wãt dã die hu-
morẽ seer beroert werdẽ indẽ lichaẽ te
gaen eñ daer õ ist dã eẽ bequaem tỹt ter
medecinẽ ¶ tẽ het is een tỹt õ winninge
eñ der bootscappinge wãt dã ist lãt dat
ment eren eñ sayen mach eñ datmẽ die
zee bruken mach eñ daer om plegẽ die
coepludẽ des leyntens te meniger stat
te varen õ haer comẽscap õ der winnin-
gen wil eñ het is inõ vastẽ een goet tỹt
die bomẽ eñ die wỹngaerden te snoyen
eñ te cortẽ die veel ouertallichedẽ heb
ben |het is eẽ tỹt dat die wỹngaert tra-
nen wtgeeft wãt die humoer die dair o
ueruloedich is die walemt vter worte-
len eñ al distelerẽde ydelt ũ haer vãden
telgerẽ die daer gecort sỹn eñ die dragẽ
de vtuyt breect dã wt eñ thoent hair bi
menigerhãde delẽ indẽ geslachte ¶ tez

het is een tijt datmē sayen sal eñ bomen
planten Itē het is een tijt dattet dā nat
neder valt eñ regent wāt dan gaen dye
reghenenachtige sterrē op als hyades
eñ die anď sterren Itē het is een tijt dā
te wanderen eñ pelegrimaeds te varē
wāt dan werdē die stede der heylighen
seer gheuandt

Dat xxxi. ca. vā paesschen
Asscha dat is paesschen Passcha
in griex is passi in duytsche eñ coemt vā
paschin dat is lidē eñ in ebreeusch ist eē
ouerlidinge daer ō dattet lam des paes
schens geoffert wert eñ wert gebraden
gegheten eñ vā hē en wert des anderē
daechs vroech nz after gelaten eñ dat-
tet nz gegeten en mocht werdē dz wert
gebarnt mit haestichedē eñ wert mit la
tuwen eñ mit veriuys eñ mit deruē bro
de ghegeten eñ het wert ůboden te etē
vandē ghenen die nz besneden en warē
eñ vandē onzuueren eñ die ebreeuschē
warē omghegordt eñ mittē voetē ghe
scoyet doe tlam van hē gheheten wert
eñ die ghene diet aten die hielden enen
stock in hoer hant eñ die ůtuut des en-
ghels diet eyndede werter toe gedwō
ghen dz hi die posten vanden huze be-
smeerde mitten bloede des lams want
daer en mocht gheen scade gheschien
daer die posten also besmeert warē Itē
inď etinghe des lams datter gheoffert
was wert dat volc vā egipten geslaghē
doe onse here doer egipten ghinc ende
dat ebreeusche volc wert ůlost vanď wre
der heerlicheyt dier vā egipten waer af
dz gescreuen staet in exoď. dat die eerste
geboren eñ die ouerste wordē doot ghe
slagen ende die primogenita dz sijn die
eerste gewonnē vādē ebreeuschen wor-
den gheheylicht eñ nader etinghe des
lams so wert dat volc vā egipten onge
quetst wtgelaten bijder roder zee die co
lumpne des viers eñ ď wolkē voergaē
de Eñ pharao diese nae volgende was
mit alle sijnre scaren wert verdrenct int
middel vāder vloet eñ ten lesten int eyn
de deden si den here lof eñ eer mit ym-
mens eñ mit sanghe eñ dācten hē vter
maten zeer dat hair viāden ůdrenct wa
ren eñ si also quijt quamē \dese dinghen
werdē al in exodo geseyt al aen enē we
ghe als indē twalefstē derthiendē eñ in
den viertiendē capitel eñ daer ō hebbē
si daer noch inder memoriē alsmen dair
twe ůdoemde luden hebbē diemen ont
liuen sal datmē den enē des paesschēs
doot eñ den anderen laetmē quijt ende
dat is der ghedenckenis dat die van e-
gipten ghedoot worden inder zee ende
die ebreeuschen verlost werden alst opē
baert mathei xxij. Item dese paesschen
der ioden was een ghelikenis ende een
figuer des paesschens vanden kersten
in welcken paesschen alle die vercoren
vrienden goods ůlost sijn vāden dienst
der duuelen ouermits den bloede des
onbesmetten lams die afhaelt die son-
den der werelt bijden welken si maken
enen waren ouerganck vanden vleysch
totten gheest ende vāden oudē mensch
totten nuwen vander duysternis totten
licht vander werelt totten hemel van-
der figuren totter waerheyt ende van-
den dienst totter vryicheyt der glorien
der zonen goods Ende daer om is dye
paesch dach een tijt der blijsappen en-
de der vrolicheden ende is een tijt der
nuwicheyt ende der vernuwinghe/ en-
de is een tijt der goedertierenheyt en-

de der vroliker sadinghe want die sonē
der verrisinghe werden ghespÿst nz in
den ouden ferment d̄ quaetheydē\ mer
inden deruen brode der clarichеyt en-
de der waerheyt wÿ vieren altoes onsē
paesschen opten sonnēdach \in die leyn
ten als die maen vol is wÿ vierenen op
die sonnendach om dye waerdicheyt d̄
verrisenisse ons heren Item wi en vie-
ren altoes nz den paesschen als die ma
ne xv. dagen oudt is mittē ioden op dat
wi nz en doen als die ioden doē Itē on
se paeschen ruym ghenomē strect hem
tot veel dingen eñ eerst totten palm da
ghe twelc ghemeynliken hiet bloyen-
de paesschen daer om dz wi dan in dien
dage groene risen dragen in onsen han
den wāt onse here in dien dage mit pro
cessien mit telgerē eñ mittē risen ontfā-
gen is Item desen dach is gepriuilegi
eert in dien dat die kinderen van ysra-
hel dies daechs onder yosue droechs
voets ouer die iordaen quamen eñ qua
men aen die eynden des lands vā belof
ten eñ aten vanden eynden des lands
vā chanaam eñ vluchs onbracker dz he
melsche broot dair si mede geuoedt wa
ren ind̄ woestinē xl. iaer alst openbaert
yosue ij. Inden seluen dach als doe die
palm dach was werp onse here die cof
ten eñ v̄coften vtē tēpel eñ is eerlic ont
fangē mit riseren eñ mit palmē vand̄ o-
liuen Item tot paesschen hoert oec die
dach des auontmaels die welke als io
hannes beleth seyt gepriuilegieert is
in vieren in v̄soeninge der gheenre die
penitenci doen eñ wed̄ keren totter ker
ken die welke vander kerken gesloten
werden indē daghe alsmen die asschen
neemt ouermits rechtuaerdicheyt en-
de werdē indē daghe des auontsmael
als een witten donredage ouermits ōt
fermhertichеyt in die scoot der kerken
weder ontfangen eñ daer om indē vÿf-
ten daghe makede onsen here god wtē
wateren visschen eñ vogelen eñ dat een
deel seyndede hi der goluen vāden wa
ter wed̄. ende een deel seyndede hi ter
luchten wāt onse here scheyt die quade
die genoecht hebbē inden vleyschelikē
dinghen vandē goedē die inden hemel
gheglorificeert sÿn Dat ander priuilegi
is inder eyndinghe des oudē offers eñ
ind̄ institucien des leuendē sacramēts
inden outaer wāneer dat die vleyscheli
ke ghewoente v̄keert is in die hemel-
sche eñ die gheestelike gewoente Itez
dat derde priuilegi is inder cōsecracien
des heyligē olÿs \ eñ des crismen daer
die kind̄ mede gekorstent werdē eñ dye
oude luden mede geolÿdt werden als
si so cranc werdē dat si steruen wanē In
den seluen dage wortet crisma geconfi
cieert eñ gemaect vā olyen eñ van bal-
samen daer die kind̄ mede ghekerstent
werdē vāden minre priester indē schey
del vāden hoefde eñ vādē meerre prie
ster als vāden bisscop int voerhoeft als
ind̄ v̄minge Tvierde priuilegi is ind̄ be
wisinge des gheboods ons herē eñ dat
geschiet ind̄ wasschinge d̄ voeten eñ ind̄
voedinge d̄ armer eñ ind̄ blotinge eñ in
der reynighinge d̄ outarē Itē tot onsē
paesschen hoert wed̄ die goede vridach
wāt onse here is daer in ghepassÿt om
welcke passie alle die and̄ vridaghen in
eren ende in waerdicheden houden sal
Men viert desen goeden vrydach dye-
men dies parasceues hiet mit droefhei
den ende mit rouwen al ist datmen dye

ander passien der heyligen mit blÿscap
pen viert want die heylighē na hoerre
martelien vlieghē si opten hemel mer
crist? clam neder ter hellen wāt hi brack
die duysternissen eñ leidede die heiligē
wt eñ des derdē daechs verrees hi eñ
thoende hem seluē leuēde eñ daer om
verblidē wÿ dan sondlinghe zeer als io
hannes beleth sept Item die priuilegien
vā desen dage warē die offeringe van
cristus die berouinghe der hellē die ver
winninghe des doots eñ die oetmoedic
heit des duuels die tghebot des doots
hadt openinghe des paradises vlossin
ghe des mēschen ontslutinghe eñ open
baringe der scriften eñ eyndinge alre fi
guren eñ daer om seyde hi inden cruce
het is voleyndt of volbracht zce. als on
se here sprac Cōsummatū est etce. Item
totten paeschen hoert oec die paesch-
auont diemen den heyligē sabbat hiet
of saterdach. wāt in dien saterdage cris
tus die welcke is heylich der heyligē
rustede alle dien dach indē graue In de
sen daghe vercÿchtmen dat nuwe viere
eñ wort gebenedÿt eñ wort vwaert om
die paeschkaers mede te ontstekē daer
na wort die paeschkaers op gericht \eñ
wort uā enen dpaken gebenedÿt eñ ont
steken eñ wperoeck inder kaerssen ghe
druct tot eenre manierē vā enen cruus
daer na als die lessē gelesen sÿn so gaet
men mitter processien om den vondt te
cōsacreren eñ alst doepsel gemaect is so
keertmen weder om die misse te doē\ eñ
alle den dach so wort dat ambocht mit
eenre corter vesper geeyndt op dat dpe
neophiti dat sÿn die ghene dpe nuwelic
gedoept sÿn gheen vdriet hebbē en sul
len tottē godliken offici wāt sÿs onghe
woen sÿn eñ alle die weke vā paeschen
is voert vierlic eñ hoechlic welc eynde
geeyndt wort indē belokē paesch auōt
allmen dz alleluya dubbeleert wāt het
betekent die toecomēde vrisenis ō hei
ligen inō welker die gene die vercoren
sÿn mit eenre dubbelder stolen versciert
sullen werdē vandē welkē men sept in a
pocalipsi. si sullē mit mi wanderen indē
witten zce.

Dat xxxÿ. ca. van pinxter

PEnthecostes dat is pinxteren eñ
was een hoechlike feest bÿden e
breeuschen alst nu ter tÿt bÿ ons is eñ is
die vÿftichste dach vā paeschen gheli
kerwÿs dattet volc vā pstrahel indē vÿf
tichsten dach vā paeschen twelc si vier
den in ramasca quamē tottē berge van
syna eñ namen daer die ewe alst open-
baert exodi xix. Also is indē vÿftichten
dach vanō passien xpi den apostolē dpe
heylige gheest gegheuē in vierigē ton-
ghē op dz si soudē connē sprekē in allen
tongē mit soeter sprakē eñ barnē soudē
inō minnen der caritatē Item penthecos-
tes wort gesept van pentha dat is vijne
eñ vā coste dz is vā thienē dz maect te sa
men vÿfweruē thien dz is vÿftich alsoe
datter l. dagē sÿn tusschē paeschen eñ
pinxter eñ werdē ondschepdē bi vÿ. we
ken ō die seuēvoudige graci welke gra
ci den gelouigē mēschen ghegeuē is in
die toecoemst des heyligē geests Item
dpe tÿt bÿ pinxteren is een tÿt der rid-
derscap ende der womichept want dan
pleghen dpe nuwe ridderen ghemaect
te sÿn mit enen riem eñ mit enen swaer-
de omghegordt te werdē eñ is oec een
tÿt der zuuerhept eñ der droecheit wāt
dā schÿnt die son zeer hete opt aertrÿc

eñ ỹteert die ouerluoedicheit ende die glathept der humorẽ eñ alſo brengt die tỹt vanden iaer zuuerhept in eñ broech ept Item het is een tỹt der blỹſcappen eñ der wolichept wãt dan leuen die vo gelen eñ die dperen in groter minnẽ eñ is eẽ tỹt der groenichept eñ der ſoetich ept wãt dan ſỹn die crudekens groen eñ die boſſchen hebbẽ veel loueren eñ dan is die tỹt zoet van roke eñ van luchten want dan geuen die bloemen vandẽ ho uen vãden boſſchen eñ vãden wỹngaev den wt ouer al hozen goedẽ roke eñ het is dan enen tỹt der ſoeticheyt eñ ỏ ſma kelicheyt want dan in dien tiden verdu wet die hemelſche hetten die vuchtich ept indẽ bloemẽ eñ ỏkeertſe in ſoetiche den\ eñ daer om is die tỹt bequaem ter morwinge enich dinck morwe te makẽ waer om dat die bpen dan die crudẽ eñ die bloemẽ ſeer oefenen als ariſto. ſept dat dat hoenich twelc des lepntens tỹt ghegadert wert vãden bpen veel puer re ende ſoeter is dan thoenich dat des herfſts ghegadert wort Itẽ het is een tỹt der ripichept wãt in warmẽ landen iſt dan die tỹt vanden bouwe\ eñ daer ỏ hietet die tỹt ỏ nuwer vruchten int boe ke vanden ghetale want men plach te gebieden datmen brode offeren ſoude vãn nuwẽ coern in die hoechtỹt vã pỹnx ter eñ is dan een tỹt dattet ouer al goe- de wepe eñ graſes gadinghe is om die beeſten ſat te maken wãt dan werdẽ al le dperen als paerden copen eñ ſcapen vette inden grale| eñ het is dan een tỹt der koenichept eñ der moedichept wãt dan vanỏ indruckinge der hettẽ vãder ſonnen wort colera ontſtekẽ vã wes on- ſtekinge die grãſcap eñ die koenichept wort dan bỹder herten inden dperen ỏ wect want die tỹt is den coningẽ meeſt ghewoen dat ſi dan hozen volc gebiedẽ ter heerwaert tegen hare viandẽ te rep ſen te oerloghen eñ te vechten.

Dat xxxiỹ. ca. vander ioeden hoechtỹt ghenoemt ſcenophegia

Scenophegia is een hoechtỹt ỏ io den welke hoechtỹt eẽ vaſticheyt der tabernaculen ghehieten wert \dpe gheuiert wert inder ghedenckenis der vorderniſſe ende der ontcommeringhe wanneer dat die ghene die van egiptẽ ghinghẽ inden tabernaculen woenden als pĥilozus ſept Scenophegia wort ge ſept van deſen woerden ſcenon dat een grier woert is ende betepkẽt alſo veel als een tabernakel in duptſche deſe ho echtỹt wort altoes inden ſeptember ge viert als wanneer dat coern al vlament was ſoe offerden ſi den here van allen coern thienden eñ waren dan ſpecialikẽ in woechden eñ in blỹſcapen ende beſta ken ende beſtropden haer huſen mit lo ueren ende mit gras ende mit anderen groenen dinghen eñ mit ſconen bloemẽ ende ſi broeghen appelen vanden ceñ- boem in hozẽ hãden eñ ander ſuuerlike vruchten eñ indẽ thiendẽ dach ỏ ſeluer maent eñ inden ſeluẽ daghe ſo vierdẽ ſi drierhande feeſt ende hoechtỹt als die feeſt ỏ repnichept eñ die feeſt ỏ peniten cien eñ die feeſt ỏ bedingen wãt indẽ ſel uen dage die ouerſte biſſcop ginc in mit ten bloede eens roods calfs eñ repnich de ſcã ſcõñ eñ daer ỏ hiet hi dach ỏ rep nichept eñ indẽ ſeluẽ dach vaſtede tfolc voir die miſdaet des calfs inỏ woeſtinẽ eñ daet ỏ hiet hi die dach ỏ penitẽcie eñ die ſelue hiet die dach ỏ bedinghẽ want

in dien daghe hoerden si dat hem god goedertierē was eñ bij opten ouergāck des calfs ind woestinen om dattet calf ouer ghetreden had eñ hadde misdaen inder woestinen

Dat xxxiiij. ca. vander wijdinghe des tempels of kercsmissen

Encenia is een wyinghe des nuwes tēpels. cenon in griex is nuwe in duytsche Dese hoechtijt plaghen die ioden in menigerhande tiden te vieren na dien datmen den nuwen tempel tymmerdē of een tēpel die getimmert was vā nuwes weder te v̄maken alsmē leest dat iudas machabeus enen tēpel wyede eñ v̄nuwede i. machabeorū iiij. Die kerke hout oeck feest der wyingge als die bisscop die kerck om gaet eñ bewyet die kerke mit gebenediden water Ende die bisscop scrijft een dubbel a. b. dwers ouer den estrick vand kerck ende teykent die wanden vander kerken mitten crisma eñ bestrijctse daer mede eñ barnt wieroeck eñ een speci diemen thymiama hiet eñ is wel rukēde tot v. stedē des outaers eñ sluter reliquien dz sijn heylichdommen inden outaer ende metselet tgat weder toe eñ versiert ende cleedt die outaren Item die bisscop plach desen kerkē die hi wyede vordel ende aflaet te gheuen ende daer toe te setten allen menschen die daer quamē mit berouwenisse van hare sonden

.Hier beghint het tiende boeck ende spreect vāder materien eñ formen of gedaenten

Dat eerste ca. vander materien

Ist volbracht is vādē proprieteytē des tÿts eñ der delen des tÿts so salmen nv werkē eñ leren vandē binnenstē eñ vandē materialikē creaturen als vandē elementen eñ van den genen die vāden elementen materialiken gemaect werdē wāt die materi eñ die form eñ sÿn beginselen alle lichamelics dings Item vanď enicheyt der materien eñ vanď beroeuinge der formen en is anders nz dā v̄derfnis alles dings eñ die materi is contrari ď enicheyt eñ is ongelÿc als dair gheseyt wort Die materie is also veel abelre ter ontfangnis der formē hoe vele die natuer hoger eñ subtÿlre is eñ hoe dat si dichter eñ vaster is eñ aerdigher is eñ hoe dat si verder vanď naturē des hemels is hoe dat si crācker is ter ontfangnis der formeliker indruckinge als geseyt wort int boeke vāden vÿf substācien \eñ dz eygen heeft die materie als daer geseyt wort als die form te nemē eñ nz genomen te werdē te houden ende nz gehouden te werden Itē tbeghin des onderscheydens der deylinghe ende der verureemdinghe ende der verwandelinghe is die materi inden winlikē dingen alsmen seyt vÿ. methaphisice\ wāt datter winnende is en scheelt niet van datter ghewonnen is dan naď materiē Eñ daer om daer dz winnende is of die materi daer sÿn dz winnende eñ datter ghewonnen is \inder substancien substācialiken een dinc eñ oec inder naturen als inden dinghen diemen nz scheydē en mach so is die materi die sake der ondeylbaerheyt vanden dingē als aristo. seyt iÿ. methaphisice\ dat die deylinge der specien is per indiuidua nader naturen eñ niet nader formē Indiuidua set ic voer dingen diemen nz scheyden en mach mer nochtās beteykent anďs ende ic en kans tot genen sin brenghē Itē die proper materi eyghent haer seluen een proper form toe \ als gheseyt wort in thiende boeck methaphisice want nader substancien eñ na twesen onder een re formē is een materi ende onder veel formen ende veel materien Itē die materi der meysters in phÿsiken ende dye sake der stedeliker grootheyt is eē materi sonder eynde \ende is een onďwerpinghe inder metinge der stedelicheyt ende der grootheyt waer om dattz nz ghedeylt en mach werden dan naď metinge ende nader grootheyt des dings dat hem onder ghewoꝛpen is Itē dye materi is sonder eynde of wāt si altoes dueraftich is of wāt si enen appetÿt heuet tot oneyndeliken formen ende dair om \om die determineringhe hore begheerlicheyt ende meyninghe of neyghinghe totten formen die sonder eynde sÿn soe wortse sonder eynde ghehieten \ende niet dat haer virtuut yet sonder eynde is ende niet ghemeerret als dat si niet bedwonghen en is of geperset als is die godlike virtuyt \ eñ daerō seyt plato dz die materi vloyt sonď eynde ten si dat die form die lopinge stopt

Eñ daer om die lichamen die veel hebben vanō materien eñ luttel vāder formen wassen veel alst openbaert indē bomen eñ daer om hebbē die benē luttel voelens \wāt si hebbē veel der materiē eñ der aerdicheyt als auicēna seyt wāt in der materien sculd eenre hande doē de craft die welke is eē volmaecte craft eñ dese craft is gemeyn twe contrarien waer af so wanneer die craft ghelepdt wort totter daet eenre formen soe begheert hi thans te wesen onō die cōtrari form als dese craft die haer gemeynliken heeft tot coudē eñ tot hettē wanneer dat si doende mitter daet is onder dat coude so begheert si vluchs te wesen onder dat contrari wāt gheen form der dingen die corrumpeerlic sijn ende winlic en mach genoech vervullen dpe craft die werkende is inō materiē si en moet altoes begeren vervult te werdē ouermits eenre ander formē eñ daer en mach gheen anō form in gebracht werden als si wanhoept is dā ouermits ō corruptien der tegenwoerdiger formen na dien dat die inghelepnde craft des werkers die tegenwoerdige form alsoe wect si die werkende form totter cōtrarier formen eñ gheeft hoer allepnclken volcomēre te wesen thent si wort onder dat alre volmaectste wesen der formen Dese eñ veel andere proprieteytē heeft die materie die welke hier alte veel ware te ȳtellen nochtans soeket bouen int achtende boeke vanō goetheit ō werelt

Dat ȳ. ca. vander formen

Ten proprietepten ō materien die thans vertelt sijn vlichten eñ openbarē die proprietepten der formen die welke als aristo. seyt int boeke vāden vȳf substancien is also meer als een licht ghevende eenre ygheliker formē scoenheit wesen eñ tepken als een licht dat ō materien ingestort wort cranck eñ doncker al nedergaende nader begrypelicheyt der materien Item die form is een onōscheyt mitten welken wat vāden wattē scheelt als die selue seyt Item der formē sommige is essencialic dat is weselic eñ sommige is toevallic Die weselike forme is dese die der materien toe coemt eñ volbrengtse ende becoemt eñ overdraecht mede totter volmaectheyt enichs dings eñ als die geset is so wortet dinck gheset eñ als die materi verderft is so en worter nz vanō substancie des dings gevonden. waer af datmen in phisicis seyt Die form mitter materi en is een sake alre toevallē mer die toevallike form en volbrengt die dingē nz noch en maectse nz als geseyt wort vijf methaphisice mer een ygelike toevallike form behoeft eēre substācialiker formen die welke is eē toevallike sake Item alle form is simpelre eñ werckeliker eñ oer edelre dan die materi eñ daer ō als aristo. seyt int boeke vāden dperen Die form heuet haer als een man. want si mach veel materien makē wāt die man mach veel wiuē vruchtbaer makē. wāt nader behoeften ō formen die welke ō materien in te druckē is so moet die materi berept eñ geordineert wesen. want sal vanō materien der aerdē vier werdē so moet die aerde verslubtȳlt werdē ende gepuert eñ si moet simpelre werden eñ ist vkeert soe moetet vkeert weō om wesen Item die form opēbaert die materi \die materi en mach npmmermeer mitten sin gesien werdē dā een substan

cialike of een toenallike form dā bȳden wech des berouens gelikerwȳs dz een donckernis gesien wort niet siende Eñ gelikerwȳs dz een swighinghe gehoert wert nz horende enich gelupt als calci dius sept ouer platareū eñ ouer dat cō ment opt eerste van methaphisica / die materie is die sake waer om dz wi qua-liken sien die gescapen dingē want het en is geen dinc gemeynre eñ nochtans en is gheen dinc onedelre dā die mate ri is want die materi en wort nymmer-meer gheslen sonō form noch die form en mach oec nz gesien werdē ten si dat-se ōgadert is mitter daet der materien eñ daer meest is vander formen daer is minste vanō materien als gheseyt wort iij. methaphisice eñ alsoe ōkeert Daer meest vanō materien is daer is minste vanō formē .eñ hoe dz een dinc grouer eñ onpuerre is hoe dattet onedelre en-de donckerre is /hoe dattet meer verre vanō edelheyt der formē is Item van-den formen is sommige geestelic eñ sō-mighe lichamelic eñ die gene die licha melic is die is sommige hemelsche eñ sommige vāden elementen /eñ die he-melsche form is also werkende dat si ō vullet alle den appetȳt hare materien eñ daer om ō die tegēwoerdicheyt ha-re formē die de hemelsche natuer vol-brengēde is eñ alte mael volmakende so en mach die sublstāci des hemels nz ōderft noch ōvult werden mer si heeft billiker die in enen ewigē wesen behou den bȳ hare formen die welcke in hare daet volcomēste is /eñ die form die van den elementen gecomen is en mach al so groten macht nz vervullen eñ hare materien noch harē appetȳt nz volbrē gen eñ dair om laet sȳt der materialiker machten datter onvolcomen is waer ō dat si altoes een nuwe form begeert eñ daer ō sȳn alsulke lichamen altoes cor-rumpeerlic nader machtē te sprekē .eñ dicwȳle oec der daet Want hoe dat die form edelre eñ gheestelikér is eñ vanō condicien eñ vanō manieren der materi en meer geschepden eñ afgetoghen is hoe dat si werkeliker eñ crachteliker is alst openbaert indē ōstandigen der wel ker sinbstanci nz en hangt vanō materiē als geseyt wort in iij. de anima int der-de boeck vanō sielen Inden genen dye materie hebben en is gheen ōstant mer nochtans en volge ic nz die enghelen en hebbē een materi in hare formē mer of dat wesen der enghelen ghemaect si vanō geestelikér materien eñ formē of niet Dat salmen voer waer houden dat die sublstancie vā hē dat is der lichame liker dingen alre simpelste is ende alre werkelicste gheliker wȳs dat die geeste like form werkeliker is dā die lichame lic als albumaser seyt want nader aen-scouwinge der materiē so is die form e-del eens ygelics die gemengt is eñ die form des elements is noch edelre en-de die form des hemelschen lichaems alre edelste Item die gheestelike form gaet alle desen formē bouē onlichaem-lic /inder edelheyt eñ inden werke ist in den enghelen oft ist inder sielen eñ dese geseyde dingē sȳn nv genoech vanden proprietepten der formē eñ der materi en na dien dattet tot desen werckē be-hoert

Dat iij. ca. vanden elemente

Elementum dat is een element eñ cōstantin⁹ seyt Dattet element is

dat ſimpelſte eñ dat minſte partikellen
eens geco̅poneerden lichaems eñ men
hietet dat alre minſte als tot ons want
ten wort inden ſin nz vernomen of ghe-
noelt want het is die minſte eñ dis laſ-
te partikel inder reſolucien dat is inder
ontbindinghe des lichaems als ſi dye
eerſt was inder co̅poſici dat is inder ma
kinge Item ſept dattet partikellen ſim
pla is vanden gheco̅poneerdē lichaem
niet wantet een ſimpel element is ſonō
enich maeckel \ mer wantet nz en heeft
enige delen die makende ſijn eñ die in-
der ſpecien eñ indē ghetale ſchelen als
ſommige lichamen ſijn dye ghemengt
ſijn \ alſt openbaert indē metallē ō wel-
ker delen ſchelen wāt ſommige deel is
lucht ſommige aerde eñ alſo vandē an-
deren mer een ꝑgelic deel des viers is
viere eñ alſo vandē anderē Item ſept e-
lementum alſo meer als plementū als
plido. ſept van ple twelc materi is alre
lichamen eñ alſo meer alſt eerſte fonda
ment eñ ſommige ſeggen voir elemen-
tum eleuamentū dat is oph effinge of
alimentum voedtzel \ daer om dat alle
lichamen gevoedt werdē eñ ghemeer-
ret vanden ghedaenten der elementen
Item het ſijn vier elementarige qualitey
ten dat ſijn vier gedaenten der elemen-
ten vāden welkē die twe werkende ſijn
als hette eñ coude \ eñ twe lidende als
droechept ende vuchticheyt . van deſē
ſcrꝛftmen voer int vꝛfte boeke Item hoe
veel dat ſi onderlinge contrari ſijn dese
vier nochtās ouermits die inuloopinge
des hemels eñ der planeten werdē ſijs
eens in horen daden eñ werdē weō ter
eendrachticheyt gebracht wāt tfuer eñ
die lucht ſijns eens inō hetten al iſt dat
ſi ſchelen inder droecheyt eñ inō vuch-
ticheyt mer die lucht ende twater ouer
dragen inder vuchticheyt mer ſi diſcor
deren inō coutheyt eñ dat water eñ dye
aerde ouerdragen inder coutheyt. mer
ſi ſchelē inō vuchticheyt eñ inō droech
eyt Item tfuer eñ die aerde ſijn twe ele
menten die verre vā malcanderē ſtaen
nader geleghentheyt ouerdragē inder
droecheyt mer ſi ſchelen inder coutheyt
wāt die aerde is ſubſtancialikē cout int
alre beſte \ dat is dat ſi qualiker couder
mach werdē dan ſi is eñ tfuer is weſeli
ken dat is in allen ſinen weſen hete int
ouerſte dz is dattz qualiker heter mach
werdē dant is . wt deſen vier elementē
ſijn die twe die edelſte alſt vier ende die
lucht \ want ſi ſijn puerre eñ lichter van
ſubſtācien dan die anō Eñ daer om van
den center totte circūferencien hebben
ſi een beroeren eñ ſi werdē natuerliken
opwaert beroert ende deſe twe trecken
haer edelheyt te ſamen als totter werc
kinge eñ totter ſubſtancien om dat ſi dē
hemelſchen lichaem alſo na ſijn vāden
welken ſi haer influenci dat is haer in-
uloopinghe der beroerlicheyt eñ ō craf-
ten ontfangen want die hemelſche vir-
tuut inuloopt eerſt optē ſpera des vuers
eñ ouermits den vuere op den ſpera ō
luchten eñ daer om ſijn deſe ȳ. elemen-
ten hoger dan alle die andere nader ge
legentheyt eñ abelſte naden lope of na
der beroeringhe eñ ſubtijlſte nader ſub
ſtancien claerre eñ meer doerſchinende
nader vormen \ eñ doechdelicſte naden
werke Het ſijn twe neēſte elementē als
twater eñ aerde eñ ſijn natuerlikē ſwaer
re dan die twe ander eñ hebben neder-
waert haerberoerē vāden circūferenci

en totten cẽtrum bÿder v̊gaderinge der
delen eñ sÿn dicke eñ plomp bÿd̊ dich-
ticheyt eñ sÿn grouer dan die and̊ twee
eñ materialiker hebbẽde meer vander
materien dã vander formẽ Eñ om dz si
also doer verre sÿn vãden spera des he
mels der beroerliker crafcen soe en sÿn
si den hemel niet also onderdanich als
die eerste twee eñ die elementen en sÿn
nÿmmermeer soe ledich mer si sÿn ÿm-
mer altoes inden doen eñ indẽ liden ste
deliken want si en rusten nemmermeer
vander winninge eñ vand̊ beroeringhe
eñ die aerde al ist dat si rust vand̊ beroe
ringhe /nochtans en heeft si nÿmmer-
meer rust of aflatinge vand̊ daet of van
den wercke eñ gelikerwÿs dat si nz le-
dich en sÿn vand̊ daet also en sÿn si niet
ledich of ÿdel vand̊ v̊scieringe want eẽ
ÿgelic element heeft sÿn v̊scieringe als
tfuer heeft die sterren die luchte heuet
tgheuoechelt\ twater henet al datter-
swemt / eñ die aerde heeft datter gaet
als beda seÿt vãden welckẽ sommighe
dinghen te segghen sÿn mitter hulpen
ons heren

Dat iiij. ca. vant vuer

Tfuer is een ruÿm lichaem \ eñ is
heet eñ droghe int leste als cõstan. seÿt
eñ natuerliken begheert dat vier te sit
ten op die lucht \eñ mit gewelt wortet
ind̊ luchten ende ind̊ aerden gehouden
eñ alleÿncsken laetet dÿe morwe lucht
vã hem als ÿsi. seÿt Dÿonisi⁹ roert die
proprieteÿten des viers inder engheli
ker ÿerarchien als indẽ xÿsten ca. eñ seit
Dat dz vier is een sinlic of gheuoelic li-
chaem dat veel hoger eñ subtÿlre is dã
alle die ander lichamelike dingen eñ is
der gheesteliker naturen naest /eñ daer
bi bewÿstet sÿn werck ongeliker dan al
le die ander. Tfuer is in allen dingẽ eñ
bi allen dingẽ ist gecomẽ hẽ seluẽ te ge
uen eñ en wort vã hem allen nz af ghe-
daen noch v̊dreuen nochtãs ist v̊borgẽ
onbekent onmetelic onsienlic ende also
meer onlichamelic eñ machtich/ eñ be-
roerlic tot sÿnre propere werckinge ge
uende hẽ seluen alle gaderen die hẽ ge
naken / alle dinc beroerende hẽ seluen
v̊nuwende eñ is een harde alre naturẽ
eñ v̊lichtende eñ claer ond̊kennende on
derscheÿdende eñ wed̊springende ned̊-
waert voedende eñ opwaert voedende
scarpelic wãderende etce. Dese eñ veel
andere woerden bescrÿft sinte dÿonÿs
Item noch sÿn dair and̊ leerrers die dz
vuer bescriuẽ wattet is na sÿnre substan
cien virtutẽ eñ na sÿnre werckinge waer
af dat wi hier setten willen op dese stat
totter rechter v̊claringe der voerscreuẽ
woerdẽ die woerde des cõmentatoers
Tfuer heeft die hoechste stat vã alle dẽ
elementen. Eñ dat is daer om wantet
lichter is inder naturen eñ daer õ seÿt-
men dattet alre hoechste is wãt het en
heeft ghene wichte eñ het soect dz ho-
ghe eñ is bouen allen dinghen eñ wat
lichamelic is sond̊ hem dat is natuerlic
ond̊ hem eñ het heeft die puerste eñ die
subtÿlste materi vã alle den elementen
eñ wordt gehietẽ also meer onlichame-
lic wãt om der subtilicheÿt sÿnre substã-
cien en wortet mittẽ sin nz ghesien sond̊
openbaer substãcie eñ daer õ seÿt hi oec
dattet veel gesien wort wantet d̊ ghees
teliker naturẽ naest is wãtet viere wort
also meer als tmiddelste ghesien onder
die sienlike eñ onsienlike dingen eñ in al
so veel alst die nedersten roert so ist on-

lichamelic mer in alsoe veel alst den o-
uersten genaect soe ist lichamelic Item
tfuer heeft een werkeliker natuer dan
enich vanden anderen elementen eñ is
inden werken starkerre eñ daer om wor
tet onsienlic gesept want sijn ötuut ende
sijn werckinghe wasset sonder epnde ist
dat die materi sonder epnde is want al-
so langhe als die materi substanci heeft
so en ghebreket tfuer niet mer het was
set altoes Item tfuer heeft die heyme
licste eñ öborghenste materi eñ daer om
hietet öborghen \wāt sinlic en macht in
sijnre materien niet gesien werdē Men
sept dattet onsienlic eñ onbekent is wāt
die materi en mach mittē sinnz begre-
pen werden sonder substanci eñ wattet
oec is in sinen wesen of in sijnre substan
cien dat wort nauwe bekent inden ver-
stande Itē het heeft een edelre virtuut
eñ natuer dan die ander eñ daer ō hie-
tet edel eñ machtich bouē hē allē want
inden viere is theghinsel der beroerli-
ker virtuten want het beroert hē seluē
eñ die ander eñ en wort vā nyemant be-
roert dat beneden hē is Itez het heeft
claerre natuer dan alle die nederste wāt
men sept dattet verluchtēde is wāt mit
sijnre claerhept alle dinghen ölicht wāt
die blinckende radien des vuers schinē
buten wt mer si werdē ombecket .want
dye radien werden anderweruen ver-
borghen totten heymeliken scoot hare
substancien als si weder ghebracht sijn
tot horen sinnen Item tfuer heeft dye
scarpste eñ die doerschietenste virtuut
vanō subtilicheyt sijnre substācien waer
om dattet hiet scarpelic gaende wāt dz
beroeren sijnre propeerre virtuten gaet
in eñ schiet doer alle dinghen sonō weō
stoet Item tfuer openbaert sijn selues
doecht eñ der ander want hem seluē o-
penbarende openbaertet die ander die
hē tegen gewerpen sijn eñ daer ō hietet
openbaerliken claer onōschaydē eñ onō
deplende het heeft macht die nederste
tottē ouersten te trecken want die ma-
teri daert in werct al dunnende schept-
sele ende trectse opwaert ouermits die
craft sijnre hetten waer omme datmen
sept dattet nederwaert voedende is eñ
opwaert treckende Itē tfuer heeft een
vernuwende doecht eñ cracht want al-
le dingen werdē oudt eñ gebreken of ō-
gaen die mitter vuerigher crafren niet
behouden en werden alst opēbaert indē
ouden indē welkē die natuerlike hettē
gebreket Itē het heeft een ōwandelen
de craft want alle die materi in welker
al doende verwint eñ verkeert eñ ōwan
delt in sijnre ghedaenten eñ daer om ist
begripende eñ ōwandelende want als
tfuer die materi begripende is in wel-
ker materien het werket so en latet die
materi nz after mer al öterende ökeert
se in sijnre gelikenis eñ begripende en
wortet nz begrepen \wāt alst dat öteert
is daer tfuer in werket so springhet eñ
keert weder in hē seluē eñ daer om hie-
tet springhende Itē tfuer deplt sijn vir
tuut eñ sijn natuer eñ gheeftse enē yge
liken sonō verminringhe wāt gheliker
wys alst wt ghestort wort soe en wortet
nz ghemeerret eñ wanneert ontfangē
wort so en wortet niet geminret Item
tfuer heeft virtuut een dinc te suueren
want het suuert eñ repnicht die metal-
len die vanden scueben eñ vanden roest
öteert werdē eñ het kan oec die smaken
eñ die humorē ōwandelen eñ ōanderen

wāt het coect eñ v̄duwert die oueruloe
dighe raeuwe humoren inden lichaem
eñ v̄teertse eñ maectse gesont Alle dese
gelikenis heeft hi voer eens geseyt eñ
dat vuer is drierhande of die speci des
vuers is vāden philosophen drierhan-
de bescreuē of genoemt eñ is licht vlā-
me eñ cole eñ hi seyt ald⁹ Ignis est lux
flāma ignis et carbo Dat is dattet tfier
is een licht eñ een vlam des viers ende
een cole eñ tfuer is een licht in sinē spe-
ra eñ is een vlamme inder materiē der
luchten eñ is een cole ind̄ aerdiger sub
stancien Dese eñ veel and̄ proprieteyten
heuet tviere vāden welken bouē soeket
int ander boeke inden tractaet vāder se
raphins oerde eñ int vierde boeke indē
tractaet vāden qualiteyten der elemētē
als vander hetten eñ vāder coude ꝛce.
soectse daer wāt die dinghen die thans
geseyt sijn die sijn hier genoech

Dat v. ca. vander vlammen

Flamma is een vierige materi dye
ontsteken is in eenre luchtiger substan
cien want die lucht om die subtilicheyt
hare substācien eñ om dat die lucht son
der middel den spera des viers also na
bi is so wort si lichteliken vierich \ende
wort v̄wandelt in een vuerighe natner
eñ hoe dz die luchtighe substāci puerre
is also veel is die vlamme claerre ende
sal der naturē des lichts geliker schinē
Item die vlam wort natuerlic opwaert
beroert eñ in allen sidē des ontstekens
dings dat recht op als een linie ten scer
pen waert \wāt in hare scarpicheyt om
die toelope der radien in enen scarpen
hoeke inprent si starkeliker die werckin
ge haerre hetten eñ daer om wāt inden
ouersten hoeke des viers hettē is so on
steect si te lichteliker die natuer die ha-
re tegen gheset is eñ ontfaet die hettē
nader materien daer si in werct. wāt is
die materi droeue eñ rotzich soe geeft si
een doncker eñ een droeue licht eñ alsoe
v̄keert eñ is die materi ghetēpert ende
puer so geeft si luchtende radien wt eñ
v̄licht die duysternissen eñ melt die ver-
hoeden dinghen eñ thoent den wande
laers die hinderinge eñ die ghebreken
indē wegen om sijnre lichticheyt eñ om
die beroerlicheyt der luchtiger materi
en daer die vlamme in werct eñ is in ste
digher beroeringhe eñ en rust nymmer
meer altemael eñ een cleyn stotinge vā
wijnde onsteect eñ verwect die vlamme
mer is die materi alte groot so scoert si
die vlam eñ leschtse eñ drijft dye lucht
dat si stederwijs crōme wesen moet |en-
de daer om wort si beroert ter manieren
van enen cirkel als mar⁹ seyt |waer af
dat vulcanus vā iunio ind̄ aerden ghe-
worpen was Eñ nader visieringe d̄ po
eten was hi manck eñ vāden ghe welt
sijns beroerens al hortende te gader so
sloech hi mede dye delen der materien
daer hi in wracht eñ van dier stedeliker
te samen cloppinghe maect hi een ghe
luyt eñ pijnt hē te crijgē eñ te soekē die
ouerste stede eñ die materi en laet hi nz
af na hē te halen vāden laechsten tottē
hoechsten den welkē hi aen cleeft ouer
mits incorporeringe

Dat vi. ca. vanden roke

Fumus dat is roke eñ is een wasē
die gescheydē is mit craft d̄ hettē vten
subtijlsten eñ vuchten delen d̄ materien
want hi heeft die swaer delē gemengt
mittē lichtē vāden welkē hi na hē trec-
ket donckerheyt eñ stanck eñ maect die

lucht swart ende v̄keertse in eenre roki
ger naturen ende brengt een bitterheyt
vter grofheyt sÿnre materien van wes
scarpicheyt die ogen tranen eñ gequetst
werden eñ doerschiet die herssen eñ be
swaert den geest der sielen \ eñ daer om
quetst hi den geest d̄ naturē mede \ waer
af dz geseyt wort int boeke d̄ dyerē. dz
die roke der kaerssen doet wel een me-
rye die iongen draghet haer ionc v̄wer
pen als die kaers wt gedaen wort ende
haer dye roke vand̄ kaerssen ind̄ nazen
coēt eñ die roke is oeck viant der byen
eñ quetst die hauiken eñ and̄ vogelē die
te rouen plegē Itē die roke sterft hae-
stelic na dien dat hi opgaet als die glo
se seyt aldaer ghelÿc een gardekÿn des
rokes zce. Hi climt haestelic ind̄ luchtē
eñ haest laet hi af \ eñ hi openbaert eer
eer dat viere doet eñ hi wort vādē wint
beroert eñ ouer al gestroyt eñ die mate
rie wort te samē geuoirt die roke schÿnt
oec of hi wint maecte eñ warē die wint
stuert daer loept hi als grego. seyt Hi
maect die husen swart eñ besmetse en-
de wint veel roedts ouer al indē husen
eñ indē scoersteuē ende hi soect alle die
hoecken om eñ later voetstappen ende
teykenē vā hē Mer die wel rukende ro
ke is den ruken alte ghenoechlÿc eñ is
vrient der herssen \ want hi cōforteertse
eñ dat herte mede eñ hi stopt dē reume
vāden hoefde \ eñ hi droecht eñ dwingt
eñ hi opent oeck die sweetgaten die be
stopt sÿn eñ hi is doerschietende totten
binnensten leden die zenen te starken eñ
die roke v̄drÿft oec die serpenten eñ die
venÿnde dyerē wāt si hatē alle roke en-
de sonderlinge den roke die wel ruken
de is als grego. seyt etce. Item die ro-
ke die vand̄ spisen eñ vādē dranc schey
det eñ op climmēde is mit cracht d̄ het
ten totter herssen bestopt die geuoelike
zenen eñ wint slaep eñ bint die butenste
sinnen eñ daer om roept hi die natuer-
like hetten wed̄ tottē binnenstē ledē eñ
helpt hē eñ starctse Itē ist sake dat een
melancolioes roke of een alte scarpen
roke die venÿnt is eñ ghescheydē vand̄
spisen of vādē dranc of vā deerliker me
decinen totter herssen coēt soe beswaert
hi die sielike virtuut eñ maect vrese eñ
anxt indē mensch als indē melancolio-
sen maect hi frenesi eñ v̄wect verwoet
heyt als in freneticis eñ indē droncken
luden eñ hi wint oeck verghetelicheyt
als indē lÿtargicis dat is indē ghenen
die enen aposteme after int hoeft heb-
ben daer die memori leyt eñ die roke be
roeft oec den mensch vā sinen sin eñ vā
sÿnre redē als inden genē die vallē vā
sinte cornelis eñ deser ghelÿc Itē dese
passien eñ veel ādere brengt die roke dē
lichaem in eñ die roken die vand̄ aerdē
eñ vand̄ zee op ghetogen sÿn ouermits
cracht der hetten smetten die lucht eñ
makense dick eñ si maken neuelen en-
de wolkē eñ si gheuen dē windē eñ den
tempeesten d̄ luchten voetsel eñ natuer
eñ makē die radiē der sonnē doncker in
der luchten eñ ond̄uattense Eñ hier me
de ist genoech vāden roke

Dat vij. ca. vander colen

Carbo dat is een cole eñ is een vie
re dz werckelic geincorporeert eñ
verenicht is mitter aerdiger materien
wātet viere ouermits versameninge ist
toe geuoecht den groefstē delē der aer
diger materien eñ wert ned̄waert ghe-
houdē bi eenrehāde craften der naturē

want gelikerwijs dattet vuer opwaert
beroert wert in eenre vlāmen also wor-
tet nederwaert geneycht ind colē al ber
stende eñ al springende vāden voncken
mit swaricheyt der materien Item die
cole als si ghemaect wort so wert si ver
keert in rootheydē. mer als si gelescht
wert so brengt si eē swarticheyt in ende
daer ō vliest si haer eerste ghedaente eñ
scoenheyt des viers wāt hoe dz die co-
le schoenre schijnt als si barnt hoe dz si
leliker is ende swarter als si ghelescht
wert Itē ind colen wort die substanciali
ke vuchticheyt mit allen vteert eñ daer
om wort si lichteliken gebrokē so wan-
neer die humoer die eē sake was d aen
cleuinghe der delen mitter craften des
viers mit allen vteert wort eñ wtgeto-
gen eñ daer om als die cole gelescht is
so breect dat een deel lichtelikē vāden
anderē wāt men vinter niet vuchtichs
daer die delē mede te samē hangē mo-
gen als grego. seyt wāneer dz die aer-
dige delē alleen bliuen om d droechten
wil so wert die cole lichteliken wed ont
fengt eñ also lichteliken als si ontfengt
wort soe wortse noch lichteliker weder
gelescht also dz in hē nz vāden viere ge
uonden wort ende ouermits sijnre swar
ticheyt so smettet alle dinc dattet raect
Item een ontfenghende cole heeft een
scarp viere eñ is seer werkende eñ doer
schietende wāt si coect een yser mit ha-
re scarpicheyt eñ morwet die delen des
ysers al scheydende eñ weder morwen
de altoes inden heten colen eñ si quetst
oec thoeft mit hare scarpicheyt eñ ist dz
si onder die asschen gherekent eñ vbor
ghen wordt soe houdt si tfuer in eñ als
si ondect wort ende datter die lucht op
coemt so wort si in veel vonckē verkeert
eñ bi haer selue gaet lichteliken wt als
grego. seyt Item die cole ist dat si ont-
fengt is so barntse eñ quetst desgeens
voetē die daer op treedt Eñ als si ghe-
lescht is tredmēd dā mit blotē voetē op
si doet den mensch wee eñ maect eē bar
stinghe

Dat viij. ca. vā een sprancsken vuers

Scintilla dat is een cleyn deelken
des viers dye gescheyden is van
der vieriger materien eñ vandē gewelt
der hetten diese scheydende eñ ontbijn
dende is eñ men hietet in duytsche een
vonck wāt die beroeringhe d vonckē is
haestelic eñ ouermits der vieriger craft
wort si haestelic gescheydē eñ opwaert
beroert / mer ouermits die swaricheyt
des aerdigen deels soe wort die vonck
ten lesten gedaelt tottē center Itē haer
beroeren is seer claer eñ luchtende ter
manieren vā eenre sterren eñ ouermits
der stroyinghe hare vierichеyt so open
baertse groen indē luchtē want si is vol
radien Item haer beroerē is werckelic
eñ doechdelic oft vuer waer wāt vā een
re cleynre vonckē die in asschē of in wer
ke of in vlas viele daer soude haestelick
een grote vlam wt comē eñ vand vke-
ringhe d luchten soudē si vluchs vgaen
eñ als si ghelescht waer so en soudmen
nz dā voncken vindē eñ die souden wed
ontfengt werdē mit getēperden winde
eñ mit grotē winde wort si ghelescht eñ
si doerschiet die lucht die ondoerschie-
telic is eñ nochtās doerschietende ver-
wādelt si die lucht seer luttel eñ hoe dat
tet vier starker is hoe dat dye voncken
meer stuuen sullē Scintilla properlic dz
is een cleyn coelken zeer cleyn / mer fa-

uilla die hier na coemt dat is die leuen
de assche die vāden cleynē coelkens bli
uet eñ sijn eenrehāde leuēde asschen

Dat ix. ca. vā eender voncken

Fauilla is gheseyt vā fouendo dat
is vā voncken daer om dz fauilla
tfuer voedt eñ decket eñ is cleyn leuen
de asschen die ghebleuen sijn vanď les-
schinge der vonckiger materien als ysi.
seyt. Item fauilla is een teder eñ licht
assche wit eñ licht mit vierichеyden int
ouerste glimmende hangende aen dye
ontfencte cole eñ plompt haer schijnsel
eñ dunt haer hettē ende minretse eñ die
glimmende assche wort mit enen cley-
nen winde ůscheyfelt eñ als si verschey
felt is so kan si cume weď ůgadert wer-
dē of nymmermeer als grego. seyt Si
wort licht ontsteken mer om tghebreck
des voetsels soe wort si haestelic ghe-
lescht Die vuerige assche gaet opwaert
mit enen grepe vanden winde eñ als si
gelescht is so gaet si bi haer seluē neder
mit hare eygenre gewicht als gregoriꝰ
seyt mit hare eygenre beroeringe gaet
si neďwaert ende mit eenre vreemder-
beroeringe gaet si opwaert

Dat x. ca. vander asschen

Cinis dat is assche ende is geseyt
vā cadendo dz is van vallen wāt
als si gheresolueert of ontbonden is so
wort si gewonnen vanď substācien ď aer-
diger materien ouermits cracht ď het-
ten als ysi. seyt Item die assche is saeft
vā eenre ůsmader verwen eñ is vā bit-
teren eñ dempigen smake eñ heeft veel
subtijlre eñ dunre delen eñ si stnuft mit
cleynē winde en wech Item die assche
is oec suuerende wāt si is goet cleď me
de te wasschen eñ si corrodeert dat is si
vret eñ is drogende als cōstantinꝰ seyt.
Item ist dat die asschen heet sijn so be-
schermt si die colen die daer onder ghe
dect sijn Eñ is die assche cout so ůderft
sijt eñ lesschet Itē die asch wort onďwi-
len vā dier vuylre formē eñ vā dier dōc
kerheyt verwandelt in een glazen eñ in
claer gedaent eñ dz ouermits cracht vā
vier want vander materien der asschen
pleechtmē wel glas te makē als grego
rius seyt Item dit is tgebreck ď asschē
eñ der onuolcomenheyt al waert alsoe
dat si alle daghe ghenet worde so blijft
si nochtās onuruchtbaer/ wāt si en laet
die aerde niet dragen die si raect mer ist
dat si selue onuruchtbaer is so maect si
die aerde noch onuruchtbaerre eñ vuyl
re in allen dinghen

Hier beghint het xiste boeck eñ spreect vanď lucht eñ haer passien

AEr dat is die lucht eñ is daer om aer gehieten dz si tfuer draecht eñ si wort vanden water ghedragen als ysidorus seyt Item dye lucht behoert een deel der aerdiger naturen eñ een deel der hemelscher naturen als beda seyt want dz deel ď luchtē is puer claer eñ rustelick daer die storm eñ die grote winden totten hemelschen nz comen en konnen mer dz neďste deel vāden spera dat is der aerdē eñ dē water vaste bi eñ is moderich grof eñ dicht in een eñ dz gelichaemt is vādē vuchtē eñ aerdigen wazemen dat behoert totter aertscher naturē / eñ dese luchtighe paert of deel brengt menigerhāde gedaente wt haer wāt als ysido. seyt Een lucht die seer ghestoten eñ vermoyt is maect veel winden blixemen eñ donren eñ als die lucht te samen ghetoghen is so maect si neuelinge eñ als si gedicket is so maect si regen eñ als si te samē gecongheleert is of beuroren soe maect si snee eñ hagel eñ als si gescheyfelt is so maect si claerheyt als ysido. seyt eñ beda Item die lucht heeft meer openinghe eñ dunnicheyden eñ ydelheydē dā die anď elementen doen Itez die lucht als constan. seyt is een breet ruym element dz substancialikē heet eñ vucht is eñ vā hare propere naturē of substācien is si vucht mer wāt si den hemel also na is so is si heet eñ daer om naď gedaentē ď beyď qualiteyten soe is die lucht haer seluē sprayende int ouerste vanď aerdē eñ vanden water wtstreckēde tottē spera des viers ouer al eñ vter subtilicheit hare substancien eñ wt hare openicheyt so is die lucht claer eñ doerschÿnlic wāt ouermits hare doerschÿnlicheyt soe is si ontfangende die hemelsche influēci eñ virtuut eñ die indruckinge des sonliken lichts eñ gheeft allē dyeren adem tocht dat is dat si horen adem wt eñ inhalen mogen na harē wensch eñ is woninghe alle der vogelen wāt geen gesielt creatuer en mach leuen sonď lucht Item die lucht is seer beroerlic eñ veranderlic eñ verkeerlic in gedaenten die haer tegen geset sÿn ouermits der substancialiker lichticheyt wāt si wort lichtelic ďwandelt vanden vaporen der zee eñ der aerden wāt is die wasem stinckēde ghecorrumpeert eñ venÿnt soe wort die lucht ghecorrūpeert eñ besmet als die quade wasē mitter luchtē gemengt wort mer is dz sake dat die roke of dye wasem geresolueert is vā puerre eñ vā reynre substācien eñ wel rukēde so wort die lucht reyn eñ goet Item dz ons die clare lucht ōme gaet dz is ons seer goet onsen adem wt eñ in te halen eñ is een voetsel des leuendigen geests eñ ist dz die lucht luchtende is claer eñ puer soe sullē die humorē eñ die geesten luchtēde eñ puer wesen eñ is die lucht droeue eñ doncker eñ neuelachtich so sullē die humorē eñ die gheesten droeue grof eñ besmet wesen als cōstan. seyt | want die lucht is een element der lichamen eñ ď geestē Itē die lucht aengehaelt vāder longē geeft ď hertē eē getēpertheyt eñ dat hert geuet voert alle dē lichaē waer af dz die lucht tlichaē seer ďwandelt na goet of na quaet na dien dz die lucht is

want ſi geeft den lichaem dz leuen of ſi
nemet hē waer af dz cōſtan. ſept Hoe dz
die lucht verder vanō aerdē is eñ dē he
mel naerre hoe dat die lucht puerre is
eñ hoe dat ſi der aerdē naerre is hoe dz
ſi donckerre is eñ vetter eñ ō aerdē ge-
likerre wāt vten walem ō aerdē die aen
gehaelt ſijn rottē binnenſtē der luchten
werdē menigerhāde eñ cōtrari dingen
gewonnen inder luchten \ eñ hoe dat ſi
grouer eñ dicker is hoe dz die ſon ſtarc
kelikker die verwe ō radien in haer druct
om den weōllach eñ brekinge der ſonli
ker radiē wāt in vuchter eñ dicker luch
ten werdē menigerhāde verwē gewon
nen vāden weōllach der ſonlikker radiē
als geſept wort in libro metheororꝝ Itē
die dickicheyt der luchtē wort om drier
hande ſakē als vāden wazem die daer
menghende is die aerdighe eñ die gro
ue delen mitter luchtē of vanō coutheit
die de vuchtige delē der luchten conge
lerende is of in hē ontfāgende is vanō
winninge der nuwer luchtē tot wes eer
ſte toedoeninge die lucht grof wort als
die philoſoeph ſept Die lucht wert ghe
dunt eñ geſubtijlt vanō cōtrari ſaken al
om die vteringhe des wazems die dair
opgaende is om die ſtarke hettē die de
lucht claer maect eñ dun of om ō winni
ger wil der vieriger delen vten particu
len der luchten ouermits die leſte dun
nicheyt hare vuchticheyt eñ ouermits
die grootheyt ō hettē ſo wort die lucht
vwandelt in eenre vieriger naturē Itē
dye lucht wort vkeert menichfoudelic
nader ſubſtancien eñ nader gedaenten
als auicenna ſept eñ eerſt vā dz die zon
na of ver is want die lucht wort warm
wanneer die zon coemt daer wi wonen
eñ die lucht wort cout wanneer dat dye
ſon ver van ons is Itē die opganck eñ
die onderganc is vanō vwandelinge ō
ſterrē Itē die ſterren alſo wel die dwalē
als die ſtil ſtaen ſijn die ſake waer ō dat
die lucht vwandelt wort in horen quali
teyten want als die ſonne vgadert mit
enigher ſterren die coude in vrengt als
mit ſaturno in enē coudē tepkē ſo moet
die coude gemeerret werdē inō luchtē
eñ iſt dat die zon vgadert mit ernre war
mer planeten als mit maers dz is dye
ſake waer om dat dan die lucht heet is
eñ aldz iſt te vſtaen vāden anderen Itē
die lucht wort vwandelt vā menigerhā
de ſceppenis eñ gelegenthept der aer-
den eñ oec na dien dz die landē ſtaen of
ſijn / want int noerdē is die lucht coude
eñ droge eñ int zuden is die lucht hete
eñ vucht Itez die lucht wort oec vwan
delt na dien dattet aertrijc hoghe of la
ge is want indē geberchten is die lucht
cout eñ inden vallepen is ſi warm ende
hier af ſet macrobi? die redē eñ ſept dat
dat geſchiet vanō vgaderinge der radi
en die daer gemenichfoudicht werden
indē vallepen om die dickicheyt ō wa-
ſemen indē dalē billiker dan inden ghe
berchten eñ daer ſmelt dz ſnee haeſteli
ker indē vallepē dā indē geberchtē wāt
daer coemt meerre hettē vāder radien
eñ dz cōcordeert mit ariſto. in libro me-
theororꝝ li. i. ca. iij. daer hi ſept dat dye
vgaderinge vāden radien die ter aerdē
gaen is jnder ſaken deſer hetten eñ alſo
doet oeck den wederllach vanden radi
en int ſcarp vanden hoeken eñ die mar
ringhe dat ſi daer in dueren etcetera
Item die lucht wort vwandelt vādz ſi
alſo na der zee is wāt dz aertrijc is cout

eñ droge datter noertscher zee also nae
lept vãder couder eñ drogcr walem die
vander zee ontbonden is want daer is
die hettẽ cranck eñ ỏwint luttel eñ daer
om is die noertsche zee luttel soute wãt
dese zee schỹnt bi na zuet te wesen bi dz
die zuder zee is ten zuden waert Item
die lucht wort ỏwandelt vã dodẽ beestẽ
eñ vã vulen stinckenden broecken van
welcker corrupcien dicwile sterften co-
men als daer grote stridẽ geuallẽ heb-
ben daer dã veel volcs doot blỹft daer
blỹft dz volc dã leggen stinckẽ vanden
welken die lucht geuenỹnt wort eñ oec
sommels coemt die corrupci of venỹn-
dinge der luchtẽ vã doden drakẽ eñ vã
anderen venỹndẽ dperẽ eñ dit geschiet
dicwỹlste int epnde vãden zomer eñ in
den herfst wãt dan is die lucht puerste
ende daer om is si dan haestelic ỏkeert
mitter quaỏ geuenỹnder luchten want
hoe dz die lucht claerre ende puerre is
hoe dat si eer ontkengt werdt ende hier
mede is thans genoech gesept vander
luchtẽ int gemepn

Dat ỹ. ca. vã vuerichept die inỏ luchtẽ
coemt vã hete eñ droge wazeme
N Y willẽ wi segghẽ vãden indruc-
kingen die inder luchten vallẽ \ eñ eerst
van dien die werdẽ eñ comẽ vã hetẽ en-
de drogẽ wazem als is dz doerschinich
viere twelc onderwỹlẽ openbaert inder
luchtẽ eñ en is anders nz dã een indruc
kinge die gecomẽ is vã drogen eñ van
heten wazem die in deerste deel ỏ lucht
ten op geheuen is hebbende breethept
indẽ diepẽ eñ lengde indẽ ouerstẽ nader
figurẽ ỏ vlãmen welke walem ontstekẽ
is ouermits dẽ viere eñ den lope des he
mels Dat ander viere is lanck twelc eẽ
indruckinge of inprentinge is die geco
men eñ ghewonnen is vã heter eñ dro-
ger wazem in dat ouerste deel ỏ luchtẽ
die deruende is die openbaerliker bree
den naden aensien sỹnre breethept ont
steken ouermits die crakt des viers bỹ-
den lope des firmaments eñ dese inprẽ
tinge hiet een drake die vier wt gheeft
of spuwet eñ die derde inprẽtinge hiet
keers eñ wort gewonnen vã heter ende
droger walem int ouerste deel ỏ luchtẽ
ouermits een clepne lengde eñ een ge-
like breethept. waer om het schỹnt oft
ronde figuren waren die ontkengt wa-
ren onermits hetten des vuers eñ lope
des hemels Eñ die vierde inprelli dat
is indruckinge hiet assub als aristo. sept
eñ is tweerhãde als opclimmende eñ
nederclimmende Eñ dese indruckinge
wort gewõnen vã heter eñ van subtỹlre
droger wazem int ouerste deel ỏ luchtẽ
hebbende een grote lanchept eñ breet-
hept gelỹc mitter walem die machtelic
ontstekẽ eñ ỏhet is ouermits den viere
eñ den lope des hemels of des firma-
ments begerẽde die ouerste õ die subti
lichept ỏ materiẽ eñ õ die starchept ỏ õt
stekinghe Yet is een anỏ inprelli die al
sub gehietẽ wort eñ is nebgaende eñ si
coẽt vã hetẽ drogẽ grouẽ walem vã ge-
liker lengdẽ eñ breedẽ die welke is int
ouerste deel des middelẽ onỏscots van
der luchtẽ die õtstekẽ is ouermits den
viere eñ dẽ lope des firmaments ende
gaet nebwaert õ die coude die daer om
staende is eñ om die ghewichte ỏ gro-
uer materiẽ lals aristotiles sept Dit sỹn
die inpressỹen of indruckinghen die wel
ke die ghemepnte waent dattet sterren
sỹn dpe des nachtes vallen vanden

hemel of die totten hemel op climmen
Dat iij ca. vãde winden int gemene

Ende het werdẽ noch anõ impelli
en vã drogen walem als die wint
die welcke als aristo. sept is een beroe-
ringe des drogen wazems die op gehe
uen is vanden center der aerdẽ mitter
luchten eñ inder luchten mit enigerhã-
de hemelsche craften vgadert eñ ghe-
mengt want die wint en is anõs nz als
beda sept dã een lucht die geroert is vã
rokẽ die vanõ aerdẽ op climmende sỹn
eñ die lucht vdriuende \ eñ hier of wort
die wint gewonnẽ als die selue sept / de
se descripti of beschriuinge berispt aristo.
in topicorum wãt alle lucht die beroert
wert en is geen wint wãt daer moet eẽ
grote hoeringhe comẽ eñ dz die seer eñ
veel inõ luchten gedreuẽ werdẽ salder
wint comẽ \ eñ daer õ beschrỹften cõstan.
aldus Wint is een coude eñ een droge
wazem vter aerdẽ eñ vten wateren re-
solueert of ontbonden eñ gheschepden
ouermits die hettẽ beroerẽde die lucht
starkeliken eñ driuende ouermits vga-
deringe haere beyõ / sommighe andere
settẽ die sake õ wỹndẽ te wesen wolken
die inõ luchten sỹn die de lucht mit ha-
re swarichept ghens eñ harwaert druc
ken eñ stoten eñ vã alsulker beroeringe
eñ stotinge õ wolkẽ wort die wint. Anõ
ludẽ seggẽ dz die wint coemt vanõ vech
tinge eñ worstelinge õ armẽ vander zee
in vier delẽ vã aertrỹc want wãneer dat
int noerden een strỹt gealt mittẽ zudẽ
arme so wort die zee beroert int oest vã
wes beroerẽ die lucht beroert wert en-
de daer wort een wint af diemen subso-
lanus hiet eñ als ỹ stridẽ int westen soe
worter een wint die fauoni? hiet of ze-
phirus / eñ also vkeert ist dz die oestelij-
ke arm eñ die westelike arm striden int
zuden so worter een wint diemen auster
hiet eñ geuallet int noerdẽ so hiet hi bo
reas eñ vandẽ anderẽ weõulopingẽ vã-
der zee die daer tusschen gheuallen die
makẽ wỹndẽ diemẽ collaterael hiet als
dese noertoest zuptwest eñ deser gelike
Itẽ noch seggẽ sommige anõ als beda
sept dz die wint comet vten holẽ õ aer-
den in deser manieren wãt die lucht is
vã glidender naturẽ eñ daer om gaet ỹ
daer vã onõ in die holẽ õ aerdẽ eñ coem
ter weõ wt Eñ wãneer dan dz een deel
gheern wt waer eñ dat anõ in so geual
ter een kỹf of een strỹt. Ende die lucht
wort beroert eñ daer coemt wỹnt af eñ
daer õ hiet tconincrỹc vã cecilien dz rỹc
der windẽ wantet also veel holen heeft
Die eerste redẽ der winninghe vanden
winden prỹst ende loeft aristotiles in li-
bro metheororũ dair hi sept Datter twe
gesslachten van wazemen sỹn die welke
ouermits hetten vander aerden ontbõ-
den werden die een walem is vucht die
een materi is vanden reghen eñ vãden
water ouermits meerre of mỹre dickin
ghe Die ander wazem is droghe eñ is
materi vã allen winden waer af dat die
wint coemt of hoe dz hi gewonnẽ wort
dat is ymmer openbaer dz hi bouen al
le dinghen beroerlic is ende is altoes
onledich ende doende so nv ghens soe
nv herwaert inder luchten lopende en-
de maect tempeest ende onweder inder
zee ende doet die scepen breken in dpe
zee / ende als hi ghetempert is inder
zee ende in anderen wateren \ soe stuert
hỹ dpe scepen te lande e nde ter hauen
daer die stuerman begeert te wesen Itẽ

die wijnt doet die zee heffen eñ brullen
eñ die noerdē wint want hi cout eñ dro
ghe is so is hi seer suuerende | die wol-
ken eñ die reghenen eñ v̄iaechtse ende
maect die claer eñ also maect die zuden
wint sijn werken contrari \want hi heet
eñ vucht is Item wanneer dat dē wijn
de yet teghen geset wort dat hem indē
wege staet daer thoent hi sijn starcheyt
want hi werpt onderwijlen husen ende
bomen mitter wortelen mit allen daer
neder als ysidorus seyt daer om dat hy
starck ende machtich is Item die selue
seyt dat sijn craft also groot is dat hi nz
alleen steenroetsen eñ bomen daer ned̄
werpt mer hi bedroeft eñ beroert dē he
mel eñ die aerde eñ alle die zeen Item
die wint v̄teert oueruloedige humoren
eñ wischt af die onreynicheden wāt die
weghen die vule eñ glaet sijn vandē re
gen die maect hi droge eñ schoen ouer
mits sinen blasen Itē die ghetemperde
blasinghe des wijnts v̄wecket dz viere
eñ die vlamme eñ is die blasinghe alte
groot so lescht hi dat viere eñ die vlam
me Item die wint is onsienlic in sinen
opganck eñ verborghen | mer alleyncs-
ken ouermits v̄gaderinge der wasem-
liker delen inder luchten is hi die meer
ringhe ontfanghende eñ thoent hē sel
uen | eñ daer om seytmen in libro methe
oroꝝ Det die wijnden wanneer dz si op
gaen vander aerden cranck sijn mer nae
werdē si starck om datter wasemen also
veel sijn die na inder luchten gemenich
foudicht werdē eñ vergadert Item die
wint wort ront om beroert eñ crom wāt
die wazē dye eerst opwaert climt wort
nne gebuycht inden omganc der aerdē
eñ daer om is die beroeringe crom en-
de omsweruelich Itē die stotinghe des
wijndts licht die stroen eñ die cauen op
eñ scheyfelt die asschen eñ dye puluer
vander aerden eñ die wint gaet in allē
holen eñ gaten der aerdē die openach
tich sijn eñ die wint maect beroeringhe
der aerden vanden wijnde die binnen d̄
aerden besloten is eñ beroert inden bu
ke der aerden ende als hi daer also be-
roert wert soe coemter een aerdtbeuin
ghe als aristo. seyt want die wint luuct
also wel die sweetgaten op vander aer
den als vanden lichaem \eñ doerschiet
die binnenste der aerden ouermits der
aerdē sijnre subtilicheyt ende ouermits
sijnre binnen slutinghe so gaet hi in dye
waterige delen ende maect int ouerste
des waters goluen ende een opheffin
ghe mit veel scuyms eñ maect een gro
te ongelikicheyt int ouerste vandē wa-
ter wāt hier ist hoghe eñ daer ist laghe
na dien dat die vnden gangen want en
dede die hortinge eñ stotinghe vanden
wijnde twater soude bouē al effen wesē
eñ slecht als ysido. seyt Itē die wasem
die windich is eñ die vand̄ spisen eñ vā-
den dranc gescheydē eñ ontbondē wert
of vanden anderē humoren ouermits
cracht d̄ hettē brengt hi dē lichame ve
le passien in wāt als die wint ind̄ magē
eñ indē darmē of bouē int ond̄scot beslo
ten is doet den mensch grote pijn ten si
dattet benedē mit dretē eñ bouē mit rus
pinge gelost wert eñ die ludē ladē daer
dicwijle twater af of tlichaem hefter af
eñ si crijgē dz voeteuel daer af eñ deser
gelijc eñ maect indē orē oec eē ruuschin
ge eñ een tutinge waer af dattet horen
daer af gequetst wort
Dat iiij. ca. vandē xij. winden

DEr wijnden sijn xij. vāden welken
die vier principael sijn als oest zu
den west eñ noerden eñ viij. collaterael
als zuyt oest \ oest zuyt oest \ zuyt west
west zuyt west etce. eñ alsoe voert ende
die eerste wint vanden vier principalen
wort gehieten subsolanus die welke op
gaet recht int oesten tusschen tnoerden
eñ tzuden te midswegen eñ daer coemt
onderwilen grote stotinge vā wijnden
ind luchten vā wedslaninge der aerden
eñ des waters eñ wort een oesten wint
wt den water diemen subsolan⁹ hiet dz
is die gheboren is ond der sonnen. wāt
hi wort gewonnen sub torrida sona / dat
is ond tlant dat onwoensaemlic is ond
welc lant die zon altoes opgaet Item
die oestē wint heeft twe collaterael Col
laterael dat is die aent oest of aent zu-
den hangt als zuutoest of noertwest eñ
deser gelijc daer ō seyt hi die wint heeft
twe collaterael als vulturnū ten noerdē
waert eñ heeft eurū ten zudēwaert eñ si
mogē in desen veerse gehoudē werden
Sūt subsolan⁹ vulturn⁹ et eur⁹ eoy \ de
se wijnden sijn heet eñ droge / si sijn he-
te wāt si lange ond die sonne merren eñ
si sijn droghe wāt die oersterschе zee is
seer verre vā ons wāt eer dat die oesten
wint tot ōs gecomē kan so wat hi heeft
vand vuchtigher humorē dat wort alte
mael vteert vand hetten der sonnen die
oesten wint is ind hettē ghetēpert mer
wāneer dz hi neycht ten noerdē so droe
get hi alle dingē mer wāneer dz hi ney-
get ten zudē so maect hi wolken Item
die winden vten oestē sijn gesont inden
opganc d sonnē wāt si comē vand luch-
ten die getempert eñ gesubtijlt is / wāt
als die selue seyt In oestlāt is die lucht
claer eñ een luttel droge eñ getempert
tusschen heten eñ vuchten wāt alsulken
wint maect die waterē claer eñ gheeft
hē zoeten smake wāt die oestē windē be
hoedē die lichamē in gesontheydē ō die
getempertheyt sijnre qualiteytē eñ dair
om is int oestlant oueruloedicheyt van
vruchten eñ vā bloemē meer dā int noer
den of int westen Itē dye waterē vloyē
teghē dz oeste eñ gaen in die oester zee
die sijn beter gesonder eñ claerre dā and
wateren wāt si werdē gesubtijlt eñ ghe
suuert vāden wedslach d sonnē die van
oesten coemt Die and principael wint is
fauonius dz is westen eñ gaet op recht
int weste tusschen dz noerdē eñ dz zudē
te midswegen effen Ende dese wint he
uet twee collaterael als cyrciū ten noer
denwaert ende hiet noertwest \ ende se
phirum ten zudenwaert dat is zuytwes
ten wint ende werdē in desen veers ge
houden Circius occasu zephirus q̄ fa-
uonius afflant Dese westen wijnt ont-
bijndt des winters die grasē eñ brengt
die bloemē voert dese wint is ghetem-
pert cout eñ vucht hi is cout want dye
zon en duert niet langhe int westen en-
de hi coemt tot ons eer dz hi vāden ra
dien der sonnē beghint te warmen Itē
die westen wijnden sijn gesontste int eyn
de vanden daghe ende oec ghetemper
ste want die zon subtijlt die wijnden en-
de puertse dā int west als si vastelic ond
bestaet te gaen eñ wāt die gene die int
weste wonē gene getemperde lucht en
hebbē volcomelic daer ō is haer water
wandelbaer ende droeue \ daer om dat
die wint inden beghinselen vādē dage
niet verduut en wort mittē radiē d son
nen want int beghin vanden daghe is

die wint daer alte cout \ eñ des auonts
wort hi warm om der sonnē wil int wes
te als cōstan. sept Die derde principael
wint is auster dat is zudē eñ gaet recht
te midswegen op int zuden tusschen dz
oest eñ dat west vanō selver sakē dat die
eerste wōnde deden eñ heeft twe colla
terael wōndē als nothū ten oestēwaert
eñ affricū ten westenwaert eñ werdē
in desen vaers gehouden \ atq; die me-
dio nothus eret ꝫ affric9 austro Die zu
den wint is heet eñ droge blickende eñ
maect die lucht dicke eñ voedt neuelen
eñ ouermits sōnre hetten opent hi dpe
sweetgaten eñ ouermits sōnre vuchtich
ept menichfoudicht hi die reghenē als
pūdo. sept ende maect tempeest inō zee
want hi blaest vāden leghen op als be-
da sept Hi opent die gateren vanden li
chaem eñ becōmert dpe sielike crakten
eñ maect die swarichept inden lichaem
als ppo. sept Item die zuden winde be
swaren dat horen eñ maken die oghen
doncker eñ beswaren thoeft etce. Itez
die wōnden die vten zuden comen ont-
bōnden die humoren vā binnē eñ bren-
ghense buten eñ makē swarichept des
sins eñ corrūperen die hetten eñ makē
suucten als twoeteuel ende beroert crou
winge eñ vallende euelen ende scarpe
coertsen Dese wōnt gaet op bōden po-
lum antharticum recht teghen dz noer
den ouer welc lant om sōn grote cout-
hept onwoensam is want het is natuer
liken cout eñ droghe als dz noerden is
Item cypperen wort hete eñ vucht ghe
uonden eñ als hi dā wepet eñ die lucht
vsult is mittē voersc9 walem wort dpe
lucht gheschepdē in regē Itē pūdo. sept dz
die zuden wint veel goeder propuetep
ten heeft want hi is morwe eñ is mor-
wende hete eñ vucht eñ gheeft reghē
eñ douwe eñ opent die gatē ō aerdē eñ
brengt vuchtē eñ zaet voert eñ voetze
eñ meerretse eñ vnuwet dat ouerste vā
der aerden mit crudē eñ mit grazen eñ
vwandelt die onde vederen eñ plumen
inden voghelen eñ ontbōndt die coude
humoren die indē liue gefiltert leggen
eñ doet die mēsche wt sweten die ouer
uloedige vuchtichept eñ wtwalemē eñ
doet die crupende wormē wt ō aerdē co
men Itez die vierde principael wint is
boreas die opgaet onō polo artico recht
midzen int noerdē tegē dz zudē \ eñ om
ō selver saken wil dz die voersc9 wōndē
dedē eñ heeft dese collaterael als aqui
lonen ten westenwaert eñ thorū ten oes
tenwaert eñ si werdē gehoudē bi desen
veers Et boreas aquilo venīt ꝫ thor9
ab artho Pūdo. sept Dat dese wōnt co-
met op wt waterigē beroerē eñ bedwō-
gen stedē ō dz hi also verre vāden cirkel
ō sonnē is eñ vāden hogē gheberchten
vten welken hi tot ons coēt eñ want wt
dien stedē die wazemē nz ontbondē en
moghē werdē ō die grote beurieslinghe
maect hi dpe lucht claer eñ die sterft eñ
die siectē die vā zuden comē dpe ōdruct
hi eñ ōdrōft als pūd. sept Die starckich-
ept sōnre coudē bedwingt dz ouerste vā
den landē eñ vāden waterē eñ vandert
se eñ ōkeertse nv in die gedaente vā ple
eñ nv in die ghedaente vā cristal na dat
die hardichept clepn of groot is dese iō
wōndē wāt si cout eñ droge sōn so vhar
den si die lichamē eñ slutē die sweetga-
ten eñ suueren die humorē eñ si maken
die geestē eñ de sinnē subtōl eñ doē hul
pe totter ōdwinge eñ conforteren die

crakt die daer houdēde is eñ maect dȳe ongesonde lucht ghesont eñ ōmeerret die ōduwelike crakt waer af dat aristo. sept li. iiij. Dat inder ontfangenis eens kints ist alsoe dat die wȳnt noerdelic is so sal dat kint alst geborē wert eē knecht ken wesen eñ also ōkeert is die wint zu delic so salt een mepsken wesen Item con stantijn sept int vȳfte boeke int seuende ca. Dat die noerden wint trect die qua de humoren na hē eñ beletse dz si inder ander leden nz lopē en sullen mer noch tans maect hi hoestinge om die droech heyt der borsten eñ maect scarpicheyt ō aerden eñ der lichamen ende ouermits sȳre coutheyt eñ droecheyt slaet hi die zenen eñ trectse te hope eñ bȳntse daer om hindert hi die leden dat si nz werkē en moghen eñ corrumpeertse eñ hi ver barnt eñ ōdroecht die wȳngaerden die daer dragende sȳn eñ hi beroekt die cru den eñ die bomē van hare groplicheyt eñ ōdroecht die humoren binnen eñ bu ten eñ hi is den ptisicis dat is den ghe nen die ptisic sȳn de erlic / wāt ouermits sȳnre droecheyt scoert hi die longhē eñ vlcereertse als gali. sept Dȳe noerden wint is coude eñ droghe eñ is comende wt enen engen lande of hoeke tot een re rumer luchten eñ al dunnende maect hi die lucht subtȳl eñ droghe eñ beurie sende brengt hi dȳe vuchte delen alsoe wel der aerden als des waters bouē te samen int pleyn des aertrȳcs ende des waters waer ō dat dese wint aquilo ge hieten wort dz is noerden want aquilo dat is properlic te segghen quasi aquas ligans dat is in duytsche wateren bȳn dende als plido. sept

Dat v. ca. vande wolken

Nubes dz is eē wolke eñ is een im pressi dat is een indruckinghe of een inprentinge of tepkeninghe die inō luchten ghemaect is vā veel wazemen int middel onderscot der luchtē verga dert eñ dick gemaect in enen alre min sten lichaem vander coutheyt der stede waer af dat die wolke is een ghemeyn materi totten snee tottē regen eñ totten hagel etce. Item die wolke wort aldus gewonnē wāt die hemelsche lucht ouer mits hare cracht so trect si tot haer alte subtiliken die wasemlike delē des wa ters eñ der aerden ūterende haer sub tȳlste delen eñ datter ouerloept dicken de ōkeert hi in wolkē als pli. sept Nu bes is een dickicheyt ō luchtē die te sa men gecloot is eñ gewonden vanō aen treckinge der wazemen eñ der rokē vā der aerden eñ vanō zee Item die substan ci vanō wolken wort beroert indē ōloep ghens eñ herwaert vanō lichticheyt ō luchtē eñ vander slotinghe der wȳndē eñ vāder hetten die beslotē is in die hol licheyt des buucs vanō wolkē Item die wolke is natuerliken hol ter manieren vā eenre spongien open eñ daer om ont faet si lichteliken die inpressi der hemel scher lichamen eñ daer om als die zon en wech getogen is so thoent die wol ke menigerhande formē eñ verwen alst openbaert inden hemelschen boge die welke anders niet en is dan een wolke die douwende is in wes substanci meni gerhande form coemt ouermits die ra die der sonnen Item die wolke is bin nen hol ende ouermits hare sceppenis mitten spera des hemels den welcken si genaect is buten ront eñ ōheuen mer vander siden en heeft si gheen gelette

form of figuer | want als die een wolke
aen die and̄ coemt mitter siden so wor-
den sijs eens inder figurē als beda seyt
Itē die wolke ouermits die lichticheyt
hare substācie so is si beroerlic opwaert
ende na dien datse die wint seer stoot of
meckelijck daer na loept si snelliken of
traechliken voert eñ hoe dat si wt puer
re eñ subtijlre wasemen gemaect is hoe
dat si die verlichtinge der sonliker radi
en meer v̄nemende is eñ ouermirs ha-
re doerschijnlicheyt is si den licht doer-
gaende ten waer dz haer substāci inder
luchten vā alte grouen wazemen eñ ro
ken te samen v̄gadert waer wāt dan is
die wolc doncker eñ wāt si dan tusschen
ons eñ der sonnen hangt so beneemt si
dat schijnsel der sonnē opter aerden dat
wi die zon niet sien en moghen wāt als
die zon seer heet schijnt indē bouwe eñ
in anderē tidē so is die wolke den mey
ers eñ den wandelaers een mitigatijf
dat is een saftinghe Itez die wolke als
die gescheyden is ouermits hetten der
sonnen soe maect si een wtstortinge van
regen vāden welken dz aertrijc vrucht
baer wort eñ brengt gras ende zaet wt
der aerden Itē want si also meer tot al
len dingen die ind̄ luchten ghewonnen
werdē een moed̄ is eñ eenrehande ghe
meyn materie so is si ouerseyndēde vā
hare substancien menigerhāde dinghē
vter aerdē twelc opēbaer is want nv re
genet nv haghelet nv snuwet nv blixe-
met eñ nv donret Itez die wolke die te
samen v̄gadert is vāden souten waterē
der zee eñ si hengt int hoge tegē der sō
nen so is si v̄kerende alle die soutichеyt
eñ die bitterheyt des waters vand̄ zee
dz in die lucht getogē is in zuetichedē
ouermits hulpe der hemelscher hettē
want si trect dat beghin vand̄ zee | eñ te
lesten als die wolke gepuert is vander
sonnen so en smaect si noch en voelt die
bitterheyt vand̄ zee niet Itē die wolke
als si ontbonden is eñ v̄keert in reghen
so is si den lande nut mer wāneer dat si
resolueert in winde soe is si den lande
quaet wāt dan maect si grote tempeest
ind̄ zee eñ opten lande Item die wolke
als si sonderlinghe hoghe hangt inder
luchtē so schijntse of si den hemel al vast
bij waer mer dat en is nz mer si ons eñ
der aerdē in geenre gelikenis veel naer
re is Itē die omlopinge eñ wriuinghe
der wolken brengt dicwijle blixeminge
eñ donre in Item vten winde die beslo
ten is inder hollicheyt der wolkē wort
dicwile een haestelic scoringe der delen
vand̄ wolkē eñ vā dier haesteliker scho
ringhe wort een donreslach Itē so wan
neer een aentreckinghe wort d̄ corrum
peerder wazemen vā broekē of vā vuli
ken of anderen dingen so coemt ind̄ sub
stancien der wolken vā hare incorpore-
ringhe eñ een grote sterfste of corrupci
onder die menschen of ond̄ die beesten.
Itē hoe dz die wolke d̄ aerdē naerre is
eñ vāden hemel varder is hoe dz si ons
meerre dunct wesen wāt als die wolke
alre meest is eñ bijden hemel is hoe dz
si minre schijnt te wesen ende dye recht
cleyn is in haer seluē als si bijder aerdē
is so schijnt si alte sonderlinge groot te
wesen als beda seyt Itē een wolke dye
gecomē is vā droghen eñ windighē wa
semen der sonnen pleecht bedriechlic te
wesen wāt si beteykent nat wed̄ mer int
eynde sond̄ wint so en onbijnt si nz Itez
een regenachtige wolke ist dz si haeste

lic eñ te gader ter aerden valt is deerlic want ſi ỏdzenct haer mer iſt dat ſi allepnclken al drupende neỏ valt ſo is ſi den coern nut eñ oerbaerlic Jtẽ die wolke maect die aerde dicwȳl nat mit dzopelẽ mer al nettẽde ỏteert ſi hair ſeluen wãt wãneer dz ſi anỏ dingen nat maect eñ vuchticht ſo verderkt ſi haer ſeluẽ ouermits dat ſi geſchepdẽ eñ ontbonden wert als grego. ſept Jtem ſo wanneer dat die een wolke der anỏ teghen coẽt ſo maect ſi tempeeſt eñ onweỏ inỏ luchdat vj. ca. vãden regenboech ten

Wris dat is een reghenboghe eñ is een inpreſſi of een tepkeninge die gecomen is wt eenre douwender hoelre wolken die berepdt is totten reghen in onepndelikẽ dzopelen als in enẽ ſpieghel wederſchinende hebbende een figuer vã enen hantboghe wtgheuende menigerhande verwen die ghecomen ſȳn vãden radien der ſonnen of der manen mer vanden radien coemt hi ſelden want mer tweweruẽ in l. iaren als ariſtotiles ſept Jtem die hemelſche boge is een waterige wolke die doerſchieten de is eñ doergaende alle ſȳn delẽ mittẽ radien der ſonnen als marcian⁹ ſept de ſe hemelſche boge bupcht int ouerſte vã dẽ wolkẽ crom opwaert gaẽde boechs gewiſe eñ in bepden epnden gaet hi ter aerden mit hoernen als ỹſido. ſept Jtẽ in deſen boghe ſȳn ſommige dingẽ dpe tot ſȳnre winninge behozen eñ ſommige tot ſȳnre gedaenten of kozmẽ eñ ſommighe tot ſȳnre ỏtuten eñ werckinge Jtẽ als tot ſȳnre winninge wort aengeſien eñ gemerct dz ſȳn ſubſtãci wort gewonnen eñ coemt douwelic eñ regenich vãder wederblickinge eñ ombueghinghe der ſonlikẽr radiẽ te gader Jtem dz die regenboghe die ſon altoes aenſiet mit vollen aenſicht ende weder aenghekien wort vanỏ ſonnẽ recht tegẽ hem ghelet Jtem want die regenboghe vanỏ aerden totten hemel toe ront op geheuen wort ghelȳc enen cirkel wãt hi ſlaet die aerde mit tween hoernen eñ raect dẽ hemel mit ſinen ſchepdel dat is mit ſinen hoechſten vãden omganghe die welke hoe dz hi meer mede treckende ỏdruct wert hoe hp meer inỏ mede oueringhe wt geſtrect werdt eñ werdt op gheheuen in eenre figuren van enen cirkel eñ is ront ende doerſchinich ende menich foudich inder verwen ende is eenlic enich want inden reghen boghe weder ſchinen veel ghedaenten eñ kozmen die hem tegen gelet ſȳn recht contrari om ſȳnre doerſchȳnlichept eñ daer om ſchinet die boghe gheuerwet te weſen wãt als beda ſept ſo trect hi die verwẽ na hẽ vten viere elementen wãt die ghedaenten eñ die kozmen vãden vier elementẽ ſchinen in hẽ als in enen ſpiegel. want vanden viere grỏpt hi een rode verwe int ouerſte eñ vanỏ aerden neemt hi eẽ groene verwe int laechſte Ende vãder luchten een melkighe verwe eñ vandẽ water een gheelachtige verwe int midel als beda ſept Deſe verwen ſȳn te ſamen geordineert eñ genoecht eñ nadẽ philoſophen heeft hi noch veel ander verwẽ onder die welke den ſin ſwaer is te onderſchepden eñ te onbkennen eñ daer om ſept die philoſoeph dz gheen maelre en kan deſen boge ghemakẽ of geniſieren Jtẽ ariſto. ſept dz die verwe vãden regenboge is een weỏſlach ỏ radien die weỏ om kerende is totten wa-

sem die den wolken contrari is als dat licht of die claerheyt wederschinēde in den water weōschȳnt indē wanden tot hē weōkerende is eñ wāt die boghe nz gesien en werdet dan des daechs bȳdē radien der sonnen of bȳder radien ō manen des nachts so wort dz gesicht vā hē belet of om die donckerheyt ō luchten of om cranckicheyt des gesichts of om die dickicheyt der wolken welke wolke die ōlichtinge ō radien wederstaende is eñ inden regenachtigen tidē wort hi gesien wāt dā wort die oueruloedicheyt des walems die gedwongen eñ gebonden is indē wolkē geschepdē eñ ontbondē eñ daer wt coemt een clepne douwinghe in die welke ōlicht die radie die hem teghen gelet is eñ wort een vorme vāden regenboghe wāt hi neemt menigerhande verwen vāder menigerhandicheyt des wazems indē welkē die radie schȳnt als aristo. sept Item als naesȳnre ōtuten eñ werckinge soe tempert hi die hettē der sonnē om dies wil dz hi daer tusschen gelet is eñ ouermits sȳnre schepdinghe dz hi in regen eñ in douwe verkeert wort so doet hi dz aertrȳck vruchtbaer werdē eñ ouermits sȳnre figuren eñ om dpe menigerhandicheyt ō verwen maect hi die ouerste als die hemelen scoen eñ ōsciertse eñ tepkent dpe heerscappie der vuchticheyt inō luchtē Eñ daerom en sal hi nz openbarē voer den oerdel in xl. iaren als beda sept eñ die meester inō hȳstorien eñ dat sal een tepkē der droeginghe wesen eñ dat die elementen gebreken sullē als die selue sept eñ betepkēt wede eñ eendrachticheyt tusschen god eñ der werelt eñ boetscapt eñ bewȳst bȳden voerleden vloet datmen diluui hiet te wesen dat godlic oerdel dattet dan toe comen sal. Item die regenboghe bewȳst oec in wat steden des hemels die zon is want hi en is nȳmermeer aen die side daer die zon is mer altoes tegen die zon wāt is dpe zon int zuden so is die boghe int noerden mer hi en openbaert nȳmmermeer int zuden als beda sept. Eñ aristo. sept oec ten waer alte seldē des nachts als die maen vol waer eñ dz en genalt mer twewerue in vȳftich iarē sept beda eñ aristotiles voer etce.

Dat vij. ca. vanden douwe

ROs dat is douwe eñ is een inprel ñ die vā couden eñ vuchten wazemen geworden is eñ ōgadert int lichaē der wolken int neōste deel des middelsten onderscots mit clepnre coudē tegē lopende Item aristo. sept dat die douwe nz en wort dā als die zuden wint wapet wāt douwe is clepn regen eñ reghē dat is veel douwinge eñ grote want die zudelike wint maect douwe ouermits sȳnre vuchticheyt welcke vuchticheyt die noerdē wint lect mit sȳnre droecheyt eñ dwingt eñ druct mit sȳnre groter coutheyt. Item die maen inprent ō luchtē hare vuchticheyt eñ is eē sake dz die douwe inō luchtē coemt waer af dz ambro. sept eñ hiet die maen moeder des douwes wāt hi des nachts mitter craft der manen inō luchtē eerst sȳn beghin heymeliken neemt eñ na coemt hi onuoeliken neder op die cruden eñ op die grasen eñ sprayt hē soeteliken ouer alle die aerde eñ hi gheeft dē crudē eñ den bomen craft eñ ōtuut ende dat die daechlicsch hettē ōterende eñ al drogēde neō heeft doen bughē dat heeft die nach-

telike douwe weder gericht eñ opghe-
heuen Item int ouerste vanden cruden
v̄gadert hi hē alleyncsken droepelē Itē
dye douwe en lÿdt die hetten d̄ sonnen
nz wāt hi wort haestelic gescheydē als
die zon op hē coemt eñ vergaet te mael
mer sÿn virtuut die hi ind̄ luchten ghe
druct heeft en laet hi nz after mer si bli
uet indē crudē eñ indē zaden eñ al is dz
sake dat die douwe eenrehande luchti-
ghe substāci is eñ in haer seluē alre sub-
tÿlste indē begripe vā harē ouerstē noch
tans is hi wonderliken werkelic in sÿn
re virtuten wāt hi maket die aerde drōc
ken eñ vruchtbaer eñ soet eñ maect dat
morch inden granen of coernen wÿt eñ
meerretet eñ doet die woesteren eñ dye
mosselen wassen ind̄ zee eñ sonderlinge
die douwe vand̄ leynten wāt in die leyn
ten so luuct hair die woesler des nachts
op tegen den douwe \ eñ alleyncskē als
hi neder coemt so ontfaet si den douwe
eñ so wordt si geuoedt eñ gesaedt ende
maecten vet eñ ouermits dz hē dē dou-
we also mengt mitten vissche so wint hi
perlen eñ preciose gemmen Eñ hoe dz
die perle edelre is hoe dz si witter is eñ
meerre als gheseyt wort int boeke van
den gēmen eñ ic meyn hoe dat si witter
eñ meerre is hoe dz si edelre is dz sluyt
bat Itē die douwe voedt die iongē vā-
den rauen also lange als si wit bliuē ter
tÿt toe dat si bestaen swart te werdē als
grego. seyt Itē die douwe tempert die
lucht weder die des daechs seer onghe
tempert gheweest heuet Eñ ist dat die
lucht alte seer gedunt is so dicketse die
douwe wed̄ eñ maectse ghetempert eñ
middelbaer dicke als albnmaser seyt
Item die douwe v̄druct die cracht des
venÿns indē venÿndē dyeren eñ dwin-
ghetse dz hē des nachts niet also wide
en sprayt of alsoe crachtich is als des
daechs wāt die serpenten die indē cru-
den sculen die en quetsen die luden niet
half so seer die dā ouer die crudē eñ gra
sen gaen also lange als die douwe indē
crudē of daer op is Item die douwe al
schÿnt hi al onsmakelic als water noch
tās is hi zuet ende weke ripende inder
craftē eñ in sinen wercken eñ maect die
cruden ripe eñ die bloemē ende doetse
werken wāt vāden hemelschen douwe
so coemt hoenich inden bloemē in sōmi
ghe landen vā grieken eñ oec coemt on
derwilē inden bloemē manna inden sel
uen lande vā grieken als geseyt wort in
plateario Itē die douwe die gewonnen
is in corrumpeerder luchtē die wort ge
corrumpeert vand̄ corrumperinge d̄ ste
de eñ dā corrumpeert die douwe voert
daer hi op valt wāt alsulken douwe ve
nÿnt die teder bloemkens eñ oec dz nu
we coern indē velde wāneer dattz noch
indē aern is | als grego. seyt eñ alsulke
corrūperinge hietē die ludē gemeenli-
ke die rode \ als si segghē die rode is in
dē weyte eñ hietmē in latine aurugo of
rubigo eñ hi seyt dz rubigo is wanneer
de thedere aern vāden weyte geslaghē
werdē vādē deerlikē douwe eñ als si v̄
keert werden in rootheydē of in vuylre
swartichеyt eñ dese suucte v̄derft alle in
stoppelē ende in hoye also seer dz si nut
en sÿn noch inder spisen noch inder mes
sen

Dat viij. ca. vande reghene
Iuuia is een inpressi of eē inpren-
tinge die v̄gadert is indē wolkē vā veel
coud̄ eñ vuchter wasemē oueruloyende

inder grootheyt eñ inder substancien bi
dat die douwe is ende v̄coudt eñ vuch-
ticht veel meer dā die douwe eñ die ro
ken die op wazemende sijn vanden wa
ter eñ vander aerden ouermits die he-
melsche hetten werdē aen gehaelt tot
ten leechsten deel des middelsten ond̄
scots d̄ luchtē eñ daer werdē si dicke ge
maect inder coutheyt der stede Dair na
als die hettē die vuchticheyt ontbijndē
de is eñ nz altemael v̄terende so werdē
die roken alleyncskē dropelen gescheyd
den eñ ontbonden in regen eñ in water
als beda seyt Itē hoe dz die wolke vtē
welken die regen coemt verder vāder
aerdē is eñ den hemel naerre is hoe dz
die reghen soeter is Eñ hoe dat hi mit
graceliker dropen ned̄ coemt eñ hoe dz
die wolke der aerden naerre is hoe dz
die regen harder eñ geweldeliker ned̄
coemt eñ mit meerren dropelen Item
die windē die opter zee lopē ghens eñ
weder v̄gaderen veel humorē vander
coutheyt des waters welcke humoren
si mit hē op voeren ind̄ luchten eñ v̄ke-
rense ind̄ materien vā regen eñ wāneer
datter veel is vand̄ materiē des regēs
ind̄ wolkē eñ dz die wolke dick eñ starck
is so worter een inpressi vanden radien
op die wolke eñ vand̄ menichfoudich-
eyt eñ vand̄ brekinge der radien so wor
ter een starke hetten gewonnē teghen
die welke ouermits wes doecht si te les
ten ontbondē wert in starkē regen. wāt
wi sien dicwijle dz na eenre stekend̄ het
ten een groot regē coemt als beda seyt
Onderwijlē worter oec also grotē win-
ninghe der hetten vter v̄gaderinge vā
den radien eñ vā haerre brekinge om-
trent den wolken dz die wasem bi na v̄
barnt wert Eñ vand̄ groter v̄barninge
v̄keert wort in eenre roder verwen / eñ
daer om wanen die gemeyn ludē dattz
ond̄wijlen bloet reghent als aristo. seit
Item dz reghenwater is seer stempen
de eñ dwingende eñ daer om dwinget
eñ stempet dat buyckeuel als constan.
seyt nochtās is hi vā subtijlre eñ lich-
ter substācien hebbende meer lichtiche
den eñ oec luchticheden der luchtē dan
ander water eñ daer om ist haestelic v̄-
andert eñ v̄keert in qualitates oppos-
tas dat is in gedaenten of in dinghen
daer hi tegen geset is of die hem tegē
staen eñ daer om vervulet lichtelic en-
de ontfaet corrupci dat is v̄derfnis als
cōstan. seyt nochtās ist soeter eñ smake
liker dā ander wateren wanneer dattet
blijft in sijnre suuerheyt eñ v̄tuten Itē
ist dat dye regen getempert is in sijnre
qualiteyten eñ quantiteyten eñ der tijt
bequamelic so ist eweliken nut wāt het
maect die aerde vruchtbaer eñ ist dz die
aerde veel spleten ende reten heeft die
sluyt hi toe eñ saefticht die getempert-
heyt d̄ hetten eñ maect die lucht claer
eñ doet die windē gaen sitten eñ maect
die visschen vet eñ helpt eñ conforteert
die droge cōplexie als cōstan. seyt eñ ist
dat die regen quaet is eñ ongetempert
in sinen qualiteyten dat is in allen sinen
stucken eñ dat hi der tijt eñ der stede on
bequaem is so is hi altemael deerlic eñ
quaet want so maect hi die weghe ende
dye toepaden diep eñ slikachtich ende
maect veel onnuts graes eñ veel ōnut-
ter crudē eñ v̄derft dz saet eñ die vrucht
eñ lescht die natuerlike hetten die indē
zaden is eñ brengt veel dickicheydē eñ
donckerheydē ind̄ luchtē eñ ond̄grijpt

die radien der sonnē eñ belet eñ becommert die gene die arbeyden eñ ploegen soudē eñ die onnutte regē vtraecht oec die ripinge vāden coern eñ vādē vruchten eñ maect veel reumen eñ lopinghe vanden hoefde eñ meerret alle vuchte suucten eñ hi maect onvruchtbaerheyt eñ hongher eñ brengt sterfte eñ corrupci indē beesten eñ indē scapen wāt als die gralē eñ die weyden daer dye beestē in gaen geuenynt eñ ghecorrumpeert syn so moetē die beesten die dz eten vā node sieke werdē eñ sterue als cōstan. seyt

Dat ix. ca. van een dropele

Gutta dat is een droepel eñ is een vuchte walem die geschepden is in vele cleyne particulen dz is in cleynē deel kens Item die dropelen werden groet inden dagen wāneer die hetten is ende die delen der wolkē geschepden werdē die welke te vozen vgadert waren ouermits der couden als aristo. seyt eñ wāneer dat die hetten is invō luchtē als die coude toecoemt soe wozt die beurieſinghe des waters te snelre waer af dz aristotiles seyt int boeke vanden dyeren Dat die visschers warm water ghieten op haer touwen op dat si te haestelikker onder gaen sullen als si beuroeren syn eñ een dropel hoe dz hi naerre der aerden is hoe dat hi grouer is eñ also verkeert \eñ syn cleynicheyt eñ syn rondicheyt is eñ wert alsoe langhe als hi inder luchten is verre vanō aerden als aristo. seyt Hi is vucht morwe ront doerschinende luchtende ende maect dye aerde drōcken eñ maect die zaden eñ die grasen vucht eñ saefticht die grote bernende hettē der luchten eñ al ist dat hi seer morwe is invō substācien nochtans doerschiet hi enen steen ouermits dat hi altoes vallende is

Dat x. ca. van hȳsel

Ruina dat is hȳsel eñ is een beuroren walem als aristo. seyt of een inprentinghe die gecomen is wt couder ende vuchter waleminghe die nz en is vgadert indē lichaem der wolken ende dye beuroren is int middel onderscot ō luchtē ouermits die couthept der stede eñ des tyts indē welken gheen deel ō hettē en is als aristo. seyt wāt den hȳsel geualt een hardicheyt vander coude der stede eñ des tyts daer hi in ghemaect wozt want die coude vgadert eñ trect die delen des wazems te samen eñ maect die substanci vander hȳsel hart eñ van groter couthept wozt hi wit ende maect die bomen eñ die cruden daer hi op valt vrot eñ stinckende te lesten eñ verbarntse eñ mit eenre cleynre radie der sonnē so gaet hi en wech eñ keert weder in douwe wāt die hȳsel en is anders nz dan beurozē douwe als beda seyt wāt dye douwe nedvallende totter aerdē ontfaet eē witte harde eñ een coude ghedaente ouermits diē couthept vanō nacht eñ also vkeert hē dye douwe int ouerste van hem in eenre substancien vā hȳsel

Dat xi. ca. van hagel

Grando dat is hagel eñ als aristo. seyt \so is hagel een inprentinge die gewonnen eñ gewordē is wt couder ende vuchter walem vanō couthepden ghelaecht totten binnenstē der wolkē alom staende ouermits den bouenganck des warmens Item die haghel wozt inden wolken die verre vāder aerden syn als die selue seyt eñ daer om die sake ō winninghe is walem die ontfanghen is in

die hollicheyt der wolken die welke ge
dict wort ouermits coutheyt v̄ luchten
want die coude eñ die vuchte delen die
de hetten der luchten scuwende sijn ōt
fangen hē seluen indē binnensten v̄ wol
ken eñ als si den walem daer vindende
sijn vgaderen si daer sijn delen ende be-
wronghelense daer in eenre substancien
vā hagel eñ daer om werdē si dicwijlre
des somers dā des winters mer grote
hetten beneemt dz die hagelsteen niet
werdē en mach wāt al scheydēde dpen
walem en laetse die delē te samē niet v̄-
gadert werden eñ also en gheyenghet
die grote coude oec nz des winters wāt
dan en is gheen hetten inder luchtē dā
die vliende is eñ die coude ontfaetse eñ
grōptse binnē der wolken eñ die clepne
eñ ronde hagel coemt vāden ouerstē ste
den als aristotiles sept Item die clepnich
ept ende die rondicheyt vanden hagel
coemt daer om dat si langhe marren in
der luchtē wāt om die langhe omweyn
telinghe eñ keringhe wert die haghel
ront gemaect eñ vander hetten v̄ luch-
ten die de waterige delē scheydende is
eñ ontbyndende so wort die hagel ghe
minret eñ dat contrari valt wt v̄ contra-
rier saken indē hagel die gemaect is nz
verre vanō aerden Item die haghel be-
gheert eñ slaet die aerde mit groter sto
tinghe dpe aerde druckende ouermits
die hettē diese scheydende is eñ stropt
haer ter manieren van soute int ouerste
vanō aerdē eñ quetst dz coern die vuch
ten eñ die bloemen sonderlinge seer eñ
dicker byē dage dan byē nacht coemt dpe
hagel neder \wes reden is want die het
ten die soaechs is iaecht die vuchte tot
ten binnensten der wolken Item die cou
de eñ droege noerdelike wint beuriest
ende dwingt die douwe die daer neder
gaende is vanō luchten eñ ōkeert den
douwe in een substanci des hagels \ als
beda sept

Dat xij. ca. van snee

Nx dat is snee ende is een impressi
die geworden is van enen coudē vuch-
ten walem welke impressi beuroeren is
int nederste deel des middelen onder-
scots int lichaem der wolkē van eenre
middelbaerre coude bi dat die hylsel is
om die toemenghinghe der hettē in e-
nen deel welke hetten besloten in hare
substācien eñ vluchs nz verwonnen vā-
der coutheyt die dair omtrent is maect
se haer substanci dunne eñ mozwe ont-
fangende een wittichēyt indō verwē om
die victori der coutheydē int eynde \en-
de om die wtspraepinge eñ stortinge der
delen vanō wolken eñ om die coude die
verceranct is vanō hetten so wortet ghe
broken in breden delē ter gelikenis een
re scalen die gebroken is vā crancker v̄-
tuten ende starcten als aristo. sept tsnee
wort gewonnen in couder wolkē noch-
tans in myn coudt dā daer die haghel
in ghewonnen wort \ wortet snee gecon
geleert eñ beurozen ende dz bewijst die
mozwicheyt vanden snee / want als die
hetten ghemengt is mitten wolken so
verbiet si die delen dicke te werdē ende
vergadert te werden Item dat snee is
harder eñ drogher dan dz water is van
couden die dat dwingende is / mer het
is mozwer dan die haghel vander toe
menghinge der hetten inden buke der
wolcken ende het wort ghewit in sijn o-
uerste van sijnre coutheit die daer domi
nerēde ende bouengaende is tot clepn

re hetten so wort dz snee in water gere-
solueert eñ vkeert eñ wort lichtelic ver-
wandelt also wel van sÿnre hardichep-
den als vā sÿnre wttichedē eñ als dat
snee een wÿl tÿts opter aerdē marret so
wort die aerde vet wāt ouermits sÿnre
couthept so slutet die gaten der aerden
Eñ als die hetten weÿ gecomen is tot-
ten binnensten vanÿ wortelen eñ der sa
den so wort een aenhalinge der binnen
ster humorē totten wortelē eñ een ouer
lopinge vter welker die aerde vet wert
wāt dat snee doot eñ dunt die quade o-
ueruloedige crudē eñ die goede cruden
voedet eñ maectse vet Jtē snee decket
eñ verhuudt die stinckige eñ dreckighe
messen also lange alst nz gheslmouten is
eñ het becōmert eñ belet oec die weghe
datmense nz gaen en mach Jtem beda
sept dattet snee selden valt inder hoger
zee waer af dat dit die reden is wāt die
rokicheden vanÿ zee die steeds wtulie-
gende sÿn die werdē geschepkelt anter
vāden winden die daer wapen of eer dz
si gedict mogen werdē in snee so werdē
si geschepden eñ ontbonden in reghen
of in neuel Jtē snee gheeft den beesten
ende den dperen groten hinÿ want het
dect daer si af leuen souden eñ het melt
haer voetkappen wāt in dien tiden dat
tet gesnÿt is so werdē die wilde beesten
vāden iagers gheuangen sonÿ veel ar-
bepts Jtē het snÿt gheern in hoghē ste
den als in geberchten eñ duert langer
indē geberchten dā inden vallepen wāt
die coude winden gaen lichter eñ wper
en wech indē geberchten bouē dan in-
den vallepen Jtem dpe vallepden sÿn
warmer dan die berghen om die meer-
re vgaderinge eñ brekinge der radpen
eñ daer om is des snees meest indē ge-
berchten Jtem alst snee gesmouten is
so vermorwet eñ bouwet die aerde diet
te vozen hardt maecte ouermits sÿnre
couthept als grego. sept Jtem dz snee
in sinen nederuallen en maket geen ge
lupt ō sÿnre laeftichept wil mer het valt
zuetelikē neÿ eñ spapt hē gelÿc opter
aerdē Jtē snee allment eerst aenliet so
maket den oghen een vlichtinghe mer
liet ment lange aen so schepkelt den lien
liken geest eñ verdupstert dat ghesicht
Jtem dz snee water beneemt die lopin
ge des buucs eñ slaet eñ stopt dpe zenē
eñ dies veel ende lauge drinct die wert
gheern hoeuelachtich eñ croppich en-
de maect dpe leden scier slapende ende
wint steen inder blasen eñ doet dz cou-
de water laden sept constantinus

Dat xiij. ca. vande neuele of mist

NEbula dat is neuel ende is een in
spelli die ghemaect is vter schep-
dinghe ende ontbÿndinghe der wolkē
die ontbonden sÿn in reghen water als
aristotiles sept ende als die walemen al
dus ontbonden eñ geschepkelt sÿn bi al
len perticulen der luchten so brenghen
si neuel in ende hoe dat die der aerden
naerre is hoe dz si dicker ende doncker
re ende couder gheuonden wert eñ hoe
dat si hoghet vander aerden op ghehe
uen is hoe datter die zon bat doergaet
Ende daer om ist die min cout ende min
doncker / ende wanneer dat die neuel al
te mael inder sonnen opwaert ghetogē
is soe wort dpe neuel verkeert in eenre
wolken ende daer om betepkenet toe-
comende reghen mer als die neuel mit
allen vander radien der sonnen weder-
slaghen wort ende valt nederwaert en

de coemt weder in sijn beghin soe gaet hi te niet ende als die lucht dan ghesuuert is betekent datter schoen weder werden sal Item die neuel is onderwilen ghecorrumpeert vanden walsemen daer hi wt ghecomen is ende dan is hi seer deerlic eñ hi verderft dan die wijngaerden ende die bloemen ende ander vruchten ende maect veel suucten indē dperen ende die neuel is ghemint vanden dieuen ende vanden anderen quadpen ende is den ghenen hijnderlic die pelegrimaedzen gaen ende den wanderenden luden \want in groten neuel is die wech onkondich ende quaet te vinden want hi beneemt den sonnen eñ der sterren haer schinen hier opter aerden ende daer om is den neuel den sciplijden sorghelic eñ anstelic | als beda sept want als die neuel groot is opter zee soen weet die scipman niet werwaert dat hijt scip stueren sal

Dat xiiij. ca. vanden donre

VAnden impressen of imprentinghe dpe gewonnen werdē inder luchten van twiuoudigen walsem is die eerste impressi die donre die welke is eē impressi die ghewonnen is in eenre watertigher substācien der wolken om die beroeringhe des hetten ende droghē walsems vliegende ghens ende herwaert van sijn contrari vā allen siden ghedwōghen in hem ende hem seluen lesschen de inder wolken van dier ontstekinghe ende dan schozen si te lesten als aristoteles sept of die donre coemt van stotinghe ende hortinge der wolken als die philosoeph sept wanneer dat die wolken vanden winden die contrari sijn te gader stoten ende hozten mit groter gewelt ende te samen trecktinghe soe wozter een bozstinghe inder luchten die vāden oudē meysters tonitrus dat is donre ghenoemt is. Men sept tonitrum of tonitru of tonitrus van desen woerden terroz dat is vervaernis want dat ghelupt des donres vervaert die luden als pfidozus sept | want tonus dat is alsoe veel als sonus dat is een ghelupt wāt die donre slaet ouderwijlen soe swaerlic dat dpe luden wanen dat dien hemel schoert want als enighe scoddinge van groten wijnde vter zee coemt ende verdwerlt binnen eenre wolcken ende dpe wint dan gaern wt waer so hoelt hij die wolken ende iaechtse ende dwingetse ghens ende herwaert te lopen als dan ander winden mit anderen wolkē daer teghen stotende comen mit groter hoztinghen soe werden dpe wolken ghescoert ende die wint breect eñ dan coemter grote barstinghe af ende soe coemt dpe blixem voer eer datmen den slach hoert ende dat is daer om want die sin des ghesichts is veel subtijlre dan dpe sin des hozens nochtans gaet die donre mitten blixem te gader wt gheliker wijs als enen man die enen boem houwet wes slach men eer siet eermen dat ghelupt hozen mach Hier toe heuet pfidozus ghesept ende dese reden van pfidozus als vāder sake des donres ouer draecht alsoe meer mitten philosoeph die sept Dat die donre is een gheest der wijnden ontfanghen inden schoot der wolken die welke ouermits cracht sijnre beroerlichept schoert sommighe delen der wolcken ende maect een grote bozstinghe van donre ende hi sept noch voert aen aldus. Dat die donre is een

ghelupt van veel spacien der luchtē die onderlinghe te samen lopen Item aristo. sept in libro metheororū Dat die donre anders niet en is dan lesschinghe des viers inder wolken wāt die droghe wasem op geheuen eñ vander hetten der luchten ontsteken so wāneer dz die onū uat wort vā eenre wateriger wolke soe wort die ontsteken wasem vluchs ghelescht eñ van alsulker lesschinge coemt die barstinge des donres gheliker wȳs alsmen een glopende pser in coudt water lescht wort een ghelupt als een lesschinghe des waters Item die donre coemt dicwȳle neder mitten blixem eñ dan quetst hi meest als beda sept. want hi hindert eñ scaedt den vruchtē wanneer dz hi also neder coemt mittē blixem sonū regen \ mer als hi mitten regē neder coemt so baet hi als die selue sept Item die donre ouermits sinē beroerē soe slaet hi alle dinghen hi beroert die herssen eñ veruaert den moet eñ corrūpeert den wȳn indē vaten \ als aristotiles sept ende ist dat die donre coemt in dien tidē als die vogel broedē so quetst hi die eyer Item die donre doet dicwile den vrouwen die kinū draghen mis dracht hebbē eñ die donre doet oec dic wȳle grote thoernen hulen eñ bomē neder vallē eñ altoes doet hi meer quaets eñ scadē int hoge dan int lage als beda

Dat xv. ca. vā weerlicht sept

Thonrscacio als aristotiles sept begrȳpt fulgur eñ fulmen dese twe beyde nochtās ist beyde bycant alleēs mer alsoe veel onūderscheyts isser onū tusschen fulgur eñ chonrscacio \ dat chonrscacio is properlic eñ haestelike openbaringe eens subtȳls wasems dye ontsteken is die snelliken en wech vliet inū luchten sonder neder comē ter aerden eñ mach hietē een schinringe \ mer fulgur of fulguracio is een subtȳl viere eñ grouer dā chonrscacio neȳgaende ter aerdē twelc die cruden eñ die morwe dinghē doerschiet als die philosophen scriuen

Dat xvi. ca. van een stadighe vuerighe weerlicht

Fulmen is een wasem dye vierich is dicht in een ende vast vallende mit ghewelt eñ is van starkerre cracht dā fulgur wāt hi slaet dat hi raect ende doerschietet eñ vbarnet eñ smeltet deylet eñ smidet eñ geen lichamelic dinc werstaet hē eñ daer ō sept ps. dat fulgere dz is ferire dz is slaen wāt als die selue sept so is fulmē gemaect vten subtȳlsten delen der elemēten vāden welken die meeste craft des doerschietens after gelaten wort eñ daer ō wort fulmen vā ps. genoemt een slach des hemels scuts wāt fulmē wort gewonnē vā enen grouen gedubbelden wasem wt contrarien eñ diuerschen windē ouermits starke eñ vierige hettē die ontstekē is welke wazem mit te samē stotinge ō windē eñ mit wriuinge ō wolkē wort menichfoudelic gedrenē gens eñ harwaert eñ wort beroert recht als een vierich steen vanū hollicheyt ō wolken neȳwaert ouermits gewelt ter manierē eens scuts dz gescoten wort eñ al ist dz sl vā vierliger naturē sȳn nochtās werdē sl mit gewelt daer toe gedwonghē neȳ te gaen tegē der naturē des viers als beda seit wāt in sinen nederganck ontfenget ende barnt eñ daer om hietet fugur als ps do. sept ende allt doerschiet eñ cloeft so hietet fulmē ende soe wes dattet barnt

dat maect quaden vulen ſtanck ende dit
pleecht te gheſchien in heten ſomeren
mer des winters vallen ſi ſeldē ſonder-
linghe alſt een harde winter is / mer int
beghin vanden herſſt eñ int eynde van
der lepnten comē die blixemen wel en-
de die donren \ als die philoſoeph ſept
li. ÿ. ca. lÿ. Item daer werdē veel ghe
ſlachten vā fulmen gegheuē want dȳe
droge comē die en barnē nz mer ſi ſcho-
ren eñ clouen eñ die vucht comē die en
barnē nz mer ſi makē een ỏbarntheyt of
een ſwartichēpt Dat derde geſlacht vā
fulmē hieten ſi dz claer twelc vā wonō-
likēr naturen is wāt het doet den wȳn
vten vaten nochtās dattet die vaten nz
en raect het ſmelt gout eñ ſiluer noch-
tans dat die ſacskens daert in is onuer
barnt bliuē Item ſo wat chorvſcacio is
dat is vuer gheſepт nochtans iſſer veel
der mepſters vāden welken die een dit
ſept eñ die ander dat eñ waer af dat hȳ
coemt etce. Item empedocles ſepde dz
chorvſcacio is een ỏborgen viere inden
wolken vten radiē der ſonnē mer dz ſeit
ariſto. dattet logen is wāt waer dz alſo
ſo ſoude wt alle wolken chorvſcacio co
men wāt die radien der ſonnen werden
in allē wolkē ỏborgen Itē anaxagoras
ſepde dz chorvſcacio is vāder luchten
die nedergaende is totten wolkē ende
hoer daer in verbergende wes openin
ghe is chorvſcacio dat is als die wolke
op gelokē wert ſoe coemter chorvſcacio
wt eñ wāneer dattet vier geleſcht wert
indē waterigen wolkē die barſtinge van
dier leſſchinge wort donre gehietē Itē
ſommige anō ſepdē dz chorvſcacio quā
of coemt van hetē droghen winden die
inden wolkē geperſt ſȳn vāden welken
ſtontſteken werdē eñ ỏbarnt eñ dz vuer
dz weder in hem gaet dz hiet chorvſca-
cio wes claerheyt eer totten geſicht quā
dan tghelupt totten horen \ ander mep
ſters ſepdē dat chorvſcacio nz en werdt
ouermits dē viere mer ouermits ỏ beel
dinghe des blinckende waters die wel
ke ouermits die verluchtinge der ſter-
ren inder nacht gheſien wert inden wol
ken mer ariſtotiles ſept \ dat deſe reden
dwalinghe is \ dat chorvſcacio des da-
ghes onder die radȳen der ſonnen ghe
ſien wort als des nachts Mer ariſtoti-
les ſept dattet een vergadert walem is
inden wolcken ende die ghewreuen is
mit ſtarker hortinghe ende wort dair af
ontkengt ende alſoe wortet een materi
van chorvſcacio \ ende want ſi ſommige
aerdige delen heeft ouermits hare ſwa
richēpt wert ſi nederwaert beroert en-
de want dȳe chorvſcacio is van groter
ſubtilichēpt ende van gheenre groter
ontſtekinghe daer om openbaertſe wit
ende daer om en corrumpeert ſi dȳe li-
chamen niet daer ſi toe coemt of ghe-
raect Hier toe heuet ariſtotiles gheſept
ſecundo metheororum . Men ſal weten
dat chorvſcacio fulgur ende fulmē alle
drie blixemē betepkenē in duptſche mer
chorvſcacio is ſtarck fulgur ſtarker en-
de fulmen alre ſtarckſte want die beroe-
ringhe van chorvſcacio die is haeſtelic
ende onuerſienlick \ want hi openbaert
in een ogenblick vanden oeſten int weſ
ten ende hi wort haeſtelick gheſien en-
de ſnelliken verborghen \ ende als deſe
blixem aldus voorgheſien ſo hoertmē
den donre of een rommelinghe vluchs
daer nae eñ volchter een regen vluchs
of cort daer mede / ſoe iſt goet ende nut

eñ en gheualter gheen reghen na so isſt
quaet ende onnut als beda ſept wāt het
ſcaedt den wuchtē eñ den tederē bloem
kens

Dat xvij. ca. vā tweder int gemeen als
ghenepcht tot coude of tot hetten

HOza dat is in duptſche weō eñ is
eē lucht die lichtelic beroert wert
eñ der hetten isſt een ōcoelinge eñ ō cou
den een ōwarminghe of het is den ge-
nen die te heet is een vercoelinghe eñ
den genen die te cout is een ōwarmin-
ghe ende hoe dat ſi puerre is hoe dz ſi
genoechliker eñ gheſonder is. want isſt
dat ſi ghetempert is als niet te hete of
niet te cout of nz te windich of nz te wa
terich so is ſi den leuē des mēſchen ſeer
bequaem ende behout die gheſonthept
inden menſch eñ isſt oec verkeert so is ſi
ſeer hinderlic want soe brengt ſi quade
ſuucten in als ſterften clieren vā blade-
ren ende van ſquinancien indē kelen of
ander quade ſuuctē Item peſtelenci dz
is corrupci der luchtē vā onghetempert
hepden der droechten eñ ō regenen die
welke gheualt om die verdiente ō mē-
ſchen als ꝓſdo. ſept Eñ men ſept peſti-
lencia voer paſtulencia dat is voedinge
eñ wepdinghe wāt die peſtelenci doer-
wandert eñ doerwepdt alle die natuer
des mēſchen ouer wāt ſo wanneer dat
die waterē eñ die regenen eñ die lucht
gecorrūpeert ſyn vāden welkē wi ghe-
wepdt eñ genoedt werden al ademen-
de eñ etende werden ſi vluchs ghecor-
rumpeert eñ werdē belaſt mit meniger
hande ſuucten \alſt bouen openbaert int
vyfte boeke daer gheſept is vāden pro
prieteptē ō luchtē Aer deſe gheſepde
dingē ſyn no genoech

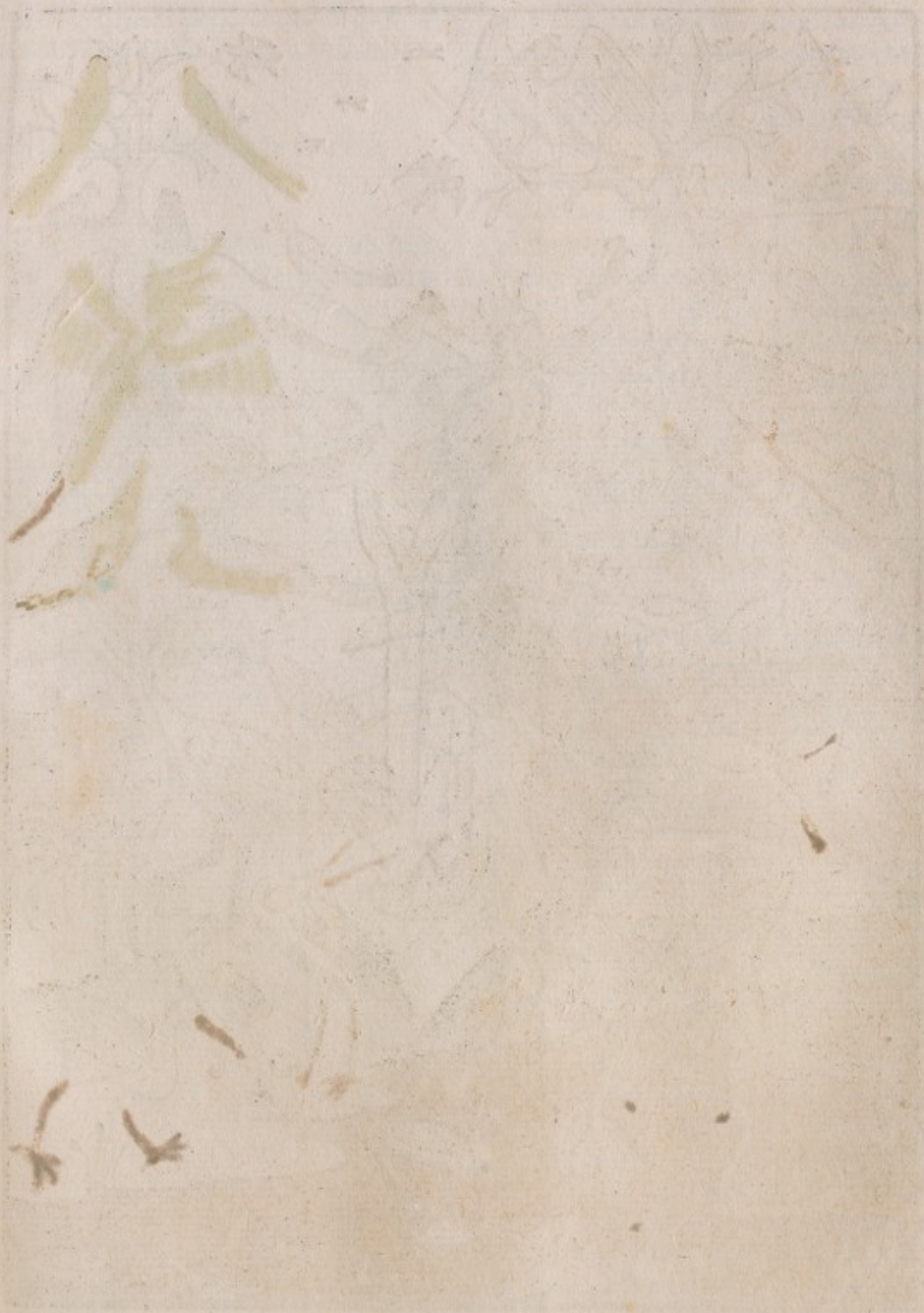

Hier beghint het xij. boeck eñ spreect vande vogelen int ghemeen eñ int speciael

Dz i. ca. vãde vogelen int gemeen

Ende want nv die tractaet vãden proprieteyten der luchten eñ der gheenre die inď luchten gewonnen werdẽ voleyndt is so willen wi noch segghen sommighe dingen vã desen die behoren totter betamelicheit eñ totter scierheyt der luchtẽ op dat in hem als inden anderẽ die grote werkẽ des sceppers v̄heuen moetẽ werdẽ Itẽ be da seyt dat totter scierlicheyt ď luchten behoren vogelen eñ al dat vliegende is eñ daer om salmen desen wercskẽ sommige luttel dinghen mede in sayen mitter hulpe des almachtighen nz van allen mer alleen vanden vogelen eñ vã datter vliegende is vãden welkẽ specialiken die meyninge wort indẽ texte der bibelen of inder glosen Ende eerst is te segghen int gemeyn eñ daer na int speciael eñ dat nader ordenancien vãden a b c etcetera Aues dat sijn voghelen \eñ aues dat is also veel als de vie dat is sõder wege of dwalende geseyt als ysidorus seyt\ daer om dz die weghe ď vogelen inď luchten niet geset noch stantaftich en sijn noch onďscheydẽ want si en houden ghenen rechten wech Itẽ dye voghelen scheyden eñ deylen die lucht eñ snidense in ouermits grote beroeringe der vloegelen Eñ die lucht is haer seluen vluchs slutende na dien dat dye vogel sijn vlucht gedaen heeft also dat men daer gheen teyken en siet daer die vogelen gheulogen hebbẽ eñ het werden daer õ volucres gehietẽ wãt si mitten vloegelen vlieghen vã volito dz is vliegen. Eñ aues dz sijn oec voghelen als volucres als ysi. seyt daer om dat si alantes dat is mit vloegelen vlieghende sijn Itẽ die proprieteyten eñ die manierẽ vãden vogelen werdẽ bi veel dingen ghemerct als bi hare substãcien eñ bi hore cõplexien wãt die substanci ď vogelen is gemaect eñ gescepẽ vã tween elementen die middel sijn tusschen licht eñ swaer wãt in harẽ maecsel regneren machtelic die lucht eñ twater eñ daer õ dat si minste vanď aerdicheyt hebbẽ dã die te voet gaen of dã die int water sijn ouermits die lichticheyt hare substãcien mogen si opter luchtẽ gedragẽ werden als ysidorus seyt Die lucht dye besloten is tusschen die hollicheyt der pẽnen maect den voghel licht ende op dz hi opwaert lichtelic gheuoirt ende gedraghen sal werden soe helpt si hem ende schicten ende maecten abel daer toe want hoe dat die voghel meer vederen heeft ende myn vleysch hoe dz hi hem lichteliker ende vaerdeliker in die lucht heffet Alst openbaert inden voghelen die te rouen pleghen dir welke als si nz verladen en sijn mit vleysch so vlieghen si sonderlinghe hoech ende si hebbẽ oec een scarp ghesicht ende si sijn van groten moede ende koẽ als aristotiles seyt int twalefte boeck. Itẽ die manier des voghels wort ghemerct bij sijnre winninghe | want alle voghelen als si ionghen maken so maken si eerst eyeren al ist datmens in allen voghelen niet sien

en mach om datter also luttel is noch-
cans ist een beghin d̄ winninge des ku-
kens als geseyt wort vāden witte van-
den eye eñ sijn spise vāden doder eñ nae
x. dagen wort die winninge des kukēs
volbracht na alle sinē delē also dz die de
len onderkent eñ openbaer wesen sullē
eñ heeft dā thoeft meerre dā alle tlijf
eñ waert dz die doppe vāden eye dā te
broken worde so soudtmen thoeft ghe
buycht op trechter been sien eñ sijn vloe
ghelen gesprayt ouer sijn hoeft \ eñ als
dan alle die leden te recht geset eñ ghe
uoecht sijn ende elc lit alst hoert so wort
die scale te brokē onderwijlen indē ach
tienden dach of indē twintichsten dach
alst openbaert indē hennē so comen die
kuken volcomē wt eñ leuendich eñ ond̄
wijlen een paer wt enen dop \ mer ond̄
die twilinge so is die een meerre eñ die
and̄ minre / eñ onderwilen so is dat een
gebreckeliker vā naturen als die selue
seyt li. vi. Item die vogelen volgē dye
meeste eersamicheyt der naturē ond̄ al-
le ghedierten dat leuen in heeft nader
rechter ordinancien der winninge want
nader ordenācien der naturen so soekē
die mānikens die wijfkens mit groter
besorchtheydē eñ als zijse gheuonden
hebbē so minnē sise eñ vechtē voir hem
eñ settē hē seluē voir die wiue in groter
vresen wāt si bindē hem daer mede als
mitten bant der minnē of si man eñ wijf
warē eñ als si kuken ghemaect hebben
so voedē eñ azen si haer iongē effen ge
lijc also wel die man als twijf eñ dit ghe
schiet indē meesten hoep vāden voghe
len wtgenomen een deel vogelen indē
welken die natuer haer seluen onedelt
als aristo. bewijst inden velthoenre of
patrisen die welke haer slecht v̄gheten
wāt dat manniken springt op tmānikē
eñ twijfken op twijfken eñ wt sulke be
roeringe en comē gheen eyere daer ku
ken wt comē mer het werden als wijnt
eyer eñ daer wt wort een vule stanc ghe
uoelt Itē men seyt vāden māniken der
duuen wāneert alsoe oudt is dattet niet
hyliken en mach so springt die duue op
tmāniken eñ tmannikē oept dz wijfken
eñ wāt dz māniken twijfken oept daer
om springt si daer op Itez die vogelen
houdē een bequamelicheyt des tijts in
den winnē als die leynten eñ als die tijt
der winninge toecoemt so roepē die vo
gelen \ eñ die mānikens v̄sellen hē mit-
ten wijfkens eñ si nodē malcāderen mit
wenkingen eñ mit stēmen ter stedeliker
minnen eñ si maken iongē eñ nestē eñ si
leggen eyeren eñ si voedē haer iongen
eñ brengense wt / mer alst ambocht der
winninge vervult is so laten si af mit ha
ren sanghe eñ scheyden hē vā malcan-
deren eñ en genaken malcāderē nz dye
tijt d̄ winninge en coemt wed̄ om Itez
die vogelen werdē gemerct als na haer
re woninge Het sijn sommige vogelen
die gheern tgheselscap vāden mēschen
hebben als hanen hennen gansen mus-
schen odeuaers zwaluen eñ deser ghe-
like eñ daer sijn sommige voghelen die
de mēschen mit allen scuwen eñ ontsien
tgeselscap der mēschen als die vogelen
die indē bosschen in broeken eñ in ghe-
berchten wonē eñ oec indē waterē wāt
also menighe cōplexie als si hebbē also
menige woninge soeken si of aldus na
dien dz haer cōplexie menigerhande is
daer na soeken si menigerhande wonin
ge wāt die gene die meest vā couder eñ

vuchter naturē sȳn dpe sȳn meest inden
broeckē eñ inden wateren om haer no-
dorft te crȳgen eñ om haer nestē te ma-
ken eñ iongen eñ die wt te voesterē als
dukers entuogels swanen inden welkē
die natuer twiuoudigende is als aristo
tiles sept want die zwanen die dukers
die ganser hebbē brede voeten geslotē
eñ ongesplit om die nodorftichept des
swemmens op dz si hem seluē daer me
de te bat voerwaert stuerē sullē al rop-
ende eñ si hebben oeck corte sterten op
dat si daer gheen hinder af hebben en
sullen of die start nat worde eñ si hebbē
brede becken op dz si die graten eñ die
wortelkens te bat crȳgen mogen eñ af
biten eñ dpe halze lanck op dat si te bet
opten gront repken sullen om haer no-
dorft te crȳgen eñ die vogelen die indē
geberchte vliegen die sȳn vā heter en-
de droger naturen als die gene die van
den roef leuē als dese sȳn aernen valkē
hauicken eñ sperwers eñ deser ghelȳc
die crōme beckē hebben eñ starke zeni-
ghe voeten op dat si den roef te vaster
houden mogen eñ onttomen | alds sul-
ke vogelen hebbē luttel vlepsch eñ veel
vederen eñ si sȳn stout vā moede op dat
also haer beroerē te snelre wesen sal eñ
haer vlucht te starker als aristoti. sept
Item si hebbē den start lanck subtȳl eñ
dunne eñ stuerē hem seluen daer mede
al vliegende ghelikerwȳs dat die schip-
man sȳn scip regeert Alle alsulke voge
len minnen eenlichept eñ si en moghen
mit genen gheselscap wonē pa si werpen
haers selfs iongē vten nest Eñ ten eer
sten mael als si siē dat haer ionghē vlie
gen mogen so steten sise vāden nest en-
de si moeten hē seluē gheneren eñ si en
moeten oec in haer gheselscap nz comen
als aristo. sept Item van desen voghelen
sȳn sommige die haren roef gripen al-
toes inō luchtē al vliegēde eñ nemmer
meer opter aerdē \eñ sommige sȳn dair
diese altoes vangen opter aerdē eñ nz
inder luchten waer af dz die goedertie
ren vogelen als die duuen eñ deser ge-
lȳc kennen die rouers wel deen voer dā
der ende daer om als die duuen den ro
uers sien die inō luchtē plegen te rouen
so vallen si ter aerden \eñ wāneer dat si
sien die rouers die opter aerden plegē
te rouen so vlieghen die duuen eñ haer
gelȳc in die lucht eñ aldus ontgaen hē
dese simpel vogelen \als die selue sept
Item het sȳn sommighe vozhelen die
den bosschē meest hantieren eñ oekenē
eñ nestelen in hogen bomen eñ dese sȳn
noch goedertierenre dan die duuen \eñ
het sȳn alle vogelkȳns die soetelikē sin
gen des somerdaechs mit zoeten stem
men inden bosschen eñ inden bomen lu
dende eñ singhende / als sȳn dese maer
len eñ nachtegalen eñ deser ghelȳc die
welke inder tȳt der minnē alte seer wel
singhen eñ si nestelen inden haechdoer
nen eñ broeden haer eyer besorchdelȳc
eñ si minnen of lief hebben haer iongē
eñ quekense op eñ brenghense also ver-
re dat si hem seluen gheneren moghen
Item het sȳn sommighe ander voghe-
len die inden velde plegen te wesen eñ
vercrȳghen hoer nodorft vandē vuch-
ten der aerden \als sȳn die cranen gan
sen also wel die tamme als die wilde eñ
dese hebben beyde ghenoecht te leuen
also wel inder aerden als inder luchten
eñ vlieghen al mit gheordieerden scarē
als voer scarp eñ after wȳt eñ si minnē

haer gelijc eñ ſi maken enen coninck en de ſijn hem onderdanich eñ onderwilē vechten ſi onder malcanderen ſtarckeli ke eñ ſchoeren malcander mit hoꝛē neb ben eñ halen die vederen wt. mer nadē vechtelic recht of ſi vſoent waren vlie gen ſi weder te ſamen eñ en ſchepdē vā den eerſten geſelſcap nꝛ eñ ſi voerwetē wel wanneer datter een tempeeſt comē ſal ſo roepen ſi eñ maken een geruſt eñ ſi waken eñ ordineren die wake onꝛ hē eñ ſi vwandelen haer ſtondē als nv wa ket die een eñ nv waect die ander Item ꝛ ariſto. ſept dat die ghene die waken ſal neemt een cleyn ſteenken in ſinen enen voet eñ hout dien voet op eñ ſtaet optē anderen oft alſo langhe gheuiel dat hi ſlapende worde dye daer waken ſoude dat hem dan ſijn ſteenken ontuallē ſou de eñ dat hi dan van dien ghelude des ſteenkens weꝛ ontwaken werdē mocht eñ gheuielt alſoe datter enich waer die ſijn geſelſcap verloren hadde die ſoude hoghe in die lucht climmen eñ maken groot gheruſt mit roepen of ſijn geſel ſcap ſijns yet ghewaer werdē mocht eñ vliecht altoes wech eñ weꝛ ſoekēde en de roepende eñ en coemt oec ſelden ter aerden om ſinen voetſel hi en heeft ſijn geſelſcap eerſt geuonden Item men ſept oec vā deſen vogelen dat hē dye coninc altoes eerſt nederſettet ter aerdē eñ als ſi weꝛ vliegen willen ſo vliecht hi oeck eerſt weder op ende dicwijle ſo recht hi ſijn hoeft op eñ ſiet al om eñ ſiet hi eni ge rouers comē ſo ſpreect hi ſijn gheſel len toe al roepende eñ waerntſe. Item men ſal merken eñ kennen ſommighe proprietepten der voghelen naꝛ meni gerhandichept der ſpiſen Item het ſijn twe vogelen die niet geſpijſt en werdē dan mit vleyſch of mit bloede als alle vogelen die te rouen plegē dye cröbect ſijn eñ mit ſcarpen claeuwen die alle die ren eten dyemen byten mach | mer ſi en byten noch en eten gheen vogelen van haren geſlacht als die viſſchen doē als ariſto. ſept li. vij. eñ alſulke vogelen en drincken nÿmermeer water als hi daer ſept Item het ſijn ſommige ander voghe len die alleen zade gebꝛuken eñ mych ten eñ ander crudē die inder aerdē waſ ſen als ſlechte duuē eñ tortel duuen en de ganſen alſoe wel dye tamme als die wilde Item het ſijn andere geſlachten vā voghelen die onꝛwijlen mit vleyſch geuoedt werden | onderwijlen vā coern onderwijlen vā vruchten als crayen ra uen roecken eñ deſer ghelijc vāden wel ken ariſto. ſept eñ oec baſilius eñ die vā rauens geſlacht ſijn die voedē haer ion ghen in haer ioecht eñ die iongen voe den die ouden weder in haerre outhept eñ wanneer dꝛ die ouden alſo vercranct ſijn dat ſi nꝛ vliegen en mogen ſo voerē die ionghen douders in hoꝛen ſcoude ren als die ſelue ſept. Eñ in allen deſen wort die natuerlike goedtierenhept ge pȳſt op dat hē die ionghe menſch ſca men ſoude ſinen ouders dienſt goeder tierenhept te wepgeren twelc die vogel kens nꝛ en vgheten te doen hoꝛen ouds als ambꝛo. ſept Item ſommige propri etepten der vogelen werdē gemerct na die menigerhande ſceppenis der leden want als ariſto. ſept Alle vogelen ouer dragen in dien dat ſi alle becken hebbē datmen inden anderē dieren nꝛ en vint mer inꝛ ſceppenis eñ inden onderſchep de wintmen ſommige die hebben enen

corten nebbe eñ enen bredē der welker
leuen is rustelic eñ goedtieren wāt dye
becke vā dese is bequaem sijn spise te ne
men vā na by eñ nz vā verre eñ sommi-
ge hebbē enen langen beck eñ scarp en-
de enen langen hals daer si die spise me
de crijghen in dat diepe eñ sommighe
hebben den beck crom eñ scarp want al
sulken figuer is noot ō dz raeuwe vley
sche te schoren eñ te plucken Item al-
le voghel heeft dese eygentheyt wāt si
sijn mit tweē voetē als die mensch mer
inden maecsel der voeten eñ der benen
is groot ondscheyt wāt die voeten van
den crombecten voghelen eñ mittē crō
men claeuwen sijn starck eñ scarp wāt si
sijn bequaem te rouen eñ te biten eñ die
voeten der vogelen die int water swem
men sijn besloten heel eñ onghesplit eñ
breet wāt die sijn hē nut mede te swem-
men eñ alle die vogelen die langhe be-
nen hebben dye hebben langhe halsen
eñ vliegen mit enen wtgherecten hals
eñ is die hals gracelic eñ crāck so voudt
hi hē inden vliegen eñ het is ghemeyn
dz alle vliegende vogel die enen cortē
hals heeft die heuet corte benē eñ alsoe
vkeert Alle voghel als hi geborē wort
heeft hi enen nauel mer als die voghel
wasset so scuult die nauel noch en open-
baert altemael nz wanneer dz hi mittē
darm vsament is mitter binnēster ader
. Item men machse oec merkē na dyen
dat si haestelic of traechelic haer iongē
crijgen want sommige als die duuē die
thienweruen leggē of broeden indē iaer
eñ sommige legghen dicwijle eyer int
iaer als die henne eñ die hennen die al
te veel eyer leggen die steruē haestelic
als aristo. seyt li. v. Eñ dye crombecte
vogelen legghen selden eyer wāt maer
eens int iaer sonderlinge die vleysch e-
ten sonder die swaluwen die welke mer
tweweruen en broeden Item die voge
len werden wel siecke als si broeden op
haer eyeren alst openbaert ind hennen
eñ inden aerne vādē welkē men seyt li.
vi. Dat die aern dā harde seer beswaert
wort eñ sijn vloegelen werdē hē wit en-
de hi wort seer vcrancket Item het sijn
veel ander proprieteyten der voghelen
twelc te lanck te vuolghen waer \ ende
daer om salmen alleē aensien dz die vo
gelen gemeynlic ond alle gedierten sijn
vander puerster substancien eñ vander
lichster eñ edelster eñ vāden starcsten be
roeren eñ vanden scarpsten ghesicht eñ
vanden verduwelicsten vleysch eñ sma
kelicste eñ haestelicste vkeert ende tghe
sontste eñ si sijn besorchste in haren nes-
ten te maken eñ in haren iongen wt te
brenghen Eñ hier mede is vāden voge
len int gemeyn thans genoech gheseyt

Dat ij. ca. vanden aern

Ende wi willen aenheffen te seg-
ghen inden eersten vāden aern want hi
houdt die principaetscap onder alle die
vogelen als een coninc eñ hi is mildtste
van allen voghelen als plini⁹ seyt \ wāt
een roef die hi vaet die en et hi alleē nz
ten si dat hi groten hongher heeft mer
hi deylten alle den genen mede die hē
na volgen mer hi neemt eerst sijn beco-
minghe eñ daer om volgen die and vo
gelen den aerne gheern opten hope dz
hem die aern wat mede deylen sal | en-
de als hem die roef dien hi eerst geuan
gen heeft nz genoech en is dat hi noch
tans daer af nz sadt ghenoech en is so
tast hi voert tottē ghenen die hē naest is

die welke hoepte dat hem die aern wat
ghelaten soude hebbē ende pluct ende
schoert dien oec eñ also totten anderen
ter tijt toe dat hi sadt is ende dit doet hi
recht of hi eē heer waer ende dattet al
sijn eygben waer dat bi hem is so talt hi
toe eñ en raect npemants | eñ dat hē dā
ouerloept dat lept hi midzen onder dē
hope die bi hē sijn Item hi pleecht twe
steen te leggen in sinen nest diemē ethe
res hiet vandē welkē die een een man-
niken is eñ dat ander een wijfken / of al
dus die een is manlic eñ die anō wijflic
eñ dese stenen lept hi daer inden nest op
dat sise beschermen sullen vāden bete ō
serpenten eñ vanden venijnden crupen
den dperen als plinius lept Itē die aern
is seer scarp van gesicht als ysido. lept
want als hi bouen der zee inder luchten
helt stil mit sinen vloeghelen so vliecht
hi alsoe dats gheen mensch bescouden
en mach nochtās siet hi wel vanō bouē
clepne visschelkijns indē water eñ coēt
van bouen eñ grijptse eñ als hijse ghe-
nanghen heeft soe vliecht hi opt oeuer
eñ aeset dat hi geroeft heeft Eñ het is
natuerliken een hete eñ een droghe vo
ghel eñ is ghierich opten roef eñ star-
ke eñ stoute bouen anderē vogelen \ en-
de sijn starckept lept seer indē voeten eñ
inden vloeghelen eñ inden becke want
sijn vloegelen sijn seer zenich eñ nz vlep
schich eñ daer om mach hi wel arbeydē
inden vliegen om dz hi heeft veel pen-
nen eñ groot waer af dat hp lichteliken
vliecht. Itē die aern siet scarpeliker dā
enich ander vogel wāt hi heeft dz geef
telike gesicht alte sonderlinge seer ghe
tempert eñ hi siet int rat der sonnen als
si alre schoenste schijnt sonder verbraeu
wen of hi siet in die circumferencie des
raeds vanō sonnen sonder wederslach ō
oghen \ ende tscarp van sinen gesicht en
worter niet af geplomt als ambro. lept
Item die selue lept als aristotiles dat-
ter eenre hande ghedaenten vā aernen
sijn die si almathor hieten die seer scarp
gesicht hebbē die welke haer ionghē te
ghen der sonnen setten eñ latense daer
in sien eñ ist also dat si niet en falgieren
inden sien so houdt hise voer hem eñ ist
anders soe houdt hijse voer bastaerden
eñ stoetze vten nest of dootse Itē aristo.
lept dz die vogelen mittē crōmen claeu-
wen behoeuen scarp gesicht van node
want si sien vā seer verre haer spise en-
de daer om heft hē die aern veel hoger
dan die anō vogelen eñ daer om nestelt
hi oec in hoghen steenroetsen ende be-
schermt hem selnē daer vā allen die hē
deren mogen. waer af gregori? lept \ hi
sicht inden alre hoechsten seker / mer hi
moet sijn voetsel benedē halen eñ soec-
ken eñ al ist dat hi onmaten hoge inder
luchten is nochtās als hi een vulic siet
so is hi haest neō \ het wort dē aern seer
zuer dat hi broedt eñ kuken voedt. als
aristo. lept li. vi. eñ hi en lept ten hoech
sten bouē drie eperen nz mer dat derde
werpt hi vandē nest ende hi wordt also
crancker dan als hi broedt dat hi ander
ionge voghelen nz biten en mach want
sijn claeuwen werden hē te crom ende
sijn vederen werden wit eñ so wortet hē
alte zuer dz hi sinen ionghen teten be-
weruen moet want geuallet dat hi drie
iongen crijcht so stoot hi dat derde vten
nest om des wil dat hijs niet voeden en
mach mer die voghel kun diemen in a
rabics cobar hiet die neemt dese ionghe

die de aern vten nest ghewonpen heeft
eñ voetse lichamelick als die selue sept
Item daer sijn diuerse eñ menigerhan
de aernen eñ si en broeden noch en voe-
den nz alleens wāt die witte startē heb
ben die arbeydē meest in horē broedē eñ
die enen swarten hebben dien ōdrietes
wāt desen sloten haer vluchs vten nest
als si vliegen mogen eñ si latense ver-
hongheren op dat si te bat den ouders
volgen sullen inō luchten om haer aes
eñ wāneer dat die ouden sien dat die iō
ghen traghen so biten sise eñ slaense eñ
nemen hem haer spise eñ dwingense al
so dz si wt vliegen moeten eñ als si sien
dat si starck genoech sijn te vliegen so ia
gen sise mit allen en wech in een ander
lant van hem sonō een gheslacht als a-
risto. sept datmen achat hiet die welke
menich tijt denct op sijn ionghē wāt wā
neer dat sijn iongen vlieghen so vliecht
die oude mede eñ gheeft hē teten ende
waer daer enich anō vogel die den ion-
gen misdoen woude daer soude die ou
de voer vallen eñ beschuddense Alle de-
se punten roert aristo. li. vj. Item van
den aern wort ghesept als grego. roert
ouer iob. Dat wanneer die iongheskē
eerst geboren werden eñ dat si geē gro-
ue spise in nemen en mogen so zukē die
oude dat bloet vten aze eñ dat bloet ge
uen si den iongen ter tijt toe dat si groue
spise nemen moghen. Itē noch sept au
gustijn eñ plinius dat die aern in sinē ou
derdom donckerhept in sinen ogen crijn
ghet eñ swarichept in sinen vloegelē te
gen welc ongemack hi geleert wort vā
der naturē dz hi een coude fontepn soe-
ket eñ als hi die wel weet so climt hi op
also hoge inō luchten als hi climmē eñ
vliegen mach dat hi te mael heet wert
eñ als dan die sweetgaten open sijn eñ
die vederen ontbonden eñ geslappet eñ
dan al neder dalende valt hi in die fon-
tepn eñ daer werden hē sijn plumen eñ
vederen ōwandelt \ eñ die duysterhept
indē ogen wert ghesuuert eñ daer crijn-
ghet hi sijn crachten al weō Item ouer
den souter sept oec die selue dz wāneer
hi oudt wert so wert sijn beck also hart
eñ alsoe crom dat hi cume spisen nemen
mach eñ \ daer tegen heeft hi enen raet
geuonden. wāt hi soect een steenroets
daer hij den nebbe hardelikē teghen
slaet en wrijften eñ also doet hi den last
des becx af ende als hi dan weder spise
neemt so crijcht hi sijn crachten weō eñ
wort weder ionck eñ starck als plinius
sept. Itē die aern als hi slaet op eē steen
roets of op enē boem eñ stuert die scar-
pichept der oghen totter claerhept der
sonnen of nadē roest soe siet hi alō ghēs
eñ harwaert of hi en laet niet af sijn na-
gel aen te sien Item die gal vāden aern
is seer goet ter medecinen wāt wāneer
datmēse doet in collirien so scarpt si tge
sicht \ collirium dat is een medecijn die
men maect totten oghen eñ allmen die
gal mede in dier medecinen doet soe is
dat collirij of die medecijn te beter Dit
sept dyalcorides eñ cōstan. Itē die aern
heeft sommige goede proprieteptē het
is een vogel die den anderen voghelen
bouen gaet inder broechept eñ inō het
ten \ eñ daer om is hi stoute ende schier
gram want die gramscappen en is niet
dan inden lichamen van groter broech
ten als aristo. sept li. xvi. eñ die aern is
viant der onnoselre vogelē. hi grijptse
mit sinen claeuwen eñ smijdt haer hoeft

mit sinē beck ende hi heeft een stemme daer die ander voghelen af veruaet sijn als sise horen Item alle andō voghelen sijn vā hem veruaert sijn si rouers of en sijn si gheen . waer af dz plini? sept dat die valck eñ dpe andō vogelen als si den aern horen so en dorren si van dien daghe cume vliegen om haer aes eñ ghemeynlicken ontsien si den aern die inder luchten den voghel grypt eñ si ontsien die aern mijn die de vogelen opter aerden vaet eñ si en ontsien die aern nz mit allen die indē water die vogelen vangt wtgenomen die vogelen die inden water haer nootdorft soekē moeten want die vogelen ontsienen wel mer anders gheen Eñ dese leste dpe de vogelen int water vangt is veel on edelre dā die ander die indō lucht en mpet of inder aerden Eñ die selue onedel ontsiet dē ghier alte seer waer af dat aristo. sept in li. xx. Dat amathel dat is dese onedel aerne blyft bydder zee eñ bi groten staendē wateren daer wacht hi die vogelen die inden water haer voetsel nemē mer ist dz hi den ghier siet so is hi vernaert ende vliecht dan int water . ende als dat die ghier siet die welke scarp van ghesicht is vliecht altoes omtrent al om eñ om verre daer af Eñ ist dat dese onedel aerne vten water vliecht indō luchten of op tlant so is die ghier daer ghereet ende grypt den aern eñ waert dat dese onedel aern lange inden water bleue so sou de hi smoren of drencken eñ daer om is hi daer qualiken aen als die ghier sijns verbeydt want hi moet drencken . of hi moet vāden ghier gedoot werdē eñ dese aerne heeft enen helen voet als een gans daer hi mede zwemt . eñ hi heeft enen gesplitten voet als enen aern dair hi die voghelen mede grypt Item die penne van enen aern heeft een verborgen wetende craft als plini? sept Wāt hi sept aerns vederen gedaen onder an der vogels vederen ōderuen die ander vederen mit allen gheliker wijs dat een coerde van enen wolue gemaect van sinen darmen eñ die coerde of snaer ghe set op een ghptaern of op vedel bi snaren die gemaect waren van scaeps darmen verderftse alle gader als die selue sept . Item die aern en begeert mit geē geselscap te wesen mer hi wil alleē wesen als aristo. sept li. i. want dese crom becte vogelen en begheren npemants geselscap Item die aern heeft claeuwē voer sijn wapen eñ daer om als hi coēt te staen op een steenroets so trect hi sijn claeuwē in eñ sluptse bi na indē vlepsch op dat si nz plomp werdē en sullē eñ hy is weet tegen sijn iongē als hi siet dz si haer gesicht sluten tegen der sonnē wāt so mepnt hi datse sijn nz en sijn ende hy pleechtse te slaen mitten becke ende te schozen mitten claeuwen als si nz biten en willen als plini? sept.

Dat ij. ca. vanden hauick

Accipiter dz is een hapck ende is een coninclijc vogel die welke meer gewapent is mittē moede dan mittē claeuwen eñ dz hem die natuer ghewepgert heeft inder grootheyt des lichaēs dat heeft si hem weō gegheuen indō doechdē eñ inder koenheyt des moedts . als plido. sept Dese vogel kan snelre enen vogel gripen dan die ander voghelen. Item basilius sept dz dese hauickē sijn oer weet tegen haren iongen want als si sien dat haer ionghen vliegen mogē

soe nemen si hem die spise eñ si moeten selue sien wanet hem comē sal daer si af leuen sullen eñ si doen hore ionghē als die aern den sinen doet Item het sijn somighe hauicken die alleen inō luchten propen eñ sommige inō aerden als dpe aernen als aristoti. sept li. vi. Die eerste vogelen propen al vliegende eñ die ander slaen al sittende inder aerden eñ de se kent die duue deen voer dander ghelijc dat si die aerne doet Item dese vogel is heet eñ droge vā naturen eñ heuet luttel vleysch eñ is vā menigerhande vederen eñ is seer doende eñ beroerich ende moedich eñ snelle als nv opwaert te vliegen eñ als nv nederwaert eñ vliecht also hoghe onderwilen datmens nz sien en mach eñ coemt dan neder vallen in alte corter tijt eñ heeft alte scarpē borst eñ heeft luttel vleysch ō der borstē waer af dat aristo. sept li. xiij hoe dat dien hauick den borst scarper is hoe dat hi edelre is wāt waer hem dpe borst breet so soude hi veel wijnds maken eñ soe en conste hi op noch neō comē mer die borst is hē scarp also dat hi den wint snijt eñ en heeft geen gebreck van den winde. Item sijn gal is oec goet in medecinen eñ is goet ghemengt inden collirien diemen indē ogen besiget wāt si scarpet gesicht eñ claert die oghē Item die hauick heeft dese epghenscap \ als grego. sept \ so wanneer dat dese vogel gevoelt dat hi te oudt eñ te swaer wort so ontsprapt hi sijn vloegelen tegen die radien vanō sonnen als die zuden wint wapet eñ also werden hē die sweetgateren geopent eñ als si geopent sijn soe verbarnē die plumen eñ die pennen eñ vallen wt die oude eñ dā wassen die nuwe weō eñ so wordt hi weō abel te vliegen als doe hi ionc was Item het sijn ij. ghesiachten vā hauicken sommighe is tam eñ sommige wilt \ ende die tamme grijpt dpe wilde voghelen eñ als hijse gevangen heeft so laet hijse sinen here eñ die wilde hauick vangt tamme voghelen die hauick is vā eenre onwaerdiger naturen want ist also als hi na enigen voghel vliecht eñ dat hem die vogel ontgaet so en coemt hi cume weder van dien dage op sijns heren hant daer om moetmen hē sijn dpete deghelijken ordineren als niet te luttel of nz te veel want gheeftmen hem te veel so wort hi te vet ende dan wort hi traech eñ en wil nz vaen ende is hi laten vlieghen so en wil hi niet weder ter hant comē eñ wort hi verhonghert soe en heeft hp gheen cracht te rouen Item men pleecht die oghen aldus sulker voghelen te deckē eñ te braeuwen op dat si niet te veel vā der hant des draghers vluschen en sullen naden voghelen die si sien soudē en waren si niet ghehuust ende daer ō hebben si banden ende snoeren om haer benen op dat si haren mepster nz ontuieghen en moghen eñ dese voghele wort op die lufter hant ghedraghen op dat hi vter rechter hant plucken mach ende eten Item dese voghel wert in clepnen hupskens ghelet op dat hi vmuten sal ende die oude vederen vwerpen sal die verhardt sijn ende also coemt hi weder inder ioecht ende wert vnuwet inder schoenheyt ende men gheeft hem van enen vleysch dat wat venijndich is op dat si te haestelijker vermunt mogē werden Item die roke quetst dē hauick seer als beda sept. ende daer om sullen

haer mint huse verre vãden roke staen op dat si vãder bitterheyt des rokes nz gequetst en moghen werdẽ eñ op haer vederen vanden roke niet swart en sullen werden eñ men salse spisen mit verschen bloedigen vleysch ende men pleghet hem thert te gheuen vandẽ vogelen die si vanghen eñ also langhe als si rouen moghen soe werden si van horen heren ghemint eñ si werden op die hãt gedraghen ende op recken gheset eñ si werden inder borsten ende opten start mit een cleynen houcken ghestreelt ende ghestreken op dat haer vederen efken eñ suuerliken staen sullen eñ si werden mit groter naerstlicheden gevoedt mer als si steruen so sỹn si onnut gherekent vã allen mẽschen want si en werdẽ niet gegheten mer billiker optẽ dreck gheworpen.

Dat iiij. ca. vander valcken

Alietus dat is een valke nader glosen ouer deutronomij xiiij. eñ is een voghel die gherich is inden rouen eñ is seer moedich eñ hi vangt voghelen die veel meerre sỹn dã hi eñ hi slaet se mitter borsten eñ mitten voeten dz si steupten Item sommighe meysters seghen dat alietus een spartwer is of een musket die cleyne vogelen vangt ende die walen hierent een muschet

Dat v. ca. vander byen

Apes is een bye als ysidorus sept ende men sept apes daer om dz si sonder voeten geboren werden of dair om dat si al mit voeten te samen hangẽ dese dierken of voghelkỹns sỹn seer besorcht om honich te maken eñ huysskẽs eñ maken haer eygen stoelen inden husen mit wonderliker consten eñ vergaderen die zoetichept wt menigerhande bloemen eñ als dat wasse ghweuen eñ ghemaect is so vullen si dat mit groten ghestachte vã byen die huze eñ die borghen eñ si hebben enen coninc eñ plegẽ te arbeyden eñ pleghen te striden ende si scuwen den roke eñ den wint dese pleghen te wassen van vuliken vã ossen die ghestoruen sỹn eñ alsmen dese haestelicken hebben wil soe pleechtmen calver daer om te slaen op dat wt dien verrotten bloede wormen comen moghen eñ die welke na vloeghelen crỹgen eñ werden byen gheliker wỹs dz oeck werden eenrehande vogelkens diemen crabrones noemt van vuliken die van doden paerden comen als ysidorus sept Item ambrosius sept in exameron dz die propriete pten der byen wonderlic sỹn edel eñ notabel wãt die byen hebben een gemeen soberheyt si wonẽ al in een woninghe eñ die woninghen werden gheslo ten mit enen licht dat is dat si mer een licht hebben aen haer huysken haer arbeyt is ghemeyn haer spise is gemeyn een gewoente eẽ wucht eñ haer vlucht is gemeyn haer winninghe is gemeyn eñ die maechdom haers lichaẽs is gemeyn of alleens als is oec haer dracht want si en hyslicken nz te samen eñ daer ander voghelen eens drachtẽ makẽ so maken si daer twe eñ si ordineren hem enen coninc eñ schicken eñ ordinerẽ hẽ volck eñ al ist dat si ond enen coninc gheset sỹn nochtans sỹn si vre ende si settẽ dien coninc noch enen coninc ond hem eñ minnẽ malkanderẽ mit wonderliker begheerten eñ beschermẽ malkanderẽ eñ si eren horẽ coninc so seer dz nyemãt wt horen husen vliegẽ en dar noch voet

sel halē en dar ten si dat die coninc eerst
wtgheulogen is Item si kiesen altoes
den meesten eñ den claersten inder ghe
daenten eñ den edelstē eñ den goedtie-
rensten want al ist dat hi angelen heeft
mede te stekē nochtās en oerbaert hȳs
niet totten schermen eñ hoe dat die bȳ
en meerre sȳn hoe dat si natuerliken dē
anderen lichter sȳn of lichterre sȳn dan
die anō Eñ die bȳen die den coninc niet
onōdanich en sȳn die ōdoemen hē selue
dat si steruen sullen mitter wondē hare
anghelen dat is datse die ander doot ste
ken sullen mit alsulker wapen als si sel
ue heeft ende in haren swarm en is nȳe
mant ledich sommige stridē of si in enen
velde streden teghen ander bȳen die an
der wakē om die notorft te crȳghē / die
ander weten alst reghenen sal eñ beken
nen die lopinghe der tiden eñ daer nae
vlieghen si wt of bliuen bi huys / die an
der vlieghen sukken die zoeticheȳt vten
bloemen Die anō maken cellekȳns die
een ront eñ die anō viercant mit wonō-
liker ōgaderinge eñ gelikicheȳt eñ on-
der also menigherhande werken so en
gheert hore geen den anderē te misdoē
noch si en nemen nȳemāt tsȳn om haer
voetsel nochtans werden si al gesaedt
eñ die bȳen hebbē haer torment huzen
eñ si storten onō den honich venȳn ist dz
si vā ȳemant gequelt werdē soe setten si
sȳn leuē inō hettē der wakē om die be
schermenis haerre woninge eñ al ist dz
die bȳe nz starck en is inō crachtē noch
tans is si machtich inō doechden eñ in-
der wōlsheȳt wes wucht zoeter is dā al
le ander wuchten eñ geneest die wondē
eñ soeticht die kinne backen eñ ghiet in
den binnenstē darm een mede cȳn Hier
toe heuet ambro. seȳt Het sȳn sommi-
ge anō proprieteȳten die welcke aristo.
roert li. r. daer dese mede in ghesaȳet
werdē Eñ hi seȳt voert dz die werckin
ghe der bȳen sȳn onōlscheydē . wāt som
mige dragē horē bȳen cork toe vanden
bloemen eñ vāden crudē alle dz hem be
hoeflic is ter berepdinge des honichs
eñ sondlinghe vanō clāmicheȳt daer si
horen kork mede bestriken bouē eñ dat
doen si om die spinnē eñ om die anō ve
nȳnde dȳeren die hē hinōlic sȳn of derē
mochten eñ is die inganc des corks al-
te wȳt so maken si dz gat enger daer na
ōgaderen si dat honich eñ makē husen
daer die coningen in wonē daer na anō
husen daer die anō bȳen in wonē eñ ō-
waren bidē gate dē cork datter nȳemāt
weemders in comē en mach eñ nemen
twas vten bloemē eñ ōgaderen dat mit
den voerstē voetē \ daer na ōwādelē zȳt
totten middelstē voetē daer nae totten
bȳen ō afterster voeten eñ daer na vlie
gen si daer mede eñ daer wort een swa-
richeȳt in gheopenbaert eñ als die bȳe
vliecht so gaet si ter eenre vuer eerst eñ
zuket alle die zoeticheȳt die daer in is
eñ dan na totter anō also langhe als si
wat wint dat hoer nut is Item hoe dat si
thonich ōgaderen eñ maken eñ welck
dat die materi is dat en mogen wi mit-
ten sȳn niet wel begripē Item si sȳn geern
op die bladen ende bloemen vandē oli
uen boem eñ bliuender langhe op sitten
om des wil dat si dicke sȳn eñ wanneer
dz haer coninc nz vlieghen en mach so
woertē die ander scare ende ist dz hoer
rectoer leuende is so sullen die mannen
wesen aen die een side \ ende die wiuen
aen die ander side / ende ist dat die rec-

toer doot is so sullen die mānen mitten winen inden huzen welen eñ twȳf des rectoers is dubbelt bȳden anderen ende heeft die anghelen scarper dan dȳe man eñ daer sȳn veel mannen die geen prekel of anghel en hebben eñ ghelatē of si daer mede steken woudē mer si en connē Item die rectoers sȳn vā tweer hande manieren want die een is swart ende die ander root ende dit is die best. ende is een goede bȳe cleyn ende ront ende dicke in haer selven ende smal inden middel of si gheuerwet waer\ ende die bȳen schelen inder voedinghe \wāt sommige werter gheuoedt vandē bloemen die inden houen wassen eñ si schelen vanden ghenen die inden gebercht vlieghen want die sȳn minre mer si sȳn starkerre Item die bȳen sitten optē corf eñ suken datter beneden oueruloedich is eñ men sept waert dat si dat niet en deden so soude daer een spin af comē eñ die bȳen souden alle steruen eñ wanneer datter luttel vanden honich is inden husen so vlieghen si en wech vandē corue ende vechten teghen die ghene die hem dat honich nemen willen ende daer om sietmense dicwȳle sitten opten gate eñ daer omtrent om te wederstaen die ghene die hem wat nemen willē en de die cortste vechtē teghen die langste mit starker vechtinghe wanneer dat si veel vāden hoenich eten eñ pinense wt te werpen die gheen honich en maken noch die niet arbeyden en willen Item die coninghen en opēbaren vten corue niet alleen ten si dat hi veel heers bi hē heeft eñ dan is hi int middel eñ sȳn wt ganck is voer den wtganck der ionghē vanden bȳen \drie daghen daer na comen luttel bȳen wt eñ vliegen omtrent den bȳcorf eñ deylen hem bi scaren ende mit elken coninc gaet een schaer ende geuallet dat die een schaer totter ander coemt soe gaen die luttel bȳen van horen coninc ende gaen totten anderen die daer meest heeft ende ist dā dz hem haer coninck volget so steken si hē doot Item wanneer dat die bȳen vechtē soe steruen si cort daer na ist dat die anghelen mit allen int lȳf bliuen eñ sȳs nz weder wt ghehaelt en hebben want het is onmoghelic dat alle die anghel wt gaē soude die darm en soude oec wt gaen Item die rectoers vanden bȳen steken selden eñ ist datter enich indē corf sterkt so treckenen die ander wt\ ende die bȳen en ontrepnē haer vat nz wāt si doent al vlieghende want die stinckende roke beswaertse eñ also doet oec die wint en de als een grootwint coemt soe stoppē si tgat die dat gat verwaren op dz hem die wint niet toe comen en sal eñ ist dat haer bȳcoruen stinckende werden so laten sise staen ende vlieghen en wech en de ist dat si daer bliuen soe werden si sieke vāden stanck ende als si alte vele rulten so werden si sieke ende soe iaghen si die ledighe bȳen van hē ende des winters hebben si gheern een warm huys ende des somers een cout\ ende ist datmen hem veel honichs laet allsmē thonich gadert soe en willen si na niet veel doen ende laetmens hem te luttel. soe werden si traech ende daer om sal hem die ghene diese verwaert te maten honichs laten nae dȳen dat daer bȳen sȳn ende ist dat hem honich ghebreect soe sal hȳse voeden mit vigen ende mit anderen zoeten dingen dz si nz en steruen

Item wāneer dat ſi malcanderen omgripen inden corf dat is een tepken dz ſi een wech willen eñ daer om ſal haer ẏwaere ſoeten wȳn daer in ſprenkelen onderwȳlen eñ dan mogen ſi bliuen. hier toe heuet ariſto. geſept li. viȳ. of ix. Item die ſelue li. iiȳ. Die bȳen en makē geen gelupt dan al vliegende Item hoer afterſte voeten ſȳn meerre dā die voerſte om der wanderinge eñ op dat ſi haeſtelic vanō aerden comē ſoudē als die ſelue ſept li. xiiȳ. Item dē bȳen coemt een ſuucte toe die welcke ariſto. li. viȳ. hiet kalpros vā clepnē wormkens die indē coruen waſſen vā corrumpeerdē dingē eñ als die waſſen ſo maken ſi een webbe daer in als die ſpinnen pleghē eñ de ſe ſȳn bouen ouer al den corf eñ daer af verroulet honich eñ die bȳen werdē ſiecke of ſi ſteruen Item dē die ſelue li. xvi. Die bȳen en comen nz vā hȳlicken noch wt menigerhande geſlachten die te ſamen hȳlicken eñ in regenachtigen iarē comē veel bȳē wāt die oueruloedichedē werden gemenichfoudicht indē lichamen om die vuchticheȳt eñ in getemperden iaren werdē die bȳen geminret als dȳe ſelue ſept Item als die bȳen ghevoedt werdē vandē bloemē der amandelen ſo maken ſi getempert honich eñ dz ſmakeliker is eñ mȳn ſcarp dan dz anō ende het ſuuert die geeſtelike ledē oec bat bouē omtrent der borſten pa dat ſalmen aldus vſtaen dz die bȳen onẅilen van deſen bloemen geuoedt ſullen weſen eñ onderwilen vāden anderen gemeȳnen bloemen Item dē die bȳen die geuoedt werden vā allen eñ vā anderen bitterē cruden die maken oec honich | mer het en is ſo zoet nz als anō honich eñ het is ſuuerende eñ openende dȳe water bellen die opten milte ſȳn eñ helpt den genen die twater ladē eñ het geneeſt die beten vā ẏwoeden honden | ſoeket neẅaert vanden honige inden tractaet vanō natichedt als vanden liquoren eñ ſoecket die anō proprieteȳtē der bȳen in die letter vāden dȳeren op die a. als plinius eñ auicenna ſeggē

Dat vi. ca. vander vlen

Dbo dat is een vle eñ heeft ſinen naem vāden gelude der ſtēmen als pſi. ſept Het is een vogel mit veel vederen geladē mer hi is altoes traech ende is cranck indē vliegen eñ is gaern in dodder ludē grauen dach eñ nacht eñ woēt in holen eñ die wȳchelaers pleghen te ſeggen dz wāneer ſi in een ſtede geſien werdē dz die woeſt werdē ſal vā volke anter vā ſterkten of van brande of dat ſi ghedeſtruuert ſal werdē Item ariſto. ſept vāden vle li. viȳ. Dz dȳe kauwe mit hē vecht wāt die vle is cranck vā ghedicht des middaechs. eñ hi ſiet des nachts claerre dan des daechs / eñ daer ō neēt hē die kauwe des daechs ſȳn eyer eñ et ſe eñ die vle et des nachts weō die eyer vanō kauwē wāt die vle des nachts ſtarker is dā des daechs eñ die kauwe is des daechs ſtarker eñ oec die anō voghelen Eñ als die vle des daechs onō die crapen eñ onō kauwē coēt ſo gripen ſi dē katȳf eñ ontplumenen eñ daer om vangē die vogelaers anō vogelē mit hē eñ dz deſe vogelē onōlinghe vechtē dz en is anōs nergent ō dan om dz eten eñ ō die neſten eñ wāneer dz deſe vlen des nachts ſteeds hulē is eē voerbootſcap vā ſterktē als die wȳchelaers ſeggē de ſe vle wort vā drec eñ vā āō ōrepnichedē

gevoedt eñ hi wort van anderen vogelen gehaet eñ des nachts sijn si gheern in kerken op dat si vãden olye der lampen gezaedt moghen werdẽ hi is ghescaept als een vogel indẽ vederen mer inden beck niet want daer in gheliict hi den mulket eñ den aernen eñ deser gheliic. mer inder moedichept is hi hem al ongeliic\ eñ als hi aen gevochten wort so gaet hi opten rugge legghẽ eñ weert hem mitten voeten eñ mitten becke hij iaecht mulen ende vleder mulen eñ etse eñ des nachts vliecht hi wt al om ende des daechs scuilt hi inder kerken of in spleten vã mueren eñ huudt hem

Dat vij. ca. vander duuen

Dolumbe dat sijn duuen eñ daer om hieten si columbe want si in collo dz is inden hals vã menigherhande verwen sijn als plido. sept Item die duuen sijn goedtieren voghelen eñ sijn gaern bijden mensch dese sijn seer luxurioes si cussen si helsen eñ si doen malcanderen veel vrienscappen eñ si legghen alle tijt eyer eñ broeden eñ maken iongen wan neer dat haer woninge warm is Item haer iongen sijn best inden herfst om dz si dan best teten hebbẽ als pli. sept. aristotiles sept vanden naturen der duuen li. vi. Die duue is een gheel voghel want si oepen malkanderen eer dat si hijlickẽ. eñ als dat mannicken nz meer hijlicken en mach so en latet nochtãs nz af te oepẽ eñ dicwile springt dat wijf op twijf ende si en laten geen natuer wt mer daer comẽ eyer af die kuken brengẽ eñ si sijn als wijnt eyer. eñ alle vogelen die den duuen gelikẽ legghẽ eyer twewerue ofte drieweruen in die lepnten eñ makẽ twe eyer mer si en leggen derdeweruen nz dan als si verderft werden Itẽ die selue sept li. vi. Int meeste deel brenghẽ die duuen altoes een paer als een mannicken eñ een wijfken eñ dat eerste is eẽ mannicken eñ onderwijlen coemter een wt des eens daechs. eñ een ander des anderen daechs Eñ tmannicken broedt des daechs die eyer ende twijfken des nachts Dz eerst eye verwult hẽ eñ wort gegoten in xx. dagen eñ die duue doer breect die scale eerst eñ nae schepdt sise eñ die duufhoern eñ dye duue verwarmen die kuken in eenre tijt eñ twijfken is meer besorcht bi harẽ iongẽ dan tmannicken ende thienweruen broeden si des iaers eñ onderwijlen elleftweruen of twalefwaruen als in egipten. eñ tmannikẽ hijlict mitten wijfken alst een iaer oudt is Itẽ die selue sept li. vij. Als die duuen ionghen maect soe regiert die man vluchs die kuken eñ ist dat die duue te lange blijft vandẽ ionghẽ so smijtse die man eñ dwingtse daer toe dat si op dye iongẽ sitten moet eñ als die iongẽ walsen so gaet dz mãnicken eñ soect gheselouten aerde ende dat selue dz hi suuct dat brengt hi den iongẽ indẽ mont eñ went se so ter spisen eñ als dã die man die kuken vten nest stotẽ wil so hijlict hi nochtans mitten iongen Item die duuẽ ende die tortelduuẽ hebbẽ een proper manier dz si haer hoeft nz op en rechtẽ als si drinckẽ thent si ghenoech gedrõcken hebbẽ Itẽ die duuẽ leuen eñ broedẽ tot xx. iarẽ toe Hier toe heuet aris. gesept Itẽ die glose roert veel merkeliker proprieptẽ op dz woert Oculi tui columbarum. cãti. i. f. die duue en heeft geẽ gal eñ si en quetst mit horẽ becke dã hair gelijc bi auonturẽ si nestelt in stenen gaten

ſi voedt weemde kuken eñ verſelt haer mit anderen duuen eñ ỹgadertſe ende blỹft bỹden wateren eñ ſi kiest die beſte coernen | eñ ſi gheeft een ſuchten voer ſanct ſi vliecht mit veel hoeps eñ minnet geſelſcap ſi beſchermt hoer mitten beck eñ mitten vloegelē ſi en eet gheen vuliken ſi voedt altoes een paer ende ſi kent den ſchiem eens hauics inden water daer ſi op ſtaet eñ drinct eñ dan vliet ſi vluchs in haer gat als die gloſe daer ſeỹt Oculi e? ſicut columbe ſuper riuos aquarū etce. dit en ſalmen nz duỹtſchen Item conſtan. ſeỹt dat ſỹn bloet mede cinael is men ſeỹt dz haer bloet ghetogen van onder den rechter vloegel eñ heet inden oghe gedropen ſaefticht dz oghe eñ beneemt die zweringe vanden ogen eñ haer dreck is barnende dē wel ken ſi vanden neſt werpē eñ ſi lerent horen iongen oec dat ſi den dreck vten neſt werpen ſullen als ariſto. ſeỹt Die duue is een bode des weden een vorm ō ſimpelheỹt eñ is reỹn inder naturen eñ is vruchtbaer en goedtieren eñ heeft garen gheſelſcap eñ is haer miſdaen ſi en denckets nz eñ hoe dat ſi ruger om den voeten is hoe dat ſi vruchtbaerre is eñ ſi is natuerliken blode ſeldē waent ſi ſeker te weſen dan wāneer ſi is inden gate daer ſi neſtelt daer ſi wat ruſten mach eñ ſi is verghetel want iſt datmen haer die iongen neemt ſi en leỹt daer om te noder nz int ſelue gat eñ maect weō iongen als iheronim? ſeỹt Item als ſi ſit op enen boem ſo ſiet ſi ghens ende herwaert eñ beſiet waer dat ſi ſitten wil an deen ſide of an dander eñ eer dz ſi haer dan op lichten kan ſo is ſi gheſchoten Item conſtan. ſeỹt dat duuen vlepſch hart eñ ſlimich te verdruwen is. want ſi maect een grof voetſel eñ ſonderlinge die ionghen die nz gheuloghen en hebben mer als ſi vliegē ſo wortet vlepſch te lichter eñ hoe dat die duue ouder is hoe dat ſi harder is eñ quader te ōduwen Item men vint wel tamme duuen daermē die wilde mede vangt wāt die tam verſelt haer mitter wilder eñ alſoe gaen ſi te ſamen weỹden eñ comē te leſten beỹde onder tnet. Item in egipten leertmen die duuen dat ſi brieuen voeren vanden enen lande ten anderen. eñ ſi mint die ſtede meeſt daer ſi gheuoedt is eñ hoe verre dat ſi geuoerdt wert in anderen landen ſi coemt altoes weō in haer eỹghen lant op dat ſi los is Men pleecht alſulken duue brieuen te bindē onō haren vloeghelen eñ ſi en ruſt nz ſi en is weder daer ſi eerſt gheuoedt was mer als ſi vandē vianden bekent wert ſo wort ſi inden wege becōmert eñ ghe ſcoten eñ wort ghedoot om des brieſs wil die ſi voerde eñ daer om en is ſi ſonder weſe niet dat ſi dỹe brieue draecht want ſi vlieſen dicwỹle haer lỹf daer ō Dat viij. ca. van een vogh el genoemt coturnices dat is nae een eplant daer ſi in houden

Coturnices ſỹn eenrehāde vogelkỹns die welke die griekē noemē ortigias daer ō dat ſi eerſt in een eplāt dat ortigia hiet geſien wert als ỹſi. ſeỹt | deſe voghelken wetē ſeker tidē die toecomen ſullē ſi maken een cudde eñ leỹden als die crae n eñ ſi ontſien dē hauick eñ alſo lange als ſi dē hauic ſien ſo en dorrē ſi nz op vliegē vanō aerden | deſe hebbē enē leỹdſmā als die kranē eñ wāt ſi den hauic ōtſien daer ō moetē ſi enē beſorch

den lepdsman hebben op dat sy vanden hauick niet ghevanghen en werden de se vogel heeft vallende euel als die mẽ sche ende die mussche / ende als sy ouer die zee vlieghen eñ moede werden soe vallẽ sy neder int water ende hefken dẽ enen vloeghel op ende maken een sepl ende haer bequaemste spisen dat sijn ve nijnde zaden . waer ō dat die oude mey sters vboden dat mense niet eten en sou de \ elleborus is haer spise eñ waert dat mens veel naem so waert een verghif kenisse sonderlinghe den mẽschen eñ an deren dperen sonder dese \ want daer ō dat die dperen brede aderen hebben bi den welken die roke gedragen wort soe wort dat hert mitter cracht vander elle bor vluchs vercoudt eñ ghedoot ¶ Mer dese coturnices hebbẽ die aderẽ so nau we bijder hertẽ eñ daer om en heeft die venijnde roke ghenen wijen ganck en de blijft inder maghen eñ daer wort hi verduut ende verslubtijlt dese voghelen lopen alte gheringhe opter aerden \ en de dese voghel mint sijn ghedaente eñ daer om roepen sy malcander \ als daer enich verloren is

¶ Dat ix. ca. vanden oudeuaer

¶ Oconia dat is een oudeuaer \ dese pleecht hem seluen te meysteren mit sinẽ becke \ want wanneer dat hi pet quaets inden liue voelet soe vliecht hi mit sinen gheselle op die zee ende daer neemt die een die daer gesont is vãden ghesouten water ende spoyst den ande ren in sijn eynde ende set hem een clis tier eñ daer af sijn die clisteren gecomẽ eñ hi wort ghenesen ¶ Dese voghel leeft vãden serpenten vã vilschen eñ vã vorl schen eñ van deser gelijc ende hi maect een ghelupt mit sinẽ becke oft twe scul pen waren eñ hi is een voerbode vãden lepntẽ eñ brengt ons vernuwinge des tijts eñ is viant der serpenten hi steect se mit sinen beck eñ dootse eñ onderwi len slint hise eñ hi mint dat menschelike ghesellscap \ eñ daer om wonen sy gaern opten huzen eñ maken daer haer nestẽ eñ sy en latẽ haren eerstẽ nest nz gheern after ten sy dat sijt van node latẽ moetẽ eñ sy maken hoer nest seer vast vã hou te van wijngaert rancken ende van me nigherhande riseren ende des winters als sy voert willen so vullen sy hoer nest mit stenen mit benen ende mit aerden op dz hi des winters ymmer nz af wap en en sal op dat sy dien weder vindẽ mo ghen teghen die lepnten ende also lan ghe alst wijf leeft so en voecht hem die man tot ghenen anderen wiue . mer hy houdt hoer trouwe als totter winnin ghe der ionghen eñ totten nest te ma ken ¶ Ende gheuielt dattet wijf ouerspel dede soe en soude die man mitten wiue geen gesellscap hebben noch mede wo nen mer hi soudse mitten becke bitẽ slaẽ eñ dodense hadde hijs macht als aris stotiles sept ¶ die man en doet den wiue nz dã inden nest ende die man verwan delt sijn stonde inden broeden mittẽ wi ue als nu broedt die een ende als nu die ander eñ hi mint sijn iongen mit groter begeertẽ ende verwaertse ende als die vader inder wepden is soe is die moeder optẽ nest eñ also weder om als die man coemt so vlieget twijf eñ die man ver waert die iongẽ als ambro. sept ¶ die ou deuaers vliegẽ ouer die zee mit enẽ ge gaderden here te gader tot warmẽ lan den ende als sy en wech willen soe heb-

ben ſi lepdſmannen die voir vliegen of
daer enighe voghelen teghen quamen
die hem miſdoen wouden / alſmen ſept
in exameron \ eñ al iſt ſake dat ſi venÿn-
de dingen eten als vorſchen ſerpenten
eñ deſer gelÿc nochtans en gaet dz ve-
nÿn der naturen des odeuaers nz bouē
noch en verkeert ſÿn natuer nz eñ daer
om iſt hem een ſadinghe eñ een voetſel
want die grote hetten hebben die ſi bin
nen hebben leſcht dat venÿn altemael
Item ſi werden in haren ouderdom vā
horen iongen gheuoedt eñ want die ou
den die iongen alſo vol gedaen hebben
in hare ioecht daer om louen die kinder
den ouders weÿ als ambro. ſept Item
wanneer dat die iongen eerſt wt comē
ſo hebben ſi been voeten eñ becke gelÿc
enen lam \ mer allepnckē als die ſwar
tichept vaſt vgaet ſoe beghinnen ſi vaſt
meer te rodē eñ hoe dat ſi dagelix meer
beghinnen te oudē hoe dat ſi roder wer
den als becke eñ die been

Dat x. ca. vander crapen

Onix dz is een crape ende is een
vogel die oudt wert welke vogel
bÿden latÿnſchen mit enen grieren naē
genoemt wt den welkē die wÿchelaers
ſegghen dz hi ſorge ū mēſchen draecht
eñ dat hi die quade lagen der weghen
wÿſt vāden moerders eñ dz hi toecomē
de dingen ſept Mer het is grote ſonde
te gelouen dz god ſinen raedt den crap
en openbaren ſoude als ꝑſido. ſept \ het
is een clappēde eñ een roepende quaet
voghel eñ ſcadelic den ackerludē inden
landen daer ſi wonen als die ſelue ſept
eñ hi wort vā onrepnen dingen venÿn-
den geuoedt ende hi mach ſeer langhe
leuen eñ teghen ſÿn outhept beghinnē
ſÿn vederen wit te werden \ mer hoe dz
hi langer leeft hoe dz ſÿn vlepſch ſwar
ter wort eñ hi haet dē vos voer aile an
der dꝑen eñ die crape pleecht teghen
den ſperwer eñ den hauick te vechten
al vliegende op eñ neder als ꝑſido. ſept
hi is den aern eñ ſÿn gelÿc onnut want
hi ontſiet hem den aern te rakē \ mer hi
volchten mit vliegen eñ mit roepen eñ
hoe datz is vā ſÿnre quaethept en coēt
hē onderwilen geen bate wāt hi volcht
den aern ſommels alſoe langhe dat hÿ
die crape grÿpt eñ doodten. Men ſept
vander crape in exameron dat ſi die o-
deuaers te ghelepden pleecht eñ laen
ghenſe opten rechten wege als ſi in enē
anderen lande vliegen willen eñ ſi ver-
ſellen hem mitten odeuaers eñ vechtē
mit hem teghen die ander voghelē en
de ſetten hem in groter vrelen voer die
odeuaers Item men ſept aldaer dz die
ontfermhertichept des vogels te ver-
wonderen is want wāneer dattet ghe-
ualt dz haer ouders alſoe oudt werden
dz hem die plumē ontgaen eñ die ve de
ren ſo gaen die iongē eñ dechē die oude
ren mit horen vederen eñ voedenſe mit
harē ſpiſe eñ hekkenſe op mit horen ar-
men eñ vloeghelen eñ voedenſe ſo lan
ghe dat hem haer vederkens weÿ wal
ſen ende vnuwen

Dat xi. ca. vander rauen

Orrus dat is een rauen of corax
eñ heeft den naem vāden ghelude der
kelen als ꝑſidor ſept Die rauen ſiet die
monde ſÿnre ionghen als ſi ademen of
gapen den welcken hi eerſt gheen ſpi-
ſe gheuen en wil ter tÿt toe dat hÿ ſiet
dat ſi vederen crÿghen als hi doet en-
de als dꝑe rauen ſiet dat ſi beghinnen

swart te werdē so arbeyt hi mit alle sijn re machten dat hi hē teten brengt \ als plīdo. sept Men sept dat die ionghē int eerst vanden hemelschen douwe ghe noedt werden eer datse dpe oude azen als augustijn sept Die rauen soect hey melike steden indē vuliken ende maect veel gescafs mit roepē eñ hi maect sijn stēme des mēschen stemmen gheliker dan enich anō vogel als fulgencij sept eñ het is een scalck droghich vogel eñ steelt al dat hi crijgen kan eñ hudet en de is een vule vogel leuēde vāden vuli ken eñ van onrepuen dinghē naden wij chelaers heeft hi macht dingen te voir segghen die toe comen sullē eñ daer om onder die heydē was die rauen den .i. god appollo gheconsacreert als macro bius sept vanō rauen sept aristoti. li. vi. Dat die wiuen vā desen vogelen alleen op die eyer broedē eñ die mannen halē hē teten eñ maect veel iongē eñ broedt xx. daghen eñ werpter sommighe vten nest wanter also veel is Item die selue sept dat die swarte rauen vecht onōwij len mitten ezel eñ mitten stier eñ vliech ter op eñ steectse mitten becke nadē o ghen Item die selue sept dz die swarte rauē des vollē vrient is wāt hi pleecht hē helpen te vechtē tegen die anō dpe ren Item si vechten seer starckelic mit ten becken eñ mitten vloeghelen deen tegen dander eñ die verwonnen wordt is den anderē onderdanich Hier toe he uet aristo. gesept Item alleen die rauē teghen die natuer alre ander voghelen lept hi sijn eperen ende broedtse int alre heetste vandē iaer eñ brengt dan sijn iō ghen voert hier tegen sept alle die ghe mepnt vāden ludē Eñ sept dz si altoes opten witten donredach haer ionghen wt brenghen Corui maturis fugibi q- ua refert

Dat xij. ca. vander swanen

Cignus dat is een swaen \ eñ men hieten olor in griecx daer ō dat hi al wit is in sinen vederen men en vint nergent swarte swaen Cignus is gesept van ca nendo dat is van singen dair om dat hi alte zoetelikē singt wāt hi enen lāge eñ buechsōmen hals heeft Het sijn sōmige landen allmen sept daer die swaen alte wel singende vā horen nest vlieghē als die iongē eerst wt vliegē als plīdo. sept Item ambro. sept dz die scipluden gro te genoecht daer in hebbē als hem dpe swanen gemoeten eñ daer om wert die swaen appollini geconsacreert als ma rus sept Si hebbē grote starcheyt indē vloegelen \ eñ als die swaen inō minnen is soe soect hi twijf eñ smeect mit haer eñ wijft sinē hals aen den horen recht of hijse wpede als hi doch doet ende al wiuende mitten halse climt hi te lesten daer bouē op Eñ als die man sijn dinck gedaen heeft so smijdt dat wijf dē man mittē vloegelen eñ iaechten al vā haer eñ so gaet hē die man dā wasschen en de spoelen eñ twijf oec eer dat si etē wil len eñ als hi sterben sal so ontualt hem sijn haer vāden hoefde dz genen vogel en doet ende voer sijn screpen of suchtē maect hi schonen sanck eer hi sterft eñ heeft alte mael witte vederē ende een swart vleysch dz quaet te vduwen is eñ sijn beck is root mit enen swartē knoest daer bouē die sijn rukē eñ sijn smakē on derscheyt eñ is binnen seer swart ende dicke binnē mit welken halse hi diep in den gronde sijn spise soect eñ al ist dz hi

onder die villchen wandert nochtans
en eet hise nz eñ ist datmē hē broot voer
werpt so swemmen hē die villchen nae
eñ etent eñ hi et al gras eñ ander crupt
eñ hi heeft grote brede swarte besloten
voeten die bequame sijn mede te swem
men eñ mitten enen scuift hi hē seluen
voert eñ mitten anderen stuert hi eñ in
staenden wateren pleecht hi te wonen
eñ te broeden eñ maect sijn nesten biden
water\ eñ maect sijn nest vā vele clepne
houterkens eñ brengt linen ionghē be-
sorchdelikē voert ende voetse ende be
schermtse mitten vloegelen eñ mit bla
sen dese voghel is swaer vā vlepsch eñ
daer om mint hi die rust eñ vliecht sel-
den mer die wilde swaen vliegen harde
seer mit wtgerecten halzen eñ die voe-
ten houden si after te samē eñ reckense
wt mer dese en sijn soe groot noch so vet
nz als die ramme sijn die bijden husē ge
voedt sijn

Dat xiij. ca. vander vlieghen

CVlex is een vliege of een mugge
properlic eñ pleecht bloet te zu-
ken eñ heeft een pijpken indē mont oft
een prekel waer daer si tvlepsch mede
doerboert op dat si tbloet drincken sal
als plīdo. sept nochtās wort si onō tge
vogelt gherekent als die bije dese walk
vā stinckenden walemen vāden vulike
ghecomen eñ vā ghecorrumpeerdē ste
den eñ broeken eñ si maect oec iuō luch
ten een ghelupt mit haren vloeghelen
eñ si sit gaern op vulikē eñ quade zerē
eñ si quetst die paerden seer die ghebro
ken sijn mitten zadel wāt daer wil si al-
toes in wesen\ eñ inden zomer maect si
veel rutinghen indē slaepcamer eñ bijt
die luden eñ laetse nz slapen ende si siet
gaern die kaers barnen eñ daer vlieget
si dicwile in eñ verbarnt haer eñ sommi
ghe luden hietense lucipeta daer om dz
si tlicht also gaerne siet eñ si is den swa
luen een goet aes eñ si hieten culices of
cymkes of clepn vlieghen wāt cynos in
griex is vliege in duptsch ende daer af
coemt cynomia dat is een honts vliege
daer dz lant vā egipten seer of geslagē
is als plīdo. sept\ dese honts vliege is
vanden quaetsten geslacht vanden vlie
ghen eñ sijn grote vā lichaem mit enen
breden buke bi dat die anō sijn eñ si cle-
uen alte vast aen den beesten of mēschē
eñ si is alte gaern int haer vanden hon-
den eñ crupt hem voert int vlepsch eñ
steecten eñ wet hem die oren al raeuwe
vanden hoefde eñ sonderlinge den ou-
den honden

CDat xiiij. ca. vanden krekel

CYcada is een krekel eñ is gesept
vā canendo dat is van singhen wāt hi e
nen wonderlikē sanck maect mit sijnre
clepnre kelen als gesept wort in exame
ron dese krekel singt meest als die bo-
men vāder groter hetten beghinnen te
vdoren eñ hoe dattet weder puerre is
hoe dat hi bat singt eñ die daer olpe op
gote soe souden si steruen ende gote hi
daer dan weder edick op so soude hi we
der leuende werden wāt die olp besloet
hem sijn gaetkēs eñ die edic ontopent-
se weder dit sept ambro.

CDat xv. ca. vanden vogel fenix

CFenix is een enich vogel opter we
relt waer af dz die leke ludē hē vwonde
ren eñ daer ō heet hi in arabien daer hy
geboren wort singularis als plī. sept vā
desen vogel sept die philosoeph\ dat fe
nix een vogel is leuende sonō gape ccc.

eñ vöftich iaer eñ als die iaren om ghe
comen ſÿn eñ dat hi gebreck geuoelt ſo
maecht hi enen neſt vā droghen wel ru
kende houte die welke ontſteken wer-
den als die ſonne heet ſchÿnt eñ die zu-
den wint een luttel wapet eñ als ſi ont-
ſteken ſÿn ſo gaet hi al willens vlieghē
in dat vierkē eñ wort daer tot puluer eñ
tot aſſchen wt welker aſſchen binnē drie
dagen een wormkē waſt twelc alleyncſ
ken vederen crÿcht eñ werdt een vogel
Dat ſelue ſept ambroſius in exameron
eñ het is een alte ſchonen voghel eñ is
den paeuwe gelÿc indē vederē ende hy
mint die eenlicheyt eñ leeft van coerne
eñ vā ſuueren vruchten vāden welcken
alanus ſept Dat doe onpas die ouerſte
biſſcop in dyopolis der ſtat van egipten
enen tempel getimmert hadde als dye
tempel tot iheruſalem is opten paeſch
dach hadde hi doe een vierkē gemaect
vā wel rukende houtkens die ſeer licht
waren opten outaer om ſacrifici te doē
eñ ontſtact opēbaerliken daert alle die
luden ſaghen doe quam die voghel fe
nix neder vlogen int vierken die welke
vluchs tot aſſchen wert .eñ dye aſſchen
wert nauwe te rade gehouwen bi rade
des biſſcops . eñ daer quā binnen drien
dagen een wormken af eñ wort ten lef-
ten weder een vogel alſt eerſt was en-
de vloech en wech

Dat xvi. ca. vander cranen

Grus dat is een craen eñ heeft knē
naem na ſÿnre ſtemmen als plīdo. ſept
want hi roept gru gru/het is een vogel
mit groten vloeghelen ende vā ſtarker
vluchtē eñ pleecht alſt ſchoen weder is
ſeer hoge te vliegen op dat hi te bat be
ſien mach wes landts hi toe wil als ge
ſept wort in arameron eñ is een voghel
die ſÿn gheluck ſeer mint eñ is gaern in
gheſellcap eñ ſi hebben enen coninc eñ
vliegen al die een after den anderē voir
ſcarp eñ after wÿt of ſi ſtridē ſoudē als
ambro. ſept eñ haer leydſman vliecht
voer eñ roept lude totten anderen dz ſi
haer reghel vaſt houdē ſullen eñ waert
dat die leydſman te heeſch worde van
roepen ſo ſchicken ſi enen anderen voer
eñ die gebiet den anderen als ſi neder
dalen willen dat ſi hē volghen daer hi
neder valt eñ daer ordineert hi enē wa-
ker die daer waken ſal eñ die waker ne-
met in ſinen enen voet een ſteenken eñ
haelt dien voet op of dat ſake waer dat
hi oeck ontſlapen worde dat hē dan dat
ſteenken ontvallen ſoude eñ vā dien val
len des ſteenkens ſo ſoude hi wed ont-
waken werdē eñ alſoe die andē waernen
voer voſſen of wolven dieſe vanghen
mochten ende als die een eenwile ghe
waect heeft ſo waect die ander een wÿl
elc ſÿn geboerte als ariſto. ſept Item dye
cranen ſÿn in hore ioecht vā aſſchigher
verwen mer hoe dz ſi ouder werdē hoe
dat ſi ſwarter werden\ eñ iſt dz hē enich
ontdwaelt ſo roepen die ander alſo lu-
de op dz ſÿt vnemē ſullē die een vandē
anderē eñ alſo wed bi een comen eñ als
ſi vnemen dat hē een valc of een hayck
bi is ſo leggē ſi haer hoeft opten rugge
eñ ſtekē nadē valck eñ onōwglē als die
valc beſidē of onō is ſo ſmeltē ſi daer na
mit groter felheyt eñ alſo ontgaen ſi on
derwilen

Dat xvij. ca. vander hanen

Gallus dat is eē haen deſen vogel
pleechtmē die cullē wt te werpē datmē
den anderē vogelen nz en doet Item pli-

nius seyt vāden haen li.xxix. ca. iiij. Ha
nen vleysch warm eñ raeuwe geset op
enen bete van enen serpent trecket ve-
nijn wt eñ totten seluē is sijn herssē goet
gedroncken mit wijn eñ waer yemāt be
smeert mit sinen vetten of mit sinen do-
der die waer vry vanden leeuwen ende
vāden pantheren Itē waer dz sake dat
men goudt smeltede eñ leyde daer beē
re vā hanen of hennen bi dz gout soude
vteert werdē. wāt dat been des haens
is venijn des gouds eñ dat is wonder
want die haen is een vogel vā heter eñ
droger cōplexien eñ daer om is hi seer
coen wāt hi pleecht stoutelic om sijn wi
uen te vechten eñ houwet eñ steect mit
sinen sporen eñ bijt mit sinē beck eñ als
hi victori heeft so singt hi \eñ eer dat hi
singt so slaet hi sijn vloegelen eñ maect
hē seluē abel te singen Eñ alst int diep-
ste vanď nacht is soe bestaet hi te singhē
eñ dan is sijn stemme claerste eñ starcste
mer inder dageraet so is sijn stēme lich
ter eñ minre als ambro. seyt eñ draecht
enen rodē kam int hoeft voer sijn croen
eñ als die af is so vliest hi sijn koenich-
eyt eñ hi mint sijn wiuen bouē maten eñ
als hi enich spise gheuonden heeft soe
loct hijse al clockende eñ ontrecket hem
seluē eñ geuet den wiuē eñ hi heffet op
eñ leget weď neder also langhe thent si
tot hē comē eñ als hi te boem vlieghet
so pijnt hi hē altoes bijder leckerster eñ
vetster hennen te sittē eñ des morghēs
als hi mitten hennen af vliecht so gaet
hi al sidelikē pronckē aen die liefste hen
ne eñ laet sinen enen vloegel sinckē en-
de strijct die hēne aen haer side mit sijn-
re siden ten lesten gaet hi daer op sitten
dese haen als hi vechten wil so verheft
hi hem mitten halse eñ die vederē wer-
den hem struselick staende eñ heft sinen
start op eñ neder eñ gaet af eñ aen ende
maect veel gescafs Itē dese haen heeft
enen steen diemen albestricium hiet eñ
is ghelijc den calcedoni. desen haen ōt
siet die leeuwe om des steens wil als sō
mighe luden seggen. eñ sonderlinge ist
dat die haen wit is want plini⁹ seyt dat
die leeuwe den witten haen seer ontsiet
Item die haen ontsiet den aern eñ den
hauick eñ dier ghelike wāt dese pleghē
hem sijn hennen te nemen eñ kuken eñ
want hi scarp van gesicht is so siet hijse
dicwijle aen horē schiem onderwilen of
anders eñ so loept hi in huys of onder
den tuyn eñ loct sijn hennen tot hem eñ
altoes hout hi dz een oghe opwaert in
der luchten eñ dz anď naden aze als die
selue seyt Itē die oude haen leecht wel
eyer in sijnre outheyt die seer cleyn en-
de ront sijn ende donckerachtich gheel
vten welkē een basiliscus comen soude
waert sake dat si gebroedt wordē vā eni
ghen venijnden dier in die honts dagē
als beda seyt Itē vāden hanen seyt cō
stantin⁹ dat die ionghe hanē harder sijn
te verduwen dan die hennen wāt si sijn
vā minre vuchticheyt eñ het is meer sli
mich mer alsmen dien siet soe ontbijndt
hi eñ scheydt Itē men sal nemē enē ou-
den haen eñ werpē sijn darmē en wech
eñ men sallen vullē mit goedē soffraen
eñ mit polipodio eñ ghieten daer op v.
pont waters ende cokenen also langhe
thent dat water versoden is eñ verteert
want dat is een nutte spise die dz lanc-
euel hebben eñ sonďlinge verdriuet tay
fleumatige humoer eñ vdrijft die melā
colie eñ oec die groue winden vter ma-

ghen eñ saefticht dye weete eñ geneest
die hefficheyt eñ die zericheyt vanden
arthetick ende is goet die lancheyt des
dwalenden coertsen als die selue seyt
Dat xviij. ca. vander gelubder hanen
Gallus gallinaci⁹ is eē capoen als
dese gelubt is eñ die kam af ghe
sneden so is sinen moet ghedaen \ eñ hi
sijn stēme v̄loren eñ onderscheyt oec die
vren vander nacht nz als eer hi gelubt
wert eñ hi en slaet hē seluen mittē vloe
gelen nz noch hi en set hem nz te vech-
ten mer hi broedt wel op vreemde eye-
ren oft een henne waer eñ gaet al cloc-
kende eñ roept die kukenē eñ hi neemt
des wijfs ambocht aen eñ voedt ende
leydt die kukenē after haerde eñ after
huse eñ maect een stemme oft een hen-
ne waer eñ verselt hem mitten ionghē
eñ et daer mede oft een hēne waer mer
hi en locter niet als hi plach eer dat hy
gelubt wert hi wort mitten hennen vet
eñ ghemest eñ hi is alsoe blode als een
hēne eñ hi wort morwer eñ vuchter vā
vleysch dan dye haen eñ men breect hē
sommels hoer been op dat si te bet optē
nest bliuen sullen te broedē eñ haer spo-
ren vallen af of si werden plomp Item
constan. seyt Dat capoenen vleysch dat
beste vleysch is van allē vogelē vleysch
want het maect dat beste voetsel eñ dat
beste bloet eñ haer herssen is beter dan
der ander voghelen
Dat xix. ca. vander hennen
Gallina dat is een henne eñ is ghe
seyt van gall⁹ als vā leo is geseyt leena
wes lede waert dat si mit ghesmouten
goude ghemengt worden si souden dat
gout v̄teren als ysido. seyt het is eē vo-
gel die veel eyer leyt eñ veel kuken brē
ghet \ eñ daer isser veel die eyer legghē
sonder vogelen als aristo. seyt li. vi. eñ
men hietse wijnteyer eñ smakē qualiker
dan die and̄ eyer eñ sommighe hennen
makē altoes twe doder in een eye mer
dat een is minre dan dander eñ daer co
met een wonderlick kuken af \ eñ after
dien mael dat si drie dagen broedē so o
penbaren daer vormen vā kuken in en-
de dat geualt indē meesten nae veel da
ghen eñ inden minsten na luttel daghē
eñ tkukē coemt vāden witte vandē eye
eñ het wort geuoedt vanden doder als
die selue seyt eñ die hennen die alte ve
le leggen die en leuen nz lange als ghe
seyt wort li. vi. veel ander proprieteytē
sijn allen mēschen kondich als die glo-
se roert ouer matheo xviij. daermē seyt
Die henne is een goedertieren voghel
horen kinderen \ want si dect haer kuke
nen onder hair vloegelen eñ beschermt
se voer die wuwe eñ voer ander voghe
len eñ si acht haer kinder meer dā haer
seluen eñ si wort onder harē buke bloot
eñ haer vederē ontuallē haer eñ iaecht
yement haer kuken daer vaert si tegen
eñ bijtten eñ v̄gadert haer kukē al cloc
kende mit groter naersticheyt
Dat xx. ca. vanden griphoen
Griphes dat is een griffoen ende
wort ond̄ dye vogelen gherekent
deutro. xiiij. eñ die glose seyt dz hi vier
uoetich is eñ is inden hoefde eñ inden
vloegelen gelijc den aern eñ inden lich-
aem ghelijc den leeuwe eñ woent in ho
ghen geberchten eñ hi is den mensche
eñ den paerde hat hi pleect in sinē nest
costelike stenen te hebben als maraudē
die goet sijn tegen die venijnde dyeren
des berchs

Dat xxi. ca. vanden gheer valck

HErodius dat is een valke eñ is eē coninclijck voghel diemen op die hant draecht eñ is een moedich vogel als die hauick is mit luttel vleyschs eñ mit veel vederen. eñ daer om is hi snel int vlieghen wāt daer is luttel in hē dat ten verswaert mer veel datten verlicht als gregori⁹ seyt. eñ daer om is hi den struus onghelijck ind̄ coenheyt eñ inder craften al ist dat hy hem gelijc is inden vederen mit menigherhande verwen Item die valc is vā groten moede ende mit eenre scarper borsten eñ starc vā claeuwen eñ hi quetst enen vogel meer mitter borsten die hi vangt dan mitten becke of mittē claeuwen hi is also moedich van hem seluen ist dat hē enich vogel daer hi na vliecht onstaet ter eerster ofter ander reysen soe neemt hi wrake van hem seluen want is hi wilt so en sal hi van dien daghe cume meer na vogel vlieghen eñ is hi tam so sel hi mit allen ind̄ luchten vliegen vā groter scaemten ende en sal niet gaern wed̄ comē totter hant des dragers eñ hi meynt dat hi al te onedel geworden is wāneer dz hi hē den vogel laet ontgaen als grego. seyt eñ dese vogel mint sijn ionghē alte sonderlinge seer eñ is hem goed̄tier en een aern die sijn iongen af gestotē heeft die neemt dese valc bi hem eñ voetse voert eñ hi en et gheen crengen mer hi heeft lieuer also lange hongher thent hi wat van enigen roue crijcht die hē bequaem is als grego. seyt

Dat xxij. ca. vander swaluwen

HYrundo dz is een swalue eñ is vā der luchten geseyt daer om dat si inder luchten haer geneert als ysidor⁹ seyt eñ is eenrehāde luutruftich vogel vliegende crom hier om eñ wed̄ om ende is subtijl in haren nestē te maken en de haer kuken wt te broeden als die selue seyt Een mensche en soude die subtijlheyt nz hebben alsulkē nest te makē vā menigerhande stoffen dat si slechts vā slike maect eñ want si alsoe snelliken vliecht so en is gheen voghel diese bestoect si pleecht die zee ouer te vlieghen ende soect al warme landen daer si des winters wonen wil eñ si verwaert die seker tiden vāden iaer als haer coemst is des leyntens tijts alst weder bestaet te warmen na half maert eñ haer wechuaert is omtrent sinte lambert als ambrosi⁹ seyt Item aristo. seyt vand̄ swaluen li. vi. dat een wilt voghel en hylict noch en leyt eyer des iaers meer dan eens sond̄ die swalue die tweweruē eyer leyt mer die eerste eyer pleghē te v̄deruen om des winters wil mer die leste eyer werden vervullet eñ maken kuken Item men seyt daer dat voghelen die vleysch eten en leggen gheen eyer sonder die swaluwen die welke onderwijlen tweweruē kippet Item waer ye mant die de ionghe sweluen blint maecte si souden wed̄ siende werdē. want die swalue haelt een cruut dat celidoni hiet mit wes sape si hem die oghen smeert eñ so werden si weder siende als macrobius seyt Itē men vint twee steenkens in horen buke vandē welkē die een wittachtich is eñ is wijflic eñ dat and̄ steenken is root eñ hiet manlic wāt dat is vā meerre virtutē dan twitte dese twe hieten celidonij eñ sijn costelic sonderlinge als si wt ghetogen werden eer si ter aerden vallen als inden lapidario gheseyt

wort daer haer virtuten beſcreuen wer den eñ als augustin? ſept | hair bloet ge togen vā onō den rechteren vlogel ma ket die ogen claer alſt bloet vanō duuē Die dreck vander ſwaluen is ſeer heet barnende eñ vretende eñ daer om ilt dē oghen quaet Die ſwaluwe leert haer iō gyen den dreck vten neſt te werpē. der ſwaluwen ſyn twe geſlachten ſommige is meerre die een dan dander mit enen ſwarten rugge eñ mit eenre roder borſten eñ mit enē witten buke eñ deſe min nen den mensch\ want ſi neſtelen inden huzen daer ſyn ander die minre van li- ue ſyn eñ neſtelen indē oueueren vandē wateren mer beyde neſtelen ſi inder aer den of in clepe eñ haerre beyder ſtart is geſplit als een ſchaer mit tween tacken Item daer is een gheſlacht van ſwalu wen dat ontſien wort vandē aernen en- de van dier gelijc eñ vlien van dien ſwa luen mer dat meynen ſommighe luden dat deſe ſwaluwē eenrehāde venyn bin nen hebben datſe die aern daer om ont- ſiet als plin? ſept Die ghemeyn ſwalu wen vechten teghen die muſſchen eñ ſi nemen malcanderen haer neſten want die ſwaluwen vergaderē ſommels als ſi een muſſche wetē ſitten broedē inder ſwaluwen neſt mit groter ſcaren eñ be- draghen die muſch inden neſt dz ſi dair in ſteruen moet van honger

Dat xxiij. ca. van een voghel genoemt Kaladrius

KAladrius naden philoſoeph is wit van verwen eñ en heeft niet zwarts wes nebſte deel ō dyen ſuuert die duyſ- ternis der oghen wes natuer aldus ſul ke is dat wanneer yemant ſeer crancke is eñ is dan dat ſake dat die ſieke ſterue ſal ſo ſal die vogel vluchs ſyn aenſicht vanden ſieken keren eñ die menſche ſal ſonder twiuel ſterue eñ iſt dat die ſieke ghenelen ſal ſoe ſiet hem die kaladrius ſtyf aen of hi mit hē ſmekede Kaladri? ſcheelt vā enen vogel die kalander hiet die wel ſinget als dye maerle doet als die gloſe ſept ouer deutronomio xiij.

Dat xxiiij. ca. vā een vogel ghenoemt Ilarus

ILarus is een voghel onderwilen is hi inder aerden onderwylen indē wa ter ꝛc. onderwilen ſwemt hi als eē viſ- ſche eñ op een anō tyt woent hi op tlāt eñ mach een nateers weſen

Dat xxv. ca. vanden ſprinchael

IOcuſta is mit langen voeten en- de men hietet int ghemeyn ſpren gerkens deſe en hebben ghenen comne eñ gaen mit ordinancien eñ mit groter ſcaren eñ ſommige hietent boutē ſi me- ten malcanderen want dye meeſte eten die minſte ſi openbaren des ſomers eñ des winters ſculen ſi eñ ſi hebbē die af- terſte been langer dan die voerſte ende het heeft enen viercanten mont eñ voir ſinē ſtart heeftet een angel\ eñ die been ſyn geuonden eñ waer dat deſe dyeren comen daer eten ſi trruut eñ tloek te grō de op eñ ſi waſſen vanden zudē wint eñ werden daer of ōwect te vlieghen eñ in den noerdē wint ſterue ſi | indē ſpringhē ōheft haer die locuſt eñ indē oprichten valt ſi die locuſten werdē vette vā bloe men ō amandelen Item dat meeſte deel vanō locuſten is inden buke eñ daer om is ſi ongheneſelic eñ en heeft mer enen darm alſo dat ſi altoes vol onrepniche- den is eñ vol hongers eñ alſo lange alſt leeft ſo heuet honger ende waert wat

groens vint dat vretet al op mit cleynre coude leget oft doot ware Mer mitter hetten der sonnen wertet weō leuende eñ vā sinen drecke wassen wormen

Dat xxvi. ca. vanden duycker

Mergulus is eē duker dese vogel schiet dicwile mit den hoefde onō twater eñ weder op eñ úgadert die tepkenen des weders eñ weet te vorē die toecomende tempeest / want soe vliecht al crýschēde ten oeuerwaert want dz is eē zeker tepkē als die dukers te lāde vliegen al roepende datter een grote storm comen sal als plīdo. sept Dese mergul? maect sinē nest indē riede op luttel houtes eñ voedt sýn ionghen mit wonderliker begheerten der naturē eñ brengtse wt die welke ionghen vluchs als si ghebozen sýn volgen si hare moedō eñ climmen menige vnde inder zee op eñ neder eñ si leuen van cleynen wormkens ende visschelkýns die inō zee sýn eñ in anderen wateren Item si werdē des winters vet om des wil dz si dan luttel vlieghen mer des zomers werdē si magher om dat si dan veel vlieghen eñ dat si op die týt veel geiaecht werden vandē crō becten vogelen eñ als si die rouers sien so schietē si onder twater eñ so sýn si wp

Dat xxvij. ca. vanden wuwe

Fluus dz is een wuwe eñ vliecht sachtelic want hi drýft inō luchten sonder veel vederslagen datmen cume sien mach anders dan dat hi drýft eñ het is een vogel die wel arbeyt liden mach eñ daer om neemt hi den kockock op sinen rugge als hi tegen dpe týt tot spangen vliecht Onōwýlen als die kockoc moede ouer die zee gheulogen heeft op dz hi nz ōdrenckē en sal als plīdo. sept het is een coen grepich voghel in cleynen dingen eñ sonderlinge blode in groten dinghen want hi en dar geen wilde vogelen bestriden mer cleyne hunlkunclkēs die bestrýt hi wel eñ dootse vluchs eñ hi wort van vuliken eñ vā onreynen dingen gheuoedt eñ om een cleyn ghewin vliecht hi wt ende die sperwer vlieget hem dicwýle toe dat hi en vanghē wil eñ hi wort vā sýnre minre verwonnen eñ dat is daer om want hi ghenen moet en heeft eñ also recht traech is dese wuwe vangt in sinen e erstен iaer mulschen eñ ander cleyne vogelkens eñ int ander iaer vangt hi muzen eñ int derde iaer et hi vuliken eñ ander onreynicheden eñ hoe dat hi langher leeft hoe dz hi mýn doech want hi en kan ten lesten nauwe vliegen of arme wormkens vanghen als aristo. sept ten lesten sterft hý van honger eñ het is een weet voghel tegen sinen ionghen als die ghier is eñ hi droeft als hi siet datse te vet werden eñ op dat si mageren sullen soe být hýse mitten beck eñ slaetse mitten claeuwen eñ neemt hem die spise of hi onthoutse hē hi roept altoes mit eenre clagender stēmen of hi altoes honger hadde

Dat xxviij. ca. vande nachtrauen

Nocticorax dat is een nacht rauen daer ō dat hi den nacht mint wāt des nachts vliecht hi om sýn aes eñ al soekende roept hi welc gheruft die anō vogelen node horen als plīdo. sept het is een voghel die de lucht scuwet eñ hi en mach die sonne nz sien eñ pleecht te wonen in doder luden grauen eñ hi nestelt in spleten eñ in reten vāden muerē eñ hi et eñ breect die duuen eñ kauwen eperen eñ hi vechter tegen dese voghel

hiet oec noctua dat is des nachts scar
pelic stende ende als die zon coemt soe
plompt hem sijn gesicht Item int eplant
van creten en mach dese voghel nz sijn
eñ quaem hi daer hi soude thans sterue
Dat xxix. ca. vander butoer

ONocrocal? dat is een roesdom eñ
pleecht groot ghelupt te maken
inden water hi heeft in sinẽ kinnebackẽ
eenrehande balchskens inden welken
eerst die spise ontfaet eñ dat hi ghenomen heeft dat schiet hi dan ouer een wile indẽ anderen buke want hi heeft twe buken eñ inden enen doet hi alleen dpe spise eñ inden anderen coect hi eñ verduut die spise .mer die eerste buke wort ghetelt voer een blaeskẽ vanõ stroten als plido. sept \ onocrocalus in griex is een vogel mit enen langen beck in dupt sche eñ daer sijn twe gesslachten dat een is inden water eñ dat ander inõ eenlich ept eñ die inden water blijft is een seer matich vogel die veel mach die welcke sinen beck inden water steect eñ maect een lelic gheluut eñ hi stict gaern naden alen eñ so wes hi grijpt dz stint hi haest eñ schietet inden anderen buke daer na edercauwet hi eñ roert die kinnebacken recht of hi die spise noch indẽ mõt had de dese vogel pleecht aen den oeuer uã den water te legghen eñ te rusten ende hout sinẽ beck altoes opwaert om des hapes wil dats die nz vangen en sal op dat hi also te zekere slapen sal als plido rus sept

Dat xxx. ca. vanden pellicaen

PEllicanus is een voghel diemen porphinum noemt in leuitico xi. eñ in deutronomio xiiij. eñ is een vogel in egipten wonende inõ enichept bi nplus den riuier Item hi wort naõ eewen in leuitico onder die onrepn vogelen gerelt eñ het sijn twe gesslachten uã desen voghel die een woent int water ende er visch eñ die ander woent op tlant ende mint alleẽ te wesen daer npemãts ganc en lept ende dese et venijnde dperẽ als sijn lacerten eñ deser gelike \alle dingẽ die de pellicaen eet dat spoelt hp eerst int water eñ dan neemt hpt mitten voe te eñ steket totten monde Item onõ alle die vogelen so et die pellicaen sijn spise al repkende mitten voete ten monde sonder een vogel die plitacus hiet Itẽ vanden pellicaen sept die glose ouer dẽ zouter Dat die pellicaen sijn kinder alte seer mint als hi sijn kinder wintl eñ si beghinnẽ te wassen so smiten si haer vaders int aensicht waer om dat die moeder dan die kinder alsoe seer slaet dat si sterue eñ des derden daechs slaet dpe moeder haer selue op horen ribben so seer dat si bloet ende stort dz bloet ouer die dode iongen waer af dat si dan weõ leuende werden Itẽ mepster iacob van vetreaco bewijst een ander sake vander doot der iongẽ int boeke vandẽ wonderliken dinghen van oestlant dz in egiptẽ is een vogel diemen pellicaen hiet mit groten vloegelen .eñ so wat dat hi stint dat laet hi schier after weõ wt want hp heeft enen gladigen darm eñ daer om en kan hi die spise also lange nz houdẽ thent si verdunt is Itẽ die serpent haet natuerliken desen voghel want als die moeder vanden ionghen pellicaen vlieghet om haer aes so coemt die serpent dicwijle crupẽ den boem op ende steect die ionghe pellicanen eñ venijntse ende als die moeder dan weder coemt so

vint ſi hair kinder doot eñ daer ō weent
ſi eñ ſcrepet drie daghen lanck daer nae
wondt ſi haer ſelven inder borſten ende
ſprenkelet bloet quer die iongen eñ ver
wectſe vander doot eñ ſo wort die moe
der alſo cranck van dien bloeden dat ſi
die kinder niet voeden en kan waer om
dat die kinder ſelue wt moeten ſullen ſi
eten eñ dan brenghen die kinō der moe
der daer ſi af leeft mit natuerliker be-
geerten ter tȳt toe dat ſi ſtarck genoech
wert Het ſȳn ſommighe onedele iongē
die de moeder niets nz en achten| ende
als die moeder dat merct welck vandē
kinderen haer trouſte geweeſt hebben
die voedt ſi weder ende mintſe eñ dpe
ander ſtoetſe van haer eñ en moeten nz
mit haer bliuen

Dat xxxi. ca. vanden patrȳs

PErdix heeft ſinē naem vanō ſtem
men als ꝑſido. ſept eñ is een on-
reȳn vogel want dat māniken clīmt op
tmanniken eñ het verghet ſȳn geſlacht
dat is ſȳn gape eñ is ſeer luxurioes als
ꝑſidorus ſept eñ is alſo droghich dz hi
vreemde eyer neemt eñ broedtſe. mer
deſe bedriechniſſe en heeft geen vrucht
want als die kuken gekipt werdē ſo ho
ren ſi inder naturē wel aen der ſtemmē
dattet haer moeder niet en is eñ die ion
ghen en bliuen daer nz bi eñ comen we
der totter rechter moeder als ꝑſidorus
eñ ambroſius beyde ſegghen eñ en ar-
beyt indē broeden eñ inden legghen nz
als die ander doen ſept ariſtotiles\ wāt
ſi winnen lichteliken eñ die moeder van
der perdȳs vliecht inden ommeganck
des iagers then die iongē vlieghen eñ
als die iongen en wech ſȳn vanō iager
ſo vliecht die moeder voir eñ die iongē
volghen om des voetzels wil Item de
ſe perdȳs heeft luttel vederen eñ veel
vleyſchs. eñ daer om is ſi van crancker
vlucht eñ en heft hem nz hoech vāder
aerden eñ vluchs valt ſi weō ter aerdē
Itē twelthoen of perdix dat is alleens
is veruaert voer den ſperwer wāt alſoe
langhe als die ſperwer den perdix ſiet
inō luchten ſo en dar dat vanō aerdē nz
comē eñ als dit hoen gheluut van enen
cloecken of vā eenre bellē hoert ſo vlie
get bȳder aerdē eñ eer dattet ſelf weet
ſo iopet int net Item plinius ſept in li.
xxix. ca. vi. Die gal vādē velthoen mit
gelike veel honich dat geſuuert is cla-
ret die oghen ſeer| want men pleget in
een ſilueren buſken te houden Itē ha-
re eyer in enē vate gedect ſȳn goet mit
honich in ſweren der oghen

Dat xxxȳ. ca. vander paeuwen.

DAns dat is een paeuwe\ eñ heeft
ſinen name vanō ſtemmen wes vleyſch
alſo hart is dattet cume vervulē mach
noch en wort nz lichteliken gecoect als
ꝑſido. ſept. Item die paeuwe leeft als
ariſto. ſept xx. iaer| eñ maect kuken int
eynde vā drien iarē daer na werden ſȳn
vloeghelen gheuerwet eñ hi broedt op
ſȳn eyer xxx. dagen eñ een luttel meer
daer na werden die ſcalen ghebrokē eñ
en maect mer eens des iaers ionghen
ende ſet xȳ eyer of luttel mȳn eñ werpt
ſȳn plumen of ſȳn vederen mitten eer-
ſten boem dpe ſȳn blader werpt. ende
daer nae wallen hem ſȳn vederen| als
die bomen beſtaen te bladeren ende te
ſpruten als ariſtotiles ſept |ende is een
voghel die ſȳn ionghen niet en mint.
Item die man vervolghet dat wȳf en
de verneemt waer dat haer eyer ſȳn

op dat hȳſe breken mocht op dat hȳ te meer oncuſcheyden driuen mocht mitten wiue twelc twȳfken merkende is eñ huudtſe ſo heymelic datter die man nz an raken en kan Item die pauwe heeft een ſieck hoeft eñ lelic of wanmaect oft een ſerpents hoeft waer eñ ghecampt eñ heeft enen ſimpelen verborgē ganck eñ enen cleynen op gherecten hals eñ een ſaphierige borſt eñ enen geoechden ſtart die mit wonderlīker ſcoenheyt verſciert is eñ heeft alte lelike rughe voeten eñ hem ȳwondert waer af dz ſȳn verē ſo onmaten ſchoen ſȳn wāt hi heft ſe recht op alſo wȳt als een wan eñ gaet al om eñ om eñ beſietſe eñ als hi dā ne der ſiet op ſȳn voet ſo ſcaemt hi hē ende laet ſinen ſtaert ſincken eñ hi heeft enen veruaerliken ſtemme .wāt ſommige ſeggen dat hi des duuels ſtēme heuet eñ eē ſerpents hoeft eñ eens diefs ganck ꝛc. Plini? ſeyt dat die dreck van den paeuwe ſeer goet is inder medecinen mer hi huudten datmens nz vindē en kan want hi weet wel dat hi dē mēſche nut is

Dat xxxiij. ca. vander muſſchen

Alſeres dat ſȳn muſſchen eñ ſȳn cleyne vogelkȳns dat is een onſtadich voghel mit veel claps neſtelende bi die woningen der mēſchen \ eñ is ſeer hete eñ oncuſſche want ſȳn vleyſch dicwīle in ſpiſe ghenomen verwect ſeer die oncuſcheyt als conſtan. ſeyt Deſe muſſche leyt veel eyer eñ maect veel iongen ende is wȳs in horen iongen wt te brengē eñ die te broeden eñ ſi neſtelt in hoye eñ in plumē eñ hout haer neſt reyn vāden dreche eñ werptet wt eñ dwingter dpe ionghen toe dat zȳt oec doen moetē eñ ſi voedt die iongen mit ſpinnen mit wormen eñ mit vlieghen eñ ſi et billen zaet ſonō ſcade ende ſi wort onderwilen malaetſch eñ oec ſieke vanden vallende euel eñ twȳfken leeft langer dan tmanniken eñ tmanniken vecht voer twȳfkē als ariſto. ſeyt ende die muſſche vecht hardelic teghen die zwaluwen om den neſten eñ ſi mint haer gelīc eñ als ſi ge uangen wert mit enigen ſtrick of net ſoe roept ſi lude om help / eñ bȳt die luden ſonderlinge ſeer inden handen eñ als ſi om hulp roept ſoe comen alle die muſſchen al roepende eñ willen haer helpē allent dat ſi moghen

Dat xxxiiij. ca. vanden voghel ſtruus

Struccio dat is een ſtruus ende heuet ſinen naem van enen grieckxen vocabel ghenomen als pliniꝰ ſeyt. daer om dattet lichaem des diers pennen heeft als een voghel ende heeft ȳ. voeten ende enen beck ghelīc enen voghel mer ō ſȳre ſwaricheyt ſo en mach hi niet vliegen inder luchten mitten anderen voghelen hi leyt eyer als een voghel mer hi verghet ſȳn eyer te broedē want hi heeftſe int ſant ghedect eñ dair werden ſi ghebroedt vāder ſonnen als pliniꝰ ſeyt ende hi heeft ghekſplitte voeten als een koe ende is alſo heet vā naturen dz hi pſer ſlȳnt ende verduwet ende hȳ maect ſeer groot eyeren ende hart ende mit harden ſchalen Item ſin te gregoriꝰ roert oec wat vāden ſtruus ouer iob xxix. daermen ſeyt. dat wanneer die tȳt coemt dat hi eyeren leggben ſal ſoe heffet hi ſȳn oghen op tot ten ſterren diemen plyades hiet .want hi en leyt gheen eyer dan als die conſtellaci op gaet \ ende als de ſtruus die

sterre siet bÿder maent vanden iuny? so graeft hi een kuulken int sant. eñ daer lept hi sÿn eyer in eñ bedectse mit sande eñ als hise daer ghelaten heeft so verghet hÿs waer dat hÿse lepde ende en coemter nymmermeer weder toe. mer die zon verwarmtse eñ broedtse eñ brēgter kuken wt eñ als die schael te brokē is eñ dat kuken wt coemt so werdes die moeder ghewaer eñ nemet bi haer ende voedet eñ welc kuken die moeder vsmadede indē dop dat kent si alst wt comet \ daer om wort tot iob ghesept. Hi wert verhart tot sinen zonen of si sÿn nz en waren Item die struus haet natuer liken dat paert eñ is hem also seer contrari dat hi tpaert sonō verwaernis niet aen sien en mach eñ coemt hē tpaert te gemoet hi vaert hem tegen mittē vloe gelen oft sÿn viant waer eñ mit dier slaninge der vloegelen iaecht hi dz paert en wech

Dat xxxv. ca. vander torteldnuen

Turtur is een torteldnue eñ is onnosel als die duue mer si is verre veel cunstscher. Dye torteldnue is suuer want si is gesel der repnichept eñ lepdt wÿf want after dien mael dat si haren gaf verloren heeft so en kiest si ghenen anderē si vliecht alleen eñ denct altoes op haren gape eñ altoes sucht si eñ verkiest eñ mint eenlike stedē eñ scuwet die gesellscappen der menschen. nochtans coemt si wel totten houen eñ totten ackeren daer si aes soect dair si af leeft eñ als si spise ghegadert heeft so vliecht si weder ten bosschē eñ ten bergen waert eñ inden lepnten coemt si ons toe eñ openbaert ons die nuwichept des toecomendē zomers mit clagender stemmē

Item des winters is si onplupmt ende dan huutse hoer in holen bloken ende alst tegē die somerwaert gaet so crÿcht si weder vederen eñ coemt dan wt horē hoel eñ openbaert haer ende dā gaet si soeken bequame steden daer si nestelen wil eñ maect haer nesten in dicken hardē knopigen hagedoernen daer si hare eyer lept eñ broedt eñ maket kuken eñ voetse op als aristo. sept Die torteldnue lept tweweruen eyer in die lepntē mer nz derdeweruen dā wāneer die eyer eerst verderft werden eñ leuen ende broeden xv. iaer eñ si en comen op geen stinckende dinc noch op een vulic om ō spisen wil mer si leest luttel suuer coernē eñ repn voer haer seluē eñ voer haer iōghen Eñ als ander voghelen singhen so zucht si eñ troert haer ionghē sÿn hete eñ vucht als die ionge duuen sÿn als cōstan. sept als si eerst bestaen te vliegē so vliegen si swaerlic mer als si een wÿl ken geulogē hebbē so vlesen si die swarichept eñ haer vlepsche wort te lichter eñ bequameliker te vduwen Itē tbloet van sinē rechteren vloeghel is goet int oghe ghedaen als duuen ende swaluwen bloet

Dat xxxvi. ca. vander ghieren

Vltur dat is een ghier eñ hiet vultur ō des wil quia tarde volat dat is wāt hi traechlic vliecht als pli. sept eñ wāt hi also groot vā vlepsch is daer ō en vliecht hi nz snelliken Men sept dz dese vogel nz en hÿlict eñ ontfaet eñ hi wert ontfaen sonō enighe vgaderinge of coppelinghe van enighen man | ende wint eñ werdt gewonnen sonō hÿlicken Men sept dat haer kinder leuē hondert iaer als plidor? sept. Dese voghel

is weet teghen sinen kinderen als die
wuwe Jst dat hi siet dat sijn kinderē vet
worden soe smijt hise mit sinen becke op
dat si also mager moghē werdē van ze
richeden als plinij sept eñ sept oec dpe
selue dat hi seer nauwe ruuct wāt hi ru
ket wel een vulic ouer die zee dz hi staet
aen deen side eñ dat die vulick lept aen
dander side. Jtem als ergent een strijt
wesen sal eñ māllacht dat weet dese vo
gel te vozen soe plegen dese vogels mit
groter scaren die paerden eñ dz volc na
te vlieghen om dz volck te aze n datter
doot geslagen sal werdē eñ om die do-
de paerde Jtē aristo. sept vāden ghier
dat dpe ghier pleecht mitten valck te
vechten ende wanneer dz hi ówint soe
sterkt hi dese ghier vliecht sonderlinge
hoech eñ vecht dicwijle teghen die anū
vogelen om die dode crengen eñ hi bijt
tet vanden middage totter nacht ende
vāder sonnen opganc totten middaghe
hi rust eñ nestelt daert stille eñ eenlic is
in bosschen eñ in gheberchten eñ als de
se voghel seer oudt is soe wert hem sijn
beck crom eñ walt opwaert dat hi te les
ten geen spise eten en mach noch in crij
gen eñ moet vā honger sterue als aristo
tiles sept aldaer sommige vāden oudē
plaghen te wanen dat dese voghel een
mensch was / want hi plach den pelle-
grims veel quaets te doen mer dit sal-
men voer een logen slaen eñ ist dz hem
pet ouer loept vā sijnre spisen dat en ge
uet hi den anderen voghelen niet mede
als die aern doet mer hi voeret mede in
sinen nest tot sinen ionghen. want hi en
can nz lichteliken spise gecrijgen Jtem
hi nestelt in hogen geberchten of in dic
ken bosschen eñ siet hi daer pet vliegen
bi sinen iongen daer steect hi eñ slaet na
mit sinen becke eñ hi voedt sinen iongē
ter tijt toe dat si vliegen moghen eñ dā
werpt hijse vāden nest eñ vbiet hem dz
si daer niet weder comen en moetē En-
de almacher is eenrehande gedaente
vā enen waterigen vogel die den ghier
alte seer ontsiet ende dair om vliecht hi
int water als hi den ghier siet. dat staet
int ca. vanden aern al wt. eñ dese ghier
is een vule stinckende voghel mer hi is
scarp van ghesicht wes vlepsch alte ma
le hardt is ende van quaden smake en-
de van swaren roke ende daer om is hp
onnut te eten ende lichtelikē valt hi om
vulic daer neder mer als hi neder is so
en kan hi niet lichteliken weder op co-
men als gregorius sept ende als hi op-
ter aerden staet eñ datten pemāt quaet
doen wil soe slaet hi sijn vloeghelen te-
gen den wint ende ouermits hulp des
wints so coemt hi inder luchten mer nz
ouermits sijnre crachten / hi is den ser-
pent seer hadt want worden sijn vede-
ren verbarnt die stanck van hem veria-
ghet die serpenten Jtem sijn hart ghe-
dzaghen houdt enen man vp vanden
leeuwe ende van wilden beesten Jtem
sijn hart ghebonden in eens leeuwē vel
le of in eens wolfs velle veriaecht dpe
duuels Jtem sijn penne ghebondē aen
den lufteren voete eenre mouwen dpe
kints gheneesen wil die wert vluchs ont
bonden mer men moet die penne rasch
af doen anders soudet alle volgen dat
ter inden buke is. Jtem sijn smeer mit
olyen van pris geneest vercrompen ze-
nen Jtem sijn rechter voet ghebonden
aen enen lufteren voet die siecke of ze-
re is geneest die zericheit of siechept eñ

die lufter voet geneest dye rechter voet
Item sijn tonge sond ÿser wt gewonnē
eñ benayet in enen nuwen doecke ende
aen den hals gehangen maect enē mē-
sche gracioes eñ bequaem te biddē van
enen mensch so wes hi begheert van hē
Item dassche dye ghebarnt is vā sinen
beenren gemengt mit celidonien eñ dē
dyeren ghegeuen geneest haer suucten
hier toe heuet plini⁹ geseyt Itē die sel
ue seyt li. xxxvi. tbloet vāden ghier mit
enen crude dat carileonca eñ mit cedria
geneest malaetscep

Dat xxxvij. ca. van een hulende vogel

Vlula is een vogel die te hulen ple
ghet want als dese vele hulet dat
beteykent wedstoet eñ als hi zwicht be
teykent gheluck als ÿsido. seyt Eñ na
den selue soudet wesen een vle wes stē-
me onsalich is nae dat die wijchelaers
segghen die glose seyt ouer ÿsaya xiiij.
Dat vlula is een voghel also groot als
een kauwe ouersprenkelt mit stipkens
eñ sommighe seggen dat hi also groot
is als een rauen die mit sinen beck een
lelic gheluyt maect eñ alsoe scheen dat
vlula een roesdom waer die welke indē
broeken woent soeket bouen vā onocro
calus

Dat xxxviij. ca. vā een weehop

Pupa als ÿsidorus seyt dat is een
hop eñ is also vāden grieken genoemt
daer om dat hi menschen quaet et ende
worter steeds mede geuoedt| eñ is een
vuyl onreyn vogel eñ is gehelmpt mit
enen kam eñ woent gaern in grauen eñ
so wie dat hem bestreke mit sinē bloede
des auonts als hi te bedde ginge dien
soude duncken dat hē dye duuels des
nachts smoren souden wes hart dē to-
ueraers nut is want si plegense al heel
te slijnden ende so weten si alle dinc mer
daer staen sonderlinghe tiden toe wan
neer datment doen sal van desen vogel
seggē die philosophen dat wāneer dese
vogel out wert dat hi nz sien noch vlie-
gen en mach so trecken hem sijn iongē
die vederen wt die nz goet en sijn eñ be
smeren hē sijn ogen mit zapen vā crudē
eñ bedeckenen ond horen vloegelen ter
tijt toe dz hem sijn vederen wed wassen
eñ als hi dan also vernuwet is so siet hi
wed eñ vliecht volcomelikē als hi voer
dede als ÿsido. seyt

Dat xxxix. ca. vanden vledermuys

Vespertilio dat is een vledmuys
daer om hiet si vespertilio om dat
si des auonts ind schemeringe vliecht
eñ scuwet dz licht eñ si is seer vaerdich
in horen vliegen eñ haer lijf is gehan-
ghen aen alte dunne vellekens ende is
ghelijc der muys eñ si crijt mitter stem
men eñ si heeft die gedaent van enē vo
gel eñ si is nochtās mit vier voetē twelc
men luttel vint in anderen vogelē| hier
toe heuet ÿsido. geseyt Item die glose
seyt oec ouer ÿsaya ij. ca. dat die vleder
musen tlicht scuwē ende si sijn blint als
die mol si lecken eñ supen den olye vter
lampen eñ si berghen hem indē spleten
vāden mueren eñ vanden wanden en-
de sijn sonderlinghe cout van naturen
Item tbloet vander vledermuys ghe-
smeert op dye wijnbraeuwen en laetet
haer niet weder wassen als constantin⁹
seyt eñ dat is bi auonturē dat die onma
te coutheyt die sweetgater stoppet en-
de sluyt want als die gesloten sijn soe en
wassen die haren niet weder

Hier beghint het xiij. boeck eñ spreect vanden watere eñ haer scierheyt

Nv die proprietepten des viers eñ der lucht en gesept eñ geeyndt syn soe willen wi noch sommighe dingen seg ghē vandē werkē der wateren also veel als tot desen wercke behoert Item mē sept aqua oft waere qua dat is ghelijc want dz water en rust nymmermeer ten moet ten lesten ghelijct werden bouē eñ effen wesen als pli dozus sept li. xij. Item cōstan. sept dattet water een cout eñ een vucht elemēt is eñ subtijl eñ doerschinich dat in sinen properen eynde niet ghehouden en is wāt twater soude te nz vlopen en wordet mit enen weemden eynde niet ghekeert Item basili? beschrijft die proprietept des waters int ghemeyn segghen de aldus Twater is dat nutste element onder alle die ander elemēten .wāt het tempert den hemel eñ maect die aerde vuchtbaer eñ incorporeert die lucht eñ maectse dicke mit sinē walemē het clim met in dz hoge eñ maect den hemel hē tot sinen wil Item die wateren syn die sake alre dinghen die wassende syn .want si winnen tcoern opten velde si brenghē bomen eñ doen planten voert comē eñ gropen si af wisschen die onrepnicheden eñ si wasschen die londen af si geuen allen leuenden dperen drincken Item twater doet die aerde te samen houden het is doergaende eñ vervullende ende is die hemelsche hetten voedende . eñ is alle dese neytste dingē temperende wāt waer dat sake dat alle dese neytste dinghen mitten water niet ghetempert en worden si souden alle verbarnt werden ouermits cracht der sonnen eñ dit water gedroncken gheeft den dperen voetsel dat si vleysch crijghen moghen het gheeft den visschen ademtocht ghelijc dat die lucht den gesielden dingē leuen gheeft eñ het hout die binnenste delen te samē ouermits synre ghietinge wāt die aerde sonde vā een schepden en dede twater Item dit water ouergaende buyden binnensten toe weghen der aerden neemt wandelinghe vanden stedē inden verwen eñ indē smake bi welken stede dattet ouerloept .eñ daer om ist nv sout nv zoet nv claer nv doncker nv dicke eñ nv dun Item twater en heeft gene gesette gedaente of verwe of smake op dattet alsoe te lichteliker alle verwe eñ alle smake ontfenghe eñ daer ō hoe dattet water in hem seluē puerre is also veel schinet donckerre wāneer dat die radie der sonnen int water niet en ghinghe tot synre verwinge Dit water wort beroert vāden gronde al om eñ ō beside eñ bouē noch het en wort nz weytstaen ten si dattet bouē effen ghelijc gemaect wort al om Item dit water weder buycht dat licht dattet ontfangē heeft vander radien der sonnē eñ stortse weder indē hemelschē dinghē wātet water bouen is als een spiegel daermen beeldē eñ alre hande formē in siet wāneer dat die zon claer daer in schynt / eñ dan gheuet syn claerheyt weder van hē ten hemelwaert mit groter blinckinge ter manierē van enē spiegel die claer is Item twater doet oec die dinghē meerre schinen dā si syn Item dese eñ veel ander proprietptē die gemeyn syn moechdi vinden in exameron dat onderschept der wateren is me

nigherhande als die selue sept anter ſi
nemen haer beginsel inō luchten als is
reghen water eñ dat wantet vanden he
mel coemt so isſt allen dinghen der aer-
den goet of het water schoert of springt
vten aderen der aerden als fonteyn wa
ter eñ putwater of het loept verbÿ der
aerden als riuierē of het gaet al om die
aerde als die zee die welke moeō is vā
allen wateren als cōstan. sept Item dat
regen water is vā hem seluē luchtende
eñ claer subtÿl licht ende smakelic wes
clarichept toent dz hē anders nz toe ge
mengt en is Item sÿn lichticheyt ende
sÿn smakelicheyt bewÿst sÿn subtÿl sub-
stanci Item onō alle die wateren is dat
regen water tbeste dat mitten donre ne
der coemt om tlant vruchtbaer te ma-
ken wāt die donre slaet den walē ghens
eñ herwaert eñ schepttен ouermits sÿn
beroeren waer af dattet water also ghe
subtÿlt eñ gepuert wert eñ dat water dz
mitten snee gemengt is of dat vanden
snee ghesmolten is dat is tquaetste eñ
dat is den genen alte quaet gedronckē
die nuchteren sÿn wāt het slaet eñ trect
die maghe te samen eñ wint hoestinge
eñ maect die tāden doet als cōstā. sept
Wildi weten vanden onderschepde der
wateren welc dattet gesontste gedronc
ken is so soect bouen int vÿfte boeke vā
den dranc des waters Item naest den re-
ghen water isſt fonteyn water tbeste en-
de sonderlinge die van eenre leuender
lepe of steenroetse loept of die van een
re hogher fonteynen neder springhelt
. Item die fonteyn is thoeft eñ beghin
des leuenden waters die altoes eñ ewe
lic wt loept vā hepmeliken aderen der
aerden Item die fonteyn is nut eñ oer
baerlic den pelegrims eñ den armē wā
delaers dat si te drincken mogen crÿgē
inden weghen als hē doſt \ eñ als hem
te heet is dat si hē daer vercoelen mo-
ghen eñ altoes vernuwet hi hem seluē
eñ suuert die ander wateren die bi hem
gelegen sÿn Item die fonteyn werpt al
le vulnissen eñ zant eñ onō onrepniche-
den van hem inder stede daer si begint
te springhen Item die fonteyn is een ma
nier van enen spieghel want ouermits
sÿnre clarichept wil so sietmen des men
schen schiem daer in eñ alle anō dingen
die daer bouen gehouden werdē \ want
hi doerschinich claer is eñ die fonteyn
vwandelt oec naden tiden vanden iaer
wāt als macrobi? sept so beghint die fō
teyn des winters te warmen eñ des zo
mers te vcoelen waer af dit die redē is
want indē winter die hetten vliende die
heerlicheyt of den bouenganck sÿns cō
trarien epscht eñ begeert die binnenste
vāden fonteynen vā wes teghenwoer-
dicheyt eñ vā welker stedeliker wruin-
ghe die monden der fonteynen warme
werdē eñ indē zomer vallet vkeert wāt
als die hetten bouen gaet inō luchtē so
vliet die conthept tottē binnensten der
aderen vāden fonteynen eñ daer ō wer
den die wtdriuende waterē des somers
couder gheuonden Item al is dz sake
dz die fonteyn in sinē beghinsel clepn is
nochtans om sÿnre stedeliker lopinghe
wil so mach hi wel grote riuieren makē
want het en is gheen riuier hi en moet
vā eniger hepmeliker fonteynen comē
of vā eenre openbaere als pñ. sept Itē
die fonteyn verbetert alle poelen ende
stil staende wateren die daer ōtrent staē
eñ hi doet die bloemkens spruten eñ dz

graelken wassen waer dat hi bi loept eñ
sijn daer visschen in enigen staende wa-
teren daer die fonteyn in loept soe wer-
den die visschen leuendiger eñ gropen
te bat eñ si sijn te gesonder Item die fō
teyn ontsaet den smake vanden aderen
der aerden daer si ouerloept als plīdo-
rus sept ende dair om sijn si no warm no
cout no sulfurich ꝛc. na dien dat die aer
de is daer die fonteyn ouerloept als pli
dorus sept li. rij. In ytalien is een fon-
teyn die wonden der oghen geneest Item
in afrika is een fonteyn wes water enē
mensch wel doet singen. Item daer is
in boecia eē dubbelde of twierhande fō
teyn die een gheeft memori eñ die anō
doet ōgheten dat is dat si die memorie
doet ōliesen In ethiopen daer die morē
wonen is een fonteyn van roder verwē
eñ als daer yemant wt drinct die laedt
vluchs twater Item in cecilien sijn twe
fonteynē die een maket tlant onurucht
baer daer si ouerloept eñ die anō maket
vruchtbaer Item in ydumea is een fon
teyn die vierweruen des iaers hair ver
we verwandelt wāt drie maenden is si
als puluer of si mit puluer ghemengt
waer eñ die anō drie maenden is si bloe
dich of si mit bloede gemengt waer die
derde drie maenden groen eñ die vier-
de drie maenden claer dese fonteyn hiet
vanden luden die daer omtrent wonen
iobs fonteyn Item daer is een fonteyn
in sploe totten voet vāden berghe spon
die vlopende is mer nz altoes dan in se
keren dagen eñ in sekeren vren Item in
sardinia sijn warme fonteynē die den o-
gen goet sijn si berispen die dieuen want
ouermits hore blintheyt wert haer mis
daet bedect Item men sept dz in egip-
ten een fonteyn is daermen een barnen
de vackel in steect gelesschet wert ende
als si gheleschet is so machmense daer
weō in ontsteken. Item bijden volc dat
men garramātes hiet is een fōteyn die
des daechs alsoe cout is datmense niet
drincken en mach eñ si is des nachts al
so heet datmen der niet raken en mach
Hier toe heuet plīdo. gheseyt vten wel
ken opēbaert dz die fonteyn altoes ga
ren smaect die natuer sijs bodems wāt
is die bodem soet eñ puer soe is twater
soet eñ claer eñ also ōkeert eñ is die bo-
dem sweuelich soe is dat water sweue-
lich eñ is die fonteyn in sinē beghin ghe
corrumpeert soe wertet al ghecorrum-
peert dat wt hem loept

Dat ij. ca. vā een put of ghegrauē poel
p

Deus is een gegrauen poel die-
men int ghemeyn een put hiet eñ
dese coemt vāden sweten eñ vanō brob-
belinge ō aerden wāt als die aderkijns
der aerden geschoert sijn indē gront be
neden so waset twater wt al rokende
van welker wtwasemīnge dz putwater
gewonnen wort als die selue sept Item
constan. sept dattet putwater grouer eñ
onuerduweliker is dan die anō waterē
Onderwilen om der soutiger humoren
wil eñ onderwilen om dattet stil staet eñ
oec om dattet alsoe verre vanō luchten
is. Item bijden riuieren machmen licht-
eliken putwater crijgen \eñ die substan
ci dies waters wort gheijct der cōplex
ien des regen waters eñ die put die ge
maect is bijden put soe trect dpe diepste
put twater na hem vāden put die daer
ondiepste is eñ twater crijcht enen sma
ke naden aertrijck datter omtrent leyt.
Item tputwater wort dicwile verderft

wanneer dattet nz geroert en wert | ende daer om moet dat water dicwile geput eñ geroert werdē salt subtijl wesen eñ hoe dattet putwater der leuenō aerden naerre is hoe dattet couder eñ soeter is eñ des winters beurieset seldē of nemmermeer Item men en mach tput water nz crijgē sonō groten arbeyt van putten

Dat derde ca. vander vloet

Fluuius is gesept vā fluendo dat is van druen of vloyen als pūdo. sept Fluuius is ewelic lopende als die riuieren sijn ten waer dat die oerspronck der riuieren onderuat worde eñ ghestopt Item men sal merken indē riuierē hoer ewichept haer dyepichept eñ hoer rondichept wāt men sal haer ewichept merken bijder lopinge dat si ewelicken lopē Eñ men sal haer diepichept merkē nader gelegenthept des riuiers | ende die rondichept na dat sijn loep is wāt si plegen veel spacien ouer te lopen vanden aertrijck want alle riuier neemt sijn beghin eerst bi heymelikē toepaden indē hoefden der fontepnē eñ coemt vāder zee eñ keert weō inder zee bi wegē dye openbaer sijn doer menighen landē als die glose sept ouer eccle. i. daer mē sept Dat alle lopende wateren gaen in dye zee ꝛc. daer sept iheronim? dat die philosophen seggen dat alle die zoete wateren die inder zee lopen dz die vander sonnen vteert werdē of si sijn voeder vō soutiger humorē vanō zee mer ander luden seggen dat si weō comen doer heymelikē aderen der aerdē totten hoefden der fontepnē eñ dat si also weō opbubbelen tot horen eersten beghinselen ꝛc. Itē het is te merken naden middelen voertganck des riuiers als tusschen sinen eynde ende sinen beghin dē smake der soeticheden want dat riuierwater wort geclepnā indē aderen vō fōtepnen daert ouerloept eñ daer crijget enen drinckelikē smake wāt het vliest daer sinen soutigen smake eñ wort dair in soeticheden vwandelt als pūdo. sept .Item het is doerschinich claer datmē daer in spieghelen mach ter manieren van enen spiegel Item die riuier neēt al mit hem wat in hem gheworpē wort dat hi gheuatten kan of hi brenghet te minsten aen den enen oeuer of aen den anderen om sijnre snellichept wil eñ die een loept snelre dan die anō doet | ende dats nae dien dat dye oerspronck eerst groot of clepn is wijt of enge is eñ oeck na dien dz die lāden gelegen sijn hoech of lage ende daer na lopen die riuieren snellic of traechlic wāt die riuier neemt alle die vuplnisse mit hē dye daer in geworpen wert eñ vnuwet eñ verueersicht alle wateren daer hi in coemt eñ vdrijft den stanck Item die riuier heeft menighe oerbaerlichept in hem die dē menschen nut is want hi en wepghert nyemant sinen dienst mer hi deylt hem allē mede also wel den beesten als den menschen eñ alsoe wel den clepnen als den groten eñ den armē als den riken ende wascht eñ suuert dat lichaem eñ die cleder eñ hi vcoelt die ghene den welken te heet is eñ gheeft drincken den ghenen die dorst hebben ende hi maect die stede die bi hem legghen nat eñ maect se vruchtbaer als die cruden eñ die bomen ende maectse grof eñ vet alst opē baert in egipten daer tsaet indē houen geworpen was eñ alle die ackeren wor

den nat gemaect vãden riuier die nplꝰ hiet als rabanus sept ouer dat elfte ca. deutronomÿ Dat dÿn lant of aerde nz en is als tlant van egipten ꝛc. wãt die riuieren maken lantscappen sloten steden eñ borghen vast Item constan sept vandẽ riuier water dat dat beste water is dat loept tegen den opganck der sõnen eñ dat vanden hoechsten berghen sÿn beghinsel neemt eñ dat ten westen loept dat is mÿn te prÿsen dit is voer al gesept Item men sept hoe dat die riuieren verder vanõ steden sÿn of legghen hoe dat si puerre sÿn eñ hoe dat si bequamer sÿn visschen in te voeden Inden rivieren lopen oec onõwilen vulnissen eñ wasschingen der baden eñ deser gelike vãden welken dat riuier water priselic is wes lopinge snel is eñ starck lopende ouer clepne steenkens eñ op enẽ sandighen gront of clepighen dichtẽ smakende eñ zueren bodem wãt vanõ gedaenten der aerden dair die riuier ouer loept nemet dat water sÿn verwe eñ sinen smake eñ daer na werden also wel die namen õ riuieren õwandelt als die proprietepten als die glose sept ouer genesi ÿ. Al is dat sake dz die riuierẽ den gemeÿnen opganck eñ oerspronck nemen vander zee nochtans nemẽ si haer verwe vandẽ stedẽ indẽ welkẽ si op gaẽ eñ daer si ouerlopen eñ oec nemẽ si dair horen smake eñ daer af oeck den naem eñ al ist sake dat die riuier veel wateren in hem neemt die in hem lopẽ nochtãs en õliest hi sinen eersten naem nz lichtelic eñ die waterẽ die hi inulopende ontfaet eñ vergadert hem den naem in een eñ al ist dz die riuier clepn is als hi eerst vanõ fontepnen beghint te vlopẽ nochtans hoe dat hi verder is van sinen beghinsel ouermits inulopinghe der wateren hoe dat dpe riuier meer gheoect wort \alst openbaert inder tonouwe in duptschlant vandẽ welken plidorꝰ sept li. xiiÿ. ca. vltimo Dz die tonouwe van den geberchten van germanien beginт in die westzide eñ ontfaet lx. riuieren in haer eñ vlopet voert mit vÿf. dõren in die zee alle riuiere is nut also lange als si die canten eñ boerdẽ nz ouer en loept mer waneer dat si van ouerluodiche dẽ des regens eñ des snees ouerloept so verdrenct si alle die slechte landẽ aen beyden siden ende doeter groten scade Item het sÿn twe geslachten vã riuierẽ als plidorus sept li. xiÿ. int leste ca. sonder een Dz een hiet een leuende riuier vanden welken virgilꝰ sept thent ic mi ghewasschen heb in die leuende riuier etce. Dat ander is een lopẽde water dz mit gewelt comende is eñ en wech gaẽ de twelc alle clepne dingẽ als stroe cak hope eñ ander vulnis mit hẽ neemt ende hoelt ende wet die aerde eñ tlant en wech eñ loept in die zee

Dat iiÿ. ca. van eender beken

HOpnis dat is een beke die inden bosschen loept daer die crudekẽs eñ die ander boemkens omtrint wassen ende daer die nachtegalen ende die ander ghenoechlike voghelkÿns nestelen eñ drincken eñ vercoelen hem alst heet is ende daer bi pleghen die weyden te wesen daer die beestkens in gaen weyden ende eten \ende het sÿn sommighe speciael riuieren daermen ghewach af maect inder scriften \als physon. geon. tigris. dores. eufrates. iordanis etce. het is een riuier phison ganges als pli

dorus seyt li. xij. eñ is gheseyt van gan
gatus den coninc dese phison nemet in
hem x. riuieren/hi hiet oeck verwande-
linghe des monds want hi wort vandē
aenficht verwandelt die hi int paradijs
heeft Eñ dat in drien manieren als die
meyster vanď hystoriē seyt inder verwē
wāt anderswaert claer anderswaert dōc
ker anderswaert modderich Item inď
groothept want anderswaert cleyn eñ
anderswaert groot ghesprayt eñ inden
sin want anderswaert cout anderswaert
warm dese riuier ouerulopet mit guldē
sande eñ mit duerbaer ghesteynte eñ in
sinen oeuer wassen welrukende bomen
eñ oec cruden die goet ter medecinē sijn
Dat v. ca. vā een riuier genoemt gyon
Gyon is een riuier die nyl⁹ hiet eñ
coemt vāden paradise eñ is mod
derich eñ seer slickich eñ coemt eerst vā
adlas mit sinē eersten opganc eñ loept
om tlant van ethyopien eñ gaet neder
doer egipten eñ net die pleynen vandē
lande \als iheronimus seyt ouer amos
viij. daer hi neď loept als die riuier van
egipten ouermits die hulpe eñ der or-
dinancien gods wāt alle die gaten wer
den ghestopt mit hoeuelen van zande
also dattet water nergent lopē en mach
tlant en is eerst wel nat gemaect\ ende
alst al wel genet is so ruymt dz sant we
der aen deen side. eñ twater loept weď
sijnre straten daert gewoenlic was te lo
pen eñ so slorpet die zee weder in haer
Dese riuier voedt crupende wormē die
seer scadelic eñ venijn sijn als cocodril-
lus eñ beestkens diemen embros hiet.
eñ dit beestken weyntelt hem seluē int
slike eñ wāt hem die cocodrille geneert
inden slike so slijnt hi dat beestken en-
de crijghet inden liue. eñ alst in hem is
so loeptet hem alle gheen lijf doer en-
de vret hem leuer eñ longen eñ die dar
men ontween ende also doot dat cleyn
beestken dat grote dyer. Eñ want dese
riuier also veel vet slijchs in haer heeft
als si dan ouerloept int lant so maect si
alle tlant vet eñ vruchtbaer
Dat vi. ca. van tigris een riuier vanden
paradise
Tygris fluui⁹ is een riuier vā me-
sopotamien eñ coemt vanden pa-
radise eñ loept teghen assyrien als ysi-
dorus seyt die welke ouermits veel om
lopen loeptse in die rode zee. eñ heeft
die naem nae enen dyer dat tigris hiet
twelc alte seer snellikē loept oft een vo
ghel waer. want dit water slacht dyen
dyere om dattet also snellikē loept Itē
iosephus set/dat tigris op gaet of be-
ghint in armenien vter seluer fonteynē
daer eufrates wt coēt eñ si hiet dyglas
dat alsoe veel luudt als scarp of enghe
want si is bouen enghe ende scarp ende
loept als een pijl waer ō dat tygris int
lant van persen snel of ghescutte ghe-
noemt is
Dat vij. ca. van eufrates een riuier dat
oec coemt vanden paradise
Eufrates is een riuier van meso-
potamien comende vten paradi-
se ouerulopende van costeliken gesteen
ten eñ loept midzen doer babilonien de
se riuier heeft sinen naem vāder vrucht
baerheyt wāt eufrata in ebreeusch hiet
vruchtbaer in duytsche. Mesopotamia
vloyet in sommigen steden ende maket
lant nat als nylus in egipten doet Itē
salustius die auctoer seyt dat tigris en-
de eufrates zekerlic wt eenre fonteynē

vlopen vten velde vā armenien die wel
ke tot menigen steden wt comen inder
spacien vā menigher mylen eñ tlant dz
si omlopen dat hiet melopotamia. hier
toe heuet plīdo. ghesept li. xiij. int leste
ca. sonder een ꝛc.

Dat viij. ca. vā een riuier genoemt do-
rix

Dorix is een riuier nader glosen o
uer eccle. die welke in enē anderē naem
hiet araxis of araxos eñ is eē beke vā
armenien eñ coemt vten seluen berghe
mit eufrates alsoe genoemt om dat sȳt
al mit haer grȳpt datter in coēt als plī
do. sept li. xiij. want doe alexandē dair o
uer liden woude eñ dat die brugghe ge
timmert was doe liepse soe seer dat die
brugghe vallen woude Mit contē woer
den dese riuier neemt haer beghin van
den opganck des riuiers van eufrates
eñ daer na loept si in die zee capñ? als
plīdo. daer sept Eñ tlāt dair dorix loept
dat hiet dorica naden water dit sept die
glose ouer eccle. xiij. Dese riuier schȳnt
een arme of een stranck te wesen van ti
gris of van eufrates of vā hem beydē
want si vter seluer fontepnen in armeni
en op gaet daer om septmen dat si o-
uerulopet van duerbaren gestepnte en-
de vā wel rukende cruden die goet ter
medecinen sȳn wāt dorix wort gehieten
medecȳn ō winninghen eñ ouermits ti
gris eñ eufrates so coēt si vtē paradise.

Dat ix. ca. vander iordaen.

Iordanis is een riuier vā iudeen
allo ghehieten vā tween fontepnē van
den welken die een ior hiet die anō dan
als plīdo. sept li. xiij. Item dese riuier
wast onder dē berch lybano eñ schepd-
tet lant vā arabien eñ van iudeen welc
ke riuier bi veel omganghen neffen ihe
rico in die rode zee loept diet al in haer
stoept eñ vteert Item dese riuier inden
bouwe als die wepte rȳp is die welcke
in die lepnten tȳt pleecht bestaen te ri-
pen soe pleecht dese riuier hoechste te
wesen dat coemt vanden groten regen
eñ dat die zee dan seer smeltet als ghe
sept wort inder hystorien eñ inō glosen
ouer iosue iij. daer gesept wort dat dye
iordaen die oeuerē vullēde is des bou-
we tȳts mit veel waters ꝛce. Eñ in ec-
clesiast. septmen bȳ na dz selue Dese ri-
uier is gepriuilegieert in veel dinghen
Inden eersten wāt si tlant der ghelaui
ger mēschen als tlant ō ioden gescheȳ
den heeft vanden lande der onghelaui
ghet heȳden eñ tlant van iudeen van-
den lande van arabien Inden anderen
dz si haer op loke voer die kinderen vā
israhel eñ leydese int lant vā belofte.
eñ deylde haer inder tegenwoerdich-
ept ō arken ons heren eñ des volcs vā
iosue allmen sept iosue iij. Indē derden
wāt si die malaetscap vā namaa spri ak
wiesschē eñ suuerdese iij. regū i. Indē
vierdē mael wāt ouermits hare wtsoe-
tinghe eñ ghietinghe gaf si der heylich
ept vā helyas eñ vā helizeus getuȳch-
nis allt openbaert iij. regum ij. Inden
vȳften wāt dese riuier en huudt gheen
yser in haren bodem twelc teghen dye
natuer is alre andere waterē mer si brē
ghet bouen driuende ende gaft dē pro-
pheet weder diet verloren had allmen
leest iij. regū vi. Inden sesten want si ō
diende gheheylicht te werden vā dien
raken des alre suuersten vleyschs ons
heren ouermits den welken onsen here
den wateren gaf craft weō gewonnen

te werden ende ordineerde dattet sacra
ment des mēscheliken salicheyt in hair
als inder iordaen gheschien soude ende
werdē alst openbaert luce ij. Indē seuē-
den want iohānes baptista ind iordanē
verdiende die hemelen open te sien eñ
te horen die stemme des vaders doe hi
als een knecht alder drieuoudicheyt dē
here verstont indē dopen.

Dat x. ca. van ander riuieren comende
van syrien

Het sijn ander riuieren die ind scrif
turen genoemt sijn als sijn albana ende
pharphar twelc riuieren sijn van syrien
lopende bi damasche vandē welken die
houen van damasch genet werden en-
de daer veel goeder cruden eñ vruchtē
van menigerhande geslachten af was-
sen alst openbaert iiij. regū v.

Dat xi. ca. van een riuier vā meden ge
noemt gazan

Gazan is een riuier vā meden\ en-
de men hiet den seluen riuier oec
ydaspes want si is also van enen coninc
van medē gehieten eñ si begint int oest
eñ wort in die rode zee ontfaen Itē twe
geslachten eñ een half warē in banden
op deser vloet of riuier vandē coninc vā
salmanasser die coninck van syrien was
geuangen eñ in assyrien geuoert eñ ble
uen daer ellendich gedwongen\ alst o-
penbaert iiij. regū xviij. gelikerwijs dz
twe geslachten geuangen waren vā na
bugodonosor opt riuier van chobar\ eñ
waren daer menich tijt geset alst open
baert in ezechieli i. Item chobar is een
riuier van babilonien lopende doer die
broeken vā babilonien eñ heeft sijn be-
ghin van tigris of vā eufrates eñ valt
wed int een of int ander vā hem tween
als iheronim9 seyt ouer ezeetchieli en-
de dese riuier heeft veel wilghen ende
riets staen omtrint hem alsmen seyt op
dye stat ysaye xviij. ca. Hi leydese ouer
twater d wilgen Dit water hietmē twa
ter vā babilonien om dat daer veel wil-
gen wassen op welke riuier twolc gods
sittende screyet als daer ghescreuen is
Super flumina babilonis illic sedim9 s
fleuim9 dum recordaremur syon \eñ is
een psalm indē zouter ꝛc. Het sijn noch
veel ander gemeyn riuieren vandē wel
ken wi hier zwigen want wi en hebben
van hē inder bibelen gheen mencie ge
maect noch gewach

Dat xij. ca. van een poel int gemeen

Lacus dat is een poel die stil staet
daer ander heymelike wateren in
dringhen eñ en wort mitten lopenden
wateren niet ghemengt als ysido. seyt
li. xiij. welken poel die grieken stagnū
hieten want die fonteynen gliden indē
rinieren eñ die riuieren lopen doer tlāt
mer lacus dat is die poel eñ staet in een
stat eñ men seyt lacus quasi aque locus
dat is stede des waters als ysidor9 seyt
want die wateren die de poelen ontfaet
die en seyndt hi nz weder wt eñ die vis-
schen die daer in groyē die sijn veel on
ghesonder dan ander visschen die indē
riuieren geuanghen werden als cōstan.
seyt wāt in hem wast veel onreynichedē
als van slike van grasen vā vulen crudē
ende vā padden ende vā vorschen mer
ist datter een riuier onderwilen in lopē
mach so is hi wat te beter Dit water is
grouer eñ veel ongesonder dan die an
der wateren want die daer veel af drōc
ke die soude menighe suucte crijghē in
den lichaē alst bouen openbaert int vijf

te boeke vandē drāck des waters noch-
tans seyt ysidorus int xiij. boeke eñ int
derde capittel Dat wt dē bodem d̄ staē
der waterē veel virtuten wt comen als
in ethyopien is een poel waert dz hem
yemant daer mede wiessche het soude
hē saeftē of hi mit olyen besmeert waer
Item in affrica is een poel die clare stē
men maect Item in ytalien is een poel
die dat water drinct maect verdriet des
wijns . inden broeken vā reatinen is eē
poel waert dat daer claeuwen of voetē
in quamen die hoeuen of claeuwen der
beesten souden seer hart werden Item
inden poel alfatico van iudeen lant en
machmen niet leuens in steken dat een
fiel heeft Indē poel ysididen en mach
men niet steken dat driuen wil mer het
sinct Itē die poel in tracomtide is twa-
ter dicwile des daechs bitter ende dic-
wile zoet Dese dinghen vertelt ysidor⁹
allegader ende dit coemt al toe vā des
gronds weghen daer dese watereu op
staen

Dat xiij. ca vander doder zee

i Item lac⁹ mach oec die dode zee
hieten eñ hiet daer om zee want
si groot is eñ si hiet daer om doot want
si nz leuens in haer en ontfaet noch oec
en wint want si en heeft visch noch vo-
ghel in mer ist datmen daer enighe le-
uende dinghen in brengt vluchs verua
ren si of si werden weder wtgheslagen
nochtans en wort si vanden winden nz
beroert noch si en mach gheen scip lidē
want alle dinck dat leuē derft dat gaet
vluchs te gronde noch si en lijdt gheen
materi ten si dat die materi mit aspalto
of mit lijm besmeert waer ende een lu-
cerne die ghelescht waer die soude dair
in te gronde gaen \ eñ die ontsteken wa
re die soude driuē Die poel of dode zee
hiet poel des lijms ende dese dode zee
in iudeen tusschen iherico eñ accon en-
de hoer lengt strect al tot zozias van a
rabien toe seuen hondert stadien een sta
die dat is een thiendendeel van eenre
milen ende sijn breetheyt is hondert en
de vijftich stadien al tot bi die van sodo
ma Hier toe heuet ysidorus gheseyt int
derde boecke int capittel vanden poel
eñ vanden staenden water als die mey
ster inder hystorien seyt int capittel van
der verdrenckinghe dier van zodoma
int eynde. Dese poel of zee spuut swart
cleye des lijms wt . ende daer om hiet
die poel alpalinces in wes oeuer appel
die inden bomen wassen sijn groen van
verwen totter ripicheyt toe ende als si
rijp sijn sulstu daer in vinden witte vonc
ken of sprenckelen waer af ioseph⁹ seyt
Die fabel des lands van zodoma heeft
gheloue Ende also seytmen oeck inder
glosen ij. petri ij. ca. op die stede \ hi he
uet die steden vā zodoma in asschen ver
keert zcete. Die here woude noch hou
den dye ghehoersaemheyt die gheset
was teghen die speci der geleender pi
nen want daer wassen alte schoen appe
len die welke van hem winnen ende ge
uen den ghenen die daer na wachten-
de sijn begheerlicheyt te eten die wel-
ke als si in asschen verkeert werden soe
verwecken si in hē enen roke of si noch
barnden

Dat xiiij. ca. van een staende water in ti
berien

l Lacus tyberiadis dat is een staen
de water vā tyberien der poerten
of steden die daer na genoemt is twelc
wilneer philipp⁹ herodes broed maec
te in die ere des keysers tyberius eñ is
een alte groten staende water eñ het is
tgesontste eñ tsalichste vā allen dē staen
den waterē dz in iudeen is eñ het gaet
x. stadien om als ysido. seyt li. xiij. Itē
stagnum dz is een staende water vā ge
nesar als die selue seyt ende is een alte
widen poel of water van lxviij. stadien
lanck eñ vā viertigē breet eñ het maect
hē seluen mit cruufden wateren eñ niet
vāden winden want genesa in griecx is
also veel in duytsche te seggen als wee
der winnende eñ dat weeder wort also
alle twater ouer beroert mit ademingē
des weeders sonder wint waer af dat-
tet soeter eñ abelre te drinckē is dan an
der wateren die daer int lant vā iudeen
sijn vā sulken staenden waterē Hier toe
heuet ysido. geseyt om sijn groticheyt
so wort si dicwile zee gehieten ind ewā
gelien niet want een zee is mer billiker
wantet een grote wederuloyinge is vā
der iordaen als die glose seyt ouer io. c.
vi. Het is een manier vanden ebreeu-
schen dat si alsulke vgaderinge der wa
teren zee hieten eñ daer om wort si dic-
wile mitten naem der zee genoemt

Dat xvij. ca. van een viuer

p Piscina dat is een viuer of een wu
wer of een water dat vgadert is om vis
sche in te voedē al ist nochtās verkeert
dz een vgaderinge d waterē die gheen
visschē en heeft wort dicwile piscina ge
hieten als ysido. seyt Itē ter goetheyt
eēre piscine behoert een dichticheyt des
bodems eñ suuerheyt des inuloyende
waters eñ oec stedelicheyt des inuloy-
ens want waer dz die bodem slikich eñ
broekich is daer en mogen gheen sma
kelike visschen geuoedt werdē eñ daer
gheen versch watrr en vloyet \ eñ daer
stil staende wateren sijn daer werdē die
visschen haestelic gecorrumpeert \ ende
daer om laetmen hē makē pipen ende
spoyen daer men twater in eñ wt mach
laten lopen \ eñ dese piscinen sijn al om
wel gedijct eñ gheuesticht of daer een
opwater quaem dat si nz al wt en liepē
eñ in sommigen landē makē si wel cley
ne sluuskens die vten viuer lopē inden
gaerden eñ indē houē op dz die crudē
eñ dz warmoes te bat wassen sullen

Dat xviij. ca. vā een beke geleyt vā een
fonteyne

r Riuus dz is een beke die vter fō-
teynē geleydt is ōtrint den gaerden eñ
den weydē op dz si vand bekē gevuch-
ticht sullē werden wāt die beke smaect
die natuer eñ dz wercke sijns opgancx
als vand fonteynē eñ vand bekē coemt
voert eē riuier eñ oec dz staende water
als die auctoer seyt Itē die riuier ver-
drijft alle vulnissen eñ maect dz aertrijc
vruchtbaer eñ geeft den dyeren eñ den
vogelē drinckē eñ behout die groenich
eyt eñ die scoenheyt d crudē eñ d bloe-
men eñ trect die steenkens eñ die sandē

Dat xix. ca. vā beroeringe te samē
des waters comēde vā windē

f Fluct⁹ is geseyt vā blasen als van
flat⁹ vētorū dz is vā blasinge d winden
wāt vāden hortinge d windē so lopē die
waterē vādē welkē die ouerste nattich-
eyt die altoes ind beroeringe is | vnda
of goluen of waghe hiet ende vnda is
geseyt van eundo daer om dat si al gaē-

de nymmermeer en rust als ysido. segt Die lopinghe der vlopen of der vnden winen hem altoes onderlinghe eñ vergaderen hoevelen vã zande eñ mengẽ menigherhande deelkẽ des gronds te samen ende brenghense bouen ende makense weeke ende morwe. ende als daer dan die wint in coemt so werdẽ die fluct9 dat sỹn golven in onsen duytsch meerre ende verhefken hem eñ nae dz die wint is daer na gaen si op eñ neder eñ si beroeren dpe lucht mit stedeliker hortinghen eñ maken wint eñ op lichten dpe scepen eñ verduwense eñ werpense ten oeuerwaert eñ maken aen dẽ kanten een geclas eñ si sỹn altoes in de roeringe eñ en rusten nymmermeer\ anter si laten mit allen af of si roeren hem altoes ouer al eñ daer om suldi dit vocabel dat hier voer staet fluctus houdẽ voer een golue of voer een wage

Dat xx. ca. van een dwerlinge of swervelinge van water

Vrges dat is properlic te seggẽ in onsen duytsch een zwervelinge van water dz recht ront om loept in enighen groten water of riuier alsmen vã veel vint sonderlinge daer een grote diepte is want si slorpet al ya si neemt onwilen grote scepen eñ treetse onder ende in alsulken zwervelinghe machmẽ selden of nymmermeer visschen in vangen die daer in sỹn si slỹndt water eñ ander dinck eñ spuwet weder wt eñ is seer weselic daer bi te varen mit clepnẽ scepẽ

Dat xxi. ca. vã een riuier die altoes neder loept inden zee eñ nz en keert.

Tames is die eerste lopinge eẽs waters of eenre riuierẽ die altoes recht wt loept eñ die niet wt horen weghe en gaet als die beghint van eenre kontepnen eñ loept recht wt inden zee eñ en laet nemmermeer af te lopen. ende hoelt eñ vteert alle dat voer hoer wikẽ wil eñ helpt dẽ ludẽ aen geringẽ vaert wãt als een stroem altoes neden loept so comen die scepen haestelic daer si wesen willen eñ si voeden grote visschen\ wãt die lopende wateren hebbẽ altoes dat verschste water eñ den puersten bodem eñ dat water dat altoes recht wt loept dat loept seerste of seerre dan enich anden wateren eñ daer om trecken si die scepen eñ die vlotten vã houte geringste neder eñ daer om is trames gesept vã traho dz is van trecken wãt alle dinghen die vlottelic sỹn die werden daer in haestelic neden gesepnt eñ hoe dat die lope in sinen nederganck verscher is hoe dat hi snelre is eñ trect alle dingẽ te snelliker na hem.

Dat xxij. ca. vanden gestadige clastinge vãder water anden oeuer

Alluuio alluuionis of alluuies dz is properlikẽ een lansem clastinghe an den oeuer des waters eñ is gesept van abluẽdo dz is vã wasschen wãt die clastinghe slaet eñ hoelt die aerde en wech vanden kanten des waters eñ vteertse dair die clastinge allepnclkẽ aen slaet eñ dair ỏ hiet si alluuio Job sept xiij dz die aerde allepnclken vteert wort mit dier clastinge ꝛc. eñ hoe dz die vlottinge eñ clastinge holre ende dieper is hoe dz si me seliker is wãt bouen schỹnt dz aertrỏck gans ende gaue te wesẽ eñ alluuio heuet al en wech gheten ende verteert ende trade een mensch daer op soe en hadde hi onder gheen fõdament ende die aerde soude breken eñ hi soude dair

henen schieten eñ verdrencken

Dat xxiij. ca. vande afgront des wa-
ters

Abissus dat is een diepicheyt der wateren die genen gront en heeft daer die fonteynen ende die riuieren wt comen want alle wateren comen van abissus eñ ouermits verborghen aderen comen si weder totter matricen als tot abissus als plidorus segt li. xiij. waer af dat abissus gheheten wert abyssus dz is afgesien wāt sijn diepicheyt en mach niet gesien werden of men segt abyssus quasi sine bisso dat is sonder wittichevt want om sijnre groter diepheyt wil soe en heuet gheen claerheyt \ als iohānes damascen? segt. Abyssus en is anders niet dan veel waters wes eynde onbegripelic is eñ onsienlic want die sortinge des lichts en coemt nz tot sinen eynde of men segt abyssus als sonder fondament. want sijn fondament ende sijn onthoudinge en mach niet gesien werden want si is die eerste opganc der materien des waters. Item constantinus segt Dat abyssus is dat lichamelic dinc dat god gemaect heeft op dattet welē soude een materi der lichameliker dinghen inden formen sonder ordinancien ende sonder licht waer af dz abyssus is dat die eerste materi is als augustinus segt in libro de simbolis dz hi die natuer genoemt heeft mitten naem der aerdē eñ des afgronds welke natuer van niet ghemaect is op dat si die eerste soude werden mit geordineerder gauē gods een begripelicheyt der formen | eñ dat daer na ghevormeert soude werden alle dinghen die geformeert sijn waer af die selue materi vander welker die natuer gheseyt is nv want si vloyende is nv want si ontfanghende is alle formē waer omme dat si aerde gheheten wort om die natuerlike vastichevt ende dichticheyt nader welker si die winninghe ende der verderfnissen onder ghworpen is ende si hiet abyss? of sonē gront om die onformelicheyt. want si en was mit gheenre formen onderscheyden en de si wort water gheheten om die mogheliceyt der formeringhe nader welker si machtelic ontfanghende was alle formē eñ ghedaenten als augustin? segt Item abyssus heeft wt hem doncker heyt eñ diepicheyt alre wateren en de gruyt in haer alle riuieren eñ is onsadelick. want abyssus en ontfaet nym mermeer also veel waters in haer si en soudts noch veel meer ontfaen

Dat xxiiij. ca. vander zee eñ oec ō groter zee

Mare dat is die zee eñ is een vergaderinghe der wateren also wel ō soeter als der gheseutenre als pli. segt li. xij. eñ hiet daer om properlikē mare want haer waterē sijn amare dat is bitter als daer gheseyt wort Item men hiet oec mare equor vā equalitas dz is effen of gelikicheyt daer om dz si bouē effen is of gelijc want al ist dz die goluen vanō zee hoghe eñ oneffen lopē als berghē nochtans alst stil weder is ende die tempeest gheleghen is soe is die zee bouen gelijc ende effen als die selue segt men segt oec dat die zee pelagus hiet quasi pellens vndans dat is die goluen ōdriuende want inder zee wort een stedelike beroeringhe der goluen ende der baren altoes na dat die wint is ende lopē op ende neder als dpe selue daer segt

eñ al ist dat si alle fonteynen eñ alle ri-
uieren in haer ontfaet nochtãs en was-
set si daer niet af eñ dat geualt daer om
dz haer grootheyt also groot is dz sÿs
nz en gheuoelt of dattet dat bitter wa-
ter of tsoute water dat soet al verteert
of dat die wolken veel waterichеyden
na hem trecken of die winden nemens
een deel of die zon verdroget of het lo
pet weder ouermits heymelikẽ condu-
ten totten hoefden der fonteynen hier
toe heuet ÿsido. geseyt li. xiij. Itẽ am-
brosius eñ basilius seggẽ in exameron
dat die zee is een v̇gaderinge der wate
ren die gemenichfoudicht is bi veel ste
den nochtãs mit eenre cõtumacien al-
toes beroert wilt luutruftich scumich
eñ volcht die natuer der manen mitten
vloyen eñ mittẽ ebben Item die zee ist
hoeft eñ herberge der riuieren eñ is fõ
teyne der reghenen ouermits welkẽ ri
uieren dat twistende volck te samen v̇-
gadert wert eñ is een hulp indẽ noden
eñ ansten eñ is een toeuerlaet indẽ vre
sen eñ is een cortichеyt des weechs en-
de si is een gewin des arbeyders Itez
vand̄ zee seyt oec aristo. in li. metheo-
rorum die zee is beghin eñ opganck al
re wateren eñ is oeck rust der wateren
eñ wort gedeylt in ander zeen Die sake
waer om dat inder zee souticheit ende
bitterheyt is dat is dese. want dye zee
is wasem eñ want twe wasemẽ sÿn als
die vucht ende die droge die vuchte is
waterich eñ die droge is subtÿl eñ wan
neer dan dat subtÿlste deel ontbonden
wert ouermits dat beroeren der sonnẽ
eñ datter tgroefste blÿft vand̄ hetten d̄
sonnen als si warm wort datter dan bli
uet dat is soute eñ bitter als sweet en-
de vrÿn want vand̄ barninghe wort een
dinc bitter wãneer dat die aerdige delẽ
verbarnt bliuen als die waterige ende
die onsmakende delen v̇teert sÿn ende
vander bitterichеyt ouermits verbar-
ninge worter een souticheyt alst open-
baert inder asschen inder welker dz ge
cleynsde water soutich gheuoelt wort
eñ is swaerre dan zoet water. want dit
is swaerre eñ dat is subtÿlre wes teykẽ
is wãt een eye driuet in sout water en-
de in soeten water nz ende een scip ver
drenct dieper dat in soeten water valt
dan dat in souten water valt Item die
selue seyt int boeke vandẽ dyerẽ. inder
zee is water eñ ten eersten worter dye
souticheyt wt getogen want waert dat
een mensch naem een nuwe rawe aerdẽ
vat eñ slotet bouen vast toe eñ werpt al
so ydel ind̄ zee of in souten water enen
nacht eñ enen dach so sal in dz vat tzoe
te water gaen eñ tsoute water blÿfter
buten. Item die selue seyt in libro me-
theororum Dat die soete wateren wer-
den opwaert geheuẽ om hare lichtich-
eyt wil \ eñ die zoute wateren bliuẽ ind̄
aerden eñ die zoete wasemen en wech
. Item die selue seyt int boeke vanden
elementen Dat die see in horen werkẽ
volcht die natuer der manen twelck o-
penbaer is wãt so wãneer dat die ma-
ne opgaet in eniger vren vãden daghe
of vand̄ nacht die vloet die dan ind̄ zee
gaet in dien lande in welcken die mane
op gaet wasset die zee dan eñ verhef-
fet haer alsoe dattz water vã dier vloet
weder coemt totter stede daert af liepe
recht of si mit ghewelt wederslaghen
waer \ ende wanneer dat die maen is in
die nederste harre so beghint dz water

gheminret te werden ghelikerwȳs als
wanneer die mane op gaen wil soe be-
ghint dat water geminret te werdē ge-
likerwȳs dattet pler den adamant vol-
ghet alſo volget die zee die natuer der
manen ſoeket bouen int achte boeke int
ca. vanō manen Item die zee wort ghe
dicket naden opganck der ſterrē die ca
nicula hiet eñ verwandelt die verwe eñ
ſi wert als no groen no gheel no donc-
ker no claer Item macrobi? ſept int boe
ke van cicero dat die zee houdt deſe or-
dinanci int waſſen der manen want indē
eerſten daghe als die mane waſſet ſo is
die zee op haer hoechſte daer na wort-
ſe verminret des anderen daechs eñ al
ſo nedergaende wort ſi alle dage ȳmin
ret totten ſeuēden dach eñ dā is die zee
in haer leſte gebreck eñ beghint dan al
lepnclken te waſſen tot ſeuē daghen toe
alſo dz die vierthienden dach vanō ma
nen wanneer dat ſi alte mael vol is ſo is
die zee op haer meeſt eñ ſo beghint ſi dā
weō te minren vō. daghen eñ alſo voirt
als die mane xxi daghen out is ſo is die
zee op haer minſte eñ daer na beghint ſi
weder te waſſen eñ te climmen vō. da-
ghen Eñ als die mane xxviī. dagē out
is ſo is die zee weder op haer hoechſte
eñ aldus neemt die zee vier ȳwandelin
ghe in elke maent ȳ. int waſſen eñ ȳ. int
wanen nae dien dat die mane waſſet of
waent Item die zee is altoes in haer
hoechſte eñ op haer ſtarcſte wanneer dz
die maen vol lichts is of als ſi is ten he
melwaert als wāneer dz ſi nuwe hiet of
als ſi is ter aerden waert als wāneer dz
die mane vol is eñ wanneer dz die ma-
ne is in horen ontfangen of in horen ȳ-
lieſen hoers lichts ſoe vorderet ſi meeſt
of ghebreket meeſt eñ alſo doet die zee
waſt of waent Item ariſto. ſept int boe-
ke vanden groplīken dingen dat die bo
dem eñ die oeuer vanō zee hart ſȳn en-
de zandich eñ dat anden canten vander
zee veel clepnre ſteēkens ȳgadert wer
den want dat weſen des ſouten waters
heuet dz ſlike geſchepdē eñ ȳſlagen en-
de hefte mit gewelt vter zee geworpē
eñ oec comender dicwile tot veel ſteden
des oeuers vanō zee coſtelike geſteen-
ten aen geworpen Item ſonō deſe voir
ſcreuen proprietepten ō zee ſo ſȳn noch
ſommighe ghemepn proprietepten eñ
alle ludē bi na bekent die welke ic noch
tans mepn toe te ſetten om die onnoſel
eñ om die ſimpel die nz veel ȳſtants en
hebben op dat ſi die materi te bat begri
pen moghen eñ ſetten den ſimpelen ſō-
mighe hepmelichē den als bi gelikenis
Item die zee is haer ſeluen zuuerende
eñ ſi werpt alle vuliken eñ onrepniche-
den van haer eñ alle dat doot is eñ on-
repn ſlaet ſi van malcāderen ouermits
gewelt hoers beroerens eñ ſlotet vā ha
re als grego. ſept Item die zee gheeft
haer ſelue wtghietende ouermits hep
meliken conduten daer ſi loept totte fō
tepnen eñ riuierē Item iheronim? ſept
dat die zee menich wonō vā formen eñ
van wonlicheden voert brengt pa veel
meer dan dz lant als raban? ſept Item
al is dz ſake dat die zee ſubſtancialiken
morwe eñ vucht is nochtās maect ſi eñ
wint ſonderlinge harde dinghen die le
uendich ſȳn eñ dpe nz leuendich en ſȳn
alſt openbaert in moſſchelen ende in vi
ſchen die herde ſculpen hebbē ende alſt
ſchȳnt inden geſtepnten eñ inden duer-
baren gēmen die ſi wt gheeft. Itē al is

dat sake dat die zee onghenoechlick te
drinckē is naden smake te sprekē noch
tans is si in menigen dinghen oerbaer
lic na horen werck want haer water ge
neest menighe suucte als die ghene die
twater ladē eñ quade benen vā rudich
eden eñ van anderen ouden zeren | als
constan. seyt eñ noch veel anď suucten
geneest die zee Item al is dat sake dat
die zee van haer seluen bitter eñ sout is
nochtās ouermits die zoeticheyt van-
den aderē der aerden daer dat zeewa
ter ouerloept so verwandelt die smake
als macrobius seyt eñ aristo. Item hoe
soute eñ hoe onsmakelic die see is noch
tans voedt si soete visschen wāt die zee
heeft een v̄borghen soeticheyt daer die
visschē haer nootdroft of nemē als am-
brosius seyt Item die zee is beroerlick
eñ onrustelic eñ om des wil dz si also be
roerich is so houtse haer substanci sonď
corrupci Item beda seyt soe wie datter
zee nz ghewoen en is dien is si seer hin
derlic eñ doet den scipluden eñ die mit
hem inden scepen sÿn groten anxt aen
eñ si maect hoeftsweer eñ spuwerie en-
de beneemt den mensch die der zee niet
ghewoen en is alle sÿn lust van eten eñ
van drincken. Itē si wint eñ maect veel
neuels eñ donckerheyden inď luchten
vā hare wtwaseminghe eñ beneemt dz
licht eñ schÿnsel der sonnen eñ v̄minret
haer hettē Item die zee en heeft gheē
proper verwe mer nader gedaente der
winden daer na is si gescaept. want nv
is si aldus nv is si also als ysido. seyt li.
xiÿ. Item die zee heeft menighe vrese
in want van enen cleynen winde wort si
haest verbolghen Eñ als die scepen co-
men seylen so sÿn daer dicwile steenroet
sen v̄borghen onder den water mit veel
tacken daer licht een scip aen raect en-
de breect twelc men scilla hiet. eñ efter
sÿn daer oec dese heymelike aderen inď
zee die al om sweruelen eñ als die sce-
pen daer in comen so gaen si eyndelikē
recht op staen eñ si lopen eerstweruē al
om eñ om eñ dan trectse die ader onder
eñ dit doet si drieweruen des dages de
se ader slorpet twater drieweruen in eñ
spuwet drieweruen weď wt \ als ysido.
seyt li. xiÿ. eñ noch isser grote vrese inď
zee als wāneer dattet eē stuck weechs
sonderlingen diep is eñ dan weder on-
diep is dair hem die sceep qualikē voer
wachten mogen eñ werden dicwÿle al
so verderft als si comen zeylen mit enē
vollen zeyl eñ vallen van bouen neď op
enen zanthoeuel of des ghelÿcs daer
een scip vluchs af splÿt eñ dat die ludē
eñ alle tgoet verloren wert als papias
seyt Eñ deser ongheuallen sÿn menich
inder zee daer die scepen dicwile af bre
ken. eñ noch isser een vrese vā scepē als
wāneer een scip coēt zeylen in een diep
slÿck daert in blÿft steken of in een li-
micheyt want ouermits die grote tay-
icheyt en kant niet weď wt gerakē waer
af dat hugo seyt Dat bi tullinum is een
voetstap die inden lÿm of indē slÿck ge
duut is \ nochtans seyt die glose dat by
talassum is een vergaderinge vā tween
zeen eñ die meyster inder hystorien seyt
Dat bytalassum is een tonge der aerdē
die inder zee wtghesteken is eñ ghens
eñ weder vander zee omgordt Itē die
selue meyster seyt dat die ghene die o-
uer die zee varen liden gemeynlikē vre
se antet vanď zee wegen of vanď luch-
ten weghen of van des sceeps weghen

want is dat sake dz die zee dunachtich is ende ouer al aen allen siden mit steen roetsen becõmert so en mach dat scip sõ der wese nz verbp liden of heeft die zee den bodem ongelic mit zandigen hue uelen op geheuen als nu hoghe eñ nu leghe so wort den scepe lichtelic sijn o- uerliden benomen .eñ wanneer die win den comen bouen int aensicht vanõ zee eñ doen die zee hefken eñ drinten ende die scepen dan hoge eñ laghe gaen soe stotẽ si sommels malcãderen ontween of si vallen op een duyn of steenroets

Item efter als die scepen inõ zee sijn eñ daer dan twe contrari winden ỏgade- ren so coemter eẽ groot tempeest af vã den welken die scepen in groter wesen sijn eñ daer ongheual af coemt als bre kinghe der scepen Item onderwilen ist scip also out dattet die stotinghe vandẽ winden eñ vanden goluen nz liden en mach waer af dattet dicwile te broken wert Item het is oec grote sorghe inõ zee te varen wãneer dat sceepken alte clepn is. wãt die grote goluen soudent schier om ghellagen hebbẽ| onderwilẽ werden inden scepẽ veel gateren ghe- maect daer twater in loept waer af dat tet te gronde gaet eñ oec wertet scip vlorẽ ouermits eens geckens stuermãs eñ der onwiser luden die indẽ scepe sijn In desen wesen eñ in menighen anderẽ moeten die luden wesen die ter zee va- ren als pli̇do. sept Item die grieken eñ die latijnschen hieten die zee occeanum daer om dat si die werelt om loept ghe lijc enen cirkel dit sept pli̇do. li. xiij. de se grote zee heeft veel ãder zeen die wt haer lopẽ nu hier nu daer als in manck rijck in ptalien ende anderswaert Item dair is die rode zee die men mare rubrũ hiet \eñ hiet rubrum daer om dat si mit roden goluẽ belmet is nochtans en he uet si alsulken natuer nz als si schijnt te hebben mer si wort ghelastert ende be smet van horen canten eñ van horẽ oe- ueren want alle die aerde die daer om lept is root eñ is der bloedigher verwẽ na bi eñ daer wort scarpe menie wt ge grauen eñ van alsulker aerden wert dz water vander zee also root eñ menighe ander verwe dpe rodelachtich is daer die maelres mede malen eñ daer wer- den oec inden oeueren rode gemmẽ ge uonden daer die zee af geuerwet wert Dese zee wert in tween scoetẽ gedeplt die een is doerschinich int oesten daer die van persien bi wonen \eñ die ander vã westen eñ is arabicx eñ daer wonen die vã arabpen bi als pli̇do. sept li. xiij

Dat xxv. ca. vande breethept des zees

PElagus dat is breethept der zee sonõ oeuer eñ sonder hauen. als pli̇do. sept eñ heeft alte grote diepich- ept eñ onstedichept eñ een ewelike be- roeringhe eñ si voedt waluisschen ende ander menigerhande wonderlike din- ghen eñ maect dickichept der walemẽ eñ der roken vten welken veel neuelin ghen comẽ eñ dupsternissen eñ ontsaet menigerhande winden eñ verwande- linghe van verwen eñ maect wininge eñ hortinghe vỏ goluen eñ der scumen. eñ vergadert veel lichticheden int ouer ste vanden water/ eñ gheeft een grote ruuschinghe eñ ghelupt wt haer eñ is also onrustelic als vander ander zee ge sept is eñ also welelic

Dat xxvi. ca. van een dropel

Otta is een dropel eñ is eẽ tmin

ste deel van enigen water of van reghē
datter af gescheyden is mit eniger craf
ten welke dropel als ysido. seyt onder-
wilen staetet ondwilen hangtet aen dē
daken vandē husen of anders waer als
aen den bomen recht of si taye waer eñ
als dye dropel dan valt soe hietet stilla
daer af coemt stillicidium dz is een dro
pel die vallende is ꝛc. Dese dingē staen
eens voer geset biden regen eñ bÿden-
douwe vā gutta eñ daer om ist ouerscot

Dat xxvij. ca. vanden schume

Spuma dat is schuym eñ wort vā-
den zweete des waters dese schuym co
met int ouerste des waters .ende wert
voert totten kanten waert geslagen o-
uermits inslutinge des wints als binnē
den goluen eñ van dier groter beroerin
ghe dattet water also hardelic beroert
wert nv ghens nv harwaert vandē wel
ken dat water scumen moet eñ ondwi-
len wort die zee schuym vergadert tus-
schen tween stenen of tusschen veel ste-
nen eñ ouermits hete werckinge d son
nen die daer op schinēde is wort dz scu
me vkeert in pumps eñ in spongien

Dat xxviij. ca. van die visschen int ghe-
meen

Pisces dat sÿn visschen eñ sÿn ghe
seyt vā pascendo dz is geseyt vā voedē
als ysido. seyt li. xij. ca. vi. wāt die vis-
schen lecken die aerde eñ die waterige
cruden eñ also soeken si haer voetsel die
visschen werden oec reptilia ghehieten
daer om dz si al crupende swemmē Itē
ambrosiꝰ seyt in exameron datter grote
sibbicheyt is tusschen die wateren ende
den visschen want die visschen en mogē
nz langhe leuen buten den wateren en-
de buten der luchten sond aenhalinghe
des waters eñ si hebbē eenre hande ge-
daente eñ natuer vā crupē want als die
visch swemt so heeft si aentreckinge des
lichaems eñ maect hem seluen corter in
den aensien dan hi is eñ strect hem dan
weder wt eñ maect hem seluē lanck eñ
stuert hem seluen voert al swemmende
mitten vinnen eñ mitten start Item die
speci vanden visschen wort menichfou-
delick vwandelt als totter stede daer si
gewonnen werden eñ als totter spisen
daer si mede gespÿst werden eñ als tot
ter verwen eñ tot menigerhande formē
mitter welker si van malcanderen ond
kent wordē eñ als totter substācien dair
si af gemaect werden\ eñ als totter vir-
tuten daer si menichsins mede wercken
eñ dair is groot scheel nader stede of na
der gheleghentheyt daer si gewonnen
worden sommige inden wateren alleen
sommige verzellen een deel indē water
eñ een deel op tlant eñ alsulke geslach
ten sÿn van ysidorꝰ genoemt antipedi-
na dubia daer om dz si die gewoent heb
ben te wanderen op lant eñ dat si die na
tuer hebben te swemmen int water als
foca cocodrillus eñ beuers doē eñ ypo-
tami dat sÿn water paerden eñ deser ge
like Item die visschen nemē haer namē
vandē dyeren der aerdē die op tlant sÿn
als zee hont eñ woluē daer om dz si die
ander quetsen ende biten als ysido. seit
Itē vandē ghenen die alleen inden wa
teren leuen isser sommige die ind zee hē
bedragen eñ sommige inden riuierē en-
de in staenden wateren eñ in anderē soe
ten waterē Item sommige sÿn die hier
middelaers tusschen sÿn. want si sÿn nv
mit zoet water nv mit sout water eñ de
se werden vette. Itē het sÿn veel riuier

visschen die de zoutichept vanō zee nz
ōdragen en mogen wāt si soudē vluchs
teruen Item die visschen die inder zee
swemmen of geboren werdē hebbē har
de eñ groue scueben om dpe droechept
des soutē waters mer die riuier visschē
hebben subtijl eñ morwen scueben ende
gradē Item die graten warē noot in-
den visschen om hair morwe lichaem te
samen te houdē Itē auicenna leert dpe
goede visschen kiesen nader naturē van
der stat daer si genoedt werdē aldꝰ li. ij.
ca. vij. Die kiesinge is indē stēden indē
welken die visschen wonē wāt die gene
die wonen of sijn in stenigen waterē dz
sijn die best eñ dpe zoetste eñ die ghene
die lopen in zoeten wateren inden wel-
ken geen vulnissen en sijn eñ nz slimich
en sijn noch poelich noch broekich mer
die ghene die niet goet en sijn die sijn in
clepnen staenden wateren als dpe geen
stroem water in gedroncken en hebben
eñ inden welken geen kontepnen en lo
pen Itē die selue sept aldaer dz die zee
visschen priselicke sijn die subtijl sijn en-
de die best sijn die ghene die in de breet
ste zee sijn als in pelago eñ die gene die
wonen inden onbedecten wateren dat
hem die wint ymmer ouer wape wāt de
se beter sijn dā die desen cōtrari sijn als
die ghene die vandē geberchten bedect
sijn eñ dat hē gheen wint toe comen en
kan eñ die visschen vter diepster zee sijn
beter dan die riuier visschen ende die ri
uier visschen sijn beter dan dpe visschen
die in stillen waterē sijn eñ sonderlinge
ist dat si verre vanden riuieren als indē
velden eñ inden broeken sijn wāt alsul-
ke visschen smaken grondich eñ quali-
ken eñ si verrottē haestelic Item die vis
schen sijn oec ghesonder diemen vangt
int noerden of int oest dan int zudē sijnt
zee visschen of riuier visschen wāt si wer
den meer ghesuuert eñ ghesubtijlt van
den starken wint eñ vanō beroeringe ō
goluen Item die gedaenten ō visschen
werden onderscheyden nz alleen nader
stede daer si gewonnen werdē mer oec
nader manieren hoerre winninge som-
mighe werden gewonnen mit eyer leg
ghen dat is mit kuten sommige mit hp
licken dat si haer natuer schieten waer
of dat aristoteles seit. li. v. het ghevalt
den ghesslachten der visschen die haer
kuut schieten of eyer maken want wan
neer dat wijf eyer maect soe volcht die
mā na eñ stort sijn melck op die eyere eñ
al dattet melck des mānikens raect vā
den eyeren dat wort een visschē eñ daer
om soe wat eyeren des mans natuer nz
en raect daer en comen gheen ionghen
af Itē wijf maect veel eyeren al ist dat
tet wijf een groot deel weder slijnt ende
daer werden veel eyeren vderft int nat
ende si en werden wt dien niet behoudē
daer des mans natuer niet ouer ghelo
pen en heeft want waert dat si alle be-
houden worden so souder alte veel wer
den Item die visschen houdē harē gape
in horen ghesslacht / als aristotiles daer
sept Het en wert nye gheuonden dat e
nich visch hijlick dede mit enē gesslacht
eens anders visch Item dpe visschen
minnen ende voeden haer ionghen lan
ghe tijt als aristotiles sept Dat alle vis-
schen hoeden ende voeden haer iongē
sonder die voelschen. Item men sept al-
daer dat die riuier visschē eñ die broeck
visschen maken meer eyer eñ haestelī-
ker dā die ander visschen want int meel

te deel na vijf maenten ende alle die an der maken ionghen na enen iaer eñ die cleyne visschelkijns maken ionghen in den sleden daer een cleyn water is bidē wortelen vanden bomen eñ vanden rieden. Item die selue sept aldaer dattet meerre deel vāden eyeren wort vderft want si leggen eyeren al lopende weth eñ weē want als daer die man nz bi en is als si die eyer maect soe en coemter gheen vucht af eñ si werdē vanden voghelen eñ van anderen visschen verslonden Item men sept aldaer dat sommighe visschen ghewonnen werden sonē eyeren ende sonder hplicken als van slike ende van zande ende van vulnissen die opten water is Item die selue sept aldaer dat si inden tidē hoers hplicx lopen die mannen ende die wiuen vandē visschen ouer al mit groten cudden als paer bi paer eñ veel der visschen werdē ziecke als si iongen maken eñ daer om werter in dien tiden veel gheuanghen. Item sommighe visschen liden ziecten inden buke wanneer dz si op tsant staen Item int boeke van iorath vandē dyeren septmen dz een visch die efimeron hiet gheboren wort sonder hplick ende als hi drie wen gheleeft heeft so sterft hi Item die lamprepde en wort oec vā horen ghelijc niet ontfanghen mer van enen serpent daer si die serpent al wispelende eñ al floptende toe brengt mer die serpent als si siet dat die lamprepde bereet is te hpliken so gaet die serpent ende schiet haer venijn al wt ende dan gaet si totter lamprepdē ende doet als die natuer leert eñ als si haer spel ghespeelt hebben soe gaet die serpent weder eñ slijnt haer venijn in. Dit sept plidorus li. xij. ca. vi. Men sept dat si lam prepden siel inder start sept want men se op thoeft kume of niet doot gheslaen en kan mer inden start vluchs ende dit is contrari inden serpent want als hem thoeft af is of ontween gheslaghen so is si doot. mer al ist datmen horen start af houwet so leeft hi nochtans langhe Item iorath sept dz sommighe visschē ontfanghen vandē douwe alleen sonē eyer ende sonder sperma als die woesteren ende ander mosschelē | waer af iorath noch sept die visschē diemen elich hiet des nachts gaen si vten water ende ontfanghen binnen ende baren des morghens vroech vanden douwe. van welken mosschelen si altoes ydel bliuē int wanen vander manē Ende daer sijn sommighe visschen die welke hplicken eñ baren naden opganck of ondergāck sommigher sterren als iorath sept ende oec plidorus | daer sept hi van enē visch diemen astralis hiet so gaen die visschē van dien gheslacht op wanneer dat die plpades dat sijn eenrehande sterren die voer exponeert sijn beghinnen onder te gaen noch die visschen en openbarē oec niet voer dat die pplades weē op gaen eñ al ist dat die visschen ghewonnē werden nochtans en hebben si gheen manier vā cullen als oec en doet geen geslacht van serpenten noch oec gheen geslacht dat voeten derft noch en heeft gheen mammen noch melck sonder die meerswijn die welke melck hebbē ende voeden hoer ionghen daer mede alsoe langhe als si cleyn sijn. Als aristotiles sept li. vi. vanden welcken plidorꝰ sept li. xij. ca. vi Die delphines dz sijn meer swinen als ic meyn die welke men oeck

simones noemet daer om dat si die stē-
men der mēschen volget eñ om des wil
dat si te samen vgaderen tot eenre stem
men des zoetē sangs ende om dat si in
soeten sange genoecht hebben den wel
ken gheen dinc snelre is inder zee want
si springhen sonderlinghe veel ende on
derwilen springhen si ouer die scepē en
de wanneer dat si also spoelen eñ spring-
ghen indē water dat betekent een toe
comende tempeest Item delphinus is
een gheslacht dat inden riuier vā nplus
pleecht te wesen eñ heeft enen gesaech
den rugge ende pleecht hem seluen te
wepnt elen indē modder eñ inden slike
vā nplus eñ laet hem slynden vandē co
codrillus eñ als hi daer in is so snyt hi
ende verderft alle die darmen leuer eñ
longhen inden cocodrille als plidorus
sept Item die visschen werden gesche
den ende onderkent nader manierē vā
horen eten want auicenna sept li. h. Dz
die ghene die ghespyst werden vanden
goeden cruden ende vanden wortelen
syn beter dan die vulnisse teten eñ van-
den steden eñ poerten ghewerpen wer
den Item die visschen schelen oec indē
voeden want sommighe slynt deen dan
der ende also werden si van dien vlep-
sche gheuoedt ende dpe een et die anō
vaste voert als aristotiles sept li. vi. Ga
ropho verwint die grote visschen ende
etle ende multipes dz is een visch mit
veel voeten eñ verwint garopho eñ et-
ten Item hi sept aldaer dat sommighe
visschen gheuoedt werden inden mod
der ende inden slike als garopho doet
ende daer om is hi seer wichtich \ ende
in hem wort veel slycs gheuonden Itē
die visschē die ander visschen meten en
de rouen hebben die starcste tanden als
van eenrehande visch die phagnū hiet
als die grieken seggen na plidorꝰ woer
den dat si die tanden alsoe hart hebben
dat si van woesteren gheuoedt werden
waer af dz die visschе vischtantster hiet
om dat si also groot ende alsoe starck is
ende die ander visschen hebben die tan
den minre als in exameron gesept wort
mer si hebbender meer ende staen dic-
ker ende si syn scarper also dat si lichte-
liken een spise ontween sniden eñ slyn-
dense sonder marren. ende dat doen si
daer om want kauweden si haer spise lā
ghe ende maectē sise clepn so soude hē
twater die spise ontwasschen ende afha
len Sommige visschen soeken haer spi
se al grauende in tsant als plidorus sept
li. xp̄. vanden zeeuerken dat int ghe-
mepn snillus ghehieten wert twelc syn
spise soect inden zande woetende als
een zuch want bi synre stroten heuet e-
nen mont of een gat ende waert dattet
sinen mule int zant nz en stake so en sou
det syn eten niet vergaderen connen.
Item aristotiles sept li. vp̄. Die visschē
int meeste deel etense vlepsch ende etē
malcanderen inden tiden dat si ionghē
maken wtghenomen kulcaleo ende het
syn ghemepnlic ghierich ende slynden-
de visschen ende gulich ter spisen| en-
de sonderlinghe een visschе die men ali
ane hiet ende daer om wort syn buke wt
ghesteken ende als hi nochteren is soe
is hi quaet ende dicwile blaest syn buke
op ende werpt ander visschen van hem
want syn buke is aen den mont ende hi
en heeft gheen mage Item die visschē
schelen als nader tyt ende naden voet-
sel want sommighe soeken haer spise al

leen inden water ende sommighe des
nachts op der aerden / als ypothamus
equus ende is een paert inder zee van-
den water alsoe ghenoemt daer om dat
tet den paerde inden rugghe ende indē
manen ghelijc is als ysidorus seyt Itē
gemeynlic als aristotiles seyt li. vij. soe
arbeyden die visschen des daechs meer
dan des nachts ende meer voer dā na
als voer den middaghe want si beyten
meest eer dz die zon op gaet eude dair
om legghen die visschers dan hoer net
ten want dan en sien dye visschen noch
niet wel eñ als tlicht ghemeerret wert
so sien si ende des nachts soeken si hoer
aes al rukende ende si hebbē genoecht
in dinghen die wel ruken ende daer om
wort gheseyt li. iiij. dat si eer gheuan-
ghen worden tot enen nuwen vate dā
tot enen ouden want en is tvat niet nu-
we so en comen si daer niet gaerne toe
ende si werden dicwile vanden roeck v̄
scalct als iorath seyt ende is een wond̄-
lic vissche inder zee die mit sinē kuwen
ademt ende gheeft goede lucht wt den
welcken den anderen visschen nae vol-
get om des goedes rokes wil ende cru
pen hem in die kuwen ende daer gaen
si sitten ende so slijnt hijse in ende neem
ter sijn voetsel af Item daer is een vis-
sche diemen fastrech hiet in wes mon-
de als daer water in coemt bestaet zuet
te werden den welkē die cleyne visschel
kijns volghen ende lopen hē inden mō
de die welke hi schier grijpt ende slijnt
Item die selue seyt dat die delphijns
dat sijn die cumelaers of meerswijn ru-
ken ende gheuoelen bijden roke of een
doodt mensche die inder zee verdrenct
is ye van eenen meerzwijn ghegheten
heeft ende ist dat die mensch daer af ge
gheten heeft so eten die meerswijn den
mensch ende ist dat die mensch daer nz
af ghegheten en heeft so beschermen-
se dien mensche datten die and̄ visschen
niet eten en moetē ende stoten dien mē
sche mit horen becke totten oeuer ende
ten lande Item aristotiles ende plini⁹
segghen ende aristotiles sonderlinghe
int seuende. boeke Dat die visschen die
op claren ende lopenden wateren wo-
nen en vallen op gheen stinckende din-
ghen ten waer dat si goede smake had
den als die voghelē doē ende des win-
ters vlyen si vanden bodem der zee bij
der aerden zoekende die warmte ende
daer soeken si haer aes eñ des zomers
doen sijt verkeert so vlien si vanden oe
ueren tot inden gront vanden wateren
of verre in diepe Inden seluen sijn vis-
schen die vā hetten steruē omtrent dat
tet bijden honts daghen coemt eñ dye
sterre canicula op bestaet te gaen \ende
also sijn daer sommighe visschē die wel
ke van couden steruen als creeften en-
de die steen inden hoefden hebben wāt
die steen wort inden hoefde beuroren en
de alsoe sterft die vissche lichtelic Item
die visschen werden dicwile verwādelt
in hoerre ghedaenten ende na hore fi-
guren ende alsoe wel in haerre groot-
heyt als in horen anderen maecsel Itē
het sijn sommighe grote gheslachten d̄
wonderliker beesten die lichamen heb-
ben oft bergen waren als ysidorus seyt
als was die waluisch die ionas de pro-
pheet ontfenck wes buke alsoe groot
was oft een helle gheweest hadde als
ionas die heylighe propheet seyde vā
den buycke der hellen hoerde hy mijn

bede . ende het sÿn ander visschelÿns
also cleyn datmē cume mit enen hoeck
of mit enen hanghel vanghē mach als
plidorus sept li. xÿ. \ ende dit visschen
hietmen affrontus \ ende dit mach een
gront wesen Item ethimi? is een cleyn
visch eñ is cume enen halven voet lanc
ende al ist dat hi cleyne van lichaem is
nochtans is hi vā groter crachten wāt
al cleuēde hout bi een scip inder zee dat
tet nergent henen en mach eñ al waert
sake dat die wint starkeliken wapede en
de die golven ghinghen also grote als
huzen nochtans soudet dz scip also stÿf
houden ofte inden gronde ghenagelt
waer ende dit doet dese vissche want hi
daer aen cleeft . Item die lombeerden
ende dye romeyns hieten dese vissche
morenen Item vandē selven vissche wort
ghesept in exameron dat dese vissche
voer weet als daer een grote storme co
men sal want so grÿpt hi enen machti-
ghen steen daer hi aen blÿft hanghen
also vast of hi gheankert waer op dz hi
niet ghestaghen en sal werden vanden
golven ende als dat die scipluden ghe
waer werden so sien si naerstelikē voir
hem ende wachten hem voer die toeco
mende tempeest als ambrosi? ende be-
da segghen ende aristotiles sept li. xiiÿ.
Dat die wÿfkens langher sÿn dan dye
mannikens ende si sÿn oeck harder te-
ten die mannikens sÿn bouē hartste en
de die wÿfkens beneden Item auicen
na sept li. ÿ. Dat die visschē best sÿn die
niet alte groot en sÿn ende die niet alte
hart vleysch en hebben ende inden wel
ken niet alte veel vets en is ende indē
welken geen quade smake en is of qua
de roke Mer die soet van smake sÿn en
de te maten vet ende inden welkē dye
stanck niet haestelic en coemt | ende die
ghene die hart vā visch sÿn die sÿn best
ghesouten Item alle visschen is ghe-
meynliken vucht ende cout als auicen
na sept nochtās isser sommige die deen
heter is inder complexien dan die āder
ende sonderlinghe als si ghesouten sÿn
ende daer om als si recht versch sÿn so
winnen si waterighe fleumen ende ma-
ken die zenē weke ende si en sÿn niet be
quaem dan den genen die seer hete ma
gen hebben ende die ghesouten sÿn die
becomen best ter medecinen Item dye
hoefden vanden ghesoutenen visch ge
barnt ghenesen den bete van enen ver-
woeden honde ende ghenesen den ste-
ke vanden scorpioen ende si vretē quaet
vleysch vten zweren ende si sÿn goet in
vlceren die stincken ende vol etters sÿn
ende haer sop vā ghesoutenen visch is
goet teghē twenÿn ghedroncken ende
veel ander werkē heeft die vissche als
daer ghesept wort. mer dese ghesep de
dinghen sÿn no ghenoech als van hare
gedaenten eñ vā hare substancien Item
die visschen schelē indē sin eñ inder scal
kicheyt / men vint veel visschen die seer
scalck sÿn inden ontganghen wanneer
dat si voelen datse die visschers vangē
willen als plidorus sept libro xÿ. Mu-
ga is een ghesiacht vā visschen dz seer
subtÿl ende loes is want vluchs als hi
voelt dat die visschers haer laghē ghe
sept hebben soe wÿken si weder after-
waert ende springt ouer met dat dē lu
den dunct die daer bi staen dat hi vlie-
ghet Item daer is een visch die sÿn spi
se kauwet ende anders en doetet ghe-
ne vissche dan dese diemen estaurus

hiet ende plinius ſept dz deſe viſch ſeer behendich is als hi in enen cork ghelopen is ſo en wil hi vluchs mitten hoeſde doer die muer niet mer allepnclken gaet hi afterwaert eñ ſoect mitten ſtart van bande te bande ende is dz ſake dat ter enich van buten is vanden ſelue geſlachte ende liet ſinen geſel gheuanghē inden cork ſo wil die den anderen helpē eñ neemt ſinen ſtart in ſiuen mont ende willen wt trecken ende ſyn oec ſommighe viſſchen als ſi ſien dat een aes aen een hoeke is gheſteken ſo en wil hi mit ten monde niet daer aen mer hi ſlaet allepnclken ſyn vinnen om den hoeke en de houdten vaſt ende alſo et hi dat aes af deſe ſelue viſch is oeck viant der woeſteren al iſt dat ſi enen harden dop heuet nochtans comt hi alſo be hepnde liken daer aen dz hi alle hoer vlepſch wt et ende haelt Item daer ſyn oeck eenrehāde viſſchen diemē moſſchelen hiet die welke ſyn van ſculpen in drierhande of vierderhande maeclelen ſommighe ſyn zwart ende langwerpelde ſculpen ſommighe hebben ſculpen als ſinte iacobs ſculpen eñ ſyn wit of root ende ſommighe ſculpen ſyn wit ende alſo lang als een vinghet ende ſyn gelcaept als ruutbenen ende deſe alle gader vol ghen die natuer der manē want als die maen recht luttel is eñ cleyn ſo ſyn deſe ſculpen ydel ende als die maen waſſet ſo waſſen ſi Item in deſen moſſchelen pleechtmen goede paerlen te vindē daer ſept plinius af Dat die moſſchelen des nachts ten oeuer crupē ende daer ontfanghen ſi den douwe ende vā dien douwe waſſen paerlen ende dat is dpe edelſte dpe vten douwe coemt vanden lepnten tht ende hoe dat ſi witter is ende claerre hoe dat ſi beter is Eñ het ſyn ſommige moſſchelen daer ſteen in waſſen vā purpurre verwen die ſeer ſchoen is ende deſe hiet oſtrum als plidor? ſeit Item deſe ende menighe andere propriepteē eñ naturē der viſſchen moech di vinden in plinius ariſtotiles ende pli dorus boeken ende in veel andere mepſters boeken . mer op dat wi den leſers gheen verdriet in en brenghē ſoe laten wi ons hier mede ghenoeghen Item plini? ſept als plidorus datter hondert ende lxiiij. gheſlachten van viſſchē ſyn vanden welken dair veel ſyn die haer tiden ende hoer ſtedē kennen als ſi wanderen ſullen ouermits ſubtilen verſtande der naturen ende ſommighe en houden gheen ſeker tide noch ſteden ende ſommighe ontfanghen als mannen en de wiuen ende crÿghen ionghē als die waluiſſchen ende balleyns Die balleynen ſyn ſonderlinge groot ende ſi werpen meer waters vā hem dā enich anō viſch Item iorath ſept dat die waluiſch ouerulopt indē ſperme eñ als hi hÿlick ghedaen heeft mit ſinē wiue ſoe loept daer veel ouer dat vergadert men ende droghet eñ het wort verwādelt in ambra eñ wāneer dat hi grotē hōgher heuet ſo vliecht hem eē lucht vten mōde oft ambra waer in welker lucht die anō viſſchē groot genoecht hebbē eñ comē lopē eñ lopē hem indē mont eñ alſo werden ſi bedrogē eñ alſo ſlÿnt hÿſe In deſen viſch domineert meer die aerdighe materi dā die waterige eñ daer ō is hi vā grotē liue eñ vet wāt in ſÿre outheit als hi alſo out eñ alſo groot gewordē is ſo waſt hē mos eñ ander vulniſſe opten

rugghe also veel datter cruden eñ cleyne boemkens opten rugghe wassen /eñ wanneer dat daer die scipluden onuerstenliken op comẽ so scheydẽ si dair nauwe mitten liue af wãt hi werpt ond̃wilen also veel waters vten monde dz hi tscip daer mede te gronde doet gaen eñ hi is also vette dat hi gheen scut of steke en voelt ten waer datmẽ tvet mit allen doer stake Mer wãneer datmẽ tvleysche raect so wort hi lichteliken gheuangen want hi en mach tsout water in die wonde vãden vleysch nz liden ende dã pÿnt hi hem vluchs te lande te comẽ eñ hi is also groot dat wãneer daer een geuangen wort so heues een heel lãtscap genoech eñ hi mint sÿn iongen mit groter minnen eñ leytse menighen tÿt mit hem in die grote zee eñ waert dat si erghent op een zant verdreuẽ waren dair si niet af en mochten so heeft hi altoes also veel waters in hem dz hi dan twater ouer hem ghiet eñ verlostse wed̃ eñ brengtse also int diepe |ende hi bescutse voer alle dz hem deren mach eñ set sÿn ionghen also lange als si weeke sÿn ende teder altoes tusschẽ hem eñ der zee in die zekerste stede eñ dat die tempeest te groot worde so slÿnt hise in sinen buke ter tÿt toe dattet weder wert scoen wed̃ wert eñ dã schiet hÿse weder wt als die selue seyt Item iorath seyt datter een groot serpentich eñ venÿnt vissche pleghet te vechten teghẽ den waluisch ende het mach wesen die cocodrille eñ dã so sculen die and̃ visschen after den start vãden waluissche eñ ist dz die waluisch verwonnen wordt so steruen alle die visschen die bÿden start hielden \eñ ist dat die waluisch den cocodrille verwint soe gheeft die cocodrille alsoe vulen stanck vter kelen eñ wilse mitten stanck doden mer so geeft die waluisch daer teghen enen goeden roke die den stanck weder drÿft eñ alsoe beschermt hi hem seluen eñ alle die ander visschen die bi hẽ sÿn

¶ Hier beghint het xiiij. bouc ende spreect vander aerden eñ haer deelc̄. ende ist eerste capittel

NA diē mitter hulpen ende graciē gods dz vervult is die tractaet vā den proprieteyten des ouersten luchtende lichaems als des hemels eñ oeck des lichaems datter midzen geset is datter claer luchtich eñ doerschinich is ende des vierichs eñ des waterichs So is te lesten te segghen vanden proprieteyten des nedersten eñ des donkeren lichaems. eñ dat also wel int generael dat is int gemeyn als int speciael ¶ Item dat nederste eñ dz vterste lichaem is die aerde na den hemel te sien vā wes ghemeynē proprieteytē men desen wercken sommighe dingen in sayen sal eñ in brenghen eñ dat als na haerre substanciē ghedaenten eñ syerheyt ¶ Item die aerde houdt in haer binnen voer hair syericheit eñ schoenheit alle mineren ghesteyntē metallen menschen beestē alle bomen eñ cruden bosschen ende gheberchten kerken eñ clusen steden eñ sloten\vandē welckē men hier wat af segghē sal in desen tractaet na diē dat die heylighe scrift daer af schÿnt gewach te maken Eñ wi en willē hier vandē onsen niet toe doē. maer slecht autente dinghen der heylighen ende sommigher philosophen als wi indē voerscreuen dinghen ghedaen hebbē willen wi daer mede in brenghen bider ordinancien ghelÿc alsmen mit eē re leder op climt

Dat ij. capittel vande aerde.

TErra dat is aerde. eñ is midzen vander werelt gescict vā allen den deelen des hemels ter manieren van enen centrū die welc ghedeilt eñ af ghesceiden is mit enen geliken tusschen settinge eñ die alle die werelt beteikent in singulari numero mair in plurali numero alle die delen des sins ¶ Item terra is gheseit als hi dair seit vanden ouersten deel dair si getreden eñ gewreuen wort eñ also coemt terra van terere dz is vā vriuē Ende die aerde heyt oec humus van humido mari dat is vander vuchter zee dair die aerde mede v̄gadert wort die aerde hÿet oec tellus wāt wi bueren die vrucht vander aerden ¶ Itē die aerde heyt oec ops daer om dz si dē coern hulp geeft ¶ Itē die aerde heyt oec arida wāt si bequaem is ter ploech dat menze eren mach Eñ dat si vucht is dat wort gheuoelt om dat si den water alsoe na is. als ÿsidorus daer seit ¶ Itē die proprieteiten der aerdē bescrÿft Basilius in exameron aldus. die aerde is dz laechste lichaem eñ dat middel mit geliken spaciē verre vanden hemel eñ daer om wort die aerde center des hemels vanden wÿsen gheheyten Ende vanden gemeynen lichamen is die aerde dz grofste lichaem. eñ heeft dat alre minste vander subtilicheit eñ vander simpelheit eñ is cout eñ druge van natueren. eñ nader groetheit des hemels. te sien is si dat alre minste al ist dat si in haer seluen alte groot is ende inder ghe-

daenten duusser endō doncker ront in der figueren als een spera eñ niet dā mit eenre hande limicheit der waters bliuēde te samen eñ hangende gelijc enen clote ouer al staende eñ rustēde al ist dat ſi in sommigen delē onderwi len rueren ontfaet eñ ſi is eē woenige alre lichamen die leuēde sijn eñ is oec genoēt een banc dair gods voeten op rusten wāt inder eerden opēbaert die werckinge der godlikē machtē\ eñ al is dz sake dz ſi tleechste deel is nadē hemelschē lichaem te sien nochtās is ſi machtelijc ontfangende die influē- cie dat is die invlopnghe der hemel- scher lichten eñ daer om is ſi vrucht- bairste eñ als een moeder die alle din gen eñ veel contrarier speciē eñ ghe- daenten voert brengende is\ eñ wāt die aerde aldus cēter des hemels is nochtās ontfaet ſi vandē hemel in al len tiden die influenci eñ hair werckē wāt dat ſi minste schijnt te hebbē van edelheydē in haerre substanciē dz ver haelt ſi weder indē werck eñ in haere virtuten| wāt ſi brengt edelre speciē voert nader simpelheit te vſtaen dan die hemel doet al ist dz hē vanden he mel die macht gecomē is Itē die aer de brengt ons voirt voir grote fierhz alle groplike eñ sinlike dingen eñ oec redelike creatueren\ als basilius sept dieaerde is mit gheliken gewichten aē allē sidē gelike zwaer geweghē eñ wort ōberuerlic gehoudē\ als dair ge screuen is. du die de aerde gefōdeert hebste op sijn stantaftigheit dair ō als pſidorus seit li. xij. soe heet die aerde solum: wāt die aerde is solidū elimētū dz is een dicht eñ een vast elemēt dat alle dinc dragen mach\ wāt alle dinc dat inder luchten vliecht of is eñ ber uerlic als dat opter aerdē coemt dair wordet onthouden eñ daer rustet Eñ alle dinc dat opter aerden ziel heeft moet sijn notroft vander aerdē nemē Item die heiden plagen die aerde te heiligen om dat ſi also edele ꝑpete ꝑ ten in haer hadde\ eñ plagense aen te bedē eñ teoekenē| als pli. ruert li. vij. inden tractaet vandē goden eñ vandē duuelē des volcs int xij. capittel dair hieten die oude de aerde te wesen ce reres moeder der goedē\ eñ hieténse daer om alsoe wāt die aerde ons die vruchte sciep\ eñ om dz ſi alle dingen spijst ende voedt die des voedsels te doen hebben\ wāt die aerde is moeū der vruchtbairheit eñ gheen gropēde dinc en mach wallen ten ſi dattet ghe wortelt werde in eerdiger substācien. eñ dair om is die aerde oec ops gehe ten\ wāt van haer crijcht elc leuende dinc hulp eñ voedsel inder aerdē Itē die aerde is oec gecleet mit crudē mit bomen eñ mit bloemen\ als die selue seit eñ daer om is ſi dea vesta genoēt Itē die aerde ontfaet haer verwe in- den winter vander luchten als die za de doxren Eñ in die lepnten eñ inden somer wort die aerde gecleet eñ vſiert mit cruden eñ mit bloemē vandē wel ken ſi weder beroeft wort indē herft eñ inden winter Eñ in enen tepkē der groter vruchtbairheit eñ virtuten so is ſi eē swart wijklic beelt gemaect eñ heet die heplige moeder mit eenre lo pender cronen op enen waghē geset daer getemde lewen onder geset wa ren| eñ droech in die eē hant enen slue

tel eñ in die ander hãt eẽ tamboer eñ
die wagemans hadden blancke geto
gen swaerde indẽ handen Eñ si visier
dẽ datter des hanẽ moed op die eyer
sat indẽ wagen eñ volchde na zce. Eñ
was dair om moeder gehetẽ dair om
dat si veel dingen baerde ende voert
bracht eñ allen starflikẽ dingen teten
wan\of brengen soude Eñ wort daer
om heilige moed geheten\ wãt si alle
dieren voedt\eñ mẽ seit dat si eẽ lopẽ
de croen opt hoeft heeft wãt om des
wil datter alle stedẽ eñ slotẽ op geset
sÿ so wort die eerde geedelt eñ v̄siert
eñ si wort gevuert in enen wagen mit
radẽ want si hanct inder luchtẽ diemẽ
weynden eñ kerẽ mach daer si in ont
houdẽ wort eñ si sit in enen wagen die
keerlic is\wãt als alle dighẽ beruert
werdẽ so en wort die eerde nz beruert
eñ datmen dair die getemde lewẽ on
der schict dat beteikent datter gheen
geslecht alsoe wilt of also wreet en is
ten moet vander eerden v̄wonnẽ wer
den\eñ datmẽ hair enen sluetel in die
hant visierde beteikẽt dz die eerde in
den winter geslotẽ wort\ eñ in die len
ten op gelokẽ wort\eñ datmẽ seit dat
die hanen der eerdẽ dienen beteykẽt
dattz gevoghelt des saets der eerdẽ
behoeft\eñ daer õ volgen die vogele
der eerden eñ comen ter eerdẽ om sa
deken eñ coernken te sueken daer sy
hair notrooft of nemẽ Eñ tgeluÿt vã
der tamboeren beteykẽt dz geruft eñ
die clinckinge vander ploech alsmen
te erẽ plach wãt men plach al mit me
talen ploegen te eren eer dat ÿser ge
uondẽ wert\als ÿsidor9 seit\eñ dat die
wagemãs blancke sweerden inde hãt
haddẽ dat beteikent wãt men dicwÿl
die sweerde wt trecken moet eñ vech
ten om tlant eñ die eerde te bescermẽ
In deser manieren eñ in menigen an
derẽ werden die ꝓpeteÿten vand eer
dẽ bescreuẽ onder decsele der fabulẽ.
als dair v̄telt wort vã ÿsidor9. eñ al is
dz sake dz si al te sondlinge vast eñ fix
is nader geleghentheit nochtãs is si
veel lidẽde onder die elementẽ nadẽ
werke Itẽ al is si cout nader substãciẽ
nochtãs houtse in haer sõmighe vieri
ge wazemẽ die si wt sent. alst opẽbairt
in ethna eñ vulcano indẽ tween bergẽ
Itẽ al is dat sake dz die eerde bouen
swart is nochtãs heeft si binnen me-
nich dierbair gesteente eñ ander coste
like scoẽ dingen als gout eñ siluer eñ
menige ander dingen twelc mede toe
coemt vand hemelscher invloÿnghe
waer af dat die duechdelicheit d eer-
dẽ v̄borgen wort mit eenre lelichz vã
buytẽ Itẽ die eerde wort al om eñ om
gegordt mitter zee eñ mitten stranckẽ
vand zee eñ wort oec dair af geslagen
eñ also coemt die vuchticheit ind eer
den ouermits heimeliken holẽ. daer
die eerde mede te samen ghehouden
wert dat si te puluer nz wech en valle
als beda seit Itẽ al is dat sake dz die
eerde al te mael dicht eñ vast is noch
tãs is si in sõmigen landẽ open eñ ga
tich õ dat dair tfuer eñ de lucht mitter
eerdẽ wat gemenct sÿn eñ als die wit
dã in genen holẽ en coemt so suect hÿ
vaste voert waer hi yet hoels vint eñ
die lucht coemt hẽ altoes mede vast
toe datter een eerdbeuinge of eẽ gro
te scoringe comẽ moet Itẽ aristotules
seit dat in dien stedẽ inden welkẽ een

grote vraderinge eñ stotinge der zee
coemt eñ daer veel gateren eñ holen
sijn moet een grote eerdbeuinge wer
dē gelikerwijs allt geuiel bi hercules
tidē in sommigen eplanden indē wel
ken die eerde bestont te hefken oft eē
berch gheweest had\ daer na scoerde
die stat eñ daer ghinc eē starc wint wt
eñ verderfde die steden eñ die castelē
datmen noch huden sien mach ꝛc.
Jtē die selue seit aldaer dat een donc
kerheit die de son deckēde is sonder
wolke volcht die eerdbeuinghe nae
thent die eerdbeuīge al gedaē is om
die groue wazen eñ daer gaet eē tey-
ken voer die eerdbeuinge dat sijn we
sen beteikenende is als datter eē lan
ge wolke inden hemel gesiē wort als
een rechte lijne voer dē onganc der
sonnen\ Eñ daer volcht nae aldus eñ
daer valt onwilen een eerdbeuinge
als eclipsis der manen is of daer by
wāt dan en coemt die hetē der sonnē
ter luchte niet dz si dien wasem vsub
tilē eñ verteren mach die welc die sa
ke is der eerdbeuīge. Jtē aristotiles
seit dat die eerdbeuinge nz en gealt
in sandigen landen mar in landē dye
vol holen sijn eñ spongioes dats opē
eñ die butē hart sijn als die stedē der
geberchten wāt waert eertrijc bouen
hol eñ open so soude die wint wt wa-
semen eñ die vgaderinge der wasmē
en mocht so groot niet wesen datter
eē beruerighe der eerden af comen
mocht mar als die aerde binnen opē
eñ holachtich is eñ buten hard ende
dicht so moeter eē starcke beruerige
geuallen dair die bergen af spliten eñ
schorē. Jtē aristotiles heeft alle dese
voerscreuē dingen geseit\ eñ voer soe
scelet dat een eertrijc voer dat ander
wāt in sōmigen steden ist berch eñ dal
eñ in sōmighen broekich eñ moerich.
eñ in sōmigen sandich eñ cleych na dz
si gelegen is. dz een is vruchtbair eñ
ander onvruchtbaer Jtē dz lant daer
die oesten wint dicwijl doir waept die
getempert is dat is warm eñ is mid
del tusschen natten eñ drogen| als cō
stantin? sept eñ daer om wassen daer
bloemē eñ vruchtē eñ daer ist dē men
schen bequamelic te woenen. Eñ die
westen wint hanct meer aen der cout
heit eñ ander vuchticheit eñ en maec
dat lant niet also getempert\ eñ daer
om is dat west lant min vruchtbaer.
Eñ die noerden wint vdroget lant eñ
vercoudet nochtās ō dat hi die lucht
puer maect so subtijlt hi die eerde eñ
maectse suuer eñ dair ō ist volc noert
waert vroem van liue eñ van scoenre
vormen wāt ouermits die coutheit ō
butenster luchten werdē die sweet ga
ten geslotē eñ die natuerlicke hetten
wort binnē gehouden vā wes virtuut
eñ cracht die figuer des lichaems ge
breedt wort eñ die sceppenis worter
af vliert Jtē die zuden wint want hy
warm eñ vucht is| die eerde die hi al
le den dach doirwaept bedroeft hi eñ
maketse warm eñ vet eñ oec grof Eñ
daer om is dat volke dat zudē waert
woent cōtrari den volc dat in noerdē
woent. eñ daer om en is dat volc oec
also koen noch also stout niet als dat
noerden waert woent \ als cōstantin?
seit Jtē die ꝓprieteit der eerden wort
oec vwandelt nae dat si der zuder zee
na of ver gelegen is\ wāt dat lant dz

bi hair leit is heter eñ vochter dā dat
ter verre af is als dat int noerdē leyt
wāt daer is die lucht cout eñ droghe
om die noerdē zee Itē hoe datmē een
lant meer bouwet eñ arbeydet eñ gra
uet hoe dattet vruchtbaerre wort\ eñ
hoe dattet min ghebouwet wort hoe
dattet min doecht Itē een goet lāt dz
mit douwe ouergoten wort eñ bere-
gent inder maten dz wort gemorwet
eñ vette eñ seer verbetert mar ist zan-
dich eñ stenich so wordet also veel te
quader want het wort al so veel meer
te harder eñ te dichter

¶ Dat iij.ca.vanden berghen

Mons dat is een berch eñ is een
heffinghe der eerden reckende
hem int hoge rakende die ander eer-
de alleen mittē voeten\eñ heten daer
om bergen daer om dat si bouē die an
der eerde schÿnēde sÿn\als ysido.seyt
Itē aristotiles seit oec int boeke van-
dē ꝓpeteyten der elementē Sōmige
segghē dat die aerde int beghin haer
re makinge dat is doe si eerst gescapē
was ront was eñ slecht. in die welke
geen bergen en waren noch valleyen
wāt si was altoes in sulker figueren
als die ouerste lichamen\ waer af dat
die sake der bergen eñ der valleyē nz
en is dan berueringe der waterē wāt
si hebbē die open eerde eñ morwe en
wech gehuelt eñ die harde hebbē si la
tē leggen diemē niet huelē en mocht
Ende die hole steden dz sÿn die stedē
der zee eñ der ryuieren Itē dat selue
seyt hi in libero metherororsi dat die
berge werdē vā groter berueringhe
d eerdē\waer af die eerde op gelicht
wort eñ wert een berch als wt eenre
water leydinge coemt eñ geualt een
diepe holinge ende wort een valleye
Itē men seit daer oec dat van die zee
op eñ neder loept coemt oec eē holin
ge des zands eñ der eerden\ eñ som-
mels heft die zee dat sant in hoghen
houelē oft bergen warē Eñ onder wÿ
len loepter die zee mit allen ouer.eñ
dat morwe is dz loept mede en wech
eñ datter hardt is dat blÿfter\ eñ dat
sÿn dunen. Item die berge sÿn hardt
dicht end wel gepact op gherecht vā
der eerdē ten hemel waert Eñ noch-
tās sÿn si mitter eerdē tē hemel wairt
op gericht eñ van gronde te samē ver
gadert\ mar onderwilen sÿn si binnen
spongioes dat is gaterich eñ bol eñ
hol\ende dair om treckē si dat zee wa
ter na hem Eñ als si dan also vol ghe
soken sÿn so seyndē sÿt weder wt ouer
mits eenre fonteine die si dan wt wer
pen aen die een side daert openste is
Eñ si sÿn die sake des ewichs lopens
eñ tbeghin der ryuieren.als aristoti-
les seit Itē die berhen houden in hē
die metallen\ wāt vanden diepstē der
bergen werden die edele metallē wt
getoghē Itē bergen doē oec die wel
rukende vruchten eñ crude voert co-
men om die puerheit der luchten die
bouen puerre eñ soeter is dan benedē
Eñ die bergen crigen veel eer die ra
dien vander sonnen dan die valleyē.
Itē si maken oec wasemen vandē wel
ken die wolken comē ind luchtē noch
tans int alre hoechste vandē berghen
comen selden reghenē.als aristotiles
seit Eñ dat is anter ōder subtÿlicheit
der luchten eñ ō die luttelheit der wa
zemen. wāt die wasem wort eerst ont

bonden eñ v̄teert eer dat si tottē over-
sten vandē berge gecomē can Itē die
bergē hebbē meer wints eñ meer stod
dinge dan die valleyē\ eñ daer ō ouer
mits d̄ coutheit die bouē indē bergen
is so is dair meer snees dāt and̄swairt
is\ wāt dat snee wort indē bergen be-
vroerē omd̄ couder windē wil\ alst opē
baert iden goddaert eñ inden aerntſ-
berch eñ tot veel steden eñ caucaso eñ
indē berch vā libaen die welke altoes
mit wittē snee bedect leggen Itē ysi.
seit dz die bergē dicwyl meer donres
eñ blixemen lidē dan die valleyen Itē
die bergen becomē wel d̄ bescouwingē
wāt die mensch mach daer bouen op
staen eñ sien verre al om eñ wairnē eñ
bescermen hē seluē voir die viāde Itē
die bergen sÿn gemeynlic vā natuerē
starc eñ vast eñ daer om isser goet cas-
telē op te tÿmeren want wat woningē
men daer maect die sÿn starc eñ si sÿn
oec veel sekere eñ sond̄linge alsmense
vā binnen niet ond̄grauen en mach eñ
om hore hoecheit wil niet an comē en
mach Itē want die bergen veel goed̄
crudē grases eñ ander weÿnge hebbē
daer om sÿn si dē scapen eñ den geytē
seer oerbaerlic haer nootorft af te ne-
men wāt die crude die daer inden ber
gen wassen sÿn veel gesond̄ dā die int
lage wassen\ al ist dat si benedē vetter
sÿn wāt die voedelike vuchticheit die
inden bergen wast is veel subtÿlre eñ
puere dan die indē valleyē wasset\ eñ
dair om sÿn die wilde beestē eñ die vo
gelē liefste inden geberchten Eñ als
die wilde beestē inden valleyen geia-
get werdē vanden iaghers soe pinen
si hē al bouen opten bergen te comen
want daer sÿn si seker eñ vry

Dz iiij.ca. vandē berch vā armenyē

Aratat is eē ongeoirloeft berch
vā armenyen dair die arke ruste
de na dē diluuie daer noe in was/ als
ysi. seit ende noch hudē daechs mach
men die voetstappē of tlicteiken siē it
ouerste vandē berge daert hout gele
gen heeft vand̄ arkē. Dese berch wort
mit menigerhāde namen genoēt iose
phus heytē egressoriū. eñ dair plecht
mē noch die reliquiē te tonē/ die selue
seit ald⁹ dat dz scip daer noe mede in
armenien quābidē berch noch eē deel
vandē scepe wesen soude eñ dz dair af
eenrehāde lÿm valt dz die lude oirba
ren hē mede te reynigen. vā diē scriuē
ioronim⁹ egipci⁹ eñ manasses dama-
scen⁹ in ecclesiasticis int vi. bouc vand̄
hystoriē ald⁹ Het is eē hoech berch in
armenyen die baris hiet daer veel vo
lcs i liep doe die diluuie quā eñ wor-
dē daer in v̄lost eñ dair wert een op ge
uoert int ouerste vandē berge. eñ hilt
dair menich tÿt die reliquē vandē hou
te Itē die bergen van armenien wer
dē oec gehetē cerannei om der hoech
eit wil des berchs om des wil dattet
daer altoes also seer wed̄licht wāt ce
rannos in griex is blixē i duutsch. als
ysidor⁹ seit Dese bergen beghinnē tus
schē armeniē eñ hyberiā vādē poertē
caspÿs totter fōteynē toe dair die ryu
ier tigris sinē opgāc heeft\ als ysi. seit

Dat v.ca. vanden bergen vā bethel

Montes bethel dat sÿn bergen in
iudeen bi iherusalē daer thuus
ons heren getÿmert was onder salo
mon Itē die bergen vā bethel die sÿn
vol bosschen eñ mit bomē beset drach
tich eñ vruchbaer mit grasen eñ mit
wel rukende crudē al vol eñ daer om

plegen daer hertē hinden gheiten eñ deser gelÿc bouen opten bergen daer te lopen eñ nemen haer vuedsel Caucasus is een berch int oestē streckēde vā indien tot taurus toe| eñ tvolc dat daer wandert eñ woent geuen desen berch menigen naem|als ÿsido. seit eñ dese heet caucasus om sÿn grote wittichеit\ wāt caucasus in hoerre talē is wittichz| eñ die scite hetē desen berch croachasim acasim hetē si snee of wittichеit

¶ Dat vi. ca. vandē berch ebal

Mons ebal is eē berch ouer die iordaen daer die vi. geslachtē in stōdē na dē ouerganc der iordanē om die te v̄maledien die de x. gebodē niet en hildē\ alst opēbaert deutronomÿ xxvi. eñ is een hollechtich berch binnē. eñ daer om isser dicwil eertbeuinge. Itē hi was die berch der maledictiē\ wāt dair plachmē die ouer tradē inden geboden te v̄maledien eñ men hietē die berch d̄ vuÿlheit eñ der v̄smaetheÿt. wāt die ses onedestle geslachten die welke der deernē zonen warē die waren op desen berch gheset om dz volc te v̄maledien die daer mis daē haddē.

¶ Dat vÿ. ca. vandē berch hermon

Hermon is een cleÿn berch geleghen opter iordanē die welc cruden eñ scoen weÿdē in heeft eñ is van al sulcken dingen seer vruchtbair\ wāt hi wort biden voete der iordanē begōnen. eñ bouen wort hÿ mit douwe al ouer gotē eñ daer om moet hi vrucht bair sÿn eñ groen eñ dair om plachmē daer beestē te weÿdē die men dē here offeren soude inden tempel Eñ daer om seitmen nadē hebreuschē dat dÿe douwe vā hermon ghinc neder inden berch vā sÿon. wāt die vetticheit d̄ dieren eñ der beesten die daer gheweÿdt worden die wordē te iherusalē inden outaer gheoffert totten vuedsel des viers wair ō dat hermon een v̄heuen licht geheten wert\ als die glose seÿt ouer den salm doet tlicht indē outaer gemeeret wert eñ doe tfuer d̄ offerhādegevunct wert mit alsulkē voetsel

¶ Dat viÿ. ca. vandē berch ebron

Mons ebron is eē berch in iudeē alsmē seit in iosue. dair eē bekende stat leit genoēt mittē naem des seluē berchs ebrō\ als beda seit wes valleÿe heet die valleÿe vā mābra die vā oudē tiden beseten is vā abnerz eñ vā escols vriendē. als staet in genisi. dese berch is altemael hoechlic eñ eersam om d̄ heiliger patriarchē wil d̄ welker lichamē aldaer also meer vā beghin d̄ werelt rusten alsmē seit geñ. i. die meeste adā. die alre machtichste mannē besaten desen berch vā rechter erfnissen wegen alst schÿnt in ios. xvi. daermen seÿt Calef heeft af gewischt daer wt die sonē vā enach. sÿsar. achnnon eñ tolomai. Itē in desen berch als in die sekerste stede heuet die here tbeghin vā dauids rÿc geset eñ op dz hi darwairt op clÿmē soude na sauls doot. eñ hem dan godlic gebiedē soude daer hi vÿ. iaer regneerde Eñ te lesten was hi angenomen eē tÿt tot alle den rÿcke vā ÿsrahel te regerē. desen berch was vā dē ouden eerst genoēt callatabe dz is te seggen stat vā haerre vier. wāt die lichamen d̄ vier genoemster namē rusten daer. als ieronimꝰ seÿt als adam abraham ÿsac eñ iacop.

¶ Dat ix. ca. vandē bergen geleghen in ethiopien

Montes ethiopie dz sÿ bergen in moerlāt dair die moren wonē eñ dair isser vÿ. ond̄ den welkē te voerstē adlas is. Ethiopia als ÿsi. seit li. xiiÿ. c. iiÿ. bi westen ist berchachtich eñ zandich eñ int middel ten oesten wairt ist woest\wes geleghētheit strect vā westen des berchs vā adlas tottē eÿnde vā egiptē toe eñ vander zuder zee eñ vanden riuier nÿlus noerdelic wort ethÿopia gesloten Itē die geberchten eñ die pleÿnen vā desen lande hebbē veel volcs mit wonderlike aensichtē eñ leliken Eñ daer sÿn veel wild̄ beesten eñ quader serpenten inden lande. eñ daer is dese een hoorn camelē lupaerdē baselisken eñ grote draken wt welker herssen costelike gemmē getogen werden\als iacincten eñ crisopastus eñ daer wort caneel gewonnē\ eñ daer sÿn die strusē apen eñ elephantē eñ deser gelÿc Hier toe heuet ÿsidorꝰ geseit\men seit dair oec dat tusschē cÿrenē eñ ethiopien een fonteÿn is die cout wort vander hetten des daechs eñ des nachts warm werdt vand̄ couden des nachts tegen die natuer der wateren eñ der ander fonteÿnen

Dz x. ca. vande sulpher berch in ciciliē

Ethna is een berch int eÿlant vā cÿciliē daer viere mit sulfer wt breect alst in die helle doet. als ÿsido. seit li. xiiÿ. c. vÿ. Dese berch vā die side dat die oesttē wint inden berch waeÿt heeft hi holen die vol sulfurs sÿn\ eñ sÿn geleÿt totter zee toe\welke holen als si in hē die vloede ontfangen. soe barnen si dē wint\welc wint als hÿ geruert wort vandē sulfer maect dā viere\wair af dz eē grote roke plecht totter eerdē te comen eñ wt te brekē. als ÿsido. seit Eñ oec seitmen dat in desen berge figuren openbaren ende daer werdē dicwil vandē lantludē die daer bi wonen eñ wanderen iāmerlike stemmen gehoort die carmen eñ criemē ellendelic\waer af dat veel lude wanen eñ oec voirwair meÿnen dz die berch een stede is daer die sielē gepÿnt werden twelc ic nochtās niet en volghe noch en geloue\mar sinte greg. maecter eē gewach af vā desen ī dÿalogo.

Dat xi. ca vanden berch esau

Mons esau eñ mons seÿr is eē dic in desen berch is die berch ÿdumea vā edom genoemt dat is vā esau ÿsacs soē\die de stat eerste maecte als iero. seit ouer abdÿam\ wāt esau is seÿr eñ edom genoēt. dair af seit die glose ouer deutrono. ÿ. seÿr is een berch int lant vā edom dair esau in woende int lant van gebalonna daer torrens eerst woende\ dē welken codorla homor doot sloech genesi. xiiÿ. Eñ dese berch nam dē naem vandē harigen eñ dē rugen esau In desen berch plagen vreselike eñ lelike lude te wonē oft giganten geweest hadden\als die glose seÿt ouer deutronomÿ. ÿ. Eñ doe die verdreuen waren doe woenden daer esaus kinder alsme seit deutronomÿ. ÿ. Item die geberchtē vā edom sÿn alte sonderlinge hoech dat si schinē die wolken te raken in sommighē steden. Het sÿn gegroefde eñ holle berghen die volle heÿmeliker hollē sÿn\als de glose seÿt ouer abdÿam daer die lude des somers in wonen omd̄ hettē wil.

Dz xÿ. ca vanden berch effraÿm.

Mons effraÿm wert specialic gheheÿten die berch int gheslacht vā effraÿm\ inden welkē iosue

numus soen die possessi dat is die beñt
tinge nam. alst opēbaert iosue xix. in
welker possessien hi een stat tymerde
eñ woēde daer in dese berch was die
vruchtbaerste eñ die edelste vā crudē
eñ van allen dingen in alle dz lant eñ
was die hoechste eñ die gesondste vā
puurre luchten eñ daer om wast een
bequaē stede ō datter ihūs die iosue
genoemt was in woenen woude Itē
indē seluen berge aen die noert zyde
des berchs leit iosue begrauē als ge
seit wort iosue xxiiij. Het was oec een
berch die na bi lach sichē twelc eē stat
des toeverlaets was mit sinen ondsa
ten inden berch vā ephraym alst open
baert iosue xx. daer iosephs benen ge-
grauen syn alsmen seit iosue vltio Itē
inden seluen berch lepde iosue die cul
tren eñ die materasthē vā steen of vā
lepen daer hi die kinder vā israhel in
der woestinē mede besneet. als Ida.
seit ouer iosue c.xx. Item indē berch
van ephraym woende delbora die pro
phetisse eñ sat onder eē palme die welc
was tusschen bethel eñ cama alst opē
baert iudi.iiij.c. Dese berch ephraym.
had veel zydel bergen eñ dallen: wāt
alle sy gesellscap was seer berchatich
eñ in veel stedē boschich alst opēbairt
iosue xvij.c. Item inden seluen berch
syn doot geslagen die princē madyā.
oreb eñ zeb. Der welker hoefden tot
gedeon ouer die iordanē die vloet ge
haelt syn. alst openbaert iudic.vij.c.
Item in ramatha des berchs vā ef-
fraim was samuel die ppheet ghebo
ren. i.x.i. eñ aldaer bekeert want van
hē inden seluē berch was saul eerst in
enen coninc in vngeert of gewiet alst
scynt i ix. x.x.c.i. indē seluē berge was
samuel doot eñ begrauē. i.x xxv.x.

Dat xiij ca. vanden berch phalga.

Dhalga is alte groten berch eñ
heeft veel zydel bergē als su
balimē eñ velu die welc cleyn berghe
syn daer mopses op clam op dz hi die
epndē des lants vā beloftē sien soude
eer dat hi storue eñ op dz hi in die val
lepe des seluē berchs inder wilōnissē
gegheuē mocht werdē den graue mo
abs. alst opēbaert nume. xxvij: eñ deu
tronomy ultio. Itē dese berch was in
dē epnden vandē moabiten eñ vandē
amoniten eñ scept hair lant vandē lan
de amorreox twelc na bezaten ruben
eñ gad eñ half tgeslacht van manasse
alst openbaert deutronomy. iij. Item
die wortelen vā desen berge rakē die
rode zee dat die soutste zee is. alst ge
seit wort deutronomy. xij. alsoe wel in
den texte als inder glozen. want dese
bergen deplen tlant daer die moabitē
in woenden eñ die amonitē vandē lan
de twelc die pstraheliten namen indē be
sittige wāt al tontē hoefde des berchs
was mopses gecomen. eñ allo wt diē
bescouwede hi al tlant vā beloften eñ
aldair is hi doot eñ indie vallepe des
seluen berchs daer die campen eñ wil
dernisse van moab warē daer is hi be-
grauen. eñ noch huden ōbozgen. Itē
op desen berge phalga clam balaam
ariolus op mit balaac den coninc der
moabitē ō dat hi tvolc vā pstrahel sou
de ymaledien. wes maledicti die here
ōkeerde in eenre benedictien. alst ghe
seit wort numeri xxiij. vten welkē opē
bairt dat. dat die berch der scepdinge
was: want hi scept die epndē der goe-
der vanden epnden ende vandē palen
der quad Itē het is die berch der be-

nedictiē\want daer af gaf die here dē
volc vā israhel die benedixi ouermits
balaam den propheet. Itē het is die
berch der bescouwinge\wāt moyses
daer af sach die eyndē des lants d̄ be
loften van desen berge seit ieroni⁹ int
bouc vandē namen der stedē\Abyrim
is een berch indē welkē moyses doot
is int lant vā moab tegen ihericho int
ouerste vā phasga\vanden welkē alle
tlant al om phasga genoēt wort ende
wort getoent den toenres vā libidia.
vā mesebon dat also veel is als nebo

Dat xiiij.ca.vandē berch segor

Segor is eē berch vā moabitē eñ
is een deel des berchs phasga.
optē welkē balaac nam balaam dz hi
ysrahel d̄maledie soude numeri xxiij.
also seit ieronim⁹ int voirscreuē boec.

Dat xv.ca.vanden berch galaad.

Galaad is eē berch dair iacop toe
quā des seuendē dachs vā cha-
naam doe labā vloe Itē die selue seit
dat hi gecoppelt is after andē rugge
phenicis eñ van arabyē mittē bergen
van lybaen eñ strect ouer die iordaen
int lāt dz wilneer was seō des conics
amorreoꝝ. Eñ daer na vielt it lot vā
rubē eñ vā gad eñ vanden haluen ge
slachte vā manasse in welken berge is
eē stat getymert die oec also hiet van
galaad machi⁹ soen filio manasse Itē
dese berch is die edelste van hē allen
wāt het is eē berch dairmen beestē op
weyden mach eñ vet te maken/ ende
draecht veel coerns eñ heeft goede
fonteynen\het is eē berch der medici
nen wāt daer wassen veel goeder cru
de alrehande zeren eñ siectē mede te
genesen\als gheseit wort ieremie ix.
wat wonders en is in galaad nz\Het
is eē berch der sekerheit eñ der soeni
ge\wāt iacop is daer v̄sekert eñ ver-
soent mit laban.alst opēbaert genesis
xxxi.het is een berch d̄ tuychenis alst
daer opēbaert\het is eē berch des ge
wins eñ der comenscap\wāt die coep
lude plagen dair haer comāscappē te
soekē om alrehande goede speciē\alst
openbaert genisi.xxxvij.si saghen die
coeplude comē vā galaad draghende
welrukēde speciē tot op egiptē waert

Dz xvi.ca. vandē berch garizim

Garizim als ieronim⁹ seyt is een
berch bi iherecho daer die ber
ch ebal bi leyt\ende siet garisim ouer
dwers an In desē tweē bergen plach
men die benedixien eñ die maledixiē
dē volc te geuen dat int lant vā belof
ten ghīc op dat die minres der ewen
gebrocht mochten werdē tottē godē
ouermits der benedixē\eñ dz die ghe
ne die de x.gebode niet en hildē ver-
uert soudē werdē ouermits die male
dixie Itē ī garisim vi. die edelste ghe
slachten mittē priesters plagen die be
nedixiē te beroepen\eñ dair ō en doet
mens nv nz om dat die berch in wer-
dicheidē gehouden soude werdē van
den nacomelingen eñ dat hi geoeffēt
soude werden om offerhande dair te
doen eñ dz wair ongeloue wair af dz
tusschē dē iodē eñ dē samaritanē was
een sceldinge vander stede der aenbe
dinge wāt die samaritanē meyndē dz
galaad die bequaēste stat was ō an te
bedē eñ bequamer dā iherusalē die io
dē meyndē cōtrari alst opēbaert in io.
iiij.also wel indē text als inder glosen

Dat xvij.ca.vandē berch gelboe

Gelboe syn geberchtē als ieroni.
m⁹ seit d̄ vremder lude vij. milē

indē welkē een grote stege leit diemē
gelbotes noēt In desen berge v̄voer
saul mit ionathas sinē soē eñ viel voir
den philistiē vā ysrahel alst openbairt
.i.ꝛ.vltio Tegen die welke dauid grā
was eñ vermaleditse omdē val sijns
volcs eñ also hise v̄maledide v̄keerde
hise in droecheydē eñ in onvruchtbair
heidē/als die glose seit opt eerst bouc
.ij.ꝛ.c.i Itē die bergē vā gelboe warē
erst vruchtbair voir die malediccie die
welc na mit allē verderft sijn wāt het
en reghent daer nymmermeer.

¶ Dat xviij.ca.vandē berch golgata.

Golgata als ieronimꝰ seit is een
berch vā caluariē indē welkē on
se behouder gecruust was ō die salich
heit der menschē eñ tot hudē toe wor
det getoēt in helyas tē noerdē lande
des berchs vā syō/eñ hi wort geheitē
die stede vā caluarien/als ysidorꝰ seit
wāt daer plachmē die hoefde der ver
doemder lude te settē eñ te brengen.

¶ Dat xix.ca.vanden berch gaas.

Gaas is een berch indē berch vā
effrayn inder possessien vā iosue
nums soē daer hi doot was iosue end̄
begrauen an die noert side des seluē
berchs alst openbaert int boeke vā io
sue int leste capittel wes graft geopē
baert wort ī die voirscreuen stede tot
desen daghe toe.als ieronimꝰ seit int
voerscreuen boeke vanden namen

¶ Dat xx.ca.vandē berch elpheton

Mons elpheton is eē cleyn berch
ken int geslacht vā iuda teghē
tnoerdē in xx.milen vā helyas dair eē
groot dorp is datmē effrata heet als
ieronimns seit

¶ Dat xxi.ca.vandē berch vā ysrahel

Montes ysrahel dz heetē gemeyn
liken berge vā alle dē lande der
beloftē sijn si ouer der iordanē of dair
binnen eñ dicwil werdē si ghenomen
voer tlant der x.geslachten dat berch
achtich was sond̄linge int lāt vā dan
eñ van effraym eñ regneerde eerst in
samarien ouer x. geslachtē als die sel
ue ieronimꝰ seit li.iij.ꝛ.xij: Dese ghe-
berchten waren seer weydelic vrucht
baer eñ vol vruchtē als vā oliuen vā
amādelen eñ van goedē crudē die ter
medecinen nut sijn eñ vol vā speciē eñ
vā wel rukende crudē als ysidorꝰ seit
li.xiiij:c.iij. Samaria is een lant vā pa
lestinen eñ heeft sinen naem genomē
vā eenrehāde poertē of stedekē twelc
wilneer eē coninclike stat was in ysra
die nv van augusto sebastia gehieten
wort dit lāt is vast by iudeen eñ is hē
ghelijc inder natueren wāt het is rijc
van minigerhande rijcheyden si heb-
ben goet coerenlant goede fonteynē
ende ander wateren eñ veel balsams
wair af dz die iodē nad̄ graciē der ele
mentē dit lāt ordelde dattet vloyede
vā honich eñ van melke ō des wil dz
in diē geberchten scapē beesten eñ an
der quicke sonder getal warē eñ wor-
den daer geweydt eñ daer waren oec
byen die honich maectē sonder getal
want si worden daer ghevuedt vand̄
groter sueticheit der goeder crudē eñ
d̄ bloemē eñ alle coerne eñ alle vruch
tē om die grote getēperheit d̄ luchtē
worden haestelikē ripe in diē geberch
ten Itē mē groef dair oec gout eñ sul
uer eñ alle and̄ geslechtē vā metallen
deutrono. viij. Itē daer quamē fōtey
nen eñ riuierē van bouen vtē aderē d̄

berghen Eñ men maecte inden geber
chten die vaste slote diemen visieren
mocht om tlant mede te bescuddē\eñ
dair warē wilde beesten als tygris\le
wē berē vā alre manierē in diē bosschē

Dz xxij.ca.vandē bergē yperborey

Yperborey montes dat sijn ber
gen vā sychya dair om datter
die noerdē wint ouer blaest eñ waeyt
als ysidor⁹ seit\die landē van sychien
sij veel rijc\eñ nochtās so sij dair meer
diemē nz en bewoēt Itē die geberch
ten hebbē veel gesteints eñ gouds in
hē\eñ daer in dien geberchtē sijn veel
griffoens eñ seldē comē die menschē
daer omder griffoenen wil daer vint
men marauden die best diemē vint eñ
cristal dat puerste datmē weet\ eñ die
bosschen sijn daer zeer zerp eñ scerp
doer te comē vandē quadē wildē bees
ten\als vandē pantherē\lupaerdē eñ
vandē dieren diemē tygris noemt\eñ
men vinter honde die also groot eñ al
so starc sijn dat si stieren eñ lewē v̄win
nen eñ sonderlinghen in albania eñ in
hircania die alle onder sychyen horē.
die welke berchachtich sijn eñ venijn

Dz xxiij.ca.vandē berch vā carmelē

Carmel⁹ is eē berch in iudeen
lāt in die welc is eē stat diemē
carmela noemt\eñ dair is tweerhāde
carmelus die eē is int ouerste deel te
gen tsudē inden welken dat nabal die
cuddē gevreest soude hebben.i.R.xxi.
die ander carmel⁹ is int laechste deel
der aerdē eñ siet die zee aen\eñ beyde
sijn si vruchtbaer eñ drachtich vā coer
ne eñ van anderen vruchten

Dz xxiiij.ca.vandē berch vā libani.

Mons libani is die berch phe
nicis eñ is alte sondlingē hoech wes
berchs die prophetē gedacht hebbē.
hi is liban⁹ gheheten vandē wieroec
als ysi. seyt. die welc daer vergadert
wordt\wes vorste deel dat ten oesten
waert siet\liban⁹ heyt als ysi. seit liba
nus dz is also veel te seggen als wit
tichz wāt altoes is die berch dair wit
wāt hi is winters eñ des somers vol
snees eñ het en sal nymermeer so seer
smeltē men sal ymer altoes wat vindē
Item liban⁹ is tbegin eñ opganc der
fonteynē eñ der riuierē van sijnre wor
tel.als ieronim⁹ seit\daer gaē op twe
fonteynen. als ior. eñ dan\eñ als die
twe te samē v̄gadert sijn makē iordan
liban⁹ is een berch vā alte goedē rue
ke wāt daer wassē crude op vā goedē
roeke\eñ daer wassen bomen dair die
wieroec wt loept eñ die medici noe-
ment olibanū\als ieronim⁹ seit Item
in desen berghe sijn veel goeder wey
dē vā graze eñ van crudē daermē die
beestē vet in maect eñ diemē inden tē
pel te offeren plach Itē rabanus sey
de dat dese berch ghīc bouē allē ande
ren berghē\eñ plach dē scipludē eē tei
ken te wesen dat si wistē in wat hauen
dat si royen soudē Itē het is eē berch
dair gheen ghebrec van water wesen
en mach ō dz hi also veel aderē heeft
daer die fonteynen wt comē Itē het
is eē berch der sekerhz\wāt wat daer
op rust daer en mach gheē venijn op
comē om sijnre goeder crudē wil.wāt
die ceder bomē die dair wassē v̄iagen
alle venij mit horē roke.als ieronim⁹
seit Itē het is eē berch der scoenheit
eñ der sueticheit. wāt die suete lucht
der bomen eñ der cruden eñ oec de

fonteynen eñ der vogelen Itē het is eē berch der gesontheit wāt daer wassen alrehande crude vā medicinē op tegen alle siechtē Itē het is eē berch der bliscappen eñ der vrolicheit. wāt dair wassen die beste wÿn diemē drincken mach eñ sondlinghe wÿne die dē mensch blide maken Item hÿ is een berch der eren eñ der waerdicheden. want onder alle die ander berghē vā arabien. phenicis eñ van siryen hout. libanus die principaetscap. als inder hoecheit inder vruchtbaerheit. inder sueticheit inder lusticheit eñ oec inder ghesontheit der luchten. dit seit ieronim⁹ iosephus eñ oec iohannicius

¶ Dat xxv. ca. vanden berch moria.

Moria is eē berch in iherusalem daer salomons tēpel getÿmert is als gheseit wordt. n. para. m. desen berch coft dauid oec vā ortina iebuseo ō ses hondt syclen vā finen goude. op dat hi dair ī dē here een outaer tÿmeren soude In desen berch offerde dauid dē here eñ hi bat eñ die here hoorde hē vanden hemel int viere optē outaer der offerhāde Itē in desē berch offerde abraham een offerhāde voir ysaac den welken die here geboet al daer geoffert te werdē. genesÿ. xxiij. dair die glose seit op dz woert gāc int lant des visioēs eñ offer dinē soen op eē vanden bergen. die hebreusche segghē desen berch die berch te wesen in dē welken na die tēpel gemaect is in iebuseus hofstat indē berch vā muria die welc daer ō vlichten die geheiten wort\wāt dair in is tbedehuus gods eñ die ewe eñ die gheest die dē ꝓpheten in blaest eñ leert die lude de waerheit\hier toe heuet geseit ieronimus mē geloeft dz iacob in die selue stede sliepe eñ sach in sinen visioen hoe dat die enghelē die lederē neder clōmen: alst opēbaert genisi: xxviij: dair die glose seit ouer dz dit en is anders nz dan thuus gods ꝛce: Hier wort geseit dat hi dē tēpel voirsach eñ die oefeninge gods aldaer toecomēde was\dese stede was eē berchskē ter siden af vandē berch vā syon daer dauids toern nae getÿmert\ was wair af dz vtē voirscꝝ openbaert dz die berch moria was eē berch des visioēs eñ der vtellinge eñ was een berch des offers eñ der bedinge eñ was een berch der ꝓpheciē eñ der leringe eñ een berch der vlichtinge\eñ een berch dair die enghelen wandden\ eñ een berch der godliker opēbaringe eñ was oec een berch der ontfermherticheit eñ der suueringe

¶ Dat xxvi ca. vanden berch mebo

Mebo is eē berch int lant vā moab int vorstevā phasga tegen iericho\vā desen berch sach moyses dz lant vā beloftē eñ daer is hi doot nae diē dz hi tlāt bescouwet had als iero. seyt eñ het openbaert inder historien numeri. xxvij. ꝛ ce.

¶ Dat xxvij. ca. vandē berch hermon.

Mons hermon is eē berch indē vterstē eÿdē des lāds vā edom in welke berch aaron doot is als die here geboet int tsestichste iaer nadien dz hi van egipten ghegaen is doe hi oudt was .c. eñ xxxiij. iaer en was die dertichste woningge daer die kinder van ysrahel bleuen na dien dat si van egipten ghinghē. als gheseit wort. li. iiij. exodi. x. die si die castelē vā cades

ruerden vonden ſi den berch hermon die welc is in die vterſte eynden des lants In deſen berch ontfinc elyazar aarons ſoen\ eerſt die principaetſcap vander prieſterſcap

Dat xxviij.ca. vanden berch vā oliueten.

Mons olineti is eē berch in iudeen bi iheruſalem alſoe geheeten om datter alſo veel oliuē waſſen\die welc in dien berch oueruloeyē eñ daer om wort hi vā ſinte auguſtijn ouer iohanne geheetē berch des criſmen\ eñ des oliſels\ ende berch des luchs\ eñ berch der vetticheit eñ der vuedinge eñ berch der meyſterien eñ der geneſinghe Ende dit is daer om wanter alſoe veel oliuen waſſen wes vucht ſmerich eñ genuechlic is\wāt als yſidor? ſeit die olye vā oliuē ſtaet op vter bitterheit der wortelē in voeder des lichts in medicijn der wondē eñ in zadinghe des gheens die hongherich is Indē voete van deſen berghe vlopt een rpuier die men heet torres edron tuſſchē wes oeuer eñ berch was een hof daer die here dicwijl in ghinc om ſijn ghebet te doen\ eñ om dat hi daer ruſten woude wāt hi dair in dīē hof eerſt gheuangen was welc hof geſſemani genoemt was\als geſept wort iohannis xix. want daer als inden voete des berchs bi torrens cedron was wplneer eē dorpken dz geſſemani hiet\wes houen in dien tiden noch daer waren\ als auguſtin? ſept. Eñ die ſtede der houē plach die here te oeffenen van ghewoenten Itē deſe berch ſtōt aen die oeſt zyde des tēpels Eñ daer om wort hi vroech verlicht als die ſon op ghinc\ ende des auonds\ eñ des nachts wort hy verlicht vander clairheit die weder blinckende was vanden lichten des tempels Eñ dair om hiet hi billikē berch des lichts want hi wert verlicht van den hemel eñ vanden tempel eñ oec daer om dat hi alſoe veel olien in hē had\als auguſtin? ſeit In deſē berch was eenrehande dorpkē dat bethfage hiet dat der prieſterē was\in wes ſide des berchs was een ſtat die bethania hiet\welke ſtadt marthen toe behoerde eñ lazarus eñ marien als die gloſe ſeit ouer matheo xxi.c. van deſen berghe clam die here tottē hemelen\eñ opten ſeluē berch ſal hi opē baren ten oerdel alſt opēbaert actuū ꝓmo alſo wel inder letterē als inder gloſen In deſen berch tymmerde ſalomon kerken eñ bedehuſen. alſt opē baert. ij. xx. Eñ dair om hiet hi berch der olinen eñ berch der ſuueringe eñ berch des toerns iij. x. xxij. c. wāt in dien afgoden vertoernde ſalomon ſinen god ꝛce.

Dat xxix ca. vanden berch olimp?.

Olimpus is een berch van macedonien eñ is alte hoghe alſo datmen die wolkē daer onder ſiet als virgilius ſeit Olimpus ghinc boven den wolkē\ deſe berch ſcheydt macedonien van trachia\ wāt deſe berch is alſo hoech dz hi alle onweder der luchten bouen gaet Item die philoſophen plaghen daer op te climmē om dat ſi die lopen eñ die gheleghētheit der ſterren weten ſouden eñ ſien Eñ ſi en mochten daer niet leuen ten waer dat ſi ſpongien vol waters mit

hem namē eñ also ouermits die aen-
treckinghe des waters macten sy die
lucht bequamer eñ dicker als die meis
ter vander hystorien sept

Dat xxx .ca. vandē berch vā oreb

Oreb is een berch int lāt madyan
als Jeronimus sept by arabiē in
der woestinē den welken toe gevoeht
wordt die woestijn der heydē twelc pha
ran hyet . Eñ oreb eñ sy sijn een dinck.
als iero . sept Jn desē berch sach moy
ses veel visioenen alst opēbaert Exodi
xix. daer hy sach den haghe doerē bar
nen eñ niet övernen eñ daer hoerde hi
god tegē hē sprekende eñ veel ghebie
dende alsmē na segghē sal vādē berch
van synay

Dat xxxi. ca. vanden berch gualus.

Mons gualus is in thessalien als
plydorus sept by boecia welcke
berch twe scepdelen heeft of sy inden
hemel gheheuen waren indē welken
wijlneer appollo eñ liber bacus gheoe
kent worden Eñ dat was by auētuerē
om die lustichеit wil vāder stat eñ om
der winē wil eñ om datter also sonderlin
ghe veel wijns wiesse

Dat xxxij . ca. vandē berghe vā rijpen

Riphei mōtes dat sijn hoghe clip
pen int hoeft vā germanien als
plidor? seit die welc daer om also hyet
tē ō dattet daer altoes also seer stormt
eñ wayt \ in desen clippē is veel snees
eñ grote wolken eñ beginselē van son
tepnen eñ vā grote rpuieren . Eñ daer
sijn veel wilder beestē eñ menigherhā
de voghelē wāt daer is eērehāde ghe
slacht vā voghelen der welker vluege
lē des nachs schoē lichtē als plido. seit

Dat xxxiij ca. van hoghe steēroetsen

Rypes dat sijn hoghe steenroetsē
dicht eñ starck vā ghebercht die
bouē die hoecheit der ander berghen
ghaē die altoes ōtsaen die hortinghe
der tēpeestē eñ des ōweders vā reghē
eñ vāsnee waer af dat die steēroetsē vā
node dicht eñ starc welē moetē eñ hart
werdē Eñ al is dat sake dat die steen-
roetsen seer starcke eñ vast vā butē sijn
nochtās hebbē si vā binnē wat opēs eñ
morwes waer af dat die humorē ende
die nattichеidē die daer vergadert sijn
breken onderwilen wt totten hoefden
der kontepnē. Jtē die windē gaen dic
wijl tottē holen vā diē berghē in ende
makē eertbeuinge waer af dat die steē
roetsen somwilen scoerē eñ vallē Jnde
sen steenroetsen pleghē die aernē ende
ghieren te wonē Eñ sy weētaē oec die
clallinghe vāder zee Eñ men maecter
vaste slotē eñ borghē op \ eñ ander holē
daermē die enghe repassen of övaert
die neuelē eñ die wolkē lopē om dese
roetsē eñ des morghens als die sonne
op trect so gaē die radiē der sonnē eerst
in hē . Eñ menigherhāde wilde beestē
wanderē in desē roetsē eñ men trecter
dicwijl gout eñ ziluer wt eñ ander me
talen Ende oec menigherley duerbar
ghesteenten

Dat xxxiij ca. vanden berch sephora

Sephora is een berch van orienten
in iudeen als ieronim? seit biden
welkē woēden lethans sonē eñ hēbres
kinder of sonē die welke iosephus cot
te daer na binnē drie iaren quam hyper-
cora tot eē stede die classes salomonis
hiet mit veel maersterien vā desē lāde
bider zee daer plaghē si gout eñ siluer
guldē lakē eñ andre laken eñ tāden vā

den olifant te brengē alst openbaert. iij
regū .x. ca.

Dat xxxv. ca. vanden berch segor

Segor is een cleyn berch die welck
bala heet als iero. seyt Indē welc
ken een stat getimmert was die verlost
was om loths bede daer wijn van balsē
wast in een teyken der eerster drachtelic
heyt ende daer wassen appelē van pal-
mē eñ cleeft an die dode zee Ende daer
na was daer ingeset die hulpe d̄ romey
nen daer of seyt ysidorus .xv. c. als die
glose seyt Ende wardt vitula genoemt
die dwingende is of bijndende om die
lustelicheyt want vitula wart tweewarf
gheslagen van wes aerdbeuinge si viel
die starc gebleuen soude hebbē hadt sa
ke geweest dat si nader v̄lossinge nz ge-
sondicht en had

Dat .xxxvi. ca. vanden berch synay.

Synay is een berch wes deel is o-
reb eñ is in arabyen in die prouin
cie van madiam van desen berch seyt io
sephus .iij. li. ij. der outheyden Syna
is hoge ende totter voedinge edel ende
draecht alte veel goeder cruyden want
het was een meyninge vanden luyden
dat god daer woende ende daer om en
placher int eerst niement scapen te hoe
den want die harderen en dochten niet
eens daerwaerts te wanderē mit hoer-
scapē Eñ doe moyses desē berch maec-
te doe sach hij den hagedoern barnē eñ
dat hij alle sijn groenicheyt eñ sijn bloe
men noch hadde eñ dat sijn telgen die
noch vruchtbaer waren al wast dattet
die vlāme also starck ouerliep waer om
dat die here van dien viere tot moyses
sprack Itē aldaer .li. iij Moyses clam
op in sina twelc een seer hoge berch is
die hoechste in die lande ende om die
hoechte sijnregroetheit eñ om de lanc-
heyt der hueuelen eñ der roetzen so en
mochten die lviden daer niet op comen
eñ daer om meynden si datter god op
woende Item die hebreuschee setten
hoer tabernaculen biden wortelen van
desen berch Eñ daer verdiēden sij god
int viere te sien ende inder wolcken eñ
hoerdē hem selue spreken Itē hy wort
geheyten berch van syna berch d̄ god
licker woninge berch der ēgelicker oe
feninge berch des lichts eñ dar onste
kinge berch der wolcken eñ d̄ duyster-
heit berch des regens eñ des douwes
berch der weydē eñ der zadingē berch
der wijsheyt ende der leringe wāt die
heer leerde moyses denpropheet in diē
berch eñ gaf hem de wet eñ ewe Ende
hy is eē berch der rechtuaerdicheit eñ
der dreyghinge wāt hy brenct den ge
nen vrese eñ anxt in dien aensien Ende
hy is eē berch des blixems eñ des we
derlichtens eñ is een berch der bazuy
nen eñ des tuytens ende is een berch
der vrienscappen eñ der sekerheyt wāt
ouermits der ewen so bracht hy tuolck
aldaer te samen mit eenre ewyger seke
ringe eñ is een berch der zuyuerheyt-
eñ der puerheit eñ hy is een berch der
blijscap eñ der vrolicheyt want daer ē
mocht nyemant totten berghe comen
of gaen dan die gene die zuyuer ende
reyn waren van lichaem eñ vā gedach
ten Eñ die gene die oec zuyuer waren
die atē eñ drōckē mit blijsappē voer dē
heer eñ het is een berch d̄ ontfarm har
ticheyt eñ der goedertierenheit Ende
hy is een berch der offerhande eñ der
bedinge want daer offerdē si den heer

eñ ouermits bedighe\ eñ biddinge vã
moyses so hoerdẽ die lude dat hẽ god
ghenadich was ende dede horen wil

Dat xxxvij ca. vanden berch vã syon

Syon is een berch in iherusalẽ op
wes scheydel of ouerste was da
uids toern geset om die versieringhe
ende beschermenis vãder stadt Ende
in die eẽ zijde des berchs vã syon was
die tempel also maer als midden tuss-
chen den toern ende de nederste stadt
om dat hij den tempel mittẽ toern sou
de die stadt bescudden Ende daer om
heyt die scrift ierusalem dicwijle doch
ter van syon want ghelijckerwijs dat
die dochter bescudt wordt vã der moe
der ende wordt der moeder onderge-
daen also was die nederste stat dẽ tem
pel ende den toern onder ghedaẽ Itẽ
die berch syon was so edel ende alsoe
groet van naem onder die ãder bergẽ
dat niet alleen de stadt van ierusalem
noch oec die stadt van iudeen maer oec
alle die ghemene kerck also wel van-
den iodẽ als vanden heyden ende vã
anderen volck datter vergadert was
inden propheten dicwijl vã den berch
syon ghenoemt was Item die berch
vã syon was eẽ berch vã groter hoech
ten ende van groter starcten ende vas-
ticheden Ende was een berch van vol
heydẽ eñ der drachtelicheyt van gro-
ter schoenheyt ende van ghenoechlic
heyt ende van groter betrouwinge -
ende sekerheyt ende vã goter rijcheyt
ende was een berch der blijschappen
ende der rechtuaerdicheyt ende was
eẽ berch der leringhe eñ der wijsinge
als gescreuẽ is vã syon die ewe sal wt
gaẽ die berch d̃ ꝓpheciẽ eñ d̃ v̄tellinge

Dat xxxviij ca. vanden berch selmon

Selmõ is een berch indẽ geslacht
vã effraÿ bider buertẽ des ghe-
slachts vã manasses indẽ welkẽ abime
lach clã doe hi scermde tegẽ die ficatu
mitẽ als iero. seit. Et is een bereh die
dicht vã bomẽ staet eñ zeer vol dz hi al
dõcker is waer om dat selmõ schim of
dõckerheit genoẽt wordt Eñ is oec eẽ
berch die nat is vã wateren eñ vet \ eñ
goet vã weydẽ als gheseyt wordt indẽ
souter Et nix de albata in selmon.

Dat xxxix ca. vanden berch van sophin

Sophi is eẽ berch it gheslacht vã
effraÿ in eẽ stede vã ãnathẽ daer
samuel af geborẽ was als iero. seit Et
was een stede int hoge ghelegẽ drach
tich eñ grafich mit waterẽ genet ende
scoẽ eñ ghenochelic vã bomẽ Itẽ sarõ
vãdẽ welkẽ gheseit wort ysaie xxxvi is
een berch tuschen dẽ berch thabor eñ
twater vã tiberiadis waer om dz noch
hudẽ des daechs alle dat lant sarona
hiet als yeronim⁹ seit \ eñ alle dat lant
vã cesaria palestina. totten poortkẽ vã
ioppa hiet sarona bi desẽ berch sijn die
cãpẽ int velt alte sonderlinghe vast als
die glose seyt ouer ysaias xxxiij eñ si sij
zeer hequaem eñ genoechelic vã corẽ
ende van bomen

Dat. xl. ca. vã den berch seron

Mons seron vãden welcken geseit
wort deutronomij. iiij. c. eñ is
eẽ deel des berchs galaad. die wt ghe
strect wort byder wildernissen al tot o-
uer de iordaen daer seon de coninc van
amorren woende eñ viel int lot vã ru-
bẽ eñ vã gad eñ vã half dẽ geslacht vã
manasses als iero. seyt ouer ieremias
xlv. aldaer eñ galaad op climẽ ꝛce. soe

ke bouē vanden berch van galaad
Dat xli.ca. vanden berch semoron.

SEmoron is een berch vāden wel
ken gheseit wordt.ij.paralis xiij
eñ is eē berch indē welkē nv sebaste is
daer die reliquiē dz sijn die heylichdō-
mē vā sinte iohan baptist rustē als iero
seyt indē welkē berge eerst samaria ge
tymmert is eñ alle tlant is na samaria
ghehietē Itē dese stat was alte sonder-
linghe starck om des berchs wil eñ die
quaet te winnē was wāt die coninghē
vā assiriē haddēse drie iaer lanc belegē
eñ deden daer grote cost ende menich
vechtē eñ si warē doe na vā hōgher ge
storuē die daer butē warē als iero. seit
eñ iosue en hadder oec nz gewōnē ghe
hadt haddē die ghene die daer in woē
dē god vā ysrahel nz toernich gemaect
eñ dz si vast betrouwē in hē gehad had
dē eñ en haddē sijn ewe ingeenre wijs
achter gelatē Itē die proprieteitē van
desē berge soecke bouē vādē bergen vā
ysrahel Dat xlij.ca vāden berch seir

MOns seir is een berch vādē welc-
ken dicwijl inder scrifturē mency
ghemaect werdt eñ is dat selfde dat-
die berch edō is daer bouē ghenoech
af gheseit is soect vādē berch edom of
esau eñ was eē derdēdeel mijre dā esau
Dat xliij ca.vanden berch van thabor

Thabor is een berch midzē inden
cāp als iero.seyt ouer iere.c.xxvi
Eñ is een berch vā wōderliker rōtheit
eñ hoecht eñ is x. milē verre vā dyoce
sarea tē oestē waert Eñ was i die ghebu
erte vā sabulō ysacar eñ vā neptuli Itē
dit is dē ghemeenstē berch vā allē ber
ghē int lant vā beloftē ouermits sijnre
zueticheit eñ d drachticheit eñ om sijn
re starcheit eñ vasticheit Itē tcleye vā
diē berge is seer drachtich vā wijgaer
dē |eñ daer wassen veel oliuē eñ ander
goede bomē Eñ die lucht is daer goet
eñ ghesont eñ het douwet daer altoes
eñ daer valt soete reghē eñ ghetēpert
eñ die bomē bliuē daer winters eñ des
zomers groē eñ vruchtbaer ende daer
is alte soeten gheluut vā voghelen eñ
van menigherhande stemmē Eñ daer
sijn veel vogelaers die haer nettē daer
spreyen om die voghelen te vāghē als
ieronim⁹ seyt op die stede Osee iiij Itē
die teghēwoerdicheit des ghesontma
kers. die desen berch dicwijl plach te
erē maect desē berch bouē alle dinghē
priselic want in desen berch plach hi te
leren\eñ in desen berch vernachtede hi
ō sijn ghebet te doē in desē berch spijs-
de hy twolc |also wel mit gheesteliken
voeder als mit lichamelikē voeder of
spisen Itē int ouerste vā desen berghe
transfigureerde hy hem seluen voer si
nen iongheren dat is dat hy een ander
vorm an nam Eñ hi vertelde sinē iōge
ren in sinen lichaē die gracie der toeco
mender claerheyt
Dar xliij.ca.vāden berch zyph of dōc-
kere berch

Zyph is eē berch ongedaen eñ een
doncker berch indē welkē dauid
scoel doe hij vloe vā sauls aēsicht Eñ
is by carmela indē berch carmely indē
welckē nabal de carmelie wilneer woē
de de welcke was van calefs geslacht
als.iero. seit die berch is zeer boscach
tih mit veel ōuruchtbaer bomē eñ stre
uelē beset eñ vol vā wilde dierē eñ ser-
pētē die daer indē holē leghē eñ daer
ō is hi goet in te sculē eñ is sorgelic v-

bi te lijden om der moerdenaers wille

Dat. xlv. ca. vā de heffinge der aerdē

Collis is een heffinge der aerden ouergaēde de slechticheyt eenre corter aerdē eñ en is niet reykende totter hoecheyt enichs berchs eñ is langer dan een berch eñ hoger dā die pleyn aerde eñ men macht hietē een hueuel of een berchskijn als dvynē sijn eñ men heet collis oec tumult⁹ dat is aerde die geheuē is of gedrontē als ysido. seyt wāt colles dat plaghen voetē vāden berghē te hyetē \wāt alsmē opten berghē ghaē wil so moetmē eerst op die colles dat is op die hoeuelen te gaen eer dat mē op die berghē comē can Eñ sy werden colles ghehietē van collēdo dat is vā oeffenē wāt sy mit minre arbeit geoeffent werdē dā die berghē Eñ sy sijn bat ter luchten gheset eñ ter sonnē dan die slechte aerde \eñ daer om werdē die vruchtē eer rijp in dien hueuelē \ dā int pleyn eñ sy werdē oec bat bedouwet eñ mit nat vāden hemel ouergotē dā dat pleyn lant Eñ daer om sijn die vruchtē die daer in wassen sijn soeter eñ smakeliker dā die indē slechtē lāde wassē Itē colles houdent middel tusschen tpleyn lant eñ den ghebercht. Eñ daer om is die lucht daer dicker eñ vetter dā īdē berghen \eñ ysser puerre ende subtijlre dan sy is inden valleyē Eñ sy ontfāghē puerre ende edelre influenciē \eñ inprētinghe vanden ouersten planeten dan die valleyen doē Ende daer om so sijn also wel die vruchten als die ander crudē inden berchskijns ghesonder dan in den valleyen Ende inden anderen delen des lāds \ als Constantin⁹ seyt Itē die hueuelen eñ die cleyne berchskijns ontfāgen eer die verlichtinhe der radienvāder sōnen dā die valleyē doen eñ wardē snelre genet eñ vucht vā dē wolken dan die valleyen eñ vandē berghē vallen oec die fonteyuē eñ bekē op dese hueuelē eñ vandē hueuelē voert tot dē pleynen landen

Dat xlvi. ca. van daelen

Vallis is eē dalle eñ is offi ghēde aerde neder ghedruct ende gheleghen midden tusschen den bergē als ysydorus seyt Item eē valleye is eē ōt fanc der wateren ende der fonteynen die neď comē vandē ryuierkijns waer of dat opēbaert dat die valleyen natghemaect werden vanden beecskijns die vten berghen lopen eñ werdē daer af drachtich eñ draghē menigherhande crudē graze ende boemkijns \ende werdē daer groen eñ scoen af Ende dese valeyen worden verdonkert vander op heffinghe der hogher berghen die daer om staen Itē indē valeyen wordt meerre brekinghe eñ toe lopinghe der radien vander sonnē dā inden berghen ende daer is meerre hettē. Ende daer om smelt dat snee eer īden valeyen dā inden berghen want daer en mach die wint niet vorderē als hi bouē doet van welker wtstortinghe die stedē omtrent nat ghemaect werden \als macrobius seyt waer af dat die valeyē warm doncker grof eñ waze mich gheoerdelt werdē ouermits experiēciē dats bi prouinghē wāt die ludē die indē valeyē wonē hebbē dicwijl zuuctē die heet eñ vucht sijn als cōstā. seyt. Itē die husen eñ die tymmeringhe die inden valeyen staen werdē min ghequetst \dā die hoech int ghebercht staen \vanden winden ende

vā anderē tēpeesten want die vallepē werden vanden berghen beſcermt Itē ariſtotiles ſeit dat totten vallepen oec vele vulniſſen loept eñ werden dar lan gher ghehoude n om die grokheit der luchten . Itē die vallepen werden eer doncker vā grouē eñ rokighē wazemē dā die berghē want die vallepen gaen dieper totten center der aerdē eñ ſp ſyn veel verder vandē hemel ende vāder luchten dan die berghen Itē indē val lepen vā menigherhande toe loep der wateren eñ liken eñ oec vuilniſſeu wer den die vule broken die men niet gaen en mach dicwȳl ȳgadert eñ mē mach het qualikē oȳ comē Itē vā oȳuloedic heit der humoren eñ der vuchtichеit wallen daer dicwȳl graſen lieſē eñ me nigherhande onvruchtbaer bomē als wȳlghē eñ deſer ghelȳc indē vallepen welc indē gheberchtē niet en gheſciet

Dat xlvij ca. van een pleyn

Campus dat is een camp of een pleyn ſlecht velt dat hoghe noch lage en is Eñ want onder den voeten ghe lȳc is ende effen ſo hȳetet cāpus want canos in grieх is gelȳc of effē in duit ſche Eñ cāpus is eē ſlecht pleyn ſtede die onghebouwet is eñ ongheeert mit ter ploech eñ dat niet vet ghemaect en is mit ſtrōt of mit meſſe mar twelc een ſlechte wāderinghe is van volc te peer de of te voete bȳ enigher ſtat geleghē eñ ghepaſt . Eñ is een ghemeen ſtede eñ opēbaer daer alle mā gaē mach die der ghemeētē toe gewȳſt is eñ die nie mans eygħen en is mer der oirbaerlic heyt alle menſchen toe gheordineert

Dat xlvij ca. van den acker

Acker dat is een acker ende hȳet daer om ager vā agendo dat is vā doē of van arbeyden wāt indē acker wordt ghearbeydt ende wat ghedaen als ȳſp dorus ſeyt li . xv. Item alle acker als varro ſeyt anter het is een zaetlant of mit bomen gheplāt of het is een wey de daer beeſten in gaē of een hof daer warmoes eñ ander crudē in ſtaen want die oude meyſters plaghen te ſegghē dat ager eē ghebouwet aerde was eñ rus was eē onghebouwede aerde als boſch eñ weyden daer beeſtē gaen die melc gheuē vā welkē woerde ruſticus coemt wāt twelc hoert dē volc toe dat inden velde woent Itē ȳſpdo. ſeyt dat ager is eē ſtede daer mē arbeit eñ ſwe tet wāt die acker ſal hȳ ghebouwet ſyn daer moet groten arbeyt toe | hȳ wort eerſt gheeert na gheſayt na gheegt eñ na gemayt eñ veel āder dinghē die mē hē doet hȳ wordt mit douwe eñ mit re ghen ouergotē eñ hȳ wordt om twȳnt mit riſē ende mit doernen des winters wordt hi beurorē des leintes wordt hi mittē couter te broken eñ des ſomers alſt corē af is ſo wert hȳ gebernt eñ in dē herſt wordt hi anȳweruē gheſnedē eñ ghebrokē mitter ploech waer af dz mē in hē altoes arbeydē moet ſal daer wat ghewins of gheluc of comen

Dat xlix . ca. van een hofſtede

Area dium dat is een gehuft ende is properlic eē ſtede daer een vader vā den gheſin woent eñ alle dinc beſorcht van datten acker nut ende oirberlic is of weſen mach.

Dat . l. ca . van woeſte ſteden.

Ratū dat is een beedinghe daer veel hoys eñ graſſ waſt eñ daer men niet veel arbeyts doen en darf dit

seyt ysidor⁹ dese beemdē hebben bekē
ende ander watergangh̄ by hem die
se altoes vucht ende groen houden eñ
is verchiert mit veel blomē eñ mit me
nigher ley crudē ende daer om plecht
men te segghen prata rident dat is die
beemden of die weyden lachen want
die bloemkens staen alte ghenoechli-
ken int aensten sy gheuen goeden roke
si hebben enē goeden smake want die
bykens zukender die zueticheit wt eñ
sy doen den beesten wel melc gheuen
sy ghenesen wonden. Ende sy gheuen
baet teghen menigherhande zyecten.

Dat li.ca van woeste steden

DEsertum dat is een stede die ver
woest is eñ daer nyemāt en woēt
noch en wandert als ysidor⁹ seyt Ende
dat gheualt onderwilē om dattet lant
daer ōtrēt ōvruchtbaer is of datter die
lucht al teonghetēpert is of datter ge
breck is vā water eñ vā fōteynē of om
datter die viandē al v̄deruē waer of dz
desertū is een stede die mē niet bouwē
en mach eñ die vol distels ende vol do
rens is eñ vol serpentē eñ and̄ venyns
is eñ is een woninghe vā wildē dieren
eñ vā quadē beestē | eñ d̄ moerdenaers
Eñ is mit allen woest want die weghē
en syn daer niet betreden.

Dat lij.ca.van een eenlicke plaetse der
heremyten

HEremus is eē eenlike stede daer
die heremitē pleghē te sittē daer gheē
lude en wāderē dā wilde dierē als le-
wen eñ ander dierē want daer wonē sy
sekerste vandē iaghers eñ vā anderen
stricken Eñ die wilde voghelkyns ma
kē daer zuetē sanck om dattet daer ge
nuechlic eñ dicht vā bomē is. Eñ noch
tans wonē daer sommels lude als van
enē huse of van tween nv hier nv daer
die grotē arbeyt doen indē boschē mit
houwē mit keruē mit menigherhande
dinghen als mit nettē die voghelen te
vanghē eñ mit stricken die wilde dierē
te gripē eñ mit deser ghelyc eñ si liden
daer oec dicwyl grote coude vā haghel
eñ vā snee eñ vā vorst Eñ die daer wo-
nē werden selden ghemoyet ten waer
vandē moerdenaers of vandē iaghers
ende daer om al ist verdrietelic alleē te
wesen het en is nochtās een stede des
ghemacs ende der rusten

Dat liij.ca. van een hol

ANtrum is gheseyt vā atro dat is
donker\ende is properlic een hol
daer wilde dierē in crupen als si enich
and̄ dinc vāghē of gripē willē dese ho-
lē syn des wīters warm eñ des somers
coudt eñ syn bequaē hoer ionghē in te
vuedē eñ in te hudē eñ si stinken eñ ru-
kē qualiken vanden zweten eñ vanden
pissen der dieren die daer in syn

Dat liiij.ca.van een cuyl

FOssa is een cuyl eñ is gheseyt vā
fodiēdo dat is van grauen daer
om dattet eerde is die mit arbeydē ge
grauen is eñ diep ghemaect ende hoe
dat die aerde aen dē cantē hogher butē
wt gheworpen wordt hoe dat die cuyl
midzen dieper werdt Ende hoe dat hi
dieper is hoe dat hi sorcheliker is daer
een yeghelic lichtelyc al vallēde ingaē
mocht ende nadē val en soude hy niet
lichtelyc daer weder wt comē als gre-
gorius seyt ende daer om seyt oec iero
nim⁹ ouer ezechiel xix.die lewe wordt
indē cuylē ghegrepē wāt als een cuyl
ghemaect is so setmē daer een scaep in

ok een gheepte benedē indē bodem ende als die lewe ok die wolk dz rupct so coēt hp daer toe eñ springt ghinder in nadē lape so is daer besidē een val ghemaect mit aerdē bedect die mē daer lichtelikē ouerwerpt mar si isser quaet weō ok te doē eñ bezidē dien cupl is noch een hol ghemaect dat een keupe is also datmē vāden enē cupl indē anderē comē mach Eñ als die lewe dā siet dat hi ten eerstē nz veō wt en mach wāt die kupl vluchs bouē ouerdect werdt so sorcht hp voer dē jagher eñ cruupt dan in dat anō hol eñ daer coemt hi in die knip daer hi niet wt en mach eñ so brenctmen minē lieuē heer ghinō voert getrost als ieronim? seit \ Item die culen ende die grauen sy oec nut wāt mē belcermter die stedē eñ die castelē mede datter die viāde niet in en moegē comen Eñ die läden werden daer mede gescheiden eñ ghedeplt dat elc mensch weet wat hem toe hoert Eñ men maect oec culen eñ slotē daermen menigherhande villchē in vuedt i welken culen men onderwilē versch water laet lopē op dat die villchen niet sterue en sullen Item die alre beste vestige is een graue die läc eñ wpt is eñ diep mit hogē cantē daermē mit ghenē scepē in en mach eñ daer maer een brugge ouer en gaet als iheronimus seit

Dat .lv. ca. van een spelunck

Spelūca dat is eē diep gat ōō die eerde als die coelhouwers heb ben eñ maecken eñ die de metallen wi nē ende dese sarcken allsmē daer eerst in coemt soe ist daer licht daer nae allmen vorder coemt soe ist daer doncker te les ten ist daer hardt ende enge ende sume Ende onderwilen isser eenander wtgāc als damascen? seit. Itē idē bergē daer men metalle graeft ende ghestepnten. daer sijn veelspelunckē Eñ dese bliuen altoes pdel anders dan datmese mit pi leernē eñ mit stipelen onderset dat hē dieberch op thoeft niet vallē en sal Eñ onderwplen geuallet wael dat die stipe len den last niet draghen en moeghen om dat si veruaren van outheidē of vā anderen saeken dat sp al verloren bliuē die daer in sijn eñ dat diespelunckē be uallen werdē waer af datter grote me se is in dien gaten te wesen want sp spn cout ende vucht sp spn ontsedich eñ ōse ker Itē sp spn oeck bequaem drakē eñ anderen venijnden dieren in te woenē

Dat .lvi. ca .van een cauerne of holige aerde

Cauerna is een ghehuelde eerde ende is geleit vā cauando dat is van huelen daer om dat die aerde wech ende weder doerboert ende ghehuelt werdt als die conijn bergen Item i de sen gaten maken die crupende wormē ende ander beestkens haer woninghe end vueden haer iongen daer in Ende dat sp daer in sculen moghen voer die gheen die hem misdoen willen Item i den boemē spn oec wael gate daer die voe gelkius sculen voer die grote voge len als voer die valcken ende voer die aemen Ende inden steenroetzen spn ga teren daer die cleine wilde dieren n scu len voer die grote diereu ende alsoe vā elcken anderen waer bp dat elck sp hol weet waer dattz sculē sal alst noet heeft Item dieweyl coemter eerdbeuige daer der hollen alsoe veel sijn om den wijnt die daer in crupt als aristoteles sept

Hier beghint dz xv bouck eñ spreect vande delen der aerden ende vanden prouincien bi dē welkē die werelt ghemeynliken ghedeylt is so salmē luttel dinghen desen wercskijn mede bi brenghen mitter hulpe goods ende nochtans van allen dinghen niet te segghē mar alleen van dien vandē welken die heylighe scrift ghewach af maect onderwylen

Dat J ca is vande werelt

Orbis dz is die werelt hier beneden ende is in drien ghedeylt wāt dat een deel is asya. dat ander europa eñ dz dorde affrica welc drie delē der werelt die oude meysters niet effen ghelijc ende ylen. want asya beghint aen tsuydē ten oesten waert eñ gaet so voert al totten noorden. Ende europa reyct van noorden bouen bydē oesten ende strect al totten westen. mar affrica van westen totten zuyden ende alleen asya dat houdt een deel als die helft daer wy wonen. Ende die ander delen als affrica ende europa hebben die ander helft ghedeylt. Jtem onder desen delē als vā occeano coemt voert die grote zee ende onderdeyltse waer om is dat sake dattu die werelt wylste deylen in tween delen des oesten ende des westē so sal in dat een deel asya wesen ende in dat ander deel affrica ende europa. Ende aldus deylden sijt nader diluuien des soens noe Onder die welke sem mit sinen nacomelinghen besat asyam. Ende iaphet besat europā Eñ cham besat affricam als die glose seyt ouer genesi. x. et sup libro palipo. i. dz selue set crisostomus ysydorꝰ eñ plynius

Dat ij ca. van asyen

Asya datmen meynt dat midzen inder werelt is \ is also ghehyeten na den naem eens wijfs | welc wijf byden ouden tyden plach trijke van oesten te besitten ende te houden als ysydorus seyt li. xv. dit deel asya is gheset in dat dordendeel vander werelt ende heeft sinen opganc der sonnen van oesten eñ van zuden die zee die mē occeanū hiet Ende indē ōderganc der sonnen so wordet asya gheeyndt in ōser zee ende vā noerden werdt asya gheeynt in een ryuier diemen emay hyet Eñ asya heeft veel prouincien ende veel conincriken ende menigherhande nacien van tonghen ende van volc die welc zeer wonderlijc sijn indē leuē eñ oec inden zeden Ende die oec seer scelen indē figueren eñ indē ghedachtē der welker namē eñ gheleghentheyt wy thās hier cort setten sullen volghende die ordinanci van den alphabeet dat is vanden. a. b. c.

Dat iij. ca. van assyrien

Assyria is een conincrijc van asya ende is een prouincie ende is also ghenoemt vā asye sems zoen die welke eerst nader diluuiē dat lant besat eñ bewoēdet dit lant heeft tē oestē waert yndien eñ vandē zuden raket mediam Eñ vandē westen heuet die tygrym dz is een ryuier dat also stijf loept Eñ ten noerden heuet den berch caucasū daer die poertē vā capsya zijn als ysyd. seyt li. xv. i desē lāde was eerst gheuōdē die ghewoēte vā purpur te makē daer na vonden sy zaluē om thaer te verwē eñ tlichaē med te besmerē ō dz si claer werden soudē vā hudē eñ wel rukē soudē wtē welkē eerst vloeide die ōcuisheit d

romeynen eñ der grieken als ysidorus
seyt Eñ het is eē alte ghetēperdē lant
in ghetēperden lantscappē mar in veel
eyndē om die ōghetēperde woninghē
des lands so ist onrustelic indē zedē der
menschen alst is indē beesten eñ inden
serpentē als plynius seyt int dorde boe
ke daer hy bescrijft die wreetheyt der
menschē In deser ꝓuinciē wonē assyrij
dat sijn die lude vā assyriē Ende is alte
machtighen volc van oudts

Dat iiij. ca. van arabien

ARabia is een prouincie vā asia eñ
is heylich ō dattet nadē wyeroec
ruuct daer om ist churifera ghenoemt
als ysydorus seyt. li. xv. want daer sijn
dese bomen daer die wyeroec wt loept
planteyt. Eñ veel ander wel rukende
bomen om welken heylighen goeden
roke die griekē dat noēden eudemō eñ
die latijnschē hyetent heylich als die
selue daer seyt eñ in harē sprōghē was
sen mirre eñ caneel ende ander cruden
Ende daer wordt fenix die voghel ghe
borē eñ menigherhande wylde voghe
len eñ beesten die vā wōderliken maec
selen sijn ende in desen lande sijn meni
gherhande costelike steenē wāt als ysi
dorus seyt eñ plynius so vijntmē daer
dryerhāde sardonix ende mē vijnt daer
draken ende eenrehande slanghē daer
men menigherhande dierbaer stenen
in horen lichaem vijnt Ende daer seyt
hy van saba datmen daer af soeken sal
hyer after waert

Dat. v. ca. van armenien.

ARmenien is also ghehyetē vā ar
meno iasonis die graue was thes
saliē die armenien wan doet die coninc
iascha verlorē had doe vergaderde hij
alleynskē tvolc vast vā allē landē eñ be
greep die weer weder ende daer of he-
uet noch dē naem als ysydorus seyt li.
.xvi. dat is tlant ararath van daer die
kinder van sēnacherib vloghen doe sij
hem biddēde inden tempel sijns gods
doot sloegē als die historie vertelt indē
coningē bouc eñ die berch hiet ararath
inden welken die arke van noe rustede
nader diluuien Itē dit lant van arme
nien is gheleghen tusschen den berch
taurꝰ eñ cartasy vā capadociē ghestrect
totter zee capsim toe hebbende vanden
noerden berch cenaureos wten welkē
die ryuier tygrys coemt als ysydorus
seyt ende dat selfde seyt plynius ende
crisius \eñ armeniē. is tweerehāde als
dat hoghe armenien \ende dat laghe
armeniē gelijc alst sijn twe panoniē indē
welkē alle beyde men sōmige alte won
derlike dingē gevondē heeft na ons te
sprekē nochtans tlāt vā armeniē daer
die oeuerē vā tygrys of vā effrates ra
ket daer ist alte geneuchlikē vā cruydē
vā coern vā bosscē vā houē eñ vā vruch
tē nochtās ist v̄uult mit veel geslachtē
der wred̄ beesten eñ der serpenten als
die selue seyt Eñ daer of v̄telt plynius
veel dinghen

Dat vi. ca. van aradien

ARadia of aradium is eē eylāt dat
altemael een stat is gelegē inder
zee te midnoerdē nz varre vā tyrus als
die glose seit op diestat ezechielis xxvij
die sonen vā aradiē in dijnre scharē ꝛce
Eñ sijn sceepmans kunnē te scepe wel
oerlgohen ꝛ ce.

Dat vij. ca. van albanien

ALbania is eē prouincie vandē mee
stē asya Eñ is also ghenoemt vā

der hettē des volcs daer om dat ſi mit witten haer gheborē werdē Ende is een ſeer cout lant bȳ dat die ander landen van aſpa ſȳn dit albania heeft aen die oeſt zide die zee die men capſiū hiet eñ coemt op beydē mondē der noerde liker groter zee totte brokē vā meothi dia eñ is haer ſtreckēde bȳ alte woeſtē eñ ongheboūdē ſtedē in dit lant ſȳn alte grote honden die alte weet ſȳn inden moet eñ ſtarck vā lichaem dat ſy ſtierē verdrucken eñ verderuē lewē eñ elekātē als plȳni? exēpel maect eñ gheeft vāden hōde des volcs vā albaniē welc hondt alexāder gheſeȳnt was ende hi verwan enen lewe enē bere eñ enē elefant als die ſelue ſeit li·viȳ. int capittel vandē hōdē des lands vā albaniē Item dat volc heeft ghemalē oghē eñ gheel inder pupillē daer ō dat ſy des nachts te bat ſpē ſullen eñ bat dā des daechs als die ſelue ſeȳt li. ix. dat ſelue vertelt ſolinus oec voer een groet wonder

Dat. viȳ. ca van actica daer athenen of ghenoemt is

Actica is dat ſelue puincie dz grieken lant is of was vā ouds wesdeel of ſtat ghehietē wordt die ſtat vā atenē die welc des wilneer was vuedſter der philoſophē eñ moeȳ der. vȳ. conſten Eñ ſy en had op die tȳt gheen lieuer cleinoet dan dat ſtudium als plȳnius ende pſydor? ſegghē li. xv. Ende waren alle doctoers ende mepſters dz daer waren Item demoſtenes plach deſe ſtat zeer te vermerē eñ alle der werelt condt te maken als ſaluſtius vertelt Mar bouen allen dinghen plachſe arriopagita paul? diſcipel te priſen die welke alle die werelt vchierde mit ſȳn re groter wȳſheit als ephyphani? ſeȳt ende pſidorus mede

Dat ix. ca van achȳa

Achia in grieken is een prouincie in europen ende is alſo van ouds ghehȳeten vā acte? dē coninc deſe prouincie is bina alte mael eplant wāt aen die noert zide daert mit macedonien vſamēt is daer iſt al ōtwont mitter zee wāt aen die oeſt zȳde heuet die zee vā cȳre nē Eñ vā noerdē griekē lāt eñ vā zudē ponticū eñ vā weſtē die epläden die mē caſſopicis noemt ende werdt toe ghevuecht alleen vander noertzȳde deſen drien prouincien als actice macidonie eñ grieken Item thoeft vā deſer prouincien is comicus eñ is alte vaſtē ſtat als pſydor? ſeȳt li. xv. wāt twolc en macher nav toe comē om die hoecheȳt der ghelegghētheȳt eñ ō dattet alſo ſtarck ghevelicht is eñ om datter die zee alſo na bȳ is deſe ſtat maecte chomithus horeſtis ſoē welke ſtat die griekē chomithus noēdē dz is bewȳſinghe des ghemeynē goeds als pſidor? ſeȳt li. xvȳ.

Dat x. ca. van archadȳa

Archadȳa is eē prouincie die leȳt tuſſchen die zee egeum eñ ioniū als pſidorus ſeȳt die welc archas iupiters ſoen die van ſinē onderlatē verwōnen was archadē noēde na ſinen naem Eñ die ſelue ſtat werdt na ſticionpa genoemt vā enē coninc die ſticionius hiet als pſidorus ſeȳt

Dat xi. ca. van alanpa

Alanpa is die eerſte ſide vā ſicia die welc deerſt ende dat alre meeſte coninckrȳc is van europen welc europa beghint vandee rȳuier chamer nederghaende totten onderganc der ſonnen

aen die noortzee ende strect haer tottē
eynden van spaengē | wes oest zÿde eñ
zuut zÿde op climmēde vā pōto wordt
vergadert mit alle der groter zee ende
wordt gheeynt totten eylandē van ga
des als ysydor⁹ seyt li.xv.die syde van
ficia is eerste alania dz strect tottē broe
ken van meothida eñ gaet voert in da
cia eñ is alte bredē conincrÿc eñ houdt
wrede landen van barbers \ ende is on
der enen coudē clyma gheset neyghē
de van den oesten ten noerden.

Dat xÿ.ca.van amazonien.

Amazonia dat is een conincrÿc eē
deel in azya eñ een deel in europa welc
rÿc albanien al na by is vanden amazo
nē also ghenoemt Amazones der got
ten warē wiuē die vāden nedersten sy-
chya wt ghinghen als ysydo. seyt li.ix
die welke wiuen als haer mannen mit
bedriechenissen doot gheslaghen warē
so namen sy die wapenen haerre man-
nen eñ ghinghen die vyanden aen mit
vyantliken moede ende namen volco-
mē wrake vāden dootslage hoerre mā-
nen want sy sloghense al doot\ vanden
ionghen ten oudē ende hielden die wy
uen eñ namē den roef haerre vyanden
daer na worden si te rade te leuen sonder
gheselscap der mannen | die twe coninc
ghinnē als marsepia\ eñ lampeto settē
ouer hē in een exempel der mānen die
altoes twe coninghē plaghē te hebbē
vāden welken tween die een altoes wt
toech vechtē met eenre groter scarē eñ
die ander | verwaerde tghemeyn goet
binnē den lande ter wilen dat die āder
wt was Eñ sy worden in corter tÿt also
wreet dat sy wel hōdert iaer een groet
deel van asya onder hadden. Itē sy en
wouden in gheenre wÿs enighen man
onder hē latē leuē of wonen Nochtās
plaghen sy by hē in een eylant mānen
doē te comē daer sy mede te doē had-
den op dat sy tgheslacht vanden vrou
wen behoudē mochten daer sy sonder
linghe tyden toe haddē als sy hiliken
woudē eñ ontfāghē | mar als sy saghē
ende vernamē dat sy myt kinde werdē
so dwonghen sy die mannen dat sy we
der en wech mostē varen. Eñ wast also
dat sy knechtkens creghē die sloeghē
sy doot. Of sy seyndense te rechter tÿt
thuus Eñ warent dochteren die hiel-
den sy eñ leerdense schermen eñ vech
ten ende oec mede iaghen ende schietē
ende op dat hem die borst niet hinder
lÿc wesen en soude inden scilt te vueren
of indē stekē so plaghen si die een borst
der meyskens te bernen \ inden seuēdē
iaer op dat sy slecht bliuē soude ende-
niet weder wassen Eñ daer om hyeten
si amazones ō dat zÿ sonder mānē syn
als ysydor⁹ seyt.li.ix.die oudē plaghē
se wilneer mumannas te hyetē der wel
ker wreetheyt als mē seyt eerst hercu
les temmede daer na achilles Eñ dat
was meer met vrientscappen \ dan met
craften als inden ghesten der gryeken
ende dier van amazoniē ghehouden
wordt Item ysydorus seyt dat die gro
te alexander \ alle die wiuen met allen
vdreef ende maectese te niet \ mar die
hystorie van den coninc alexander en
seyt dat niet | mer emmer seyt men dat
die coninghinne van dien wiuen dē co
ninc alexander \ die trybute eyschende
was mit bodē wed ouer screef ald⁹ vā
dÿre wÿsheit is te vwōderē ist also dat
tu mittē wiuē stridē wilste eñ geft ons

dā onſe god de auētuer dat wp dp ver
winnē ſo biſtu ewelic geſcent eñ iſt oec
alſo dat onſe godē op ons toernich ſyn
dat wyt verlieſen ende datu ons ver-
winſte ſo hebſtu luttel eren verwonnen
datſtu wiuē verwonnē hebſte Dp wel-
ker antwoerde die coninc alexāder hē
bedacht ende hem oec zeer verwōder
de ende docht dat ſy hē die waerheyt
gheſcreuē had ende dattet onbetame
lic gheweeſt hadde die wiuen met den
ſwerde te winnen mer eerliker eñ ghe
mackeliker mit minnē ende met wien
ſcappen. waer om dat hy hem luyden
wyheit gaf ende verleēde Ende maec
ſe ghehoerſaem mit groter wientſcap
pen ende niet met crakten.

Dat xiij ca. van alemaengen.

Alemānia is een edel eñ gheboer
tich coninckryck of lantſcap in europen
ende is alſo ghehieten van enē rpuier
dz lemānis hyet ouer die tonouwe als
pſpdorus ſeyt daer dat volc vā dien lā
de eerſt woenden die alemāni ghehye
ten ſyn om des rpuiers wyl. Ende dit
hyet germania als pſpdorus ſeit. li. xv
daer hy ſeyt \ na dacien dat een eynde
is \ van den nederſtē ſicien coemt ger-
manien teghen \ ende heeft van oeſtē
die tonouwe | ende van zuden den ryn
ende aen die noortzide | ende ter ſonnē
onderganc die grote zee ende germa-
nien is tweer hande. Ende dat ouerſte
ſtrect al totten gheberchten van aqui-
legien eñ ter zuder zee toe bi venegen
dat ander garmanien is by den ryn eñ
alſo nederwaert totter noortzee Eñ ſy
ſyn beyde ryke \ eñ edel alſo wel inder
moghenthept | ende inder crakten als
inder ryckheit | eñ can wel ſtryden ende
oerloghen ende ſyn oec beyde vol van
volke dit volc is zeer cloeck | eñ ſtarck
van lichaem by dat ander landen ſyn |
ſy ſyn weet eñ coen vā moede in rouē
in vanghen te water eñ te lande | ende
ſy iaghen veel naden wildē beeſten ſy
ſyn ſcoen van aenſicht ende eerſaem ſy
hebben cranen mit ghelen haer ſi ſyn
wp eñ milde blide eñ wolic vā moede
ende ſonderlinghe die zaſſen die indē
voerſcreuē dinghen den anderē bouen
gaen vāden welkē pſpdorꝰ ſeyt Tvolc
van zaſſen dat gheſetē is aen die cantē
eñ aen den eynden vāder groter zee is
zeer doende inder doechdē ende indē
arbeyde Ende is daer om alſo ghehie
tē dattet veel ſnelre eñ vaerdigher is
tot allen dinghen te doen dan die an-
der alemans mar met allē en ſyn ſy ho
ren vianden ſtadelic opten lande mar
oec te water eñ ter zee cōnē ſy haer vi
anden vſoken eñ verderuē ende ſy ſyn
daer om ſaxones ghehieten van ſaxus
dat is een hardt ſteen want ſy ſyn alſo
hardt als keſelinghen arbeyt te doen
Eñ haer lant is zeer wuchtbaer ende
heeft veel fyne waterē eñ riuierē. Eñ
in horen gheberchten graeftmē by na
alle metalē ſonē tinne Eñ het ſyn noch
ander prouincien in beydē germanien
dat is i hoech almaniē ende i laech al
maniē die ommer alſo miſēs waert ſyn
als oeſtēryc. beperē. ſwauē. elſatē bydē
ſyn eñ noch veel ander die te lāc te v-
tellen warē ſoudmēſe alle nomē eñ vā
dē zaſſen eñ vādē anderē duutſchē ſyn
die enghelſche ghecomen | der welker
geſlacht eñ na volghinge beſitten dat
eylant vā britaniē der welker tonghe
ende manieren dat volc van enghelāt

tot huidē optē dach noch volgē als be
da seit int bouc vandē yeestē soect neđ-
waert in de letter .s. vanden zassen
Dat . xiiij .ca . van enghelant

Anglia is een eylant vander gro-
ter zee ende is al ōme van allen
landē ghesceydē ende ghedeylt twelc
wijlen eer albania ghenoemt was om
der witter steenroetsen wille die vā ver
ren aenden ouer vander zee openbarē
welc eylant menighe tijt edel luyden
die van troyen verdreuen waren ende
ghescheyden wonnen mit vechten en-
de mit strijden teghen roesen die daer
int lant warē ende wonnent oec mit cō
sten ende behendicheyden ende ver
dreuen die roesen ende sloegense doot
Ende gauen die lande den naem bri-
tanien vanden naem hoers beleiders
die bryto heite want dat lant ghewon
nen ende vercracht was mit rade en-
de hulp des mans vanden welkē mach
tige coninghen sproten ende quamen
die veel groter dinghen deden in horē
leuen ende waert saeke datter yement
lust in hadde te lesē in hoerder historiē
die lese die historie vā brito Itē dat sel
ue eylant wordt langhe daer nae ghe-
wonnen vanden zassen eñ vanden an-
deren duutschen mit stryden ende mit
vechten ende is noch bezeten van ho-
ren nacomelinghen die welke tlant on
der hem deylden eñ ghauen elken pro
uinciē namē na der proprieteiten haer
re tonghen ende lietē die memorie der
tonghen hoers volcs after bliuē ende
hietē dat eylant enghelant vander co
ninghinnen die enghel hiet ende was
des hertoghē vā zassē docter welke co
nighine na menighē strijt dat eylāt be
zat nochtans seyt ysydorus dat het an
glia ghe heten is van angulus dat is
van enen hoecke daer om dattet in enē
hoecke of in enen eynde ghelegen is
Mar sinte gregorius doe hy sach die
kinder van engelant te romen vercopē
byder heydenen tijden ende hi hoerde
dat zy angly heeten Doe seide hy ald9
voer waer het sijn angly want zy blin
ken int aenficht als angeli dat sijn en-
ghelen Item pliuius ende orosius seg
ghen veel dinghen van desen lāde mar
ysydorus seytse aen een weghe bescey
delicken die welcke dander duysterlic
voert brenghen Item brytania twelc
men nu enghelant heit is een eylant
dat tegen vranrijc ende spaengen leyt
Sijn ōmeganc houdt achtenueertich-
weruen .lxxv. milen Eñ daer sijn veel
eñ groter ryuierē int lant Eñ daer zijn
heete fonteynen ende veel metallen
ende daer is die steen gagates grote
hoep ende paerlen ende cleylant ende
daer sijn menigherhande vruchten-
ende daer sijn veel scapē die veel wol-
len dragē eñ vordel vā wollen eñ daer
sijn oec veel herten eñ ander wilde be
sten gevōden eñ men vinter luttel wol
uen of gheen Eñ daer om machmē de
scapen te vrylicker inden scueren eñ in
dē weydē latē wesē sōder herđ als be-
da seyt waer of dat een man heeft dat
eylant van engelāt in veerssen bescre-
uē eñ seyde aldus. Anglia terra ferax
et fertilis angulus orbis: Insula p̄di-
ues q̄ tota vix orbe Nā ei9 tot9 īdiget or
bis ope Anglia plēa locis gens libera
apta vocari Libera gēs cui libera mēs
et libera lingua Sz lingua melior liberi
or q̄ man9 Eñ tōstāt is sēglāt is eēdrach

tich ende een vruchtbaer lãt eñ is een hoecke der werelt Ende is een eylant dat rijcker is dan ander landen die in ũ werelt sijn eñ alle die werelt behoeft sijnre hulpen Engelant is vol van staden eñ een vrij volc geheten ende bequaem het is vrij volc dat een vrijhart heeft eñ het is een vrie tonge maer de tõge is beter eñ die hãt is vrijer Ende ũ volgen veel goeder oerbaerlichedẽ eñ eersamichedẽ de welcke hier te lange te setten warẽ maer soucke benedẽ van brytannia

Dat .xv. ca. vã aquitenẽ

Aquitania is een prouinci vã walschẽ lande in europẽ als ysy. seit. li. xv. Ende is van crõmen wateren eñ daer loept een ryuier die men ligur heet eñ sijn eynde lopẽ tot veel steden eñ dit is eẽ vrochtbaer lant ende zuet mit veel cleyne poertẽ eñ oec grote steden eñ mit castelẽ mit wateren eñ mit ryuierẽ wel bewaert eñ is schoen van bosschẽ vã houen vã weyden eñ vã alũ genoechlicheyt Eñ is wel belet mit wijngaerdẽ eñ drachtighe bomen vã menigerhande geslacht eñ zeer rijc vã aertschen goede Item onder den naem van aquitaniẽ sijn veel zijdel prouinciẽ als plinius seyt Dit lant heeft aẽ die zijde vã circins degrote zee als orosij seyt die de schoet vã aquitaniẽ heet eñ aen die zijde dat de son ondergaet heeftet hispaniẽ eñ vã noerden eñ van oesten heuet gallia lugdumẽsem eñ van zuyden raket de prouinci vã narboen

Dat .xvj. ca. vã andegauia

Andegauia is een prouincie van walschẽ lãde al vast bij aquitaniẽ eñ strect hem totten minsten brytaniẽ wes hoefstat andegauis heet eñ daer loept een water al om eñ alle die prouinci heit andegauia eñ is eẽ vol wijn lãt eñ eẽ coern lant eñ is volgoeds eñ is gelijc aquitanien inden wijn ende in den vruchten.

Dat .xvij. ca .van aluernia .

Aluernia is een prouinci van gallia ludumenſi wes meeste stat genoẽt is mõs clarus Dese prouinci heeft vã oesten germanien van zuyden ytalien vã westen die prouinci ven narboen eñ van noerden galliam belgicam eñ is een wilt bosschich lant bercachtich en de vol weyden ende is verchiert mit wildẽ beesten ende mit tãmen beesten eñ draecht in veel stedẽ coerns ende wijns ghenouch .

Dat .xviij. ca .van apulia

Apulia is een lant bijder zee in ytalien ende is een deel vã europa vanden eylanden van cecilien gescheyden mit enẽ arm vander zee eñ tlant is vol volcs ende daer is gouts ende ziluers ghenouch Ende het is daer vol van wijn van coern ende van olien ende heeft edel goede stedẽ in ende is wel belet mit castelẽ mit borghen ende mit anderen dorpen ende heeft menigherande vrucht in ende is een eynde van europen tegen dat zuyden ende is gedeylt van barbariẽ mitter zee allẽ Eñ mẽ seit datter werme baden of fonteynen sijn die dẽ sieken medecijn geuen Eñ die hoefstat van dien landen heyt men brundisiũ welke stat die griecken wileneer timmerden ende wordt gheseyt van brũda in grier dat is hertshoeft in duytsche wãt si is gescapẽ ter manierẽ eens hertẽ hoeft dz hoern heeft als ysido

lept deser stat ter siden of lept een lant an datmen capuanata hyet eñ is moe-
der vandē corē wāt die aerde daer int lant is bouē matē vruchtbaer corē te draghen vā welken lande veel ander prouincien ghebuet werdē eñ oec die ghenē die ouer die zee sitten

Dat xix.ca. van affricken

Affrica als sommige wanē is ge-
lept als appica daer om datter dē hemel open is eñ datter ghēe coude en is als plidor? seit Jtē affrica be ghint vandē epndē vā egipten varende by den sudē ouer ethiopien totten berch athlas toe mar aen die noerd zȳ werdet ghesloten mitter zee die middē int lāt leit eñ werdt gheepnt in een zee die mē gadicanum hiet dit affrica seit men dattet is een dordēdeel vāder werelt teghen asien eñ europen eñ heeft veel prouincie als libien curonēsem tri polim bpzācium kartaghnem ethiopien. eñ veel āder eñ dat deel der werelt datmē affrica hiet is minre inder spacien dā aspa of europa mar na sȳre groet hept ist veel riker eñ inder gedaētē vā beesten eñ vā anderē dinghen ist veel wonderliker want dat volc vā dien lāde is alte sonderlinghe rȳc van goude eñ van ghesteenten Eñ inde coerne in den vruchten eñ inden olye Eñ heeft wonderlike formen ende figueren vā menschen eñ van beestē in eñ in sommighen stedē wordtet lant vander sonnē verbrant eñ affrica wordt mit menigē epnden der groter zee ondergrepen. eñ daer sȳn veel wilder ruger mēschē die al vol haers sȳn eñ menighe mēde weselike beesten

Dat xx.ca. van asturien

Astucia is een prouincie int binnē ste vā spaengen die gheleghē is by europē eñ affrica als plidorus sept .li.xv. waer af dat si hāstuer genoemt sȳn die by den rpuier astorom wonen ū welcker lant is ouer al mit wildernissē eñ bosschen beset als plidorus sept het volc dat daer woent is veel vrolicker ende wȳer vā moede dan ander luide eñ si sȳn goedertierēder der welcker stadt metropolis hiet eñ daer en wast niet veel wȳns noch coerns noch olȳs want tlant is cout eñ daer om encandt daer neit wel wassen Jtem daer wast milliū eñ castaniē om veel eñ daer wassen veel appelen ende ander vruchten daer zȳ dranc of maken voer den wȳn Ende si hebbē beesten genouch tāme eñ wilde Eñ tuolck is natuerlickē blȳde eñ singet wel endeñ sȳn snel int lopen eñ si cōnen wel strȳden eñ si sȳn vā goedē maecsel van line eñ van aēsicht na die geleghenthept vandē lande eñ na dattet lant heet is eñ zȳ spreecken goede spraecke eñ si bespotten ander sprake

Dat.xxi.ca. van aragongen

Arogonia is een prouincie in spaē gen ende daer wast wȳn eñ coerns genouch mit goeden rpuierē eñ fonteynen Ende si waren wȳleneer vandē artogoten becōmert daert noch den naē of heeft want die gothen dat is eenre hande volc also genoemt wonende in die prouincie. waer of dat artogonia ghenoemt is als plidorus seit Jndese prouincie loept een rpuier diemen hyberus hept wes hoefstat men noemt cesar augusta

Dat. xxij.ca. van babiloeien

Babylonia is eē prouincie vā asya in caldeē wes hoeft is die stat vā babilonien daer tlant na ghenoemt is eñ also edel als caldea ende als arstucia ende mesopotania in wes lant si onderwilen ouer ghinghen als ysidorus seyt li.xv. Hier lopen die edelste ryuierē verby die mē vynt onď die welke dese twe tvoerdeel hebben als tygrys eñ eufrates die horen opganc hebben vanden paradyse Eñ is dat drachtelijc ste lant van allen vruchten eñ van allē coern dat mē vijnt het is vol wijns vol coerns vol van cruden ende wel rukē de bomen Ende het is bouē maten rijc van ghesteenten eñ vā metalen Ende is oueruloedich van peerden vā mulē van ezels ende van anderen quicke eñ in horen wildernissen heeft dit lāt plāteyt van allen wilden beesten. Eñ van wonderliken beesten van wonderlikē maecselen wes hoeftstat wylneer hiet babilon dat is confuse of scennisse daer om dat die sprake der gheenre die den toren daer maecten ghescent was als men seyt genesy.xi. wes groetheit ieronim⁹ bescrijft ouer ysaia .xi. ende seyt dat babylon is die hoeftstat van caldeē wes mueren .xvi. dusent passen waren by tquartier vāden enē horninc tottē anderen twelc te gader was lxiiij war af dat die muerē reycten twe milen ende twe deel van eenre mylen verre. Ende daer was die toern drie dusent passen hoech dat is van tween mylen inď breiden ende opwaert vastelic gheenghet ende die materi daer hy af ghemaect was dat waren ghebackē teghelē die vergadert warē mit onsceydelikē lijm also dat die steē mit viere noch mit water ghesceydē en mocht werden Ende want daer die lippe ghescandeleert is so is die toern in hebreusch babel ghenoemt ende in griex babylō waer af dz alle tlant daer al om gaens babylonia ghehyetē is hier plach die machtighe coninc nabugodonosor een heer te wesen die welc onder alle die ander naciē der werelt vinc oec tlant van iudeē die welc hy bracht ōder den ghebode dier van caldeen waer om dat babilon onď balthazar sinē neue alte mael verderft werdt by tyrus eñ by darius die coninghen waren van persen ende vā medē Eñ was nye seer weder ghemaect mar van horen afterlaet sijn twe steden ghemaect als thesephō eñ sijn inpsydē getymmert als iheronimus seyt: Itē die stede daer wylneer babylon was is al woest eñ daer en is niet in gebleuē dan wōďlike beestē die wilt sijn eñ vreselijc soeke neder waert van caldea.

Dat .xxiij.ca. van bactria

Bactria is een lant in asya dē welken hy den naem vā enē ryuier gaf die bactris hiet als ysidorus seyt. li.xv. dit lant vuedt alte starcke camelē die haer voeten nemmermeer en verderuē als ysidorus seyt

Dat xxiiij .ca. van braceana

Braceana is eē lāt in affrica dz gedeylt is in tween alte edelē stede kijns in den naem van den welken dat een andrometus heyt eñ dat anď hyet byranciū dit is vruchtbaer vā cleye vā aerden eñ van oliē wes aertrijc also vet is als wanneer datmen een saet in der aerden werpt daer wassen hōdert coernen weder of .als ysidor⁹ seit. li. xv. de bracananis soeke int eynde van deser-

letteren .b.

Dat.xxv. ca. vā brabant

Brabātia is een prouincie of eē lāt scap des eynds vā germaniē dat vluchs an walsch brabāt leyt eñ an he negouwen. Eñ heeft den rÿn eñ vriese lant an die oest zÿde eñ die engelsche-zee ende vlaenderen an die noert zÿde eñ dat nederste walsch lant an de west-zÿde eñ dat ouerste vrancrÿc an de zuit side daer die maze vbÿ loept \ eñ heeft veel steden die vernaemt sÿn eñ is een drachtelic lāt it meeste deel mar daer-leyt veel ledichs lants eñ tlant is vol-volcs eñ v ā goed sceppenis eñ vā eer samer formen eñ can wel tornieren eñ-is moedich teghē die vyanden eñ si sÿ onder malcanderen rustelic eñ wel doē de hoefsch ot moedich eñ goedertieren in allen gheselscap

Dat xxvi. ca. vā belgica

Belgica is vander prouincien van walschen lande in europa eñ is al so genoemt vand stadt vā belgis als ysi do. seyt li. ix Dese belgica als orosi9 seit heeft an die oest zÿde germanien eñ dē rÿn en vāden zuytoesten heuet die ho-ghe clippen eñ vandē zuyden die pro-uincie vā narboē In welker prouinciē diestadt arelatenensis ghelegen is eñ-vādē ondergāc prouinciā lugdomensē eñ van circio die zee vā brytaengen eñ vā noerdē dat eylant vā enghelant dit lāt is vol vruchtē eñ vol coerns ende in veel stedē wast wÿn eñ is vol volcs mit stedē eñ mit poerten bewaert eñ tvolc daer of is natuerliken wreet als ysido seit. li. ix. eñ moedich eñ is nat vā rivie ren eñ vā anderen wateren eñ is schoē vā bosschē eñ vā campen eñ is vol vā-quicke ende van beestē ende het heeft luttel van wonderliken dieren sonder datter venÿnde vorsschē ende slanghē sÿn. Ende dat lant pleghet ghemeen-liken rustelÿc te wesen \ ende vredelÿc Eñ het is oec wat inder sprakē scelēde

Dat .xxvij.ca.van bitinia

Bitinia als ysidorus seyt dattet eē prouincie is vanden minren asya int beghinsel der zee ghekeert totter sÿden daer die sonne op gaet ende leit aen tracien ende te voren wast mit me-nighen naem ghenoemt want het hiet eerst miricia ende daer na wast vluchs bitinia ghenoemt van intio den coninc eñ het is dat meerre frigia wes hoeft stat nycomedia hyet daer hanibal die prins van kartagyen vliēde starf van venÿn. als ysidorus seyt. li. xv. Ende bitinia is eerst ghemaect van fenix die eerst miramenda ghenoemt was. als ysidorus seyt.

Dat. xx. ca. van britaengen

Brytanea occeani is een eylant-in europen \ ende strect hem zeer verre. Ende vanden zuden heuet die walen als orosius seyt dit eylant heeft inder lengden tachtich hondert dusent passen Eñ inder breeden twe hondert dusent. Ende aen den rugghe vander zee heuet die eylanden ortates vandē welken daer xx. woest sÿn ende dertien werdter bewoent \ daer na coemter te-ghen dat eylant van cycilien. vi. dach-uaert te varen als plinius seyt. li. iiij. Ende ysidor9. xv. Ende is ghesceydē vanden eylande van brytanien Eñ als Orosius seyt so ist gheleghen tot circi-um waert midzē in die grote zee ende is luttel menschen kundich om dattet

alſo verde is dit brytanien als plynius ſept li. iiij. xvij. c. Tuſſchen noerden eñ weſten iſt gheleghe teghen germanien walſchlant ende teghen ſpaengen mit veel onderdeels Ende hiet eerſt albania om des wpl by auentueren datter alſo veel witter roetſen om ghinghen daer na hietet britania van bruto Ende daer na waſt vanden duutſchen diet be hielden englant ghehieten Soket bo uen in die letter .A. van anglia. Ende daer is eē ander minre brytania op die zee van aquitanien gheleghen in wal-ſchen lāde twelc doe die bartoēs tgro te bartaengen afterlieten om die noe trokte der germanen iſt noch alſo ghe-hieten daer tgheſlacht ende die naem vanden bartoens noch duert. Ende al iſt dat dit brytania in veel dinghē loefs waerdich is nochtās en mach die mynre den meerre brytannien niet ghelijc werden ende daer om mochtet wel dz mynre brytanien ghehieten werden-want het en ghelijct hem niet indē ge-tale vanden volc ende daer om en ſalt den grote brytanien niet ghelijc werdē

Dat xxix. ca. van boecia.

Boecia die prouinci hollādis is eē deel hijn in grieken als pſidorus ſept. li. xv. Ende is eerſt alſo genoemt van bos dat is na den oſſe Ende om de ſer ſaken wpl doe cathijn agenors ſoē ſijn ſuſter europā ſocht vā dē ghebode ſijns vaders die van iupiter ghenomē was ende gheroeft Ende doe hyſe nz vinden en conſt ontſach hy hē ſijns va-ders tozen Ende hy veſtichde in ſinen moedt dat hy in ellenden ghinc eñ doe hy mit gheual die voetſtappe eens oſ ſen volghede daer vāt hi die ſtede daer ſijn ſuſter lach. Ende daer om hpet hy die ſtede mit des oſſen naē boecia daer hy thebas tymmerde daer ſy wplneer grote ſtriden wonnē ende daer appolo ende hercules gheboren ſijn dat is dat meerre deel thebanus Ende dat ſelue is eunoma ghehietē van enen fonteyn die daer wplneer appolijn conſacreert was als pſidoꝛ ſeit. li. xv. in deſer eer den is eenrehande verwoede ſtede als wanneer daer pemāt af drinct ſo wordt hy alſo heet dat hy verwoeden wpl vā groten luſten des hplics als die ſelue ſept li. xiij. int capitel vanden wateren ſoke bouen vanden fonteynen

Dat xxx. ca. van bemen.

Bemia dat is een deel van mel-ſia ende is beem in duutſch ende leyt oeſtwaert by germanien gheſet in europa ende is mit groten ghebercht-ten ende mit dicken boſſchē ouer al om ſet van germanien van pannoniē ende van anderen lantſcappen edne is ghe deylt ouermits den berghen boſſchen ende dē ryuieren Ende tlāt is ſeer vaſt in veel ſteden van beem ouermits die hoecheit der berghen. Ende heft oec veel ſlechs velds ende anders pleyns ende daer is goede lucht des hemels eñ heeft goet clepe i te plātē wijngaer den ende ander bomē ende cozen in te ſapen Ende is ryke van goude van zil uer van tynne ende vā anderen metal-len ende is vucht van fonteynen eñ vā ryuieren want daer loept een ſeer edel ryuier doer dz lant diemen albia hpet die inden berghen vanden beemen wt coemt Eñ multa dies ghelijcs in loept doer praghe die coninclike ſtat wt wes ghebercht en ouerloepen die pijn bo-

men ende die ander langhe bomē daer men mallen of maect Eñ daer is plan tept van ghemepnen cruyden daer die beesten of leuē ende ander medicinael cruden van menigherhande gheslach ten Ende daer sijn veel beren ende be rinnen . herten . ghepten . ende bucken bukkelen . ende ander menigherhande beesten Ende onder dese wede beestē is een hebbende die groethept vā enē olle dese beest is kel eñ quaet \ eñ heeft grote hoernen ende bneet ende mitten bepden so en bescermt sp hoer niet mar sp heeft onder haer kinne een balschkē daer sp water in gadert ende al lopen de verwarmt sp dat water bitterliken zeer welc water fl op die iaghers of op die honden werpt als sp haer te na bp comen . Ende so waer dat water raect daer gaet haer wt \ ende verbrant leli ken ende inō bemen tonghe wordt dat dier hetten ghehpeten | dit lant wordt omghanghen van oesten mit moziana ende mit pannonia ende vā noerdtoest mit polen lant ende van zuden mit oest rhc eñ van westen met beperen mit ger manien eñ mit mpllen al om begordt .

Dat xxxi . ca . van burguengen

Burguendia is een deel vā walsch lant \ ende is een starck berchich lant ende is oec vol vā wepden ende in veel steden zeer bolchich eñ is wel ghe watert mit alrehande wateren als mit rpuieren mit fontepnen ende mit ande ren wateren \ ende is tot menigher ste de onbruchtbaer eñ zeer droghe daer gheen water en is ende is bpden ghe berchtē sonderlinghē cout om des wpl dattet daer allo seer snuwet Ende daer woent veel volcs bpden gheberchten ende fl crighen coppen ende huenelen onder die kinne ende optē rugghe om des wil dat sp dat sneewater drincken ende daer sijn veel beren ende berinnē ende ander dieren .

Dat . xxxij . ca . van capadocien

Capadocia is eē pruincie int meer re aspa eñ is gheleghen int hoeft van spnen Ende raect aen die oest zyde armenien ende vanden westen dat min re aspa ende van noerden tunturios cā pos die wilneer die amazones hadden die zee timericū ende van zuden taurū montem den welken onderlept cilicia ende asacepa totten schoet kilicum die slet teghen cppren Ende een water dat albis hpet loepter doer die de conin ghin lpadra wilneer depldede vanden perssen dat is van diē lande dat mē pers sen hiet als pīdorus sept . li . xv . ende orosius . li . i . dese haddē horē opganc int eerste iaer van seth paphets zoen waer of datter noch een stat blpft bi hē ludē die morcha hiet als pīdo . seit . li . ix

Dat . xxxiij . ca . van caldeen .

Caldea is eē groet lant gheleghē bp eufrates daer een velt is daer die ruesen vergaderden naden diluui en ende bp den rade nērochs timmer den sp den toren babel vanden welken die stat die daer ghetimmert was babp lon hpet ende daer na alle tlant babp lonia allt bouen openbaert inder letter ren . b . soecke daer van babplonia Mar het is te segghen wat orosius sepde vā babplonia . li . ij . dat die eerste coninc bpden allsprien dat is bpden volc van al spria was ninus die een wpf had die ni nole miramis hiet ende was een conin ghin van alle aspa maecte babplonien

wȳt ende breet die welc nemroch begō
nen had ende maectese daer om dat sȳ
thoeft wesen soude van alle assȳria Eñ
dat rȳc stont onghescepnt dusent ende
lxiiij. iaer al tot sardā die pallū den wel
ken arbates die rechter was van medē
doot sloech Eñ doe bestont dat rȳc vā
assȳria te veruarē mar het verghinc al
te mael doe babylonīē verderft werdt
van cyrus ende vā darius dat cume te
ghelouen was bȳ menschen die starklic
sȳn dattet gheschiē soude moghen dat
men alsulken starken stat wȳnnē soude
moghen ende verderft werden. Eñ sȳ
was ghemaect mit gheliken tȳnnē inū
manieren van borghen viercant eñ mē
mach die groetheit der mueren eñ die
starckheȳt qualiken ghelouen wāt die
mueren hadden inder breȳddē vȳftich
cupitus ende si waren vierwaruen also
hoech Ende sȳn omganc was van ccc.
stadien enden van lxxx. Een stadie dat
is een tiendendeel van eenre milen die
muere was van ghe[illegible]ecten teghelen
ouergoten ende mit tapen lȳm verga-
dert Ende die grauen van buten scheē
zeer breet in welken graue een water
ghvloeyde aen tvuerhoeft vāder mue
ren waren hondert poerten Ende indē
ommeganc vander mueren waren wo
ninghen daer men op ter weer mocht
gaen die al gheliċ ghemaect warē vā
wonderlikker groetheȳt ende starctē eñ
al wast so onmatē starck nochtans was
sȳ schier verwonnen ende gheuanghē
eñ haestelic omghekeert want hi depl
de die rȳuier in. ccc. ende in. lx. tog-
ghen of monden als vier farat dede
die rȳuier gāgas doe hȳ toernich was
teghen die rȳuier daer om dat hȳ een
van sinen ridders verdrenct hadde die
deylde den seluen rȳuier in. ccc. ende
in. lx. delen want doe haer water on-
toghen was ende ghenomen doe was
die stadt haest ghewonnen als die sel-
ue Orosius sȳpt. Item in dat selue iaer
doe babylonīē verderft werdt ende be-
gan te verderuen doe began rom ghe
fundeert te werden waer of dat onder
een ouerdracht der tiden viel babylo-
nien ende romen stont op ende doe dat
rike int oesten eerst ghebrac doe began
dat rȳc des westen te wassen

Dat xxxiiij. ca. van cedar.

Cedar is eē naem eens rȳcs daer
die hȳlhmahelitē wonen die kin
der waren des mans cedar die welcke
die oudste ende die eerste soen was hȳl
mahels wāt hȳlmahel was abrahams
soen die hȳ bȳ agar sȳnre deernen had
de die wt egȳpten was waer of dat sȳ
waerliken hȳeten moghen agarem dā
sarracen al ist dat sȳ vā enen vercreghe
nen naem hem te vergheefs verbliden
ghebozen te wesen van sarra als ȳsido
rus sȳpt. li. ix. dese en tȳmmerē gheē
husen mar sȳ lopen wt recht als wilde
lude ende wonen in tabernaculen ende
sȳ nemen haer vuedsel vanden rouen
ende van dat sȳ vanghen moghen van
beesten Ende daer om was hȳlmahel
ghehȳeten onager dat is een velt ezel
als die gloze sȳpt ouer genesȳ. xvi. dit
sal een wilt mensch wesen ꝛc. Ende sȳ
sullen alle verwoetheit der beesten bo-
uen gaen ende die goedertieren sullen
van hem vertreden ende verderft wer
den want als methodius sȳpt. Het sal
noch eens toecomende wesen dat sȳ te
gader vergadert wt comen sullen van-

der wildernissen eñ sullē winnē ende be houdē alle die werelt bi acht wekē der iaren eñ haer wech sal wech heiten der engicheit want si sullen die stedē eñ die rȳckē verkerē eñ om werpē Ende si sul len die priesters doot slaē indē heiligē steden eñ sy sullē daer mitten wiuen la pen eñ si sullen vtē heilighen vatē drinc kē eñ si sullē haer beestē bidē tottē gra uen der heilighen Eñ dit sal wesen om die loesheit der kersten mēschen die dā wesen sullen Item dese eñ veel ander vertelt hȳ dat die ghene die woenē int lant van cedar eñ die hȳsmaheliten indē werelt bedriuen sullen

Dat.xxxv.ca.van cancia

Ancia is een prouincie in englant dat ghelegen is bi der zee van britāni en wes hoefstat was cantuaria Het is een goet coern lant eñ boschich Eñ wel ghewatert mit fontēynē eñ mit rpuirē eñ heeft goede edele hauenē vanō zee ende is rȳck ende daer is goede lucht-

Dat.xxxvi.ca.van castrabia

Astrabia is een prouincie in spaē gen die moet van desē volc is quaet eñ fel op sȳn stelen eñ op roueē Eñ het is al toes bereit veel slaghe te lidē als ysido seit.li.ix.deser prouincien is na bȳ celci bria eñ is also gheheiten vādē walschē celticis ende yberis

Dat.xxxvij.ca.van chananea

Chananea is een lant in syria welc lāt vā chanaans zoenē die chams zoen was beletē was na der diluuien Ende van hem waren.x.nacie dat sȳn lātscap pen of gebuertē als ysido.seit.li.ix.van den welkē waren .vij.nacien vā chana ans zade iden welkē die maledictie vā cham was also meer erflic ghewortelt Eñ daer om waren si af ghewischt van den kinderē van yrahel ouermits den gebode goods eñ hoer termȳne waren van hem luden becōmert ysido.li.ix.

Dat.xxxviij.ca.van campania

Campania is een prouicie in ytaliē eñ is gheleghen tusschē tlant vā romē eñ poelgē wes hoefstat wilneer capua was ende was ōderft van siluio den co ninc van albanen Eñ thoeft vanden ste den van campanien is in drien grotē ste den ghedeilt als in romen kartagen nō tata van welkē die prouincie van ytaliē onderwylen campanien genoemt was Eñ daer sȳn veel ander ōmaerder stedē die rȳc ende vol volcs sȳn die al totter prouincien vā campanien behoeren als napels eñ pulchrios daer virgilius ba dē sȳn die men in eren hielt Het is een goet lāt vā wȳ eñ vā coerne eñ vā olien Eñ daer wassen menigerhande vrucht ten Ende daer is noch een ander cāpa nien in crisaluina gallie senonēsis pro uincia wes hoeft is die stat van creten

Dat.xxxix.ca.van canda

Canda heit eenrehande eplant eñ is int beghin enge eñ daer na wordtet vast breō wes igāc zwaer is eñ arbeide lic alst opēbaert ī actib? apostolor xxvij dit eplant is tusschē syriam eñ ytalien

Dat.xl.ca.van cylicia

Cilicia is een prouicie vādē minrē asia dese heeft vandē oesten luceam eñ vādē zuydē mare siculā eñ vādē westen eñ vādē noerdē heuz die lastē des bercs taur? dese prouicie werdt gesceidē vandē water tingnis eñ heeft een edel stat binen die mē tharsis heit daer pau lus af was eñ chorithus sȳn poerte of stedeken daer veel fȳns saffraens wast

eñ is van alte goeden roeke ende scoē
re van verwen dan gout als ysidō. seit
int vijftiende boeke

Dat. xli. ca. van cypers

Cypros is een eylan eñ also gehei-
ten vander stat cipers die in dat eylant
leit. Men vijnter dit coper eñ men seit
dattet daer eerst ghevondē was Ende
het is een lant vol wijns die bouē ma-
ten sterck is īden smake eñ in sinē werc
kē Eñ heeft veel edelre stedē onder die
welke nicasia die ouerste is ende tlāt is
al ōme mitter zee besloten maer bīnen
ist al vol van bosschen van weiden van
velden van wijngaerden eñ van coern
Eñ is wel ghewatert mit fonteynē en-
de mit anderen wateren Eñ is vol rijc-
heiden eñ vol weelden maer dat eylāt
wordt dicwijl inder scriften chetijn ghe
heiten als ysidor⁹ seit li. ix. eñ is alsoe
ghenoemt vā enen soen ionā aaphets
neue als ysidor⁹ seit li. i. dat eylant van
cypers wordt ghegordt mitter zee sy-
rico vandē westen Eñ mitter zee pāphi
lico an die noordt zijde eñ mitter zee ci
licio van oesten Eñ van zudē mitter zee
phenicis wes spacij in die lēgde houdt
hondert eñ .lxxv. mijlen eñ .xxv passen
eñ is breet hondert mijlē eñ .xxv. ende
hondert eñ .xxv. passen ghy sult weten
dat dit ghetal niet recht int boeke staet
ende daer om en houdt v op dit getal
niet

Dat xlij. ca. van creten

Creta is een eylant in griecken Eñ
is seer lanc in sinen opganc ende in sinē
nederganc eñ had wilneer goede ede-
le steden in want si was cetupolijs ghe
heiten Eñ was eerst een eylant dat veel
ryuiren wapenē ende gescut s plach te
hebben Eñ si gaf den letteren eerst de
cracht eñ gaf den letteren hoer rechten
Eñ leerde eerst hoe dat men te peerde
soude wesen Eñ die leringe vāder mu
sikē was vanden ydeen daer eerst ghe
vonden eñ al oefenende werdt die leri
ghe breder Eñ heeft gheyten eñ āder
beesten gadinge ende heef luttel hertē
añ daer en comen nēmermeer scadeli-
ke beesten als sijn woluē vossen eñ deser
ghelijc Ende daer en is gheen serpent
daer en is gheē nacht vle Eñ waert dz
si daer van ander swaert quamen si sou
den vluchs steruen daer wassen goede
wijnen ende veel bomē eñ goede medi
cinael cruden als dyptānus eñ alinoas
eñ ander crude eñ daer sijn dierbare ge
steynte eñ daer wast oeck een steen die
dattilus heit als ysidor⁹ seit li. xv. Eñ
al ist dattet vandē meestē deel der venij
der dieren vri is nochtans sijn daer sō-
mighe venijnde spīnen die men spalan
gias heit alle dese dinghen seit plinius
oec li. iiij. Item orosius vandē seluen ey
lande Creta dit eylant vādē oestē wor-
det gheeyndt inder zee carpacius ende
van westen eñ van noordē inder zee cir
cico Eñ vā zudē īder zee libico die welc
si adriaticū heitē eñ heeft int lange hō
dert dusent eñ .lxxxvij. dusent passē en-
de inder breiden vijchtich dusēt doeke
vandē maecsel des huses de tali in cre
ta ysidor⁹ li. iij. int capittel vandē stedē

Dat. xliij. ca.. vant eylant van cyclades

Ciclades insule dat sijn eylādē als
ysido. seit li. xv. eñ waren wilneer
gryekē die griekē heitē die warelt cy-
clū Eñ sōmighe segghē dat si daer ō ci
clades heiten om dat si al om mit dunē
beleghen sijn dese eylāde sijn in die zee

helles ende sijn gheleghen tusschē die zee egrum ende die zee maleum ende sy werden om gheuanghen ende om gegordt mit der zee in iudea ende daer isser viertien inden ghetale rekkende. van noorden int zuyden. Ende sy hebben vyftich dusent passen van noorden int zuyden ende vyftich dusent van oesten int westen als ysidorus sept. Ende orosyus sept twe hondert dusēt die eerste onder dese eylanden als orosius seit is vanden oesten rotundus vandē noorden tenedo vanden zuyden capacidos van westen ryceros. Ende int oestē werden sy gheeyndt inden oeuerē ende cāten van alya ende van westen vander zee pcario ende van noordē vander zee egeo esi vā zuydē vāder zee capharno

Dat. xliij. ca. vant eylaet van chocha

CHocha of cochos ende is een eylant ende lept aen die prouincien van arcica daer ypocras die medicus woende ende in desen eylande maeckt men eerste wollen laeken als die selue lept ende daer werden goede paerden ghevuedt daer salomō van oudts grote ghenuechten in hadde als ghelept wordt. ij. regum daer ghelept werdt van cocha brachtmen die paerden

Dat. xlv. ca. vant eylant van corsica

COrsica dat is een eylant mit veel prouincien ende is hoeckich in den lichaem Ende heeft vanden oestē tyrrenicum mare ende die haeuen der stede van zomen ende van zuyden sardiam ende van westen bellicores ende van noorden ligusticum synum esi hondet int langhe hondert ende een ende sestich dusent passen Ende inder breyden sestien duysent passen

Dat. xlvi. ca. van dalmacia

DAlmacia dat is een prouincie van grieken nae der ouder deplinghe des landts totter groeter stadt der zeluer prouincien die delum ghenoemt is dese prouincie heeft aen die oest zyde macedonyen ende aen die noordt zyde heeftse messyam Ende aen die west zyde hystrien Ende int zuyden eyndet si inden scoet adriatico als ysidorus sept i sijn vyftiende boeck Ende orosius seit oec dat selue volck van dien lande is seer starck ende can roeuen Ende daer sijn altyt veel roeuers van hem luyden op die zee

Dat. xlvij. ca. vāt eylāt vā deenmerkē

DAcia is een lant in europen Ende was eerst becommert alsmē sept vanden griexscen denen Ende is onderdelt mit veel eylanden ende prouincien ende vluchs mit germanien rueren de wes volck wilneer weet was ende plach alte gheern te vechtē esi te kyuē waer af dat si britāmē ende menighen eylanden bouē ghinghē nochtans seit ysidorus. li ix. dat die denē der gothē sober sijn ende sijn vanden ghesslachte der gothē ghecomē Ende het is te weten soe waer af dat si ghecomen sijn int eerst dat is zeker dattet al vol volcs is Ende van schoenre gedaenten mit scoenen cranen Ende sy sijn int ghemeyn scoen ende eersaem van aenlicht Ende al ist dat si quaet sijn teghen horē vianden noch tans sijn sy goedertieren tegē die onnoesselen

Dat. xlviij. ca. vant eylant van delos

DElos is een eylant in grieken ende leit midzen inden eylandē vā cyclades Ende is daer om also ghehie

ten om des wille dat naeder diluuien die nacht v̄duystert was menige maēt ende dat eylant was verlicht vandē radien der sonnen eer enich vanden anderen landen. Ende wanttet eerst opē baert was daer om is hem desen naem delos ghegheuen nv segghen die grieken openbaerlick delon ende men heytet oeck ortigia daer om dat men daer die vogelen coturnices sach die welke die grieken ortigias heiten als ysidor⁹ seit dat delos is een naem vanden enē eylande ende van eenre stadt

Dat. xlix. ca. vant lant van dothan

Dothan is een lāt in ethiopien an twest eynde der werelt als ysidorus seit in syn negende boeck eñ is vol van elephantē ende van yuorien been als die gloze seit ouer genesy. xvij.

Dat. l. ca. vant eylant van europen

Europa dat is dat derde deel vander werelt ende is alsoe genoēt van europa die dochter was agenors des conings vā lybien die welc iupiter greep van affrica ende voerdese tot europen Ende hiet een groete deel dies lands nae horen naem als dat dorden deel vander werelt als ysidorus seyt. li xv. van europen scrijft Prosius seggēde die landen van europen ende tvolck beghinnen vandē berghen die men rijphey heyt ende vandē broeken mothodij die welke vanden oesten neder gaēde syn tottē westē by den oeuer der noerdeliker groter zee al tot walsch lant eñ totten rijn toe twelck ter groeter zeewaert is daer nae tottor danouwen toe die men hystrum heit die welc is vādē zuydē gaende ten oestē waert eñ wordet inder zee ghenomen Item ysidorus seit. li. xv. europa beghint vandē ryuier chanay nedergaende totten westen bi der noordeliker zee totten eynde van spaengen wes oestelic dele ende zuydelic deel vander zee ponto op clymt ende wordt alte mael versamēt mitter groter zee ende vordt gheeyndt in die eylanden van gades Itē dat eerste lant van europen is dat neder ficia twelck beghinnende is vanden broekē meothedy tusschen die danouwe ende die noordelike zee ende gaet voert tot germanien als ysidorus seit. li. xv. Eñ dit lant om dat barbersche volc so wordet specialiken barbarien ghenoēt Ende des volcs is altemael. liiij. onder die welke dat eerst aelmāgen is twelc strect totten broeken vā meothedi daer nae syn die gothen daer na dacia daer nae germania daer nae gallia ende dat eylant van britanien ende orcades ende veel eylandē te lestē dat minste spaēgen in wes eynden gheeyndt wordt europa aen die nederste syde Eñ aen die ouerste zijde ten zuyden waert heeft europa veel groeter landen als pannoniam messyam crachiam greciam mit horen eynden Ende ytalien mit sinen eylanden ende al ist dat dit lant minre is dā asia nochtās ist hem ghelijc vā volc wāt het is veel volcs heeft i Eñ het is meerre eñ stercker volc als plynius seit eñ si syn koēre van moede eñ syn scoēre vā formē eñ vā aensichte dan die lādē vā affrica Eñ dz coemt daer bi wāt asia eñ affrica syn alte hete lādē eñ die sōne v̄teert hē. die humorē vtē liue eñ v̄brāt hē die aēsichtē eñ maectse zwart Eñ die geesten des lichaēs wazemē wt totten zweet gateren waer by dat hem haer

crafften ontgaen eñ oec die moet Maer dat is contrari indē ghenen die noordwaert wonen want dier lude zweet gateren werden gestotē vanō coutheit die van buten coemt ende daer om werdē daer veel humoren in dier lude lichaē ghewōnē. Eñ daer om werden ſi grouer van lichaē eñ die coutheit is moedᵉ der witheit int vterſte vander huut ende maect wit aenſichten eñ claer velle Eñ tlant van aſpa twelc eerſt int oeſten houdet is middel tuſſchen europam en de affricam als plinius ſeit

Dat.li.ca.van eiulath

Eiulath is een prouīcie int ouerſte indien beginende van oeſten eñ mit enen langen treck der landē hem ſtreckende ten noerden waert doer dit lant loept een riuier die ganges heit welck riuier oec phiſon ghenoēt werdt in geneſeos boeke daer plinius veel prȳſes eñ duechden af ſeit li.vi.ca.xx. daer hy ſeit dat gāges in haer ontfāgt menich ſtranc van anderē wateren die men varen mach als ydaſpen cantabriā hyſopin eñ veel āder noch en is nēmermeer breder dan vȳftich ſtadien noch dieper noch hogher dan .xv. paſſē deſe rȳuier loept om tlāt van eiulath dz ouervlopt van goude eñ van goeder ſpeciē als bedellīū eñ coſtelike geſtepnten als onichinus carbunculus eñ deſer ghelȳck als die ſelue ſeit ende die gloze ouer geneſi In deſē lāde ſȳn veel zidel conincrȳkē of lantſcappen inden welken alte veel elephanten ſȳn

Dat.lȳ.ca.van ethiopien

Ethiophia dat is der moren lāt in den welken alte grotē hettē is wāt die ſon ſchȳnt epndelinghe op dat volc eñ daer om iſt alſoe zwart als ȳſydor? ſeit Want ſoe wat lept onder die zuydelike haxe der ſonnen is pleyn ende ten weſten waert iſt berchich ende ten midweghen zandich ende ten oeſten waert iſt woeſt wes gheleghenheit vandē weſten des berchs athlas ten oeſtē waert wordt gheſtreckt tot inden epnden van egypten ende wordt ghesloten vanden zuyden mitten rȳuier ſpcia ende vannoorden mitten rȳuier nylus Eñ heeft veel volcks mit mennigherhande aenſichten ende monſtruoes dat is wonēlick ende vreſelick van ghedaenten en de is vol wreder beeſten ende ſerpenten Ende daer ſȳn deſe een hoernen eñ cameleon ende baſyliſcus ende groete draeken wt welcker herſſen men coſtelike gheſtepnten trecket als iacinctus crȳſopraſſus .topaſius .ende ander gēmen veel worden daer inden lande gevonden .Ende daer werdt caneel vergadert Item het ſȳn twee ethiophyen dat een is by den opganck der ſonnen ende dat ander is in mauritania by den onderganck der ſonnen ende dat is hiſpanyen naeſt \daer nae numedia daer nae den prouincien van kartaengen eñ daer nae is peculia ende te leſten tegen den lope der ſonnen int zuyden is ethioppa dat verbrant is vanden welken men ſept dat ſy voet teghen voet gaen eens anders landts dit ſegghen die fabulen ſept yſidorus.li.xv.wes woerdē hier bouen ī ghebracht ſȳn Item die ſelue ſept.li.ix. Ethiopes dat ſȳn die moren dat die van thms gheſept ſȳn dat ianus zoen was Ende dat ſi vā dien hoer beghin ende horē naem eerſt af hebbē Item deſe quamen wilneer op vā nyl?

dē riuier vā ÿdiē bi egiptē tusschē nÿl9
eñ die zee int zuÿdē al vast bid sōnē vā
den welken des volcs veel is als espe-
ri eñ van westen waert garomāti ende
tragodite eñ veel ander vanden welkē
plÿnius vertelt .li.ij.ca.x. Itē die mo
ren hebben den naem nae enen zwarte
rÿuier welc rÿuier is vand seluer natue
ren dat nÿlus is In desen woestē lāde
wonen alte wonderlike ludē want som
mighe aenscouwen die op gaende sōne
eñ die nedgaende sōne mit wreder ma
ledictien want si vermaledien die sōne
al den dach om des wil dat si also heet
op hem schÿnt Sōmige ander als die
tragoditen maken holē daer si in wonē
Eñ si eten serpenten eñ al datmen eten
mach die welck gheen rechte stēme en
hebben maer eenrehande knersinghe
Sōmighe ād sÿn die mittē beestē leuen
eñ wonē sonder ewe mittē wiuē eñ die
heiten garromātes Sōmighe and gaē
al naect ende dese en doen niet eñ dese-
heiten graphasantes Sōmighe ander
die men blemi heit die welke men seit-
dat si gheē hoefde en hebbē maer haer
mont eñ haer oghē staen īder borst Sō
mighe isser die men satÿri heit die wel-
ke alleen mēschelike figurē hebbē mar
na der zeeden te sprekē so sÿn si te mael
onmenscelic In ethiopiē sÿn noch me
nighe wonderlicheidē als die selue seit
li.xvi.ca.xxxvi. Het sÿn veel ethiopes
biden welken alle die beesten vieruoe-
tich gheboren werden sonder oeren eñ
oec elephanten Het sÿn sōmige ander
die enen hont voer enen coninc hebben
Het sÿn sōmighe anderē die oghen int
voer hoeft hebben oft sÿ drie hoect of-
vier hoect waren niet dattet also inder
naturen is maer dat wordt also ghevi-
siert om des wil dat si altoes schietēde
sÿn Sōmige lude sÿn daer die lewē eñ
pantheren iaghen eñ vanghē ende etē
se der welker coninc maer een oghe int
voer hoeft en heuet Eñ dat ander volc
van ethiopien leeft alleen van sprēger
kens die int gras springhen of int hoÿ
die mit soute ende mit roke hardt ghe
maect sÿn Ende dese en leuen bouē.xl.
iaren niet

Dat.liij.ca.van egipten

Egipten of egipcia dit lāt is versa-
ment van oesten des lants van syriē on
der die rode zee ende heeft van westen
libÿē eñ van noerden die grote zee Eñ
van zuden gaet si binnē en wech strec-
kende hoer totten moren als ÿsido.seit
li.xv. Het is een lant daert niet en ne-
uelt noch en reghēt ende die rÿuier nÿ
lus maket slechs nat eñ loepter al ōme
ende ouermits des rÿuiers oueruloÿn
ge wordt dat lant vruchtbaer eñ drach
tich want het draecht sondlinghe veel
coerns eñ alles anders goedts heuet
planteÿt also dattet alle die werlt bi na
vervult van cruden eñ van speciē ende
van anderen costeliken dinghē Eñ dat
eÿnde van egipten is canopia Hier toe
heuet ÿsidorus gheseit .li .xv. dit lant
heeft veel prouincien aen die een zÿde
ende aen die ander zeer vermaerde ste
den als is memphis die ghetÿmmert
is vā epapho iupiters soen ende chop-
nes die hoefstat van egiptē Elÿopole
os Ende alexandrien ende veel ander
steden als ÿsidorus seÿt .li.xvi. Item
orosius seÿt dat egipten twÿerhande
is als thoghe ende tleghe dat vā oestē
langhes ghestrect wordt ende aen die

noerdt zÿde heuet den schote van ara-
byen .ende van zudē die grote zee wāt
vanden westen vten leechstē egiptē be-
ghīnet eñ wordt gheeyndt ten oestē in
die rode zee eñ houdt.xxiiij.naciē Ende
heeft veel wildernissē inden welkē veel
wōdlicheiden sÿn want daer sÿn pardi
tygrides.satyri .basiliskē.vresilikē slan
ghen eñ serpenten want inden eynden
van egipten by ethiopien bydē berchty
gris daer mē meent dattet hoeft vand
ryuier nylus is die egipten verbi loept
is eenrehande wilde beest die men ca-
cocephas hyet\ welke beest cleyn van
lichaem is ende traech van leden ende
heuet thoeft zeer zwaer waer om dat-
tet sÿn hoeft altoes op die aerde drae-
ghet twelc een salicheit der sterfeliker
natuerē is want het is also vol venÿns
eñ felhedē ten eerstē dattet enē aensiet
soe is die mensche of een and dier doot
sond enighe boete ghelÿc als die basilis
ke als plynius seyt li.viij.c.xxij.in egip
ten sÿn sondlinghē veel cocodrillen eñ
ypoterhomi eñ ryuier peerde eñ sy sÿn
meest biden ryuier van nylus

Dat liiij.ca.van.ellades

Ellas hellades is een ꝓuincie in
griekē in europa vā desē ellas is
twier hande ꝓuincie als boecia eñ po-
loponēsis eñ vā boecia is bouē gheseyt
eñ vand ander salmen na segghē Ond
dit ellas leyt die zee elleis\ daer veel
wondlicheydē sÿn als plinius seyt li .vi.
c.iij.daer by wonen lude die slechs mit
horen aentastē ghenesen si betē of stekē
vā serpētē eñ si halēt venÿn mitter hāt
wt eñ varro seyt dz daer lude wonē die
sulke steectē ghenesen mit horē spekel
eñ veel and wonderē sÿn daer int lāt bi
helles dat een stranc vand zee is daer
xerses die coninc een brugghe maecte.

Dat lv . ca . van eola

Eola is een eylant vā cyciliē ende
is also ghenoemt vā eolo ypaten
soen die welken die poeten visierdē eē
coninc te wesen vandē winden als ver
ro seyt ende oec ysidorus dat die onwi
se meynden dat hy die windē op hielt
als hy woude Item het.ix.eylandē vā
eola vanden seluē ghenoemt die men
vulcane noemt daer om dat in hē vier-
barnt alst doet indē berch vā ethna als
die selue seyt eñ die ix.eylanden sÿn elc
mit horē properē naem ghenoemt van
den welkē die eerste lipsera hyet die an
d gera eñ si sÿn also ghenoemt vā dien
hoghē berghē\ die derde hiet strolegi
die vierde dedi ende also vanden an-
deren.

Dat lvi.ca.van vranckenlant

Franconia is een prouīcie vā ger
maniē in europa vandē vrākē di-
es lands also ghenoemt wes hoefstat
arffoert ghehieten is Ende heeft aen
die oest zide doringhen ende zassen vā
zuyden die tonov ende beyerē vā westē
zwauen ende elsaterē/ende vā noerden
den rÿn ende die steden wes hoefstat-
is mens op den rÿn gheleghen. Ende
is een fÿn lant drachtich van coern eñ
van wÿn ende scoen van bosschen eñ is
wael gheuesticht van sloten eñ van ber
ghen ende vol van volke.

Dat.lvij.ca.van vrankerike.

Francia dat is vrancrÿc van oestē
heuet den rÿn ende germaniē vā
zuytoest die clippen van zuydē die pro
uincie van narboen ende van circio die
zee van bertaengen/ende van noerden

engelant dit lãt heeft een goet clepe en de vruchtbaer van bomẽ van wõngaer den van vruchten ende heeft edel fon tepnen ende rpuieren Ende heeft goe de ſtenen mede te tymmeren Eñ heeft een wittachtighe ſtenighe aerde daer goet moerter of te makẽ is als hy ghe brant is eñ mit water ghemengt ſo iſt goet ce mẽt daer mẽ wandẽ eñ tymme righe mede maect eñ dit morter wordt alſo hardt als een ſteẽ Eñ al iſt dat mãc rÿc menige krilſche ſtat heeft nochtãs houdt parÿs die principaetſcap onder alle die ander ſtedẽ wãt gheliker wÿs dat atenẽ alle griekẽ verlichtede inder conſten alſo heeft parÿs ÿheuẽ eñ ver licht alle europen dat is lombaerdien duutſch lãt englãt ſpaengẽ eñ mãcrÿc mit horẽ conſtẽ Eñ daer ÿgaderenſe vã al herſtẽhept die clerkẽ eñ die meiſters eñ daer werdẽ ſy geleert in alre ſedich eit eñ in allẽ conſtẽ eñ regeertſe mit gro tẽ wedẽ Eñ is rike eñ eẽ machtige ſtat vã goede vã volc eñ heeft ghaern ruſt eñ wede | eñ daer is goede lucht voer dẽ ſtudentẽ eñ goede rpuieren eñ luſte like velden den clerkẽ gaen te ſpacierẽ Ende daer ſÿn bequaem woninghẽ eñ daer is ghenuech teten ende te drinc van allen dinghen

Dat. lviÿ. ca. van vlaenderen

Vlandria dat is een princie vã pp caerdien by dẽ cante vander zee gheleghen ende heeft germanien aen die oeſt ſyde englant aen die noertzÿde ende aen tweſt die wallſche zee eñ aen die zuut zÿde maucrÿc eñ burgoendÿẽ Eñ al iſt dat deſe prouinci clepn is van lande nochtans is ſy vol goeds ghe goten ende heeft veel goeder beemdẽ eñ is vol van quicke ende van be ſten eñ heeft goede hauenẽ mit veel poer ten ende die ſcelt loepter doer. Voolc inden lande is ſchoen ende ſtarck ende der wel vechten eñ het is rike vã alre comenſcap. Eñ is eerſaem eñ ſchoẽ vã aenſicht mit goedertierẽre begheertẽ hoefſch vã ſprekẽ Eñ is wel ghecleedt eñ is weedſaem teghẽ haer huus ghe ſin eñ teghẽ die lude vã buten harde fel Eñ ſy connẽ daer wel mitter wollẽ om gaen eñ daer goede laken̄ of makẽ eñ ſepndẽ die laken̄ voert in menighẽ lan dẽ te water eñ te lande. Eñ het is een effen pleyn lãt daer goet coern wallet eñ heeft veel bomen maer niet veel bol ſchẽ maer et heeft ſõmige broekẽ daer men goede eerde wt graeft daer men torf of maect eñ goet vier beter dan vã houte maer et maeket vuylre aſſchẽ eñ eñ et ruuct qualiker dan thout

Dat. lix. ca. van fenicia

Fenicis prouincia dat is een prou cie van fenix eñ is vã fenix die ca thimis broeder was ghenoẽt eñ is een prouĩci daermẽ dat ſerpẽt tpry vint als plido. ſeit. li. xv. et. ix. deſe prouincie he eft an die oeſt zÿde arbien eñ an die zuit zÿde die roede zee eñ an die weſt zÿde die zee die men mediterrameũ hiet eñ an die noort zÿde dẽ berch libanũ waer bi dattet lãt fÿn is eñ die bomẽ ſÿn van vordel eñ is vol coerns eñ vol vruchtẽ ende is vol van melc van olien ende vã hoenich Tlãt is berchich ende veldich ende is wel gewatert mit rpuiren ende mit fontepnen In wes gheberchte mẽ metallen graeft van menigherhande gheſlachten

Dat. lx. ca. van frigien

Frigia is eē prouincie vandē myn
ren asya also ghenoemt van fri-
gia der coninckliker dochter vā europa
ende is galacien by ten noerden waert
ende littouwen ten zuden waert ende
int oesten hanghet aen liddia Itē ysi-
dorus seyt .li.xv. datter twe frigia sijn
als die meerre die smirniā heeft eñ die
minre die hyliū litoniā heeft die welc
die ryuier hernix sceydt van frigia als
die selue seyt. Eñ is frigica dardanica
ghenoemt van dardanius die een ridd̄
was van grieken mit tracius sinē brue
der eñ behielt frigiā eñ hy al daer reg-
nerende noemde frigiā dardanicā na
sinē name Eñ tracius becommerde tra
chien als ysidorus seyt.li.xi.

Dat lxi.ca. van vrieselant

Frysia is een prouincie in die ned̄-
ste eynden van germanien ghe-
leghen opten ouer of cante der groter
zee mit enē langhē stranck eñ beghint
aen dat eynde vanden rijn eñ wort ghe
eyndt inder zee danico eñ twolc datter
binnen woent wordt vriese ghehyeten
vanden ghenen die in germaniē wonē
Ende sy scelen veel inder cledinghe eñ
inder zeeden vanden duutschen want
alle die mannen sijn ghemeynliken be
scoren inden necke ende sy hebben ron
de cranssen Ende hoe dat sy edelre hye
ten hoe dat sy hem hogher laten sche-
ren Eñ het is een volc starck vā leden
eñ vā craften scoen van lichaē wreet vā
moede eñ zeer doende indē veldē mit-
ter lancen eñ mit yseren ghescut Ende
tlant is effē vol vā weyden eñ van gra
ze eñ sy en hebbē gheen houte eñ daer
voer barnē sy torf ende coescit eñ ossen
dreck die ghedroecht is. Eñ is een vry
volc ende en sijn van ghenen heer be-
dwonghen Eñ sy auentueren haer lijf
dicwijl op dat si vry bliuē sullen ende si
hebbē lieuer te steruē dan dat si bedwō
ghē wesen soudē eñ daer om worpen si
die ridderlike werdicheit en wech ende
die vreēde lude en latē si onder hē niet
verrisen nochtans hebbē si iaerlix haer
rechters daer si ond̄ sijn mar die kiesen
si selue mit wil die de ghemeēt regeert
eñ ordineert van scoude eñ vā onscoude
Sy minnē zuuerheit wāt si houdē haer
kinder maechden eñ knechtē thent sy
al vol wassen sijn zuuer eñ daer om win
nen si volsclaghē eñ starcke kinder. Eñ
si drincken bouen maten zeer van eenre
hande dranck datmen byer hyet

Dat lxij. ca. van eylanden ghenoemt
auentuerlike eylanden.

Forcunaꝝ insule dz sijn eylandē in
der groter zee gheleghē ysido. seyt dat
dese eylādē veel vruchtē eñ corens bin
nē hebbē eñ die heydē plaghē te wanē
dat si tparadijs gheweest hadden als
die selue ysido. seyt eñ plynius si segghē
dz daer bomē wassen vā hondert eñ vā
xl. voetē hoech eñ daer sijn veel appe-
lē eñ veel voghelē eñ ouervloedicheyt
vā honich eñ vā melc eñ sond̄linge vā
gheytē eñ van scapen int eylant datmē
gheyten eylant hiet Itē die hondē sijn
daer wōderlike starck eñ sonderlinghe
int eylant canaria dat daer om also ghe
noemt is vāden honden

Dat lxiij.ca.van galileen.

Galylea is eē lāt vā palestina also
ghenoemt daer om datter witter
lude wint dan palestina dit galylea is
tweerhāde als tlaghe ende thoghe eñ
sy sijn ruerens aen malcanderen Ende

is zeer vruchtbaer vã coren van vruchten van wingaerden ende vã olyuē eñ is wel ghewatert want het wordt mit ter iordanē ouergotē eñ heeft aen sommighen canten edele eñ ghesonde staē de wateren die also groet sijn sommich oft zeen waren eñ sijn vol visschen. Jtē daer is tmeer tyberiadis dat also vanū poerten tyberiadis ghehietē is Eñ is alte finen eñ ghesondē water ter menschen behoef ende heeft.x.stadien

Dat.lxviij.ca.van galacien

Galacia is een lant in europen dit is een breet lāt eñ vruchtbaer eñ heeft een groet deel van europen dat nv van veel luden rudenia ghenoemt werdt dit lant plach becommert te wesen van aprilis dē volc der gallen als plidorus sept want galli die waren van den conīc bitinia in hulpers geropē Eñ deplden tlant mit hem doe si die victori behielden

Dat.lxix.ca.van gallicien

Gallicia is een prouincie in spaēgē ende alsoe ghenoemt om die witticheit des volcs want die ghene die in dat prouinci woenen sijn witter dan die ander sijn int ghemeyn tlant is vruchtbaer eñ leyt bỹder zee eñ is vol goeds Eñ sy scriuē hē seluē toe dz sy die eerste griekē warē want si sijn vā natuerliken begripe als plido. sept li.ix.wāt naden eynde des strijds vā tropē doe quamē veel vādē griekē tot galliā Eñ daer wonē noch die vanden oudē gebleuen sijn

Dat.lxx.ca.van gallen lant

Gallia is een prouincie in europa tusschen die vierighe berghē eñ tusschen die walsche zee gheleghē dat oec van ouds sinē naem nader wittich eyt heeft gallac in grier dat is melc in duutsch Jtē na dat die hemel ghewerwet is daer na heeft dz lant sijn verwe eñ oec sijnē moet eñ sijn groetheit daer af wit romē swaer verwe of lichaē eñ griekē licht. gallia weet ende scarp vā sin als plidorꝰ seit dat lāt heeft aen die oest zyde germanien van westen spaengē vā zudē ytaliē vā noordē die zee vā britaniē als ysi. seit Mer wilneer wast drierhande als belgica. neufrica eñ togata mer dese prouincien bewonen die krālopslē daert manckrijc af ghenoēt is

Dat.lxxij.ca.vant eylant vā gadis

Gadis is een eylant int eynde van spaengen gheleghē dat afriken deilt ende scheit van europen daer hercules wonderlike colōmen gheset had de die edel waeren Ende het is vandē naestē lāde. c.eñ.xx.passen gheselceidē welck lant tyri doe sy vander roder zee quamen noemdent in hoerre tonghen gadis daer om dattet alle omme ende mitter zee omtwijt is daer boemen in wassen die den palm boem ghelijck sijn wes gumme den steen corauniam venijnt ende besmet als plidorus seit. li. xv. Het is een rijck eylant van vruchtē ende van specien Ende sepntse ouer al int westen. ꝛc

Dat.lxxiij.ca.van griecken lant

Grecia van grecus den coninc ghenoemt die in dat lant woende eñ noemet mit sinen naem als plidorꝰ sept .li.xv. Ende daer sijn. vij. prouinciē in vā westen heuet dalmasiam daer na epirus daer na ellades daer na tessalia daer na mecedonia ende daer na achaia eñ twee inder zee als certa eñ ciclades Et is een seer breet lant mit menighen

naem ghenoemt Eñ is rijc te lande eñ te water eñ is vrouwe vā veel landē eñ rijcken eñ is voester der ridderscap eñ moeder ō philosophijē eñ is eē vinster ende een meysterisse alre goeder constē welk volc wilneer alte cōnlicken oerlo ghen conden eñ het plach oec garē sijn constē voert te leren eñ si waren ghe-spraect eñ hieldē hoer ewe ende witte vast eñ si waren den vreemden luyden goedertieren eñ si waren vreedsaem ō-der malcanderē ende si en wouden van harē vpanden niet verdraghen als var ro seit in dat bouc vanden loue ō grickē

Dat lxix. ca. van getulia

Getulia is een prouincie in affrica dit volc is van den gothen gheco men als plīdo .sept eñ si haddē veel sce pen vergadert eñ voeren in libya ende hebben daer noch huyden haer stoelen gheset \by desen woent dat volc gaulo um vā zuyden totter zee helspex lopeñ ghins eñ haerwaerts mit veel wilder-nissen Dit eylant ghaf desē luden naem gaulon dat by ethyopien leit eñ daer en mach gheen serpent werden noch leuē als die selue plīdo seit Eñ int eynde vā affrica is een volc oft beestē waren die garamantes hetē vā garramātes den coninc appoloes soē die daer een poort maecte eñ tymerde die men gargania noemt eñ heet vanden welken plynius sept dat si volna vanden gheselscap der menscelicheyt varde sijn

Dat lxx. ca. vā gardones eñ heetē ver keerde eylanden

Gardones dat sijn ghemeenlike ō-keerde eylanden daer eenrehāde wiuen in gheuoedt waren die men gor gones heet die zeer snelle waren ende ruych vā lichaem eñ scarp eñ daer of-heeten die landen also

Dat lxxi. ca. vā gothia eñ het eylāt vā-godtlant

Gothia is een prouincidees laech sten ficia in europen die also ghe noemt is vā amagog iosephats soē als plīdo seit. li. ix. waer of dat hy seit dat dat die oude plaghen dese landē meer gethos te heeten dan gothos Eñ het was wilneer alte starckē volc \eñ grof vā liue eñ si hadden vreselike wapenen vā wes ghestacht dat meeste deel van europen eñ vā aspa ghecomen is want haer ghestachten sijn daci eñ ander na cien\Eñ vā westen sijn getuli in affrica amazones ghecomē vā den gothē als plīdo. seit. li. ix et. xv. \dit is een zeer-breedt lant eñ heeft an die noert zyde noerweghen eñ denemarckē Eñ andē anderen canten \heuet die zee omgnen An desen lande leyt een eylāt dz gotlā dia heet tlant vanden gothen wāt het was wilneer vā den gothen bewoēt eñ is een goet vruchtbaer eylant vā coren eñ vā weiden eñ is vol vā vischen ende daer plaghen veel coepludē te comen mit alre hande merssterien want daer co men veel sceepen an mit bontwerke eñ mit menigherhande dingen vā vellen eñ vā anderē dingen \eñ si wardē voert in duytschlāt in walsch lāt in spaengen eñ inengelant gheuoert

Dat lxxij. ca. vā. gwidum

Gydum is een lant in een eylant teghen aspa tusschē siriam eñ ytaliā eñ siet voert ouer tot panphyliam eñ ficiā recht tegen creten ouer alst openbaert in die gloze

Dat lxxiij. ca. vā indien.

INdia orientalis dat is yndiē dz men oestelicheit is een lāt in aspa allo ghenoēt van yndus dē ryuier daer yndien mede ghesloten wordt aen die west zyde dit lant strect vander zuyder zee totten opgane der sonnen ende van noerden strecket totten berch die men noēt caucasā Eñ het heeft veel volcks ende veel sloten Ende het heuet eplāt van caprobana Eñ heeft veel goeds gē men eñ elefantē Eñ het heeft grisam eñ agerā twe eplādē daer weel gouds eñ siluers in is Eñ si hebbē oec oirbaer like bomē inder welker bladē nemmer meer en vallē Itē dit indien heeft alte edele ryuierē als ganges eñ indus eñ hilpanes die welke die landē vā indien verlichtē eñ verslieren dit lant draecht tweweruē mucht des iaers eñ twolc is daer by na gheuerwet daer syn grote elefantē eñ eenhoernē ende daer is die pellicaen Eñ daer is peper caneel cala mus aromaticus eñ veel andō crudē eñ ebur Eñ costelike ghesteentē als beril lis crisoprassus carbunkel dyamanten eñ paerlen daer syn guldē gheberchtē daer men niet toe comē en can om der griffoēs wil eñ der ander wildō beesten als plidor? sept Itē india ist meeste lāt bouen allē landē der werelt eñ dat ryc ste dat machtichste eñ oec dat volste vā volc waer af dat plynius wondō verre kent Eñ hy sept dat in indiē veel conin ghen syn vandē welkē sommighe heb ben .lx. dusent ghewapent eñ sommi ghe hebbē .vi.c. lude of ghewapent te paerde eñ .ix. dusent elephātē die goet ter oerloghen syn eñ die veel goeds te lande brenghē Sommighe ander heb bē .lx. dusent voet ganghers eñ dusent te paerde eñ dusent elephātē op te stri den eñ dese syn altoes bereet te striden vandē welken men merken mach dat tet vol volcs is eñ daer toe ryc Itē sō mighe vā dien van indien die bouwent lant sommighe vechtē eñ stridē sommi ghe gaen mit comanscappen om som mighe die kunnē tlant regierē sommi ghe syn radē biden coninghē sōmighe verwaren die rechtē vandē lande som mighe leuē zeer heplichlyc eñ leren eñ wyslē den simpelē volc Eñ wantet dich ter eñ breder eñ oec veel meerder is dā ander landē so heuet veel meer wondō lichepdē in vā natuerliken dinghē als plynius sept .li.vy.c.iy. Itē indiē is eē lant reckende tot ethyopiē waert ouer uloepet vā wonderlichepden In indiē werdē wonderlike beestē ghewonnen eñ veel meerre honden dā die ander in anderē lāden Itē daer wassen also ho ghe bomen datmeuse niet op scietē en mach | dit doet die son eñ die ghetem perthept des hemels eñ oueruloedich ept der wateren Itē die vyschboē wast daer also hoech eñ also breet datter eē grotē hoep volcs onō sculē mach voer die sonne Itē daer wassen die riedē al so groet dat drie mānē nauwe also veel daer of draghen en soudē als tusschen tween knocken groet is daer syn zeer grote lude die lanc syn vyf cubitus die welke nemmermeer en hebben tant sweer noch hoeftzweer noch quade o ghen Item die riedē wassen also grote dat drie lude varen soudē in een knock Itē haer lichaē en werdē oec niet ghe quest vander sonnē mar si werden daer hardt of. Item hoer phyposophen die men sophisten hpet staen vā dat die son

op gaet totten auondt toe in hetē zan-
den eñ sien die son aen sonū die oghen
te verruerē Itē in sommighē stedē vā
dien lande vintmē lude die verkeerde
veersſen hebbē eñ si hebbē .viij. teen in
den voetē Eñ daer sijn lude mit honds
hoefdē die ghecleet werdē mit vellen
vā wilde beestē eñ si ballen als hondē
eñ anders en sprekē si niet . Eñ si leuen
vandē roef eñ van dat si voghelen . Eñ
si sijn ghwapent mit naghelē eñ mit tā
den eñ daer isser eē groet deel meer dā
hōdert dusent eñ . xx. dusent als die sel
ue sept Eñ in sommighē stedē vā indiē
sijn wiuē die mer eens en baren eñ die
gewōnē werdē die werdē vluchs oudt
Itē daer sijn die satyri eñ die anū won-
derlike menschē vandē welkē inden trac
taet der dieren ghesept is Het sijn oec
sommighe menschē int oest eynde van
yndien biden opghanc vā ganges sonū
monde die ghecleet sijn mit ruwer vā
telgherē eñ vā rysserē die alleē leuē vā
den roeke mit harē nasen noch si en etē
noch en drinckē anders niet mar si trec
kē die lucht vandē blomē eñ vandē wil
den appelen mittē nazen eñ daer of le
uen si eñ van quaden roke sterue si haes
telijc Het sijn oec lude daer int lant die
in haere ioghet grawē eñ in haerre out
hept werdē si swart opt hoeft eñ inden
baert Het sijn sommighe die alte lan-
ghe leuē eñ en werdē nēmermeer oudt
mar si sterue indē middel vander oudt
heit na ons te sprekē dit sept plynius .

Dat .lxxiij. ca. van ircanien

Ircania is een lant in aspa . Eñ is
zeer breet eñ heeft veel volcs dz
sceelende is inden zedē eñ inder tongē-
als ysidor? seit .li. xv Item orosius seit
oec dattet reict vanden berch caucasus
al tot sicien toe eñ heeft .xliij. lude dat
is also menigherhande volc in hem die
welcke dwalen ghens eñ harwaert om
haer notroft te crighen om des wil dat
haer lant also onvruchtbaer is eñ ghe-
neren hem mit iaghen mit rouen optē
dieren eñ oec opten menschen daer sise
crighen moghen eñ si drincken mēschē
bloot als ysidor? seit . li. xv . Ircania is
gheseit van enē bosch die men hyrcha-
na heit die onū sicien leit Eñ heeft aen
die oest zyde mare captiū eñ van zuydē
dat meeste armenien eñ van noordē al
banien eñ van westen hybernien Ende
is ruuch van bosschen indē welken sijn
veel wilder beesten als tigris pantherē
eñ veel ander Eñ daer sijn oec voghelē
die men hyrcane heit der welker vede
ren des nachts luchten Eñ alsulke vo
ghelen werden in germanien oec ghe-
vonden als ysidor? daer seit Tvolc vā
desen lande verwan iohannes yrcadie
symons soen was des ouerstē priesters
inden tyden vanden machabeen vādē
welken die verwonnen iannes ircanus
ghenoemt is als die meester inder hyst
torie seit int beghinsel der hystorie der
ewangelien

Dat .lxxvj. ca .van ydumea

Idumea is een lant in arabien en-
de is also vā esau ysaacs soen ghenoēt
want die soen vā esau die edom toe ge
naemt is doe die horrei verdreuen wa
ren woenden in dat lant mittē sinen eñ
hietent daer na ydumeam dat is tlant
der sonen edoms. Itē ydumea is ghe
deylt van palestina ouermits sommigē
woesten landen wes eynden streckē hē
totter roder zee Ende het is een starck

berchich lant daer die sonne seer heet schȳt ende daer om maken die lant lu de die daer wonē huze onder die eerde eñ inden ghberchten als die glose seit ouer abdpam

Dat .xxvi. ca. van iudeen

Judea is een lant in palestina ghe noēt vanden naem iudas wt wes ghe slacht tlāt die coninghē had die naem chanaā is ghenoēt vādē soen cham of vandē tien volken der chananeen e nde als die verdreuen waren besatē die io den dat lant eñ strect totter steghē iuli ance daer die iodē ghemeynlicē wonē Eñ die breede is vandē berch vā lybaē eñ strect tottē meer van tyberiadis Eñ int middel vanden lande van iudeen is die stat vā ihezolima als een nauel vā allen den lande eñ is rycke van meni gerhāde rȳcheidē Eñ is zeer drachtic van allen vruchten mit goedē wateren beset eñ heeft linē ballem ouerulopen de inden metallen eñ heeft ceder bomē eñ palmen eñ cypresbomē eñ is vol vā anderen edelen bomē ende is vol wȳn gaerds eñ appelen vā garnatē eñ olyf bomen eñ is een lant vol melcs eñ ho nichs want die iodē mepndē dat si tlāt van beloeften onō haddē wāt het vlop ede van melc eñ van honich na die gra cie der elemēten als pādor? seit li. xv. Eñ plynius sept .li .v. ca. xiiij. Judeen lant is een deel van syrien dat lāc ende breet is eñ is egiptē ende arabien naest mit felle gheberchtē daer die iordaen doer loept eñ scheit galileen vandē an deren ioden In iudeen is die edel stadt ihezolima die edelste vā oestlant Itē iudeen heeft warm fontepnē eñ gesont eñ heeft int eȳde die dode zee daer om dat si niet leuens binnen en heeft

Dat.lxxvij.ca. van yberien

Iberia is een lant in afia bȳ die ha uē vā armenie Vier in so wallen cruden daer goet mede te verwē is als pādo. seit.li.xv.

Dat.lxxviij.ca. vant lāt vā ytalie

Talia is een groet lant in europa eñ was wilneer vandē griecschē volck becōmert Eñ beseté eñ daer om heiten sȳt dz groete griekē als pādo. seit.li.vi. daer na ist vā saturn? dē conic saturna geheitē daer om dat daer saturn? vā iu piter scole eñ vdreuē was vā sinē stoelē daer na te lestē ist vā ytal? dē conic die daer regneerde ytalia genoēt Eñ is al te schonē lāt vā allē dighē eñ is lāgher dant breet is Ende is vol voeders vol coerns eñ vā allē vruchtē Ende heeft edel meerē eñ waterē bȳnē als vēnatū auertū eñ lucernū eñ veel anō edelre ri uirē als eudanū eñ padū die tyber he rianū die brent eñ deser geliken Ende daer sȳn oec goede gēmē als ligurium gagates eñ lmx Eñ daer sȳn veel sonō lingher vogelē dit lāt wordt aspera ge heitē vā asper? der sterrē als hyspania is daer om dz die griekē die tot ytalien varen ende tot spaengen dat si die ster re mercken maer hyspania hept die lest te esperia want si in die leste stede ōder der sonnen onderganck gheset is Hier toe heuet pādorus geseit in sȳn vȳftiē de boeck Item ytalien is dat beste lant onder alle die landē vā europa die west waert staen Eñ het heeft edele eplādē eñ hauenen Ende is vol vā rycheiden eñ die stedē sȳn al vol volcs mit muerē eñ mit vasten grauen gevesticht teghē alle viādē Eñ daer is gouds eñ siluers

pantept eñ heeft veel sonderlinger ste
den die vol van volcsijn Eñ het is tegē
dat oesten tegen dz noerden eñ teghen
dat westen mit hoghen clippen eñ ber-
ghen omgordt wt welken geberchten
edele riuieren lopen als die rijn die to
nouwe die doer germanien lopen \ en-
de rodanus mit cancia eñ mit veel an-
deren riuieren daer wallant eñ sauoy-
en eñ doer burgundien lopen eñ te nar
boen

Dat lxxix. ca. van spaengen

Ispania is eerst gehieten vandē
water yberus ydrea daer na van
den riuier hyspanus is dat lant yspani
a ghenoemt eñ dz is vander auontster
re ysperia die westelic staet Eñ is ghe-
legen tusschen afrika eñ europa eñ vā
der noertzyde mit stenigen geberchtē
besloten eñ vanden anderen sidē ist mit
ter zee begordt ouer al eñ heeft goede
lucht des hemels eñ is vruchtbaer vā
allen dinghen eñ is rijc van ghesteyn-
ten eñ van metallen Item daer lopen
veel goeder riuieren binnen als berus
mineus yberus eñ cacus eñ epactulus
dat gout na hem treet Eñ heeft vi. pro
uincien als tarrarenensem catargimen
sem luciramā galliciam boeticam eñ o
uer die zee int lant vā afrika tugicane
am Item hyspania is tweerhande als
binnē den lande eñ buten den geberch
Hier toe heuet pli. gesept li. xv. Item
orosius sept dat aen die rechter side hē
naest is equitannia eñ aen die luft side
wortet gheenghet eñ ghenauwet mit
ter zee balganto eñ coemt aen den eyn
den vā narboen eñ dat is sijn eerste hoe
ke ten oestenwaert eñ die ander hoeke
gaet totter zee circium daer briginacia
die stat van wallschen lande of van gal
lia lept eñ richt hem op teghen britani-
en eñ die derde hoeke is daer die eplan
den vā gades aen sien tot afrikē waert
totten berch athlas eñ dair is tusschen
een stranck vander groter zee Itē pli-
nius prijst hyspanien oec seer eñ sonē-
linghe vanden metallen Eñ hi sept dat
tet bina al vol gouts eñ silvers is \ vol
metals als copers tins eñ loods ende
yers vā witten eñ van swarten eñ he-
uet veel landen eñ veel volcs dz stridē
kan dat starck is daer sommighe van-
den grieken plagen te wonen Eñ heeft
veel prouincien die ter zyden af leggē
eñ van malcanderen gheschepden die
ons bekent sijn als gallicia dar die grie
ken erst bezaten als pli. sept li ix. ende
heeft oec asturciam eñ is daer om also
genoemt om dattet mit geberchten te
ghen den riuier asturcium ouer al om-
set is Eñ heeft noch celtiberiam eñ is
daer om alsoe ghenoemt vandē gallen
celticie diet wederstaen op hyberus dē
riuier

Dat lxxx. ca. van yerlant

Ibernia vanō groter zee is een ey
lant eñ is bi europen dz britānien
toe behoert eñ is enge van lande / mer
inder gelegentheit ist vruchtbaerre dit
eplāt strect vā africo ten noerdēwaert
als pli. sept li. xv. wes eerste delen inde
zee yberū cātabriū eñ vander zee yber-
us ist yhernia genoēt Het is eē vrucht
baer lant van velden vā weydē eñ van
coern mit goedē riuierē eñ mit fonteyn-
nen beset eñ mit bosschen eñ heeft me-
tallen eñ gesteynten in want daer wast
pris die welc allmen hē tegē die son set
so maect hi inō luchten enē hemelschē

voghe eñ men vȳnter enē steen die mē gagates heyt eñ daer vȳntmen claere witte peerlen Eñ nae der gelomheit te sprekē so is pbernie een seer ghetēpert lāt wāt het en isser nz te heet noch niet te coudt Eñ heeft womēlike meeren in eñ lontepnen want daer is een meer in den welken waert zake datter een pael of een stock langhe wȳl in dat meer gestekē waer voert indē grōde dat soude in pser verkeert werden ia dattet in die eerde onder twater quaē te steken ende dat inden water quaē bouen der eerden aen den seluē stock dz soude in enē steen vȳkeert werdē mer datter bouē dē water blyuē dat soude hout bliuen Eñ daer is een ander meer waert zake dat mē daer hazel gardē in worpe si soudē verkeert werdē in esschen garden Ende alsoe vȳkeert werptmē daer esschē in si werden in hazelen vȳkeert Item daer sȳn stedē waert zake datmen daer dode beestē in worp si en souden niet vervulē noch verrottē mer si soudē daer altoes oncorrūpeert bliuen Item in pbernien is een clepn eplāt daer die mēschē niet en steruē mer als si so ōmate oudt werden dat si opter werelt gheen nut en sȳ soe vuerdmense in een ander lāt Item in pbernien en is gheen serpent gheen vorsch of pad gheen spin die venȳnt is want alle tlant is den venȳn contrarie eñ waert datmē van dier eerde brocht in een ander lant eñ stropese op een serpent of op een venȳnt dat soude barstē Eñ die venȳnde beestē scuwē die wolle ende cleder dat wt pbernien coemt eñ ist datmen p addē of serpēten in pbernien brengt mit scepen si barsten rechtevoort Eñ noch sȳn daer veel wōdliker dinghen Item solin⁹ sept van pbernia dattet by englant leit eñ luttel arbeidē si daer int lant daer en is gheen slange eñ luetel voghelē eñ is onwoēsom volc dat gheern vechtende is Eñ als si den strȳt ghewōnen hebbē so drinckē si enē toge vādē bloede der geenre die daer doot sȳn ghesslaghen eñ besmeren hoer aēsichtē mittē bloede daer en sȳn geen bȳen die zee pberiū tot englant is weeselic van goluen eñ onrustelick eñ men machse van alle den iaer niet varē dan in luttel tȳts si is breet .c. eñ .xx. dusent passen Hier toe heuet solinus ghesept Dē tlant is goet mer twolc en wil niet doen eñ is eenrehande vreck ende sel van moede cōme eñ wreet int aensicht eñ si sȳn mesnersom teghen malckanderē ende goet vā sprekē eñ goedtierē ende sonderlinghe dat volck dat inden bosschen is eñ inden broecken of inden gheberchten Ende si cōnen al rūnende op een peert weder om schietē mit een re glauiē also boechsom sȳn si als si vli en moetē enō weindē hoer lȳf mit allē om opten peerde eñ si en weindē tpeert niet nochtans ende dat gheschiet als si vlien moeten ende si eten vleisch ende wuchten ende drinckē melc toe Sȳ connen veel speels ende wel iagē mer si en willen ghenen arbeyt doen

Dat .lxxxi. ca. vant eplāt vā icaria

Icaria is een eplant vanden eplā den van cyclades int westen eñ heeft si nen naem van pcario der zee eñ lept tusschen salimen ende cintonum mit hoge steenroetsen ende men macher niet herberghen ende en heeft aen ghenen eȳ den hauen ende heyt daer ōme pcaria om datter pcarus cretensis verdroncte

was als ysidorus seyt li.xv.

Dat lxxxij.ca. van een eylant

i Insula dat is een lāt daer die zee al om loept of een ryuier. Eñ dat nerghent vander zee of vanden water ghequetst en wordt mar die canten vā den eerdrijc werdē dichter ende vaster ouermits tgheclas vādē water datter aen slaet Eñ onderwilen in sommighē eylandē lopē die ryuierē of die waterē wel ouer dat eylant eñ makent vet eñ welich eñ doent gras draghen eñ coren eñ het is properlic een eylant

Dat lxxxiij.ca. van kartagen.

k Kartago is een name vā eenre stat eñ van eenre prouincien van affrica in spaēgē Ende is twierhande als die meerre eñ die mynre ende nardido heeftse beyde ghemaect Eñ scipio mitten here van romen verderfde dese stat mit allen als ysidorꝰ seit.li.xv. die welc na vanden romaens ghetymert is als die selue seyt Het is een ander kartago int rechte affrica eñ is gheleghen tusschen bizatū eñ numediam ende is versament aen die noert zijde mitter zee siculo eñ strect vandē zuden totten lande van iecula wes deel haer naest is ende is vruchtbaer van olyen van vruchten eñ is vol van metalle eñ die zijde voert tot numediam waert sijn veel beestē eñ serpentē eñ grote wilde ezels die in der wildernissen lopen ghens eñ herwaert als ysidorꝰ seyt.li.xv. Eñ daer sijn veel elephanten ende ander beestē grote hopen als pliniꝰ seyt.li.v.ca.v.

Dat. lxxxiiij. ca. van karinthia

k Karinthia is een cleyn prouīcie vā germanien in europa eñ heeft pānoniē int oesten ende ytalien int westen eñ die danouwe int noerden ende dalmaciam ende salmoniam int zuden ende werdt aen die een zijde mittē berghē begordt Ende aen die ander zijde wordtet ghe eyndt mitter zee die men mare adriaticum heit Het is een goet drachtich lāt in veel stedē Ende is ouer vloedich vā wilden beesten ende van scapen vā geyten ende van coyen Ende is een volck dat wel strijdē can eñ het is starc Eñ is vast vā slotē van castelē eñ van poerten Eñ tlant is coudt om des wil dz hē tgebercht alsoe nae leyt Eñ daer is dicwijl snee eñ reghē Eñ om des snee waters wil dz die lude drinckē so sijn si veel hoe uelachtich eñ croppachtich Men vinter eenrehāde beestē die men wesōtes heit eñ veel anď wilder beestē die wonď lic sijn Itē men vinter oec rottē die mē etē mach Eñ al ist dz si scijnen te wesen vādē geslacht der musen nochtās werdē si getē wāt si hebbē smakelic vleisch ende vette

Dat.lxxxv.ca.vant eylāt korcisa

k Korcisa is een eylāt also genoemt vā enē hertoge Eñ heeft goede weydē die drachtich lijn welc lāt eenrehande stier v̄nam die vā liguriē ouer quā swēmen om der goeder weyden wil Eñ dit vernam een vrouwen naem die korcisa heit dz dese stier altoes ouer swāme eñ weder quā al wel gevoedt eñ si nam telestē een scuut eñ volchde dese stier ende woude wetē waer dz dese stier aldꝰ vet werdt eñ doe v̄nam zijt dat daer also goede weyde was eñ doe ghinghen die vā liguriē eñ hiete die weyde na dē wiuen korcisa endehet is mit veel hoeken daer veel goedts voeders wasset.

Dat. lxxxvi. ca. van lacedonia

Lacedonia dat men mit enen anderen name pattania hiet in die eynden van grieken by tracien in europa wes autores lacedones ghehieten werden inden striden teghen die messenas die hē ontsaghen ouermits lanc heyt des strijds so ghebodē sy den hope haers gheslacs verloren te werden om dat haer maechden slapen souden mitten ionghelings die sy thuus ghelaten hadden. Ende daer om die sonē die van dien ionghelinghen ghecomē sijn hieten spcam als ysidorus seyt. li. ix

Dat lxxxvij. ca. van lectouwen

Lectonia is eē prouincie van ficia wes volke lectouwers hietē Eñ si sijn starc ende heerlijc ende stridende ende seer wreet Item betouwen is een lant wes cleye vruchtbaer is ende broekich in veel stedē eñ zeer bosscich ende heeft veel ryuierē ende wateren ende is zeer vol van wilden beesten ende vā anderen quicke | ende het is vast ghemaect met bosschē eñ mit broken ende heeft luttel ander vestinghe dā die bosschen ende die ryuieren ende die broeken Eñ daer om en machmens des somers niet oerloghen mer alleen inden winter wanneert hardt ghevroren is.

Dat lxxxviij. ca. van linonien

Lynonia is vanden seluen lande \ eñ daer om ist een speciael poruincie vander zee eñ die lude die daer wonen hyeten linones | der welker zeede wonderlijc was eer dat si vanden duytschen ghedwonghē wordē want si plaghē veel godē aen te bedē eñ si plaghē antwoerde vanden duuelē te eysschen eñ si plaghē wighelinghen te dienē eñ te ghelouen ende si en plaghen die doden niet te begrauen mar sy barndense te puluer Ende na der doot so plaghen si die naeste vrienden mit nuwen clederen te cleden ende scenchten hem scapē ende ossen ende ander leuende beesten Ende die knechten \ ende die deernen mitten anderen beesten plaghen si mitten doden mensch alte gader te barnē ende meynden dat si weder leuendich comen souden in een ander lant mit alle dien hoepe als mit knechten eñ mit deernen ende mitten beesten ende deden si in die minne des heeren die daer ghestoruen was Ende thans mit hulpe der duytschen eñ der duytscher heren ist lant vā dier onghelouе verlosset ouermits der hulpen gods

Dat lxxxix. ca. van die hauen literia

Literia is een schoet vanď zee eñ een hauen | wes meeste stat listra hiet vander welker mē vaert van syria pamphilia in ytalien alst openbaert actuū. xxviij. dit lāt hiet oec licaonia waer of dat dese steden warē listra ende derben totten welken paulus ende barnabas vloghen van yconio daer die man in listris ghenezen was hieten die licoaniten barnabas iupirer ende si hieten paulus marcuriū ende woudense aen beden als gheseyt wordt actuū xiiij

Dat. xc. ca. vant eylant liddia

Liddia is eē out stoel ď rikē twelc die riuier pacto wt seynt mit gulden beken dese hiet aurea mortua wāt hier waren twe broeders dat coninghē waren als liddus eñ tirrenus | eñ dese en mochtē hem beide op tlant niet bedraghē ō dattet also cort was doe worpē si eē lot wie wt soude om anď lant te gecrighē doe geuielt cirren9 eñ die nā

veel volcs mit hem eñ creech stedē in gallia eñ dat lant hiet hÿ cirrena eñ lid dia hiet also vandē brueder liddus die inder prouincien bleef eñ heeft smirciā die stat int oestē die welc helles die ry-uier begordt

Dat xci.ca.van lÿbia

Libia is een groet lant in affrica daer om dat libs dat is een wÿnt die af fricus hÿet daer wt waeÿt \ als ÿsido-rus seÿt.li.xv.āder lude hÿetent epha phū iupiters soē die menphim in egip ten tÿmmerde die welke van casoria sÿ nen wiue een dochter wā die libia hÿet welke dochter na besat dat rÿc in affri ca vā wes naem dat lant voert an libia hiet Itē libia is int beghin van affrica gheset eñ heeft egiptē int oestē | eñ die meeste siros eñ die trogotidē int westen eñ die zee van libiē int noerdē ende int zuden ethiopiē eñ menigherhande na ciē vā barbarē eñ eenlicheÿdē daer mē niet toe comen en connē om der wilder beestē wil als drakē eñ basiliskē Itē dit lant van libia is ommatē hete eñ heeft veel venÿnder beestē in ende duerbaer ghesteenten eñ gout eñ siluer grote ho pen Ende coren wÿn olie ende veel wel rukende specien ende die dat lant eerst besaten hietent puth van puthtinthius dat chams soen was

Dat xcÿ.ca.vant lant van loreÿnen

Lothoringia germanie is bina die leste prouincie vā germanien van lotari⁹ also genoēt dese ꝓuincie heeft vā noerdē brabāt eñ vā zudē dē rÿn vā oestē elsatē eñ vā westē walschlāt Hier loept die mozel doer hÿer leÿt die stat vā meths in Eñ is eē vruchtbaer lant eñ vol wÿns vol coerns mit goedē ry-uierē eñ fonteÿnen eñ is berchachtich eñ weeldich mit wildē beestē eñ mit tā mē Eñ tvolc is half duÿtsch ende half walsch ondᵉ malcanderē ghemengt Eñ heeft wondᵉlike fōteÿnē eñ medicinael vanden welkē menich mensch ghene-sen wordt

Dat xciÿ.ca.van lÿsicamel

Lysicamel is een ꝓuinci in spaengē eñ is een lant dat vol vā metallē is als van goude ende vā ziluer ÿser wit loet eñ zwart loet als plini⁹ seit li.iiÿ.c.lxxÿ

Dat.xciiÿ.ca.vander morianen lant.

Mauritania ende is also ghnoemt nader verwē vandē volke wāt sÿ swart sÿn wāt die griekē hÿetēt swart mauren gheliken als die galli sÿn wit volc ghenoemt vandᵉ witheÿt also heb bē mauri dē naē vandᵉ swarter verwen Eñ daer is een andᵉ prouincie maurita nea cesariensis die wilneer colē was dᵉ stat vā cesariē eñ had dē name vā eenre prouinciē Eñ beÿde die ꝓuinciē die hē te zamē vᵉgadert hebbē hebbē nv me-diā int oestē eñ die grote zee int noer-den eñ den rÿuier maluā int westen eñ den berch astrixis int zuden welc berch sceÿdet dat vruchtbaer lant vandē zan dighen dat bÿ der zee leÿt Eñ daer is eē ander mauritanea ꝓuincia also ghe noemt vander stat acnigitana dit is dat leste deel van affrica eñ staet op vā.vÿ berghen hebbende vanden oesten den riuier maluam. Ende van noerden die zee cadicauer ende van westen die zee atlanticum ende van zuden tvolc glan sasū dat al sit daer die auont sterre staet daer die sonne onder gaet. Het is een lant dat felle beesten in heeft als dra-ken elefanten ende strusen ende deser

ghelijc Hier toe heuet ysidorus gheseyt li.xv. Item plinius seyt.li.v.ca.ij. Dat in prouincia mauritanea woēt een volc by den berch adlas ter zeewert in een boschighe stede daer springhende fonteynen sijn \ daer alle gheslachten van vruchten by hem seluē wassen also veel dat sy altoes haer ghenoecht hebben die daer bi wonē vandē vruchten. Het is een stede by den wolken eñ is al vast biden cirkel der manen Ende men seyt dat die stede alle nachten verwandelt werdt mit stedighen viere ende datmē daer hoert velicheyt vanden wilden luden die satyri hieten die also veel minnen moghen ende vandē volc vā egipten dat sy singhen eñ makē groet ghe luyt van pipen van bonghen van herpen van bazunen eñ vā menigherhāde ghe luyt Ende daer wassen alte goede drachtighe bomē die wel rukende sijn eñ sijn ghelijc dē cypres boē die cleyn wollekē draghē daer mē cled af maect mit constē als vā fisteyn. Eñ daer wast eē cruyt dz euforbiū hiet wes sap goet inde oghē is Eñ is goet teghē slagē vā serpētē eñ and venijn als die selue seyt

Dat xcv.ca.van macedonien

Macedonia dat plach wilneer emathia te hyeten vā emathon dē coninc marmacedo deucalions neue verwādelde dat woert eñ hietet na hē als ysidorus seyt li.xv Het is der zee egeo al vaste by ten oesten waert eñ vā zudē athaien eñ van westē dalmaciē eñ van noerdē messie als die selue seit het was grotē alexanders lāt eñ heeft veel guldē aderē eñ siluerē eñ daer wast een steē die men niris hiet eñ inder zeluer prouinciē is die berch olimphus die also ō matē hoghe is datmē daer gheē wolkē noch reghē en ghevoelt Itē plinius seyt vā macedonea li.iiij c.xi dat macedonia datmē emathia hiet is geset vā dē ghebode der lādē dit is ouergegaē asiam .armeniā.ybernā.albaniā.capadociā.syriā.egiptū.taurū eñ caucasum dit lant is bouē ghegaē bactris medis eñ persis eñ bezat alle oestlant dit lant was vuedster van iudeē ende was wt ghewandert biden voetstappē des vryen vaders hercules Eñ dit is dat macedonia wes in enen daghe paulus enulius die keyser vercoft lxx.wtghecoren steden als die selue seyt

Dat xcvi.ca van magnesia.

Magnesia is een ꝓuincie in griekē tusschē thessaliē eñ macedoniē te haluē eñ houdt veel volcs in stedē borghē eñ slotē als plynius seyt.li.iiij.c.x.

Dat xcvij.ca.van messia

Messia is een ꝓuincie der ꝓuinciē die welc die danouwe besluyt tot ter zee medithaneū als ysidorus seyt li.xvi. dese prouincie wordt van oesten ghewatert vanden dorē der danouwē eñ van noerden vanden doerē raciē eñ van zuden macedonien eñ van westen wordt si hystrien toeghevoecht als die selue seyt Het is een lāt dat veel volcs binnen heeft eñ steden eñ borghē ende daer wast veel corens eñ wijns eñ minē ghesteynten ende metallen

Dat xcviij.ca.van mesopotania

Mesopotania besit die grieksche ethymologie daer ō dz si mz tweē ryuieren omvanghen wordt want het heeft tigris aen die oest zijde ende aen die west zijde eufrates. Ende beghint vandē noerdē tusschē dē berch taurus eñ

caucasum daer babilomẽ eñ caldeẽ vol ghẽ aen die zuyt zyde als plido. lept li. xv. Het is eẽ lant in asia dz zeer breet is eñ is langs eñ dwers vol vã corẽ eñ vã beestẽ eñ vã weydẽ eñ is altemael rijc ende heeft veel metallen

Dat .xcix.ca. van media

Media is gheseit vã medus dẽ co ninc die dz coninrijc eerst aẽ tastede| me dia die puincie heeft eerst vã westẽ die riken vã perciẽ. Ende vã noerdẽ gater armeniẽ om eñ vã oestẽ set aen die ber ghẽ caplos eñ vã zuydẽ heuet plidam dit lant vã medea heeft enẽ boẽ die an ders gheẽ lant en heeft Het is een rijc lant mit menighẽ riuier doerwatert eñ heeft veel stedẽ eñ slotẽ mit veel volcs wes coninghẽ wilneer dat groet babi- loniẽ eñ dz keplerijc vã caldeẽ ỽwõnen Eñ die lude vã deselẽ lãde voerẽ te sceep te gaũ mittẽ persen eñ mengdẽ hẽ mit die vã libiẽ die welke die vã libiẽ in qua der tonghẽ sciplude hietẽ al is dz sake dz die morẽ also mauri ghenoẽt sijn vã dẽ griekẽ omder swaterr veruen wil:

Dat C.ca. vant eplant melos

Melos is een eplant indẽ eplandẽ vã ciclades eñ is dz rondste eplãt dz mẽ vijnt eñ daer om hietet melos dz is rõt als plido? lept. li. xv. Het is een eplant mit veel goeds verwlt als plynius seit

Dat Ci.ca. vant eplant midia

Midia is een eplant inder prouin- cien van lpbernia Eñ is also ghe noẽt van enẽ coninc die onder vijf doch teren alle dat eplant deplde in vijf ghe liken deelen eñ dat middelste nam hp tot sinen deel ende daer om gaf hp den middelsten den naem midia Het is een drachtich lant naden clepe te sprekẽ vã coren vã weydẽ eñ van beesten ende vã visschen van boter van melc ende vã an dere lijftocht Eñ heeft rpuieren ende fõteynẽ gadinghe eñ is een ghenuech lic lãt in te welẽ eñ daer is goede lucht Ende heeft inden eynde vanden lande vaste brokẽ Ende daer om hpetet ghe meynliken die camer van pberniẽ want het is vol vã volke eñ van slotẽ eñ van borghen die te mael starck sijn

Dat C.ij.ca. van missen

Missea is een prouincie vã germa niẽ eñ heeft dẽ naẽ vã eenre stat die mi sene hiet eñ is vgadert mit bemer lant eñ mit poler lãt Eñ indẽ opganc ỽ son nẽ mit baiona eñ int zudẽ mittẽ zallẽ eñ mittẽ doringhẽ eñ int westẽ mit thecis eñ mit cpria int noordẽ eñ is een breet lãt eñ een wijt nv berghich nv plein eñ is zeer vruchtbaer eñ vol vã goeỽ wey dẽ mit sinẽ waterẽ eñ sondlinge mit een re rpuierẽ die mẽ albia hiet ist ouergotẽ bider lengdẽ Eñ heeft starcke stedẽ eñ poertẽ mit vallẽ slotẽ gheuelticht wes volcrijc is eñ sondlinghe vã corẽ eñ vã beestẽ eñ vã metallẽ eñ al ist dztet heer lic scoẽ eñ edel volc is nochtãs ist goeỽ tierẽ eñ weedlaẽ. Eñ heeft vã natuerẽ min wreetheidẽ dã enich vãdẽ anderẽ prouincie vandẽ duytschen lande

Dat.C.iij.ca.vant eplant micelone

Micelone is een eplant indẽ zee die men mare adriaticum hpet bpden welkẽ mẽ vã siria eñ vã cppers in ptali en vaert daer mẽ qualiken toe comẽ cã om eẽs oeuers wil dat indẽ zee wt ghe steken is Inden inganc des lands of des zands wort die zee gedeilt in tweẽ Ende die scepen die daer raken wer- den haestelic te broken alst openbaert

in actibus apostolorũ .ca.xviij. also wel
indẽ text als inder glozen Eñ al ist dat
volc datter in woent barbars sijn noch
tãs sijn si ontfermhertich ende mẽsche
lic teghẽ die ghene die hoir scepe daer
breken Tot desen eylant quã sente pou
wels doe hi te romẽ voere daer tfenij
der slanghen welcke slanghe hem aen
die hant hinc outginc inden wijngaert
rancken ende die beest werdt aen tfuer
ghebracht ende wordt verbrant Eñ hi
dede daer veel miraculen als gheseyt
wordt actuum .xxviij.

Dat.c. eñ.iiij.ca.van nabathea

Nabathea is een prouincie in ara-
bia ende is also ghenoemt van na
bagoth hysmahels zoen Eñ is ten hal
uen tusschen arabien ende iudeen lant
ende beghint vander zee eufrates en-
de strect totter roder zee als ysidorus
seit .li. xv. Het is een vet lãt drachtich
in coern in alrehande vruchten ende in
beesten ende in duerbaren ghesteynten
ende in metallen Hier af seit plinius li.
vi. ca.xxix. dat die lude nabathei bewo
nen een poert die men petra noemt in-
den dael ende heeft binae twee dusent
passen inder breetheit eñ is omvanggẽ
mit bergẽ daer men niet aen comen en
can eñ daer loept een water tusschẽ eñ
sceelt vãd poertẽ gaza ses hondt passẽ
eñ vandẽ schoet persico .lxxxij. passen

Dar.c. eñ .v. ca. van noerweghẽ

Noerwegia dz is noerwegẽ eñ is
een breet lant in europẽ eñ is bina mit
ter zee al om gordt mittẽ noerdẽ wtge
strect eñ mittẽ landẽ der gothẽ geeyndt
wãt aen die oest zijde eñ aen die zuut zij
de ist ghescheyden vanden gothẽ ouer
mits enen water dat albia heyt Het is
een zeerp ende alte couden lant berch
ich ende boschich Ende sy leuen meer
vander visscherien ende vander iachtẽ
dan vanden broede want daer is seldẽ
iaer marct om der groter couden wille
daer sy veel wild beesten als witte spar
waers daer sijn dese beuers ende meni
ghe ander wonderlicheit Itẽ daer sijn
fonteynen inden welcken alsmen daer
iet in stect dat wort vluchs in leeder of
in hout verkeert Ende aen sijn noerder
zijde en wordt gheen son ghesiẽ onder
gaen noch oec en wordter die son ghe-
sien bi alsoe menighen daghe indẽ win
terschen solstici want dan moeten die lu
den daer int lant mitter keerssen werc-
ken Ende si en hebbẽ geen coern noch
olie noch wijn ten moet hem van butẽ
toe comẽ Tvolc is vã grotẽ grouẽ lich
aem eñ vã scoẽre vormẽ eñ starc eñ seer
moedich aen die oest zijde heuet gala-
ciã eñ vã noerdẽ ysolãdiã daer die zee
ewelic vurorẽ wordt eñ aen die west zij
dẽ heuz die zee vã ybernie eñ vã ẽglãt
Ende aen die zuyt zijde daciã eñ wordt
gheeyndt in die eynden cachie

Dat.c. eñ .vi. ca. vã noermandia

Normãnia twelc neustria heit van
dẽ volc vã norithẽ die te sceepe quamẽ
vã noerwegẽ eñ behieldẽ dz ov vãd w
alscher zee die welcke tlãt al õ bewoẽ
dẽ eñ hietẽt noermãdien Eñ heeft die
britaẽsche zee int oestẽ eñ die scoet van
aquitãnien te westen waert eñ galliã te
zudẽ waert eñ die grote zee tẽ noerdẽ
waert haer cleye is vruchtbaer eñ veth
vã cãpẽ vã weydẽ eñ vã bosschẽ eñ vã
edelẽ hauenẽ eñ is mit sterckẽ stedẽ eñ
poertẽ geuesticht eñ daer is eẽ stat die
edel is die rotomag9heit die gelegẽ is

op een ryuier die men seyn heyt daert
vol van volc is eñ sterck ende wel vech
tende hoefsch ende sedich indē abÿt eñ
inder begheerten eñ inder sprakē goe
dertieren eñ vreedsom inder ďwīninge

Dat.c.eñ.vii.ca.van numedia

Numedia is een lant in affrica en-
de is vluchs an cartago eñ beghint an
den ryuier armfigam ende eyndt indē
dorpel ď togitanē eñ heeft indē opgāc
die eynden nūdies eñ van noerdē strec
ket inder zee ende siet sardinā an ende
van westen mauritaneam stipēse ende
van zuden tvolc vā etiopien Eñ is een
vet lant van campen in veel steden en-
de daert boschich is daer heuz veel wil
de beestē Eñ daert hoechste is daer he
uet peerdē eñ velt ezels eñ voert ist al-
vol vā serpētē eñ quaď beestē dit seit pli
ni⁹.li.xv. Dz.c.eñ.viij.ca vā narboē

Narbonēsis is een prouīcie vā nar
boen als plini⁹ seit.li.iij.ca.v. dit
is een seer vruchtbaer lāt van wÿn En-
de het sal billiken ÿtaliē heitē dan een
prouīcie eñ is vol vā rÿcheidē eñ vā zee
dicheidē Eñ heeft edele ryuirē eñ oeck
veel staēď waterē Itē die lengde vā al-
ď prouinciē vā narboē hout drie hondt
dusēt eñ.lxx.dusēt passen eñ die breede
houdt.cc.eñ.xlviij dusēt passē als egrip
pa wt geeft Hier to heuz plyni⁹ geseit

Dz.c.ende.ix.ca.vā ophÿr

Ophÿr is een naem vā eenre pro
uincien in iudeen vā ophÿr dē man die
vanden nacomelinghen eber ghenoēt
is twelc wilneer gulden lant hiet daer
om dattet gulden berghen heeft daer
die lewen ende die wilde beesten in wo
nen totteen welken anders nÿemāt co
mē en dar dā mittē scepē aēt ouer te staē
ende als si der leuwen clauwen sien so
moghen si daer na sien ofter iet gouts
ghebleuen is ende dat moghen si ne-
men op die auentuer bliuen die luden
oec bi den scepen of daer enich vanden
beesten quaem dat si dan int scip moch-
ten lopen als rabanus seit op die stede
Doe salomons scepe quamen in ophÿr
doe werdter goudt ghenomen zcetera
.iij.regum.ix.ca. Dat selue seit plinius
bÿ na dit prouīci seyn dede wilner gout
duerbaer steen crisoprassen adamantē-
thouttÿm ende van ebeno eñ gevisch-
te voghelē eñ tande vā oliphātē apē eñ
āď wōďlike beestē als plini⁹ eñ ÿsidor⁹
seggē Tot desē lāde coēt mē ouermits
enē lāgē ōgāc vāď roď zee eñ bi dē eÿlā
de asiō gab dz te lestē die grote alexāď
creech te water Itē die lude des lādts
vā ophÿr die gecomē sÿ vādē geslacht
eber eñ vādē riuier capue tottē lāde vā
ÿdiē toe dz nv leria heit woēdē si als io
seph⁹ seit Eñ vā ophÿr ebers neue soe
hietē si alle die prouīci ophir als die sel
ue raban⁹ seit dese opir was rectās soē
des soēs eber dit lāt is al vast bi eiula
ch daer giō die riuier ō loept als geseit
wort genesi.ii. Eñ is hē gelÿc īdē guldē
bergē eñ īdē wel rukēde speciē eñ indē
ghesteÿnten als plÿnius seit

Dat.c.eñ.x.ca.van hollant

Ollādia is een cleÿ prouīcie gelegē
bi thecia ostia daer die zee in gaet ende
strect vluchs an brabāt an die zuÿt zÿd
Eñ is an vrieslāt vāď oester zee eñ van
noerdē an die ēgelsche zee eñ vlaēdrē
an die west zÿde Het is een bol lāt ende
brokich ende waterich ter manieren
van eenen eÿlande want daer comen
int lāt veel armen vander zee in lopen

eñ die rÿn mede an deen ſide eñ die ma
zee mede eñ heeft veel meeren eñ ſlaē
de wateren eñ goede weyden eñ is vol
beeſten eñ paerden eñ in ſommighe ſte
dē iſt al vruchbaer eñ heeft boſſchen eñ
daer is goet iaghen eñ daer ſÿn veel ſte
den daermen eenrehande eerde graeft
die goet te barnen is mer ſi ſtinct meer
dan thout doet eñ is een rūc volc datter
zee eñ te water vaert om ſÿn comēſcap
wes hoefſtat vtrecht hiet of traiectum
inferi? in latÿn eñ hiet vtrecht in duÿt-
ſcher tonghen want het hoert tot ger-
manien dat is tot den duÿtſchen lande
eñ nader gelegentheit eñ na den zedē
eñ nader heerſcappien eñ oec nader tō
ghen ſoe horet al tot duÿtſch lant| wes
volc friſch is van liue eñ ſtarck vā crak
ten coen van moede eñ eerſaem vā aen
ſicht eñ belaſt indē zedē eñ gode onder
danich eñ is trouwe eñ vreedſaem en-
de daer ſÿn min rouers dan erghēt in
duÿtſchen lande

Dat c. ca. eñ xi. van orcaden

ORcade is een eylant vander gro-
ter zee bÿder bertaenſcher zee in
europen vandē welkē veel anō eylan-
den gheeÿndt ſÿn eñ ſi hieten alle eylā
den van orcades eñ daer iſſer mit allen
xxxiÿ. vandē welken daer xx. woeſt ſÿn
eñ die xiÿ. bewoentmen als ÿſi. ſept li.
xv vande eylanden

Dat c. ca. eñ xÿ. vanden paradiſe

PAradiſus is een ſtede die gheſet
is int oeſtē wes vocabel vten grie
ken verkeert is eñ gewēynt in latÿn or
tus dat is een hof \ eñ voert hietet in e
breuſche eden dat is weelden in onſen
duÿtſche als ÿſi. ſept li xv. ca. ÿ. Het is
die hof der weelden eñ der ghenoech-
liche it als die ſelue ſept die welcke be-
ſet is mit allen geſlachten vā appelē eñ
van bomen eñ heeft in hem thout des
leuens daer en is gheen coude daer en
is gheen hetten mer daer is een ewige
getempertheit der luchtē wt wes mid
del een fōteÿn ſpringt ende maect alle
thoſch nat eñ vucht eñ wort gedeÿlt in
vier riuieren wes toeganck na die ſon-
den des eerſten mēſchen was den men
ſcheliken geſlacht voir ghesloten want
het is al om ende om mit eēre vieriger
mueren omgordt op dat die barninge
ſÿnre pinen mit hem verſament mach
werden indē hemel Ende die hulp der
enghelē om die quade geeſten te dwin-
ghen is gheordineert vanden here op
die berninge des ſcarps ſwerds op dz
die goede engelen die mēſchen ter vlā
men beroerē ſoudē eñ die quade enge-
lē mede op dz die toegāc des paradÿs
genen geeſt noch ſondigē vleyſch open
barē en ſoude Hier toe heuet ÿſi. geſeit
li. xv. ca. iÿ. daer hi tracteert vādē lan
den eñ nader meyſter vanō hyſtoriē int
anō ca. ouer geneſi wort aldus gheſept
God die plantede ok maecte vandē be
ghin der ſcheppingh een ſtede der weel
den mit crudē eñ mit bomē eñ dz int be
ghin vāder werelt als int oeſten Eñ is
die alre ſuetſte ſtede eñ ſtrect verre en-
de lanc biden lande eñ bÿder zee eñ is
gheſchepdē vā onſer woningen \ eñ is
alſo hoech ghemaect dz die ſtede raect
aen den cloet ō manen daer twater vā-
der diluuien nz en quam om dz die ſte-
de alſo hoech geleghen was eñ is als
die ſelue ſept Itē io. damaſ. ſept vādē
paradiſe want god den menſch maken
ſoude vā enē ſienlikē eñ onſienlikē crea

turen na sijnre propere figurē eñ beeldi
ghe recht als enen coninc eñ enen prin
ce van allen den lande eñ alre dinghē
die hi inder werelt ghmaect heeft als
een eenrehāde lant daer hi een heilich
leuē in lepdē soude Eñ dese godlike ste
de ist paradijs goods Eñ is gheplāt in
eden dat is inder weeldē eñ inder ghe-
nuechlicheit eñ is hoger dā emch eerd
rijc int oesten Eñ is al om eñ om blijnc-
kende mit eenre dūre subtijlre getēper
der luchten eñ is mit bomē mit planten
beset eñ mit soetē bloemen altoes eñ is
vol goeds roekes ende is vervult mit
licht eñ het is een scappreel alre scoen
heidē der bliscappē ende der vrolicheit
Eñ gaet bouen den verstande eens sin-
liken creatuers eñ is een godlic coninc
rijc eñ is hem weerdich die na den beel
de ghemaect was indē welken niet on
redelics en woende mer alleen die mē
sche die makighe was der godliker hā
den. Item dat selue seggē strabus eñ
beda dattz paradijs een stede is die int
oesten gheset is ende daer is die grote
zee tusschē geworpen eñ staet daer ver-
re van ons eñ hepmelic wten menschē
daer die berghen mede tegē gheset sijn
Het was een stede die seer bequamelic
was den ōnoselen mēsch om sijn onma
te getēpertheit waer om datter gheen
coude en is noch hettē mer een ewige
ghetēpertheit als plidoi? seit Item om
die ouervloedicheit alre goeden want
als augustijn? seit de ciuitate dei .xiij.
ca.x. die welke doe alsoe seer droeuen
mocht daer alsoe veel goeds was dat-
ter niet en ghebrack dz die goede wille
vercrighen mocht noch hp en ghebrac
niet dz hp dz vleisch of die ziel des mē
schen die zalichlick leuēde was milde
de of in enighen dinghen mopede Item
om die ouerste zueticheit want het was
een scappreel bouen alle scoenheit als
damascenus seit twelc betupcht die on
stinkelike eñ die ōuganckelike scoēheit
alsoe wael der bomen als der bloemen
ende oec der telghen want die bomen
en vliesē horē crans niet eñ die bloemē
en vdorē niet noch en vuulē Item om
die ouerste vrolicheit twelc tuucht die
zueticheit der vruchtē wāt daer is alle
hout scoen inden gesicht eñ alte zuet in
gevuedt te werdē genesi.ij. Item oec tu-
get die volheit des lichts wāt die claer
heit vādē licht wordt gelikēt der puric
heit der luchten als beda seit Item die
vruchtbaerheit d eerdē twelc betuucht
datter alsd veel edelre fōtepnē sijn die
dat lāt vuchtich makē als geseit wordt
genesi.ij. die fōtepne clā op eñ nettede
dz paradijs dz gedeilt is in vier rpuirē
genesi.ij. Item om die drachtelicheit der
stede twelc betupcht die hoecheit vād
ghelegentheit wāt si raeckt den cirkel
der manē als beda seit eñ oec plidorus
niet dat si den cirkel pet raect mer want
die stede alsd hoech is bp dattz eertrijc
is Item om dat die stede ōcorrūpeerlick
is twelc betuucht om datter die lācheit
des leuēs is want daer sijn helpas eñ
enoch twe mans die daer noch sijn on-
gequetst als die meester id historiē seit
wāt so wat leuende is dz en mach daer
niet steruē noch dz en is vādē paradijse
niet te vwōderē wāt wp in pbernie we-
ten dz daer doden niet verrotten noch
vervulen en moghen Ende een ander
eplant indē zeluē lande daer die lupde
niet steruen en mogē mer men moetse

te lestē vtē lāde vuerē in een ander lant
Itē vandē paradise eñ vā sijnre ghele-
ghentheyt was een opinie dat is een
v̄moedē of een waninghe bidē heiden
als plini⁹ v̄telt daer hi spreect vanden
ghefortuneerdē eylandē vandē welkē
oec ysidor⁹ spreect.li.xv. Ond̄ die wel-
ke eē is die alle goet voert brengt daer
die eerde by haer seluen alle vruchten
voert brengt vandē welkē ons te veel
te sprekē waer diet al settē soude Item
ysidor⁹ seyt.li.xv.dattet paradijs is int
oestē indē alrē hoechstē berch die daer
is vandē welkē van wes hoecheyt die
wateren also seer neder vallen eñ mae-
ken daer een meer ende maken in horē
valle also grotē gheluut eñ barstinghe
dz alle die ludē die daer by woenē doef
werden vanden ongematige ghelude
als basilius seit in exameron Ende soe
doet oec ambrosius Eñ van dier meer
daer dat water vā bouē neder valt spru
ten die vier ander ryuieren als physon
die men gāges heit eñ gion die men ny
lus hiet tigrys ende eufrates vādē wel
ken men speciael ghedenckenis maect
in geneseos boeke Soeke bouē vandē
ryuieren

Dat. c.eñ.xiij.ca.van parthya
Parthya is een groet lāt in asia vā
den eynden van indien streckende tottē
eynden van mesopotania In hem sijn
vast vele zijdel prouincien als aracussia
parthia assiria media ende persidia die
welc versamende landen sijn eñ nemen
haer beghin van yndus den ryuier en-
de werden ghesloten mitten ryuier ty-
gris Item die prouincien sijn ond̄schei
den mit horen eynden eñ trecken hoer
namen vanden properen auctorē want
aracussia is ghenoemt van sijnre poer-
ten eñ parthia van sichia eñ die ghene
die quamē besettē die prouīcie die si hie
ten na horen naē deser is an die zuyt zij
de die rode zee Eñ vā noerdē die aerde
van hyrcania eñ vā westē media inden
welke .xviij. landen sijn die streckē vāt
meer datmen capsius hiet tottē volcke
vā sichiē Eñ parthia is een lāt dat vol
vā wonderlicheidē is als plyni⁹ seit .li.
v. wāt daer sijn wrede beestē als parde
tygris lijnwormē slāghē eñ daer sij ser-
pētē die vā naturē alte fel sijn Eñ tvolc
is wreet eñ quaet eñ sparēde vā cost eñ
si sij te vredē ī pap eñ ī bry eñ ī cardamo

Dz.c.eñ.xiiij.ca.vā palestia mo
Palestina is een prouīcie vā syrien
dz wilneer philistea hiet wes stat is me
tropolis die nv ascalona hiet eñ hiet vā
oudts philistin vā welke stadt in oudē ti
dē v̄ledē alle tlāt palestina hiet of phlis
tea als ysido.seit.li.xv.die selue seit oec
.li.ix. ca.iij. die philistiē sij vāden voca-
bulē der heidē Eñ die hebreusche ser
mō en heeft gheen letter.p. Dit lāt als
ysido.seit.li.xv. heeft aen die oest zijde
die rode zee Eñ iuda wordt genomē vā
der zuyt zijde eñ an die noort zijde wor
det geslotē mittē eyde d̄ tyerē ende het
wordt int westē geslotē mittē dorpel of
mittē palē vā egiptē Itē die philisteen
namē haer eerste begin vā chanaās soē
die thelusim hiet daer die philisteē eerst
of comē sij eñ chariatī als geseit wordt
genesi .x. Itē erodoc⁹ v̄telt dz dit volc
behēdich eñ loes is eñ quelt altoes dz
lāt vā ysr ahel Eñ dz doen sij hier ōme
wāt si benijdē dattz lāt vā indiē also sa-
lich is eñ also geluckich Eñ dattz hem
beroemde vā sijnre groter sterckicheit

ende dat sy also veel heerlicheyden onder hadden

Dat .C.xv.ca van panphilia

Panphilia dzmē ꝑlauria hiet daer om datter alle winden op wayen moghen als ꝑlidor? sept .li.xv. Het is een ꝓuincie int minre aspa eñ heeft eē hoeftstat die solēcia hyet welke stat seu lencus antiocus fundeerde die antioci am maecte als ꝑlidor? sept .li.xv Eñ het is een lant opter zee tusschen silicia eñ betulia vandē welken men vaert in ytalien biden eylende van cipers

Dat.C.xvi.ca.van pannonie of ongerie

Pannonia is een ꝓuincie vā europa eñ was wilneer vandē hunen beletē Eñ daer of is vngherie ghenoēt dz tweerhāde is als Drosi? seit als tmerre eñ tminre dz meeste is i dz veerste spcia eñ is gheleghē ouer die brokē vā meothida daer die hunen eerst wt quamē ouermits der iachtē dar sy iaechdē Eñ plaghē dē hertē eñ dē hinden verre te volghen doer den brokē Te lestē vondē sy die aerde vā pannonie eñ doe teghē sy thuus eñ brochtē al dz sy had dē eñ quamē in pannonie weē Itē dese ꝓuincie is eē deel vā mesia daer die da nouwe vbp loept eñ ouer als ꝑlidorus seit.li.xv.z xvi Eñ heeft gallicia int oesten eñ griekē int zudē dalmacien eñ ytalien int westē eñ duutschlant int noerdē Het is een zeer rupm lāt eñ drachtich mit berghē mit bosschē eñ mit waterē beset. Eñ is ryke vā guldē aderē eñ vā anderen metallen Eñ heeft grote berghē daermē menigherhāde ghestachtē vā marmerste Eñ mē graeft er in sōmighen berghen fyn soute Eñ dit lant wordt vol wilder beesten gheuōden eñ āder quick om dies wil datter also goede vruchtbaer weydē syn Eñ daer wast coze eñ wyn ghenoech tot veel stedē eñ houdt veel volcs in die welke niet allē en scelen inō tonghē mar oec inder zee dē eñ indē leuen als die selue orodicus sept Itē ꝑlidor? sept.li.xv. dat pannoniē een starck lant is eñ heeft mesiā int oestē eñ vā zuut oestē hystrien eñ vā africa die berghē of clyppē diemē hyet pēnini alpes Eñ vā westē galliā belgicā eñ vā noerden die palen vander da nouwē of den dorpel die verbp germanien loept dit lant hiet oec ester eñ helstria dat bp pannonien om loept

Dat.C.xvij.ca.vant eylant pathon

Pathon is een eylant ghenoēt vāden soen paconcus die dat eylant eñ die poert noemde na sinē naem. als ꝑlidor? sept.li.xv.daer wast alte witten marmersteen eñ daer wast oec een steē die sardius hiet die beter is dā die marmersteen eñ is orbaerlic onder den ghesteenten als die selue sept

Dat.C.xviij.ca. van pentapholis.

Pentapolis is een lant int eynde vā arabiē eñ vā palestinē Eñ is also ghehietē vā vyf stedē der quader menschen die mittē hemelschē viere vteert syn Eñ plach wilneer alte vrucht baren lant te wesē meer dā nv iherosolima is eñ is nv vwoest eñ vbarnt wāt dat vier quā neder om die sonden des volcs datter int lant woende welc vier dz lant onbandt eñ scepdet in ewigher asschē wes schiē eñ eenrehāde ghedaē te noch ghestē wordt indē vonkē ende glinsteringhe der bomē Eñ daer wassē appelē die gruen syn eñ bloeyende syn eñ sy schinē also ryp te wesen dat sy een

grote begheerte makē des etens eñ ist
dat mense neemt so werdē si in asschen
resolueert of verkeert eñ gheuē enē ro
ke wt of si noch barndē hier toe heuet
ysido. gheseyt li. xv. Itē dese prouincie
eer si aldus verteert was doe was si al
so rike datmē tusschē horē stenē vant sa
phierē eñ anď duerbaer ghesteintē Eñ
onder haer cleye vant mē gout als iob
ruert Mar tē lestē is al dz lāt verkeert
in eē dode zee Eñ is also ghenoēt wāt
si niet leuens in haer en heeft noch en
vuedt noch si en neēt niet leuēs in haer
want si en heeft visschē noch voghelen
noch en mach niet ghedoghen datter
sceepe in comē want alle dinghē die le
uen deruē ghaē te gronde in hoer Een
lantaern ist dz si ontstekē werdt so drÿft
si bouē mar wordt si ghelescht so gaet si
te grōde als ysidor⁹ seit li. xiiij. soect bo
uē vanď doď zee indē tractaet vanď zee
eñ der waterē Indē ouer vā deser zee
al vast bi sodoma wassen die voerscreuē
appelē eñ sÿn alte scoē an te sien mar sÿ
stinckē indē smake eñ sÿn bitter als die
glose seyt ouer die anď epistel petri c. iij
Eñ daer is een anď pentapolis in affri
ca in die ꝓuincie vā libia eñ also vā vÿf
stedē ghenoēt als vā bernix cētira apo
lonia porus eñ ptolomais vāden conin
ghē sÿn si brenites genoēt dese pētapo
lis is yrenē vā libien toeghevucht eñ si
nē eindē toe ghepunt als ysi. seyt. li. xv
Dat C eñ xix. ca. van persen

Persia is een lant in asia eñ is ghe
ordineert onder die riken percho
rū dat is dier lude Eñ coemt vandē op
ganghe tottē ghenē vā indiē Eñ heeft
vādē westē die rode zee eñ aen die noert
zÿde raket mediā eñ vā zudē germani
en twelc perssiē aē ghecnoept is Indē
welken een edel poert is diemē ycussa
hiet Eñ in persien beghā eerst ars ma
gicate risen. Tot welker constē veloch
die gÿgant die eerste cōfuse der tonghē
aen nā eñ leerde dz volc hoe dz si tfuer
oefenē soudē wāt het volc in diē lande
oeffendē eñ aenbeeden die son die in
harre tonghē daer el hÿet als ysidor⁹
seyt li. xv. Itē ꝑsia is ghenoemt vā ꝑse
us den coninc die welc vā griekē in asi
am voere eñ temmede daer mit zwarē
vechtē twolc vā barbariē\eñ te lestē doe
hÿse al verwonnē had doe gaf hÿ den
volc alsulken naē na hē als ysidor⁹ seyt
li. ix. int capittel vandē vocabulen des
volcs Men plachse onedel te rekenen
voer tÿrus tÿdē Itē die van medē wa-
ren altoes zeer machtich als die selue
seyt Item ꝑsia of persida dats alleens
is een zeer breet ruum lāt vā veel volcs
indē welken een edel stadt is die elam
hiet eñ is also ghenoēt vā sems soē vā
den welkē eerst twolc vā ꝑsÿē quā als
ysidor⁹ seyt. Eñ vā elā sÿn die ꝑsē eerst
elamite ghenoēt Itē in persiden is een
edel stat die elemantida hiet die welc
nu persepolis hiet vāď welker gheseit
wordt i. iiij. vi. a. ij. iij. i. ix. a. Itē in ꝑsida
was een stat die elimaida die alte edel
eñ rÿc was vā goude eñ van ziluer eñ
haer tempel was alte rÿc daer hinghē
guldē tentē halsberghen eñ scilden die
de coninc alexander macedo after liet.
Dat C eñ xx. ca. van pÿrenea

Pyrenea is een ꝓuincie vā europa
eñ is een hoghe aerde eñ berch
achtich wes gheberchtē pÿreni hÿetē
eñ gaen van zuden ten westen eñ sceÿ-
den alte grote landen van malcanderē

want die gheberchtē scheyden spaēgē ende vancrijc Item si hebbē van oestē germanien van zuuden ytalien vā west ten spaengen van noerdē wallschlāt of vācrijc Eñ wordt daer om pyrenea ghe heytē wanter die blixemē daer also dic wijl slaen pyr in grier is viere in duut sche want die berghen werdē daer al den dach ghequest vāden blixemē als plidor? seit .li. xv. int capittel vādē ber ghen pyrenea is een oersprōc eñ een be ghin van veel groter ryuiē eñ is moe der der groter bosschen eñ is vuedster der wilder beestē eñ van veel quics Eñ is houdende aderē der metallen ende veel starcker steden slotē eñ borghē Eñ is oec vuedende menigherhāde naciē van volc also wel inder tonghen als in den zeeden

Dat .c. eñ .xxi. ca. van pygmeen

Pygmea is in yndiē ten oestē waert indē berghen ter groter zee waert ghe leghē in welcken lande die pigmei wo nen eñ sijn menschē die cleyn van lich aem sijn nauwe een cubit? lanck als pli nius eñ plidorus seggē die welcke in hoer vierdē iaer winnē ende int seuēde iaer sijn si oudt dese menschē als si haer here eñ scaer vergadert hebbē so riden si op rāmen eñ vechten teghē den cra nen eñ brekē der cranē nesten eñ haer eyerē op dat si daer niet te machtich en wordē als die selue plyni? seit li. v. vā den monstruoes menschē in yndien

Dat .c. eñ .xxij. ca. van pictaneen

Pictania is een pucie gallie nar bonensis daer die engels eñ die scotten van oudts mit scepē plaghen te wonē eñ ten lestē lietē si den volc eñ den lāde van horen oudē geslacht den naem als herodot? historia graph? vtelt die wel ke vandē britanschē eyndē maectē een vergaderinghe van scepē eñ wōnē die scoet vander zee van aquitāniē eñ daer na behieldē si die stat pictanū tegen den volcke vandē lande mer niet sonder scade ende hietē doe alle dat lant pictaniam eñ heeft int oestē die spaēgerts eñ van zudē die britaensche zee eñ van noerdē die mitre britānien ende van westē die stranc vā aquitāniē of die scoet dit cley ne prouinciken heeft veel goeder lādes in wāt het heeft goede drachtelijc eer de eñ heeft bynae alle mucht vā coern in hē wassende als wyn coren eñ āder me nigherhāde muchtē eñ is alte mael rijc ke vandē goede datter indē lāde wasz Tlant heeft goede hauenē goede ryui ren bosschen velden eñ campē die alte zeer ghenuechlic sijn eñ is omtrēt der zee mit berghē eñ mit steenroetsen wel omuest alst opēbaert in die poorte ofte casteel van rupelē daermen niet toe en mach om sijnre vastichеit wil want alle die zeecāt langhes ist al berch eñ steen roetzē als die selue seit wes volc is ge mēghet mitter tonghē eñ mittē zeden vanden prouincien der walen Eñ daer om want sy inden eersten dz haddē vā pictis dat die nacien van dien volc inō natueren starck waren ende schoen vā lichaem so hebben si dat vanden walē vercreghen om des wil dat si daer onō ghemengt sijn dat sy nochtans weet sijn van moede eñ moeghen meer doen arbeiden mit vechten dan ander luden daer omtrent Ende dat en is gheē wō der als plidorus sept li. ix. dat die aen sichten der menschen ende die verwen eñ oec die moeden verwandelt werden

na dz die hemel hē inprētende is daer
si onder ghesetē sijn waer of dat die ro
meyns zwaer sijn die grieken licht die
walen wreet eñ fel eñ also voert vandē
anderē Eñ daer om is dz volc vā pitta
nia starc vā lichaē scoen vā aensicht eñ
coē vā moede als geseyt wordt scalc eñ
beheyde volc vā sinnē als erodocꝰ seyt

Dat .c. eñ .xxiij .ca. vā pycardien
Pycardia is een prouincie vanden
nederen walschen lande eñ is also ghe
heyten van enē casteel of borch dat pō
tus heyt want men seit dat wilneer die
poert die men timepichē heit die heer-
licheit hadde in dier buerten totter ber
taenscher zee toe van welker poertē na
alle tvolc sinen naem creech Ende dz
lāt is zeer vruchtbaer eñ drachtich vā
coern eñ van vruchten eñ is wel ghe-
watert mit ryuiren eñ mit fōteynē En-
de is ouervloedich van volc eñ wel ge
vesticht mit starcken stedē ende sloten
eñ mit castelen ende mit anderē cleynē
poerten als belgis of beluatlū albanis
atrabatū mantū eñ comatū als die sel
ue vertelt dese voerscreuē ꝓuīcie heeft
den rijn van duutschē lāde aen die oest
zijde eñ dat hoghe walschlant aen die
zuyt zijde eñ die walsche of duutsche
zee int westen ende englāt int noerden
Item pycardien is twierhāde als tho
ghe eñ dat laghe dat hoghe is den wa
lē alre naest eñ dat laghe pycardien is
brabant naest eñ vlaenderen eñ dat om
trijnt eñ dat heyt al mede pycardiē Eñ
het is beyde starck volc scoen van aen-
sicht kuen van moede Eñ is subtijl van
sin eñ het is goet te leren Eñ hoer spra
ke is grouer hier beneden dan bouē in
walschlant

Dat .c. eñ .xxiiij .ca. vā ramathea
Ramathea is een lant genoemt na
der stat ramathan daer samuel in ghe-
boren is die prophete die welc mit enē
anderen name armathia gheheyten is
vander welker ioseph die rechtuaerdi-
ghe man was die tlichaem ons heren
smeerde mit nicodemꝰ eñ groeft eerli-
ken als die gloze seyt ouer luca. c. xxiiij
f. Eñ is ghelegen indē gheslacht effra
ym in hoghen gheberchtē waer by ra-
mathea hoghe ghenoēt is want rama
is also veel te seggen als hoge als ihe-
ronimꝰ seyt Eñ al ist zake dattet berch
achtich is nochtās ist een drachtich lā
van coern van wijn van vruchtē eñ van
olyuen eñ mit goeden fonteinē ghewa
tert eñ is ghesont van puerre luchten
eñ leyt hoech ende vast als iheronimꝰ
seit Eñ om verre te sien ist alte bequaē

Dat .c. eñ. xxv. ca. van reneya
Reneya is een rijnsch ꝓuincie En
de is een lant daer die rijn om loept eñ
ouer ghietet eñ is also geheitē om dat
tet bi den rijn leyt als ysidorꝰ seit li. xv
Eñ is eē lāt dz veel stedē heeft eñ veel
vaster poertē wes cleye vruchtbaer is
eñ draecht veel wijns in veel steden Eñ
is een starck volc eñ moedich indē leuē
eñ inden zeedē eñ hebbē een bequame
licheit mitten duutschē van germani-
en mer si en gherē noch en rouē so niet

Dat .c. eñ. xxvi. ca. van ryualia
Ryualia is een ꝓuinciken dat wil-
neer den barbaren toe hoerde wes een
deel virania gheheytē is eñ is zeer coē
nu ist onder die gheloue xpristi eñ is on
der dat rijke van dacia wes een deel vi
rania gheheytē is van viror alsoe ghe-
noēt dz is vād gruenicheit daer ō dat-

tet gralich is eñ vol vā wepdē eñ bos-
lich tot veel steden wes clepe middel-
baer vachtbaer is eñ heeft goede wa
teren eñ meren eñ heeft veel villchen
als zeevillchē eñ ander villche eñ heeft
veel cudden van vie Eñ is verſament
mitten landē van ficia eñ is alleen ghe
ſcheidē of onderkent mitten rpuier die
men narria heyt vandē anderen landē

Dat .c. eñ .xxvij. ca vā rpnchowia

Rpnchowia is een clepn lāt vanō
ſtadt van mens gheleghen opten kant
vandē rhn tuſſchē den berghē wt ghe-
ſtrect tot enē ſteedkē dat pinguia ghe-
noēt is Eñ is rinchonia ghenoemt om
datter die rhn doer loept Eñ al iſt dattz
clepn is van begrip nochtās iſt aen bei
den cantē vandē rhn totter hoechtē vā
dē berghē toe alte wōderlikē zuet en-
de drachtich eñ van alſo groter ſchoen
heit eñ van alſo ongheloeflikker drach-
tichept dat alſo wel die ghene die daer
wonē als die ghene die daer ouer wan
deren maket wolic ende ſadz van ghe
nuechtē Eñ het is een hof van weeldē
dz menich menſch niet gelouen en ſou-
de dattz alſo genuechlic waer alſo zue
ten clepe heuet eñ alſo vettē eerde dat
die vucht eñ dz coern alte ſnellikē rhp
wordt eñ drachtich eñ daer waſſen veel
notē ia een acker draecht wel coern wp
noten appelē peren eñ menighe ander
vucht Eñ daer ſyn warm kontepnē die
den lichaē geſont ſyn Eñ heeft veel an
der gemakē die den leuē not ſyn twelc
te langhe te vertellen waer

Dat .c. eñ .xxviij. ca. vād romeinē ꝓuicie

Romanor prouincia als varro ſeit
is een onthoudinge alle der we-
relt daer die werlt woēlike lādē heeft
want die romaens dwōghē alle die we
relt mit hoerre macht wāt daer en was
nerghēt een hoeke vanō werlt ſi en ge
vulden tſwert der romepnſcher ſcharē
als die ſelue ſeit nochtans placht een
deel te voren ptalien te weſen eñ plach
vā oudts romulea te heitē eñ was alſo
ghenoēt vanden naem romulus die de
ſtat vā romē dede makē eñ die gaf den
volc eñ der ſtat den naem als pſidorus
ſept li . ix . deſe was eerſt ſaturnia ghe
noēt vā ſaturn? den coninc die dē volc
eerſt tlāt leerde bouwē eñ hieten hē ſa
turnū ꝓpter ſaturnitatē dat is om der
volheit of der ſadicheit wil Eñ te leſtē
oekenēde ſi dien ſaturn? als enē got in-
dē ghetal der ſterrē Eñ daer na ſyn ſi la
tyn gheheitē vanden coninc latino die
welke na die ſtat romē hieten vā romu
lus dē coninc eñ tkolc hietē ſi romepns
Item pſidot? li. ix. ſeit vandē noemin-
ghē des volcs dat gheen penne te vol
len ſcrinen en ſoude moghen die leuen
eñ die prys der ſtat ende der coninghē
noch gheen groet boeke en ſoude vol-
comelic die wercken begripē moghen
die daer geſchiet ſyn Ende die daer ge
nuecht in had te leſen leſe int eerſte boe
ke machabeorū int achte capittel daer
hy wōderlike dinghē ſeit vandē duech
den der romepnen mit corten woerden

Dat c. eñ .xxix. ca. van romanien

Romania is een nuwe volc der ro
mepnen wāt van reuotino in grier wort
gheſeit nuwe in duutſche van dier tyt
vanden welcken conſtantinus ouer ſet
tede dē ſtoel des roemſchē keyſerrycs
als die ſtat van romen in cōſtātinopels
wāt alle tlant van griekē dat romanya
was dz plach nuwe romē te heytē als

raban? seit Eñ daer om noch hudē die griekē en hieten hē niet ghemeynlike grieken mer romeynschen soect bouen vā grieken in die letter G daer du van den grieken veel vynden sulste

Dat c. eñ xxx. ca. van rodus

Rodus is een eylant vandē eylanden van cyclades eñ is dat eerste vā dien vā oestē daermē sept dat capitolium rodose gheuondē is doemē die stat daer eerst maecte \ in deser stat was eē metalē colosus vā lxx. cubit? hoech an der segghē C. mitre dāt eylant vā colesus plido? sept li. xv. dz rodus tselue eylant is dz cypers is dit sept hy int capittel vanden vocabulen der steden

Dat c. eñ xxxi. ca. van ruthya.

Ruthya of ruthenia twelc eē ꝓuincie was van messya in die eyndē of buertē vā des minstē asia gheleghē Eñ heeft die eyndē vā romē int oestē gotlant aēt noerdē pānoniē int westē eñ griekē aēt zudē Eñ het is eē lāt dz zeer ouer draghet mittē bemers eñ mittē slauē indē sprake eñ indē tonghē Eñ dit selue lant hiet in sommighē deel galacia eñ twolc plach galache te hietē den welkē paulus die apostel den epistel of den brief seynde Soke bouen van galacia

Dat c. eñ xxxij. ca. van sabea.

Sabea is een lāt in arabiē vā thus soē die saba toe ghenoēt is dit lāt strect mit enē nauwen ganc oestwaert totten scoet vā ꝓntē Eñ ghenaect caldeē aē die noert sīde eñ int westē wordet geeyndz indē scoet vā arabiē eñ int zudē ist by ethiopiē Het is een lant daer veel wieroecs is ende gheeft veel luchten wāt daer wassz mirre caneel wieroec eñ andē wel rukēde crudē als plido? sept li. xv

Het is eē ryc lāt vā goedē speciē eñ vā dierbarē ghesteentē eñ vā metallē daer is fenix die voghel eñ andē wōderē die de autorē settē te wesē indē lādē vā arabyen vandē welkē soke bouē vā arabia Dā deser ꝓuincie was eē vroume eñ eē coninghin die de principaetscap behielt vā alle dē lādē vā affrica in horē riden als erodoc? seit wāt si was eē coninghin vā ethiopiē eñ vā egiptē als die glose sept int tiēde boeck d coninghē eñ daer om gheloeftmē oec dat si die ander delen int westen hadde

Dat c. eñ xxxiij. ca. van samarien

Samaria als plido. seit. li. xv. Het is eē lāt vā palestina vā metropolis d stat vā ouds also genoēt wāt samaria was wilneer een coninclike stat in ysrahel die welc nu vā augusti naē sebastia hiet \ dit lant is eē middel tusschē iudeē eñ galileē geleghē eñ beghint vā eē stege diemē cleps hiet wes geleghēthept is ghelyc dē lande vā iudeē eñ en sceel ter oec niet of id duechdē als plido. seit eñ nā sinē eerstē naē vā enē berch diemē somē hiet alst opēbaert int derde capit. d coninghē Eñ hier of syn te lestē die samaritanē gecomē dz na ouer voere vādē assyrys in samariē dz daer na samaria hiet dz is bewaringe des lands Eñ si warē vandē coninghē vā assyriē daer after ghelatē om tlant te bescermē als plido? seit li. ix. int capittel vandē vocabulē der landē soect bouē vandē seluen vandē berch vā samaria in die letter .s.

Dat c. eñ xxxiij. ca. van sambia

Sambia is een prouincie van messya ende is gheleghen int nederste ficia Ende is also mere midzen tusschē prucenos esteneo. offilianos. liuo

nes eñ curones die welke alle gaē wil
neer dē gotē onēdaen warē als varro
ōtelt eñ erodic? te gader eñ ſi wonē op
die cantē vanē zee eñ haer ſcoet is tegē
die zidē vā noerdē eñ daer teghē makē
ſi dikē eñ berghē als die ſelue ſept Itē
ſanbia is eē drachtich lant eñ vā goeē
aerdē eñ draecht veel corens eñ is een
brokich lant eñ bollich Eñ is beleghē
mit veel waterē eñ mit merē die ſtil ſtaē
eñ dit iſt tſcoenſte volc van alle dē bar-
baers ſi ſijn coē vā moede eñ gaet den
anderen landē die bi hem wonē bouē
in conſten eñ inder ſubtijlheit

Dat c. eñ xxxiiij. ca. van ſauoyen

Sabaudia dat is ſauoye ende het
plach wilneer ſalua te hietē dz is
behoudē eñ audax via. dat is coē wech
daer om dat in oudē tiden dat lant vep
lich te ghaen was dē pellegrums die
te romen wanderdē Ende dat lant ſcei
det die ytaliaens vanden franſoyſen
ouermis dien grotē gheberchten Mē
plach daer altoes groet recht te doen
ende ſcarp ende daer om plach alle die
werelt te ropē dattet daer veplich vā
deren was vārouers ende voer moer-
denaers Eñ het hiet oec dat prouinci
der prouincien bouen in die letter .p.

Dat. c. eñ xxxv. ca. vant eplant ſardinia

Sardinia is een eplāt inder zee me
diterraneo bi enen eplande eñ is
alſo ghenoemt van enen ſardo hercule
die welc mit enen grotē hoep vā libya
quam eñ beſat ſardimam ende van dien
vocabel gaf hi den eplande dien naem
In deſen eplāde en comē gheē ſerpētē
noch wolue noch daer en is gheē venī
dā alleen waſſet daer eē crupt eñ hyet
apiū riſus welc crupt die lude dodet al
lachēde diet etē Eñ het heeft bete ba
dē die de lude geſōt makē eñ gheeft dē
dieuē blintheit iſt dat mē hē tſacrament
ghegeuen heeft eñ dat die oghen ghe
raect werden als yſidorus ſept li. xv.

Dat. c. eñ xxxvi. ca van ſarmata.

Sarmata is der barbarē lāt die ſar
mata gehictē ſijn vanē leringe ē
wapē wāt ſi plaghē gewapent indē vel
de te weſen eñ plaghē veel ꝓuinciē te
berouē eer dattet hē dētul? mitter trou
wē vboet als yſido. ſeit li. ix. deſe warē
te paerde of te voet eñ deſe waren oec
vanden gothen als die gipedes waren

Dat. c. eñ xxxvij. ca. vant eplant ſalmo.

Salmo is een eplant inē zee egeo
daer iuno geborē is vanē welker
ſibilla ſamua was ghecomē yſidorus ſeit
li. xv. dat in deſen eplande wardē eerſt
die vate van cpcilien gheuonden waer
om dat ſi hieten vaſaſamea dat warē va
ten vā dier aerdē gemaect wāt die aer
de vā dien lāde is zeer tape eñ lymich
eñ daer om is dat lant tot alſulkē vatē
bequaemſte als yſidorus ſept

Dat. c. eñ xxxviij. ca. van ſaſſen

Saxonea dat is zaſſen eñ is een p
uincie in germaniē wes volc eerſt
haer beghin namen vandē grieken eñ
tlant daer ſi nv wonen daer quamen ſy
te ſcepe aen ende die doringhers wor-
den verdreuen die welke doe woenden
opten ouer vander zee ende behielden
die ſtoelen mit menighen ſtride ende ſi
noch inder ſelver prouincien tot hudē
optē dach ghebleuē ſijn Eñ het heeft
altoes een ſtridende volc gheweeſt vā
ſcoenre formen ſtarc van lichaem ende
wel ghemact eñ coen vā hartē Itē ſaſ-
ſen na der eerden te ſprekē ſo iſt vrucht

baer vā corē ia vā allē corē eñ vā wuchten eñ inden gheberchten ist bollich eñ heeft goede ackerē vā beestē te weydē als paerdē coeyen schapē ꝛc. Eñ is rike vā siluer eñ vā cop eñ vā anderē metallen wāt sassen heeft edel gheberchten Item daer werdē stenē wt gegrauē ende als die in enē starkē vier gesmoutē werdē so werdē si ōkeert in eenre substāciē vā cop Eñ heeft edel rpuierē die kundich sijn als wiserā lunnā albiā salā eñ nidā eñ veel anō die tlant vā tusalbiā ō by lopen eñ heeft gheseutē konteynen tot veel stedē daer men sout wt coect eñ siedt dat also wit is als snee eñ is goet eñ fijn Eñ heeft oec veel groter stedē in eñ wel gheveslicht eñ heeft starke poerten eñ borghē also wel int pleyn als int gheberecht Item bydē berch daer mē dat coper graeft wordt een groet berch gevondē wes stenē rukē als kpolē eñ in sō mighē berghē vijtmē alte scoē marmersteen in dien gheberchtē daer mē dese marmersteen vijnt dz is by enē cloester dat sente michaels steen hept Ende daer is grote ȳgaderige vā wildē beestē als vā euers vā berē vā hertē vā dassen eñ van deser ghelike ende daer om is daer menigerhāde iachte indiē bolschē dese dingē eñ menige anō werden daer indē lādē gevōdē vā sassen Soeke bouē vā germania in die letter. G. Eñ in die letter. A. vā alemania saxonia dz is sassen dz heeft oec beem eñ polē aen die oest zȳde westphalē aen die west zȳde eñ die zȳde der wiesē ter zee waert ende aen die noert zȳde die thurkē Eñ wanckē lāt aen die zupt zȳde wes volc starc edel ende onverwonnē is tot noch toe als erodocus sept

Dat .c. eñ .xxxix. ca. vā slauenië

Clauia is een deel vā messpa houdende veel landē wāt die slauē sijn beemers polāders methani wādali ruthe ni dalmate eñ corinthi ꝛcetera die welke veel malcanderē onōlinghe verstaē Eñ in veel dinghē sijn si ghelijc nae der tongē eñ nae den zeedē mer nochtans sy si ōgelijc naō gelegēept wāt sōmige houdē noch die geloue vādē heidē sōmige vādē griekē sōmige vādē lōbaerdē Alle die āō lādē sijn kijn clepe eñ vol vā coern eñ vā wijn tot veel stedē Ende int meeste deel sijn alle dese romē mende artēi wtgenomē die ruusseneers eñ die slauē die gemengt sijn mittē duptschē eñ mittē ptaliaēs eñ slauenpen is twierhande als dz meere dat clanauia heit twelc houdt twolc vā dalmacia sarinā. katichiam eñ veel anō lādē eñ sommige bewonē die cantē vander zee sommige bewonē die hoge swaer bergē eñ die dicke bosschē sommighe wonen int velt eñ ackeren daer mitrer ploech het is een quaet weet volc dz ongedwongē is eñ en houdt niet veel vanō oefeninge ons herē eñ si lopē doer dē steen roetsen eñ rouē opter zee eñ oec optē lāde Eñ dz anō minre slauenpē strect henē bi den eyndē vā sassē eñ bi prupsen eñ dit slauenien hept penitania dz mit menighē waterē vā prupsen gescheydē is ende vanden gothen ende vā meer anderen landen Het is een lant dat zeer vruchtbaer is ende zeer drachtich mit veel rpuiren ende mit wateren ghewatert het heeft bosschen weydē ende honich grote hope ende melke Eñ tfolck is starck van lichaem dat totter bouwerpen not is eñ ter vissscherien ende het

is beter volc tot goede waert eñ tot ſi-
nen euen kerſtē dan ſi ſyn die int grote
ſlauenyē woenē eñ dat is daer om wāt
ſi veel menghen mitten duytſchen

Dat .c. eñ .xl. ca. van ſpargiata

Spargiata is een lant by griekē dz
mit enen anderē naem lacedonien hept
eñ is alſo ghenoemt van lacedemon ſe
meles ſoē ſoekte vā lacedonia in die let
ter .l. die ſelue heptē die oude lacede-
mones eñ ſparchiones als ꝓſidor⁹ ſeit
in ſyn negende boeck

Dat .c. eñ .xli. ca. van ſeres

Seres is een prouincie int oeſtē eñ
heeft den naem van eenre poerten die
die ſeres heit daer bygadert men wolle
vādē bomē eñ daer maectmē zide of

Dat .c. eñ .xlij. ca. van zeelant

Selandia is een lant by der zee oft
een eylāt waer eñ is mit waterē eñ mit
ſtranckē vanō zee omvanghē Eñ heeft
hollant int oeſtē vlaenderē int zuyden
eñ die grote zee ten weſtē eñ engelāt tē
noerdē daer ſyn oec veel clepnre eylan
dē eñ ſommighe groet die ghelcheidē
ſyn mittē armē vanō zee eñ die ſyn mit
ſtarckē dycken gevelticht tegen die op
lopinghe vanō zee der welker clepe is
harde drachtich totten coern mer niet
tottē bomē want tlant is alſo meer als
naect van bomē want die bomē en mo-
ghen haer wortel ē niet diep brengen
om die ſoutticheit vanō zee eñ daer om
alſmenſe plant ſo en duerē ſi niet lange
ſi en ꝓdoren Item zeelāt is vol vā vol
ke eñ rycke van menigerhande rychei
dē eñ is groet volc ſtarc van lichaē en-
de ſchots kuen eñ gaet geern te kerkē
eñ is weedſaem teghē malcanderē eñ
gheeft gheern ende ſi en miſdoen nye-
ment dan als ſi vpanden crighen

Dat .c. eñ .xliij. ca. vā ſemigallia

Semigallia is een clepn prouincie
eñ is ghelegē ouer die zee diemē heit
mare danicū eñ is voert gheleghen bp
conſiliā eñ bp liuoniā int nederſte ſpria
want het is bewoēt vandē galathis die
dat beſitten mittē ludē vandē lande on
dermengt want ſi ſyn ſemigalli genoēt
die vandē gallē of galathis eñ vandē
anderen ghemengdē volc gecomen ſyn
het is eē goet drachtich lant in wepdē
in velden eñ in deſen gheliken mer het
is een wilt weet volc dz ongetēmet is

Dat .c. eñ .xliij. ca. vā ſenonēſis gallia

Senonenſis gallia dat is die pro-
uincie van vrancrych eñ heeft int
oeſten germanien eñ den rhyn eñ int zu
den dat hoghe burgundiē eñ die hoge
gheberchten eñ van weſtē heuet galliā
lugdanēſem Eñ van noerdē galliā bel
gicā als henegouwen eñ daer omtrent
eñ is vruchtbaer van wyn van coern eñ
van menigherhande vruchtē eñ is wel
beſet mit goedē rpuierē eñ mit konteyp-
nē plantept deſe galli ſenonēſis plagē
wilneer ſenones te heptē als ꝓſido. ſeit
het is vol volcs eñ heeft veel ſtedē in
eñ poerten borghē eñ caſtelen eñ hoer
hoeftſtat is die ſtat ſenonenſis eñ daer
loept eē waterdoer tlāt eñ heit ſequēcia

Dat .c. ende .xlv. ca. van ſpriam

Spriam ſirus die een neue was a
brahams maecte ſpriam allmē ſept en-
de is van ſinen vocabel gecomē als ꝓ
dorus ſept li. xv. deſe heeft van oriētē
den rpuier eufrates eñ van weſtē epndt
ſi in die grote zee Eñ raect int noerden
armenien eñ capadociā eñ vā zudē die
ſchoet van arabien als die ſelue ſeit die

ghelegẽheit daer af inō lengden ſtreet alte lanc eñ verre mer inō breedẽ iſt en ghe eñ heeft veel ꝓuincië in hẽ als comagonẽ eñ fenicië wes deel is iudea sō der den ſaraſinẽ eñ dẽ nabareen Het is alte ſondlingh vol vā volc ende drachtich vā coern eñ van vruchtẽ vā quicke vā beeſtẽ eñ vā allẽ dinghẽ vā peerden vā ezels vā camelẽ Eñ is vol vā ſpecië die wel rukẽde ſyn eñ van walle eñ van metallẽ eñ is ſtarcke vā ſtedẽ vā ſloten eñ vā caſtelẽ eñ is mit edelẽ ryuierẽ eñ mit anderẽ waterẽ vliert eñ heeft edele hauenẽ vāō zee Eñ vvolc can wel vechtẽ eñ ſtridẽ eñ can wel mit comālcappẽ om gaen Eñ vvolc is oec indẽ lāde ongelyc vā aenſicht inō tongẽ eñ in anderẽ pūtẽ vā welkẽ sōmige wonẽ indẽ geberchtẽ eñ sōmige in buſſchẽ Eñ daer iſ ſer sōmich die wonẽ inō wilōniſſe als saracynẽ eñ mabathei als erodoc? vtelt.

Dat .c. ende .xlvi. ca.vā ſichima

Sichima is een cleyn lāt eñ is halt ruſſchẽ iudeē eñ galileen eñ alſo genoēt vā ſichen enoꝛ ſoen diet maecte want ſychẽ is een ſtat gheſeit die welc nv na pels heit eñ tlant daer by heit ſychinia als ꝓlido. ſeit li.xv. dit ſept iheronim? ouer geneſi xxiij. c. dat deel des lants was iacobs dat hi ſinẽ ſoen gaf op tlot als op ioſeph waer af dat lant was int geſlacht van efraym eñ daer is ioſeph begrauē eñ ſyn wonigſtẽ woꝛter noch hudẽ daechs gheſien als ieronim? ſeit welc lant dat mit zwaren arbeide vōre ghē was iacob om gelt coft hy coft hō dt iaer alſt opēbaert geneſi .xxxiij Ende voer dien arbeit ſeit ieronim? dat iacob gheſeit ſoude hebbẽ dat hyſe inden boghe vandẽ hāden amaria ghehaelt ſoude hebbẽ eñ was daer terebint? onder den welkẽ iacob ontkēgde die afgodẽ ſyñre ſonẽ Eñ doe clā hi op vā ſiccima luzā mittẽ toename van bethel als geſeit wordt geneſi xxv. In deſer ſtede hueddẽ ioſephs broeders haer cudden mer ſi wordẽ onōwilẽ van ioſeph ghe-ſocht niet in ſiccimis mer ſi warẽ in dothaym ghevōdẽ daer ſi hem berouēde warẽ vcoftẽ ſi dien dẽ volc vā egypten Abymalech vōrkde na ſiccimẽ als geſept wordt iudich ix. In deſen lande was iacobs konteyn bi welker konteynẽ doe onſe heer muede was ruſtede indẽ weghe Ende hy begheerde vanden wiue dat ſi hem vāden water dies konteyns drinkẽ gheuē ſoude als gheſept wordt iohannis iiij: Het is een ſtede van groter drachtelicheyt eñ vā wonderliker zuetigheit eñ ſonderlinghe vaſt

Dat.c.eñ.xlvij.ca.van ſichia

Sichia is eē groet lāt wes binnẽſte deel is in aſya eñ dat nederſte deel is in europa Eñ dz nederſte beghint vāden broekẽ meothidis tuſſchẽ die danouwe eñ die noerdſche zee eñ gaet tot germaniē toe als ꝓlidorus ſeit li.xv. dat eerſte deel vā deſen is alania daer na die boken van meothidis eñ daer na gothia dacia reſora daer na germania daer die ſwytſer een groet deel bewoenden als die ſelue ſept dit ſichia heeft ſommighe landen vanden welken die ſommighe ryc ſyn ende ſommighe diemen niet en bewoent Eñ in veel ſteden ouer vloepē ſi vā goude eñ vā gemmen maer om der griffoenen wil ſo machmen daer qualiken toe comē daer is die maraude ſyn eñ puer criſtal Ende daer ſyn wonderlike lude vā maecſel ende alte wonder

like beestē als lijndwormē tigris wree
de beeren leuwen

Dat .c. eñ .xlviij. ca. vā scicionia

Scicionia is van ouds geheitē vā
dē coninc sydon vandē welkē dz rijc der
sicōrorū gheseit is dat is alzulker ludē
twelc rijc archas iouis eñ pylastis balis
tē zoen archadiē noemde na sinē naem
Item archadia is dz scicionia is arch
adien zoen eñ is geleghē tusschen die
zee ioniū eñ die zee egrum eñ heeft een
groet ryuier als erimātū eñ daer wast
albestōdie steen eñ als die vād sonnē ōt
stekē is en wort hi nūmermeer gelescht
Eñ daer sijn alte witte meerlen ysidor9

Dat .c. eñ .xlix. ca. van sicilien

Sicilia is gheseit van sicanus den
coninc int eerst eñ is na van ytal9 broe-
der sicilia gheheyten dat wilneer trina
cria heit om drier hueuelen wil als om
pelorū patheū eñ lilibeū trinacria is eē
griex vocabel dat in duytsch drie vier-
deel is want het gedeilt is in drie quar
tierē of in drie vierēdeel dit lant is mit
eenre cleinre zee van ytalien ondschey
den ende siet aen die zee van affrica eñ
is een vruchtbaer lant ouervloyēde vā
goude ende die berghen sijn doer gaen
de mit holen ende mit gaten ende sijn
vol wijnds ende vol sulfurs Ende daer
by is die berch ethna die altoes barnt
by den welken inder zee die scepen ge-
slonden werdē ouermits die aderē die
daer om lopē ende als die scepen daer
in comen so lopen si al om ende om en-
de gaen te lesten onder of si werdē al te
broken die principael stadt is syracusa
ende daer is oen fonteyn ende heit are
thuse ende is een vtuchtbaer lant ende
daer is een ryuier eñ heyt albius ende
daer sijn goede peerdē eñ die steen die
mē agettē heit wert daer eerst geuōdē
eñ heeft die naē vā achates die ryuier
alle die omgāc werdt besloten in eenre
spaciē vā drie dusēt stadiē Salusti9 seyt
dattz an ytaliē geuoecht was mer half
die spaci was gesceidē ouermits ghe-
welt der zee hier toe heuz ysido. geseit
li.xv. int capittel vandē eylādē daer al
le die voerscreuē dinghē vtelt werden

Dat .c. ende .l. ca. van syrtes

Syrtes als ysido. seit li.xiiij sijn san
dige stedē ind zee also genoēt vādē aen
treckē daer om dz si alle dingē na hem
treckē syren in griex is een toge of een
halinge in duytsch Eñ alzulke aentrec
kinge maect die zee ongelijc wāt in een
stede wordet diep eñ in een ander stede
soudmēt ouer wadē eñ daer om ist daer
anxtelic gaen eñ dz heit syrtes Eñ al-
sulke syrtes of vresen brēgē sorge in by
der zee vā egiptē eñ werdt daer in veel
stedē mede ghemēget als die selue seit

Dat .c. ende . li. ca. van scotlant.

Scochia is also gheheiten vanden
scothen die daer in woenen ende is een
hoecheyt int eylant van brytāniē waer
af dattet mit ryuieren ende mit armen
vander zee ghescheyden wordt vandē
noerden enghelant Ende aen die zijde
daer recht teghen ouer ist mitter zee
begrepen als tot ybernie dat is tot hier
lant is scotlant daer af ghescheiden eñ
dat selue volck ven beghinne dat wil-
neer in hyerlant woenachtich was dat
was den scothen al ghelijc inder ton-
ghen eede inden zeden ende oeck in-
der natuerē wāt het is licht volc wreet
van moede alte quaet op sijn vyanden
eñ si laten hem lieuer doet slaen inden

velde dā ſi op haer bedde ſtouē eñ dat
ſi epghē welē ſoudē Sy leuēmit cleynē
coſt eñ lidē langhe hongher Eñ ſelden
eten ſi ten is biō ſonnen onōganck eñ ſi
eten vlepſch viſch melc appelen peren
eñ anō vrucht eñ ſi hebben min broeds
dan die enghelſchen Ende al iſt dat ſy
ſchoen ghenoech ſijn vā lichaem ende
van aenſicht nochtās ſijn ſi leliкē vā cle
deren Mar hoe dattet is ſi hebben die
oude manieren eñ zeden zeer laten va
ren om des wil dz ſi veel mittē enghel
ſchen menghen eñ wāderen eñ oec mit
ten duptſchen waer by dat ſi thans wel
gehauent ſijn ſondlinghen daer die ſce
pē eñ die coeplude vkerē Mar die wil
de ſcothen ſlachten al den perſchen intō
tonghē indē cledерē eñ indē zeden ia ſy
lude vlmaden ons eñ anō ons dieſe te
ſien comē eñ waert datter ymant vreē
ders onder wāderde eñ had hy aen hē
enen zuuerliken rpem of een talſch of ā
ders wat dien ſouden ſy wachten ende
nement hem eñ alſo doen oec die perſ-
ſchen Sy hebben goet vruchtbaer lant
zoete boſſchē goede rpuierē goede beeſ
ten van paerden van coēpen ende van
ſcapen mar die wolle is grof

Dat.c.eñ lij.ca.van ſweden

Vecia is een lāt des nederſtē ficia
in europa vāden welkē alle dat lāt go-
thia genoēt is die ſijn tuſſchē den denē
eñ noerweghen eñ dit lāt heeft die zee
balticū int oeſten eñ die zee vā britani-
en aen die weſt zyde eñ die noriti of vā
noerwegen an die noertſide eñ vā zudē
wordet geepndt in dien palē dacioñ
dats dier lude Itē ſuecia dz is gothia
naō aerdē te ſprekē iſt vruchtbaer mar
het heeft luttel wijns mar het vhaelt
ſinē ſcade weder inden wepden eñ indē
metallen Ende het gaet den anderen
landen bouen in beeſten in ziluer te gra
uen ende in menighen dinghen daer ſi
groet ghewin of crighen dit lāt mach
qualiken enich heer bedwinghen alſo
vaſt iſt beſloten mitten gheberchten eñ
mit wateren Julius ceſar mit allen dē
duptſchen walen ende gothē ende mit
alle den ghenen die hy bidden mocht \
en doꝛſtet niet beſtriden na dien dat die
ſcriuers vander hyſtorien ouer gheſcre
uen hebben alſo wel die griekē als die
romeinſchen den welken men billics
ghelouen ſal dat ſy ſegghen. Ende ſy
hadden eens dat meeſte deel van aſpa
ende van europa bedwonghen meni-
ghen tijt die welc den groten alexan-
der oec niet beſtriden en doꝛſt wt deſen
gheſlacht quamen die amazones als
Orofius ende plidoꝛus ſegghen li.xv.
Dat.c.eñ lij.ca.van ſwauen

Veuia dat is ſwauen ende is een
prouincie in europa van germa-
nien by den rijn wes volc grote heerlic
heit plaghen te hebben in germanien.
als plidoꝛus ſept li.xv.hi ſept daer oec
int capittel vanden vocabulen vanden
volc.li.ix. die ſwauen ſijn een deel van
germanien int epnde des noerdens vā
den welken lucanus ſept. Ende ſy ſijn
ſwauē ghehieten vā ſuenus den berch
die den opganc heeft vanden beghin
van germanie wāt ſi die ſteden omtrent
den berch eerſt oeffenden eñ bouwedē
vā oeſten heuet die danouwe mit bepe
ren Eñ vā weſten den rijn mit elſatē eñ
van zuden heuet die berghen van pta
lpen Eñ vā noerden heuet franckenlāt
int neōſte germanie Eñ ſwauē is tweer

hãde als dat lage dz binnẽ dẽ rÿn gaet eñ dz hoge dz teghẽ die clippẽ lept\ eñ teghẽ die danouwe\ het is beide fÿ lãt daer veel coerns eñ veel wÿns wast tot veel stedẽ eñ heeft starke slotẽ inpoertẽ eñ castelẽ eñ heeft rpuierẽ eñ ander waterẽ bosschẽ eñ veel gras ossẽ coepẽ scapẽ eñ andẽ quicke ghadinge\ eñ heeft in dẽ berghẽ oec siluer eñ pser eñ andẽ metallẽ Eñ tlant is vol volcs eñ starck eñ coen eñ can wel oerloghẽ eñ is gherinche van liue\ mit ghelen haere eñ mit schonen aensichten ende eersaem

Dat c. eñ liij. ca. vã thanathos eẽ eplãt

Thanathos is een eplãt vandẽ zee dz clein is daermẽ mit eenre clepre strancke vandẽ zee in coemt eñ is van britania ghescepdẽ eñ daer wast goedẽ wepte eñ daer is goet clepe dat drachtich is\ het is gehietẽ thanathos vãdẽ doot ũ serpẽtẽ Quos dũ ipã nesciat asp tata inde terra quoquo gentiũ vecta fuerit fruges illoz perimit vt dicit pli. li. xv

Dat .c. eñ lv. ca. vãt eplãt vã trabobotã

Trabobotã is eẽ eplãt in indiẽ legghẽde te zudẽ waert vandẽ welkẽ die zee vã indiẽ beghint te opẽbaren Eñ heeft inde lengdẽ achthondert .M. lxx dusent pallẽ eñ inde bredẽ lxxv dusẽt stadiẽ Eñ het wordt mit enẽ riuier doorsnedẽ eñ is vol paerlẽ eñ costelike ghesteentẽ Eñ een deel des lands is vvult mit elephantẽ eñ mit anderẽ beestẽ Eñ die lude bewonẽs eẽ deel Itẽ ſi seggẽ dat in desẽ eplãde des iaers twe somerspn eñ twe winterẽ Eñ twewerue bloyẽ die blomẽ Het is eẽ zeer nut eplant in indien eñ het is altoes gruen eñ die bladerẽ groepen altoes eñ ſi en vallen nẽ mermeer als pũdonus lept li. xv

Dat c. ende lvi. ca. van traetsen

Trochia is een prouincie in griecken tot welker prouincien tpras iafets soen comende hiet dat lant na spnen naem tracia als pũdonus lept li. xv dit heeft int oesten propontidis eñ die stat van constantinopels isser recht teghen gheset ende heeft hister int noerden ende int zudẽ hanghet aen die zee egeum ende int westen lepter macedoniẽ onder Ende daer plach menigher hãde volc in dat lant te wesen als massageti sarmate eñ schite eñ veel andẽ nacien want die prouinci is sonderlinghẽ wÿt ende daer om macht wel veel nacien in hem hebben eñ houden Itẽ tracia heeft oec ebũ dẽ rpuier eñ het ract oec veel barbarischens dat sÿn eenrehãde wilde lude als pũdonus lept li. xv.

Dat c. lvij ca. vau traconitida

Traconitida is eẽ lãt in iudea daer phillippus herodes broeder een heer was Dãt allet rÿc vandẽ hebreuschen was ghedeilt in vieren tetrachiẽ vandẽ welkẽ deerste was galilea westetrache was herodes dandẽ eñ die doorde pturea eñ tlãt vã traconitida dẽ welken tweẽ philippus voer was dz is dz hi vã beide dẽ landẽ eẽ tetrarcha was Tfierde lant was abholina daer lpsanias rengneerde die welc oec eẽ broeder was des mans herodes eñ philippus broedẽ mede Eñ in also menighẽ delen was tlãt vã iudea gedeilt vãdẽ romeynẽ om die houerdie ũ ioden te tẽmẽ als die glose seit op die stat Tetrarcha autẽ philippo ꝛc Tetrarcha dz is eẽ prĩs die een here is van vier landẽ of van vier steden of van enen vierendeel

Dat. c. ende lvij. capittel van thessaliẽ.

Thessalia als ysidor⁹ seit li. xv. eñ is een prouincie in griekē eñ is also ghenoēt van tessal⁹ den coninc eñ is aen die zuyt zyde mit macedonien vergadert Item in thessaliē syn veel rpuiren eñ veel poertē eñ castelē wes hoeft tessalonicū is ghenoēt Eñ daer is die berch pnalus die welc wlneer appolini cōsacreert was Thessalia was achilles erfnis eñ was een oerspōc der laphiten vandē welkē men sept dat dese die peerden eerst temdē mittē brepdel eñ ghingē daer op sittē eñ li schenē een lichaē te welen waer om dz die ridders vā thessalia cētauri gevisiert syn als ysidor⁹ seit li. xi. int capittel de portentis dz is int capittel vādē wōderē Item in thessalia warē eerst guldē scillinge ghewōdē eñ daer was oec eerst die tēminge vādē peerdē ghewōdē als ysidor⁹ seit Noch seit ysidor⁹ li. iiij. dat by moyses tydē gheviel in thessalia een diluui dat is een opwater of een groet water daer die meeste hoep ōdrencte dan sommige die optē hoghē bergē quamē eñ son derlige optē berch pnas⁹ i wes omganc deutalion in dien tyden int ryck gheset wordt die de ludē ōtfēcks die tot hē quamē waer om dat die fabulē vā grieken seghgen dat deutalion tghesiacht der menschē weder van steen gemact heeft

Dat .c. eñ .lix. ca. vāt eplāt vā tenodos

Tenodos is een eplant in grieken eñ is een vandē eplandē vā cycla des ghelegē ten noerden waert in die welke die stat thene ghemaect is daer dz eplāt na heit Item thenos was eē ioc man eñ was beruft dat hi syn stiefmoeder gemint had die welc enē wech liep in een ydel eplāt eñ belat dat eñ creech ludē die dat lant bouweden eñ maecten daer een stede ende gaf den eplande dē name van sinen naem

Dat .c. eñ .lx. ca. vant eplant van thyle

Thyle is leste eplāt vāō groter zee tusschē noerdē eñ zudē eñ is gheleghen ouer brytannien. vi. dachuaerden eñ heeft dē name vāder sonnē want die son des zomers maecter haer solsticiū Eñ ouer hē en is gheen dach Eñ daerom is haer zee traech eñ bewozen als ysido. seit li. xv. Item plyni⁹ seit dattz eē onwoēsem stede is wāt des zomers en mach daer niet wassē om die grote verbarnēde hettē Eñ des witers en mach er oec niet wassē om des wil dattz daer also sondlinge hardt wiest wāt vā equinoctio dz is als die dach eñ nacht al eē lāc syn indē lentē als die son is in aries tottē equinoctiū des herfsts als die son is in libra so en gaet die son in dien eplāde nūmermeer onō Eñ vā dier tyt tottē equinoctiū vandē lentē so en coēt die son niet weō tot dien eplande waer om dattet een half iaer dē dach heeft eñ een half iaer den nacht als gheseyt wordt int capittel vandē eplandē li. xv eñ vandē solsticiū li. ij. dat selue sept oec beda int boeke vanden naturen der dinghen ende solinus oec

Dat .c. eñ .lxi. ca. vā trypolitana

Trypolitana is een dubbelt lāt dat een is leghe ende is gheseyt van tripolis der stat dat een kundighe stat is die alle tlāt datter omtrynt is beschermt eñ bewaert om hoerrestarcheit wil eñ dat anō is tripolitana in affrica Eñ is gheleghen tusschē pētapolim eñ bizāciū Ende is also gheheytē van drien grotē stedē als vā ozea sabina ende van leptis dese

heeft int oesten die meeste zandtbergē
die men syrtis heyt eñ tragoditas Eñ
int noerdē die zee die men mare adria-
ticū heyt eñ int westē mare byzanciū eñ
int zuuden getulas eñ gartamātes en-
de zulc volc streckēde totter zee vā ethi
opien toe als ysidorus seyt li. xv.

Dat .c. eñ .lxij. ca. van trogadea
Rogadea is een lant in ethyopia
wes volc dat daer in woent trogaditen
heyten Eñ si sijn daer om also ghenoēt
om dat si also snelliken lopē connē wāt
si afterlopen wel wilde dierē eñ beestē
dit lant heeft den besten mirre in hem
wassende die men vint die claer eñ reyn
is eñ mē heyt dese mirre gutta trogodi
cea om des wil dat si in dat lant ghevō
den wordt als ysidor9 seit li. xvij. ende
al ist dat dese prouincie in ethiopien is
nochtans raect si die eyndē van arabyen
en waer om men ondwilen seit dat si in
arabien sijn die lude ende onderwylen
in ethyopien alst openbaert li. .ix.

Dat .c. eñ lxiij. ca. van troyen
Royana prouincia was eerst in fri
gia ghenoēt dardania vā dardan9 wāt
dardan9 wāderde van griekē eñ quam
tot frigiam eñ daer regneerde hy eerst
na den welckē Erictoni9 sijn soen was
daer na sijn neue troas vanden welckē
die stadt van troyen ende alle tlant ge
noemt waren als ysidor9 seyt li. ix. Itē
na dien dat troyen ghewonnē was so
toghen veel van troyen in vreemdē lan
den nv die een hier ende die āder daer
ende begrepen die landen ende bewoē
denze Ende van hem sijn voert gespro
ten die machtichste nacien vand werelt
alsmen inden hystorien vynden mach
Dat hondert ende .lxiiij. ca. van thuscia

Thuscia is een prouincie in ytalien
eñ is gheleghē tusschē liguriē eñ
tlant van romē Eñ is onmatē zeer ge
vesticht mit hoghen berghen datmen
daer qualikē scade doen mach Thuscia
als ysidor9 seit li. xv. is gheheytē also
vā sacrificiū eñ van thus wāt in dien lā
de plachmē wilneer wieroec te offeren
als daer doden waren in die eer gods
want thus dz is wieroec eñ sacrificium
is offerhāde eñ si plaghen desen wie-
roec oec te barnē eñ te offerē Eñ si pla-
gē die dodē mit begeerliker tranē ouer
te bescreyē eñ si plaghē den wieroec in-
dē outaer te ontfāghē wāt alsmē seit so
wordt die const vā waerseghgē eerst in
tuscanen ghevōden als ysidor9 seit dit
plach vā oudts zenulia te heitē Ende
heeft veel edelre stedē in eñ vā westen
teghen ligurien heuet die stat van pise
seen luke florensen Eñ vā noerden he-
uet die stat der onder ende teghen dat
oesten artheciū eñ teghent zudē heuet
curthonam pruuse eñ assijs die den val
leyde van spoleete na by sijn eñ vā wes
tē heeftet die zee adriaticū eñ die mar-
ke vā ancona Eñ vā zudē heuz oec die
tyber eñ Romen eñ van westen Meyla
nen liguriam eñ van oesten romaniolā
eñ die prouincie van padua by venegē
dit lant is verre streckende na der leng
den van oesten ten westen maer het en
is so breet niet als vanden noerden tot
ten zuden Het is berchich ende starck
na dien dattet gheleghen is ende dat
eerdtrijck is zeer drachtelick ende die
zee die maket rijck tot tween steden en
de het heeft goede ryuiren ende fon-
teynen ende daer wasset goeden soffe-
raen daer sy alte zeer rijcke mede wer-

den Eñ daer sÿn oec warme fonteynen die dat lant bequaem maeken

Dat .c. eñ .lxv. ca. vã doringhen

Thuringia dat is doringhen eñ is een prouincie in germanien eñ is te hal uen ofte midweghẽ tusschẽ zassen lant eñ franckẽ lant eñ westualẽ ende heeft die beemers eñ die zassẽ aen die oest zÿde die franckẽ ende die behers aen die zuut zÿde eñ die swauẽ eñ die elseters aen die west zÿde die rÿnlanders ende die westphalinghe aen die noert zÿde Eñ is een volck dat alte weet ende fel is op sÿn viandẽ Het is een replich volc starck vã lichaem hardt ende stantach tich van moede Eñ haer lant is bÿnae al omme ende om ghevesticht mit ber-ghen Ende binnen is zeer slecht ende vruchbaer als van coern ende van alre hande vruchtẽ eñ heeft goede waterẽ int ghebercht eñ int pleyn eñ heeft ge sonde lucht eñ daer is veel goeds voe ders eñ daer sÿn peerden copen eñ sca pẽ gadinghe ende ander quicke Ende inden ghebercht vÿntmẽ menigher hande metallen als Erodocus seit die welke gheen heymelicheit in germani en onbesocht en liet hi en ondervant al le dÿnghen

Dat .c. eñ .lxvi. ca. van turonia

Tronya is een prouincie vanden ouersten walschen laude eñ is een deel van aquitannien van oudts gherekent vander edelre stadt van troes also ghe noẽt in die welke sente marten dat een gemme der priesteren was rustẽde Eñ is gheleghen op een water dat ligerim hept datter verbÿ loept eñ maket lant nat eñ rÿc Eñ het is lãt dat zeer vrucht baer is van coern van wÿn eñ van gra-se ende daer is gesonde lucht eñ bosch ich eñ starck volc scoen van formẽ coen van moede eñ goedachtich inden werc ken eñ zeedich inder spraken

Dat .c. eñ .lxvÿ. ca. van vasconien

Asconia is een prouincie ond aqui tãnien van oudts begrepen Eñ is also ghenoemt van enen stedeken of poer-ten dat vasca heit als pÿdorus seit li. ix eñ heeft stenighe ghebercht en aen die een zÿde eñ aen die ander zÿde die gro te zee eñ aen die ander zÿde tpleyn vã der prouincien van tholuse ende in die ander zÿde ist den volc van pictanie na bÿ Ende is een wilt boschich lant ende berchachtich eñ daer wast goedẽ wÿn eñ des also veel dat si allen hoerẽ bue ren mede deplẽ die rpuier ie cora schept dit lant vanden lande van tholuze dat vasconiẽ ver bÿ loept bi poerte gael die hoeft stat van vasconien eñ loept in die grote zee als pÿdorus seit li. ix. int ca-pittel vanden vocabulẽ des volcs nac tei dat den naem heeft vã enacteo der poerten die daer wÿt eñ verre wonẽ bÿ den ghebercht̃ daert zeer eenlic is pÿ dorus seit ende plynius eñ oec erodo-cus dattet volc van vasconiẽ licht is eñ berverich ende coene van moede ende sonderlinghe te strÿden

Dat .c. eñ .lxvÿ. ca. vant lãt vã venegẽ

Enecia dit plach wilneer een pro uincie te hepten eñ lept inden oe uer vander zee die men mare adriaticũ hept in wes schoet die stadt van vene-giẽ gheleghẽ is al totte rpuier toe dz die pau hept dat die stat schep dt van den anderen steden ende vanden eynd-ẽ der ouersten ligurien eñ der nebsten als tusschẽ pmẽ eñ meplanẽ eñ plach

vele goeder stedē in te hebbē ok aldus
salmēt vlaen dz tusschē tlant van par-
mē eñ tlāt vā meplanē ōtrent dē rpuier
vanō pade menich goede stat lach eñ ā
der castelē wāt als plādorus sept li. xvi
mantuwē dz een oude stat is mit ouden
muerē eñ is ghemaect vā mances die
dochter was tyretiē die welc nae the-
bea ghenoēt is in ptaliē eñ is geleghē
in renicia die alpina ghehietē is vandē
galleatis venecia is een puincie in pta
liē die wilneer heerlicheit plach te heb
ben vā ouds inō zee vā veel stedē eñ vā
veel landē Eñ haer macht strect noch
hudens daechs sonderlinghē verre bi
der zee eñ gaet al henē in griekē ende
gaet aen duptschlant al tot aquilegien
ouer eñ gaet voert in damaciē in scla-
uoniē dē zeecant langs eñ beschermt die
zee vanden rouers eñ dwingtse eñ re-
geert alle haer ondersatē ouer al recht
naerdelikē so wat onō hē gheletē is eñ
beschermtse mit groter machtē vā dē vp
andē Eñ sy sien dz ghemeē orbaer aen
dat mē enē yeghelikē recht eñ vonnisse
doē mocht noch si en ghehengt niet dz
ter enighe ongheloue comē moet ōder
haer daer si macht of moge heeft wāt
datmē veel screue vanō duecht eñ van
der moghētheyt ō veneciānē dz waer
zeer te ōgheefs wāt het is alle bewan
derdē mēschē kūdich wat groter mach
ten eñ wat groter rechtuerdicheyt si in
horen lande bewisen eñ doē mit groter
wōlheyt eñ voersienicheyt eñ mit een-
drachticheydē vā groter minnē als die
scriftuer der hystorie vā lomberdiē sept

Dat C eñ lxix. ca. van welsphalē.

Elsphalya is eē prouincie vā lae
ghē germanien eñ heeft sassen int oestē
doringen eñ hessen tē sudē dē rȳn eñ coe
len ten westen die grote zee eñ vriessāt
ten noerdē Eñ wordt begordt mit twē
edelen rpuierē in sinē vterstē eyndē als
mitter wyslera eñ mittē rȳn wāt die rȳn
raket an die west zȳde eñ is een lāt dat
vol bosschen eñ weydē eñ is bequamer
te weydē dan te sayen Eñ heeft veel fō
teynen eñ anō waterē als die lippe eñ
die roerē eñ noch anō Eñ heeft fonteȳ
nen daermē sout wt barnt of stedt ende
drachtelike berghē tlant ouerulopt vā
metallē eñ vā ghemeynen vruchtē als
vā eykelē vā noten vā appelē vā wildē
beestē vā verken vā coepen vā paerdē
eñ vā ezels twolc is ghemeenlikē stout
eñ scoen vā lichaē eñ heeft veel ridder
scaps dat wonderliken breet is te paer
de mitter glauien inden velde eñ heeft
vaste steden eñ sloten also wel indē ghe
berchten als inden pleynen

Dat C eñ lxx. ca. van vironia

Vironia is een cleyn puincie ouer
die dacie ten oestē waert eñ is al-
so ghenoēt nader gruenicheyt daer om
dattet gratich eñ bosschich is eñ mit veel
waterē eñ fōteynē ouergotē wes clepe
wel corē draecht Eñ was wilneer wilt
quaet volc dz onbedwonghē eñ onghe
oefent was eñ nv ist onder den coninc
vā deenmerken eñ leeft na sȳre ewen
Tlāt is al vandē duptschē eñ vandē de
nen bewoent yoect bouē in die letter r.
vā riualia dit lant is ghescheydē vandē
volc dat nugardi eñ rutheni hyetē ouer
mits enen water dat nauwer hiet

Dat C eñ lxxi. ca. van vnilandia

Vnilandia is een lant dat bidē ber
ghen van noerweghen lept oest
waert gheleghen eñ is ghestrect optē

kāt vander zee eñ en is niet alte drach
tich dan inden grasen ende inden bos-
schē Tfolc is barbars wilt eñ wreet eñ
can omgaen mitter consten diemē hiet
magica ars want si connē den scipludē
wÿnt gheuen of vercopen want si ma-
ken een cluwē vā enē drade eñ cnopen
daer menigherhande cnopen an Eñ si
ghebieden datmē wt treckeu mach tot
drien knopen of tot meer na dien dat si
den wÿnt starck hebben willen die wel
ke die duuels bedrieghē om haerre on
ghelouen eñ maken den wÿnt also eñ
verweckē na dien dat si den wÿnt cleyn
of groet hebben willen Eñ onderwilē
ondoen si der knopen also veel dat hē
die wÿnt te starck wordt dat die onsali
ghe lude verdrenckē om haerre onghe
louen wil ende is seker recht.

Dat.c.eñ lxxij.ca.vant eylant vitria

Vitria is een cleyn eylāt in die ber
taensche zee gheleghen eñ sceelt
vandē groten bertaenghen datter een
cleyn zee tusschē loept daer si mede ge-
sceydē sÿn Eñ heeft sÿn cleye weyte op
te wassen eñ heeft veel bosschen eñ wil
dernissen eñ heeft veel wilder beesten
eñ ander quick eñ oec fonteynē eñ wa-
terē die dat eylant vucht houden eñ is
goet van luchten eñ is vol vā oefte dit
eylant bewonen die enghelschen.

Dat.c.eñ lxxiij.ca.van yslant

Yslandia is dat leste lant in eu-
ropa eñ is gheleghen vā noerdē
ouer noerweghen Eñ is altoes vandē
yse verdoemt in sinē vterstē palen Het
strect die zee cāt langs tē noerdē waert
daer die zee van groter coudē beurorē
wordt Eñ heeft aen die oest zÿde dat o
uerste sycia eñ vā zuden noerweghē eñ
vā westen die zee van yerlant eñ bebro
ren aen die noert zÿde Eñ hyet yselan
dia ō dattet is eerde des yses daer om
dattet snee verkeert wordt in ys ende
daer wordt cristal gheuonden In dien
lāde sÿn oec witte beern die alte wreet
sÿn die mit horen naghelen dat ys bre
ken eñ schoren eñ maken veel gatē ind
zee daer sy die visschen doer gripen eñ
vanghense eñ draghense te lande ende
leuē daer of Eñ tlant is al ondrachtich
dan in sommighē landē also datter lut
tel coerns wast mar in sommighe vallei
en wast wat haueren Eñ daert volc ge
meenliken woent dat draecht gras eñ
bomē daer die beestē of leuen wāt tvolc
leeft meest vanden iaghen van visschē
eñ van vleysch die scapen en moghen
daer niet leuen vā couden Ende daer
om cleden hē die luden mitten beer vel
len ende mit anderen vellen die si van-
den dieren mit iaghē crighen eñ bedec
ken haer ledē daer mede want si en mo
ghen anders gheen cleder crighen ten
si datmēse hē vā vreēdē landen brengt
Het is een zeer grof volc eñ starck ende
witte ende can visschen ende iaghen.

Dat.c.eñ lxxiiij.ca.van zeugia.

Zeugia of zeugis is een prouincie
daer dat meeste kartago is of dz
minste affrica Eñ is gheleghē tusschē
bizāciū eñ numediā als ysido.seit li.xv
dese prouinci is van melō vgadert mit
ter zee siculo als die zelue seyt eñ strect
tottē lande daer die getuli dat is die lu
de wonē wes naeste lant vruchtbaer is
van coern ende voert ouer ist vol serpē
tē eñ wilder daer vÿntmē veel wōdere

Hier beghint het xviste boeck eñ spre
ket vanden costeliken ghesteenten

Na diē dz die ꝓpeteitē d̄
aerdē eñ hare delē besc
reuē sijn int gemeē Soe
blijft noch wat te seg-
gen mitter hulpē gods
int speciael vander fier
heyt eñ scoenheit der eerdē eñ vā dien
dingē die de aerde v̄sieren sijn sōmighe
dingē die ongesielt sijn eñ onsienlic als
die dingē die ind̄ eerdē wassē als sijn ste
nē v̄wē eñ metallē eñ daer of is eerst te
seggē na d̄ ordināciē eñ sōmige sij groy
like dingē als wortelē crudē eñ bomen
Eñ sōmige sijn sinlike dinghē als men
schē beestē eñ and̄ leuende dierē vāden
welkē mē lest seghē sal Eñ inden eerstē
van desen die inder eerden gewonnen
werdē eñ in haren aderen is te segghē
na der ordinanci vanden.a.b.c.

Dat .i. ca. vanden zande

Arena is zant eñ is gheseit arena
vand̄ droecheit twelc alst in die hant ge
perst wordt ō sijnre droecheit wil ende
hardicheit so maket een knerselige Eñ
al wordt in een wit cleet gheworpē het
en smet niet als ysidor⁹ seit li. xvi. c. iiij
Item tzant vand̄ zee wordt gewasschē
van alrehande slykicheit eñ slymicheit
als aristotiles seit int boeke vādē ꝓpry
eteytē der elementē eñ daer om/om sijn
re groter droecheit wil so en mach tzāt
in ghetē steen ghecoaguleert dat is be
wrongelt werdē dattet volcomē mach
werdē Eñ puer eerde en mach oec geē
steen werden als die selue seit .iiij. me-
therorū Item dat zant is substācialikē
harder dan die eerde mer het is mor-
wer dan die steen eñ men macht in veel
meer delen deylē waer af dat zant cout
eñ droeghe is eñ cleyn eñ gedruct ende
swaer int gewicht al ist dattz cleyn is eñ
onvruchtbaer vā hē seluē om die gebre
kē der hettē eñ der humorē Itē twater
wordt te zueter daer veel zands verga
dert is eñ oec puerre als ⁹stan. seyt Itē
tsāt heeft macht die metallē te zuuerē
wāt ouermits sijnre wriuīgē wil so ver
teert dat roest vādē metallē wāt gout
coper eñ yser werdē geclaert ouermits
die scueringe vādē zāde Itē tsant heeft
virtuyt te v̄coudē te wed̄ slaē eñ te slutē
eñ die heffinghe te doen gaen sittē alst
opēbaert int slip dz vādē slijpsteen valt
dz al dz selue doet als constā. seit Item
tsant heeft oec die virtuyt vādē minerē
wāt daer werdē dicwile guldē zādekēs
gevōdē ond̄ dat zee zant of ryuier zant
Eñ indē oeuerē vād̄ zee werdē gepolijs
te steenē gevōdē eñ costelike gēmē ond̄
dz zāt gemengt Itē tsāt wordt dicwijl
vā cōtrariē wydē gehoept eñ ouer een
gegadert als iheroni⁹ seit vādē welkē
twater dicwijl tot meniger stat bestopt
Eñ dit gevalt menich werf vādē ryuier
diemē nyl⁹ heit eñ daer om moet die ri
uier sōmels ouer slechte lāt lopē Item
het is sorchlic te comē varē ind̄ zee op
een hoep zands daer hi ond̄ twater be
dect leyt alst bouē geseit is vander zee

Dat .ij. ca. vanden cleye

Argilla is cleye die taye is eñ sli-
mich dz gepast is tot menigherhande
werkē d̄ potmaker als ysido. seit li. xvi
c. i. vā deser eerdē maectmē alrehande
vatē Eñ oec oūmits starke hettē werdt
si ī steē v̄keert als geseit wort li. iiij. me
therorū dz smerige slijke is bequaē v̄ke
ret te werdē ī enē steen oūmits warmer

coagulaciē waer bÿ dattet smerige een
middel is tusschen dat taÿe eñ tusschen
datter wasemēde is hebbēde in hē wat
vuchticheidē want ouermits der wase
minghe mach hi vanď hettē ghecoagu
leert werdē Item dat cleÿe als cōstan-
tin⁹ seit is bloet stempēde om sÿre cout
heit wil Eñ wordet mit starkē edic ghe
tempert eñ voer thoeft geplaestert eñ
opten slapē so stēpet bloedē ter nazē eñ
is oec goet op vrouwē borsten die zeer
stekeen van soeke dit seÿt commētator

Dat .iij. ca. van alabaster

Alabastrus als ÿsidor⁹ seit li. xvi.
c. v. is een wit steen gemēget mit meni
ghe verwē daer die drie mariē haer sal
ue in haddē wātmē mactter goede bus
sen af daer mē die saluē alte langhe in
houdē mach Dese steen wast bÿ thebas
eñ bi damascke eñ dat is die witste mer
die beste wordt van ÿndien ghebrocht
dese steen wordt van diascorides nÿco-
mar geheitē Eñ men seit dat dese steen
zeghe eñ victorie doet vercrighē eñ be
houden eñ dat hi vrientscap wint ende
behoutse

Dat .iiij ca. vant gout

Vrum dats gout eñ is gheseit v
aura dat is weder als ÿsidor⁹ seit li. xvi
daer om hoe dat die lucht meer weďsla
gē wordt hoe dattz gout meer blict Itē
tgout datter schinēde eñ blinckende is
dats fÿn ende het is dat beste daer om
dattet schinet Het is die beste verwen
die wesen mach Itē die dūne lēmellen
daer men goudē draden of snÿt heiten
bractea Hier toe heuet ÿsidorus geseit
int capittel vandē metallē Item aristo
tiles seit in libro metheororū een luttel
voer dē eÿnde dattet materialikē wort
als ander metallē vā subtilē rodē sulfer
eñ van subtilē wittē quicsiluer Itē daer
en is gheen metalle dat dichter eñ vas
ter is dan tgout na der substāciē te spre
kē Eñ daer om al leÿtmēt int viere het
en wasemt niet en wech noch en wordt
oec niet indē ghewicht ůlicht noch ver
minret want fÿn goudt en wordt indē
viere niet ůteert mer isser ÿet bi hem dz
onreÿn is inder smeltinghe dat gaet en
wech eñ daer en is niet onď den metal
lē dat buechsōmer is noch onď den me
tallen en is niet scoenres want onď alle
gemaelde picturē so is gout verwe die
scoenste Eñ onder die metallen en is
niet dz beter ůtuÿt dā gout wes duecht
plateari⁹ bescrÿft seggēde ald⁹ Tgout
ist ghetemperste eñ dz puerste eñ daer
om heuet macht te cōforterē eñ die oū
vloedighe vuchticheit wt te driuē die
inden lichaem ůgadert is Eñ daer om
ist goet teghē malaetscap eñ sonďlinge
teghē die malaetscap die men elephan
cia heit als voer geseit is vāder malaet
scap Item vilinghe van goude in spisē
of in dranc ghenomē of in medicinē be
scermt dien mensch voer malaetscap of
te minstē bedect sise dat mense niet lich
telic merken en mach als auicenna seit
diet dicwÿl nuttet Item die vilige mit
ten zape van bernaedzen eñ tbeen van
des hirten hart is goet teghē swimelin
ghe of cranckicheit des hartē Itē gul
den lēmelen gegloÿt eñ dicwÿl in wÿn
ghelescht maken den wÿn goet eñ nut
teghē die quade milt eñ tegen veel an-
der passien Item een zeer ghebarnt dz
is beter gebarnt mit goude dan mit an
derē metallē wāt het bewaret tzeer sō
der vulē Itē scuÿm van goude is goet

int oghe \wāt het eet die ſmettē wech
Egout ſtarct die lede al en wordz daer
nz in gemengt Itē gout heet gemaect
eñ geleit op een ſtede des lichaēs daer
thaer vluchs wt getoghē is beneēt dē
haer ſyn wallē dit ſeit cōſtāti. Itē gout
en clinket nz als cop of ſilū doet noch
het en ſplyt nz mer het wort wt gerect
eñ wort gelyc gebrepdt tē waer datter
anō metal toe waer gedaē wāt alſo lāge
als cop of latoen mitter ſubſtanciē des
gouds gemēgt is ſo wordet altoes ge
ſnedē onō dē hamer eñ is altoes onder
dē hamer wederſpanich Eñ daer om iſt
noet datmē alle ouervloedigheit van hē
trecke ouermits dē viere ſalt recht ghe
ſmidich werdē eñ ſalmē daer vaten of
makē als gregori.ſeit Itē wāneer dat
mē ziluer ȳgaderē wil eñ datmēt ſme-
dē ſal ſo moet hē die goutſmit ȳhoedē
vā drie dinghē als voer ſtof voer wint
eñ voer vuchticheit want coēter enich
tuſſchē vā deſe driē ſo ē ſal hē dz eē mit
tē andarē nz behoudē Eñ daer ō ſalmē
deſe twe ȳgaderē dz moet weſen in een
zuuer ruſtelike ſtede Eñ wāneer dz ſi te
puer vergadert verden ſo en werdē ſy
nemmermeer ghelcepden

Odat.v.ca. van latoen

Oricalcū dz is latoē Eñ is daer ō
alſo ghenoēt als ꝓlido.ſeit ō dattet me
tal of cop is eñ het blinct als gout bo-
uē in ſyn ouerſte Item auricalcū heeft
die hardicheit dz coper heeft eñ is ȳga
dert vā cop vā tynne eñ vā auripigmēt
eñ mit ſōmigē anderē medicinē wordet
gebracht ter gedaēten vā goudt inden
viere als ꝓlido.ſeit het heeft die geli-
kenis vā goudt mar nz dē wazē Itē mē
maect veel zuuerliker vatē die ſchoen
ſchinē als gout ter wilē dz ſi nuwe ſyn
mar allenclkē werdē ſi weō vanō coudē
ōtuerwet eñ als enige ſpiſe of dranc in
deſē vatē pet lange ſtaet ſo crigē ſi enē
quadē ſmake vādē cop eñ oec die lucht
daer of Ider collirie dz ſyn medicinen
diemē indē oghē doet die ſyn daer nut
in gehoudē Eñ ſi werdē geſcarpt vanō
ſtarkicheit des coperſ als plateari? ſeit

Hdat vi.ca.van auripigmentum

Auripigmentū is eē ader vāō eer
dē of een ghellacht vā enē ſteē die ſcilke
rich is hebbēde die gedaēte vā goude
eñ ſōmighe mepſters hietēt lap? arſeni
cus Eñ is twierhāde als roet eñ gheel
Eñ dꝑalco.ſeit dattet die natuer vandē
ſulfur heeft als te ȳwermē eñ te drogē
Eñ het maect alle metallē wit ſonō dat
gout wāt dz ȳbarnet en ȳderuet als dꝑ
alco.ſeit eñ plaeari.dattet dient ter me
dicinē wāt het heeft macht te ſcepden
an te halē eñ te zuueren waer of dattet
goet is die contē adē hebbē eñ die enen
quadē adē hebbē dz hē vā vuchticeidē
coemt Sꝑ ſullē thoeft neō buyghē eñ
ontfangē dē roke Itē vā auripigment
dat die leke lude apmēt hietē maectmē
ꝓſilotrū dat is eenrehāde ſalue die ghe
maect is vā opmēt vā leuēde calc eñ vā
water te zamē gecoect mit welker ſal-
uen men haer mede of doet gaen Itē
opmēt mit zepē ghemengt ōdrȳft ſmet
ten int aenſicht diemē in petigo eñ ſar-
pigo hiet dat aenſicht zaftelic mede be
ſmeert Eñ alſt daer eē clein wȳlkez op
geweeſt heeft ſo waſſchet weō of want
dz goede vlepſch ſoude mede ofgaē eñ
daer mocht tfuer of comē eñ die huyt
ſoude al of gaē wāt ſyn natuer is in ſni
dēde eñ corroderēde het doet oec lelike

nagelē of vallē eñ doet anď weď wassē.

Dat vij. ca. vant siluer

Argentū is geseyt vandē griecshē naem want argim in griex is siluer in duytsch Eñ het is een wonď vandē ziluer dattet swarte linien maect / eñ het nochtās wit is als ysido. seit Itē in sinē maecsel of in sijnre cōposiciē sijn quicziluer eñ wit ziluer Itē tsiluer is tweerhā als simpel siluer eñ gecōponeert siluer dz simpel siluer hiet vloyēde eñ leuēde datmē quicsiluer hiet eñ dz gecōponeerde ziluer dz is datter dicht is eñ vast eñ dz ghemaect is vā puerē quicziluer eñ vā wittē ziluer dz nz barnēde en is als aristo. seit Itē quicziluer is een waterige substācie die gemengt is mit subtijlre eerdicheit mit eēre starcke v̄gaderinge die onsceidelic is eñ dz heuet vā groter droecheit ď eerdē die int ouerste niet en smelt of nat is eñ daer ō en smettet eens mēschē hant nz diet an tast als eē dinc dz waterich is \sijn substācie is wit vanď claricheit des subtilē waters Eñ vanď witticheit ď eerden die wel subtijl is eñ v̄duut eñ het heeft oec eē wittichеit vanď toe mēginge ď luchtē Itē quicziluer heeft oec dz ꝓper of eyghēheit dattet nz gecoaguleert en wordt by hē seluē sonď sulfur mar indē sulfur mitter substāciē des loods wordz gecōgeleert daer om wordt daer geseit dz quicsiluer eñ sulfur elementē sijn dz is materie eñ beginselē alre natuerliker metallē Alle dese dinghē werdē besceidelikē geseyt in li. metheroꝝ Eñ auicēna exponeert aldꝰ eñ seit dz quicziluer is begīsel alre metallē eñ daer ō ist eē simpel ende een puer elemēt bi dz die anď sijn eñ vā sijnre virtutē heeft die eē dit geseit eñ die anď dz Eñ wat die medici daer of wetē dz machmē merkē bi desē woerdē eñ v̄staē Plateariꝰ seit dz quicziluer heet eñ vucht is vā sinē wesē indē vierdē grade al ist dz sōmige oerdelē te wesē cout eñ vucht indē vierden grade want dattet warm is dz wort getoēt bi sinē werckē daer om dattet onbijnt doerschiet eñ in snijdt mar wātmēt indē tastē eñ āders coudt gheuuelt so ist coudt quanchuys Eñ dz sōmighe seggē dat quicziluer eē ader vanď eerdē is ouermits tekinghe gewordē dat scijnt loghē te wesen daer om want ouermits hetten des viers so gaet hi lichtelikē wech in roke mar het wordt vanď eerdē geborē eñ coēt voert vloiēde oft water waer eñ in enē dichten vate dat vast beslotē is eñ in eē coude stede gheset machment menih iaer houdē eñ het hangt also vast aen eē of te samē datmens mit ghenē dinghē gemenghē en cā tē sy dat hi eerst geslecht wordt of gedoet Eñ hi wordt gedoodt mit spekel wanneer dat hi daer mede ghewreuē wordt eñ sonderlighe als ď ossis sepie toe ghemengt wort Itē quicziluer vliecht van lichter hetten in roke wech eñ sceidt hem eñ die roke hindert den luden harde zeer die den roke ontfaē want hy brengt beuinghe ende popelzie in die zenē onslappende ende morwende Eñ indē mont ghenomē eñ voert int lijf of in die oeren ghegoten doodt die lede doerborēde eñ doer grauende Eñ sonderlinghe is goet geyten melc ghedroncken teghē dese zuyct eñ des most een groet deel wesen eñ die sieke moet hem euen dicht roeren ende wanderen Itē totten seluen is oec sonderlinghen goedt datmen alssen ende

ysop coke in wijn eñ drinck dē wijn Hier
toe heuet platea. gheseit Eñ het hyet
daer om quicsiluer ō des wil dattet die
materiē in snijdt daert in ghegotē wor
det als ysido. seit li.xv. daer hi oec wat
vucht eñ seyt Het wordt in ouden pis
husen gheuondē eñ specialikē in siluer
oeuenen daer die goutsmede wonē Eñ
sonder dit quicziluer en machmē gheē
gout of cop er of āð metalle de ghelijc
vergulden Het wordt best in glasen va
ten gehouden | want het eet die ander
substanciē ten lestē al en wech Hier toe
heuet ysidorus gheseit li.xvi. int capit
tel vanden metallen Itē ziluer dat wit
is eñ puer dat is van goeden ghelude
eñ heeft enē goedē clanc eñ mē macht
wel hameren eñ smedē nochtans min
dan gout Eñ vaten ghemaect van finē
ziluer behoudt balzem alte langhe Eñ
helpt die craft in iaspis te houden wāt
iaspis heeft meerre duecht als hi in zil
uer gheset is dan als hi in gout gheset
is als gheseit wordt indē lapidarius eñ
alst ghesmoutē staet indē viere so staet
scoē roet eñ claer eñ alst cout is so ist we
der hardt ende dicht Ende al ist dattet
grof van materien is nochtans ist dat
best naest dē goude inder verwen ende
inder weerden onder alle die ander me
tallen Het is medicinael ende het ghe
neest veel zyectē wāt sijn vijlsel of scuuy
gheneest wondē eñ vultse mit vleysche
eñ en later gheen vuyl vleysch wassen
en maect eē scoē liclauwe eñ zuuert die
onreinicheit des lichaems eñ bescermt
die canteri van stanck eñ van vervulin
ghe Canteri dat is eē brant die gebrāt
is mit gloeyende ziluer aen des men-
schen lichaē Eñ het starct die vloeyēde
lede eñ bijntse eñ alst eerde raect so cri-
ghet een rodicheit of een roesticheit eñ
alsmēt weder wrijft mit soute ende mit
sande so wordet weder wit.

Dat viij.ca vanden.adamant

Adamas is een adamāt eñ is een
clein steen van yndien eñ onghe-
corrūpeerdt eñ heeft een yserighe v̄we
eñ blinckinghe vanden cristal eñ en is
nēmermeer meerre dan een hazelnote
desen steen en wijct gheenre materien.
noch yser noch vier noch en wordt nē-
mermeer heet waer om datten die grie
kē hietē onghetēde craft mar mē mach
en mit versschen boxbloede breken mit
welkē stucskens die daer of vallen die
grauers ghesteinten eñ gemmen mede
doergaten eñ grauē dese steen misdoet
den magneet want hy en ghehenghet
dē magneet niet dat hi yser na hē trec-
ken mach als hi daer bi is want hi trec
ket afterwaert Men seit dat dese steen
venijn vedrijft eñ menigerhāde anxtē
Eñ hi is dē wigelaers eñ dē gokelaers
cōtrari Hier toe heuet ysidorus geseit
li.xvi.int capittel vandē crijstallē Item
dese steen is een steē der versueninghe
eñ der minnen als dias. seit want waer
een wijf vā horē man gegaē eñ si wert
weð gheropē in die graci haers mans
ouermits die virtuyt des steens lichte
lijc Itē die selue seit waer dat sake dat
die mā desē steen heymelijc sijnen wiue
des nachts onð thoeft leide als si sliep
so soude hy van haer weten of sy reyn
waer vā āderē mannē wāt waer si reyn
si soude al slapende horē man inden ar
mē gripē ouermits craft des steēs Eñ
waer si ontrouwe si soude rokeloes vā
den bedde schietē Itē die duecht des

steens is als dias. seit dat dese steen ge
dragē aen die lufter sceē vandē arm is
goet teghen die viande eñ teghen ver
woetheit eñ tegen kiuinge eñ scheldin
ge eñ tegē die witte wiuen ende teghē
veel droemē eñ venÿn

Dat .ix. ca. vanden ametist

Ametistus is een steen van ÿndien
die welke onder die purpur gēmen die
principaetscap houdt Itē ametistus is
ghemengt mit purpurre verwē eñ mit
violetscher verwē scietēde of wÿt latē-
de oft vlāmē waren als ÿsidor⁹ seit het
is een ander gheslacht dat neder gaen
de is totter iacinctē niet te mael vierich
mer hi heeft een winighe verwe Ende
daer sÿ vÿf speciē als ÿsi. seit Itē dias.
seit dz die purpur die edelste is eñ nut-
ste voer die and̄ wāt sÿn virtuut is tegē
dronckēscap eñ houdt enē mēsche wa
kende eñ v̄drÿft quade gedachtē eñ ge
uet goet v̄stāt eñ hi is morwe te grauē

Dat .x. ca. vanden steen agathes

Agathes is een zwarte gēme heb
bende witte aderen Eñ wordt agathes
geheitē vandē rÿuier des zeluē naems
dat in ciciliē loept daer dese gēme eerst
bÿ ghevonden werdt als ÿsidorus seit
Mer nu wordt hi in menighē landē ge
vondē Het is een gheslacht dat creticū
heit mit gelē aderē eñ daer is een ghe
slacht dat indicū heÿt eñ is menigerhā
de mit bloedighē stippē dat eerste ghe
slacht seit ÿsidor⁹ is goet in magica ar-
te dat is inder constē van nÿgromācien
want si v̄kerē die tēpeestē daer mede eñ
doen daer riuirē mede staen Eñ dat sel
ue gheslacht is goet als dÿas. seit tottē
formē der coninghē eñ die grauen der
droemē te wÿsen Eñ dat gheslacht dat
men creticū heÿt verwādelt vresen en-
de sorgē Eñ maect sinē drager bequaē
eñ behaechelic eñ wel sprekende ende
starck Eñ dz dorde geslacht als indicū
starcket gesicht eñ is goet tegē venÿn

Dat .xi. ca. vanden steen albeston

Albeston is een steen van archadiē
eñ is van ÿseriger verwen eñ heeft sinē
naem na den viere daer om want als hi
eens ontstekē is so en wardt hÿ nēmer
meer ghelescht daer dat hantwerck af
ghetÿmert is vandē welkē die heÿden
den hoefde ongheloue maecten want
daer was in ven⁹ tempel een barnende
lanterne of een licht datmē niet lesschē
en mocht mit gheenre tēpeestē of regē
als ÿsi. seit li. xvi. it eerste ca. vādē gēmē

Dat .xij. ca. vandē steen abscicus

Abscicus is een zwarte gēme ende
is wichtich eñ swaer ōv̄deilt mit roden
aderē Eñ assmē dese gēme eēs heet ma
ket bÿ den viere so blÿft si. vij. dagē he
te als ÿsi. seÿt int ca. vādē zwartē gēmē

Dat .xiij. ca. vandē steen alabandina

Alabandina is een gēme eñ is ge-
seit vandē lande van alabanda in
asia wes verwe is ghelÿc dē calcedoni
mer openre als ÿsidorus seÿt vādē cris
tallen Mer dÿasco. seit dat alabandina
is een claer gēme eñ rodelachtich als
sardius wes virtuut is te doen bloedē
ende dat bloet te meeren

Dat .xiiij. ca. vādē steen argirites

Argirites is een gēme die den zil-
uer ghelÿct hebbēde guldē spockelē dē
welken ghelÿc is inder verwen andro-
maÿa wes verwe oeck ziluerich is als
ÿsido. seit eñ is viercāt vā vormē als eē
taerninc eñ is starc als een adamant die
gokelaers gaeuē desē steen den naem
also om dat si meÿnē dz hi grāscap brey
delt als ÿsi. seit int ca. vādē guldē gēmē

Dat .xv. ca. vanden steen astryon
Strion is een gēme vā yndien eñ
is by na als een cristalle in wes middel
lucht eñ sterre mit enē scȳsel eēre volre
manē Eñ aldꝰ heeft hi dē naē vā astris
dz is vādē sterrē daer ō datter een ma-
nier vā eenre sterre is geset als ysi. seyt

Dat .xvi. ca. vādē steen allectoria
Allectoria of allestriꝰ is een steē die
gevōdē wort indē capponē of hanē eñ
is gelȳc enē dōckerē cristal eñ als hi op
sȳn groetste is so is hi also groet als eē
boen Mē seit wie dz desē steen heeft in
kiuige of in stridē dz hi niet verwōnē en
mach werdē als geseit wordt indē lapi
dariē Item vā deser seit dias. dese steen
allectorius v̄wect die min eñ maect enē
mā bequaē eñ stātaftich eñ enē verwīre
bescheidē eñ maect vriende eñ verdrȳft
dorst indē mont ghehouden

Dat .xvij. ca. vādē steen asterites
Sterites is een witte gēme hou-
dēde ī haer eē beslotē licht gelȳc eenre
sterrē Eñ maect die radiēvād sōnē wit

Dz .xviij. ca. vādē steen amarites
Marites is een steen of een gēme
vādē welkē waert zake datter een cleet
af geraect waer tegē tfuer dz wed staet
hi ende doet mē tfuer daer in het en sal
niet barnē mer alst claerheit ōtfāghen
heeft so salt te lichter scȳnē eñ is gelȳc
den aluyn die mē alumē scissile heit Eñ
is contrari alle der touernien der goke
laers als ysidorus seit. li. xvi. ca. x.

Dz .xix. ca. vā bytumē eenrehāde aerde
Bytumē is eē taye limige aerde die
īdē broekē leit oft lȳm waer ysido
seit li. xvi. c. ij. dz bytumē is een taye aer
de die gevōdē wort int lāt van iudeē by
eenre stede daer mē aspaltū vȳnt dz is
eenrehāde lȳm wes natuer barnēde is
eñ dē vier al sib Eñ het is vā so groter
taiheit dz mēs nz brekē mach noch mit
water noch mit yser mer alleen mit mē
strualighē bloede vādē vrouwē Het is
goet die scepē mede te v̄gaderē eñ te sa
mē vuegē Itē vā desē bytumē wort ge
seit ī plateareo dz aspaltū eñ bytumē iu
daicū dats iuedsch lȳm heet eñ droege
sȳn indē dorden graet Eñ is een aerde
vā zwarter v̄wē eñ zwaer eñ stickēde eñ
is een aerde als sōmige seggē vādē scu
me dz vād dod zee gecomē is eñ is ge
wordē als eerde Eñ heeft macht te trec
kē ꝯsoliderē eñ v̄terē eñ het is seer goet
wōdē eñ quade vlcerē mede te ꝯsoliderē
ist dattz gepulurizeert wert eñ dz mēt
ī een droge wōde werpt is dz die wōde
zeer lāc eñ breet is Itē ist oec goet tegē
die passiē d̄ moed die de geestelike lede
bedruckē dz mē suffocaci heyt d̄ moed
ist dz mē dē roke ter nazē eñ tē mōde ōt
faet Eñ is oec goet dē fleumaticis die
garen slapē eñ litargicis wāt het zuut
diefleume wten hoefde

Dat .xx. ca. vanden steen berillus
Berillꝰ is een steē vā yndien eñ is
gruē gelȳc dē maraude mer hi wort ge
polȳst mit blekicheidē of hi wort vāden
genē vā ȳdiē gevormt ī ses hoekē op dz
mē sȳ v̄we nꝰ bekēnē en soude Eñ wort
hi ādꝰs gepolȳst so en heeft hi geē blinc
kīge. ysi. seit dz sȳn geslachtē sȳn int ca.
vādē gruenē gēmē daer hi seit vā criso
berillꝰ eñ is een speci vā berillꝰ wes ble
ke gruenicheit wedblȳct in eenre guldē
re v̄wē eñ desē sent ons dz lāt vā yndia
Item. dias. bescrȳft ons die virtutē vā
dē berille Eñ seit dattz die beste berille
is die daer bleecste is Eñ hi is goet te
gē die vrese d̄ viādē eñ maect enē mā ō
v̄wīlic eñ goedtierē eñ geeft goedē sin

Eñ is goet teghē ghebrekē d̄ leuerē eñ teghē ruspinge Eñ hy gheneest natte oghē eñ hi v̄brāt die hāt sijns drager s ist dz hi en lāge eñ stijf in die hāt houdt eñ dat hy dē steē teghē dat oghe vand̄ sonnē houdt of seit hi maect dē mensch groet v̄heuen eñ hi mint hilic tusschen man ende wijf eñ houdtse verenicht.

Da xxi.ca.vā een steē genoēt calculus.

Calculus is eē steen d̄ eerden toe ghevuecht eñ is rōt eñ sonderlinge hardt eñ puer eñ aen allē zijdē saeft eñ slecht eñ dit is eē keselinc Eñ eē and̄ steē die desē cōtrari is die scerp eñ serp is als hy in eē cousse coēt of in eē schoe so eet des mēschen voet ontwe eñ dese hiet scrupul⁹ eñ is eē cleyn steēken Itē ysido.seit li.xvi.c.iij dz dicwijl eē steēkē dē dierē indē lichaē wasset vā hettē eñ vā tayē humorē als nv ind̄ blazē eñ nv indē nyerē als cōstā.seit Soect bouē int seuēde boec int ca.vādē passē des steēs

Dat xxij.ca.vanden wetsteen

Cos dat is eē wetsteē daermē opscuert Itē daer sijn sōmige wetsteē die olie behouē salmē daer een mes opscarp makē eñ sommige behouē water die olie wil dē saften steē eñ twater den scerpē die wetsteē heeft dese eyghēscap ouer hē als ysido.seit int selue boec int dorde capittel dat in diē dat hi een and̄ dinc sarp maect so verteert hi hē seluen Itē gregori⁹ Sijn puluer die vā hem gaet is goet ter medicinen ende heeft macht te droghē eñ te wederslaen ende bloet te stempen als constantinus seyt.

Dat xxiij.ca.vanden calcsteen

Calx dat is een ghebarnt steē van wes toe mēginge mit zād eñ mit water mē morter maect eñ is leuende calc gehietē als ysido.seit al ist dat hi in dē werck cout schijnt nochtās hout hy barnēde hettē of viere int v̄borghē wāt alsmē daer cout water op ghiet so brecter vluchts tfier wt wes natuer heeft eērehāde wond̄licheit wāt na diē dz die calc begint te dorrē so wordt hi indē water ontstekē mittē welkē tfuer pleecht gelescht te werdē eñ hi vordt mit olien gelescht daer tfuer mede onstekē wort Eñ hi is goet mede te metselē eñ vuchter dē enē steē mede aen dē anderē Eñ die calc die vandē wittē steen wordt eñ vādē hardē die is best mede te metselē Eñ die vandē morwē steen is die is nvt ste ond̄ dat dack mede te lemē hier toe heuet ysido.gheseit li.xvi.c.iij. Itē platea.seit dattet calc heet eñ droghe is in dē vierdē grade Eñ als hi gemengt is mit oliē so geneest hy puystē eñ wondē eñ dz gesnedē is dz cōsolideert hi ende sluyt eñ hi eet ouertallich vleisch eñ en latet gheē vuyl vleisch wassē indē wondē Itē leuēde calck gemengt opermēt eñ mit water gecoect doet haer wt vallē

Dat xxiiij.ca.van moerter

Cementū dat is moerter eñ is een vergadaringhe vā calc vā zande eñ vā water dat goet is muerē mede te metselē eñ die stenē te samē te doen binden eñ die wanden mede te wittē eñ is een beghin op eenre want daermen opmalen wil eñ sonderlinghe waert van plaestro of van gipsus of vā enen anderen steē die lucht gelijc enē glaze eñ mē hietē in duytsch sperkalck of sperglas eñ is doerschinich Eñ in zassen wassen grote berghē eñ die lude settē des winters alst vriest voer hoer kelre veynsterē

Dat xxv.ca.vanden carbunckel steen.

Carbunculꝰ dat is een alte lieuen costelikē steē eñ is daer om carbū culꝰ ghehietē na carbo dat is een cole viers wāt hi glimt gelijc eēre barnenđ colē wes schininge of licht des nachts nz v̄wonnē en wordt vā hē sijn.xij. ghe slachtē mar dz sijn die beste die de radiē wt geuē eñ luchtē als eē viere als ysi. seit li.xvi.c.xiij.dese carbūkel wast in libiē daer die trogoditē wonē Eñ die best vā allē is die vā vieriger v̄wē is ōgort mit eēre witter ađ wes eyghenheit is wort hi geworpē int vier so leit hi of hi gelescht waer ōđ dode colē mar werpt mē daer water op so begint hi te barnē Eñ eē anđ gedaēte vā carbūckel is die mē scaudaficꝰ hiet in eē stede vādē lāde vā indie daermē dien also vijnt genoēt in wes gedaēt opēbarē binnē of guldē droppelē warē binnē luchtēde of si vier warē eñ dese gemme en machmē also hoech nz prisē si en is veel beter eñ daer is eē anđ species diemē signes hyet eñ is also gehietē vāđ barnīghe đ lāpē of đ keerssē Eñ dese is tweerhāde die eē gheeft purpur radien wt eñ die anđ is die eē caf of eē stro op heft als hi op eē cleet eerst gewreuē wert eñ dat hi also gemaect is desē en machmē nz wel grauē Eñ al wort hi sōmels gegrauē alsmē daer mede zeghelē sal so neēt dat gegrauē twas lelikē na hē ofter eē dierkē in gebetē had eñ nemet wasse na hē als ysido.seit Itē totter gedaentē vā enen carbūckel wordt balagiꝰ gebracht die roet is eñ vierlichtēde als dyas.seit eñ men seit dat dese species vā carbūckel wordt geuōdē inđ ader vā enē saphier eñ grijpt eenrehāde neuel ter manierē vā eenre voncken biden vier balangiē die welc haer stroyet int ouerste vandē steen eñ dat machmē bescehdelikē sien ist datmen daer nauwe op merct

Dat xxvi.ca.vanden steen crisoprassus.

Crysoprassus is een steen in ethiopien den welkē tlicht v̄bercht eñ die duysternis meltē des nachts is hy vuerich eñ des daechs gulden als ysidorꝰ seit des daechs en sietmēs nauwe dan of hi bleec gout waer eñ daer is eē ander crisoprassꝰ in yndiē eñ is prassio gelijc inder v̄wen of porreydē eñ wort ouersprēkelt mit sōmighē guldē dropē of stippē als indē lapidariꝰ geseit wort

Dat xxvij.ca.vandē steen calcedonius.

Calcedonius is een bleec steen eñ heeft een plōpe v̄we als die half is tusschē dē berille eñ dē iacinct als geseit wort indē lapida.mē machen gheē vā sinē geslacht grauē eñ hi trect eē stro na hē dit seit ysido.dese steē doerghegaet eñ gedraghē doet die sakē v̄winnē eñ is goet teghē duuelsche gedroch eñ hi behout sijn v̄tutē als dyascorides seit

Dat xxviij.ca.vanden steen crisolitus.

Crysolitus is een steen van ethiopien luchtende als goudt eñ scinrende als viere Eñ is der zee gelijc inđ verwen neygēde ter gruenicheit in goude geset eñ gedragē in die lufter scheē des arms so v̄uaert hi eñ veriaecht die duuels Eñ hy helpt teghen die anxtē eñ verueruissē die des nachts comē eñ minret die melancolie eñ verdrijftse eñ starct dat verstant als dias.seit Itē vā den crisoliten sijn sommighe speciē die crisolīphis hietē wes v̄we des daechs guldē is eñ des nachts vierich eñ daer is een anđ species vā crysolitus die crisolentꝰ hiet Eñ is gulden inder verwē

wes aẽgelicht des merghẽs scoẽre is eñ na ỏdupstertse die verwen eñ grỹpt haestelic viere die welke als hi bidẽ vie re is so wort hi haest ontstekẽ als ỹsido. seit li. xv. int capittel vãdẽ guldẽ gẽmẽ

Dat xrix. ca. vandẽ steẽ celidoni?.

Celidoni? is eẽ cleyn steẽ nochtãs is hi precides Eñ daer sỹn twe specien als swart eñ roet Eñ si werdẽ vtẽ buke ỏ swaluẽ getoghẽ eñ si sỹn cleyn eñ lelic mar indẽ craftẽ en sỹn si dẽ meestẽ niet ongelỹc mar si sỹn veel meerre inỏ virtutẽ Itẽ die rode is goet tegẽ limaticã passionẽ dat is een zupct die den luden wast eñ coemt na dz die maen waẽt of wast eñ hi is goet tegẽ raserie eñ tegẽ oude quelinghe eñ maect enẽ wel sprekẽde bequaẽ eñ behaechlic eñ die swart is goet teghẽ deerlike humorẽ eñ tegẽ coertzẽ eñ grãscap eñ in waterẽ gewal schen eñ mit dien water die oghẽ ghewallchen gheneestse dit seit lapidari?.

Dat xxx. ca. vanden cristalle

Cỹstallus is eẽ claer steẽ luchtẽ de eñ is waterich inỏ verwẽ Men ghe loeft dattet snee is of ỹs dat lãge gheleghẽ heeft eñ is ỏhardt waer om dat hẽ die griekẽ diẽ naẽ ghegeuẽ hebben Het wast in almanie eñ in cppers eñ sỏ derlinghe noerdtwert indẽ hoghẽ ber ghen daert also bitterlike zeer vriest eñ daer des somers die son also bitterlike heet scỹnt eñ dit moet veel tỹds nemẽ eert hier toe comẽ can Eñ alsmẽ dit set teghẽ dẽ radiẽ vanỏ sonnẽ so grỹpt die vlãme datmẽ daer mit dorrẽ boemwỹst vier aen ontstekẽ soude Eñ sỹn gesicht ghelent tottẽ dranckẽ en werct anders niet dan dattet coude liden mach hier toe heuet ỹsidorus gheseit li. xvi. c. xiỹ.

Itẽ dial. seit vandẽ cristal dattet cỹstal niet alleẽ hardt en werdt vander craft der coudtheit mer meer vander craft der aerdicheit wordt verkeert in enen steen Sỹn verwe is dẽ ỹse ghelỹc Sỹn virtupt is teghen den dorst eñ teghen hettẽ eñ als hi ghewreuẽ is mit honich eñ ghedronckẽ so meeret hi die melck indẽ borstẽ is dat sake dattet melc eerst verloren is vã heter soken Eñ oec ghe nomen inden dranck is hi goet teghen pallien der dermen Itẽ dat vandẽ wa ter natuerlic cỹstal wordt als gregori us seit want dat water heeft vã hẽ sel uen een vlopinghe mar omder groter coutheit wordet verkeert in cristal wãt daer staet gheschreuẽ in ecclesiasticis die noerde wỹt blies eñ cõgeleerde cỹstal

Dat xxxi. ca. vanden steen ceraimus

Ceraimus is een steen die den cỹ stal ghelỹc is eñ is in germanien dese is besmet mit eenre verwẽ diemẽ ceruleus hpet Eñ daer is een ander in spaengen die blinct als een vlãme dese vallen vanden steden des donres eñ si sỹn goet teghen die blixemẽ als ỹsido rus seit Itẽ men seit inden lapidarius wanneer dattet zeer donret eñ weder lichtet so vallẽ dese stenẽ Eñ so wie dat dese cupsschelikẽ draecht die en sal vã den blixemen niet ghesslaghen werden noch die stede noch thuys daer hi in is of hi en sal niet ghequetst werden Itẽ haerre beider virtupt is stride eñ ander saken te winnẽ eñ si sỹn goet tot zueten slapen als daer gheseit wordt

Dat xxxỹ. ca. van corael

Corallus dat is een corael steẽ eñ wasset in die rode zee eñ also lan ge als hi bedect wordt mit water so bli

uet hout mer wãneer dat hy wt gheto-
ghen wordt ende vãder lucht geraect
wordt so wordt hi in enẽ steen verhart
sijn telgherẽ sijn ond̃ den water wit en-
de morwe eñ als si mitten nettẽ wt ghe
toghẽ werden so bestaen si te rodẽ ende
steen te werdẽ als ysidor⁹ seit int capit
tel vandẽ roden gẽmen Eñ hoe dat die
peerlen van yndien precioser eñ lieuer
sijn by ons alsoe veel is coral lieuer by
dien vã indiẽ die wighelaers seggẽ dz
corael dẽ blixem wed̃staet Eñ hi is twi
erhãde als wit eñ roet eñ men vijndes
nẽmermeer lãgher dã enẽ haluẽ voete
Eñ die roede is goet teghẽ alle lopĩge
vã bloede eñ teghẽ dz grote euel eñ te
ghẽ becoringe vandẽ quadẽ iaer eñ hy
menichfoudicht die vrucht eñ bescer-
met coern optẽ velde ist dattet daer ge
grauẽ wort tottẽ vierhoekẽ vãdẽ acker

Dat .xxxiij. ca. vãdẽ steẽ corneol⁹
Orneol⁹ is een doncker roet steẽ
nochtans is hi nvt eñ precioes Eñ de-
se steen aen dẽ hals ghedraghẽ of indẽ
vingher zachticht die grãscappẽ waert
dat yemant tegẽ v quaet wesen woude
Eñ een vrouwe die de lopinge te zeer
hadde die soudẽ draghẽ want hy doet
den vloet sitten gaen

Dat .xxxiiij. ca. vãdẽ steen dyonisi⁹
Yonisius is een swart dõcker steẽ
ouersprenkelt mit rodẽ aderen Eñ heit
daer om also want waer hi ghewreuen
eñ mit water ghemenget so doet hi dẽ
wijn wel ruken eñ dat nochtãs wõder
in dien is hy wederstaet dronckenscap
als ysidorus seyt li. xvij.

Dat .xxxv. ca. vãdẽ steen diacores
Yacores is een luchtẽde steẽ als
berillus eñ is bequaẽ om antwoerde te
crighen vanden duuelen want hy ver-
wect die duuels eñ quade ghedachten
Ende waert zake dat hi by enen doden
gheleyt worde indẽ graue hy soude ter
stont sijn craft verliesen wãt die steen is
heylich

Dat .xxxvi. ca. vã eenrehãde metale ge
noemt inden tijden voerleden es

Es is vãd̃ blinckĩge d̃ luchtẽ ghe-
noẽt als ysido. seit want in voertij
dẽ eer datmẽ vãdẽ yser te seggẽ wist so
plachmẽ mit coper te ploegẽ eñ tlãt te
brekẽ eñ si plagẽ daer mede te vechten
eñ doe worpẽ si gout eñ suluer en wech
mer nv is gout in die hoechste eer Itẽ
iob .xxviij. Coper wordt ghemaeet als
and̃ metallẽ vã zuluer eñ vã quiczuluer
mer dz geualt als daer meer vãdẽ zul-
uer is dã vãdẽ quiczuluer eñ dz zuluer
is eerdich eñ niet puer hebbẽde een ro
de verwe die v̄barnẽde is mer dz quic-
ziluer dz middelbaer is noch niet alte
subtijl daer wort coper af gemaect als
die twe v̄gad̃t werdẽ als aristo. seit en-
de als ysido. seit int capittel vãdẽ coper
Ist zake dz coper gemẽget is mit ãde-
ren metallẽ so verwãdelz sy verwe en-
de sijn virtuyt alst openbaert in latoen
daer is een ghslacht van coper dat co-
ronariũ heit dz vã tayẽ coper dũne ge-
slaghen is eñ is gheverwet mitter gal
lẽ van enẽ stier eñ heeft die ghedaente
van goude eñ die sangers plagen daer
cronẽ af te hebbẽ eñ daer om heitet co
ronariũ Itẽ alle coper loept haestelikẽ
in groter coudẽ dã in ãderẽ tidẽ eñ wort
haesteliker lelic ten si datmẽt mit olien
bestrijke Itẽ ysido. seyt men mach vã
coper alte veel dĩgs makẽ als trõpettẽ
potten. ketelen. lepelẽ eñ deser ghelijc

Item die steē daert coper of ghecoect
wordt is vā groter hardichet eñ dich-
ticheit waer bi dat hi niet haestelic ghe
broken en wordt ten si dat hy eerst in eē
r otse mit alte starkē viere v̄brāt werdt
wāt mē moetē achtweruē of neghēwer
uen v̄barnē eer datmēt cop volcomelic
wt getreckē can eñ gezuuerē als die lu
de segghē diet te barnē pleghē Itē co
per gebrant datmē es vstū hiet in die
apoteke heeft virtute te ontbindē te v̄
terē eñ te dunnē eñ die quade humoren
te v̄driuē eñ het geneest wōdē eñ zuuert
die dōckerheit d̄ oghē eñ eet ouertallic
vleysch eñ en laets niet weder wassen
als platearius eñ dyascorides segghē

Dat xxxvij.ca.van electrum

Electrū is daer om also gehietē ō
dattet totter radiē d̄ sonnē claerre lucht
dā gout of siluer wāt mē seit dat electrū
machtiger eñ craftiger is eñ dz metal
le is edelre dā alle and̄ metallē Eñ vā
desē sijn drie geslachtē daer is een dat
eerst vloyet vtē boē datmē sap hiet wāt
wāneert eerst vtē boē loept so ist eē we
ke gūme mar na wordet hart vā hettē
of vā coudē eñ also hart als eē doerschi
nich steē ind̄ manierē vā cristal dz ander
geslacht des metals hietmē dat geuō-
den wordt eñ wordt gehadt in p̄cio dat
dorde wordt vā driē peciē gouds eñ vā
eēre peciē ziluers Eñ dz natuerlic elec
trū dz is vā dier natuerē dz wāneer dit
natuerlic electrū is in eenre waerscap-
pinge eñ datter lichtē bi staē of comē so
blincket claerre dā alle die metallē Eñ
isser venijn ind̄ tafelē of ōtrent dat selt
meldē wāt ist datmē daer ī schēct so ma
ket een barstinge eñ v̄wandelt hē snelli
ken in menigerhāde v̄wen ter manierē
vā enen hemelschē boge hier toe heuet
ysidorꝰ gheseit li.xv.int leste vāden me
tallē Itē vādē constelikē electrū datmē
maect ouer ezechiel seit gregoriꝰ wan-
neer dz gout mit ziluer gemengt wort
Tsiluer wassz totter claerheit Eñ tgout
mitter claerheit dat getēperde siluer v̄
liest sijn virtuyt mar alleē totter sierheit
des toegemengdē ziluers so begint dz
ziluer eē luttelkē te bleykē Eñ dz ghe-
waer electrū wordt vā sōmigē arpago
gehietē daer om dattet alle bladerē eñ
stroe eñ vezē vā clederē na hē trect ge-
likerwijs dat magnes yser na hē trect
als ysi.seit li.xvi.c.vādē rodē gēmē Itē
die mensch neēt licgtelijc in alre manie
rē wat verwē dat hy hebbē wil Eñ het
wordt haest besmet vand̄ wortelē auēse
eñ vander mosselen als die zelue seyt

Dat xxxviij.ca.vandē steē echites

Echites is eē steen vā yndiē eñ vā
p̄siē die geuondē wordt indē ouer vand̄
laechster zee vā indiē eñ oec vā p̄siē eñ
is tweerhande als ysido.seit als māne
ken eñ wijfken Eñ si werdē altoes bey
de geuondē indē nestē d̄ aernē Eñ sond̄
dese en can die aern gheē ionghē crigē
Eñ daer om houdtse die aern altoes in
sinē nest Tmāneken vā desen is hardt
ghelijc eenre gallen eñ een luttel scinrē
de Twijfkē is weke eñ morwe Eñ die
steēkens gebōden aen eēre vrouwē die
in arbeide gaet doen haest die kijnd̄ te
voerschijn comē Eñ si doē ond̄wilē der
vrouwē misdracht hebbē ist sake datmē
se by haer alte langhe laet legghē wāt
daer soude wat na vter wijflicheit comē
waert datmēse nz haestelic en wech en
naem als ysido.seit li.xvi.c.iiij dese steē
heeft oec enē anderē steen in hem ghe-

lȳc dz die vrouwe doet die kȳt draecht als dyascorides seit eñ oec wordet in lapidario geleit wes virtuyt is soberheit te gheuē eñ rȳcheit te merrē eñ min eñ makē enē mā ȳwinre eñ gunstich Eñ ȳ biedt dat vallē vāden grotē ōgemake Eñ waert datmē op pemāt ȳmoede dz hȳ ōghiknis gedaē had eñ hȳ sculdich waer eñ mē delen steē onȳ sȳn spise lep de so en soude die mensch die spise niet swelghē moghē Eñ trectmē dē steē weder wech so sal hi wel eten

Dat xxxix.ca. vanden steen emachites

Emachites is een ȳslerich steē eñ wast in affrica in ȳndiē eñ in arabien eñ hi wort haest ōkeert in eenre bloediger verwē als ȳli.sept Het stempt dz bloet eñ lopinge ȳ blasē eñ dz mēstruū eñ tantolepsch als dyal. seit In plateario wordt geseit dz hi is cout eñ droghe vā natuerē eñ heeft macht bloet te strēmē Eñ wordt geseit van emach dat is bloet eñ chitis dat is weēstaen waer bi dz hi goet is dē ghenē die bloet spuwē eñ is goet tegē dat buyceuel dissintirā

Dat xl. ca. vanden steē elytropia

Ytropia is een gruē gemme mit bloedigē aderē eñ dropelē ouerstroit eñ ist dat hi int water geleit wort tegē den radiē ȳ sonnē doet dz water wt siedē eñ ōkeert in enē neuele Eñ na eē luttelkē wort die neuel ōkeert in clepnē druepelen vā reghē Itē dese selue gēme schȳnt oec wonderlike dingē te doē want wordt si in eē beckē geleit in clarē water so ȳ wādelt si die radiē ȳ sonnē eñ vādē weēllach ȳ sonnē schȳnt si of si een donckerheyt maecte eñ beneēt ȳ sonnē daer ōtrent haer licht also dz die menschē die daer bi staē eē donckerheit liē eñ maect eē bloedige ȳwe recht of die son eclipteerde Eñ daer om wāttet dē menschē dunct die daer bi staē dz si ȳ sonnē haer schȳnē beneēt so wort dese gēme elitropia gehietē dz is ōkeringe ȳ sonnē Eñ dz sept ȳli.beschepdelic eñ dyasco. mede Eñ des gelȳcs doē dese gokelaers mit enē crude dz elitropia hiet eñ becokelē der lude oghē daer mede wāt dz crupt maect enē mensch datmens niet sien en mach eñ dese gēme is in veel dinghen te prisen wāt si stempt bloet eñ verdrȳft venȳn eñ die gene die desē steē draecht en mach niet bedroghen werden

Dat xli.ca. vanden steen enydros

Ydros is een clein steen dmpēde mit ewighē drupelen nochtaus en smelt hi altemael niet noch hi en wort niet ȳminret Eñ die redē waer om dat dit is die is quaet te bewȳsen

Dat xlȳ.ca. vāden steen epistites

Pistites is eē schinrēde steē ende roet desē steē gedraghē ōtrent dat her te beschermt eñ dwinct quade strickē eñ oec dwingt hȳ dese sprēgelkȳns eñ die onvruchtbaer vogelē eñ die neuelē eñ die hagelē dz si dē vruchtē niet misdoē en moghē eñ set der sonnē viere teghē eñ gheeft radien wt Eñ ist dat ghȳ desen steen in hetē water werpt so en salt niet meer sieden eñ wordt na coudt als ȳsidorus eñ dioscorides segghen

Dat xlij.ca. vanden steen excolitos

Excolitos is een steē also ghenoēt daer om dat hȳ mit veertich vermen ondersceydē is eñ hȳ is zeer clepn eñ maect die oghen der menschē beuē de die hem aensien Eñ hi wordt ghevonden in lybien biden trogoditen.

Dat xlij capittel vant ȳser

Ferrũ dat is ÿser eñ is gheseÿt vã
feriẽdo dat is vã slaen als ÿsido.
seÿt want ouermits sÿnre hardicheit\
werden die ander metallẽ ghetemt eñ
ghesmeedt eñ te samẽ ghebondẽ\eñ al
heuet sÿn beghin vander eerden noch
tãs ist sonderlinghe hardt eñ dicht Itẽ
ÿsidor⁹ seÿt dat ÿser coemt van grouẽ
quicsiluer dat niet reÿn en is noch ga-
tich eñ vã eerdighen grouen sweuel dz
niet puer en is eñ wanttet zeer cout eñ
droghe eñ aerdich daer õ ist ÿser cout
eñ droge eñ is zeer hardt ĩ sinẽ delẽ eñ
gedicht Eñ wãttet mĩ heeft in hẽ vanđ
lucht eñ vanđ vuchticheit watericheit
dan die anđ metallẽ daer om ist alte son
derlĩghe quaet te smelten eñ morwe te
makẽ als ricard⁹ seit Het is eẽ manier
dat ÿser werck mit oliẽ te tẽperẽ op dat
tet nz te hardt en wordt vanđ coutheit
des waters als ÿsido.seit Een ÿser mit
bloede geraect roest haestelÿc eñ alst in
die substanci der ÿsers coẽt so en comet
daer nz lichtelikẽ wt Itẽ dz ÿser heeft
eẽ enicheit mittẽ adamãt wãt adamas
trecket ÿser na hẽ Itẽ eẽ gloÿẽde ÿser
dicwÿl gheleschт in wÿ of in melc so is
die wÿn of melc goet dẽ ghenẽ die een
v̊harde milt heeft als constantinus seit
Itẽ ÿsido.seit dat ÿser int vier ontstekẽ
wordt hardt eñ het wort gecorrũpeert
vandẽ smetẽ of slaghen Eñ alst roet is
so salmẽt weđ wt treckẽ want het en is
nz goet datmẽt daer lãgher in houdet
Eñ dat ÿser is den mẽschen nutter dan
tgout in veel dinghen al ist dattet gout
meer gemint wordt vandẽ vreckẽ Men
mach ghemeĩ orbaer sonđ ÿser niet doẽ
wãt mẽ mach sonđ hulpe vandẽ ÿset nz
wel vri wesẽ vãde vÿandẽ Eñ tghemeẽ
recht wordt mitten ÿser gheregeert eñ
die õnoselheit wordt daer mede bescer
met Eñ die coenicheit der quađ wordt
ter mede bedwõghẽ\eñ sonđ ÿser mach
men seldẽ volbrenghẽ noch gheen wo
ninghe tÿmmerẽ noch gheẽ lãt ackerẽ
Itẽ ÿsido.seit dat eẽ ÿser mittẽ anderẽ
ÿser wordt scarp gemaect. Scoria ferri
dat is die onreÿnicheit die indẽ vier ge
coect wordt Eñ is also ghehieten daer
om dattet vandẽ ÿser mit ghewelt des
viers wt gheclopt is ÿsidorus

Dat xlv.ca.van vÿlinghe

Errugo dat is vilinge vã ÿser als
die scuebẽ eñ het is dz datter of vliecht
alsmẽ ÿser slaet alst vten vier coemt Eñ
heeft macht te droghen eñ te dũnen eñ
daer om ist goet teghẽ die bestoptheit
der mÿltẽ\eñ maect starkelÿc coringhe
ia also zeer dz si onđwilẽ dẽ doot in brẽ
ghẽ tẽ si dz sÿn quaetheit v̊druct wordt
datmẽt enẽ nacht in puluer vandẽ ada
mãt legghe of in water Itẽ teghẽ die
aenbeÿen is fÿn sÿn puluer Eñ stremt
oec dissinturiã eñ buÿceuel eñ het vreet
eñ smet eens mẽschẽ hant diet aen tast
Eñ hoe dat een ÿser meer puer is eñ ge
polÿst also wordet eer eñ haesteliker vã
dẽ roest besmet eñ gaet qualiker of dan
in drie manierẽ als ouermits cokinghe
des viers of ouermits vilinge eenre vi
lẽ of ouermits wriuinghe eens hards
steens of zands dit eÿghen heeft die
smettinghe des roests dattet mit lich
ten ongheual weder coemt totter stede
inđ welker het eens ghewortelt wordt
Dz xlvi.ca.vã eẽ materie genoẽt gleba

Gleba dat is eẽ v̊gaderĩghe die te
samẽ ghelopẽ eñ v̊gadert is van
puluer Eñ biet int gemein cleÿe Eñ eẽ

ghebondē eerde dat is cleye eñ als sy
gesceydē is so ist puluer eñ als si in enē
clote v̄hadrt is so en ontfaet si gheen
saet eñ als si tsaet ontfanghē heeft so
en laet sijt niet wed̄ wtgaen Mer als si
te brokē is so dect si tsaet eñ vuedet eñ
als si ghemorwet is ouermits reghen
so v̄gadert si in haer eenrehāde vettich
eit daer si die wortelē mede ouergiet op
dattet zaet te voerschijn comē mach eñ
vrucht brenghē als gregori⁹ seit Item
dat cleye houdt ond̄wilen in hē die na-
tuer vādē minnerē Eñ daer ō vtē cleye
menigerhāde dinghē comē speciē als
grego. seit op die stede iob xxviij. Die
stede sijns dat sijn saphieren steen ende
cleye van dier stadt is goudt ysidorus.

Dat xlvij.ca.van gemma

Gemma is daer om gemma ghe-
noemt om des wil dattet lucht als een
gūme als ysido.seit die gēme gheuē dē
goude grote fierheit mit menigherhā
de v̄wen daer om seit ysido . dat si preci
oes gehietē werden want daer en isser
niet veel eñ si sijn lief wāt alle dinc des
luttel es dat is lief eñ precioes als ge-
screuē is tsermoē goeds was precioes
dat is seldē of luttel Eñ het en sal nie-
mant twifelē tē is waer dat den gēmē
die cracht eñ die virtuit vā gode in ge
sait is wāt als geseit wort indē lapida.
dē crudē eñ dē gēmen is grote craft ge
geuē vandē welkē sommige geuondē
wordē indē buke d̄ eerden eñ werdē wt
gegrauē mitten morghē eñ sommighe
werdē vten diepē der zee geworpē Eñ
weet die stede vā hē niet waer dat si ge
maect werdē Eñ dese gemmē werden
altoes indē ouerē vand̄ zee bedect ond̄
tsant Eñ daer wasseter vele indē lichaē
vandē vogdelē eñ vandē serpenten Eñ
wt wat dinghē dat die gēmen comē sy
hebbē grote craftē eñ si sijn vā gode ge
edelt wāneer dat si edel sijn eñ gerecht
wāt als ysido.seit int capittel vādē gul
dē gēmen eñ sijn quaet te kennē die ge-
rechte vandē valschē gemmē want het
geualt dicwijl dat die valsche gemmē
dē goedē ghelijc sijn datmense nauwe
onderkennē en mach want sommighe
makē een glas oft een maraude waer
eñ bedrieghē d̄ lud̄ oghē eñ daer en is
gheen dinc sond̄ bedroch Eñ ysido. seit
dat alle dinc dat doerschinende is dat
hietē wi gemmē mar die de dingē also
oerdelē die werdē bedroghē wāt daer
scuylt dicwijl meer virtutē in enē cleinē
douckeren adamant dant doet in enen
doerschinendē sardius of berillus

Dat xlviij.ca.vandē steē gagates

Agates is een grof ruud steē. eñ
nochtans is hi precioes die welc eerst
in cyciliē in enē riuier die mē gagates
hiet gheuondē wordt al ist dat hi in bri
taniē groet eñ veel gheuondē wort als
ysido.seit Eñ hi is tweerhāde als geel
eñ swart Eñ die swart is effē slecht eñ
licht eñ haestelic v̄barnlic eñ alsmē de-
sen aent vier houdt so ruyct hi bina als
wieroec eñ als hi ontstekē is so v̄iaecht
sijn roke die serpenten eñ melt die ghe
ne die besetē sijn eñ hi is den viandē cō
trari eñ hy melt den maechdō want ist
datmen eenre maecht die scauelinghe
daer of drinken gheeft so en sal si haer
nz bepissen Mar gheeftmēt eenre deer
nē die gheē maecht en is si sal vluchts
haer water moetē makē ia teghē horē
wil als dyascori.seit Eñ also wordt die
maechdō bekēt als die auctoers seggē

Item die geel steē warm gewrenē trec
ket stroe nae hem die licht sÿn Item hi is
goet gedrōckē den geenē die twater la
dē wāt hi verteert die humorē die daer
deerlic sÿn ende men seit dz hi die leuer
starct ouermits sÿnre droecheit Hÿ pul
uer starct die tandē die wekelike staen
Item mē seit dz hi seer goet is den ge-
nē die des nachts lelikē droemē hebbē
eñ mopselē vandē viant sÿn suffumiga
ci doen die mēstrua comē den vrouwen
als si haer stōde vlozen hebbē die noch
ionc ghenoech sÿn Eñ hi beneēt weutē
des buucs eñ hi helpt dē vrouwē zeer
die in arbeide gaen eñ al ist dat dese steē
rude is nochtās doet hÿ veel wōbs pli
do. seit dz dese steen indē water ōtstekē
wert eñ inden olie gelest twelc wōō is
Dat. xlix. ca. vanden steen galactides
Galactides is een steē vā asschiger
verwē eñ zuet indē smake Eñ als
hÿ ghewreuen wordt so geeft hi wt oft
melc waer als plido. seit dese steen indē
mont ghelotē bedrouet hart eñ om dē
hals ghehāgē so geeft hÿ den vrouwē
soeke in hoerē borsten Ende aen der die
der vrouwē ghebondē doet se lichteli-
kē baren Eñ wordt hi gepulueert eñ ge
mēget mit water eñ mit soute eñ alsoe
dz gesprenkelt ouer diescaeps cope eñ
al ō so crigē die scapen veel melcs eñ sÿ
si rydich si werdē daer af genesē dpal.
Dat. l. ca. vanden steen gelaria
Elaria is een witte gēme hebbē
de een ghedaente des hagels inder fi
guren ende is van alsogroter coutheit
dat hÿ nēmermeer vanden vier warm
en wordt als dialcozides seit
Dat. li. ca. vandē steen geraticen
Eraticē is een zwart steen mer hi
verwint die verwe mitter virtutē den
welken waert datten pemant droeghe
als sÿn mont voer ghewasschen waer
die soude vlusch wel segghen ende we
ten wat een ander van hē gedacht had
als gheseit wordt inden lapidario Eñ
die ghene die den steen ouer hem dra-
ghet die wordt ghemint ende lief ghe
hadt van elker malc Ende sÿn virtute
wort aldus geproeft Men sal pemāts
lichaem mit honich besmeren eñ ist dz
si den mensch onbecropen laten ende si
dien mensche scuwen soe ist die rechte
steen ia ist datten die mensch ouer hem
heeft ende trecmen den steen en wech
dat si dan den lichaem becrupē
Dat. lÿ. ca. vanden steen ialpis
Alpis is een gruen gēme ghelÿc
den maraude mer si is grouer van ver
wen wes specien sÿn. xvÿ. als plidorus
seit Ende al ist dat hi principalikē gruē
is nochtans heeft hi veel verwen daer
onder gemengt wes duecht is die cort
sente verdrucken ende watersucht in-
den ghenen die den steen kupschelikē
draghē eñ helpt den vrouwē die in ar-
bepde gaen eñ hi vlaecht quade dromē
eñ houdt sinen dragher wÿ van wezen
eñ vā anxtē eñ vcoelt die hettē vā bin-
nen eñ dwingt dat bloet eñ dz zweet eñ
hi vbiet oncuÿscheit eñ belet ōtfāgnis
eñ stopt mēstrua eñ aen bepen ist dat hÿ
gepulueert wert Eñ gegeuē mit melc
geneest hi veroude vlcerē Ende zuuert
die vulnisse vādē oghē eñ scerpet ghe-
sicht Eñ hi wedstaet touernpe eñ allul-
ke queterige eñ hi is beter in ziluer ge
set dā in goude Item men vint int hoeft
van alpis enē steen die gelÿc is den ial
pis mer het is seer clepn die welke wō

derlike grote virtuten in heeft eñ daer om wanē sōmige iudē allmē ialpis seit dattet alpis is Eñ men seit dat hi alsoe veel duechdē eñ virtutē ouer hē heeft als hi aderkens heeft eñ verwē als dpal. seit Jtē die best wordt gevondē indē geberchtē vā ficia eñ hi wort gewacht vandē grifoēs als die smaragd? doet

Dat. liij. ca. vandē steen iacinctus

IAcinctus is bp na een steen vā ver wē als die saphier eñ heeft sinen naem nader verwē als pſido. seit Eñ die steē iacinct? die in ethiopien gevondē wort is die best die niet alte claer en is noch niet te doncker mer tusschē bepdē blinc kende dese en blinct niet effen ghelyck hi is bequaē inder claerheit eñ hi is oec doerschinich indē neuele eñ bp dē ogē schpt hi plōp eñ dorre eñ wort hi inden mōt gehoudē so wordt hi cout genoelt eñ is alte sondlinghe hardt te grauen Jtem pſido. seit iacinct? is een steen nv inder verwē blauachtich nv rodelach tich of vanō veneetscher veewē Ende daer syn drie species want si syn grana ti dat is blauwe of carmi dats geluwe eñ veneti dats die van venegien comē mer onder desen drien so syn die grana ti dats die blauwe die best dese steen is wōdlic die hem zeer starct mitter luch ten wāt mitter claerre luchtē is hi claer eñ mitter dōckerre luchtē is hp dōcker Jtē die virtupt vā desē steen is dit dat hi blytscap gheeft na den auctorē ende hi is der melancoliē cōtrarie eñ is oec cōtrari menigerhande pestelēcie die in der luchtē is eñ starct die lede eñ die ze nē eñ hi gheeft enē zuetē eñ enē gelon den smake als dpalco. seit eñ sondlinge ist dat hi den saphier ghelyck is eñ hoe dat hi dien uaerre ghelyc is inder ver wē hoe dat hp meer virtutē heeft En de alsulkē iacinct is den venyn cōtrarie eñ den vergiftenis Eñ dpalco. seit oec dat hem een crupt dat iacinct? heit ghe lyc is inō verwē Eñ is hem in veel vir tuten gelyc mer niet in allē als pſi. sept

Dat. liij. ca. vanden steen pris

PRis is een seshoect steen als pſido rus seit die welke eerst ghevōden wer det in arabien bider roeder zee mer nv wordt hi tot veel stedē ghevondē als in germaniē eñ ipbernpē eñ in veel stedē noerdwaert Eñ is doerschinich inder verwē ghelyc dē cristal als pſidor? sept Eñ hept daer om pris want hp den re ghēboghe ghelyc is pris dat is een he mels boghe of een regēboge die welke all hp weōslaghē wordt in een hups eñ die son onō dat dack is vandē huze so maect dese steen enē hemelschē boge inden naestē wāden die daer tegē staen Jtem pſido. seit dat hp die selue virtu ten heeft die de beril heeft Jtem dpal conides sept dat hp oec den vrouwē hel pet als si eens kyndts ghenesen zullen

Dat. lv. ca. vanden steen hpena

HPena is een gēme die indē oghē eenre beestē die men hpena heit ghevō den wordt Eñ waert dat pemant desen steen onder syn tonghe hielde hi soude veel toe comende dinghen te seggben weten Dit sept pſidorus ende oec staet inden lapidario

Dat. lvj. ca. vanden steen kamen

RAmen is een steen inder verwen nō wit nv swartachtich nv roedelach tich nv mit menigherhande verwē on dersteken ende is also gheheiten van cauma caumatis dat is ont fenghinge

wāt hi werdet in sweuelinghe eñ l hetē
steden gheuōdē. wes virtuut is die wa
terlucht te gheneſen. eñ hi wordt mit
menigherhāde beeldē ghegrauē ende
polyſt:

Dat lvij. ca. vandē steen kabiates:

Kabiates is een doerſcinich steen
gelijc dē cristal. die welke maect
sinē drager wel sprekēde eñ gheeft eer
eñ gracie eñ beſcermtſe van deerlijckē
dinghen ende van venijnde ende ghe\
neeſt die heftinghe vander leuer:

Dat lviij. ca. vāden steen kalcophanus:

Kalcophanus is een zwart steen-
kē inder verwē gemaelt. die welc
ghedragē indē mōt maect die stemme
claer eñ beſcermt die kinnebackē van
heeſchepdē als geſept wort idē lapida:

Dat lx. ca. vāden steen ligurius:

Ligurius is een steen ghelijck dē
electro inder verwē. eñ is geſept
vā linx dat is dē lyntwurm als plidor?
sept. vā wes oryn dese steen wast ende
wordt onder tlant Syn virtuut is stroe
op te nemē eñ is ghoet tegē die zerich\
hept der maghē. eñ stopt die lopighe
des buucs eñ hi is ghoet dē ghenē die
de gheelsucht hebbē eñ die qualijcken
gheuorwet zyn. wāt hi gheeft die ver-
loren verwe weder:

Dat lx. ca. vanden steen lipparea:

Lipparea is een gēme vāden lāde
vā sirtes wes proprietept is dat
alle wilde beestē haestē hem om desen
steen te scouwē. wāt die iaghers die de
beestē mit ghenē hōden ghecrighē en
moghē die hebbē desen steen eñ doen
daer mede die wilde beesten tot hem
comen:

Dat lx. ca. vandē steen margarita:

Margarita dats een paerle eñ is
vādē wittē gemmē die voerbaer
ste als plidorus seit. dit ghesiacht vint
men indē mosschelē vāder zee eñ si was
sen inden vleysch der mosschelē als die
steenkēs int breyn vāden mosschē hoef-
de Eñ die peerle wordt vādē hemelscē
douwe welckē dou die mosscelē ōtfāgē
in sekerē tidē vāden iare vā welcken pa
erlen sommighe iuriones hietē eñ heb
bē enē bequamē naem daer om datmē
een alleen eñ niet meer te samē gheuō/
den en werdē Item die witte paer
len dat zyn die beste Item men vintse
die natuerlic doergheghaet zyn eñ dit
zyn die beste. eñ sommige werdē doer
ghegaet mit cōsten als platearij? sept.
Men salle kyesen die wit zyn eñ claer
blickende eñ rōt Eñ si hebbē macht te
cōforterē eñ si zyn ghoet teghens den
hartuāc eñ bezwimighe eñ teghē crāc\
kichept die coemt vā vlopughe der me
dicinē. Eñ si zyn ghoet teghē die lopin
ghe des bloedes eñ teghen dat buuck
euel als platearius sept Eñ hoe dat
die dronc des douwes meerder is hoe
die peerlen meerder zyn. eñ si en wordt
nymmermeer meerder dā een half no
te Men sept daer oec dat in dyen tiden
dat die paerle bestaet te wassen vāden
drōc des donwes ist dā datter een ōwe
der coemt vā dōder eñ van blixem soe
wort die mossel ghesloten eñ dā vderst
die paerle eñ ghaet te niet Item vā
yndien eñ vanden outsten britanien co
men die edelste paerlen:

Dat lxij. ca. vanden steen magnes:

Magnes is een steen vā yndiē van
dyger verwē eñ wert i yndiē bi dē
nogaditē gheuōden eñ trecht yser nae

hem als ysidorꝰ seyt Hi trect yser om
dz hi een te samē houdīge makē mach
der ringē. eñ daer vā heytē die gemeyn
te leuēde yser wes craft also groet is so
augustinꝰ vtelt dz so wye enē magneet
hielde ond een guldē vat of ōder eē me
talē vat eñ leyde daer eē yser bouē op
so soude dz yser bouē vuert werdē vādē
steen die daer ond leit wāt daer was eē
graft vā yser ghemaect ī enē tēpel end
bouē īdē tempel was eē groet magneet
gemetselt daer stōt dz yserē graft recht
ōder gheset eñ die steē haeldet op end
daer bleeft ind lucht hāghē. Itē het is
eē and specie vādē magneet die dz yser
aenfiet eñ iaget vā hē Eñ die self mag
neet trect yser ondwilē in enē hoec eñ in
dē anderē iaget hyt vā hē Eñ hoe dz hi
gheelre is hoe hi beter is Eñ dyasc. eñ
lapida. seggē dz hi mā eñ wyf wel te sa
mē houdt eñ meerdert die mīne eñ die
cierheit eñ hi gheneest die watersucht
eñ die mylt eñ twallē vādē haer eñ de v
brātheyt Itē zyn puluer gestroyt ī vier
hoeckē vādē huyse op colē die leuēdich
zyn sal dē ludē dūckē die īdē huyse zyn
dattz huus valt sond marrē. eñ dz coēt
vādē beruerīge d herssen der menschen
die daer īden huyse zyn. Itē een mag-
neet heymelic ghestekē ond thoeft eēs
mās wyf doet al heymelic wetē of si o-
uerspul ghedaē heeft of en doet. want
is sys ōsculdich so sal si harē mā vlusch
omhelsen eñ is si sculdich so sal si vlusch
vādē bedde scietē al naect eñ die ghene
die mit magica ars omgaē die oerbarē
desen steen als platea. seyt: Itē die steē
magnes is heet eñ droege īdē dorden
grade eñ heeft macht yser nae hem te
treckē. eñ mē vīt grote gheberchtē van
desen steen wāt si treckē die scepē na hē
die mit yser vghadert zyn eñ vderuēse
Eñ het is ghoet dē ghewōdē ludē zyn
puluer ghemēgt mit apostolicon eñ op
die wonde gheleyt eñ trect yser nae hē
Item puluer vanden magneet inder
groetheyt vā tween dragmē mittē sape
van vennecoel is ghoet teghen die wa
tersucht ende teghen die quade milt eñ
teghē twallen vandē hare als auicēna
segghet:

Dat lxiij. ca. vāden steen melantes

Melantes is een steen also ghehie
ten daer om dat hi een suete end
een honichachtich sap wt gheuet als
ysidorus seyt eñ is van tween verwen.
als groen aen die een side ende ghelyc
den honich aen die ander side:

Dat lxiiij. ca. vādē steen menophitis

Menophitis is een steen alsoe ghe
hieten vander stede vā egiptē eñ
is vand naturen eenre gemmen als ysi
dorus seyt dese steen ghewreuē eñ ghe
puluerizeert eñ gheleit op een stede op
een lit datmen bernen wil of af sniden
of mit edic bestreken doet dat lit alsoe
vscricken dattet zyn voelen vliest:

Dat lxv. ca. vāden steen mentes

Mentes is een gemme alsoe ghe-
noemt want het is der myrrē ge
lyck inder verwen. Ende alsmen desen
duwet soe ruyct hi als nardus:

Dat lxvi. ca. vanden steen medus

Medus is een gemme of een preci
oes steen die men in tlant vā me-
den vint. die welck onder wylen gruen
is ende onderwilen zwart van verwen
als dyascori. segghet. die virtuut van
desen steen is teghen die blytheyt der
oghē ende si gheneest mede dat voet

euel ist dat zijn puluer ghemengt wert mit soch eens wijfs die een knechtken zoect Eñ alsoe is hi oec ghuet teghen die zericheit d̄ nyeren eñ tegen tgebrec twater te makē Eñ ist dz die zwart steē ghesceydē wert op enen wetsteen eñ in warm water ghedaen eñ dat yemande te drincken ghegeuen doot den mēsch mit coringhe eñ mit v̄kerīghe der maghen Eñ wert die coutheyt of ghewassen soe quetst hy wonderlike zeer ende halet ghesicht af altemael als gheseyt wordt in lapidario:

Dat lxvij.ca.vanden steen melotes:

Melotes is een gruen gemme gelijc den maraude nochtā is si vā grouere ende dickerre gruenicheyt dā die maraude.ende si wast in arabien eñ is zeer morwe inder substancien nochtans is si zeer nut wāt als dyasc.seyt soe behuet si enen mensch ouermits hare craft vā allē deerlikē dinghen:

Dat lxviij.ca.vāden marmorsteen:

Marmor dat is een marmorsteen eñ daer isser menigerhande die mit verwen ende mit smetten gheprijst werdē als ysido.seyt wāt daer zijn veel gheslachten van marmors eñ si en werden niet al vā steenroetsen ghesneden. mer daer isser veel ond̄ die aerde ghesprait als marmor ende dz precioes.eñ alsoe is die marmor ophites wāt hi is ghelijc den mānekens vanden serpenten daert den naem na heeft vādē welken twee gheslachten zijn als een dat morwe eñ wit is eñ dat and̄ zwart ende hardt. Item die marmor purpuritos wt egipten is tusschen witten eñ roedē mit veel puntkens daer ōder lopende. eñ hiet purpurites daer om dat hi roet als purpur is. Item het zijn veel and̄ marmors als alabastren eñ parius daer men nederwaert of segghen sal Itē daer is een ander gheslachte datmen coraliticum hiet eñ wordt gheuōdē in asya eñ en is niet bouen twee cubitus lanck.eñ is alsoe wit als een ebur dats yuorien been.mer hebbende sommighe smetten die zwart zijn. eñ die and̄ diemen thebaycū hiet is mit ghulden plecken wech ende weder nu hier nu daer.eñ dese wort in egipten gheuōdē natuerlicken open. eñ men vijndt and̄ marmors inden oeueren daermen langhe colūpnen af maket Eñ daer is eē ander gheslacht van marmors datmē cacisteū hiet eñ zijn zeer fijn ende luchtende eñ ghoet tottē oghē wāt dese is goet dē ghenē die de gemme grauē in te spiegelē Eñ daer is een marmor die men viridicū hiet dat numidea wt seyndet.eñ alsmē desen wrijft soe gheeft hi een sap wt als edick daer hi dē naē vā heeft Eñ and̄s zijn daer menigerhāde ōderscеydighe vāden marmors vāden welckē ysido. exempel maect li.xvi.eñ hier mede is te hāts vā desen genoech Item een marmor is dichter eñ vaster dā ander stenē eñ starcker eñ scoender eñ nutter wāt men vint in horen aderē een materi van menigerhāde gemmē eñ om zijnder groter dichticheit willen is hi te swaer te grauē eñ te polijstē.eñ hi is zeer goet speciē eñ crudē ī te houdē eñ sond̄lige die albasterē Eñ wij moghen ōs bouen allen dinghē v̄wōderen dat die marmorsteen en mach niet ghetemt werden ouermits crachten mittē stael ofte mit yser of mit saghen noch oeck mit hameren. mer mit effenen

lẽmelen van loede die in borderen ghe
vuecht sỹn welc borderẽ sonderlinghe
morwe wesen sullen eñ daer mede wer
den ſ ghescepdẽ eñ gecloeft eñ gelacht
eñ die borderẽ moetẽ seer ghelỹc wesen

Dat. lxix ca. vandẽ steen nytrum

Nytrum is een wittachtighe steen
mit droepelẽ wes virtuyt is scepdende
aftreckẽde eñ af wisschẽde eñ die ouer
vloedighe humoren verterẽde Item plỉ
dor? seit vã nytro dattet sinen naem he
uet vanden landẽ nitrea in egiptẽ van-
dẽ welken men medecỹn maect Eñ die
onrepnicheidẽ der clederẽ eñ der licha
men ghewasschẽ werdẽ die natuer van
nitro en scheelt niet veel vanden soute
Item plỉ. seit dat sỹn scuỹm affronitrũ he-
it mer nitrum is een ader vander aer
dẽ eñ is heet eñ droeghe eñ licht roet
of wit of gheel eñ is bitter indẽ smake
eñ zuerachtich eñ wat soutachtich en-
dũnet die vetticheit ist dattet indẽ mõt
ghenomẽ wordt eñ verminret die tape
humorẽ eñ verteertse Ende sỹn poluer
mit honich gemengt claertet aensicht
eñ maket wit eñ zuuert dat etter vãder
maghen eñ vandẽ darmen die van een
apostẽnie ghebleuẽ is eñ veriaecht die
luze vandẽ hoefde eñ doot die wormẽ
vandẽ oeren eñ maectse repn van allen
etter Item sỹn scuỹm mit edick gemẽ-
get is goet teghen wetinghe van zerẽ
vleisch eñ van op hefkinge Eñ mit ho-
nich gemengt wisschet die dõckerheit
der oghẽ af eñ doot dat venỹn eñ cru-
det wt Eñ verbiet machtelic die gicht
der tonghen als dyasco. eñ platearius
segghẽ Eñ nitrum is heet eñ droeghe
int eynde vandẽ derdẽ grade eñ is lax
atỹf eñ colatỹf\als coastantinus sept

Dat. lxx. ca. vanden steen nolee

Nolee porponderen is een duer-
baer steen wittachtich of menigherhã
de die ghetogẽ wort wter paddẽ hoef
de eñ hy sal in starcken wỹn eñ in water
ghezuuert werdẽ als dyasco. sept eñ in
hem openbaert onẽwilen een vorm vã
eenre padden mit scarpen voetẽ eñ wt
ghesprayt dese steen is goet teghẽ be-
ten venỹnder dieren eñ teghen tkenỹn
want als daer tkenỹn teghenwoirdich
die steen die daer menigerhãde is bar
net den vingher des rakers eñ men sal
se beide te samẽ in bellutẽ als dyas. sept

Dat. lxxi. ca. vanden steen onithinus

Onithin? is een steen van yndien
eñ van arabien eñ heeft in hẽ een
gemengde verwe ter ghelikenis eens
menschen nagel als plỉdorus sept die
griekẽ heiten den nagel onicũ die onix
van yndien heeft die verwe des viers
mit witten verwendẽ aderen opten can
ten Eñ onix van arabiẽ heeft een zwar
te verwe mit witten stremẽ Eñ sỹn ge-
slechten sỹn viue als sardonix eñ heeft
den naem vander gheselscap twier ste-
nen als vander witticheit vã onix ende
vander roetheit van sardius alst bene-
dẽ openbaert vau sardonix Item dese
gemme onix heeft veel deerlike werc-
ken want als dyasco. sept Xen den hals
ghehanghẽ of aen den vingher gedra
ghen maect droefheit eñ wezẽ eñ me-
nichvoudighe kinninghe eñ beruert die
sinnẽ tot vechtinghe eñ scheldinge en-
de inden kinderen maect hy veel ouer
vloedich spekels mer als daer sardi?
bi is so en mach hy des niet doen

Oz. lxxij. ca. vãdẽ steen optallius

Optallius als plỉdorus sept is een

steen die onderscheidē is mit verwen van menigerhande gēmen want in hem is een weet viere der carbonckels Ende daer is een blinckēde purpur vandē ametist Eñ daer is in die gruen gruenicheit vandē maraude eñ alle die verwē sijn in hē sculende onder eenrehāde menigerhādicheit eñ heeft dē naem nae dē lande Item delen steen wast alleen in pndien als plī. seit Eñ men seit dz hy also menighe vtuten heeft als hy menighe verwe heeft Men seit inde lapidario dz die gene die delen steen draecht ouer hē behout die oghē claer eñ scarpmer die andē ogē maect hi dz si donckerschinē die daer bi comē eñ becokelse dz si niet sien en mogē wat die gheē doet die dē steen aen hē heeft eñ daer om is hi dē dieē een zeker steē mede te stelē

Dz .lxxiij. ca. vanden steen ontes

Rites is een gēme die zwart eñront is eñ daer is een andē die gruen is hebbende een smette die donde is weesdeen zijde slecht is eñ sijn substancie is als een lēmel vā pler dese steen gedragē belcermt den mēsch vandē betē der crupēde dierē eñ dē wildē beestē eñ der andere dierē eñ gehāgē an eenre vrouwē so en mach se gheē kindē dragē eñ ist dz si kint draecht soe misschiet hoer rasch vanden kinde

Dat .lxxiij. ca. vande lepe

Petra dz is in griex eñ is een lepe in duutsch of vast eñ dicht als plī. sept wāt die substāci dē lepen wordt vt vastē eñ dichtē delē gemaect petra eñ lapis die moghē een dinc beteikenē als een steen of een lepe Item plī. seit dz een steē is slecht eñ effen eñ saeft mer saxa dat is oft een zarck waer die vtē bergē gesnedē werdē siler dz is een keselige eñ is een zeer hardt steē daer viere vt sprīget eñ al ist dat een steen cout is nochtās alsmen daer harde mit een pser op slaet so gaet daer viere vt vand eerden alleen en wort gheen steen wāt als die droecheit indē aerdē verwinnende is en laetse niet bewrōgelt werdē Eñ daer ō salt een steē werdē so moet totter aerdē eenrehāde smericheit eñ starcke het ten ō sonnē als ambrosius basili? eñ plī. eñ dpasco. seggē Item die bekende proprieteiten des steens of eenre lepen sijn dese wāt die steen is ghemeynlic coudt eñ droege dicht hardt eñ zwaer begerēde tcentrū der aerdē ouermits sijnre zwarcheit eñ druckēde die aerde dz hy valt of leit Ambrosij? sept dat die steen sijn been der aerdē wāt si houdē in veel landē die aerde te samē Item gregori? seit dat stenē ghegloeyet eñ ghelescht in wijn verkeren den wijn in edic Item plīdo. seit dat indē stenē moet wesen gemeynlikē puurcheit der materiē craft eñ duerbaerheit der verwē eñ onderscheidinghe der figurē eñ menichvoudighe notlcap wāt si sijn not in huzen eñ in castelē mede te tymmerē straten mede te makē honde eñ wolue eñ oec die viāde mede te dragen eñ men trecter die metallē wt eñ men gheneester menigherhāde siecheit mede Item die stenē werdē eerst wttē berghē ghetoghē eñ nae geviercāt eñ gepolijst eñ als si gepolijst sijn so werdē si indē palaysen gheordineert die meeste ondē eñ die mitte bouē oūmits ō morter eñ buten gheeffēt

Dat .lxxv. ca vanden steen parij?

Arius is een gheslecht van enen marmersteen die dierbaer is als plīdo.

seit dese steen wordt ghevondē bÿ pari
us dat een eplāt is waer af dat hÿ pari
us ghenoemt is ende sÿn groetheit en
strect niet meere dā een scotel of een be
ker groet eñ is bequaē speciē in te hou-
dē eñ saluē als plī. seit Item die gloze seit
ouer hester dz pari? is een geslacht vā
enē marmersteē die söölige wit is ende
betepkent repnichent

Dat. lxxvi. ca. vādē steen parallÿ?

Parallus is een steē die gruen is
als porrepe eñ hi starct die crāc gesicht
onbwÿlē wort hi gevōdē mit bloedigen
dropelē eñ onbwÿlē mit wittē onbdeilt

Dz. lxxvij. ca. vandē steē pirrites

Pyrites als plīdo. seit is een steē
die vādē bliremē coemt die veel viers
in heeft eñ hi geeft lichtelikē voncken
wt Eñ wort hi stÿf in die gedruct so sal
hi sÿn hant barnē eñ daer om heeft hÿ
dē naem nae dē viere ende van hē wort
inden lapidarius gheseit dat hÿ zaefte
lic gheroert wil welē eñ zuetelic in die
hant gehoudē wāt dructmē desen steē
zoe barnt hÿ

Dz. lxxviij. ca. vādē steē pyomtes

Pyomtes is een steen die vā wÿk-
likē ghesiacht is wāt in zekerē tÿdē ōt
kaet hi eñ wint enē steen die hem ghe-
lÿc is Ende hi is den vrouwen goet die
in arbeyde gaen als dyalcorides seit

Dat. lxxix. ca. vādē steen pāthon

Anthon is een steen vā veel ver-
wē ouerspēkelt eñ te gader onderdeilt
wanthi is zwart eñ roet gruen eñ bleke
eñ purpur eñ als een rode rose dese ste
ne maect enē man kuen eñ onverwinlic
in dien daghe als hi ghesien wort des
morgēs als die sōne op gaet als geseit
wort indē lapi· Dz. lxxx. ca. vāt loet

Jūbum dat is loet van desen sept
plīdorus datter twee ghesiachtē
sÿn als twit eñ tzwart Eñ witte is dat
best Eñ het wert eerst ghevondē inden
eplanden der zee vā athalamitē eñ hu
dē des daechs werdz in veel stedē ghe
vondē Item plīdorus seit dattet swart
loet twierhande is anter het coemt wt
eenre aderē alleen anter het wasset mit
siluer eñ als die aderē vergadert sÿn so
wordet te samē geblasen eñ in dper toe
blasinge coemt dz tmeerst voert daer
na siluer eñ dat daer af after blÿft dat
wordt swart loet Item in yndien en wort
coper noch loet gevōdē mer gēmen eñ
perlē heuz gadinge Item vandē zwartē
lode maectmē platē eñ pipē af in spaē
gen eñ in englant Item aristotiles seit
dat die substancie van lode wert gewō-
nen van sweuel dat alte grof is eñ niet
ghepuert ende dat heffich is ende oec
van quicziluer dat niet pupr en is in mi
nerighen steden Item is dat men loet
hanget ouer scarpen edic dat loet sal in
puluer verkeert werdē Item mitten lo
de maectmē ziluer pupr al drivende in
dē vier Mē maecter menie af die geel
wordt of roet nae dien datment veel of
luttel barnt ende oec ceruze die wit is
Item ieronim? seit dat loet in sÿure op
siedinge die hardicheyt alre vaster lic-
haē mē doet sceidē ia den adamāt Item
aristotiles sept dat als loet gheslmoutē
is sonō twiuel quicziluer is mer het en
wordt niet gheslmouten ten moet heet
sÿn Eñ het is wōder vandē lode wāttz
vā donckerre eñ van zwartiger verwē
is eñ datter nochtās also scoen verwe
af coemt ouermits barnīge als menye
eñ anō dingē Item loet is nut nae der

ghewoentē vanō medicinen Eñ het is cout eñ vucht indē anderen grade als constā. seit Het is wōdlike goet teghē ōbarntheit eñ tegē hete apostemē ende het stempt bloedēde wōdē eñ dwinget dē reume vādē ogē eñ lafticht die slagē vādē scarpionē eñ vādē drakē eñ ōbiet luxurie ist datmē dūne lēmelē van lode bīdt op die nperē Eñ heeft oec anō medicinael redē vādē welken soect nederwaert vādē verwē int capittel vā stibio datmē ceruze heit of bloem van loede

Dat. lxxxi. capittel vanden stof

Pluis dz is stof of puluer dz mit tē wōnde en wech wapet als plīdo. sept om sūre lichticheit wil wāttz stof wort vandē wōnde gescepkelt Eñ als ?trarij wōndē comē die doē dz puluer vliegē als beda seit als die puluer te samē geslagē wordt opēbaert die natuer des dīges vā wat dingē die puluer gescepdē wordt nv bi dē smake nv bi der verwen eñ nv bi dē roke Eñ daer om werdē die goede rukēde speciē gepuluerizeert op dz die butēste virtupt haer openbaren mach eñ op dz hi te bet ruken sal eñ te verō repkē sal in spisen of in drāc Ende dz hi te bet smakē sal eñ vervulde won dē te bet dragē sal eñ dz hi doot vleisch ōdriuē sal ende af halē eñ en latēs niet meer wassen als puluer vā gebrādē lode zuuert wōdē eñ droechtle eñ wint leuēde vleisch eñ bescermz als cōstā. sept Eñ daer om werdē vādē pulueren emplasterē gemaect eñ gebackē crudē eñ saluē eñ goede werdēū suffumigacien mede gedaē eñ die dode lichamē werdē daer mede gebalzēt dz si niet ōvulē en sullē eñ vā puluer eñ vā water maec men clepe of slīc daer mē huzen mede leemt eñ pottē eñ cānē af maect Item plīdo. seit datz oge gequest wordt van dē puluer eñ van puluer coemt menich worme eñ wordt vādē puluer mede geuuedt Het is dē serpēt broet Item alle dz ziel heeft coemt eñ wordt vandē puluer eñ sal weō te puluer werdē ghelīc als dē mēsche geseit is du bist puluer eñ in puluer sultstu weō ōkeert werdē die lucht wordt vanden puluer belmet datz oghe die claerheit der sonnē onderwōlē niet sien en mach want dicwīl als die natte lucht gemengt wordt mit tē puluer so wordter een neuelinge vā dē welkē die son sōmels niet gesien en wordt Item vanō resolucie des stoefs en wordt die radie vanō sonnē nz ghesien dz si doer dē glase scīnt of schinē mach

Dat lxxxij. ca vanden steen quirīn

Quirīn als dyalcori. seit is een steē die indē nestkens der hoppē ghevondē wordt dit is een melder der hei meliker dinghē indē slape Ist datmen desen steen leit op thoeft eens slapēdē mēschē die mēsch sal lude ouerluyt leggē al dz hē droēt eñ desen steē minē die wigelers wāt si doē daer touerie mede

Dat. lxxxiij. ca. vandē steen quanidros

Quanidros is een steen wul vā vermē mer hy is vā hoger vtutē als dial. seit eñ hi went gevodē idē hoefde vandē gier eñ hi is goet tegē alle deerlike dingē eñ vullz die borstē mit melke

Dat. lxxxiij. ca. vā aerde genoēt bol?

Rbri eñ heit int ghemepne bolus armenic? dz een ader vander aerdē is of eē steen eñ is cout eñ droeghe vā naturē eñ wort geuodē armeniē. eñ mē sal hē ald? kennē. wāt hi is ō roeō aerdē gelīc eñ anō aerdē mē salder eē

luttel of bitē eñ houdēt ldē mōt ilt dat tet ſmelt ōder die tandē eñ blyft vaſte an die tōge cleuē ſo ilt goet. ende heft die natuer den buuck te dwinghen eñ bluet te ſtēpen ꝛc. vā waer dattet coēt:

Dat lxxxv. ca. vanden ſteen reyben

REyben als auicēna ſept is eē ſteē ken dat gheuōdē wert int hoeft vādē creēkt eñ is ouōwilē wit ōderwilē nepgēde totter blonō verwē Eñ nae ō ſubſtācie is hi morwe mer eē luttel har der dā een appel van een viſch oge. eñ na ō formē vā butē is hi rōt eñ ſlecht. Eñ binē een luttel hol eñ na ō duechdē is hi natuerlicke cout eñ vucht eñ goet tegē die betē vā ſcorpionē ilt dz hi daer op gheplaeſtert wordt. Mē ſept dz hi oec ghoet is tegē betē ō ówoeō hōden ilt datmē zyn puluer mit drācke neemt eñ wort hi ghebrāt ſoe wert zyn puluer die tādē ſuuerēde eñ broecht wōdē eñ is ghoet tē rude eñ beneemt tranighe vanden oghen:

Dat lxxxvi. ca. vanden ſaphire

SAphiry is een blaeu gemme eñ is dē clarē hemel ghelic indō ver wē Eñ is hyn onō die ludē eñ zeer duer baer eñ bequaē indē vigerē ō conigē. eñ wert i veel ſtedē gheuōdē nder die oeſt lic is eñ die wt yndiē coēt diē pryſtmē voer dē beſtē eñ ſonderlige wāneer hi he uet eenōhādē guldē puluer onō eē ge mēget Ende deſe ſaphier is dick npet doerſchinēde als pñ. ſept Itē deſe ſteen wordt zeer geprȳſt in lapidario alſo dz hi die oūſte gēme der gēmē hiet Eñ he uet een ōluchtēde ſterre daer men hyn virtupt by oerdelt Eñ daer is een anō ſpecie van enē ſaphier die men ſprtites hiet welc ſpeci gevōdē wordt by ſūrtes tuſſchē die zandē vā libiē als dpal. ſept Itē die ſaphier wordt onōwylē gevon dē indē aderē vādē muerē daer men la zuer vynt Eñ indē ſeluē aderē is die ſa phier midzē als indē bucke ende daer wordt een ſpeci vādē carbōckel gevon dē eñ daer om mepnē veel luden dz die ſaphier moeō is vādē carbōchel daer ō dz hi waſſet in ſinē aderē Itē dpal. ſept dz die ſaphier wede eñ ruſt maect tuſ ſchē ludē dies niet eens en ſyn Itē die ſaphier ōdrȳft ōnatuerlike hettē eñ dā ſalmē dē ſaphier hāgē of leggē op den aderē die vāō hartē comē eñ hi ſtarct dz hart eñ maket molic eñ daer om is hy goet tegē dē hertvāc eñ tegē melācoli en Itē hi ſtempt bloet ailmē ter naſen bloodt eñ hi indē ſlape geleit wordt eñ doet zwellinge gaē ſittē Eñ hy is goet tegē enē fellē vierigē apoſtenie die mē atrax hiet wāt hi ōdrȳft die wȳdicheit eñ ſyn quaetheit eñ en laet dē venȳndē roke ter hertē niet comē als dpal. ſept eñ is dē venȳde cōtrari eñ leſcht dz mit allē wāt ilt dz ghi een ſpin ſet in een buſ ſe daer bouē een gaetken aen is eñ ghy daer enē gerechtē ſaphier hout voer dz gaetkē die ſpin ſal ſteuē Eñ dat heb ic dicwȳl ſien proeuē Item die ſaphier be houdt dz gheſicht eñ zuuert die vulniſſe vādē ogē Eñ hi geneeſt qde vlcerē als hy gepuluert is eñ mit melc gemengt Eñ dz is oec in wōdē geproeft Itē dye oude meeſters plagē te mepnē dz deſe ſteē oec weert was bi gode wāt die hep dē als ſi ātwoert hebbē ſondē vā apollo ſo haddē ſi te bet geloue indō ātwoerdt als daer die ſaphier bi was Itē die wp gelers minē deſen ſteē ſonderlige wāt na hoere meninghē ſo werken ſi daer won

derlijcke dingē mede eñ hi v̄lost die ge
uāgē vtē karcker wāt hi ōtsluut sloten
doerē eñ poertē. Eñ hi is eē mīre v̄ rey
nicheit eñ daer om sal hi zijn v̄tutē hou
dē eñ hebbē so moet zijn drager cuuslijc
leuē. eñ hi v̄drijft nidicheit eñ āxt eñ ma
ket sinē drager coen eñ eē v̄wīre eñ ves
ticht die siel ī duechdē eñ maectse oet-
moedich eñ ghoedtiren:

Dat lxxxvij. ca. vāden smaragden:

Smaragd⁹ is eē maraude eñ hout
die prīcipaetscap vā allē groenen
gemmē. eñ ī ghenē crudē noch gemmē
en is also grote groenicheit als īdē ma
raude. gheē dīc en is dē ogē ghenuech
licher eñ is hi ghebreydet eñ gepolijst
so machmē daer ī spiegelē Itē die key
ser nero plach īdē maraude te sien als
twee scermers mit zweerdē scermden
als ysidor⁹ seit Eñ vā sinē geslacht zijn
der xij mer die edelste zijn vā sicia die ī
geretica sicica gheuōdē werdē. Eñ als
die noerdē wīt zeer wayet eñ dat die of
sant aerde bouē of gelicht wert soe siet
mense daer liggē blīckē Item die vā e
giptē hebbē oec maraudē ī harē landē.
Itē die maraudē als si mit wy̅ of mit o
lie ghemēgt zijn so vorderē si īder grue
nicheit Eñ daer is eēderhāde bastaert
vā maraude al ist dat hi groē is. wāt hi
is droeue eñ dōcker vād coper eñ is cal
se smaragd⁹ genoēt. hier toe herft ysi-
dor⁹ gheseit li. xvi. int ca. vādē vuylē gē
mē: dese maraude wert vādē griffoēs
bewaert datter nyemāt toecomē en can
als ysido seyt li. xiij. ca. ij. die gruenich
heit vā desen steē maect die lucht groē
ende is spiegelic ende doerschinende
datmē daer beelden eñ figuren in sien
mach. eñ hi heeft v̄tuut menige siecten
te ghenesen eñ meerdert rijcdō eñ hi is
goet ī rade eñ andē hals gehāgē ghe-
neest hi dz vallēde euel eñ sterct dz crāc
ghesichte eñ behoudet eñ dwīghet die
wellighe beruerīge eñ hi gheeft ghoe
de memorie Eñ hi is ghoet teghen be
driechnis v̄ duuelē eñ beneēt die becorī
gē eñ stempt bloet eñ hi is desen goet
die te wigelē plegē vā toecomēdē dīgē
als gheseyt wort īdē lapidario:

Dat lxxxviij. ca. vādē steē sardius

Sardius is een gemme van roed
verwē of een roede aerde alsoe
ghenoēt daer om dat si ī sardis eerst ge
uōdē is als ysido. seyt eñ die glose ouer
apocalipsi dese gemme al ist dat si duer
baer eñ scoē is nochtā wert si die laetste
ghetelt vā veel ludē eñ si segghē dat si
gheē nutscap ī en brēgt dā eē blīckīghe
wtgenomē dz onix gheē hīder doen en
mach als sardius daer bij is. wāt voer
is gheseyt dz onix veel quad ꝓprieteyten ouer hē heeft die benomē werdē o-
uermits tegēwoerdicheit des steēs sar
di⁹ Mer dyas. seyt dz sardi⁹ veel meer
ꝓprieteytē heeft Eñ vā hem zijn twee
speciē ōder dē welkē dit die beste is die
van sardis ouergesent wardt. hi brengt
oec bliscap ī eñ hi v̄drijft āxt eñ vrese eñ
maect die ludē koen eñ scarpet dz ghe-
dachte Itē hi seyt dz sardi⁹ die altema
el vā bloediger verwē is bescermt den
menschen van tovernien

Dat lxxxix. ca. vandē steen sardonix.

Sardonix heeft dē naem van sar-
dius eñ vā onix als ysidor⁹ seyt.
Eñ is vā dryen verwē want hi is zwart
int leechste wit īt middē eñ roet als me
ny int oūste dese wort ī arabiē eñ ī indiē
gheuōdē Eñ daer zijn vijf gheslachten

eñ die meeſt verwē heeft ōderſceidē eñ dicker vā verwē dat is die beſte. hi verdrȳft ōcuulheyt eñ maect ſinē dragher oetmoedich eñ ſcamel:

Dat xc. ca. vāden gemmē genoēt de zōne

Solis gemma cādida eſt die gēma der zōnē is wit eñ doerlichtēde eñ is alſoe ghenoēt wāt ſi blickēde radien draecht als die zōne ꝓſido. ꝛc.

Dat xci. ca. vāden ſteen ſilemtes:

Silemtes is een ſteen vā partien eñ vā ȳndiē of een gruen cruut of een cruut dat blopēde is wes verwe dē ialpis ghelȳc is als gheſeȳt wordt idē lapidarius. Ende is doerlichtende mit eender witter ſmettē die de vorme vander manen houdt eñ die witte ſmette in den lichaem vā deſen ſteen walt eñ wa ent mitter manen als ꝓſidoꝛ? eñ dyalco ſeggen. hi is machtich om mȳn te makē eñ hi helpt die ghequolē hebbē eñ die ȳteert zȳn. ꝛc:

Dat xcij. ca. vā den tȳnne:

Tannū dats tin Eñ ꝓſidorus ſeit dattet een metal is eñ is alſo genoemt nae dē grieꝛſchē vocabel Eñ het ſceydet eñ deylt die ander metallen daert mede ghemēghet werdt Eñ beſcermet oec ander metallē vādē vpere Eñ wāt die natuer vā coper eñ vā ꝓſer zeer hardt is eñ zȳn ſi ſonder tȳnne ſoe werdē ſi ȳbrant eñ men maecter ceruſe af. eñ die ſpieghelē werdē mittē tinne ghetempert Item ariſtotiles ſeit dat tin wordt ghemaket vā quickſiluer dat ghoet is eñ vā quaden ſulfer. eñ deſe tweeen zȳn niet wel ghemēget eñ daer om heeftet een verwe nae den ſulfer merhet en heeft zȳn ghedichtickeyt niet. Itē hermes ſeit int boec ō alkemien dz tin alle metalē eñ haer lichamē breke-lic maket daert mede gemēget wort eñ dz om zȳnre groter droechēyt eñ ōder uetſe datmēſe niet bugē noch vouden en cā Mer werdet mit quickſiluer gemēget ſo wert hem zȳn crakē benomē eñ het wert wit mer na maectet zwart eñ ȳdoemt Indē ſeluē wert geſeit dz ghewāt tin maect ſneege of witte verwe alſt loet Eñ iſt vier al te ſtare ſoe coemt die eerſte materi vandē tinne weō. Itē wāt tin morwer is dā ſiluer eñ harder dā loet ſo en mach dz loet mitten loede niet gecōſolideert werdē lichtelic noch dat ꝓſer mittē coper. noch i deſer en moghē ſi niet ghecōſolideert werdē dats gheueſt iget ſondē enige vertichēyt

Dat xciij. ca. van zweuel:

Sulphur dat is zweuel eñ is een ader der aerdē eñ heeft dē naem vā ſol eñ vā w. ſol dat is die zon endē w dats vier wāt zȳn craft wert vperich gheuōdē eñ gheuoelt vā hetē wateren wāt dat water dat doer dē zweuel berghē loept ōtſaet dē ſmake vāden zweuel eñ oec die verwe eñ grȳpt die vierige craft daer wt vādē welkē dicwȳl hete kōteȳne ſpringē eñ gheē dic ōtſteect ſo haeſt als zweuel Itē i ceciliē zȳn bergē vā zweuel die altȳt bernē eñ ſondēlinghe tuſſchē ꝓtaliē eñ ceciliē an die zee kāt.

Itē ꝓſidoꝛ? ſeit datter vier gheſlachtē zȳn vā ſulfer. dz een is leuēde ſulfer eñ als dz gegrauē wert ſo blinctet. eñ dat oerbarē die medici als ꝓſidoꝛ? ſeyt. dat anō is clepe dz dē vollers dient. dz doꝛde is nut die wol mede te beghietē wāt hi maectſe zaft eñ wit. dz vierde is nut keerſen mede te ōtſtekē als ꝓſido ſeyt. Auicē. eñ platea. ſeggē dz ſulphur heet

ende drohe is indē vierdē grade eñ is
een eerde die verwādelt is in die natu
re van zulfer mit waterighē delen die
voert gaende sÿn invierege delē eñ dz
zulfer is ondwÿlē grof heffich eñ rude
ondwilē ist wit eñ puyr eñ subtÿl eñ on
dwilē isser een middel tusschē desē twe
en eñ na deser naturē van zulfer eñ van
quicziluer comē menigerhāde metallē
alst openbaert in libro metheororū .iiij.
daer getoēt wordt dat zulfer eñ quiczil
uer sÿn materi der metallē dz zulfer is
leuēde alsulc alst is wāneert vād eerdē
gebracht wort dat ander is doot of ge
lescht als datmē cōstelikē maect als dz
men in riederē ghiet of māderen vaten
Men sal kiesen termedicinē datter le-
uēde is eñ blinckēde ind verwē eñ son
der steen wit of gruen twelc alsment int
viere leyt dat een groen verwe maeket
eñ vet eñ heeft macht te scheydē te ver
terē te treckē eñ te dūnen eñ te subtÿlen
eñ daer om vbiedt hi thoestē eñ helpt
die vallē vandē euel Ende zuuert rudic
heit eñ is goet teghē tvenÿn ende ver-
wrect die in litargien leggē ende helpt
die vgicht sÿn indē voetē eñ in handen
op datmēt tepunt oerberē can als auicē
na dyascorides ende plato segghen

Dat.xciiij.ca.vant sout

Sal dz is sout eñ is gheseit vā saliē
do dat is vā springē wāt alsmē soute int
viere werpt so springet vtē viere wan-
tet vierich is als ysido. seyt Sōmighe
andere wanē dattet vā salo geheiten is
Eñ vandē zee water coemt een schuy-
me aen dē cāten eñ dat wordt vand son-
nē gedroecht alst daer blÿft leggē ende
wordt soute Eñ ondwilē werdz wt sou
ten puttē geput eñ nae ghecoect thent
in soute verkeert werdt Eñ het wordt
dicwÿl ond zant gevondē Eñ men vÿnt
oec steenrotzen eñ geberchtē daer men
soute wt graeft als in arabien eñ in pā
nonien Eñ die stenē daer men soute wt
wint sÿn alsoe hardt datmē daer huzer
af maect. Tgemeyn soute barst int vie-
re mer tsout des ackers vā ficiliē dz lÿt
viere eñ drÿft indē viere teghē die natu
re eñ het springt vtē water Item tsout
wordt verwādelt ind verwē wāt in sō-
mighē landē ist roet in sōmigen purpur
daer die berch ethna leyt in een hoeke
vā ficiliē eñ het is daer oec zeer wyt eñ
blīckēde datmē daer in spiegelē mach
Eñ in capidocia graeft mē soute oft saf
fraen waer vā verwē als ysido. seit Itē
het wort verwādelt indē smake als die
zelue seit Eñ āderswaert vÿntmēt zeer
bitter eñ hoe datter bitterre is hoe dat
tet heter is of het wordet heetste geoer
delt als auicēna seit Item des souts is
noet op eerdrÿc wāt alle spise is onsma
kelic sond soute eñ maect in allē spisē eē
appetÿt eñ droecht die lichamē eñ be-
scermz die dode lichamen voer stinckē
Hier toeheuz ysi .geseit Itē plateriꝰ eñ
auicē. seggē dz soute gemeÿlikē heeft
macht te zuueren die stinckē de humo
rē eñ die te vterē eñ heeft macht dē wīt
te brekē eñ te dūnē eñ dz sal aldꝰ ghe-
sciē mē salt cleī puluerizerē eñ siedēt eñ
leggēt warm optē mōt vand magē in eē
sacskē Itē tsout behoudt īdē lichaē die
craft d natuerliker vucticheit eñ is af
wisschēde eñ sceidēde Eñ daer om soute
water ōbindt heffige eñ opblasinge eñ
waterzucht als die selue seit Itēet he
uz macht vvuylt vleisch te vretē eñ ō d
lige alst gebarnt is wāt dan wevstaet d

verottinge eñ der vervulinghe eñ dan
zuuert te bet eñ droecht ende schiet bet
doer als die selue seyt Item het heeft
macht den buke te morwē eñ die ouer-
vloedicheit wt te leidē eñ sondlingē sal
gēme Dat also geheiten wordt wantet
also claer is als een gēme Itē het we-
dstaet venÿntheit als dē venÿdē humo
rē eñ daer om soute gemēgt mit honich
eñ mit een cruym broets geneest dē car
bonckel of dē antrax dz sÿn bladarē die
india scrÿft comē als auicēna seit Item
het vdrÿft smettē int aensicht ist dattet
ghetēpert wordt mit roeswater eñ niet
cāfer eñ datmē dat aensicht daer mede
strÿckz eñ het verdrÿft ioecselen eñ ver
driuet wordet mit zeepē gemēgt Item
het heeft craft venÿde betē eñ steecten
d crupēder dierē te genesē eñ vā scarpi
onē ist dattz mit honich eñ mit notē ge
mēgt wordt eñ mit sōmigē anderen als
auicēna seit dese eñ menige and virtuut
heuez soute dz alte lāge waer te vtellē
mer ō exēpel te geuē sÿn dese genoech

Dat.xcv.ca.vandē steen topazius
Opazi9 of topasion welc woerdt
men niet en declineert is een gēme als
ysi. seit li.xvi. eñ is vā enē gruenē ghe-
slacht wed blinckēde mit allē verwē Eñ
was eerst gevōdē in een eylāt vā arabiē
daer die trogoditē cruden eñ wortelen
grouē vā hōger eñ doe vōden sise daer
eñ doe dz die sciplude vnamē dz si daer
bedect lach mittē wolken doe voeren si
daer toe eñ wōnēse eñ hietēse topazÿn
ind sprakē vand trogoditē Eñ doe dese
steen ald9 gevōdē was hietē si dē steen
na dē eylande Het is een grote eñ een
brede gēme want plini9 screef dat dese
gēme also groet gevondē werdt datter
phyladrich een zuul of maecte vā vier
cubit9 hoech Eñ inder glozē wordt ge
seit ouer apocalipsi hoe dat die topasi9
zelderre is hoe dz hi p̄sioser is eñ heeft
twe verwē blinckēde vtē goude eñ van
der luchtiger claerheit Eñ sondlinghe
als si geraect werdt vand sonnē of van
dē radiē der sonnē eñ verwint die claer
heit alre ander gēmen indē aensien Eñ
men vint gheen claerre dinc indē huse
der coningē Men seit dz hi gevuelt tbe
ruerē eñ den lope der manē eñ is goet
tegen die passie der manē die den ludē
toe coemt na dien dat die maen wast of
waent eñ stempt bloot eñ die aenbeye
eñ dwingt siedende water eñ beneemt
hem dat sieden als gheseyt wordt indē
lapidario eñ doet gramscap gaen sittē
eñ droefheit eñ is goet teghen deerli-
ke berueringhe eñ teghē frenesie eñ te
ghē den haestighen doot Ende ōtfaet
beelden in hem ghelÿck enen spieghel

Dat xcvi.ca.vanden steen turgo
Urgo turgis of turchois is enen
blōdē steen die geneycht is ter wittic-
heit eñ heeft sinē naem nadē turken of
na turkÿen daer hi in wasset hÿ behou-
det gesicht eñ starkz eñ maect blÿtscap
Dat.xcvij.ca.vandē ziluerder aerden

Terra sigillata is eē gesegelt broet
eñ is een ader der aerdē die cout
is ende droege die welc plateari9 heit
sarrasÿs aerde of ziluerē aerde die wit
tachtich is Sÿn virtuyt is bindēde sÿn
puluer ghetempert mittē witten van-
den eye eñ wedstaet die lopinghe van-
den bloede Eñ is goet tegen heffinge
wandē voeten eñ teghen artitike wor-
det op die zeer steden gheplaestert als
in plateario gheseir wordt ende is goet

teghen venynthept eñ inde pestilencië mit bolus arme. eñ mit edic ghemengt

Dat xcviij. ca. vandē wynsteen

Artarū dat is wynsteē die aen dē wynvatē blyft cleuē wes natuer is heet eñ droghe inden derden grade eñ hi is goet teghē rudicheit eñ teghen ander smetten int aensicht en vanden hoefde eñ hi heeft macht te dunnē te vterē te zueren eñ te laxeren dit seit platearij

Dat xcix. ca. vant glas

Vtrū dat is glas Eñ auicēna seit dat een glas is onder die stenē als die dwaes onder die menschen eñ is gheneicht tot allen verwen. Eñ plido. sept dattet daer om glas hiet wantet licht in synre doerschynlicheit eñ hoe dattet binnen is so isset butē Item tglas was eerst gheuondē bi ptolomaida int ouer bi belū den rpuier die beghint vander wortel des berchs van carmel? als die sciplude daer hauenden mit horē scepē want doe die sciplude enē wech maechten opt zant des zeluē oeuers eñ leidē daer enē viere op doe quamen clein rpuierkyns wt vloepen van glaze eñ van glinckendē zāde die te zamē gemengt warē van nuwer vuchticheit als plido. seit die den glaze eerst eē beghinsel gauen mar nv maectmē tglas vā asschē ū bomē eñ der crudē Eñ bi groter hettē viers eñ als nv wordter glas toe ghemengt eñ als nv coper eñ wordt also ū keert in een glasen masse Eñ wanneer die glazē masse gesmoutē is indē oeuē eñ volcomelic gezuuert so onfaet si eē puericheit der substāciē eñ eē doerschinilicheit eñ daer om heeft si die macht te ontfangē alle verwē want het mach volghen indē verwē der maraudē eñ dē iacincten eñ andē stenē die duerbaer syn also buechsō eñ smeltelic wort die masse indē ouē dat als die glaesmaker blaest inder pipē daer die substāci tepndē aen hangt so gheeft hi hē wat formē dz hi wil Eñ daer en is gheē dinc bequamer tot spighelē dant tglas noch ū malinghē ghemackeliker nochtans is in witten glaze groet eer dat dē crystal naest is wāt het plach die metallē vā goude eñ vā ziluer te verdriuē om wt te drinckē als plido. seit Item mē seit dat die steē obsianus ghetelt wordt indē gellacht vandē glazē eñ hi is onwilē gruen eñ swart eñ onderwilen doerschinende eñ veel ludē makē vā desen steen gommē Item tglas heeft dit punt ouer hem alst ghesmoutē is so machyment bugē waer men wil eñ alst cout is so breket ghelyc enē kekel eñ alst gebrokē is so en machmēs nz weder makē tē moet anwerue ghesmoutē wesen Nochtans seit plido datter een was die tglas smidich maecte datmēt smedē mochte wāt daer was een vlesch van glase gemaket eñ voer dē kepser tyberi? ghewerpē die slechs gheuondē was eñ een meister maectze weder mit eenē hamer den welken die kepser dede onthoefdē wāt hi eu woude niet dat slike of vulnis bouen goudt eñ ziluer gaen soude wāt waert datmē die glazē niet brekē en mocht men soud se beter tellē dan gout of ziluer dit seit plidorus Item tglas is sonderlinghē puer ende doerschinich ende vormē eñ beelden ontfanghēde Syn puluer zuuert die tandē ende indē oghē wasschet die vlecken of Eñ is sonderlingē goet teghē dē steen vander blasen eñ vāden nperen alst mit wyn gedroncken wordt

Als auicẽna seit

Dat.c.ca. vandẽ steen ydachites

Ydachites is een precioes steẽ vã gulder verwẽ ront inder figurẽ hebbẽ de in hem enẽ anderẽ steen die welc eẽ ghelupt gheeft eñ dat segghẽ si datter een eenrehande geest is ende niet die steen die daer in leit als dyasco. seit de se steen sweet eenrehande water wt hẽ recht of hi een springẽde of een lopen de fontein in hem hielde waer af sommighe seggheñ dattet die steen is die enidros hept Boeket bouen vander e. int selue boeke

Dat.c.eñ.i.ca.vandẽ steen yearchitent

Yearchiten is een steen die welck ghedraghẽ vanden mensch so en wordt die mensch vandẽ vlieghen niet ghebetẽ noch vanden byen als dyascorides seit ende is goet teghent twenyn

Dat.c.eñ:ij.ca.vanden steen zynueyht

Zynueyht dat is een lazuur steẽ eñ is een steen of een ader vãder aerden daer mẽ lazuur af maect alsmẽ seit inden lapidario Eñ hoe dat dese steen der hemelscher verwen naerre is hoe dat hy beter is eñ heeft eenrehãde gulde blinckinghe eñ die gene die wat wit tachtich is die heeft meest vander aerdẽ eñ daer om en is hy so goet niet ende men machen alte lange houdẽ sonder corrupcien eñ hi is tot veel passien goet eñ teghẽ die swiminge die vã melancolien comẽ op datment den siecken te punt geuen can Eñ men sals nẽmer meer geuen ten si dat hi eerst cleyn gepuluizeert werdt eñ dicwyl gewasschẽ werde eñ dat is een teykẽ als hi volcomelic ghewasschẽ is als wanneer twater daer hi i gewasschẽ wordt niets niet ỏtverwet wort Eñ hi zuuert eñ ontbint wonderlikẽ zeer den quarteyn Noch mẽ sals mit gheenre kokinge gheuẽ want hi souden totten gronde gaen mer men sallen voer of na geuẽ eñ dat mit wepe van copẽ rasen als plateari? seit eñ ghelikerwys dat van yserẽ lemmelẽ ceruze wordt also wordt lazuur van siluerẽ lẽmelen ouer dat ghehangen Men vyn den lazuur steen indẽ muerẽ vãdẽ siluer eñ vandẽ goude eñ in linen aderẽ werden dicwyl saphieren eñ iacinctẽ ende allulke blaeu steen ghevonden

Zyz.c.eñ.iij.ca.vãdẽ steẽ zygrites

Zygrites is een steen van glazer verwen die welc inden hals ghedraghẽ stemmet bloet eñ verdryft wonderlicheit des ghedachts eñ wort hi gehouden tot enen ontlekenen houte so wort syn vlam ghelescht als dyasco. seyt

Hier beghīt dat xvij boekc eñ spreect vanden gheboemten ende cruden

NA dien dat geeynt is mitter goeds hulpen tboec of dye tractaet vandē ꝓprieteitē der dingē die binnē inder eerdē ghewonnē sijn als vandē stenē vandē gemmē eñ vādē metallē eñ vā anderē dinghē die inden aderē der aerdē wassen So is nv te segghē mit cortē woerdē vandē bomē vandē cruden vanden vruchten ende vandē zadē die welke ouermits harē wortelē voirt ghebrocht werdē Eñ alleen sijn hier sommighe dingē te seggē van dien crudē eñ van dien bomē vādē namen welker gewach wort inđ heiliger scriftē inden text of inđ glozē eñ dat sullen wi doen na dat wy vermogen bi der ordināncien vanden .A.b.c.d.

Dat .i.ca.vanden boeme int ghemeyn

ARbor dat is een boem Eñ ysi. seyt li. xvi. ca.v. dat arbor den naem heeft genomē van arius dat is vanden veldē daer om dattet đ aerdē aen hanget mit ghevestichdē wortelē gheliker wijs dattet cruyt doet Eñ si sijn beyde gelijc als nadē houen wāt wtē enē wordet anđ gewonnē wāt alsmē tsaet eerst inđ aerdē werpt so bestaet eerst te groyen als een cruyt twelc na in enē boem spruyt eñ wast Item ysido. seit in aristotiles boeke vandē groyende dingē dat die proprieteitē der bomen eñ der crudē in dien boeke voirscreuē gesettz werdē want hi seit dat indē bomen eñ indē plantē een leuē is dat is een groyelike craft alst indē dierē mer dat is onđschei dē want indē plantē is si verborghē eñ indē dierē openbaer volcomē ende volbracht Item die bomē en verdē niet beruert mz enē willighē beruerē noch mit enen voertgaende als die dieren noch si en werdē niet beruert na enighē lust of genuecht of droefheit als die dieren al is dat sommige philosophē arđs meynē als anaxagoras eñ noch andere die welke aristo. berispt Item dz groyende leuen is indē plantē bi den welkē eē aen halinge wordt der humorē totten vuedzel des boēs of đ plātē om dye te behoudē Mer in geenre wijs en heeft die boem een vstātlike ziel of gevuelike die boē en wijt nz noch en wort niet gewōnen noch en heeft genuecht dz hi gevuedt werdt of gespijst mer hi heeft in hem een redē des zaeds noch hi en droeft niet als hi gesnedē wort noch hi en waect niet noch en slaepet niet noch hi en haelt sinē adem wt noch in noch hi en heeft gheen anđ manierē ouer hē die sinlic sijn Itē die boem behoeft die vier tijdē vandē iaer Als hetten coude droechte eñ vuchte aristoti. seit dat die eerde is moeđ eñ die son it vađ der plāten eñ der boemē want die eerde vuedt als een moeđ eñ die son werct als dye vađ Item sommige meysters sagē dat inden boemē warē vuedinge wininghe wassinge eñ geduericheit eñ dat si noch tans gheen pisse wt en latē noch dreck als leuende beestē waer bi dat si die bomen eñ plāten edelre maeldē dā die dieren Mer dat weder seit aristo. eñ lasteret eñ seit dat die boem aen gebondē is ende en heeft gheen berueren wt sinen delen also dat menigerhande delē mit menigerhande wercken geeyndt werden als dat oghe wordt ten sien eñ die

oren ten horen noch en heeft volcomen
siel mer en heeft niet dan een deel des
deels der zielē dat is een gropelike sie
le Mer een dier heeft meer werckingē
eñ edelre dan die plantē waer bi dat eē
dier edelre is dan enich plant of boem
Item die boemen scelen veel van mal
canderē als gheseit wort int eerste boe
ke vandē gropliken dinghen int ander
capittel want sommighe boemē hebbē
hars eñ gōmen wes reden dit is want
die overulopende humoer en wordt nz
al verduut vander hetten eñ daer om
wordt si totten butenstē verdreuē ende
daer wordt vcondt vandē coudē boem
die daer om staet Item sommige heb-
ben knupsten eñ knopē want ouermits
dien na dat die deelen allepnschē wal-
sen so werden si te samen gebondē Itē
si hebben spleten eñ schoerē inden wel-
kē die natuerlike vuchticheit verwaert
wort eñ vander aerden voert tot allen
deelen ghestuert wordt Item si hebbē
enē buke dats morch inden welken die
tokinghē wordt eer si ghevuert wordt
of verkeert in een substanci vā bladerē
of van vuchten of van telghen als die
selue seit Item si hebbē enē bast om dat
hi dit binnēste materie bescermē sal wāt
dattz velle of die huut doet in enē dier
dat doet die bast in enē boem als pīdo.
seit Int ghemeyn heeft een boem hou
te eñ als daer viere aen coemt soe bar
net al licht waer af dattet een leenmēt
heit want alst ontleken is so gheuet dē
ghenen licht die daer bp sijn Itē thout
is dat starcste deel dat aen enē boem is
eñ dz vaste eñ dat substancialicste ende
strect hem vanden wortelē tot int ouer
ste vandē boem eñ totten binnēsten he-
uet een morch totten welkē die natuer
trect als die natuer ghebrec heeft van
den vuedzel van butē als albumazar a
uicenna eñ constan. seggē Item die bo
men scelen in veelheit haerre deelē eñ
in luttelheit inder grootheit eñ indō cley
heit inder starcheit eñ inder cranchept
wes zake is vuchticheit die in sommi-
ghē grotē bomen melkich is als inden
vighebomē eñ alsulkē vuchticheit is a
bel haer te sprapē langs eñ dwars In
sommighē bomē is die vuchticheit pe
kich eñ tap eñ en mach niet wt gesprapt
werden daer om dat die delen te samē
hangē eñ cleuē als peck eñ dz is die za
ke der clepnicheyt eñ ō luttelheyt indē
deelē der bomen eñ der plantē eñ alsul
ke tapheit of slymicheit en is die zake
der crancheit niet indē plantē eñ inden
bomen ten waer datter te luttel hetten
waer eñ dz die hettē onvolcomē waer
Item in sommige bomen is een scarpe
vuchticheit van heter eñ van drogher
cōplexien eñ dz is in sommigē een za-
ke ō starcheit eñ ō craftē wāt hetten is
licht eñ subtyl eñ doergaēde eñ daer ō
schiet alsulke vuchticheit wt eñ die boē
werdt groet Eñ na der cōplexiē der bo
mē werdē si groot of clepn dick of smal
Itē die bomen scelē in hoerre manierē
vucht te makē want sommige maken
vucht op horē bladerē eñ dat coemt ō
die starckicheit der vuchten eñ om die
behoefte der hettē vanō sonnē die die
humorē vduut Sōmighe makē vucht
onō den bladerē eñ dz coemt vanō crāc
kicheit der vuchtē op dz si vāō groter
hettē of coudē nz vderkt en werdē En-
de die vucht vā sōmigē bomē is gehā
gē aen enē steel dz is bi smē steel eñ dat

coemt datter vuchticheidē genoech is
eñ te luttel hettē diese niet voert wt tē
eynde gebrīghē en cā. Itē īt ghemeyn
heeft alle boem een wortel mitter welc
ker hi een middelaer is tusschē tlichaē
d̄ plātē eñ d̄ aerdē daer hi af ghespÿst
wert waer of dz die wortel heyt tleuē d̄
plātē nadē griexsen. Itē vād̄ wortelen
coemt nae eē stamme daer die telgherē
die vruchtē eñ bladerē voert op rusten.
Itē ī enē hardē steel of stamme is mor
we pitte twelc als aristotiles seyt Som
mige heytē matrice dz is moed̄ des bo
mes wāt daer ī wordt die vuchticheyt
des zades daer die boem of plāt of co
men eñ ghewassen is gheuoet als een
dracht of kīt ī die moed̄ vāder moeder
Eñ zōmige heytēt darmē des boems.
wāt ī haer wert dz puur vādē ōpuur ge
sceydē alst daer īden darmē d̄ dyerē Eñ
zōmige heytēt oec thart vādē bomen.
wāt daer wt coemt tberuerē des groyli
kē leuēs ghelikerwÿs dettet vuelike le
uē coemt vādē lichaem eēs ÿgelikē dy
ers. Itē alle boem heeft eē scorsse of eē
bast om die bīnenste mede te bescermen
eñ die bast coemt vā subtÿlre humoren
die de warme lucht na haer getogē he
eft eñ is daer v̄droecht als hout Itē zō
mige bomē wassen īden houē eñ heytē
tāme. zōmige zÿn wilt. Eñ die tamme
en werdē si niet gheoeffēt soe werden si
wilt. eñ werdē die wilde geoeffēt eñ ge
hauēt so werdē si tamme als aristotiles
seyt Eñ zōmige vā desen makē vrucht
eñ oec olie om die smerige vuchticheyt
eñ om dz si luchtē genoech hebben. eñ
zōmige niet om gebrecs wil sulcker hu
morē eñ īdē welkē die bladē haest vallē
om d̄ dūre humorē wil die niet smerich
en is eñ haest v̄droecht eñ ī zōmigē ni-
et om die cōtrari sake. Eñ ghelikerwÿs
dz die bomē scelē īd̄ groetheit eñ cleyn-
heit also scelē si ind̄ scoēheit eñ lelicheit
wāt hē coēt eē scoēheit toe om die geli-
kicheit d̄ materiē eñ om die scoē ordinā
ci d̄ deelē Itē si scelē oec ī die goetheyt
d̄ vruchtē eñ ind̄ quaetheit na diē dz die
humorē zuet of zuer of bitter of damp
zÿn eñ na diē dz si die hetten groet of
cleyn hebbē of getēpert: Itē aristo. seyt
daer dz die wilde bomē meer vruchten
dragē dā die tamme eñ dz coēt om dye
meerre oueruloedicheyt d̄ humorē die
luttel smerich is eñ luttel taye ende die
lichtelic wikēde is d̄ deylīgē eñ d̄ wtste
kīge dz si v̄keert mogē werdē inder sub
stāciē d̄ vruchtē nochtā zÿn die tamme
vruchtē die īdē houē wassen veel beter
dā die wilde als aristo. seyt Eñ dat is
daer om wāt die vuchticheit d̄ tammer
bomē is veel smeriger eñ lustiger. ende
het is een zuete oueruloedicheyt die in
d̄ materien d̄ tāmer vruchtē gheuōden
wert. eñ dz coēt daer bi om dz die wor-
tel vādē boem indē houē bat ghemest
wort eñ beter eñ welligerē gront heeft
dā die wilde. eñ oec wassen die bomen
ōghelÿc groet wāt ī drogē dorren lāde
wassen si cleyn. eñ ī vettē zuetē lande so
wassen si groet eñ bi zuetē waterē. mar
die bi zoutē waterē wassen die bliuē dor
re eñ cleyn als bi d̄ souter zee. nochtās
liecht dit opter rod̄ zee daer grote bo-
mē wassen als aristo. seyt eñ dat is om
die oueruloedicheyt d̄ vuchticheyt eñ
hettē Itē mē sal merckē dz ōderscept ī
d̄ menigerhādicheyt d̄ blomē eñ blade
rē wāt zōmige bomē hebbē scarpe bla-
derē eñ dz coemt daer bi dz dese bomē

veel eerdicheyt hebbē eñ veel droeche
dē. eñ zōmige bomē hebbē safte blader
om die gelijcheyt d̄ wateriger vuchtic/
heyt eñ om dz si te mate hette hebben.
eñ zōmige bomē hebbē gesnedē blade
rē eñ nochtās breet als die wijngaert.
eñ dz coēt om datter veel eerdicheit is
eñ gheē slimicheyt eñ om ōgelijcheit d̄
hettē die de materi ōgelijc wtsteect wāt
ī sulkē bomē gaet die smerige humoer
eñ die taye ī eē materi vād̄ vruchtē. Eñ
die waterige eñ eerdige humoer in die
materi vādē bladerē als albumaser seit
Itē die bomē werdē v̄wādelt ī die eyn-
dē haerre deelē mit menigerhāde figu
raciē wāt die eyndē vā zōmigen bomen
zijn scarp alst opēbaert īdē doernē. īden
welckē die hettē die humoer die subti
lende is haestelikē na haer trect totten
butēstē eñ v̄keert die aldrogēde ī eē scar
picheit eñ dz grofste deel v̄saēt si mittē
stecke eñ mitter wortel als cassiodo. seit
wāt cōtrari figurē werdē vā cōtrariē sa
kē gewōnē. eñ dz selue openbaert īden
vruchtē d̄ bomē die welke als arist. seit
zijn vā menigerhāde manierē wāt si en
zijn niet al hoeckachtich noch si en gaē
oec niet recht wt als een linie mer zom
mige zijn daer rōt als een cirkel om die
gelike materi d̄ humorē eñ om die ghe
like werckīge d̄ craftē die daer werckē
de is als d̄ hettē eñ d̄ vuchticheit bi wel
kē si gelijc wt gestekē werden eñ vāden
middel al gelijc wt streckēde tottē circū
ferēciē. mar die hoeckige gaē slechtelic
op wt cōtrarier sakē Itē si werdē v̄wan
delt ī menigerhāde v̄wē. wāt alsoe wel
werdē die vruchtē v̄wādelt als die blo
essemē. eñ alsoe wel die telgerē als die
stāmē ī allē bomē als aristo. seyt wāt vā
eenre couder eerdiger eñ melācoliozer
humorē werdē si zwart eñ vuul. eñ van
vuchter eñ coud̄ humorē werden si wit.
eñ vā heter humorē werdē si roet eñ al
so vādē āderē als albumasar seyt Item
die bomē scelē alsoe wel als die plātē in
der ripīge vāden vruchtē wāt zōmige
werdē veel eer rijp eer zōmige als aris.
seyt. als moerbessen eñ korsen eñ deser
gelijc Eñ dz geualt om dz si ghenoech
hettē hebbē die machtich is op de vuch
ticheit te ripē. Eñ zōmighe werdē tra-
ger ripe om die groefheyt d̄ wateriger
humorē die ōgehoersaem is eñ datter
gebrec hettē is diese v̄duwen mach. eñ
dz geualt dicwijl ī wildē bomē. Eñ dye
selue redē is oec waer om dz die bomē
zōmige haestelic sprutē eñ zōmige tra-
echlic wāt silatē haest haer blad̄ wt om
die oueruloedicheyt d̄ ōuerdud̄ wateri
ger humorē die niet smerich en is mer
vloyēde eñ die haer lichtelic wtstekēde
is tottē vterstē des boems of d̄ plātē eñ
vā cōtrarier zakē gheualt dz cōtrari

Dat ij. ca. vādē boem aromatica

Arbor aromatica dz is eē welrukē
de boem. ōderwilen heeft hi den
goedē roke īdē bast ōderwilen īder blo
mē ōderwilē īder vruchtē alst opēbaert
īdē caneel dz die bast is eñ ī macis dat
die bloemē is eñ īder muscaten dat die
vrucht is Itē albu. seyt dz die sake des
goeds rokes is eē droge eerdicheit eñ
dz subtijl gemēgt mittē waterigē subti
lē eñ na zijn bouēgāc meer ī enē deel d̄
luchtē dā ī enē āderē deel so is dz eē de
le meer welrukēde dā dz and̄ deel. eñ
zōmige boem is altemael wel rukende
na al sinē deelē als die boē des balsēs.
Ond̄ die welrukēde plātē eñ bomen co

mẽ zõmige toernẽ voert inden welken
een ſadelike redẽ is eñ zõmige werden
voert gebracht bi hẽ ſelue vã redeliker
mẽghige ỏ elemẽtẽ. zõmige werdẽ ghe
menichuoudicht vãỏ plãtige ỏ wortelẽ
of ỏ ſtãmẽ eñ zõmige bi epntinghe van
grikkelẽ als albu. ſept. Itẽ onỏ alle die
bomẽ die ghepoet werdẽ zỹn dz die bel
te als die gelike dẽ gelikẽ ingheplant
werdẽ. Itẽ het is een notabel wãneer
een grikkel g heſet wort in eẽ ſtãme ſoe
ỏkeert die grikkel al die ỏtuut des ſtã-
mes in hare ỏtutẽ eñ ỏwãdelt die geda
ente wãt iſt datmẽ plãt eẽ grikkel vã eẽ
oliue boem op eẽ ſtãme vã betẽ ſo gaet
die ỏtuut vãdẽ oliuẽ inỏ ſtãmẽ vãder be
tẽ eñ maectſe hardt eñ durẽde een wỹl
tides. eñ tẽ laetſtẽ trect ſi die vuchtiche
de na haer die daer wt gaet eñ ỏkeert-
ſe in haerỏ gelikenis als albu. ſept opt
epnde des eerſtẽ boecs. Itẽ die ſelue
ſept goede plãtẽ en comẽ niet lichtelỹc
vã quadẽ zade of vã quade bomẽ van
goeẽ wortelẽ al wordet cõtrari genõdẽ
indẽ dperẽ wes redẽ is als albu. ſept dz
die plãt is ỏ aerdẽ aẽgeuelticht eñ een
paerlic õtkaet die plãt haer voetſel vãỏ
aerdẽ alſoe en doẽ die dperẽ niet om de
wãdelbarichept ỏ cõplexiẽ eñ oeck om
die cõtrarichept des appetỹts. Itẽ in al
lẽ geſlacht ỏ bomẽ iſt aldꝰ. dz ouermits
bequame potinge die wilde bomẽ wer
dẽ ỏkeert i tãmẽ bomẽ. eñ ariſt. ſept een
exẽpel dz die bitter amãdelẽ ouermits
potinge werdẽ zuet. eñ alſo vãdẽ ande
rẽ. eñ hi ſept oec dz eẽ boem die enẽ gro
uẽ ball heeft wort haeſt ſubtỹl eñ dz is
om gebrecs wil ỏ ſmeriger humorẽ dpe
eẽ materi ỏ wuchtẽ is. of om die har-
dichept des ỏbiedẽde is die wtwaſemi
ghe des grouẽ die indẽ boem hinỏlỹck
is mar hi ſeit daer datmẽ eẽ wortel ſplit
tede eñ lepde eẽ ſteen inỏ ſplete hi ſou-
de weỏ vuchtbaer werdẽ. wes redẽ is
als albu. ſept. wãt ouermits deſe ſplit-
tinge wert een wtwaſemige des grouẽ
datter deerlic is. eñ daer wort eẽ inlep
dinghe ỏ hettẽ vãỏ zõnẽ of ỏ luchtẽ die
daer omme ſtaet ouermits wes duecht
daer wert eẽ ỏteringe ỏ corrũpeerỏ hu
morẽ: Itẽ mẽ ſept daer dz die amãdelẽ
eñ die appel vã garnatẽ werdẽ vã hare
quaethept ỏwãdelt ouermits potinge.
wãt die appel vã garnatẽ werdẽ gebe
tert wãneer dz ſi ghemeſt werdẽ mit ỏ
kẽ ſtrõt eñ mit zuetẽ water begotẽ. wes
redẽ is als albu. ſept wãt ouermits ỏ
hettẽ eñ droechept deſer miſſen werdt
die waterighe oueruloedichept ỏdruct
indẽ appelẽ vã garnatẽ. Ende op dz ſi
ouermits die groter hettẽ eñ droecheit
ỏ miſſen i bitterhedẽ niet ỏkeert en wer
dẽ ſo doetmẽ totter miſſen zuet water:
eñ alſo iſt vãdẽ amãdelẽ als albu. ſept.
Itẽ ariſt. ſept eẽ exẽpel vãỏ billẽ want
billẽ cruut dz in parſien waſt dat is ve-
nỹnt mar wordet vã daẽ gevuert i egip
tẽ eñ daer weỏ gheplãt ſoe machment
etẽ. eñ daer om iſt goet datmẽ zeer ar-
beit inỏ ỏſettinge wãt alle bomẽ eñ cru
dẽ werdẽ daer mede ỏbetert. eñ mẽ ſal
goede eñ bequaẽ ſtedẽ daer toe ſuecken
eñ die tiden vãdẽ iare. Ariſto. ſept dat-
mẽ die bomẽ ỏplãtẽ ſal in die lenten eñ
dz om die getẽperbept ỏ hettẽ eñ dper
vuchtichept die dẽ hettẽ eñ die vuchtic
hept vãdẽ bomẽ eñ vãdẽ plãtẽ. Itẽ in
egipten en wort mar eẽ plãtinghe des
iaers wanneer die droekhept des lan-
des getẽpert wordt vander vloet des

riuiers datmē nplus heyt als aristo. eñ albuma. seggē. Jtē zōmighe bomē zÿn vruchtbaerre inō ioecht dā inō outheyt wāt ter wilē dat ſi iōc zÿn ſo zÿn ſi ouer uloediger inō hettē eñ inō humorē Jō mige zÿn ōkeert eñ dragē meer vrucht als ſi out zÿn dā als ſi iōc zÿn wes redē is als albuma. ſeyt wāt inō ioecht ouer ulopē ſi meer inō vruchtichēyt dā die na tuerlike hette ōduwē cā eñ alſo wert hi ō hettē ōgehoerſamich eñ i die outheit wort die humoer gheminret eñ en wort niet gehoerſaē ō ōduwige der hettē. eñ dz opēbaert indē amādelē eñ indē perē als aristo. daer exēpel of maect Jtem a risto. ſeyt dz die ōderſceyt alſoe wel die bomē die wilt zÿn of tamme als ō plan tē wert ōderſceydē bi mānē eñ bi wiuen wāt die mā is dicker harder eñ dichter eñ heeft meer telgē dā dat wÿf. Eñ is oec drogher eñ zÿn vrucht is corter eñ beter te rÿpē. vādē welkē dit die reden is als albu. ſeyt. wāt die bomē dz mānē kēs zÿn ouerulopē meer inō hettē eñ in ō droecht dā dz wÿf. Jtē aristo. ſeyt dz die vruchtē vādē wpue ōbiedē dē val ō bladē Eñ die vruchtē thent die ōduwi- ghe ōuolt is eñ dit is die redē. wāt dpe palmboē dz eē mā is ouermits ō luchtē meret hi die hettē des wÿfs op dattet wÿf te bet ōduwē mach dz aristo. pepē ſim heyt int vierde boec metheororum Jtē aristo. ſeyt dz die mā wert ōderkent vādē wiue om des wille dz hi vrogher blopet om dz zÿn hetten ſtarcker is eñ oec bi dē roeke wāt die mā ruecrbet eñ meer dā twÿf om die meerre ſubtÿlhei de des drogē roecs die vādē mā ōtbon dē is eñ niet vādē wiue. Jtē aristo. ſeyt dz die wint draecht dē roke des mans tottē wpue eñ zÿn vruchtē werdē ſnellic ker te gader rÿp. Jtē albu. ſeyt dat dpe bladē vādē mā des palmboems ōgha dert mittē palmē bladē des wÿfs. dpe ſullē alſoe te ſamē hāghē dz ſi naeuwe ſonōlige vā malcād gheſcendē ſullē wer dē Eñ alſmē wilde vighebomē plāt te ghē tāme vigebomē ſo ſullē die wilde dē tāmē hettē gheuē dz die tāme te bet draghē ſal. Jtē tſap vādē wildē vighe- bomē gebracht optē wortel des tāmen vuet dē tāmē eñ ſtarctē Jo ſeyt mē oeck dattet ſap vādē appelē vā garnatē oec helpt dē oliuē boem of die balauſtie do et dz ſelue wort ſi daer mede gheplant Deſe dighē hebbē wÿ getogē vā aristo. woerdē li. i. vādē groplikē dinghē eñ al vādē propriete ptē ō bomē eñ ō plantē. Jtē arist. ſeit noch alle bomē die vrucht makē alle iaers die werdē traech. Dpe bomē die alteveel vruchten maken die werdē ſchier ōdroecht wāneer die ſpiſe gaet int ſaet dz is die vuedēde humoer die vuedē ſoude gaet i die ſubſtācialike materie. Nō notabel propriete ptē eñ die edel zÿn mogē wÿ kieſen alſoe wel vādē bomē als vādē crudē wt aristo wo erdē Pli. ÿ. ō gropeliker dinghē daer ge ſeyt wort die plāt heeft dpe dighē. wāt vāder aerdē heeft ſi vettichēyt vanden water verſameninghe eñ vādē vier con ſolideríge eñ epndige ō deelē eñ vanō lucht eñ vādē viere heeft ſi openichēyt eñ dreydinge eñ wtſtekīge eñ cōpleri ō vruchtē eñ rÿpichēyt. wāt ſonō hettē eñ vuchtichēyt en wort dz waterich is niet gheepndt als daer opēbaert indē exem pel vā aristo. wāt dz drede dz niet geco aguleert en is dz en wordt niet gheepn det zōō vier die de materige eñ die eer

dighe deelē v̄terēde is te gad̄. Eñ dye
boem heeft zÿn openicheyt vādē vyer
eñ vādē water die wassinghe eñ die v̄-
merīge eñ dz altemael dicht eñ vast is
dz en mach niet marren als aristo. daer
seyt. eñ daer om een groet hout eñ zwa
er en mach niet te grōde ghaē mer een
cleyn stuckē gouts gaet vlusch ond̄ dat
water of eē steenkē. Eñ dz is daer ōme
wāt thout is opē eñ vol vā ghaetkens
mar die houtē die altezeer dicht zÿn eñ
zwaer die sinckē als arist. seyt. iiij. me-
theo. die wt zwartē ebanꝰ die lucht adē
de Eñ daer om sanc hi ned̄. eñ wat dat-
ter opē is eñ smerich dz zwemt wāt dz
heeft veel vāder lucht die de materie
op licht tegē dz ouerste des waters alst
opēbaert indē bladē eñ indē puluerē eñ
in allē smerigē dīghē. wāt arist. seit het
is des waters eyghēheyt die luchtige
substāci op te heffē. eñ die āder die soe
dichte eñ so vast zÿn vā binnē neder te
druckē. Itē arist. seyt dz die aerde dye
berchachtich is wāt si zuet is soe is si
zuete humoer houdēde eñ daer om soe
wassē daer eer crudē eñ werdē daer eer
rÿp dā ands waer wāt die geberchten
treckē die zuete eñ die subtile humoren
na hē mittē welkē die claerheyt d̄ luch
tē wert also wel indē anhalē als indē v̄
duwē eñ so wert daer haest eē v̄keringe
d̄ humorē in eenre substāciē d̄ plātinge
als aristo. seyt. Itē hi seyt aldaer dz die
coude als die coude lucht v̄iaecht dye
hettē tottē binnēsten d̄ aerdē eñ zÿn dee
lē werdē v̄gadert mittē waterigē vuch
tē eñ ouermits d̄ neder gedructer het-
tē eñ als die coude v̄druckēde is totten
laechstē so wert die wasem ghecoect eñ
gecoaguleert eñ wert v̄keert inder sub
stāciē d̄ plātē eñ die stede wert gesplÿt
ouermits groetheyt d̄ hettē eñ also coē
ter eē plāt wt. Itē die lucht ōderwÿlen
ghemēgt mitter aerdē eñ mit water in
der coudē des waters wort ghecoagu
leert eñ ouermits werckīge d̄ hettē die
dz ghemēgede gheeyndt eñ v̄duut he
uet coemter eē plāt af alst openbaert in
nenuphar dat is in meerbollē eñ in an
derē crudē die cleyn zÿn die indē water
pleghē te wassen. Eñ d̄ welcker blade-
rē dz water bedeckē eñ dese wassen op-
waert niet wtgerect om die subtÿlheyt
d̄ luchtē. Eñ des zuetē waters datse op
houdēde is of om d̄ dickicheyt der aer
dē welke eerde die wortel ōthoudt vā
welkē wortelē die plāt haer natheit ne
met vāder wortelē eñ vāder stāmen en
neemt ōthoudenis in hare oprechtīge.
Itē arist. aldaer seyt dz in steden die es-
sencialikē wesentlike cout zÿn eñ die bÿ
geual of accidētalic warm zÿn als ī diē
dz warm water dicwÿl vloyt wast een
plāte of eē spruut wāt die hetten des
waters trect die coude humorē totten
ouerstē vāder aerdē eñ totter stede der
menīge wāt vter lucht eñ vter eerdīge
wasem mitter humoren des waters in
drōckē ouermits hettē des waters eñ
d̄ sterrē werdē die bomē ghecoaguleert
inder substāciē d̄ plātē Mar dz en ghe-
sciet niet dā in veel tÿts als hi seyt om
die toeuallike hettē die d̄ wīninghe al-
sulker plātē niet bequaē is. Itē aristo.
seit aldaer dz die plātē diemē etē mach
wassen bat in lichtē stedē eñ ī hogē eñ in
hetē dā indē ghenē die desen cōtrarie
zÿn. wāt in slechtē effenē stedē ouuloit
die vuchticheyt eñ sond̄lige als daer
zueticheyt bi is eñ ghetēperheyt der

luchtē. Eñ so ist oec in stēdē die wel ho-
ghe zȳn. wāt daer is oec purichept der
luchtē eñ oueruloedichept ō zueter hu
morē. eñ dz om die openicheit eñ ōme
die zuete walem die daer aētrechende
is. Eñ daer om is indē geberchtē dic-
wȳl beter drachtichept eñ daer wassen
beter wuchtē. eñ indē, pallepē werdt die
lucht zwaerlic beruert waer of dat van
wilstotige eñ vā wiuige die lucht haest
vvult eñ die groue walem vādē welckē
quade vduwige coēt daer om ist datter
een gesonde humoer gebōdē wort als
albu. sept Itē dz gesoutē water is zwar
ter dā dz zuete alst opēbaert indē erem
pel vā arist. aldaer waer om hi sept dat
eē dinc als eē epe i zuet water ghelept
sinct vluchs eñ i sout water driuet. wāt
ouermits zȳnō eerdicheit eñ soutichеit
macht dē last des eps lepden. Eñ daer
om wert dz zuet water lichtelikē geto
gē tottē hogē stedē dā dz ghesoute wa
ter als om ō puerheit subtylheit eñ lich
tichept wil. Itē arist. sept dz vastlīc eñ
tape brēgt snellike eē smerige plāt vo
ert om die lichte vwādelige alsulckes
slȳcs indō smerichept als albu. daer sept
Eñ op dz die plāt dueraftich bliue soe
ist noet dz si heeft een vuchtichept dpe
wel verduut moet wesen eñ smerich op
dat die plātē die eē ōuerduwede humo
er of vuchtichept hebbē als hē eē cou-
de ouercoemt dz si schier dorrē moeten
waer of dz een koel bouē dpe iarē niet
en duert. Itē arist. sept dz eē plāt ōder-
wilē gewōnē wort wt enē dichten ende
hardē steē wāt die lucht die binnē den
steē beslotē is pȳnt hem op te climmen
mer als hi ghenē wtgāc en vint die wȳ
is om dichtichept wil des steēs wordt
die lucht wedom gebuecht eñ wort be-
ruert tottē deelē des steēs eñ ouermits
sinē beruerē wort hi warm. Eñ als dpe
lucht vwarmt is so trect die lucht dpe
āder humoer tot haer opwaert die īdē
steē is eñ daer sal eē wazem wesen mit
ter vuchtichept mit eēō clepme scepdi
ge ō deelē vādē steē eñ vā dien walem
eñ vā dier humorē die vtē steē ghelept
is wort ōderwilē eē plāt ghewōnē mit
ter hulpē vāder hetten ō zōnen die de
lucht was die eerst vwarmt was starck
maect eñ die vuchtichept vduut die te
hāts vādē steē aegehaelt was eñ vke-
ertse i eeder substātiē vā eēre plātē. mer
alsulkē plāt en duert niet lāge dā daer
aerd om staet eñ mit zuetē water bego
tē of nat gemaect eñ dz si oec mit ghe-
perdē lucht ghevoet wert eñ dz is daer
om wāt si also luttel vuchtichept heeft
Itē arist. seit dz eē plāt die bi ō zōnē is
tē oestē waert die wast haestlic eñ dat is
daer om wāt si warmtē genoech heeft
eñ die plāt die tē westē staet vād zōnen
die wast traechlic om dz si luttel hettē
heeft. Itē albu. seit dz die wallinge eē
re igeliker plātē wert gehoudē vād ge
tēpheit wāt isser te veel vuctichеiden
so werdē die wegē beslopt eñ die gater
kēs bi dē welkē die wallige comē soude
eñ dz die boem clȳmmē eñ hogē soude
eñ inō seluer maniere is daer te groete
droecht so werdē die gaetkēs gedwō-
gē eñ so en wert die plāt nz genoet Itē
arist. dz eē ygelic plāt behoeft iiij. digē
als saet dz zȳn volcomē ripige hekt eñ
nz vrot en is noch nz te out en is ende
oec behoerte t eē bequaē stede eñ aert-
rȳc daer eē plāt wassen mocht eñ daer
moet wed zȳn te matē water mit vuch
tichheit ghetēpert eñ een ghetēperde

lucht die int middel getempert is wāt
als albu. seyt Is dat sake dat die lucht
alte heet is soe sal die natuerlike hette
wech wazemē als die gaterkens open
zÿn eñ is die lucht alte cout soe sal dye
plant smoren. Ende die twee eerste zÿn
noet tottē voetsel eñ totter behoudīge
der planten Item die specien ende die
planten die medicinael zÿn eñ die indē
berghē wassen om te voeden die zÿn ve
le myn ghenuechlic eñ haer vruchten
zÿn ōuerduweliker dan ander vruchtē
eñ dat is om die starcke eñ gheweldige
coagulacie ouermits die hette die daer
werckēde is inder vuchticheyt eñ daer
om en zÿn die vruchten niet zeer vuede
lic als aristo. seyt hoe dat een plant me
er medicinael is hoe dat si myn vuedet
Item so waer die zōne veer of staet da
er en sullen niet veel planten wassen.
noch die dyerē en zÿn daer niet te zeer
vruchtbaer. als aristotiles seyt. wes re
dē is als albumaser seyt. Wāt die gheē
die recht zÿn onder dat noerdē hebben
dē dach stedelikē een half iaer lang. eñ
biden anderen tÿt hebben si den nacht
eñ daer om wast daer selden plante of
dyer Eñ indē zomer en macht niet ghe
sciedē om der stedigher hettē wille. eñ
des winters en macht niet ghescieden
om der stedigher coudē wille. Eñ daer
om als aristo. seyt die plante die daer
wast en heeft gheen craftē noch bladē
noch vruchtē om ghebrecs wille d̄ het
ten die werckende is inden enen tiden
des iaers eñ om zÿn oueruloedicheyt
inder ander tÿt des iaers Item een bo
em van veel doornē heeft veel vuchtic
heden die smerich is ouermits zÿn ey
ghen hetten eñ als die hette der sterrē
mede werckende is soe wert hi v̄duut
ende hi werdt verkeert in eender sub-
stancien der planten die hem ingesayt
werdet. want die verduwinghe werct
die leuendighe hetten inder planten
mit een ghetemperde hette van butē.
ende dan soe wast dye plante. Item
daer zÿn vÿf specien die een plaute wī
nen als aristotiles seyt als wt den za-
de ende oeck wt vulheyt wt dyer vuch
ticheyt des waters ende wt der plātin
ghe ende vander inpotinghe des eēs
int ander. Item het zÿn bomen ende
planten die vrucht brenghen voer dye
bladeren als aristotiles seit als die ghe
ne die veel humoren hebben die sme-
rich is ende materiael totter vruchten
welcke vrucht als si die natuerlike het
ten te gader mitter hetten der zonnen
die vrucht haeste rÿpen sal. ende dye
oueruloedighe smerighe vuchticheyt
verbyedet die humoer die niet smerich
en is mar waterich inder materien tot
ten bladeren dat si in bladeren niet op
clymmen en mach noch en mach oeck
voer die vrucht nyet wt breken in een-
re planten. Item sommighe brenghen
eer bladeren dan vruchteu ende dz is
om ghebrecs wille der smeriger vuch
ticheyt ende om die oueruloedicheyt
die materialiker waterigher vuchtich
heyt tottē bladen welcke vuchticheyt
die sonnelike hettē haesteliker na haer
trect totter stede der voertbrēghinghe
vanden bladen dan soe smerighe hu-
moer totter voertbrenghīghe d̄ vruch
ten eñ daer om wort die ripinghe dyer
materialigher smerigher humoren v̄-
traecht eer si vrucht wordt. ende dye
voerghanck der bladen wordt eerst.

Item zomighe bomē of planten brenghen haer bladerē mitten vuchten te gader als die gheen die de voerseyde humorē veel hebben eñ wel te punt eñ die binnēste hettē mitter vterster hettē gheliic werckēde in beydē eñ oec beide als die waterighe humoer in bladeren eñ die smerighe humoer in vuchtē eken gheliic wt driuēde. Item aristotil. seyt dz die oude wise meyndē die vuchten eñ die bladeren een dinck te wesen. eñ dat die bladerē niet en warē dan om der vuchtē wil eñ dat haer materie onderlinghe niet en scheidē dā inder verduwinghe eñ dattet eē meer vduut dā dat ander wāt die waterighe eñ rauwe humoer die subtijl is die ghaet in bladerē eñ die smerichste eñ die beste vduwe de humoer die ghaet in die materi van dē vuchten. Item aristotiles seyt dat sommighe bomen doernich zyn eñ dat en is niet vāder groethept der materi en vāder plāten die de substanci wint. mer het gheualt vāder openicheit des boems of der plantē bi den welckē die coude humoer aenghehaelt wordt eñ bi dē welckē als die humoer ghecoect is eñ wtgaēde bider openichept dpes boems word ghecoaguleert vāder hetten der zonnen in enē doern eñ wordet in een vorme vā enē scarpē doerne beghinnēde benedē bij der stammē vādē grouē eñ vanden breeden eñ int ouerste eñ dat voerste wert gheeyndet in dz scarpste. Item die bomen zyn int ghemeyn groen buyten eñ binnē wit. want dat binnenste heeft een materi die nakende is ter witticheyt. eñ dat butenste deel heeft een materi die nakende is totten nedersten. want die materie die aenghehaelt werdt vandē bynnensten die wordt een luttel ghestuert mō scorsen eñ wert in gronicheden vwandelt.

Item aristotiles seyt dat die bomen vwandelt werden inder figuren. want die sommighe zyn opwaert ende sommighe zyn nederwaert. ende sommige van desen houden dat middel wāt die ghene inder welcker morch die subtijle humoer groept ende bloept die welck die hetten beroert ende nae haer trect totten ouersten wert ter manieren van eender vlammen scharp op gaende en de die ghene inder welker morch bloyt die groue waterighe humoren wordē nederwaert ghedruct ende oeck mede naeuwe ghemaect. want die deelē werden nederwaert beroert in dat groue. ende in dat alre nederste werden sighe enghet. Mer inden ghenen inden welcken die middel humoer is als tusschen tgroue ende tsubtijl die werdt ghetempert. een deel dat ghaet opwaert ende sal wesen een sake der opheffinghe. en de een deel ghaet nederwaert twelck een deel is der grouinge want na dien dat die verduwinghe cleyn of groet is van dyen humoren in der wortelen ende inden morghe soe pleech die boem groet of cleyn te wesen inder figuren. want die eerste verduwinghe is noet inden wortel om die volmaecthept wil of oeck om die volbringhinghe. ende om die ryzinghe ende oeck om die behoudinghe. Ende die dubbelde verduwinghe die is al ghenoech tot der vervullinghe der planten. ende die derde die wordt alleen inden dyeren ghevonden als aristotiles seyt. ende oeck mede als albumaser exponeert. Zet.

Item die werdē diueers inden bladerē
eñ īden telgheren nae dyen dat si veel
humoren of luttel hebben eñ nae dyen
dat si starcke of crācke hetten hebben.
wāt is die hette starck eñ veel humorē
soe sullē inden wtghanck wesen blade-
ren eñ telgheren ende also verkeert na
der openicheyt der abelre humorē en-
de nae der verteringhe ende droghīge
ende als die telgheren verdroghen soe
vallen die bladeren ende die boem bly
uet naect eñ bloet eñ alsoe gheschiet in
cōtrarier manieren. Item als arist. seyt
niet alleen en ghaen die doorn scarp op
inden boem. mer oeck wert die selue fi\
gure gheuōdē īden bladeren eñ inden
vruchten want was dat toepat vander
plāten eerst breet eñ wÿt eñ zeer opē it
beghīsel der vuchticheyt eñ si nae ghe
dwōghē wert mit droechtē of mit cou-
den soe sullen die bladerē eñ die vruch
ten nederwaert grof werden ende int o
uerste subtÿl ende scarp. Item veel me
er dinghen setten die meesters mer om
der cortheyt willen soe willen wÿt op
dese tÿt ouer slaen wantet ten hoert tot
desen werke niet al. mer aristotiles die
doeter wat proprieteyten toe int eynde
vanden boecke die welcke men niet v̄-
smaden en sal: ende hi seyt daer bÿ den
eynde een plant hebbende veel scorssen
of grof die wordt lang. eñ dz is om die
wtstekinge der humoren ende om dye
instotinghe der hetten want die groef-
heyt vander scorssen ontfanghende die
humoer en laet die humoer niet wech
vloyen noch en laet die hetten niet en
wech wazemen doer den ghaetkens
om des wille dat die bast alsoe hard is
ende alsoe dicke om welker saken wille
hi van noeden grof ende groet werden
moet alst openbaert inden pÿnboem in
den palmboem ende in deser ghelÿckē
als aristotiles seyt. Iteē hÿ seyt aldaer
dat die bomen die een melckighe hu-
moer hebben die hebben een grote sme
richeyt ende oeck mede ene starcke het
te inder wortel. Ende daer om soe wer
den die humoren ontbonden totten bu
tensten des boems. ende daer om soe
werden ghommen onderwÿlen vloyē
de onderwÿlen werden si vander cou-
den ghecongulеert ouderwÿlen v̄bar-
det als een mossel. ende dat coemt van
couden die de ghomme dwīghende is
eñ onderwÿlen van hetten als aluera-
dus seyt. Item die bomen werden ver
andert nae der verwandelinghe der ti
den want inden zomer so beghinnen si
groen te werden ende des winters ble
ec nochtans en verliesen si haer blade-
ren niet. noch si en vallen oeck niet wāt
si hebben ene starcke verwe ende wel
gheuacht ende daer omme vlyet dye
hette totten binnensten des boems. en
de oeck om hare grote smericheyt wil
le ende tayheyt soe en vallen die blade
ren nyet. mer si werden des wynters
wel bleeck om der groter couden wille
Item noch seyt hÿ aldaer dat dye bo-
men die int beghin vruchten makē die
maken bitter vruchten om des willen
dat die eerste verduwinghe is zuer om
die grofheyt ende oeck om die eerdich
heyt der aenghehaelder humoren eñ
om die cranckicheyt der verduwender
hetten. ende daer om die winninghe al
sulcker vruchten is sonder zueticheyt:
want haer vuchticheit blÿft rauwe en
de onuerduwet Mer na als die hetten

iden boem gestarct wert eñ die humoer
ghemeerret so wer die vucht smake
lic eñ soet. wāt als hi daer nae toe sept
een bitter dinck int vier ghelept werdt
zoet. Item hi sept voert dz vā couden
zuerē eñ droghen steden comen onder
wile soete vuchten. wāt die ighebozen
hetten ghaet in die zuere vuchticheyt.
welcke hettē beslotē was ouermits het
tē der zōnen totten binnensten verduut
die zuericheyt eñ vkeertse i soeticheyē.
eñ die vucht sal zoet zyn al isset dat die
bladerē zuer zyn eñ oec die eynden. in-
den welckē alsoe grote vduwighe niet
en is eñ makighe der hettē alst is inder
vuchtē. het gheualt nochtās onowilē
dz ouermits grote vbarnighe dat dye
eerste vucht die soet was ghemaect v
keert wert i bitterheden om die ouer-
uloedighe hettē eñ om dat daer luttel
vuchticheyē ouerlopende is. Item in
ghetemperden stedē eñ landē soe begi
nen die vuchtē te ripē voer die lenten
daghē om dz daer hetten ghenoech is
eñ ghoede ghetēperheyt v luchten:
Item hi sept daer voert datter zommi
ghe bomen zyn die eerst soete vuchten
makē daer nae werdē si damper eñ bit-
ter eñ als die bomen van mirabolanen.
wes sake is als daer ghelept wort dat
alsulc boem heeft vuchten vā groeter
openicheyt eñ in die we v vduwinghe
als die weghen groet eñ breet zyn soe
volcht die hette v natuerliker humorē
totter vuchtē. eñ maect die vucht ryp
eñ daer om is aldus sulckē vucht it be
ghin v vduwighe eerst soet. mer na die
hette die indē toepadē is die vuchtich
heyt vtere ende brengt een droecheyt in
die de toepadē eñ die gaetkens sluut al
soe dz die hettē noch die vuchticheyt
totter stedē v vuchtē niet comē en kan
eñ die couthcyt eñ die droecheyt sullen
die hettē eñ die humorē vwinnē. eñ da
er om wort die vucht verkeert in dam
perheyē. Item i die bomē te plātē eñ te
sapen so moetmē zeer merckē die out-
heyt v manē wāt die bomē die gheplāt
werdē als die maen recht vol is of als
si recht ōtsaet soe ghedyen si seldē. eñ
ist dz si wassen soe werden die vuchten
wormstekelich eñ si vuulē rasch eñ also
doē die boemē oec die dā vāder aerden
ghehoudē werdē eñ die wormē etense
haestelic eñ si vrottē als cōstā. sept die re
dē waer om soect it achte boec vādē da
dē v manē. Item tusschē dē boem eñ der
vuchtē is een steelken daer die vucht
mede aendē boem hāgt alst kynt ouer-
mits dē nauel an die moed cleeft eñ hā
get als cōstā. sept eñ dz steelkē is eerst
crāc eñ slap mer na so crighet meer hn
mozen tot hem ende het werdet stiuer
ende daer om werdt die vucht ter wy
len dattet steelkē cranckelic is rasch of
ghelchoten. Mer nae als die hetten
die humoren verhardet ende oeck me
de starck maket soe en vallen si niet lich
telycken of. ende ten laetsten wanneer
dat die vucht ryp is ende daer npet
meer vuchticheyden toe en trecket-
soe verdoznet ende verghaet dat steel-
ken ende die vucht valt af. Item hoe
datmen enen boem bet zuert eñ repn
maket van sinen oueruloedighen tac-
ken hoe dat hy dan bat vuchten drae-
ghet ende voert brenghet. want dat
selue voetsel dat inden vuchten dyes
boems ghaen of trecken soude dat ga-
et ende trecket daer in dat voetsel der

oueruloedicheit als indē telgherē die
onnut sijn eñ onuruchtbaer eñ dese din
ghen sijn thans ghenoech als vanď na
tueren ende vanden proprieteyten der
bomen int ghemeyn

Dat .iij.ca. vanden mandelboem
Migdalus is een amandel boem
die ripelic bloyende is eñ hi seyt amig
dalus voer dē boem eñ amigdalū voer
den vrucht waer af dat een seyt Sunt
matura mora pira fetus amigdala mo
ra nochtās wordt amigdala amigdale
gheuonden inder heiligher scriftē Nu
meri .xvij. want die heilighe scryft en
wil hoer onder die witte niet werpē of
onder die ewe noch en wil van niemāt
geregiert wesen Item ysido. seit libro
xvij. amigdala is griex twelc in latijn lā
ghe note heit eñ het sijn vele luden die
dese nutida hyeten als die minre note
Item aristotiles seit vanden mandel-
bomen int boeke vanden plantē dat si
behoeuen der oeffeninghe eñ plantin-
ghe eñ sonderlinghe als si oudt werdē
eñ ist dat si mit spikeren doerslagē wor-
den so loepter eenrehande gomme wt
eñ so wert die vuchticheit inden morge
ghepuert dat die materie der vruchten
is eñ daer om draghen die mandelbo-
men meer vruchten die wel gebouwet
werdē wanneer dat si oudt sijn dan als
si ionc sijn Item die mandelboem drae
ghet tweerhande vruchten als soet en
de bitter als gheseyt werdt inden pla-
teario eñ die zoete sijn goet ter spisen en
de dye bytter ter medicinen ende si sijn
heet eñ droghe dyascorides seit vāder
soeter mandel Ist dat si ghegetē wert
mit hoere dop versch so is si der magē
goet mer si bezwaert dat hoeft eñ ma-
ket die oghen doncker eñ ontsteect min
ne eñ maect slaep eñ weďstaet dē drōckē
scap Itē die selue seit aldaer ist dat die
vosse mandelen eet hi sal daer af steruē
want men siet dicwijl dat den mensche
goet is ende ghesont dats menich an-
der dier een venijn ende alsoe verkeert
Item die selue seit dat byna alle die he
le boem medicinael is vanden bitteren
mandelen want sijn wortel ghesodē of
ghecoect eñ ontweē ghewreuē neemt
die smetten vanden aensicht eñ zuuert
eñ voer thoeft ghesmeert safticht den
hoeftzweer eñ mit honych ghemengt
gheneset verrotte wonden eñ zuuertse
eñ die bast mitten bladeren zuuerē oec
eñ genesen Item sijn olie doot pyerē in
der kinď buke als si die laeuwe drinckē
eñ doet mēstrua voirt comē eñ zuuertse
eñ is zeer goet teghen doefheit vandē
oren eñ zuuert eñ droecht dat etter vā-
den oren ist datmē dē olie daer laeuwe
in druupt als dyasco. seit Item sijn bloe
mē in olien ghecoect verwecken die in
litargyen legghen of die vallen vandē
euel eñ mit honich ghewreuen ist goet
op bete van honden eñ si ghenesen vl-
cerē Item die gōme die daer wt loept
ghedaen in enen dranck beneemt bloet
spuwen eñ aldus openbaert datter lut
tel of nz is indē bitter mādel boem ten
is goet inder medicinē als dyasco. seyt

Dat .iiij. ca. vanden boem abyes

Abyes is een naem des boems al
soe ghenoemt van eundo dat is
van gaen daer om dat hy voer allen bo
men verre gaet ende hem seluen hoge
wt strect wes natuer is als ysi. seyt int
seuētiende boeke dz hi niet delachtich
en is mitter aertscher vuchticheit ende

daer om is hi abel ende licht van desen houte maectmen veel dinghē als huse eñ starke tymmeringhe eñ mastē inden scepen Item aristo. seit dat abies is eē boem die zeer hoeghe wasset eñ schiet eñ is alte zeer open inder substancie eñ hi is vā subtēre vuciticheit eñ daer om sijn natuerlike hetten die gestarct is vā der hetten der sonnē heft lichteliken die vuchticheit op eñ seintse opwert eñ also wert die bome hoech eñ lange ende zeer recht eñ heeft luttel of nz crōs eñ dat is om die craft der hetten eñ om die gheliikicheit der humoren die onō danich is der werckinghe vander hetten eñ daer om wert hi retht op ghehe uen inder luchten sonder enighe crom heit ende al is dat zake dat dese boem ghewonnen wordt ende wasset wt lich ter eñ subtēre humorē nochtās werpt die natuer die oueruloedicheit der hu moren en wech als tusschen thout en de den bast eñ werdt aldaer in ghemen get vander butensten hetten ende wort verkeert in die natuer eenre wel rukē der harssen eñ daer om alsmen van de sen houte int vier lept so wertet te hāts ontsteken

Dat. vi. ca. vā een crupt ghenoemt aloe

Aloe is een welrukende boem pla tearius seit dz aloes is een hout heet eñ droge eñ dat in die grote vloet gevonden wordt van babilonien mit ten welken vergadert die vloet vandē paradise waer af dat veel luden wanen dat dit hout wast onder den bomen vā den paradise eñ dat hi mit eniger instor tinghe van wynde of van anderē zakē inden vloet vanden paradise valt ende coemt so wt ghedreuē inden rpuire vā indien ende als tkolc van dien lāde die daer omtrent wonen haer netten in dat water werpen so brenghen si die houtē op mit horen netten ende die luden ver copent voert ende het is zeer medici nael ende aloe is drierhāde als constā. seit int boeke der gradē dz eerste is seer wittich ende dat cnopich is dat is har de wel rukēde ende is van bitterē sma ke ende van zwartachtighen verwē ge nepcht ter rootheit ende en wederstaet die wrinynghe vanden tandē niet alte mael Men seit oec datmen mitter hant wrijft eñ thants so dunct enen mensch dat hem die lucht ter herssen gaet ende vervultse ende dat ander ghesslecht is min wittich mer niet also wel rukende noch also bitter dat derde ghesslecht is wittachtich ende zeer licht noch en is van enighen smake eñ is van luttel ro kes ten is hem vanden anderen speci en bi ghebrocht Item dat hout werdt ghevalt mit eenrehande houte dat hē ghelijc is inder zwartē ende inder cno pichept ende mit een luttel specien die wel rukende is ende lignū aloes wordt van sommighen siluestris gheheitē dit hout wort mit lode ghewreuen op dat tet sijn verwe verwandelen sal ende mē doetter oerzweet toe op dattet een bit terheit crigen sal ende rodelachtich en de het werdt in eenre kokinge ghedaē mitten alre besten aloe ende mit musc? op dattet enen goeden roeke crpghen sal ende aldus valschē sijt dat hi quaet te kennen is vanden besten ende noch tans machment kennen want dese die daer ghevalseht is te mael hardt eñ en wijct onō den tanden niet eñ als hi ge kaut wort so en voeltmen daer gheen

bitterheit binnen lignū aloes starct die
maghe eñ maect v̄duwinge eñ is goet
tegen crancheit des harten eñ der her
sen eñ teghen bezwiminghe eñ teghen
die hartuanc Item sijn wijn daer lignū
aloes in ghesodē is die is goet gedrōc
ken teghen alle passien des harten die
van crancheidē comē mer want die wi-
ne daer bitter af wert so doetmen daer
toe wat roeswaters eñ wat zukers voer
die lecker lude die cleinlic vā hartē sijn
eñ men mach desen wijn langhe houdē
eñ sijn roke voer die naze gehoudē ver
warmt die coude herssen zeer eñ starct-
se eñ op dat ic sijn v̄tutē mit cortē woer
den beslutē mach so ist goet in allē crāc
heidē des lichaems ist datmēt te punt
oerbaren can

Dat .vi. ca. van een cruyt genoēt aloe

Aloe is een zap vā enen crude welc
cruyt aloen heit dit cruyt wordt
in indien in parsien eñ in veel steden ge
vonden wes zap wtghedruct wert en-
de opten viere gecoect eñ daer na wert
tet in die sōne gheset eñ gedroecht als
plateari⁹ seyt eñ vā desen sijn oec drie
gheslachtē als citrinū epaticū eñ cabal
linū als platea. seit eñ dese drie schelen
inder goetheit wāt aloe caballinum is
goet epaticū is beter. mer aloe citrinū
ist best eñ wert ondkent vander gheel
re verwen eñ vand roder eñ sondlinge
alst ghebrokē wert so schijnt sijn puluer
als puluer van saffraen eñ sijn substan-
ci is claer eñ sondlinge als hi in cleynē
stucken ghebrokē wordt eñ dat van hē
ghebrokē wordt is min stinckēde ende
min bitter eñ aloe epaticū ghelijct der
leueren inder verwē al brunachtich eñ
eñ heeft eeurehāde gaterkijns oft mō
de van aderen warē eñ en heeft die sub
stāci niet claer eñ is oec bitterre dā aloe
citrinū eñ aloe caballinū is zwart ende
doncker eñ heeft een heftighe substan
cie eñ enē alte bitteren smake eñ enē le-
likē quadē roke eñ dat caballinū mach
ghevalscht werden also dat ten luden
dunct dattet aloe epaticū is of citrinum
eñ dat gesciet mit puluer van soffraen
eñ mit edic ist dat hi daer thienweruen
in ghesteken wert eñ altoes weder ge
droecht wert want dan wert sijn verwe
vernuwet eñ oec sijn roke dat hi epati-
cū of citrinū schijt te wesen eñ nochtās
wordt hi onderkent want als hy gebro
ken werdt eñ mitten vingerē gewreuē
wert so stinct hi te hants alte vuyl eñ al
te bitter dz i aloe epatico of citrino niet
en gesciet want alle aloe hoe dat si min
bitter is van sijnre naturen eñ min stinc
kende hoe dat hi meer te prijsen is Itē
aloe al ist dz hi vā naturē bitter is noch
tans is hi wondliken oirbaerlic eñ ghe
sont want hi zuuert eñ purgiert fleumē
colera eñ melancolie eñ conforteert ze
nighe stedē eñ ydelt die maghe van slij
mighē eñ tayen humorē eñ verlichtet
hoeft van zericheidē wāt die fumē dat
sijn die roken die der maghē bezwaren
thoeft eñ het maket ghesicht claer en-
de opēt die leuer eñ die milt eñ doet dē
vrouwen hoer menstrua comen dat sijn
haer stondē eñ een lichaem dat qualikē
gheuerwet is dat verwet hi weder eñ
bescermet tlichaem van die watersucht
eñ sijn puluer gheneestet int beghin ge
gheuen Item sijn puluer genomē mit
honich doot die pierē indē buke eñ ver
biet dat vallen vandē hare eñ helpt dē
ghenen die tvoet euel hebbē eñ beneēt

cromsel eñ gheneest die vlceren vandē oghen eñ vandē vede eñ zuuert die on reynicheyt vādē mōde ende vandē tāt vleysch eñ gheneest versche wondē eñ consolideertse eñ zuuertse eñ droechtse eñ is den monde bitter mer der magē zuete .ende die vercoude ende die ver crancte maghe cōforteert ende maect een appetÿt ende een verduwinghe Alle dese dinghen zÿn ghenomē vā dyasco.vā plate.eñ vā auicenna

Dat vij.ca.vant ryet

Ikundo ist middel tusschen dē boē ende tcruut ende is harder ende starcker dan tcruut is eñ is broesscher ende brekelicker dan een boem ende is buyten slecht ende bynnē ydel eñ holkuopich eude licht ende inden brockē op gheuoet ende wÿct den winde ende quetst die hant lichtelÿck eñ dit heyten wÿ in duutsche een ryet. Item vāden ryede seyt ysidorus li.xvi.dat die riedē wassen in staenden weteren in yndiē wt welcker wortelen si een soet wtgedruc te sap drincken ꝛc.

Dat viij.ca.van amonium.

Amonium als ysidorus seyt li.xvij is daer om alsoe gheheyten wāt dat amonium ruuct als kaneel die cynamomum heyt ende wast in syria arennia wes vrucht saet gheeft oft druuen waren hebbende een witte bloem ghelÿck der fyolen eñ bladeren ghelÿc der bryonien eñ ouermits sinen ghoedē roke maect hi den slaep zoet. amoniū is een welrukende cruut als dyascorides seyt ende is roedelachtich van verwen hebbende bladeren die te samen vergadert zÿn ende veel saets ende heeft eē witte bloem nae der manieren vā eend fyolen ende daer is dryere hāde specie vā amonium.eñ daer is een amonium datmē amoniū arenticatū heit eñ heeft den namē nae tlāt vā arēnien in parsiē eñ dat is dat edelste vādē dryen vā roedelachtigerver wen mer het is vā alte finen roke ende vā groter doechdē eñ machtē.eñ daer is een ander dat ī vuchten steden wast eñ in waterighen ende is saft in sinen taste gheuende enē smake.eñ daer is een dorde dat pōticum rufum heyt eñ en is niet lang Mer men sal kyesen dat versch eñ wit is eñ half vol sades wtgesprayt op purpurē roeden ende het is wel ruuckēde eñ wichtich eñ als dit ghekauwet is bitet dye tonghe mit eenrehande scarpicheyt. Item amonium heeft macht te v̄warmen eñ oeck te droeghen eñ is goet te ghē steken vā scorpionē eñ is indē ogen ghoet ende safticht die wedom d̄ darmen ende verdrÿft die wyndē eñ doet menstrua comen.eñ in wyne ghesoden eñ die ghedrōcken is goet den ghenē die in frenesien legghen. Dit amoniū pleechmē in allen edelen electuarien eñ mediciuen te doen.ende al ist sake dat men in sine stede som tÿts eē and̄ cruut besicht dat hem gelÿc is ind̄ verwē mer altemael ōghelÿc ind̄ craftē eñ indē roke als auicen. seyt. ende dit and̄ cruut heyten si amades

Dat ix.ca.van anetum.

Anetum is een cruut wes saet is oeck anetum ghenoemt mit enē gheliken naem.ende wes saet eerst becoemt ter medicinen eñ daer naest dye wortel. merten dorden mael dat cruut ende tsaet machmen drye iaer houden in groeter machten als dyascorid̄. seyt.

nochtans ist beter datment alle iaer v-
nuwet Des wortel ghoet is alsoe lan
ghe als hi groen is mer als si ghedro
ghet is en doecht si npet als dpe selue
sept. Het is heet ende droeghe ende is
openende eñ schepdende die dichte eñ
vaste humoren ende is die windē vdrp
uende eñ insidende ende beneemt die
steectē indē buuc. Itē het heeft macht
steen te breken eñ dat mēstruum te doē
comen ende opent die weghen vander
winen ende beneemt die nockinge dat
van vuoltheden coemt eñ het doet sla-
pen ende mit olpen ghecoect ende ghe
sept op een apostemen doetten scepdē.
Item zyn bloem mit wyn ghecoeckt
haelt af die zweringhe vandē hoefde
ist datmen thoeft daer ouer stoeft. Itē
zyn alschen droecht eñ verdruct dz dru
pen vander wyflicheit ist datmēsle daer
in stropet Item dille ghecoect mit olie
slapt die stuichept der zeenen ende is
ghoet tot veel anderen suucten als die
selue sept

Dat x. ca: vā anys:

Anisum heeft die selue vtutē dpe
de dplle heeft mer die anys he-
uet een zuete smake eñ zyn saet is oeck
mynre eñ is ronder eñ werdt van veel
luden dulcedinium ghehepten als ge
sept wordt in platea. eñ hy heeft macht
te schepden ende te verteren ende dpe
windē ee verdriuen ende die verduwin
ghe te starcken ende opēt die waterbel
len eñ die harthept vander leueren eñ
vander mplten ende den steen te dwin
ghen ende menstrua voert te bringhen
eñ alle die weghē die bpunē zyn te ope
nen eñ die te vbeteren eñ daer om al ist
een clepnzadeken nochtās ist zeer nut
ende ghesont. zcetera.

Dat xi. ca. van loeck

Allium dat is loeck ende is ghe-
sept vā olendo dat is van stincken
daer om dattet stinct als pūdor? sept li.
xvi. wes roke alsoe starck is dat zyn ro
ke alle die ander verdryft eñ verwindt
eñ daer die luden die by stickendē we-
ghen wāderē die bewaren hem mit lo
ke ende etens een groet deel Itē dpal.
sept dattet loec veel virtutē heeft eñ al
soe wel ghoede als quade proprieteitē
wāt het wort ghemaect vā menigerhā
de vtutē als die selue sept ende het be-
droeft den buuck ende die maghe ende
het verdroechr die maghe ende maect
dorst. eñ leptment op eē blote huut soe
wert die huut ghewōt eñ gheulcereert
eñ ist dattet eē coleric? te veel eet so ōt
steket die mēsche eñ maectē vierich eñ
vdroechten eñ maect in hem lazarie eñ
verwect razerie ende freneſie eñ quetst
dat ghesichte. ende daer om en doech-
tet den colericus niet ten waer eēs ter
maent ende in couden natten tidē wāt
het wynt rasch dpe roede colera ende
meerret die verbrande. mer het is den
fleumaticus goet eñ dē ghenē die cout
zyn vā cōplexiē. eñ het is vā tween ghe
slachtē als tamme eñ wilde eñ die me-
dici heptē dz wilde scordioē wes bloem
vgadert sal werdē eñ inder medicinen
ghemegt werdē. eñ het en werct npet
mit ghewelt als dat tamme loec doet.
Mē pleecht ghemeenlichē vādē loeke
die hoefdē te eten daer die craft vāden
loke in is. eñ heeft principalikē macht
te scepden te verteren eñ venyn te vdry
uen eñ alle venyntheyt. wāt sondē sake
en is dat loec dspakel der kerlen npet

ghehepten vanden auctoren als dpaf-
sept eñ sonderlinghe ist ghoet teghens
beten ende teghen die venijnthept eēs
bwoeden honts ist dattet mit soute eñ
mit noten ghenomen wordt van binnē
eñ wat rochen daer toe ghedaē wāt de
se vier salmen te samen wrpuen eñ men
sals den siecke dicwijl te eten ghenē ter
groethept van eenre groter noten mit
wijn ende men sal vander seluer cōfecti
en opt zeer bupten plaesteren want het
gheneest die wonde eñ trect dat venijn
wt eñ verteert ende verlost dē mensce
vander suecten eñ verhoet eñ beschermet
enen mensche alsoe sekerlic oft drpakel
waer Item loeck heeft virtuut te ope
nen te schepdē eñ in te sniden die groue
humoren ende die te verteren. eñ daer
om ist ghoet den luden die mitten stee
becommert zijn eñ het is ghoet teghē
die coude pisse. eñ doet mēstrua comen
ende zuuert die moeder ende doet dpe
pperen inden buucke ist datmen daer
een sause of maket mit peper ende mit
ten sape vā menten eñ eetse Item loec
sakt die zerichept vanden nperen ende
oeck vanden lepnden ist dattet mit olie
ghecoect wordet ende ontween gewre
uen ende gheplaestert op die lepnden
ende het is ghoet op een zeer datmen
morphea hept ist dz die stede ghehicht
wordt ende daer nae mittē loke gewre
uen ende daer op gheleit eñ gewreuē
mit olpe vā bapen ist ghoet op beten vā
serpenten als dpascorides sept. Item
het is ghoet den ghenen die twater la
den want het verteert die vuchtichept
die tusschen velle ende vlepsch lept eñ
doet die drintinghe ghaen sitten ende
het zuuert grote verouulde wōden eñ
sluutse ist datmen loeck tot asschen brā-
det ende wrpter die asschen in of legt
se daer op. Item loeck ghecoket mit
kontepnen water beneemt alle hefkin-
ghe ende zerichept enigher stede ende
mensal wachten datmens altoes npet
stedelijck in spiseu en neme wāt het sou
de die oghen hinderlick wesen. Unde
versus Allia vpna venus puluis vent?
faba fumus Ista nocent oculis sed vigi
lare magis Ende beduut ald? veel dz
loec wijn brudē puluer wint bonē ende
roeck Alle dese scaden den ogē mer ve
le te waken scaden den oghen meest.
Item aristotiles sept int boeck vandē
planten dattet loeck ghelikenis heeft
mitter splien indē hoekdē eñ inden kelē
eñ inden rockens die daer omme gaen
ende een kerle in die aerde gheplāt ma
ket enē steel eñ saet bouē eñ heeft veel
rockes eñ bladerē die scarp op ghaen
eñ die steel is bpnnen hollachtich ende
open tloke als die lelie maect zijn zaet
des steels eerst in enē tederē ballschkē
ende het wordt verkeert in toerngens
mer tloke en schiet zijn telgheren npet
nae der manieren vander lelien. Ende
ghelikerwijs dattet leeck zijn bladerē
vernuwet alsoe vernuwet zijn wortelen
ende eens lepntet zijn saet wt als indē
anderen iaer nae dpen dattet ghesapet
wordt. Item tloeck heuet veel rocken
ende oeck mede veel telgheren op dat
si spijse sullen zijn des rockx ende oeck
mede een voetsel sullen wesen den an-
deren wortelen ende den anderē blade
ren ende sinen steel. waer bi soe wāneer
die ander blader wallen eñ die steel soe
verualen zijn rockē inder aerden ende
aldus worttet gheuonden indē epuun

eñ in dpen scheelt dat looc vandē epwn
wāt een pghelic vlepsch deel vāden lo
ke ist dattet gheplāt wordt so waster eē
plāt wt als die lelien als van harē rock
een kele ghepoet is soe coemter oec eē
plant wt. ende dat gheschiet want i ha
ren rocken is een virtuut des saets alst
is inden vlepschighen dele vanden lo
ke ende aldus en ist npet inden epuun
wāt wt elckē deel vā hem gheplāt en
wast gheen plant wāt die zadelike vir-
tuut en is in elcken deel vāden epuun
niet mer ti is int hele hoeft. eñ in desen
scheelt oec tloec vāder lelien. wāt zȳn
vlepschighe delen als die gheplandt
werden so schieten ti grasen eñ haer bla
deren wt midzen doer tvlepsch mer de
rocken vander lelien senden haer bla-
deren ter siden wt ende midzen niet. hi
er toe heuet aristotiles ghesept in dat
boeck vanden plantē ende nae ō nuwer
ouersettinghe ꝛc.

Dat xȳ. ca. vāder alzen

Absinthium dat is alzen eñ is een
zeer bitter cruut eñ is heet ende
droeghe stiptic eñ bitter als dpascrō.
sept. eñ hier af zȳn twee ghestachtē dat
een is damper ende bitter eñ dat anō
is wittachtich ende mȳn bitter ende is
van mȳnder crakten: dat eerste wort int
epnde vander lepntē ghegadert of ge
sneden ende inden scheem ghedroecht
eñ men macht een iaer houden in goe-
der crakten ende men sept dattet cōtra
rie virtuten ouer hem heeft als plate.
sept. als laxerende eñ stoppende. ende
die stoppinghe heuet in vā zȳnre grof
heȳt eñ dampichept zȳnre substancien.
ende die laxeringhe heuet in vā zȳnre
hetten eñ van zȳnre bitterheȳt wāt wā
neer dattet in ghenomen wert ist dat sa
ke dats die materi dic ghepact vindet
inden lhue om die grofheȳt zȳnder sub
stancien maket die materi noch dichter
ende alsoe ist een sake des stoppēs mer
is die materi abel ende wel verduwet
soe scepdet die materi eñ ontbitse ouer
mits zȳnre hettē ende om zȳnder bit-
terheȳt wille ende drȳftse wt. Item eē
slȳroep vā alssen ghemaect is der leue-
ren ghoet ende starct die maghe ende
wandelt den appetȳt ende wederstaet
den dröckenscip eñ gheneest die gheel
sucht eñ ōwandelt die verlozen verwe.
Item zȳn sap ghemenghet mit puluer
van costus ontopent die milte eñ schep
det die winden der maghen ende dper
darmen Item zȳn sap in die ozen ghe-
dropē die zeer vuul ende vuchtich zȳn
droecht dpe vuchtichept. ende tsap mit
ter gallen van enen sper ghewreuē dz
starct dat hozen ende beneemt die tutin
ghe vanden ozen ende zuertse eñ zȳn
sap gheneest den hoeftzweer die van-
den wazem der maghen coemt. ende
mit comȳn ende mit honich ghestoten
eñ ghelept op een stede die ghestagen
of gheuallen gheweest heeft beneemt
hem die zwartichheit ist datmen daer of
een plaester maeckt ende legtse daer
op. ende zȳn sap doot dpe pperen int
oer ende zȳn sap ghedronckē claert die
oghen ende indeu oghen ghedroepen
dicwȳl gheneest die roethept ende den
drope. Item tcruut van alssen ghelept
onder ghoede clederen eñ onder boec-
ken houtse onghelcent vandē wormen
ende vanden mulen als macer sept Itē
alssen gheseden in bper okte in wȳn
ende ghedroncken beneemt dpe opbla

singhe eñ den wint des buucx eñ sond
dese v̄tuten heuet sōmige proprieteytē
die myn louelick zÿn wāt ouermits si-
nen bitteren smake maket enē quaden
smake. ende ouermits sinen quaden ro
ke soe quetsz dat ruuckē eñ maect melc
eñ suete wÿn eñ alle dinck daert mede
ghemengt wert wordt bitter. eñ daer
om die byen die dicwÿl op die alsen val
len maken bitter honich als ysido. seyt
Item vāder alssen seyt plynius li. xvij.
datmē die alssen niet gheuen en sal den
ghenē die coertsen hebbē ende die alssē
dwingt scipludē vander zee. eñ een sal
ue ghemaect vādē zape van alssen mit
rosen olye maect der menschen haer al
zwart. ꝛc:

Dat xiij. ca. vā merck

Apium dat is merck of eppe eñ is
een ghemeyn cruut dat allē ludē
kūdich is Ysidorus seyt dat die heren
die wÿlen eer victori hadden dē plach-
men dit cruut op thoeft te setten voer
een cierheyt. Item hercules sette dit
cruut eerst op zÿn hoeft wes wortelen
vechten machtelike teghen die strickē
des venÿns als ysidorus seyt Vanden
welcken veel specien zÿn als die selue
seyt als apium petrosum eñ is daer om
alsoe gheheten wantet der eppen ghe
lÿc is inden bladeren eñ wast in stenigē
gheberchten eñ die duutsche heytent
peterceli van alexandryen ende die la-
tÿnsche petrocilinum petrapiū als ysi-
dorus seyt. Het zÿn noch ander manie
ren van mercken of van eppen als dy-
ascorides seyt. als apium ranarum api
um risus ende apium emoroydarū eñ
apyum ranarum dat is die indē water
wast daer die vorschen zÿn. twelck ghe
coect mz wÿne eñ mit oliē eñ optē buuc
ke eñ op die nieren warm gheplaestert
gheneest hem die weetē eñ die zeriche
dē Mer apium risus gheneest die me-
lācolie. wt wes oueruloedicheit tē laet
sten droefheyt coemt wāt mē seyt vā de
sen apium diemē apium risus heyt dat
is in duutsce merc of eppe des lachēs.
waert datmen dese veel ate of nuttede
een mēsche soude hem doot lachen. eñ
si is ghoet teghē dē steen eñ teghen die
coude pisse eñ om mēstrua te doē comē
ist dat si in water of in wÿn gecoect wer
de eñ die nederste daer ouer ghestoeft
eñ ghebaet werdē. Item apiū emoroy
darū te puluer ghemaect eñ tot asschē
eñ op die aenbeyen ghestroyt beneemt
hem dat bloedē eñ droechtse. eñ ghe-
meyn merck opēt die bestoptheit der le
uerē eñ der mylten eñ breect den steen
eñ ontbynt die gheelsucht eñ is ghoet
dē ghenē die twater laden eñ die in fre
nesie legghen ist datmē thoeft des siec
kē, dicwÿl smeert mittē zape eñ mit olie
vā rosen ende mit edic te samē ghemē-
ghet Sÿn wortel eñ saet is ghoet tegē
tveuÿn eñ tegē venÿnde betē als dyas.
seyt. Mer die mercke is quaet den ghe
nen die vallen vanden grotē euel. wāt
het ontbyndt ende roert die materi tot
ten oppersten ende het scaet den kinde
ren. ende daer om sullen hem die vrou-
wen die kynder draghen of soghē hue-
den voer die merck te eten als dyasc. eñ
plate. segghen. ꝛc.

Dat xiiij. ca. vāden hoelwortel

Cristologia is een cruut dat zeer
medicinael is al is dat sake dat-
tet bitter is. vanden welcken twee spe
cien zÿn. als dye langhe ende die rōde

ende beyde is si heet ende droeghe eñ
die wortel dyent meer ter medicinen
dan dat cruut of die bladeren ende mē
salt inden herfst gaderē eñ men macht
twee iaer houden ende heeft macht te
ontbindē ende wt te drÿuen dat venÿn
ende te verteren ende maect ghoeden
adem eñ vermorwet die harde mylt eñ
opēt die bestoptheyt vāder miltē ende
beneemt die zericheit des buuxs eñ d̄
sidē. eñ zÿn puluer gheleyt mitten sape
vā menten op die voetē die ghezwollē
zÿn is ghoet voer dat voet euel eñ zÿn
puluer verteert saftelickē doot vleysch
in fistelen ende in wonden ende drÿft
dode dracht vten vrouwen ist datmen
die wortel siedt in wÿne eñ die vrouwe
dyen wÿn drinct dyas. Item plynius
seyt vanden hoelwortel eñ ysidor⁹ oec
li. xvij. dat astrologia dat is hoelwortel
den wÿuē ghoet is die vā kynd̄ ghene
sen zÿn wāt ist datmense drinct mit pe-
per ende mit wÿn soe suuertse die vuul
nisse die daer ghebleuē is ende oec die
moeder reynichtse eñ doet mēstrua co-
men ende suuert mede ꝛc:

Dat xv. ca. vā agnus castus

AGnus castus is eenrehāde cruut
dat heet eñ droghe is wes v̄tuut
is als plyn. seyt te behoudē kuuscheyt
inden menschē wāt die romeynsche wÿ
uen plagen die stammē ende die telge
gheren mit hem te draghē als si ter wt
uaert ghinghē tot harē vrienden als si
ghestoruē waren Die bloem van desen
crude heyt agn⁹ castus ende dat is dat
edelste want die bloem houdt die ludē
reyn eñ zuuer slecht mit sien eñ mit ru-
kē als lāmekēs als dyasco. eñ plat. seg
ghē wāt die bloem opēt die sweetgatē
ende laet die gheestē wtwazemē eñ v̄-
teert die vuchticheyt des saets eñ ma
ket reynicheyt. Item die selue auctor
seyt dat zÿn cokinghe is ghoet teghen
die coude watersucht diemē lencotleu
mācia heyt ist dattet ghecoect wordt in
wÿne mit vēnecoel saet eñ mit eē luttel
ezula Itē agn⁹ cast⁹ gesodē eñ daer oū
ghestoeft eñ ghebaet droecht die ouer
uloedighe vuchticheyt vāder moed̄ eñ
maect die wÿflicheyt enge eñ doet mē
strua voert comē ende gheneest lytar-
gye ist dat si ghecoect wort mit mercke
eñ mit selue in ghesouten water datmē
mit dyen water thoeft after hardelikē
wassche. wāt lytargya is een siecte die
after int hoeft leyt daer die memori is

Dat xxvj. ca. vā arthemesia

ARthemesya is moeder der crudē
eñ ysidor⁹ seyt li. xvij. dattet heet
ende droeghe is wyens wortelen ende
bladerē dyenen ter medicinen. ende si
zÿn ghoet teghens onvruchbaerheyt
dye van vuchten saken coemt ende in
heten ende in droeghen sakē en doecht
niet als dyascorides seyt ende het doet
menstrua voert comen ende suuert dye
moeder eñ conforteertse eñ safticht dē
hoeftzweer als si ghecoect is mit wine
of mit water ende dat hoeft ouer ghe-
stoeft. ende dit cruut verdrÿft dye secū
dinen ende die doode drachten wt den
lyue ende breect die stenen der nyeren
ende der blasen. Item plynius seyt dz
dit cruut duuellye verdrÿft ende ghe-
muetet quader medicinē ende ghewre-
uen mit smeer ende omme den voeten
gheplaestert safticht die zerichedē van
den voeten die hem van wandelen en-
de van ghaen ghecomen is wes speciē

veel zijnder welcker craften ende vtu-
ten dyana eerst vandt ende ghafse den
menschen als plynius ende dyascori-
des segghen. eñ die ander virtuten vã
desen vertelt auicenna ꝛce. ende arthe
mesia dat is biuoet.

Dat xvij. ca. vã hauer

Hena is een cruut ende heyt ha-
uer in duutsche. wyẽs saet dẽ mẽ
schen eñ den peerden toe behoert als
ysidorus seyt. ende after dyen tidẽ dat
tet ghesayt is soe ist haest ghewassen.
Plathearius seyt dattet goet is op hef
finghe der ledẽ eñ suuert die õreyniche
den vanden aensichte ende die beesten
eten dat stroe ende tsaet ende men ma
ket vãden sade gort ende oeck broet in
sommighen landen ꝛc. als plate. seyt:

Dat xviij. ca. vã balsem

Balsamum als ysidorꝰ seyt li. xvij.
is een boem of een stamme ende
en wast nymmermeer hogher dã twee
cubitus hoech ende is den ruten blade
ren ghelijc mer si zijn witter die altoes
drupẽ wes boem balsem heit eñ thout
xilobalsamũ ende die vrucht of dz saet
carpobalsamũ ende tsap heyt opobalsa
mũ daer om dz die bast des houts mit
yseren naghelen gheslaghen wordt eñ
daer wt vloyet die edele opobalsamũ.
Dese droppen valschen die luden ende
doen daer olie vã cypers toe of oec ho
nich. Mar die mit honich gheualschet
is die wort aldus bekent. ist datmẽ een
drop in melck laet drupen ende datter
druupt ghecoaguleert wordt ende dat
mit olie ghemẽgt is eñ daer een drope
in water of gedropẽ so sceydet hẽ licht
lic wãt die olie loept bouen opt water.
eñ ist dz hi niet gheualst en is eñ hij in
vorsch water geleyt wort soe soude hij
ter stõt dẽ grõt begherẽ. eñ enen reynẽ
doec die hi raect en besmit hii nz noch
hi en maectẽ niet vuul. Eñ die balsemẽ
die puer op hẽ seluẽ zijn hebben alsoe
groten craft waert dat die zonne heet
waer soe en soudemẽs in die hant nyet
moghẽ lidẽ. Hier toe heeft ysidor. ghe
seyt ende plynius die seyt aldus li. xij.
C. xviij. dat balsem ghaet bouẽ allẽ rue
ken. Men plachs niet te vinden dan in
tween landẽ eñ die meeste placke daer
hij wast die was vã xx. merghẽ landes
Mer nae doe die romeynen bestonden
te regneren doe bestõt hi in veel steden
te wassen. Item men moet wachtẽ dat
mens niet dyeper en slae mittẽ yser dã
die bast dicke en is. want als dat houdt
bynnen gheraect is so veruaert die boẽ
mit allen. ende alle die boem is medici
nael ende dat sap is dat best daer naest
dat saet ende daer naest die bast. eñ dye
mynste duecht is int hout. Vã desen is
dat alrebeste datter wel ruuct vtẽ sade
dat meeste ende dat zwaerste ende dz
den smake bijt ende heet indẽ mõde is
ende inder verwẽ roet. Hier toe heuet
plynius gheseyt li. xij. c. xviij. ende dyas
corides seyt datter eenrehande specie
van balsem is die bij babylonien wasset
daer vij. konteynen zijn eñ ist datmense
anderswaert voert ende plantse soe en
bloyt hij noch en maect vrucht des zo
mers ende zijn telgheren werden safte
liken in ghesneden mit enẽ benẽ messe
of mit enen anderen dat ymmers nyet
te scarp en is op dattet hout immer bin
nen niet ghequetst en wert want so sou
de hij te nyet ghaen ende ond dẽ bast
daermẽ in snijt daer houdtmen glasen

ampullen daermen den balsem in ver
gadert eñ waert sake datmẽ een drop-
pel liet drupẽ vptẽ rake des mõts aen
dat ghehemelt soe soude dien mensche
dücken dat hem zÿn herssen õtstekẽ wa
re. eñ hi heeft craft te õtbindẽ eñ te ver
terẽ eñ die dode lichaem te bewarẽ van
stanck eñ geheel te houdẽ. eñ also veel
als hi õtbindt eñ scheypt soe veel õteert
hi als ghesept wort in platear. eñ doet
menstrua voert comen ende doet dode
dracht wt comẽ eñ õdrÿft den steen wt
dẽ nperẽ eñ breecten inder blasen ende
õtbint dat lanceuel eñ gheneest alle ou
de siecten ist dat die balsem te punte ge
nomẽ werdt. eñ hi is ghoet den coertsẽ
diemẽ cotidiaen heet eñ quartaen. ende
is ghoet teghen venÿnde beten. Dese
eñ menighe edele õtutẽ heeft die bal-
zem eñ veel ander twelck te lanck te ú
tellen waer. ꝛce.

Dat rix. ca. vã bdellium.

Bdellium is een ghõme ende pli-
nius sept li. xÿ. C. x. dat bdellium
een õnoemt boem is eñ zwart eñ hÿ is
ghelÿc den oliuẽ indẽ bladerẽ eñ inder
starctẽ. wes ghomme men sonderlinge
beticht inder medicinẽ. wãt zÿn ghom
me is doerschÿnlic eñ bitter indẽ sma-
ke eñ is rukẽde. Mer hi is wel rukẽde
als hi in wine ghedaẽ wordt Item die
glose roert ouer geneñ ÿ. daer ghesept
wordt bdellium wordt gheuõdẽ eñ oni
chinus die steen eñ wast als plinÿ sept
int oeste in arabien in ÿndien eñ in cal-
deen. Item pñdor sept li. xvÿ. dat bdel
lium is een boem vã ÿndien eñ vã ara-
biẽ Eñ die in arabien wasset dat is dbe
beste eñ is claer eñ wel rukende ende
wittachtich ende sakt ende vet eñ wal-
sachtich eñ hi wordt haestelic ghemor
wet eñ is beter eñ vã ghoedẽ roeke eñ
hi en is den houte noch der aerdẽ npet
ghemenget. eñ die vã ÿndiẽ is onrepn
eñ zwart ende wordt gheuelt mit ghõ
me die den smaect alsoe bitter maect eñ
vã wat lande dat hi comet hi heuet eẽ
zeer lÿmighe substancie ende dwinghẽ
de eñ aëtreckẽde eñ daer om als dpal-
co. ende platea. segghen het wedsecht
enẽ buuceuel datmen dissentÿria hept.
die van scarper materien ghecomen is
eñ is ghoet teghẽ lopinghe eñ is zeer
laxerẽde. ende is ghoet tegẽ apostemẽ
bÿnnẽ eñ buÿten. eñ hi breect den steen
ende dwinghet den hoest. eñ hi is oeck
ghoet op betẽ vã wildẽ dperẽ die cru-
pẽ. ende saticht die zerichept vãdẽ dar
mẽ als platea. sept eñ het is bouẽ matẽ
goet in plasterẽ die mẽ besicht op die
ghescoert zÿn benedẽ bÿ dẽ ghemacht
eñ hier bÿ ouerdraecht een gomme die
men vernÿs heet eñ is een gomme vã
enẽ boem eñ bÿndt oeck zeer op ghe-
scoerde eñ het maect een dinck claer eñ
behoudet langhe eñ daer om oerbarẽt
die malers Mer het is vã eenõ andere
nature dã bdellium wãt het is cout eñ
droege inden dorden grade. mer bdel
lium is heet ende vucht als plateari-
us sept ꝛcẽ.

Dat rx. ca. vanden busboem.

Brus is een grier naem als pñõ.
sept li. xvÿ. mer die latÿnsche heb
bent wat te brokẽ wãt die griekẽ
heptẽt piros eñ is een boem die altoes
groen is eñ hÿ heet in duutsche busboẽ
eñ is zeer ghoet effen te maken eñ wit
datmẽ daer in scriuẽ mach watmẽ wil.
als caracteren letteren ende ander si-

gurē. ende men machse lichtelijckē we der af wisschen. ende het is een boem die zeer dichte ende vast bynnē vā hou te is. wes vuedelicke vuchtichept zeer slimich is ende tay als aluinedus sept. int boeck vāder gropelichept. eñ daer of is hi grof ende zwaer. alsmen hem i twater worpt soe sinct hi dat is om zyn der dichticheit willen wāt hy en heuet gheē open ghatē daer die lucht in gaē mach eñ hy heeft die bladeren langhe groen als winter ende zomer ende als een blat valt soe wast daer vlusch eē an der ende die zyn clepn ende dicke ende hi heeft luttel vuchten of gheen. Itē die scauelinghe vanden busboem wāt hi coude eñ droghe is in putwater stop pet die lopinghe als dyalco. sept. ende ist datmē thaer dicwijl wast in dz water daer busboem in gheloden is verwet scoen ende zyn smake is bitter als plynius sept. li. xvij. eñ zyn roke is zwaer eñ smaect qualiken die groenichept is den ogen ghoet ende het is altijt groē eñ sonderlinghe inden zomer mer des winters bleкē si een luttel mer si en val len niet ghaerne omme haerder tayhe den wille als aluordius sept. wes sake is wāt het heeft een slimighe taye hu moer in hem eñ het wast in hetē ende in stenighen steden ende daer omme ist vast men machter of maken tafelkens scaechpil eñ alderhāde figuren die lan ghe duerē moghen. eñ is oeck ghoet doesen of te maken daermē species in houden mach. ende hier mede ist ghe noech ghesept ꝛc:

Dat xxi. ca. vā balansia.

Balansia is een vallende bloem vanden appel vā garnaten want als die boem wuchten voert brenghen sal soe werdē die blomē in eenderhāde hueuelinghe gheuesticht ende vallen onderwylen vanden boem die welcke die medici houden ter medicinen ende machse enē winter houden in groeter duechden als dyalco. sept. die balans ci is cout eñ droghe ende heeft macht te bynden eñ te droghen die vnchtich hept ende daer om ist ghoet teghens die lopinghe vanden menstruo ende te ghens dat roede buuceuel. ende heuet macht te dwynghen die tornighe dye van colera coemt ist dat si in edick ghe coect wert eñ daer een spōgi in ghesle ken eñ ghelept opten crop vander ma ghen Item die puluer vanden balans cie sluut wōden ende gheneest verrot tantulepsch dat verruult is ende verbe tertet ende doet die wortelen vāden tā den vaste staen ende gheneest wonden vanden lippen. Alle dese punten doet oeck pfidia dat is die bast van desen sel nen boem ende men salse nemē als die wuchten ryp zyn ꝛc.

Dat xxij. ca. vander bete

Bieta dats bete ende is een ghe meyn hofcruut als dyalcori. sept eñ zyn species is tweerhande als dye witte eñ die zwarte. eñ tzap van beydē in die nazen ghedropē zuuert dz hoeft eñ zaktcht die zeerichept vanden ozen eñ verdrijft luzen ende neten vanden hoefde eñ doet die placken vandē aen slichte ende doettet thaer weder comen ende houtet vast staende. ende die bla deren lesschen dat wilde vyer. Eñ dye bete voet oeck quade humozen ist dat mense te veel besicht als dyalcori. sept. aristotiles sept datmen op die wortel

vãder beten eynten mach alsmen doet op koele of op ander struuckẽ. welcke wortel mitter eyntẽ ghestarct wordt eñ soe wort si vkeert in enẽ boem alst bouẽ opẽbaert vãder naturen der planten.

Dat xxiij. ca. vãdẽ ceder boem

CEdrus is een boem dẽ welcken die griekẽ cedros heptẽ. Plidorꝰ seit li. xvij. dz cedrꝰ een hout is dat zeer rõt is wel ruikende eñ dat langhe duerẽ mach eñ en wert nymmermeer vãden wormẽ ghegheten. Dit hout pleghen die conynghen te oerberẽ in haren pallaysen eñ oeck pleechmẽt in die tempelen te bezighen wãttet langhe duert. eñ die ghomme van desen boem hyetmen cedria dat zeer ghoet is om ghoede boecken langhe te beschermẽ vã corrupcien als si mit deser ghommen besmeert zyn. Eñ hi wast in affrica eñ syria eñ sonderlinghe iuden berch van lybaen. Ende cedrus is een boem die al te hoghe wasset eñ is mouwe eñ coninghinne alre bomẽ als rabanꝰ sept ouer den souter. eñ hi is schoen indẽ aensicht te eñ altoes groen eñ ruect wel. wyes roke die serpẽten vlaecht eñ alle venyn theden als die selue sept. eñ zyn vrucht is altemael soet eñ zyn appelẽ zyn gheheel eñ langwerpelt eñ vã ghoeden roke eñ wel smakende eñ hi heeft dryer hãde smake. wãt int middel bidẽ corlen zyn die appel gheel eñ int ouerste edicachtich eñ bi dẽ bast zyn si zuet eñ indẽ vleysch ten morghe waert bynnen zyn si tusschẽ zuet eñ zuer eñ is vã meniger hande virtuten eñ is zeer medicinael. want zyn traen of ghomme die ghommosich is heeft een craft die is tusschẽ scharp eñ hete. waer bi dat si brãt ende droecht als dyascorides sept eñ wischt af die dõckerheit der oghẽ eñ doot die wormẽ vãdẽ oren eñ is ghoet teghens den tantzweer eñ mittẽ zape vã slope ist ghoet teghen die betẽ van serpentẽ eñ beneemt tutinghe vãden oren. ende gheneest wõdẽ vãder lõghen ende beschermt morwe vleysch van vrottinghe eñ so doet oeck doode lichamen die in cedarhout ghelept werden eñ die mitten ghomme vanden cedar besmeerdt werdẽ. eñ claet is ghoet teghẽ dẽ hoest eñ doet menstrua comẽ eñ sluut die secũdinen butẽ eñ zuuert die moeder eñ morwet die vbrampte eñ vbrompen zenen. eñ beroert dẽ watergãc eñ zuuert die steenkẽs inder blasen eñ inder nyeren. Dese eñ menighe ander proprietey ten sept dyascorides vanden cedarboẽ vã zynre vruchten eñ van sinen sade.

Item plynius sept vã eenre speciẽ des cedarboems aldus. het is een boẽ dye meyster in medicinen hept die int eerst vanden landen van mede ghebrocht is die welck vanden griekẽ cedrunella ghehyptẽ is of agredya. daer om dat zyn appel oeck den roeke vãden cederboẽ heeft ende die smake als plidorus sept li. xvij. Die appel des selven boems is den venynen cõtrari als plynius. sept. eñ die selue sept dat hi al vol appelen staet. ende in sommighen deelen zyn si rũp ende in sommighen suet. ende sommige staen inder bloessem twelck indẽ anderen bomen selden gheualt. Ende vele luden hepten desen boem assyriã als hi selue sept:

Dat xxiiij. ca. vãdẽ cypressen boem

CYpressus wordt in grier cyparissus ghehepten als plidorꝰ sept

li.xvij.eñ wast scarp opwaert. Dit hout heeft bynae die v̄tuut vāden cederboē eñ is abel karck thoernē af te maken. wāt het is onuerrottelic eñ is vast van roke eñ daer om pleghen die oude wel groet vier te maken vā haren telgherē als daer ergent stancke of vulnissen i den landen waren. hier toe heuet ysid. gheseyt. Item cypressus is een boem die heet is inden eersten grade eñ droe ghe inden anderen Wiens appelē hou te ende bladeren ter medicinen ghoet zijn als platear. seyt. eñ si zijn ghoet te- ghen den loep des buucs dat vā cranc heden des outheyts comet ist datmen vā sinen puluer in drancke neemt. ende is ghoet teghen dat lanceuel eñ teghē zericheyt der lenden ist dattet int put- water ghecoect werdt eñ daer nae zijn wynen mit water ghemengt werdt.

Item die verssche bladeren vā cypres- sen ghenesen versche wōden eñ zuuerē se eñ benemē hem dat stincken eñ stem pen die lopinghe vanden bloedē. Itē dat saet ghestotē ende ghemengt mit droghen vighen ōtbyndt die hardich- heyt vāden reume eñ is ghoet op ve- nijnde apostemē eñ teghen venijnden beten. Dese proprietheytē vertelt dyas corides. Cōstantinus seyt li.xvij.c.xxiiij cypressus is een boem mit veel telghe ren ydel vā vruchten hebbende bacas voer die vruchten. ende hij heeft bitter bladeren mit gheweldighen roeke eñ hij is ghenuechlic onder sinen schyem Wes specie tweerhāde is. als man eñ wijf. Eñ dese is ōvruchtbaer mer hij is schoen int aensichte des telgheren zijn deen in dander ghedwarlt eñ geuluch ten. mer des mās telgheren zijn meer ghesprayt ende als die ghesnedē wer- dē soe wassen si wed zc:

Dat xxiiij.ca. vāden cypressen boem.

Cypressus daermē of seyt cātico. iij. Cypri cum nardo thus zc. als plynius seyt li.xij.c.xxvi. het is een boē in egipten ende hij is ghelijc den oliue boem inden bladeren mer si zijn groen eñ dicker mit eenre zwarter blomē eñ mit witten zade eñ werdt hij mit olyen ghecoect soe werter een salue wt ghe- druct die zeer goet is eñ lecker eñ wel rueckende ende hyet cyprus Item die selue seyt li.xvij. eñ die glose als plini us seyt dat die beste boem vā desen ge slacht wast in egipten op nylus den ry- uier int lant van canopeya eñ die and i aschalone eñ die derde in cipers die al te wel rukende is. Eñ het is een boem die desen boem ghelijct diemē aspala- tos heyt ende die een bloem is ghelijc mitten anderē bloem wt welcker worte len ende blomē wert edel salue Itē die selue seyt dat in allē stammen recht wt ouer al blinct een hemelsche boghe eñ daer is een sueticheyt des rokes alsoe langhe als die hemelsche boghe daer schijnt. ende ist dat hij schijnt opten sel- uen boem soe werdt zijn roke wōderlic ke eñ ontallike meerre eñ scoenre eñ is ghelijck den witten doorn ende heuet een roede vuerighe verwe eñ in sommi ghen deelen ruuct hij wel als castorist eñ werdt van veel luden sceptrum ely- sey ghehieten als die selue seyt. Noch seyt dyascorides dat cyprus een medi- cinael boem is ende is zeer houdende wes blat alst ghekant wordt dwinghet die heffinghe vanden monde eñ ghe- soden in water verdrijft hi die wormen

vandē hoefde ende maect dat haer le
lic als daer dat hoeft mede ghedwo-
ghen wordt Item zÿn bloem mit edick
ghecoect ōtbyndt den hooftzweer als
die selue sept:

Dat xxvi.ca.vāden caneel

Cynamomū dats kaneel eñ wast in
yndiē eñ in ethyopiē twee cubit?
hoech eñ hoe dz hi dūre eñ subtÿlre is
hoe hi lieuer is eñ hoe dz hi grouer is
hoe hÿ onwaerō is eñ nae ō waerhyet
te sprekē soe wast hi bÿ den trogoditen
in ethyopien eñ hÿ wast mit eenre wor-
telen thyen of xÿ.vingheren breet onō
haghedoernē die alte sonōlinghe dick
staen eñ men moets voer die zonne of
nae der zōnen niet gaderē.ende als hÿ
ghegadert is soe deylt die paep vādē
lande die deelen eñ gheeft gode dat al
dereerste deel eñ dat ander coept dye
coepmā eñ is heet indē dorden grade
als dyascorides eñ platea.segghē.van
den welckē zÿn twee ghestachtē als dz
groue eñ tsubtÿl.ende dat groue is dat
quaetste.eñ dat subtÿlste is dat beste eñ
men sal kÿesen dat subtÿl is eñ dat enē
scarpen smake heeft mitter suetichept
ghemengt mit ghoeder luchten ende
dat roedelachtich inder verwē is.ende
dat wittachtich is dat is quader eñ he
uet ōtuut te consoliderē: Caneel heuet
menigerhande virtuut als dyascorīdē.
sept tDāt hi beneemt den hoest als hÿ
vā grouer vuchtichept coemt ende mit
edic gemenghet geneest hi int aensicht
eenrehāde zuuct diemen impetigo hiet
eñ in collirien ghemēgt droecht hÿ die
vuchtichept vandeu oghen eñ saktsicht
die zerichept vāder lepnden eñ ghene
set waterlucht eñ beten vā crupenden
dyeren ende cōforteert den appetÿt eñ
doet menstrua voert comen eñ opent
die bestoptheyt ende ōduwet die spise
ende schepdt die fleumē ende verteert
se.eñ mit wyne ghedrōckē drÿft die se-
cundinen wt dat zÿn die vellekēs daer
die kÿnder in gheleghen hebbē of des
ghelÿcs eñ afwischt die donckerheyt ō
oghen ende is ghoet ten hertvāc ende
teghen zwÿminghe

Dat xxvÿ.ca.vā callpa.

Callpa is een wel ruikende specie
eñ wast in arabia als plidor? sept
li.xvÿ.eñ is een roede vā enen groenen
bast eñ is den caneel ghelÿck inder vir
tuten mer is legher inder moghētheyt
wāt men moets die helfte meer in dye
ghewicht doen dan des caneels ter me
dicinen. Item die glose sept ouer exodi
xxx.dat callpa wast in waterighen stedē
eñ wast groet ende heeft ghoede roke.
Plynius sept li.xÿ.c.i.dat hi een stam-
me is eñ wast inden velde bÿ dē caneel
eñ zÿn meeste breethept is van dyē cu
bitus eñ is grouer inden tacken dā die
caneel ende is vā tweerhāde verwen.
eerst wert hÿ wit ende nae roet.ende tē
laetsten zwart ende dat deel ist beste eñ
nae den zwarten is dat roede best ende
dat wit is dat quaetste wāt dat wordet
eerst vanden wormen gheten. Callia is
edel een luttel soet eñ heeft een luttel
scharps smaecs ende is van ghoeder
luchtē eñ mē prÿst dien best die vā pur
puren verwe is ende dyemen niet lich
telÿcken breken en mach Mer die hem
laet vouden is die best eñ daer is eē an
der specie van callpa die den ballem ge
lÿc is inden roke Mer si is bitter ende
daer om is die eerste een luttel zuete eñ

van heten smake eñ van ghoedē roke
eñ die medici prÿsen dese Hier toe he-
uet plynius gheseyt mer platear. ende
dyascorides segghen dat cassya is twe
rehande als cassiafistula eñ cassia lig-
nea. eñ dese cassia lignea oerberen dye
meesters zelden. eñ is een stamme en-
de heeft een vaste substancie. eñ alsmen
se brekē wil so en voutse niet eñ is rode
lachtich ghelÿc den caneel Eñ dit is eē
specie vā cassia lignea eñ is scarp inden
smake eñ suetachtich. eñ daer is noch
een specie van cassya lignea die bitter-
achtich is hebbēde onderscеydē verwe
eñ dese pleghen die medici te oerbarē
eñ en wordt niet lichtelic te broken mer
si wordt wel gheuōden ende heeft enē
scarpen smake gemengt mitter soetich
heyt eñ mit ghoedē roecke. eñ alsmēse
breect soe heeft si wittachtighe verwe
bynnē ende ōderscеydē mit roetheden
ondermenghet ende dese wordt onder
wile gheualst mittē bast van capperis.
mer het wordt bekent vanden bitter-
achtighen smake eñ heeft v̄tuut te scey
den ouermits der subtÿlheyt zÿnre sub
stancien eñ heeft virtuut ende macht te
verteren wt sinen qualiteytē ende he-
uet macht te cōforteren ende gheneest
die reume die vā coudē saken comē eñ
helpt die valle van sinte cornelis ende
starct die herssen eñ zuuert die nyeren
ende die blase eñ rÿpt apostemen ende
gheneestse eñ ontstopt die leuer eñ dye
mylte eñ v̄drÿft den stanck des mōdes
een wÿlken. eñ doet menstrua comē eñ
starct die moeder eñ helpt teghen zwÿ
minghe eñ crācheyt des herten ist dat
men een zÿroep maect vā sinen puluer
eñ vā rosen ende van been des herten
hert. hier toe hebbent dyascori. eñ pla
tea. gheseyt. ꝛc.

Dat xxviij. ca. vā cassyafistula.

Cassiafistula is een vrucht vā enē
boem die lanck saet draecht Mer
allenckē nae dat die tÿt lancg is daer
na wert hi te langher eñ te grouer eñ
wert buytē dick ouermits aentreckīge
der zonnē. eñ tmorch is bynnen zwart
vucht eñ soet die ghemengt is mitten
witten coernē ende mit sommighen cel
lekens ist bynnē onderscotē ter manie-
ren vā honichroten. eñ men sal kyesen
die grof eñ wittich is eñ dat is een tey
ken datter veel morchs in is ende he-
uet macht te saftē eñ morwe te maken
ende te suueren eñ den stanck des bloe
des wōderlike zeer te saftighen ende
die colera eñ dat bloet te suueren ende
te ontbinden die apostemen der kelen.
eñ is den darmē ghoet ende helpt tot
ten ghebreken der borsten eñ leydt wt
die versche menstrua die vā vetten hu
morē coemt. eñ gedrōckē gheneset die
heffinghe der darmen bouē eñ benedē
Hier toe heuet dyascorides gheseyt al
ist datmen opēbaer int gemeyn cassya
set ende seyt mit eender dubbelder ss al
dus nochtās en salment alsoe niet scrÿ
uen noch segghen mer men salt aldus
scriuen casiafistula alsoe als die aucto-
res segghen

Dat xxix. ca. vā calamus

Calamus aromaticus vandē welc
ken gheseyt wordt exodi xxx. eñ
is alsoe geheitē nae d̄ gelikenis eens
riets of eens hols dincgs als pēne of
stroe als ÿnd̄. seyt li. xvij. eñ wast in yndi
en ende is mit veel knocken eñ is soet
inden roke. eñ ist dat hi te brokē werdt

soe werdt hi in veel deylen ghedeylt:
eñ is indē smake als casiafistula mit eē
rehāde zerpiger wederbitinghe als ysi
dorus seyt. eñ pappas seyt dat hi is vā
eenre heter virtuten. eñ die glose seyt
ouer exodi xxx. eñ seyt dat calamus aro
matica is een speci die wast bidē berch
vā lybaen eñ soe waer dat hi wast ply-
nius plathea. eñ dyascorides segghen
dattet een heet eñ een droghe specie is
inden anderen grade. eñ het is een wor
tel vā eender spruten die eenre pipē of
enē halm die hol is ghelÿc is eñ is van
groten roke eñ heeft een hollicheit als
een ryet daer een hout in gheuonden
werdt datmen wt trecken sal. wāt tē is
nyets waert mer het worter onderwilē
in ghelatē op dattet te meer weghē sal
Item die selue auctores segghen noch
tan dat calamus tweerhāde is als een
dat in persien wast eñ is wittachtich vā
verwen. twelck alst gebrokē wert niet
haesteliken en puluert ende heeft een
wonderlike craft te conforteren. want
hi starct die maghe eñ helpt totter v̄du
winghe. eñ sonderlinghe ist dat hi mit
alssen ghetempert wordt eñ mit rosen
water ghenomen soe is hi zeer goet te
ghen crāckicheyt des herten als plyni
us seyt. Het is een ander dat in yndyen
wast eñ ruuckt wel eñ die rodelachtich
is dat is die best eñ die vol knopē is eñ
dicke Ende dese is zeer medicinael by
nae als cassiafistula of als caneel d̄ wel
ker virtuten soecket bouē wāt het doet
menstrua comen. ꝛc

Dat xxx. ca. noch vā calamus.

Calamus vsualis als ysidor⁹ seyt
dat is ryet dat bynnē hol is of eē
stroe eñ is een stoppel die tusschen den
wortel is ende den zade. eñ men oock
mit enen anderen naem noemt eñ hiet
culmus als ysidorus seyt eñ is bynnen
hol eñ buytē slecht eñ rōt mit knocken
ghestarct eñ mit veel rocken ommege-
cleet daer die are mede gheuoet wert
eñ als die halm v̄ghaet soe v̄uaert dye
are eñ mit cleynē winden gaet hi ghēs
eñ weder eñ hi wordt lichtelic ghebro-
ken ende ghecromt ende naeuwe wed̄
op ghericht ꝛc.

Dat xxxi. ca. vā eender scrÿfpennē.

Calamus scripturalis dat is een
penne daermē mede scrÿft als eē
ryet of een veder. eñ die oude plaghen
al mit ryeden te scriuē eñ die iodē scriuē
daer noch hudē des daghes mede. ply
nius seyt li. xvi. c. xxxiiij. eñ is nut tot ve
le dinghē. Item hi seyt dattet wast in
waterighen steden eñ si zÿn noetorftich
in strÿden eñ in vredē. Wāt dat volc dz
iut noerdē woent decken haer huysen
abelicken daer mede. eñ si pleghent in
haren huysen te hāghen alst groen is
voer chyerheit eñ voer een ghenuecht
eñ tvolc van oesten pleghen mitten rie
de te strÿden eñ te vechten eñ makēder
glauien of ende hebben een leuēdighe
wortel wāt al snÿdtmen dat ryet bouen
die aerde of het wast weder. Item mē
vintse die al vol morchs zÿn die zeer be
quaem zÿn pipen af te maken ende die
vol morchs zÿn eñ knopich eñ dick die
zÿn best mede te vechten eñ dat cleyne
riet is best mede te scriuen. Eñ men sal
dese pennen niet zeer splittē eñ mē salse
in die rechter side een luttel lāgher ma
kē dā in die lufter side Item het zÿn an
der ryeden ofte calami die vol morchs
zÿn ende als die cleyne stuckē gesnedē

zijn soe werdē si ghestotē eñ op enē crāc
ken viere gecoect thendt dattet dicke
wordt eñ eerst schimet of het al schume
waer. mer alst een wijle ghestaē heuet
soe wortet dicker eñ beter eñ dat onnut
drijft bouē ende wort ouermits anderē
dinghen gheualscht mer dat wordt on
derkent wāt dat ghoede craect inden
mont eñ is zeer suet eñ also en is dz qua
de npet. mer het ghaet inden mont en
wech als platheа. sept.

Dat xxxij. ca. vā caparis.

CAparis is een sprunt in orienten
als plynius sept li. xiij. c. xxiij. eñ
ysidorus sept wes bast bloemē eñ bla
deren ghoet zijn ter medicinen eñ sond
linghe die basten die inder wortelē zijn
als ysidorus sept li. xvij Caparis heeft
den naem vāden griekē ghenomen.
Item dyascorides sept dat caparus is
eē dicke sprute opter aerdē ghesprapt
die vol smerichedē is. wes virtuut ter
hardichept vāder milten ghoet is bo
uē allen medicinē. eñ wast in dornē ende
in droghen lande eñ in harden. eñ son
derlinghe in ouden muerē. eñ alsment
eet soe morwet den buuc eñ doet wine
comen ende menstrua eñ safticht dē tāt
zweer. eñ zijn sap in die oren ghedropē
doot die wormen eñ heeft veel groete
wortelen der welker basten nut zijn tot
ten voerghesepdē sakē als platea. sept
Caparis als zommighe luden segghē
is een cruut datmē ghaderen sal int be
ghinsel vander lepnten ende men salt
droghē eñ dan machmēt ghoet houdē
seuen iaer. Ende hoe veel dattet ghe
roert wordt ten puluert npet eñ het is
wat bitterachtich indē smake eñ roede
lachtich inder verwē. zijn blomen zijn
heet alsoe langhe als si beslotē zijn wāt
als si open zijn eñ ghebreit soe en dogē
si niet eñ men sultse mit soute eñ so hout
mense. si maken enen appetijt ende si
verduwen die humoer die inden mont
der maghen is. eñ si zijn spijse eñ medi
cijn eñ si helpen teghen die doet hept.
eñ haer puluer is ghoet als hij in olye
ghecoect wort eñ die handen daer me
de besmeert die ghefistuleert zijn. en
de in die oren ghegotē helpt ō siectheit
hier toe platheа. ꝛc.

Dat xxxiij. ca. vā cardomomū.

CArdamomum als dyascorides
sept is een saet van enen boem. dz
saet wintmē des lepntens ende maket
eenre hāde knoecskens als een wijnbel
se daer tsaet in wast ende is tweerhan
de als tmeeste datmen tam heet ende
tminste datmen twilde heet. dat eerste
is tbeste wāt het ruuct beste eñ dat wat
roedelachtich eñ wat scarp vā smaken
ghemengt mitter zoetichept. eñ heeft
macht te cōforteren eñ daer om ist goet
teghen den hartuāck eñ teghens qua
de verduwinghe der maghen ende is
ghoet teghen coninghe ende start dpe
herssen als dyas. eñ platea. segghē

Dz xxxiij. ca. vā calamentum.

CAlamentum is een cruut ghelijc
der menten vāden welcken dpe
heilighen onderwile een ghewach ma
ken inder glozen eñ is tweerhāde als
dyascorides eñ platheа. segghen. als
berch calament eñ dat is slechs dz best
een ander is dat tam is ende en is npet
soe droeghe als dat eerste is eñ heuet
macht te consolideren ende te vertern
wanttet heet eñ droghe is inden dor
den grade als die selue sept eñ is goet

teghen den hoest eñ teghen siectheyt d̄
borsten dat vā couder saken coemt als
dyacalamētum dat eē electuari is welc
ghemaect is vāden blomen eñ vanden
puluerē dyes cruuts eñ vāden anderē
dinghē eñ het gheneest die zeericheyt
vandē darmen eñ is ghoet teghen den
couden reume eñ gheneest betē der cru
pender dyerē eñ trect dat venÿn vā byn
nē wtwaert Sÿn sap in die oren gedro
pen gheneest die wōden eñ oeck mede
dodet die wormen vāden oren. eñ tem-
met die ōcuuscheyt eñ v̄traecht die ma
laetscip eñ verdroecht oueruloedighe
vuchticheyt als die selue seyt eñ heuet
veel ander v̄tutē als die biuoet:

Dat xxxv. ca. van carex.

Carex als ysidorus seyt is eē scarp
cruut eñ hardt wes steel of garde
dryekant is eñ snÿt den menschē handt
dyet hardeliken handelt eñ heeft bla-
deren aen beyden siden ghehouwen eñ
scarp inder manierē van enen zwaerde
Nochtās en quetst die scarpicheyt van
carex nyemāt ten si dattet eerst ghera-
ket wordt. eñ wast in broeckighē mor-
wen lande eñ schÿnt of het harde hart
eñ scarp waer in zÿnder substanciē ende
wordt onder den gheslachte van cyrp⁹
ghenoemt als plynius seyt. Die wor-
tel vā cyrpus die dryekant is die is vā
ghoeden roke eñ van ghoeder virtutē
als calamus aromatic⁹ doet of is. mer
dat en suldi int ghemeyn niet verstaen
mer zeer int speciael als hi seyt li. xÿ. c.
zc. Vā carex coemt carectum eñ is dye
stede daer die carices wassen als vā sa-
lix dat is een willighe daer coemt af sa
lectum dats een stede daer willighen
wassen als ysid. seyt zc.

Dat xxxvi. ca. van carduus.

Carduus seyt ysidorus is eē griex
naem of nae den griexen ist eē ge
slachte vā crude of vā doernighē vruch
ten. wes natuer bitende is ende wreet
ende daer om gheneest zÿn sap tvallen
vanden haer. Item dyascorides seyt
dat zÿn wortel in water ghesoden ghe-
uet den dranckers een lust te drincken.
eñ is den moeder vander vrouwē zeer
oerbaerlick eñ daer om en ist gheen wō
der dat si vanden vrouwē begeert wort
wāt si helpen hem dat si knechtkēs dra
ghē als die selue seyt Item carduus is
een vuul cruut eñ heeft scarpe stelē eñ
int hoechste heuet doernighe eñ scar-
pe hoefdekēs daer tsaet vā carduus in
is twelck buten zwart is mer wit binnē
indē morghe. eñ is een heet scheydēde
saet eñ is ghoet teghē den steen inden
nyeren eñ inder blasen ende twast i on
gheboudē steden eñ werdt vādē ezels
gheghetē ende van beesten ghetreden
als gheseyt wordt iÿ. regum. b. si leden
die sprōghen der beesten eñ si tradē dē
carduum zc. Item vā carduus seyt ply
nius li. xx. c. xvi. datter een eenrehāde
carduus is dat sonder yet tusschen te
vallen bloyt alle den zomer eñ als dye
een bloessem valt soe coemt die and̄ we
der wes angelen als die blader wassen
soe latē si of te stekē. eñ het zÿn and̄ car
dui die doernich zÿn ende vianden den
choern als die selue seyt ende die ouer
uloyen inden sade eñ daer om machmē
se qualickē verhaten daer si eens wassē
tē waer datter een waer diese naerstelic
wtpluckede. ende die dat doen sal dye
sal dicwÿl steecten ende prekelinghe li
den ende doghen zcetera.

Dat xxxvij.ca.vā caricus

CAricus is een droeghe vighe. ꝑ dorus leyt dat dye vyghebooem dryewerue of vierwerue vrucht maect ende als die een rijp is soe beghint die ander te wassen. ende als die oude luden dese dicwijl eten benemē hem dat rimpelen vandē aensicht ende in andere leden. dyascorides leyt dat si goet i spijse zijn ende inder medicinen want si voeden veel ende vetten Mer si makē veel groefs bloeds ende starcken dye crancken ende inder medicinen suuerē si die borst ende benemē den hoest ende claren die stemme ende saftigē die herssen der kinnebacken ende si suueren die nieren die blase eñ die moeder. eñ gheeoect in wijn mit alssen gheneest die waterssucht: eñ ghewreuē mit mostertsaet ghenesen die ioecten vandē oren eñ repnighenste. eñ vighen gheuolt mit mostertsaet eñ in wijn gesodē daer esop eñ anijs eñ soet hout toe zijn ghedrōcken gheneset alle ghebreken der longhen eñ der borsten. die vighen salmen des auonts eten ende enē warmē toghe vā den wijn toe drincken eñ ghaen te bedde eñ die borst bupten teghen dat vuer smeren. Mer die te veel vighen eet op hem seluen die crijcht hesstinghe eñ opblasinghe van lichaem eñ si maken lusen als dyascorides seyt. Die ander propriepten soect beneden vander vighen als de ficu. &c.

Dat xxxviij.ca.vāden camijn.

CAminū dat is camijn eñ is eē saet dat een ghoede lucht heeft ende is bleeck inder verwen als dyascorides macer eñ parsius seggen eñ is heet eñ droeghe inden anderen grade eñ heeft virtuut te schepdē ende maect verduwi ghe ende saftight die windighept ende veriaghet die zerighept der maghē dat vā winde comet ende stempt dat buuc-euel ist dat hij ghebraden wordt ende i edick ghelept ende dan ghenutticht. Dijn puluer in die nase gheblasen doet nyesen eñ beneemt bloedinghe ter noesen eñ doet die zerighept ende die hesstinghe der kynnebacken ghaen sittē eñ gheneesse. ende mit bakelaer dwingt hij den couden reume. eñ waer dz oghe blaeuwe ende mit bloede ghemenghet van slaen van vallen of van stoetē lo salmen comijn clepn puluren eñ menghē mit wasse eñ menghense wel te samen ende makent dat plat ende dunne als een vieruoudighen plaester ende makent warm ende legghent opt zeer eñ alst cout is soe salment weder warmen ende legghent daer op ende dit salmē doen aen enen ghanghe thent dz bluet ghescepden is. dit legghen dyascoridis ende plathe. dat selue seyt plhnius vol nae libro xx.c.xvi. dat comijn die een is tamme ende dander wilt: eñ hij seyt dz hij tot veel dinghen goet is ende sonderlinghe ter maghen. wes opblasinghe hij gheneest ende oec der darmen eñ haer steectē.

Dat xxxix.ca.vā coriāder.

CAriander vanden welcken men seyt numeri xi. als plidorus seyt libro xxij. ende is een ruuckende cruut wes saet mit zuetē wijn ghegeuē maect die manne bereder ter ōcuuscheit noch tans ist te hueden datmens npet te vele en gheue want sonder twijffel het soude enen verwoedt maken. mer alst berept is ende na den eten ghegetē wij.

of acht coern maectet veel goets.

Dat xl.ca.vā carabus

Carabus mit sinē sade ist eē venÿn cruut wāt het doot die luden die des dicwÿl naem als ysidorus ende papilion segghen. Ende hÿ seyt noch dat coriander in spÿsen ghenomen is v̄het tende ende dwinghende ende doet slapen. ende nae den auctoers is die coriāder van dubbelder virtutē of craften. want macer seyt in sinen boecke aldus. Die craft van ceriander is cout ende is van felre machtē Galienus seyt Coliāder ghewreuē eñ mit edick ghedrōckē doot die wormen vandē buucke. coriander ruuct wel also lāghe als hi geheel is mer wordt hi mittē hāden ghewreuē soe stincket hÿ. dat saet des seluē is wit eñ cleyn ꝛc.

Dat xli.ca.van coloquītida

Coloquintida daermē of seyt. iiÿ. regum iiÿ. is een gheslacht vādē bitterē crude als die wilde cucurbita is want het worpt zÿn telgherē bider aerdē als die cucurbit eñ heeft rōde vruchten Dit cruut vlecht hem inden thunen als die wÿnghaert mit cleynre ronder vruchten als ysidorius seyt. li. xvÿ. Itē dyascorides seyt dat coloquītida diemē cucurbita alexandrina heyt werdt ōder wÿlē alleen gheuōden wassen eñ dā is si dodende ende venÿnt als die squilla is diemen cepa marina hiet Mer als si gheuōden wordt ouer veel hoops soe en is si so quaet niet. si heeft morch bast eñ saet dat morch is nut in medicinē eñ daer na is tseat tnutste. mar die bast en is nyet goet eñ dat morch is te prÿsen dat wit is alsmen den appel scuddet so gheuet hÿ gheluut eñ heuet macht te scheyden ende te verterē te ōtbindē eñ te doerschieten. ende purgeert fleuma ende melancolia waer of datmen seyt dat coloquintida goet is teghens die rudighe cotidiaen ende quartaē ist dat tet den siecken te punt ghegheuē wort ende is oeck mede goet tottē tantzwere ende veriaghet die langhe pyerē eñ oec die wormen inden buucke ende zÿn puluer doot die wormen vanden oren. ende opent die hardicheyt der mylten eñ oeck der leueren ist dat zÿn sap myt vennecoel ghegheuen wordt ende zÿn cokinghe opent die aderen vander aēbeyen stoeftmen daer ouer eñ doet men strua comen Dese proprieteiten eñ veel andere heeft coloquintida als dyas. eñ plathe. segghē.

Dat xlÿ.ca.vā soffraen.

Crocus is een cruut dat wÿ soffraen heyten. ende is alsoe myt zÿnder bloemen gheheyten als ysidorus seyt libro xvÿ. mer inder bloemen is die craft ende heyt crocum ende die is best die versch is ende wael ruecket lanck ende luttel wit ende gheheel eñ die niet cleyn ghebroken en is eñ goet van luchten. ende als hÿ ghebroeken wordt dat dan die handen besmet worden ende is saftelick scarp ende si pleghen daer toe te doen schuum van siluer op dat hÿ te meer weghen sal. mer alsmen dese puluert soe sietmen dā die valscheyt. Item dyascorides seyt dat hÿ tweerhande is als crocus ortensis dat is hof soffraen daer hÿ in wast. eñ daer is een ander species dyemen hiet crocus orientalis ende dat is soffraen van orienten. ende dit is die aldere delste eñ draecht eē purpur bloē eñ heeft

een hoeft als een vpole in wes middel dype of vier blomē staen: Men sal dye bloemen kpesen die roet zÿn ende dye wittachtich zÿn salmen wech worpen. ende men machse wel x. iaren houden in groter virtutē eñ crakten. Item soffraen is heet ende droghe inden eerstē grade eñ is oeck mede ghetempert in sinen qualitepten. eñ daer omme is hÿ conforterende wāt hÿ is sonderlinghe goet teghē cranckichept der maghen eñ teghens aenmachticheyt. ende hÿ neemt die roetheit vanden oghē wech dat van bloede comet oft van enigher smettē ist dat hÿ ghewreuē wordet mit rosen eñ mit enen doder van enē epe eñ dan opt oghe ghelept. Hier toe heuet dyascorides ghelept eñ platheari? lept dat soffraen heeft een proprietheyt dz hi in sinē bladerē alle die winter groe nichept hout eñ hoe groet dat die coude is hÿ en laetse niet after Mer dpes somers verliest hÿ zÿn bladerē mit allē ende si dozzen eñ nae halt herfst wassen si weder eñ dan comen zÿn blomen wt in enen cranckē steelken eñ crupē voert als aristotiles lept inden boecke ō grop lÿcken dinghen. Item die soffraen heuet grote ghelÿckenissen mit alscolonia of mit squilla inden wortelen nochtan scheelt hi van beydē want cepa of squilla dat een dinck is of die wortel vā soffraen is vā dichten vlepsch ende hÿ en maect gheē saet als die alscolonia doet. Item plynius libro vicesimo ca. xx. lept dat soffraen niet gheselueert en wordt mit hoenich noch oeck mede mit gheē rehande zueten dinghen mer hÿ wort lichtelÿckē gheselueert in wÿn ofte in water ende hÿ is temael zeer nut ider medicinen wāt hÿ verderft alle ōsteki ghe eñ zericheyt der oghen. sonderlinghe ist dat hÿ mit wÿne ghemenghet wordt. ende is der borsten der maghen ende der leueren altezeer goet: eñ dye soffraen nuchteren druct mit wÿne of mit bÿer die en mach niet drōcken druc kē noch hi en mach niet te vol etē waer bÿ dat hÿ altezeer nut is den luden die hem te vergrÿpen pleghen in spÿse of in dranche. eñ slechs cronē of soppelen ghemaect van soffraen ende opt hoeft ghelet wederstaet der drōckenscap. eñ si en laten den menschē niet drōckē werden eñ doet wel slapē eñ beroeret hoeft eñ verwecket die mÿn. eñ mit zÿnre blomen bestrekē ist goet op dat heÿlighe vuer. eñ van soffraen maectmen vngētum cytrinum eñ oxirocroceum eñ ghenecst brokē benen eñ is goet teghens steecten van scorpionen ende steectē vā spinnen.

Dat xliÿ. ca. vādē epuum.

Cepa of cepe dats epuum ende is een cruut wes craft alle lept inden hoefde dat is inder wortelen ende oeck mede lepdt si inden sade. Item aristotiles lept int boeck vander plāten die epnun eñ alscolonia makē twewer uē bladeren ende die epuun heeft enen steel daer hÿ zÿn saet in maect eñ heeft een wortel mit veel rockē ommebecleet ende onder die wortel heeft hÿ anō haren oft haer ware. vanden welcken die grote wortel gheuoedet wordt. eñ dye vuchticheyt wordet voert ghesent tot alle dē ghehelē crude. eñ int eerste iaer soe en vordert die epuun npet inō wortelen mer in dat ander iaer nae dpen dz hÿ ghelapet wordet. noch hÿ en sadet

niet voer dat ander iaer noch en maect
zÿn saet inden balghen npet ende so en
doet dat loeck ende sommighe ander-
mer int ouerste vanden stele die specien
vanden epuun zÿn tweerhande als tā-
me ende wilde diemen van aristotiles
cepa canina heet ende dese canina he-
uet witte bloemen ten hemelwaert eñ
groen ter aerden waert. ende dese is
goet teghens apostemen. ende die tam
me epuum heuet enen hollen steel ende
sonder knopen. ende ghelÿckerwÿs dz
hÿ zÿn bladeren vernuwet alsoe vernu
wet hÿ zÿn wortelen als aristotiles seit
inden voerscreuē boecke. Item dyalco
rides sept dz die tamme cepe nut is ter
medicinen ende oeck ter spÿsen ende is
slÿmich ende van couder natueren. en
de sonderlinghe die wat langworpelt
is meer dan die rōde ende meer die ro
de dan die witte ende die droege meer
dā die versche ende meer die rauwe dā
die ghecoecte ghegeten beneemt wal-
ghinghe ende vermindert den stanche
des mondes ende morwet den buucke
ende doet die spÿse wel smakē. eñ zÿn
sap mit honich ghemenget wilscht die
donckerheyt vanden oghen af. eñ zÿn
sap is goet den ghenē die in litargyen
legghen. ende tsap mit vrouwen melck
ghemenghet ende in die oren ghedro-
pē beneemt hem die zerichept. ende te
maten ghegheten soe nilnÿt hi die din
dende ende die hekkende humoren eñ
opent die monde vanden aderen ende
doet orine ende menstrua comen ende
leÿdtse wt ende lescht die beten vā enē
verwoeden honde ende ander venÿn-
de beten ende claert die huut eñ opent
die zweetghatē ende daer omme doet
hÿ zweten ende leÿdet wt. ende rauwe
ghegheten en gheeft hÿ den lichaem
gheē voetsel eñ hi is den colerich quaet
ende den fleumaticus goet eñ maket
dorst ende opblasinghe ende quetst dat
hoest ouermits zÿnre scarpicheit ende
doet den mensche vuerlÿke drome dro
men of sien. eñ sonderlinghe wordt hÿ
ghegheten van ludē die vā groter suuc
ten op ghestaen zÿn. Ende hÿ doet die
luden screpen of huplen mit sinen roke
alleen ende hÿ quetset dat ghesicht als
dyascorides sept. ꝛc.

Dat xliij. ca. vā cepe caninum.

Cepe caninum dat is squilla ende
wordt gheuōden bÿ der zee ende
plathearius noemtse cepa marina. eñ
onderwÿlen wort hi alleē gheuōdē eñ
dan is hÿ venÿn ten ſi dat hem die ve-
nÿnthept ghenomē wort. eñ zÿn quaet
hept wordt hem benomē ist dat hÿ een
wÿle lept in wÿn eñ in olie eñ dā wordt
inder medicinē ghedaen. Item mē sal
hem op sniden ende doen hem dat alre
binnēste wt eñ dat vterste salmen mede
wech doen ende dan dat middelste ne
men ende dat becoemt zeer wel in me-
dicinen Item plynius sept libro xix. ca.
xvij. Item die griecke segghen datter
veel ghesslachtē van cepa zÿn eñ alle-
gader maect ſi traninghe alsmen haer
ruucket. ende hoe dat hÿ ronder is hoe
dat hÿ beter is. ende dye roede is dye
suerste ende is meer suerder dā die wit
te ende die raeuwe meer dā die gheco
kede ende hÿ wordet ghesapt ende oec
gheplant mer als hÿ ghesapt wort soe
en maect hi gheen saet voer dat ander
iaer ende wanneer hi zaedt soe vghaet
dat hoeft want die voertbrenghinghe

des saets is verderfkenis des hoefts.
Item tsaet vanden eywn wil gheseyet werden in ghespaedder aerden ende daer alle oncruut ende ander vuul wortelen wtghewyedet zyn. ende als zyn saet bestaet zwart te worden soe pluctment eude eer dat hy al dorre wordt so pleechment int stroe te bestemmen. esi waer pemãt die daer ghenuecht in had de dat die hoefde vandẽ eywn out worden soe soudemense netten mit laeuwẽ souten water ende alsoe moghen si langhe dueren ende zyn oeck beter teten mer si zyn best inden sacken te sayen of te planten ende veel nutter het zyn vele luden die den eywn ophanghẽ indẽ roecke esi inden scoersteen by den vyer alsment tloeck doet esi dat doen si daer omme dat si niet wtspruten en sullen.
Item die wilde eywn als die selue sept li. xx. c. vij. en zyn nyet etelic mer si zyn zeer medicinael ende si zyn indẽ ruken alleen goet teghen donckerheyt ũ ogẽ mer ghesmeert ist meer prophitelic esi si gheneesen die wondẽ vandẽ monde. esi mit wyn ende mit honich ghemẽgt gheneest beten vã honden ende vã serpenten ende is goet ter doefheyt. esi mit ghansen smeer esi mit honich ghemenghet helpet totter zerichept ũ len den ende suuert esi gheneest wõdẽ. hiertoe sept plynius ꝛc.

Dat xlv. ca. vã cucumer.

Ocumer cucumerus dat is een cruut vanden welckẽ plidorꝰ sept li. xvij. dat si cucumerẽ ghenoemt zyn daer omme dat si onderwyle bitter zyn die nochtãs soet wassen ist datmẽ haer saet ouerghiet mit gehonichdẽ melcke Item dpascorides sept dat die cucumeren coudt inder naturen gheuõden worden si laxeren den buuck ende si helpen der maghen. zyn bladeren ghenesen wondeu ist datmen die bladerẽ wyuet ende stoet ende legtse op wõdẽ die honden ghebetẽ hebben Item zyn saet ontween ghewreuẽ ende mit wyn ghedrõcken helpt der crancker blasen. Itẽ plynius sept libro vicesimo c. ij. et iij. dz cucumer tweerhande is als dat in den houen wasset ende dat wilde. wes wortel meeest grof ende wit is wt wes sap een electuari werdt dat noet is in veel medicinẽ ꝛc.

Dat xlvi. ca. vã cucurbita.

Ocurbita als plidorus sept is eẽ grypers naem wyens opghanck of beghin den latynschen onseker is. ende zyn ghesiachten zyn veel als plidorus ruert libro xij. ende dat selue sept oeck plynius. Item zommighe cucurbit is tam ende zommighe is wilt. esi die tamme ouerspraept haer bladerẽ esi haer telgheren als die wyngaert ende knoept hem mit zommighen bandekens also als die wynghaert omvlechtende. ende heuet witte bloemen die hi coept op dat hi machtelick teghen der nacht sonder onderlettinghe bloeyen mach mer zyn vrucht vordert wepnich of luttel mer si ghaet al af ende si verrot. Item plathearius sept dat die cucurbita van couder ende van vuchtiger complexien is ende i qualiteyten ghetempert. Ende men vint oeck die cucurbit in heten lantschappen. wyens zade alsmense in der aerden worpet soe wast daer cruut of. wt welcken crude wytte blomen comen ende ten laetsten vruchtẽ die vol saets zyn ende morchs wes

scorsse eerst morwe is mer als si coemt
totter rijpicheyt soe wordt dye wucht
bupten hardt als een hout. Item dye
wuchten als si nyeuwe zyn soe zyn si
ghoet te ethen ende die sadē zyn goet
ter medicinen ende zyn saet is schepdē
de om die subtylheyt zynre substancien
eñ daer om zyn si ghoet teghen die ver
stoptheyt der leueren der nyeren ende
der blasen. eñ die cucurbit gheseden of
ghebraden is een medicyn den ghenē
die den scarpen corts hebbē wāt hi die
materi der zuuctē zuuert ouermits pis
sen eñ laxeert een luttel eñ verdruct die
hetten ende verwandeltse ende starctse
Item die zade worden ghewonnē nae
der rypicheyt ende si werden ghewas-
schen ende ter zonnen ghedroecht op
dat si ouermits hare wuchticheyt nyet
ghecorrumpeert en werden ende men
machse in een droeghe stede dye iaren
houden. hier toe heeft platea. ghesept
Item plynius sept dattet sap vāder cu
curbit ghoet is teghen theplighe vier
ende teghen hetkinghe der oghen eñ
sakticht die zeerichept vanden oren ist
datmen tsap daer laeuwe in druppet eñ
zyn saet ghewreuē te puluer ende ghe
stroyt in hollē wōdē vultse mit vleysch
eñ die bast tot asschen ghebarnt is goet
opt verbarnde. Item plynius sept li.
xx. c. iij Item daer is een wilde die vin
gher dick is wallende in stenighen ste-
den wes sap ghoet is totter maghē eñ
darmen. eñ zyn morch mit allē is goet
op den tantzweer wat souts daer thoe
ghedaen ende zyn sap mit edick ghe-
warmmet doet die wagghelende tan-
den vaste ende styft staen inden monde.
ende zyn vleysch sonder dat saet is zeer
ghoet ende mutte op den lyckdoernen.
Item zyn bladeren ghecoecket dye
zyn oeck mede zeer ghoet op wonden.
Item dat saet ghedroncken mit wyn
verwinnet dat venyn. Men sals nyet
eten Mer want si eerst opblasinghe ma
ket als si groen is soe salmense coken
ende etense alsoe Ende die wilde cucur
bit is als plidorus sept libro decimosep
timo alsoe veel als coloquintida. ende
is een zeer bitter cruut ende strecht zyn
telghereu byder aerden ende het heeft
grote bladeren ende is van zwaren ro
ke als die cucurbit ende maeckt ronde
wuchten als die ghemeyn cucumeren
doen. als plidorus daer sept soect bouē
vāder naturē vā coloquitida Cucurbita
dat is eē kuwoerde cucumeres die zyn
bynae als kuwoerdē.

Dat xlvij. ca. van celidonia.

Celidonia is een cruut dat soffra
nighe blomen heeft ende dye is
alsoe ghenoemt om dyes wille dattet
inden tyden als dye zwaluwen eerst
comen soe beghintse te bloyen ende ve
le luden heptent zwaluwen cruut olte
dye ghauen des hemels als plidorus
sept want celidon in grex is zwalue in
duytsche. ende waert dat dē zwaluwē
inden nest haer oghen wtghestekē wor
den soe soudense die oude weder sien-
de maken mit desen crude. dat selue v-
telt plynius oeck mede in sinen boeckē
dattet sap van desen crupde dye zwalu
wen weder omme siende maket. Ende
dit cruut heuet noch vele natuerlycker
consten ende virtuten in hem Dāt het
heuet macht te ontbynden ende oeck
mede te trecken ende te verteren als
dyascorides sept. ende het sakticht dye

zerichept der taudē eñ zuuert dz hoeft eñ doet menstrua comē ende purgeert die moeder ende gheneest die fistel en de kancker vanden monde als plyni? dyascorides eñ plathea. seggē

Dat xlviij. ca. vā centaurea.

Centaurea is al te bitterē cruut en de is droeghe inden derdē grade ende daer om ist felcerte ghehetē dat is galle der aerden als ysidorus sept. want zyn duecht is eerst gheuōdē van chyro centarus als die selue sept li. de cimo septimo eñ is tweerhande als die groete eñ die cleyne. dye meeste heeft meerre telgheren ende bloemen ende heeft die meeste macht ende meerder dan die cleyne centaurea doet als ghe sept wordt in platheario eñ constantin? sept dat die wortel vander meester is heet ende droeghe inden anderen gra de ende heeft eenderhande bitterheyt mit zuericheden ghemenghet eñ daer om sluytet vast. Item die bloemen ende die bladeren zyn nutter in medicinē dā in anderen dinghen. eñ centauria bene met die zerichept vanden buucke ende claert dat ghesichte eñ ontstoppet dye nyeren ende die mylt eñ gheneest dye popelsie die cleyne is of gycht. eñ mit hoenich ghenomen doodet die pyeren ende zyn wortel consolideert wonden als plynius eñ dyasco. segghē

Dat xlix. ca. vāden lauwerboem

Daphnus in griex is laurus in la tyn als ysidorus sept li. xvij. ende laurus wordt ghesept van desen woer de laus laudis dats lof want mitte bla deren ende mitten telgheren vanden lauwerboem plachmen die hoefden te croenen der gheender die victorie had den mit groten loue ende pryse. Ende daer omme by den ouden tyden plach laurus lauda te hyeten mer daer nae so wordt die d. of ghehaelt ende die r. toe ghedaen ende is laurus ghehyetē. ge lyckerwys alsmen plach te segghē me didies daermē nu sept meridies dat is middach als ysidorus sept. Dye grye ken heyten desen boem daphyn daer omme dat hy altoes groen is want hy is altoes groen winters ende zomers ende daer omme werden die verwīres daer mede ghecroent als ysidor? sept. ende plyni? sept dat dese lauwerboem behoert properlicken keyseren ende co ninghen toe ende den ghenen die zege ende victorie ghehadt hebben ende hy verchyert die huysen eñ van hem zyn twee gheslachten als delphica ende cy pria. ende mitten lauwerboem delphi ca worden die delpheres eerst ghecro net die zeghe hadden. ende mitten lau wer cypria croenden die romeynē dye hare als si victori hadden. mer nv zyn daer veel species vā lauwer bomē mer si scelen inder gronicheyt ende in dyer groetheyt vanden bladeren ende van den bessen. ende is een boem van me nigerhande ghedaenten Eñ hy telter xij. species des selues boems. onder die welcke hy eenderhande specie sett die den grotē iupiter ende appollo del phicus ghewyet was. ende daer ōme daer die aerde vanden lauwerboem in enen huysse is daer blyft dat huus van den blixem onghescent eñ appollo en plach gheē ātwoerde te geuē als daer gheen lauwer tegenwoerdich en was ende wantmen te gheloven plach dat hy nut was in godlycker eren soe pla-

ghen ſi dpen oeck te beſighen tottē lo-
ue ende prȳs der werelt eñ men moets
niet beſmetten mit enighen ydelē din-
ghen eñ men plachen opten outaer te
legghen ende te ſteken. Item die kep
ſer tyberius plach den lauwer op zȳn
hoeft te ſetten alſt onweder was vā dō
der ende vā blixem ghelȳck dat ſi dpen
draghen teghen die weeſen ō blixem.
Item plynius vertelt een wōderlic dic
dat doe auguſtus ſat in enē hof bȳ dru-
ſillam auguſtam doe werp hi een hen-
ne neder vandē hoghē die alte ſondlin
ghe wit was ongequetſt in des kepſers
ſchoet eñ die henne hpelt enē telch vā
enē lauwerboem in haren beck die ghe
ladē was mit veel beſſen. eñ die waerſa
ghers hpeten datmen die henne ſober
houden ſoude eñ datmen die beſſē ſaep
en ſoude eñ ȳwarenſe mit groter naer
ſtichept wt den welckē een heerlȳck ze
ghelȳck buſch quam. welcken lauwer
die kepſer na in zȳn hant hpelt ende hp
droech een croen op zȳn hoeft. Eñ ten
laetſten die ander kepſers inder ſeluer
manierē. eñ wt den ſeluē boſſche moeſt
men dpe victorie dpe eerſt ghehouden
was ſtarcken. hier toe ſept plyni. Item
dpaſcorides doetter noch wat toe van
den lauwerboem eñ ſept dattet eē boē
is vā ſchoender kormen eñ van ghoeō
luchten eñ van wonderlicker crakten.
wāt zȳn blader groē ghenomē die zeer
wel ruuckende zȳn iſt dat ſi gheſtoten
werden ſoe ſaktē ſi ende ghenelen ſteec
ten van dpen ende van weſpen eñ alle
drintinghe. eñ iſt datmenſe bi dē boeckē
lept ende bȳ den clederē ſoe en werdē ſi
vanden wormē niet ghegetē. Ende die
vruchtē vandē lauwerboem heptē wȳ
baccas lauri dats bakelaer. eñ die coer
nen zȳn butē zwart of rodelachtich eñ
bynnē wit eñ limerich ende rōt inder fi-
guren ende inder complexien heet eñ
droeghe inden anderē grade. eñ ſi heb
ben een ſubtȳl ſubſtancie ende hebben
macht te zuuerē ende te conforterē eñ
daer om werdē ſi oerbaerlic inder me-
dicinen ghedaen. wt den welcken men
dperbaer olye maect die goet is tot ve
le couder paſſien ende oeck mede tot an
deren paſſien ꝛc.

Dat l. ca. van dpptannus.

Dpptannȳ is eē medicinael cruut
wes wortel meeſt inder medicinē
ghebeſicht wordt eñ zȳn ſubſtancie ſal
dicht welen eñ niet doergaet. eñ als ſi
ghebrokē wordt dat ſi niet ghepuluert
en werdet eñ heeft macht te ōtbinden
ende dat venȳn nae hem te trecken eñ
dat te verteren. waer bi dattet ghoet is
teghens venȳnde beten. eñ op die won
den ghelept ende ghedragen als dpaſ
corides ende platheari. ſegghen: ende
alſmen een luttel dincgs toe doet ſoe
ſeptmen dat die wortel veel virtutē he
uet eñ ſonderlinghe die virtuut vāder
drpakelen eñ ſi doet menſtrua voert co
men ende lepdtſe wt eñ ſluutſe bupten.
ende doetſe wt comen die ſecundinē eñ
dode kȳnder of ander vuulniſſe die inō
moeder lept. eñ mitten zape vā wȳnru
te ghenomen coemt te hulpe den ghe-
nen die vallen vanden groten euel eñ
den gichtighen ludē als die ſelue dpaſ
corides ſept: Item plynius ſept van de
ſen crude li. xvȳ. c. vȳ. dat die hyndē ok
die herten dit cruut eerſt vondē eñ wȳſ
dent want ſi eten dat cruut om dat ſi te
ralcker baren moghē eñ te lichtelȳcker

eñ ist dat si mit scut gheschoten zÿn soe
suecken si dyptan eñ etent eñ wriuē die
wōde aen dat cruut ende die pÿl ghaet
wt eñ die wōde gheneest. Dit selue seyt
basilius in examerō eñ oeck ambrosius
eñ die expositoer ouer canticorum seyt
oeck daer hi spreect vanden hyndē der
herten Eñ plynius seyt dat dit cruut in
veel stedē wast eñ dat in vetten landen
wast dat is tquaetste eñ dat in dorrē har
den steden wast dat is tbeste eñ dattes
een mēsche een cleyn luttelken proef-
de soe ōtsteket hem die mont mer nyet
zeer als die selue ysidorus seyt li. xvij.
daer hÿ aldus seyt. Diptannus is een
berch der aerden daer diptānꝰ tcruut
den uaem af heeft Waer of dat virgili
us seyt Als die hinde ghewōt is so ma
ket si sprōghe eñ soect dyptan. Eñ het
is vā alsoe groter virtutē dattet eē yser
dat inden lyue ghebleuē is wt drÿft ist
datment etet eñ plaestertet op die won
de mit apostolicon daer puluer vanden
magneten mede in is Dit cruut heiten
zommige meesters polleye vāder zee
&c. als ysid. seyt.

Dat li. ca. vā draguntea.

Draguntea is een cruut alsoe ghe
noemt daer om dat zÿn steel ind
manieren van enē serpent mit stippen
ouer ghesprayt is eñ die slanghen hatē
dat cruut als ysidorus seyt li. xvij. ende
dit cruut wordt vā vele luden serpenti
na of colubrina ghenoemt. wāt het he
uet een purpur bloem die ghedeylt is
eñ open als eens serpents mōt. wt wel
ken middel coemt oft een serpents ton
ghe waer scarp zwart ende rōt. ende in
tmiddel vāder blomen coemt wt oft eē
hoeft waer mit enē grouē ronden sade
dat eerst groen is daer nae roet alst be
staet te rÿpē. Dit cruut als dyascorides
seyt is van groter craften ende virtutē
wāt zÿn wortel ghedroecht eñ ghepul
uizeert eñ mit rosenwater ghemēghet
zuuert dat aensichte eñ maectet claer.
eñ mit walscher zepē ghemēgt verwet
dat aensicht ende zuuert droecht ende
gheneest fistelen eñ maect den mōt vā-
der fistulen alsoe wÿt datmen dye been
die daer in verrot legghen wt trecken
mach. eñ mit edick ende mit leuenden
calck ghemenghet gheneset dē kācker
eñ zÿn bladerē in wÿn ghesoden rÿpet
apostemen. eñ tsap van desen crude ge
neest doefheyt die vā couden ghecomē
is eñ tsap maectet ghesichte claer ende
doet mēstrua voert comē. eñ die bloyen
de aenbeyen heeft die verteertet ende
droechtse. eñ zÿn sap vā bynnē gheno-
mē doet die vrucht v̇worpē eñ zÿn roke
v̇iaghet serpētē. noch tlichaem en can
vanden serpentē niet ghequetst wordē
ist dattet mittē zape besmeert is. dit seg
ghē dyasco. eñ plat.

Dat lÿ. ca. vā dragantum.

Dragautum als plynius ende aui
cenna segghen dattet eē ghom-
me is vā enen boem. wes vuchticheyt
hart wordt van hetten of vā coudē. eñ
zÿn specie is dryerhande. want het is
wit puer eñ claer. eñ dit is tbeste eñ het
is oeck rodelachtich ende gheel twelc
niet alsoe ghoet en is als twitte daert
aen der aerdē ghemengt is Eñ datter
wit is dat is ghoet ter couder medicinē
eñ men macht xl. iaer houden eñ heeft
v̇tuut te vercoelen te vuchtighen ende
te zuuerē eñ dit doet vā zÿnre coutheit
weghen ende van zÿnre vuchticheyt.

eñ heuet virtuut te lpmẽ ende te bỹndẽ ouermits zỹnder ghommolichept wãt tet ghommich is ende is ghoet teghẽ ghebreken der boſten inden electuariẽ ende in ſpropen wãt het vuchticht dpe droeghe bort eñ brenghet die verlorẽ humoer weder ende beneemt dẽ hoeſt die ſplitinghe vander lippen ende dpe vlceringhe vanden monde die ghene-ſet eñ zuuert dat aenſicht eñ maectet wit ende helpt den ghenen die artike hebben eñ helpet teghen diſſentiriam dat is eenre hande buuckeuel dat van ſcarper medicinen coemt eñ zomwỹlẽ van anderen ſaken als ghelept wordet in platheario ꝛc.

¶ Dat liỹ.ca. van ebenus.

Ebenus is een hout in ethpopiẽ eñ heeft ene zwarte verwe ende is ſaft inden taſten ende effen hart eñ zwaer. ¶ Want om zỹnder groter dich-tichepts willen ſoe ſit alſo zwaer. ende lepdtment int water ſoe ſinctet ende be gheert den gront als ghelept wort int boeck der grope lỹcker dinghen. het is ſtiptick inden ſmake ende bỹtende wãt ſit datment inden vpere lepdt ſo barnet raſch ende gheeft enen zueten roke wt eñ ghoede lucht. ende op enẽ wetſteen ghewreuẽ gheuet enen roeden verwe eñ heeft virtuut te zuuerẽ eñ oec mede te ſtarcken. eñ daer omme ſit goet in col lirien dat is in medicinẽ der oghen als plpnius ende dpaſcorides ſegghẽ. ¶ Item vã deſen houte ſept oeck mede pſidor? libro xvỹ. dattet in pndien waſt ende in ethiopien: eñ het wordet alſo hardt als eẽ ſteen ¶ Des hout zwart is eñ die baſt ſaft als vandẽ lauwerboem. eñ dat in pndien waſt dat is ſpeckelich eñ meni-gherhãde vã ſtippẽ eñ vã pleckẽ mer dat ſſet tbeſt dat nergẽt ſpuckelich en is eñ dat zwart is eñ laft als eẽ hoorn eñ mẽ pleghet bidẽ wpeghẽ te ſetten daer die iõghe kỹnderẽ in die wpeghe legghẽ op dat ſi te mỹn vuaert ſullẽ we ſen vã anderẽ zwartẽ dinghẽ als vgili? eñ ¶ dor? segghẽ. ¶ Item plpnius prỹſt dit hout. die eẽ ſcrỹft ebenus eñ die an der ebanus eñ ſept dattet een precioes boem is eñ is dẽ goude eñ dẽ elpẽbeen te ghelỹckẽ. eñ daer omme plaghẽ die vã ethpopiẽ dit hout eñ ghout ende el penbeẽ den keplers te ſcenckẽ voer ſinẽ tribuut: waer of datmẽ leeſt dat dpe co ninghinne ſaba ſalomõ ald? ſulcke hou tẽ ghaf. iỹ. regum. x. ꝛc.

¶ Dat liỹ. ca. vã edera.

Edera is gheſeit vã herẽdo dat is van cleuen als pſidorus ſepdt. daer omme dattet den bomen aen cle-uet. ¶ Of het wordt gheſept van edo dat is van eten wãt ſit dattet die gheitẽ etẽ ſoe ghecrighen ñ daer of veel melcks daer edỹ dat zỹn die ionghe ghepte-kens of gheuoedet worden. ¶ Sỹn wor tel die doerboert alte harden dinghen ende is van couder naturen ende com-plexien. ¶ Ende ſo waer dattet waſt daer bewỹſtet dattet langhe tỹden cout is. ende het houdet zỹn groenichept lan-ghe tỹt ende en verlieſt oeck zỹn blade ren nỹet ende is van bitteren dempigẽ ſmake ¶ Item plpnius ſept li. xvi. c. xriỹ dat van edera dat is vander wedewint .twee ſpecien zỹn als wỹt ende zwart. mãnekẽ eñ wỹfkẽ. tmannekẽ is meerõ eñ idẽ blader harõ eñ vetter eñ de wit te edera heeft witte vuchtẽ die zwar te zwarte vuchtẽ. men plach die roe-

ten te croenē mitter wedewinde in enē
tephē dat ſi leuēde vā ſinnē zȳn eñ ſub-
thȳl. wāt ſi altoes gropt eñ groen is. eñ
die ghene die ghinghē indē ghewepde
des vpen vaders dat is des wȳns die
men bachus heet croendē ſi mitten we-
derwinde waer bȳ dat dese boem was
ghelacreert den gode vanden wȳn eñ
oeck marti dat is marſſen. eñ die grote
coninc alexander croende zȳn ridders
mit edera doe hi victori behielt van pn-
dien als die ſelue plynius ſept. ende is
een boem die zeer hoghe clymt alſo lā
ghe als hi een muer of een boem vpnt
daer hi aen op crupē mach. eñ heeft tel
gheren eñ bladeren ende beſſen mer ſi
zȳn bitter. ende het is wōder waer om
datter vanden ouden gheeert was wāt
het heeft onderſnedē bladerē eñ hoec-
kich eñ zwaer vā roecke ende effen on
der wes ſchȳpem die wormen ſchuplen.
Item plynius ſept ende dyalcorides
mede al ist ſake dat dese edera bitter is
nochtās is ſi nut ter medicinē ende is
ghoet teghen diſſintiriam. Item tſap
inder nazen ghedropē zuuert hoest eñ
ſakticht den hoeftzweer Item tſap mit
olye ghemenghet eñ warm in die oren
ghedropē is ghoet teghens doefheyt
Item edera is ghemaect vā contrariē
ſaken eñ daer om werct ſi in contrarien
dinghen waer om dat ſi heeft virtuut
te rȳpen te trecken te zuuerē eñ te ſakti
ghē. eñ daer om wordē haer bladeren
dicwȳl ghedaen totter kokinghe ende
haer ghomme is ſchepdende ende ōt-
bȳndende. eñ een bock die daer mede
ghevoet is als mittē bladerē vā edera
eñ ghedoot ende dat bluet warm ghe
drōcken een ghoede pynt tuſſchē twee
onſer vrouwen daghen breect ſond twi
uel den ſteen inder blaſen. dit heb ic we
ten prouen eñ oeck inden lepndē Item
het is eēre hāde ſpeci vā edera op wes
bladerē douwe valt eñ werdt dicke eñ
ſlimich ende wordt verwandelt in lap
danum. wes virtuut groet bepnoeft is
vanden mepſters wāt een fumigaci dz
is een rokinghe ghemaect vā lapdano
doet menſtrua voert comen eñ dȳnet
ſecundinen wt ende dode drachten eñ
dwinghet den reumē dat is den ſnuut
vanden hoefde ende ſtarct die ſinnē eñ
helpt die ghene die hoeſtende zȳn eñ
ſtempt dat buuc euel eñ is nut in vele
medicinē ꝛc.

Dat lvi. ca. vā elptropium.

Elptropium is een cruut alſo ghe
hieten daer om dattet vlopet als
die zomerlike ſolſticium is ende werdt
vanden latȳnſchen ſollequium ghehep
ten. als plidorus ſept li. xvij. wāt als die
zonne op ghaet ſoe luucc dit cruut zȳn
bladeren op: eñ als die zōne ondergaet
ſoe ſlupten die bladerē weder toe ende
men heptet oeck verrutaria dats wat-
ten cruut daer om dattet watten ōdȳ
uet ende af doet ist datment dȳnct of
plaeſtert als plidorus ſept. Item pla-
thearius heptet ſpōſa ſolis ende is een
cruut dat heet eñ vucht is inden ande-
rē grade. wes ſap ghoet ghedrōckē is
teghen tvenȳn eñ teghen beten vā hō
den die venȳnt zȳn ist datmen dz cruut
wȳſt ende legghet op die wonde ende
is ghoet teghen verhettinge der leue
ren ende teghen verſtoptheyt der leue
ren. ꝛcetera.

Dat lvii. ca. vā elleborus

Elleborus plidorus ſept dat dye

romeynen eleborum heyten veratrum
daer om dattet den ghenē diet neemt
ouer mate verwoet maket of dodet. eñ
hier af zÿn twee gheslachtē als wit eñ
zwart. eñ hiet daer omme wÿt eleboer
wāt hÿ witte wortelen heeft ende pur-
geert fleumatige humorē. eñ hiet daer
omme zwart eleboer die ander om des
wille dat hÿ zwarte wortelē heeft ende
hi purgeert zwarte humorē dz zÿn me
lancoliose humorē: Item dyascorides
eñ die ander auctoren segghē dattet eē
machtich eñ een gheweldich cruut is i
der virtuten eñ men salt mit groter be-
hendicheyt nemē inder medicinē want
het quetst zeer. wāt inden eersten so do
det alsment onredelÿckē neemt of ghe
uet eñ nochtās ist tot veel zuuctē nut ist
dattet wÿselicken ghegeuē werdt als
dyascorides seyt. wāt het ōtbyndet die
quarteyn eñ doot pyerē inden oren eñ
anderswaert. eñ ist datmen zÿn puluer
mit brode menghet of mit deeghe oft
mit ghort eñ dattet die rottē of musen
eten soe sullen si steruē. eñ het coemt te
hulpe die vallende zÿn vāden groeten
euel eñ die in litargien geuallē zÿn als
dyascorides ende plathearus segghen
ende tbest vā desen tween is eleborus
albus dat is die witte ende is heet eñ
droeghe van complexien inden dorden
grade ende wast in berchachtighē ste-
den eñ in vuchtighen stedē ende heuet
blader als die bredeweghe mer si zÿn
langher eñ scarper īt eynde eñ die steel
is eens cubitus lang of meer wes wor
tel zeer laxeert opwaert eñ nederwaert
eñ wÿ en sullens nymmermeer oerba-
ren die materi en si eerst verduut ende
bereit eñ dan salmēt oec mit groter sub
tÿlheyt gheuē. ende daer om seyt ypo-
cras Wiltstu dat eleborus wercken sal
soe roer dat lichaem voer ende dat die
ghene dyet neemt daer op niet en slape
als hÿt ghenomē heeft in thyen vren
niet daer nae. want het heeft virtuten
eñ cracht dat vucht te resoluerē in win
dicheden waer of dat volcht smoringe
der gheesten eñ die doot als dyascori-
des eñ plathea. segghen eñ die zwarte
is veel anxsteliker ꝛc.

Dat lvÿ. ca. vā esula.

Esula is eenderhāde boemkē die
welcke hete eñ droeghe gheseyt
wort vādē meesters als dyascorid. seyt
Wes wortel ghoet is inder medicinen
eñ hier of zÿn veel species eñ die ṽtuut
van dyen is nu indē melck nv inden za
pe eñ nu inden wortelen. Esula is een
cruut ende heeft slechte blader eñ ghe
uet een melckige humoer wt ende pur
geert fleumatighe humorē eñ zuuert
die watersucht in menigerhande passi
en die vā fleumē comē. ꝛc.

Dat lviÿ. ca. vā erucha

Eruca dat is wit morstertsaet ofte
dat cruut daer of eñ is tweerhan
de als tamme eñ wilde eñ is heet ende
vucht ende is scheydēde ende openēde
eñ starct die nyerē eñ gheneest die po-
pelzye eñ ṽgichticheyt ende doet wel
vrine makē eñ zuuert die blase ende die
nyeren ende is nut in spÿse eñ inder me
dicinē. eñ die byen minnē zÿn blomē

Dat lix. ca. vā enula.

Enula is een cruut dat wÿ alandt
heyten Wes manier is tweerhā
de als enula ortulana eñ enula campa-
na eñ dese is dye beste ende heeft dye
meeste virtuut ende sonderlinghe indē

wortelen eñ men sal die wortel ghade
ren int beghin des zomers eñ mē salle
in die zonne droghen op dat si vander
vuchtichept npet ghecorrumpeert en
worde. eñ heeft macht te zuueren ende
te saftighē eñ die zenen te starcken eñ
die slimighe vuchtichept te verterē. eñ
si is wōderlīcke goet teghēs dē hoest
ende teghens die vercouthept ō gheel
telīker lede wāt daer staet ghescreuē in
Macer Enula campana reddit precor-
dia sana. dat is dat dese wortel vā enu-
la campana is der borsten ghoet ende
den gheestelīcken leden wāt dese wor
telen aen clepnē sciuen ghesnedē ende
aen enē starcken draet ghedreghē dz si
van malcanderen blpuē ende in die zon
ne ghedroecht eñ dan sommighe sciuē
onderwīlen als een ghebrec heeft inō
borsten in wīn of in bper ghelept saft-
ighet die borst harde wel zc. ende dpen
dranck smaecket veel te bet mer die kā
ne altoes vast toe te stoppē zc.

Dat lx. ca. vā ephitinium.

Ephitinium is een bloem vā chp-
mus dat is een cruut wes vtuten
altemael inden blomen is wāt die blo-
me alleen eñ dat cruut en beslichtmē ni
et inder medicinē als dpascorides plini
us eñ platearius segghen ende heuet
macht te purgerē eñ te repnighē fleu-
matighe ende melaucoliose humoren
of passien waer dat si goet eñ bequaem
is teghēs die qnartaen. Constantinus
sept dat si goet is teghēs die coudepis
se eñ teghens zwarichept vāder orinē
te maken eñ oock tegē vstopthept der
leuerē eñ der miltē zc

Dat lxi. ca. vā ebulus

Ebulus is een vrucht of een cruut
dat wī edick of azīn hepten ende is dē
vlpeder ghelīck inder stammen eñ oec
mede inden bladeren. wes wortelē bal
ten telgheren ende bloemen nut zīn al
totter medicinē. Item dpascorides en-
de plpnius segghen dat si macht heb-
ben te ontbinden eñ te verteren die gro
ue slimighe fleumen. want dat sap van
ebulus is nut eñ goet teghēs dat voet
euel ende teghēs den crampe vāder ze
nen vanden handen eñ vanden voeten:
eñ is oeck mede goet tegēs die water-
sucht die van fleumē coemt die cout eñ
wit is. Item cruut is goet ghelept eñ
daer ouer ghestoeft soe waer een zwel-
linghe is tusschen vel ende vlepsch aē
des menschen lichaem. Item ebulus
is bouen matē goet op ghevallē of ge-
slaghen steden des lichaems ist datmē
adick of ebulus siet in water eñ datmē
die stede daer ouer stouet eñ bade dic-
wīl ende legter dat cruut op vādē sel-
uen adick clepn ghestoten mit camillen
olpe want het saftight die zerichepden
ende die hefftinghe ende gheeft den ze
nen ende iuncturen der benen crafte
ende starchept. ende ebulus en is npet
alste ghenuechlīck inden ruucke ōf in
den smaken mer inder virtuten ende in
der daet soe ist fīn vanden oudē meest-
ers ghepresen als plpnius ende plate.
segghē zc.

Dat lxij. ca. vādē vigheboem.

Ficus is eē boem eñ is also ghe
heptē vā fecūditas dats vrucht
baerhept eñ is drachtigher dā andere
bomen want hī draghet drpeweruen
of vierweruē vruchten des iaers. eñ al
soe ralsch als die eē vrucht rīpp is so wal
ter een ander weder eñ die vigheboem

in egipten is die vruchtbaerste. wpens
hout in dat water gheslept sinct vlusch
eñ alst indē gront gheleghē heeft so co
met weder op dat teghēs der naturē
is. wāt het was te voer lichter dant na
is alst nat eñ slyckich gheworden is in
den grōde. Item die vighen ghegetē
vā ouden luden verdryft hem die rym
pelen vt den aensichte eñ anderswaer
Item ist datmē sperren of verren byn-
det onder enē vigheboem hȳ sal te hāt
zedich ende ghoedertiren werdē. hier
toe heuet plīdorus ghesept libro. xvȳ.
ca. viȳ. Item aristotiles sept inden boec
ke der gropelycker dinghen dat die hu
moer of die vruchtichept eens basts vā
enen boem die is als bloet inden dyerē
in zommighē melckich als indē vighe
boem ende inden moerboem mer dat
melck vanden vigheboem heeft craft
des lubs om calsen te makē als die blo
me vā card? daermē kalsen mede strem
met Item zyn humoer is zeer smerich
eñ daer omme is hi zeer vruchtbaer eñ
datter smerich is dat wordt vrucht eñ
dat subtyl eñ waterich is dat wordē bla
der of dat wordt verkeert in bladeren
die daer af breet eñ dicke zyn ende dye
eynden ront eñ scharp. vander welcker
melck of sap die cullen mede gesmeert
maect een hettinghe der mynē als tot
ter ōcuulschept Item aristotiles sept dz
die vigheboem ōderwylē bestaet te ver
vuplen eñ dat gheualt ōderwilē vā ge-
breck der humorē eñ in beydē puntē be
hoeft die boem der medicinē wāt dye
acker ludē comē hem te hulpe als hem
vruchtichedē ōtbrekē mit bequamelikē
messe eñ mit zueten water. eñ wāneer
dat die boem te veel humorē heeft soe
doerslaen si den boem tot veelstedē eñ
latē die oueruloedighe vuchticheden
vt lopē als daer bouē vāder medicinē
der bomē ghetoent is. Item die vighe
boem in egiptē is eē vruchtbaer boem
eñ hȳ is den moerboem gheluck in zyn
der groethept eñ inder bladeren ende
int aensien eñ draghet vierweruen des
iaers vruchtē mer die eerste en wordet
niet ryp dan der welcker vruchten dye
vigheboem vā cypren gheluck is dye
vierweruen draghet eñ maect vierhan
de vruchtē. Item die vigheboem is te
der ende en mach niet veel coude lydē
eñ sonderlinghe als hȳ bestaet te dra-
ghen. Item plynius sept libro xȳ. ca. vi
dat die vigheboem in pndpē heeft clep
ne vighen of appelē mit breden blade-
rē ende telgheren bestropet welcke tel
gherē of tacken ter aerden ghecrōmet
werden mit haren last ende werden in
die aerde ghesteken ende alsoe maken
si een nuwe ghestacht inden ommegāc
bȳ haren vader ende bȳ der stammē en
de dese vigheboemē maken alsoe groe
ten schyem datter die harderen slechs
onder schuplen voer die hetten der zon
nen ende oeck voer den wint ende dese
boem maect clepne appelkens of vige
kēs ter groethept van eenre bonē mer
si worden alsoe onder den bladerē ghe
coect ouermits die hetten der zonnen
dat si al te ghenoechlick om eten zyn.
Item noch soe sept plynius li. xv. c. xix.
datter eenre hāde vigheboem is die fi
cus siluestris hept eñ zommighe anū
hepten caprificus ende en wort nēmer
meer rype mer dat hȳ van hem seluen
niet en had ghaf hi den anderen want
die bouludē pleghen die mōdē vāden

wortelen te openē of die basten des vi-
gheboems eñ te stekē daer griffelē in
van caprificus daer nuwe humoer wt
wast ouermits der luchtē die genuech
lyck eñ bequaem is ende ōtfanget daer
nuwe v̄tuut vā dyer griffelē. Item die
zuden wynt is die vighē nutter dā die
noerdē wint is eñ daer omme en wassē
nyet veel vighen noertwaert Die virtu
tē vāden vighen soect bouē inden trac-
taet vā carica in die letter C. daert vol
comelic gheseyt wordt. ꝛc.

Dat lxiij. ca. vā fraxinus.

Fraxinus is een boem als ysidorꝰ
seyt ende is wassende in scarpē ste
ē eñ in gheberchtē daermē pieckē eñ
glauien of maket eñ men heyten ī duut
sche eē esschenboem. Item plynius seyt
vanden esschenboem li. xvi. c. xiij. ōder
alle bomē soe heeft die natuer die essce
nut ghemaket hi is hoech ront eñ wel
wassende eñ haestelyck: zyn bladerē die
zyn goet teghē toenyn alsmen tsap wt
porst eñ gheuet te drinckē. Eñ die serpē
ten zyn soe zeer v̄uaert vā desen boem
dat si voer die son of nae der sonnē ond
den esscheu boem niet en dorren comen
eñ waert sake dat enich serpent gheset
worde tusschen enē coel viers eñ esschē
bladen die daer ōtrent laghen also dat
ter niet opēs en waer dan vier eñ veel
esschen bladeren om dat vier so soude
die serpēt lyeuer doer dat vier lopē dā
ouer die esschen bladeren. Eñ nochtās
zyn in griekē die esschē blader dē quic-
ken een venyn. mer alle den beestē die e
derkaeuwē en schadē si nyet. eñ in ytali
en en scaden si den quicken niet. Die es-
sche bloyet eer dan hy telgherē criget
Het zyn twee gheslachten als die griec
ken segghen Sommighe is lanc ende
nyet knopich ende die ander is corter
inden bladeren ende harder ghelyc dē
lauwerboem Item sommighe and̄ dey
len den esschenboem nae der ghelegēt
heyt als die een wasset inden velde eñ
die ander int gheberchte. eñ die inden
velde wassen die hebbē grote gecruuf
de bladeren mer die indē bergē wassen
hebbē dicker bladerē eñ die zyn beter
dan die inden velde wassen. hier toe he
uet plynius gheseyt Item plathea. seyt
dat fraxinus is een boem die heet ēde
droeghe is inden anderē grade. wyes
basten eñ bladeren mit causo eñ mitten
paddē hoedē die daer op wassen ghoet
zyn ter medicinē wāt si stempē tbuuck
euel eñ si v̄biedē dz choern als die ma-
ghe te cranck is vā ōthoude. mer men
salse koken mit reghenwater ende mit
edic eñ op die maghe legghē.

Dat lxiiij. ca. vādē boeckeboem

Fagus is een boem diemē boeke-
boem heyt wes materi in veel dī
ghē nut is eñ nodorftich als ysido. seyt
li. xvij. eñ ply. li. xvi. Fagus is eē boem
die eykelen draecht alsoe ghenoēt wāt
die ludē plaghē wyleneer vand̄ vruch
tē der boekebomē te leuē ende namen
haer spyse daer af wāt fage in griex is
eten in duutsche als ysidorus seyt libro
xvij. plynius li. xvi. c. vij. seyt aldus dat
die eykel vanden boeckeboem buyten
wert besloten mit eender dryerhoecter
lichter huut ghelyck der keerlen Mer
mit eenre morwenre bast. wes morch
dē musen bequaem is ende maect dye
rotten sat ende vet eñ het is oeck dē tra
ghen duuen bequaem ende voedetse.
zyn bast is oeck zeer nut den maelrers

sonderlinghe die noertwaert wassen.
wāt si makēder vaten of die tot meni-
ghē dinghē dyenē als ysidorus seyt c.x
Item die selue seidt int selue boeck dat
die vruchten van desen boem zeer soet
zijn eñ voedelic ende die dierē die daer
af gheuoet zijn die zijn goet te kokē
eñ zijn der maghē nut eñ si zijn goet eñ
licht te verduwen eñ het is een boem
die niet dicht en is inder substāciē mer
open eñ ghatich eñ daer om en duert
hi niet langhe als die selue seyt noch-
tā is zijn substāci zeer bequaem tot bor
derē eñ tot anderē dinghē te tymmeren
wes substancie puer is eñ van ghenen
wormen gheghetē eñ is al te fijn gla-
ser af te makē wāt vā zijnder asschē eñ
vā anderen dinghen diemen daer thoe
doet eñ ouermits starcken viere so wor
den die glasen cōstelijc ghemaect. ende
mē vindet luttel houts dat alsoe ghoet
is menigerhande dinghē af te maken.
wāt het is saft eñ ghatich dat is opē eñ
ondicht als plynius seyt. eñ is een lut-
tel gommich tot veel stedē eñ daer om
barnet lichtelic eñ wert oeck lichtelikē
ghegetē vanden wormē ende vervulet
lichtelijckē eñ laet oeck eenrehāde blo
men wt eñ die byen pleghē daer vā ho
nich te ghaderen inden holen bomen.
dz is wilt honich als ply. seyt.

Dat lxv. ca. vāder bonē

Faba dat is een boen. Ysidorꝰ seyt
libro xvij. dat. b. faba gheseyt nae
der griexer ethymologien dat is speldi
ghe also veel als faga wāt fage i griex
en is eten in duutsche. ende is een ghe
slachte vā legumen legumina dat zijn
als erweten boenen wicken ende al de-
ser ghelijcke. die welcke ouder wilē eer
plaghen te nutten ende te eten ende so
uoch onderwijlen doen. eñ hier of zijn
twee species. vandē welckē die eē heet
faba egipcia dat is boene van egipten
eñ die ander is eē ghemeyn boen. ende
dese worden onderwijle fresa gheheyt-
ten daer omme datse die luden al kner
sende breken ende malen inden mōde.
als die selue seyt. Item dyascorides
seyt dat faba een cruut is dat inden ho
uen wast ende dat oeck inden ackeren
ghesayet is wyes steel al hoeckych op
gaet grof eñ hol eñ knopich eñ maect
sine bladeren tot enē yghelijckē knope
breet eñ slechteñ oeck een luttel scarp-
achtich eñ brengt eē witte bloem ende
int ouerste purperen of zwart eñ wael
ruuckende ende wordt vanden byen ve
le versocht. Ende al langhes den steel
wassen vele vingherlijns of si van enē
bantschoen waren mer veel smaelder.
indē welcken bynnen dye boenen ōder
scheyden legghen ende die vingherlin
ghen zijn buyten eerst groen eñ bynnē
wit eñ morwe eñ alleyncken werden si
hardt vander hetten dyer zonnen. en-
de ten laetsten soe werdē si mede zwart
eñ dat is dā een teyken der rijpicheyt.
Item dyascorides eñ plathearius seg
ghē dat die boen is cout eñ droeghe tē
waer dat si groē waer wāt dā is si vuch
tich indē eerstē grade eñ die groen ghe
gheten voedet weynich of luttel ende
maect groue humoren eñ maect opbla
sinhhe in dat ouerste deel vandē buke.
ende si is inder magē quaet eñ winet
groef melancolioes bluet ende grouen
roeke die wt der maghen op clymmet
totter herssen die de herssen quetst en-
de brencgt menigherhande veruaerli

ke dromen Mer ouermits fiedinge of
bradinghe werdt hem die opghebla-
tinghe windicheyt benomē mer niet al
te male. Eñ die ghene die altoes bonē
eten die hebbē dicwijl zerichept ū dar-
men eñ ū beſtoppē die milte eñ dē buuc
ke. eñ mittē baſt ghegheterē zijn ū hardt
te verduwen mer zeer opblalende. eñ
nochtās iſt tmorch vādē bonē zuueren
de eñ dat water daer ū in ghelodē zijn
zuuert dat aenūcht eñ ghedrōcken zu-
uert die longhen eñ ghenelet apoſte-
men vanden mannē. eñ mit roſen ghe-
menghet willchet af die zerichept eñ
die zwartichept eñ oeck mede die leep
hept der oghen. Item bonen ghekaut
eñ optē ſlapē vandē hoefden ghelepdt
dwinghet die humorē dat ū tottē ogen
niet lopen en moghen. Item een boen
ghecloeft eñ die bynnēſte ſide op enen
ader ghelept diemen ſtempen wil ſtem
pet dat bluet. Item tmorch vāden bo
nen gheplaeſtert op borſtē die vā melc
lopen ſtempet ende en laet niet wt lo-
pē Item bonē gecoect mit ſcapē ſmeer
eñ op die voetē gheplaeſtert al warm
helpt podagricus artheticus dats dē
ghenē die noet inden voetē hebbē. eñ
die bonē wederſlaen die vergaderinge
ende hefkinghe vanden apoſtemen iſt
dat ū in whn edick gheſoden werdē eñ
datmenſe int beghinſel daer op lept.
Item vander proprietepten eñ naturē
der boenē ſept plynius libro xviij. ca. vij
Item onder die legumina als van boe
nen van erweten ende vā deſer ghelijc
ke die van alle legumina hepten ſo zijn
die bonen die beſte wāt veel ludē men-
ghen tmeel vanden bonē mit anderen
meel als mit rogghen meel eñ mit an-
deren meel eñ alſoe wordt dat broet te
zwaerder nochtans iſt verboden i zom
mighen landen want het plompt den
ſijn altezeer ende maect veel dromē. en
de zommighe ander luden ſeggē dat
die fielen der doder luden inden bonen
zijn. om welcke ſake verro verboet kla-
no den biſſchop dat hij gheen bonē etē
en ſoude Ende die boen waſt eñ waent
mitter manen buptē allen anderē vruch
ten. men ſalſe in ghepnē zeewater ſie-
den of in enighen anderen ſoutē water
men pleechſe te ſapen te poten ende te
mapen als die ſterre plyades onbgaet
dat is als die hontſdaghen wtghaen i
den beghinne vanden herfſt: ende daer
nae ſomwijlen. Ende ſo wanneer dat ū
blopen begheren ū veel waters eñ als
ū al wtghebloyet zijn ſoe bempnnen ū
dpe droechte. Item die boen waſt in
veel ſteden op haer ſelven ende ſonder
linghe in mauritannia ende inden eplā
den der noertſcher zee. mer ū is daer ſo
hardt datmenſe nauwe kokē en mach
Item ū waſt oeck mede in egipten mer
doernich ende daer omme ſoe ſcuwen
ſe die cocodrillen ende duchtē voer ha
re oghen ende zijn daer x. cubitus lāg
eñ heeft een hoeft bouen als mancop
eñ is vā verwē als die roſe daer die bo
nē in gheſlotē werdē eñ haer halm ofte
ſteel is gheknoect eñ heeft breede bla-
derē ende die vrucht is een luttel bit-
ter eñ die wortel is goet tetē rauwe eñ
gheſodē eñ zijn alſoe groet als wortelē
vā riede. Hier toe heuet plynij geſept
li. xviij. c. xij. mer int xvij. ca. ſept hij dat
ſelue. ꝛc.

Dat lxvi. cā. vā coerne.

Frumentum is gheſeit vā fruēdo

dat is vā bruycken of van woeden als
truges als plidorus segt Wāt frumen
dat is dat ouerste deel vāder stelē daer
men den smake der spysen eerst voelt.
Item dat epghen ende dat proper dat
tet frumēt heeft dat is dat hi aren he-
uet int ouerste vādē stroe wassēde daer
die corlen inden ballichskens legghen
eñ dit is in allen ghestachtē vā choorn.
Item plidorus segt datter veel gestach
tē vā coorn zyn als wepte of tarwe rog
gherst amer spelt mplie eñ deser ghely
kē Vandē welckē men van zommighē
nae segghē sal in harē stedē. Mer dit is
generael by dē coorn datmē mercken
sal die ghedaente der aerdē daer elck
coorn wasset wāt zommighe coornē die
wassen best in laghē landē zommige in
hoghē lādē eñ dat eē wast indē enē lan
de eñ in anderen lande en wilt niet was
sen wāt gherst wast wel in stedē daer die
wepte niet en wast als plynius segt. eñ
aldus ist te verstaē vādē anderē. Item
zommighe coornē wassen haestelyckē
eñ die zommighe traechlyckē. Want
dat die winter sadē wassen rasscher dan
die zomer saden eñ zommighe wassen
dpeper eñ zomwighe ondieper. Item
men mercke die bequaem tyt alsmē sap
en sal eñ oeck mede allmen mapen sal.
want plynius segt dattet best is mitter
npeuwer manē dā in enigē anderē tidē
wāt dā wordt dat coorn vā allē gebreck
ghehoudē. eñ men sal oeck die claerhe
de der luchtē aen sien als plidor? segt.
want dā salmen sapen waer of virgili?
segt Blote sepe blote mape Plyni? segt
in dat seuentiēde capittel dat dē coern
een ghebreck eñ oeck eē hinder toe co-
met ist dat die tyt al te windich is ende
dat tot dypen repsen als wanneer dat-
tet bloyet eñ allt beghint zyn bloyen te
laten eñ beghint te rypē. wāt vā quadē
winde soe ghaet die aer te niet eñ wort
ydel vā harē vruchtē. Item die reghen
achtighe tyt hindert hem oeck mede
al te zeer wāneer dat des reghēs al te
veel is wāt dā wertet mit allen wt ghe
daen vander couthept der humorē: of
het wordt verkeert in onernloedighen
oncrude eñ bladerē. Item als eē snelli
ke hette daer op coemt die onder dper
wolcken besloten gheleghē heeft hyn
dert hem oeck zeer want wanneer dpe
vuchticheyt ouermits craft der zonnē
begrepen wordt tottē bynnēsten ū wor
telen soe wassen eenderhāde wormkēs
bi der wortelen van warmer eñ oec me
de vā slimigher humoren. vā der welc-
ker wetinghe die substācie des coerns
ghelastert wordt. Item indē granē by
den balchskens wassen wormkens dpe
corrumperends ende verderuende zyn
die grepnen des coerns wanneer dat
die aren in reghenachtighē tiden ver-
derft werdē nae die onmate grote het-
tē als die tyt al te zeer droeghe is. Itē
in al te droeghen tyt wertet coern ver
derft anter dat coern wordt verarmt of
verdornet vander vuchticheyt eñ alsoe
veruaert om ghebrecs wille des voet
sels of daer wassen vlieghē in die groē
zyn diemē cātarides hept die de craft
vanden coorn mit allen eten. eñ onder
wylē soe wordē daer oeck mede locusse
dat zyn sprengherkens eñ bouten dpe
mit haren tanden al verderuen ende
weten. Item men moet naernstelickē
dat oncruut ontwieden allt staet ende
wast want als plynius daer segt dat-

men dicwÿ leen venÿn cruut vindet on
der fÿn coorn wassende als bolrick ofte
ledikē eñ deser ghelÿcke twelck ghe-
ualt vāden ghebreke der aēghehaeld
humorē of vādē ghebreke der virtuten
of der hetten die alle dinghē niet ghe
noech en verwādelt. Item daer wort
gheseyt dat die wedersins des coorns
gheualt dyemē die rode heyt hier īdē
lande vā ghecorrumpeerdē douwe die
dē balchskēs aencleuēde zÿn indē gra-
nē wāt die are wordt verderft eñ wort
oeck verwādelt in een roestighe verwe
diemē die rode heyt. Item triticum dz
is weyt of tarwe dese weyt of dit coorn
hout die principaetscip bonē allē ande
rē gheslachten des coorns wāt daer en
is gheē coorn opter warelt dat der mē
schelÿcker materien vriendelÿcker is.
noch daer en wordt oeck gheē ghesonder
gheuōden Mer daer of soecket ne-
derwaert in die letter t. soeckt oeck me
de die messe eñ segete dat en staet hier
niet ꝛc.

Dat lxvÿ.ca.vā ghebrokē coern

Mar dat is ghebroken coern eñ is
een gheslachte vā coorn also ghe
noemt daer omme datmē tcoorn in enē
mortier te brekē plach eer datmē vanď
quaern of oeck vāder molē te segghen
wist. Eñ ysidorus seit dattet eē garstich
cruut is dat noch groen is indē welckē
die granē noch tot gheender rīpicheyt
ghecomē en zÿn ꝛc.

Dat lxviÿ.ca.vādē mele.

Farina dat is meel eñ is een mate
rie des broedes eñ heeft sinē na-
me vā far wāt coorn tusschē tween stey
nen ghebrokē werdet farina dat is me
le oft wordt gheseyt vā fruendo dat is
vā voedē wāt als dat meel te brode ge
maect is soe vullet dē buuc Of het hiet
meel wāneer dat coorn fÿnlÿckē in die
mole te brokē is eñ als die zemelē van
den morch des coorns ghescheydē is.
wāt als die bloem des morchs gescey-
dē wordt vāden zemelē of vādē bast so
heitmēt symila of similago dats zemel
in ōsen duutsche. ander ludē heytēt pol
ter of poller daer of coemt polenta oft
pulmētum dat is brÿ vā puls gheseyt.
als ysidorus seyt libro xv.ca.vÿ.nochtā
segghen zommighe dat polenta is een
brÿ ghemaect vāden schoenstē blomen
die wt ghesift zÿn des coorns. Ende
die zommighe segghen dattet vleysch
meel is dat aenden wanden vāder mo
len vliecht ende dat heyten si amolum
wantet ouermits sine lichticheyt wt dē
chaer vliecht als die zemelen wāt hÿ
expoueert simila id est sine mola dat is
sonder zwaerte of last Ende nochtans
heeft polenta ander beteykenissen als
gheseyt wordt inder glosen ouer iosue.
waer af si eten polētam des seluē iaers
als granen die ghecoect zÿn ende dye
ghewreuen waren in die hant ende vā
den doppē ghesceydē ghelÿck datmen
se in enen stoter stoet. ende daer na hey
ten zÿt polenta voer pÿlenta wanttet
mit pÿla dat is mitten stoter ontween
ghestoten is. Mer mit wat namen dat
zÿdt noemen soe is farina properlÿckē
meel te segghen in duutsche eñ is nut
in spÿsen eñ oeck mede inder mediciuē
eñ men maecter oec broet af ouermits
toemenghinge des waters ende ouer
mits cokinghe des viers. onderwÿlen
ist tbroet ghegherstelt ende onderwÿ-
len niet. ende onderwÿlen wertet inder

asschen ghebackē sonder deessem ōder
wile wertet indē ouen ghebackē. In
deser manierē eñ in veel ander manie-
ren machmen broet makē vā meel als
ysidorus seyt libro decimo nono dat al
thert des mēschē starcket eñ tlÿf voet.
eñ gheeft den arbeyders cracht ende
macht Mer voer allē soe is versch wey
tē broet dat zuuer is der mēschelÿcker
natuerē tbequamelicste Tmeel werdet
mitter molē ghewreuē eñ ghemalē eñ
wert mit enē zeue vādē zemelē ghescey
de eñ dat meel werdet mit warmē wa-
ter ouer ghesprēckelt eñ wordt gedees
semt eñ het werdt te smakelÿcker ende
het werdt gheknedē zomwÿl mit voe-
tē zomwÿl mit hādē. eñ werdt nae ghe
brocht in eenre formē vā broede. eñ ten
laetstē wertet ghecoect eñ ghebackē eñ
nae dē grotē arbeyt werter die mēsche
af gheuoedet eñ ghesadet. Item dat
meel is oec goet ter medicinē wāneert
mit anderē bequamelÿckē dinghē ghe
menghet wordt wāt meel mit hoenich
ghemengt gheneest die puustē vāden
aensichte eñ zuuert mede als dyascori-
des seyt die mānen die verhart zÿn vā
der wrōghelinghē des melcks salmen
hier mede ghenesen. Men sal nemen
weyten meel of roggē meel mit smeer
eñ siedense in wÿne eñ maken daer een
plaester af ses of seuen woruē eñ leggē
se al warm op die mamme als die selue
seyt. Eñ die plaester rÿpt mede verga-
deringhe der humorē eñ apostemē: eñ
safticht die zenē die vercrompē zÿn eñ
die stÿf zÿn die binae gespasmeert zÿn
dats daer die cramp in is

Dat lxix. ca. vā deessem

Fermentum dat is deessem eñ is
gheseyt vā feruor dat is hettē daer om
datter dat deech op doet ghaē eñ was-
sen als ysidorus seyt li. xx. c. i. Item fer
mētum is ghemaect vā menigerhāde
virtutē hebbēde ghelÿcke substācie eñ
vtuut eñ daer omme heeftet macht dz
broet of dat deech op te doē ghaen eñ
ouermits zÿnre zuerichеyt verwādelt
den smake des broedes. Item dyasco-
rides seyt dattet die humorē lichtelikē
wt des mēschē lyue trecket eñ alst ghe
mēghet wordt mit soute soe rÿpet apos
temē eñ doetse doer ghaen. Want dye
deessem opēt die zweetgater ouermits
der subtÿlheyt zÿnder substāciē eñ ont-
bynt die humorē Fermētum in latÿn dz
is zima in griex eñ deessem in duutsch.
wāt wāneer dat meel slechs mit water
ouergoten is eñ te samē gheknedē soe
heitet azima dats sonder zima idest son
der deessem Item deessem is opblasen
de corrumperēde doerborēde eñ schey
dēde die delē des broods daert mede
ghemēgt wort als gheseyt wort ouer
die epistel prima chorintheorum quin-
to ꝛc.

Dat lxx. ca. vā duuēkeruel.

Humusterre dats duuēkeruel eñ
is eenderhande cruut alsoe ghe-
noemt ende het is heet inden eersten
grade. want het loepet wt der aerden
als een roeck mit groeten hopen ende
hanghet naeuwe mitter wortelen in dz
ouerste vander aerden also als gheseit
wordt in platheario Ende hoe dat die
duuenkeruel groender is hoe dat hi be
ter is. ende ghedroecht en is hy nyets
waert ende is een cruut van zwaerder
luchten ende van quaden smake. mer
het is van groter virtuten wāt hi pur-

geert melācolie fleuma eñ colera. ende hÿ is goet teghēs die rudichept eñ te-ghēs twater dat vā couder sakē coemt eñ hÿ helpt den ghenē die dz voeteuel hebbē. eñ hi is oeck goet teghēs ver-stopthept der leuerē eñ der mpltē noch tās heeft dit crupt een laster wāt het is opblasende eñ maect wint eñ daer om salmē hem dat benemē mit dpille ende mit vennecoel op dattet gheen wetin-ghe en make als plathe. sept.

Dat lxxj. ca: vā vēnecoel

VEniculus is eē ghemeÿn cruut eñ is vā ghoeder duechdē eñ van groter craftē het is in ōsen duutsche vē necoel ghenoemt eñ is heet eñ droghe indē anderdē grade eñ heuet oeck me de macht te scheydē eñ te openē eñ i te sindē vā subtÿlre sakē. Eñ vā sinē quali-teptē als ghesept werdt in plathario wes sade wortel eñ cruut dpenen inder medicinen zÿn sap scarpt dat ghesicht eñ mē sept dat die serpētē ouermits dē roke des crudes haren ouderdom af-doen alle iaer eñ vernuwē daer mede. eñ die griecke heptēt maratrum ysido-rus libro xvij. int leste capittel heet hÿt ratus. Item ysidorus nemet wt zekerē boeckē vā plinius dat die serpentē iaer lixs haer oghen verclarē mittē zape vā vennecoel. eñ oeck ist den mēsche har-de goet indē oghē wāt mē maecter een collirium of dat is een medicÿn totten oghē. eñ dat cruut is tweerhande als dat inden houen wast eñ oeck mede dz int wilde wast. wpens saet mit wÿn ge-drōckē is goet teghēs beten vā serpētē eñ oeck teghē steectē vā scorpionē. zÿn sap laeuwe int oer gheghotē doot dpe wormē ende starct die maghe ende be-neemt walghinghe der maghen ende breect den steen eñ verwecket die orÿn eñ maect veel melcks indē borste Sÿn wortel zuuert die nperē eñ mit wÿn ghe coect gheneest si die waterzucht eñ ghe neest beten vā hōden Alle dese dinghē doet die hofvennekē saet mer die wil de wercket noch starckelÿcker als dpe selue sept ꝛc.

Dat lxxij. ca. vā ferula.

FErula is een cruut wpens zap galbanum hept als ysidorus sept i dat seuentiende boeck vāden welcken ghewach wordt in ecclesiast. xxiiij. daer ghesept wordt dat storax eñ galbanum ꝛc. daer die glose seit galbanum als pli nius sept syria gheeft galbanum in enē berch daer ferula ouer vlopet daer hÿ of loept inder manierē vā herssen. Item plynius sept li. xx. ca. xxiij: Saet vā fe-rula is ghelÿck den dille wes bladerē eñ telgherē ghecoect mit olien eñ ghe ghetē mit honich zÿn der maghen be-quaem. mer eetmender te veel soe ma kē si hoeftzweer wpens wortel gedrōc kē ter ghewichtē eens pennincs i tweē glasen of toghen wÿns is goet teghēs die beten van serpenten. ende zÿn sap ghestonden ter groethept van eender bonē laxeert den buuc ende zÿn groen moch neemt die onrepnichedē vandē aensichte. ende zÿn saet in wÿn ghesept ende ghedroncken stempt bloet eñ hel pet den ghenē die vallen vāden groten euel. eñ zÿn zap maect claer ogē als pli nius sept.

Dat lxxiij. ca. vādē hope

HEnum dat is hope eñ is daer om henum ghehepten om dz die vlā van hem ghenoet wert als ysidorus

seyt libro xvij. wāt alle morwe cruut dz
af ghesnedē is of ghemayet eñ dz ghe
droecht is dat mach fenum heitē. ende
sonderlinghe dat bequaem is beesten
mede te voeden wāt dat hoye behoert
den quicke toe. Item vandē hoye seyt
die glose ouer ysaya xl. thoye in sinen
werdē heuet gronicheyt eñ in sinē was-
sen heuet scoenheyt daer nae heuet eē
bloem ten letstē alst ghedroecht is ouer
mits hettē der zōnē wertet weder ī pul
uer ghebrocht ghelijckerwijs dat dye
mensche by veruolghinghe der ouder
dom verliest hij zijn scoenheyt eñ valt ī
puluer eñ oeck mede inden doot Item
thoye alsoe langhe alst groen is ende
bloyet soe cleettet die berghē eñ oec die
weyde campē eñ verciertse ende is den
oghen der mēschē zeer ghenoechlijc eñ
om die dunnicheyt zijnder substāciē soe
werdet haest verteert zijn vnchticheyt
ouermits die hete zōne. Eñ al ist dattet
cruut eerst staet offet lachede nae wer-
tet mit allē vā zijnder blijschappē bero
uet want thoye dat te hādes groē staet
ende schoen dat is morghen verdorret
eñ aldus ist vāden mensche Item after
dyen mael dat die tijt coemt dattet hoy
lāghe ghenoech is eñ die tijt bequaem
is soe snijtmēt eñ mayent eñ dā spray-
ment inder zonnē al dunne eñ latēt ind
zōnē droghē. eñ op dattet onder an der
aerdē niet verrottē en sal soe weyntmēt
mit ryuē eñ mit ghauelē dicwijl omme
eñ weder omme. eñ ten laetstē vergha
dertmēt aen hopē eñ voerēt vp waghe
nē of in scepē ter schuerē waert eñ daer
wertet ghehondē tot meniger nutscap
Item thoye dat in cleynē gheberchtē
wast eñ die middelbaer droghe zijn dat
hoy ruuct wel eñ het smaect dē beesten
oeck mede bet indē mōt dan dat inden
leghē broeckē wast als plynius seyt wāt
in die leghe berchskēs is die voedelike
vuchticheyt meest verduut eñ indē bro
ken minste ꝛc.

Dat lxxiiij. ca: vā snoye lisse

Flagella dat zijn die ouerste snoye
linghe vāden bomē eñ vādē wijn
ghaerdē daer omme dat si dicwijle dye
blasinghe der windē lidē moetē als ysi
dorus seyt li. xvij. Item die knoppē wt
den welcken die telgherē comē of dye
blade werdē oghen gheheytē daer gar
dekens ende ranckē af sprutē eñ wassē
wāt die subtile waterighe humoer heb
bēde een luttel smericheden die wordt
vāder wortelen ghetoghē tottē telghe
ren ouermits craft der hettē eñ schyet
alsoe voert tottē butenstē eñ loepet tot
allen steden des boems eñ loepet daer
wt oft oghē warē eñ werter verwādelt
in eender substācien der bladerē als ge
seyt wordt int commēt ouer tboeck der
groyelijcker dinghē des meysters aris
totiles. eñ na der ghedaentē der humo
ren die daer bouē ghaēde is eñ na dyer
starctē of cranctē der hettē die dye hu-
moer verduwēde is soe werdē die bla-
derē menichsins verwādelt inder ghe-
daētē eñ inder figurē. alst opēbaert bo-
uē inden seluē boecke. daermen seyt vā
der menigerhandicheyt dyer bomen.
als nae menigherhandicheyt der figu
ren ende bladerē soecket bouen int sel-
ue boeck. Item die blader verscyeren
dye boemen ende dye telchskens dye
bloemen ende die vruchtē dat si gheen
quetsinghe liden en sullen van dē qua-
den fellen wynden ende reghē want si

zyn al onder den bladerē bedect coemt hem haghel toe of donderslaghen of ander stoddinghe die bladere zyn den vruchtē eñ dē bloemen een beschuddinghe ende oeck mede een schermschilt. Eñ also lāghe als die vruchtē niet ryp en zyn soe staen si vast wāt die steelkēs daer si aen staē zyn vol vuchtichedē. eñ daer om staen si vast. mer des zomers eñ nae den zomer een wōlken tyts zyn die bladeren noch groen Mer in den herfst bestaē si te vallen wāt haer vuchtichept ōtghaet hem eñ soe beghinnē si vast of te vallē eñ als si inder aerden vallen soe verrottē si eñ verrulē. Item die bladerē zyn dicwyl goet ter medicinē eñ si zyn veel beestē goet tetē eñ sonderlinghe die blader vāder wedewein de zyn goet dē huekē eñ den buckē als plidorus sept vander proprietepten vā dē bladerē soecket bouē int selue boeck li. xvi. a b c ꝛc.

Dat lxxv. ca. vādē bloemē

Flores dat zyn bloemē. Plidorus sept libro xvij. dat flores gheseptwerdē quasi fluores daer ōme dat dye bloemē haest of vallē eñ ōtbādē werdē In desen blomē is nochtās menigher hāde gracie als graci des smaecs des roecks der verwen der saftichept eñ ō virtutē. wāt ouermits den roke soe verblidē si den gheest eñ ouermits dē smake soe veranderē si dē smake ende ouermits der verwē lockē si tghesichte tot hem ende ouermits der saftichept saftighē si dat tasten eñ si hebbē menigerhā de virtuten eñ craften eñ ghenesen dye siectē: Item dyascorides sept dat dye bloemē mit haerder schoenhept vercierē si die bomē die crudē die houē eñ die bosschē. eñ si gheuē dē byē honich vā dē hemelschē douwe die si ōtfāghē eñ daer om zyn die byen alsoe ghaern op tē blomē. eñ wāneer dat die blomē opē barē soe betepkenē si wādelinghe dyes tides eñ winnē een ghedaēte vā vruchtē wāt die blomē gaen altoes voer die vruchtē eñ daer volcht die vrucht nae. eñ si nemē haer begin vāder smeriger humorē des morchs vādē boem eñ als si of vallē soe en scadē si dē tacken noch den bomē npet wāneer dat si natuerlyc kē af vallē. Item indē opghāck der zonnē ghaē die blomē op eñ indē onōghāc der zōnē luuckē si dicwyl weder toe. eñ daer isser veel die verdorrē eñ vallē eer haer tyt om des wille dat si ghē vuchtichept en hebben of dat die zōne alsoe heet schynt datse verdorrē. onderwylē keren hem die blomē totten aenficht ō zōnē na dat die zōne op eñ toe gaet alst opēbaert indē matelieuē eñ inder gout blomē eñ in elptropia mittē blaeuwen bloemē of men heptse spcoria of solsequium of spōsa solis of verrucaria ꝛce. Eñ wāneer dat die blomē te moech wt lopē soe werdt die vrucht dicwyl verloren. Item die blomen vanden kpolen dye aldermeest of alderdicwylst eerstwt comen eñ oeck mede die titeloeze. Mer die blomen vanden leliē ende vā den rosen hebbē dat voerdeel voer den anderen blomen croenen eñ sopelen af te makē daermen noch hier nae af seghen sal. ende daer is een speciael blome dye wasset inden velde by haer seluen dyemen npet planten noch potē en derf noch messen noch spaden. eñ wast in veel steden ende is een bloemkyn ende staet op enen clepnen steelken

eñ is al rodelachtich of ſi al bloedich waer dat is mit eenre bloedigher verwen wes bloemē meer noch mỹn dan mit vỹf bladerē ghemeēlĳckē ōderſcei dē werdē. wes virtuut is ghelĳck den centaurea merten is alſoe bitter nỹet. nochtās heuet mỹnder blader. Cētaurea is een al te bitterē cruut waer omme dattet galle der aerdē hept. mỹens ſpecie tweerhāde is als die meerre eñ die mỹnre. eñ deſe heeft inder wortelē een ſoetichept mit eenderhāde bitterhept. wes ſap mit honich ghemenghet claert dat ghelichte eñ doet opblaſinge ghaē ſittē eñ ghenees venỹnde betē eñ helpt tottē apoſtemen dỹemen antrax hiet eñ is een venỹnt apoſteme ende comet dē mēſchē dicwỹl inder ſterktē aen eñ dit cruut verbiet dz die venỹnde materi tottē edelē ledē niet comē en mach eñ beneemt hem die grote zericheden ꝛc. plinius

Dat lxxvi. ca. vāder vruchtē

Fructus dat zỹn vruchtē of het is wucht. Fructus properlickē dat zỹn int ghemeỹn vruchtē vā bomē van coorn vā crudē eñ deſer ghelĳck daer wỹ eñ die heeſtē af ghenoedet werden. Item het is te merckē dat dat edelſte deel des boems eñ dat ſmerichſte alſo wel indē morghe als indē wortelē aen ghehaelt pleecht te werdē vāder hettē eñ als zỹn bequaem tỹt coemt ſo wort dat verteert in bloezemē eñ in vruchtē. eñ die werdē vādē bladerē bedect eñ beſchermt eñ ſoe coectſe die zōne daer onder mitter hemelſcher hettē eñ brēgettotter volcomēhept. eñ als ſi rỹp zỹn ſo ſcudmēſe eñ breectſe eñ brēghetſe tottē oebaer Mer die raeuwe vruchten makē veel zuuctē indē kỹnderē eñ oec mede indē cranckē ludē Als die pperſucht eñ dat buuckeuel eñ deſer ghelĳck zce: Eñ dat ſelue doē ſi oec mede indē mouwē die kỹnderkēs draghē die de raeuwe eñ ōuerduwede vruchtē zeer beghere als plỹnius ſept. Mer die rỹpe endo bequame vruchtē die zỹn goet eñ geſont alſoe wel inder medicinē als in ſpiſen. mer eē pghelick vrucht wil zỹn manier hebbē indē beſlaghē. eñ nae dat die vrucht ghegetē is of ghenut daer wỹl die ſonderlinghe eñ bequaem dranc navolghē als int boeck vāden dierē claer lĳcke ſtaet Item die vruchten zỹn ghemeenlĳck eerſt raeuwe hardt ōuerdulĳck zuer eñ damper. mer als die hette vā buptē coemt eñ ſtarctſe vā bỹnnē eñ verdrỹuet die aerdichept ſoe werden ſi goet eñ geſont. eñ alſoe langhe als ſi raeuwe zỹn ſoe blỹuē ſi groen mer nae allepnckē als ſi vaſt rỹp werdē ſoe wordē ſi bet gheuerwet eñ eē pghelĳck nae zỹnder natuerē eñ verlieſen dē bitteren ſmake eñ ghecrighē enē zuetē eñ worden mede morwe als plĳdorus ſept in dỹetis. Item die vruchtē die indē ghe berchtē waſſen die zỹn puerre ſmakelicker eñ ghelonder dā die indē dalē waſſen. eñ dat is daer omme wāt ſi daer vele zueter voetſel hebbē eñ ghetemperē als ariſtotiles ſept. Item het zỹn zommighe vruchtē eerſt zuet eñ ſmakelĳck mer nae wordē ſi damper eñ bitter als die mirabolanē als ariſtotiles ſept. eñ al iſt datmē alſulke vruchtē niet en eet nochtās zỹn ſi medicinaelĳck dat is dz men haer oerberē mach totter medicinē. Item die zuete vruchtē als plĳdorꝰ ſept indē vier qualitepte zỹn ſi ghetem

perſte vuchtichſte heetſte eñ voer al dē anderen voedelirſte. Item die coude vuchtē eñ die damper die harde ende die ſubtijlre die ſtoppēde die dwingēde eñ die nochtās die maghe ſtarckende zijn eñ dē appetijt verweckēde zijn. eñ ſonderlinghe iſt dat ſi gheghetē werdē vā nuchterē ludē. Mer die nae den eten verteert zijn al ſtarckende die maghe drückē ſi die ghenomē ſpijſe nedwaert eñ ſi zijn ſake der behoudinghe of der gheſonthept. Mer iſt dz die vuchten zuerachtich zijn nae dē edick eñ gemaket vā een luttel waterichē den eñ aerdichedē leſſchē die ſcar pichett vā colera eñ ſaftighē den dorſt eñ cōfonterē die maghe eñ ōtbindē die grote humoren die niet cout en zijn eñ ſcepdenſe ende doenſe af eñ merē die zoete humorē die hem craft gheuē alle tlichaem te doerſchietē. Item die ontſmakelijcke vuchtē indē welckē die waterighe vuchtich hept bouē ghaet zijn mijn te prijſen dā die ander wāt ſi en helpē der maghen npet mer ſi makē walghinghe eñ verdrijpet inder maghen. Item iſt dat dpe vuchten wel rijp zijn ſoe ſullē ſi vā goeden ſmaeck weſen eñ vā ghenoechlikē roke alſo verre als ſi niet verrot en zijn of wormſtekelich eñ die vuchtē werdē langhe ghehoudē in een repne droghe ſtede. eñ ſonderlinghe iſt dat ſi in drogē hope of ſtroe bewōdē werdē als plinius ſept. wāt bij der aerdē eñ in eē vuchtige ſtede werdē ſi ſchier verderft Item die rijpe vuchtē vallē haeſtelijcke vāden boem dan die onrijpe eñ des nachtes eer dā des daghes wāt ſi mittē nachtelijckē douwe ouerſprengt werden ſoe werden ſi zwaerder eñ daer om zijn ſi te reder te vallē. Eñ hier mede is des ghenoech ghelept vādē vuchtē want vele dinghē zijn bouē ghelept vanden vuchtē indē ſeluē tractaet vādē bomē int ghemepn ſoecket daer. ꝛc.

Dat lxxvij. ca. vādē drachtē.

Oermen als iſidorus ſept is een dracht wāt al draghēde wordt in der dracht die voedelijcke humoer gewōnē eñ die redē des ſaets blopet oeck daer in eñ die naturlike hettē die werckēt eñ al iſt dat ſi vā clepnder groetheit is inder ſubſtācien nochtās is ſi vā groter virtutē eñ machtē indē werckē: wāt die cracht der wortelē wordt ghetogē in eenre ſubſtācie der drachtē. eñ daer omme die cruden alſoe langhe als ſi in der drachtē zijn eñ in hem vuchtichept gropet ende loept wt der wortelen ſoe zijn ſi zeer nut totter medicinen eñ dat ſelue dz alre eerſt wt der wortelē loept dat hpet germē. eñ allepncken als dpe hette vaſt ſtarcket die indē morghe natuerlijcken beſlotē is dat trect die wortel vaſtelijck nae haer eñ dat haer ouer loept ſepndt ſi vaſtelijck wtwaert ende dat is oeck germē. eñ ouermits cracht der zonnen ſoe wordt dat bpnenſte dz dpe wortel ōtberen mach opwaert ghe ſepndet ende wordt buten ghedroecht eñ wert verwādelt ī die natuer ō dracht en dpe germen hept Eñ wāt die aentreckinghe der wortelē gheſtedich is dach ende nacht ſoe ſepndt ſi die ouertalligh humorē allepnkē opwaert eñ alſoe werdt die ſtamme altoes meerre eñ meerre ter tijt toe dat die boem ofte dz cruut coemt tot zijnre volcomēhept eñ dit doet als die cōmentator ſept dpe hemelſche warmte die dat morch der

wortelē doerscpetende is ouermits dē subtÿlstē eñ puurstē delen des boems eñ haelt die vuchticheyt na haer ende bewrōghetse eñ bÿntse in een eñ si en la tet niet af si en verkeertse in een substa cie der drachtē. Item die dracht of ger mē is een beghinsel des steels of dyer stammē der blomen eñ der vruchtē. eñ is wt latende veel telgerē die deen aē dander gheheft zÿn die die natuer dye een aen die ander verghadert op dat die dracht te bet te samen blÿuē sal eñ behoudē werdē. eñ alsoe lāghe als die substācie teder eñ cranck is so is si haes telÿck verderft vāder couder luchtē tē waer dat si vā buptē mittē bladeren be scudt waer. Item die opghāckō drach ten is een cierheyt eñ een beginsel der aerdē. wāt alle groenicheyt der aerdē sprÿptē eñ comen eerst vāden loten die eerst wt sprÿptē Eñ germē properlÿck in duutsche te verstaen also hÿt hier ne met dat is een loetkē of een loetkē dat wt laet ist vā bomē of vā crudē. Eñ als dese eerst wt lopē dat is een tepkē vādē npeuwē iaer eñ dat die leyntē aen coēt eñ als die louerē af vallē dat is eē tep ken des toecomenden windes. eñ dese lotē of sprutē werdē dicwil ghegheten vāden stommen beesten eñ vāden locus ten datmen sprinchaenkēs heyt eñ vā den ruplen ꝛc. eñ dan en isser gheē ho pe toe dz daer enige vrucht aen wassen sal ꝛc.

Dat lxxviij. ca. van tgras.

Gramen is een velt cruut eñ heyt gras in duutsche Item plidorus seyt dat alle cruut ouermits warmten wasset vander humoren der aerdē wāt als die hemelsche hettē dat ouerste vā der aerdē doerschietende is soe verga dert si die subtÿlste deplen der aerden te samen ende verwandeltse in een ghe daente van eenre wortelē die inder aer den steect ende sluut dye hettē bynnen haer ouermits wes craft si die humoer der aerdē dye daer al omme leyt tot ha ren voetsel treckt eñ dat haer gheluck is verkeert si eñ verwādeltet in haerō nature. ende dat haer oueruloedich is dat seyndet si ter winninghe vādē gra se. Item nae den lande eñ nae dē grō de daert gras wast daer nae heuet zÿn virtuten Want als plynius ende plaac segghen ende oeck nae den verscreuen auctores soe is dat gras dat in berch achtighen steden wast corter ende staet dunre dan dz indē vallepē of indē pley nē staet mer nochtās is dat den scapen bequamer eñ oeck ghesonder want dz berch gras is soeter eñ te matē droghe ende alsoe en ist ander niet wāt constan tinus seyt eñ plaac oeck dattet broeck gras haestelÿcker voedet mer het ma ket waterich bloet eñ schept lichtelÿck vāden leden eñ maect een opblasinghe eñ een rommelinghe indē darmē mer i den anderē berch grase ist cōtrarie Itē het is een reghel als plaac seyt so wes wortel vādē crudē voedt des saet en is niet voedende eñ also verkeert so wes saet voedt des wortel en voedt npet.

Item palladius seyt dat een coorn een gras maect dat ghenoechlic aen te siē is ende den dyeren bequaem is in der voedinghe eñ is oeck dē siecken luden bequaem inder daet wāt gelÿckerwys dat menigherhande virtuut schuult in den wortelen alsoe schuult si oec mede inden grazen. Item dat gras int zu-

den wil reghen hebbē eñ warmten. eñ
als die noerdē wint daer stȳt op waȳet
soe verghaet eñ verdonret vā butē als
beda sept. Item dyascorides sept dat
gramen een speciael dat is een sonder
linghe cruut is dat ghardē eñ knopen
heeft ghespraȳt op die aerde ende die
blader wat breetachtich eñ scarp. wes
wortel knopich is eñ soet Eñ dit cruut
eten die ossen ghaern eñ die ander dye
rē. wes virtuut stiptike is eñ sluut won
dē eñ dwinghet den buucke eñ sakticht
die weute der mylten eñ die hōdē eten
dit cruut als sy hem purgeren willē als
plinius sept. eñ dat doē si alsoe behēde
lȳckē dattet die mēschē naeuwe gewe
tē en cā of ghemerckē ꝛc.

Dat lxxix. ca. vā galban?

Galbanus is een cruut wȳes zap
dat galbanum heȳt eñ is eē cruut
ghelȳck dat ferula is indē telgherē. eñ
varro sept dat galbanum slap vā feru-
la ymmer is als ysidorus sept libro xvij
Tcruut dat wort ghesnedē indē zomer
eñ daer lopen droppen wt als tranē eñ
dese ghadertmē eñ drogghetse Item dz
is die fynste galbanum die te mael zn-
uer eñ reyn is vā alre aerdicheȳt ende
vā alre vulnissen eñ dat veel droppelē
heeft eñ is ghelȳck den wyeroeck indē
verwen die claer is eñ nȳet al te dorne
noch te droeghe als plinius eñ dyasco
rides segghen. inden zomer wert hi bȳ
der stāmē ghedroecht. in hem is eē vie
righe craft eñ is heet indē dorden gra-
de eñ vucht inden eersten als die selue
sept Hȳ wort gheualst mittē puluer vā
dē colofoniē dat is griexs peck eñ mit
ghebroken bonen daer die bast of is.
die welcke twee mitten alrebesten gal-
bans ghemenghet werden Item men
mach puere galbanum al te lāghe hou
den eñ heeft macht te breken te ōtbyn
den te zaktigen te slappen dats te mor
wen. Een fumigaci daer vā ghemaect
verwect die in litargien legghen. ende
ghemengt mit edick gheneest hȳ dȳe
weute eñ die verstoptheȳt der mylten.
eñ hi doet een doot kint vter mouwen
comen eñ zuuert die moeder eñ gepul
uert eñ mit honich ghenomen doot hȳ
die pperen eñ doet menstruum comen
zȳn fumigaci eñ veriaghet serpenten
eñ deser ghelȳck Eñ is oeck goet tegē
den tantzweer als dyascorides platea.
eñ plynius segghen. Ende hi sept daer
voert dat wāneermen galbanum inder
medicinē doen wil datmen hem dā zu
ueren sal vā alre ōzeynicheit eer datmē
hem daer in doet. Men sal hem eerst in
een teste doen eñ smelten hem eñ ghȳe
ten hem soe in water. eñ datter puer is
dat sal dzȳuen eñ datter onnutte is dat
sal sincken Eñ nochtās sept dyascoridis
contrari wāt hi sept datmen galbanum
in spedende water doen sal ende datter
af sincket salmen ghaderen eñ datter
dzȳuet als bast ende des ghelȳcxs dat
salmē wech worpē.

Dat lxxx. ca. vāder droppē of tranē

Gutta is een drop of eē traen des
boems of eens cruuts ter manie
rē oft galbanū waer die mit enē āderen
naē aromacū genoēt is. mē pleech die
telchlkēs vā desen boē of vā desen cru
de in te snidē des zomers eñ dat daer
af dzupt dz heȳt gutta of armoniacū
ende als ysidorus ende plinius segghē
ende die puerste eñ die claerste is die
beste. ende die edelste die wit ende vet

is als wyeroeck eñ hi ghebrokē werdt
dat hÿ dan blinckende is eñ bynnē ghō
mich eñ heeft enē roke nae beuer zÿn
ende enen zuerachtighē bitteren sma-
ke eñ hÿ is heet inden vierdē grade eñ
droeghe inden anderen. Eñ hÿ heuet
virtuut te ontbinden eñ te morwen als
ghesept wordt in platheario. wes een
scrupel mit oximel ghedrōckē ghene-
set die ghebreck inder milten hebben.
eñ gheneest die onreunicheyt der ogē
eñ mittē zape vā alssen dodet die pyerē
eñ mit peck ghemēghet helpet teghē
dat voeteuel ende teghēs dat euel dat
inden huepē leyt eñ doet orine maken.
eñ mēstrua comē. eñ zuuert ende doet
alle heffinghe eñ opblasinghe ghaen
sitten als die glose seyt op die stat mir-
ra eñ gutta.

Dat lxxxi.ca.vā gerofelnaghelē.

Gariophili dat zÿn grotfels nage
len Dyascorides seyt datter zom-
mighe volcomē zÿn eñ vā scarpen sma
ke vā zwartachtigher verwen eñ si zÿn
heet eñ droeghe in haren wercken mer
vucht bynnē inder daet. Het zÿn zom-
mighe vruchtē vā bomen in yndien die
men des zomers vergadert als si rÿpe
zÿn eñ men machse vÿf iaren in ghoed
machten houdē in een stede die niet al
te droeghe en is noch oeck mede nyet
al te vucht wāt is die stede al te vucht
soe verrot tē sieñ is die stede alte droge
soe dorrē si Item men salse kyesen dye
int ouerste wat effen eñ slecht zÿn ende
die enē scarpen smake hebben eñ enen
zueten roke eñ die een luttē vuchtiche
dē wt gheuen. Item si werden gheual
schet mit puluer vā naghelkēs die ge
menghet is mit edick ende mit wel ru
kende wÿn daer si vuchticheyt af grÿ-
pen eñ si werden naeuwe ghekendt vā
den goedē dan dat si int vterste scarper
zÿn dan die ander mer die gheualscht
zÿn en machmē bouē xx. daghen nyet
houden. Item die goede naghelkens
hebben virtuut te conforterē om haer
goets roecks wille eñ te ōtbyndē ende
te verterē van sinen qualiteyten want si
starcken die herssen eñ dye zyenlÿcke
cracht eñ si zÿn oeck mede goet tegēs
crāckicheyt des hertē wāt si cōforteren
die gheestelÿcke craft ende si zÿn goet
teghens die onuerduwelicheyt d̄ ma-
ghen ende teghēs wenten die van cou
den coemt want si helpē die natuerlike
craft als dyasco. seyt.

Dat lxxxij.ca. vā genesta

Genesta is een stamme wassende l
woesten eñ wilden steden die on-
ghebouwet zÿn eñ oeck in stenigē wes
smake al te bitter is ende is een teyken
daer hÿ wast datter niet veel coorns en
wast eñ heeft veel graceliker telgherē
dye hardt zÿn ende knopich. ende is
groen des winters eñ des zomers. eñ
heeft ghele dicke bloemē van zwaren
roecke van bitteren smake nochtā zÿn
si van groter virtuten als dyascorides
seyt. want die siedighe daer zÿn blade-
ren ende zÿn bloemen in ghesoden zÿn
dwincgt die heffinghe der miltē eñ is
goet den tantzweer ende byndt men-
strua eñ beneemt dissentiriam ende zÿn
zap doot luzē eñ neten eñ heeft zwart
saet eñ bitter eñ is oec goet totten voer
screuē dinghē

Dat lxxxiij.ca.vādē sade.

Granum is een coornken ende is
dat mynste deel alsoe wel vandē

zade als vãdẽ boem substãcialijckẽ onderscepdẽ eñ ghedeplt in elckẽ thoern is een bast omme eñ morch bynnẽ daer een plant of cruut wt coemt eñ wasset. die hem die natuer after ghelaten heuet. ouermits die welke zyn species of zyn ghedaente ghemenichuoudighet mach werden dattet inder warelt behouden mach werdẽ. Eñ ghelijckerwijs dat die granẽ of die corlen schelen inder specien also schelen si oeck mede inder figurẽ eñ inder legenthept eñ in den maecsel Waer of dat aristotil. sept in dat eerste boeck vanden planten vãden coernẽ eñ vãdẽ zadẽ wassen zommighe in planten of in bomen of doppen alst saet vã dille vã venecoel eñ deser ghelijcke. eñ zommighe ander wassen in dopkẽs of in balchskens als dye boen of die ander legumina. als erwetẽ wicken zcetera. eñ zommighe ãdere in een harde substãcie als die sade van perẽ vã appelẽ. eñ zommighe hebben een korl bynnẽ der schulpẽ eñ een hart hept buptẽ der schulpẽ als die note eñ die oliuen. Eñ die korlen die gheordineert zyn inden bolsterẽ eñ inden balchskens werdẽ menichsins verwãdelt in der gheleghẽthept. want zommighe hebbẽ haer korlẽ ghemenichfoudicht indẽ bolster alst gheualt der celidoniẽ dats der scelwortel. eñ is eenderhãde cruut dat goet tottẽ oghẽ is. eñ zommighe maken granen of coernen in eẽ besloten balchskẽ als die erwetẽ of boenẽ zctera. eñ zommighe in balchskens die niet besloten en zyn als wepte ende spelte eñ deser ghelijck. eñ zommighe en makẽ haer granen niet in enich van den balchskẽs als die gherste choern. Mer si maken haer stroe also meer als veruolghende mit haren choernen. eñ zommighe granen zyn gheduppelt bi ordinãcien sonder wandt of weech idẽ dop of bolster als die granen vander schelwortel. ende zommighe zyn daer gheduppelt mit eenre wanct alst open baert inden granen vander kerssen die men naesturcium hept. ende zommige maken haer granen dryeuoudich bi ordinancien gheset tet in menigherhande hupsekens dyes seluen balchskens alsoe als dat wel openbaert inden ghel in wyes mucht zyn drye cellekẽs eñ in een pghelijcke celle drye granen of vyer sonder enighe wanct verghadert ende tusschen een pghelijcke grane ende grane is een houten wanct als in cassiafistula is. onderwylen isser oec mede een vleyschighe wanct alst wel openbaert inden cucumeren ende indẽ cucurbiten. Ende onderwylen tusschen den granen zyn wanden van menigerhande gheslachten ende oeck mede vã dineerler substancien alst gheualt indẽ appelen van garnaten inden welcken zyn zommighe vleyschachtighe wanden tusschen die granen ende granen. Ende alsoe zyn oeck mede zommighe webbekens tusschen den coern eñ den coernen die dunne zyn eñ npet vleyschachtich. Mer ghelijckerwijs dat dye granen ende die granen onder malcanderen schelen inder substancien alsoe schelen si inder figuren want sommige hebben een ronde forme ende zommige eẽ scarpachtige forme eñ sõmige eẽ lãcwerpelde forme eñ sõmige driecãt eñ sõmige of si gesnedẽ warẽ alst schynt idẽ cizerẽ Ite die granẽ die lãcwerpelt zyn

in die een fide schinē of si ghesnedē wa
ren alst openbaert indē weytscoorn eñ
in dyer ghelijcken. Item si zijn ghewa
rent eñ oeck bescudt mit basten eñ myt
webben die coernen of corlen om dat si
haer bynnenste morch eñ natuerlijcken
hettē behoudē sullē Hier toe heeft aris
totiles gheseit ꝛc.

Dat lxxxiiij. ca. vā gich.

Gych is een gheslachte vā legu-
mē eñ is den comijn ghelijc inder
groetheyt mer het is van zwarter ver
wen eñ men pleecht indē brode te wer-
pē of te sprēckelē op dattet te zueter sal
werdē als die glose seyt ouer ysa. xxviij
Item plathearius aristotiles eñ dyas-
corides segghen dat gych een cruut is
heet ende droghe inden anderē grade
eñ wast onder tcoern hebbende cleyn sa
dekē eñ zwart oft dryekantich waer eñ
is bitterachtich eñ scheydende. eñ he
uet macht te ōtbyndē eñ te verterē dye
verstoppinghe der leuer eñ der myltē.
eñ heeft virtuut te openē eñ die windē
te scheydē eñ het doet die aenbeyē dye
opgheheuē zijn ghaē sittē eñ stemptse
mede ist dat si lopen eñ mit honich ghe
nomen dodet die pyerē Dit cruut seggē
si dattet nigella is eñ alst in edick ghe-
soden is eñ die edick indē oren ghedaē
doot die wormē eñ schoert apostemē ist
dattet in wijn ghesodē werdt mit zeme
lē eñ mit duuen quaet. eñ sonderlinghe
tsaet vādē crude eñ vā dyen te samē een
plaester ghemaect eñ daer op gheleyt
al warm Item men seyt dattet goet is
teghē lazarie ist datment mēgt mit ra-
fanus eñ mit wat souts. eñ doet men-
strua comen eñ purgeert dode dracht
ist datter twijf ouer gefumigeert wert
dat is dattet twijf sal ghaē sittē op enē
stoel mit enē gate eñ werpē vādē zade
in colen eñ latē haer den roeck vā ōderē
op slaē mit eenre pipē ter wijffelicheyt
in Item wijn ghedrōcken daer dit saet
enē nacht in gheleghē heeft verdriuet
die coudepisse eñ dat lanckeuel. Ende
men sals nyet sieden op dattet nyet te
weldich en werde. want constantinus
die seyt nigella te veel ghenomē doot
dē mēsche.

Dat lxxxv. ca. vā ylex

Ilex ilicis is een ghedaēte vā ey-
kē als eē boem die eykelen drae
ghet wāt als ysidorꝰ seyt libro xvij. dye
menschen vōden die vruchtē vā desen
boem eerst eer datmen vāden coorn te
segghen wist soe plegen die oude i voer
tiden daer of te leuē. eñ die eersaemste
vā alle den eyken bomen dye eykelen
draghen dat is ylex wyens vrucht als
plynius seyt sadet eñ voedet menighē
lantschappen. Item ylex is een boem
die grof eñ oeck mede zeer dicht is eñ
hardt mit grotē wortelē eñ mit al te dic
ke basten eñ hij heeft veel telgheren
ende ghenuechlycke bladeren ende hi
heeft veel vruchtē op bij tijden vāden
iaer ende draghet somtijts die helfte
meer op een tijt dan op een ander tijt:
Itē thout mach alte menich iaer due-
ren ia het is alsoe meer onvervuelijck
dat is dattet qualickē verrotten mach
of veruulen wāt zijn blocken int water
ghesencgt sullen bynae verkeren i enē
steen niet dattet een steen werden sou-
de mer ymmers alsoe hardt oft eē steē
waer Ende daer om pleechmē karckē
ende d̄ coninghen huysen van alsulckē
houte te maken eñ men placher beeldē

vā afgodē ak te makē alsoe als plynius
sept ꝛc.

Dat lxxxvi.ca.vā iumperus.

Iumperus dat is geneuer boem.
eñ het is eē cleyn boemkē eñ wa
re dat sake datmē leuēde colē rekēde in
der asschē vā desen geneuer ſi soudē le
uēdich bliuē een gheheel iaer wt eñ wt
eñ ſi en soudē niet wt ghaē eñ daer om
heeftet sinē naem vādē vier.iumperus
wāt ppr in griex is vier in latyn. Men
vintse groet eñ men vintse cleyn als pli
onus sept li.xvij.eñ ſi zyn beyde scarp
eñ stekelich eñ ſi hebbē veel scarpe bla
derē eñ cleyn eñ ſi zyn beyde vruchtber
Mer die minste draecht meest vruchtē
eñ ſi zyn cleyn ende rōt eerst groē eñ na
zwert of rodelachtich eñ is altyt groē
achtich die boem mittē bladerē. eñ hy
is heet ende droeghe inden derden
graet als dyascorides sept. wes vruch
ten zyn goet ter medicinē die in die len
ten ghegadert werdē eñ men machse
twee iaer houdē eñ ſi hebbē machte te
ōtbinden te verteren eñ te conforteren.
Item die bessen ghesodē in reghēwa
ter eñ in dat water ghebaet is goet te
gē tbuuceuel dat vā scarper medicinē
coemt Item vandē iuniper maectmen
olie die al te sonderlinghe goet is tegē
die quartepn ist datmēse alle daghe inō
spysen of in drancke eē dragme neemt
dat is eē vierēdeel loots zwaer.eñ hy
is oeck goet teghē dat lanceuel ist dat
mē die zeer stede daer mede bestrycket
ende besmeert eñ hi is oec goet dē val
lenden menschen van sinte cornelis eñ
hi breect den steen ist datment tē scakte
in spuwet mit eenre pipen diemen sirin
ghe hiet Item wyn daer iuniperi ghe
soden is mit vighē zuuert die borst eñ
beneemt dat hoestē hier toe heeft pla.
thearius ghesept eñ dyascorides ende
wast in stenighen stedē eñ in ōghebōdē
daert woest is eñ die serpētē scuwē sinē
schiem als plin.sept eñ daer om mepnt
men dz die bessen goet teghen twenyn
zyn ꝛc.

Dat lxxxvij.ca.vā ysop?

Ysopus is een cort cruut eñ cleyn
wassende in steenroetsen eñ heft
hem seluē mit sinē wortelē vast indē step
nē eñ oec wasset indē houē als callioū.
sept ouer dē souter Asperges me dnē ꝛc
Dyasc. sept dat dit cruut heet eñ droge
is inden dordē grade.die virtuut vā de
sen crude is indē blomē eñ inden blade
rē meer dā inden steel of indē wortelen
des zomers draghet blomē eñ mē sal
se verghaderen buten der zōnen in een
zuuer stede eñ daert niet en roect eñ he
uet macht te ōtbinden te verteren eñ te
trecken eñ die lōghē te zuuerē eñ alle
ghebrekē vander borsten die vā coudē
comen die maectet zuuer ist dattet i wy
ne ghecoect wordt mit vighen eñ dat
men den wyn drincken gheeft eñ bene
met die zerichept der maghen ende ō
darmen. Item int water ghesoden en
de daer in of ouer ghestoeft zuuert die
moeder van onnatuerlycken humoren
Item ysoep heet ghemaket in enē pot
ende dan daer ouer ghestouet dwyn
ghet den couden snuuf of dē reume eñ
doet den huuch ghaen sitten eñ beneēt
die zerichept inden lyue die vā wynde
comet Item dyascori.sept dat die pul
uer vanden ysope gheneest die water
sucht eñ zuuert die donckerheyt vāden
lichaem ende maect dē aensichten fyn

verwe eñ doodt pyeren also als die sel
ue seyt ꝛc.

Dat lxxxviij.ca.vā iacinctus.

Iacinctus is een cruut hebbēde eē
purpur bloem eñ heeft sinē naē
ghetoghē vā enē edelē kynde dat indē
sprōghen onder den purpurē bloemen
doot gheuōden is ende den crude was
die naem ghegheuē vandē valle dyes
doots kyndes eñ is oeck ghelijck den
blomen vander vyolen eñ haer worte-
len als ysidorus seyt libro xvij. eñ men
oeck enen steen heeft die alsulckē naē
heeft eñ alsulckē verwe die ghetelt is
onder den preciosen eñ costelyckē stenē
Iacinctus is een naem van enē mēsch
eñ vā enē steen eñ vā eenre bloemē en-
de zijn proper verwe die is luchtich of
hemelsch ꝛc.

Dat lxxxix.ca.vā billen cruut.

Insqmamus dats billen cruut eñ
mē heitet in griex insquiamus eñ
in latijn canicularis daer om dat in sinē
stelē aē beydē sidē wassen eenrehande
hoefdekēs die ghemaect zijn inder fi-
gurē vā creeftē alsmen sien mach indē
appelē vā arangē of vā garnatē als ysi
dorus seyt libro xvij. Dit cruut is ōghe
sont gheghetē eñ daer omme heytent
zommighe ludē insana wāt wortet ghe
ghetē soe maectet razerie of het doet
altezeer slapē eñ die ghemeynt heytēt
vilicidium daer omme dattet thart ver
wandelt als ysidorus seyt. Item want
dit cruut venynt is soe heeftet zwardt
roet eñ wit saet als plynius eñ dyascori
des segghē. eñ het is quaet eñ dodēde
dat zwart. eñ dat rode is myn quaet eñ
dz witte noch myn eñ dit is tbeste inder
medicinē eñ heeft macht te dwinghen
te bindē te dodē eñ te doē slapē. Itē dz
zwart saet heeft dat heeft zwarte bla-
derē scarp eñ hardt en eē purpur bloem
eñ harde balskēs die dick zijn. eñ dz ro
delachtich saet is dat heeft āder bloe
mē eñ morwer balchskēs eñ dz wit saet
heeft dat heeft witte bloemē eñ vette
bladerē eñ morwe vol saeps eñ is cout
inden dordē graet eñ droghe indē āde
rē eñ daer om wederslatet heffinge eñ
zwellighe eñ stopt dē buuck eñ stempt
bloet eñ gheneest dē tātzweer die van
hetten coemt eñ dwighet dē reume die
vā hettē coemt hier toe heuet dyascor.
gheseyt eñ ply. Item vādē billen sade
seyt aristotiles int boec vādē groylickē
dinghē datmē bij iherusalem dat saet
vā byllē eet waer bij mē merckē mach
dat zijn quaetheyt benomē wort ouer-
mits die ghoetheyt des landes daert
wast. Item die meester vāder historien
seyt ouer exodi dat inder cronen dyes
paeuwes stont een bloem recht op dye
desen crude ghelijck was daer ghuldē
blomē op stonden die ghelijck dē brede
weghe waren vādē enē slape des hoef
des tottē anderē ꝛc. waer bij dat dese
crude daer in warē ghepriuilegiert dat
haer ghelijkenis waerdich was te staē
ī des paeus crone. Dit seyt die meester
inder historiē ꝛc.

Dat xc.ca.vādē kastanē boem

Kastanea is een groet boem eñ
drachtich ende hi is vādē griec
kē alsoe ghenoemt als ysid seyt li.xvij.
daer omme dat zijn vrucht dubbelt is ī
der manierē van cullē die ghehouden
zijn bynnē den bolster die welcke als si
wt gheworpen werden soe worden si
ghelubt ende daer om werdē die bomē

vā castrādo dat is vā lubbē karstaegen inden griexen vocabel ghenoemt. Dā desen boem pleech eē geheel bosch te werdē als plidorus sept. Dese boem is zeer nut wāt zyn hont is nut totter tum meringhē eñ oeck mede om te barnen eñ spyle by te berepdē. eñ zyn wucht is goet te etē eñ die bast eñ zyn bladeren die zyn goet totter medicinē. eñ al ist dz zyn wucht onder enē hardē eñ scarpen bolster gheuōdē wordt nochtās is dye wucht soet eñ goet allmēsse siedet ontbraet Eñ si zyn heet int middel vāden eersten grade eñ droeghe in den anderē eñ omme der betten willeis die wucht zuet eñ omme der droechtē wille soe is si damper. Mer die veel karstaegen eet die crycht een opblasinghe vā lyue. eñ die groue roke die daer bynnē besloten is die stycht op totte hoetdē waert die maect daer dē hoeftzweer. mer om hare quaethept te benemē soe salmēse siedē of bradē eñ dā voedē si wel eñ makē goede humorē eñ temperē die droeche dē des lichaems eñ der borstē eñ sondlinghe ist dat si mit zuker ghegheten werdē. eñ si zyn den colerico eñ oec mede dē fleumatico goet mit puerē honighe. eñ si zyn oock goet nae der medicinē wāt si nemen coringhe eñ walghinghe eñ si starckē den darm die bouē leit dyemen ieiunum hept. Item karstaengen ghewreuē mit wat louts ende mit honich ghetempert is goet teghēs betē vā verwoedē hōden of vā owoeden mēschē. Item karstaengē ghewreuen mit garstē meel eñ mit edick ghemēget doen ghezwollē mānē ghaē sittē allmēse daer op plaestert Item aristotil. sept dat die bladē eñ die bastē vā desen bome ghebarnt eñ ghepuluert eñ mit wine ghetempert eñ opt hoeft ghelepdt vā enē iōghelinck doet dat haer vermeerrē eñ verbiet hem dat vallen als plaac sept in dietis.

Dat xci. ca. vādē lauwerboem.

Laurus is een boem der victorie eñ hy is veel prisens eñ lonens waert om zynre groter vtutē eñ duechden wille Eñ omme detmēse pleech te cronē mit lauwer die dē strydt wōnē wilē eer eñ de griekē hietē desen boem dam phen wes virtutē wy bouē ghelet hebben inden selue boecke in die letter. d. soect daer ghy sultet vindē

Dat xcij. ca. vā lentiscus

Lentesc? is eē oetmoedich boem eñ medicinael die vādē griecken eñ vādē ebreeusche circus genoemt is als die glose ouer daniel seit xxiij wes sap vādē bladerē gheneest eñ slout ghe ghecouē lippē of andē gheulcereerde dingē als daer ghesept wordt. eñ hept daer omme lentiscus om dat zyn keel morwe is eñ traech. die wucht van desen boem gheeft olye wt eñ die scorsse gheeft harsse diemē mastix hept eñ het is die beste die mē vpdnt in inthēus dat eplant als plidorus eñ plynius segghē li. xvi. Item die blader vā desen boem als dyascorides eñ platheari? eñ plinius segghē zyn heet eñ droeghe als alle die boem is eñ hebbē virtuut te byndē te cōsoliderē eñ te cōfonterē. eñ daer omme zyn si goet teghen alle coringhe eñ teghēs alle lopinghe alsoe wel van den bloede als vanden anderē humorē Item zyn gomme dyemen mastix hiet heeft die selue virtutē die de boem heet ende allmensse kaeuwet dese gom-

me soe hout si dat tantvleysch reyn vā
dē stinckēdē eñ vervuuldē humoren eñ
doetse vast staen eñ maketse wyt ende
starcket haer wortelē eñ doet dē quadē
adē af. Dese mastic wert aldꝰ v̄gadert
Int eynde vāder leyntē wordē die scors
sen vā desen boem in ghesnedē eñ als
si vāder aerdē ghezuuert zyn so sprayt
men daer zuuer clederē onder op dat
dye vuchticheyt niet opter aerdē dru-
pen en sal. Eñ men sal kyesen die wit eñ
claer is eñ die mitter aerden ghemen-
ghet is eñ dōcker die salmen scuwē eñ
worpense wech. Sy puert dat herssen
eñ si cōforteert dse maghe eñ helpt tot
ter verduwinghe ende veriaghet den
wint. eñ ghewarmet of ghesmoutē op
enē heytē teghel eñ gheleydt op ghe-
brokē benen eñ ander leden cōsolideert
si wōderlycke zeer. Item plynius die
seyt oeck als dyascorides dat lentiscus
of cynus dattet een dinck is. een doer-
nich boem is mitter wortelē eñ is ho-
ghe ende in veel deylen ghedelt ende
heuet vrucht als die gaghel mer myn
re eñ bynnē root als si ryp is eñ schar-
pe wolle bynnē. wyens sap dat lopen
vander moeder der vrouwen ghene-
set zcet.

Dat xciij. ca. vāder lelien.

Lilium als ysidorꝰ seyt iseē cruut
eñ heeft een melckachtighe blo-
me wes witticheyt al ist dat si īden bla
derē is zyn ghedaēre blincket bynnen
nae dē goude. Item dyascorides ende
plathearius segghē dat die lely heet
eñ vucht is eñ zommighe wilt eñ zom
mighe tamme ende die een heeft pur
pur bloemē eñ die ander witte blomen
eñ dat is die beste. Item die virtuut vā
der lelien is ryppende eñ daer omme is
si goet ghestotē op apostemen ende is
oeck goet op dye hardicheyt der miltē
ist dat sake datmē tsap mitter olien mē
ghet als mit hēnep olye of lynzaet oli
eñ smeerter die milte al omme dicwyl
mede Item die puluer vāder leliē ghe
mēghet mit water in een scotel eñ daer
dat aensicht mede ghewasschē maect
dat aensicht claer. Item die blader van
der lelien gecoect of ghesodē zyn goet
op verbarndē stedē wāt si zyn zaftende
ende dat selue doet zyn wortel ist dat si
mit olyen ghecoeckt wordt eñ daer op
gheleyt. Item zyn virtuut is openēde
eñ scheydende eñ doet si wt comen dat
mēstrualighe bloet eñ doet heffinghe
ghaē sittē eñ daer omme is si goet tegē
opblasinghe der apostemē die wyndt-
achtich zyn ist datmē die wortel ōtweē
wryft eñ mēghetse mit olien eñ legget
daer dicwyle warm op. hyer toe heuet
dyascorides gheseyt. Item vāder leli-
en als pli. seyt soe edelē die wortelen
vand lelyē haer bloē alte zeer in meni
gher manieren Want ghedrōcken mit
wyn ghenesen wonden van serpenten.
Eñ die wortelen zyn oeck mede ghoet
teghēs die quaetheyt vādē paddestoe-
lē eñ teghens twenyn. eñ in olyen ghe
coeckt eñ op die lycdoernē vādē voetē
gheleyt achte daghen langhe alle da-
ghen versch mitter ouder manen ver-
dryftse te gronde ende doet oeck wed
haer wassen. Item in wyn ghecoect en
de hoenich daer toe ghedaē is goet op
aderen die doersteken zyn oft zweren
eñ die blader in wyn ghesodē ghene-
set wonden. Item dat saet vander
lelyen ghewreuen is ghoet op they-

lighe vier eñ die blomē eñ die bladerē comē te hulpe quade vlcerē dz zÿn zwe ren Hier toe heeft plinius gheſept. li. xxx.c.xix: Item in dat ſelue boeck c. v. daer ſept hÿ dat die lelie die edelſte blo me heuet naeſt der roſen eñ mē maec ter edel ſalue af eñ olye mede gheliÿck datmē roſen olie maect. Item die ſteel vāder wortelē opwaert is bÿ dzpen cu bitus langc eñ daer ſtaē die blomen int ouerſte inder manierē van clockſkēs eñ die blader ſtaē alle dē ſteel omme ende omme eñ zÿn zaet is dat clepelkē dz bi nē dē clockſkēs ſtaet ende is van groter machtē eñ virtutē mit goeder luchten wel rukēde. Item die lelie heeft veel kelen aen der wortelen als dat loeck doet als ariſtotiles ſept indē boeck der gropelicker dinghē Eñ in elcke kele is die macht dat ſi waſſen mach ghelÿcke oft ſaet waer Vā deſen punte ſtaet bo uē vāden loke datmē allium hept in dz ſelue boeck inder letterē vāder a. Item ariſtotiles ſept iſt datmē den ſteel vand lelien in die aerde crommet eñ decten eer dat zÿn ſaet gheopent wordt eñ dat mē zÿn wortel niet op en graeft ſoe ſul dÿ te hāts in cortē daghē vindē dat vā enē pghelÿckē knope des ſteels eē clep ne hoefdekē wt ghaē ſal oft vā ſinē ke le waer vāder wortelē twelck een groet wōder is. Item die blomē vāder lelien zÿn eerſt groen eñ nae werden ſi wit eñ die ſteel gheſnedē vāder wortelē ende int ſlÿck gheſtekē hout dē ſteel langhe groen eñ die blomē oeck in haren craf tē Item die bloem vāder leliē alſoe lā ghe als ſi gheheel is ende oeck mede nÿet gheraket ſoe ruuct ſi zeer wel en de zuetelÿcken. ende allmenſe mitten handē ōtween wrÿuet of breect ſo ſtinc ket ſi eñ heeft die bloem alleē mittē za voer die vucht Eñ alle virtuut eñ do ghet die de lelie inden ſteel heuet ende oeck mede inder wortelē die thoent hÿ bouē altemael inden hoefde alſoe als inder blomen ende inden zade. eñ hoe dat zÿn bloemen hogher opgherecht worden inden ſtele hoe dattet hoeft dā leegher bocket. Ende zÿn bloem is bu ten eſſen eñ ſlecht eñ ſoet inden taſten ende oeck mede ront inder formen en de ghenoechlÿckē int aenghefichte. eñ vā bynnē is ſi mit ſchoenē ghuldē gra nē of coornkēs inder hollicheÿt beſpē kelt. ende wordt meer gheuorwet dan ſaffraen. Eñ deſe verwinninghe wor dē mit ſeuē ſteelkēs ōderhoudē eñ wer det van ſes witte bladeren dÿe de een vluchs bÿander ſtaē ghemaket: ende werdt bynnen verſciert mit ſeuē ſchonē ghuldē coorneu t daer ÿſaet mit wōder lÿcker ſchoenheÿt in gheſet is. daer die blomē al omme ſtaen gheſprapet ende beſchermen dat ſaet vander couō luch ten. ꝛc.

Dat xciiij. ca. vāder latuwē

LActuca als plidorus ſepdt heuet den naem vander ſubſtancien der melckigher humoren. of want die lac tuken dÿe ſoecken wpuen mit melc ver vollet ende oeck mede meerret die on cuuſchept in den mānē eñ het is tweer hāde als tamme ende wilde. Item die wilde is ghelÿck der tammer dā ſi he uet lāgher telgheren of loueren. ende ſubtÿlre ende zerper ende ſi zÿn mÿn groen omme dat ſi luttel vuchticheden heuet. ende daer om heeft ſi veel bit terheden bÿ dat die ander dÿemen da-

ghelics eet wāt si is heter eñ droegher
ende daer omme segghen veel meesters dat si menstrua doet comē eñ verdryuet die raeuwe humorē als dyascorides seyt. Item die tamme latuwe is cout ende vucht mer ghetemperlyckē alsoe dat si ter gheender siden yet ouer ghaet ter groter coutheden of ter groter vuchtichedē eñ daer omme soe is si goet totter medicinē eñ heeft eē subtyl substācie ende sonderlinghe als si noch versch is eñ daer omme werdt si schier verduwet eñ doot die hettende die bytinghe die vāden roeden colera comet ghaē sitten eñ die opsiedinghe vanden bloede vercoel si eñ doet oeck mede redelyckē slapen. eñ si gheneest dē hoeft zweer die vādē roke der colera comet. eñ maect indē vrouwē veel melcx ende wynt inder mannē sperma ende maket meerre eñ dat gheualt omme die goet heyt des bloedes die si maect Mer als die latuwe out werdt eñ hardt soe wordet haer vuchticheyt ghemyndert eñ si werdt bitter. Mer diese dicwyl neēt alle daghē soe maect si alte sonderlinghē quadē bloet eñ tghesichte wertter zeer of ghecrācket Eñ dat saet vander latuwē bewrōghelt des mās saet ist dz hyt dicwyl in spise of in drācke nemet. Hier toe heuet ysaac gheseyt inden dieten Item plynius seyt libro xx. ca. octauo vāder latuwē datter eenderhāde latuwe is dyemē caprina heyt. eñ is dat sake datmē die in die zee worpet so soudē alle die visschē die daer ōtrent warē steruē. wes melck mit wyn mit edic eñ mit water ghemēcgt gheneest watersucht. eñ mit wes koel eñ bladerē ghestotē eñ mit soute ouerghestroyt ghenesetmē wōdē daer die zeenē ōtweē ghesnedē of ghehoudē zyn. Item daer is noch een ander species vāder latuwē dye int velt wast wes bladerē ghewreuē mit pappe of mit bry gheneset vlcerē ist datmēse daer mede bestrycket eñ die gryekē heytē dese specie ysopen. Item die derde species wast indē bosschē die si steracō heytē. wes bladeren ghewreuē mit brye goet zyn op wōden eñ si stempet bloet eñ gheneest vervuulde wōdē eñ mitter wortelē eñ mittē bladerē ghenesen si theylilighe vier. Itē het is noch eē ander species van latuwē die rōde corte bladerē heuet dyemē heratea heyt. wyēs zap die hauickē al grauēde wt treckē eñ daer strycke si hare oghē mede als si oudt werdē eñ makē haer ogē claer daer mede Wes zap gheneest alle zerichedē der ogē alsmē daer vrouwē sock toe mēghet ende is goet teghēs betē vā serpētē eñ vā scorpionē ist datmēt zap mit wyn drincket eñ datmē die bladerē daer op leyt ont twen ghewreuē eñ verslaet alle heffinghe. Item dat saet vāder latuwen alsoe wel vander tammer als vāder wilder en ghehenghet niet dat een man zyn natuere verlieset in sinen slape van enigher quader becoringhen ist datmēse neemt in spyse of in drancke. mer die haer veel naem eñ stadelyck die soude blint werdē ꝛc.

Dat xcv. ca. vā lappa

Lappa dat is hoefladich ende is een cruut hebbende brede bladerē ende dicke bider aerdē eñ heeft indē ouersten telgheren scharpe clessen als doernighe hoefdekens eñ wedhaect ende als daer yemant mit sinen clede-

ren aen raect soe blyft hy daer aen cle-
uēde waer of dat ysidorus sept libro de
cimoseptimo ca. decimoseptimo. ¶ Dit
cruut is daer omme lappa gheheyten
om dattet enē groten coel heuet totter
aerdē toe hanghēde eñ wordet vanden
grieken phylantopos gheheytē daer
omme dattet aen der luden clederē hā
ghet om zynre scarpicheyts willen. eñ
wast bynden mueren eñ bynden weghen
Eñ daer is tweerhande species af. als
dye scarpe ende die ronde tot ghelycke
nissen vandes heynelst voeten. waer om
me dattet veel luden heytē vngula ca
ballina. Eñ die blader vā beydē zyn vā
quadē roke ende vā quaden smake als
dyascoride: s sept Mer plynius sept li.
xv. ca. xij. datter veel species van lappa
zyn. ende si zyn oeck alle medicmael.
¶ Want men gheneester slaghē van scor-
pionen mede. ende die scorpioens dye
en moghen enen menschē niet misdoē
ist dat een mitten zape ghesmeert is.
¶ Item dye wortel in water ghesodē eñ
dat water indē möt ghehoudē is goet
teghēs dē tātzweer eñ doet dye tāden
vast staen. ¶ Item tsaet is der maghen
al te sonderlinghe goet eñ is oeck goet
den ghenē die bloet spuwē. ende is oec
goet teghēs dissentiriam. eñ die wortel
mit wyn ghenomē stopt dat buncheuel
mer die bladerē mit soute ghemēghet
laxerē Eñ tsaet is goet teghēs dē steen
ghedrōcken mit wyn. ende alle tcruut
ghestoten mit smeer verdrijft den hue
uel opter borst ¶ hier toe heuet plynius
ghesept. mer platearius sept dat lap
pa of lapcium is een cruut dat heet eñ
droeghe is ende heeft macht te ōtbyn
den te openē eñ te dunnē eñ daer ōme
ist goet teghēs rudicheyt tegē cronselē
eñ serpigo eñ teghē impetigo eñ teghē
vullēs die tusschē vel eñ vleysch sept.
wāt het doetse scepdē eñ verteert dye
humorē eñ ōtbyndt eñ scepdet die har-
dicheyt eñ die hetsinghe der apostemē
eñ is goet teghē die coude waterzucht
eñ teghē verstopthept der myltē ende
zyn sap ghemēghet mittē zape vā rutē
eñ in die naze lauwe ghedropē zuuert
die herssen vā fleumatigher ouerdoe
dicheyt ist datmēs daer een luttel i dru
pet in enē warmē bade of inder warmē
luchten ꝛc.

Dat xcvi. ca. vā lappates.

¶ Lappates is een spise die ghema
ket is vā zommighē verschē tam
mē crudē dye dē lappacien ghelyc zyn
als die ghiose seit ouer iudith c. xv. waer
of die scalcke alexāder sept lappates
is spyse eñ warmoes maect dye selue
spise eñ mē heytet in duutsch compost
¶ Ander meesters segghē dat lappates
eē ghestachte vā coel is eñ heeft brede
bladerē als die hoofledich: mer die bla
der vā lappates dats cabuulscoelē dye
zyn morwe eñ vet eñ wittachtich ende
slecht. eñ dat een blat opt ander ghewō
dē wōderlike done eñ heeft enen cortē
stronck ende dicke buptē vol knoepen.
mer binnē morwe eñ vleyschachtich. dit
cruut is goet te etē eñ ter medicinē me
de eñ mē maecter goede spyse of alsoe
lāghe als si ghehoudē mach werdē ist
dat sake dat si ghecoect wort mit edick
mit mostaert eñ mit honich. ende dese
spise heitmē compost wes virtuut is dz
si dronckenscap wederstaet als plynius
sept libro xx. c. x want ist datmen com-
post nuchteren eet soe beneemt hi droc

kenscap. Item die scole vā crassitatis
roept dat gheen dinck der maghē en-
de der zeenē nutter is dan dit cruut. eñ
daer omme heptmēt gheuē den luden
die veriecht zȳn eñ dien die leden beuē
eñ dē ghenē die bluet spuwē. Clap is
goet teghēs tvenȳn eñ teghēs betē vā
serpenten Ende sonderlinghe tlaet is
goet teghens beten vā hōdē ꝛc. als pli
do. sept li. xvij. ꝛc.

Dat xcvij. ca. vā legumina

Legumina zȳn gheseȳt vā eligen
do dat is vā kyesen wāt die oude
plaghē die beste legumina dat zȳn er-
weten bonen eñ deser gheliȳcke te kye
sen daer ti haer spȳse of maectē ende le
ueden daer of. Item die legumina sce-
len inder groethept inder verwē inder
figuren eñ mede inder smaken. Ende
ōder die legumina soe zȳn dye boenen
die meeste eñ die lupinē. eñ die middel
baer dat zȳn cycerē erwittē eñ kazoli eñ
pitzoli. die mynste dat zȳn die wicken.
Item ti schelen oec mede inder verwē
want zommighe zȳn ti wit zommighe
zwart zommighe ruet ende zommige
ghemengt Item ti schelen inder figu
ren wāt zommighe zȳn rōt zommighe
lancworpelt zommighe dryehoect en-
de zommighe slecht Eñ ti schelen oeck
inden smake wāt zommige smakē zuet
achtich zommighe bitter zommige an
ders als plynius sept. Item wanneer
dat die legumina beghinnen te rypē so
salmēse mayen wāt ti rypen al leggēde
Item plyni? sept dattet legumē substā
cialikē grof is cout eñ droeghe eñ hart
te ōduwē wāt ti zȳn zeer dicht eñ vaste
ghepact intō substāciē eñ mē moetse lā-
ghe siedē eñ mē machse in putwater
niet wel kokē mer haer gherecht water
behoert fōteyn water te wesen ofte ry
uier water. Item men pleecht een gro
ue eñ eē rude spȳse te makē vādē legu-
mē Clap is goet dē ludē die starck van
cōplexien zȳn wāt ti zȳn hart te ōduwē
alle legumina Wer als ti verduwet zȳn
soe voedē ti wel eñ cōforterē. eñ natuer
lȳck zȳn ti opblasende eñ makē veel wi
des mer allmē hem die bast of doet so
wort hem dat benomē of datmē comȳn
of dȳlle of deser gheliȳck die wint ōdri
uē mede siet. ꝛc.

Dat xcvij. ca. vā rȳs.

Lens lētis dats rȳs dpe mē inden
vasten eet eñ is oec een ghesiacht
te vā legumen als plidorus sept li. xvij
eñ is vucht eñ morwe sonderlinge alst
noch indē crude is. vādē welkē lenticu
la coemt dat is een rȳskē eñ mē salt scrȳ
uē mit eender t. om te onderkennē van
den worm dpemē lens lendis hept dat
een neet is opten hoefde welck woert
mit eender d. is beschreuē in genitiuo ꝛc
Waer of eēs eē vaers ghemaect wert
daermē dat ōderskept bȳ wetē soude
tusschen lens lentis eñ lens lendis. eñ
hȳ sept aldus lens lendis capiti lēs lē
tis conuenit ori. Datmen aldus ver-
staen sal. dat lens alst lendis in geniti-
uo heuet dan soe ist een neete. ende alst
lens lentis in genitiuo heuet soe ist rȳs
dpemen eet ende daer wȳm deser ma-
terien van spreken. Ende dit cruut is
coudt ende droeghe ende is ghemaect
van couder naturen want het heuet
een ander virtuut inden baste dant in-
den morghe heuet. want inden baste
heeftet eenderhande scarpicheyt ouer
mits wes reden dattet laxeert ende

maect een berueringhe inden buucke. Mer tmorch is stoppēde eñ starckt die maghe eñ wercket ter stoppinghe ende maket grof eñ melancolioes bloet. eñ veruolt die herssen mit grouē roeke vāden welckē veruaerlycke dromen comet eñ ouermits wyndicheit bezwaert die maghe eñ maect opblasinghe ende bestoppet alle die toepadē eñ ghangē vanden lichaem eñ verdroecht die substancie der zenen eñ der vluzen vander herssen ende maectse ongetempert als dye selue seyt ende is den oghen quaet eñ dicwyl gheghetē maect alte quadē siectē inden lyue ist dat si mitten bast gegheten werdt ende dattet lichaem vā droegher complexien is. mer die hete ende vucht zyn dyen helpet zomwyls ende is goet den ghenen dye dat water laden als die bast af is Men sal kiesen dye rys die groefste is ende verschste eñ die lichtelycken ghecoect werdt ende dat alsoe wel te eten als ter medicinē die quaetheden vanden rys werdet benomen alsmē den bast of doet eñ datmen dat morch in soet water koke ende nae mit peper mit olyen ende mit comyn ende deser ghelyck ghemengt ende verghadert hier toe heuet ysaac gheseyt inden dyeten. Item plynius seyt oeck libro xviij. C. xiij. dye rys bemint meer die dūne ende subtyl aerde dan die vette aerde eñ die lucht meer dā die droechste ende alle legumina bemynnē twater eer dat si bloyen mer na dat si bloeyen bemynneu si die droechheyt ꝛc.

Dat xix. ca. vā vlas.

Linum dat is vlas ende also wel heytet saet lynum alst cruut daer omme dattet waterich morwe is als ysidorus seyt libro decimonono. Item plynius seyt libro xij. ca. li. dattet vlas ghesayet wordt in effenē slechtē lande in die leynten ende wordt gheplucket inden zomer ende wordt opghericht ī enen steel ende brēghet blaeuwe bloemē den welckē nae comē cleyne bollekēs voer tsaet ende voer die vrucht eñ als die bollekēs beghinnē te blekē soe werden die ghehele stelē op ghepluct eñ dye bollen werdē alle af gherepelt daer nae wordē die bollen op clederē in die zōne ghesprayt eñ ghedroghet eñ die stelē wordē aen bossen ghebonden ende int water gheleit te weyken ende nae wordē si wt ghetoghen ende ghedroeghet eñ daer nae werden si te brokē eñ ghezuuert vā hare oueruloedichheyt. ende alsoe ouermits kokinge ter zōnen eñ wriuinghe worttet vlas mit groten arbeyde eñ men machet vlas niet berouē vā zynre groender aerdichheyt eñ mē machs niet volcomelicken wyt makē ten si dattet dicwyl ghekūst eñ ghecoect wert eñ ter zōnen ghedroghet eñ wed nat ghemaect. eñ al ist dat ter veel geslachtē zyn vā vlas nochtan is dat best dat in egiptē wast. wāt daer maecmē dit wit zydē bolkraē of. eñ tis alsoe wit als een snee als pli. seyt li. xix ca. ij. eñ dit is myn starck mer het is costelycker dan tlynnen laken want men maecter cazuffelen of ende oeck ander papen clederen. Item tluas is tot alte veel dinghen noot want men maecter hemden ende broecken of ende kedelen eñ hoeftdoeckē ende zeylen inden scepen ende netten eñ ghaern mede te naeyen coerden mede te byndē peesen

mede te schyeten banden mede te byn
den snoeren mede te metē tafellakenē
ouer te eten slapelaken op te rusten gor
dynē om die beddē te hāghen eñ sackē
eñ sacskens alle dinghē in te hemelen.
Waer bij dat gheen cruut alsoe noede-
lijck en is tottē oerbaer des menschen
als tvlas. wyens saet is heet ende wat
vucht eñ oeck droeghe ghetempert eñ
oeck smerich want men maecter oly af
die nutter tottē anderē dinghen is dan
totten eten. wāt als ysaac seyt tlijnzaet
voedt luttel eñ het is quaet te verdu-
wen ende het is der maghen quaet eñ
zeer opblasende Eñ ghebradē mit ho-
nich ist best eñ is goet gheghetē teghē
dē hoest eñ mit honich ende mit peper
ghenomē verwecket dye mynne eñ die
oncuuscheyt eñ rijpt apostemē eñ zaf-
ticht ende opent die zweergaten ende
maectse dunne ende rijpe Want het ōt
byndt die apostemē vāder moeder der
wyuen ist dat si dicwijl stoeft ende baet
int water daer in ghesodē is als ysaac
sey in dyetis ꝛc.

Dat C. ca: vā malus.

Malus is een boem die appelen
draecht die groer zijn Mer na
den houte te sien soe sien si cleyn ende
vast vā houte ruuch eñ knoepich eñ dic
vā bladeren ende schoen mit meniger-
handicheyt van bloemē ende van ghe
noechlijcker soeticheyt van vruchten.
Ende is goet aen te sien ende is vā goe
den smake ende is nut ende oerbaerlic
in medicine. eñ die appel of die vrucht
heyt malum ende malꝰ dats die boem
eñ is alsoe geheiten om dat zijn vrucht
ront is wāt dat zijn waerlijck appelen
dye recht rōt zijn als ysidorꝰ seyt libro
xvij. wāt malum in griex is rōt in duyt-
sche Item malus scheelt vāden ande
rē bomē vāden bossche wāt die tamme
malus is vā tweerhāde naturē want si
hebbē enē langhen block vander aerdē
eñ die griffel coemt hem vā verre dye
mit dyen blocke vergadert wordt welc
ke twee als si aldus versaemt werden
te ghader in een maken te samen enen
boem ende als die griffel of die plant
inden block of struke vast vergadert
is soe verwādelt die griffel die natuer
des blocs altemael in zijn ghedaēt als
alfrigꝰ seyt op dat die eerste eynde des
eersten boecs der groyeliker dinghen
soecket bouē indē seluē tractaet by den
beghiune vāder inplātinghe of eyntin
ghe der bomen. ende is dat sake dz ma
lus niet ghesnoyt en wert vā sinē ouer
uloedighen tacken soe wert hy belast
ende hy wert onvruchtbaer als die sel
ue seyt wāt die vuchticheyt die aenge
haelt is vāder wortelē en mach gheen
vrucht voert brenghē wāt si ghaet int
voetsel vandē telghereu die onvrucht
baer zijn Hier af suecket bouē daer hy
af seyt hoe dat die bomen vruchtē ma
ken eñ van desen boem zijn menigher
hāde gheslachten. wāt zommighe dra
ghen damper vrucht ende hardt zom-
mighe zuerachtich zōmighe zuete eñ
ghenuechlijck ende nae dyen dat dye
bomē schelen daer nae schelē die vruch
tē als voer gheseyt is ꝛc.

Dat C. ca. i. vādē garnatē boem

Malus granata is een boem dra-
ghēde appelē vā garnatē Item
ysidorus seyt li. xviij. dat die bast vā de
sen appel heyt psidia eñ die bloem ba-
laustia. eñ zommighe vandē bloemen

zyn wit ende zommighe is purpur zō-
mighe rolachtich Dese appalen zyn ge
noemt mala punica wāt si eerst vandē
lande punica ghebrocht zyn. als plīdo
rus sept is een zeer hardt boem eñ kno
pich eñ telghich mer hi spraept hē meer
inden brepden dā in die hoechte ende
daer omme en mach hp gheen coude
lyden wāt indēn hylel veruarē si lichte
lyckē dpe blomen Item aristotiles sept
dat dese boem wordt verwādelt vā zyn
der quaethept suecket bouē vādē seluē
vander telinghe of bouwinghe der bo
mē Item plynius sept datter veel spe-
cies zyn van desen boem Mer vā tweē
ist ghenoech te sprekē op dese tyt. wāt
als dpalcorides eñ plaac segghen i die
tis datter twee ghestachtē zyn vā ap-
pelen van garnaten Want zommighe
zyn zuet heet eñ vucht ende die ander
zyn zuer ende die zyn coudt eñ droghe
eñ dese machmē langste houden ende
die zuetste zyn nutste totter medicinen
wāt alle die boem is medicinael eñ dpe
vucht coemt luttel in spysen Waer of
dat plīdorus sept libro xvij. dat die me-
dici segghen dat men ōse lichaem nyet
spysen en sal noch voeden mittē appelē
van garnatē mer men sal die appelē in
medicinen bestighē. Die vucht heuet
macht te bynden eñ te starcken eñ te cō
solideren dat is te stuptē eñ die lopēde
humorē te droeghē eñ die lopinge des
bloets te ondervattē eñ die coninghe te
dwingē die van colera coemt als plaac
dpalcorides eñ plynius volcomelic seg
ghē ist dat mense te punte gheeft Mer
die zuete zyn meest opblasende eñ ma
kē meer wints dā die andē. eñ die zuere
zyn beter dē ghenē die coertsen dā dpe
zuete. wt wes zap men maect een drāc
dpemē erizacra hept die de hettē des
coertsen doet ghaen sittē. wāt dese drāc
verduwet den coerts eñ maect enē ap-
petyt eñ starct die natuer wōderlycken
zeer die verloren was ouermits dpen
coerts eñ is goet teghē verhettinge ō
leuerē eñ teghē crāckicheit des herten
of teghē dē hartuāc Eñ ist dat sake dat
mē zyn blomē zyn vuchtē eñ zyn, bastē
puluizeert eñ gheeftse te drincken mit
bier of mit wyn doden die pperē inden
buucke eñ si zuuerē die tāden eñ dz tāt
vleysch eñ doense vast staen eñ zyn goet
tot veel anderē passien als dpalcondes
eñ plaac seggē Die appelē dpemē hept
mala punica dat zyn die beste. wāt ist dz
sake dat si vā buptē indē bast sofkranich
zyn eñ ōgheuerwet sliptike eñ ōtsmake
lick eñ donne nochtā zyn si bynnen roet
vucht ende morwe ghenoechlic eñ sma
kelick ende mit wonderlycker constē ō
naturē ōciert ouermits huuskē daer de
grepnkēs in legggē ꝛc

Dat C.ij.ca. vādē moerboem

Morus is een boem wes vruchte
morum hept als plīdorus sept li-
bro xvij. Ende die grpeken hepten de
sen boem morus ende dpe latynschen
hepten hem rubus daer omme dz zyn
vuchtē eñ zyn tacskens root zyn of roe
den Item dese boem is tweerhāde als
tamme ende wilde. wes vruchten dpe
herdē verlichtē vādē hōgher indē wil
dernissen. ende wes blader gheworpē
op serpenten dodense. Item ambrosi?
sept ouer matheum xvij. die vucht vā-
den moerboem is inder bloezemē wpt
daer nae wertse groen daer nae wertse
root ten letsten wert si bruun of zwardt

ende hoe dat ſi rÿper wordt hoe dat ſi zwarter wordt Wes mucht dz verwet die handen ende de tanden des gheēs dyele eet Item plinius ſeyt eñ dyalco. ſeyt dat dye moerboem heeft zaet dat laxeren doet. ende iſt dat mē dat ſap wt perſt ende droeghet bÿ den vyere ſoe werdet ſtoppende ende gheneeſt vlce-ren vādē mōde eñ wōdē ende doet het kinghe vāden kÿnnebackē ghaen ſittē. Item die baſt vāden wortelē ghecoect eñ ghedrōckē laxeert den buuck ende doot die pperē. eñ die blader ōtweē ge ſtotē eñ mit olyen ghemēghet ghene-ſet verbarnthedē ende ghecoect mit re ghenwater maken thaer zwart ende ſi ghenelen ſteectē van ſpÿnnē ende ſi ſak tighen den tantzweer ende zuuerē dat ſtinckende tantvleyſch. Item dye on rÿpe moerbeſſen zÿn cout eñ ſtiptick en de ſtarcken die maghe ende ſi zÿn ſtop pende. ende hoe dat ſi riper wordē hoe dat ſi heter worden eñ oeck mede zue-ter ende vuchter. Ende iſt dat mender veel eet nae den eten ſoe wordē ſi in cor rupcien verkeert. eñ dan ſoe hinderē ſi dē hoefde eñ der maghen harde zeer. Mer iſt dat ſi nuchterē gheghetē wer-den ſoe werden ſi wel verduwet mer ſi voeden zeer luttel ende die bladerē vā deſen boem zÿn breet ende groet ende die rupſen ende die wormē etenſe zeer ghaern Wāt die wurmen dye de zÿden ſpÿnnē worden daer wel af gheuoedet Ende alle dye boem is medicinael en-de ſonderlinghe die baſten dye bladerē dye vuchten ende die wortelen. want iſt dat zÿn wortelen gheſneden wordē ſoe loepter een ghomme wt die ghoet is tot veel paſſien want ſi morwet deu buuck eñ beneemt die zerichept vāden tandē Hier toe heeft dyalco. ghelept eñ plath. Item vādē moerē maect mē kÿn water eñ edel dē wÿ moraet heptē int ghemeyn. dē welkē als die elephan tē deſen drāc drickē ſoe werde ſi veel te koenre als raban? ſeyt ouer dat ander boec machabe. c. v: eñ mē maecter een electuari of dat dyamerō heyt dz goet is tegē ſquinācie vāder kelē eñ teghēs die paſſie vādē kÿnnebackē als platea rius ſeyt ꝛc.

Dat C. iij. ca. vā mirten

Mirtus als plīdorus ſeyt is alſoe ghenoemt daer om dattet dicwil an die kātē vāt zee waſt eñ opgaet dye medici ſcriuē dz deſe boem dē mouwē zeer nut is hier toe heeft plīdo. gelept Item pli. eñ dyalco. leggē Mirtus is eē ſprunt die zeer gairn bÿ ō zeen waſt wes mucht bloemē eñ louerē goet zÿn ter medicinē. eñ die vuchtē zÿn beter dā die blomē eñ mē machſe lāger hou-dē mer beſt intō hettē ō zōnē eñ die blaō ſalmē houdē inden ſchypem butē der zō nē. eñ hoe dat die vuchtē verſcher zÿn hoe dat ſi beter zÿn. Ende alle dat de-ſer ſtammē toe behoert dat is bÿndēde eñ dwinghēde eñ cōforterēde Wāt het is goet teghēs die lopinghe vādē reu-me die tottē gheeſtelÿckē ledē loept iſt dattet in reghēwater ghecoect werdt ende datmen daer ouer ſtouet eñ bapet die boſt ende beneemt corinche vāder maghen iſt datmē dye clepne ghardē-dekens in edick ſiedet eñ leptſe op der maghen ende puluer daer of ghema-ket conſolideert binnē wondē Item pli nius ſeyt dz dit boemken zommige wit is zommighe zwart is eñ beyde zÿn ſi

stiptike mer die zwarte meest. want hy is goet ghegheuē teghens dat bloedē eñ beruert die vrÿn eñ is goet teghens tvenÿn eñ teghēs steecten vā scorpionen. Eñ zÿn kokinghe is goet teghēs allopiciam dat is teghens dat haer te ōtuallen want het doetse vast staen als ghemēghet is mit weyten meel Twater daer mirtus in ghesoden is ende is oeck ghoet teghēs zwellinghe d̄ oghē Item men maecter olye af dyemē oleum mirtinum heyt die saftende consoliderende ende zuuerende is. ende hi is goet teghēs alle die voerscreuē dingē. ende hy zuuert dye oren dye etterich zÿn ist datmen den olye daer laeuwe in drupet Hier toe heuet plynius gheseit ouer ysaya C.xli. Item iheronimus seyt dat dit boemken mirtus is wel rukende ende onuervulēde ende consolideert ende brenghet die moede leden weder tot hem seluē ende daer omme beteykent dit boemken troesters d̄ heiligher kercken als die selue seyt ouer ysayas lx.ca.zc

Dat C:iiij.ca.vā mirra.

Myrra is een boem in arabien van vÿf cubitus hoech eñ is ghelÿck den doern die wel rukēde is wes droppe groen is ende zeer wel rukende eñ bitter waer of dattet den naem heuet. Myrra als ysidorus seyt libro xvi. wes drope by hem seluen drupende is dye is beter eñ precioser dan dyemen doet drupē mit snydē. Eñ die vā arabien pleghen haer vyer te makē vandē snoyelīghē des boems wes roke zeet hindlÿc is tē si datmē storax wed̄ int vier leyt eñ datmē die lucht wed̄ ōtfaet wāt onder wilē crighen die luden daer zuucten af die ongheneselÿck zÿn vā dyen fume dat is roke Item die beste eñ die edelste mirre werdt ghegadert bÿ dē trogaditē in arabien als ysidorus eñ plynius segghen libro xÿ:ca. xvÿ. daer gheseyt wordt dat myrra een boem is van vÿf cubitus hoech wassende inden bosschē vā arabyen wes blader zÿn ghescapen als olyuē blader mer si zÿn meer gecruuet eñ doernich ende stekelich ende heuet telgheren als die geneuer dyemen iuniperus hiet Item men pleecht zÿn telgherē tweeweruē in te sniden. mer eerstweruē eer datmēse snÿt soe zwetē si bÿ hem seluē eñ datter dā wt drupet dat heyt stacten ende dit is die beste vā allen gheslachten der myrren ende vele ludē heyten die myrre myrra electa dat is vercoren myrre. Item daer zÿn seuen gheslachten van myrren als die selue seyt aldaer ca. decimo octauo als die in trogoditen wasset. eñ dat is dye beste dye ander daer naest Die beste is gelbanitica die derde deantrides dye vyerde collaticla dye vÿfste pucena dz is salbada ende dat is die dunste. dye seste heyt dinracim of odoraria. ende dese is witter dā alle die ander Eñ dese wordt gheualscht mit ghommē ende mit cley vā lentisc9 dats eē boem daer galbanum wt loept Die seuēde wast in yndien eñ dat is die quaetste ende mit dier werdē die ander species geualscht hier toe heuet plynius gheseyt Item dyascorides seit dat mirre is een drope vā enē boem die daer verhaert wort an den boem ouermits der hettē der zōnē ende mē salse kyesen die gheel is ende roet bynnē eñ een luttel luchtēde. ende zommighe van deser is cleyn eñ zōmi-

ghe grof dyemen trogodita heyt nae
den eylande daer si in wast. eñ si is heet
eñ droeghe eñ heeft macht te cõforterẽ
te ontbyndẽ ende te verteren. ende dat
middelbaerlÿck ende effen ghelÿcke
vã sinẽ qualiteyten wãt si bescermt dye
dode lichamẽ vã verrottinghe ist dat si
daer mede gheballemt werdẽ Eñ men
mach die myrre hõdert iaer houdẽ in
goeder virtutẽ ende si is goet teghens
alle reumatike saken eñ teghẽs onghe
ordineerde lopinghe ende si starckt die
verduwinghe ende zuuert die taye sly
mighe humorẽ inden gheestelÿcken le
den als inder longhen eñ inder borsten
ende beneemt den stanck des mondes
ende gheneest alle ghebrekẽ vandẽ tãt
vleysch eñ maectse droeghe. eñ cõsoli-
deert die vuyle vlcerẽ vanden lippẽ eñ
verteertse eñ starcket die hersen eñ con
forteert die moeder vãden vrouwẽ zeer
eñ verteert ende droecht alle die ouer-
tallicheyt vander moeder ende helpet
totter ontfanghenissen. ende doot dye
wormen inden oren ende wreckt onuer
duwelÿck vleysch eñ v̇winter eñ maect
goet leuẽde vleysch.

Dat C. v. ca. vã myrtum

Myrtum is een salue die vanď mir
ren ende van anderen specien ge
maect is Ouermits wes virtuut die ze
nen ende die ander ghevuelÿcke leden
ghestarct werdẽ. eñ die humorẽ die ĩdẽ
iuncturen legghẽ verteert werdẽ. ende
ouermits haers goets rokes werden
dye sielÿcke gheestẽ ghestarct ende we
der ghebracht. eñ die luzen ende die ne
ten werdẽ ghedoot ouermits hare bit
terheyt eñ en laetse niet groyẽ. eñ dye
stinckẽde zwetẽ werdẽ daer mede ghe
dwonghen. zcetera.

Dz C. vi: ca. vãdẽ appelẽ vã araẽgen.

Mandragora is also ghenoẽt daer
om dat hi rnuct als appelen dye
mẽ heyt mala maciana dat zÿn appelẽ
vã araẽgen eñ die latÿnsche heytẽt ma
lum terre dat is een appel der aerden.
Eñ die poetẽ heytẽs ãtropoynos daer
om dat zÿn wortel ghescaept is bynae
als die form des meschẽ Wes wortele
in wÿn gheleyt eñ die wÿn ghegeuẽ te
drinckẽ ludẽ diemẽ eẽ lit of iniden wÿl
beneemt hem tvoelẽ alsoe vast werdẽ
si slapende Eñ hier of zÿn twee specien
eñ die eẽ is een wÿf eñ indẽ bladerẽ ge
lÿck der latuwẽ eñ draecht appelẽ. eñ
die ander is een mã wes bladeren zÿn
ghelÿck der beten als ÿsidorus seyt li.
xvÿ. Item dyascorides seyt dat mãdra
gora een cruut is dat zeer doet slapen.
wes blader op die aerde gesprayt zÿn
eñ heeft twee of drye wortelẽ aẽ eẽ hã
ghẽde eñ zÿn butẽ zwart eñ bynnẽ wyt
mit eenre grouer huut. eñ tmãnekẽ he
uet witte bladerẽ eñ dũne eñ heeft die
wortelẽ als die anď eñ die appelẽ was
sen optẽ bladerẽ als die gal wast optẽ
eykẽ bladerẽ eñ si zÿn ind verwẽ soffra
nich eñ soet indẽ roke nochtã mit eẽre-
hãde zwaricheit eñ ĩdẽ smake zÿn si on
smakelic eñ daer om en dogẽ si niet te-
tẽ mer si zÿn goet inď medicinẽ. wãt ha
re scorssen in wÿn ghesodẽ doet vast sla
pẽ alsmẽ dẽ wÿn drinct. eñ dwingt alle
zericheyt wãt si voelẽ dã nauwe zerich
heit nochtã moetmẽ wel toe siẽ datmẽ
dẽ wizelÿc neme wãt neemtmẽs te ve
le soe doodt hÿ dẽ mẽsche als die selue
seyt. want als ĩ platheario geseyt wert
soe heeft mandragora macht te vercon

den eñ wat te dodē eñ slape te maken.
eñ daer omme dat zap daer of ghemē
ghet mit vrouwen socke eñ daer mede
die slapende besidē dē hoefde ghesme
ret doet wel slapē eñ oeck mede in hetē
siectē wāt dat cruut is substācialijcken
coudt Men seyt dattet sap lesschet dat
heylighe vyer eñ dwinghet dat buuck
euel eñ die colera. hier toe heuet plate
arius gheseyt. Mer daer wordet voer
gheseyt dat nae der naturē die ghelijc
kenis des mās of des wijfs inder wor
telen in gheenderwijs gheuonden en
wordt. mer die mānē vāden lande dye
snydense alsoe eñ stekense weder inder
aerden ende latēse wassen Mē seyt dat
si dē wech wisen om te ōtfāghē nochtā
seyt augustinus ouer genesi. ij. ca. xxx.
dat hij inder scriftē mādragora in dyen
tidē niet ghescreuē en vāt. wāt hy soch
ter doe nae om rachaels wille diese be
gheerde te hebbē nochtās seggē zom-
mighe auctoers dat dit cruut dese vir-
tutē heeft als cōstantinus dyascorides
plynius ende plathearius seggen dat
mādragora te punt genomē schict dye
moeder ter ōtfāghenis daert die groe
te hettē eñ droechte benomē hadde eñ
die vrouwē die heet eñ vucht zijn van
naturē die maectet mit kynde want dit
cruut is coudt eñ droeghe als gheseyt
wordt in platheario Mer het hyndert
den vrouwē die cout vā complexiē zijn
eñ droeghe eñ nae dyen dat si oec ghe
stelt zijn vā iarē eñ vā anderē dinghen.
noch heeft mādragora veel meer virtu
tē wāt het wederslaet dryntighe dyes
lichames bouē eñ benedē eñ stempet al
le lopinghe des lichaems bouen ende
benedē ende ghemuet venijnde beten
Ende alle dese voerscreuē punten seyt
plynius oeck mede in sinen boecken.
Mer die grauers die dye mādraghora
pleghē te grauē pleghē dē contrarien
wyndt te wachtē ende scryuē mit enen
zwaerde eerstweruē drye circulē omme
dat cruut eñ dā beydē si te grauē thent
die zōne ōder ghat: eñ dā meynē si dat
die wortel haer gherechte virtuut be-
houdet eñ haer zap wort verghadert
eñ inder zōnē ghedroecht eñ zijn appe
lē werdē indē schyem ghedroecht als
si rijp zijn eñ die roke daer af is zwaer
eñ maect slapinghe. ꝛc.

Dat C. vij. ca. vā milium

Milium is een cruut hebbēde enē
lāghen sieel eñ knoepich als een
ryet wes saet zeer cleyn is eñ coudt eñ
droeghe als gheseyt wordt in dietis eñ
dat bewijst zijn luchticheyt eñ zijn ho
licheyt eñ dattet luttel vetticheden he
uet ende luttel voetsels. eñ nochtās cō
forteertet die maghe om zijnd droech
hedē wille eñ stoppet dē buucke Ende
dyascorides seyt dattet ghebradē steec
tē vāden buucke beneemt ende maket
oec quaet bloet ende droecht die mage
eñ v̄coutse.

Dat C. viij. ca. vā mente

Menta is een luchtich cruut wael
rukēde eñ is heet ēñ droge eñ star
ket die maghe Eñ daer zijn twee speci
es of als tamme eñ wilde die iudē ghe
berchten wast dat is die beste eñ heuet
die meeste macht eñ v̄warmt meer dā
die eerste eñ hyet in gryex colocosya eñ
dye latijnsche heytense nepte of cala-
mēt als ysidorus seyt libro xij. int laeste
capittel sonder een eñ het is zeer medi
cinael. Item het zijn ander specien

vā mentē die indē broeckē wassen ende
inden wepdē mer die en zȳn van alsoe
groter craften niet ende si ruycken oeck
qualȳcker ende smaken mede nae dpe
hofmente die welcke wel wasset ende
menichuoudicht haer seluē. Eñ ist dat
men enich vā sinē stelē of tecken in die
aerde duwet hi sal in eenre wortelē ver
keert werdē eñ sal dā nuwe cruut bren
ghen Eñ dese hofmente is vā groter
virtutē is si groē of verdroecht. want si
heuet macht te ōtbȳndē eñ te verteren
vā haren qualitepte. eñ in edick ghesoē
dē soe verdrȳft die edick dē stanck des
mōdes eñ purgeert dat tantvleplch dz
verrot is eñ vevuult. eñ beneemt corn
ghe dat vā crāckichedē der maghē co
met. eñ si is goet teghēs crāckichept ū
gheelē eñ zuuert die moeder vā ouer
uloedighen humorē eñ starctse mede.
eñ wȳn daer mēte in ghesodē is bene
met die zerichept vāden darmē eñ van
dē nperē. eñ ghecoect in olpe eñ in wȳn
eñ ghelept op vrouwē borstē die hardt
zȳn vā melck gheneest si eñ scheydet.
Tsap is goet teghēs tvenȳn eñ gedrōc
kē dodet die pperē eñ indē orē laeuwe
ghedropē dodet die wormē. eñ in olpe
eñ in wȳn ghesodē scepdet coude apol
temē eñ saftticht den hoeft Hier toe soe
hebbēt dpalcorides eñ plynius gheseit
eñ soe doet plaac oeck libro ȳ. in dpe tis
eñ sept alle dat selue eñ een zarpe tōge
daer mede ghewrenen maectse saft eñ
dickwȳl ghenut in spȳsen verwect dpe
mynne ꝛc.

Dat c.lxxa. van malus.

MAlua dat is een morwe cruut
eñ is ghesept vā molliēdo dat
is vā morwēde wāt het morwet dē bu
ke als plidor? sept. libro xvij. eñ als die
selue sept te ghader plinius waert dat
pemāt bestrekē waer mittē sape vā de
sen crude daer olpe toe ghemēget wa
re die en soude vā bpen npet ghebeten
wordē noch oeck mede vāden spinnen
noch vā scorpionē als plynius sept Eñ
vā hem zȳn twee species als die minre
dpemē pappel hept eñ diē meerre dpe
mē huenius hept. eñ beyde die cruden
zȳn vucht tusschen coudē eñ hettē ghe
tempert als ghesept wordt in dietis eñ
dat opēbaert ouermits haerō virtuten
eñ werckinghe wāt dit cruut verduwet
apostemē eñ rȳptse eñ sonderlinge dpe
wortel eñ tsaet wes decoctie dats daer
si in ghesodē is. die wortel is goet tegē
lopinghe van bloede ende si heuet wat
wpndicheden in. ende gheeftmēse mit
wyne te drincken soe scheydet si groue
humorē eñ breect den steen ende mor
wet die hardichedē der mpltē. ende dz
sap daer huenis in ghesoden werdt dz
doet slapen ist dattet aensicht ende oec
mede dpe vterste leden des lichames
mede ghedwonghen worden. Eñ tsap
daer dat saet in ghesodē wert is ghoet
dē ghenē die in theringhe zȳn eñ tegē
den hoest. Eñ dz saet in olien ghecoect
ontbȳndt alle hardichept eñ morwetse
eñ maectse rȳp eñ zuuertse als plather
sept ꝛc.

Dat C.i.c. vādē noetboem.

NOr is een noetboem of een no
te ende is daer omme also ghe
hepten want die schypem eñ dpe droppe
len van sinen bladeren hynderen alle
andere bomen die daer onder staen. en
de veel latȳnsche heptenen vigilenden
ofte iugilandē dat is te seggē iupiters

lof. Dese boem was wÿleneer iupiter
ghecõsacreert wes craft alsoe groet is
vãder vruchten ist sake dat die vrucht
vanden boem ghelept wordt onõ pad
dẽ hoedẽ eñ õder spÿse. Soe wat venÿnt
heden daer in is dat sal die vrucht wt
ghyetẽ grÿpẽ ende lesschẽ als plidorus
lept libro xvÿ. Des vrucht heuet enen
hardẽ bitterẽ bast mer een zuete korle.
wãt die bast is harder dã enich anderẽ
bast der vruchtẽ als die selue lept. Itẽ
die noetboem is hoech eñ draecht veel
vruchtẽ eñ heeft telgherẽ eñ knopẽ ge
spapt eñ breede bladerẽ dpemen tellen
mach eñ scarp wtghaende vã zwarẽ ro
ke eñ smake. wes schÿem schadelick is
den ghenẽ die daer õder slaept. eñ ma
ket menigherhãde zuuctẽ inden mẽsch
Des wortel bast vrucht eñ blader goet
totter medicinẽ zÿn wãt als dpalcorõs
lept Clap vãder wortelẽ eñ vãdan bast
des meerrẽ noetboems wtghetoghen
eñ dincken ghegheuẽ ter groetheden
vã enẽ exagium dat een ghewichte is
vã alsoe veel zwaers allmẽ hier opten
kant settẽ sal is goet teghẽs die zwa
richeÿt orÿn te makẽ Eñ ghedroncken
mit edic verderuet dẽ coertsen die mit
coudẽ eñ mit heetsckẽ comẽ eñ het gor
det eñ maket dat haer repn eñ zuer eñ
verbiedet dat vallẽ vãden haere eñ is
vã menigerhãde virtutẽ ende wercken
Sÿn vrucht is oeck mede goet te eten
ende totter medicinẽ. Ende wãt meni
gerhande noetboem ghenõden wordt
nochtãs so sprekẽ wÿ meest vandẽ wal
schen noten eñ oeck mede vanden ha
zelnoten als totter spÿsen ende totter
medicinen. Item die ghemeÿn notẽ
dpe wÿ daghelicxs eten dpemen wal
sche noten hieten die wordet verwan
delt inder substancien eñ oeck inder vir
tuten eñ oeck inder figuren. Wãt alsoe
als plaac lept in dpetis anter si wert ge
mercket recht als si groen is oft als si
versch is of rÿp inder dispositien. als
wãneer dat si groen is heeft si bupten
enẽ bast eñ inder verwen groen mer in
den smake damper eñ bitter eñ si smet
tet der ludẽ handẽ diese hãdelẽ eñ bÿn
nẽ heuet si een schale die harder is dan
die buptenste eñ daer bÿnnẽ heeft si een
smerighe korle die wel smakẽde is en
de oeck mede zeer zuet Ende dese kor
le die bÿnnẽ is die is mit enen rockẽs
ouer ghetoghen al omme op dat dpe
dunne substancie der korlen van dper
coutheden dper schalen npet ghequet
set en sal werden. ende dat vluus dz is
morwer dan die scale ende die korle of
dat morch vander korlen wordt harder
gheuonden dan dat vluus. Ende hoe
dat die note rÿper wordet hoe dat dpe
bast meer ghescepden wordt van dper
substancien der schalen. ende hoe dat
tet morch vander korlen grouer werdt
hoe datmen dan dpe schale qualÿcker
vander korlen breken ofte of ghecrigẽ
mach ende oeck mede dpe bolster van
den bast ten si dat sake datmense inden
warmen water worpet ofte legghet so
dat die bast daer bupten af wepcke. of
mit enigher anderen consten of abel
heden. Item dpe groen note dpe is
mÿnste heet ende droeghe natnerlÿck
ende veel mÿn dan die oude. ende si sca
det der maghen mÿn: ende ist datmen
se nuchteren mit wÿnruten eet soe is si
allen den venÿn vpandt. Item dpe ri
pe noten zommige isser versch eñ zom

mighe oudt eñ zõmighe zÿn daer mĩd delwaer eñ die verſche zÿn vuchtichſte eñ die middelbaer zÿn droechãe. Mer die oude als die vuchtich eptden verteert zÿn ouermits die hetten die de vuchtichept verduwet zÿn natuerlÿke meer ſmerich eñ daer omme die õ veel eet die vergadert lichtelÿckẽ coleriken humorẽ die heet eñ droeghe zÿn ende ſonderlinghe als ſi ghenomẽ werden vã ludẽ die vã heter eñ droegher complexien zÿn wãt in allulckẽ ludẽ makẽ ſi verbarninghe eñ hoeftzweer. eñ die ſe te maten eet die vã ghetemperõ cõplexien is dzn voeden ſi. Item int ghemepn zÿn ſi den ludẽ goet teghẽ dz venÿn Item die noten gheſtotẽ mit ſoute eñ mit rute eñ mit loeck eñ honich daer toe ghedaẽ is goet gheſept op betẽ vã verwoedẽ hõden Item noten gheſtotẽ mit honich õtbynden wõderlÿcke zeer apoſtemẽ die vã fleumẽ comen eñ van melancolien Item notẽ ghewreuẽ ende gheplaeſtert optẽ nauel verdzpuen die apoſtemẽ die bynnen indẽ lyue werden als plaac ſept in dpetis. Item dpe figure vãder notẽ is menigerhãde wãt die een is rõt die ander is langwozppelt eñ zommighe anders als dpe hazelnote ende aldus vaſtelÿcken vã menigerhanden figuren nae dpen dat ſi waſſen. ꝛc.

Dat C. ca. xi. vãdẽ haſelnoet boem.

Dr auellana dat is eẽ hazelnote eñ is eẽ wilde note bi dat die walſche note is wãt ſi waſt ſondõ potinghe eñ ſi waſt gaern indẽ boſſchẽ als ꝓſidor. ſept. eñ wãt ſi int opẽbaer waſt daer om wert ſi af ghepluct eñ deſe zÿn couder dã die ander eñ grouer indõ ſubſtãcie eñ mÿn ſmerich eñ daer omme zÿn ſi hart te verduwẽ eñ ghaen traechtic wt den lichaem mer als ſi verdenwet werden ſoe voedẽ ſi wel. Mer mẽ ſal hem den baſt die om tmorch is af doẽ. wãt hy is zeer opblaſende eñ dã zÿn ſi zeer hulpelic tot veel dinghẽ wes huut mit hoenich ghemengt is goet teghẽ twallen vãdẽ hare als plaac eñ cõſtan. leggben Item het zÿn noch ander gheſlachten vã notẽ die goet zÿn ter medicinẽ. als notenmuſcaten eñ nux indica eñ nux vomica eñ deſer gheliick Eñ die muſcaet is een wucht in ꝓndiẽ die op enẽ boem waſt eñ bynnẽ eenre harder ſcalen mit eenre huut bedect of mit enẽ balligbe als die hazelnote wes baſt macis hiet eñ is zeer medicinael wãt macis cõtoꝛteert die maghe zeer eñ puert den ſiec kelÿckẽ gheeſt ende die baſt is al roede lachtich hebbẽde enẽ ſcarpẽ ſmake eñ die is wat bitter eñ die zwart is dõcker eñ die gheen ſcarpẽ ſmake en heuet dẽ ſalmẽ wech werpẽ. Item die muſcaet hoe dat ſi zwaerder is eñ zueter lucht heuet eñ ſcarpelÿcker ſmaect hoe dat ſi beter is. Men ſalle kpeſen die zwaer is ende bynnen dicht ende als ſi ghebroken werdt dat ſi niet en puluere eñ dpe roet bynnẽ is mit enen ſtarcken zueten roke. ſi heuet macht die maghe eñ dat hoeft te ſtarcken ende oeck mede te ẏwarmẽ dat vã condẽ coemt: ende voer dper naſen gehoudẽ ſtarct ſi die herſen eñ die gheeſtelike iedẽ als plÿ. plathe. eñ dpalco. leggbẽ

Dz C. xÿ. ca. vã nardus

Nardus is een cleyn cruut ende doernich heet ende wel rukende. Item dpe wylde ſpikenardj hept

men nardostates als ysidorꝰ sept libro xvij. eñ zyn specie is dyerhãde als yn dica syrica eñ celtica nochtãs en wasset in syrien nyet mer in een berchachtich lant dat syrien mitter eender sidẽ raect eñ mitter ander sidẽ yndien. Ende dat is die beste die licht eñ dõcker is eñ die clepn is eñ wel ruikẽde. eñ alsmẽt baeu wet dattet dã die tõge droeghe maect Nardus celtica is ghenoemt nae den lãde daer si wast eñ is spicanardo ghelijck mer si is witter. Item dyascorides eñ plathearis segghẽ dat si virtuut heuet te starckẽ eñ is goet teghẽs zwimighe eñ teghẽs crãckichept des hertẽ. eñ der magẽ Eñ voer de nazen gehouden starct die maghe eñ dwingt dẽ couden reume eñ quadẽ lucht vãdẽ mõde. eñ is goet teghẽs doefheyt eñ teghẽs apostemẽ vã oren. eñ zuuert dat vuul de tãtolepsch eñ õthynt die bestoptheit der myltẽ ende der leuerẽ eñ doet men stroa voert comen eñ zuuert die moedẽ eñ helpt ter õtfanghenis eñ breect den steen inden nyeren eñ inder blasen ende is goet teghẽs die gicht der tõghẽ eñ starct die zeenẽ eñ verteert die humorẽ der tõghẽ die de sprake beneemt Men sept oeck dattet goet is teghẽs tgroet euel ist datmẽt den sieckẽ te punte ghenet. eñ is goet tot veel ander passiẽ. eñ men maecter af een olye dyemẽ olium nardinũ heyt dye goet is tot allẽ voer screuẽ dinghẽ

Dat C. xij. ca. vãdẽ oliuẽ boem.

Olea is een boem als ysidorꝰ sept wes wucht olyue heyt ende dz zap olye als ysidorus sept libro xvij. eñ nochtãs werdt die boem dicwijl olyua gheheytẽ. Het is een edel boem ende een boem des vredẽ als die selue sept. wãt als die hystorie vã romen sept soe en plachmẽ gheen legatẽ wt te seyndẽ om enighẽ vrede te behoudẽ sonder tel gherẽ vã olyuẽ bomẽ. Wãt als remigius sept soe is dese boem bouẽ anderen bomen alsmẽ vrede ok gheloue doẽ sal Wãt noe doe hij die duue wt den scepe lyet vlyeghẽ doe bracht si een rijs van desen boem eñ vã ghenẽ anderẽ. Item plinius sept li. xv. dat die ghene die victorie plaghẽ te hebbẽ by athenen dye plachmẽ te cronẽ mit allulckẽ ryslen. eñ die grieckẽ lyetẽ hem cronen mit oleaster dat is mittẽ eglentier als dye selue sept. Item olea is een zeer schoẽ groẽ boem hebbende wittachtighe morwe rancken eñ houdt zyn groenicheyt also wel des winters als des zomers ende heeft oeck clepne bloemẽ eñ veel. zuet ruuckẽde eñ harden bast eñ een bitter wortel eñ vette vucht smakelick ende zuet wãt als ysidorus sept dat van der bitterheit der wortelen coẽt die vucht in voeẽ des lichts eñ in ghesontheyt ũ wõdẽ eñ in eẽ voetsel des gheens dye daer hõgerich zyn eñ hi wert indẽ lam pẽ ghedaẽ om dz vier te voedẽ eñ men gheneester siecke ledẽ mede. Itẽ men doet dẽ olij in spise op dz si beter wesen sal als die selue sept. Itẽ dese olieboẽ is zeer vuchtbaer eñ medicinael wes blader bastẽ eñ vuchtẽ dyenẽ inũ medicinẽ wes hout zeer dicht eñ vast is eñ also meer als õuerrottelic Eñ al ist dat hi hart is inũ binẽsten substãciẽ nochtã heeft hi veel smerichedẽ binnẽ idẽ morge Item vãdẽ oliẽ eñ vãdẽ olive bomẽ sept plynius li. xv. datter veel gheslechtẽ zyn des boems vanden olyuen boem

die vruchtē draecht in landē daert zeer heet is of in landen daert al te coudt is daer en wallen si niet ¶ Mer in landē die ghetempert zȳn eñ die meer ghenep-ghet zȳn ter hetten dan ter coutheden Ende daer omme ghebiedet catho als die selue plinius sept ¶ Men sal die oliuē saepen in warmer aerdē die niet te vet en is noch niet te magher die teghens den radien der zonnen lept wāt dȳe hemel is hem zeer goet Eñ die olyuē bemȳnnē den douwe des hemels eñ dye clarichept der luchten. ende ist dat sake dattet veel dōckers weders is eñ nat als si bestaen te rȳpē soe werdt die olie verderft ten si datter een claerhept nae coemt die de vuchticheit weder dunne maket ¶ Item plinius sept C. iij. datmen den oliue boem niet en derf snidē noch bȳndē alsmen den wȳngaert doet mer die zon eñ die douwe volbrenghen zȳn wercken. Eñ hy verblȳt hem des lepn tens tȳts eñ dā beghint si te bloyen eñ nochtās werden zȳn vruchtē bȳ dē win ter eerst vergadert Eñ als tcoern al in is soe pleechmē die aerde vādē oliuen boem te openē bȳder wortelē ende die spruutkens die daer bider wortelen wt lopen pleechmē af te snidē ouer al. eñ die oude ptaliaens plaghen die ouer-vloedichept vāder wortelē podagra te hepten. wāt als die af zȳn ghesnedē so draecht die boem veel te bat. Eñ dese boem en wil niet zeer ghesla ghē wesen alsmen die vrucht ghaderē sal wāt zom migh e luden quetsen in dȳen tiden mit slaen ende mit scudden waer of dat hȳ des anderen iaers veel te mȳn draecht als plinius sept. ¶ Item het zȳn veel spe cien des boems die welcke onderkendt bȳder menigherhādichept der vruchtē ¶ Item ꝑdorus sept dat olyua betekēt die vrucht des olyuen boems wes on-derschept menigerhande gheuonden wordt als ꝑdorus sept ¶ Item van den olyuen zȳn zommigh e tamme eñ zom migh e wilde. die tamme maken se onē wȳlen rȳp eñ onderwilē ōrȳp. eñ onder wilen zȳn si onder dese middelbaer ¶ Item die eerste onder dese zȳn aerdich dam-per eñ groen die ander zȳn roedelach-tich. of als dyalcorides sept so zȳn si ge scapē als iacinctē eñ die laetste schinen zwart te wesen eñ hoe dat si butē zwar ter zȳn hoe dat si bynnē rypper zȳn ende smerigher eñ bequamelicste wt te pos sen. eñ ghelikerwȳs dz aristotiles sept ¶ Die vruchtē vādē olineboem en werdē nymmermeer volcomelȳckē rȳp al ble uē si opten boem menich iaer ¶ Mer is dz sake datmense ter volcomēder ripich-hept hebbē sal soe moetmē ghaen toe als die bessen al ghelesen zȳn eñ ȳgade rense al ouer enē hoep eñ also al duwē de die eē den āderē eñ na dȳē dz die het tē starck wort vā bynnē comen si totter volcomēder rȳpichept. ¶ Item die bessē vanden olyuē boem als si rodelachtich worden eñ noch niet wel rȳp en zȳn cō forterē die maghe harde zeer eñ dwin ghense. ende si maken goedē appetȳt ist datmense mit edick eñ mit soute wa ter berepdet uochtās zȳn si hardt ende quaet te verduwē ende voeden mȳn dā die ander doē ¶ Mer si maken die mage morwe Ende si zȳn zeer hardt te ȳdu-wen want ouermits haerō smerichepts wille soe dryuen si bouē inder maghen eñ en comen niet totten gronde vander maghen. eñ daer omme werden si haest

in een corrumpeerde humoer verkeert
eñ zÿn quader teten dā die ander noch
tās zÿn ſi nut inder medicinē wāt iſt dat
ſi gheweuē werdē eñ op een ſtede ghe
lept die verbarnt is of verſodē ſoe bytē
ſi die bladerkēs ōtweē eñ openenſe eñ
doen dē rokē wt vlieghē die daer ōder
die huut beſlotē is hier toe heeft ꝑlaac
gheſet in dietis. Item plinius ſept dat
alſoe lāghe als die beſſen vandē oliue
boem bliuē ſoe en moghē ſi niet ōder-
nen. ende hoe dat ſi daer lāgher duerē
hoe dat ſi beter werden want ſi altoes
ghecrighen nꝑeuwe crakten ende val-
len te noder. Item die ſelue ſept dz die
olꝑue beſte is mit eenre korlē mit vlep
ſche mit olꝑen ende mit hekken welcke
hekken bitter is mer nut ter medicinen
Mer die korlen mitten ballichſkēs als
die olie wt ghedꝛopen is zÿn goet voer
mede te voedē Eñ mē ſept oeck datmē
verkē daer mede vet maect ꝛc:

Dz C. xiiij. ca. vā tſap vādē olÿfboem.

Oleum dat is tſap vanden olꝑuen
als ꝑſidorus ſept Ende hoe dat
deſe verſcher is hoe dat ſi edelre is eñ
lichtelÿcker vā ſinē ballichſkens drup-
pet als plinius ſept libro xvij. C. ij. daer
gheſept wordt dat dꝑe olꝑe verderuet
wordt ouermits zÿnre outhept. Item
iſt ſake datmen die beſſen eerſt wel on-
tween ſtoet eñ ouerghietenſe mit wa-
ter ſiedende ſoe zÿn ſi veel beter te per
ſen wāt ouermits den heten water ſoe
ſchepdet die olꝑe alte veel te bet vanꝫ
hekken ende vāden korlen eñ dꝑe olꝑe
vlꝑet int ouerſte ront omme opten wa-
ter eñ wert daer of gheſcepdē tē laetſtē
Eñ als die ſelue ſept hoe dat dꝑe olꝑe
raſcher wt loept als hÿ gheperſt wort
hoe dat hi beter is. Item papias ſept
dat ꝑemāt olie vā oliuē indē mōt naem
eñ ſlotē vaſt toe hi ſoude alle dick te bat
ōder water ſien die opte grōt viel ende
wāderē daer ſondꝫ grote pÿn. Item mē
pleecht mit deſer olꝑen ſpꝑſe te repdē
eñ indē lampē te barnen eñ hi ſakricht
moede ledē eñ ſtarctſe. eñ hi morwet zs
nē die verhardt zÿn eñ vercrompē Itē
die olꝑe morwet eñ rÿpt harde apoſte
mē eñ ſonderlinghe lÿnzaet olie Item
men vint menigerhāde olꝑen eñ men
perſter wt menigerhāde dinghē zom-
migꝫe is ſlecht eñ ſimpel als olꝑe van
oliuen ende noot olꝑe mancop olÿ olꝑ
vā amādelen olꝑe vā peperwort dꝑe-
mē rafanus hept lÿnzaet olꝑe hennep
olꝑe ende deſer ghelÿcke: zommige is
coudt ende zommighe heet zommighe
ſtoppende zommighe dwinghende eñ
zummighe laxerende. Wāt allmē daer
hete dinghen toe doet ſoe wordē ſi he-
te eñ vā coudē dinghē cout. vā ſtoppen
de dinghen wordt hÿ ſtoppēde eñ alſoe
vā anderē. eñ daer om nae dꝑen dz dꝑe
ſlecten zÿn daer na ſalmē die olie nemē
Als aldus in coudē ſaken ſalmen nemē
olꝑe van bayen dat is oleum laurinum
ende oleum nardinum eñ olꝑe van pol
lepe mer in heten ſaken ſalmē nemē oli
van roſen olꝑe van vꝑolen ende deſer
ghelÿck Item men mocht die olie wel
alſoe heet van naturen makē dat hi dē
ceerts in bringhen ſoude waert ſake dz
men dꝑe polzen daer mede beſmeerde
of dꝑe ſlape vanden hoefde eñ thol vā
den voeten ende dꝑe palmen vādē han
den. Waer dat ſake datmen leeuwen
vlepſch inden olꝑen zoden. ende men
mochte den olꝑe oeck alſoe cout makē

dat hi tlit verdouē soude worttet daer
mede ghesmeert alst openbaert inden
olie van mandragora die welcke wordt
alsmen daer appelen van mādragora i
coeckt of langhe leyt. Mer onder alle
dese ghecomponeerde olien soe zÿn dz
die beste die ghetempert zÿn ende die
beste olye slecht ter medicinē eñ oec te
eten. Dat is die boem olye daer naest
noot olye eñ amādel oly daer naest mā
cop olye die welcke die coutste is vādē
voerseydē wāt hi is meest cout eñ droe
ghe eñ zonderlinghe die vādē zwartē
zade ghemaect wordt. eñ heeft macht
te doen slapen eñ hi is goet tegē aposte
mē int beghin eñ teghē verhettinghe
vāder leuer als plathearius seyt. Dye
ander olyen sonder daer thāts of ghe-
seyt is zÿn mynste nut inder spÿsen om
des roecx wille eñ oeck omme den qua
den smake. nochtās zÿn goet inder me
dicinen als ysaac seyt in dyetis Eñ alle
olyen hebbē wat scarpichedē ende wat
luchtigher luchtichedē eñ daer omme
drÿft hi al bouē eñ en wil onder gheen
natticheyt wesen. eñ hi is doerghaēde
eñ vloyende eñ daer wordt hi in glasen
vaten ghehoudē eñ hi besmet die cleď
die hi raect ende altoes blÿft die lucht
vanden olye int cleet Item als die olie
mit zÿnre heffen ghemenghet is so en
is hi niet bequamelic teten ende hi ma
ket oeck walghinghe eñ coringhe. Itē
dye olyen doden die byen ende die an-
der dyerē die der byen ghelÿck zÿn is
dat sake dat si daer mede beghoten eñ
bestort wordē als aristotiles seyt. Mer
doetmense weder in edick soe worden
si weder leuēde Item die olye hout eē
yser dat puer is eñ wel ghepollÿst son
der roesten: Mer is die olye waterich
of mitter heffen ghemenghet soe cor-
rumpeert hi dat yser eñ v̄roestet als pli
nius seyt libro xv.

Dz C.xv.ca: vād wild oliuēboem

Oleaster is een wilde oliuenboem
eñ is alsoe gheheytē daer omme
dat hi den oliuēboem ghelÿck is inden
bladerē. mer die bladerē zÿn breeder eñ
is eē ōgheoeffēt boem ōvruchtbaer eñ
bitter eñ ist datmē daer eē telch vāden
oliuēboem in endt so wordt zÿn nature
verkeert als ysidorus seyt li.xvij. Wes
traē is tweerhāde. zōmige is als eē gō
me die niet en bÿt eñ die ander is biten
de eñ is ghelÿc ď drope vā armeniacū
als ysidorꝰ seyt Eñ al ist dz oleaster een
wilt boem is nochtā zÿn zÿn bastē zÿn
gomme eñ zÿn sprutē of telgherē goet
ter medicinen wāt zÿn blad stiptick zÿn
eñ bitter. Alsmen daer honich toe doet
soe ghenesen si die vlcerē vādē hoefde
eñ vādē mōde als dyascorides seit. tsap
vādē bast eñ vāden telgherē is stiptick
eñ cōstrictÿf dat is dwinghende Waer
by dat si bloet stempet eñ ander humo
ren als die selue seyt. Die ghomme is
goet tot veel dinghē eñ sonderlinghe
die daer bytende is wāt si zuuert wōdē
eñ gheneestse eñ starct die tāden dat si
vast staen. Item si v̄druct eñ gheneest
erispulam dat is theylige vier dz been
eñ vleysch vreet. welc vier vā colera co
met. eñ is oec goet tegē tvallē vādē ha
re eñ v̄wet thaer eñ v̄traecht die graeu
heyt als die selue seyt.

Dat C.xvi.ca. vāt warmoes

Plus dat is warmoes Ysidorus
seyt datmen die luden eerst voe-
den sal mit warmoes eer datmense mit

vleyſch of mit anderē dinghē voeden ſal. Men plach die ludē mit appelē eñ mit warmoes te voedē voer die diluuie dats voer dat grote water doe noe inder archen was gheliker wijs dz dye beesten nu gras eten als plīdorus ſeyt libro xiij. Ende alle grafighe dinghen die inder aerden wassen diemen coken mach eñ eten die heyten olera dz zijn warmoezen. Nochtās int ghemeyn so heyt mē colen warmoes eñ is een cout cruut eñ droeghe eñ winnet bedroeft bluet ende melācoliose dat een quade lucht gheuet als plaac ſeyt in dyetis.

Eñ daer zijn zommighe coelē dyemen zomer coelen heyt eñ zommighe heyt men winter coelen der welcker ſubſtancien ghemaect zijn vā cōtrariē dinghē. wāt zijn ſubſtācie is grof eñ hardt te ū duwē eñ ſlap is ſeyghēde of colatijf eñ daer na droghende eñ den buuck vuchtende eñ laxerende. Mer die ſubſtancie ſonder ſlap is ſtoppēde eñ zijn gebreck word hem ghenomē alsmē den coel ſiedet in water eñ datmē dat eerſte water wt ghyete eñ ſiedent nae in een ander water eñ wat vets daer mede in ghedaen als gheſeyt wordt in dyetis. Eñ het is een cruut dat zomwilē verplant wil wesen wāt alsmen dē koele op een ſtat ſayt eñ datter plantē af comē ſo ſal men die planten voert verſettē in een ander lant ende dan wassen ſi wel inder groethept eñ oeck inder virtuten. En de des zomers als die bladerē teeder zijn ſoe etense die ruplen eñ ander wormen. eñ des winters werdē ſi vandē hi ſel eñ vorſt ghedwōghē eñ dan werden ſi beter te kokē eñ te eten. wāt als dyhettē wēū bynnē gheropē is ſoe wordt die ſubſtācie vādē bladerē te bet ūduut eñ alſoe werdē ſi te bet ſmakēde eñ mo wer Item plinius prijſt dē koel mit vele louē int twintichſte boec eñ int thyen de capittel als ter medicinē eñ ſeyt dat ter dyerhāde ſpecies zijn vādē koel de een is cruuſt eñ is goet ter maghen eñ mo wet dē buuck eē luttel. die anū heuet brede bladerē eñ dicke. eñ deſe doghē mijn inū medicinē. eñ die dorde heuet teder bladerē eñ ſlecht ende is bitterre dan die ander Mer deſe is nutſte ter medicinē wāt deſe bladerē gheſtotē eñ ghewreuē ende des dages tweweruen gheſeyt op wōdē vā hōtbetē ghenesense ia zijn ſi oudt of verſche die beten vādē hōden wāt ſi ghenesense wonderlijcke wel. Item koel die luttel ghe ſoden is laxeert. eñ die veel gheſoden wordt ſtopt eñ wederſtaet der drōckenſcap eñ ſtarct die zenē ende gheeft den voetſterē melck inden borſten. Tſap is goet teghēs twenijn eñ hy ſeyt aldaer dat hij goet is teghēs beten vā ūwoeden honden. Item die ſerpentē ſcuwē dat koelſaet dat ghecoect is. Eñ noch vertelt hy veel ander virtutē vādē koele die welcke ic after late om verdriets wil eñ hi ſeyt dz practica dz eē wilt koel is die bi hē ſeluē walt ſtarcker ūtutē heuet ꝛc. Dz C. xvij. ca. vā gherſt

Ordeñ dats gherſt eñ wert haeſtelic dorre eñ mē vint zōmige gherſte die ſes ordinē heeft inū aarē eñ deſe voedt die beeſtē beſt eñ bet dā die wept eñ is dē ludē of mēſchē beter dā quadē wepte of ſnodē rogghe als plīū. ſeyt eñ daer om is eē anū gheſlacht vā gherſtewes aare heeft twe ordinē. dz derde geſlacht wert geheitē termēſe daer om dz

ment in die aerde worpt des leyntens
tijts soe wast si haestelijcken Item pli-
nius seyt vander ghersten libro xviij.c.
vij. dat die gherst onder alle coern eerst
ghesayt wordt Eñ in veel landē maect
men daer edel broet af eñ die griecken
maken bry vāden ghersten meel Item
plinius seyt eñ oeck ysaac in dyetis dat
tet ghersten coern coudt ende droeghe
is eñ is zuuerende eñ droeghende en-
de heuet een luttel windichedē als die
boen doet. nochtans die boen myn dan
die gherst. Item plinius seyt datter ve
le luden zijn die de gherst meer oerba-
ren ter medicinen dā ter spysen nochtā
maectmen daer spise of die de borst zu
uerende is ende tlichaem voedende.
ende die de gheestelike leden alte wel
vercoelt ende weder te punte brēghet
Item die gherst zuuer ghemaect van
haren bast ende in zuueren water ghe-
coect wordt goet medicinael dranc den
welcken men ptizeyn heyt die dē dorst
wel verslaet eñ behout den menschen
ghesont. eñ veriaghet die hette die vā
den coerts coemt mer vanden ptizeyn
soecket nederwaert in die letter t.

Dat C.xviij.ca. vādē palmboem.

PAlma is een boem der victoriē
alsoe ghenoemt als ysidorꝰ seit
libro xvij. dat palma is een cierheit des
gheēs die verwinnēde is. ende heuet
zijn telgerē of zijn bladerē ter manierē
eēre hāt d̄ mēschē Het is eē edel scoen
boem die altoes groen is winters ende
zomers eñ hi mach menich iaer duerē
inder virtuten eñ oeck inder groenich
heyt Eñ daer omme is hi vādē griekē
fenix gheheyten want hi lāghe duerē
mach als fenix die voghel doet. Ende
want hij een vruchtbaer boem is so dra
ghet hij ghenoechlijcke vruchten ende
zuete. eñ nochtās en wordt die vrucht
in allen steden daer hi wast nyet rijpe.
mer in syriē ende ī egiptē is zijn vrucht
dattele gheheyten vander ghelikenis
der vinghoren der welcker namē ver-
wandelt werdē Wāt zommighe heytē
palmule die den myrabolanen ghelijc
zijn inder sceppenisse vander formen.
nochtās schelen si altemael indē sma-
ke wāt die vruchtē vā desen boem zijn
te mael zuete eñ ghenoechliken. ende
die mirabolanē zijn vā quadē smaec eñ
bitter Ende zommighe ander heyten
thebayci dyemen mebolani oeck heyt
ende zommighe heiten mirales die de
griecken cariachos heytē Hier toe he-
uet ysidorus gheseyt. Item die glose
seyt ouer den souter dat die palmboem
is vā grotē drachtē eñ vā groter hoech
tē nochtās is die cederboem veel meer
re Wes wortel zerp is eñ rōt die verre
eñ diep ind̄ aerdē steect. eñ die stāme is
dicht eñ wel ghepact eñ ōueruulende.
eñ die bast vād̄ stāmē is hardt eñ ruuch
eñ wat stekelich eñ sondlinghe byd̄ aer
den eñ daer om isser quaet op te clym-
mē tottē vruchtē. eñ zijn bladeren zijn
scarp op ghaēde als eē zwaert Eñ al ist
dz dese palmboem benedē scarp ende
zerp is byder stammē nochtā is hi scoē
eñ ghenoechlickē bouē indē telgheren
ende indē bladerē. Eñ hi draghet zijn
vruchten al bouen int ouerste vanden
boem eñ niet int middel vāden blade-
ren als plynius seyt libro xiij. Eñ want
die vruchten den radien vander zōnen
vluschs bi staen daer omme zijn si veel
te smerigher te zueter ende te smake-

lȳcker hȳ wast in veel lāden mer inden heetsten best daer hi die zōne steeds heuet daer draecht hi best mucht. Item plȳni. sept li xviij. ca. v. datter twee specien zȳn als manneken eñ wȳfken. dat manneke blopt eerst eñ dat wȳfken na: Mer twȳfken draghet gheen mucht tē ñ datse den manneken alsoe nae bi staet dat ñ die lucht mittē winde te mynsten ontfanghen mach Item dat selue sept oeck aristotiles int boeck der gropelȳcker dinghen. eñ als ñ ghesaept sullen werden soe moeten tmanneken eñ dat wȳfken te samen ghesapt worden. eñ wt elcken sade coemt een palme ende ñ ōtvlechtē malcanderē inder aerdē eñ bouē ghelȳck enen net dat ghebrept is Eñ twȳfken en mach sonder tmanneken niet wel wassen noch vruchten draghen. wāt snȳtmen tmāneken vanden wȳfken soe sal twȳfken twe iaren lāgg ondrachtich wesen dan dat ñ scarpe blosemen eñ bladerē crighet. eñ twȳfken ontsaet haer cracht inden wortelē van den māneken ghelȳckerwȳs of ñ te samen hilictē als mā ende wȳf ende ñ en willen in ghenē verren lande dz nat is eñ mestich gheplandt zȳn Mer in enen landighen ende in enen soutegheu lande. eñ en is daer gheen soutich lant so moetmen daer sout werpen niet aen dē wortel mer bȳ een luttel daer vā op dz die droechept des souts verterē mach die vuchticheyt der aerdē Item plinius sept datter een specie vā palmē wasset int zudē vāder werelt eñ daer en is mer eē eñ daer en werter niet meer wt dyer palmē. eñ wāneer dz ñ vā outhedē mit allē vuaert eñ ȳghaet soe wasser web een ander wt ȳ selver palmē ende daer omme heiten ñ desen boem fenix dat een voghel is in arabien wāt dese boem steruet eñ wt hem wast web enen nyeuwē boem als fenix hem vernyeuwet Eñ als plinius sept sldaer. in arabien zȳn menigerhāde specien vā palmē onder welcke zȳn zommighe dyemen cariace heyten vā wes sap men goedē wȳn maket Hier toe heuet pli. gesept li. xviij. ca. xv: Item palma is eē sonderlinghe boem die gracelȳck is inden stelen eñ ruuch benedē bȳ dat die blader zȳn Item die vruchten vāden palmboem werden verwādelt nae dyen dat ñ staē heet of cout eñ nae den landen daer ñ wassen eñ nae dyen dat hem die zonne toe comet. Item plaat sept in dyetis dat die dattilē vādē palmboem zyn he te eñ vucht inden anderen graet ende ñ hebben onderschepden werckinghe. nae dyen lande daer ñ in wassen. want zommighe wassen in enē lande dz cout achtich is eñ zommighe in heten ende zommighe in ghetemperden. eñ daer dye zonne altoes heet is daer is dye vucht alre zuetste van smake eñ zȳn wat smerich Mer eetmen deser te veel soe brenghen ñ quade sieeten in als op blasinghe eñ hestinghe des lichaems ende des mondes vander maghen en de maken hoestzweer eñ stoppen dye toe ghanghē vander milten eñ vander leueren. wt welcken openbaert dattet quaet is altoes zuete dinghē te nutten eñ die vruchten die wassen in coudē lāden en connē tot gheender ripicheden ghecomē. eñ daer omme en voedē ñ nȳ et veel. ende al ist dat ñ die maghe een luttel starcken nochtās zȳn ñ quaet te verduwen ende blyuē langhe inō ma-

ghen eñ daer omme maken ſi dan tot-
oen eñ ſteecten eñ heffinghe. ende dye
wuchten die in middelbarē landē wal-
ſen daert niet te heet en is ofte niets te
cout al iſt dat ſi daer rÿp werdē nochtā
is in hem een oueruloedighe waterige
vuchtichept. waer of datmenſe npet te
langhe houdē en mach eñ veruollē dē
lichaem mit veel raeuwe humorē daer
die langhe coertſe of comet als ÿſaac
ſept in dpetis Item die wucht vāū pal
men is ghemaect vā mower ſubſtan-
cien eñ vā vlepſchachtigher mit eenre
harder kornē oft een ſteen waer. in wes
middel vanden ſteen tlaet ghehouden
wordt Ende in ſprien eñ in egiptē wor
den dattelen gheuōden die ſonder kor
len zÿn eñ die heptmen ſpadones. ende
hoe dat die palboem ouder is hoe dat
zÿn wucht beter is. want hi en maect
gheen wucht voer dat hi hondert iaer
out is eñ dan heeft hi eerſt zÿn volcoe-
men crakten. eñ zÿn wuchten dye zÿn
oeck oerbaerlÿcke inder medicinen als
dÿaſcorides ſept Wāt ſi hebbē virtutē
te zaktighen die hardichept vādē arte
rien ende die ſtemme te claren. eñ ſond
linghe die wel rÿp zÿn wāt die groene
zÿn ſtiptike als plinius ſept Datter zō
mighe ridders vā alexanders ridderē
ghewrocht warē van veel groenē dat-
telen. wāt als ſi altemael groen zÿn ſo
en doghen ſi niet teten mer ſi dpenē al-
leen totter medicinē. Item ſi zÿn oeck
ghoet teghēs tbuuceuel datmē diſſen
tiria hept eñ tot anderē lopige allmēſe
te punte neemt.

Dat C.xix.ca.vā palmes

Palmes palmitis is een telch van
dē wÿnghaert Waer of dat pū-
donus ſept li.xvÿ. dz palmes is eē mor
we materie vandē wÿnghaert die welc
ke ouermits ionghen armen die wtge
laten wuchtē thoe brenghet Wes blat
pampinus hept Eñ hÿ ſept noch dz hi
alle zÿn virtutē vander wortelē neemt
Eñ hoe dat die voedelÿcke humoer in
der wortelen is alſulck is ſi oeck mede
inden rancken. eñ iſt ſake dat ghÿ indē
maert epnt in dpen ranckē die wt een
der ſtammē comen dpperhāde verwen
als inden enen ranck een roede verwe
eñ inden anderē een blaeuwe verwe.
eñ inden dorden een ſokkranighe ver-
we ſoe ſal een pghelÿck zÿn ſonderlin-
ghe verwen vāden beſſem brenghen.
mer wantmen des hier inden landē ni
et en pleecht al iſt datmē ōderwilē wel
een ranck vāden wÿnghaert in enen bo
me epnt daer omme pleechmē een wā
delinghe der wuchten te makē i deſer
manierē als inden maert wāneer dat
die vuchtichept beghint neder te gaē
vāder wortelē ſoe werdt die baſt vādē
wÿnghaert behendelÿckē gheopēt bÿ
der wortelen. eñ als dat gheopent is ſo
doetmen die verwe daer in inden om-
meghāck tuſſchen dē houte ende den
baſt eñ dan moetmē naeuwe verwaren
dat die vuchtichept die vander worte-
lē opclÿmmende is niet wt en ghāghe
daer die ſnede is ghemaket. eñ aldus
ſoe mach een pghelÿck plant verwan-
delt werden mit cōſten inden ſmake eñ
inder verwen. eñ alſoe wordē die bomē
mit cōſten lazerēde die natuerlÿck ſtop
pēde waren eñ alſoe verkeert als dye
ſelue ſept. Item die ranken vādē wÿn
ghaert werpen lootkens wt daer ſi hē
ſeluē mede veſtighen eñ bÿndē aen bo

men eñ aen staken dat die wint dē wÿn
ghaert niet neder wayen en mach ten
waer dat die wÿndt alte groet waer.
Item men moetse alle iaer snidē eñ zu
uerē vā haerder oueruloedicheyt. wāt
alsoe crighē si te meer vruchten eñ mo
ghen hem te qualiker breydē Item pli
nius seyt libro xx.ca.xxv: dat dye wÿn-
ghaert ranck hebbende knopē die ver
re van malcanderē staen is eē teyken d̄
ōvruchtbaerheyt eñ als si dicke by een
staen dat is een teykē der drachticheyt
Soeckt benedē vāder naturē des wÿn
ghaerts ꝛc.

Dat C.xxx.ca.vādē iūgē wÿngaert

Propago propaginis is een ionck
wÿnghaert die eerst vter aerden
coemt als hy wt laet die daer inder aer
den ghestekē was als ysidor⁹ seyt. Wt
welcken veel ander ranckē spruten. eñ
alsmen dese nyeuwe ranckē weder ī de
aerde crommet soe comē daer wed̄ nu-
we spruytē wt. Eñ dit machmē altoes
doen alle iaer vermerende eñ vernuwē
de eñ makēs grote hopē. eñ ten laetstē
bestaē si te draghē eñ ghecrighē vruch
ten nae dyen dat si die zōne hebbē daer
nae wassen si eñ lopen op eñ werpē an-
der loten eñ spruytē wt eñ die wortelen
bestaen te grouen. eñ aldus voeden si
voert als die moeder haer kynder. Eñ
dat eerst een ranck was dat werdt wed̄
al potende ten letsten een wortel ende
maect nuwe ranckē weder eñ al mit cō
stē als grego. seyt.

Dat C.xxxi.ca.vā platanus.

Platanus is een boem mit hoech
heydē vā bladeren also ghenoēt
daer omme dat hi wÿt eñ breet is ende
hoghe wāt platos ī griecx dz is effē of
slecht ī duutsch als ysidor⁹ seyt li. xvij.
Vā wes schoēheyt die scriftuer seyt Ic
ben verheuē als die boem platanus in
der epistolē vā ōser vrouwen ecclesiast.
xiiij. eñ heuet morwe bladeren eñ crāc.
eñ ghelÿkē wel dē wÿnghaert bladerē
Dyascorides seyt dat platanus is een
boem die coudt eñ droeghe is Wes bla
derē goet zÿn in heten eñ ī vuchtē sakē
Wāt als gheseyt wordt si dwinghē den
reume eñ die hete drintinghe vādē ogē
eñ tsap daer zÿn bast eñ bladerē ī geso-
dē werden gheneest dē tantzweer. eñ
die bladerē zÿn goet op verbarntheyt
alsmen daer ander satticheyt by brēcgt
of toe doet Item die wÿn daer si in ghe
sodē werdē is goet teghēs tvenÿn Itē
plynius prÿst desen boem zeer libro xij
ca.iij. ꝛc

Dat C.xxxij.ca.vādē popelboem.

Populus is eē popelboem Wes ge
slacht tweerhāde is als ysid. seyt
li.xvij. wāt die eē is wit eñ dāder zwert
eñ die witte popelboem heeft blad̄ die
an die eē side wit zÿn eñ aē die and̄ side
groē eñ dese is vā tweē verwē Wāt hÿ
heeft also meer die merckē vādē dage
eñ vāder nacht Wāt hi verwādelt zÿn
verwē wāt indē opghāck vāder zōnen
heuet hy ander verwe dan inden ond̄-
ghanck als dye selue seyt. Ende vā de
sen boem loept hersse eñ wast in ytaliē
by eender riuieren dyemen eridianus
heyt. ende oeck mede wast hÿ in firien
Dyascorides seyt dat dese hars medici
nael is want si stempt bloet eñ dwincgt
zwetinghe ende ander deerlÿcke lopin
ghe ende men pleecht van sinen knop
pen salue te makē die cout is ende stop
pende ende dye grote hetten die doet

ſi ghaē ſitten ende oeck zwellinghe en de doet ſlapen ende deſe ſalue wordet vanden mepſters populeon gheheptē ende ſi is in veel ſaken nut Item plīdo rus ſept oeck dat die populeer ende pla tanus eñ die wilghe vā morwer mate rien zȳn ende bequaem i te ſnidē.

Dat C.xxiij.ca.vādē pȳnboem.

DJnus is een pȳnboem ende hȳ zweet pec ende daer omme hept hȳ een pecboem als plīdorus ſept libro xvij. Item dȳe pȳnboem inden eplan de vā germanien gheeft eenrehande tranen wt of dropen die daer an ȳharden vā couden of van hettē eñ die hȳet men electrum als plīdorus ſept. Item men ſept watmen houdt onder dē pȳn boem dat wordt te beter ghelikerwȳs dat alle dinck verderft onder dē vighe boem Item het is een zeer recht boem ſaeft eñ opē eñ nochtā is hȳ zeer ſtarck wāt hi vol konſtē is. Eñ hier of maect men malten indē ſcepē ende ſi zȳn goet mede te tymmerē mer lichtelȳckē wor ſi ontſteken wāneer datmēſe bȳdē vyer brēghet. eñ dat is daer omme want ſi i hebbē veel vettichedē Deſe boem he uet enen hardē baſt bupte eñ enē ruwē. mer bynnē heeft hi een vette humoer eñ rape Welcke humoer vāder zōnē vā bynnē wtwaert ghetoghē wordt ende werdt des zomers i herſſen verkeert. die welcke vā haer ſeluē eerſt wittach tich is eñ ouermits cokinghe werdt ſi ten laetſten zwart als peck. en dā hept ſi peck als ſi zwart ghewordē is. Item dȳe boem heuet ghoeden lucht ende maect den roke wael rukende eñ alſoe doet dat peck oeck mede. mer alſmen dat peck langhe coecket ſoe verghaet hem die goede lucht. Ende deſe boem heuet veel bladeren mer clepne ende ſchrp eñ is groen des winters eñ des zomers Eñ al iſt dat hȳ in berchachti ghē lande waſt nochtās is hi zeer vet van bȳnnē ende waſt meer inder lencg ten dā inder breeden. Item als hi ghe houwen is ſoe doetmen hem dȳe baſt of omme dȳer wormen willen dȳe tuſ ſchen den baſt ende dat hout legghen dȳe dat hout weten ſouden. Item pli nius ſept dat deſen boem oeck een me dicȳn is. ende iſt dat hȳ onder dȳe aer de ghedecket wordt ſoe mach hȳ ſon derlinghe langhe dueren. ende daer omme een ghote ghemaeckt vā deſen houte onder dȳe aerde duert menich iaer. Mer opter aerden ende inden re ghen ſoe wordt hȳ ſchier verderft. on der den daken daert droeghe is mach hȳ langhe dueren. ende onder den wa ter inder aerden wordt hȳ hardt. Dit ſept plinius in dat xxi. boeck in thȳēde capittel. ꝛc.

Dz C.xxiiij.ca.vāð vucht vādē pȳnboē

DJnea dat is dȳe vucht vanden pȳnboem als plynius ſept. ende is in tlaeſte grof ende ront ende in dat ouerſte ſcharp ende is eerſt groen mer als ſi wel rȳpe is ſoe wordt ſi drach tich ende wordet van verwen als een karſtaenge Ende deſe pinea is eē gro te note of eē appel ende heeft veel kor len bȳnnen dat dȳe vucht is dȳe har de doppen hebben daer ſi in legghen. Ende nae dȳen dat deſe appel grof is daer nae heuet hȳ die korlen daert gro ueſte is ende alſoe vaſt opwaert mȳnre nae dȳen dat hȳ bouen mȳndert ende ſmaelt. Item dpalcorides ende pla-

thearius segghen dat wanneermē die korlen oerbaren wil soe moetmen den ghehelen appel in colē leggē die heet zijn ende latenen zaftelijcken barnē. eñ alsoe wordt die bynnēste bast ende dye butenste af ghedaen. eñ dan zijn dese coernen harde medicinael wāt si hebbē virtuut te zaftighen ende een luttel te vuchtighen ende te openen ende te zuueren die gheestelijcke leden. ende betert den hoest ende helpt den ghenen die verteert zijn ende meerret in hem dat bloet Eñ die basten zijn oeck medicinael wāt si stempen dat menstrualige bloet eñ dat buuckeuel dissentiria ghenoemt ꝛc.

Dat C.xxv.ca: vādē peck.

Pix pini dat is peck vandē pijnbome datter wtghelopen is. Item ysidorus seyt datter twee species zijn. als peck daermē die scepen medē peecket datter gheen water in lopen en sal eñ daer is peck datmē pix liquida hiet ende dat is teer ende si zijn beyde heet ende droeghe ende het wordt onderwijlen hardt ghemaect ende onderwijlen vloyende. dat harde heytmen pix greca dat is griex peck. of colofonia. want in griecken vyntmens veel Eñ si zijn beyde medicinael. ende het heuet macht te ōtbindē ende te verterē waer omme dattet goet is teghens ghebreken vander milten. als teghēs haer bestoptheyt. eñ men doettet dicwijl in saluen ende in plaesterē. Item dyascorides seyt oeck dattet goet is teghē tvenijn ende teghens venijnde beten mit soute ghewreuē. Item tpeck doettet vier barnē ende besmet die handē dyet raken alst warm is eñ ōtreynt cleð dye wit ende zuuer zijn Wes smet eñ lucht selden verghaet hoe veel datmēt cleet wascht ꝛcet.

Dat C.xxvi.ca. vādē peerboem

Pirus is een peerboem die vruchtē draghet eñ is alsoe ghenoemt nadē viere wāt die vrucht beghint benedē breet eñ opwaert scarper als die vlāme vādē vyere doet als ysidorus seyt wāt pyr dat is vier eñ daer coemt pyrꝰ af Eñ pyrꝰ dat is die boem eñ pyrum dats die vrucht eñ is zwaerre dā enige ander vrucht als die selue seyt wāt mē siet dat een cleyn hoep peren zwaerre weecht dan een hoep appelē die meerre is. twelck mē besien mach al weghēde of datmē een beest daer mede laedt Item vandē peren seyt ysaac in dietis aldus datter twee species zijn vā perē. Die een is wilt eñ die ander tamme. eñ die loueren eñ die telgerē vā hem beyden zijn stiptike mer si stoppen. eñ dye vruchten schelen zeer onder malcanð. wāt die wilde zijn meer pontick eñ aer dich eñ meer cout ende droeghe dā die tamme. ende si zijn oeck harder ende ōt smakelijcker want si zijn myn verduut. ende wat pontijcke of stiptike te seggē is dat leert hij hier nae after int boeck Ende het en is niet ghoet te verduutschen telcken. want het soude te veel vallen ende ten soude niet in brenghē. Ende dese dinghē zijn int meeste deel in dat voerste van desen tractaet alle gheexponeert ende verclaert int generael dat is int ghemeyn. ende men sal weten dat dese wilde peren niet en doghen te eten. mer si dyenen ter medicinen. want si stempen dat buuckeuel starkelijck ende benemen coringhen dye

vā colera coemt isſt dat ſi ghecoect wor-
den in reghenwater eñ geplaeſtert op
der magē Eñ die tamme peren die on
rijp zijn die zijn pōtike grot ende hard
ontlmakelijck te eten eñ quaet. mer isſt
datmenſe in zuetē water ſiedet eñ dat
men daer dā honich toe doet ſoe zijn ſi
goet of anders enighe ſoetichept. mer
die tamme peren die rijpe zijn dpe zijn
cout eñ droghe. die welcke beter zijn na
den eten dā voer ghegetē. wāt nae der
ſpijſen ghegetē ſoe duwē ſi die ſpiſe ne
der eñ laxeren eñ voer ghegheteē ſtop-
pen ſi Eñ isſt datmen deſe veel nuchter
eet ende dieweyl ſoe makē ſi wormē in-
den buuck eñ maken een ſiecte dpemē
niet ghenelen en mach. ende die zuete
peren zijn ghetemperder vā complexi
en ende mijn coudt dan die ander ende
daer omme becomen ſi beſt den coudē
ende den droeghen van complexien.
Item die peren hebbē dat vā naturen
isſt dat ſi ghedect werdē mit quaden ve
nijndē padden ſtoelen ſoe halē ſi dē pe-
ren alle haer quaethept of eñ alle quet
ſinghe als plaac ſept. Item die aſſche
vanden wilden peren ghedroncken is
goet teghēs d:e venijnthept vādē pad
dē ſtoelē als die ſelue ſept. Eñ men ſal
altoes wijn drinckē op die perē alſmen
ghegheteē heeft Want als een mepſter
ſept dat dpe peren venijn zijn ſonder dē
wijn ꝛc.

Dat C.xxvij.ca.vādē pruumboem

PRumus dat is een pruumboem
eñ hier of zijn veel ghellachten.
eñ die vā damaſch is die beſt ende die
quam eerſt vāñ poertē diemē damaſch
hept als plīdor? ſept Wes vrucht dper
maghē goet is Deſe boem druupt ghō
me dpe tape is ende dicht die de mep
ſters ende dpe ſchriuers beſighen als
plīdorus ſept li.xvij. Item die vruchtē
vandē pruumboem zijn zommighe wit
zommighe ſoet ende zommighe roet
ende zommighe zwart. ende die zwart
zijn eñ een luttel hardt eñ zuet die zijn
der maghē nutſte als die prumē vā da
maſch wāt ſi zijn coudt ende vucht. Eñ
als deſe wel rijp zijn ſoe vuchten ſi eñ
vercoelē ende mē gheeftſe teghēs die
barnēde hettē als die coertſe eñ teghē
verſtoptheptdes buucx Nochtās ſept
pappas dat lentiſcus eñ die pruumboē
een dinck zijn. Mer die gloze ſept ouer
daniel dat die pruumboem eñ lentiſc?
een boem zijn eñ die een betepkēt dat
die ander betepkēt Mer want vanden
lentiſcus gheen pruumboem en wort
ſo en ſal lētiſcus eñ die pruumboē npet
een boem weſen.

Dat C.xxvij.ca.vāder bpeſen

PAprium is eenderhande bpeſe
eñ als ſi gedroecht is ſo is ſi goet
in lampē eñ is groen cruut eñ ront en-
de bupten zeer ſlecht ende efken eñ bin
nen wit eñ droghe eñ morwe eñ drinc-
kende isſt datter nat of vet aen raect Item
papirus wordt verciert al totten mor-
ghe ende alſoe ghedroecht dat hi ſept
verciert daer mepnt hij mede datmen
die huut bupten goelijcken af doen ſal.
Mer men ſal aen die een ſide al lāghes
een luttel baſts laten daer dat morch-
put aen blijuet hangdē. eñ hoe datter
mijn vanden baſt blijft aen hoe dattet
claerder barnen ſal inder lampen. ende
het pleech te waſſen in laeghen landen
als in broecken ende oeck aen den kan
ten vanden ſloten. Eñ vā deſen papier

maectmen papierē vaten als ysidorus seyt Wāt papirus mach alle dinck heyten datmen vā papirus maect Also groten papyrus dat is byesen vindtmen in yndien eñ in anderē landē datmē daer scepen of maket als die glose seyt ouer ysaac C.xviij. Ende dat tughet plinius ende dat selue tughen die historien vā alexander. Item vandē papier maectmē oeck carten eñ bryeuē daermē seynde bryeuē in scrijft byden legatē Item men maecter of doesen kistkens eñ ander laden daermen bryeuē eñ andē cleynoden in legghen mach als die gloze daer seyt. Item plynius seyt dz dit pit alte goet is die vuchticheyt wt dē oren te winnen wāt dat loept al int papyer datmen pit heyt eñ alsoe scheitmē twater vādē wyne mitten pitte. Item plinius seyt int derthyende boeck dat dese byesen wassen in egipten inden broken eñ in anderen stillen wateren die vā nyli comen daer twater niet bouē twee cubitus dyep en is eñ haer wortelen zijn een arm dicke eñ si zijn dryekant inden siden daer si wt wassen. eñ si en wassen bouē thyen cubitus niet hoech. eñ tlātvolc pleech die wortelē te barnen. Eñ van dyen byesen maectmen menighen huusraet eñ si makender schepen af eñ zeylen repen cleder eñ bryeuē. Dit seyt plinius ꝛc.

Dat C.xxix.ca.vā palmtus

Palmtus is een alte scherpē caerde oft distel ende doernich ende wast int lant dat ōghebouwet eñ ōghe hauēt is als ysidorus seyt eñ heeft een rehāde scarpe hoefdekēs die qvaet ante tasten zijn wāt si stekē vlusch eē in die hāt diese aen tast. eñ in dyē hoefdekēs is saet dat goet is als dyascorides seyt tot venijndē beten eñ den steen te brekē Eñ dese distel is so scarp ouer al dats die ezel niet etē en kā

Dac C.xxx.ca.vā mācop

Papauer dats mancop eñ is een cruut dat slapen doet dye ghene die quellende zijn ende is tweerhande als dat ghemeyn eñ dat wylde wt den welcken eē sap loept dat die meysters opium heytē. Ende dat ghemeyne is noch tweerhande of dryerhande. dat een is wit ende dat ander zwart eñ dat wit is cout eñ vucht ende dz zwarte is cout eñ droeghe Ende daer is noch eē rehande twelc root is eñ die speciē werden bekent byden witten bloemē ende byden purpuren bloemen ende byden rosighen eñ wittachtighen bloemē. eñ si hebbē bouē opten steel grote knoppē daer si tsaet mede verghaderen ende tsaet is smerich waer of datmē olie maket tot menigher nutschap. ende vādē zape der bladerē maectmen opium eñ des en machmē niet veel gheuē alsmē yemāt die den coerts dat zijn febres heuet wil doen slapen want het stopt dye zwetghateren ende ander weghen in den lyue ende vercoutse eñ dootse mede. eñ dat zwart mācop sonderlimghe eñ het wort in veel medicinē ghedaen als plini. plathea. dyascorides eñ macer segghen. ꝛc.

Dat C.xxxi.ca.vā plātago.

Plantago is een cruut dat cout eñ droeghe is twelck vanden griecken arno glossa ghenoemt is. dat is lamstōghe als ysidorus seyt libro xvij. ende zijn bladeren zijn slethts eñ wat zenich eñ si zijn gheformt als een ton-

ghe lancgworpelt mit rondicheydē in
wes middel een steel opghaet dat styf
is daert saet in verghadert wert inder
manieren vā eender kusen die vol na-
gelen steket. Eñ inder manierē so was
des paeus croen ghemaket als dye
meyster vander historiē seyt ī exodo.
ende is een cruut dat alte goet ind̄ me
dicinē is wāt het gheneest wōdē ende
beten vā verwoedē hōden. eñ doet die
zwellīge gaē sittē ende helpt twater la
den eñ wederstaet den venÿn eñ sondli
ghe vādē spynnē. Tsap doot pyerē eñ
safticht die grote weetē des buucks.
eñ het zuuert eñ heelt etteringhen wō
den eñ stempt dat lopē vādē bloede eñ
vādē menstruo eñ wederslaet int begin
die apostemē als si eerst bestaē te heffē
Dyascorides seyt dattet goet ghekaeu
wet is inden mōt teghēs tboetighe tāt
vleysch die heffen eñ zwellen eñ heuet
noch veel ander virtuten wāt tsap ghe
strekē twee of drye reysen op tspringhē
de vier dat enen mensche dunct dat hē
een lit of barnē wil dat lesschet vluschs
dit heb ic dicwÿl gheproeft

Dat C.xxxÿ.ca.vā petercelie.

PEtrocilinum is een hofcruut dat
petercelie heyt dat een ghoede
lucht heeft eñ het wast dicwÿl in steni-
ghen stedē Eñ daer om zÿn veel speciē
vā petercelien mer dat beste is macedo
nicum dat wÿ petercelie vā alexandryē
heytē eñ is zuet inden smake ende mit
goeder luchten als ysidorus seyt. ende
is goet tetē eñ oeck mede ter medicinē.
ende is een cruut dat heet ende droge
is ende is openende ende scheydende
verterende ende die groue humorē sub
tÿleude. dye maghe starckende enen
ghoeden appetÿt makende. ende daer
omme soe breect si den steen ende doet
menstrua voert comen. ende is dē ghe-
nen goet die twater laden. ende opent
die verstoptheyt der leueren der myltē
ende anderen passien. als plynius pla-
thearius ende dyascorides in harē boe
ken scriuen ꝛc.

Dat C.xxxiÿ.ca.vā peper

PIper is een saet ofte een vrucht
van eender stammen dye wast int
zuden by enen berch dyemen cancasis
heyt teghens die barnende hetten der
zonnen als ysidorus seyt libro decimo
septimo Wes blader ghelÿck zÿn den
bladeren vanden iuniper diemen gene
uer heyt of ghorsboem Welcke stam-
men dye serpenten hoeden mar als de
se bosschen van desen crude of vruchtē
rÿpe zÿn soe comen dye lant luden en-
de ontstekense ende veriaghen alle die
serpentē. Eñ ouermits deser verbarnin
gher willen so werden dese peper coer
nen zwardt die te voer wyt waren. Eñ
die specie vā deser is dryerhāde Want
daer is lancgpeper die onrÿp is. ende
wit peper dye vanden vyere niet ghe-
raeckt en is. ende zwart peper die van
dē vyere verbrāt is eñ berumpelt. ende
Die zwarte peper is die best ende men
machen lācst houdē eñ hoe dz hi zwar
ter is hoe hi v̄scher is eñ beter als dye
selue seyt nochtās wort hi gheualschet
mitter loescheyt des marsmans wāt si
ghaē toe eñ nemē dē outstē peper die si
vindē eñ maken den nat eñ si ghyeten
daer ouer schuum vā siluer of van loe
de op dat hÿ te versscher schynen sal
om dyes wille dat hi zwaer is. hier toe
heuet ysidorus gheseyt. Item ply-

nius seyt li. xiij:c.viij. dat peper zwart
wert die lãghe inder zõnen barnt ende
dat coemt vã groter õghetempertheit
des hemels. Item ander ludẽ seggen
datten die heyden inden ouenen alsoe
barnen op dat hi anders waer niet was
sen en sal Item die peper is heet ende
droeghe indẽ vierdẽ grade als gheseit
wordt in platheario eñ hi heeft cracht
te õtbindẽ te verterẽ eñ te treckẽ. wyes
puluer in die naze ghedaẽ maect nye-
singhe eñ pruustinghe ende zuuert die
herssen van fleumatigher vuchticheyt
eñ die puluer verteert õuerduwelijcke
vleysch eñ verteert den doeke int oge.
eñ zuuert die borst eñ die gheestelijcke
ledẽ vã tayen slimighẽ humorẽ eñ ma-
ket enẽ appetijt Mer die peper en is dẽ
sangwijns noch den colerijns niet nut
dicwijl ghenomẽ wãt hy sceyt dz bloet
eñ verdorret eñ verbrãt eñ maect tẽ laet
sten malaetscap eñ veel quader passien.
als inden platheario gheseyt wordt.
Item die peper scijnt vã butẽ een vuyl
choern te wesen eñ zwart berompelt.
Mer bynnẽ is hi wit eñ scarp vã smake
eñ heeft goede lucht hy is cleyn inder
groetheyt inden ghesicht. mer hy is
sonderlinghe groet inder virtutẽ eñ hij
schynt cout mer hi is inder machtẽ son
derlinghe heet wes cracht men nyet
en voelt alsoe lãghe als hi gheheel is.
Mer als hij ghekãt wordt of ghewre-
uẽ soe is hi sonderlinghe heet. eñ al ist
dat hi costelijck al hier by õs gheheytẽ
is alsoe mẽs hier luttel vint nochtans
tellen si desen peper in yndien onnutter
dã polleye wãt si der polleyen niet ve-
le en hebben als iheronimus ende ysi-
dorus segghen.

Dat C.xxxiiij.c.vã pulegium.

Pulegium is een cruut dat wel ru
ket eñ is in yndiẽ dyerbaerd dan
dye peper eñ heyt polley in duutssche
als ysidorus seyt Item platheari⁹ seyt
dat polleye is heet ende droghe inden
derden graet Wes virtuut steect inden
bladerẽ ende indẽ blomẽ ende is tweer
hãde als tamme diemẽ zizimbriũ heyt
eñ daer is eẽ wilde die int velt wast. eñ
si zijn beyde oerbaerlijck eñ medicinael
wãt het heeft cracht te õtbyndẽ te ver
terẽ eñ te confortereu die coude reume
te dwinghen te bynden eñ mede te dro
g hen dẽ coudẽ hoest te verdryuen. dye
moeder te zuuerẽ die lopinghe des bu
kes te dwinghẽ ende te sluytẽ. die mẽ-
strua wt te leyden die maghe te confor
teren enen appetijt te maken den wint
te verdriuen vanden darmen ende dye
te zaftighen alst van coudẽ coemt. Eñ
die polleye breect oock mede den steen
ende helpt totter õtfanghenis Alle de
se dinghẽ seyt plinius.

Dat C.xxxv.ca.vã porrum.

Porrum is een nomen ethroclitũ.
want men seyt in singulari nume
ro hoc porrum porri ende men seit ĩ plu
rali porri porrorum als indẽ doctrinael
staet Dic rastrum rastros porrum qz fa-
cit tibi porros. ꝛc Eñ in libro numeroꝝ
xij. C. wordet gheseyt In memoria ve-
nerunt nobis Porri cepe qz ꝛ allia. Dat
is te segghen Inder memorien quamẽ
ons porreyden eywns ende loeck ꝛcet.
dat seyt hy hier omme omme des wil-
len datmen porri segghet in plurali nu
mero ĩ masculino genere ende niet por
ra al ist dattet porrum in singulari he-
uet ende neutri generis is. Item

porrũ heeft twe geslachtẽ als capitatũ
eñ sectile capitatũ dats soe veel geseit
als gehoeft eñ sectile dats die verplãt
is ende heeft eẽ cleyn knoepken. ende
die ghehoeft is die is meerre die vand̃
eender stede totter and̃ gheuoert wert
als ysidorus seyt li.xxij. Eñ porrum sec
tile is beter ter medicinẽ dã tottẽ eten.
ende die ghehoefde is beter tottẽ eten
dan totter medicinen: Item dyascorid̃s
macrobius eñ ypocras segghẽ dz por-
rum nut is in veel medicine wãt si pla-
gen slechs tsap vãder porreydẽ te ghe
uẽ drincken teghẽs die coringhen des
bloets eñ is goet teghẽs ondrachtich
heyt ist dattet die maechdẽ of die ghe-
ne die gheen kinderẽ en winnẽ dicwÿl
eten. Ende tsap mit wÿn ghedrõckẽ is
goet teghẽs betẽ vã serpentẽ ende van
allen venÿnden dyeren. ende ghewre-
uẽ mit honich gheneset wõdẽ alsment
daer op plaestert Eñ tsap mit melck ge
menghet gheneest den ouden hoest eñ
gheneest die ghebrekẽ der longhen. eñ
tsap mitter gallẽ vãder gheyten ghe-
mẽget eñ dat derdendeel daer honich
toe ghedaẽ eñ laeuwe inden oren ghe-
gotẽ gheneest die zericheyt eñ helpt te
ghẽs die doefheit. eñ mit wÿn ghedrõc
kẽ verlost die zericheyt der pyerẽ. Eñ
porrum mit soute ghemẽgt sluut rasch
versche wõdẽ eñ gheneestse eñ maect
rasch harde dinghẽ slap eñ cõsolideert
rasch ghebrokẽ zenẽ Item raeuwe por
reyde loeck gheghetẽ is goet teghẽs
drõckenscap eñ verweckt die minne eñ
morwet den hardẽ buyck Alle dese di
ghen set plynius libro xx. C. vij. Sÿn
lucht alleen veriaget scorpionen ende
serpenten. ende ghemenghet mit hoe-
nich gheneset hi beten vã honden ende
is goet teghẽs den tantzweer ende do
det die wormen in die tandẽ eñ maeckt
slaep ende gheneest dat grote euel en-
de die waterlucht nochtãs heeft hi zẽ
mighe ghebreke wãt hy plompet dat
scarp vãdẽ gesichte eñ maect opblasin
ghe eñ bezwaert die maghe eñ maket
dorst ende õtsteket bloet eñ maectet he
te ist dat hÿt dicwÿle ende vele ghege
ten wordt. Hyer toe soe heuet plinius
gheseyt ꝛc.

Dat C.xxxvi.ca. vãdẽ eyken boem

Quercus dat is eẽ boem die eyke
len draecht ende werdt menich
iaer oudt eñ is dicht eñ vast van houte
eñ vã dickẽ hardẽ baste eñ heeft luttel
pits of gheen eñ crÿcht op sinẽ bladerẽ
eenrehãde cleyn appelkẽs die zomwÿ
le acht of neghẽ meer of myn die eẽ an
dander cleuẽ optẽ bladerẽ. die welcke
die medici gallen heyten eñ die verckẽ
etẽ die eykelẽ ende werdẽ daer vet me
de: eñ heeft een starcke wortel ende eẽ
crom dyep inder aerden gheuestighet
wes bastẽ vruchtẽ eñ telgherẽ nut zÿn
ter medicinẽ eñ die godẽ plegẽ ãtwoer
de te gheuẽ ĩ desen bomẽ als ysi. seyt li.
xvij Vã desen boem is voer af geseit eñ
daer hiet hi desen boem ylex ĩ die letter
i. int self tractaet eñ dz selue dz hi daer
seyt by nae seyt hi hier oeck eñ daer om
me laten wÿ õs hier mede ghenueghẽ
Eñ dat die eykelen coudt eñ droeghe
zÿn ende daer omme zÿn si goet te ver
duwen eñ si maken hoeftzweer ende si
zÿn goet ghebradẽ of ghesodẽ teghẽs
tvenÿn want si bestoppẽ die zweetgate
rẽ dat die windicheyt ter hertẽ niet co-
mẽ en can. ende dye eykelen verdrogẽ

die verrotte humoren ende dpe lopin-
ghe vanden menstruo als plaac lept in
dietis ꝛc.

Dz C.xxxvij.ca.vãdẽ zemelẽ

Qvilquilie dat zyn zemelẽ of after
linghen vãden coern als ghelept
wordt amos ca.vij.die vallen allment
coern schoẽ maket oft meel. die welke
al ist dat si den mẽschen niet nut en zyn
nochtãs zyn si goet den varcken ende
anderen beesten. ende werden si mittẽ
ghoeden meel ghemenghet soe schep
dent zydt ende en baet hem niet dã dat
tet alsoe veel te meer weghet dpe ze-
melen zyn licht eñ vlieghẽ daer heen
mit lichtẽ winde ꝛc.

Dat C.xxxvij.ca.vãdẽ rosenboem

Rosa als plinij lept is een clepn
doornich boem Wes virtuut in
den blomẽ is te vorsten eñ daer naest in
den sade. want het is een medicinael
boem eñ hi is tweerhãde Plant zõmi-
ghe is tamme eñ zommighe is wilt.
Die tamme wordt ghesplãt eñ ghoef-
fent ghelyck den wynghaert. eñ ist dat
hy niet ghehauẽt en wordt van zynder
overuloedicheyt soe wort hi onedel eñ
wilt. eñ ouermits verplantighe eñ oef
feninghe wort die wilde tamme Item
die tamme scheelt vandẽ wilede inden
bladeren wãt die tamme heefter veel
meer eñ heuet beter lucht eñ si zyn veel
beter inder medicinẽ eñ si sprutẽ vã enẽ
hardẽ scarpẽ doern nochtãs en volghẽ
si die natuer vãdẽ doern niet Item de
se rosenboem wast onderwylẽ vã sayen
ondwile vã plãtẽ õderwile mit eyntige
Eñ si wassen veel te bet datmẽse verzet
eñ datmẽse snyt Hier toe heeft plinius
ghelept li.xx.c.vij.Die bloom hout die
pricipaetscap eñ daer om pleechmẽ die
ludẽ daer mede te cronẽ eñ settẽse hem
opt hoeft eñ dat is om hare scoenheyt
eñ om õ luchtẽ eñ om haer duecht Eñ
si is goet tot veel siectẽ als die selue seit
wãt si is goet groen eñ dorre mede. eñ
vãdẽ groenẽ maectmẽ veel medicinen
als ghelept wort in plate. wãt die rosen
clepn ghesnedẽ eñ gecoect in gesowmt
honich maket thonich wel rukende eñ
medicinael Eñ dese honich cõforteert
eñ zuuert eñ al zuuerẽde õtbintet eñ õ-
duut die tape fleumatighe humorẽ. eñ
mit coudẽ water stoppet eñ mit warmẽ
water laxeret Item vã rosen die wel ge
wreuẽ zyn eñ mit zuket rosaet wel ver-
gadert wert zuker rosaet die macht he
uet te conforterẽ eñ te byndẽ. eñ is oec
goet teghẽ dissentiriã eñ teghẽ corighe
die vã colera coemt eñ teghẽ zwimige
eñ teghẽ dẽ hertuãck. Item rosen ghe
lept in olie vã oliuẽ eñ in die zõne ghe
set eñ dicwyl gheroert wort goet roes
olie die nut is in veel sakẽ wãt hy goet
is teghẽ hettẽ der leuerẽ ist dattet ghe
smeert wort õtrent der leuerẽ ende is
goet teghens den hoeftzweer die van
hetten comet ist dattet voerhoeft ende
oeck dat dunne vanden hoefde daer
mede ghesmeert werde. Ende is oeck
ghoet teghens onghetemperde het-
ten dpe in zuucten legghen ende doet
allulcken luden slapen. Ende men ma-
ket vanden groenen rosen rosenwater
ouermits cokinghe des vpers of dper
zonnen Ende dit water is goet totten
voerscreuen dinghen ende het is oeck
ghoet inden oghen ende in saluen der
mouwen want het maket hemludẽ die
huut schoen ende claer. eñ vanden dro-

ghen roſen maectmen veel medicinen want haer lucht conforteert die herſen eñ in reghen water ghesoden benemẽ ſi alle lopinghe die van hetten coemt. eñ haer puluer ſtempet tbluet dat vander nazen loept. ende droecht ende verteert die verrotte humoren inden tant vlepſch die de wortelen corrumperẽ eñ doet die tandẽ vaſt ſtaen. Item zyn puluer mit ſoffraen ghemẽgt mittẽ wittẽ vãden epe gheneeſt die zerichept vãdẽ oghen ende ſtempt die humorẽ eñ dat bloet die totten aderen der oghen lopẽ Ende verdriuet die hefkinghe vander wȳklichept ende hefte weder op dpe neder ghescoten is Dese virtuten ende veel andere heeft die roſe. Dit ſept plp. li. xx. ca. xix. zce

Dat C. xxxix. ca. vãdẽ wortelen.

Radix dat is een wortel ende ſi is als een beghinſel des cruuts en de des boems. ende ſi is morwe inder ſubſtancien ende open vlimich eñ crom ende is morwe ende vet van ſubſtancien om dat ſi lichtelȳcken verſament is vander aenghehaelder vuchtichept. Ende ſi is open om dat ſi lichtelickẽ die humoren ſepndt tot enen voetſel ō bladeren ende dier telgheren. Ende ſi is vlimich om dpe overvloedighe aenhalinghe des voetſels. ende datter been doet int lichaem eens dpers dat doet die wortel inden lichaem eens boems of des cruuts. Item die wortel wordt verwandelt inder figuren ende inder diſpoſicien nae diueerſer werckinghen der herten die daer werckende is inō ſubſtancialigher materien der wortele. die welcke onderwȳlen ſubtȳl is onderwilen groſ ende onderwilen middelbaer. Want is dat ſake dat die materie waterich is luchtich eñ ſubtȳl ende die hetten ſtarck ſoe ſal die wortel lãcgworpelt weſen ende recht inder figuren eñ ſcarp Eñ iſt dat die voedelȳcke vuchtic hept groſ is eñ aerdich ſoe ſal die wortel hardt zȳn eñ droghe. want alſulcke vuchticheit wort ſtarckelic ghecoaguleert ouermits craft der hettẽ. eñ is die materie middelbaer eñ die hettẽ ſtarck ſo wortſe vã allẽ ſiden ghelȳc aenghehaelt vander hettẽ Eñ om die verſamelinghe der gheliker delen wort ſi ront eñ die wortel werdt rōt inder figurẽ eñ is dat ſake dat die hette crãck is eñ die materi viſcoeſe dat is ſlimich of tape ſo en machſe die materie veel op heffen noch breet makẽ. Item die wortel coēt vãder humorẽ ō aerdẽ ouermits werckinghe der hettẽ eñ wordt doerſchotẽ vãder hemelſcher hetten eñ mit craftẽ trect ſi dat bequaem voetſel nae haer. ende wertter verſaemt na die gelegẽt hept ende nae der ſceppeniſſe der aerden daer nae vervolghet die wortel de complexie Want die ghene die waſſen in zueter aerden die te maten droeghe is ende dpe mit reghen water gheuoet werden zȳn veel beter ende meer te priſen dan dpe ander. Ende dpe ghene die gheuoedt worden in morwer aerden ende in broeckigher aerden daer eē ſtaende water is ende ſtinckende daer ſi haer voedtſel af trerken dat zȳn dpe quaetſte om dpe corruptie ende om die quaethepden des waters. alſoe wel inder ſpiſen als inder medicinē. als ꝑaac ſept. Item dpe wortel ſchuult onder die aerde ende is aldaer verborghen datmenſe npet ſpen en mach. ende ſi

openbaert haer duecht ende haer craft inden telgheren blomen eñ indē wuchten. ende ſi leeft inder verborghen aerde eñ vordert eñ wort verbetert. Ende als die wortel en wech ghehaelt wort ſoe verdoret dat ouerſte väden boem ende ſterft. eñ dat alre vlmaetſte dat an den boem blyft of in dat is die wortel nochtās is ſi voetſter ende beghin van alle den boem. Eñ al iſt dat die wortel morwe is vā ſubſtancien nochtā ghaet ſi doer harde ſtenen al wallende eñ al meerende ouermits die ſubtilicheit vā der ingheborēder hettē Item ariſtoteles ſeyt dat die bomē wāneer ſi fiec zyn eñ gheen wucht en maken ſoe pleechmenſe te mepſterē inder wortelen. wāt men pleecht die wortel in te ſnyden eñ leggben enē ſteen in die ſnede eñ alſoe loept die groue humoer wt die ghecorrumpeert is eñ dan wort die eerſte humoer weder aenghehaelt eñ die lucht mede eñ alſoe werdt dan die boem vernuwet eñ ghenelen. Item plaac ende galienus ſeggben dat die keerle athemenſis ghelept heuet dat alle cruutwes wortel vā veel voetſels is des ſaeten is niet voedēde alſt opēbaert inden paſternaken eñ inden epwn der welker ſaet die wortelē voedt eñ ſi en zyn npet voedende. Item het is eenrehande cruut dat den naem vā radix heeft eñ is heet eñ droeghe eñ is raphanꝰ ghelyck eñ die ouerlāder heptet peperwort te eñ heeft craft in te ſnidē eñ te ōtbynde te verterē eñ die zweetgatē te openē Daer by dattet goet is teghēs dpe coertſen die vā couden ghecomen zyn. ende ontbyndet die hardicheyt vmplten ende helpt den ghenen die twater laden eñ heuet enen bitteren wedſpannighen ſmake ende daer omme iſt beter inder medicinē dā inder ſpyſen als die rape verkeert is wāt ſi is beter ter ſpyſen dan ter medicinē wāt ſi is heet eñ vucht ende voedet meer dan ander wortelen eñ dan ander crudē als plaac ſeyt in dpetis Die rape maect een zuete morwe vleyſch eñ opgheblaſen om hare wyndicheyt ende ghecoect voedet ſi beſt. mer raeuwe of qualiken ghecoect is ſi quaet te verduwen ende maect inden aderen ende inden zweetghaterē een beſtoppinghe ende ſi is oeck goet ter medicinen wāt die voetē der gheenre die dat voetuel hebben zyn ghoet ghebaept in clop vandē rapen die ghe ſoden zyn Eñ men maect vanden zade van raphanus goede olye die tot veel dinghē goet is eñ ſonderlinghe in lampē eñ nochtā en walt niet gheoerloeft alſulckē olye in lampē te barnē in ſheren huys alſt opēbaert exodi xxvij. daer geſeyt wordt. mit onderſcheyt wert ghebodē te offerē mer gheē olye vā rapen noch vā gaghel mer den alre puerſten als vandē oliuē houtel Dāt het en was npet gheoerloeft anders wat te offeren noch āders gheē vier te ōtſtekē dā dat vādē hemel neder quam

Dat C. xl. ca. vā rampnus

Rampnus is eē boem zeer hardt knopich telgich eñ doernich wāt zyn blad zyn zeer ſtekelich mit ſcarpen doernē an dē cātē geſet eñ cleyn eñ dieſe antaſt mitter hāt rokeloes die wort geſtekē Int begī als deſe boem eerſt waſt ſo heeft hi zafte blad eñ licht mer hoe dz hi lāger waſt hoe dz de blad ſcarper werdē Item die mepſter inder hiſtorie

ouer iudith xx. seyt dat iosephus tuget
van rampnus dat hi dese virtuut sond̄
linghe heuet datmen vier wt hem cri-
ghet Want wanneer dat zÿn bladeren
vallen ende verdorrē soe zÿn si zeer dro
ghe ende van tragher smericheyt ende
daer omme in hetē lande als die zonne
heet schÿnt mit enen cleynē windeken
werden die blader ōtsteken vā wes ōt-
stekinghe dicwÿl grote bosschē varbar
nen Ende dese boem heeft eenrehāde
roede ballichskens indē bladeren daer
saet in is dat macht heeft te trecken. eñ
het trect die secundine inden buycke eñ
is een boem vā groter bitterheyt alsoe
wel inden wortelen als inden bladerē
ende indē telgherē eñ is nochtās nut
inder medicinē Wāt vāden sape zÿnre
wortelē eñ vāden middel des boems
ouermits cokinghe wort een medicÿn
die de meysters licium heyten. ende is
goet den oghē wāt het maectse claer
eñ het wisschet die materi des oechs af
eñ is goet teghens leepicheyt vanden
oghen ende teghen ander ghebreken
vanden leden der oghen eñ tot ioecki-
ghe oren eñ teghē verrotte tātvleysch
eñ teghēs bluet spuwinghe eñ teghēs
oueruloyende menstruum inder moed̄
dyet fÿnlÿcken zuuert ende ydelt als
plinius seyt ende gheneest vlceren van
lippen ende tēghē clouīge d̄ tōghē als
die selue seyt ende ic meyn dat dit een
hulsboem is ꝛc

Dat C. xli. ca. vā resina

Resina als ysidor⁹ seit li. xxvi. is eē
traen die wt enē boem ghelopen
is als vtē balsem boem vā sericus vā lu
pin⁹ ende van lentesc⁹ ende vā anderē
bomē die te zwetē pleghē Item resin i
griexs dat is wtvloyen in duytsche of
zweten als die lustighe houtē int oeste
als die drope vādē balsem of der feru
lē der welcker drope hart wert i eenre
gemmē als in electrum Die eerste resi
na of hars dats terbētÿn eñ gaet voer
die and̄ eñ wort gebracht vā arabiē vā
yndiē vā sirien vā cipers eñ van affrica
eñ vā eylādē der zee Die ander is mas-
tic dese coēt vā enē eylāde datmē chyo
heyt Die derde is ghemeyn hars van
pÿnboem eñ nu is si weeck eñ als nu is
si hard Hier toe heuet ysidorus geseyt
Item resina dat mach een yghelÿcke
ghomme heyten is si weec of hard die
morwe is vād̄ balsem of terbētÿn ende
die harde als mastic wÿroeck eñ myrre
eñ deser gelÿc Item alle resina is eerst
morwe eñ weeck of taye als si eerst wt
loeept ende ouermits coude of hetten
soe v̄harter zōmighe eñ zōmighe blÿft
weeck Eñ alle resinē of ghōmē zÿn nut
ter medicinē wāt mē doetse i edelē elec
tuarien eñ zaluē Die virtutē eñ die na-
turen van hem allen soecket in haren
steden ꝛc.

Dat C. xlÿ. ca. vā rubus

Rubus dats eē dichtichticheyt vā
doernen ende is een haechdoern
eñ streuellen die scarpe tacken hebben
wanneer dat si in een stede te ghader
wassen als ysidorus seyt Ende mē seyt
dat zÿn vruchten roet zÿn dyemen wil
de moerbessen heyt daer dye harder-
kens haren hongher mede verweren
eñ heyten hier inden laude braembesie
Wes vrucht eerst hardt is eñ stipticke
daer nae werdt si roet eñ wat zuerach-
tich daer nae wordt si zwartachtich eñ
soet als si rÿpe is wes sap dat roet is.

eñ smet als bluet eñ die wucht is butē mit enē alte dunnē vellekē omme ghe gort of omme ghecleet mit eender ron dichept een luttel verheuen. Mer ſi is vol mit eenrehāde vleplachtichedē bin nē mit coernen eñ die boem is medici- nael mit zȳnre wuchtē. Jtē dese boem is cout eñ droeghe als plathearij? sept Jtem constantinus sept dat zȳn ouerste wtlatē stiptike zȳn eñ dat ſi goet zȳn te ghēs hete apostemē die ghebrāt zȳn eñ teghēs roethept der oghē ist dat ſi ghe stoetē worden eñ ghemenghet mitten witte vāden epe eñ dat ſi op die oghen ghelept worden. Eñ tlap vā desen mit gharsten water is goet teghens dissen tiriam Hier toe heuet plathearius ghe sept vander wuchten eñ vā zȳnre nut- scap soecket bouē in die letter m. vā mo rus Eñ dese haechdoern wasset in enē ōghebondē lande dat ondrachtich is. eñ hȳ is goet houē eñ wȳngaerdē me- de te hepnden eñ te vestighē om dz hȳ scarpe anghelen heeft Eñ in hem scu- len hazē eñ coninen eñ die voghelē nes telen daer in. Die haghedoern is oeck doncker ende dicke datmen daer i scu len mach alsoe wel moerders eñ qua- dyen als serpentē ende ander crupēde dyeren. ende van rubus coemt rubera ende is een venȳnt vorlsche die daer in pleech te wonē. Waer omme dattet bȳ desen haghedoern quaet slapē eñ rustē is om alrehāde quaethept als die mey ster indē hystoriē sept ouer exodi.

Dat. C. xliij. ca. vā rutha.

RUtha is een medicinael crunt eñ is van tween specien als wilt eñ tamme ende ſi zȳn beyde heet mer dye wilde is die heetste als plidorus sept li bro xvij. ca. vltimo Hȳ segghen dat dit cruut den venȳnden cōtrarie is eñ dye wesel plach hem te wapenē mit desen crude wāt wāneer dat hȳ striden wille mit enighen serpent soe eet hi wȳnrute eñ mit dyer lusten veriaghet hyse als die selue sept. Ja die weezel kendt dye craft der ruten wāt als hyse ghegheten heeft soe dar hi wel den baselisken be- strȳden eñ hȳ doodten als plinius dial condes eñ constantinus segghen: Eñ plinius sonderlinghe sepdter alte veel duechden af int twintichste boeck ende int seuen ende twintichste capittel ende hi sept dat die wȳnrute heet ende droe ghe is ende die maghe starckende isset datmense dicwȳl drincket Jtem ſi doet dode dracht wt comen ende die onrey- nichept die inder moeder is ende ſi min dert die sperma inden mannē eñ meer ret inden wyuen. Jtem die cokinghen daer rute in gheseden is beneemt dye grote pȳn des buucx ist datmense drinc ket ende mē dat cruut warm optē buuc lepdt ende ſi zuuert ende helpet die lō ghen ende die borst vāder couder vuch ter fleumē eñ gecoect i olye doot ſi dye wormē idē buyc eñ raeuwe getē scar petse dz gesicht eñ geneest die dōcker- hept eñ haer sap i die naze gedropē slē pet dz bloedē. eñ getē of gedrōckē is zeer goet tegē alle venȳn. eñ mit soute eñ mit loke eñ mit notē ghestoetē is ſi goet tegē alle venȳnde betē eñ tlap ter naze i gegotē zuuert thoeft wōdlike ze re vā fleumē eñ helpt dē ghenē die slec zȳn vādē vallēdē euel eñ die wȳn gedrō kē daer ſi i gesodē is vlicht zeer die ver gichte ledē eñ brēgtse ter genoe lichept eñ ōtstopt die zweergatē die eerst gesto

ten waren eñ schepdt machtelijckē die wynden inden darmen ende helpet tot allen weetten van bynnen Item teghē die leephept ende roethept vādē oghē salmen nemen rute comyn eñ roetwater te samen ghestotē eñ ghewreuen eñ legghent daer op wāt het zuuert ende gheneest wōderlijcke zeer. Item dpe lucht vander wynrute veriaget alle venijnthept vanden houen. eñ daer ōme wordt si gheplant teghē die selue daer si staet indē houē welcke selue die serpēten eñ die padden bemimē Item plin. sept vander ruthen li.xix.c.ix. dz die ruthe wil ghelapt zyn als die dach eñ die nacht al euen lang zyn indē herfst wāt si haet den winter eñ die messen eñ dpe vuchtichept eñ si heuet ghenoechte in droeghen aerden daert stepnich ende al schich is eñ si wil mitter asschen gheuoedet wordē wāt allmen die rute sapet soe salmen daer asschen onder menghen. Item die oude romeynē plaghen most van ruten te drincken teghē s troenyn eñ teghens anderen passien Item die rute en wast nerghent bat dan bp vighebomē of daer onder Item die selue seit li:xx. dat ppitagoras dwaelde ende hp meende dat die ruthe dē oghen quaet gheweest hadde. mer die maelres dpe scriuers ende die beelde grauers eten ruthe op dat hem tghesichte goet blpuē sal. Item si sullen hem voerhoeden die zwaer mit kinde ghaen dat si ghēe ruthe en ethen wāt die dracht wortter mede ghedoot Men gheuetse oeck te ghēs dat enen man zyn natuer ōtgaet ende men smeert hem zyn lepndē mitten zape Eñ als een mittē zape belmeet is an zyn hādē of benē soe en wordt hi vādē scorpionē noch vādē bpen noch vādē welpē gebetē. eñ dz selue doettet sap van cpcuta dpemen bothol of schar nien hept

Dat C.xliij.ca. van saltus

Saltus of valtus dat is een wilde stede daer die bomē hoghe wassen als pisdorus sept libro.xvij. dz selue sept hp oec int xvij. boec Saltus is een dickicheptder bomē eñ is daer om een sprong gheheptē of hoech wāt dpe bomen daer hoghe sprinaē eñ wassen. Eñ scheelt vādē bosschē wāt indē bosschen wassen veel corter bomē die vaste en dicht by malcāder staē mer indē weghe staē si veel hogher wider eñ meere Eñ silua dat is eē bosch daer die bomē cort eñ dicht in eē staē. eñ silua wort gesept vā sylē in griexs dat is hout i duutsche wāt daer wort veel houts ghehoudē eñ verderkt. Item nemy eñ lucy zyn oeck bosschē eñ betephenē een dinck eñ hoe dattet is ist silua ist nemus ist lucus ist saltus het zyn alle bosschē die een is een dick bosch. die ander doncker. een bosch is een bosch ꝛc. In desen bosschē pleghen die voghelen te singhen ende te nestelen eñ die wilde dierē te wāderen daer si epkelen wilde appelen ende boecke pleghen te eten. ende daer wassen in medicinael cruden eñ sonderlinghe daer die bosschen berchgich zyn. eñ des zomers zyn si groē vā grase eñ van loueren ende daer is groete ghenuechte van iaghen ende van die vogelen te vanghen mit nexten eñ mit stricken. Item die bosschye is een verborgē stede want dpe roeuers ende oeck dpe moerders schuplen daer in eñ wachtē die coepludē ende ander ludē die daer

verbÿ lidē eñ inden busschen plegē die luden te verdwalē wāt daer luttel wā-deringhe is eñ daer omme pleechmen daer knopē te knopē aen dē bomen of āder tepkē te settē bydē welckē mē die zeker weghē kennē sal. Item die bÿen pleghē honich inden bosschē te maken eñ nestelen daer inden bomen Item de bosschen zÿn oeck dē wādelaers daert veplich is ghenoechlÿckē onder te rus ten eñ te vercoelen als ſi moede zÿn. eñ oeck zÿn ſi goet in te schuplen voer die vpanden ꝛc

Dat C.xlv.ca.vādē wilghē

CAlix dat is een wilghe die men te poten pleecht ende is een mor-we boem ende wast in leghen landē eñ in clepnighen als plidorus sept li.xvij. daermen die wÿnghaerts mede staen-de hout al bÿndende. Dese boem en he uet gheen vrucht mer hi heeft alleen saet of bloemen van welckē sade men sept soe wye dattet dröck die en souden gheen zonē winnē eñ het maeckt den wpuen ondrachtich mede Hier toe he uet plidorus gheseÿt Item plinÿ seÿt vander wilghen li.xvi.ca.xxxvi. datter menigerhāde gheslachten vā wilghen zÿn Wāt zommighe laten grote tackē wt eñ wassen hoghe.eñ crighen goede stammen daermen dē wÿnghaert me-de op bÿndt eñ hebbē lāghe basten dick starck bÿnnē wit bupte groen daermen bandē of maect Eñ al ist dat die wilgē starck zÿn nochtā en zÿn ſi alsoe buech saem niet als die mÿnre wilge eñ daer om wordē ſi eer te brokē Het zÿn ander wilghē die mÿnre eñ graceliker zÿn dā die anō dpemē bueghē mach eñ al wor dē ſi gheboghē ſi en brekē niet mer mē maecter bādē ak dē wÿngaert mede te bÿndē eñ die hoepē mede te belegghē eñ mittē grouerē bintmē tōnē eñ ander vatē mede. Eñ daer is noch een dorde speci die tusschē desen tween is middel baer eñ die alre meeste is onbuechsom-ste ende vā desen wilgen houte maect mē stoelē banckē eñ ander tymmerige. ende het is saft in te sniden eñ het dra-ghet indē maert blomē eñ ist datmē de wilghē dā snopt eñ cort soe wassen ſi ve le te bat. Item die blomē ghebarnt eñ mit starckē edick ghemēgt ödriuē lÿc-doernē Item ist datmē die wilge twee voetē bouē die aerde knoer soe worden ſi veel te breder vā riseren eñ dā mach mēse altoes knotē sonder lerē of sonder opclymmē wāt hoe dz die telgerē naer der der aerdē staē hoe dat die wilghen meer rpseren draghen. Ende als dan dpe boem oudt wordt soe verghaet hÿ haestelÿcken ende hÿ wordet oeck bÿn nen al hol.ende nochtans soe schÿnt hi van bupten schoen zuuerlÿck ende oec groen te wesen. in welcker hollicheÿt dicwÿl ende menichworuen venÿnde serpenten padden ende ander vuple venÿnde dperen schulen ende wonen. ende daer omme en salmē daer ymmer niet ghaerne onder slapen noch leg-ghen rusten. Item al ist dat dese sel-ue boem onnutte is om vruchten te brē ghen of te draghen nochtans so is hÿ oeck mede nut ende oerbaerlÿcken tot ter medicinen. Ende hÿ is coudt ende droeghe alsoe als gheseÿt wordt indē platheario.ende hÿ heuet machten te dwinghen ende te consolideren ende die coertsen te zaftighen ist datmē zÿn sap te drincken gheeft Eñ is oeck goet

teghens dissentyriam Hyn bast te pul-
uer ghebarnt ende dien in drancke ghe
gheuen ende dat selue puluer consoli-
deert wonden die vol vlceren zyn. En
de die puluer in dranck ghenomen van
bynnen gheneest wratten ende van bu-
ten daer op gheplaestert mit edic ghe
menghet. Item die wilghen ryseren
mitten bladeren zyn ghoet gheleyt by
siecken luden des zomers die van het
ten leggen ende mit water dicwyl ouer
ghoten want si vercoelen die lucht-
ende starcken den sieckē eñ doen slapē
als plathea. seyt ꝛc.

Dat C.xlvi.ca. vā sambucus.

Sambucꝰ is eē cleyn morwe boem
daermen fluyten ende dyes ghe
lyck of maket Dese boem is buyten ef-
fen ende ront ende bynnen hol eñ vol
morwes pits wes bladeren slecht zyn
vet ende van zwaren roke ende heuet
witte blomen wel rukende ende cleyn.
ende heuet enen dubbelden bast die bu
tenste bast is vaelachtich graeuwe eñ
bynnen groen Eñ die bast is zeer vucht
ende is goet totter medicinen. ende hy
maeckt meer dā eens vruchten eñ bloe
men mer die vrucht is van zwarter ver
wen ende van quader luchten ende vā
quaden smake ende daer omme is si on
nut te eten. Ende het is een boem wes
basten bladeren ende bloemen dyenen
ter medicinen alsmen seyt in plathea-
rio. ende purgeert fleuma eñ daer om
me is hi goet tegē den cotidiaen corts
die van fleuma ghecomē is Item tsap
vā desen vlieder alleen of mit hoenich
ghenomē doot pyeren Item die mid-
delste bast ghesodē in wyn eñ dyē wyn
ghedrōckē doet sceydē die hardicheyt
vāder milten eñ vāder leuerē Item dz
selue doen die bladerē in olie ghesoden
eñ daer op vā buytē gheplaestert. Itē
zyn bladerē eñ die bastē eñ die vruchtē
in water ghecoect dat sout is doē scey-
den die zwellinghe vādē voetē ist dat-
mē die voetē daer ouer stoeft eñ mede
bayet Item tsap is goet ghedrōckē te
ghē die watersucht die vā coudē coemt
Item die wyn die sonderlinghe starck
is daer die blader eñ die vruchtē in ge
sodē zyn is goet dicwyl ghedrōckē tegē
malaetscap die vā fleumē coemt want
hi zuuert die fleumatighe humorē wō
derlycke zeer die ghecorrumpeert zyn.
Item ist datmē die middel scorsse van
dē vlieder opwaert scrapt eñ neemt dz
sap daer of soe doettet spuwē tē monde
eñ scraepmēt nederwaert eñ nemet dz
sap soe laxeret nederwaert als pli. dy-
asco. eñ plathea. seggē

Dat C.xlvij.ca. vā saliunca

Saliunca is eē cleyn doernich cru
dekē eñ is gheseyt vā saliēdo dat
is van springhē wāt het doet die luden
die baruoet ghaē eñ die daer in treden
springhē eñ heyt in walsche chatetra-
pe Dit seyt virgilius Eñ zyn wortel is
groet ende lancg vet ende morwe en-
de vleyschachtich ais die pasternake.
eñ men pleghet in electuarien te doen
Ende and luden heytēt ytingus. ende
laet wt sommighe stelen die scharp zyn
eñ int ouerste wassē hoefdekēs die oec
ouer al scarp zyn als sporē eñ wast i enē
droeghen lande dat ōvruchtbaer is eñ
zādich Eñ zommige ludē heytent scor
pio wāt het steect als die scorpioē dyet
raect Item plini. seyt li. xx. c. vij. dat sali
unca is cleyn eñ cort vol bladerē eñ vol

telgherē eñ wel dicht oft mittē hāden toe ghedruct waer eñ is wel rukēde eñ ruuct bÿna als spikenardÿ eñ cleeft an der aerdē mit clepnē wortelkēs. eñ het wordt gheuōdē in pānonia eñ int lant apci eñ walt in ÿardē stenighē stedē. eñ is een cruut dat heet eñ droghe is ende subtÿl inder substācien Des wortele in wÿn gheseden is goet ghedrōckē tegē dat coren eñ starct die mage sondlinge zeer als pli. sept li. xxi. c. ix.

Dat C. xlviij. ca. vā stacten.

Stacten is een drope vā enē boem daer die mÿrre wt loept eñ stactē dat is mirre Der het is dat claerste eñ dat beste eñ loept bÿ hem selnē wt den boem Dit sept die gloze ouer gene li tri ce simo septimo Eñ men sept hoc stacte huius stactes eñ men sept oeck stactē in declinabile dat is dat mēs niet en declineert als plīdorus sept li. iij. daer hi spreket vādē ruekē daer sept stacten was öt steken dat wt den bomē loept eñ is een griexs naem Doect bouē vāder mirren in die letter m ꝛc

Dat C. xlix. ca. vā storax.

Storax als plīdorus sept li. x vij. is een boē in arabiē eñ is dē appel ci donie gheliic Des telgherkēs tranen wt gheuē bi dē opghāc ö sterrē die men canicula hept als die hontsdaghē aen comen Des drupinghe als si in die aer de valt en is niet repn mer men houtse mittē bast eñ die ghene die mittē ghar dekēs ghehoudē wert die is wit eñ zu uer mer eerst wort si gheelachtich vāñ zōnē Eñ zōmige species vā storax hept calamites die vet is eñ harticy eñ vuch tich eñ heeft enē genuechtikē honich achtigē roke Des drope als si te samē ghewōgelt is hept oec also die griekē heptēt storax eñ die latÿnsche storax als plīñ. sept Item dpal. eñ platea. seggē dz storax dperhande is als storax cala mita eñ is die eerst druupt vādē boem. eñ dat anō is die roede storax dpe daer naest druupt die puere is. eñ die dorde is rodelachtich morwe eñ zuet indē ru kē eñ damper indē smake eñ groet indē substancien eñ mē machse mittē hāden walken Eñ die enen zuetē smake heeft machmen valschen eñ aldus wordtse ghekēt die gheualscht is wāt als si out is eñ mense dā wÿft mittē handen soe wordt si puluer eñ valt in stuckē eñ is si versch soe wordtse ghevuchticht ende drÿft altezeer eñ en wort niet tay ghe noech eñ is zueter dā si vā reeht wesen soude Eñ die morwe en wert niet ghe valscht Eñ onder dese dpe species soe is storax calamita die best Si starct die herssen sonderlinghe zeer zÿn roeke eñ beneemt alle lopinghe vanden reume des hoefts eñ doet die tādē vast staen eñ doet menstruum comen eñ helpt dē ghenē die hoesten eñ die heesch zÿn eñ si is goet m emplaestrē eñ is goet tegē scorkthept eñ puusten des hoefts eñ te ghen anders veel passien Item plīdo. sept dat die fumigaci dat is die rokige van storax zuuert die gecorrumpeerde lucht eñ verdpuet die wazemen inder sterktē ꝛc.

Dz C. l: ca. vādē dwalen vigeboem

Ptomorus is een dwale vigeboē als hÿ inden latÿn sept want hÿ noemtse ficus fatua ende is den moer boem ghelÿck inden bladerē eñ inden anderē delen soe hout hi die ghedaēte vāden vigheboem als die meester intō

hystorien seyt li.xxvij.sicomorus eñ mo
rus zijn griexs namen eñ is daer õme
sicomorus gheheyten wãt hy dẽ moer
boem inden bladeren ghelijck is ende
die latijnsche heytenen celsa wãt hy is
hogher ende langher dan dye moer-
boem Item dyas.seyt dz sycomor⁹ een
wilt vigheboem is ende draecht soete
lachtighe vruchten mer si en comẽ nem
mermeer ter ripicheyt als plini⁹ seyt
van caprificus li.xv.c.xix. eñ die wilde
vigheboem en wort nemmermeer rijp
nochtãs eten zommighe luden alsulke
vruchtẽ Item dyaseorides seyt oec dat
sicomorus ghestotẽ mit enẽ steẽ gheeft
tranen wt als gomme ende die zijn me
dicinael wãt si zijn medicinael ende si
zijn goet op venijnde beten worden si
ghedroncken ende verdryuẽ die heffin
ghe vander milten ende die zericheyt
vander maghen.

Dat C.li.ca.vãden doern boem

Spina is eẽ doernich boem eñ ysi.
seyt datter die rugknokẽ na ghe
noemt zijn Eñ vãder scepnis des boẽs
suldi vindẽ int generael boec daer hij
spreect vãdẽ bomen daer hi seyt dattet
vander meyninghe der naturẽ niet en
is dat die bomen doernich wesen sou-
den mer het gheualt vander openich-
heyt der stammẽ of der plãten bid welc
ker die coude humoer aẽgehaelt wort
die luttel ghecoect is die welcke ouer-
mits den zweetgaten totten buytenstẽ
toe ghehaelt is vander hetten der zon
nen ende wordt bewronghelt tot enen
doern ende om die luttelheyt der natu
ren die aenghehaelt wordt ende wordt
int eynde ghescarpt ende wordt scharp
ghefigureert ende dat gheschiet ond-
wijlen mit eender afneyghinghe als-
men sien mach inden haghedoern eñ in
den roseboem onderwilen staen si recht
als een pijl Ende daer dese wast dat is
een onvruchtbaer lant dat onghebou-
wet is ende dese doern vlechten hem
zeer naeuwe onderlinghe die een in dã
der eñ bescermen malcanderen eñ won
den die handen dyese an tasten eñ si en
quetzen die een dãder niet eñ si staen al
soe dicke ende alsoe dichte dat die he-
melsche douwe en canse niet doergaen
Eñ dese doernẽ quetsen dicwijl die mẽ-
schẽ an handẽ eñ voetẽ eñ dat en ghe-
neest die welcke die ongheuoelicheyt i
brenghen. Dese ende menighe andere
virtuten heeft dit cruut eñ nochtãs is
die meerre virtuut in sinen sade eñ het
is zeer verwarmende eñ verterende eñ
vã enẽ coern wassen veel coernẽ of een
grote plante daer veel sadẽ wt comen.
Eñ dit saet v̄ghaert in langẽ dopkens
eñ die bloemẽ zijn zeer soffranich ende
wel rukende ende is mit alder substan-
cien heet ende wreet ende die bloemen
worden zeer vãden byen ghemint als
plinius seyt li.xx.c.xi. eñ hi wast zeer.
Want waer dat hi eens ghesayt wordt
daer is hi quaet te v̄driuẽ eñ daer tsaet
valt daer wort hi vluchs groen als die
selue seyt li.xix.c.ix.

Dat C.lij.ca.vãden sade

Semen dat is saet eñ is dat men i
den acker sprayt ende worpet op
datter vrucht af comen sal als dat saet
ghesayet wordt daer een dyer af coemt
als ysidor.seyt Tsaet des coerns hoert
den sayer toe wanneer dattet tijt is te
sayen. Ende vele luden plaghẽt wylẽ
eer goddinnen of vrouwe der saijnghe

te hepten seminarium dat is twat daer-
men tsaet in doet mer seminium dat is
datter mitten zade ghewonen is . Item
pli. seit li. xviij c: xxiij. hets goet saet vā
enen iaer of van twee of vā dryen mer
daer ouer en doechtet niet veel . Item
dat saet isser best dat zwaerste is eñ byn
nē witste nae dyē dat die aerde is ende
daer nae salmēt dick of dunne sapē eñ
oeck rasscher of tragher Wāt in vuchtē
stedē wasset haestelixste op dattet vādē
reghen niet en verrotte eñ indē droegē
lansemste Item mē sals myn sapen in
vetten vuchtē lande dā indē magherē
ende dornē lande Wāt in enē vettē lāde
wasset int beghin alte zeer eñ int eynde
verderuet hem ōderlinghe om dats al
soe veel wast eñ ōderft die saden. eñ dz
snelste ghesapt wordt dat sal dicste we-
sen dan datmen late ter aerdē brenget
Wāt dat late ghesapt word dat sal dun
wesen dattet niet gedoot en wort ouer
mits zynre groter dickcheit wille. het
is const een saet gheluck te sapen. wāt
die hant sal altoes veruolghen mitten
trede wāt mitten rechterē voete sal die
worp volghē. noch mē sal tsaet vanden
couden steden voerē noch draghen tot
ten warmen noch oeck verkeert weder
omme Item een saet dat in enē maghe
ren lande ghesapt is maect enē dunnē
stoppel eñ een cleyn aere eñ ydele. mer
in enē vettē lande comen veel zadē vā
enē zade Item indē herfst als die dach
eñ die nacht al euen lancg is salmē twi
ter coern sapen eñ in die lenten tsomer
coern. Item tsaet is een cleyn koernkē
ende ront hebbende in hem die virtuut
zyns selfs ghedaente te menichuoudi
ghen ende dat te bewaren Wāt wan-
neer dat een saet dat inder aerdē ghe-
worpen is beghint te rotten ende te ōt
laten eñ dattet ouermits die hettē dye
inder aerden besloten is die humorē vā
der aerdē nae hem trect so beghinnet te
kenē eñ wt te latē eñ is eerst morwe. eñ
bestaet te meerrē. Eñ als dat hudeken
vādē zade alsoe ghesnedē is inder aer-
den vā zwellinghe soe laettet zyn stam
me allenskē wt ende vesticht zyn wor
telen styf in die aerde den welcken het
steeds voetsel gheeft eñ alsoe ten laet-
sten ouermits craft der hetten openet
die aerde onvoelycken eñ breectse op
eñ maect een stoppel telgherē eñ bloe
mē zaet eñ vucht ende al ist cleyn dat
ter ghesapt wordt nochtās ist groet dat
vandē zade coemt Die dwaese meynen
dattet saet verlorē is alst ghesapt wort
eñ men machs nemmermeer bet ōwa-
ren dan mit sapen . Item vanden zade
ouermits den stroe coemt een aere die
vol saeds is eñ al van enē zade ghecō
men. eñ die natuer heeft er scarpicheit
inden aeren ghemaect op dat die cley
ne voghelkēs eñ die wormen die korlē
niet vluschs verderuē en sullen als die
selue sept . Ende nae der naturen dyes
saets daer nae is die aere ghemaeckt .
Want onderwilen is si breet als in der
gherstē onderwilen dryekāt als inder
spelten onderwilen vierkant als inden
weyte ende onderwilen ront ende dun
ne als plynius sept . Item die aere is
int ouerste vanden stroe mit veel dop-
kens ōmebeuanghen daer dye greyn-
kens als inder moeder ghenoet wor-
den ende worden daer behouden ende
beschermt tent si ryp zyn . Welcke dop
kens als si wt breken soe blyuen si eerst

ghesloten mitter corlen eñ daer na als die korlen bestaen te hekken eñ sonderlinghe inden wepte soe wordē ſi gesneden die dopkēs als gheseit wordt ouer aristotiles boeckē vāden plātē dat dpe hoefden vāden aren ghemeynlyck int beghin werdē op ghelicht ouermits ō hettē diese hekt mer wāneer dat ſi ryp werdē soe werdē die dopkēs wat neder waert ghebuucht Item wāneer dz die aren noch groen zyn soe werden ſi haestelick verderft vā onreinē eñ venynder luchten mer als ſi suetē hemelschē douwe hebben eñ claer zonne so werden ſi haest ryp eñ alst wel douwet al ist coern ryp soe houtet die douwe nochtans in den doppen ouermits der vuchticheyt als plinius sept libro xvij Dat selue seghen cōstantinus eñ plaat Men kendt die goede are nae der groetheyt ō aerden Want in goeder vetter aerdē wast een goede are ende dper eē groet deel. eñ alsoe ist vkeert in enē magherē lāde als plij. sept ꝛc.

Dat C.liij.ca.vādē stoppelen.

Stipula dat is een stoppel. Dese wordt verbarnt optē acker als de bouwe ghedaē is om den acker te bat te eeren eñ te hauenē als plidorus sept libro xvij. Item stipula is dat dinc datter ghebleuē is vādē stroe mitter wortelen in die aerde staende alst coern mit zekelen of ghesnedē is of mit zichtē af ghemapt ende dese stoppel wordt niet pser vandē doern pet in ghebleuen dpe doern en moet eerst wt. Item salmen dese doernē op roden so moetmē daer toe pleren zekelē of messen hebben eñ als ſi op ghehouwen zyn soe byntmen se aen bondekēs eñ barntse indē ouen.

Item daer openbaren dicwyl bloemen ōder den doern eñ oeck vele vuchten mer om die morwicheyt der blomē en worden die doernē niet gemorwet mer pmmer als die blader vallē soe bliuē de doernē nochtā eñ werdē dan voert aen harder eñ om hare natuerlike droechheyt soe barnē ſi veel te lichtelyckē en de ſi maken grote barstinge Mer daer nae werdē ſi vlusch ōderft als die glose sept ouer tleuende capittel ecclesiastes. eñ nochtans en zyn die doernen niet al onnut mer ſi zyn tot veel dinghen nut. wāt mē maecter thunē af daer hem die ludē eñ haer goet mede beschermē ende brēgē menigerhāde oerbaerlike vuchtē in die ſi beschermē Hoect bouē vā rubus in die letter r. ꝛc.

Dat C.liij.ca.vā ligna sethim

Ligna sethym dat zyn eenderhāde houter of bomē die ōuerrotte lic zyn eñ gheliken dē wittē doernē die welcke in griecx achātis hept als ghesept wordt ouer exodi xxv. daer gheseit wort Sethim is eē naem van enē berghe eñ vā enē lāde eñ vā enē boem dpe dē wittē doern gelyc is indē bladerē eñ is alte lichtē hout dat ōuerruplende is eñ ōoerbaerlic waer of dat gesept wort in aurora Die houten vā sethim en verghaen niet vā enighe verrottinge Item dpalscorides eñ plinius seggē dat zyn virtuat stiptike is eñ byndēde eñ bloet stempende eñ heeft zerpe bladerē ende doernich ende wittachtich eñ heeft eē purpur bloem ende langhe gardekēs ter groethept van enen vingher daer int hoechste doernighe hoefdekēs staē dpe vol zyn vanden ronden zade. eñ is goet teghens tvenyn eñ die serpenten

schuwen zijn lucht eñ gedrōckē voedet
eñ vunct also mere stinckēde eñ vuuyl
de ledē eñ helptse ꝛc.

Dat C.lv.ca.vā sentix.

Sentix senticis is een gheslachte
vā enē crude of vā eenre vrucht
die zarpe bladerē heeft eñ vette eñ ge
sceydē als die eruke eñ heeft tackē van
tweē cubitus hoech eñ wast in enē ōge
boudē lāde als die doern doet als ysid.
seyt eñ heeft hoefdē als carduus doet
Wes wortel lanck is eñ roet vet eñ me
dicinael eñ is goet op ghebarnde zerē
als dyascorides seyt eñ is goet tegē pas
sien vā bynnē der aderē ꝛc.

Dat C.lvi.ca vādē thunē.

Sepes is een thuun dat is eē ghe
slachte vā heydinghen die ghe-
maect is van ryseren ende van doernē
eñ deser ghelijc Wāt men steeckt eerst
staken in die aerde ende daer vlechtmē
gharden omme ende ander ruwen. eñ
aldus wordē die huysen dat choern eñ
die houē bescermt voer die beestē ende
voer die quade mēschē Eñ bi dē thunē
pleghē oeck quade venijnde wormē te
schuylē als vorschē adderē slāghen eñ
ander dyerē. eñ daer om isser quaet by
slapē Eñ dese thunē veruaren schier eñ
daer om moetmēse dicwijl vernuwē eñ
al ist dat si vremde dinghē bewarē als
si inder zonnen staen nochtās veruarē
si schier eñ als si dorre zijn soe leytmen
se int vier ꝛc:

Dat C.lvij.ca.vā sudes.

Sudes sudis is een stake die aen
beyden eynden scharp is eñ wor
den daer omme ghescarpt op dat si te
dyeper in die aerde ghaē sullē eñ te sty
ver staen op datmen daer enen styuen
thuun an makē mach. eñ mē seyt hec su
des huius sudis i feio gnē. als huguci
us seyt eñ ouidius ꝛc

Dat C.lviij.ca.vā siliqua

Siliqua is een gheslacht vā legu-
men mit ballichskēs die ydel zijn
eñ een gheluut gheuē ende bezwaert
meer dant voedt of saedt als die glose
seyt ouer lucas xv. Item hugucius of
hugucio seyt dat siliqua is een dop vā
enē yghelikē choern als van weyte oft
vā rogghe eñ vā deser ghelike eñ be-
teykēt alsoe veel als quisquilie daer vo
re af gheseyt is i die letter q. eñ mē ple
gher varckē mede te voedē Item ysid.
seyt li.xvij. siliquem dat die corrupte la
tijnsche siliquam noemen eñ daer om-
me heuet den naem vandē griekē ghe
nomē wāt het is een boem wes vrucht
soet is eñ si segghē dat xilon eē hout is
eñ dat liquon soet is. eñ mit deser sentē
cien ouerdraecht pli. li.xv.c.xxiiij. daer
hij seyt dat die vruchtē vā siliqua alte
soet zijn ende zijn eens vinghers lanck
eñ eens duums breet Vādē welckē mē
die scorse eet als die selue seyt li.xiij.ca.
ix. eñ zommige ludē seggē dattet was
ficus egipciaca mer dat is eē opēbaer
dwalinghe wāt hi en wast in egiptē ni-
et mer in syrien

Dat C.lix ca.vāden mostaert cruut

Cynapis is een morstaert cruut eñ
ysidor9 seyt li.xvij. dattet eē cruut
is ende is heet ende droeghe indē vier
den grade: ende dunnet die groue taye
humoren ende zuuertse oeck mede. en
de gheneest steken van scorpionen ende
van serpenten alsmen daer edick toe
doet ende verwinnet die venijntheden
vanden padden stoelen eñ zafticht den

tãtzweer eñ schiet totter herssen eñ zu
uert wõderlijcke zeer ende breect den
steen ende doet menstrua comen ende
maket enen appetijt ende starct die ma
ghe eñ helpt die vallen vanden groten
euel eñ gheneest die twater laden ende
verwecket lytargicos dat zijn die ghe-
ne die enen aposteme after int hoeft
hebbẽ die ymmer slapen willen. ende
helpet den luden zeer ende zuuert dat
haer ende beneemt hem dat vallen en
de bernemt die tutinghe vãden orẽ eñ
wisschet af die dõckerheyt vandẽ oghẽ
eñ zaftighet die scarpicheyt der oghe
braeuwen ende is goet totter gichten.
wãt het opẽt die zweetghaten ende õt
bynt ende verteert die humoren die de
zeenen gheslapt hebbẽ van vele luden
verghadert tot menigerhãde oerbaer
wãt zommighe decken daer husen me
de ander luden legghent onder haren
bedden ander luden gheuẽt harẽ beest-
ten eñ aldus vaste voert ende kokẽ ha
re spyse daer mede als plini⁹ seyt libro
xviij.ca.xxx.soect bouẽ vã palea in dye
letter p. Stipula is een licht dinck byn
nen hol ende droghe eñ is dẽ winde on
derdanich eñ werdt vandẽ vyer lichte
lijcken õtstekẽ

Dat C.lx.ca.vãdẽ bloem vãdẽ meel

Symila dat is die bloem vãdẽ me
le eñ is dat alre puerste eñ dz lec
kerste datter is eñ maecter schoẽ broot
af dat dat die edele luden eten eñ heyt
properlick siligo eñ is die alre cleynste
bloeme diemen maken mach. Mer wij
pleghen siligo int ghemeyn voer rog-
ghe te nemen eñ dat en doet hi hier ni
et eñ mẽ pleechter vladẽ eñ pasteyden
mede te makẽ eñ ander dinghẽ eñ pap
eñ men oerbaert oeck in medicinẽ soec
ket bouẽ vã farina in die letter f. eñ vã
polẽta in die letter p ꝛc.

Dat C.lxi.ca.vãdẽ bessemen

Scoba is een boem eñ is gheseyt
vã scopo scopas scopare dats rey
nighẽ of veghẽ daer õme datmen mit
scopa dat is mittẽ besem die huysen eñ
die daken veecht eñ scoẽ maect als ysi-
dorus seyt li.xvij.eñ veel ludẽ heytenẽ
brith eñ heeft lichte bladerẽ als die es-
pen boem doet die altoes beeft mitten
bladerẽ vandẽ lichten wynde eñ heeft
veel ghardekens die hardt zijn eñ kno
pich daermẽ die kynder dicwijl mede
om haren aers slaet eñ vã dyẽ ghardẽ
maectmẽ bezemẽ daermẽ dye huysen
mede veecht eñ zuuertse vãd õreynich
heyt Eñ dese boem maect eenrehãde
zadẽ die ydel zijn als zemelẽ daermen
in zommighe landẽ broet of maect eñ
bact eñ dat zijn wilde ludẽ die indẽ bos
schẽ wonen. eñ dese boem heuet veel
zuers saeps dat eẽ luttel prekelẽde is
eñ die ludẽ pleghẽ hem in dẽ herfst eñ
in die leynte dẽ bast in te snidẽ eñ verga
derẽ die humorẽ die daer wt lopẽ Welc
ke humorẽ si drinckẽ voer den wijn en-
de die dranck dwinghet den dorst en-
de beneemten ende doet dye maeghe
ende den buycke zeer heffen Mer hy
en sadet noch en voedet niet: ende dat
selue sap ghehouden in enen vate on-
der die messen ende daer langhen tijt
ghecoecket van dyer hetten der zonnẽ
wordt ghecorrumpeert ende oeck ver-
vuylt ende werdt verkeert in eenre vet
ticheyt ende wordt als salue ende veel
trecken wt desen boem ouermits den
viere oft pec waer. eñ al ist sake dattet

lelic zwart eñ stinckende is nochtās isſt in veel dinghen nut eñ daer omme oer baren die wilde ludē die inder wilder nissen wonē dit sap eñ saet eñ dz zwart dinck dat sy ōder die messe coken voer haer broet voer harē wȳn eñ voer haer olye. ꝛc. als plinius roert als hi sept vā dē zape ō bomē li. xv.

Dat C. lxȳ. ca. vā werck.

Stuppa dat is werck of vulnis dz vanden vlas of vanden hennep valt. ende die oude mepsters plaghent stipa te hepten daer omme datmen die reten eñ spletē vāden schepen daer me de plach te stoppē Dāt sy hepten stipatores die dat werck plaghen te berepden inden valepen als plīdorus sept li. xix. Item men moet veel zwinghēs eñ bokens eñ hekelens maken eermē dz werck vten vlas ghecrighē kan. eñ alst daer of ghescepdē is soe isſt grouer schenighet ende corter dā dat vlas. eñ daer omme en isſt niets veel waert te ȳcopen eñ nochtans spint mē daer grof gaern of daermen leenmenten of maect indē kaersen. want alst wel ghedroeghet eñ gherepnighet is soe isſt haest ontsteken ende wordt lichtelȳcken barnende dat werck ende het wordt schier in asschen verkeert eñ wordet ghelesschet. so ghe uet enen bitteren roke die dē oghē hin derlȳc is. Item werck is nut ter medicinen alst wel ghezuuert is vā sinē schenen wāt het is goet wpeken of te maken eñ wōden mede te droeghen ende verbarnthept mede te zaktighē. Ende is ghoet op ghezwollen oghē sept pli. libro. xix. ca. x.

Dz. C. lxiȳ. ca. vā taxus

Taxus is een boem die gevenȳnt is wt wes sap men venȳnde verghifnisse trecket ende perset Eñ het is een starck boem die groue telgheren heeft die buechsom zȳn ende lang Pādē wel kē parthi dat zȳn eenrehāde ludē dpe soe hepten boghē makē als plīdor? seit li. xvȳ. Zȳn schiem is quaet ōder te slapen wāt hi doot die ludē eñ zȳn sap laxeert alte zeer. wes vlepsch griex vper houdt datmēs niet lesschē en mach als dpascorides sept ꝛc:

Dat C. lxiiȳ. ca. vāder tafelen.

Tabula dats een tafel eñ is ghesept vā teneo tenes tenere dat is houdē. eñ in eenre betepkenis isſt mēsa dimitum dats eē tafel der rȳcker luden of mē sept tenabula daer omme dat sy die bolos dat zȳn brockē eñ snedē hout eñ die vatē eñ soutvatē eñ dwalē eñ dat broet mitter spisen die daer op gheset wordē. eñ sy wort op scraghē gerecht eñ is oec tabula ghenoēt i eēn ander manierē als alea dats eē wortafelbort daermē in speelt. eñ dese wordt ghebōdē eñ is binnē gheverwet mit menigerhāde verwē Inder dorder manierē soe wort tabula ghseptē eē effen slecht dun hout daermē letterē in scrȳft als die kȳnder inder scholen hebben Noch isser eē ander maniere dpemē tafel hept als dpe men aen den rpemē draecht mit wasse bȳnnē gheghotē mit veel clepne dunne bladeren. eñ sy zȳn aen bepden siden ghegroeft eñ mit was gheuolt zōmighe mit roedē was zommige mit groenē daermen in scriuet alrehande dingē Noch isser een ander manier vā tafelē eñ dat zȳn lāghe barderē die mit zagē ghedeplt zȳn eñ mit bplē ghehouwē eñ dese pleechmē op die huple te leghen

dpemen mit lepden dect ende dese ple
gyetmē vaſt deen bpden anderē te voe
gyen dat ſi vaſt ſluptē ſullen. eñ men be
hoeuet oeck tafelen diemen aen die eē
ſide lept wt den weghe. eñ wanneer dz
men die te doen heuet datmenſe dā oer
baren mach als nu ſitten ak te makē kiſ
ten ſtoelen bancken trploren eñ watmē
wille zcet.

Dat C. lxv. ca. vādē balckē

Rabs dat is een balcke dpe ouer
dwers in een huus lept ende dpe
mit bepden epnden an dē wandē repct
eñ doet dat hnps ſtyf ſtaen Het is noet
dat die balck lancg ſi ſtarck eñ grot en-
de ſonderlinghe bp den middel op dat
hi niet ghecromt en ſal werden. want
men moet dicwyl een pplaern of enen
ſtyl onder een balck voeghē allmē twp
uelt dz enich balc te crāc is

Dat C. lxvi. ca. vā theberintus

Theberintus als pūdorus lept li.
xvij: is een boem die hars zweet
die beter is dan ander hars die wy int
ghemeyn hebbē. wes herſſe therbenti
na hiet eñ is zeer medicinael Pāt dpal
corides lept dat zyn bladerē vuchtē eñ
baſten eñ ſaden ſtiptick zyn ende ſi zyn
goet teghēs venynde beten Ende dpe
terbentyn is ghoet die welcke zuuer is
eñ blinckende eñ wel rukende eñ roet i
der verwen. eñ heeft virtuut te ſcepdē
te morwen eñ te rppen. eñ daer omme
is ſi goet teghēs harde apoſtemen eñ
teghens ander verghaderinghē alſoe
wel inden hoefde als inden ledē Item
plinius lept li. xij. c. vij. datter twee ſpeci
es zyn vā therebint? als tmannekē eñ
die ander die ſonō vucht is alſt wyfkē.
Eñ dese is tweerhāde deen heuet een
roede vucht vander groettē dat rhs is
eñ die ander heuet een bleecke vucht
vander groetten eenre boenē eñ is een
vucht die ghenoechlyck is indē roeke
ende vet inden taſten. eñ is al herſtich.
eñ is een groet boem in ſpien eñ zyn
bladeren ſtaen dicke in malcanderē eñ
hi heuet eenrehande balchſtkens daer
wormkens wt comen of vlieghen oft
mugghen waren Welcke wormen dpe
baſten duerboren daer die terbentyn co
met wt lopen. Item plinius lept libro
xxiiij. dat die wortel eñ die bladeren in
wyne gheſoden ſtarcken die maghen
ende helpen teghēs den hoeftzweer
ende therebintus zuuert wonden ende
hepltle zcet.

Dat C. lxvij. ca. vā thima.

Thima dz zyn houterē die dierba
re zyn als habenus daer voer af
gheſept is Vādē welkē ſalomō trappē
maecte eñ anō ghemackē indē huſe go
des waer of die gloſe lept iij. regū. ca. i.
op die ſtat wt aftir die houtere thyma
zc. Eñ deſe houterē en moghē niet ver
rotten eñ ſi zyn doernich gheliyc dz die
witte doern is. eñ is rōt eñ wit eñ zeer
blickēde eñ gepollyſt als eē ſpieghel of
eē naghelwāt mē macher beeldē i ſien
eñ het en mach inden vier niet vbarnt
werdē noch indē water vgaē als ſi oeck
en mogē die houterē vā ſe thim eñ vele
ludē mepndē dattet houtē van ſethim
gheweeſt hadden

Dat C. lxvij. ca. vā een ſprute

Prius dats eē ſprupt alſo wel vā
bomē als vā crudē. eñ het is dat
oerſte deel vāō plātē of vā eenō ſtam
men datter tot allen tackē wt loept dat
groenſte ende dat morweſte ende dat

schoenste ende is den hemel naeste ende vertste vander aerden ende is mittē douwe des hemels meest ouerghoten ende elfenste ende saefste inden bladeren ende is nutste inder medicinen wāt in cirsis is dpe meeste crafte vandē cruden ꝛc.

Dat C.lxix.ca.vā sparren

Igna dat zȳn houtere dpemen sparren hept ende dese pleechtmen op die mueren of wanden te settē eñ rechtenste voert int ouerste vandē huse ende daer pleechmē ouerdwers latten of barderen op te nagelen daermē dat huys op decken sal ist mit riede of mit anderen dinghē Item die sparren zȳn viercant ende starck ende behouwē eñ daer si opter mueren mede staē dpe epndē zȳn grouer eñ starckerre dā dpe ouerste staen ꝛc.

Dat C:lxx.ca.vāder tarwen.

Triticum dat is wepte eñ is ghesept van trituro dat is vā darschē want men pleecht den wepte te derscē Of hȳ wordt ghesept van tritura dats wruinghe wāt zȳn korle wordt inder molen ghewreuē eñ ghemalen op dat ment eten sal als ysidorus sept li. xvȳ. Item die wepte is tweerhāde als roet bupteu in beyden epnden scarp eñ inō si den ghesnedē eñ bpnnen wit zwaer ende wichtich eñ dz ghestacht ist best als plini. sept Die anō is soffranich bupten inder verwē eñ bpnnē wit eñ int ouerste al om luchtēde eñ saefte eñ is quaet te brekē Eñ vā sinē proprieteytē soect bouē vā frumēto i die letter f als ysaac seit i dietis. Item die wepte wordt goet of quaet nadē lāde daer hii gesapt wordt wāt die i enē vettē lāde eñ i enē brotteli kē ghesapt wort die is vetter eñ wichtiger dā die in enen magherē eñ i enē dorrē lāde wast Wāt is die aerde goet soe wort die wept goet eñ alsoe ōkeert. Eñ die wept wert oeck ōwādelt na der tȳt. wāt die wast in enē getemperdē tide eñ tlāt bequaē is eñ die korl vādē weit aerdich is so wort die vrucht volcomen eñ ghecrighet veel meels ende luttel bastes ende crȳcht zȳn voetsel Ende is de tȳt verkeert soe sal die vrucht daer naewesen Item die wepte scheelt oec na ō outhept npeuhept ende middelbaerhept Want als hȳ alte out is soe wordt hȳ alte droeghe ende oeck alte hardt te verduwen ende voedt luttel wāt dā werdt zȳn substaucialighe vuchtichede ghemindert ende alte zeer gedroecht. Ende die wept die alte nuwe is eñ die onlanghe gheleghen heeft die is alte slimich ende alte tape te verduwē ende maect wint ende rommelinghe indē buke. Mer die middelbaer wepte dpe is tusschen den alte nuwē eñ dē altē oudē ende die getempert is als tusschē veel vuchtichedē ende luttel vuchticheden die is te pplen ende goet te verduwen want wāneer dat die vuchtichept dpe hem van buptē aen gheuallē was dpe hem niet thoe en behoerde verteert is soe wordt die wepte ghetempert inder substancialigher vuchtichept ouermits der luchtē Item ysaac sept dat die wepte heet is tusschen vucht ende droege ghetempert. Mer broet datter af ghemaect is ende wordt dat is heeter om die hetten des vers. Item die wepte heuet dese proprieteyt voer allen anderen coern dat hȳ bat voedet dan alle andere coernē ende dat is daer om wāt

hÿ der complexien des menschen best
becoemt als die selue seit Item die wei
te is zuuerēde eñ gheneslende eñ daer
om slap vā linen meel is zuuerende die
borst ende die longhen Item dat selue
doet ptilepn die daer of ghemaeckt is
allmē vander gersten maect eñ zuuert
meer dā dpemē vā gherstē maect eñ hÿ
is goet teghē den hoest eñ tegē die lo
pinghe vādē bloede Item wepte ghe
coect eñ mit olien ghelept op enē har-
den apostteem ōtbinten eñ schepttē Itē
wepte ghecoect mittē sape van ruthen
schepdet die wronghelinge vādē melc
ist datmē die mammē daer mede bestri
ket Item die ghecoecte wepte getem
pert mit billen sap eñ ghelept op zenē
verbpet die quade humozen dat si npet
neder ghanghē en moghē Item wep-
te coernē ghekauwet zÿn goet op betē
vā verwoeden hōden wāt si trecke twe-
nÿn wt als die selue sept. Item mē ma
ket vādē wepte olie die goet is tot veel
dinghen eñ sondlinghe tegē ioecte eñ
teghēs serpigo eñ inpetigo ist datmēt
die twee zeerē hardelÿcken wiuet mit
enen zerpen wollen doecke op datter
die olie te bat in sal moghē lopen Item
zÿn zemele is meer znuerēde dan dpe
blome mer si gheeft luttel voetsels of
ne gheen Item die selue sept dat die ū
sche npeuwe weete vā clepnen voetsel
is eñ wāneer hi gheghetē wordt so ma
ket hi heftinghe eñ rommelinghe indē
buke eñ zerichept indē sidē eñ hi wordt
schier vkeert in verrottinghe eñ daer
omme comen daer venÿnde pperen af
Ende ghebraden voet hi meest eñ ma-
minst windes ende stoppet zeer mer in
water ghecoeckt is hÿ zwaer eñ heftē
de eñ windt tape humorē Hier toe. he-
uet plaac ghelept i dietis

Dat C.lxxi.ca.vā tplana

Tplana als die gloze sept ouer se-
cūdo regum primo hept ghedzo
ghede gharste mit enen stoter ghestoe
ten ende dpen bast af ghedaen eñ daer
maectmen een bequaem spysle af dpen
ghenen die quade tanden hebben ende
men maecter oeck ghoeden dzanck of
den ghenen die den corts hebben ende
ander hete passien Hoecket bouen van
den selue in die letter o. hÿ verwan-
delt die hetten ende zaktichtse ende be
neemt den dorst Eñ dien dzāc die daer
af ghemaect wort die hept ptilepn. dit
sept plaac in dietis

Dat C.lxxÿ.ca.vādē distelen

Tribulus is distel eñ is een doer-
nich scharp cruut dat morwer is
dan dpe boem ende harder dan een
cruut ende daer omme sept hÿ datter
een stamme is ende gheen cruut ende
van desen zÿn twee specien als die gro
te distel die biden thunen wast als pÿ-
nius sept li.xxi.ca.xvi. Tribulus is een
hardt dinck ende wast hoghe mit veel
scarpicheden ende heeft hoefdekens
mit blomen die gheneighet zÿn totter
roethept mit blaeuwer verwen ghemē
ghet ende wordt ghecromt ende nÿcht
weder ter aerden waert Eñ die andē spe
cie van distel is mÿnre ende wast in bro
kighen steden ende inden velden ende
dese en is soe langh noch soe grof met
ende heeft clepne blader ende ront eñ
werept langhe tacken wt dpe morwe
zÿn ende roet ende strecken op die aer-
de eñ zÿn zeer scharp eñ doernich ende
heeft een witte bloem ende maect eerst

ene groene wucht daer nae roede ten laetsten zwart. eñ dese wucht beminnē die serpēten die adderē eñ die padden eñ daer om en sullēse die ludē niet eten eñ waer daer yemāt diese eten woude soe salmēse hem gheuē die hoechst vād aerden staē eñ die niet alste rype en zyn eñ die vādē vliegē eñ vādē wormē niet gheraect en zyn Item plinius sept dat distel viāt is der ploech ende dē coern. wāt hi is zeer gropende eñ waer dz hy wast daer is hi quaet ōdruē eñ hi quetst die hāde eñ die voetē dien rakē ende hi schuert der luder cleder als si daer aen comen eñ neemt den scapen haer wolle die daer in wepden.

Dat C.lxxiij.ca.vā thymme

Thymus is een zeer wel ruikende cruut wes bloem hept epptimisia ende is sonderlinghe medicinael ende dese purgeert melancolie ende fleume eñ daer om is hi goet teghen dē quartaen ende teghen ander melancoliose siecten ꝛc

Dat C.lxxiiij.ca.vā thymiane

Thimiana is eenrehāde confectie die bereit is vā onica vā stacte vā galbano eñ van wperoeck als ghesept wort exodi in dat dertichste capittel eñ heeft den naem van thym? der blomē die soe zuetelijckē ruuckt als plīdorus sept li.iij.daer hi tracteert vandē roeke eñ allulcke cōfectie en plachmē onder die luden niet te maken wāt die heer geboet datmen die thymiana opten outaer offeren soude eñ daer om en sal de bruut noch die brudeghomme inō kerc ken niet bewieroect werdē of beroeckt mitten roecke des wproecs ende daer om ist als die ghewide wproeck ghehaelt is opten outaer ende dat beroect wordt is dan dat sake dattet wproeck vat vanden outaer ghebracht wordt omme die ludē te sukkumigerē so salmē daer onghewide wieroec int vat doen eñ berokē die ludē daer mede.

Dat C.lxxv.ca.vāden wproeck.

Thus is enen naem van enē boem ende vā eenre ghommē die daer wt loept waer of plīdorus sept li.xvij. dat thus een groet boem is in arabyen mit veel telgheren eñ mit zaftē bast eñ wt hem loept een wel rukēde gomme eñ wit eñ is bynnen vet Eñ alsmē dese ghomme in leuēde colen werpt so wort si schier ōtkengt eñ wÿ heptē die gōme mascillus daer om dat si vā naturē ront is ter manieren vā cullen eñ dz ander is slecht eñ plat eñ onreyn eñ en is niet alsoe goet als mascillus of masculus is. Item dese wproeck wordt ghevalscht mit water herssen of mit witter ghommen Mer dat is goet te kennen want alsmen die wproeck int vper lept soe barnt hy mer die hars roect. Item dpr boem daer dpe wperoeck wt loept hept lybanus ende dpe ghomme daer of olybanum ende is alsoe ghehepten vanden berch van arabyen als plīdorꝰ sept. Item lybanus is een boem in arabien als si segghē eñ is den lauwer bladeren ghelijc eñ draecht tweeweruen vuchtē sliaers als in die lenten ende inden herfst Mer dat van hem seluen vlopet als inden beghine des zomers dat is die beste ende daer naest dpe inden zomer wt loept alsmen den bast of die scorsse ghequetst heuet. eñ dz quaet ste loept inden herfst wt eñ dick pleechment mit enen ysser te ghaderen al om

den boem alst verhardt is vãder zõnen
Item die beste wproeck is wit claer eñ
zuuer wel rukẽde ende rondt als culle
kẽs ende langwerpelt eñ daer om heit
die wperoeck malculus. Eñ die inden
herfst eñ int beghin vandẽ winter wtlo
pet mit sniden en is soe goet niet Item
plidorus sept dattet lant daer die wpe
roeck wasset is berchachtich daermen
niet wel toe comen en can om der groe
ter hoechept als die glose oeck sept. eñ
plinius sept dit oec int vijftiende boeck
Item dese boem wast sonõ enighe plã
tinghe eñ bemint cleplãt Item sij segh
ghen datmen den wperoec niet verga
deren en sal noch datmẽ dẽ boem niet
in sniden en sal noch verghadert en sal
werdẽ dã vã heyligẽ gheoerdẽ luden
die niet besmet en zijn vã mouwen en
de dan heeft hi zijn rechte craft. Item
die selue sept aldaer ca. xvi. dat zijn eer
ste natuerlike winninghe is recht indẽ
opghãc vãdẽ hõldagẽ wãt dã so is zijn
bast dunste eñ soe bruust die wperoeck
wt eerst als schuum eñ wort nae vhart
eñ dat die nature selue wt sendt dat is
tbest eñ edelste. eñ die ander winnige
is bi den winter als die basten in ghe
sneden zijn soe coemt dan die wproeck
root wt. Noch dese en is den anderen
niet te ghelijckẽ men sept dat die gom
me vã enen iongen boem die witste is
mer vandẽ ouden boem die best. Ende
wanneer dat dese wproeck optẽ kemel
len gheladen is soe wert hi ghebrocht
in een stat diemen porta patẽs hept eñ
in anders gheẽ stat al ist dat hi ouer al
verthient wert vanden priesters al om
sonder mate Noch/men moets niet ver
copen noch copen god en moet eersten
zijn deel hebben Hi wort gheproeft op
eender colen eñ ist dat hi vluschs ont
kengt werdt soe is hi goet eñ dat hij in
dẽ tandẽ niet en blijft cleuẽ mer dat hij
rasch ghebrokẽ wert in puluer. Item
dyascorides eñ plathearius segghen
dat/thus een ghomme van enen boem
is in alexandrijen eñ wordt ghehepten
olibanum alexandrinum dat die best eñ
die puerste is Een ander wordt bij da
masch gheuõden eñ die hept damasce
num eñ dese en is soe goet niet noch al
soe puer als die eerste Item hi is heet
eñ droeghe eñ wel rukende eñ is zeer
vet eñ tay ende heeft macht te cõforte
rẽ te cõsoliderẽ te verterẽ eñ te bewon
ghelẽ eñ dwingt starckelic lopinge vã
tranẽ eñ die lopinghe der humorẽ dye
vãdẽ hoefde neder lopẽ eñ sonõlinghe
die lopen bij dẽ vterlten aderẽ vanden
aensicht ist dat zijn puluer mit witrẽ wi
ne eñ mittẽ witte vãdẽ epe ghemengt
werdt ende plaesteren daer af ghema
ket inden slapen vanden hoefde ende
alsoe gheneestet oeck den tantzweer.
ende ghekaeuwet verbiet hi die lopin
ghe vandẽ hoefde totter borsten ende
totter longhen. Item wijn daer wpe
roeck in gheseden is die is ghoet ghe
drõcken teghens vettichept eñ teghen
zuere rulpinghe die wt der maghen co
met eñ starct die moed eñ zuuertse eñ
helpt totter õtsãghenis als hi ghesuf
fumigeert wert. Item die puluer van
den wperoeck ghemengt mit edick is
goet geplaestert opter maechdẽ mam
men die te groet zijn eñ te lelick. eñ is
oec goet mit peck ghemẽgt teghen sto
tinghe of quetsinghe ende zaftich ze
richept vanden oren ende ghemenget

mit wÿne is hi goet teghēs heffinghe vandē darmē ist dat hi mittē wÿn ghedrōcken wert hier toe hebben gheseÿt dÿascorides eñ platheari⁹. Item ÿsid. seÿt dat thus gheseÿt wordt vā theos ī griecx dat is god in latÿ wāt hÿ wordt inden offer der godē ghebesicht Item als die wÿroec ōtstekē wert so coemter enē zuetē roke af die goet is d̄ herssen tegen vuÿlen stanck vā beestē die doot zÿn eñ teghē anderē stanck die wt dÿer luchten coemt. ende oeck tot veel anderen saken ꝛc.

Dat C.lxxvi.ca.vā een telchsken.

Vimen viminis dat is een zwack morwe ghardeken daermē mede bÿndt eñ zÿn natner is alsulck al waert dattet al dorre waer ende leÿtmēt wed̄ int water het soude weder taÿe werden ende leuende als ÿsidorus seÿt li. xvÿ. Eñ bādekēs pleechmē te oerbarē aen den wÿnghardē eñ an cupē diemē bÿnt alst bouē opēbaert in die letter s. vā salix dat is vāder wilghē

Dat C.lxxvÿ.ca.vāder roedē.

Virga dat is een roede die op den bomen wast eñ is gheseÿt vā virtute dats vand̄ duecht daer om dat de roede veel duechdē in heeft. want dÿe craft die indē wortelē is loept op inder roeden Item die magi dat zÿn dÿe gokelaers oerbarē die roede om die serpēten te saftmoedigē eñ daer om houden sise indē hof aē dē roedē gebōdē. Item die philozophē die coninghē ende dÿe meÿsters pleghen die roede te oerbarē als ÿsido. seÿt libro xvÿ Item die lātmeters eñ die wādelaers die legatē die boden ende die herderē pleghense te brukē Item die roede wort vā drierhande substanciē gemaect als vā enē bast van enen houte eñ vādē pit eñ ouermits dē pit wort die roede geuoet eñ ouermits dē houte wort si opghericht eñ mitten bast wert si ghedect ende vādē butēster luchtē beschermt Wāt als commētator seÿt ouer tboeck vādē plātē. Die boem heeft eē bast voer zÿn vel eñ heeft dat hout voer tbeen eñ tpit voer die ader. wāt die natuerlike hettē die sterckelikē indē morge d̄ roedē is trect die vuchtic heÿt nae haer vād̄ stāmē eñ vand̄ wortelen ouermits dē telch daer die roede af bloÿt eñ datter groefste eñ aerdichst is dat wort int hout verkeert eñ datter waterichste is dat wort in menichuoudich heÿt d̄ telgherē verkeert eñ datter smerichste is eñ puerste dat wordt v̄keert totten bast eñ dat daer voert wt dē bloesemen comē moghē eñ ten letstē vrucht eñ zaet Item alsoe wel coemt die bloē als die vrucht vand̄ substāciē d̄ roeden sonder haer v̄derffenisse eñ ghewelt. Want die bloem wtcomēde vād̄ roedē ōghevoelichlÿc is dÿe roede openende eñ en besmetse niet mer maectse vrucht baer eñ volmaectse. Item die roede is buÿtē dorre zerp eñ knopich mer bÿnnen soe is si morwe inden morghe. Item dÿe roede sal wesen recht van haer seluen Mer is dat sake dat si mit enighen gheualle ghecrommet werdē in hare ÿoncheÿt eñ dat een wÿl duert soe machmense qualÿcken weder rechten daer si verhardt was inder crammen. Ende onderwÿlen soe werdt een roede crom gheuonden ende als si int vier gestekē wort te matē so wort de crōme wed̄ recht gemaect Item mē mach die honden eñ die cleÿne kinderē daer

mede dwinghē mitter roedē.

Dat C.lxxviij.ca.vā virgultum

Virgultum coemt van virga als hugucius sept eñ het is een stede daer veel roeden wassen ende zommighe luden heptēt een grient of een rijs zweert eñ ysidorus sept dat virgultum is een telch die vāder crachten des bomes wtghelopen is mer virga is dat daer voert af spruyt Item virgultum is dz wt coemt sonder medemēghinge der zade eñ des winters vuylt hi.i dye lepnten is hi behaghelick wāt dā wort hi groen eñ loept wt. Eñ als hi gesneden is soe loept hy weder wt eñ wordt weder leuēde eñ hoe dat hi meer wast hoe dat hi den hemel naerre is. Daer omme sept hi dat virgultum is een stede die groen is eñ soet mit boemkēs eñ crudekēs omme gheset alst bouē ghesept is in die letter o.vā ort? Mē macht nemē voer prheel of voer enē hof dye mit zuuerlickē riserē omghestekē is of voer enen grient

Dat C.lxxix.ca.vādē wyngaert.

Vitis dats een wynghaert eñ zyn natuer is buechsam eñ buecht bē wech eñ weg eñ vlecht hem seluē deen in dāder als arm in arme. eñ daer zyn cleyn dradekēs aen die hem crōckelen eñ vlechtē andē bomen daer si an comē konnē alsoe vast dat die wyngaert niet vallen en mach Eñ dese ranckēs heptē cornubi wāt si lopen omme eē hout als vingherlyns eñ bynden dē wynghaert Desen wyngaert pleechmē te openē bi der wortelē eñ brēghē hem voetsel eñ men pleechtē te versetten eñ vlnidē op dz hi te bat wassen sal Item mē pleech hem staken by te steken daer hi aen op ghericht wert dat hy op die aerde niet legghen en sal. Item men pleecht hem messe by te legghen op dat hi te vuchter blyuen sal oft vette aerde dat hy te bat vucht dragen sal. Item mē pleech hem zyn overuloedighe bladerē af te doen op dat die vucht die lucht te bat crighen mach eñ te eer ripen mach eñ die natuer gheeft den wynghaert veel bladeren op dat die vucht vāder couden beschut sal werdē als die tyt condt is eñ oeck dat si vander bernēder hettē bescermt sal werden. Item men moet die vucht oec snidē als si ryp is. Item plynius sept vanden wynghaert li.xvij ca.xxij.dat wanneermē den wynghaert belnyt in bequaem tidē so neemt hi zyn cracht̄ eñ ōtfaet een materi daer de blomē eñ die vuchten nae wt comen ende waert dat hē zyn overuloedicheyt niet af ghenomē en werde soe soude hy onvuchtbaer werdē. eñ hoe datmen den wyngaert eer cort hoe dat hi meer van zynre materien wtstort ende dz hi later ghelnedē wort hoe dat hi beter vucht draecht ia alsoe dattet ymmers niet te laet en is te snidē suldi verstaē wāt den ionghen crancken wynghaert salmen woech snidē eñ dē ouden starcken laet sniden Ende men sal ymmers den snede vander wynghaerden dwers snidē tusschen tween knoppen op dat dye droeppelen te lichtelycker neder vallen moghen vanden reghen Item die selue sept ca.xxiij.dat den wynghaert een gheestelycke zuucte toe coemt als wanneer die drachten den telgheren al te woech af ghehaelt worden. of wanneer dat si oeck alte leghe af ghesneden werden ofte dat si mit enen qua-

den neuel ouer ghegotē werden als ſi
vlopen of wāneer datſe die wȳngaerts
luden tonrecht wonden of quetſen. of
wāneer dat hem baſt alleē of ghedaen
wordt Eñ ſonderlinghe wert hȳ ghe-
quetſet van vuplen neuel als hȳ blopet
Want die vucht veruaert mede Want
vandē neuel waſſen eenre hāde wormē
eñ ruplen eñ flecken die de bladerē en-
de die vracht al af ethen eñ dit cooemt
als die tȳt alte vucht is eñ traech Item
hem gheualt een ander zuuct dȳemen
arameus hiet eñ die comt hem vā qua
den winde eñ vā venȳndē reghē ende
daer comen op ouer al oft zwart ſpin-
web waer daer ſi mede ouerdect werdē
die vuchtē eñ verteert. Item die rape
quetſt dē wȳnghaert eñ die coele ende
alle warmoes eñ die haſelboem want
wāneer dat deſe daer by ſtaē ſoe werdē
ſi droue eñ fleck eñ ſoe zȳn deſe oec als
nitram alium zee water eñ bonen. hier
toe heuet plinius gheſept li. xiiij. ca. ij.
eñ men ſept dat die wȳnghaert ghere
kēt was onder die groten boem onder
vwelck datmē priſcos hept Item i ſom
mighen landen vindtmē dē wȳn zaert
alſoe groet datmen van ſinen ſtammen
zulen maeckt eñ columnen alſt in iupi
ters graft opēbaert in die ſtede popula
nia Eñ deſe columnē moghen alte lā-
ghe duerē eñ in luttel houten is die na
ture langher dāindē wȳnghaert ende
ſi en waſſen mit ghenen eynde eñ men
machſe om die dorpē eñ om die huſen
lepden. eñ men machſe in zommighen
lāden opclymmē alſoe hoge als popel
boem Item het is een nut boem eñ me
dicinael alſoe wel indē telgherē eñ in-
dē rāckē als inō vuchtē eñ gheeft dat
beſte ſap wt dat inō werlt is eñ als hȳ
gheſnedē werdt ſoe loepter alte claren
traen wt welke traen goet indē oghen
is Eñ vā dȳer wtlopighe wort die ſub-
ſtācialighe vuchtichept vāō wortelē ve
le te edelre eñ te zueter Item die blade
rē vādē wȳngaert die zȳn bynnē flecht
groen eñ morwe eñ buten zȳn ſi wat on
effen gherimpelt endē aen den kanten
onderſnedē die een kant hoghe eñ die
ander leghe eñ ſcharp int hoechſte eñ
ſi makē veel ſchiems eñ is des zomers
goet voer die hettē onō te ſchuplen die
ruſtē wille eñ die blad zȳn zeer medici-
nael wāt ſi zueren wōdē eñ gheneſen
repnlic Eñ i water gheſodē vcoelē ſi eñ
zaftighē die hettē des coertſen eñ dȳe
heſſinge ō magē als ſi daer op geplaeſ
tert werdē eñ ſi helpē die kinō draghē
eñ ſi doē ſlapē eñ ſterckē die herſtē wes
dropē dicwȳl ghedrōckē breect dē ſteē
als dyalcorides ſept eñ ſcarpt dat ghe
ſichte eñ beneemt die leepichept dyer
oghē eñ is goet op venȳnde betē ende
ſtopt tbuuceuel eñ zȳn aſſche is ghoet
tottē voerſcreuē dinghē eñ als ſi geinē
get is mittē zape vādē wȳnghaert mit
wperoec eñ mit oliē eñ plaeſterē hier af
ghemaect ōdrȳft die heſſinge vāō mil
ten als die ſelue ſept eñ plinius li. xxiiij
daer hi ſept dat dȳe bladeren vanden
wȳnghaert gheneſen den hoeftzweer
Ende mit gherſten meel ghemenghet
gheneſet ſi die hete artike ende helpen
die dat buuceuel hebben datmen diſſen
tiria hept iſt datmen dat ſap drincket.
Ende die traen vanden groenen wȳn-
ghaert doet thaer afghaen eñ die baſtē
doet die wattē af gaē eñ de dorne wȳn
gaert bladerē ſtempē bloet eñ ſlutē die

wonden Item die huut of velle vandē
wÿngaert zuuert eñ gheneest vluschs
een fistel eñ zafticht die stekē eñ die crā
pen der zeenē eñ mit olien ghemēghet
gheneest si wōdē vā scorpionē eñ vā hō
dē Item die assche vādē bast alleē doet
dat haer weder om wassen als plinius
seyt ꝛc.

Dat C. lxxx. ca. vādē zuerē wÿngaert

Vitis agrestis is labrusca also ghe
noemt wāt hi wast aen dē kanten
der aerden als ysid. seyt li. xxiiij. Hy is
dē wÿngaert die wÿn draecht ghelÿc ī
den bladerē mer niet indē vruchtē Wāt
hi maect luttel vruchtē of en gheen eñ
maect hi enich die is hart eñ bitter. eñ
die gherechte wÿngaert verkeert dyc
wÿl in aldus sulckē wāneer dat hi niet
ghesnedē noch ghehauēt en werdt eñ
mē mach vā desen wilden enē ghoeden
maken eñ al mit haueninghe Eñ al ist
dat dese labrusca niet goet teten en is.
nochtā is hi goet ter medicinē wāt zÿn
wortel ghesodē in reghenwater eñ mit
wÿn ghemenghet gheneest die vandē
water sieck zÿn eñ doet alle smetten af
eñ dwinghet den hoest. Eñ die puluer
vander wortelē is goet teghē crāckich
heyt der maghen als dyascorides eñ
plinius segghen li. xiiij. c. ij. eñ si seggē
dat labrusca in griexs ampeloesargya
heyt mit dicken bladeren eñ heeft enē
bast als die wÿngaert mit roden drunē
eñ mittē zape vā dē drunē makē die wi
uen haer huut claer eñ schoē vandē aē-
sicht Item dat sap vanden druuē ghe-
wreuē mittē bladerē ende mit edick zÿn
goet op rudicheyt vādē dyen eñ vāden
leynden des mēschē eñ oec zÿn si goet
teghēs rudicheyt der paerdē Hier toe
heuet plynius gheseyt ꝛc:

Dat C. lxxxi. ca: vā vitulamē.

Vitulamen coemt van vitis ende
is die bastaert plant die ōvrucht
baer is die byder wortelē wast die ghe
ne vrucht en brenghet Mer si belast eñ
bezwaert dē wÿngaert wāt si trect dye
vuchticheyt vāder wortelen die totten
wÿngaert lopen soude daer die vrucht
af gheuoet soude werdē. ende hier om
me salmen alsulcken plant ter stont op
grauen op dat die vrucht des wÿngaer
des niet ghemindert en werde eñ daer
omme werden dese planten bastaerde
gheheytē ende niet natuerlÿcken als
daer staet sapiencie quarto eñ is raba-
nus Ende der ouder meyster letter al
ist dat augustinus seyt int boeck vander
kerstelÿcker leringhe dat alsulcke plā
ten ouerspeellers heyten twelck waer
is nae den verstande der ōnoselre Mer
die letter is waer eñ goet bastaerde als
tottē ghenē diet v̄staē

Dz C. lxxxij. c. vādē steden d̄ wÿnghaer
den ꝛc.

Vinea is die stede daermē dē wÿn
gaert plāt eñ zōmige ludē heytēt
vinetum Die wÿngaert wort naernste
lÿc gheoeffēt eñ ghezuuert eñ dicwÿle
vādē wÿngaerts ludē gheuādt Eñ op
dat hi vādē beestē bescermt sal wesen so
wert hi wel betuunt eñ beheynt eñ mē
pleechter eē huuskē te settē daer de mē
sche in schuylē mach voer dē reghē dye
den wÿnghaert huet datmē die druuen
niet en steelt eñ des wīters en huetmē
se niet mer des herfts wertter naeuwe
toe ghesiē eñ des wīters is hi bleeck eñ
in die leyntē eñ indē zomer is hi groen
ende bloyet mer des herfts is hy vol

wuchtē Item die roke eēs bloyenden wyngaerts is cōtrari allē venynde. eñ daer om scuwē alle adderē eñ slāghē dē wyngaert als hi bloyēde is want si en moghē die zuete luchtē niet vdraghen Eñ is dā oec dē ghesichte ghenoechlic eñ dē roke eñ als hi ryp is soe is hy be quaem indē smake eñ hi is sakt indē tas tē eñ hi mit die puere clare lucht eñ mit heet droech lāt eñ dz te matē vet is eñ zuetl Dāt wāneer dat een lāt alte vet is of alte overuloedich soe wert die wyn- gaert alte weeldich indē telgerē eñ idē bladerē eñ heuekt luttel wuchtē eñ wā neer die aerde of tlāt alte mager is eñ te zādich so vgaet die wyngaert schier wāt hi niet voetsels ghenoech en vynt Item also ekter is dz die wyngaert is in enē lāde dat alte bitter is of te soute. so wert zyn wortel vderkt om vō quaō hu mozen wil die invō wortelē gaet eñ daer om mit hi zuet lāt dat ghetempert is i allē stuckē nae zynre naturē. eñ hier om die berghē die hoge ghelegē zyn ter zō nē dat zyn die beste stedē wyngaerde te plāten wāt daer is die vuchticheit soet eñ die hettē starck eñ hoe dat hi bat ter ter zōne staet hoe dat die wucht zueter werdt. Indē eerstē is die wucht groen hart eñ stiptic eñ zuet mer na ouermits kokinge vō zōnē wert si soet eñ genoech lic Item onvō dē bladerē vādē wyngaer dē schulē vollen eñ etē die druuē ghier lic eñ vderuēle eñ sondlige daer die har dē vādē wyngaert vlumēde zyn. eñ het waer meerre dwaelheyt dā wyllheyt datmē hōdē hielde indē wynghaerden dan ofmen gheen en hyelden Want si souden den wynghaert meer verderuē twee of drie honden dan les vollen sou den doen ouermits haers lopens wil- len Mer men mach den wynghaerden niet beschermen voer die vlpeghen en de oeck vanden wespen ende voer dat ander ghewormte dan alleen ouermits des gheens hant die alle dinghen he uet in zynre hāt als plidoz? sept die be houwet alle dinghē gans

Dat C. lxxriij. ca. vāder wyndruuē

Va dat is een wyndruue dye vol natheden is als plidorus sept li- bro tricesimoseptimo. Ende dye druue wordt van dryen dinghen ghemaket. als van dopkens ende van glorie dats dat witte ende vanden steenkens indē dopkens is die glarie Welcke glarie een witte humoer is of dat zap vander druuen Daer is onderscheyt tusschen vua ende racemus ende botrus noch- tans heptmense alle drye druuen. mer aldus veel scheels soe isser onder. als dat vua is een ghemeynen naem tottē anderen tween ende is een verghade- ringhe van veel beskens dye aen een staen Ende racemus en is mer eē coorn esīde botrus is een hoep daer veel dru uen ouer een legghen dyemē i walsche noemt moisslime Pappas ende plidoz? segghen dat racemus is een telchsken dat mitten druuen af ghesneden is. want racemus coemt van ramus dats vanden telch als plidorus sept Itē die druuen werden onderwylen sububane ghehepten daer omme datmēse inden dorpen vercoept ende eet ende hi pryst se sonderlinghe zeer wāt si vā goeden smake zyn Vanden welcken veel speci es zyn als zyn prequoz die alsoe ghe noemt zyn wāt si haest ghecoect werdē eñ ryp voer alle die ander druuē eñ dye

grieken heptē dese lagro. Item daer zȳn purpere wāt si den purpur gheliкē inō verwen daer om heptē si purpure. Item daer zȳn dpemen vernarie hept om hare groethept wille ende lächept nae den dattelen Item daer zȳn stepha nite eñ hebben den naem nae der ront- hept Item daer zȳn cetanee alsoe ghe noemt daer omme dat si roedē als een vier Item daer zȳn druuē dpemē hept aminee die wit zȳn ende mit gheender roethept ghemēghet. Item daer zȳn appane die zueten wȳn maken die weic ke ist datmēse niet haestelick en snydet soe werden si vāden reghen eñ vanden winde verderft ende daer omme hep ten si apiane Item daer zȳn dpemē bp tulbite hept nae den lande eñ dese mo- ghē wel wint eñ reghē lidē eñ in enen magheren lāde en veruaren si niet en- de dese wordt basilica gheheiten Item daer zȳn druuē dpemen argice hept eñ ist alsoe datmense inden eersten tȳt niet en verghadert soe vallen si opter aer- den of si verruplen op den stock Item daer zȳn druuen dpemen hept elbolpe dat is menigherhande die welcke niet purpur en zȳn noch zwart want elbum is eē middel verwe tusscē wit eñ zwart. Item het zȳn noch veel anō ōderscep- dē vā druuē die vā malcāō schelē inden smake inō verwē inder groethept eñ in der doget mer dese voerseyde zȳn best bekēt als plidorus sept li. xiij Itē plaac in dietis dz die verwe vādē druuē wert bwādelt Wāt daer zȳn druuē dpe alte mael wit zȳn claer eñ waterich eñ dpe luttel vlepsch hebbē eñ dūne subtile bas tē eñ clepn steēkēs Eñ daer zȳn druuen die ouer al zwart zȳn vā grouē vlepsch vā grouē bast mit luttel nats ende mit grotē stenē Item daer zȳnse die gheel zȳn die meer gelikenis hebbē mittē wit tē dā mittē zwartē Itē daer zȳn druuē die root zȳn die meer genepcht zȳn ter zwartichept dā ter wittichept eñ de wit te vuedē lichtelic eñ zȳn goet te ōdruwē eñ si doergaē die aderē eñ doē wel ozȳn makē eñ de zwarte zȳn quaet te ōdruwē nochtā sterckē si dpe maghe meer eñ si voedē meer wāneer dz si wel verduut werdē. Itē die ghele eñ rode zȳn mid del tusscē wit eñ zwart eñ gheliкerwȳs dat plaac sept hoe dat die druuen riper zȳn hoe dat si beter zȳn eñ beter bluet winnē eñ die druuē die minste vlepsch hebbē hebbē die beste humorē nochtās en voedē si niet also wel ꝛc.

Dat C.lxxxiij.ca.vāō ōriper druuen

Va in natura dat is een onrype druue ende is cout droeghe ende zuer ende slaet die zenen vanden tan- den ouermits haerder couthept ende maectse egghich ende plomp Dese dru ue heuet macht te constringeren dat is te bȳnden ende te dwinghen ende dpe cozinghe te benemen die van colera co met ende lesschet die hetteu der leue- rē eñ zaftichtse eñ verdroecht de grote humorē inden oghen eñ indē ogebraeu wē eñ beneemt die ioectē vādē ogē als plaac sept. ꝛc.

Dat C.lxxxv.ca.vāden rosinen.

Va passa dat is wȳndruuen dpe wȳ luden rosinen hepten eñ men maectse menichfins.onderwilen wert dat gheperst Bȳden welcken dat dpe druue hanghet aen den wȳnghaert bin nen welck dpe humoer daer nae npet meer nederclymmē en mach noch gaē

totter druuen eñ alsoe laetmense vãder
zonnen een wile hãghẽ droghẽ eñ dese
hept vua passa eñ dese is best te eten. eñ
onderwilẽ wordẽ ſi ghewõdẽ in doeckẽ
vãden wỹnghaert eñ die bladere wor-
den te samẽ mit ghaern vghadert om
dat de druuẽ niet verstropt en sullẽ wer
dẽ Eñ alst brootsoten ouen ghetoghen
is eñ dat die hetten ghetempert is soe
werden ſi alsoe bewonden inden ouen
ghesteke eñ ghedroecht Alsoe ghelỹc
kerwỹs werden dese gheperste druuẽ
of rosinẽ ghehepte Wãt ſi lidẽ eenrehã
de ghewelt vander hetten des ouens.
eñ also maectmẽse oeck mittẽ rokegatẽ
Waer of die scalke alexãder seit diemẽ
alexander nequam hept aldus. Dant
vuas passas clybanus fumaria pheby.
dat is alsoe veel te seggheñ dat die ouen
die rokegaten eñ die zõne maken dpe
rosinẽ. Item plaac sept in dietis vã vua
passa Dat vua passa die volmaect is in
der zuetichept die is heter eñ sonderli
ge ist dat ſi zwart is eñ niet te zeer mor
wende noch niet te zeer stoppende mer
middelbaer tempert die quade humo-
ren ende zaftighet bỹtinghe ende son
derlinghe als ſi vet is ende vlepschach
tich eñ dun vã bast eñ dat dpe steenkẽs
clepn zỹn ende luttel. Dese vua passa is
goet tegen zerichept der borsten eñ zu-
uert die longhen eñ beneemt dẽ hoest.
eñ repnighet die blasen eñ die nperẽ eñ
ſi en is der miltẽ eñ der leuerẽ niet goet
ist dat ſi hardichept of grofhept hebbẽ
Item vua passa die zuerhept of serp-
hept heeft mit eenrehãde damperich-
hept die is mỹn heet dan die zuetẽ en-
de mỹn vucht. ende sonderlinghe ist dz
ſi wit is ende daer omme voedt ſi lut-
tel ende slecht dpe hetten eñ stopt den
buucke &c.

Dat C.lxxxvi.ca. vãden wỹn.

Vinum dats wỹn eñ is alsoe veel
gheseỹt als inden wỹngaert ghe
wassen. of is gheseỹt vã vena dats vãd
ader daer om dat dpe wỹn dpe aderen
haest ghevult heeft als plidorus sept
li.xx. daer hi tracteert vãdẽ dranc te me
tum dats starcken wỹn daer omme dz
hi thert hout eñ doet dicwỹl dwasliкẽ
doen. Eñ die wỹn hept oeck merum dz
is puer wãneer datter gheẽ water toe
ghemenghet is. Men hept oeck den
wỹn bachus vanden wpen vader dpe
bachus hept ende mẽ sept oeck dat hỹ
alsoe hiet die den wỹn eerst vant of hi
hept bachus van sinen wercken. want
hỹ maectse verwoedt dpe den wỹn drã
ken. Men en mach die louen vanden
wpne niet te vollen beschriuen ia al eek
de bachus noch seluen. Item dpe wỹn
houdt principaetschap onder allen nat
ticheden Want hỹ conforteert dat lich
aem meer ist dat hỹ te maten gheno-
men wordt dan alle die ander nathedẽ
ende verblỹdt die hertẽ ende pdelt die
zuucten ende gheneestse ende wonden
mede waer of dat plaac sept in dietis in
dat laetste vanden dpeten Dpe wỹn ge
uet voetsel den lichaem ende gheuet
dpe ghesonthept weder dpe verloren
was ende behoudt die natuerlicke het
ten ende conforteert meer dan enighe
spyse of dranck ende wỹndt puer bloet
dat repn is ende maect bedroeft bloedt
zuuer ende opent dpe monden vanden
aderen ende hỹ ghaet doer totten bỹn
nensten vanden lpue ende zuuertse eñ
verblỹt die ghene die droeue zỹn ende

starct alle die leden vanden lichaem eñ men en kan zÿn duecht dÿen te maten neemt niet beschriuē ist dat hi ghoet is. Item dē wÿn becoemt allen menschen wel in allen landen zÿn si ionc zÿn si out ist dat si dÿen te maten nemen. Item des winters in couden landen is starcken wÿn ghoet ghedroncken ist dat hÿ puer is. ende inden zomer in heten landen is hi goet luttel ghedroncken ende ghemenghet mit sconē water. Dÿe oude plaghen den wÿn te heptē grote drÿpakel om des wille dat hi alsoe subtÿl is eñ lichtelÿcken tot allen ledÿn lopet. Hi verwarmt die coude lichamen ende vercoelt die te heet zÿn hÿ vuchtighet die droeghe lichamen eñ hi droeghet die vuchte: mer zÿn verwarmīge is natuerlic eñ zÿn vuchtinghe eñ zÿn vercoudinghe is accidentalÿck dat is toevallich. ghÿ sult dit verstaen vāden wÿn die ghewatert is. Want dÿe wÿn voert dat water snellÿcken totte vterstē ledē als die selue sept. Item indē wÿn werden dese dinghē ghemerct Als die substāci. die liquor dats die nat hept. die verwe. die smake eñ die roke. Want nae der substancien des wÿns wert gemeert zÿn subtÿlhept. zÿn aerdichept. zÿn grofhept eñ die middelbaerhept. Item die wÿn die substācialickē dunne is eñ subtÿl die is wit ende claer eñ becoemt der maghen wel want hÿ werdt haestelÿck verduut ende doerschiet die aderen ende en slaet dat ghedachte of therte niet noch en quetset niet noch en doet dē zenē noch ō herssen gheē binnē. Item die grone aerdighe wÿn is dÿen subtilen cōtrari want dese bezwaert die maghe ende ghaetse zwaerlÿckē doer

Item die verwe vāden wÿn is vierhā de Als wit zwart gheel ende root Die witte eñ zwarte zÿn mÿn heet dā dÿe ander eñ die witte meer vucht dan dÿe zwarte om zÿnre subtilichept. ende die zwarte is meer droghe om zÿnre grofhept eñ aerdichept willē Mer die winē die middelbaer verwen hebben die zÿn heter dā die ander nae dÿen dat si veer gheverwet zÿn vāden witten eñ vandē zwartē eñ hoe dat si dÿen naerder zÿn hoe dat si mÿn heet zÿn ꝛc.

Dat C.lxxxvij.ca.vādē roedē wÿn.

Vinum rubeum dats roet wÿn eñ is zeer heet die welcke den bloede gheliket inder verwen eñ is temael starc Dese quetset thoeft eñ die redē eñ maect starcke drōckēlehap eñ daer om salmē alsulckē wÿn mit water menghē want ist dat hi ghemenghet werdt alst noet is eñ dat hi ghedrōckē werdt nae dÿē dat hÿ ō etatē becoemt eñ den tidē eñ dē landē eñ ō ghewoentē soe is hi temael goet ende ghesont eñ dā ōtbint hi groue humorē ende zuuert die weghen der aderen vander verrottinghe eñ repnighet tbloet ist dat hi wat puer is eñ claer Dāt dan is hi indē oudē luden ghoet ende stercket haer hetten en de schept die coude humorē dÿe inden ouden luden verghadert zÿn Item het is noet dz die roede wÿn hebbe eē middelbaer vuchtichept als tusschen grof ende subtÿl eñ dat hi hebbe enen roeke tusschen enen wel rukenden roeke ende enen zwarē ende die is ghetemperste om tlichaem te voeden eñ hÿ wordt lichtelixste verkeert in bloede om ō gelikenis wille die de wÿn heeft mitten bloede inder nattichēden indē smaeke

eñ inder verwen. Item die roede wÿn die zeer zuet is helpt te saeftighen dpe ghebreken der borsten eñ der loughen. Wät hi is zeer soluerende die tape humoren eñ zaftighēde eñ die ōrepniche den af wisschēde. Item mē sal merckē den roke des wÿns want zÿn ghoede lucht betepkent dat zÿn nattichept subtÿl is ende ghetempert eñ van alle onzuuerhept ghezuuert eñ wel verduut ende daer om wint hi claer bloet ende repn ende verblÿt dat hert eñ verdrÿft die groue doncker fumen dat zÿn roeken Waer of dat ÿpocras sept dat wel ruikende wÿn subtÿlre is dan die ander eñ sakter eñ beter te verduwē. eñ hÿ is voedelÿcker wät die natuer heeft in hē zÿn werckē volbracht. Eñ die wÿn dpe gheen lucht en heuet betepkēt groeft hept vā winde eñ daer omme voedt hÿ qualicken eñ en maket tbloet niet claer noch en starct niet eñ maect groue humoren eñ vuplneslen eñ soe wat wÿn eē quade lucht heeft eñ enē dampere smake die is ōghesont den lichaem ist dat die wÿn zeer zwardt is mer wÿn die in dē voerscreuē qualitepte ghetempert is ist sake dat hÿ te mate ende te punte ghedrōcken wert soe helpt hi die natu re eñ maect goet bloet eñ hi gheeft der spisen eñ dē drāc enē smake eñ verwect dē appetÿt eñ cōforteert die leuendige eñ die natuerlike crakt eñ hi verwādelt die passien der sielen vanden quade int goede ende hi keert die siele vā quaethepden in duechdē eñ van ghierichep dē in milthedē vā houaerdien in oetmoedichedē van bloethedē in koenichheden Eñ mit cortē woerdē wÿn te mate ghenomē is ghesonthept des lichames ende der sielen. Hier thoe heuet plaac ghesept in dietis ende plinius li. xiiij. c. ix. die nature des wÿns enē drōc ghedroncken is dpe darmen van bÿnnen te verwarmen ende bupten op dat lichaem gegoten soe vercout hÿ die leden daer hi op ghestort wordt. eñ den crachten des lichaems en is gheē dinc nutter isser mate ende den lichaem en is gheen dinck quader noch argher ist dat hÿ sonder mate ghenomen werdt Waer omme dat andronides die wyse screef tot grote alexander dat hi mate houden soude inden wÿn te drincken. Ende hi screef aldus. Heer coninc ghedenck dÿ te drincken dat bloet der aerden. Want dpe wÿn sonder maten te drincken is den menschen als scarling ofte venÿn. ende als enich van dpen tween te veel ghenomen zÿn soe maken si veel quaets Want dpe wÿnen te veel ghenomen verwandelt des mans moet in verwoetheden ende eer quaet te doen dan ghoet ende des droncken menschen aensichte wordt bleeck ende zÿn wanghen werden hanghende ende zÿn oghen die werden leepich ende zÿn handen beuende dpe tonghe ghebonden Ende des anderen dages rulpen si ende dat stincket oft vander doo der luden graue waer. ende si hebben grote steecten int hoeft ende die roeke bouen inden mont is hem bitter ende dan so dorst hem meer dant daer te voren dede. ende si slachten dper ÿlen inden water. Want hoe dat si meer bloedes zughet hoe dat haer meer dorstet Alsoe zÿn die dranckers. Dit sept plinius eñ plaac mit hem aldus. noch is dat sake datmen den wÿn neemt ter

dronckenschap toe dicwÿl soe lescht hÿ
tlicht der reden eñ starct die beestelÿcke
cratt waer of dat lichaem blÿft als een
scip inder zee dat ghenē stuermā en he
uet eñ ghelÿck enen heer dat ghepnen
leptsman en heeft Eñ die dröckenscap
maect oeck van een wÿs mā enē gheck
eñ vā enen ghoedertiren man een ver-
keert ezel eñ is een sake alre sunden.
wāt sÿ vallen in dootslach in ouerspel in
dieften Eñ hier om ist sake dat ÿemant
zÿn huusghesinne verwaren wil eñ be
schermē vā scadē vā scandē eñ vā sun-
den die moetse hoeden vā veel te drinc
ken eñ dat sÿ niet meer en drinckē dā ha
re naturen wel becoemt.

Dat C.lxxxviij.ca.vāden most

Vinum nouum dat is nuwē wÿn
die nÿelic vter cupen ghecomē is
eñ hÿ wordt most gheheitē als hi eerst
vander pers comet Inden most zÿn de
len der aerden ende ō droesen die mit
tēwaterighē eñ luchtighen delen ghe-
mengt zÿn in die welcke als daer dÿe
vierighe craft werckende is so maect sÿ
ene grote opsiedinghe wāt die vierige
eñ die luchtige deplen werdē opwaert
beroert eñ vā sulcker wederroechtinge
wordt een starcke opsiedinge ter tÿt toe
dattet puer ghescepdē wordt vādē on-
pueren ouermits der hettē eñ dattet eē
volcomē verduwinge ghemaect word
Item inden most is alsoe starckē craft
waert sake dat een starck vat vol van
moste gheuollet werde eñ dattet vaste
ghesloté eñ ghestopt werde dat vat sou
de bersten en haddet gheē ademtocht
als constantinus ende gregorius seggē
ouer iob Want die onrepnicheyt dÿes
wÿns moet tot enen ghate bouen wt
gheworpen worden totter tÿt toe dat
die wÿn puer ende claer is. Item indē
eersten als die wÿn noch most is. ende
wordt hi ghedroncken soe clymmet hÿ
ter herssen ende maect veel veruaerlyc
ker dromen ende quade humorē. ende
maect rommelinghen ende opblasinge
inden darmen. Item galienus sept dat
alle wÿn alsoe langhe als hi nieuwe is
ende versch soe en heuet hÿ ghenen
macht die spÿse ouer tlichaem te leydē
ende daer omme hoe dz die wÿn bat ge
soncken is ende ghepuert hoe dat hi ō
naturen vriendelycker is want dan soe
werdt zÿn hetten ghestarct alle daghe
alsoe wel inden roeke als inden smake
Ende hÿ werdt oeck inder craftē ghe-
starcket ten waer dat hÿ verderft wer-
de vanden vate of van quader venÿnō
luchten dat dicwÿl gheualt. ende dan
soe is is hÿ dper naturen een venÿn.
Item die wÿn die sonderlinghe out is
dÿe ghaet ter ghetemperthept in dper
hetten bouen ende daer omme verwā
delt hi sinen smake ende zÿn verwe. en
de dese wÿn quetst de herssen ouermits
zÿnder scharpicheyt ende slaet die me
morie. ende ouermits zÿnre droecheyt
ende zÿnder hetten ontsleect hi die sub
stancialighe vuchtichept eñ lescht dÿe
naturelycke hetten eñ daer om is hÿ te
prÿsen die wÿn die niets te nuwe en is
noch te oudt en is mer billiker die mid
delbaer is. wāt dese is getempert. hier
toe sept plaac in dietis.

Dat C.lxxxix.ca.vādē gemaectē wÿn.

Vinum conditum die wert costelic
als mit spesien die wel ruken en-
de mit ghoeden cruden allt openbaert
inden wÿn die mit dat selue ghemaket

is. ende inden clarept inden moraet eñ in deser ghelijck. eñ allulcke winen zijn goet te drinckē ende ſi dpenē oec totter medicinē ¶ Dāt die cruden verwandelē die wijn zijn craft zijn ſmake eñ zijn verwe eñ ſi zijn ghenoechliker te drincken dā ſlechte wijnē wāt die goede ſpecien behoudē den wijn in zijnre craftē ende die wijn ſtarct die herſen eñ maect goeden appetijt ende zuuert dat bloet ende ghaet bpnnen den aderen ende den leden ꝛc.

¶ Dat C.xc.ca. die eerſt zuet is

¶ Vnum primo dulce wijn die eerſt zuet is ende ghetempert inden ſmake ouermits kokinghe der zonnen of der luchten eñ ouermits langhe ſtedinghe wort die wijn verderft eñ wort in zuerichedē verkeert wāneer dat hp gheen craft en heuet daer hi mede bewaert wordt als plaac ſept in dietis int capittel vādē edick. ¶ Want die wijn die eerſt natuerlijcke warm was die wordt weſentlijcke cout ouermits hettē dpen verderuēde is. eñ hi wordt verkeert in edick eñ is meer droeghe dan cout. Item die ſelue plaac ſept aldaer dat allulcke edick die vāden wijn ghecomē is ¦ percout te maten als inden eerſten grade ¶ Mer hi droecht ſterckelijckē inden derden grade wāt ouermits der ſubtilichept zijnre ſubſtanciē eñ ouermits crāckichept zijnre couthept ſoe doerſchpet hi tlichaem lichtelijck eñ ghaet voert doer totte ſteden die verre ſtaen ende daer en is gheē zuer nattichept als is van appelen van garnaten of van anderen zueren die alſo verre doergaet als die wijnedic wāt die zuericheit vādē appelē vā garnatē en gaet niet verre als ind maghē eñ ind leuerē eñ daer ōtrent mer die edic ſchiet al verre tottē vterſten leden eñ daer om als ghi die mage of die leuer of daer ōtrent vcoelē wilt ſoe neemt dat ſap vādē appelē vā gharnatē eñ deſer ghelijck. ¶ Mer wildp dpe vterſte leden vercoelen ſoe neemt edic wāt hi is ōtbindēde dunēde eñ inſinidē de ende daer om ſchept hi eñ ōtbint bewōghelt bloet of melc inder maghen datter verwarmt of verhardt is ¦ dat dat hi ghedrōckē wort Item die edick ſtarct die maghe eñ maect enē appetijt ende vdruckt alle quaethept die totter maghē loept eñ hi is goet teghēs venijnthept die dē doot inbrēghen als is opium billen ſaet eñ euforbium eñ deſer ghelijc. hier toe heuet plaac gheſeit Item plinius eñ dpaſcorides ſeggē dz ſtarckē edick op eē pler ghedaen of op conde aerde ſiedet ter ſlōt op eñ ſtempt dat buuckeuel eñ bloet eñ vindt hp den buuc vol hi pdeltē eñ vit hi dē buuc idel hi ſloptē eñ hi is goet dē ghenē die i frenetien of in litargiē leggē eñ hi zuuert verſche wōdē eñ maecſe repn eñ ¦ en laet ſe niet drpntē eñ hi beneēt dē ſtāc vādē tātolepſch eñ quetſt die zeenen vanden tanden ende hi dwinghet coringhe en de walghinghe dpen gorghelt inō kelen ende hi helpet den douen eñ opent die weghen des horēs eñ ſcharpet dat gheſicht te ende hi meet metalle eñ mē maect menigherhande verwen wt hē. als cheruze van loede ſpaenſgroen vā coper ende lazuer van ſiluer. Deſe werden al ouermits hulpen des edicks. Item een epe langhe in edick ghelept wordt weke ende dpe hefte vandē edic is goet teghens beten eens ſerpentes

dat ghehoernt is datmen cerasses heit eñ teghē betē vā vwoedē hōden eñ vā den cocodrillē Hier toe heuet pli.ghe-sept li.xxiij.c.x.&c.

Dz C.xci.ca.vādē laetstē wȳn die vter perssen coemt

Vinacium eñ vinarium dat is dȳe laetste wȳn die laetst vter persen loept eñ is bȳna als hefe vādē wȳn. Vinaria dat zȳn die doppē eñ bolsteren die daer inder perssen binnē als de wȳn al wt is gheperst diemē wech worpet. Eñ dat scarp dat indē doppen sept dat sept acinum eñ dese doppē ethē die zo ghen ghaern al ist dat si luttel voetsels gheuē wāt si makē meer opblasinge dā voedinghe

Nec vinaria rie dats een stelre of de stede daermē dē wȳn sept eñ hoe dz de stede couder is eñ drogher hoe dat si be quamer is dē wȳn te leggē eñ daer om pleechtmē in die aerde of inde steēroet sen te grauē op dz die winē daer te bat beschermt sullē wesen vāñ quader luch-ten dat si niet zuer en sullen worden of verderft &c.

Dat C.xcij.ca.vā viola

Viola dat is een vȳole eñ plīdorꝰ sept datter drie species of zȳn als purpur wit ende melina Mer hare alre bladerē zȳn vā couder eñ wateriger na turē eñ lazerēde Wāt violē mit honich eñ mit water ghecoect slappē dē buuck eñ soe mit zuker morwē si oeck in enen glase gheset ter zōnē eñ si zaftighē dȳe opheffinghe des buucx eñ si benemen die hettē vādē coerts eñ dē dorst Item tlaet vander violen verdrȳft die dracht vandē mouwē ende doet die pperē en-de neemt af dȳe hetten van dȳer leue-ren. Item dȳe vȳole is een cleyn cru deken inder substancien. ende die ver-sche is beter dan die oude Wes bloem vā groter luchtē is. Eñ dese lucht zafti ghet dȳe hetten vander harssen. ende starcket die sielȳcke gheesten ende ma ket slapinghe ende tempert die herssen ende hoe dȳe bloeme crachtigher is hoe dat si meer totter aerden nepghet Item die lepsten bloemē ghaē eerst op als dȳalco.lept &c.

Dat C.xciij.ca.vā vlmus.

Vlmus heeft sinen naem gheno-men daer omme want hȳ best in vuchten stēden wast Want in hoghen gheberchten of in anderen scharpē ste den wast hi qualicste als plī.lept li.xvij. hi druct zȳn wortelen dȳep in die aer-de eñ hi zuuct die vuchticheit vādē die pē darmē ō aerdē toztē voetsel ō louerē eñ ō telgerē eñ hi seindt veel knopiger telgherē wt eñ hi maect dē wādelaers enē bequamen schiem ouermits die dic kicheyt zȳnre bladerē Item het is een onvruchtbaer boem eñ hi wordt vā plȳ nius ghetelt onder den bomē die epke len draghen eñ hi heuet wittachtighe blomē die wel ruecktē zȳn als die lyn deboem ende zȳn grepnē zȳn als cube ben mer die vucht is onnut eñ die bȳē zȳn ghaern op sinē blomē ende si ōgha deren daer honich wt Eñ al ist dat hȳ onvruchbaer is in hem seluen nochtās is hi nut enen wȳnghaert die vruchtba re is Wes vuchten eñ ranckē hi slaen de hout eñ hi heeft enen hardē ruwen bast ende is een hout dat bȳnnē morwe is in te sniden ende ghenoechlȳcken in te grauen als lyndebomen houte. als plīdorus sept.

Dat C.xciiij.ca.vãder netelen

Vrtica dat is een netel eñ is vã vie
righer naturẽ als macrobiꝰ seyt.
Wãt die dẽ netel aentast dye verbarnt
zijn hant Item die netel is tweerhãde
als barnẽde eñ bitende eñ maect blada
ren ende ioecte eñ heeft zarpe bladerẽ
ende scharp ende roedelachtich groen.
Eñ heeft stelen die vol anghelẽ zijn die
der ludẽ hãden verbarnẽ eñ is vã zwa-
rẽ roke eñ vã bitterẽ smake Eñ daer is
een ander netel diemẽ heyt vrtica mor-
tua dat is die dode netel eñ zijn blader
zijn witter eñ rond ende dese en barnt
niet eñ heeft een witte bloem eñ is van
zwaerder luchten ende van quadẽ sma
ke eñ beyde die netelen zijn medicinael
wãt haer sap ghedroncken mit wijn is
goet teghens die gheelsucht ende te-
ghen tlanceuel ende mit honich ghe-
nomen gheneestet den ouden hoest eñ
zuuert die longhen ende beneemt dye
heffinghe vãden buucke Item zijn bla
derẽ mit soute ghestoetẽ ghenesen ver
vuylde wõden ende zuuerense eñ ghe
nesen beten vã honden ende kanckers
Eñ zijn wortel ghestoten mit wijn eñ in
olien ghecoect is ghoet op ghehenen
mylten Item zijn zap stempt bloet ter
nasen eñ mit mirra stoppet menstrua.
Item tsaet vanden netelen mit honich
ende mit peper ende dan mit wijn ghe
droncken beroert die myn eñ doet vrijn
comen Item tcruut versch ghecoect dz
morwet den buuck ist datmẽt eet: waer
af dat plinius seyt eñ ghebiet datmen
versche netel nemẽ sal als hi eerst wast
indẽ maert eñ cokenẽ als warmoes eñ
etenẽ teghẽ veel passiẽ nochtã is hi nut
ter ĩ medicinẽ dã in spisen

Dat C.xcv.ca.vãden oncrude.

Zysania is een cruut vãdẽ welckẽ
ysidorus seyt li.xiiij. Welc cruut
die poeten heyten dat õsalighe lolium
daer omme dattet õvruchtbaer is ende
õnut eñ is feĩ gnĩs in singulari eñ neu-
tri gnĩs in plurali als die selue seyt. het
wast õder den weyten in corruptẽ eñ ve
nijndẽ tidẽ die droghe zijn eñ alsoe lan
ghe alst cruut is soe ist den weyte ghe-
lijck eñ men en macht naeuwe vanden
weyte onderkennen eñ het verderuet
den weyte waer dat hy wast ten si dat-
mẽ dyen behendelijcken wt wyede mẽ
sallẽ wt plocken als hi versch is op dat
hi onder den weyte niet ghemenghet
en werde eñ ist datmẽ dese zyzania rijp
laet werden soe werdt hi vlusch bekẽt
ouermits sinẽ zade Item zizania heuet
een scharpe craft eñ alsoe meer een ve
nijnde craft opblasende eñ windich en
de daer omme maect hi dronckenschap
eñ quetst die memorien eñ verwandelt
den smake des broets daer hi mede ge
menghet werdt ende ist datmens veel
eet soe quetst hi zeer ia het doot die lu-
den onderwylen ende al ist dat hi hind
lick is van bynnẽ te eten hi is nochtãs
nut mede te meysteren van buyten wãt
ist dat hi mit gharsten meel ende mittẽ
puluer van wyeroeck ende mit soffraẽ
ghemenghet werdt soe helpt hy totter
õtfanghenis dyer vrouwen Ende wert
hy ghemenghet mit lijnsade ende ĩ wi
ne ghecoect soe scheydt hi harde apos
temen eñ werdt hi ghecoect mitten za
de mitter wortelẽ ende mittẽ bast so ge
neset hy wonden ende zuuert dat ver-
vuylt is ende is ghoet teghen fistelẽ eñ
tegẽ dẽ kãcker eñ doet mẽstrua zeer co

men ende ſchicket dye moeder ter ont
fanghenis ꝛc.

Dat C.xcvi.ca: vãdẽ ghengebaer.

Ozibar is een wortel eẽs cruuts
eñ is heet eñ vucht als gheſeyt
wort in platheario eñ dat een is tãme
eñ dat ander wilde. eñ dat wilde heeft
den ſcarpſten ſmake eñ is dichter van
verwen mer niet ſoe wit mer breect lich
teliker eñ is goet tegẽ coude ſakẽ vanõ
borſten eñ der longhen eñ hi ſchepder
die zerieheyt der maghẽ eñ õ darmen
die vã wynde comet ill dat hi mit wyne
eñ mit comyn ghenomẽ wert ſoe ſtarct
hi die maghe eñ maect een verduvige
eñ ſcharpt dat ghelichte eñ dunnet dat
vluns opt oghe eñ verteret. Ende dat
doet die tamme beſt eñ bat dan die wil
de ghenghebaer. eñ hoe dat hi wytter
eñ verſcher is hoe dat hi ſcharper ende
beter is. Men machen twe of drye iaer
houden in goeder machtẽ mer nae dor
ret hy eñ wort vãden wormẽ doergatet
eñ om zyñre vuchticheit wille ſoe wert
hy vervuult eñ doerboert als ſlaac ſeit
Waer bi iſt dat ſake dat yemant deſen
ghenghebaer langhe houden wilde ſo
iſt noet dat hi dyen legghe õder den pe
per op dat die vuchticheyt des ghẽge
baers getempert werde mitter droech
heyt des pepers als die ſelue ſeyt

Dat C.xcvij.ca.vãdẽ zedewaer

Eduarium is heet eñ droghe eñ
die tamme is meeſt te kyeſen eñ
die daer gheelſte is eñ die dun eñ lang
is eñ ſcarp indẽ ſmake eñ die niet doer
boert en is Die wilde is wittachtich eñ
ſtipticke mit eẽ luttel ſcarpheydẽ eñ is
goet tot alle dẽ dingẽ dat die ghẽgebar
is mer hy ſtarcket die maghe ende dat
lichaem eñ maect enẽ appetyt als pla-
thearius ſeyt ꝛc.

Dat C.xcviij.ca.vãden zuker.

Zucarum of zuccata dat is zuker.
Dese maectmen van zommighẽ
rpeden die dallen in ſtaende waterẽ by
den rpuier dyemẽ nyus heyt eñ dz zap
vã dyen rpedẽ heyt canna mellis daer
men zuker af maect ouermits cokinge
allmẽ ſout vã warter maect Mẽ plach
die rpeden ontween te ſtoten eñ doenſe
in enen ketel ende cokenſe mit enẽ crãc
ken vpere thent ſi dick werden. eñ eerſt
weruen ſchynen ſi al ſchuum te weſen.
mer nae als ſi fincken ſoe werden ſi dyc
ker ende comen bat opten gront. ende
datter ydel is dz blyft bouẽ eñ dat is al
te zuet ende ghatich ende en kraert on
der den tanden niet allment kaeuwet.
mer het ghaet thans en wech eñ ſmelt
eñ datter goet is ende dat inder zonnẽ
gheſet in enen ronden vate dat wordet
hardt ende wit. Ende daer is een and
zuker die gheelre is ende deſe is dye
heetſte ende deſen en ſalmen altemael
inden heten coerts niet gheuen eñ dye
goede zuker is ghetempert in ſinẽ qua
litepten eñ daer om als ſlaac ſeit in die
tis te ſchepden eñ te dũnen ende dyen
buuck te vuchtighen eñ die maghe te
zueren eñ die ſcarpicheyt der borſten
eñ der longhen te zaftighẽ eñ die ſtem
me te claren eñ den hoeſt eñ die heeſ-
ſchept af te halen eñ die verlozen vuch
ticheyt weder te gheuẽ ende hy heuet
die bitterheyt der cruden ende der ſpe
cien weder te temperen eñ daer omme
is hy goet inder medicinẽ als in elec-
tuarien in puluereen ende in ſyropen als
ſlaac ſeyt nochtans blaeſt hy dyen bu-

ke wat op eñ sonderlinghe als hy den
eten ghenomē wert Wāt alle zuet dinc
is van naturē opblasende ende haesten
werdt hy inder roder colera verwādelt
ist dat hy den colerijns ghegheuē wert
Want ghelijckerwijs dat die zuerichе
de die scharpheyt vanden colera v̄druc
ket eñ lesschet alsoe verkeert verweckt
die zuetichеyt die colera eñ voetse als
ysaac seyt indē seluē capittel.

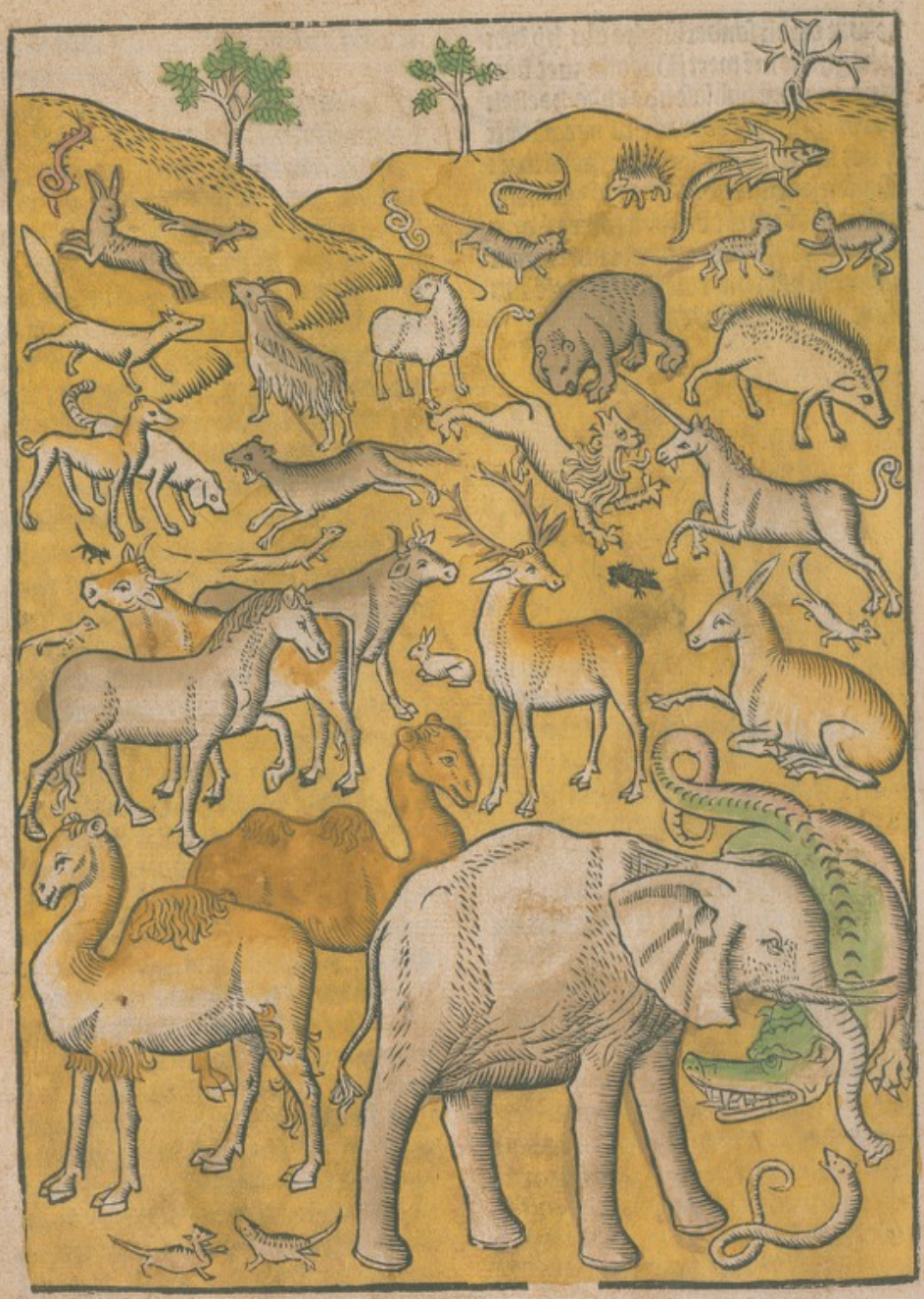

Hier beghint dat xviij. boeck ende het spreect vanden beesten

Dat eerste capittel vanden beesten int ghemeyn.

NAe dyen dat gheeyn det is die tractaet vã der eyerheyt der aerden als totte proprie theyten der mineren ende der groepelijc ker dinghen als dyer bomen ende der cruden Vanden welcken dye heylighe scriftuere ghewach maket loe ist in dat laetste te tracteren vanden proprietey ten der gheuoelijcker ende der sinnelic ken dinghen ende te voertsten vanden proprietepten der dyeren . ende inden eersten int ghemeyn dat is is te seggẽ int generael . ende nae int speciael van elcken dyeren ende oeck van beesten en de quicken Ende oeck mede vandẽ cru penden dyeren der welcker namen in den texte ende inder glosen ghescbreuen staen: Item het heyt daer omme een dyer dat is animal wantet ghema ket is van vleysch ende ghesielt mitten gheeste des leuẽs. Of daer omme dat ter luchtich is als die voghelen of wa terich als de vissen of aerdich als paer den ende koepen of ghangachtich als menschen ende crupende als serpentẽ. Item moyses sept drye ghesslachten ũ ghesielder dinghen. Als quicke dz zyn paerden koyen verken scapen ende de ser ghelijcke zeet. Ende die ander zyn woluen leeuwen ende deser ghelijcke. Die derde zyn als slanghen serpenten ende deser ghelijcke zeete . alst open baert genesi primo. Waer of dat basili us sept in exameron Jumenta dat zyn koepen ende paerden ende zyn in dye ghewoente ende in die hulpen der mẽ schen ghelet Ende sommighe zyn ghe ordineert te arbeydẽ als paerdẽ ossen kemels esi deser ghelijc esi sõmige zyn geordineert wolle te dragẽ als die icha pẽ esi sõmige zyn ghеordineert datter die mẽschẽ af ghenoet sullẽ werdẽ als die varckẽ esi die soghẽ Reptilia dz zyn crupẽde dierẽ die wtwaert beroert wer dẽ als wormẽ serpẽtẽ esi slãghẽ esi hier af zyn drye geslachtẽ als die ghene die mittẽ mõde treckẽde zyn als wormkẽs of pierkẽs die hẽ seluen mitten monde voert treckẽ. esi daer zyn anũ als serpẽ tẽ die hẽ mittẽ ribbẽ voert helpẽ . ende daer zyn noch anũ die hẽ mittẽ voeten voert helpẽ als die laceertẽ esi haech dissen Jte dese beestẽ hebbẽ it ghemeẽ die nature ũ fellichept wãt die eẽ is fel mittẽ claeuwẽ die anũ mittẽ hoernẽ die derde mittẽ tãdẽ Item alle beestẽ heb bẽ eẽ bernerlike craft esi eẽ sinlike crakt mer die eẽ meer dã die anũ na dyẽ dat hẽ tbloet puer is esi subtijl daer naez yn hẽ die sinnẽ subtijl Hier om ist dz die os traech is esi die ezel ghec esi die henxt begerẽde die merien dye wolf õgetem pert die leeuwe koen die volle scalc. esi also voert Waer of dz die goethept idẽ dyerẽ volcht die goethept of die quaet hept ũ cõplexiẽ als basili? sept dz selue seit arsto. it boec vãdẽ dierẽ Jtẽ de dierẽ schelẽ oec veel idẽ voetsel wãt zõmige werdẽ alleẽ mit vleysch genoet als die leeuwe die wolf tygris esi deser gelijc. esi zõmige werdẽ vã allẽ gelijc genoet als die hõt die kat esi deser gelijc. esi zõ

mige werdē vā grase eñ vā coern ghe-
voet als die paerdē die herten eñ deser
ghelijc. Jtē aristo. sept li. i. dz zōmighe
dierē hebbē harē properē smake als de
dyen Des smake honich is eñ zōmige
clepn dierē vādē ghetale ō zueter als
spinnē eñ haer smake is een vlyeghe.
wāt ſi leeft vāder iacht ō vliegē eñ zō-
mighe iaghen ander dierē als die leeu
we die wolf eñ deser ghelijc eñ zōmige
dierē ōgaderē haer spise ouer enē hoep
als die egel eñ die miere Jtem die sake
waer om dat alle dyerē voetsel behouē
als auicēna sept is vuchticheyt ō subſtā
cie eñ hettē dire de vuchticheyt scheydē
de is eñ ōtbindēde eñ die warme lucht
die daer om staet. Jtem aristo. sept als
auicēna datter zōmighe dyerē tot hyer
toe altoes wilt zyn eñ zōmighe altoes
tāme Als die mēsche die muple eñ dye
ghepte. eñ zōmighe werdē haest ghe-
tempemrt als die elephāt Jtē vā allē
ghellachtē ō tammer dyerē werdē wilt
gheuōdē als eē wilt mensch eē wilt os
eē wilt peert eē wilt hōt eñ alsoe voert.
eñ zōmighe dyerē zyn dire alte ghaern
vechtē eñ weet zyn eñ sonderlinge als
ſi ridē willē Jtē in allē ghefieldē dyerē
is eē begheert der ghenuechtē eñ dan
vechtē die mānen om die wyuen Ende
zommighe dyerē in dyen tiden scarpen
hem als die verckē eñ zwinē die wente
len hem int flijc eñ latē dz flijc aen hem
vhardē op dat ſi te quader te bytē sullē
zyn alſt broeghe is. eñ zōmige dyeren
zyn vā groter ghoedertirenheyt eñ zō
mighe vā groter felheyt eñ die lāghe
ghedēckē als die hōdē die kemelen eñ
die ezelen. eñ zōmighe zyn vā crācker
ghedēckenis als die struys eñ dye du-
ue Mer die menſche alleen ghedenct
vergheren dinghē als auicenna sept.
nochtās zyn daer veel dyeren die ghe
denckē dingē die ſi sien eñ lerē als aris.
sept li. i. Jnden menschē al leē is die me
morie na dyen dz hem die menſche oec
verſtaet eñ sin heeft eñ daer om sept au
gustinus de ciuitate dei xi. het is eenre
hāde wonderlijcke wijsheyt indē stom-
men beesten inden welcken properlijck
te spreken wetenschap is. Want i hem
wordt een ghelikenis van wetenschap
gheuonden want ſi hebben een open-
baer behepndicheyt in haer iongen te
winnen ende die te voeden eñ te verwa
ren ende in haren huysen nesten te ma
ken ende in haren voetsel te zueckē. eñ
hem seluen te gheneſen ende te vlyen
daer ſi zeker zyn ende ſi weten oec toe-
comende dinghē ende elck paer mynt
hem onderlinghe als die hart mint die
hynde dye leeuwe de leeuwinne ende
alsoe voert ꝛc. Jtem aristotiles sept dz
in elcken dyere is een radicael lit twelc
tbeghin is alre virtuten als der natuer
lijcker der gheestelijcker ende der zien
lijcker virtuten ende dat is thart Of an
ders pet in zyn stede van wes wortele
auicenna sept Beghint dye scheppenif
se alre dyeren ende formeringhe ende
figuraci. Ende als dat volcomelic ghe
formeert is soe heuet een aenſicht dat
wederbuucht is tot sinen materialiken
ende beghinnelijcken beghinne daert
eerſt of ghecomen is als totter aerden
ende dye oprechtinghe is den men-
schen alleen ghehouden vanden begin
der naturen. inden welcken die natu-
re des menschen is ghedeelt ende oec
ghesettet bouen alle dynck dat lijf ont

fanghen heeft als die poete seyt. Itē
basilius seyt dat alle dyeren moediger
werdē teghēs die tijt dat si wynnē wil-
len dan in anderē tiden Eñ dz gheualt
in die leyntē tijt wāneer dat die hemel-
sche hettē indē dyerē bestaet te regnerē
Die ghelijckenis seyt auicenna eñ oeck
aristotiles Alle dyer dat saet heeft wint
een dyer dat hem ghelijcke is eñ daer
omme heeft die nature enen yghelickē
dyer een lyt ghegeuē den enē daer hy
tsaet mede wt stortē sal ende den ande
ren daer hy tsaet in ontfanghen sal als
den wyue heeft si die moeder gheghe
uē eñ dit is generael in allē dyerē daer
onderscheyt is des gheslachtes want
die man heeft hem als een form ende
twijf als een materie eñ daer om al dz
wijflic is heeft een moed oft yets wat
voer die moeder daer si des mās saet i
ōtfaet eñ dat gheschiet menichsins in-
den enen aldus ende inden anderē also
als auicenna bewijst in menigen exem
pelen. Item auicenna seyt generael
proprieteyten vanden dyerē eñ seyt al
dus Het ghelijckē zommighe dyeren i
den leden als die mensche eñ tpaert in
den vleysche eñ inder zeenē eñ si schelē
onder malckanderen in veel dinghen.
eerstweruen inder ghedaenten ende in
der hebbinghe der leden alsoe wel der
slechter leden als der componeerder.
Als die slecke heeft schulpē die eghele
heeft doernē eñ die mensche niet ende
dat peert heeft enen start eñ die mēsch
niet Item si schelē inder groetheyt als
inden mōde ende indē oghē Wāt dz eē
dyer heeft enē groetē mont eñ dat and
enen cleynen Item si schelen oec indē
ghecale want dat een dyer heuet twee
voeten ende dat and vier ende zom-
mighe dyer veel voeten als die spynne
luzen ende ander dyeren Item zommi
ghe schelen inder figuren of inde har
dicheyt of inder morwicheyt als die os
sen voeten zijn harder dan des menscē
voeten. Item si schelen oeck mede ind
gheleghentheit want die mammen vā
der meryen legghen tusschen die after
ste beynen ende vanden elephant leg-
ghen si onder die borst Ende si schelen
in haren wercken want die elephāt die
vecht mit sinen oren ende mit zijnder
nasen ende die ossen mitten hoernen.
Item si schelen oeck in haren passien.
want die vle heuet crancke oghen en-
de die zwaluwe heuet scharpe oghen.
als auicenna seyt Item si schelen in ha
ren begherē van te hylickē wāt dat een
is vyerich ende starc te minnen als die
haen die ander cranck als die torteldu
ue ende zommighe begheren mit allē
specien ende zommighe mitten haren
alleen ende zommighe houden altoes
reynicheyt als die bien Item daer zijn
zommighe dyeren die van groter ghul
sicheyt ende ghyericheyt zijn indē eten
ende daer omme iagen zommige des
nachtes als die wolf ende zommighe
des daghes ende des nachtes als die
catten Item in allen dyeren zijn noet
menigherhande leden die deen dē an
deren dyenen om die menigerhādich-
heyt haers wercx waer omme dat dye
beenen noet zijn op dat si al den benen
een onderstant wesen sullen ende dye
knoerselbeenen zijn oeck noet om dat
vleysch te beschermen vander hardich
heyt der beenen. Ende die zeenen die
zijn oeck noet om die verghaderinghe

der leden ende om die draghinge des
gheuoelens ende des beroerens ouer
mits dyen leden ende zÿn taye ōme te
sniden ende boechsom om te crommen
Ende tvleysch was noet om die ydel-
heyt te vollē ende om die leuendighe
hetten te houdē. ende thert is noet om
dat beghinsel des leuens ende om die
winninghe der gheesten ende die lon-
ghen omme den adem te verhalen en
de om dye coude lucht aen te halen om
die zaftighen die hetten van tharte En
de die maghe is om die eerste verduwī
ghe der spysen ende die substancie der
leueren is noet om die winninghe des
bloets Die aderen zÿn noet ōme dat si
tbloet ouer alle die leden draghen sul-
len Die darmen zÿn noet om dat si den
dreck wech draghen sullen ende zuue-
ren sullen. ende die nyeren mitter man
nelicheyt zÿn noet om te behoudē een
ghelykenisse. die ghalle is noet om die
starckinghe der verduwinghe. die milt
is noet om dat daer vergaderen sal die
melancoliose oueruloedighe humoer.
Thoeft mit zÿn toebehoren was noot
om alle tlichaem sin te gheuen ende te
regeren. die hals was noet om die ver
ghaderinghe des hoefdes eñ des lich
ames ende om die stemme te formeren
ende om die spyse ende drantk te voerē
totter maghen. die borst is noet om die
gheestelycke leden te beschermen. dye
armen ende handen waren noet om te
wercken die siden ende ribben om te be
houden die natuerlÿcke leden. Eñ dye
beenen ende die voeten om dz lichaem
te draghen ende oeck om dat eē men-
sche ghanghen mach vander eenre ste
den totter anderen stede Die huut was
oeck noet om een beschermenisse alder
bynnerster leden voer den hynder dye
van buyten comen mach. Ende dye ha
ren zÿn noet om dye huut te bescher-
men. Dye naghelen waren noet om die
eynden vanden vingheren ende vandē
voeten mede te beschermen. Item
dye nature in allen dyeren is ghedu-
pleert om dat si wat voetsels hebbē sul
len teghens dye quetsinghe ende daer
omme hebben die harten hoernen en-
de die beeren hontstanden. ende dye
leeuwen claeuwen. Ende alsoe open-
baert inden dyeren dat ī hem niet ouer
uloedich en is noch te luttel. ende dye
cleyne dyeren die gheen scharpe tan-
den of claeuwen en hebben of hoernen
lopen wel daer si verkeert zÿn als ha-
sen ende conynen. ende in deser ghelÿc
ken. Item alle dyer dat een and̄ win-
nende is heeft oghen sonder alleen die
mol dye welcke oghen heuet mit enen
webbe besloten. ende dit webbe is hem
ghegheuen om zÿnder cranckicheden
des ghesichtes Ende alle dyer dz oren
heuet roert zÿn oren sonder die mēsche
ende alle dieren dat haelt sinen adem.
Mer zommighe by openbaer weghen
als ten monde ende ter nasen eñ zom-
mighe trecken haren adem by heyme
lÿcken weghen als doer zweetghaet-
kens als die byen ende vlyeghē. ende
deser ghelÿc. Ende alle viervoete dier
dat bloet heeft dat heeft morch eñ dye
mensche sonderlinghe heeft veel van-
den morghe nae sinen lichaem te syen.
ende dat was noet om menigherhāde
werckinghe die hy doet. eñ alle dyer dz
hoernē heeft dat heeft ghesplitte voe-
tē mit clossen wtghenomē dē eenhoern

heeft voeten ghelijc een paert. ẽ alle ghehoernt dier heeft die hoernen hol sonder die hertẽ ẽ die eẽhoern. ẽ alle ghehoernt dier is viervoetich wtghenomen een serpent in egiptẽ dz hoernẽ heeft ẽ wert cerastes ghehepten Ick spreke vandẽ dierẽ die hoernẽ hebben die vãder naturẽ des beens zijn Want die slackẽ hebbẽ clepne morwe hoernẽ ẽ slimich ẽ nochtans en zijnt gheen hoernẽ mer instrumẽtẽ daer ũ die wegẽ mede soeckẽ wãt ũ hebbẽ een crãc ghesicht ẽ gemoet hem pet harts so trecken ũ vluchs die humorẽ in ẽ ũ hebbẽ sculpẽ voer haer huplen. Item zommighe dierẽ hebben tanden inbepden kinebacken ende zommighe alleen beneden ẽ die gheen tandẽ in die ouersten en hebbẽ die zijn ghehoernt want dye materi ghaet in hoernẽ Item ne gheẽ dier dat cromme tanden heeft heuet hoernẽ wãt die materi ghaet i die hout tande als dat zwijn die houtãde ẽ die hoernen en ouerdragen niet. ẽ die dieren die gheordineert zijn te rouẽ hebbẽ die tãdẽ ghedeplt ẽ scarp als die wolue ẽ ẽ die leeuwẽ. ẽ die tamme dieren ẽ diemẽ temmẽ mach als kopen ende elephantẽ ẽ kemels hebbẽ die tandẽ effen ghelijck dichte deen an dandẽ oft al een tãt waer op dat ũ dz cruut te bat eten soudẽ. ẽ daer en is gheẽ dier dat meer ordinãcien vã tãdẽ heeft dã twee wtghenomẽ dẽ visschẽ alst opẽbaert in dẽ snoeckẽ ẽ in veel anderẽ Nochtãs septmẽ dat in yndiẽ eẽ wõderlic dier is dat den beere ghelijck is inden lichaẽ ende inder huut ende den menschen inden aensicht ende heeft een roet hoeft als menye ende enen alte grotenẽ mõt ende in elcke kynnebac drye ordene vã tanden die vã malcanderẽ onderscheidẽ zijn Des endẽ zijn als des leeuwes. ẽ zijn start is als des schorpioens start ẽ slaet of schiet mit sinẽ haer als dz doernen varken doet. ende heuet een mesijcke stemme oft een bazuun waer oft trompette ende lsept snellijcken ende eet menschen ende daer en is gheẽ wreder dier opter aerden noch men vint gheen wonderlijcker als auicenna sept Ende dese beest hept in griers vantus Dat selue sept plynius oeck libro viij. c. xxij. waert dat dle mensche songhe ẽ dat dier rpep het soude den ludẽ dunckẽ dattet een trompet ende een pype te samen waer dye te sameu speelden. Item alle dier dat een dier wynt heuet twee nperen ende een blase Mer dese dieren die eperen legghen en hebben gheen nperen noch blase. ende dye oueruloedichept des vuchten inden vogelen dat ghaet in claeuwen ende in vederen Ende inden zwemmendẽ dyeren dat ghaet in schulpen ende i scubbẽ Item alle dat hoernen heeft ende bouen gheen tanden en heeft dat eẽkaeuwet ende heeft veel buuckẽ. enen buke die groet is ende enẽ anderẽ die mynre is. enen langhẽ ẽ enẽ wijden. ẽ die sake waer om dat dese veel bukẽ hebben is menigerhande verduwinghe want haer spyse is droeghe ẽ niet wel ghekaeuwet int beghin om die ghierliche de des etens. ende daer omme moeten zijt anderweruen kaeuwen. Want dye spyse wert weder ghehaelt vãdẽ meesten buuke totten monde ẽ daer wert ũ gheederkauwet. ende als ũ anẽwerue alsoe ghekaeudt is soe wert ũ voert tot

ten anderen buke gheſeynt als auicenna ſept li.ÿ.c.ÿ. Jc ſegghe dat alle dyer hebbẽde ſmeer en heeft gheen ſmerich morch. Eñ alle ademende dyer heuet een longhen of pets wat voer die lõgẽ als die viſch heeft kuwẽ onermits wel ken hi twater mitter luchten nae hem trecket eñ laetter nae wt. Eñ alle dyer hebbende bloet dat heuet hert eñ leuere eñ die gheen bloet en hebbẽ dye en hebben oeck gheen herte nochtãs hebben ſi voer therte tlaet des leuens. Jtẽ alle die dyeren die wynnende zÿn hebben enen ghalle zommighe hebbenſe verborghen als die hert tpaert eñ dye mupl. ende zommighe hebbenſe open baer. ende die delphÿn alleen en heeft ghenen ghal al iſt dat hy wyndt ende ademt Jtem die dyeren die eyeren legghen hebbẽ ene groteghal of eẽ clepn als die viſchen eñ die ſerpẽten. Jtem dye ſelue ſept dat alle dyer hebbende bloet dat heeft laet eñ alle dyer dz vol bloets is wynnẽde ander dyerẽ heuet vÿf ſinnen dã een gheſlacht van muſen wes oghen bedect zÿn eñ heeft eẽ pupille onder dat vel eñ die weghen der zonnẽ zÿn in zommighe vborghen als dye oren eñ die nazeghaten twelc opẽ baert inden viſchen Wãt ſi vlyen als ſi wat horen pulſen ende ſi rueken anõs en ſoudẽ ſi niet totten net comen om dẽ melck eñ om ghebraden vleyſch waer om dat die kreeftẽ indẽ viſchkorue lopẽ eñ daer om ſept ariſto. als auicẽ. ſept dz die delphÿns dz zÿn meerzwÿns eñ eẽ ãder gheſlacht vã viſchẽ alſt donret vallẽ optẽ grõt of i hẽ waer dat groete euel eñ dã werdẽ ſi gheuãgẽ of ſi dröckẽ warẽ eñ ſi vlẽ vãd ſtede daer eẽ anõ viſch ghedoot is eñ vãdẽ bloede eens anders viſches. eñ ſi ſchuwen õrepne netten eñ onrepn koruen eñ ſi ghaẽ in dye npeuwe die wel rukẽ. Eñ die dyerẽ die anghelẽ hebben als bÿẽ eñ vlieghẽ die hebbẽ ſcharpe ſinnẽ. Wãt ſi horẽ vã verren ende ſi ruken. Ende die bÿen en blyuen niet daer enighẽ quadẽ lucht is ende daert vupl ſtincket Mer ſi ruſten ghaerne daert wel ruuct eñ daer zuetichept is als die ſelue ſept. Jtem dye dyerẽ ſchelen inder ſtemmen wãt zommighe hebbẽ eẽ ſtarcke ſtemme eñ een ſcharpe eñ zommighe een trãcke eñ eẽ weecke eñ zommighe luttel ſtemmen of ne gheen: Eñ alleen die dyeren dye enen roeper hebben ende een longhen eñ die ademen gheuen gheluut eñ die niet en ademẽ maken onderwÿlen een gheluut onderwÿlen een wiſpelinghe eñ dye dyeren dye een ſtemme maken ende tonen ende ander dyerẽ deſe maken een groet gheluut ende maken eẽ krÿſſinghe als ſi hÿlicken willen. ende een ÿghelÿck kent zÿn gheſlachten bÿ haren properen ſtemmen eñ nodẽ malander totter vrÿnghe. Jtem die ſelue ſept dat alle dyer hebbẽde bloet dz wãderẽde is dat waket eñ ſlaept ende alle dyer dat eyeren leydt is van dunnen ſlaep. Jtem alle dyer behouet eẽ voet ſel dat hem bequaem is eñ zÿnre complexien ghelÿcket eñ in haerder ſpiſen te nemen daer is groet onderſcheydt tuſſchen ende oeck in haren dranc te nemen Want die ghaende dyeren die hare volcomẽ ghelike lippẽ hebbẽ drinckẽ al zughẽde. als die mẽſchẽ peerden koeyen eñ muylen ꝛcc. Mer die ander dyeren die ongheliÿke lippẽ hebbẽ die

drincken al leckende als die kat eñ die hõt eñ deser dperen tonghe is buuchsomste om dat water nae hem te leckẽ. Item het zyn veel viervoete dperẽ die niet en drinckẽ dã zelden als hazen eñ coninen Wãt die vochtichtichept vanden truden is hem voer enen dranc. eñ die ander dierẽ die vã groter droecheit eñ hetten zyn die moetẽ drinckẽ. eñ dpe droeghe eñ hete spyse eten als duuẽ eñ ander voghelẽ die niet en rouen. mer die rouen eten vuchte spyse eñ daer om drincken si selden. eñ wãneer dat si dricken dat is een teiken dat si sleck zyn of dat si alte groten hette hebbẽ als aristotiles sept eñ oeck auicenna. Item auicenna sept noch dat die dperen vã clepnen lichaem zyn scalcker dan dpe mit groten lichaem zyn alst openbaert idẽ spynnẽ eñ inden bpen eñ inden mperen der welcker ambochten subtyl zyn Item solinus sept int boeck vander wõderlicheden dper warelt dat alle dper hebbende ghelaechde tãdẽ is ghulsich eñ kpuende eñ ghaern vechtẽde alst opẽbaert indẽ hõt indẽ pantheer eñ inden leeuwe zc. Eñ die wyfkẽs vã sulckẽ dieren draghẽ iõghẽ die onvolbracht zyn wãt si werden blint ghewerpẽ ende die beerinne die werpt stucken vleysch eñ die lectse eñ formeertse mitter tonghẽ eñ voetse õder haer orelen als die henne haer kukẽ doet alsoe doet dye leeuwe eñ die pãtheer die werpen oeck onvolmaecte ionghẽ die niet volcomelyc ghevormt en zyn. Item alle dper dat veel ionghen werpet mint datter eerst ghewerpẽ wert eñ si meynt dz dat matuerlicste is eñ daer om slinden zommighe dperen haer ionghen sonder dat eerste als zommighe soghen doen Item in allen dperen die onvolcomen iongẽ werpen daer is watichept in ende gulsichept. Want waert dat die nature beydede dat si volcomen worde si souden ũ moeder buuck op schoeren ende crupẽ wt ende soe soude die moeder sterven. Of quamen si wt natuerlycken si soudẽ haer moeder doot zughen Ende want alduslanighe dperen ghaerne vechten ende dicwyle malckanderen doot bytẽ daer omme heuet die nature gheordineert datter veel teuens ghebozen eñ ghewozpen werden op dat haer gheliknis vmmers in die warelt bliuen sal. ende dat si niet al veruaren en sullẽ alst gheualt in dpe wolkinne ende in die teve ende vipera dat is eenderhande slãghe Dese wynnet twyntich kynderen tot enen mael als die selue sept. Ende daer omme wanter alsoe veel ionghen te ghader leuen inden buucke van deser slanghen van groter ghyericheit zughen si dat voetsel vãder moeder ende treckent nae hem vander vuchticheyt ende wantse dpe moeder dan alsoe vele niet gheuoeden en can soe sterft si eer si volcomelycken daer af gheneſen can Item aristotiles eñ auicenna seggheñ dat die dperen die haer tanden te samẽ staende hebbẽ die crighẽ luttel ionghen ende diese scharp ende ghescepdẽ hebben die crighen veel ionghẽ. ende dpe dperẽ die clepne lichaem hebbẽ die wynẽ veel eñ meer dan de grote lichamen hebben Ende die dperen die minste wynen hebben mynste mammen. ende dat onderscheyt vander gheleghenthept der mammen machmen sien die teven ende die soghen hebben veel mammen

alle den buuck lāghes Item alle dierē die veel hilickē eñ dicwijl zijn vā corten leuē ende daer omme ludē die ghelubt zijn leuen langhest. Item galienus eñ auicenna segghen vanden sparma dat sparma vādē goedē bloede is eñ is eē volcomē verduwinghe die thans wkeerlic is int voetsel der leden. eñ daer ōme als een dat sparma wtwerpt soe wordt hi zeer ōtwerwet eñ tlichaem wort vercranct ia meer of hp viertichweruē also veel bloets spete: wāt dicwijl eñ veel te hilickē is ōderknis des lichaems ende tleuen werter mede ghecort. Eñ daer omme leeft die elephāt langhe Want hi mint tuulschept eñ hi mint selden. hier toe heuet aristotiles ghesept auicēna eñ solinus mede. Item plaac tracteert in dietis naturalibus vādē dierē nae dat si des mēschen lichaem voedē de zijn Wāt zommige dierē becomen ō complexien des mēschen als lammerē huckē scapē eñ varckē vanden tammē. mer vandē wilden soe zijn dese als herten eñ capioels eñ deer ghelijc. ende zommighe zijn daer die der mēschelijc ker complexien te mael cōtrari zijn eñ dat is in alte groter hettē als die thpri daermen die drpakel af maect eñ serpēten of in alte groter coudē als spynnen eñ schorpionen. eñ zommighe zijn daer die der naturē des menschē ōgelijc zijn mer nochtās en hebbē si altemaet geen wederuechtinghe. noch en zijn niet dodende als die eghelen hazen vossen eñ ander dierē die vleplsch hebbē vā zware luchtē Wāt alsulcke dieren zijn alte quaet eñ gheuē dē mēschelickē lichaem nochtās voetsel eñ die wilde dierē zijn heetste droechste eñ magerste eñ meer dan die tamme om des wil dat si steets in roeringhe zijn eñ om dpe droechept haers voetsels eñ daer om hebbē si har der eñ onuerduweliker vleplsch dan die ander. Ende der wilder dierē vleplsch en verouult niet alsoe ralsch als der tāmen vleplsch. Eñ der wilder dieren en smakē niet also wel als die tamme doē ende si voedē oeck mpn wtghenomen die wilde capioels die bat smaken eñ bat voeden dan enich ander vleplsch. Item zommighe vā desen dierē worden gheuoet in vuchten eñ in waterigē steden ende haer vleplsch is zeer voedē de ende werden haest verduut Oer si werden schier vanden leden ontbondē. Ende zommighe werden ghewepet in droeghen stedē die berchachtich zijn ende dit vleplsch is dz beste ende dz bequaemste om die ghesontheit te behouden ende starcket die leden best eñ blijuet daer bp Item die dieren dpe ghetemmet werden ende inden huplen gevoedet worden hebben dat slimichste vleplsch ende dat groefste om veel corrupcien haerder spplen ende daer ōme zijn dpe dieren quader te verduwen. want als ypocras sept ist sake dat een mensche weten sal die ghoetheden vāden vleplsche eens diers soe moet hp weten in wat steden dattet gheuoedet is of dpe stede laeghe ende nat is ofte dat si hoeghe ende droeghe is ende of si groete beroeren hebben of cleyn wāt die dieren die natuerlicke tam zijn die zijn vā mpnder hetten ende van meerder vuchtichept dan dpe wilde dieren zijn. ende daer omme is haer vleplsch weecker ende lichtelijcker te verduwē Want van veel rustens soe werden dpe

zweetgaterē ghesloten waer af dattet
vlepsch weeck blyft Eñ wāt si sonderli
ghē veel eten eñ veel drinckē soe werdē
die overvloedichedē der humorē ghe-
meerdert eñ die vettichedē werdē ghe
menichvoudicht eñ daer omme zyn die
lichamē alsulcker dperē zeer voedelick
eñ smakelick eñ ghaen dat lichaem eñ
die aderē schier doer. ende al isset dz si na
tuerlickē voedē om haere groter vuch
heyt willen nochtās werden si haest vā
den ledē ōtbonden eñ alsoe gheuē si dē
lichaem myn voetsels dan dpe wilde.
want al isset dattet vlepsch der wilt dpe-
rē hardt is te verduwen nochtās dueret
bat bpden leden Item in allen gellach
ten der dperen zyn die mannen heeter
dan die wiuen eñ van mynre vuchtiche
den eñ daer omme zyn si van subtylder
voetsel ende vā edelre dā die wiuē zyn
wtghenomen inden ghepten dz beter
vlepsch is vanden wpue dan vādē man
Want inden wiue die vuchtichept tem
pert die droechept der complexiē Mer
die manlycke bettē ōtsleect die natuer
licke droechept des mannes eñ daer is
dat wiuen vlepsch beter dā dat mannē
vlepsch want het is meer ghetempert
Item die ghelubde dperē onder die com
plexi des mans eñ des wyfs zyn mid
delbaer wāttet vlepsch der ghelubder
verhetten myn dan tolepsch der mānē
ende meer dā der wiuē. Item het is eē
reghel dat die dperen die natuerlicken
vucht zyn soe zyn die mannē beter dan
die wiuen te eten. ende onder den droe
ghē dperē soe zyn die wiuē ghesontste.
eñ dat in een volcomen etate Mer dpe
mannen zyn beter in enen volcomenen
etaet als die selue sept. Item die goet
heyt des dpers werdet verwandelt vā
der menigherhandichept der etaten.
Want dpe dperen dpe noch by den zu-
ken zyn dpe zyn by groeter vuchtiche-
den ende slimicheden ende daer omme
maken si veel fleumatigher vuchtiche
den of onnatuerlicheden ten waer dat
si van naturen droeghe warē. als ossen
ende gheptē vlepsch Ende tolepsch al
sulcker dperē in sulcker etaten zyn best
ende sonderlinghe isset dat si mit goeden
melck gheuoet werdē. Eñ dat vlepsch
is noch beter alsulcker dperen dpe ghe
speent zyn vanden melcke. Want dat
vlepsch en is alsoe slymich noch alsoe
vuchtich niet. Ende wanneer dat dpe
dperen van droegher complexiē zyn eñ
dat si volwassen zyn soe is dat vlepsch
harder te verduwē mer het is beter in
sinen voeden ende starct bat eñ hout dē
mensche ghesonder als die selue sept.
Ende inder vierden etaet als si weder
af ghaen soe en is dat vlepsch niet also
ghesont om tweerhande saken wille.
want haer hetten ontghaet hem ende
die substancialycke vuchtichept werdt
verteert ende daer om is tolepsch hart
ende quaet te verduwen ende sondlige
isset dat die dperē vā droegher complexi
en zyn. eñ daer om isset een ghemeyn re-
ghel van allen vlpeghē si of ghaē si dat
si beter ende ghesonder teten zyn alsoe
lange als si wassen dā als si weder clin
ghen of afterwaert ghaen Ende die in
den gheberchten gheuoet werdē dpe
zyn ghesonder dan die daer inden broec
kē gheuoet werdē want si zyn subtylre
eñ van beterē bloede Item die dperen
die grote crude eten ende wepden als
die ossen eñ copen die zyn des winters

magherre dan inder lepnten of inde zo
mer Want des winters en hebbe ſi int
ghemeyn alsoe goet voetſel niet. ende
daer om nae halt lepnte werde ſi vet eñ
beſtaen een goet lyf te crighe eñ dā ſma
ket haer vleich bat dā dat des wynters
gheuoet was Item die dpere die cley
ne crude wepde die zyn grouer eñ ghe
ſonder te eten vāde beghin der lepnten
tot halt zomer Item het zyn ando dpe-
ren die louere eñ ſpupten ete vāde bo-
men eñ deſe zyn goet vā halt zomer te
midwinter toe Eñ die dperen zyn beter
te eten die cleyne droeghe crude weide
dan die vuchte crude wepde. eñ die lut
tel eten ende drincken zyn bater dā die
veel eten eñ drincke Wāt ſoe wat dper i
den gheberchte gheuoet werdt is be-
ter dan dat inden huyſe gheuoet wert.
om des wille dattet meer wādert ende
lopet eñ verteert die ouerſuloedige hu-
moer eñ vuchticheyt daer zyn cōplexie
mede ghetempert werdt wāt inde ghe
berchte is puere eñ gheſonder lucht eñ
goede dorre gheſonde crude. Ite dpe
dpere ſchelen inder vetticheyt wāt dpe
daer vetſte zyn dat zyn de quaetſte tete
wāt ſi hindere der verduwinghe ende
die vetticheyt dryft inder maghen op
die ſpyſe eñ maecter een walghinghe
eñ daer omme plaghe die oude tvet af
te doen eñ aten tolepſch alleen Eñ dpe
dperen die alte magher zyn die zyn ze
nich eñ hebbe alte luttel bloets eñ zyn
luttel vucht eñ daer om gheue ſi dpen
lichaem luttel voetſels Mer die dpere
die tuſſchen vet ende magher zyn dat
zyn die gheſontſte. Item daer wort on
derſcheyt inden dperen nae der verwā
delinghe der tiden wāt zommighe dpe
ren werden verarmt in enen tide vā ha
ren morghe eñ van haren bloede ende
zommighe werde contrarie daer tegen
vol gheuoden alſmen ſien mach inden
moſſelen vander zee ende inder herſen
des menſchen ende bp auoture van al-
len dperen als ariſtotiles ſept int boec
vanden proprietepten der elementen.
eñ daer omme werden veel luden ſieck
in een deel vander maent of vanden ia
re alſt wel openbaert in limaticis ende
in maniacis ende oeck inden ghene die
vallen vanden groten euel. Van deſen
ſoeckt bouen int boeck vāder mane Ee
ghelyckenis ſeptmen vander apen en
de ſonderlinghe ſeghet auicenna dat ſi
verblydet wordt of bedrouet nae dper
wandelinghe der tyden ende ſpecialyc
ken nae der lopen vander manen. Alſo
werden oeck zommighe dperen in een
re tyt magher hoe veel dat ſi nochtans
te eten hebben. ende deſe ſelue dperen
in conerarien tiden werden vet al ſlape
de als auicenna ſept Die ratten legghe
des wynters al ſtille of ſi doot ware en
de werden vet al ſlapende Mer des zo
mers alſt warm weder is ſoe loepen ſi
recht of ſi onvroedt waren des nachts
doer dpe huyſen bouen ende beneden.
Een ghelyckenis vertelt hi oeck mede
vanden zwaluwen ende van zommige
anderen voghelen die gheuonde wer
den of ſi doot waren ende legghen in
holheyt der bomen als die kockoc des
wynters ende na als die zomer coemt
ſoe crighen ſi haer crafte weder ende
werden ſtarck ende alſoe doet die beer
rinne als auicenna ariſtotiles ende ſoli
nus ſeggben want na dpen dz ſi ōtſāge
heeft ſoe huudt ſi haer in heymelike ſte

den menighen tijt eñ en neemt dā gheē
spise. zoect nederwaert vandē beere dz
is van vlus. Eñ alsoe doen oeck dye
villchen in zommighen tidē werden fi
vet eñ in anderē tidē daer nae wordē fi
magher wāt die lāghe villchē werden
vet vādē noerdē wint eñ die brede vil-
schen vanden zuden wint eñ zommige
werden vet in reghenachtighē tidē als
aristo: leit Die reghē is allē villchē goet
sont ē gellacht daer die visch kotē af
hept die vā grotē reghē sterkt Wāt die
reghē maectē blint ist dattet zeer regēt
Item daer zijn zommige dyerē die hē
ōderwilē ōnuwē ende ōmuten als die
kreeft zijn schulpē die hertē haer hoer
nē die hauicken haer vederen als oeck
plaac sept Tvleplch der dyerē daer dye
hertē eñ die broechte bouē gaē als ke-
mels Dit vleplch is des zomers nyet
ghesont mer des winters ist goet ghetē
Eñ tvleplch ō dyerē die heet eñ vucht
zijn dat is goet eñ ghesont i die leyntē
eñ des herfts redelic. die coude eñ bro
ghe vleplchē en zijn dan niet ghesont
als vādē gheptē Eñ tvleplch dz coudt
eñ vucht is dat is gesont vā half zomer
tottē eynde vādē zomer. eñ indē winter
ōgesont als is ōken vleplch Eñ in die
lentē eñ indē herfst ist middelbaer tver
kē vleplch als ypocras sept Tghepten
vleplch is des zomers ghesont eñ dat
cleyn quickē vleplch is goet in die leyn
tē eñ dat ossen vleplch is goet int eynde
vād leyntē eñ int beghin vāden zomer.
Item tvleplch der dyerē na dyen dat-
tet ghepunt is tottē eten der mēschen
wert ōwādelt na ō menigerhāde berey
dinghe Wāt als plaac sept Onderwilē
wertet ghebradē eñ ōderwile ghelodē
onderwilē ghefrijct Eñ die ghebraden
ot ghefrijct werdē die zijn indē voedē
grouer eñ broghер eñ quad te ōduwen
dā die ghelodē zijn. want als tvleplch
ghebradē wert so wert hem zijn vuch-
tichept benomē vādē viere eñ crijcht eē
broechept eñ dz ghelodē vleplch blijft
vuchtiger eñ is beter te ōduwen want
twater temperet ende maket vucht eñ
onderwilen wertet inden water ghelo
den ende dan soe doetmen daer goede
specien toe die tvleplch bequaem ende
goet maken al waert wat onnatuerlijc
ende die specien ende die cruden ghe-
uen hem enen smake ende enen roeke
die zeer ghoet is. Item men sal dat
vleplch speden dat magher is ende dz
broeghe van complexiē is. eñ tvleplch
dat vucht is eñ vet dat salmen braden.
ende dat middelbaer is dat salmen frij
ten mit goeden cruden ende puluеren.
Ende dese berepdinghe werdt menich
fins want onderwilen wertter vleplch
vanden dyeren gheuonden dat gesont
ende bequaem is te braden ende is on-
bequaem te sieden Eñ gheiten vleplch
ende ossen vleplch is beter ghesoden
dan ghebraden ende verken vleplch eñ
schapen vleplch of calf vleplch is be-
ter ghebraden dan ghesoden want dat
broghe vleplch werdet ghevuchticht
ouermits der siedinghe. eñ dat vuchte
vleplch wert ghebroecht ouermits der
bradinghe. eñ men sal dat ossen vleplch
ende dat gheptē siedē om hare broech
heit wille ende si werden oeck mit al-
dustamgher berepdinghe beter dan si
waren. Hier toe heuet plaac gheseyt in
dietis. Item die dieren en zijn niet al-
leen gheordineert totten voetsel dyer

menschen mer oeck tot menigherhan
de zuucten ende ter medicinen want al
ghestachten der dyeren zyn totter men
schen behoef ghescapen als die phylo
zoef ende iohannes damascenus seg-
ghen mer zommighe totten ethen als
herten hynden ende zommighe tot ha
ren dienst als paerde ezels eñ kemels.
eñ zommighe tot haerder ghenuechtē
als die maerlen aexteren eñ deser ghe
lyck Die ander zyn ghescapen totter
oekeninghe der menschen op dat dye
menschē zyn zuuct kennē sal eñ ontfien
die moghēthept godes eñ daer om soe
zyn die lusen eñ die vlopen ghescapen
als die leeuwē eñ die beren op dat dye
menschē indē eersten lopē sal totter be
kennis zynre eyghēre zuuctē ende ver
uaert sal wesen vanden anderē als van
den crupendē dyerē eñ vanden wilden
beesten dat die menschen een toever-
laet hebben sal totter aenropinghe des
namen godes. Item daer zyn dyeren
ghescapen om die siechept des mēschē
te verlichten als tolepsch vander slan-
ghen totter dryakel die ghalle vanden
styer eñ van anderen dyeren totte passi
en vanden ozen eñ totter donckerhept
vanden oghen ende des serpents vel-
le in olyen ghecoect zaefticht de zerich
hept vanden ozen wōderlyckē zeer als
dyascozides seit int boec ascolapy Item
vādē verbozghē virtutē ū ledē septmen
aldus Waert sake dat yemāt ghinc sit
ten op eens leeuwē velle die de aen-
beye hadde indē fundamēt hi soude te
hāt daer af ghenesen werden eñ waert
dat hem yemāt smeerde mitten smeer
der nyeren vā enē leeuwe of mittē drec
vā enē leeuwe die wolnē soudē wech lo
pen Item die selue sept aldaer datmē
den start snede vā enē wolue eñ bonden
aen der cribben daer die copen staen soe
en soudē die wolnē daer by niet dozren
comē Item die selue sept dat die oghē
vā enē beer dat is vā vrsus wtghewon
nē had eñ datmēse bonde optē rechten
arm eēs mēscē die dē quartyn had hy
soude ghenesen werdē Item wolfs hō
den tāden ghenesen lunaticam passio-
nem dats een siecte die den mānen vol
ghet als die selue sept Die ghelikenis
segghen oeck pitagozas eñ plin. waert
dat die wtghewōnen oghen vā enē wol
ue viervoetighe dieren saghen die tam
warē si souden wech lopē. Dit dūct my
dattet niets te recht en staet Mer het
staet alsoe inden exemplaer int boeck
viaticus constantini sept hi Dat wit hō
dē hare die nerghēts een smetkē en he
uet ghehanghen an den hals eens zie
ken die ziec is vanden groten euel ghe
neest den ziecke eñ verbiet hem zyn val
len Men sals haers nemen een ghoet
deel alsoe sept oeck pytagozas int boec
der romeynen Men sal maken een vm
ghyrlyn ofeē ring vanden hoeuē eens
ezels daer niet zwarts aen en is. ende
die vallende is vanden euel die sal den
ringk an zyn hāt steken eñ hi en sal niet
meer vallen. ende hi sept dat dye ghal
van enen styer ghewreuen ende ghe-
smeert onder den nauel eens menschen
maeckt camerghanck. Item die sel-
ne sept oeck dat dye tant van enen ser-
pent wtghewonnen ter wylen dat dye
serpent leuendich is ende den ghehan
ghen aen enen die den quartyn heuet
verlost dē siecken daer af: ende ist sake
dat ghy enighen huys beroect mitter

longhen van enē ezel soe zuuert hi dat
huus van alre onreynicheit der serpen
ten eñ der crupēder dieren dese eñ veel
ander proprieteitē die wondlic sijn seyt
plyni⁹ dat si sculē indē leden der dieren
alsmen vander naturen der dieren nae
int perticulaer segghē sal want daer en
is niet indē lichaem des diers tē heeft
in hem heymelike medicinē wāt dz vel
le eñ dat hare die hoern eñ dye naghel
tvleisch eñ bloot en sijn niet si en gheuē
baet of si en sijn erghent toe goet noch
oec die dreck Mer hier mede is des ge
noech int ghemeyn thants gheseyt

Want nu bescreuē sijn die proprietei
tē eñ die naturē der dieren int ge
meyn so ghebrekē hier noch te segghē
die proprieteitē sommigher dierē ende
der serpenren eñ dat mitter hulpē ons
heren eñ dat bi ordināciē vādē a. b. c.

Dat .ij. ca. vanden ram

Aries is een wollich quick dz wol-
le draecht eñ is behaechlic in sinē moe
de eñ is van naturē goedertierē als ysi.
seyt li. xij. c. i. hi is prins eñ leidsmā vā-
den anderen scapē eñ daer om heeften
die natuer starker gemaect dan die andē
scape eñ ysido. seyt dat aries is veruex
dat is een ram eñ is gheseyt van vires
dats van craften want die ram is star-
ker eñ craftigher dan die ander scapen
of daer ō dat hi is als een man der sca-
pen als ysido. seit of veruex wordt ge-
seyt van vermis dat is een worm daer
om dat hy enē worm voer int hoeft dra
ghet wes ioecte of kreuelinghe hi niet
wel liden en mach hy en stoet op enich
dinck starkelic mitten hoefde want wat
hem te ghemoet coemt daer wil hy te-
ghen lopē eñ daer om wordt aries van
ares in griex gheseyt dat is virtuut of
craft in duutsche want indē cudden der
scapē die mānekyns hyetē arietes wāt
si makē die andē scapē drachtich Item
ysido. seyt dz aries was eerst in aris dz
is inden outarē gheoffert vandē volke
waer af dat hi aries ghenoemt is want
hi tot aram dat is tē outaer gheslaghen
was eñ ghedoot want nae moyses wet
so was die ram een zuuer beest te offe-
ren eñ te eten eñ men plachen voer die
sondē der menschen te offeren eñ want
sijn claenwen ghesplit warē eñ hi eder-
caude so wordt hi vandē volck ghegetē
eñ gheoffert eñ ysidor⁹ seyt li. xx. dat si
bidentes plaghē te heytē daer om wāt
si ondē die achtande die si haddē die twe
vorste tandē hoechste staende haddē by
dens is twitandich te seggē van bis eñ
van dens eñ hier om plaghēse die hey
dē zeer te offerē als die selue seit Item
dese ram pleecht die lāmaren te bescer
men eñ die oude na te volgē eñ hoe dz
hi ouder is hoe dat hi nutter by den sca
pen is eñ syn felheit wert hem zeer be-
nomē alsmen hem sijn hoern doerboert
biden ore eñ hi worter mede ghedwon
ghen eñ als hem sinē rechter culle ondē
bondē werdt so wint hi ghermkens eñ
wort hem die luchter culle onderbōdē
so wint hi mānekens en inden noerden
wint wynt hi mānekens eñ indē zuydē
wint wyfkens eñ hoe sulke aderen van
verwē die ram draecht of heeft ondē sijn
tonghe alsulkē vacht crighen die lāme
ren want heeft hi zwert aderen so cry-
ghen die lāmerē zwarte vachtē eñ sijn
si wit so cryghen si witte vachten eñ sijn
die aderen menigherhande die vachtē
sullen menigerhande vā verwē wesen

Item aristo. eñ auicēna segghē dat die
ram heeft alte hardē voerhoeft eñ een
hoernige hardicheit Mer hi is cranc aē
beiden sidē vandē slape eñ daer om he-
uet hē die nature die hoernē groet ge-
geuē dat si hē mede besidē aen dē hoef
de dienen eñ sÿn ront omgaēde ter ma
nieren van enen schilde eñ wat scarp int
einde daer hi thoeft mede beschermen
mach wāttet hoeft van naturē sieke is
eñ cranck eñ die hoernē makē hem enē
moet ende hi is daer om veel te coenre
eñ gaet alre vorste vandē scapē om dat
hÿse bescermē sal eñ houdt sÿn hoeft in
die lucht eñ hi vesticht sÿn voetē in die
aerde eñ want hi splituoet is so staet hÿ
veel te vaster inder aerden eñ sÿn vacht
is better dan die ander scapē eñ sÿn ha
re is langher eñ die huÿt oft vel is dic
ker eñ starker also dat hi bet teghē dÿe
coude mach eñ teghē die hettē eñ tegē
onweď van reghē van hagel eñ vā snee
eñ inder tÿt der minnē vecht hi om sÿn
wiuē eñ stoet sÿn weďsakē mittē hoer-
nen eñ op dat hi te stiuer lopē sal so on
derhaelt hi sinē loepe eñ al springende
so stoet hi dan Item vandē rāmen seÿt
oec auicēna li. viij. dat die rāmen eñ die
bocken gaen veel te v̄gheefs of ledich
indē winter en berghense hem niet om
die coude eñ onďwilē gaen si vanď war
mer stede totter couder eñ alst regēt so
en lopen si wten reghē niet thent die re
ghen gheminret wert eñ die rāmē vol
ghē natuerlic den bocken eñ rustē al ter
tÿt toe dat dÿe harde enē van hem ne-
met eñ doeten voer gaen eñ die ander
volghē nae eñ si ontsien natuerlike dē
dōre als die scape doen of die coÿē dÿe
welke als si ontfanghē hebben ist dan
dat si donre horē so verwerpē si haer lā
merē van anxt eñ onďwilen staen si enē
haluē nacht te gader eñ slapen eñ dan
al scheidēde slapen si op haer zÿde en-
de weindē hem onďwilē om want van-
dē leÿntē tottē herfst slapen si al op een
zÿde mittē hoefde op ghericht dan als
si siecke sÿn eñ als si haer spise edercau-
wē eñ biten al slapēde eñ al wakēde eñ
gheuallet dat si v̄dwalen so en comē si
niet weder ten si dat si weder geroepen
werdē vandē herder Item ÿsaac seit in
dietis dz die rāmen bliuēde in hore iōc
heit sÿn van minre vuchticheit eñ van
minre slimicheit dā die zoclāmer ende
dat is om haere outheit wil die haerre
cōplexiē bouē gaet eñ daer om is haer
vleisch beter dan der lāmērē of der oÿē
eñ sonďlinghe ist dat si ghelubt sÿn wāt
haer vuchticheit wert mitter lubbinge
getēpert eñ dan werdē si vā goedē sma
ke Mer als si oudt sÿn so ontgaet hem
die hettē ist dat si niet gelubt en sÿn vā-
der outheit Mer ist dat si gelubt sÿn eñ
mede oudt eñ af gaende so deruē si die
hettē twÿsins als der cullē eñ der oudt
heit eñ daer om sÿn haer lichamē cout
eñ droghe als een houte eñ harder eñ
onsmakeliker Item die lichamē vandē
weeders die natuerlikē heet eñ vucht
sÿn die sÿn natuerlic beter dā die ander
die oudt sÿn eñ die coudt eñ droghe sÿn
hier toe heuet ÿsaac geseit in dietis Itē
aristotiles ende auicēna segghen li. vi.
dat die rāmen ende die bocken hebben
een proper stemme daer si malkande-
ren mede roepen als die ander dieren
ende als si sout water drincken soe lust
hem te hiliken ende het lust den oudē
weders meer dan den iongen eñ wan-

neert den ouden meer lust in enē geset
ten tȳde so ist een tepken van enē goe-
den toecomēde iaer eñ lustet den iongē
haestelīker dat is een tepkē van toeco-
mender zupcten ouer die scapen in dat
iaer als die selue sept ꝛce.

HDat .iij. ca. van een lam

HAgnus dat is een lam ysido. sept
dattet gheseit is van enē griecxē voca
bel eñ is also veel als goedtierē wāt hz
wordt dat ōnoselste dier gheuōdē van
allen dieren eñ en quest memant mit tā
den noch mit hoernē noch mit claeuwē
eñ so wes aen hem gheuondē wert dz
is al goet vleisch der spisen eñ tvel tot
menigherhāde oerbaer die wol of tha
re ter cledinghe eñ sȳn dreck tlant me-
de te vetten die claeuwē eñ hoernē ter
medicinen ꝛce. of als ysido. sept li. xȳ.
die latȳnsche segghē dat agnus coemt
van agnoscendo dat is vā bekennē wāt
agni dz sȳn lāmerē kennē hoer moede
ren voer alle dierē want waert zake dz
een lam sȳn moeder in enē groten cud-
de scapen vloren hadde het soudse we
der vindē vluchs aen horē blekē Item
als anicēna eñ aristo. segghen soe wer-
den sōmighe lāmeren geborē des lepn
tens tȳt eñ sōmighe des herfst tȳt en-
de die des lepntens ghelamt werden
dat sȳn die meeste eñ die starcste vā crak
tē eñ vetter dan die indē herfst gelamt
werden eñ die ontfangē werdē als die
wint noerden is dat sȳn die beste eñ be
ter dan die ontfangē werdē als die wint
zupden is eñ allt zukē sal so voutet sȳn
voerste knpen eñ knielter op op dattet
te bet melc vander moeder crigē sal eñ
het stoet die tepelen vander borsten op
dat die melc darwaert te bet comē sal
eñ mittē bletē soeket die moeȳ allt sȳn
moeder vlorē heeft eñ allt sȳn moeȳ ge
uonden heeft soe wepelstertet mit sinen
startkē vā groter blȳscapen eñ ter stont
soeket die māmen eñ het en zuuct nem
mermeer die moeȳ ten moetet thoeft
eerst op heftē eñ het heeft subtȳl haer
eñ cruust eñ weder om ghecrult die cou
de hyndert den lāmeren seer eñ sonder
linghe in reghenachtighē tȳdē eñ het
verblȳt hem indē gheselscap van veel
scapen eñ allt alleen is so droeuet eñ is
veruaert eñ pleecht voer of ter zȳdē wt
te lopen huppelē eñ springhē eñ te spe
lē eñ heeft grote ghenoechte Mer allt
enē wolf siet so ist alte seer veruaert eñ
so lopz vluchs wech eñ daert sinē stat ne
met daer bluet vast staen eñ en dar hē
niet verroerē eñ dan en bletet niet Mer
het siet ōnozelīken eñ hoept dattet dpe
wolf sparen sal om sȳnre ōnoselheit wil
dā allt vandē viant gheuangē wert eñ
vandē vleischouwer ghebondē wert so
en slatet noch en bȳt noch en stoet Mer
het zwȳcht eñ laet hem allen doen dat
si willē villē eñ dodē eñ al wortet tē wep
den ghedreuē eñ weder gehaelt om te
doden het zwȳcht stil als plinij seit het
is weselic datmen die lāmerē alleen laet
want waert zake datter een groot don-
re quaem eñ dat si alleen warē si soudē
steruen wantz lam heeft natuerlic een
cranck hoeft ende daer om ist goet dat
mēse ouer eē hoep hout so sȳn si te coēre

Dat.iiij.ca. van een iaerich lam

HAgnus anniculus dat is een lam
dz een iaer oudt is ende dit is dz
gheslontste vleische want allt niet meer

en zuuct so wert hem sijn hettē gemeer
ret eñ dpe oueruloedighe vuchticheyt
wordt ghetempert alsoe langhe alst nz
ghlubt en is als gheseit wordt in die-
tis Item een lam dat iarich is eñ heel
van lichaem eñ zuuer van vleysch dat
is bequaē te offeren eñ te eten ia al wa
re sijn vacht belmet het waer nochtās
goet ten waer dattet in tvleische waer
die rudicheit of ander ghebreck soe en
docht daer toe nyet als dpe gloze seyt
ouer exodi xij. eñ iheronimus seit oeck
ouer leuiticus Item plyni? seit li. viij.
ca. lxvij. dat een iaerich lam bequaem
was indē outaren der godē eñ sijn vel-
le is goet ter menschē behoef eñ tvley
sche mede eñ ghelikerwijs datmē dpe
ossen bewaert eñ dat anō groot vee al-
so moetmen oec dpe scapen hoeden eñ
beschermen Item dpascor. seyt dattet
lam zwarte messe heuz eñ worde hi mit
edick ghemengt eñ dat hi dan geplaes
tert worde so zuuert hi zwarte smetten
eñ gheneest dat springhende vier ende
wort hy ghemengt mit was eñ mit oli-
en so gheneestet seer dat verbrant is

Dat v. ca. van eender open

Ona dat is een germ of een doch
ter van enē ram eñ is minre van lichaē
ende crancker dan dat manneken eñ is
van minre hetten eñ van meerre vuch
ticheiden wes vleisch myn slimich is al
soe langhe als si melck gheeft om dpe
oueruloedichept der vuchticheyt alsoe
wel vander outheit als vander cōplex
ien die den lichaem bouē gaet eñ daer
om dat van haren vleysch ghewonnen
wart dz isfleumatich eñ tape eñ slimich
eñ werdt qualiken verduwet eñ allt ver
duwet is so wertet nauwe vanden ledē
ghescheiden eñ plaac seit dat haer vley
sche beter is ghebraden dan gheseden
wāt ouermits den vier wordt die vuch
ticheit vteert eñ die gherm is veel ver
vaerlikē dan tmanniken want si heeft
myn hetten eñ daer om en heeft si oec
gheen boernen wāt al had sise si en sou
der niet konnē oerbarē als auicēna seyt
Item aristo. seyt oec li. ij. desen beestē
coemt oec wel een siecheit toe als wan
neer dat si alte vet werden by den nye-
ren want waer dat die nyeren seer be-
dect sijn mit smeer soe steruen si eñ daer
om pleechmense vanden goedē wepdē
te iaghen op dat si niet alte vet werden
en sullen

Dat. vi. ca. van een wylt zwyn

Aper is een wylt zwyn of een beer
mit langhe houtandē eñ is alte wreden
dier sinen vianden als ysidorus seyt li.
xij. ca. i. Item die latynsche heiten dyt
dier verres daer om dattet grote craf-
ten heeft als die selue seit eñ die grye-
ken heitent flagres dz is weest in duyt
sche Item plyni? eñ auicēna segghen
dz aper alte fellē dier is wāt het wort
nauwe goedtieren al isst ghelubt al wer
den alle ander dieren goedartierē als
si der cullen quyt sijn dit dier is also fel
eñ also koen dattet om dē doot niet en
gheeft want al sietet enen iagher tegē
hem comen mit enen yseren spietse het
en ontuliet hem niet Mer het gaet hē
tegen sonder enich veruaernis eñ slaet
naden man mit sinen tanden eñ het he
uet twe houtandē die crōme sijn ter zy
den vanden monde wtstaēde die scarp
sijn nā seer snidende eñ so wat daer me
de ghehouwen wert in goederwijs dat
gaet af ende het heeft die tanden voer

tzwaert eñ in die rechter ſide heuet alte herden been dat breet is eñ dicke dz wp den ſchplt noemen den welken hp altoes voer ſet om ſyn lichaem mede te beſchermen eñ hi pleecht ſyn tanden in die bome te houwē om te proeuē of ſi vaſt ſtaen eñ gheuoelt hi datſe plompſyn ſo et hi origanum dat is berch pollepe eñ kautſe eñ dan werdē ſyn tandē ſcarp eñ vaſt ſtaende als auicēna eñ plynius ſeggben li.xxviij.ca.x. Men ſeit dz die orine vandē beere is goet totten gebrekee vandē oren iſt dat ſi mit roeſolp engbemengbet wert Item ſyn gal is goet tegben den ſteen als gheſeit wort li.xxviij. ca.xl. eñ ſyn oryn is alſo zware want waert dat hiſe niet wt en worp hp en ſoude nz op kōnē ſtaen mer hi ſoude bliuē leggbē of hp doot waer Item die gal van deſen verkē maect enē luſt ter minnen Item die ſelue ſeit oec li.v. dattet wilt verken ſeer die wortelē minet eñ ōdergraeft die aerde eñ ſnyt die wortelen mit ſinen houwetande eñ wort ter vet al wanneer dat hi ſeuen dagben ruſt ende ſonderlinghe als hp drinct lutel eñ hp vecht mitten wolue wāt dien haet hi natuerlikē want die wolf laecht dicwyl des verkens ionghen eñ hp grypetſe dicwyl eñ daer om als dpe ſelue ſeit heeft die nature den bere houtandē gheghenē om ſine wiue daer mede te beſchermen eñ ſyn kinder want die wiuen ſyn veel crancker eñ van quaderre complexien eñ ſi byt ende graeft nochtans mit groter felheit Item die beer houwet al opwaert mit ſinen tandē eñ daer om mach hp qualiken pemant quetſen die op ſinen buuc gaet leggben eñ twik mach qualikē pemant quetſen die ſtaēde is eñ wanneer die beer vecht ſo ſcu met hem ſyn mont eñ ſo doet hi oec als hp hilict mit ſinen wiue alle deſe voerghheſcreuē dinghē vertelt plinij eñ doeter wat toe int achtende boeck int anēde capittel daer hi ſept dat die berē ende die ander verken ghetandt ghebo-ren werden Item egidius ſept dat die beren alte fel ſyn van moede eñ ſondlinghe indē tydē als ſi hilikē eñ ſi vechten alte waerdeliken voer haer wiuē eñ ſcrappen die aerde eñ richten hoer boſtelen recht op eñ houwen mittē tandē eñ proncken mitter boſſten eñ in dien ti den eten ſi luttel eñ ſi lopē naden wpuē eñ daer om werden ſi dan magher en-ſi ſoeckē haer woenſtat in donckerē ſteden in valleiē eñ in boſſchē daer ſi haer ionghen beſchermen moghen ſi leuen van alrehande wortelē der bomē ende van wilden wruchten eñ als ſi woluē ok ander dieren ghewaer werdē ſo ſtrydē ſi al voer haren iongen eñ iſt dat ſi mitten ionghen niet ontlopen en mogen ſo auēturē ſi haer lyf voer die ionghē eñ wāneer dat ſi ſien dz ſi vechtē moetē ſo weintelē ſi inden modder eñ latent ſyc al om haer lyf verhardē op dat ſi alſoete bet ontganghē moghen Item ariſtoteles ſept int ſeſte boeck dat dpe wiuen vanden beren nader dracht alte weet ſyn eñ ſcoerenſe dpe horen kinderē miſ doen willen hier toe heuet plynij ghe-ſeit Itē ſaac ſept dat beren vleiſch dro-gher is eñ myn condt dan tam verken vlepſch ende dat is om des wil dat hp altoes lopende is eñ hem roerēde en ende daer om oec dat hi droghe voetſele neemt daer om is ſyn vetheit harder eñ tolepſch ghenoechliker teten ende

daer om werdē die huus berē dicwijle
ghellaghen eñ ghearbeit eer dat ſi ge
doot werdē op dat hoer vleyſch te ſma
keliker weſen ſal Item dyalco. ſeit dat
ſijn meſſe ghedroecht mit wine eñ mit
water ghedroncken is hē goet die bloet
ſpuwē eñ mit edick ghemengt geneeſt
hi die weute vanden zijden eñ heylt ge
broken benen

HDat .vij. ca. vanden ezel

Azinus dz is een ezel eñ is gheſeit
van ſedendo dats van ſitten want dye
lude op die ezels plaghen te ſitten eer
dat ſi paerdē creghen als plido. ſept li.
xij· het is een ſimpel dier eñ is traech
eñ daer om waſt haeſt ghedwongē den
menſchen onderdanich te weſen of mē
ſeit datter gheſeit of ghenoemt is azi-
nus vā a. in grier dat is ſonder in dupt
ſche eñ van ſenos in grier dat is ſin in-
duptſche dat is te ſamen alſoe veel als
ſonder ſin wāt die ezel heeft luttel ſins
eñ daer af coemt azell? dat is een clein
ezelken of een ionc ezel dat ghenoech-
licken is aen te ſien dan dye oude ezels
wāt hoe dat hi ouder wert hoe dat hi le
liker werdt als ruwe eñ hart van haer
eñ het is een melancolioes dier coudt
eñ droge eñ daer ō iſt natuerlikē traech
eñ zwaer dwaes eñ vergetel nochtans
macht veel laſts dragen eñ veel arbeits
doen eñ etet vule ſpiſe als dyſtel eñ al-
ſulke ruwer Item die ezel is vādē clep
nen voghelkijns ghehaet die indē ha-
ghen neſtelen als auicēna eñ ariſtotiles
ſegghen want hi breect haer neſtē ende
ſtoert haer ionghen eñ daer om plegē
die molſchen eñ die ander clepn vogel
kens teghen den ezel te vechten want
ouermits ſinen lelikē roepen ſijn ſi ver
uaert die voeghelkens eñ vlieghē van
hozen neſt eñ die ionghē ſterue van hō-
gher eñ hier om comen dye moederen
vandē voghelkens eñ vlieghē den ezel
tuſſchen ſinē oren eñ bicken in ſijn oghē
mit horen beck eñ heeft die ezel enighe
wondē inden rugghe of in die zijde van
den doernē of van ſlaen ſo vlieghē ſi dē
ezel op tlijf eñ bitenen int zeer eñ quel-
len alſo ſeer eñ ſo langhe dat hi van ho
ren neſten loept eñ al iſt dat dat muſkē
clepn is van lichaē nochtans en kan hē
die ezel nauwe daer teghen gheweren
Item ariſtotiles ſeit dat die rauen den
ezel alte ſeer haet eñ daer ōme vliecht
hi opten ezel eñ bict na des ezels oghē
hardelikē Mer die hollicheit vanden
oghen baet den ezel wat eñ die dickic-
heit vander huut der oghebraeuwē die
hi toe luuct tegh ēdie betē des vogels
eñ hy heeft langhe oren daer hi die vo
ghelen mede veriaecht Item ariſtoti-
les li. viij. ſept dat die bere gaern vecht
teghen den ezel eñ teghen den ſtier al-
ſo langhe als hi raeuwe vleyſch et en-
de die zake waer om is dit wāt hi gaer
ne ghelaedt waer van horē vleiſch Itē
vandē ezelen ſeit plyni? li. xxviij. int leſ
te capittel die hoeuen vandē ezel ghe-
ſuffumigeert helpē alſo ſeer tottē vuc-
hten wt tē comē ia dat die dracht wt co
met mit allen verworpen noch men ſal
daer anders niet toe doen want die ſuf
fumigacie doot dye leuende vuchte iſt
dat ſi daer dicwijl bij gedaen wert Itē
die meſſe vandē ezel verſch ghenomen
ſtempt die lopinghe vandē bloede en-
de die leuer is goet den ionghen kinde
ren die ziecke ſijn vandē vallendē euele
Item plyni? ſeit li. xxviij ca. x. dz ezels

melc eñ oec ſyn bloet ſyn goet teghē be
ten van ſcorpionē eñ waert dat yemāt
den ezel in ſyn oer lupſterden eñ ſepde
dat hi vanden ſcorpioen ghequelt waer
hi ſoude verloſt werdē Item alle venȳnt
heiden vlyen vandē aenſicht des roecx
vander longhen Item daer wordt oec
gheſeit in tſelue boeck ca. ix. dat ezels
melc is goet teghen venȳnden gipſum
eñ teghen ceruze eñ quicziluer Item li.
x. omnia oſſa ꝛce. dat is alle dies ezels
beenre ghewreuē eñ ghecoect ſyn goet
teghen tvenȳn iſt dat die cokinge daer
ſi in ghecoect werdē ghedronckē wert
Itē die oryn des ezels die man is mit
nardus maect veel haers Item vandē
ezels ſeit oec plynius li. viij ca, xliij. dz
die ezel een dier is dat qualiken coude
liden mach eñ daer om vȳntmenſe ſel-
den in coudē landen als noerdwaert ſō
derlighe Item ariſtotiles ſeit al iſt dat
die ezel ſeer cout eñ droghe vau naturē
is nochtans mach hi alte veel hȳliken
Mer hi en wordt ter gheenre oncuyſch
ept beroert eer dat hȳ dertich maenten
oudt is eñ hȳ en wȳnt niet voer dat hȳ
drie iaren vol heeft of derdalf waer af
dat plynij daer ſeit oec dac ſelue eñ ſel
den brengt hi twee ionghen eñ alſt wȳf
barē ſal ſo ſcuwet ſi tlicht eñ ſi ſoect die
duyſternis op dattet die menſche niet
ſien en ſal eñ ſi mȳnt haer dracht alſoe
ſeer Ja ſi ſoude wel doer een vier lopē
tot horen ionghen die ezel ſcuwet twa-
ter alte ſeer Ja hi ontliet hem enē voet
int water te ſetten eñ als hi daer toe ge
dwongē wordt ouer een water te gaen
ſo piſt hi daer in eñ ſi en ghaen bi hē ſel
uē ouer gheen brugghe daer ſi twater
moghē ſien doer lopen als ſi daer ouer
gaē Item die ezel heeft een cranc herſ
ſen eñ daer om heeft hȳ dicwȳl een on-
gemac int hoeft dat hem altoes dunct
datter vlieghen voer die oghen vliegē
datmen vertigo heit eñ deſe zuuct coēt
als hi te veel humoren heeft die mitten
wȳnde ghemengt ſyn eñ daer ōme als
hȳ ouer die brugge gaet eñ hi doer dȳe
ſpleten vander brugghen int water ſiet
ſo heeft hi anxt dz hi int water vallē ſal
eñ ſi en willen niet of node dranckē dan
op die beken daer ſi op ghewoen ſyn te
drincken of daer ſi droechs voets gaē
moghen eñ iſt zake dattet water verwā
delt is van groten reghē of van anderē
zaken dat ſi ghewoenlic ſyn te drincken
dat en willen ſi niet gaern drincken ten
waer alſo geſcaept als ſi plegē te drinc
ken Item plinij ſeit waert zake dat die
ezelinne twe of drie meer of min gerſt
coern ate die gedoept in tbloet vā enen
appel ſo en ſoudeſe in ſo menighē iaer
niet ontfanghen als ſi gherſt coernē ge
gheten had eñ van enen ezel eñ vā een
re merpe wordt een mule eñ tot ſulken
drachten kieſtmen merȳen dȳe benedē
hoer vier iaeren niet en ſyn noch bouen
hoer thien iaerē eñ van deſen dierē ſyn
twee gheſlachten als tpaert dat is dȳe
henxt eñ die ezelinne eñ die ezel mitter
merrie eñ dat een gheſlacht hout hem
vanden anderen ten ſi dat ſi inder ionc-
heit mit malkanderē vander melc ghe
voedt werden inder duyſterniſſe want
dieſe pleghen te verwarē die brenghē
die volē vander merrȳen dat eē henxt
ken is bider ezelinnē als ſi ſock is dat-
menſe zuken mach daert doncker is int
eerſt alſo dattet ionc ghewent wert dat
ſock te drincken eñ te zuken. eñ walt tē

lesten daer mede op eñ dz henxtkē spri
get dan mitter ezelinnē eñ daer coemt
een mule af eñ aldus doetmē oec van-
den ionghē ezelkē dat een mānekeu is
dat brengtmē byder merÿē ind̄ duyster
nis eñ latz daer veel zukē eñ wort daer
mede wēnende als voerscreuē is vandē
anderē Item aristo. seit li. xvi. ist zake
dz een ezel sprīgt mit eenre merÿe die
van enē heynxt ontfaē heeft so sal dÿe
ōtfanc te nz gaen om die coutheit sÿns
sperma want die sperma vandē ezel is
natuerlikē alte cout eñ hoer materi eñ
die materi vādē heinxt is heet eñ daer
om als dat hete mittē coude gemengt
wert so werter een getēpertheit eñ soe
macher een ōtfāc af comē eñ die vruch
te behoudē werdē wāneer die paerde
of heinxtkē ghemengt werdt mittē wÿ
uen der ezelē eñ also oec die merÿē mit
tē mānekēs d̄ ezelen Mer die soen des
ezelkens eñ der merÿē dat is een mule
eñ doech tot geenre winnīge want dÿe
coutheit regneert in hem vā vad̄ eñ vā
moeder eñ daer om en coemt vādē mu
le nz als die selue seit Itē die selue seÿt
aldaer is dat die zake dat die ezelinne
ontfaet van enē heinxt so is dat hilic dz
daer na coemt vandē ezel dat selue eñ
doet v̄uarē eñ te niet gaen datter ontfā
ghen was dit selue is voer geseit Item
daer is een species vā ezels diemē heit
azin⁹ indicus eñ heeft voer midzen int
hoeft enē hoerne eñ en heeft mer een
hoeue in elkē voet wāt alle dierē heb-
bēde twee hoernē heeft enē ghesplittē
naghel indē voetē eñ daer om azin⁹ in
dicus hebbēde mer enē hoern eñ en he
uet mer enē nagel of hoeue indē voete
die niet gesplit en is als aristo. seit li. ij.

nochtās en heeft alle die dz ghesplit-
te voetē heeft hoernen Mer het soude
billiker v̄keert wesen ist dattz hoernē he
uet so heuz gespitte voetē alst opēbaert
indē stier indē hertē indē scapē eñ in de
ser gelÿc als aristo. daer seÿt Itē die sel
ue seit li. vij. dat die ezel eñ dÿe mule e
ten vruchtē ghelÿc dattz paert doet eñ
werdē vandē crudē geuoedt eñ werdē
vet vādē water eñ si minē meer dōcker
water dz modderich is dan claer water
mer die koe drinkt lieuer dz claer water
Itē arist. seit int selue boec dz die ezels
dicwÿl eē zuuct krigē diemē nulide heit
eñ dese siecte is eerst int hoeft eñ vand̄
nazen loept hē vule fleume die seer he
te is eñ waert also dat dese fleume op
ter longē viele so soude die ezel steruen
eñ dese ezel ghevoelt meer coudē dan
enich and̄ dierē Itē die selue seit dz die
rugknoken vanden ezel alte starck sÿn
mitten zenen te samē vergadert after
biden nÿeren Ja veel starcker dan voer
op sinen scouderē ende daer in leitmen
den swaersten last after op sÿn leÿnden
Item na dz die dach eñ dienacht al euē
lang sÿn so werden si ter minnē beroert
Item dat mannikē trect die lucht van-
den wiue na hem ouermits den wÿnde
eñ also verkeert noch meer twÿfkē grÿ
pet die lucht vanden man eñ also wert
si van minnen bernende eñ coemt tottē
man als plinius seÿt Itē die selue ezel
heeft menighe onsalicheit. twelc alden
luden kondich is. want men doet hem
dicwÿl meer doen dan hi doen mach hi
wert mit stocken geslaghen mit preke-
len ghesteken eñ sÿn mule mit breÿdelē
ghedwonghē eñ als hi alle droefheÿt
eñ armoede gheledē heeft soe sterft hÿ

eñ voer alle den dienst eñ arbeyt die hy alle sine dage gedaen heeft so en mach hi noch sijn velle niet behoudē Mer hz wordt hem benomen eñ wt ghetogē eñ tvleysch wordt voer den hondē geworpen sonder grauen Men vint veel proprieteitē in sommighē anderen boecken van sinen leden mer hier mede hebben wijs ghenoech

Dat viij. ca. vanden slanghen

Anguis dat is een slanghe eñ properlic te spreken soe machmen anguis nemen voer alle gheslacht van serpentē dat hem voudē eñ wenden mach eñ dat nēmermeer recht voert en gaet sonder crōmē .als ysido. seyt li. xij. want si trecken hem seluen voert mitter borsten eñ mitten buke .eñ si heit oec coluber daer om dat si inden donckerē bosschē of holen veel woent eñ daer sijn veel geslachten van serpenten of slanghē ende alsoe menighe gheslachtē als daer sijn alsoe menich venijn isser eñ hoe veel speciē alsoe veel vresen eñ hoe veel verwē alsoe veel zericheiden als ysido. seyt li.xij.eñ ghelikerwijs dat die slanghē schelē inder grootheit also schelen si inder quaetheit des venijns .het sijn sōmige slangē of serpentē die alte groot sijn seyt plini. li.viij. ca.xvij. eñ megestenos scrijft dz si alsoe groot sijn dat si herten eñ stieren slijndē want daer wasser een doot gescoten mit armborstē eñ mit anderē boghē van regulus in enē strijde dye hondert eñ twintich voeten lang was wes velle eñ kynnebackē waren voer een tempel ghehangē tot romē .eñ duerde menich iaer Item onder den keyser claudius in ytalien was oec een serpent doot geslaghen in wes buke een heel kint ghevōdē wert .eñ alsulke serpētē quetsen alte seer als nv mit bytē nv mit slaen nv mit blasen eñ mit menigherleye als mit stekē eñ mit aensien eñ also hebbē oec dye cleyne macht enē mensche quaet te doē eñ anderen dierē dispa is een serpēt als ysido. seyt eñ is also cleyn want wāneer dattet ghetreden wordt so wortet nauwe gheuoelt .wes venijnt enē mensche doot eer dattet een voelt nochtans tvenijn den mensche geen seer en doet wāt hi sterft sonder wee eñ also is oec eē serpent dat tyrus heyt daer men dryakel af maect als aristo. seit li.vij. dat tegen sijn venijnt kwm boete gheuondē wort eñ si schelen oec inder figueren eñ inder sceppenis want sōmige hebbē twe hoefden als amphibena dye daer om alsoe ghenoemt is om dat si twee hoefdē heuet dat een voer eñ dz ander after of indē stert lopēde ront om mit beidē hoefden Men seit dat dēse serpent hoer alle ne beuelt den couden voer alle serpenten dat selue seyt plini⁹ li. viij.ca .xxiiij. eñ seit dz āphibena een dnbbelt hooft heeft eñ stort sijn wenijn tot enen monde alleen wt .het anď serpentē mit veel hoefden .want si sijn getwiuoudlcht of gedryuoudicht of geuieruoudicht als die selue seit Item ydra is een serpent van veel hoefden als inden broekē van archadyen openbaerde dat een prouincie is of was eñ men seyt doe daer een gheslaghen was doe wiessen daer drie hoefden wt Mer dat is een segghē seit hi want het is kundich dat ydra een stede was die wateren wtspuēde was die die stede die daer by stont verderuende was In die welke als die een ganc gestopt was so spronghē daer veel ander

wt eñ als dat hercules sach doe verbar
nede hi die stede eñ also sloot hi die toe
pade des waters eñ daer om seytmen
dat hercules den serpent ydram mittē
vijfhoefde dode als ysi. seyt li. xij. Itē
die serpentē schelen inder verwen wāt
sōmighe sijn zwart sōmighe root als ty
rus eñ dat sijn die quaeste eñ sōmige sijn
speckelich als die serpent scitalis eñ is
van alte menigherhande verwē eñ dyt
serpent cruupt seer traechlick mer wāt
het alsoe menigerleye wondlike verwe
heeft so bedrieghet die luden diet aen
sien dat si vā hem niet sceydē en konnē
eñ hoe datter meer van verwen is hoe
dattet feller eñ venijnder is want men
seit dz sijn venijn alte quaet is eñ die sel
ue serpent is also heet dat hi des wyn-
ters mittē liue indē snee laghe het sou-
soude barnē Item ysido. seyt dat ophi-
tes is een serpent ghesprenkelt mit ve
le stippen eñ also menighe sondlinghe
stippel als hy heeft soe menich venijn
heeft hi in Item die serpenten schelen
oec inder woenstat want sōmighe sculē
eñ woenen in holē vander aerdē eñ lec
ken den puluer eñ zukē die vnchticheit
als plini⁹ seyt Item daer isser sōmighe
inden wateren eñ indē oeueren vandē
water als erindris eñ so wie daer af ge
slaghen wert die ladet water Item ysi
dorus seyt li. xij. datter een serpent is
dat rinatrix heit dattz water venijnt te
maken pleecht want in wat water dat
dese serpent coemt dz maect hi venijnt
als lucan⁹ seit sōmighe ander woenen
inden bosschen eñ in donckerē holē dye
cleyne voghelkijns vanghen eñ cleyne
beestkens wten welken si die vuchtich
eit zuken als aristo. seyt li. xiiij. eñ dese
serpenten pleghē den luden te misdoē
die inden bosschen of inden velden sla-
pen als si den mont open vinden so cru
pē si daer in also wel iuden mensche als
in anderen beesten want si minnen dye
warmte eñ die humoren vandē liue die
zuken si Mer hier tegē vecht een beest-
ken datmen saura heit dat is een lacer
te want wanneert verneemt datter een
mensche inden velde leyt ende slaepet
ende dat die serpent coemt ende wil dē
mensche inden mont loepē so springhet
die laceert op des menschen aensichte
die daer slapende is ende wecten op dz
ter die slanghe nyet in lopen en sal. Ja
dese laceert vecht teghen dese slanghe
om des menschen wille. als auicenna
seyt. Item ysidorus seyt dat wanneer
dese laceerten oudt werden soe werdē
si blint ende dan so gaen si in een hol vā
eenre wech teghen dat oeste ende lukē
hoer oghē op als die sonne op gaet en
de so werden si verlicht. Item daer is
een serpent als ysidorus seyt libro duo
decimo dat salamandra heit ende ple-
ghet inden viere te wonen wes venijnt
heit alte craftich is by dz die ander sijn
dese serpent doodter veel teffens wāt
coemt hy aen enen appelboem soe ve-
nijnt hi alle die appelen die daer opten
bome staen ende so wye daer af et dye
veruaert ende sterft ende al waert dat
die appel in enen put viel hi soude alle
den put venijnt maken Item dese sala
mandra lesschet dat vier ende hi mach
midzen inder vlammen leuen sond ver
barnen dat hem die brant niet en deert
Mer hi doettet vier wel wt gaē als ysi
dorns daer seit dese gelikenis seyt oec
plinius libro x. ca. xvij. dat salamandra

is ghelijc der laceerte inder figuren eñ openbaert selden dan alst veel reghent ende alst claer weder is so en thonet hē niet ende het is alsoe zeer coudt aen te tasten dat een mensche daer af verscricken soude ende datmē daer mede wier lesschen soude ende dese serpent spuwt wt sinen mōde ockt melckich etter waer ende worde een mensche daer mede geraect soe soude hem alle sijn haren ontvallen ende die stede daer dat gheraect waer soude verkeert werden in alte quader verwen Item die serpenten schelē in horen voertganc want sommige crupen altoes cromme ende sommighe altoes recht als plīdo. sept libro duodecimo Centris is een serpēt dat onbuechsom is dz altoes enē rechtē wech maect als lucanus sept ende daer isser sommighe die crom crupen op haer borst ende daer isser sommighe die oec opter borstē crupē ende houdent hoeft recht op als een waterich serpēt ende een ander dz chelidros hept dat een stede daert ouercrupt mit allen verderft ende doet die stede venijn roken als lucanus seit wāt waert zaeke dat hem dit serpent crōmē woude alst liep het soude terstont borsten Item die serpenten schelē oec veel inder vaerdichept wāt dpe een is vaerdich ende die ander is traech want ficalis daer voer af gesept is die is oec seer traech ende sommighe ander sijn alsoe snel dat si schijnen of si vloghen als iaculus wāt dese iaculus springet op enē boem ende als hem enich dier bi coemt of teghen daer springhet hi op ende doet als plīdorus sept ende alsoe sijn oec veel serpenten in arabien mit vloeghelen ende veel ludē heptense sprene dpe meer lopen dan hepnstē ende daer om septmen dat si vlieghen ende een mensche sterft vā sinē venijn eer dat hi pine of zerichept gewelt als dpe selue seit Item si schelen in quaeder scalchept of in quader wijsheit alst opēbaert in ceraltes dat een serpēt is mit hoernē dat hē huudt onder tlant ende steect die hoernē butē op dat hi die beestē lockē mach tot hem als voghelen ende ander dieren want die dieren wanen dz die hoernē aes sijn of dingen die men etē mach ende dese ceraltes heeft hoernē als een ram diehp bloot opt tlant laet leggben op ghericht ende als dan dpe beestē comen eñ wanen enē weder of enē ram te vinden begrauen soe vinden si daer een venijnde slanghe leggbē ende dan grijpet hi die dieren ende venijntse alsoe is oec boas dpe serpent als plīdorus sept in pralien dpe welke den beesten volcht mit groter zwaericheit eñ coemt al hep melic aen den mannen vanden dusselē ende zuuctse doot ende heeft sinen name van bos dat is vanden os als plīdorus seit Item noch sijn dair veel ander naemen ende ghesslachten der serpentē als aspides vipere ende dracones vanden welken mē na seggen sal Mer als plīdorus seit in li. xij. alsoe veel is tgetal der beten als daer namen sijn eñ mit ghemeijn so sijn alle angnes dat sijn slāghen van couder naturē ende si en slaē npet lichtelicken ten si datse verwarmt werden want alsoo langhe als si cout sijn so en doen si niemant niet eñ daer ōme scaet haer venijn meer des daechs dan des nachts eñ des winters leggen si in enē clopt te samen gewondē eñ des somers ontwijdē si hē eñ als si dā ōherte

soe sijn si fel eñ tvenyn loept eerst biden
grotē aderē al om doer tlijf eñ na tottē
arterien eñ coemt also ter hertē eñ doot
den mensche Mer het en mach dē men
sche niet scaeden alsoe langhe alst bloet
niet geraect en is Item lucanus seit dz
alle venijn cout is eñ daer ōme die zie-
le die vierich is scuwz dz venij datter co
ut is Mē leest i genesi dattet serpēt scal
ker was dan enich dier op aertrijck Itē
ysido. seit dat alle slanghen een plomp
ghesicht hebbē mer si horen nauwe wāt
haer oghē sijn al ter zijden bi den hoef
de ende daer en is gheen dier dat also
buechsōmen tonghe heeft als die slan-
ghe doet want als si toernich is so roe-
ret sise so zeer dat die tonge schijnt drie
voudich te wesen al ist nochtans dat si
der mar een en heeft Item die slanghe
sijn so vucht dat si ouer al daer si crupen
datter eenrehāde slimicheit after blijft
Eñ al ist dat si gheen voeten en hebben
nochtans treckē si hem seluē voert mit
ten ribben eñ mittē buke eñ so waer dat
si gheraect wordt vandē buke allāges
totten hoefde toe so wordt si te cranc-
ker om horen ganc te makē want waer
eē slach op een ribbe coemt die gaet on
tween Item ysidorus seit dat die serpē
ten lange mogen leuē sonder eten eñ si
werden also oudt dat si den oudē rock
wt doen eñ trecken enen nuwē aen wāt
als si oudt werden soe doen si den rock
wt eñ dat gheschiet ouermits enen en-
ghen gate daer si doer crupē eñ als dat
oude velle af is so crighen si enē nuwen
huut als ysidorus seit li.xij. die manier
vander vernuwinghe der slanghē wort
thans wōderlic ghesien want als phisi
ologus seit die slanghe als si ghevoelt
dat si ziec is van enigher zuucten of vā
enighen ouderdom so vast si langhe vā
spisen op dattet velle also te bet vandē
vleysche blost mach werdē daer nae als
si eē bitter cruyt gheproeft mach heb-
ben soe moeten si oec spuwen ouermits
dye grote craft des cruuts ende dan lo
sen si dat venijnde dynck daer si ziecke
af gheweest hebben twelc dat die zae-
ke hoerre zuucten was ende nyet lang
daer nae baden si hem inden water op
dattet vel te bet ghetempert werden-
sal ende dan soe crupen si terstont in een
enghe gat op dattet oude velle te bet-
af slupen sal ende alst af gheslopē is soe
gaen si terstont legghen ter sonnen en-
de droghen hem dan seluen ende ver-
crighen dan int ouerste vanden vleysch
een nuwe velle ende als si al haer craf
ten weder hebben soe sien si veel claer-
re dan si te voeren waren ende crupen
veel starkeliker ende eten oec gierliker
in allen dinghen Item dese vernuwin
ghe segghen plinius ende auicēna mit
aristotiles dat si al doen in enen daghe
eñ doen dat oude velle af ende vercla-
ren haer oghen ende crighen haer craf
ten weder dit seyt plynius int viertien-
de boeke Item pytagoras seit dat van
den morghe eens doden mensche dz in
den rugbeen leyt een serpent wordt eñ
ist datmen dit alsoe geloeft aldus te ge
schien soe salt billiken gheschien als ge
likerwijs dat den mensche den doot co
met ouermits den seluen serpent alsoe
werdt oeck ghemaeket een serpent die
steruē sal ouermits de doot des mēschē
als ysidorus seit Itē plyn. seit int vijftiē
de boeck eñ int seseeñviertihste ca. dzeē
slange wast wten morge des rugbeens

vandē menſche want ſi comē voert mit eenre hepmeliker eñ blinder oprijſinge alſo doen ſi oec indē gheſlacht der vier uoetiger dierē Item ꝑſido .ſept aldaer Men ſeit dat die ſerpent enen naecten man ontſiet noch hi en dar hem nz genaken Item plꝯni? ſeit dat die ſpekel eens nuchterē menſch is den ſerpentē een venijn eñ iſt dat ſi daer af proeuē ſo ſteruen ſi Item het ſijn ander wonderlike proꝑieteitē vander ſlangē die edel ſijn die welke vandē anderen auctoers bewijſt werden die ſpeciael ſijn als van diaſco. van ariſto. eñ van auicēna eñ ic wilder ſomighe hier mede onder ſapen eñ dꝑaſco. ſeit dz die ſerpentē des winter tijts ſcuulen inder duijſternis als in holen daer ſi haer gheſicht bꝑna verlieſen om des wil dat ſi alſo lange int dōcker legghen eñ des lepntens tijts als ſi beghinnē wten holen te crupen ſo gevoelen ſi dat ſi niet wel en ſien Mer ſo gaen ſi dan ſoecken een cruut dat vēne coel heit of ſijn wortel eñ wijuen haer oghen daer mede Item plꝯni? eñ auicē na ſeggē vanden ſerpent li.ij. dattz ſerpent luttel drinct wanneer dattet ghierich is of hongerich ende het haet dꝑe luſt vander ruten eñ daer om ſchuwet die ſerpent den wezel wanneer hi gevoelt dat die wezel rute ghenomē heuet eñ alſo raſch als die ſerpent die rute ghebrokē heeft ſoe en kē hꝑ niet wech comē Itē die ſerpēt zuucht geern die vuchticheit vandē vleeſch gelikerwijs dat dꝑe ſpin zuucht die vlieghe eñ dꝑe ſerpent ſlꝑut die eꝑeren vandē vohhelē eñ die ionghe leuendighe voghelē mede eñ als hijſe geſlijnt heeft ſo ſchiet hꝑ ſe afterwaert eñ laetſe daer wt ende en laetſe inden buke niet dueren Item ariſtotiles ſeit li.ij. dat die binnēſte eñ dꝑe darmen vandē ſerpentē ſijn gheſcaept als die darmen der vieruoetiger dierē die eꝑer legghen nochtans en hebbē ſi gheen cullen Mer ſi hebben weghē of ganghen als ſijn die weghē der viſſchē eñ haer moederen inden liue ſijn lanck eñ ghedeplt eñ haer darmen ſijn lanck nader lengtē haers lichaems ende die tonghen vandē ſerpenten ſijn zwart lā ghe eñ ſubtijl eñ in tween ghelplit ende uoer ſcarp ende daer om gaen ſi veel wt ende ſijn licht te beroeren ende dꝑe buke vanden ſerpenten is lang ende en ghe ende is den breden darm ghelijck ende die darm wordt gelijct den honts darm ende na den buke heeft hꝑ enen clepnen darm die comende is of ſtreckende totten wtganghe der oueruloedicheit eñ heeft een clepn hart bidē halze ende is den nꝑeren ghelijc int aenkē ende naeſt den hart is die longhen In die welke zenighe deelē dꝑe ſubtijl ſijn onghewonden ſijn nederhangende vā der hartē eñ nader longhen is een langhe lever eñ wtgherect eñ daer op een gal alſt is indē viſſchen die groot ſijn eñ inden clepnen ſerpenten is die gal optē darmen ende die milt inden ſerpenten is ront Item die tanden vanden ſerpēt ſijn zeer ſcarp wedergecromt een luttel ende verſament nochtans ſijn ſi gheſcei den nader laghen of nader vilen want ſommighe die lang ſijn ſtaen als een ſa ghe geſcheiden ende ſi hebben dertich ribben na den ghetale der daghen van der maent ende men ſeit dattet ionghē zwaluen ghenalt inden neſte iſt zake dz hem ꝑemande hoer oghen doerboert

eñ wint hem tgelicht wt het sal weder
comen eñ die stertē vandē serpentē als
der laceerten wallen na dien dz si af ge
snedē sijn Item dpe serpentē makē epe
ren eerst indē liue eñ daer na werpē sise
alleinclken wt eñ niet tot enē mael van-
den welken dierē comen wtghenomen
thrus dat vipera is Thrus dpe serpent
als aristo. seit li.iij. wpnt dieren binnen
eñ eerst maect hi eper binnē eñ van dien
eperen werdē dieren binnē ghewōnen
eñ daer om werdt daer gheseit dat ma
trix dat is die moeder vandē anderē ser
penten lang is nader sceppenis des lic
haems eñ die moeder beghint van be-
neden eñ gaet opwaert aen beidē zijdē
eñ wort gedeilt in tween delē eñ hebbē
tusschē hem een onderscot eñ daer ōme
sijn die eper een scarpicheit inder moed
Item aristo. seit li.v. dat die serpenten
hem also valt deen in dander windē als
si hyliken dat si schienen een lichaem te
wesen mit tweē hoefdē Item aristo. li.
iij. seit dat thrus wanneer dz hi enē vo
ghel of anders wat slindt so richt hi hē
eerst op eñ na twengt hi hem ter tijt to
dattet binnē come dat hy ghesondē he
uet want sijn maghe is cleyn eñ subtijl
eñ die zerpēten mogē lange leuē twelc
openbaert vanden serpenten die die co-
mans vwarē Item aristo. li.viij. gal.i.
die weezel vecht teghen die serpent eñ
bewaert hem mitten voetsel vander ru
ten eñ sonderlinge vecht hi teghē die ser-
penten die muze eten want die weezel
pleecht die muze seluē te eten Item hy
seit daer li.vij. dat die serpentē den wi-
ne zeer minnē eñ daer om sijn si gaerne
onder den wijngaert eñ si minnē tmelc
zeer eñ daer om volghen si die lucht vā
den melc eñ daer om waer enich serpēt
ghecropen in eens menschen buke dpe
soudemen mitter lucht vandē melc wt
crighen als die selue sept eñ dpasco. oec
Item aristotiles seit li. xiij. dat die ser-
penten hoer hoeft moghen legghē op
haren aers nochtans dat haer lichaem
midzen ongherorrt blijft Item die sel-
ue sept dat die serpentē int water zwem
men sonder bughinghe des lichaems
ghelikerwijs dat si crupen opter aerdē
die natuer en heeft die serpenten gheē
voeten ghegheuen mede te gaen noch
vinnen mede te zwemmen eñ dat doet
dat si alsoe lange sijn van liue wāt had
den si veel voeten ghehadt soe souden
si van quaden beroerē wesen ende had
den si oec veel vinnen so waren si oec vā
zwaren voertgange Item men vint vil
schen die den serpenten oec ghelijken in
der lengten die om der seluer saken wil
luttel vinnen hebben of en gheen ende
zwemmen sonder bughen vandē lichaē
als dpe lampreiden ende eenrehande
visschen diemē agri hiet of kastares en-
de sijn eenrehande alen vander zee en-
de daer om want alsulke visschen ghe-
lijck den serpenten sijn inder sceppinge
als si gheschepen werden so hebben si al
leen twe vinnen voer eñ si bughen hoer
lichaem voer die vinnen Item die ser-
penten hebben oec darmen wtē welkē
hoer ouervloedicheit gaet als ander wi
nende dieren Mer si en maken gheen o
rijn want si en hebben nerghents gheē
weghen daer si doer liden mocht Item
die serpenten wijnden in malkanderen
als si hyliken want si en hebben gheen
roede noch cullē si en hebbē gheen roe
de dat is scaft want si geen been en heb

bē eñ si en hebbē gheen cullē wāt si te lā
ge van liue sijn eñ waert zake dat si cul
len haddē so soude haer sperma v̄coudt
werdē om die traecheit sijns wtgangs
eñ also en doecht niet tot enigher win-
ninge Item seldē vallet datter gebreck
coemt indē lichaem der serpentē eñ dat
gheschiet om der figurē der moed̄ dye
indē li ue is die welke ront recht ende
enghe is Itē dese eñ veel and̄ proprie-
teitē der slangē eñ der serpenten vertelt
aristo. eñ haer natuere die welke lange
warē te vertrecken Mer mit desen is te
hans ghenoech gheseit int ghemeyn
ende vanden anderen salmē noch hier
na seggeen in die letter .s. zce.

Dat .ix.ca. van eē slang genoemt aspis

Aspis is een slange van bitē eñ vā
venijn alte sond̄linghē quaet Itē
ysido. seit li. xij. c .iiij. datter menigher
hande species sijn vandē aspis eñ heb-
ben ongelike werken om te quetsen eñ
quaet te doen als dispas dye int latijn
sicula heit wāt wien dz si raect die sterft
vā dorst Item yspualis is een geslacht
van aspis die indē slape doot want een
mēsche die daer af ghequest wert sterft
al slapēde dese serpent settede cleopa-
tra aē haer lijf eñ starf si al slapēde Itē
amazors is oec een aspis eñ so wien dz
si raect die sterft al bloedēde Item pres
ter is een vreselic aspis dye altoes mit
enē openē monde tvenijn wt geeft dye
hier af ghequest wert die sterft alte leli
ken Item seps is een venijnt aspis eñ
wert eē mēsce hier af gequest soe v̄uaert
een mēsche vluchs eñ tlichaē smout en
wech mit beenē mit zenē eñ mit alle dē
lichaem Item daer sijn noch veel ghe-
slachten van aspis want waert zake dat
een mēsche een glauie in die hant had-
de eñ staecse daer mede tvenijn soude
die glauie langes schietē eñ dodē den
mēsche diese in die hant hadde als aui
cēna seit int boec daer hi vanden venijn
leert soekz bouē li.v. int capittel vandē
venijn van aspis of vandē gheslachten
als hi seit li. xij. Men seit dat aspis wā
neer dat si den wispelaer diese te vangē
pleecht gheduecht eñ beghint te luyste
rē na sinen sange die hi maken kan en-
de conterfeytē of hi een aspis waer op
dat hise wtē hole lockē mocht so gaet si
toe als si niet wt en wil so duwet si dz
een ore stijf tegē die aerde eñ dat ander
oer stopt si mit horē stert op dz si sijn flei
tinge nz horē en sal hier toe heuz ysi. ge
seyt Itē plini⁹ seit van aspis li.viij. ca.
xxiiij. dat die lede die vand̄ aspis ghe-
slagē wordē die heffē eñ zwellē eñ men
machse kwm of niet ghenesen mē hou-
wet vluchs af datter geraect is eñ de-
se slāgē minnē malkāderē mit groter be
geertē eñ si en mogē sond̄ geselscap niet
wel leuē want warter een doot geslagē
so sal die ander den dootslagher volghē
alle dat si mach om wrake te doen ia al
warē daer veel menschē ouer een hoep
si en sal den ludē niet misdoen Mer dē
recht sculdighē sal si veruolgē na horen
vermoghen eñ dodē dien mensche kan
si dien crigē Mer want die mēsche zeer
loopt recht wt eñ si recht wt niet sien en
kan dan ter zijdē wt so ontgaet die men
sche dicwijl Item marcianus seit dz as
pis den affris eñ marcis gheen quaet
en doet want die en ghelouē hoer kin
darēniet die vā hem comē eñ hebbense
suspect eñ werpē hē tegē dē aspis eñ ist
dat si vā horē zade sijn so en doet hē di

alspis geen quaet Mer sijn si ouerspeel
ters vander alspis so steruē si vluchs eñ
dat seit plyni? claer li.viij. int leste capit
tel eñ also vintmen oec dat die serpen-
ten sparē die land lude die daer wonen
daer die serpētē sijn al sliepē si oec Mer
ander volc dat vā weemdē landē waer
die soudē si doden Item plyni? sept dz
aristotiles in eenen boeke wt gheeft-
datter in enē berghe is daer die gasten
vandē scorpioenē niet ghequelt en wer
den Mer die daer int lant wonen wer-
den wel ghedoot vanden scorpioens

Hdat.x.ca. vanden sppnnen

Aranea dz is een spin eñ plīdo.seit
li.xij. dat die spin een worm is ghenoēt
vādē woetzel der luchtē die in eenre cor
ter tijt langhe draden maect eñ en rust
nēmermeer webbē te maken twelc een
cost verloren is want een lichtē wint of
anders wat heeft dz dat web schier ver
derft eñ dan heeft die spin al horen ar-
beit verlorē Item auicēna seit want die
spin een clepn crupēde dier is mit veel
voetē als mit sessen of mit achtē eñ die
heeft si altoes efken eñ nēmermeer on
ghelīc eñ dat was noot of hoer voert
ganc soude altoes gelīc wesē als hoer
last is en dat is ghemeyn indē dierē die
twe voetē of meer hebbē eñ si heeft dz
een been langher dan dz ander eñ som
mighe corter eñ dat is om menigher-
hande werck dat si werken want mit sō
mighe voetē subtijlt si die draedē eñ in
sommighē maect si enē cnope eñ mit sō
mighē cnoept si die draden te gader eñ
mit sōmigē cruypt si die dradē al lāges
eñ als si wil so hangle haer seluen mid
zen indē webbe onberuerlikē ende die
spin woelt nauwer dan enich dier dz an
ghelen heeft eñ als si also midzen indē
webbe hāgt vluchs gevoelt si een vlie
ghe ist dat si aen den webbe raect daer
si vluchs toe vaert eñ grijptse als horē
viant eñ zunct haer eerst die vuchtich-
eit vten hoefde eñ daer af leeft si want
die smake is haer also zoet eñ also sma
kelic als der bijē thonich is als die sel-
ue sept eñ aristo. Item daer is onbscheit
indē ghesiacht der sppnnen als aristo.
seit li.v. eñ twijf is meerre vā lichaem
dan die man eñ heeft langher been eñ
boechsommer eñ abelre te roerē om te
weuen eñ als die selue sept li. v. inder
tijt des hilicx eñ der minnē so trect dat
wijf den man tot haer ouermits dē dra
den des webs eñ die man trect nae dat
wijf eñ dese aenhalinghe en laet niet af
thent si vergader werdē eñ tmāneken
wordt gheleit optē buke des wijfs eñ
dese manier is noot in hem om die ron
dicheit des buucs eñ dese cōiūctie dat
is vgaderinghe geschiet meest int epn
de vander lepntē eñ int beghin vandē
zomer eñ indē herfst eñ int beghin vā-
den winter in desen tween tijdē sijn dpe
spinnē venijste Itē aristo.sept li.viij. dz
ter veel ghesiachtē van spinnē sijn wāt
sommighe sijn clepn eñ van menigher-
hande verwē eñ sijn scarp eñ lopē zeer
daer sijn ādere die meerre sijn eñ zwart
inder verwen eñ haer bpnnēste benē sij
langer eñ dese sijn van tragerre berue-
ringhe dan als si minnen willē eñ dese
zwarte weuen bider aerdē bpnnen den
gaten eñ bliuen in haer weninge ter tijt
toe datter een vliege of een anō beestkē
in vliecht die si dan gripē eñ ist dat si hō
gher hebbē so sukēse hoer vuchticheit
wt eñ dan draghen sijse in haer hol eñ

houdense daer thent hem hongert esſ als ſi alle die vuchticheit wt hebbē ſoe werpē ſi dz overscot wech esſ dan comē ſi weder tot horen nette om meer te vā gē esſ en vangt niet eer ten is weder ge maect datter aen met ghebrokē was esſ waert dat yemāt haer web brake ſo ſou den ſÿt weder makē biden onderganc der ſonnen of bÿ der opganck der ſon nen want dan vallen veel beeſtkens in die netten ende twÿf baert ionghē en de iaecht vlieghen esſ ander beeſtkens esſ tmāniken helpt haer esſ als ſi groot is ſo huut ſi haer op dat ſi met gheſien en ſal werdē twÿf lept eperē daer eerſt cleyne ſpinnekens af comē esſ vluchs ſetſe die moetē mede te werke aen tweb hoe ionc datſe ſÿn esſ ſi ſcicken hem ſÿn lic daer toe esſ weuen mede recht of ſÿt inder moeder buke gheleert haddē esſ daer is eenrehāde ſpeci van ſpinnē die cleine laceerten iaghen esſ begint hem eerſt ſinen mont toe te weuē esſ te bÿn den . esſ als ſi ſinē mont bewrocht heeft ſo ſprengt die ſpin optē laceert esſ ſteec tē allo langhe thent hi ſterft Item die ſelue ſeit int ſelue boeke datmē ſomige ſpinnē vint inden corue vandē bÿen dye dat honich ÿdernen esſ zuken die vuch ticheit wt esſ maken biden roten webbē esſ ÿdernen dat honich mit allen Item noch ſegghē auicēna esſ plinij li.xi . ca. xxv. datter veel gheſlachtē van ſpinnē ſÿn onder die welke iſſer ſomighe wes lichaem clein is esſ ſnelle ten ſpronghe esſ heeft enē venÿnden bete esſ daer is een anÿ ſpecies die meerre is van lich aem esſ van zwarter verwen esſ mit lan gheren benen esſ dese maect holē ende ſtrickē bider aerden esſ het is een groot wonder ſept hi ho dat alſo veel webs comen kan wten buke der ſpinnē want ſi vā cleinē voetſel is esſ ſi luttel bloets heeft esſ luttel hettē waer af dat ſeer te verwonderē is . esſ waert niet dat hem die nature ghegeuē had . want ſi makē dat webbe mit wonderlike rondichep den ront oft mit enen paſſer ghecirkelt waer . esſ daer draghen ſi haer indracht in oft mit eenre linien ghemeten waer mit groter ſubtÿlheit twelc gheen men ſche volbrenghē en mocht ende voegē dz in een datmēs niet ſcheidē en mach ten worde mit allen ÿderft na dien dat die tiden vandē iare toecomende ſullen weſen daer na makē ſi haer webbe ho ghe esſ laghe Item men ſept als daer veel ſpinnē comen dat is een tekē van veel toecomende regens Item li .xiij. ca.ij. vander quetſinghe der vighē esſ der druuen ſept plinÿ dat ſomige ſpÿn nen makē ondwilen webbē bi den dru uen esſ bi den bloezemē vandē bomē vā den welken die bomē veruarē als ſi dra ghen esſ blopen Item ſpalangio is een quade ſpin esſ venÿnt want ſi doot Mer tſap vander bredeweghe leſcht dat ve nÿn iſt datmen daer te punte op ſept esſ daer om wapenē hem die ander cleyne wormen als die laceertē esſ die padden die mit deſen ſape als plinÿ dpalco. esſ auicēna ſegghē int ca. vādē venÿn Item macer. ſeit als ariſt. esſ plinÿ ſeggē dat wten darmen der ſpinnē mit wonderliker der naturē wert gewonnē een alte ſub tile maeckel ter manierē van enen nette daer ſi webbe af maken esſ bereiden esſ voeghē die dradē te gader ghelike ver re van malkanderē ſtaende Item die ſpin nen en moghen geen vier lidē ſi ontſien

den wint eñ den regben eñ al ist dat die
spin venÿnt is nochtãs en is haer web
dat wt haren buucke boemt niet venÿnt
mer het is medicinael wãt dyasco. seyt
dat spinweb dat zuuer is eñ wit eñ mit
geẽre onreynicheit besmet heeft macht
te stempen te slutẽ eñ te vercoelẽ .ende
daer om stempet bloet in wonden ende
op eẽ wõde geleyt so en latz geen etter
comen eñ geneest cleyne versche wõdẽ
eñ ůbiet die heffinge eñ die zwellinghe
der wondẽ Item daer is een gheslacht
vã spinnẽ die men spolauis heyt als pli
ni⁹ seyt li.xxix.ca.iiij. eñ dese spin is ge-
lÿc der myerẽ mer si is veel meerre van
lichaem eñ heeft een root hoeft eñ dat
anď deel des lichaems is zwart besprẽ
kelt mit wittẽ spockelẽ .eñ haer slach is
quader dan van tyr⁹ vipera.eñ leeft by
die molens eñ bi die ouens teghẽ wes
venÿn men een anď spin nemen sal dye
van dien seluẽ geslacht is eñ wriuẽse eñ
druckense Itẽ daer is een anď geslacht
dz oec webbẽ maect eñ heeft een groot
hoeft .eñ haer stekẽ sÿn also fel als scor
pioens steectẽ eñ die knyen ontganghẽ
enẽ mensche eñ si doen enẽ corẽ eñ ouer
gheuen eñ die ogen ůduysterẽ .eñ daer
is een anď geslacht eñ heit murintaleon
of murinteon eñ anď ludẽ heytent for-
micaleon eñ is der myerẽ gelÿc mit enẽ
witten hoefde hebbẽde een zwart lich-
aem mit wittẽ spockelen onď steken en-
de dese iaecht eñ vanghet myerẽ mer si
werdẽ dicwÿl vandẽ musschẽ geslondẽ
eñ van anderẽ vogelen Item een mede
cÿn tegen allẽ sleecten der spinnen dat
is die herssen van een capoen of henne
mit een luttelkẽ pepers gedronckẽ mit
zoete wine Item tlubbe van enen lam
gedronckẽ mit wine geneest die steectẽ
vanden spinnẽ Item die selue doet die
assche van eens rams claeuwe mit ho-
nich Item vliegẽ ghewreuen eñ geleyt
op dat zeer halet tvenÿn wt eñ safticht
die zericheit het sÿn noch veel andere
boetẽ mer mit desen isser ghenoech hy
seyt noch int selue boeke ca.vi. dat een
langhe spin eñ een wit hebbende dun-
ne voetẽ gewreuẽ in oudẽ olye solueert
twit vanden oghen

Dat xi. ca. vanden byen

Dis dat is een bye eñ is een dier
mit veel voetẽ eñ is cort onď alle ghe-
sielde dierẽ die angelẽ hebbẽ eñ si hout
die principaetscip onď hem in veel din-
gen als plin. seyt li.xi c.vi. eñ al ist dat
si cleyne van liue is si is groot van sin
eñ al ist dat si onď tgheuogelt ghetelt
mach werdẽ nochtans wãt si mit voe-
ten gaende is so salmense billiker reke
nẽ onď die gangẽde beestẽ sonď die pro
prieteitẽ die bouẽ geset sÿn li.xÿ. in die
letter a. so sÿn hier oec noch anď ꝓprie
teitẽ te settẽ die plin.ůtelt li.xi.c .vi.eñ
seyt ald⁹ Onď alle wõďlicheit is die be
hẽdicheit der byen aen te sien hoe dat
si thonich te samẽ trecken eñ makẽ dat
alre zoetste eñ dat subtÿlste eñ dat ghe
sõtste in honichrotẽ eñ al werkẽde ma
ken si daer wasse wt tottẽ oerbaer des
lichts eñ des leuẽs des winters sculẽ
si eñ bliuẽ legghẽ dukẽ thent dye snee
eñ die hisel ůledẽ sÿn wãt si en mochtẽ
die coude niet liden mer in die leynten
als die bomẽ bloyen so treckẽ si wt en-
de arbeydẽ eñ daer en moet niemãt le-
dich wesen vã hem bi desen dagẽ ordi-
nerẽ si die roten eerst eñ si vestigẽ twas
eñ makẽ huzẽ eñ cellekẽs daer na ha-

re gesinde daer na maken sy thonich eñ
sy belcermē .eñ lemē den kort boue mit
tapen zape eñ lym van bomē eñ vā cru
dē eñ sy bewerkē eñ vestē teghē dpe anō
beestkēs .dz sy niet tot hem in en mogē
comē als sy vest moghen eñ ist sake dat
haer gat te wide is dat engē sy mit alre
hāde zapē vā crudē eñ slutent Item int
beghin vā horen werck so makē sy eenre
hāde kortkē dat vā bitterē smake is eñ
vele ludē heptent comoñ daer na makē
sy een dat soeter is twelc beghin is van
den was eñ vele ludē heptent dulceres
ten derdē mael settē sy een grouer mate
ri toe dat een stedicheit der rotē is ende
die materi heiten vele ludē ppolim eñ
hier mede bewarē sy die rotē vandē cou
de eñ vandē anderē dingē die hem hin
derlic syn ende die bpen en sitte aen den
wuchtē niet Wer aen den bloemen dpe
versch syn eñ niet veruult eñ daer af zu
ken sy die materi die hē not is eñ nocht
tās dē bomē noch den crudē niet en sca
det wtē welkē sy. was eñ honich vgade
ren eñ als die blomē dpe daer omtrent
den bpkorue staen vteert syn so seindē sy
anō bpen wt tot anderē stedē om hoer
vbal te gecrigē van honich eñ dat daer
to behoert eñ waert zake dzse die nacht
beliepē dat sy nz weō des nachts thups
comē en constē so gaen sy laghe leggen
slapen op dat sy hoer vloegelen niet nat
makē en sullē vādē reghē eñ vandē dou
we .op dat sy des anderē dages vroech
te rasscher hoer werc vorderē sullē mo
ghē eñ die ghene die hoer vlogelē dro
ghe hebbē eñ onbecōmert te vliegē or
dinerē hoer waken allmē optē castelen
pleecht soe waecter des nachts een eñ
alle die anō rustē eñ slapē ter tyt toe dat
se die eē alle wect eñ ist dā dattz den an
derē dages goet stil weō is soe vliegē sy
al om eñ soeckē dz sy begerē mer ist win
dich eñ onweō van regen of van hagel
so bliuē sy onō den dake eñ alst scoen we
der is so vlieghē sōmighe optē blomen
eñ halen thonich eñ die anō doen elck
hoer offici daer sy toe gheordineert syn
sy vliegē wt eñ vgaderē weder eñ die al
re outste werkē binnē eñ die ghene dpe
die blomē dragē ladē eerst hoer voerste
voeten daer na die anō eñ vliegē so ge
ladē weō om eñ hebbē horen mont vol
eñ comē also gheladē tot drien steden of
tot vierē van horē lichaem als hem be
nolē is vādē outstē wāt hoer ambochtē
sy gedeilt wāt sōmighe maken die huze
sōmige anō die settense sōmige anō be
reidē die spise van dien datter gehaelt
is eñ sy en etē niet vlscheiden als nv die
een schier die anō Wer te samen op dz
een pgelic syn deel hebbē mach .eñ dat
die een nz meer tyts en vluumt dan die
anō eñ sy makē die honichroten al linie
recht eñ iwūelic elck opt syn eñ int ouer
ste deel hangē sise eñ dat vallende was
bestēmen sy eñ sy vollē die eerste linē een
luttelkyn mit honich eñ dpe leste linien
vullē sy leer Item die bpen die daer dra
gēde syn die ontlē dz blazē vādē wynde
eñ daer om vlieghē sy bider aerdē ende
wāneer dat sy wat geladē syn soe kerē sy
weō op dat sy niet gehindt en sullē wer
dē vā enighē wynde eñ onwylē ladē sy
hem mit cleinē steenkēs op dat sy te bet
ontslaen sullē tegen den wint Itē die le
ringhe die sy onō malkāderē hebbē dpe
is te verwōderrē wāt sy dodēse dpe niet
doen en willen eñ sy syn alte sondlinghe
kuusch onō een eñ dien dreck die die bp

en makē die binnen werkende sijn wort
vluchs vā sō nigē anderē bpen die dair
toe geordineert sijn wtgedragē .op dat
die werkende sijn niet te verre vā horen
werck gaen en sullē eñ alst dē auōde ge
naect so makē si een gelupt eñ vliegē in
horē huzen ter tijt toe dz die ghene die
se weckede ōme vliecht eñ heitle rusten
mittē seluē gelude daer sise mede weck-
kede eñ dan zwighē si al Item int selue
boeke ca.xiij.seit hi dat ouermits dē bp
en werdt dpe ouerste rechtuaerdichept
gedaē wāt is daer enich bpe die onrust
maect die slaen si alle gad Item die bp
en hebbē enē coninc die mit genē angel
gewapent en is .mer hi is ghewapent
mitter mogentheit als die selue seit ca.
xviij.of waert also dat hi een angel had
de so en gehenget die natuer niet dz bp
daer pet mede slaet want die natuer en
wils niet weet hebbē noch en wpl niet
dat hi ter stotinghe vluchs make doet
eñ daer om heekten die natuer ongewa
pēt gelatē waer af dattz daer toe hoert
dz die gebieū der bpen dats die kepser
der angelē niet brukē en sal eñ die onū-
danicheit vādē bpē dpe si horē here doē
die is te verwōderē wāt wāneer dat hp
gebiet so vallen si ouer enen cloot eñ hp
wert vā dier scarē omgegort of hi al mit
ridders omgeset waer eñ belegē eñ om
des groot hoeps wil der bpen machmē
den coninc nauwe te siene comē eñ wan
neer twolc der bpen dat sijn die bpen sel
ue daer maect dese meester een volc af
te werc sijn eñ arbeidē so isser die coninc
binnē eñ gaet al ōme eñ spet wie datter
arbeit of niet eñ heeft bescermers bi hē
mit scarpē angelē die hem verwarē .eñ
seldē gaet die coninc buten ten si dat al-
le die scaer wt vliecht eñ dz en geschiet
niet dan een luttel dage te voerē teghē
dat si hem bereidē sulle wat te doen eñ
waer dan pemāt die den coninc sijn vlo
gelē cortede of af snede een deel soe en
toude die scaer der bpen niet wt comen
eñ wāneer dat si dan alle voer gaen soe
comē si eñ biedē dē conic horē dienst eñ
waert dz hi te moede waer soe nemē si
den coninc op horē vloegelē eñ dragē-
nen waert also dz hi alle seer moede wa
re of waert dz die coninc vdwaelt waer
soe soudē si dien weū vindē ouermits dē
roke eñ so waer dz die coninc voer gaet
daer slaē dpe anū haer casteel neder eñ
als si horē coninc sien so werdē si al wel
gemoet eñ als hi vlorē is of after ghe-
bleuē so vliecht alle die schaer tot enen
anderē coninc .wāt si en moghē sonū co
ninc niet spn Item daer comē onūwijlē
tottē korue in crupē bpen die vallsch sijn
die sweto genoemt spn eñ hebbē grote
bukē eñ slyndē die anū hoenich al diek-
lic eñ als dat die gerechte bpen vnemē
so vlieghē si daer toe eñ dodēse ist dat si
se gripen connē eñ vanneer dz die lepn-
ten vucht is soe werden daer veel bpen
Mer als hi droghe is soe werter luttel
mer indē honige werdē si ghemenich-
woudicht eñ ist datter gebrec spisen indē
enē kort is so willē die vā dien korue dē
naestē kort te beroeuē mit gewelt eñ te
ghē dese scepē bem dpe ander ist dat si
enē rechtoer hebbē eñ sijn daer dan bp
en in die den anderē die daer buten sijn
goets gōnen soe vallēse bp hem eñ be-
scermēse Item vā veel zaken coemt dic
wijl kiuinge dat die twe kepsees vderkt
werdē vā beide der ptpen welke vestin
ge mit enē worp van puluer daer onder

geworpē of mit roke alte mael gheſcep
dē wert Item die ſelue ſeit ca. xix. van
dē bȳen ſȳn cōmige kaerls eñ wilt ende
lelikē aenſicht eñ ſȳn grāmer eñ quaō
dan die ander Mer ſi mogen bet arbep
dē eñ daer ſȳn anō bȳen die hueſch ſȳn
vandē welkē cōmige cort ſȳn eñ meni-
gerhāde verwē eñ cōmige ront eñ cōmi
ge ſȳn daer lang als weſpen eñ die ſȳn
quaō dan die ander eñ die ſȳn harich eñ
cōmich van deſen ſȳn wit die indē bou-
we honich makē eñ die wilde makē ho
nich in gaterē vandē bomē onbȳlē in
den holē vanō aerdē eñ die nature he-
uet deſen enē angel ghegeuē indē buke
eñ cōmige hebbē den angel ſo lang dat
ſi ſo diep ſteken als ſi toernich ſȳn dat-
ter die darmen na volgē eñ dȳe ſteruen
haeſtelic eñ cōmige anō vlieſen harē an
gel eñ dan voert aen alſo lang als ſi le-
uē ſo en moghē ſi gheen honich maken
noch ſi en mogen batē noch ſcaden Itē
die bȳen vblidē hem in welrukēde din-
gen eñ waert zake datmē creefts coec-
ten bȳ den bȳe coruen die bȳen ſoudē vā
der luchtē ſteruē Item wāneer dz haer
coninc ſterft ſo ſȳn ſi alte rouwich ende
vgaderē daer ouer eñ daer bȳ al cōme of
daer een lȳckwaer datmē daer een wt
uaert doen ſoude ende alle dien hoep
broeft ſeer mit groter zericheit dz hae
ren coninc doot is eñ al hebbē ſi ſpiſe ſi
en werkē niet voert mer ſi murmurerē
drooflikē ouer enē hoep biden dodē co
ninc eñ ſi en miunē haer zuchtē niet mer
ſi ſoudē bi hem doot bliuen eñ van hon
ger ſteruē en worde die coninc nz wech
genomē Item wāneer dat die bȳen blȳ
de ſȳn dat is een teikē van geſonthedē
Item die ſelue ſept dz die bien wel veel
zuuctē crighē wāt als geſeit wort c. xx.
ſi werdē ziecke wāneer ſi haer broet nz
en volmakē eñ eē weō roep vāenē gro
tē gelude quetzet die bȳen alte zeer eñ
maectſe vuaerlic als een groot ſlath co
met daer ſi hē onuerhoedts nz voer en
hoedē eñ ſo doet oec een vule ſtinckēde
neuel die die bloemē vderft daer ſi ha-
re voetſel af nemē ſoudē Item die ſpin
nē ſȳn hē oec cōtrari als ſi ſpinnē bouē
indē koruē eñ bezepkē daer Itē daer is
oec een vliege die dē herde wel gelȳct
diemen papilio heit die indē kaerſtē ſpi
get wāt papilio leeft vandē walſe ende
laet drec after daer teredones af comē
die twas ſeer begerē teredones dat ſȳ
goutwormē eñ te veel gheghetē eñ te
gierlic dat is hem quaet eñ dat gheualt
hem dicwȳl in die lepnten Item ſi wer
den al ontmoedt iſt dat haer hoeft mit
olȳen gelmeert wert eñ datmēſe dan in
die ſōne ſet mer ſprinckeltmē daer edic
weder op ſo werdē ſi weō leuēde eñ al-
ſo doen alle dierē die angelē hebbē als
bȳen vliegē weſpen dazen eñ deſer ge-
lȳc hier toe heuet plinȳ geſept Item a
uicēna li. viȳ. ca. iȳ. vtelt oec edel ꝑſie
tepten vanden bȳen die welke notabel
ſȳn eñ ſeit dat die bȳen geſpȳſt werden
vandē honich eñ daer eten ſi een luttel
af mer als ſi ziecke werdē ſoe eten ſi ho
nich eñ en gaen wt horē huzē nz eñ als
ſi die huzen of bȳekoruen zepn vinden
ſo makē ſi hoer huzē van ſes woningen
eñ als die veinſterē vādē koruē alte wȳt
ſȳn ſo makē ſi le epngher mit eenrehan
de zwarter tapicheit die ſcarp inō luch-
ten is eñ ſi makē des comes huȳs eerſt
eñ dat huȳs is den gate gelȳck eñ daer
na die anō huzē na dien dat die koruen

groot of clein sijn eñ die mãnikins ma-
ken alleen hoer huzẽ eñ daer nae en is
gheen werkinge dan honich te maken
eñ die bijen wonẽ eerst in horẽ rotẽ ende
alst tijt is wt te gaen so climmẽ si in dat
hoghe eñ daer naecomen si weder neđ
eñ wakẽ thonich eñ die coninc en coemt
niet wt mittẽ hope eñ mãnekẽs en heb
bẽ gheen naelde dan sõmige isser Mer
luttel die stekẽ willẽ eñ al willẽ si steken
si en mogens niet doen eñ die coningẽ
vandẽ bijen sijn van tween manierẽ die
eẽ is root eñ die anđ is zwart bij na als
een cole eñ is die helfte meerre dan eẽ
bije die honich maect eñ die mãnikens
sijn tragher dan die wijfkẽs eñ die min
ste bijen eñ die rontste dat sijn dije beste
die menigerhande verwe hebbẽ eñ die
bijen die geuoedt werdẽ indẽ geberch-
ten indẽweidẽ eñ indẽ houẽ die de min
ste sijn dat sijn die beste ende dese makẽ
goet honich eñ saeft Itẽ die bijen dije
niet goet en sijn en makẽ geen gelijc ho
nich mer die bijen die altoes den gate
des honichs aen cleeft maect dat beste
honich anđs ůderuz schier eñ daer wer
den bijen in die thonich ůderuen Item
die bijen die honich makẽ die gebrukẽ
twesins horẽ anghel als hem seluẽ me
de te beschermẽ eñ totter verteringhe
đ oueruloedigher vuchticheit Itẽ daer
crupẽ dicwijl quade vlieghẽ indẽ koruẽ
die ander quade cleine vliegẽ makẽ die
welke vele ludẽ gusanas heiten ende si
doerstekẽ der ander vlieghẽ vloegelen
mer die bijen ůuolghẽ alsulke vlieghẽ
eñ stekense noch en latense op haer hu
ze nz vallẽ eñ die bijen die daer honich
makende sijn dodẽ die mãnikẽs eñ dije
hem derẽde sijn mede eñ die quade co-
nings wãneer dat sise niet wel en regie
ren mer alleen eten si vandẽ honich eñ
dat doẽ si wãneer datter luttel honichs
is eñ die cleine vogelẽ vechtẽ mittẽ lãg
sten wãneer dat si niet en werkẽ noch en
arbeidẽ eñ si pinighẽ die wech te werpẽ
vandẽ korue eñ ouermits alsulke wech
werpinge wortet honich gebetert ende
gemeerret Itẽ het is een geslacht van
bijen die labion heit eñ doot die bijẽ die
honich makẽ eñ ůderft hoer huzẽ ende
dz is wãt si wakers sijn eñ goede herdẽ
eñ wãneer dat si indẽ koruẽ comẽ soe ste
ken se hem vluchs int honich op dat si
also veel slindẽ moghẽ dat si niet ontgã
gen en konnẽ eñ dan so werdẽ si vandẽ
rechtẽ bijen gedoot eñ eer dat die conic
wt comen sal dat wetẽ die anđ bijen bij
redẽ twe daghẽ te voerẽ wat dat hi doẽ
wijl opdat si bereet wesẽ sullẽ hẽ onder
danich te wesen eñ wãneer dat die coni-
ghẽ gemaect werdẽ so heeft elc coninc
een schaer bi hem eñ dije schaer en wil
anđs ghenẽ coninc dã den ghenẽ dije si
eerst genomẽ hebbẽ eñ waer dat een an
der coninc die die scaer leidẽ woude dẽ
dodense eñ wãneer dar die ionghen be
reet sijn eñ wtgecomẽ so beidẽ si tgesel
scap vã enẽ anderẽ broedt eñ also varẽsi
te samẽ of after dien mael dat die ion-
ghẽ beginnẽ wt te vlieghẽ eñ datter ef
fen veel sijn so haestẽ si meer tot horen
werck . eñ werkẽ meer dan die oude eñ
daer en is geen creatuer barnender ter
wrake dan die bije . wãneer dat si toer-
nich gemaect is die bijen scuwẽ die roke
eñ dije quade vule lucht sonđlinge zeer
bouẽ allẽ dingẽ eñ daer om arbeydẽ si
horẽ drec wt te werpẽ eñ si houdẽ haer
huzẽ reynlic vã allẽ stãck Itẽ die maech

den eñ die ionghe byen werken best eñ
makē beter honich dā die oude si drinc
ken eñ dat is claer water eñ dat en doē
si niet si en hebbē hem eerst gereynicht
van haerre heffen eñ si draghē seer ho
nich indē herfst eñ in die leynten eñ dat
leyntense honich is dat beste om die nu
wicheit der bloemē eñ die byē hebbē ge
noecht in zoete muzike eñ in sconen san
ge eñ daer om werdē die bien wed̄ ghe
bracht tot horē koruē ouermits soetē sā
ge eñ cloppinge vandē beckenē eñ wā-
neer datmē den byen veel honichs laet
so werdē si traech eñ en werkē niet veel
eñ daer om moetmē hem te maten ho-
nichs latē hier toe heeft auicēna geseit
vij.li.ply.int xi.soeket bouē li.xij. in die
letter a.daer selstu veel dingē vindē die
van aristo. eñ van seneca eñ van anderē
auctorē wtghenomen sijn mer hier me
de ist ghnoech gheseit

Dat xij. ca vandē ossen

Bos dat is in griex boetes eñ dye
latijnsche segghē terro daer om dat hy
die aerde wrijft ysido. seyt li.xiij. dz die
os sijn gesellē seer mint want deen soect
dē hals des and̄s daer hi mede te trec
ken pleecht eñ als hijs niet schier vin-
dē en kan so blaet hi of loyet mit groter
begeertē na sinē weynoet Item plini⁹
seyt vandē ossen li.viij.ca.xlv. datter os
sen sijn die hoernē hebbē die vier voetē
lang sijn mē seit dz dese ossē afterwaert
weidē eñ and̄s gheen dierē eñ dat si vet
werdē datmēse wacsht mit warmen wa
ter eñ hy seyt dat si meer arbeyts doen
moghē wāneer dat si mittē hoernē des
hoefts versament werdē dan als si an
ders te samē gecoppelt werdē In syriē
sijn ossen die gheen coderē ond̄ die stro-
te en hebbē mer si hebbē hoeuelē inden
rugge Itē die ossē hebbēde brede hoer
nen sijn nutste ten arbeyde eñ dye ossen
hebbē meerre hoernē eñ dicker dā dye
stierē doen eñ die os after dies maels
dat hi gelubt is so wert hi meerre indē
lichaē eñ vetter eñ wert oec starker dan
hi voer was mer hi en is dan also moe
dich niet eñ hoe dat hi ouder wert hoe
dat hi bet ghetemdt wert Item die os
is een zuuer eñ een goed̄tierē dier niet
alleē nut tottē oerbaer der mēschē mer
hy is oec nut te offerē indē outaer d̄ go
dē wāt vādē ossē maectmē goede offer
hāde om die gode goed̄tierē te maken
eñ dye os opent die aerde mittē couter
eñ snijtse in eñ maket lāt bereet datmē
daer vrucht in brengē mach sijn vleisch
is goet teten eñ voedt wel eñ sijn vel is
tot veel dingē goet eñ sijn messe is goet
tlant mede vet te makē eñ werden sijn
hoernē gewarmt so werdē si gemorwet
eñ gericht datmen daer cāmē int hoer-
nē eñ and̄ dingē af makē mach eñ maec
ter instrumēten af daer men mede schie
tē mach Item men maecter schenen af
optē armē eñ optē schenē voer die vian
dē eñ voer die wapenē eñ men maecter
lanteernē af Itē die iagers makē daer
iachoernē af daer si die hondē mede roe
pē eñ die wilde beestē mede v̄uaerē Itē
die scriuers eñ die maelres oerbarense
oec haer inct in te doē eñ and̄ varwerye
Item die ludē die stridē willen plegend̄
oec mede te blasen op dat haer gesellē
te bet gemoet sullen werden Item dye
wachters pleghē daer oec mede te bla
sen die opten casteelē legghē eñ wachtē
die stedē ist by daghe of bi nacht eñ oec
plegense die herdē inden velde te heb

ben die coyen eñ die ossen hoedē eñ tot
menighē anderē dinghen sijn die hoer
nen nvt waer by datter luttel is indē os
sen ten is vmmer ergēt toe goet Item
plini⁹ seit li.xxviij.ca.xi. dat dye messe
vandē os mit edick ghemengt helpt te
ghen die zericheit der theen eñ der voe
ten eñ oec der vinghrē eñ is den ghenē
een hulp die twater laden ist dz die ziec
ken inder sonnen daer mede ghewreuē
werden want si verteert die humoren
die tusschen vel eñ vleysch legghen eñ
doetse wech gaen Item plin. seyt noch
voert li.xxx.ca.iij. datter een cleyn dier
is eñ is ghelijck enen weuel eñ heyt bu
restis dit bedriecht den os want het leit
inden grase eñ het weet wel wat gras
die os liefste et eñ daer sculet in eñ also
etet die os al heel int lijf eñ als hy dat
in ghestondē heeft so loept dat dier op
die leuer vādē os eñ ontsteectse vluchs
ende doet den os grote pijn waer af dz
die os ten lesten sterft

Dat xiij.ca. vandē harderen der ossen

Bubulc⁹ dat is een herde dye dye
ossen eñ coyen hoedt dese harde
hoedt eñ weydt die ossen eñ drijftse ter
weyden eñ brengtse weder thuys eñ in
sōmighē landen als si inder weydē sijn
sijn so coppelt hise mitten voeten te gad
eñ slaet hem iucken opten halzen als si
ploeghē sullen of yet trecken eñ hy pre
keltse mit enen houte dat si te bat voert
gaen sullen eñ hy singhet hem soete lie
dekijns op dat si te bat treckē sullen eñ
mitten soeten sanghe loct hyse tot hem
want die ossen eñ die hertē horē natuer
liken gaern soetē sanck eñ melodye als
auicēna seyt eñ hy stuertse mitter roedē
voert eñ hy leert hem dat si een rechte
voor maken sullen noch hi en dwingtse
alleen nyet om te eeren mitter ploech
mer hi leertse oec tcoern te treden ende
te wriuen om gaende mittē voeten en-
de als si horē arbeit ghedaen hebbē so
verlost hise vander borde eñ vandē ioc-
ke eñ leidse ter cribbē eñ geeft hem tetē

Dat xiiij.ca. vanden buffelen

Bubalus dat is een buffel eñ is dē
os ghelijck eñ is een onghetemdt dier
dattet van quaetheidē gheen iocke ne
men en wil op sinen hals tlant van af-
frica voedt dese dieren in germaniē sijn
ossen die wilt sijn hebbende hoernē also
lang datmen der den coninghē vatē af
maect om wt te drincken ouer tafel wāt
si doense beslaen mit siluer eñ mit gou-
de eñ maken hem onder vier voetē op
te staen van leuwen of van hondē ende
voert aen elc eynde mit siluer beslaghē
tgroefste eñ is ghestopt eñ dat cleynste
is open mit eenē stopsel als ysido. seyt
het is een dier vā groter starcheit waer
om dattet quaet te tēmē is dan mit enē
ronden yser dat hem om den mont ghe
slaghē is daert mede om gheleit werdt
eñ dyt dyer is van zwarter verwen mit
luttel haers eñ mit starken crōmē hoer
nen wes vleysche niet alleen nut en is
ter spijsen mer oec ter medecinen want
als plini⁹ seyt li.xxviij.ca.x. tvleysch vā
der buffel ghesodē of ghebraden ghe-
neest den bete des mēschē wes morch
mitten rechterē been ghenomē haelt af
dat haer vandē oghebraeuwen ende is
goet totten ghebrekē vandē oghē Itē
sijn bloet mit edick ghenomē gheneest
wonderlikē seer den ghenē die bloet wt
werpen eñ sijn hoeuen mit mirren ghe
menget doen die tanden vast staen dye

wagghelē tmelc vandē buffelē is goet
tegen steectē der darmen wāt die dar-
men werdē besmeert mit sijnre veteich
eit vādē melc eñ is seer goet tegē tbuuc
euel datmen dissentyria heit eñ is goet
teghē beten der serpēten eñ der scorpy
onē eñ tegen tvenijn vandē salamāder
dat is een dier dat int vier leuen mach
eñ het geneest versche wondē van tytu
ta Itē die dreck van bubalus al warm
genomē geneest harde apostemē ende
spreyt si eñ scheifelt hoer hardicheit eñ
sijn gal is goet tegē duysternis der ogē
Itē het sijn sōmige wilde ossen van wō
derliker grootheit ende nochtās sijn si
seer doende wāt si sijn also vaerdich dz
wāneer si haer geuoech doen dat si dat
rasscher op horē hoernē vangē dant ter
aerdē comē kan Item dese ossen haten
alle dinc dz root is eñ daer ōme treckē
die iaghers root aen op dat sise te bat
wt den bosschē cryghen moghē eñ als
die iagher siet datter enich vandē ossen
volget eñ dat hi hem nae by is so gaet
die iagher staen after enē groten boem
die starck is eñ huudt hē daer so coemt
die os lopē alle sine macht eñ loept mit
ten hoernē in dien boem dat hi daer in
blijft steken eñ en kan vandē boem niet
comen eñ dan is die iagher ghereet eñ
steectē doot eñ velten eñ daer is een an
der dier dat den os ghelijck is die wilt
is mer dit dier en is so groot niet noch
tans heuet grote hoernē die hoech sijn
eñ scarp mitten welkē dattet bomen eñ
streuellē nedslaet mer omtrent den ey-
ken eñ anderē boemē staen dicwijl cley
ne stāmen mit langhē gardē dye subtijl
sijn eñ taye eñ alst dan gaet weidē ende
soect sijn aes bider aerdē eñ onder dye
doernen eñ ryserē wech eñ weder soe
verworret dicwijl in dye streuellen mit
ten langen hoernē eñ ten lestē hoe dat-
tet meer tapert eñ springt hier om en-
de hier weder om hoe dattet meer ver
werret wert eñ dan so moetet vallē van
node eñ dan soe balctet ende bleet also
gruwelikē lude eñ leliken eñ als die ia-
gher dat hoert so coemt hi daer toe ge-
lopē want hi weet wel dattet gheuallē
is eñ steectet doot eñ anders en dar daer
nyemant bi comen eñ physiologus heit
dese beest optaleon vandē welken men
wonder sien mach dat also wredē beest
die niemant bestriden en dar ghehou-
den en wert eñ gheuanghē van enē clei
nen ryse Item daer is noch een ander
specie van wildē ossen die aristo. noemt
int achtende boeck biden einde bōkum
eñ seit dat hi alsoe groot is als een stier
eñ is den stier ghelijc eñ heeft haer dz
hem gaet ouer die twedeel vandē scou
deren alsmen sien mach inden paerden
die langhe manen hebbē Mer sijn haer
is safter eñ corter dan des paerts haer
ende thaer gaet hem al op gheen oghē
toe dicht by een staende ende die verwe
is neyghende ten roden waert. of ten
geelen ende sijn stemme werdt ghelijct
der stemmen vandē stier eñ heeft hoer-
nen dye wat ghecromt sijn eñ in elcken
van sinen hoernen mach hi nemen dye
helft van eenre maten die men bor heit
ende en heeft bouen gheen tanden als
die stier noch die bene en hebbē nz veel
haers ende is ghesplit inden voeten eñ
heeft aen elke voete twe claeuwen en-
de sijn start is cort nae sinen liue te spre
ken eñ hi hoelt die aerde eñ richt hem

op ghelijck eenre mueren inden holen
dat hi hoelt ende heefteen harde huut
die vele slaghen liden mach ende heeft
hy geiaecht eñ geslaghē eñ als hi ghe
iaecht wert so vliet hi eñ rust eñ als hy
v̄crāct wort al vechtende so werpt hi si
nē drec vier passē verre eñ dz doet hi als
hi anxt heeft voer die hondē als si hem
te na comen eñ dan so bliuē die honden
staen rukē ouer den drec eñ daer en bin-
nē rwmt hi eñ ontcoemter dicwijl mede
Item aristo. seyt vander wilder coe int
thiende boeke eñ alst ghenaect dat si cal
uen sal soe v̄gaderē daer veel coyen by
eñ hebbē daer veel drecx te vorē ghega
d̄t eñ leggenē al om oft een muer waer
eñ dit dier maect veel drecx als aristoti
les seyt eñ oec auicenna

Hodt xv. ca. vandē baziliscus
Basiliscus in griex dat is regul⁹ in
latijn daer om dattet een coninc der ser
pentē is als ysido. seit eñ die gene diet
sien die scuwent eñ die serpentē ontsien
desen basiliskē wāt hi dootse mit sinen
rukē eñ hi dootse mit sinē blazē ende en
gheen vogel en mach hem verby vlye-
ghē onghequetst die hi gesien can eñ al
ist dat si veer van hē vlieghen nochtans
wort die vogel van sinen monde v̄barnt
eñ geslondē eñ die basiliskē werdē van-
dē wezelē verwōnē die die lude tottē ho
len draghē daer die basilisc⁹ in is eñ tē
eerstē mael als die basilisc⁹ dē wezel siet
so loept hi en wech eñ die wezel loepet
hem na eñ dootten Item dye bazilisc⁹
is een haluē voet lang eñ mit wittē spec
kelen gelinijt Item die bazilisc⁹ maect
die waterē wel venijnt wāt waer yemāt
die vā suken water droncke daer hy toe
geweest hadde dye soude twater laden
eñ steruē daer af vele ludē heytē desen
bazilisc⁹ sibul⁹ want sibul⁹ doot enē mē
sche eer dat hi en raect of gestekē heeft
hier toe heuet ysido. geseit li. xij. ca. iiij.
Item plinius seit li. viij. ca. xxij. aldus
dat bi den volke datmen hyperios heit
eñ ethyopes dat sijn luden van ethyopi
en is een fonteyn die die ludē wanē dat
tet thoeft is vander ryuiren nylus byd̄
welker een wilde beest is diemen coro-
blephas heit eñ is cleyn van lichaeme
eñ is traech van allen leden eñ heeft eē
zwaer hoeft eñ werpet altoes ter aerdē
waert of daer op anders soudz alle die
luden verderuen want alle die gene die
sijn oghen aen sien die gheuen vluchs
den gheest ende steruen ende dye selue
craft is oec inden bazilisc⁹ eñ dit woēt
in die prouincien diemen syrena heit en
de is lang ende groot xij. vingherē en-
de heeft een witte smette int hoeft oft
een croen waer mit sinen wispelen ver-
iaghet alle serpenten eñ het en buucht
sijn lichaem niet weel mer int middel ist
hoechste op ghericht alst gaet eñ tcruut
ende die stamme die droghe sijn verbar
net niet alleen mit sinen raken mer mit
sinen blasen ende mit sijnre luchten ver
deruet alle dinck daert by coemt of leit
ende het is alsoe venijnt oec waert dat
tet ynmant raecte mit enen langen piec
ke het soude dyen mensche vluchs do-
den want het schiet sijn venijn alle den
pieke langhes dese bazilisken wert ge
temt vanden wezel als hi eerst ghewa
pent is mit wijnrute eñ dat hise et wāt
dan so gaet hi en stoutelikē aen ende al
ist dat die baziliscus seer venijnt is ter
wilen dat hi leuēdich is nochtās als hi
doot is eñ tot asschē gebarnt so en is hi

niet venȳnt wes alsch mē sept dat nut is
tottē werkē der alchymiē eñ sondlinge
in dȳe verwandelinghe der metallen

Dat xvi. ca. van botrax

Botrax die men rubeta heit is een
gesslacht van eenre vorschē die vol ve-
nȳns is wonēde indē aerdē eñ indē vuch
ticheit te gader als plinij sept li. xviij.
ca. xxij. dese plegē hē te vnuwē eñ doē
die oude huut af eñ nemē ene nuwe we
der aen ouermits die stedige voedinge
van etē dz ſi dā steets eenrehāde crupt
eten dat hem wel af doet gaen Mer ſi
hout nochtās altoes haer venȳ bi haer
dese padde pleecht te vechtē tegē dȳe
spin mer als ſi vandē spinē gestekē is so
soect ſi bredeweghen cruut daer et ſi af
eñ so is ſi genesen wes venȳn alte sondē
linge cout is eñ daer om tlit dat vā diē
venȳnde geraect wort dat wert onvoe
likē eñ doek het is een venȳt dier ende
daer om vȳekket hem tot allē rakē wāt
hoe datmēt meer raect eñ aen tast hoe
datet meer zwellet eñ het is onē dē bu
ke mit veel spockelē .eñ alsoe menighe
spockel alst heeft also menich venȳn he
uet in eñ heeft vuerighe oghen eñ staē
of ſi barndē eñ hoe dattet vierigher siet
hoe dattet venȳnē is eñ al ist dattz cla-
re oghē heeft nochtās hatet die son eñ
loept al tottē holē vandē aerden als die
son op gaet het mint die soete crudē eñ
et haer wortelē mer al etēde soe venȳn
tz die wortelē eñ daer om salmē wȳnru
ten altoes indē houē plantē want daer
vlietse af Itē dit dier dat is die padde
eñ mint vschīmelde stinckēde steden die
mestich sȳn eñdie āō stedē die wel rukē
hatet waer af mē seit dat so wāneer die
wȳngaert bloȳet so lopē die padden en
wech want ſi en moghē dȳe soete lucht
niet vdraghē Item vanē padden sept
plinij li. xxx. ca. iij. dat ſi venȳnt is ende
hoe dat ſi meerre is hoe dat ſi venȳnē
is eñ ſi is onwȳlē zwartachtich onder
wȳlē rodelachtich onwȳlē graeuach-
tich bleeck eñ onwȳlē geelachtich mē
seit dat dese paddē een dubbelde leuer
hebbē eñ die eneleuer is alte seer venȳt
eñ die anē is een medecȳn eñ mē geert
se den ludē die vgiftenis genomē heb-
ben Itē men moetse onsloekē welke dz
die beste ſi men salse beide werpē in een
nest daer veel mperē sȳn want die venȳ
de leuer scuwē ſi eñ ſi gaē der ander toe
eñ willēse eten eñ dit deel salmē houdē
tot den oerbaer die auctorē seggheē wā-
derlike dinghē voirwaer van deser pad
den als plinij seit want ſi seggheē dat in
der rechter zȳdē van deser padden een
vbergentheit is van deser paddē tolep
sch gewerpē in ziedende water doet et
water vluchs cout werdē noch dat wa
ter en mach na nz ziedē noch heet wer-
dē theen en moet eerst wt genomen we
sen eñ dat beēkē oerbarē die gokelaers
of die toeueraers der minnen ende om
haet eñ nȳt te makē eñ men sept datmē
daer mede dē quartepu geuelen mach
eñ hoe seer venȳnt dat die worm is als
hi ghebarnt wert soe verliest hi alle sine
venȳntheit eñ vtkaet grote craft ter me
decinen .want sȳn puluer doet vlepsch
ende vel wassen wonderlikē seer daert
verloren is ende consolideert zenen eñ
droecht eñ gheneest wonden ist dat pe-
māt dȳe asschen iuustelikē oerbaert soe
ket beneden van rana in die letter. r

Dat xvij. ca. van bomber

Bomber dat is eenrehande worm

wallende indē telgerē vandē cypressen boem vandē esschen boem vandē moer boem eñ deser gelijc als plin. sept li. xij. ca. xxiij. Item plido. sept dat bomber is eē worm die zijde spint eñ spint hem also dēger wt dat hi bynnē hol blijft eñ daer en blijft niet in dā die lucht als die selue sept dese worm neemt een wonderli ke verwandelinge wāt eerst wort hi een worm geborē eñ is gelijc der rupsen die die koelbladeren wet ende knaecht de se worm en mach geen coude lidē ende maect webbē als dye spin eñ eerst maket hi hem seluen een huys daer hy in woent daer hi in beschermt mach werdē teghē den winter dyt webbe maect hy mit sinē voetē. daer hi sinen draet mede subtijl maect eñ brenghetle te samen eñ ordineerter een webbe af

Dat xviij. ca. vanden camelen

Camel als plido. sept li. xij. hebbē horē naem vandē griecke daer om wāt si knielē als si geladē werdē Item dye kemels sijn grote dieren die veel lasts draghē mogen eñ sijn daer toe geordineert der menschē dingē eñ lastē te draghen eñ men vintter meest in arabiē eñ dese kemels van arabyen schelen van anderē kemels die in anderē landē sijn wāt die in arabiē sijn die hebbē twe huevelen optē rugge eñ die vandē anderē landē en hebbē mer enē hueuel als pli. seit int selue boeke mer pliui? seit li. viij. ca. xxx. ald? dat oestlant heeft twe ghe slachtē van kemelē als dat een in batri ca eñ tander in arabien eñ die van arabien hebbē twe hueuelē eñ die anō een indē rugghe eñ een inō borstē Item die kemels en hebbē bouē geen tandē als die ossen eñ si ederkauwē als een os eñ als een scaep als plido. sept li. xij. mer en heeft geen ghesplitte voeten als hy na segghē sal Item dese kemelē sijn snel te voetē als plini? sept. eñ daer om sijn si goet daer men striden sal eñ sijn oeck goet marzerpe te draghē eñ hi en gaet ouer sinen pas niet noch en neemt niet meer op hem te dragen dan hi gewoēlic is van naturē haten si die paerdē eñ si moghē vier daghē dorst lidē eñ als si drinckē sullen so ruerē si twater eerst ō me eñ makent dicke of si en drinckē anders niet Item si leuē wijf hondt iaren eñ sōmige leuē hondt iaer Item onōwijlē werdē si onuroet eñ men pleecht dieskemels te lubbē diemē tottē oerloge hebbē wil wāt si sijn veel starker als si niet en hilikē hyer toe heuet plini? gheseit Item vandē kemel seit auicēna aldus dat die kemel sinē rechteren voet eerst roert als die leuwe doet eñ hi alleē heuet indē rugge een toedoninghe dats een hueuel eñ heeft gesplitte voetē eñ van daer voer seit plido. cōtrari vandē voetē dat ofgesnedē als die ezel eñ indē snede heeft hi een velle ter manirē des voets vandē ezel eñ die sneden sijn vlepschich als des sperwers voetē sijn eñ daer om makē hē die ludē scone ende wallschē hem haer voetē op dz haer weecheit niet gequest en werde eñ in sij hert wort onōwijlē een been gevonden eñ heeft vier strekelen inō borstē als eē koe eñ die kemelinne valt op harē knyē voer den kemel als si ghecoppelt wilt wesen mit hem eñ als sijs begeert so is hoer begeren alte seer heet eñ barnēde eñ dan et si luttel ende altoes begeert si te hiliken bynō stede daer sijt alre eerst dede als die selue aristotiles sept li. v.

men leit vandē kemels dz ſi alleen wil-
lē welen indē gheberchtē als ſi minnen
willē eñ daer en mach niemāt genaken
dan die harde alleen eñ des kemels ve
de is zenich eñ leer hardt eñ daer ō me
maectmē daer pelen af optē boghē Item
hy lept daer int ſelue boeke dat die ke-
mels hebbē enē geſetten tyt int iare als
ſi hilickē willē eñ alle dinghē trect ſi in-
den buke binnē xij. maendē eñ ſi en hilic
ken niet voer dat ſi twee iaren oudt ſyn
eñ nader dracht ruſt ſi een iaer Item men
leit aldaer li. viij. datter sōmige geſlach
ten van kemelē ſyn die gelubt werden
op dat ſi te bet vlpen moghē eñ hy lept
dat die kemels ineire ſyn oā henrtē eñ
dat is om des wil dat ſi alſo wide ſcridē
eñ makē grote tredē mer daer af ſoeket
benedē vandē dromeda. Item ariſto. ſeit
li. viij. dz die kemel mit ſynre moedr nz
en hilict daer was eens in een ſtat een
kemelinne ouerdect mit een clede eñ dz
was des kemels moedr die daer toe ge
leit wert alſo dats dye kemel nz en wilt
die daer op ſyn moeder ſpringhē ſoude
eñ doe ſpranc die ſoue op die moedr en-
de doe hi gheuoelden dattet ſyn moedr
was doe clam hi af eer dat dye natuer
wacht eñ hi dode den genen dien daer
toe gebracht hadde eñ is een exempel
des meeſters ariſto. eñ hi ſeit oec eē ge-
likenis vā enen heinxt die een conincs
was eñ dit ſept hi om der gheenre wille
die ouerſpel drinen Item plin. ſeit li. xi. c.
xxxvij. vandē kemelē dat ſi kael werdē
als die menſchē eñ als dye ſtruus Item
die ſelue ſept oec dat onder den dierē dye
niet gehoernt en ſyn ſo en heeft die ke-
mel gheen tandē bouē eñ daer om ouer
draecht hi mittē dierē die edercauwen
indē tandē eñ indē buke mer niet inden
hoernē tielue ſept ariſto. li. xiij. een dier
wes ſpile is een doernige materi heeft
vele bukē als die kemel eñ een dier dz
hoernē heeft en heeft gheen tandē bo-
uen eñ benedē mer in die een ſtede alleē
als benedē al iſt dat hi der tandē derft
ſo was den buke des kemels alſulken
maeckel noot eñ hi wort gelyct dē bukē
der dierē die gheen tandē en hebben in
die ouerſte kinebac. ende die ſceppenis
ſynre tādē was als die ſceppenis des
diers dat hoernē heeft. eñ daer volget
na eñ want die ſpile des kemels doer-
nich is ſo waſt noot dz ſyn tōge vlepſch
ich was ō die hardicheit des raecx Item
ariſto. ſeit li. xiij. dat dye kemel gheen
beſcheidē gal en heeft op die leuer als
oec die elephāt en doet want hy heeft
die natuer der leuerē harde gheſont eñ
eē ſoet bloet vā naturē eñ in alſulkē die
ren en vyntmē geen gal of ſi wort geuō
dē in aderē die leer clein ſyn eñ daer om
ſeidē die oudē als anaxagoras ſeide dz
die kemels lange leefde om des wil dz
ſi geen gal en haddē of en hebbē want
die dierē die luttel galle hebbē leuē lan
gher dan die vele galle hebbē hier toe
heuz ariſto. geſept Item cōſtan. ſeit vā
dē kemel in dictis vniuerſabilis dat die
kemel alte hetē dier is van naturē ende
daer om is hi vā naturē mager wāt die
hettē trect alle die ſmericheit des bloe
des in haer ende daer om blyft hy ſon
der veel vettícheit ende tkemels melck
is ſoeter dan der anderen dieren melck
ende is mȳn ſmerich. ende min voeden
de mer het is meer hettēde ende maect
meerre appetyt ende is meer ſcepdēde
melc en is anders niet dan bloet na dē

hslichē eñ daer om is die smake des ke
mels melc soutich eñ scarp want het is
die groue humoren in snidende eñ dun
nēde den welkē coemelc cōtrari is wāt
dat is grof eñ smerich eñ seer voedēde
eñ ander ꝓprieteytē soeket nederwaert
vanden dromedarius

Dat xix.ca. van cameleoperdus

Cameleopd? is een dier in ethyo-
pien als plido. sept li.xō.eñ plini? li.viij.
ca.xix. eñ heeft een kemels hoeft in ge
liker maniere eñ eē hals als een paert
eñ heeft benē eñ voeten als een buffel
eñ stippē als een lupaert als plini. sept
eñ is een ghenoechlic beest aen te sien
eñ en is niet weet eñ is also goedtierē
dat si bꝑna die name heeft van enē sca
pe als die selue seit dat dier was tom-
sien na mopses wet als te eten mer niet
als ten ofter want sijn voeten warē ge
split als de buffel eñ het edercauwede
als die kemel eñ daer ō wast geoerloft
te etē alst opēbaert i deutronomio xiiij.

Dat xx.ca.van cameleon

Cameleon cameleōtis in gtō is eē
clein beestkē mit menigerhāde specke
len ouerspr̄ekelt wes lichaēken tot me
nigerhāde verwē diet siet vkeert wort
mit lichter bekeringe eñ mē vint anōs
geen dier wes lichaem also verwāde-
linge neemt van verwē dpe tegen hem
gelet werdē als dit doet dat seit pli. Jtē
auicē. sept dz cameleon also veel is als
stellio want het licht als eē sterre eñ ver
wādelt sijn vwē eñ het is een blode dier
e sinan luttel bloets eñ daer om verwā
delt et sijn verwē eñ het is vieruoudich
eñ heeft eē aensicht als een laceert eñ
scarpe naghelē weō cromdt eñ een zarp
lichaem mit eenre harder huut als dpe
cocodrille heeft aristo. die seit ald? li. ij.
Cameleon is eē dier indē lichaē als die
laceerten wes zyden langwerpelt sijn
die repkē totte nedstē van sinē buke als
een vissche eñ middelste van sinen rug
been is vheuē als die rugge vandē vis
sche eñ sijn aensicht is een dper dat een
aēsicht heeft half als een vken eñ half
als een ape eñ heeft enē langē stert en-
de sijn wterste is smal eñ heeft sijn voe
tē wedcromt als die laceertkēs doē en-
de elck vandē voetē wert in tween ghe
deplt eñ die gelikinge des eens totten
anderē is als eens menschē dwm tottē
ouerscot vanō hant eñ een ꝓgelic vā de
sen delen wort gedeplt in vingerē ende
hebbē nagelen als die voghelē doen eñ
alle tlijt is scarp als hardē eñ die ogen
staē hol eñ si sijn groot eñ ront. eñ si sijn
vā allulke leder als alle tlichaem is eñ
en werden daer niet mede bedect eñ dit
dier wemdt sijn ogē dicwijl al ōme ouer
al eñ sijn verwe wert vandert wanneer
dz sijn leder opgeblasen wort eñ het he
uet een verwe die nepgēde is ter zwar
ticheit eñ in hem sijn zwarte vlecken eñ
dese sijn ouer alle tlijt eñ die verwālin-
ge die menigerhāde is dpe is indē ogē
eñ indē start eñ is van traghē voertgan
ge eñ in sijnre doot so ist van leliker ver
wē eñ heeft luttel vlepsch aen den liue
want het heues luttel dan indē hoet de
eñ inder wortel eñ die start heeft luttel
bloets also doet oec inder herten ende
inden aderē eñ inden ōmegane vanden
oghē eñ sijn herssen is biden oghē ende
waer ꝑmāt die tlichaem deplde in twe
en het soude bluē in sinen werkē ouer
mits sinen gheest. ende daer blijft een
clein beroeren bi dē lichaem eñ het en

heeft gheen milt eñ her blÿft inden ho
len als die laceert hier toe heuz aristo.
geseit mer plin. seyt aldꝰ li .xxviij. dat
cameleon een dier is gelÿc dē cocodrul
le scelēde alleen ind̄ crōminge vanden
rugge eñ ind̄ breetheit vād̄ start eñ mē
seyt dat gheen dier blod̄ en is .eñ daer
om wert sÿn verwe also v̄wādelt eñ sÿn
craft is groot teghen tgestacht vanden
hauick wāt het v̄raet die hauicx eñ trec
se ned̄ tot hem eñ geeftse den anderen
dierē al willēs te schoerē eñ te riten. eñ
wordt sÿn hoeft eñ sÿn strot mit eyken
houte gebarnt so maken si reghē eñ dō
re dyt seyt democretis Maer daer spot
plin. mede eñ hoe sulken dier dattet is
het wort ond̄ die zuuer dierē gerekent
daer staet ouer leuitici xi.seyt oficius al
dus al ist dattz wreet is nochtās ouer-
mits ziecheit wil so veynset hem goed̄
tierē mē seit dz cameleon aleē vād̄ luch
ten leest ghelikerwÿs dat die mol van
der aerde die harinc vandē water ende
diesalamādra vandē viere vnde versus
Quatuor ex puris vitā ducūt elemētis
Cameleon talpa maris allec et salamā
dra Terra cibat talpā flāme pascūt sala
mādrā Vnda fit allecibꝰ aer cameleon-
ti dese vaersen sÿn voer exponeert als
hier staet voer den vaersen

Dat xxi.ca.vauder wilder gheytē
Aprea is een wylde gheyte eñ is
geseit van carpēdo dats van gripē wāt
si grÿpt die louerē mittē monde vandē
bomē waer af ysido. seit li.xij. dat som
ge capros. eñ capreas seggē van carpē
do eñ sōmige seggē dat si daer om also
heytē want si alte sond̄linghe scarp sÿn
eñ daer om heytēse die griekē dorcos
eñ si wone in alte hogen gheberchtē eñ
si sien die iaeghers wel van verre comē
eñ si vallē ond̄wÿlē wel vādē hogē steē
roetzē ned̄ op horē hoernē sond̄ zeer te
doen als hē die hondē bouē nae volgē
nochtās clymmē si also hoech datse die
mēschē nz geoghē en kōnen als ysido.
seit li. xij. Itē men heytse oec dame of
damule als papias seit soekz ned̄waert
in die letter.d.van damula eñ si is alte
snel indē lopē eñ licht indē spronc ende
scarp indē sien eñ soet indē smake eñ al
te gesont indē etē eñ alte wÿs in haer-
re weidinge wāt si ond̄kent die cruden
mittē gesicht mittē smake eñ mittē ru-
kē eñ gaerne eet si die louerkēs teindē
vādē bomē Itē plin. seit oec dz die leu
we eñ die lupaert vā horē melc drinckē
als si siecke sÿn op dat si genesen sullen

Dat xxij.ca. van capriolus
Apriolꝰ als auicenna seyt is een
dier in indien eñ is den hÿndē ghelÿck
of der herten soen die by ons dat is in
onsen landē die tāde niet en verwādelt
eñ wāneer sÿn tandē lang sÿn dat betei
kent langheit des leuens eñ heeft sco-
ne ogen eñ scarp Item aristo.seit li.viij.
dat die wilde capriolen hebbē een wÿs-
heit als si ghwont werdē so soeckē si eē
cruut dat polium ceruinū heit ende etē
dat op dat die ghescuttten wten lichaē
gaen sullen die in hem ghebleuē sÿn eñ
want dese dyeren veel lopen eñ seer so
werdē si v̄ledicht uander ouerulodiger
vuchticheit eñ hoer vleysch wordt mor
wer ende beter te verduwē eñ die qua-
ae smake eñ die quade lucht werter me
de benomē als cōstan. seyt eñ het climt
van stede te stede om sÿn beiach te soec
kē ende het kent die gesonde crudē wel
voer die onghesonden het edercauwet

sijn spise en̄ het heeft gesplitte voetē en̄ ten weert hem niet mittē hoernen noch mitten tandē noch mittē claeuwē Mer het loept en wech en̄ vliet voer die hon dē want ist benedē indē velde alst gheiaecht wordt so loeptet bouen indē ghe berchtē Item indē gheberchtē van indien sijn caprioels die gevoedt werden van costelikē welruikende crudē indē wel ker claeuwē sijn eenre hāde hollicheidē indē welken sōmighe humorē ūgadert werdē tot apostemē en̄ als dye rijp sijn so scorē si en̄ die humorē werdē dan mit harigher ballichskens wtgehaelt ende die substāci die binnē den vellikē is die ruuct bouē maten wel en̄ is dierbaer on der die welrukēde cruden en̄ is seer nut ter medicinē als dpasco. en̄ plate. seggē en̄ wy heitē dat ghemeenliken muscus

Dat xxiij. ca. vanden ghepten

Capra dat is een ghepte en̄ werdt oec geseit dan carpēdo als caprea doet en̄ dese climt altoes opwaert om die lo uerkens te grijpē en̄ te eten als plido. seit Item vandē geptē seit plini? li. vij. ca. i. dat die ghepte veel ionghē brengē Mer seldē vier. en̄ draechtse indē buke vijf maenden als die scapē die ghepten werdē ondrachtich vā vettichheidē voer den drie iaren winnē si zeldē nutlic. ende inder outheit ouer die vier iarē Item si ontfanghen in nouēber op dat si ionghen moghē inden maert of indē apryl als die loueren wt comē en̄ si en hebbē alle gheen hoernē. Mer sōmighe kent men haer iarē bij wallinge van knopen en̄ men sept dat si hozen adē halen mit hozen oren en̄ niet mittē nozegaten ende si sijn seldē sonder coertse en̄ si sien al so wel des nachts als des daechs ende si hebbē enē baert hanghē van harē kinne nederwaert en̄ ist datmē der een biden baert trect so sijn alle die anō ver vaert en̄ sorghē datmēse oec trecken sal dese beestē allecxende makē si enē olijuē boem onwuchtbaer Item dese ghep ten als die sonne neō gaet so en etē si nz te gader Mer si leggē om gekeert vā malkanderē. Mer in anderē tiden kerē si hē tegen een en̄ als si gaen weidē soe keren si die aensichtē van malkanderē hier toe heuet plini? gheseit Itē aristo. seit vanō gheptē li. iij dz si in veel landē melc hebbē sonō impregnaciē dat is dat si nochtās niet ontfangē en hebbē noch men wacht geen impregnacie mer men neemt netel en̄ daer wijftmē die mam nen mede en̄ eerst gaeter bloet wt daer na oft etter waer en̄ daer na ist goet mel lic en̄ en is oec niet quaō dan der gheen re die ontfāgē hebbē Item hi seit li. vij. dat die gheitē leuē x. of xi. iaren en̄ oek fenē dat hijlic totter outheit toe en̄ onō wijlē barē si twe ionghē ist dat si bequaē spise hebbē en̄ ist dat die bock wel ghe voedt was en̄ ontfenck si tegē dē noer dē wint so creech si mānikēs. en̄ ontfēt si teghē den zudē wint so creech si wijf kens en̄ si sullē haer aensichtē keren ten noerdēwaert als hilliken willen Itē hij seit aldaer li. vij. dat die gheptē etē cru den als die scapē Mer die scapē gripen die crude tottē wortelē toe en̄ bliuen ste dich indē weidē en̄ die gheptē en duerē nz lange op een stat en̄ nemē slechs dye eindē vande crudē en̄ si werden best vet nadē dranc des souten waters en̄ wan neer dat die gheptē wāderē so drinckē si veel waters na dē middage en̄ wan neer da si soute eten voer der dracht so

salder veel melcx vandē mãmen lopen
Item li. viij. inden gheytē als indē sca-
pen is cranc v̄stant want si nauwe wter
weidē of daer in gerakē connē si en moe
ten daer geleyt werdē eñ waert sake dz
ynmãt een gheyte naem eñ richtes op
haestelic so soudē hem dye ander mede
op richtē eñ sien die ander styf aen Itē
die gewoente der gheitē is den mēschē
noot als der scapen wãt si zaedt die hō-
gerighe mit horē vleysch eñ mit horen
melc eñ cleet die naecte mēschē mit ho
ren haer eñ mit horen velle eñ men ma
ket lant vet mit horē messe ende mitter
vrinē eñ alle dat aen hoer is dat is vm
mer erghent toe goet want als plinius
seit li. xxviij. ca. v. so werden die serpen
ten v̄iaecht mitten geytē horē die tot as
schen gebracht is eñ mittē hare vander
geyten dat dese gebarnt werden Item
veel geslachtē van venijn werdē v̄dreuē
mitten dingē die vand̄ gheyt comē ouer
tvelich vleisch wert v̄teert mit alsulker
asschē als van horē hoernē comē eñ mē
vinter weren vleisch mede dat versch
is Item die onmate lopinge der humo
ren werdē daer mede gestēpt thien ver
vulde wondē die corosijf sijn eñ gekan-
crizeert eñ gefistuleert werdē ghenesen
ouermits hare hulpe eñ mē sal daer eē
versch geyten vel ep leggē eñ die won-
dē werdē genesen mit horē bloede daer
hoer morch mede gecoect is eñ v̄driuē
v̄ghiflike veninē eñ die beten van serpē
ten eñ die stekē vandē scorpionē werdē
daer mede genesen ene warme longhē
van eenre geyten geleit op enē venijn-
dē bete trect dat venijn wt eñ die zerich
eit worter mede gesaefticht eñ die donc
kerheit vandē oghē wort verdreuē mit-
ter gallen vand̄ gheytē ende die smette
wert gecorrodeert eñ tgesicht wort ge-
scarpt eñ dat oghe wort geclaert die le
uer daer af gebradē is goet teghen ele
phanciã eñ malaetscheit ist dat hy dyc-
wijl gegetē wort eñ haer dreck is goet
tot veel siecten wãt hi is goet opt voet-
euel ist dat hi gemengt wort mittē zape
van edera arborea dat is eyloef eñ mit
tē bockē smeer Itē die orijn ghewarmz
eñ in die oren gegoten geneest haer ze-
richeit Itē dese eñ menige andere me-
cinael ꝓprieteitē seit hi vander gheiten
waer af dat plini⁹ aldaer seit dusent boe
ten eñ wt den wort bewijst dat een man
seit Ic verwonder waer ōme dat si den
coerts niet en geneest daer toe seyt aris
tot eles datter eenrehande dier is dat-
tet melc der geytē zuuct eñ wãneer dat
tet die mãmen zuuct so wertz melc ver
derft dat indē geyten is eñ dye gheyte
wort v̄blint soket nederwaert in dye let
ter .h. van hircus dat is vanden bocke

Dat xxiij. ca. vandē hont

Canis dz is een hont eñ heeft sinē
naem vandē gryekē genomē als ysido.
seit want men seyt cenes in gricx dat is
hont in duutsch Item die selue seit dat
ter niet wiser en is dan die hont want hi
heeft meer sins dan die and̄ dierē want
die hondē bekennē hare namē dair men
se by roept si minnē haer heren eñ si be-
schermē der herē dakē eñ si auēturē al
haer lijf mit wil voer hoerē herē eñ si lo
pen mit horē heren om den roef eñ si en
begeuē tlichaem vã horē dodē herē nz
eñ si kēnē ouermits der luchtē waer eē
wilt heen geuaren is eñ ouermits den
bloede eñ si minnen dat mēschelike ge-
selscap .eñ si en moghē sonder den men

sche niet wesen als die selue ysido. seyt
eñ daer seyt hi voert dat die hondē ge-
mengt pleghē te wesen mitten woluen
vanden welkē wrede hondē comen die
van sōmighē ludē lintisti gheheitē wer
den Item die van indien plegheu des
nachts coyen indē bosschen te bindē die
welke van tygris besprongheu werden
vandē welkē alte felle honde comē die
also starc sijn dat si leuwē eñ ander starc
ke beesten daer neder werpen hier toe
heuet ysido. gheseit li. xij. ca. ij. Itē van
den hondē seyt plini9 li. xiij. int capittel
vandē ghesieldē dinghē dat die by ons
wonen sijn sondlinghe trouwe als dye
paerdē Item wy hebbē vnomē dat die
hondē gheuochtē hebbē voer hoer he-
ren tegē den moerdenaers eñ dat hoer
herē doot bleuen eñ dat si daer bi bleuē
eñ liepen om den doden lichaem eñ be
schermdē voer die vogelen .eñ voer dē
quaden beestē Item wi hebbē oec gele
sen dat caramentꝰ die coninck mit hem
bracht twe hondt hondē van elēde dye
wt enē eylande gheset warē die mit hē
mit groter kuenicheit streden Item ia-
sons hont van cecilien en woude gheen
spise eten doe sijn here doot gheslaghē
was eñ also bleef hi by sinen heer doot
van rouwē Item wi lesen oec dz colona
dye senatoer vā placencien in lombaer-
dien van ghewapenden luden beladen
was .eñ bedruct dye enen hont bescudt
hadt eñ die te lesten van dien hondē be
scudt wart eñ also was oec eē and hont
die ticius sabinus was die van hem nz
en woude doe hi indē karker gheuāgē
lach eñ dese ticius starf indē karker en-
de dye hont bleef by hem eñ was seer
droeuich eñ huulde eñ screyede eñ als
men hem spise boet die nam hi eñ stacse
sinen meester voer dye mont eñ hadde
geern ghesien dat hi ghegetē hadde eñ
te lesten werpmen den dodē lichaem in
dye tyber eñ lieten driuen eñ dye hont
zwam na esi ghinc optē dodē staen doe
quam alle dat volc toe lopē eñ saghen
die grote trouheit vandē dier eñ hy ver
drencte mit sinen heer eñ al sijn die hon
den verre van huys gedwaelt si ghera
ken wel weder den wech die si quamen
al vliesen si horen heer in een vreemde
stadt si comen al weder thuys Item al
waer eē hont zeer toernich coemt hy bi
enē oetmoedighē mensche te sittē ofte
legghē ofte staen hi wert goedtierē Itē
daer is grote wisheit indē hondē als si
iaghē want si luchten wel waer dat een
wilt geuarē heeft mit rukē vandē wijn-
de eñ vandē spore des wilts eñ meldt
mit sinen bassen waer dat wilt is dattet
die iaghers volghē moghē Item nae
diē dz een hont een iaer oudt is so wint
hi eñ draecht sijn ionghē tachtich dagē
inden buke eñ baert blinde hondekens
eñ hoe dz si langher mittē melc gesoect
werdē hoe dat si traechliker sien noch-
tans en ontsangē si geen gesicht dan na
den xxi. dach noch voer dē seuēdē dach
Itē sōmige ludē seggē wāneer datter
een alleen gheborē wert dye siet opten
twintichstē dach eñ als daer twe sijn so
sien si optē thiendē dach eñ wāneer dat
ter drie is soe sien si optē elften dach eñ
also voert hoe datter meer voert comē
hoe dat si traechliker sien . Item dat is
tbeste hondekijn datter lest siende wert
of dat die moeder eerst in horē arm ne-
met hier toe heuet plini9 geseyt li. viij.
ca. xli. daer veel ander dinghē gheseyt

werdē Item vandē hondē seit aristo. li. ij. dat si geen tandē wt en werpē dan bp aventurē twe eñ hoedat si ionger sijn hoe dat si witter tandē hebbē eñ oec scarper eñ daer bi werdē die oude gekent bydē iongē wāt der ouder honde tanden sijn zwart eñ plomp eñ die iongher wit eñ scarp Item die selue seit li. v. dat die mānikens werdē totten hilic beroert of ter winninge eer die wijfkēs eñ die wijnthō dē werdē eer toe beroert dan die ander hōdē als die selue seit li. vi. wes wijf onderwijlē mit iongē wert binnē tseste dele van enē iaer eñ binnē viertich daghē eñ die ionghen sijn blint twaelf dagē eñ tmānikē en gaet tottet wijfkē npet si en heeft een maent geworpē eñ. sōmighe werdē mit iōgē idē lxxiiijtē. dach twelc is binae twijfte deel van enē iaer eñ die ionghē vā desen bliuē xiij. daghē blint eñ sōmige werdē mit iongē binnen drie maendē eñ dat is een vierēdeel van enē iaer eñ die iōgē vā desē bliuē blīt xvij. daghē waer af dat openbaert dat hoe die drachten eer volbrach werdē hoe dat si eer ūen eñ wāneer dpe hōdē hoer been bestaet te lichtē om te pissen so mogē si ionghē winnē eñ dat geschiet binnē ses ok leuē maētē eñ diewijndē mogē meer winnē als si arbeidē dan als si trustē ende die mānikēs moghē thien iaren leuē eñ die mānikēs leuē oec onlanger dan die wijfkens vandē wijnthondē om des wil dz si meer arbeidē eñ allo en ist vādē ūderē hōdē niet als die selue seit eñ die lanthondē eñ huushōdē leuē sōmich xx. iaer ok xv. iaer als omer? seit Item li. viij. sept hi dat die hondē als die ziecke sijn so eten si gras ok een wortel vā enē cru de eñ spuwē eñ allo meesterē si hē seluē Item dat selue sept plinius li. xxviij.

Dat xxv. ca. vander teuen

Canicula is een teue eñ is die moe der vandē hondē wes moeb indē buke langwerpelt is eñ den buuc langes gestrect eñ heeft al langhes aen den buke veel borsten die een teghē die ander ordineert die welke bestaē te hebben eñ groot te werdē als si ontfangē heeft eñ dese werpt veel iōgē. mer altoes blint die si naerstelike mint eñ bescermtse mit biten eñ mit ballen eñ waert dat die ionghē wtgecropē waren die moeb soudse weder nemē mittē tandē sonb zeer doē eñ dragense weder tottē nest eñ si neermt den bestē eñ den scoenstē eerst wāt dien heeft si liefste eñ repet hem die mānen voer alle den anderē Item aristo. seit li. v. dat die teue seuē daghē eer dat si ontfāgt eenre hāde mēstruose onreinichept wt werpt eñ dan is si siecke eñ dan wort hoer moeb geapostemeert indē liue eñ en begheert gheen hylic mer si scuwet mer naden seuē dagē als die moeb wel gezuuert is so ontfaet si eñ nab dracht werpt si oec veel fleumatigher humorē van haer eñ darr om wert si dā mager van liue als dle selue sept Item men vint melc in dese teuen eer dat si werpē lange tijt eñ eer indē haelwindē dan inden anderē eñ eerst ist melc dic eñ na wertet gesubtijlt eñ dat is der drachtē bequaē eñ dese teuē leuen int ghemeyn onlanger dan die mānikēs mer dpe mānikēs dat iach hondē sijn leuē onlangher dan die wijfkēs om hoers lopens wil eñ wāneer dat dese teue pissen wil so en lpcht si tbeen npet mer si huuct neder mitter leindē Item die teue is minder eñ graceliker van liue dan dpe man. ende is

abelre te lerē eñ is beter van moede dā
als ſi ionghē heeft Item die edelheyt
vandē hondē eñ vandē kemelen is dye
lancheit vandē aenſicht eñ vandē mule
eñ in die breetheit der borſtē eñ inō ſmal
licheit der lancken want een edel hont
ſal after bi den lanckē ſmal weſen eñ om
der borſtē grof eñ die oren ſullē lanc we
ſen eñ buechſom eñ ſal clein ſubtijl been
hebbē eñ hoech eñ heeft langherē ſtart
dan die anō hondē eñ crōmerē eñ ſi heb
ben oec myn vleiſch dan dye lanthondē
eñ corter hare eñ dunre eñ ſlechter wāt
warē ſi alte ruloct ſoe ſouden ſi alte heet
werdē van lopē het ſijn ander edel hon
den die weet ſijn daermē hertē hinden
eñ woluē mede vangt eñ wilde beeſten
eñ deſe hondē ſijn bpden menſchē eñ bp
den oſſen eñ ſcapē goedtierē eñ mē vint
cōmighen edelen hont als hy een wplt
geuāgē heeft dat en eet hy niet mer hy
houtet ſinē meeſter thent hi aen coemt
of hi brenget hem iſt dattet wilt hē niet
te groet en is Itē daer ſijn veel anō p-
prieteiten vandē hondē die min of nyet
te prijſen ſijn want ſi hebbē enē hongher
die ſonō maet is wāt ſi werdē daer onō-
wilen raſende af eñ dē hondē comē onō
wilē zuuctē aē als grauhept een apoſte
me indē kele eñ verwoetheit als ariſto.
ſeit li. viij. c. eñ alle dat van dien hondē
gebeten wert dat raeſt ſonder den men
ſchē die onōwilē geneſen werdē mitter
medicinē. Item conſtan. ſept in viatico
int leſte boeke dat die hont van naturē
cout is eñ droghe indē welkē die zwar-
te colera bouē gaet of regneert eñ wan-
neer dat die ouerulopende is ſo wert hi
raſende eñ dat geualt meeſt indē herſt
eñ in die lepnten den welkē die anō hon
den ſcuwē als een zuuct eñ altoes loept
hi alleen ſtrukelbollēde eñ als een droc
ken man eñ hout ſinē mont open eñ die
tonghe hangt wten monde mit veel ſpe
kels eñ ſcums eñ dye oghe ſijn hē root
eñ ōkeert eñ ſlaet den ſtart tuſſchē ſinen
been eñ al iſt dat ſijn ogē ſtaen nochtās
en ſiet hi niet veel want ſijn gheſicht en
veſticht nerghent op eñ hi ſtoet ſine voe
ten teghē alle dinck eñ hy baſt tegē ſijn
ſelfs ſchyem eñ die anō hondē baſſē op
hem eñ lopen wech eñ waert zake dar-
men een ſtuck vleyſch nettede of bloe-
dich makede int bloet vanō wondē die
de raſende hont gebeten hadde die an
der hondē en ſoudē dat vleiſch niet etē
willen eñ ſo wie gebetē wort van ſulken
hondē die crȳcht droemen die ſeer ver-
uaerlic ſijn eñ indē ſlape wert hi ſeer ver
uaert eñ hi wert oec toernich ſonō ſake
eñ hi en weet niet waer om eñ hi wordt
ſchielic eñ ſiet al ōme bȳſterlick eñ hy en
mach niet ghedogē datmen hē aen ſiet
eñ iſt dat die paſſi ſtarck in hem wert ſo
ōſmaet hi alle dranc eñ hi is vandē wa-
ter ōuaert alſoe dat hy dicwile valt van
anxt eñ deſe mēſche ſterft ten waer dat
men hem raſch te hulpen quaem Item
dye curen eñ die boeten ſoeket bouē int
boeke vandē zuucten int capittel vandē
veninen Item plinij ſeit. li. xxix. dat on
der des honts tonghe leit onōwilē een
wormken die in griecx luca heyt die de
hondē raſende maect eñ als dat wt ge-
toghen wert ſo is die hont geneſen Itē
die ſelue ſept dat dye cracht des beets
vandē hondē ſoe groot is waert dat een
menſchē trade in des verwoets honts
piſſe mit ſinen baruoetē voeten het ſou
de hem ſcaeden eñ ſonderlinghe waert

dat hi enē zweer of enen wonde hadde
Item noch seyt hi aldaer waert dat ye-
mant sijn water makede op twater van
enen rasenden honde die mensche sou-
de tlanckeuel crigē of zericheit ind lein
den Item die hont is vol quaets ende
gramheidē eñ daer om ist dat hi mit e-
nen steen gheworpē wert soe wreect hy
hem ouer dien steen eñ biten van rech-
ter felheidē eñ hi bijt onderwilē so zeer
dat hi sijn tandē ontween bijtet Itē dye
hont is oec loes eñ droechachtich want
dicwijl gaet hy stilswighende eñ coemt
van after aen eñ bijt enē mensche Item
hi haet stockē stauen pieckē stenē eñ de-
ser ghelike eñ hi is koen op sijn messin
ghe mit bassen aldaer hij bekent is en-
de dā wil hi alle man biten eñ veruaert
die luden mer als hy wt sijnre kundē is
so slaet hi sinen start tusschē sijn been eñ
sluupt wech Item hy is vratich eñ ny-
dich eñ daer om eet hi onderwilē alsoe
veel van vulen krenghē dat hijt weder
spuwē moet eñ dat hi leliken wtgewor-
pen heeft als hy hongher heeft so co-
met hi weder eñ slocket auicēna seyt dz
hem die hont zuuert als hi siecke is mit
grase te eten eñ is een hont wonachtich
in een huse eñ coemter een vreemt hōt
in so sal die huyshont den anderē op tlif
uaren al waer die vreēde hont driewer
uen starker eñ dat coemt toe van nidich
heiden want hi anxt heeft dat hi te lut-
tel hebbē sal of dattz dye vreemde hont
gripen sal dat hem gheboerē soude eñ
hi is gierich eñ soe wes hi crijcht dat hē
ouer blijft dat besteet hi in een heymeli
ke stat daer hijt vindē mach als hi hon
gher heeft Item die hont is onrein eñ
gheyl waer af dat aristo. seyt li. vi. dat
die hondē ist man of wijf hilicken alsoe
lange als si leuē eñ en maken geen on-
derschrit van moeder of van suster eñ si
slachten den gemeyn wiuē die indē bor
deel sitten want si nemense sijnse out of
ionc scoen of lelic eñ dicwijl haer naeste
magē al en weten sijs niet Item die ou-
de hont is traech waer af aristo. seit li.
vij. dat den hondē tvoeteuel toecoemt
in horen ouderdom eñ luttel ontgater si
en crighen die zuuct eer dat si steruē eñ
daer om slapen si altoes op die messing
onder die vlieghē eñ onder dye wormē
eñ dan werdē si seer vandē vlieghen eñ
vandē dazen ghequetst eñ sonderlinge
biden oghē eñ opten oren ia si bitē hem
die oren onderwilen mit allen doere eñ
is also traech van hem seluē dat hi die
vlieghen niet af ghescuddē en kan dan
onderwilē als si hem voer den mont co
men so snact hi daer na eñ grijptse ende
ten lestē wort hem een zeel om dē hals
ghebonden eñ wert iamerliken vander
messen ghsleept eñ aen enē boem ghe-
hanghen of int water geworpē eñ enē
steen aen den hals ghebondē ende also
wert sijn onuallige leuē gheeyndt noch
sijn velle en wert hem niet af ghetoghē
noch sijn vleysch en wer niet ghegeten
noch en werdt niet ghegrauen Mer int
eynde wertet den wormen ghelatē

Dat xxvi. ca. vandē iongē hondē
Atuli dat sijn die ionge vandē hon
den ysidorus seyt libro duodecimo dat
dese ionghen int ghemeyn blint ghebo
ren sijn ende si sijn onvolcomē te sien eñ
si werden geboren mit cleinen gesaech-
den tandekens ende alle dyer hebbēde
tanden als een saeghe ghedeylt dat is
gulsich ende kiuende als dye hont dye

leuwen pantheer eñ deſer ghelijc eñ al
le alſulke dierē winnē ōuolcomē drach-
ten alſt openbaert bouen int ſelue boe-
ke vandē dieren int gemeyn eñ alle de-
ſe dieren die onvolcomē ionghen bren
ghen die ſijn gulſich ende matich want
waert dat ſi beidē thent ſi volcomē wor
den inden buke hoerre moeder ſoe ſou
den ſi die moeder doden al zukende eñ
daer om moet die natuer haeſtich we-
ſen in alſulken dperē ſoeket bouē int ſel
ue boeke wāt als ſolin⁹ ſeit dz die hōde
kens vandē honden werdē in groter e
ren ghehoudē biden oudē meiſters als
plin⁹ ſept li. xxix. want ſi plagen te mey
nen dat die iōghe ſokende hondē reyn
waren teten eñ die oude plagenſe te ok
keren voer ander beeſten eñ ſi meynden
dat der ionghē bloet beter tegē vergif-
kenis was dan enich dinck eñ noch ge
biedent die auctoers datment op veny
den beten legghen ſal want een ionck
hondeken op geſplit eñ op een venijnt
ſeer gelept al warm trect dat venijn wt
eñ hoe dat deſe hondē raſcher gheborē
werdē hoe dz ſi traechliker ſien als ariſ
totiles bouen ſeide Item alſoe langhe
als ſi blint ſijn ſo kennen ſi dpe moeder
biden rukē eñ bider ſtēmen eñ ſi ſoeckē
die mānen eñ zukenſe eñ men ſept dat
ſi die zuken bi ordinancien als ſi indē bu
ke die een na den anderē ghelegē heb-
ben inder moeder des lichaems eñ die
gene die ſtarcſte is eñ die beſt die moet
voer gaen eñ die moeder heeft diē liek
ſte Item men ſal dpe ſpiſe ſōmels den
iachonden ontreckē op dat ſi niet te vet
en werdē want als ſi alte vet ſijn ſo wer
den ſi alte traech eñ en moghen niet lo
pen eñ al iſt dat ſōmighe dierē van me-
lancoliozer cōplexien ſijn nochtans die
abelheit der leden maectſe ſnel eñ doē-
de eñ ſi pleghen blide te weſen eñ zeer
ſpelende eñ dat coemt vanū etatē want
wanneer dz ſi gheſcheidē werdē vandē
melc ſo ſijn ſi abel te leren alle dinck dat
hem toe behoert als te ſpelen meniger
hande nuwicheit eñ te iaghē eñ dz quic
ke te verwaren vandē woluen ende vā
meer anderen quaden beeſten Itē dpe
hondē die daer toe geordineert ſijn dz
huus eñ thof te verwarē die ſalmē des
daechs beſluten daer ſi doncker leggen
eñ alſo ſullen ſi des nachts veel te ſelre
teghen dpe dieuen weſen want alſulkē
hondē ambocht is dat ſi des daechs ruſ
ten ſullen eñ des nachts wakē eñ lopē
al ōme den houe eñ der mueren eñ men
ſal ſcuwen alſulkē hont die des daechs
waect baſt eñ omme loept ende die des
nachts ſlaept ſcuult eñ zwyght Itē het
is een quaet hont is hi oudt is hi ionck
die de ſcapen des daechs beſchermt vā
den woluen als ſi te velde ſijn eñ dpeſe
des nachts worget inder copen ſcueren

Dat xxvij. ca. vanden beuer

Caſtor dat is een beuer ende is een
wonderlike beeſt dpe mitten vieruoeti
ghe dieren leeft ende gaet op tlant en-
de onder den water ende nochtās zwē
met ende woent mitten zwēmendē die
ren als die viſſche. ende caſtor is alſoe
ghenoemt van caſtrando dat is vā lub
ben als yſidorus ſept libro duodecimo
want hoer culleu ſijn ter medicinen be-
quaem om welke cullen wanneer dat ſi
den iagher gheuoelen ſo lubben ſi hem
ſelue ende houwen hoer cullen af mit
ten tanden als die ſelue ſept vandē wel
ken cycero ſpreect ſi verloſſen hem van

dien deel des lichaēs daer sy ō begeert
werden Item plinius spreect vandē be
uers li. xi. ca. iij. dattet een geslacht is
van dyeren dat als nv optē lande is eñ
als nv opter aerden eñ maect sijn husen
aendē kanten vandē wateren daert eb-
bet eñ vlopet eñ maect holen mit wondē
liken konsten eñ aldus sulke dierē leuē
in cudden dat is dat sy gaern mit hopē
te samen sijn eñ sy minnen hoer gheluck
ende sy houwen eñ sniden houterē als sy
vergadert sijn mit horē tandē eñ makē
huzen mit zollerē die eē woninge bouē
dander op dat sy vandē eenre soller op-
ten anderen lopen mogē als twater co
met wantet water is sōmels hoghe eñ
sōmels lege ende daer na makē sy hoer
woninghe want sy moeten emmer mittē
start int water legghen als sy rustē eñ dz
hebben sy ghemaect mit enē gate of mit
twe of mit drie daer sy horen start doer
steken mogen want hoer start is van vil
sigher naturen eñ die soude verderuen
eñ laghe hi int water niet het is een wō
derlic dier eñ een gemelic wes start vil-
sche is eñ alle dat ander lijf is vāder na
turen eens vieruoetighen dyers eñ is
vander groeten eens clein honts eñ he
uet voeten als een hont eñ sonderlinge
dye afterste eñ voer heuet twee voeten
als een gans daert mede int water zwē
mzeñ heeft eē precioes velle daert oec
om gheiaecht wert ende het heeft scar
pe tandē eñ gesaecht als een hont ende
ten mach niet seer lopē wāt sijn schenē
sijn cort Item beuers hebben twe cullē
eñ sijn groot na horen lichaem te sprekē
ende die heitē wi castorea vā desen sept
plinius li. xxxij. ca. iij. aldus die beuers
houwen hoer cullen af die wy castorea
noemen op dat sy vandē iagers niet ge
vanghen en sullen werden mer sircius
die medicus meynt dat sy die cullē niet
af biten en moghen dat sy leuende bliuē
Item plato ende dyascorides segghen
dat die beuer also wijs niet en is dat hy
hem seluen also verlossen soude connen
ende dat openbaert daghelix inden be
ueren die in veel steden gheuondē wer
den waer af plidorus ende philiologē
segghen van hoerre lubbinghē dat die
beuers cullen aen den lichaem niet en
hanghen mit zenen ende mit aderē als
die ghemeyn dieren hebbē mer mit an-
deren vande welken sy ghenen noot vā
den liue en hebben Item beuer sijn die
gherecht is ende niet genalscht is alte
goet tot veel passien des lichaems als
plinius aldaer seit op dat die beuer niet
te ionc noch niet te oudt geweest en he
uet ende also salmēse kiesen dye gedub
belt sijn ende die te samen hanghē mit
eenre vergaderinghe ende mit enen ge
tal ghecoppelt want dye en machmen
niet lichtelick valschen want vele luden
nemen een blaze mit beueren bloede eñ
doē daer wat kyns beuersijns toe op dz
tet daer na ruken sal ende wat pepers
die ghepuluert is op dattz te starker eñ
te scarper smaken sal ende dan bynden
sy den hals vander blasen op dattet sal
een zeen schinen te wesen mer van enen
halze so ist onmoghelicken twe blazen
te hanghen eñ daer om is die beuersijn
best die ghedubbelt hangt aen eenre ze
nen Item men sal den beuersijn kiesen
die middelbaer scarp is inden smake eñ
die ghenalscht is die is al aerdich ende
mit luttel zeenen Item dyasco. sept dat
dese beuersijn die best is die welke enen

middelbaren scarpen smake heeft die wat tape is eñ dpe nz soutich noch alte qualiken en smaect want hi wort dicwi le gheualschet mit sal armoniacum als plinius daer seit eñ hoe dat hi verscher is hoe dat hp beter is .eñ nutter inder medecinen eñ wanneer datmen siet dz die twe cullekens hoer vellen vast aen hem cleuende hebben vetticheiden dat is een goet tepken van gherechten be uersyn eñ men machen vij . iaren houden in goeder virtuten eñ men sallen in der medecyn doen sonder vellekyn dat hi buten aen cleuende heeft eñ weghenen iuusteliken want hi heeft macht te scheiden te verteren eñ te dunnen ende sonderlinghe die zenighe steden te con forterē want hi is tot veel dinghē goet hi is goet den ghenen die vallen vandē groten euel eñ teghen coude passie van den hoefde eñ ontbint die gicht vander tonghē eñ doet dē mensche weder spre ken die syn smake haestelick ontgangē is ist dat syn puluer onder des ziecken tonghen gheleit wert eñ hi is oec goet teghen dpe gpcht dpe ouer alle tyt is ist dat hp in wine gheloden wert mit ru ten ende mit zelue eñ datmen dien wi ne warm dicwyl drinct want hi beroert dpe herssen ende starctse eñ syn puluer doet knpezen ist dat hi in die naze ghe steken wert eñ daer af wert hi ghewec ket die in ytargpen leit ist dz syn heeft die daer ziecke af is mit roze olpē daer beuersyn in ghepulueert .eñ in ghesol ueert is ghesmeert wort dat haze eerst af ghescoren .eñ die olpe warm ghema ket Item die beuersyn is goet teghen starke venyntheit van scorpionē eñ van der spinnen eñ van enē serpent dz ceral tes heit eñ deser ghelyc als plinius sept li.viij.ca.ij. eñ syn ozyn is goet tot allē dpe voerscreuen syn .eñ doet menstrua voert comen eñ helpt totter ontfange nis eñ tot veel anderen dinghen eñ syn smeer is alte goet in zaluen

Dat xxviij.ca. van een hart

Cervus is een hert ende is gesept van ceraston in griex dat is hoern in la tyn als plidorus sept li.xj. daer sept hp noch dat voert dat die herten vianden syn der serpenten eñ als si ghevoelē dz si ziecke syn soe trecken si mitten gheelt der nazen dpe serpenten wt hozen holē ende als die quaetheit des venynus ver wonnen is so gaen si weder eten Item dese dieren vonden eerst een crunt dat dpptan heit want als si ghescotē syn eñ ghewont vanden iaghers mit venyndē pilē so eten si dat crupt eñ si werdē vlosk eñ oec wiuen si die wonde aen dz crupt ende si hebben ghenoechte in soetē lan ghe In pipen eñ in klopten ende als si hoer ozen op rechten so horen si nauwe eñ als die ozen hanghen soe en hozen si luttel of niet Item si zwēmen ouer mee ren eñ ouer grote rpuirē eñ die dā starc ste syn die gaen voeren eñ dpe clepnen ende die crancste volghen nae ende leg gē hoer hoefden opter ouder aers dpe voer gaen ende also comen si te lichteli ker ouer hier toe heuet plidor? gheleit Item die selue woerden sept plinius li. viij.ca.xxxix. daer hi noch meer woer den toe doet ende seit dat die herte alte behaechliken dier is ende wanneer dat tet also seer ghedwonghē wert vanden hondē dattet gheuanghē sal werdē soe lopet totten menschе ende soecterihul pe aen eñ als die hertinne baren sal soe

hoeltse die weghen min die ghetreden
sijn vanden menschē dan dpe toepaden
die vandē wildē dieren bekent sijn. Item
si ontfangē na dien dz eē sterre op gaet
diemē arcturus noemt eñ draghē hoer
dracht achte maenten eñ si brenghē on
derwilen een paer voert eñ die wijfkēs
scheiden hem vandē mānikens na dien
dat si ontfanghē hebbē eñ gaen van hē
mit allen mer die mānen als si die ver-
woetheit der ghenoechten after ghela
ten hebbē so smitē si in die aerde eñ gra-
uen mit horen claeuwē eñ so werde ho-
re becken zwart thent si vandē reghen
wat ghewallchē werden Item die wi-
uen werdē voer der dachte ghezuuert
eñ oerbaren dan eenrehāde crude ouer
mits den welken die dracht te bet indē
liue gehuodē sal werdē eñ dat si te lich
telikker verlossent sullen werden vander
drachten eñ nader drachten eten si we-
der van tween crudē als van canio eñ-
van filolis eñ dan comē si vluchs tot ho
zen ionghen als si die twee cruden ghe
getē hebbē eñ si brēgē horē iōgē vā diē
zape mede eñ dan leren si horen ionghē
lopen eñ gaen eñ vlpen eñ springhē eñ
ander manieren die si ouer hem hebben
eñ als die mannē vander oncuuschept
der ghenoechtē verlost sijn so etē si zeer
ghierlick eñ als si gheuoelen dat si alte
vet sijn so soecken si dupsternissen daert
lelic eñ doncker is want si sorghē datsi
niet lopen en souden moghē eñ als si eē
wilken ghelopen hebbē soe bliuē si staē
eñ werpen hoer hoeft op eñ sien al ōme
eñ coemt hem een bukkel of eē paert te
ghen lopen die sien si alsoe degher aen
dat si enen mensch niet en sien die bp hē
is al had hi enen boghe in die hant en-
de woudese schieten eñ wanneer dat si
ouer die zee zwēmē so gaen si alte samē
ouer mit scaren eñ ouermits den ruken
so gheratē si te lāde eñ niet mitten ge-
sicht eñ wāt die hert een dier is dat ge
hoernt is so heetter dese epghēscap on
d alle die dierē dz hi alle taer lijn hoer-
nē dwerpt eñ dnuwetse als in die lepn-
tē eñ dan is hi ongewapēt als hē dunct
eñ dā scuult hi des dages ter tijt toe dz
hē sijn nuwe hoernē wed gewasse sijn eñ
wāneer dat hi den rechterē hoern ver-
werpt so huut hi diē hoern vā nijds we
gē eñ ducht dattē pemāt vindē sal ende
oerbarē totter medicinē Item mē pleecht
die outheit der herten te wetē bidē tac-
ken vandē hoernē eñ oec biden tanden
eñ ist zake dz si gelubt werdē eer si hoer
nē crōgē soe en wassen hem nēmermeer
hoerne voert aen eñ werdē si gelubt na
dien dat si hoernē hebbē so en dliesen si
nēmermeer dpe hoernē ot si niet gelub
bet en warē en also langhe als si gheen
hoernē en hebbē so gaen si des nachts
te weidē eñ des daghes en comen si intō
sonnen niet op dat die ruchept aen den
hoernē niet dyardē en sal eñ al leincken
als die hoernē valt wassen soe wruen si
die ruucheit teghē die bomē af eñ pro-
uen of die hoernē pet starck werdē ende
als si gheuoelē dat hoer hoernē bestaen
hart te werdē so comē si voert int open
baer Item ondwilē bliuen die hertē aen
sōmighē bomē verwerret mittē hoernē
als aē bomē daer edera aen walt eñ dā
werdē si goet te vaen Itē die hertē sijn
den serpenten cōtrarij wāt die lucht vā-
dē gebarndē hoerne eēs hertē dlaecht
die serpentē wes lubbe geneest die be-
te van allen slangen Item hi mach hon

dert iaer lenen twelc besocht wort ende
gheuondē van enen herte dz gheuāgē
was na alexanders doot dat in sÿn oer
of daer op ghtepkent was mit enē ghe
tale van guldē letteren daermēt bp vāt
hoe menich iaer dat dat gheleden was
tot dē leste daghe toe doe dat hart laet
ste gheuanghē was eñ dit dier en heeft
nēmermeer coerts want het weetter eē
medecÿn teghen hier toe heuet plinius
gheleit li.viij.ca.xxxiij. Item aristo. eñ
auicenna legghen dat dpe herte is een
dier dat gheen gal en heeft dan inden
darmen eñ daer om heuet bitter eñ stinc
kende darmen. eñ hper om en willense
die honden niet eten ten waer dat si seer
hongherich warē Item aristotiles sept
li.ÿ. dat sōmighe wanen dat die herten
enē gal in horen oren hebbē als aristoti
les leit ende dat is valsch auicenna sept
mer hi heeft eenrehāde vuchticheit die
ghelÿc is der vuchticheit vander miltē
Item die selue sept datz bloet des her
ten en wert nēmermeer ghecoaguleert
als des hazē bloet oec en doet mer het
blÿft altoes dun alst eerst was tegē dpe
natuer alre beesten eñ en gheen dier en
verwādelt sÿn hoernē dan die hert wes
hoernē dicht sÿn eñ daer om sÿn si zwa-
re eñ die herte heeft vier grote tādē aē
die een zide eñ vier aen die ander daer
hi sÿn spise mede kauwet eñ noch twee
grote ander tandē oft houwe tandē wa
ren eñ dies mans tandē sÿn meerre dā
des wÿfs Item aristotiles leit li.viij.dz
dpe hertinne seer wÿs is als si werpen
wil want si soect een stat daer die dieren
niet en wanderen om der liden wil ende
si scuwen tlicht der sonnē mit horen kin
deren eñ si soect dicke slopen van bomē
ende holen van steēroetzen daer mer eē
toeganck en is. want daer mach si wel
vechten mitten anderen dierē want als
hi daer leit dat die hertē dicwile onder
linghe vechtēmit starker vechtinghe eñ
die verwonnen werden die sÿn alle oet-
moedich ende alsoe onderdanich dats
te veel is Item die herten ontsien zeer
die stemme des vossen ende des honts
ende wanneer dat die hert vet wort soe
schuult hi ende soekt lelike steden dpt
is voergheleit ende oec schuult hp om
dat hi vanden iaghers niet gheuonden
en sal werden ende hi wort oec doot ge
slaghen ōme sÿnre vetticheit wil Item
die iaghinghe vanden herten wordt al
dus dpe een vanden iaghers dpe klopt
ende singhet ende die herte heuet ghe
noechte mden sanghe ende volcht den
sanck ende daer en binnen is een ander
ende heeft hem laghen ende strickē ge
leit ende doodten ende onderwilen ont
gaet hi ende coemt in enen water ende
daer wert hp weder gezuft ende als hp
gheuanghen wort so bleet hi ende screi
et want sÿn tranen lopē hem ouer. Itē
wanneer dat hi verwolcht wert vanden
honden soe loept hi nv ghens nv har-
waert ouerdwars ende dā weder recht
wt mit groten spronghen bi den welkē
die hondē dat spoer verliesen waer me-
de dat hi dicwile ontgaet Item die sel-
ue sept dat dpe hertinne zeer zwaerlick
haer ionghen wpnt als sise voert bren-
ghen sal twelck bekent wordt bp crom-
minghe haers lichaems ende bi horen
bleten ende daer om et si dragumteam
op dat si te lichteliker verlost sal werdē
ende vluchs als si gheworpen hebben
so eten si terstont die secundÿn eer si op

die aerde valt eñ sõmighe luden meynẽ
dat die secũdijn venijnt is als die selue
seyt Item die ander proprieteyten van
den herten vervolcht aristotiles li. viij.
die plinius bouen vertelde Item plini
us seyt li. xxviij. dat die harten wãneer
dat si zwaricheit gheuoelen soe slijnden
si enen steen daer si mede ghenesen wer
den eñ die steen wert onderwilen daer
in gheuondẽ eñ men wil seggen dat de
se steen alte goet is den vrouwen als si
kynder draghen eñ dat selue doen dye
beenkens die si in horẽ hert hebbẽ als
die selue seit eñ dat selue is tot veel pas
sien des lichaems goet want men ple-
ghet in costeliken confectien te mengẽ
als dyasco. platea. eñ constan. segghen
Dat xxxi. ca. van een ghehoernt serpent
Cerastes dat is een ghehoernt ser
pent als ysidorus seyt li. vij. want
het heeft eenrehande hoernen van bey
den ziden vandẽ hoefde ghelikerwijs
dat een ram doet dye onghecromt sijn
Item hi huudt alle sijn lichaem onder
tsant daer die sonne schijn mer die hoer
nen bliuen butẽ onbedect eñ als die gro
te voghelen dat sien so wanen si dattet
een aes is. of anders wat datmen eten
mach eñ als si daer toe comen eñ bickẽ
so werden si van dien lozen serpent ghe
grepen Item het pleecht hem oec indẽ
toepaden te huden daer die luden wan
deren eñ ander beesten als paerden eñ
coyen eñ als si verbij wanen liden soe ist
daer gereet eñ bijtse doot want dye glo
ze seyt ouer genesi int leste capittel sond
een dat cerastes doot een paert mit diẽ
dattet hem slechts raecte aen sinen enẽ
hoeue also venijnt ist eñ dien man me-
de die daer op sat sõmighe ander meys
ters segghen dattet een gheslacht van
aspis is dat zeer quaet eñ venijn is soe
ket bouen in die letter. a. van aspis wãt
daer wert een ghewach van cerastes
Dat xxx. ca. van een gebeẽt eens beests
Cornu als aristotiles seyt is vand
naturen des beens ende is mor-
wer dan een been ende is harder dan eẽ
knorsebeen als die claeuwen der dyerẽ
ende alle alsulke dinghen mogen mor-
we ghemaect werden mitten viere en-
de men heytet in duutsch een hoern eñ
ghelikerwijs dat die verwe is vanden
hoernen also is die verwe vanden hare
des diers Item dye nature heeft den
dieren hoernen ghegeuen om hem me
de te beschermen voer hoer wapen. eñ
daer om werdẽ si int vterste vãdẽ hoef-
de gheset op dat si altoes bereet wesen
sullen hoer onrecht te wederstaen eñ-
alle die hoernẽ sijn ydel hol eñ ront dã
die harts hoernẽ die hart sijn eñ dicht
eñ die sijn van veel. tackẽ eñ en gheens
diers en verwandelt hoer hoernen dan
des herts hoernẽ die welke alle iaer sij
hoernen verwerpt ende huut den rech
teren datmens nauwe geuindẽ en kan
waer af dat gheseyt werdt in prouerbio
ganc daer die hart sijn hoernen werpet
als gheseyt wert libro octauo Itẽ daer
wert gheseyt libro quarto dye hoernen
staen veel vaster aen dye huut dan aen
tbeen ende daer om seyt aristotiles dat
sommighe dieren roeren hoer hoernen
als die orẽ in een lant dz amfraga heit
Constantinus seyt dat dye dyeren van
veel roecs ende dye van starker naturẽ
sijn die fumen die gheresolueert werdẽ
mit crafften der hetten werdẽ ouerghe
seint tottẽ eindẽ des lichaẽs eñ daer af

crŏghen ſi grote hoernen eñ ſtarck ende ſonderlinghe iſt dat deſe rokige materie ouermits hoerre ſubtŏlheit wil in hare verwandelt of dz ſi min grof is eñ aerdich dat ſi in tanden verwaedelt eñ daer om ſeit ariſtotiles wel li. iŏ. int capittel vanden tandē dat die dieren hebbende tandē eñ houtandē in beiden kinnebacken en hebben gheen tandē alſt openbaert mdē elephanten eñ inden wilden verken Item alle vieruoetighe dieren hebbende alleen in die nederſte kinnebacken tandē eñ gheſplitte claeuwen hebbē hoernē eñ ſi ederkauwē eñ ſi hebben twe buken of meer als bouen gheſept is want die veel hoernē hebben die hebben gheſplitte voeten int ghemeyn eñ daer om heeft die ezel vā indien enē hoern alleen eñ enen helen zole aen dē voet alſt paert mer hi en ederkauwet nz als ariſtotiles eñ auicenna leggen . Itē die hoernen eñ die claeuwē ſyn alſo nae inder cōplexien dat ariſtotiles ghebiet ſo wanneer dat een koe ziecke is inden claeuwen vandē voetē datmāſe tuſſchē die hoeren ſmeren ſal mit olyen eñ andet medicinen Itē vander nutſcap der hoernen eñ der claeuwen is bouen gheſeit in die letter b. van bos

Dat xxxi. ca. vandē cocodrille

Cocodrillus is gheſeit van croceo colore dat is van ſaffranigher verwen als pŭdorus ſept eñ is een vieruoetich dier als pŭdorus ſept li. xŏ. int capittel vandē viſſchen eñ mach wel weſen indē water eñ optē lande eñ is lang omtrēt xx. cubitus eñ is alte ſtarkeliken getāt eñ gheclaeuwet eñ ſyn velle is hem ſoe hart al waert datment worp mit grotē ſtenē het en achtes niet des nachts ruſtet inden water eñ des daghes optē lā de eñ het lept eyerē opt lant meerre dā ganſen eyeren man eñ wŏf houdē hoer ſtonden eñ daer ſyn sōmige viſſchē dye gheſaechde kammen hebben opt hoeft dieſe doot in dun van hozen buke ende men ſept dat die cocodrille alleen onder alle die dieren ſyn ouerſte kinnebackē roert alle deſe dinghen ſept pŭdo. Itē plinius ſept libro octauo capittilo viceſi moſerto aldus dat cocodrill? een dyer is dat inden rpuier nplus woent . eñ en heeft gheen tonghe als ander dyeren doen die op tlant gaen ende heeft lelike tanden ter manieren van enen kāme of van eenre zaghen eñ heeft houtanden als een wilt zwyn het en is gheen dier dat eerſt alſo cleyn is ende na alſo groot wert als die cocodril eñ het mach zeer veel eten want wanneer dattz ſadt is ſo gatet legghen ruſpen opten ouer van verwultheden Item deſencocodril coemt onderwylen een voghelkyn toe ghevloghen dat ſommighe landen tuſchillus hepten ende die vā ptalien hept tent coninc der voghelen ende vliecht de cocodril dicwyl voer den mont ende die cocodril verdruet ſommels van hē mer ten leſten luuct hi den mont op ende latet voghelken in vliegben ende in den eerſtē ſcrappet mackelikē eñ maect hem eenrehande ioeckinghe inden liue in wes ſoeticheit hi genoecht crŏcht eñ wort ontſlaep eñ als dat voghelkyn gevoelt dat hi ſlaept ſo glitet voert in ſinē buke . ende dan gaettet v vluchs bickē ende biten inden buke ende doerboertē want inden buke is hy dūne ende daer omme wert hi haeſt verwonnen vandē viſſchen die gheſaechde rugghen heb-

ben plinius seit dat dese beeste na volget om te mindoē die vliēde sijn mer si vlyet vandē serpentē eñ si heeft crancke ogē also langhe als si int water is mer buitē dē water siet si alte scarpelic eñ des winters huudt si haer vier maenden lange mer in die lepnten coemt si wt eñ also lāge als dese beeste leeft so wast si altoes hier toe heuet plinius ghesept li. viij. ca. xxvi. Item philologus sept is dat sake dat die cocodril enen menschē bijden oeuer vint dien doot hi heeft hijs macht eñ daer nae scrept hi eñ weent ouer dē menschē mer ten lesten slijnt hi en eñ hy sept deck datmen van sinen dreck zalue maect daer dye oude wiuē hoer aensichten mede vernesschē eñ claer makē Item dē dye cocodril eet gaerne goede crudē in welkē cruden emdros dat een clepn serpētkē is hem wint op dz die cocodril hē mitten crude slijndē mach want dit dier ken haet den cocodril seer eñ als hy dit serpentkē mitten crude in gesondē heuet so loeptet in sinē buke eñ grijpten bi alle sine ingewade eñ doodtē eñ also comet dat serpentkē onghequetset vt dat selue sept plido. li. xij. dat dese worm dē cocodril inden mont loept als hi lept eñ slaept beziden den houtandē in Item solinus seit dat die cocodril oec eenrehāde clepne vogelkens hat is die wassen onder die crudē van milium die wt vlyegē om die hetten vander sonnē eñ gaen in den buke vandē cocodril eñ etē dye worme in sinen buke eñ also wert dye cocodril ghezuuert vandē wormen eñ heeft een huut alsoe hart datmēse nauwe mit enen zwaerde doerslaen soude of doersteken eñ hi woent des daghes opt lant eñ des nachts int water wantet water is des nachts warmer dan des dages wanttet water hout dye radpen vander sonnen eñ daer werden si geroert eñ al soe wertet water warm eñ het en heeft gheen tonghe om gelupt te makē mer het heeft een clepne tonghe neōwaert als die visschen hebben totte smake als solinus aristo. eude auicenna seggheen

Dat xxxij. ca. van coluber

Coluber wert gheleit also veel als dye dupsternis oetenende coluber dye scuwz die hertinne ende doot die leuwe als plidorus sept si haet die rute si doet haer velle af ende si mint die holichept vanden bosschen ende vanden bomē si drinct alte gaerne melc si quetst mitten tanden ende mitten start ende schyet venijn ende si lept gaerne inder sonnē biden thunen si scuwet dye honden si eet vlieghen si lectet slof vander aerde soe ket bouen van anguis Item plinius sept li. xxx. ca. iij. dat die vettichept van een waterslanghe is goet teghen een bete vā een cocodrille eñ soe wie dat die gal vādien slange bi hem heeft die en wert vanden cocodrille niet ghequest

Dat xxxiij. ca. van damula

Damula of dama als pappas sept is een wilde caprea als plidorus sept li. xij. dit is een blode dier ende en kan nz vechten want het en kan hem niet verweren dan vliende want het is licht eñ mint hoghe berghē ende bosschen daer die medicinael crudē staē eñ het pleecht teten dye loueren vandē bomen eñ als ghewont is soe etet dragūteam dat is eenrehande crupt eñ also trecket den pile wt. ende sijn bloet is medecinael plynius sept libro vicesimo octauo dat sijn bloet vercrompen zeenen morwet ende

recket eñ beneemt die zericheit vanden
koten als der theen eñ der vingherē eñ
ver drÿft venÿn die serpēten scuwen dit
dier eñ hatent eñ si en moghen sinē adē
niet verdragē als die selue seit het loept
bouen matē zeer eñ siet scarpelic soeket
bouē int selue boeke vā caprea agrestis.

Dat xxiiij. ca. vādē dromedarius

Dromedarius is een harde vandē
grotē dierē die mē dromedarÿs in duyt
sche heit eñ men heytet in latÿn drome
dus. eñ is een gheslacht vā kemels als
ysido. seyt dz dromedus is een geslacht
van kemels eñ is minre dan een kemel
mer die dromidarÿs mach veel zeerre
lopen of gaen want het heeft sinen na-
me ghenomē van dromos in griex dat
is een snelloep in duutsch want hi sou-
de des daghes wel hondert milen rey
sen eñ dit dier ederkauwz als die os eñ
als die kemel eñ anders waer noētmē
dat woert dromedarius voer dye selue
dier als die gloze seyt ouer ysaya Item
si werdē ghelubt in hore ioncheit op dz
si te bet sullen moghē gaen als auicēna
seit eñ op dat si om hore wiuen wil niet
te traechliker gaen en sullen eñ si heb-
ben enen widen screde als aristo. auicen
na eñ plini9 segghen li. vij. eñ oeck om
dye grote hetten het is van naturē alte
heten dier van cōplexien want die starc
heit der hettē verteert in hem alle wÿn
dicheyt eñ vetticheyt Itē si sÿn snel om
die abelheit hoerre leden want si hebbē
lange smale been eñ zeer zenich eñ daer
om sÿn si abel ter beroeringe eñ si en etē
niet veel mer zeer luttel si eten hoye eñ
basten eñ beenre van dattilen etē si alte
gaern die wi steenre heiten mit welken
si hem des auouts laten ghenoegē als
si veel weechs ghelopen hebbē als pli.
seyt. eñ hoer bloet is zeer heet scarp eñ
subtÿl eñ daer om is hoer melc seer sub-
tÿl eñ dun meer dā der ander dyerē als
constantin9 seyt. eñ min voedende mer
het is meer verwarmende ende die gro
ue humorē in snidende soeket bouē vā
camelus want die proprieteiten van hē
beiden sÿn bina alleens van desen ende
van dien

Dat xxxv. ca van dypsas

Dypsas eñ dipsades is feminini ge
neris ende is een serpent datmen heyt
in latÿn situla ende is daer om also ghe
noemt van sitis dat is vā dorst daer om
dat die gheen sterft van dorst dye daer
af gebeten wert als ysi. seyt li. xij. dese
serpenten sÿn clein als wāneer dat si ge
treden werden so en werdē si nauwe ge
voelt der welker venÿ eer doot eert ge
voelt wert alsoe dat die sterft kwm ze-
richeit voelt eñ het is een specy van as-
pis soeket bouen van aspis

Dat xxxvi. ca. vanden draeck

Draco ist meeste van allen serpentē
als ysidor9 seyt li. xij. die grieken hey-
tent draconta als die ghene die dicwÿl
wt sinen hole ghetogheu is wort inder
luchten ghedragē ende dye lucht wert
ouermits hem ghequetst ende dye zee
wort heffende teghen sÿn venÿn als hi
daer ouer vliecht ende hi is ghecāmet
mit enen cleynen monde ende mit engē
pÿpkens trect hi sinen adem ende richt
sÿn tonge op ende heeft alte scarpe tan
den als een zaghe ende hy en heeft die
craft inden tanden niet Mer inden start
want hi slaet seer mit sinen start ende hi
en heeft alsoe veel vanden venÿn nyet
als dye ander serpenten hebben. want

men mach nyemant doden mit sinen ve
nÿn Item hy pleecht byden weghe te
legghē eñ wachten die elephāten ende
eñ als si comē soe slaet hy sinen start om
hoer been eñ houtse so vast dz si nergēt
comen en connē eñ dan doot hyse Item
die drake wert ghewōnē in indien ende
in ethiopien inder ontstekinge der gro
ter hetten als ysido. seyt li. xÿ. Item vā
den drakē seyt plini⁹ li. viÿ dat die dra-
ke xx. cubit⁹ lang is in ethiopien ende si
pleghē mit vier of mit vÿf sterten te sa
men gheulochtē te wesen als si dye zee
ouer vlieghen vier of viue te samen om
beter voeder te soekē Item in twalefte
capittel seit dat tusschē den elephāt en-
de den drake is een ewighe schermin-
ghe wāt die drake vouwet hē seluē om
des elephāts been eñ die elephāt slaet
den drake mittē voeten daer neder mer
die drake wÿnt hem also vast mittē start
om des elephāts benē dat dye elephāt
vallen moet eñ als hi valt so moet hi op
ten drake vallē eñ so sterft die drake me
de eñ ald⁹ steruē si beide Itē int dertien
de capittel seyt hi dat die elephant den
boem neder houwē wil als hi den dra-
ke optē boem siet mer die drake springt
inden elephāt eñ beghinten te biten tus
schen sinē nazen eñ byt naden oghē eñ
als hi den elephant blint ghemaect he
uet so speelt hy sÿn spul eñ doet hem al
le dat quaet dat hi mach eñ onderwilen
springet hem die drake vā afterē toe eñ
bÿtten eñ suucten tbloet wt den liue eñ
hi wort ten lesten also cranc dat hy valt
eñ sterft eñ valt opten dootslagher eñ si
steruen te samen Item dye zake waer
om dat hi des elephāts bloet also zeer
gheert is dese want die drake bouē ma
ten heet is eñ die elephant bouen matē
cout daer om gheert die drake dz hy vā
dyen bloede vercoelt mach werden als
ysidorus seit op die stat leuitici xiiÿ. si aē
haelden den wÿnt als die draken Item
iheronimus seyt dat die drake een zeer
dorstich dier is ia hi is also dorstich dat
hy nauwe mit water versaedt en mach
werden ende daer om luuct hi dē mont
also op teghen den wint op dat hy also
van dorst versaedt mach werden want
als hy die scepē in die zee ziet ende die
wint stÿf is teghē dat zeyl so coemt die
drake vlieghen teghen dat zeyl op dat
hy vanden wÿnde versaedt mach wer-
den ende onderwilen om die grootheit
des lichaems eñ om sine groete vlucht
soe werpt hy tscip dicwÿle om ende als
die scipluden sien dat hy hem by coemt
ende dat water bestaet te heffen so stri-
ken si hoer zeyl ende alsoe ontcomen si
Item solin⁹ seit dat selue ende oec seyt
hi mede dat die van ethyopien oerbarē
draken bloet teghen dye barnende het
ten ende si werden vandes draken vley
sche gheuoedt om menigerhande zuuc
ten wil want si connen sÿn venÿn schey
den van sinē vleysch ende heeft sÿn ve-
nÿn alleē inder tonghen ende inder gal
len ende daer om houwense hem die tō
ghe af ende die gal die dat venÿn ont-
houden ende als dat venÿn wech ghe
daen is soe oerbaren si dat ander lÿf in
spisen eñ in ander medycinen .ende dat
schÿnt dauid te roeren .daer hy seyt du
hebste den draken in spise ghegheuē dē
volc van ethyopien Item plini⁹ seit oec
dat die drake die lucht ontsteect mitter
craft des venÿns also dattz schÿnt dz hi
vier wt sinen monde gheeft ende ond-

de eñ snel te voete eñ mit beuẽdẽ leden
wȳlen als hi klopt gheeft hi eenrehan
de venȳn wt dat cleuende is ende daer
wert die lucht af gheuenȳnt eñ daer co
met dicwȳl een stertt af eñ onderwȳlen
woẽt hi in die zee eñ zwemt indẽ rpue
ren eñ scuult in diepen holen eñ slaepet
seldẽ of nẽmermeer hi slȳnt voghelẽ eñ
beestẽ eñ heeft alte scarpen gesicht wãt
als hi is in hogẽ geberchtẽ soe siet hȳ si
nẽ roef beneden in dat leghe verre van
hem eñ hi vecht mit slaen eñ mit bȳten
eñ gaern is hi doende aen den ogen eñ
aẽ dẽ nazẽ der dierẽ daer hi mede vecht
waer af dat plini? seit li.xviij. dat hi al-
so zeer mitten elephant vecht dat hȳ en
blint maect eñ dat si niet eten en mogen
eñ also sterue si. Item vandẽ drake sept
aristo. li.viij. dat der gheenre betẽ van
dẽ drake quaet slȳn die venȳnde dierẽ e-
ten als die drake die scorpionẽ eet want
daer teghen vintmen nauwe medecȳn
Item plini? sept li.xxviij. dattet smeer
vandẽ drake viaecht alle venȳnde din-
ghẽ eñ slȳn vet mit honich gemengt ge
neest die donckerheit der oghen. Item
aristo. sept li.vj. dat die visschen sterue
als si ghebeten werden vanden drake

Dat xxxvij. ca. vanden heynxten

Nu dat slȳn paerdẽ eñ heitẽ daer
om equi dat is ghelȳc want si aen parẽ
ghelȳc indẽ waghẽ gellagen werdẽ eñ
caballus dat is een henst eñ is ghesept
van cano dat is hulen daer om dat hȳ
gaende of lopende dȳe aerde huelt dȳt
seit ysido.li.xj. eñ vele ludẽ heptent so-
nip es daer om dat hi mittẽ voetẽ clapt
Itẽ die louedicheit der paerden is veel
als die selue sept si verbliden hem indẽ
velde eñ sonderlinge die heinxten si wer
den verwect totten stride als si horẽ pȳ
pen ende trompettẽ ende werdẽ si ver-
wonnen also dz hoer meesters doot bli-
uen soe droeuen si ende als slȳt winnẽ so
verbliden si hem ende daer isser sommi
ghe vanden heinxten die haer vpanden
kennen die tot hem in varen ende biten
se eñ slaense ende sommighe kennẽ ho
ren eyghenen here ende daer isser veel
als si sterue die horen here tranen latẽ
want men seit dat zȳ oeck tranen laten
als die menschе. Item men pleecht dẽ
strȳt dicwȳl te iudiceren bȳder blȳtscap
der heinxten eñ bȳ hore droefheit want
slȳn si vroliken so seitmen dat si den strȳt
winnen sullen ende ist verkeert soe sullẽ
si den strȳt verliesen Item die paerden
in persien ende daer omtrent leuen wel
vȳftich iaer. ende in mãcrȳck eñ in spaẽ
gen eñ des weechs en leue si mar xviij.
iaer of xx. of wat meer of wat min. Itẽ
inden edelen paerden sculen vier punt-
ten als die oude segghen als die forme
die scoenheit die verdient ende die ver
we die form is dattet een starc lichaem
hebben sal ende vast ende een bequaem
hoechte eñ langhe ziden ende indẽ lanc
ken wat smal ende die aersvellen sullen
ront ende groot welẽ eñ dȳe borst breet
ende alle tlichaem wel ghebnocht ende
die voeten droghe eñ die hoeue hol eñ
vast Item die scoenheit is dattet hoeft
clein sal wesen ende twel vast aen dẽ be
nen cleuende eñ dȳe oren sullẽ cort we-
sen eñ scarp ende die oghen groot ende
die nazelocken rwm ende thoeft hoech
ghehouden ende die manen sullẽ dick
wesen eñ die start ten voeten toe Item
mẽ sal aen sien die rondicheit eñ die ver
diente als dat hi coen slȳn sal van moe-

twelc een teyken is van starcheden en-
de een paert dat seer rust dattet haeste-
lic verwect wert. Item die verwe wert
oec ghewacht eñ verbeyt want die ver
we sal wesen als roet swart wit graeu-
we of ghespeckelt eñ als daer meniger
hande verwe is die v̄scieret paerdt seer
Eñ si thoent oec die craften eñ die moe
den d̄ paerden Mer vā elken punt hier
te segghē dat waer te lang Hier toe he
uet ysido. ghesept li. xij. Item vanden
heynsten sept plini⁹ li. vij. ca. xliij. Dat
die heynsten vā sicia vechtē voer horen
heer eñ si en willen mit horē moederen
nz hyliken wāt in hem is een bekennin
ghe d̄ maechscap waer af aristo. vertelt
li. viij. Dat die coninc vā noerdē hadde
een merye die schoen was eñ wan een
schoen vole ende dye coninc woude vā
dier meryen eñ van dien voel een ionck
laten winnen ende meynde dat dz voel
springhen soude mit sÿnre moeder en-
de dede dat aensicht vand̄ moed̄ deckē
eñ tvoel hadde mit sÿnre moed̄ scaffen
eñ doemen dat aensicht ontdeckede vā
der moed̄ eñ tvoel dat bekende doe lie
pet alle dattet lopen mocht eñ viel vā
bouen neder in een valleye eñ dode hē
seluen van rouwen Item daer die paer
den gaen ind̄ cudden so gaet dz voel lie
uer mit sÿnre suster dan mit sÿnre moed̄
. Item si hebbē genoecht in pipen eñ in
bongen eñ in trompetten wāt dā sprin-
ghen si indē vianden si voersegghē den
strÿt gewonnen of verloren si bescreyen
hoer meysters Itē men seyt dz die paer
den best ten stride sÿn die hoer mulē die
pe int water steken als si drincken/ wāt
men seyt dat alsulke paerden gheen ge
breke vā pissen en hebbē alsmense rÿdt.

Item hi seyt li. xxviij. ca. ix Dat die gal
vanden heynst is gherekent onder tve
nÿn. Item sÿn versch raeuwe bloet is
quaet eñ ve nÿn als des stierē bloet Itē
die scuum vanden heynst ghegeuē mit
ezels melck doot die pieren indē buke
die venÿnt sÿn Item aristo. seyt vandē
paerdē eñ auicenna mede dattet sÿn tā
den verwerpt eñ hoe dattet ouder wort
hoe dat sÿn tanden witter werdē Item
aristo. seyt li. v. dat die heynst xxv. iarē
leeft eñ wint vāden dorden iaer tot xxx
toe die merye leeft langher eñ wint tot
xl. iaren toe. eñ wanneer dat si bestaen
te winnen so is hoer stemme grouer dā
si te voren was eñ si hebben grote ghe-
noecht in hyliken eñ meer dan andere
dyeren als hi seyt li. v. Item die selue
seyt li. vij. dattet voeteuel den paerdē
onderwÿlen toecoemt als si gaen wey-
den eñ verwerpē hoer zolen eñ hē was
sen nuwe weder eñ dat teyken van de-
sen is beuinge des rechteren culs ende
diē paerdē die in huys geuoedert wer
den coemt een zericheyt toe ind̄ leyndē
eñ dit ist teyken dat die afterste leden te
samen v̄gadert werdē ouermits dwin-
ginge eñ tpaert wort vāden eten gesne
den eñ ist dattet ghelaten wert soe hel-
pet hē eñ den paerdē coemt wel toe an
halinge der zenē eñ dit is teykē dz alle
aderen wt gerect werdē als op thoeft
eñ opten hals eñ si mogen qualikē gaē
eñ hē v̄gadert onderwilen eē venÿn in
den liue eñ een and̄ siect coemt hem toe
indē mont die foren hiet eñ dit is teykē
dat sÿn rake valt eñ sÿn adem wert heet
eñ hier en is geē boet toe ten waer dat
tet bi hem seluē genase eñ hē coemt een
v̄woetheyt toe eñ dit is teykē dat hoer

oren nepgen ten halse waert\ eñ hier en is geen medecÿn toe eñ hem coemt een sieke toe inō blasen eñ dit is tepkē wāt het paert en mach nz pissen eñ trect sÿn dpen eñ sÿn hoeuen eñ daer is een dier dat migalus hiet wes be te den paerdē eñ den mulen himblic is wāt het maect puusten in hem eñ dicwile sternē si van dien venÿn eñ die eē hepnst kent des an ders hepnst nepen die tegen hē vechtē sal eñ si hebben ghenoecht inō wepdē te wesen eñ te swemmen int water. ende si drincken gaerne water dz onclaer is eñ al waert claer si roerent mitten voeten op dattet onclaer werdē sal Hier toe he uet aristo. gesept li. vi.

Dat xxxviÿ. ca. vander merien.

Qua dat is twÿf vandē hepnst eñ is een merpe vander welker aristo. sept li. vÿ. Dat een merpe die een ionc dra get ist dat si een kaers ruuct diemen wt doet so verwerpt si hoer volen Item dz die merpen wepden te gaō ende ist datter e nich sterft ende si een ionc after laet dat soect die anō wantet gellacht der merp en minnen hoer specie Item plini? seit li. viÿ. ca. xliÿ. Dat die merp al staende voert brengt haer ionck eñ si mint hoer dracht bouē maten Item die selue sept dat die volen als si vluchs eerst gewor pen sÿn so hebbē si een swart ballichskē voer thoeft dat die moeō vluchs af lec ket of men snÿdet af eñ also langhe alst dat voer thoeft heeft so en moetet niet zuken eñ dat hiet plini? veneficiū amo ris wāt die wiuen die wighelen pleghē dat te oerbaren in horen waersegghen watter geschien sal vanō minnen wan neer dat si pemāt prekelē willen ter min nen Item aristo. sept li. vÿ. k. Dz die me rie glorieert in horen manen eñ si droef ter omme allsmense hoer af snÿdt want hoer genoecht ontgaet hoer daer me de recht of si mÿn droege Item aristo. sept dat pbos mitten paerden vecht eñ het en siet nz wel dat pbos mer het vol ghet der stemmen vāden paerde ende vlichter op eñ bitet eñ doeten wech lo pen eñ onderwilē doottet dz paert Itē aristotiles sept dat dz afterste deel van den volen is meerre dan dz voerste de le eñ also lange alst ionc is soe vheft hē dat voerste deel eñ wasset eñ dair ō vint men vā veel paerdē dat si voer grouer sÿn dan after eñ daer om also lange alst ionc is so macht sÿn hoeft rakē mittē af tersten voete twelck dattet nz doen en kan alst oudt is \eñ also lange alst ionge is so minnet die moeder mit groter be geerten eñ volcht hoer na werwaert dz si gaet eñ heeftet sÿn moeder verlorē so soecketse mitten nepen Item men ple get die iongen mit genen stroe te strop en noch mit genē roscā te cōrepen men behanges mit genen gherepde eñ het en wort mit ghenen spozen gehouwen men werpt hem genē zadel op tÿf en de ten wort nz gebrepdelt noch gheto met eñ het volget sÿnre moeder vp eñ los nae het et gras\ eñ het en wert mit genen naghelen beslaghen \eñ men la tet lopē daert wil mer int epnde alst gro te wert soe moetet groten arbept doen eñ wert mit helkteren ghetoemt eñ mit brepdelen gedwongen eñ vander moe der genomen eñ en moet sÿnre moeder borsten niet meer sughen eñ leert hem soeteliken drauen of telden eñ als pli dorus sept li. xliÿ. so wortet in die kar re eñ in die waghen gellaghen eñ men

ordineret op te riden ende tot veel onsa
licheden wertet gepasset eñ hoe dattet
lãger leeft hoe dattet meer werck doẽ
mort eñ hoe datment oec qualiker ha-
uent vã eten eñ van conrepden ꝛc. en-
de daer om lept pñdo. datmen die paer
den te consacreren plach in menigerhã
de gewoente der goden wãt die wagẽ
paerden punten ſi der ſonnẽ toe om die
vier vwandelingen der ſonnen int iaer
als des zomers des herfſts des win-
ters eñ der lepnten eñ die kar paerden
der manẽ wãt in tween tidẽ als des da
ges eñ des nachtes. eñ daer om die de
maen oefenen die vſamenen twe paer-
den altoes als een wit eñ een zwart eñ
die paerden vã drien raden ſcreuen ſi dẽ
goden toe indẽ wilden beeſtẽ want dpe
duuels trecken die mẽſchen tot hem bi
den drie etaten als bꝑder kinſhept ende
bꝑder ioecht eñ bꝑder outhept Jtẽ deſe
vſamende te gader die paerdẽ van me-
nigerhande verwen eñ bouẽ vñ. paer-
den en dorſten ſi ſe nz lichtelic te gader
coppelen eñ dpe vtelden ſi totten lope
der vñ. ſterren ouermits der welker be
roeringe die werelt geregiert wert int
gemeyn of totten getale der vñ. dagẽ
ouermits der welcker lope ſi ſagen dat
tet epnde des tegenwoerdighen leuẽs
volbracht werdt eñ daer om ſo onꝑſcep
den ſi wonderliken ſeer die verwẽ van-
den paerdẽ als pñdo. daer lept wãt die
rodelachtige paerdẽ geleken ſi dẽ vie-
re of der ſonnen eñ die witte paerden ꝛ
luchten die doncker paerdẽ der aerden
eñ die witte of die graeuwe paerden dẽ
water Jtem die ſelue lept dz ſi die rode
paerden reden des zomers wãt dan be
ſtaen alle dingẽ te warmẽ eñ dpe witte
des winters wãt dan werden alle din-
gen graeu vanꝛ outhept des pſes en-
de die dõcker groen paerdẽ in die lepn
ten want dã beſtaen alle dingẽ te groy-
en eñ die ſwarte paerdẽ indẽ herfſt wãt
dan werdẽ alle dingẽ dorre eñ ſwartach
tich als die cruden eñ die bladeren van
den bomen. Jtem die ſelue lept aldaer
dat ſi dpe rode paerden conſacreerden
maers die een god vãden ſtride is en-
de die witte paerden cõſacreerden ſi dẽ
claren tiden eñ die dupſter paerden van
haer cõſacreerden ſi der bloemẽ eñ der
aerden eñ die graeuwe ꝛ luchten eñ dz
water eñ die vã menigerhande verwen
warẽ cõſacreerden ſi ꝓis mitter purper
bloemen wãt ꝓis heeft meer verwen
Alle deſe dingẽ plagen die oude in voir
tiden te houden eñ te doen mitter ꝓ-
curacien der duuelẽ wãt die duuels rie
dent hem als die ſelue pñdo. lept ende
daer om is deſe werelt te vlmaden ꝛc.
Jtem int leſte ſuldi toe luuſteren vã de
ſe volen wãt den drak of den telt die dz
grypt eñ leert in ſynre ionchept die ſalt
houden in ſynre outhept

Dat xxxix. ca. vander elephant

Elephas elephantis of elephant?
elephanti machmen oec ſeggen
dz is een elephant eñ is een groot dier
eñ wort ghelept vã eliphio in grier dat
is berch in duptſch eñ dz is õ die groot
hept ſyns lichaems. mer die vã indien
hietent barro waer af dat ſyn ſtẽme bar
ritus genoemt is wes tãden men ebur
hiet eñ ſyn becke hiet ꝓmuſcida ende
daer mede roert hi ſyn ſpiſe als pñdo-
rus lept li. xꝛ. Eñ dit ghellacht vã dpe
ren is goet daermen ſtriden ſal. want in
deſen dperen pleghen die van perſſen

eñ van meden houten wagen te maken
daer si af stormen eñ vechten of si op eē
muere stonden Item dese dyeren heb-
ben meer v̄stants eñ memorien dan anď
dyeren eñ si gaen gaern bi een aen cop-
pelen eñ mit scarē eñ si scuwē die muys
si hyliken v̄keert ende si baren indē wa
teren of inden bosschen. eñ daer si haer
iongen werpen of baren daer laten sise
om der draken wil want die drake is hē
hat want si werden vāden drake gedoot
eñ si dragen haer dracht twe iaer noch
si en winnē mer eens ende si leuen drie
hondert iaer als ysidor⁹ seyt li. xij. Itē
plini⁹ seyt li. viij. ca. v. Dat die elephāt
onder alle de dyeren is hi van groter-
virtnten want alsmen seyt so vergade-
ren si hem aen grotē hopen als die ma
ne nuwe is eñ gaen te gader in enen ri-
uier eñ wasschen hē schoen eñ baden eñ
nigen dien nuwen licht alle gader ende
keren weder tot haren steden eñ si doen
die iongen voer hē gaen ist dat si te wa
ter gaen of weder kerē ende lerense al
le dinck te doen als si selue pleghen te
doen Item wanneer dat si siecke sijn so
vergaderen si eenrehande cruut dz hē
goet is eñ eer dat zijt orbaren soe heffē
si hem ten hemel mer thoeft bughen si
ter aerden laghe recht of si onsen lieuē
here baden om hulp ende om troest dat
si genesen mochten Item si sijn vā goe
den verstande eñ men machse alsoe wel
leren dat si horen coninck leren kennen
eñ aenbeden want si bugen hoer benen
om hem eer te doen Item men seyt ca.
v. Ist dat die elephanten enen mensch
sien dwalen inden bosschen of anders
waer also dat die mensche wt den rech-
ten wege is so gaen si ten eersten op dat
si den mensch nz veruaren en sullen een
stuck vanden weghe eñ bliuen dan stil-
le staen eñ dā alleyncsken so gaen si der
waert voer daer die mensch dan na vol
ghen sal ter tijt toe dat die mensche in-
den rechten wech gecomen is ende dan
gaen si wech Item quaem hē een dra-
ke te gemoet eñ daer een mensche waer
die voer een drake anst hadde so soudē
die elephantē comē vechten voer dien
mensch om hē te bescudden eñ in hem
is alte grote scaemte want wāneer dat
die een vāden āderen v̄wonnen wert so
scuwet die verwonnen is die stēme des
verwinres eñ si hyliken daert heymelic
is eñ die man is rede tot vijf iaren ende
twijf tot x. iarē eñ dat mer twe iaer als
si segghen Item als si hyliken sullē soe
sijn si sorchlikē bi te wesen eñ sonderlin
ghe die wilde wāt dan pleghen die wil
de te comen eñ willen die huzen daer ne
der werpen in indien eñ dat is om dye
tamme wiuen vanden elephanten dair
si garen mede te scicken hadden mer-
die lantluden besluten dye wiuen dat si
daer niet aen en connen comē. eñ wan-
neer dat si tamme sijn so sijn si goet op te
striden. Item tusschē den drake eñ den
elephant is altoes een viantscap want
die een benijt dē anderen om die groot
heyt sijns lichaems eñ want die drake
sonderlinghe heet is eñ hē altoes dorst
ende om dz hi wel weet dz die elephāt
bouē maten cout vā naturē is so vliecht
hi opten elephant eñ suuct hem tbloet
wt op dat hi vercoelt mach werden als
bouen gheseyt is vanden drake int sel-
ue boeke Item aristotiles seyt li. i. en-
de auicenna mede dat die naze vanden
elephant lang is eñ starck eñ hi orbaert

die voer sijn hāden eñ hi etter eñ drinc-
ter mede eñ hi heeft māmen inder bo-
sten eñ heeft indē monde starke houtā-
den . eñ sijn tonge is clepn na sinen liue
eñ men machse selden buten sien dā als
hi sijn lippē lect als hi ghegeten heeft
eñ ghedroncken eñ in hē en wert mer e
nen darm gheuonden ende die heeft hi
voer sijn mage mer na de sen eē is noch
een daer die dreck in lept eñ heeft een
leuer die vierwerwen meerre is dā eēs
ollen leuer mer sijn milt is clepn na sinē
liue eñ dat is daer ō sept auicenna wāt
die melancolpe gaet al in twoetsel . Jtē
aristo. sept li. ij. Dat si tandē hebbē als
si gheboren werden eñ hi graeft wel e-
nen boem vter aerden mit sinen tanden
eñ hi rust al slapende eñ staende aen gro
ten bomen want hi en mach die been nz
bugen mer hi roert die akterste voeten
gelijc den mēschen Jtem li vij. den ele
phant coemt eē suucte toe vā winde eñ
daer af en mach hi niet pissen noch sijn
geuoech doen eñ ate hi aerde soe soude
hi steruen ten waer dat hi daer in ghe-
went waer eñ wāneer dat hi stenē sijnt
so heeft hi zerichept indē iuncturen eñ
daer tegen is hē goet warm water ghe
droncken eñ cruut dz in honich ghedu
wet waer want die twe dinghē vbieden
die lopinge des buucs eñ wanneer si al
so moede sijn vā arbeyden dz si nz slapē
en moghen so salmen hē hoer scouderē
beslmerē eñ bapen mit olien eñ mit war
men water eñ alsoe werden si gheneſen
Jtem dat selue doet verkē vleysch ge-
bonden op hozē scouderen eñ waert dz
si een ysser inden liue haddē so soudemē
hem olye drincken gheuen eñ dat ysser
soude wt gaen eñ en mochten si die olie
niet drincken so soudmen medecinē leg
gen in olyen eñ kokense eñ geuen hem
die teten. Jtem die man is moedigher
ende meerre vā liue dā twijf nochtans
wert die man getemdt mit slagen eñ hi
is den man gehoersaem die daer op sit
also lange als hi en slaet ende als hi af
climt so bint hi hē die twe voerste been
ter tyt toe dat hi getemdt wert. eñ men
machen bet temmen dā enich wilt dier
datter is wāt hi is vstandel van sin ende
hi geuoelt coude inden winter ende dē
couden wint eñ hi is gaern bijden riuie
ren eñ hij baedt int water totten kinne
toe ende hi swemt mer hi en mach niet
langhe dueren inden swemmen om der
swarichept wil . Jtem si sijn vā naturen
goedertierē wāt si en hebben geen gal
mer men maectse wel toernich alsmen-
se droncken maect mit wine alsmen stri
den sal Jtem aristo. sept li. xvij. g. Dat
gheen dier also lange en leeft als die e
lephant eñ dat is om sijnre complexien
die ioncheyt vāden elephanten wort be
kent bijder wittichept vanden tanden
Jtē als si ghehplict hebben so wasschē
se hem eer dat si weder totten hoep co
men eñ nemmermeer en vechten si om
haer wiuen wāt si en kenden nye ouer-
spel eñ vanneer dz si gheuanghen wer
den so maectmense zedich mit een hāt
vol ghersten of mit twern of mit also ve
le als si tot enen mael gripen moghen
eñ dat geschiet in deser manieren men
maect enen groten cule in daerde indē
wege daer si plegen te wanderen ende
bedect dien cule mit riseren eñ mit aer-
de eñ als bi te midswegen coemt soe is
hi seer swaer eñ valt inden cule so coem
ter dan een iagher toe eñ smijtten ende

prekelten eñ dan coemter noch een ander iagher eñ slicht den eersten iager al willens eñ beschudt den elephant ende iaecht den eersten iagher wech eñ dan heeft hi gherst bi hem eñ geefttse hem teten eñ smeecter mede so is hi vluchs goedertieren eñ dit wert aldus weder drieweruen of vierweruen ghedaen eñ so mint hi dan dien beschermt had ende is hem altoes onderdanich Eñ geuielt dat hi enen worm genomen hadde of ghesliȳndt diemen cameleon hiet eñ gaefmen hem dan oleaster teten soe ghenase hi .oleaster dat is oliuenboem hi heeft enen saften buke eñ enen harden rugge eñ daer om als hi mittē een hoern vecht so set hi hem altoes dē rug ghe tegen eñ hoedt hem daer hi mach dat hi indē morwen buke niet gheraect en sal werden . eñ hi heeft luttel haren eñ gheen borstelen hi heeft brede oren eñ dunne eñ lanck nederwaert hāgende die welke hȳ op recht eñ steectse wt daer hi zeer mede slaet als hi toernich wert teghen den drake dien hi haet eñ daer om en dar die drake den elephant nȳmmermeer bestridē dan als hi vol gedroncken is Hier toe heuet solin? ghesept die welke veel anō dingē sept Alle dese gelikenisse sept plini? dat hi in phisiologus boeke gelesen heeft eñ als die lant luden weten voerwaer den boem daer hi aen pleecht te rusten soe comē si als hi wāderende is eñ sagen dē boem bina al ontween ende als hi deghelīck slaept soe wort hi swaer eñ valt mitten boem eñ dan bleect hi lude alsoe datter veel ionghe elephanten toe comē ende soudē dien gaern op helpē mer si en connens niet wel doen . eñ dan als hi daer blīft leggen so mogen die iagers daer toe comen eñ doen horen wil eñ si versmaden thiliken meer dan een repse om een dracht te crȳghen wāt hi sept daer wāneer dats hē lust so gatet twȳf voer ten oestēwaert eñ die man volcht thent si comen daert hepmelick is eñ hoe dat sȳt maken twȳf pȳnter pmmer eē cruut te ghecrȳgen dat si et dat mandragora hiet eñ die man etet na eñ dan maect hi se mit kinde mer si draecht die vruchte lange inden buke om dat si alsoe groot is eñ si werpt hoer iongē indē water of indē bosschen om des draecs wil dz hȳ hoer dracht niet slȳnden en sel eñ wanneer dat die moeder in arbepde gaet so isser die man bi eñ beschermetse voer dz hoer deren mach Itē hi sept aldaer dat die beenre vanden elephanten gebarnt veriaghen die serpenten eñ alle die venȳntheyt Item men sept daer een anō wonderlicheyt wāt hi sept datmense bȳ den luden van ethyopien aldus iaecht in sommigen canten vanden lande men gaet tot woesten stedē daer die maechden al naect gaen al hanghende mit horen hare Eñ men geefter eenre een vat in die hant eñ der ander een scarp mes dat groot is eñ dā beginnen die maechden ludt te singhen eñ als die beest den sanck hoert soe coemt si tot dien tween maechden eñ lect hore beyder mammē eñ van dier soeticheyt des sangs wert die elephant ontslaep eñ dan is die een bereet ende steect den elephant die kele af eñ die ander houdet dz vat onder ende ontfaet sȳn bloet daermen tlaken mede verwet datmen purpur hiet

Dat xl. ca. van edus.

Edus is ghesept vā edendo dat is

van eten want het is cleyn eñ vet ende van genoechliken smake als plido. seit li. xij. eñ wi hietent een hueken eñ sijn natuerlike droechept wert ghetempert vanō vuchtichept der etaten als ysaac sept in dyetis want dat dair is genoechliken te verduwen eñ best eñ sonderlinghe dz manniken eñ sijn vleysch voedt wel eñ wint goet vleysch eñ dat is ō mē schelikker naturē seer bequaem eñ sonōlinghe den genen die leckerlijc eten eñ leuen eñ het heeft langer eñ harder hare dā tlā doet mer het heeft beter vleysche dz beter te ōduwen is om des wil dattet getemperder is inder vuchtichept eñ inder hetten als constantijn? sept eñ het heeft eē scarp gesicht eñ een sim pel aensouwē eñ een slim eñ het kent sijn moeder bijder stēmen als plinij? seit li. viij. ca. v. Sijn leuer gheheten gheneest een siechept der oghen diemē vici apolis hiet eñ is een ghebreck dat een mensch toe coemt des auonts indē ogē Item die selue sept li. xxviij. int ca. van der d Dat die versche hoefs vellen ghenesen venijnde beten ist datmense daer warm op bijnt eñ sijn haer gebarnt veriaecht serpenten eñ dye versche vellen al warm ghenesen wonden eñ tbloet is goet tegen tvenijn eñ sijn lubbe is goet den genen die stieren bloet gedroncke Hier toe heuet plinij? gesept Het is een onnosel dyer dat nz en vecht ederkauwende eñ dat gheordineert was totter suuerre offerhande eñ is springhende eñ welich vet van binnen eñ vleyschich eñ ruwe vā butē eñ mager eñ is gaern die spruten eñ die loueren vandē bomē etende eñ sonderlinge minnet die eploefs bladeren eñ dier gelijc.

Dat xlj. ca. van een boem rups

Eruca is een rups op enē boem eñ is een worm mit veel voeten wassende inden bladeren vanden colen die de bladeren eñ die bloessem af et eñ die vuchten mede dese worm wint hē selue in een wijngaerts blat of in enē anderen mit eenrehande web als die spin maect eñ wort onderwilen vlieghende eñ dicwijl bliuet also leggende in sinen web mit sinen venijnden zade alle den winter ouer eñ werpt eenrehande eyer daer des lesnten tijts veel gedieds af coemt die de boem verderuen eñ het is een morwe worm mit veel verwen al lā ges den rugge ghestrijpt eñ lucht des nachts als een sterre eñ des daghes is hi lelic van veel verwen onderstekē eñ is venijnt wāt croep hi ouer eens menschen vel dat heet waer het soude vberen eñ laet puusten after het is eerst eē crupende worm ende na wortet een vogel ende vliecht eñ dat hiet papilis alst vliecht ende van horen dreck werdē weder ruspen eñ als si voghelkijns sijn so vlieghen si des nachts in die keersen en de verbarnē hē dicwijl vā hore doecht en sept hi niet

Dat xlij. ca. van fauni eñ satiri ende sijn beesten den mēschen seer ghelijck

Fauni ende satyri sijn eenrehande wonderlike beestē dye een vorm nadē mensche hebben mer niet altemale want men mach hem gheen consten leren noch leren spreken mer si hebben enen sin naden wilden beesten ende die dyeren die van hem comen minnen alte sonderlinge gaern pa also gaern waert dat si een wijf consten crijghen dat sommels ghevalt si soudense doot minnen

want ſi en moghens niet wel ſadt werden als ꝑſidorus ſept. eñ al iſt dat deſe beeſten der mẽſcheliker redelicheyt nz al en bruken nochtans volghen ſi den mẽſchen inder ſtemmen eñ in veel werken Jtẽ die ſatyri die ſijn cleyn mit naghelen die ghecromt ſijn ende hebben nazelocken ende hoernẽ int hoeft voer ende ſi ſijn inden voeten als ghepten eñ ſinte anthonis ſacher een inder woeſtinen die gheuraecht was van ſinte anthonis wie dat hi waer doe ſoude hi geantwoerdt hebben ic ben ſterflic vandẽ wilden luden der woeſtinen hier inder buerten ende vele luden ſegghen dattet wilde ludẽ ſijn als ꝑſidorus ſept int ſelue capittel. ende ſommighe hebben hoefden als die handen ende hieten cenocephali ende ſommighe hietẽ cyclopes ende hebbẽ mer een oghe int voer hoeft ſommige ſijn dair die geen hoeft en hebben ende deſe oghen ſtaen indẽ ſcouderen\ ſommighe hebben een plat aenſicht ſonder nazen ende hebben die nederſte lippen alſoe langhe hanghen de dat ſi dat aenſicht mit allen daer mede bedecken in die grote hetten vãder ſonnen als een ſlaept. ende ſommighe hebben den mont ſo nauwe ende ſo enghe dat zỹt mit eenre pipen ſupẽ moeten dz ſi in nemen ende deſe ſijn ſonder tonghe ende voer tſpreken doen ſi teyken mit wencken Jtem in ſicia hebbẽ ſi alſo lange oren daer ſi alle tlijf mede bedecken eñ deſe yrten panthpos. Jtem in ethiopien ſijn ſi ſommighe dye alſoe laghe wanderen bỹder aerdẽ als beeſtẽ ende die hem niet op rechten en moghẽ noch ſijn daer anꝺ in ethꝑopien die den enen voet alſo groot hebben als ſi optẽ rugghe legghen ſo bedecken ſi hẽ vander ſonnen ende nochtans ſijn ſi ſo ſnelle voet dat ſi den honden ghelijct werden ende daer om werden ſi vandẽ grieken ſynopides ghehieten Jtẽ daer ſijn ſommighe ander die de veerſen ghecromt hebben totten benen toe eñ hebben achte theen aen den voeten eñ deſe lopen int wilde inder woeſtinen van libia Jtem in ſicia ſijn dyeren die de voꝛme vanden menſch hebben ende voetẽ van paerden ende deſe werden van vele luden lanne ghehieten als paſcalius ſept Jtem ꝑſidorus ſept veel andere wonderlike dingen li. xi. ende hi nemt ſe al van plinius li. vi. ende vij. eñ oec van ſolinus

Dat xliij. ca. vanden wijfkens

Femine is ghelept vanden delen der dyen bouen daer man eñ wijf onderſcheyden werden van malkanderen waer bi dat femina is ghelept van fos in grieꝛ dz is viere in duytſche wãt femina dat is wijf heeft een vierighe craft daer ſi ſeer mede begheert manvolck Jn allen ghelacht der dyeren ſo begheert een wijf meer dã een man eñ wert vuerichliker beroert ter minnẽ dã die man als ariſtotiles ſept li. xi. Jtem ariſtotiles ſept die gheneyn proꝑrietey ten vanden wiue li. viij. d. Dat die wiuen crancker ſijn dan die mannen wtgenomen die beerinne ende die leeuwinne want deſer wiuen ſijn koenre eñ ſtarker dan die mannen Jtem die wiuen ſijn abelre wat te leren ende ſi ſijn meer beſorcht bi hoꝛen iongen ende ſi ſijn beter thyeren ꝛc. ſoeket bouen li. vi ca. i. van puella dat is vander maecht. daer vinstu veel vã deſer materien Jtẽ wijf

is ghemeynlic van meerre naturen dā die man want lichtelic vecht si tegen dē man. Ende aristotiles settet een exempel van foca dat is een zeelhont int achtende boecke want foca blyft altoes in een stede eñ die man vecht mitten wiuer tyt toe dat die een dander doot ende twyf is myn stantaftich ende trouwe den die man Item aristotiles settet een exempel van sepia. want wanneer twyf gheslagen wert so helpt hoer dpe man mer twyf iaecht den man als si geslaghen wort ende wil dien slaen Item aristotiles sept li. xv. Dattet wyf inder winninghen eens kinds is als een materie mer die man is als een vorm wāt slaet toemt van hem beyden van welker menghinge een creatuer coemt. ende daer om segghen is dat man eñ wyf beghin syn vander winninghe ende die man als een form ende twyf als eē materi Item twyf is crancker ende boech sommer van naturen dan die man ende dat doet dat si veel couder is ende dair om coemt hem toe die oueruloedicheit vanden menstruo als die selue sept ende die suuct coemt oeck wel den vierfoetighen dperen mer den vrouwen meest Item vanden anderen goeden punten ende quaden soeket bouen li. vi. vandē vrouwen

Dat xliij. ca. wat ketans is

KEtans dz is een vrouwe die in arbeyde gaet of een wyf in allen geslacht der dperen Item alle wiuen hebben een lit daer si in ontfaet ende voedt haer ionghen ende die omlopinge der planeten ende der sterren helpen haer daer toe dattet voert coemt Hier af soeket bouen li. vi. ca. iij. de muliere parē te | dats vanden wiuen die kinderē winnen indē arbeyde als si beuallen is

Dat xlv. ca. wat ketus is

KEtus ketus ketui dat is eē dracht als die vrucht die vanden mensch coēt of van enigen anderen dperen mer properlick te spreken so hietet ketus alsoe langhe alst noch inder moeder buke gevoedt wort wes secundinē ballichskēs hieten die te gader mitten kinde wt comen daer tkint in lept ende dieweile sterket die moeder als die dracht inden buke blyft Itē plidorus sept dat die dracht van enen buke wort onderscheyden ouermits den ghestacht / want dat een is sommels een knechtken ende dz ander een meyskē dan inden ghenen inden welken die nature dwaelt als indē ghenen die beyde hebben diemen hermofrodite hiet dat syn die hebbē mans ghetouwe ende des wyfs mede mer si syn onuolcomen als plidorus sept libro xi. van ketus dat is vander dracht zoeket bouen libro vi. daermen sept vāder winninghe des menschen

Dat xlvi. ca. vande wilde luyden

HIcarius in een betekenis so hietet pemant die vighen vergadert of vercoept in eenre andere betekenis soe hietet die wilde luden die inden bosschen wonen ende dpe vanden vighen leuen noch hieten si fatui ficarij als dese die beestē daer thans af gescreuē is diemen fauni eñ satpri noemt die welke onder den wilden vighen ende den bomen wonen die ruwe syn van hare

ende mit hontſmulen ende menigerhā
de ghemeenlike dperen vanden welkē
plapas ſept xiij. ende pſidorus oeck li.
xi. int capittel vanō wonderlichept ſoe
ket bouen int ſelue boeke vā faunus ꝛc.
eſſ dese werden fatui ficarij ghenoemt
die ghescaept ſijn een deel naden men-
ſche ende een deel nadē beesten alſmen
ſien mach inden apen ende inden meer
minnen ende in deſer ghelike dese hie-
ten fatui ficarij wāt al iſt dz ſi hoer noot
dorft hebben vāden vruchten nochtās
ſijn ſi fatui dat is dwaes inō beſchepdē
hept wāt ſi en weten redē noch beſchept
eſſ daer ſijn oec ſommige die ficarij hie
ten dat loze moerdenaers hieten ende
ſijn dpe mit enen corten meſſe die luden
moerdē onuerhoedelic als aioch dede
die alſulken meſken op ſijn rechter ſide
hangende hadde daer hi den coninck e
glom die alte ſonderlinge vet was me-
de dodede mer doe babilon ōderft was
doe en woenden alſulke ludē daer niet
meer want daer en woent gheen volck
meer alſt plach te doen mer daer wonē
ſeer wonderlike beeſten vā formen als
iheronim? ſept ouer plapas

Dat xlvij. ca. vander mperen

Formica dat is een mpere of een
eempt die coern draecht ende cru
men mica dat is eē cruym daer om ſept
men formica van fero fers ferre dat is
van dragen eſſ van mica dat is een cru-
me eſſ maect alſo van tween woerdē eē
eſſ ſept formica voer ferre micas. want
die mpere draecht des zomers alſo ve
le crumen ende coerns in hoer hol dz ſi
des winters ghenoech op te leuē heeft
als pſido. ſept li. xij. ende ſi vergadert
den wepte ende ſi en acht den gherſt nz
ende waert dat die reghen op hoer ver
gaderde wepte viel ſo ſoudē ſi daer om
weder arbepden als dpe ſonne ſchoen
ſchene ende draghen al inder ſonnē op
dat hi weder droge werden mocht Item
in ethypie vintmen mperen die alſoe
groot ſijn als honden die gulden zant
wt horen voeten werpen. mer dat ver-
waren ſi alſo nauwe dattet npemāt crij-
ghen en kan want crijgen ſi pemant die
doden ſi als pſidorus ſept li. xiij. int ca
pittel vanden clepnen dieren Item ſo-
linus ſept oeck vanden mperen dat die
mperen ſeer clepn ſijn nochtans ſijn ſi
meer beſorcht dan grote dperen want ſi
voerſien hem wijſelijken ende dencken
om tafterſte ſi leuen bi veel geſelſcaps
ende maken culen ende holen dair ſi ha
re prouande in draghen ende ſommige
wepts coernen ondoppen ſi. ende dien
leggē ſi in die hepmelike ſtede op dats
die voghelen niet nemen en ſullen of
dats die wint nz en wech voeren en ſal
ende ſi maken rechte wegen die tot ho
ren huzen gaen. ende die wijſte ſijn al-
toes inden weghen op dat die ionghē
niet verd walen en ſullen. ende alſe pe-
mant vanghen wil of dat pemant hoer
neſten beſoeken wil om eper die van hē
comen te crijghen die goet ſijn ter me-
decinen ſo bezepken ſi die luden mit ve
nijnden water dat hem tvel ſmert ende
ioket ende dat water hebben ſi voer ho
re wapen Hier toe heuet ſolinus ghe-
ſept plinij li. xi. ca. xxxi. ſept alle deſe
gelikenis oeck eſſ dz ſi meer gewichts
dragē dā ſi groot ſijn eſſ ſi bitē dē baſt af
op dz die wepte indē huſen niet weder
waſſen en ſal eſſ iſt coern alſo groot dat
tet in hoer gat niet en mach ſo biten ſijt

ouermits ontween ende si arbeydē des nachts alst schoen weder is. eñ als die mane vol is eñ si hebbē hoer seker tidē wāneer dz si naerstelikē dragē willen eñ als die een wt is so is die ander weder in eñ si maken menigerhande seker toepaden Item die mieren sijn clepn ende nauwe bijden buke of si ghegort waren eñ ten lesten werden si so groot dat si vloeghelijns crijghen ter manieren vā eenre vlieghen eñ die grote mieren die in indien sijn die tgout eñ die gemmen owaren die sculen in horen holen voer die grote hetten des zomers ende dan comē die ludē eñ stelent hē mer die mieren ruken also nauwe dat si die luden dicwijl schoren als sise ónemē al hebben si oec snelle kemels bi hē Item aristo. sept dat die mieren geen stinckē de dingen liden en mogen want waert datmen hoer huzen sukkumigeerde mit zweuel of mit ghebarnden hartst hoern si souden hoer huzen latē staen ende al ist dat si mit veel hoeps eñ gesetscaps leuen nochtans en hebbē si ghenen coninck als aristo. sept li. i. Eñ solin? sept dat selue prouerbiorū vi. Dat die mier genen leyder en heeft noch gebiedt ꝛc. daer die glose sept. na dien sept hi dz al sulken clepnen dier dz genen prins en heeft eñ oec geen reden noch verstant en heeft dan hem die nature wijst hem voerstet dattet sijn nootorft crijcht soe waert veel mogheliker dattu die ghemaect biste na goods beelt gheroepen soudste wesen om sijn glorie te bescouwen Du sulste weten dat wi ons den here onderdoen sullen eñ ons voersien te ghen quade toecomende dinghen mit also grote meysterscap vā binnen ende hebben god die onse scepper is tot enē leydsman want du selste hier inō tegen woerdicheyt die wuchten also gaderē vandē welken du leuen moechste in die toecomende tijt Itē aristo. sept li. viij. dat die werkinghe der mieren is opēbaer diese aen sien wil want die mierē gaen altoes den rechten wech ende nz den dwaelwech Item die mieren hebben oec proprietepten die niet goet en sijn want si verderuen die wortelen van den bomen daer si bi nestelen ende mit hare pisse quetsen si der menschen han den ende si climmen opten bomen ende verderuen die bloesemen eñ die telgheren ende die wuchten mede si deren den menschen mer si baten den beren want als plini? sept li. viij. Als die beren eñ die beerinnen siecke sijn so zoeken si mieren die si eten ende dan ghenesen si mer die eyere vanden mieren sijn sōmige mēschē goet die veel wints in hebben soeket benedē vandē eyeren

Dat xlviij. ca. vanden formicaleon

Formicaleon heeft sinē naem van formica eñ van leo als pfido. sept li. xij. Het is een clepn dier e si starcken de nagaende wāt het pleecht al dieflic in die huzen der mieren te crupē eñ et hoer coern eñ die clepne mieren werdē vā desen ten lesten ghegheten wāt die miere en kan hoer nz gewerē ende dit dier is een speci vā spinnen soeket bouē in die letter a vā aranea

Dat xlix. ca. van fucus

Fucus fuci is die meeste bye mer si is minre dā diemen scarrabo hiet eñ is daer ō fuc? genoemt want si et meemden arbeyt dat die ander gegadert hebben eñ si en maect selue ghenen honich

Item dese fucus en heeft geen angelē
eñ daer om is si eē onuolcomen bye en
de men sietse selden dā in die leyntē eñ
dan helpen si den anderen haer husen
maken die ses kant sijn eñ anď dinghen
die si te doen hebbē eñ nochtās en mo-
gen si nauwe vāden honich eten anďs
dan si stelen mogen als plini⁹ seyt

Dat l. ca. vanden griffoen

Griphes dat is een griffoen eñ is
geuloegelt eñ vieruoetich eñ si wonē in
enen gebercht datmen mons yperbo-
rens hiet eñ ouer alle tlichaē sijn si leeu
wen eñ indē hoefde gheliken si dē aern
alleen eñ si sijn den paerden seer hat eñ
den leuēden mēschen als ysido. seyt li.
xij. eñ hi is also machtich dz hi eē paer
de mitten man die daer op sit die ghe-
wapent is mit sinē claeuwen neemt eñ
voerten in geen lucht als die glose seit
ouer deutro. xiiij. Item die griffoens
verwaren geberchten dair die costelike
gesteynten sijn als die maraudē eñ die
iaspis eñ en latense vā daer nz draghē
waer af dat ysido. seyt li. xiiij. ca. iij. dz
daer sijn sōmige landen in sicia die ouer
vloyen vā goude eñ vā gesteynten mer
om die veruaerlicheyt der griffoenē so
en coemter die mēsch selden toe eñ men
vinter fijn marauden eñ fijn cristal en-
de hebbē claeuwē also groot eñ so breet
datmen daer nappen af maect daer die
coningen wt drincken

Dat li. ca. vande rotten

Lires dat sijn rotten eñ sijn eenre-
hāde beestkens die meerre sijn dā mu
sen eñ die slaep maectse vet wāt glis in
griex is wassen in duytsch als ysidorus
seyt li. xij. eñ si slapē alle den winter eñ
leggen of si doot warē eñ des somers
werden si weď leuende als die selue seit
Item plinius seyt li. viij. ca. lviij. Dat
die ratten gaern indē bosschen wonē eñ
eñ minnen hoer gesellen dye si kennen
eñ die vreemde beuechten si eñ si voe-
den hoer ouders als si nz meer en mo-
gen mit groter goedertierenheyt

Dat lij. ca. van grillus.

Grillus als is cyrogrillus dz is eē
dier dz cleyn is eñ cranck eñ teder gri-
pende eñ dodende eñ doernich als een
eghel als die glose seyt ouer leuiticum
xl. eñ heeft sinen naem vāden ghelude
ď stemmen genomen als ysido. seyt li.
xij. Dit dier wandert afterwaert ende
doerboert die aerde ende crijscht des
nachts eñ beyt mitten myeren weď eñ
maecter vrienscap mede als ysi. seyt

Dat liij. ca. vā een hinne calf

Hynnul⁹ is een soen des hertē eñ
hi wert ůborgen ouermits wenkē vanď
moeď als ysido. seyt li. xij. eñ het is eē
cranck dier dat nz en vecht als dāmula
is eñ siet seer scarp eñ loept geringe eñ
die moeď huedet in heymelikē doncke
ren stedē eñ leert hē springē ouer haech
doernen eñ streuellen als plini⁹ seyt li.
viij. int ca. vandē hertē sich bouē in die
letter c vā ceru⁹ eñ sijn vleysch is mor-
we eñ goet te verduwen om dattet ve-
le loept als cōstan. eñ ysaac seggē in die
tis eñ wordet ghelubt eert hoernē crij-
get so is sijn vleysch te beter teten eñ ů
duweliker inď droechten eñ inď hetten
als die selue seyt eñ waer hi gelubt eer
dat hi hoernen crege so en soude hi nē-
mermeer hoernen crijgen als voerscre
uen is Item die hijndē sijn den serpen
ten contrari eñ die vā sinē smeer of mit
sinen bloede bestrekē waer die en soude

vandē serpenten nz gequetst werdē van dien daghe eñ sȳn lubbe is alte goet te gen twenȳn als die selue sept

Dat liij. ca. vanden bock

Hirc? dats een bocke eñ is en welich dier eñ is altoes bereet ter oncuȳsheyt als ꝑlido. sept li. xȳ. eñ sȳn natuer is seer heet also datmen daer mede enē admāt breect diemen mit vier noch mit stael ghebreken en can mer men morwe ten mit sinē heten bloede als die selue sept Dese bock bestaet te winnen als hi een iaer out is als aristo. sept li. v. ende die soen die eerst gewonnē wort is groter eñ vetter dan die na ghewonnē werden Item die selue sept li. vȳ. Dat dpe bocken hebbē een kenlike groothept in horen oren als die scapen in horē sterte wāt sommige hebbense een palmbreet eñ hebbē enen langen baert eñ dē start wtgesteken inō langhept ter aerdē toe eñ hebbē veel hoernen die starck sȳn eñ grof eñ sȳn ruwe vā haer eñ si rukē qualiken eñ sȳn seer vet eñ sondlinge bȳden nperē eñ dā sterue si lichtelikē ten waer dat si wel magerden eñ hoe dz si vetter sȳn hoe dz si mȳn saets wt laten eñ hoe dz si vā minre winninge sȳn als die selue sept li. viȳ. eñ si en hȳlikē niet dā selden eñ daer om slaense die wise harden doot eer dz si hȳliken of si makense mager eñ latense leuen eñ al ist dz si buten mager schinē nochtās sȳn si vet vā binnen als die cattē sȳn. Itē aristo. sept li. xviȳ. Dat die bocx wel hoernē aen hoer been crȳgē sȳn vlepsch is quaō eñ harō dā anō vlepsch eñ onuerduweliker als ꝑlaac sept in dietis eñ sondlinge als hi oudt is mer sȳn vel is goet ende starck eñ als hi gelubt wert so ist vlepsch mower eñ vuchter eñ beter te ōduwen Itē plini? sept li. xxviȳ. Dz democrit? ghesept heeft dz die bock nȳmmermeer sō der coerts en is Itē tbloet vā enē bock dz mit eplone gheuoedt is eñ mit wine breect dē steen indē nperen eñ inō blasē wonēlikē seer als ꝑli. sept eñ sȳn hoern gebarnt ōiaecht die serpēten eñ geneest fistulen cankerē eñ anō wetende zeren als polipū in die nazen. Item die leuer vanō bock geneest betē vā ōwoedē honden eñ sȳn galle claert die ogen eñ corrodeert dz web eñ den doeke vāden ogen. sȳn orȳn gemengt mit sȳnre gallē is goet op lelike puusten int aensicht

Dat lv. ca. van hȳena

Hȳena is een wrede beest eñ is dē wolue gelȳc inō slȳndinge eñ si is quaet doende inden dodē eñ trect die vuliken vter aerdē eñ knaechtse eñ hȳena is vā deser naturē dz si hoer gestacht ōwandelt wāt nv is si man eñ als nv is si wȳf ende daer om ist een onreyn dier als ꝑli dorus sept Het wādert des nachts om die huzen ende maect eens menschen stemme dat die luden sullen wanen dat tet een mensche is. van desen dier sept plinius li. viȳ. ca. xxviȳ. Dattet een iare een man is ende tander iaer eē wȳf ende baert sonder mā als die gemeynt waent mer aristotiles sept daer teghen ende heeft een hals als een adder of een slanghe ende enen rugghe als een elephant ende en kan hem niet bughē noch omme keren ten moet hem mit alle den liue omme weynden alsoe stȳf ist Het pleecht die luden des nachts vten huze te locken ouermits sȳnre stemmen diet nader stemmen des mēschen heeft eñ alst yemant des nachts buten

crÿcht dien schoret eñ heeft alte menigerhande verwen in sinen oghen ende laetse seer ōme lopen sÿn schiem maect die honden stomme/ eñ so wat dier drie weruen in sinen voetstappen tret dz en mach nergent hene dese beest hÿlict in ethÿopien mitter lewinnen eñ wint alte sellen beest die oec volcht die stēme ū menschen ende der beesten ende heeft veel regulen van scarpen tanden inden monde aen beyden siden bouē ende beneden Item in affrica sÿn deser hÿenen veel eñ wilde ezels eñ veel vreemū dieren als plinius sept Dese beest wint enē steen die hÿena hiet eñ waert datten ÿemant onder sÿn tonghe hadde hi soude weten te seggen toecomende dingē Solinus sept Item plini? sept li. xxviij Dat hÿena den pantheer haet eñ hing men hoerre beyder vellen te samen soe soude thaer vāden pantheer wt vallen sÿn gal is seer medecinael wāt si is goet tegen duysterheyt der ogen eñ die gokelaers plegen in veel dingen therten de die leuer vander hÿena te oerbaren als aristotiles daer sept li. vij. Dat dye groothēyt vā hÿena is alsoe die groot heyt des wolfs eñ in sinen halse heeft hi haer als tpaert eñ heeft haer ouer al sÿn rugbeen eñ pleecht die luden te bedriegen eñ grÿptse eñ slÿnt hondē daer hÿse crÿghen can eñ etse also gaern als mēschen eñ hi pleecht der doder luden grafte te grauen eñ et die dode ludē

Dat lvi. ca. vanden eghel

Ericius is een doernich dier mit scarpen tacken gedect eñ sÿn hupt is ouer al mit groter scarpicheyt beset daert hē selue in wint als een tol wāt ten eersten mael alst wat gewoelt so wint tet hē ront als een bal eñ datmens nergent genaken en mach Dit dier is also scalck dattet hē selue wepntelt in appelen of in peren of in anderen oeft dat si in hem bliuē steken eñ also lopet daer mede tot sinen hole eñ brengt sinen kinderen wat als plÿdorus sept li. xij. Item aristotiles sept li. ij. datter sommighe inden bosschen wonē sommige op slechten lande ende sommighe int water en de dese maken veel eperen die niet ghe gheten en werden. ende dit dier heeft luttel vlepsch. ende sÿn hoeft ende sÿn mont staen hem al nederwaert. eñ heuet vÿf tanden tusschen den welken al toes vlepsch is ende dat hebben si voir die tonghe ende heeft sinen buke ghedeylt in vÿf vollen oueruloedicheden eñ daer is oec een gheslacht van eghelen die witte doernen hebben ende dese legghen veel eper. Item dese eghel hoert qualikē ende qualiker dan ander dperen mit harden sculpen die op vier voeten wanderē. Itē hi sept daer li. v. Dat die velde egelen hÿliken al staēde eñ setten rugge aen rugge wāt omtrēt den rugge daer si horen dreck wt werpen daer ÿgaderē si bi vanū naturē weghen als si hÿliken Itē si wetē oec als die noerdē wint wapen sal wāt dan soe maken si holē in die aerde eñ sculē voir die wint. Itē in cōstātinobels was een man die enē egel hadde bidē welkē hÿ altoes voerseyde die toecomēde windē eñ nÿemant en mochte weten waen hē die const quā Item die selue sept li. xiij datter also menigen buke heeft alst menighen tant heeft eñ in dien tāden werden vÿf eperen. ende die een eghel is betet dan dander| ende dye een maect

meerre eper dā danō wāt deen werden bat ghecoect eñ verduut dan die ander eñ is cleyn vā lichaem eñ die oueruloe dicheyt vā sinen voetsel gaet indē scarpen hare of doern als hi sept li. xix.

Dat lxij. ca. van een dier genoemt herinacius

HErinacius dat is also veel als cyrogrillus eñ is een cleyn doernich dier eñ woent in holen eñ is den egel gelijc mer het is wat meerre vandē welkē plinius sept li. vij. ca. xxxvij. Dat dese herinacij weyntelen hē seluē also indē appelen als die egels doen en dragender altoes een inden mont behaluen die si inden rugge dragen Als hi gheiaecht wort so weyntelt hi aen enen tol als hy anxt heeft dat hi nz ontgaen en sal ende dit dier werpt van hē een venijnde pisse eñ dese pis hindert hem eerst wort ter sijn rugge mede geraect eñ die doernen gaen daer af wt eñ daer ō en weet dz nz datter daer ō te rasscher geuangē wort eñ onderwilen heuet die pis alle gedelt alsment iaecht eñ dan en kant nz geulien eñ het weet vā naturen ouermits sinen rukē wāneer dattet nz pissen en mach eñ dan heuet sijn cracht vandē venijn verloren eñ altoes sparet sijn pis daert mach ter tijt toe dattet siet dattz ymmer geuangen sal werdē eñ sluut hē seluen also vast datmens nz ondoen en mach men moet sijn huut schoren mer so salment in warmen water setten so ōt pluket vluchs eñ dan so wortet mitten achterssten voeten te samen ghebondē eñ wort gehangen eñ also ghehangē steruet vā honger eñ anders en machmēs nz wel dodē eñ sijn velliken is goet doeken mede te striken die de mouwē dragen des zomers eñ waert sake dz desē dier enigen appel ontuiel als het gheladen waer ende dattet vastelic thuus waert liep so soudet vā quaetheden alle die appelen af scudden eñ lopen weō om ander appelen

Dat lxiij. ca. van een vaerse

VUenca dat is een vaerse of een ionge koe die nz ghecalft en heeft die men oec punctter ploech mede te eren als pūdo. sept het is een welich dier ō der ionchept wil eñ daer om wortet gepekelt eñ in banden gehouden onder dien arbeyt eñ men pleethtse mittē verre te coppelen op dat si ontfanghen sal men slaetse in dye weyde op dat si vet werdē sal eñ daer na wert si ter vleysch banckē gelept eñ väden vleyschouwer doot ghesiaghen eñ si heeft dichter eñ droger vleysch dā die kaluers doen die soecken om dat si verre vanden melck sijn ꝛc. eñ oec sijn si mouwer heter ende vuchter dā die oude ossen of copen

Dat lxv. ca. vanō leeuwen

LEo grece dz is leeuwe in griex is coninc in duytsch daer ō dat hi coninck eñ prins is vā allē beestē als pūdo. sept li. xij. sommige väden leeuwen sijn cort ende mit cruukden manen ende desen vechten nz ende sommighe sijn lang ende mit slechten hanghenden manen ende dese sijn fel haer voerhoeft ende hoer start bewijst hoer moeden eñ hoer craft sept inder borsten ende die vastich ept int hoeft. ende als si gheuanghen sijn vanden iaghers so sien si in die aerde op dat si te mijn veruaert sullen wesen vanden iaghers die al om hem staē ende si ontsien die crijschinghe vanden raden des wagens mer si ontsien touer

meest eñ si slapen mit openen oghen eñ
als si wanderen so decken si hoer voet-
stappen datse die iager nz vindē en kan
eñ als si geworpen hebbē so slaept dat
welpen drie daghen eñ dan te lesten o
uermits briesschinge vandē vad̄ wortet
gewect al beuende eñ dz is een natuer
lic exempel biden mensch. wāt ist dat si
nz gequetst en werden so en connē si nz
toernich wesen eñ in hē is oec grote ōt
fermhartichept want si en misdoen nye
mant die gaen leggē die geuanghē lu-
den die hē te moete comē laten si thuys
trecken eñ si en eten gheen mēschen ten
waer dat si alte groten honger hadden
Hier toe heuet ysido. geseyt li. xij. Itē
plini⁹ seyt li. viij. ca. xvij. Dat die leeu
wen in sijnre hoechste edelheyt is wan
neer dat hem sijn hals eñ sijn scouderē
ouer al mitten manen bedect sijn eñ die
leeuwen die de pardy winnen en heb-
ben die edelheyt nz Itē die leeuwe be-
kent wel als die lewin mitten pard⁹ ge
hilict heeft eñ dan so bijt hijse eñ slaet-
se mer mocht si erghent aen een water
comen dat si hoer wasschen mocht so en
wister die leeuwe nz af eñ als si der ion
gen geneest so wert hoer die buke van-
den claeuwen der iongē geschoert en-
de dair om en baert si nz dicwijl plinius
seyt dat si eerst vijf ionghē brengt daer
na vier eñ also alle iaer een myn ende si
sijn int eerst ongeformeert eñ cleyn ter
grootheyt van enen wesel int begin eñ
hi seyt oec dat si ter sester maent nauwe
geboren mogē werdē eñ tot tween maē
ten nauwe beroert en werdē Item die
leeuwe pist als een hont die tbeen op
licht eñ die orine stinct seer vuyl |eñ als
hi eens sat is so mach hi drie dagē vas-
ten eñ ist dat hi te veel ghegeten heeft
so werpt hi die spise in een fonteyn. eñ
als hem honghert so haelt hise mitten
claeuwē wed̄ wt eñ hi en werpt die spi
se niet wt dan als hi geiaecht wert op
dat hi te bat vlyen mach of lopē Item
hi mach alte langhe leuē twelc bekent
wort bijder verteringe van sinē tanden
eñ dan in sijnre outheyt als hi qualikē
arbeyden mach so et hi wel menschen
eñ dan pleghen si omtrent den stedē te
wesen eñ wachten twolc dat te velde co
met eñ alsmense vangt so werden si ge
hangen op dat si te meer v̄uaert sullen
wesen si gripen die mānen wel. mer op
ten wiuen grimmen si slecht eñ en doē
hem nz dien ionghē kinderē misdoen si
selden ten waer dat si alte grote hōger
hadden eñ wāneer dz die leeuwē toer-
nich sijn so slaet hi die aerde eerst mit si
nen staert eñ dair na v̄heft hē sijn moet
so smijt hi sinen rugge hardeliken mit
sinen start weder eñ wt alle wonden die
hi maect mitten nagelen of mitten tan-
den dair loept scarpe eñ wreet bloet wt
als ysido. seyt Itē als hi in groter vre-
sen is van sinen liue als hē die honden
also na comen dat hi qualiken ontgan-
gen mach so openbaert hi sijn edelheit
want hi en wil niet sculen in heynghen
noch in hagen mer hi gaet sitten op eē
schoen velt eñ hi saet hē daer toe dz hi
hem weren wil also langhe als hi staen
kan eñ comt toe springhen mit groten
spronghen eñ schoert die hōden eñ als
hi gewont wort dat weet hi also nauwe
wie hem dat ghedaen heeft eñ in sinen
aenganck pijnt hi hem vluchs dē recht
sculdigen te gripen hoe veel datter sijn
eñ als yemant na hem schiet eñ hijs nz

en raect so werpt hi dien neder mer hy
en quetsten niet eñ als hi sterkt so bÿt hi
die aerde eñ scrept of stort tranen wt ſi-
nen oghen ende als hi siecke is so mey
stert hi hem seluen mit apen bloet Item
hi ontsiet seer eens hanen kam eñ sinen
sanck eñ hi is een bequaem dier beken
nende eñ minnēde die hē goet doet alst
openbaert inden exempelen die plinÿ
daer sept Hier toe heuet plinÿ ghesept
li. xÿ. ca. xvÿ. vandē leeuwe sept aristo
tiles li. ÿ. eñ also doet auicenna dat die
leeuwe heeft enen hals of hi onberoer
lic waer eñ stÿf eñ sÿn binnenste sÿn of si
van enen honde waren eñ altoes roert
hi den rechteren voet eerst eñ na dē luk
terē als die kemel doet eñ hi heeft lut
tel morchs inden benen eñ sÿn benē sÿn
hart wāt waert datmen daer harde op
sloeghe het soude schinen of daer vier
wt spronghe Item li. xvi. sept hi dz die
leeuwe veel spieten in sinē voetē heeft
eñ daer om wint hi blinde kinō als dye
hont of die wolf eñ hi heeft gesaechde
tanden eñ daer om wint hi zonē dye on
volcomen sÿn als die selue sept ende so
linus mede die welke sept soe wanneer
datmen enen ionghen hont slaet eñ hy
ianct so is die leeuwe vuaert wes kinō
blint werden gheborē Item hi bercht
hem in hogen bergen eñ daer siet hi si-
nen roef eñ als hi den roef siet so reert
hi also lude van welker stēmen die anō
dyeren veruaert sÿn ende blinē vluchs
taen eñ so coemt hi dair bi eñ maect om
me die dyeren een cirkel daer die dyerē
nz ouer en dorren gaen eñ bliuen staen
of si doot waren recht of si verwÿlt wa
ren te sterue eñ vbeyden sÿns daer oft
haer coninc waer Item als hi ouer scar
pe steenroetsen of streuellen gangē sal
so trect hi sÿn claeuwē in eñ huutse wāt
die claeuwē oerbaert hi voer sÿ swaert
eñ daer om trect hÿse binnen sinen vley
sche op dat sinz gequetst en sullen wer
den eñ hi scaemt hē den roef alleen te-
ten die hi gevanghen heeft eñ dair om
laet hi den anderen beesten wat die hē
volgen vā sÿnre gracien die hi geroeft
had als die selue sept Item hi is alsoe
heet van naturē dat hÿ coertsen crÿcht
die den quartÿn bouen gaen ende dese
suuct heeft hē die nature gheghenē op
dz hem sÿn wedichept benomē sal wer
den Item sÿn vleysch wantet alte sonō
linge hete is so ist quaet gheten als dy
ascorides sept eñ plinÿ mede li. xxviÿ.
eñ is oec goet in medecinē tot veel din
gen wes smeer den serpenten contrari
is eñ so wie daer mede besmeert is die
en dark nz sorgen voer enighe steecten
van venÿnden wormē Item sÿn vet ge
mengt mit roesoliē beschermt die huut
vanden aensicht vā lasten eñ van quadē
plecken eñ behout die withept eñ ghe-
neest verbarnthept eñ sÿn gal mit wa-
ter ghemengt gheneest swellinghe der
oghen eñ maectse claer eñ is oeck goet
teghen die vallende suncten Item sÿn
hert in spisen genomen geneest dē quar
tÿn. hier toe heuet plinius ghesept li.
xxviÿ. ca. viÿ. Item wāneer datmen den
leeuwe iaecht so maectmen enen dub-
belden cule den enen vluchs aen dē an
deren eñ inden anderen cule dair wort
een starke houten kist geset die lichteli
ken toevalt als si geraect wert \eñ men
set een scaep inden eersten cule eñ dair
springt hi in naden scape ende so valter
vluchs een bort bouē op dat seer swaer

is alſo dat hi bouen nz web wt en mach
eñ als hi dan ſiet dat hi verſcalct is ſoe
vliet hi voert indē anderē kule die daer
aen ſtaet mitter houtenre kisten die ſoe
behepndelikē ghemaect is mit eenre
vallen dat die kist vaſt toe ſlupt als dair
pet coemt eñ daer blyft hi in geuangen
eñ dan comē die iaghers toe eñ nemen
minen lieuen here mitter kisten e ñ voe
renen wech eñ houdenen alſoe langhe
daer thent hi getemdt wert eñ dz roert
iheronimus ouer ezeetchiel xix. ca. al-
daer hi ſept \ſi ſepnden hē in een keupe
of in een kist

Dat lx. ca. vander leeuwinnen

LEena dat is twyf vandē leeuwen
eñ is een beeſt die ſeer ghepl is al
toes ſoude ſi wel hplikē eñ daer om is
ſi wreeder dan die leeuwe eñ ſonderlin
ge als ſi iongen heeft wāt ſi auontuert
hoer lyf om haer kinder want ſi en ont
ſiet dat ſcut der iaghers niet op die tyt
. Item ſi baert veel ionghen ter eerſter
dracht eñ meer dā na eñ daer om wert
haer moeder indē liue gequetſt vanden
nagelen der iongen eñ alſo draecht ſi al
le iaer mpn als ariſto. eñ plini? ſeggen
eñ deſe gelikenis ſept pſidor? li. xp̄. Item
die dperen mitten ſcarpen naghelen en
mogen niet dicwyl baren wāt ſi verder
uen die moeder daer ſi in leggen als ſi
hem inden liue beſtaen te rueren Item
daer is een clepn beeſtkē dat alte ſeer ōt
ſien wert vanden leeuwe eñ vanō leeu-
winnen twelc optaleo hiet wāt het dra
get eenre hande venyn dat den leeuwe
eñ den leeuwinne doot eñ wanneer dat
beeſtken geuangen wert ſo barment eñ
beſtropter vlepſch mede mitter aſſchen
eñ dat vlepſch leptmen inden weghen
daer die leeuwen pleghen te wanderen
eñ als ſi dat vlepſch eten ſo ſteruē ſi als
pſidorus ſept li. xp̄. Item als auicenna
ſept li. vp̄. ca. i. ſo is die leeuwen eē ma
tich dier inder ſpiſen want hi et eñ ſlynt
ſyn ſpiſe ſonder kauwen eñ daer ō ſpu-
wet hi dicwyl wt dat hi ghegeten heeft
eñ dat hi wt ghewozpen heeft dat et hi
weder alſo dat hi ſwaer wert vanō ſpi-
ſen eñ daer na vaſt hi twe daghen ende
twe nachten eñ hi en doet ſyn gewoech
niet dan tot tween daghen eens eñ dat
is droghe ſonder nat eñ ſtinct ſeer vupl
eñ alſo doet ſyn orine oec eñ wanner dz
ſyn buke op gelneden wert ſo coemter
een quade lucht wt eñ hi heeft enē ſtinc
kenden adem die venynt is eñ ſyn be-
ten ſyn venynt ſonderlinge als hi raeſt
hi wort raſende als die hont doet als a
riſtotiles eñ auicenna ſegghen eñ hi is
ſeer fel als hi toernich is eñ hi pleecht
hem ſeluen mitten ſtaert op ſinen rug-
ge te ſlaen eñ grimt leliken mit ſinē tan
den ſonderlinghe als hi honger heeft
eñ hi pleecht in gaten eñ in holē te ſcu-
len eñ gripen die dperen die verbi hem
liden eñ ſpringt hem op tlyf eñ ſcoertſe
eñ breect hem vlepſch been eñ huut eñ
etſe ende ſiet hi pemant comen die hem
den roef nemen wil ſo grypt hi ſinē roef
vaſt mit ſinen claeuwen in ſinen armen
ende grimt eñ ſiet anſteliken den ande
ren aen ende ſmyt die aerde ſtarkelyck
mit ſinen ſtart eñ iſt dat pemant bi hem
coemt dien vaert hi opt lyf eñ ſcoertſe
ende dan loept hi weder tot ſinen roef
Item als hi eerſt enich dier geuanghē
heeft ſo drinct hi dz bloet eerſt vā dien
dier ende lecket ende na depit hi die le
den ende breectſe van een ende ſlyndet

vleꝑsch

Dat lxi. ca. vanden lupaert

LEopardꝰ is een lupaert eñ is al te fellen dier dat gecomen is van der leeuwinnen eñ vā pardus ende is mit ouerspel ghewonnen als ꝓsidorus sept li. xꝯ. eñ het is een dier dat seer na bloede dorst eñ twꝯf is meerre dan die man als aristo. sept eñ heeft menigher hande verwe als pardꝰ doet eñ als hꝑ enen roef vangen sal so coemt hi aen al springende eñ niet lopende eñ ist dat hi den roef ten derdē of ten vierdē spron ge niet en vangt so blꝯft hi van onweer den staen eñ gaet afterwaerts of hi ver wonnen waer. tlꝯf mitten start eñ mit ten voeten wort dē leeuwe gelꝯct mer int hoeft gelꝯct hi pardus eñ hi is min re vā lichaem dā die leeuwe eñ hi haet den man vāden leeuwe alte seer eñ wāt dese lupaert dē leeuwe ontliet so maert hi enen cule onꝺ die aerde die twe mō den heeft dē enen daer hi bi in gaet eñ den anderen mont daer hi bi wtgaet eñ dese cule is in beꝑden mondē seer wꝯt eñ midzen enger eñ als die leeuwe dā coemt so schiet die lupaert in sꝯn gat eñ die leeuwe volcht den lupaert mit craf ten in dat gat daer hi meꝑnt dat hi den lupaert doot biten sal mer want dz gat midzen engher is dā die mont voer is vāden gate ende die lupaert wel voert doer mach eñ die leeuwe nz soe springt die lupaert geringe voert doer eñ coēt den leeuwe vā afteren toe eñ die leeu we en kan hem dan niet om geweꝑndē om des wil dattet gat also enge is en de dat die leeuwe langhe is so bꝯtē die lupaert vā afteren doot eñ dit doet die lupaert mit consten eñ niet mit crāften

Item aristotiles sept li. viꝯ. van eenre beesten diemen kerculeo hiet eñ auicen na sept dattet die lupaert is dat dz dier eenrehande venꝯnden et. eñ dan soect hi drec vandē mensch eñ ettet. eñ daer om pleghen die iagers dien dreck in eē vat te hanghen op enen boem ende als die lupaert coemt totten boem springē om den dreck te nemen so schietenē eñ slanē die iagers doot eñ als die lupaert sieke is so drinct hi bloet vā eenre ghep ten so geneest hi

Dat lxꝯ. ca. vanden haze

LEpus dat is een haze eñ hi wort in grier lagos gehieten om des wil dat hi seer loept Item ꝓsidorꝰ sept li. xꝯ. dattet een snel dier is ende blode eñ niet vechtende als die selue sept eñ en heeft gheen wapē anders dant seer loept eñ vliet altoes eñ het is vā cranc ken ghesicht als die ander dperen die hoer oghebraeuwen niet toe en luken als si slapen eñ die haze hoert bat dan hi siet eñ sonꝺlinghe als sꝯn oren recht op staē wes oren seer lang sꝯn eñ buech som twelc noot was om die openbeꝑt der oghen want hꝑ beschudt die oghen mitten oren eñ si en sꝯn mit ghenen dec sel gedect vanden vliegen eñ van ande ren wormen want die natuer heeft allē creaturen een hulp ghegheuen tegen dat hem hinderen mach als auicenna sept eñ daer om is hem die lichticheꝑt der leden ghegeuen dat hi den honden ontlopen mach eñ den anderen dperen en hem sꝯn die langhe oren ghegeuen om dz hi daer mede die vliegen keren sal eñ hi heeft veel haers onꝺ sinen voe ten op dat si tvleꝑsch vanꝺ quetsinge be schermē sullen als hi loept eñ daer om

sept aristo. dat die voeten vanden hase onder veel haers hebbē eñ ander dierē nz of luttel eñ hi heeft die achterste been langer dan die voerste twelck noot was om dat lichte lichaem op te bueren ende te heffen wāt waren sijn voerste benen lang so soude hi qualiken tegē tgebercht op lopen eñ hi is quader te vangen teghen den berch op dan als hi neder waert loept ter vallepen eñ dat is ō die cortichept sijnre benen Item plinij sept li. viij. ca. lv. datter veel ghesslachten vā hazen sijn want sommige wonen in hoghen ghebercht en eñ sommighe inden bosschen eñ dese sijn meerre dan die ander eñ grouer van hare eñ snelre dā die ghene diemen coninen hiet wāt die coninen dat sijn cleyne hazen eñ en connen nz vechten eñ dese maken holē in die aerde daer si in wonen eñ sijn alte seer drachtich . eñ in hyspanien isser tot sommiger stat also veel dat si dat coern al vanden velde eten ende maken daer dueren tōt van tcoern eñ men sept dz si winnen sonō man onderwilē eñ si sijn al so drachtich want also rasch als si den enen dracht geworpen hebbē so werden si vluchs weder swaer eñ daer om ist eē nuttelic dier ten eten eñ oec ter cledinghe eñ tot menigherhande medecinen want sijn lubbe is goet teghen tvenijn eñ stopt dat bunceuel eñ sijn bloet saetticht die zerichept vanden oghē als plinius eñ dyascorides seggē eñ men vint geen dyer dat tanden in beyden kinnebacken heeft dan die haze als aristoteles sept. eñ hoe dat sijn lubbe ouder is hoe dattet beter is als plinij sept

Dat lxiij. ca. van linx

Linx lincis is also ghenoemt wāt tet inden gesslacht eñ inden ghetale der wolven is genoemt het is een beest als die wolf eñ sijn rugge is mit speckelen ouer gheset als pardus eñ sijn oryjn wert in precidse gemmen verkeert die men ligurius hiet eñ het droefter om dat dye gemme tot des mēschen oerbaer comē sal eñ alst sijn oryjn wt geworpen heeft die hudet onder tsant . mer daer wort si in enen steen bewrongelt als plinij sept li. viij. ca. xxxix. eñ pidorus rij.

Dat lxiij. ca. van limax

Limax is een worm die inden slike gevoedt wert eñ daer ō is hi altoes onreyn ende slikich als die selue sept li. xj eñ is seer traech vā beroerē eñ heeft in den rugghe altoes een sculpe die hardt is daer hi hem in sluut ende is een gehoernt worm eñ heeft wat op sinē mōt daer hi den wech mede soect . eñ als hi wat contrarijs vint of roert so trect hi sijn hoernen in binnen der sculpē Item alsulke wormē wassē eñ gropen als die lucht gecorrumpeert is eñ die reghen mede die welke crupen seer lanssem bouen opten bomen eñ opten cruden ende so werwaert dat die worm hene crupet altoes laet hi een tepkē after hem

Dat lxv. ca. vanden wolf

Lupus dat is een wolf eñ is ghesept als pido. sept leopes dat is dz hy den leeuwen indē voetē gelijct . want so wat hi indē voetē gecrijcht dz en mach nz leuen eñ hi is een gripende beest. eñ so wat hi crijcht in sinē claeuwen dz verderft hi vanden welken die kaerlē seghen dat hi den mensch hees maect in der kelē ist dz die wolf dē mēsche eerst viet eñ daer om sept men int gemeyn als een mensch onuerhoets haestelikē swi

ghet \ lupus eſt in fabula \ dat is te ſeg
gen die wolf is inder ſagen of inden ſpra
ken eñ iſt dat die mẽſche den wolf eerſt
ſiet ſo verlieſt hi ſyn ſtoutichept Item die
woluen en hylicken mer twalef weruen
des iaers eñ ſi mogen langhe honger
liden eñ als ſi lange geuaſt hebben ſoe
ſlyndẽ ſi veel Item tlant van ethiopi
en voet woluen mit langen manen mit
ſo menigherhande verwen dz hem en
geen verwe onbreect hier toe heuet pli
nius gheſept eñ plinius li. viij. ca. xxiij.
die woluen in affrica ſyn traech eñ clepn
eñ die in couden landen gewonnen wer
den die ſyn clepnre van lichaem eñ wre
der dan die in anderen landen ſyn. ariſ
totiles ſept dat in india is een wolf dye
drie ordinancien vã tanden heeft bouẽ
eñ ondẽ eñ heeft voeten als die leeuwe
eñ een aenſicht als een menſch eñ enẽ
ſtart als een ſcorpioen eñ ſyn ſtemme is
als des mẽſchen ſtemme eñ is alſo vre-
ſelic als een bazuun ende is ſnel als eẽ
harte eñ is alte wreet eñ et menſchen
Item ariſto. ſept li. vi. dat die woluen
ſeer fel ſyn inden tiden dat ſi hylickẽ eñ
als ſi ionghen hebben ſo ſyn ſi quaetſte
als die teuen ſyn vanden honden Item
li. viij. daer ſept hi dat die woluen ghe-
ſaechde tanden hebben eñ ſi eten vlep-
ſche eñ gheen cruut dan als ſi ſieke ſyn
ſo eten ſi wat om der medecinen wil op
dat ſi ſpuwen moghen eñ hi ſept li. viij
dat hi ſyn ionghen mede neemt als hy
vliet eñ als ſi wt horen holen comen ſo
eten ſi organum eñ kauwenſe op dz ha
re tanden ſcarp ſullen werden Item hi
ſept daer vãden ſeluen dat die wolf ſeer
quaet is als hi gegheten heeft. eñ als
hi ghenen honger en heeft ſoe ruſt hi
veel eñ is ſeer koen eñ ſpeelt gaern wãt
mach hi een kint gripen hi ſpeelter me
de eñ daer na doodt hyt eñ ettet eñ als
homerꝰ ſept ſo is die wolf ſeer wacker
eñ is ſeer vandẽ vier verwaert eñ men
ſept iſt dat hi geſlepnt wert ſo ſal hi mer
ken die hem eerſt ghewonden heeft eñ
iſt dat hem die ſteen ſeer doet eñ grypt
hi dien menſch ſoe en ſel hys niet ſeer
quetſen mer een luttel al grimmende
daer na ſal hi dien laten eñ hoe dat dye
woluen onder ſyn hoe dat ſi quader ſyn
eñ ſi ſcaden dẽ menſchen wãt als ſi out
ſyn ſo en moghen ſi geen beeſten iagen
om hare outhept eñ want hoer langſte
tanden geplomt ſyn eñ ſi menighẽ tyt
leuen ſo werden ſi hem plomp Item hi
ſept aldaer dat die woluen ſyn vã dub-
belder manieren wãt ſommige ſyn ront
eñ ſommighe ſyn langwerpelt ende de
ſe ſyn van ſcarperen hare eñ van koen-
re moede eñ die binnenſte vanden wol
uen ſyn ſeer cranck eñ werdẽ lichte libẽ
ghecorrumpeert als ſi ghewont werdẽ
ende dat ander deel van tinen lichaem
mach veel ſlaghen liden ende ſi hebbẽ
grote ſtarcheyt inden halze ende inden
hoefde eñ die wonden die van horen bi
ten comẽ ſyn ſeer quaet te gheneſen eñ
deſe wonden gheneeſtmen allmen won
den gheneeſt die een onuroet hont ge-
beten heeft als ariſtotiles ſept Item dye
ſelue ſept li. xiij. dat die mont vãdẽ wol
ue wide op gaet ende heeft daer grote
craft eñ is een ſlyndende dier Item vã-
den wolue ſept auicenna li. viij. het ſyn
ſommige woluen die vã naturen gheer
ne viſch eten eñ eten vule dinghen die
de viſſchers wt horen netten werpẽ en-
de als ſi niet teten en vinden ſo gaen ſi

totter visscher netten eñ scorense Item
physiologus seyt vãden woluen dat ho
re craft inder borsten eñ inden claeuwẽ
leyt eñ inden monde mer after en is hi
niet starck eñ hi en mach sinen hals nz
bugen van alle den iaer dan in die mey
maent alst donret ende hi heeft dese be
hendicheyt ouer hem dat hi ghenẽ roef
en neemt omtrent daer hi sÿn ionghen
heeft legghen mer hi loept verre daer
of rouen eñ des nachts als hi om enen
roef wil totter scaeps coye so gaet hi al
teghen wints op datten die honden nz
luchten en sullẽ eñ waert also dz hi mit
enighẽ voete geluyt maecte als hi dar
waert ghinghe so soude hi dien voet bi
ten van quaetheyden eñ sÿn oghen bar-
nen des nachts als een kaers ende soli
nus seyt dat hi in sinẽ start een haer dra
ghet dat die myn seer v̄wect dat hi mit
ten tanden wt trect wanneer dat hi anst
heeft dat hi gheuanghen sal werdẽ eñ
hi ontsiet die stenẽ harde seer wãt waer
yemant die twee keselinghen te samen
clappede of smeette hi soude sÿn koe-
nicheyt verliesen eñ soude wech lopen
waert dat hÿt hoerde eñ hi wint blinde
kind als die hont doet die welke si seer
mint eñ voetse naerstelic eñ als hi gro-
ten hongher heeft so et hi aerde .ende
coemt hi dan aen enighen beestken dye
hi gripen wil als gheyten die inden ha
ghedoernen gaen of ander beesten die
vellet hi te bat want hi swaer gheladen
is eñ als hi dit doen wil so leyt hi ghe-
scolen onder die cruden eñ bramen en-
de als hi sinen slach siet soe loept hi toe
eñ grÿpt een scaep of anders wat ende
coemt hi inder scaeps coyen eñ hi mach
te crÿcht so bÿt hi hem allen die kele af
eñ dat deel dat hi niet meer slÿnden en
mach dat graeft hi onder die aerde en-
de als hi hongher heeft so trect hi dat
stucke dat hi ghehouden had weder wt
eñ etet eñ tlaken dat vander wollen ge
maect is dat die wolf doot gebeten he-
uet maect enen man lusich die daer cle-
der af draecht als ysidorus seyt aristoti
les seyt dat alle die nature vanden wol
ue is den scape contrari eñ sÿnre naturẽ
want men leest in enen boeke dat eens
wolfs snaer die van sinen darmen ghe
maect is gheset op een ghyteern daer
scaeps snaren op sÿn v̄deruen die scaep
snaren mit allen ende vretense en wech
ghelikerwÿs dat een aernts veder ge
daen onder duuen vederen ist dz si lan-
ghe te samen in een stede ghelaten wer
den als die selue seyt sich bouen vãden
aern

Dat lxvi. ca. vander mulen

Mulus is gheseyt van molendo dz
is van malen wãt men pleecht dẽ
mulen in die molẽ te slaen om tcoern te
malen om gaende eñ die molen om trec
kende als ysidor⁹ seyt li. xÿ. Item die
ioden segghen dz annaa ezaus neue de
de die ezels eerst op die meryen sprin-
ghen op dat daer af teghen der naturẽ
een gheslacht van mulen comen soude
eñ daer om die mule die de natuer der
moeder volghende is is meerre dã die
ezel eñ oeck scoenre eñ snelre | mer hi is
leliker eñ vetter eñ oeck minre dan die
heynst waer bi dat vander meryen en-
de vãden ezel een mule gewonnẽ wort
eñ vanden heynst eñ vander ezellinnen
coemt burdo eñ die mule is een vrucht
baer dier nochtans mach hi veel arbey
den als plini⁹ seyt li. viÿ. ca. xliiÿ. en-

de dese merÿ ende die ezel en begherē
malkanderen niet ten waer dat si op ge
uoedt waren mit malkanderen als dat
die ezel in sÿnre ioecht merien melc ge
sokē had eñ also die merÿe ezels melc
Item van wilden ezels eñ van merien
comen schoen mulen eñ snel eñ si sÿn ru
we vā lichaem mit ongetemden moede
mer edele eñ die ghene die ghecomen
sÿn vanden wilden ezels eñ vandē me-
rien dat sÿn die beste eñ dese gaen den
anderen al bouen Itē aristo. seÿt li. viij
vanden mule hoe dz hi meer drinct hoe
dat sÿn spise meer geuordert heeft Itē
li. xiiij. seÿt hi dat die mule gheen gal
op die leuer en heeft datmen opēbaer-
liken sien mach Item die selue seÿt dz
die mule ter winninge nz en doech wāt
hi vander ezel eñ vand̄ merÿe gecomen
is eñ si beÿde vā couder naturen sÿn al
so dat daer om die coutheÿt inden mu-
le also grote is om des wil dat si beÿde
also cout sÿn van naturē eñ daer om dz
van dien tween coemt is onuruchtbaer
eñ dat is die mule Itē ÿsaac seÿt in die
tis datter vleÿsch vanden mule quad̄ is
dan ezels vleÿsch om te voeden ende te
verduwen Item aristo. seÿt dat die mu
le in sommigen tiden eñ in heten landē
onderwilen wint een ionc mitter mulin
nen mer dat van hē coemt dz is vreem
de als dat gewonnen wort vādē henxt
eñ vāder ezelinnen datmen burdo hiet
eñ daer om ist reden dat alsulken dinck
onuruchtbaer blÿft eñ dÿe mulin wert
selden vet Item die dreck vandē mule
gebarnt eñ gewreuen mit edick stempt
bloet als dÿascorides seÿt. eñ die selue
dreck is goet tegen steecten vandē scor-
pionen als die selue seÿt

Dat lxvij. ca. vanden muÿse

Mus dat is een cleÿn dierken eñ is
geseÿt van humo dat is vand̄ aer
den daer om dat si vand̄ humoren d̄ aer
den wassen of wast wāt mus dat is aer-
de die leuer van desen dier wast als die
maen vol is als dan die zee eñ and̄ wa-
teren wassen ende als dÿe mane weder
waent eñ minret soe minret der musen
leuer wed̄ Item die musen werdē sori-
ces ghehieten daer om dz si alle dinck
dat si pleghen teten sagen eñ sniden oft
mit eenre zaghen af gesnedē waer hier
toe heuet ÿsidor⁹ gheseÿt li. xij. Itē die
muÿs als aristo. seÿt li. vij. en drinct nz
eñ waert dat si dronck si soude steruen.
Het is een vratich dier eñ dair om wert
si mit luttel spisen v̄scalct als mit re-
gael of mit witten ellebor ist dat zÿt in-
den liue crÿcht. Item dÿe orÿn vander
muÿs is stinckende eñ contagiose dz is
aencleuende eñ hoer bete is venÿnt eñ
men seÿt dat hoer start oeck venÿnt is
Item vandē musen seÿt plinius oec li.
viij. ca. xxxviij. het sÿn sommighe star-
ke musen die hoer voeder eñ hoer eten
gaderen in kulen eñ oeck des winters
hem berghen eñ sculen in holen die al-
te nauwe smaken bouen in dÿe raexen
ende heeft nazegatē daer si alte nauwe
mede ruken Item indē herfst pleghen
die man eñ twÿf aderen te gaderen eñ
laden malcanderen mit dien aren twÿf
gaet legghen op horen rugghe eñ die
man leÿt die aren twÿf opten buke en-
de dā neemt die man des wÿfs start in
die mōt eñ also sleept hÿse voert tot ho
ren hole toe ende daer bestēmen si dat
coern eñ als dat gedaen is soe lopen si
wed̄ eñ dan gaet die man opten rugge

leggen ẽñ laet hẽ vandẽ wine laden ẽñ doen als ſi voer deden Item daer ſijn veel ſpecien van muzen wãt ſommige leuen inden huzen ẽñ ſommige indẽ veldẽ ẽñ ſommige wonen aen den kanten vandẽ waterẽ ẽñ ſommige ſlapẽ des winters ẽñ waken des ſomers als die rottẽ twelc als plinius ſept dat ſommighe muzen ẽñ al iſt dz die muſen beeſtkens ſijn die ſeer wel ſwẽmen konnẽ nochtans ſijn ſi ſeer nut inder medecinẽ wãt als plinius ſept li. xxix. ca. vi. dat die aſſche vãden muſen ghemengt mit olyen of mit hoenich is goet in die oren gedropen die enen mẽſche wee of ſeer doen \ẽñ waer indẽ oer enich wozm ghecropen ſo waer die galle vander muys goet getempert mit ſtarken edick ẽñ dat in die oren ghegoten. Item enẽ clepnẽ muys gebradẽ is den iongen kinderẽ goet gegheten die vele ſeueren of quilen Item dyalco. ſept dat hoer dreck mit edick gemenget zuuert dat hoeft dien thaer ontualt ẽñ behout dat haer dattet nz en valt ẽñ dien dreck gewreuen ẽñ mit wine gedronckẽ doet wonderlike wel camerganck hebbẽ Item tvel vander muys verſch gelept op quade hyelen geneeſtſe iſt vã wondẽ of van anderen couden dingen

Dat lxviij. ca. vander weſele

Vſtela dat is eẽ weſel ẽñ men ſept dattet een lange muys is als yſido. ſeit li. xij. want telon in grieꝛ dat is lanc in duytſch deſe weſel is droghich van ſin ẽñ hi voedt ſijn iongen inden huſen ẽñ draechtſe vander eenre ſtat totter lander ẽñ hi verwandelt ſinẽ ſtoel op dat ſijn neſt nz geuouden en ſal werdẽ ẽñ hi pleecht die ſerpenten te iagen ẽñ hi vordrijftſe ẽñ hi haet die muſen ẽñ etſe ende daer ſijn twe geſlachten vã weſelen want dz een geſlacht is wilt als indẽ boſſchen ende ſcheelt vanden anderen inder groothept ẽñ die grieken hieten die locidas ẽñ dz ander geſlacht wandert indẽ huzen Item der geenre opinie dat is mepninge is valſch die ſeggen dz ſi te monde ontfangen ẽñ die dracht ten oren wt te werpẽ hier toe heuet yſido. geſept li. xij. ẽñ hi is den clepnẽ vogelkijns hat als dẽ moſken ẽñ hoer gelijc wãt hi et hoer eyeren ẽñ waert dat ſijn iongen mit enigen ongeual ghequetſt waren of doot ſo loept hi ende haelt een cruyt daer hijſe mede gheneeſt ẽñ verwectſe vander doot want men ſept dat hijſe owect als plinius ſept Item hi et wijnrute ẽñ beſmeert hẽ mitten zape ẽñ dan gaet hi totten baſiliſkẽ onuerſaecht ẽñ doodten als plinius ſept li. viij ca. xij. k daer geſept wort dat die weſel den baſiliſken doot deſe weſel is een dier dat veel ſlaept ẽñ wozter vet af als die ratten. ẽñ die gal vanden weſel is goet tegen den ſlangen diemen aſpides hiet ende des weſels cullen ſtinckẽ vuyl ẽñ men ſept dattet vleyſch vanden weſel goet is tegen tvenijn Item die weſel ghebarnt ẽñ tot aſſchen gemaect is geſont ter medecinen den genen die in litargien legghen alſmenſe mit water mengt want ſi wectſe van dier ſuycten daer ſi in laghẽ ẽñ ſliepen ẽñ men ſept dat die aſſche oec goet in fiſtulen is Item ariſto. ſept li. viij. dat die weſel vecht te ghen den ſerpenten ẽñ mach ſnellikẽ lopen ẽñ is buechſom vã lime ẽñ ſeer onſtadich ẽñ is wijs inden ruken ẽñ heeft enen roden rugge ẽñ enen witten buke ẽñ hi verwandelt ſijn verwe wãt in ſommigen landen ẽñ in ſommigen tidẽ van

den iaer sijn die wesels al spier wit son-
der die start eñ sijn bete is venijn ende
quaet eñ sijn vrijn stinct als die vrijn van
der muys

Dat lxix. ca. van migale

Migale is een cleyn dier als eē we
sel eñ is vratich eñ loes wāt het gripet
mit loesheden dattet inden buke neemt
als die glose seyt ouer leuiticum xi. het
veynst hem goedtieren als hē bi coemt
yemāt mer vluchs bitet eñ schiet sijn ve
nijn als die selue seyt. van migale seyt
aristo. dattet die paerden eñ die mulen
quelt eñ sonderlinghe d̄ merien die een
volen draecht eñ dit dier vecht teghen
die serpenten eñ dā wapentet hem mit
wijnrute als die selue seyt

Dat lxx. ca. vander catten

Vrilegus dz is een kat als die ge
meynt seyt want si siet also scarpelikē dz
si die duysternis der nacht v̄wint \ ende
daer om hiet si catus want cateo dat is
sien eñ daer om heeft si den naem nadē
sien want catus of cattus dz is gesicht
eñ catus is oec also veel te seggen als
beheyndich want die kat is seer subtijl
als ysidorꝰ seyt li. xij. eñ die kat is een
dier niet van eenre sonderlinger verwē
of hair mer si is als nv wit als nv swart
of blōde of rodelachtich of bont mit me
nigerhande smetten als indē oeren in-
den voeten inden start ende inden rug-
ghe ende int aensicht / ende is den lu-
paert ghelijck ende heeft enen groten
mont ende gesaechde tanden ende een
langhe tonghe ende boechsaem ende
dun ende seer subtijl mitter welker si al
drinckende lecket als die ander dyeren
die de onderste lippe onghelijc d̄ ouer-
ster hebben ende alle alsulke dyeren en
halen horen dranck nz al puttende mer
si leckenen mitten tongen als aristo. eñ
plinius seggen eñ is een dier dat in sijnre
ioecht seer welich is ende doende ront
ende maect een spul tot allen dinghen
die voer hem beroert werden wāt trect
men een stroe of anders wat voer hoer
si grijpter na ende speelter mede. ende
als si out is soe ist een swaer dier eñ sla
perich ende volcht den muzen seer be-
heyndelic ende wert den musen meer
ghewaer mitten roke dan mitten ghe-
sicht ende als si die muys heeft so spe-
let si daer eerst mede \ ende alst spel wt
is so bijt sise doot. ende inder tijt dat si
hiliken wil als int lest van februarius soe
is si of si wilt waer eñ die katers vech-
ten dan alte starck om haer wiuen en-
de si schoren malkanderen swaerliken
mitten claeuwen ende dan laten si een
vreselike stemme wt als si malcanderen
gheuat hebben ende als si wilt wort soe
is si alte wreet ende woent inden bos-
schen want dan vangt si hazen als si sla
pen ende coninen inden holen. ende ist
dat si van bouen valt soe coemt si op ha
re voeten te vallen ende die val en sca-
det hoer nz ende hoer dreck stinct vuyl
ende daer om huudt si dien onder mul
of onder slijck \ ende wanneer dat si een
schoen vel heeft soe verblijtse hoer dair
in ende worter wilt mede ende haer sco
ne velle cost haer dicwijl tleuen mer is
hoer die start af ende die oren ende is
hoer pels verbernt soe blijft zij bi huys
Item een ionck catken dat op een put
sit of op een fonteyn eñ siet sinen schie-
me inden water dat springhet dicwijl
van groter minnen na sinen schieme en
de verdrenct hem seluē wāt het waent

ander catten te sien

Dat lxxi. ca. van noctiluca

NOctiluca is een beestken mit veel voeten eñ is geulueghelt eñ dair om wantet onder den gheuoegelt ghe-rekēt is so luchtet des nachts inď duys-ternis als een kaers eñ sonderlinge bi-den aftersten vā sinen liuen eñ alst licht is soe ist lelic eñ doncker eñ besmet des gheens hant diet aen tast eñ al ist dattz inď duysternissen licht het scuwet noch tans dat licht ende wādert alleen des nachts eñ is den vlieghen contrari als ysido. seyt li. xij. int ca. vanden cleynen geuoghelt

Dat lxxij. ca. vanden velt ezel

ONager dat is een wilt ezel eñ is also veel te segghen als ysidorus seyt als wreet In affrica isser veel die wilt sijn eñ ongetemt eñ als die ezelin-nen ionghen so brenghen si die manni-kens in heymeliken stedē want quamer die man of die ezel bi hi soude den ion-ghen ezelken sijn cullen af biten eñ dat doet hi vā nidicheden op dat hi sijn wi uen alleen houdē sal eñ daer om vluch ten die moederen haer iongē dat man-nikens sijn als plini⁹ seyt li. viij. Item vanden wilden ezels eñ vandē tammē comen alte snelle ezels ende is een vry dier onghetemmet eñ welich dat inden berghen eñ inden bosschen loept eñ en vecht nz ende en doet nyemant gheen quaet eñ ontloept wel enen leeuwe of enen wolf eñ dese wilde ezel mach veel dorst liden vanden welcken physiolog⁹ seyt dat dese ezel opten xvsten dach vā maert twalefwerven eñ alsoe veel des nachts briescht eñ roept daer die vā af frica bi weten dat die dach eñ nacht dā euen lang sijn ende roept tot elker vren eens dese ezel is wijs inden ruken wāt als hi sijn wijf verloren heeft soe climt hi op enen hogen berch eñ luchtet mit ten nazelocken ouermits den wint en-de also v̄neemt hi waer dat si is hi ple-ghet in goeden weyden te wanderē als in geberchten eñ in bosschē daer hi goe de crudē et eñ als hi die vint so briescht hi van blijscappen eñ al waert sake dat hi gewaer worde datter iagers of anď dyeren hem iagen wouden so en wil hi van daer niet hi en heeft eerst sijn ghe-noechte van dien cruden eñ hi vliet al vanden mēschen eñ mint eenlicheden

Dat lxxiij. ca. van onocentaurus

ONocentaurus als dye glose seyt ouer ysayas ix. is een wonderlic dier dat ghecomen is van enen stier eñ van eenre ezelinnen want onos in griex is ezel in duytsch eñ is een welich on-cuysch dier als die ezel mer physiolog⁹ seyt dz onocētaur⁹ is een dier dz vāden nauel opwaert mēschelike forme heeft eñ vāden nauel neďwaert heuet die for me vā enen dyer eñ hier bi blijft plini⁹ li. vij. ca. iij. eñ int selue ca. set hi eē ex-empel vā veel wonďliken beesten die in indiē sijn als vā faunis eñ satyris daer voer af gheseyt is in die letter f. eñ nv van onocentaurus eñ van ypocentau-rus eñ van deser ghelijc die alle ď men-scheliker formē wat gelikē wāt ypocen tauris heeft die form naden paerde eñ nadē mēsche als ysido. seyt

O Dat lxxiiij. ca. vāden waterrotte Rix als die glose seyt ouer dz eer ste boeke vā ysaya is eē onreyn dier dat nz te offerc̄ en doech het is eē beest als een water rot of muys ende is dair om

alſo genoemt datſe die ſlaep vet maect want des winters ſlapen ſi eñ legghen of ſi doot waren eñ des ſomers werdē ſi leuēde waer af dat onix een dier is dz den muſen ghelijct wert eñ dz roert die letter van plaga eñ concordeert mit plinius die ald? ſept tlant vā egipten hiet onix een wilde beeſt die welke inden opganck der ſterren diemen canicula hiet inden achtende kalende vā iunius als die ſomer beghint ſtaet teghen die ſtarre ende ſietſe aen of ſiſe aen bedē ſoude ende dat doet ſi als ſi ontſpringt eñ heuet langhe gheſlapen ende wort gedeclineert Ntō hic onix gtō hui? onicis\ eñ na dien ſept men oeck ſonix ſonicis ende onix onicis \mer iuuenalis ſept dat onix alte vetten voghel is alſo datmen een mes plomp maect op ſijn vettichept als die ſelue ſept li. iij. dair hi ſept dz hi wel eenre hennen van affrica ghelijct Item brito ſept datmen ſeggen ſal onix onigis in gtō na deſer regulen vā grafijn . nomen in ix donat cis vel in gis als fex fecis lex legis in gtō wtghenomen deſer vier . nox nix ſenex eñ ſupellex . waer af dat ghelept wort dat onix dat ſelue dier was dat inden ewe zuuerghetelt was ten eten deutronomij xiij.

Dat lxxv. ca. van een ſcaep

OVis dat is een ſcaep ende draecht wolle inden lichaem ende is onghewapent eñ is behaechlic indē moede pſido?. ſept li. xij. dat die ſcapen bidentes ghehieten werden dat is twitā dich daer om dat dpe achte tanden te hoge tanden hebben die de hepdē ſeer inder okkerhande plaghen te brenghen als pſido. daer ſept Item ariſto. ſept li. v. dat die ſcapen mochte droeghen tot achte iaren toe Item arijſto. ſept li. vij. dz die ſcaep al drinckēde mit mochte werden eñ dair om geuen hē die harde ſoute teten op dat ſi veel drinckē ſullen op dat ſi ontfanghen ſullen Item ſi geuen hem oeck inden herſt cucurbiten teten mit ſoute op dat ſi veel melck crigē ſouden eñ dan hebben ſi meeſt melck ende die ſcapen werden vet. gheeftmē hem rijs mit zoute eñ iſt datmen die ſcapen drie daghen vā eten houdt eñ men hē dan ſpiſe gheeft ſo werdē ſi ſeer vet ende des ſomers is hem noerdelic water goet ende inden herſt zudelic water dz lauwe is eñ mit veel ganghens eñ verre te gaen werdē ſi mager eñ die hardē kennen welc die gene ſijn die des winters leuen ſullen moghen want op ſommigen wert ijs gheuonden eñ op ſommige niet eñ welcker dat cranck is dat en ſcuddet ijs niet van hem eñ dat ſcapen vleeſch dat in waterighen ſteden ghenoedt wert dat en is nz goet eñ die langhe ſterten hebben liden die coude bat dā die mitten breden ſtartē eñ die luttel wollen op hebbē eñ crunkt die moghen meeſt liden Item in tſcaep is mijn verſtants dan in anderen dperē als hi ſept li. viij. die vieruoetich ſijn eñ die donre ſcaedt den ſcapen als plinij voer geſept heeft vandē lam in die letter a van agnus eñ van aries

Dat lxxvi. ca. van panthera

PAnthera als pſidonius ſept li. xij. is een dier dat alre dperen mient is wtghenomen den drake den welken hi ſeer haet ende ſo wat deſe pantheer grijpt dat deplt hi den anderen mede want hi heeft ghenoecht in gheſelſcap want panthera in griex dz is te ſeggen

totū in latijn ende altemael in duytsch
eñ is een beest mit veel ronde stipkens
ouerset als nu mit witten nu mit swartē
eñ mit menigen anderen alle tlijf ouer
van buten Dese beest als ysidorus seyt
draecht eens eñ dese ionghen als si in-
den buke der moeder leggen eñ si wat
craften hebbē vluchs hatē si haer moe
der eñ si scoren der moeder buke vā bin
nen mit horen naghelen recht of si die
baringhe wederstaen wouden ende die
moeder en kan dan niet baren van gro
ter zericheyt hier toe heuet ysidor⁹ ge-
seyt li. xij. vanden panthere seyt physi-
ologus dat die pantheer dē drake haet
eñ die drake iaechten en wech eñ wan-
neer dat die pantheer gheten heeft eñ
sat is so huudt hi hē in sijn hol eñ slaept
stedeliken drie daghen eñ drie nachten
eñ naden derden daghe staet hi op en-
de laet een stemme wt die groot is en-
de daer coemt een soete lucht wt ō wel
ken goeden roke alle die ander dyeren
hem volghen mer die drake alleen als
hi die stemme vanden pantheer hoert
so loept hi of vliecht in sijn hol op dz hi
den roke nz rukē en sal wāt men meynt
dat hi daer of steruen soude dese dingē
seyt oec plini⁹. Item men vint swaerre
leeuwen in syria die den pantheren in-
den witten spockelen ghelijc sijn Item
alle vieruoetighe dyeren begheren die
verwe vanden pantheer eñ vā tigris te
sien mer si pleghen hoer hoefden te ber
ghen want si vreselic sijn onder den ha-
ghedoern of ander cruden ende dz lich
aem datter scoen is laten si buten eñ al
so locken si die dyeren bi hem eñ dā gri
pen sise eñ etense ende al ist dat die pan
theer een wrede beest is nochtans is si
den ghenen goedtieren die hoer te hul
pe comen waer af dz plinius een exem
pel seyt dat een man quam in eenre wil
dernissen daer hi ionghe pantheren in
een graue geuallē vant die hi wt halp
ende doe ghinck die oude pantheer al
smekēde ende halp dien man indē rech
ten wech wt dier wildnissen recht of hy
en seer ghedanct hadde

Dat lxxvij. ca. van pardus

PArdus als ysidor⁹ seyt is alte snel
len beest mit menigherhande ron
de verwe gespeckelt als die pantheer
noch en heeftet gheen onderscheyt af
dan dat die pantheer witter speckelen
heeft also seyt plinius li. viij. Item vā
pardus seyt hi dat wanner dat pardus
siecke is so et hi menschen dreck op dat
hi ghenesen sal ende daer om hanghen
die iaghers menschen quaet opten bo-
men ende als hi daer op climt soe wert
hi vanden iaghers doot gheslaghen eñ
is een gheylich dier ende hylict mitter
leeuwinnen daer een lupaert af coemt
ende als sijn ionghen gheuanghē wer-
den so is hi alte wreet als die glose seyt
ouer ozee xiij.

Dat lxxviij. ca. van een dier oft een mē
sche waer

PIlosi als die glose bi brengt ouer
ysaya xiij. sijn wonderlike dyeren
ter ghelikenis oft menschen waren en-
de men hietse wilde luden diemen fau-
ni ende satyri hiet / ende sommighe la-
tijnsche luden hietense aluen \want de-
se aluen pleghen seer gaerne mitten

vrouwen te spelen pa so vele dat si den vrouwen doden bouen sijn si of si menschen waren ende beneden als dperen Item een gloze sept dattet een aep is of een simme soeket nederwaert van simia

Dat lxxix. ca. van pitargus

Ptargus is eē suuer dper te eten alst openbaert deutronomij xiiij. esi is een gehoernt dper esi gebaerdt als die bock esi is minre dan een hart esi meerre dan een bock waer om dattet hircocervus gelijc is mer veel minre soeket nederwaert van tragelafo esi ederkaut als die bock esi split sijn hoeuen als die herten esi is een wilt dper dat seer snel is esi woent in bosschen esi in berghen esi in woesten steden Item hugo sept dat pptargus een clepn vogel is esi neder .mer in deutronomio en sept bijs voer gheen vieruoetich dier dat ghelijc den hyrcocervo is als dair die glose sept esi die eerste silleba en werter nz geademt wāt mē sals mitter h nz scriuē mer som mighe scriuē phytargus esi dz is quaet alst openbaert indē boeken die gecorrigeert sijn

Dat lxxx. ca. vanden pigmeen

Pigmei sijn menschen die seer clepne sijn vander lengden van enen cubit? hoech dese wonen inden gheberchten vā indien esi is buer bijder zee als papias sept .mer augustinus sept dat si mer enen haluen cubitus lang sijn ende als si drie iaren out sijn soe sijn si van volcommere outheyt esi als si van seuen iarē sijn so bestaen si te ouden dese ludē pleghen teghen den cranen te vechten vā den welken si sommels verwonnē werden al ist dat si mit pser ghewapent sijn plini? sept li. vij. ca. ij. dz die pigmeen wonen in enen ghetemperden lande in ghedubbelden berghen ten noerdenwaert die welcke bestreden pleghen te werden vanden cranen ende dz is hier om want die cranen nestelen daer veel ende broeden daer ende want dese pigmeen anxt hebbē dat hem dese cranen tlant af winnen sullen om des wil datter also veel broeden willen soe trecken si tsiaers eens wt als die cranen eperē ghelept hebben op ghepten op bocken ende op scapen mit ghewapender hant ende slaē die eper ontween ende die cranen comen hem teghen ende willē hare eperen ende haer ionghen beschuddē ende dan striden si . ende dit gheschiet inden leynten ende dit moeten si alle iare doen drie maenten lang ende en deden si dit niet so souden daer alsoe veel voghelen werden dat si tlant verliesen souden Item si maken haer huzē dicht mit der cranē vederen ende aristotiles die philosoeph sept dat si in holen pleghen te wonen

Dat lxxxi. ca. van een varcken

Porcus dat is int ghemyn eē verken dit pleecht hem int slijck te weyntelen ende sonderlinghe alst bestaet te vettē ende alst bestaet warm weder te wesen ende het rust gaern daert modderich is ende vuyl .dit dier heeft borstelen op sijn lijf daer dpe scoenmakers mede napen haer scoenen als pli porcus sept . Item vanden vercken sijn sommighe tamme ende sommige wilt ende dat mannen sijn onder die tamme die hietē verres in latijn dz sijn beerē in duytsch daer ō dz si grote craftē hebbē esi die wiuen hieten sues vā sus dat sijn

soghen eñ die mannen vãden wildẽ ver
ken hieten apri van aper dat sỹn euers
in duytsch als ysidorus sept Item pli-
nius sept li. viij. ca. li. Dat die verkẽ ge
tandt geboren werden als virgili⁹ sept
eñ als een verken een oghe verlorẽ he
uet so steruet cort daer na eñ hem comẽ
veel suucten toe eñ wanneer dat ſi sieke
sỹn so houden ſi thoeft stim eñ als ſi int
slỹc ghewepntelt sỹn so leggen ſi meer
op die rechter side dan op die lukter. ſi
vetten lx. daghen lang eñ ſi minnẽ mal
kander eñ ſi kennen malcanders stem-
me eñ wanneer dattet een crỹt so comẽ
ſi alle toe ghelopen eñ willen dien ver-
ken helpen eñ die tamme sỹn die ken-
nen haer eygen huze des auonts als ſi
wt den velde comen eñ als ſi vet sỹn so
snorkense ende ſi slapen des meye tỹts
meer dan in anderen tiden vanden iaer
eñ dat coemt vanden kumen dats van
den roken ouermits die hetten vanden
lepnten die gereſolueert sỹn vandẽ hu
moren inden winter die in horen liue ú
gadert sỹn eñ daer om slapen ſi dan soe
telikker eñ langher dan op anderen tidẽ
om des wil dat hẽ die kumen ter herſ-
sen lopen eñ beſtoppense eñ alsoe ist oec
vanden menschе in dien tiden Item
tẽ aris-
totiles sept dattet verken gheen tandẽ
en verwerpt mit allen eñ die man heeft
meer tãden dan twỹf Item aristotiles
sept dattet verken springt na die achten
de maent eñ twỹf bagghelt na enen iaer
ende datter ghe wonnen wert vanden
sperma des mans voer dat eerste iaer
dat is seer cranck Item tẽ die selue sept dat
tet verken dese gewoent heeft Item dat
tet hylict voer dat iaer soe sỹn die bag-
ghelen minre ter andere repse ende is
die soch voer dat eerste iaer uit ionghẽ
so brengt ſi ionghen van clepnen licha-
men ende is die soch seer vet so gheeft
ſi luttel melck na hoerre dracht eñ dpe
bagghelẽ sỹn beter die inden winter ge
worpen werdẽ dan die inden zomer ge
worpen werden ende ſi sỹn beter die ge
wonnen werden inder ionchept dan in-
der outhept ende als die beer vet wert
so mach hi tot allen tiden hplicken des
daghes ende des nachts mer des mor
ghens best Item hi sept daer li. vi. wã
neer dat die soch bagghelt soe gheeft ſi
den eerstẽ soen die voerste mamme die
naest der herten staet ende als hoer ge
nen lust aen en gaet so en moet die man
niet op springhen ter tỹt toe dat horen
oren bestaen te hanghen. ende ghelo-
den gherst is hẽ goet gheten wanneer
dat ſi winnen sullen. Item hi sept daer
libro vi. Dat den verken menigherhan
de suucten toe coemt die een hiet bran-
cos ende is een apostеme indẽ oren en-
de inden kinnebacken ende dicwỹl in-
den voeten ende tvlepsch dat in dier ste
de is dat wort ghecorrumpeert ende
die corrupci gaet vaste voert totten an-
deren vlepsch thent ſi ter longen coemt
so smoret ende gheeft den gheest. dese
suuct wert haestelick ghemeerret ende
als daer die ouerste harde vanden ver-
ken toe coemt so snyt hi vluchs dat lit
af daer die suuct is. want men machs
sonder sniden niet genesen Item noch
coemt hem een ander suuct toe ende dz
is hoeftsweer of swaricheit vandẽ hoef
de ende tmeeste deel vanden verken
sterft hier af. Noch isser een ander-
suuct ende dat is lopinghe vanden bu-
ke ende dat machmen cume ghenesen

onderwilen dodet in drien daghē ende als die verken grof sȳn soe helpet hem dat si moerbessen eten ende wanneer dz haer water seer heet is so is hē baden goet eñ men sal hem die ader onder die tonghe laten Item menigerhande spise als spoelinghe maket die verkē vet eñ sommighe verken hebben sommige gāderen vlepsch eñ sommighe vetticheyt Item die verken int ghemeyn hebben ghenoecht in eykelen teten want si temperen hoer vlepsch dair mede mer ist dattet die zogen te veel eten so sullē si hoer iongē verwerpen als die scapen Veel ander dinghen vertelt aristo. soeket bouē vāden aper eñ benedē vā sus

Dat lxxxij. ca. vanden luys

Pediculus dat is een luys ende is een worm vander huut eñ is also genoemt vā pedibus dat is vāden voeten want si veel voeten heeft eñ plīdo. sept li. xij. dat si den mensch meer quelt mitten voeten dā mitten bitē eñ si wert vā vuchten eñ ghecorrūpeerden waze men die tusschen vel eñ vlepsch vergaderen eñ sweeten doer dpe sweetgater als constā. in viatico sept eñ dicwijl wasen luzen eñ neten op thoeft eñ sommige luzen gropen vā bloedigher humorē eñ die sȳn root eñ grof eñ sommige van fleumatiger humoren eñ die sȳn weeke eñ wit eñ sommige vā coleriger humoren eñ die sȳn ghelu eñ lanck snel ende scarp eñ sommighe van melancolioser humoren eñ die sȳn van asscher verwen dat is van swartachtiger verwen eñ desē sȳn traech Item so waer in enē lichaem dat vol quader humoren is veel luysen sȳn dat is een tepken van een ghemeyn corrupcie als vā morphea eñ vā lepra Item tegen die mopenisse vā lusen is veel wasschens goet eñ kemminghe eñ medecinē die suuerende sȳn wāt als constan. sept so dootse eñ verdrȳftse quicsuuer mit wilgen asschen gemengt mit wat vets \is dat sake dat si van heter humoren comē dat selue doet ghebarnt loot mit olien eñ mit edick ghemengt eñ comen si van couder humorē so is staphysagria goet eñ auripigment mit olien eñ mit edick eñ so is oeck zee water eñ gesouten water mit edick ende na dien dat die naturē der dierē scheelen daer na schelen oec die luzen alst openbaert inden verken wes luys men vspa hiet alsoe ghenoemt want si barnt want waer dat si bȳt daer wort die stat hete also datter bladeren af comen als plīdorus sept li. xij. eñ hoe dz een luys magherre is hoe dat si meer bȳt

Dat lxxxiij. ca. vander vloen

Pulex dat is een vloe ende is een cleyn mopelick worm ende is al swart eñ wert van pulver ende vā vulē stoue als plīdorus sept li. xij. Het is seer licht niet mit lopen mer mit springhen ende alst cout is so isset traech eñ sterft eñ des somers wert si leuende ende dā gropter veel al ist dat si hoer ghestacht niet en vermeerret als andē dieren nochtans menichfoudicht si haer speci ouermits eperinghe dat is dat si veel eperkens maken daer si wt gropen eñ eerst sȳn si wit mer na als si swert werdē soe begheren si bloet te suken eñ op tvlepsche te sitten ende als si gheseten heeft soe laet si daer een rode stede mit enen zwarten stipken midzen ende queldt die slapende luden of die gaerne slapen souden ende si en sparen oec kepser

noch coninc te biten Item alssen is hē
venÿn eñ peersiken blader als cōstanti
nus seÿt Item coloquintida is goet te
gen die vloÿen ist dat si gewreuen wert
eñ mit water gemengt eñ dat water ge
sprenkelt ouer al dair die vloÿen sÿn eñ
also sÿn oec die blader vā alssen wāt als
men seÿt so steruen si van horen smake
eñ van horen roke of lucht .eñ om des
wil dat si also rasch springhen soe sÿn si
quaet te vanghen Item alst warm we-
der is eñ reghenachtich so biten si scar-
pelicste

Dat lxxxiiij. ca. vanden eenhoern

Rinoceron in griex dat is cornu lu
nare in latÿn eñ eenhoern in duÿt
sche dat selue is oeck monoceron eñ is
alte wreden beest eñ heeft enen hoern
voer in thoeft staen vā vier voetē lang
eñ is voer starck eñ scarp eñ soe wat hi
daer mede raect dat gaet doer als ÿsi-
dorus seÿt li. xij. want hi heeft dicwile
vechtinghe mitten elephant ende dien
quetst hi can hi daer toe comen ende hi
weet wel dat hi nergent crancste en is
dan inden buke eñ daer om steect hi al-
toes nadē buke des elephanten eñ de
sen eenhoern en machmen qualikē van
ghen dan in deser manieren als die au
toers scriuen vandē naturē der dinghē
Men set hem een meÿsken voer dz een
reÿn maecht is eñ dan coemt die een-
hoern eñ begeeft alle sÿn wreetheÿt eñ
leÿt sÿn hoeft ind maechden scoet ende
wert ontslaep eñ dan wert hi geuangē
eñ wert doot geslagen mitten scotten d
iageren .hier toe heuet ÿsido. geseÿt li.
xij. Item grego. seÿt ouer iob Dat de-
se eenhoern alsoe fel is eñ also onghe-
temt vā naturen al waert dat hi mit e-
niger snbtilicheÿt geuāgen worde men
mochts niet leuende houdē dz hi them
men soude willen mer hi sterft vluchs
Item plinius seÿt van desen li. viij. ca.
xxi. p dat hi midzen op tvoerhoeft in-
den nazegaten te midswegen vand na-
sen enen hoern heeft eñ is viant des e
lephants eñ hi wettet eñ scueret sinen
hoern theÿnden opten roetsen op dz hi
te bat rede sal wesen te vechten Itē die
selue seÿt li. viij. ca.xxij.datter veel spe
cien sÿn van desen dier / als rinoceron
monoceron eñ egliceron eñ monoceron
is een wrede wilde beest die den heÿnst
gelÿc is inden lichaem eñ den herte in
den hoefde eñ den elephant inden voe
ten eñ den beere indē start eñ geeft een
sware stemme wt eñ heeft enen swarten
hoern wt blickēde midzē in tvoerhoeft
van tween cubitus lanck dese beest en
machmen leuende nz vanghen eñ egli
ceron is een speci vandē eenhoern en-
de hiet in latÿn capricornus vā egle in
griex dat is capra in latÿn eñ gheÿt in
duÿtsch ende van ceros in griex dat is
hoern in duÿtsch ende is eē cleÿn dier
dat den huekē gelÿc is eñ is alte wreet
eñ draecht enen hoern voer in thoeft
Item plini⁹ seÿt aldaer dz in indien sÿn
ossen mit enen hoern eñ hebben witte
spockelen eñ vaste eñ dichte claeuwen
als die paerden eñ daer sÿn oeck ezels
mit enen hoern als aristo. auicenna eñ
plini⁹ segghen want dese hebben enen
hoern staen tusschen horen oren eñ dat
ander lÿf is als die wilde ezel eñ alsul-
ken eenhoern en is also fel nz noch soe
koen als die and . Eñ monoceros wert
geseÿt van monos in griex dat is een in
duÿtsch eñ van ceros dat is eenhoern

dat is te samen een dier hebbende een hoern in sijn voerhoeft eñ wert ghedeclineert ¶ Istō hic rinoceron gtō huius rinocerontis eñ men vint oeck rinoceros eñ monoceros eñ dan septmen in genitiuo rinocerotis eñ also vandē anderen

Dat lxxxv. ca. vanden vorschen

RAna dat is een vorsch indē water eñ heeft den name van garenlare daer om dat hi veel ghelupts maect in den broekē daer si wassen eñ werdē als plidorus sept li. xij. ca. iij. vandē visschē Item vandē vorschen sijn sommige waterich sommige broekich sommige sijn padden die men rubete hiet daer voer af ghesept is in die letter b van bupho eñ sommige sijn inden riede eñ dese sijn clein eñ groen eñ si sijn oec inden streuelen eñ dese sijn stomme eñ sonder stemme eñ daer sijn ander die clein sijn die men agredule hiet eñ wonen inden droghen of inden water eñ daer is een speci van vorschen die welcke alsmen dier een in eens honts mont werpt die en soude nv meer bassen mer daer seggen vele ludē tegen als plido. sept li. xij. Item aristoteles sept vāder vorschen li. iij. dz si eē proper tonge heeft wāt dat voerste vā hoerre tongen dat voeget si voer inden monde eñ wert daer ghebondē als dat vterste vander tonghen eens vischs al isset dat si die tonge vp heeft after eñ binnen aen die pipe ende daer ō heeft dpe vorsch een proper tonge eñ is coar dat is tghelupt dat si mitter tonghē maect eñ dat en doet si nv dan int water alleē eñ sonderlinge tmanniken inden tiden als hi hijlict als hi twijf roept want een ygelick dier dat eē stēme heeft dz roept inden tiden als si hijliken willen Item die vorsch menichfoudicht hoer stemme wanneer dat si dpe nederste kinneback ghelijc int water hout eñ strect die ouerste wt eñ van dien arbeyde des wt stekens vanden tween kinnebacken soe luchten haer ogen als een baers ende sonderlinghe des nachts meer dā des daechs eñ alle visschen voeden haer iō ghen sonder die vorschen. als die selue sept li. vij. eñ als si eerst openbaren soe schinen si slechs een hoeft te wesen mit enen smalen sterthē datter after aen hā get daer na wort hi breet al tot enen buke eñ als die start af is soe wassen hem die been ende wert eē vierwoetich dier eñ si werden al beroert meer springhende dan gaende sonder rubeta dat is die oude padde want die springt selden of luttel eñ die waterighe vorsche die inden sloten eñ indē broeken is die roept vele ende is slikich ende bukich eñ hekkende ende onder den buke gespockelt eñ is vol venijns ende is den menschē vruaerlic aen te sien ende te tasten eñ wert vanden menschē zeer ghehaet eñ si leeft inder aerden eñ oec inden water

Dat lxxxvi. ca. vanden salamandre

SAlamandra als plinius sept li. x. ca. xlviij. is der lacerten ghelijck inder figuren ende si en openbaert ner ghent dan in groten reghen eñ si sterkt int claer weder ende si lesschet vier of si cout ijs waer eñ si spuwet melkich etter wt den monde eñ waert dat daer enich menschē of geraect worde so soude hē alle sijn haren ontuallen eñ dz selue lit dat daer af geraect worde dat soude te niet gaen eñ in eenre lelijker verwen vwandelt werden daer om is salamādra een venijnt dier. want als plinius sept

li. xxix. ca. iij. het venijnt die vruchten vanden bomen eñ die wateren corrumpeert eñ so wie daer af aet of dronck die waer vluchs doot. mer waert sake dat sijn spekel eens mēschen voet raecte soe soude die mensch al vergaen eñ al ist dz die salamandra also venijnt is nochtans wert si vā sommigen dieren ghegeten eñ die salamandra leeft alleen indē viere dat anders geen dier en doet als die selue sept pa hi lescht enen brant die ōtsteken is eñ daer is een gheslacht vā salamandra wes hunt vilmich is als een vel van enen zee calue daermen onderwilen riemen af maect ter coninghē behoef die welke om haerre langher out hept wil of dat si out sijn al werden si in den vier ghewerpen si en werden nz gebarnt mer als si lange inden viere ghebleghen hebben soe werden si vernuwet als si wt den viere ghetoghen werden eñ van dien vellen werden banden indē lampen die mit ghenen brande ōbarnt en moghen werden soeket bouen in die letter a vander menigherhandichept of onderscheyt der slanghen eñ daer suldi vinden vā desen worme daer hi sept vā anguis

Dat lxxxvij. ca. vander plen

Anguiluga dat is een egel die in den water is eñ mint dat bloet sere ist van menschen of van paerdē wāt also rasch als een mensch op menighē graue of sloot coemt eñ roert dat water so isser die eghel vulchs reede eñ is een mit bloten benē so cleuē si vulchs daeraen eñ zuken tbloet eñ als si te veel gesokē heeft so spuwet sijt wt op dat si van den verschen drincken mach als plido. sept li. xij. het is eē swartachtich worm mit roden stripen ouertogen eñ onderscheyden eñ mit saeften lichaem eñ lāg werpelt eñ bupchsom eñ haer mont is driehant eñ heeft een pijpken indē mōt daer si dat bloet mede suuct. eñ alsmen dese eghel setten wil dat si bloet suuct wāt si venijnt is so salmense in netel winden eñ in soute op dat si daer mede ghedwonghen mach werden wt te spuwen dat si venijns binnen heeft in laeuwen water ende in warmen tiden is si liefste aen dat zuken

Dat lxxxviij. ca. van stellio

Stellio is een beestken dat opten rugghe ghemaelt is eñ heeft sinen naem vander verwen ghenomen eñ die stippen lichten als sterren Item plidorus sept li. xij. dat stellio den scorpionen contrari is Plini? sept dat stellio sonderlinghe leeft vanden douwe eñ al ist datter een schoen ghemaelt dier is nochtans ist seer venijnt want als plinius sept li. xxix. ca. iij. so maectmen vā stellio alte quaden venijn\ want wāneer dattet in wine ghedruenct is eñ die van dien wine dan dronck die soude een lelick aenlicht crijgen ok t half malaetsch waer eñ dair om doen zijt in saluen dair hem die onnutte wiuen mede smerē/ ic wil of een goedt man een wijf hadt die nz reckelic en waer die haer selue plach te bestriken dattet aenlicht schoen werden soude so soude die manne gaen toe eñ doen daer vā stellio toe so worde hare aenlicht lelick eñ daer teghen is weder goet een doder vā enen epe honich eñ glas dat ontween ghepuluert is te samen ghemengt ende daer mede bestreken Item men sept dat die gal van stellio ontween ghewreuen mit water ō

gadert weesels eñ stellio is een crupen
de dier ter manieren vā eenre laceertē
eñ vieruoetich hebbende brede voeten
eñ ghesplitte vingeren als een hāt dair
si mede cruupt ten husen eñ ten oeuerē
daer si hoer holen maken eñ vernuwet
sijn vel ind̄ outheyt als die serpent\ als
die selue seyt eñ scuult des winters in-
den holen eñ haer ghesicht wert hem
plomp eñ in die leynten als si wt dē ho
len coemt eñ ghebreck gheuoelt vandē
sien soe verwandelt si die stede eñ soect
een and̄ stat als een hol dat teghen dat
oesten staet eñ daer cruupt si in ende al-
toes als die zon des morgens op gaet
soe luyct si steeds die oghen wide op
thent die vuchticheyt wt den ogen ver
teert is eñ v̄droecht. Item hi seyt daer
super prouerbiorum li. ca. xxx. seyt die
glosa Dat stellio een rasch dier is noch
tans en heuet gheen vederen mer also
rasch crupet mitten voetē eñ climt opt
ouerste vanden buzen

Dat lxxxix. ca. vanden serpent

SErpens is een gemeyn naem eñ
is daer om also ghehieten wantz
mit verborghen toeganghen cruupt eñ
het en gaet niet openbaerlick| mer het
cruupt voert als ysidor⁹ seyt li. xij. van
wes natuer ic hier niet en v̄uolge want
daer bouen anguis in dye letter a ist al
exponeert nochtans wil ic hier sommi
ghe proprieteyten setten die openbaer
sijn Johannes vā sinte gelis seyde dat
die nochteren spekel die serpenten een
venijn is. ende tserpent vecht voer sijn
hoeft inden welkē men seyt dz die stoel
des herten is eñ sijn vleysch is cout als
inder borsten eñ inden buke eñ het mint
doncker steden eñ het siet al slim want
het siet ter siden eñ niet recht wt eñ het
verbercht malaetscip inden ghenen die
se et eñ altoes roert si die tonghe eñ dz
is om die craft des venijns. eñ si mach
honger liden eñ si pleecht hoer een oer
te duwen teghen die aerde eñ int ander
oer steect si horen start op dat si vander
floyter nz verscalct werdē en sal si wert
mit wijnrute geiaghet eñ si wispelt eer
si bijt si is viant des vogels wāt mit e-
nen blasen doot si dien eñ tvenijn dat si
wt werpt dat neemt si wed̄ in

Dat xc. ca. vander apen

SImia dat is een ape \ ysidor⁹ seyt
li. xij. dat die apen sijn wijs inden
elementen | si verbliden hem vand̄ nu-
wer manen eñ si werden vand̄ middel-
re manen eñ vander ouder verdroeft of
troerich eñ als si twe iongen crijcht soe
neemt si dat si liefste heeft indē arm eñ
dat si leetste heeft dat set si op horē scou
deren eñ geuallet dan dz si vlyen moet
eñ si niet wel ontcomen en kan so werpt
si tkint en wech dat si inden armē heeft
eñ draget ander also langhe als si mach
eñ node scheydet si daer af eñ daer om
wert si dicwijl geuanghen. Itē het sijn
vijf ghestachten van apen als die selue
seyt vanden welken certopetici sterten
hebben eñ is een ape mit enen start die
sommighe luden oliman hieten eñ dair
sijn ander diemen cenophale hiet want
inden aensicht sijn si den honden gelijc
mer si hebbē tlichaem naden apen Itē
si sijn oeck sommighe ruuch mit manen
eñ mit mammen die stekende sijn ende
die de quaetheyt haest vergheten heb
ben daer sijn si oeck diemen satyri hiet
die onuersadelic sijn vanden vrouwē si
sijn daer diemē collatrices hiet die veel

vanden anderen schelen mittē aensicht want si sijn mit enen langen baert ende mit enen bredē staert als plidorus sept Item plinius sept li. viij. ca. iiij. dair hi sept dat die ghesiachten vanden simmē sijn den aensicht der menschen ghelijc- ste voer alle dieren eñ mitten stertē wer den si onderscheyden. ende wat si voer sien doen dat willen si na doen want zij pleghen hem te scoeden eñ dat doē dye iaghers al willens eñ laten hoer schoē after bliuen op dat sise aen trecken sul- len eñ als sise aen hebben eñ die iagers dat vernemen so comen si aen mittē hō den eñ so en konnen die apen niet ghe- lopen eñ dan werden si gheuanghen. Plinius sept dat si haer iongen alte seer minnen want daer si in enen huse ghe- went sijn eñ dat si daer haer iongē wer- pen so moghen si alte wel ghedoghen datmen mit haren kinderen speelt eñ si latense luden sien eñ si kennen die ghe ne die hem vriendelic sijn. hier toe he- uet plinius ghesept Item auicenna seit dat si tanden hebben als die hondē eñ haer biten is venijnt eñ sonderlinghe die langhe starten hebben ende sommighe hebben tanden als die menschen ende scarpe rodelachtighe oghen eñ mam- men in die borste eñ vingheren als een menschе ende wandert op tween voe- ten eñ hebben veersen als die mensch eñ dat hebben luttel dyeren sonder dye menschе eñ sonderlinghe die viervoeti ge dyeren als aristoteles sept Itē haer wijflichept ghelijct der wiuen dinc en- de die vede vanden mannikens gelijct den hontsdingheren eñ haer inghewa den sijn als des menschen sijn. hier toe heuet auicenna ghesept eñ alle dese sel- ue dinghen sept aristo. li. ij. Item die a pe kan springhen eñ spelen menigher- hande dinghen mer van naturen eer si ghetemmet werden so sijnt quade beest ten want mit slaghen ende mit banden temtmense ende men pleecht hem een block aen te binden op dat si niet verre lopen en sullē men machse mit alre spi- sen voeden al is si oeck onrepn eñ si ple ghet die luden te soecken op eens men- schen hoeft ende die et si Item die leeu we begheert apen vleysch teten als hy sieck is want hi geneest daer mede als plidorus eñ plinius segghen

Dat xci. ca. vander meermin

Syrena syrene of men sept Nomi- natiuo hoc syren syrenis zce. en- de is een wōderlic dier inder zee twelc onermits die zoeticheyt sijs sangs trec ket die scipluden tot hem eñ wi hietent een meerminne / die glose sept ouer pla pa xiij. Dat syrene serpēten sijn die mit cammen sijn. ander luden segghen dat tet zeevisschen sijn inder gedaenten vā wiuen eñ pappas sept Dat syrene gro- te vlieghende ghecamde draken sijn. Item plidorus sept libro xx. dattet drie maechden waren die vloeghelen had- den ende claeuwen vanden welken die een sanck \ die ander speelde op die har pe ende die derde op die liere die de sce pen toghen om der zoeticheyt wil dair si braken mer nader waerheyt te spreke so warent drie ghemeyn wiuen die ge- ueynsdelic voeren om haer broot te win nen In arabien sijn serpenten die syre- ne hieten die meer lopen dan heynsten ende men sept dat si vlieghen ende sijn alsoe venijnt dat hoer venijn die luden doot eer dat si gheuoelen Item physi-

ologus seyt dat syrena is een wond̄ inde zee hebbende vāden nauel opwaert eē form van enen wiue eñ beneden een figure vā enen vissche dese beest verblijt hoer in onweder ende in claren weder droeft si dese beest doet die scipludē slapen ouermits die zoeticheyt haers sanges eñ als si siet dat si ontslaepē sijn soe coemt si totten scepe ende die si dā gripen mach dien neemt si mit haer op eē droghe stat eñ so moet hijse hiliken ende ist dat hijse niet doen wil of en mach so dootsen ende slijnt sijn vleysch Vā al dustanighen wonderliken dingen wert ghelesen in die hystori des groten alexanders

Dat xcij. ca. vanden scorpioen

Scorpio als ysidorus seyt li. xij. is een worm die bijder aerden loept eñ heeft inden start een angel voer sijn wapen eñ is also in griex ghenoemt eñ schiet sijn venijn mit enē crommē staert eñ scorpio wort geseyt vā scorte in griex dat is zoet in duytsch eñ van poyo dz is veynsen want voer maect hy vrienscap eñ after steect hi ende hier na heeft dye haechdoern sinen naem Item scorpius is een waterich teykē inden hemel wāt als die sonne in dien teyken gaet so geuoelen wi eerst coude Item plini⁹ seyt li. xij. ca. xxvi. dattet venijn vandē scorpioen drie dagen lange harde seer doet mer na so doodtet traechliken ten waer datmen hem raskelijc te hulpe quaem eñ altoes is die scorpioen bereet te steken hoe dicke dat hi steect Itē die scorpioens hebben ix. geslachten die al venijnt sijn \ eñ tvenijn alre dyeren is des middaechs quaetste als die sonne heetste is eñ oeck als si dorst hebben eñ als si hebben sommighe cnopen onder tusschen inden sterten ende hoe dat si dier meer hebben hoe dat si venijnder sijn. onderwilen sijn dier knopen vi. onderwilen vij. Item apolodonis seyt dat in affrica scorpionen sijn die pennen hebben eñ die sijn seer scadelic eñ dese plegen die ytaliaens te halen om daer mede te vergheuen mer herwaert te lande en moghen si niet leuen. In ytalien vintmen cleyne scorpioens die niet seer scadelick en sijn In sicia pleghen si dye swarte verken te steken ende dye steruē rasch ten waer dat si hem baden in twater ten top toe ende waer een mensche van een scorpioen gheslaghen of gesteken so sal hi drincken die asschen vāden scorpioen mit wijn ende oly daer scorpioens in v̄drenct sijn is goet op tzeer gesmeert eñ die scorpioen en steect gheen dier dat bloet derft ende daer sijn sommighe scorpioens die xi. ionghen brenghen die welke die moeder onderwilē slijnt mer daer is een altoes die de scalcste is die der moeder optē aers gaet sitten eñ daer en kan sijs niet ghecrijgen dese doot sinē vader eñ dit heeft die natuer voersienlic ghedaen op datter nz te veel werden en soude \ hier toe heuet plinius gheseyt li. xi. Item aristotiles li. vij. dat die scorpioens die venijnt etē sijn venijnder dan die ander eñ sommighe draken eten die scorpioens ende dz sijn die quaetste draken teghen die stekē vanden scorpionen sijn veel boeten alst bouen openbaert li. v. vanden venijnen

Dat xciij. ca. vander soghen

Vs dat is een soch eñ is twijf vanden verken dese pleecht die aerde mitten mule om te wroeten om dye

wortelen vanden cruden Item plinius
sept li. viij. ca. li. datter geen beest twe
weruen des iaers ontfaet dat quick is
dan die soch eñ si draecht haer iongen
vier maenten eñ brengt xx. iongen on-
derwilen mer dat en mach niet dueren
mer x. of xi. dat duert wel eñ onderwij
len et sise allegader sonō een eñ dz was
haer eerste dat voer wt quam want dat
heeft si liefste eñ het is dat netuerlicste
eñ desen gheeft si altoes die eerste mā-
me die hoechste staet als plinij solinus
eñ aristotiles segghen li. vi. het is een
onreyn gulsich dier dat ghierliken sloc
ket alle stinckende dinck dat onsuuer is
eñ si meynt dat modder een bat is eñ al
weyntelēde indē slike wort die soch vet
eñ sonderlinghe werden die verken vet
als si rusten eñ dat achtende deel vā ho
re spisen gaet in borstelen eñ in bloede
eñ in dier gelike eñ als si bagghelt en-
de die iongē soect so wast si eñ wert ma
gher want haer voetsel verwandelt in
melck daer haer ionghen af ghenoedt
werden eñ als si ionghen heeft soe is si
seer fel eñ si vecht voer haer iongen te-
ghen die wolf Eñ die anō proprieteytē
soeket bouen in die letter p van porcus
eñ in die letter a van aper

Dat xciij. ca. vanden stier

Taurus is een stier of een os dye
niet ghelubt en is als plidor? sept ende
is een grier naem als bos is Item die
selue sept li. xij. dat die stieren vā indien
ene ghele verwe hebben na den goude
die seer snel sijn eñ quaet eñ thaer staet
hem verdwerlt eñ buget sijn hoeft wer
waert dat hijt hebben wil eñ si mogē op
ten rugghe alle ghescutte liden eñ als
si onder euen vigeboem ghebondē wer
den so laten si alle hoer quaethept after
blinen als plidor? sept li. xxviij. soeket
bouen van ficus in die letter f het is eē
houaerdich dier ende stierich wes start
hept groot is inden hals eñ inden hoer
ne eñ voer int hoeft Item plinius sept
libro viij. ca. xlv. dat die edelhept des
stiers openbaert inden aenghesicht eñ
inden verwerdē aensicht eñ inden stinc
kenden oren eñ inden hoernen eñ indē
scrappen mittē voersten voeten daer hi
tsant hoghe mede doet springhen Itē
aristotiles sept li. ij. dat die stier eē ron-
de leuer heeft als die mensche eñ men
pleechten alleen te wesden eer dat hy
mitten copen springhen sal als die sel-
ue sept li. vij. eñ dan vecht hi starkelikē
tegen die ander stieren Itē hi sept daer
int selue boeke waert sake datmen des
verren huut een wesnich op snede en-
de staker een riet of een pijpken in ende
bliese die huut op eñ gaue hē dan teten
vā bonen of die eynden vandē erwiten
dat sijn die doppen so soude hi alte vet
schinen mer het soude wint wesen ende
men soude hem soete dinghē gheuē als
vigen eñ gheporste druuen so worde hi
vette Item die stieren doen cōtrari tegē
die paerden want en ist water niet cout
claer so en drincken sijs niet Itē die sel
ue sept li. vij. dz si om hoer wiuen vech
ten eñ die ouwint die belspringet twijf eñ
als die gesprongē heeft ouranct is van
dien yliken so coemt dan weū die eerst
ouwonnen was eñ vecht tegen den genē
die daer ghehilict heeft wāt hi meynt
dat hi nv ouranct is eñ die dan verwint
die springt dan op twijf Item die stie-
ren springhen na dien dz si een iaer out
sijn ende bi auonturē na dien dat si vij.

maenten out sijn als die copen doen soe ket nederwaert vā vacca Item die stie ren sijn weet also langhe als si niet ge lubt en sijn mer als hē die cullen wt sijn so sijn si winich eñ en hebben genē moet eñ sijn goedertieren eñ si wallen dan eñ werdē vet eñ so staetmēse in die ploech soeket neōwaert de vitulo castrato dat is vanden ghelubden calue Item men sept li. xxx. int eynde dat die stierē star kere zenen eñ lacerten eñ coerden heb ben dā die ossen want in allen dierē die ghelubt sijn werdē alle die ledē des li chaems mouwe eñ slap ende indē herte des stiers wert dicwile een been geuon den als inden hert des herten. Itē het sijn sommige wilde stierē die alte weet sijn die vā ghe elre verwen sijn ende die veel starker eñ meerre sijn dan anō ghe mepn stieren als plinius sept li. viij. ca. xxij.

Dat xcv. ca. van tragelaphus

Tragelaphus is ghesept hyrcocer uus vā cragos in griex dat is een bock in duytsch ende elephos in griex dat is herte in duytsch dat waer te gader een bothyrc Item ysido. sept li. xxij. dz tra gelaphi sijn vanden grieken alloe ghe noemt wāt sommige sijn ghescaept als herten eñ hebben lang ruuch hart haer als dye bock eñ mit baerde aen tkinne neder hangende Item aristo. sept li. ij. dat sommige velt dieren cromme hoer nen hebben als hyrcocerus doet dye men tragelaphus hiet eñ sijn voetē heb ben hoeuen eñ tlichaem wert also groot als een herte eñ si sijn seer starck eñ ha re aensicht bocket neōwaert ende hoer hoernen sijn als die hoernen van eenre hinden

Dat xcvi. ca. vanden mol

Talpa dat is een mol eñ is eē een rehande beestken ter ghelikenis vā een re ratten vā welken mol ysidor sept li. xij. dat hi ōdoemt is mit ewigher blint heyt inō duysternisse eñ is sonder ogen eñ heeft enen mule ghelijc enen verken dair hi die aerde mede graeft eñ werpt die aerde op eñ wt eñ et die wortelē on der daerde hi haet dye zon eñ scuwetse eñ hi en mach niet langhe op die zwar te aerde leuē eñ heeft een ruuch sakt vel eñ corte beenkens eñ breede voeten eñ die vinghеren vā malkanderen staende oft hande waren Item aristo. sept van den mol aldus \alle dier dat sijn gelijck wint heeft oghen sonō die mol die wel ke gheen oghen en heeft diemen sien mach mer waert pemant die tvellekijn saeftelijken op snede die soude voetstap pen of littepken vinden vanden oghen eñ sommige luden mepnden dat dz vel lekijn scoerde van anst eñ van weōmoet als hi stoxue eñ dat hi dan sijn oghen op loke inden steruen want hijse ghesloten hadde doe hi leefde plini? sept noch dz die mol nauwe hoert indē douē elemēt der naturē als inō aerdē eñ hoert hi enē mensch sprekē so loept hi wech \dit sept hi li. x. ca. xlix.

Dat xcvij. ca. vanden das

Taxus is een das eñ is ter groot heyt vā enen vos wes vel seer ruwe is eñ vilnich ende men hietet melota als die glose sept hier af sept plinius li. viij. ca. xxxix. dese dieren hebbē eenrehan de scalchept als hem die hondē volgen so houdē si hoxen adem in eñ steken die huut wtwert eñ also dwingen si die be ten vāden honde eñ die slagen vanden

menschen eñ si voersien een toecomende tẽpeest eñ daer ō makẽ si hẽ holẽ onder die aerde mit menighen wtganghe want als die noerden wint waȳt so setten si horen rugen start int noerder gat datter die wint niet in en mach eñ laten dat zuder gat open eñ also ōkeert ende in dien holen voersien si hem van horẽ cost teghen den winter ende ist dat hem onderwilen spise ghebreect so slapen si voer hoer eten als die selue segt het sȳn vanden geslachten der dieren die hem des winters berghen ende huden indẽ holen ende si leuen veel tōts mit slapen als bouen gesept is vander ratten Itẽ physiologus segt dat een speci van taxus is die sȳn spise nauwe vergadert teghen den winter mit sinen wiue ende bestemptse seer wiselick eñ als die coude winter coemt so socht die man dat hem wat gebreken sal ende dwingt sȳn wȳf dat si sparen moet ende en laetse niet eten sat eñ si vechten hoer teghen hẽ recht of si wede mit hem hebben woude ende om dat eten niet vechten en woude mer so gaet si hepmelicken wt eñ coemt totten contrarien gate verstolicken weder in dats die man nz en weet ende grȳpt grote montuollen eñ slumpt weder wt ende gaet buten sitten eten Item dese beest haet den vos als die selue segt en de pleechter mede te vechten mer als die vos siet dat hi opten āderen nz winnen en mach om sȳns harts haers wil so ghebaert hi of hi hem verwonnẽ gaue eñ loept een stuck weechs ende blȳft daer leggen sculen ende wacht als die das wt wandert om sȳn aes ende als hi wt is so coemt repner die vos eñ cruupt in des dassen hol eñ bepist ende beschȳt des dassen slaepcamer eñ dan strȳct dpe vos wech eñ als die das dan coemt soe vint hi sȳn camer ōtrepnt wes stanc die das niet liden en mach eñ begheeft die woninge eñ loept op een ander stat ende maect een weder .ende dit weet dpe vos wel ende so coemt hi dā in des dassen herberghe

Dat xcviij. ca. van tigris

Tygris is eẽ beest die snel is te vlȳen ende also gheringhe oft eẽ pȳl waer diemen schiet wāt si hietent bi hẽ seluen ghescut als plīdorus segt li. xij. het is een beest mit menigerhande stipkens onderscheyden eñ is alte sonderlinghe snel ende hier na heeft tigris die riuier den naem want si oeck seer loept dese dieren sȳn meest in hyrcania .hier toe heuet plīdorus ghesept Item men segt Nominatiuo hec tigris genitiō huius tigridis voer die beest Eñ voer dien riuier segtmen. Nominatiuo hic tigris sce. soeket bouen vanden riuierẽ Item plinius segt dat die iaghers pleghẽ die ionghen onderwilen te stelen ende dan moet die iager op alte snellen paert sitten als hi dat doen sal ende dpe iongen sȳn seer slimich ter wilen dat si soe clepn sȳn ende als die oude dan verneemt dz haer ionghen wech sȳn soe verneemt si vluchs ouermits der luchtẽ welcs weghes dat die iagher daer mede hene is eñ als dpe iagher hoert dpe hrpeschinghe vander beesten ende si niet verre vā hem en is soe werpt hi een vanden ionghen vanden paerde eñ dat grȳpt si ende loepter mede tot horẽ hole eñ si weō om naden iagher eñ eer dat si dan weder ghecomen can so is hi daer mede in een scip int water ende daer ghebaert si

of si onuroet waer mer si en wil int wa-
ter niet als plinius seyt li. viij. ca. xix.
ende die man en gheeft nymmermeer ō
die ionghen ende waert dat dye iagher
alle die ionghen wech draghen woude
so soude hi veel gateren onderweghen
maken daer hi henen riden woude en-
de setten in dien gateren glasen of spie-
ghelen want als si hem volghede so en
mach sijs niet latē si en siet ī die spiege
len eñ so siet si den schiem van hoer sel-
uen eñ dan waent si dattet haer ionghē
sijn ende also wert si ouer al ghetoeft dz
die iagher ghemackeliken en wech ia-
ghet mit die ionghen

Dat xcix. ca. vander motten

Tinea dz is een mot in enen clede
als ysidorus seyt diese pleghet te
eten ende te verderuen wāneer eē cleet
niet sommels gesonnet en wert alst nat
op gheleyt wert ende dese worm is al-
so cleyn dat hi hem seluen huut binnen
den noppen eñ ridet tlaken al doer en-
de verderuet datmens niet wel gewaer
en wert Itē die motten scuwen alle bit
ter dinc ende die rukende sijn ende si en
comen niet gaern op clederen die ouer
stroyt sijn mit alssen ende mit lauwer bla
der eñ van cederbomen ende cypressen
of deser ghelijc of dat dese voerscreuen
dinghen enighe in die kiste legghen en
de si en laten die boeken oec vandē mat
ten niet eten noch verderuen als cōstan
tinus seyt | het is eenrehande rudicheit
opten hoefden diemen oeck tynea hiet
vāder welker soeket bouen daer hi seyt
vander siecheyt des hoefds

Dat C. ca. vande hout wormen

Teredines dat sijn wormen die in
den houte sijn Dit seyt ysidorus li. twa-
lef Dese wassen vander corrumpeerder
humoren die inden houte ghebleuen is
onder den basten der bomen ende oeck
wassen si inden morghe ende sonderlin
ghe als si gheplant werden of ghehou
wen als dye mane vol is of als si recht
voer den ontfanghe is ende si onď dye
aerde is ende wanneer dit gheschiet so
wort die oueruloedicheyt ghecorrum-
peert ende wert verkeert in wormen of
in vulnissen soeket bouen vanden wer-
ke der manen li. vi. ende al ist dat dese
worm seer morwe is vā hem seluē noch
tans doerboert hi een hart hout ende
maect subtijlre puluer dan men mit een
re vilen maken soude soecket neďwaert
vā vermiculus

Dat C. ca. eñ i. vander slacken

Testudo dat is een slack ende is eē
dier also ghenoemt daer om dz si
mit eenre testen dat is mit eenre sculpē
gedect is of si in een camer waer als ysi
dorus seyt li. xij. Ende het sijn vier ge-
slachten als die opter aerden crupen eñ
die inder zee sijn ende die inden broekē
sijn eñ inden riuierē soeket bouen in die
letter l van limax

Dat C. ca. eñ ij. vanden schilt padde

Tortuca wert onder die slackē ge-
rekent daer om dat si tusschen har
den scilpen ghesloten wert daer si hoer
seluen in te gaď voecht ende huudt als
si van yemant gheraect wert ende hier
af sijn twee specien. dye een is op tlant
die ander op twater ende die in twater
is die is dodende ende vol venijns en-
do die indē bosschē of indē husen woent

die is zuuer | ende dese machmen eten
nochtans is si lelick aen te sien ende si
leyt eyer als eē henne mer si sijn bleker
eñ minre het is eē vieruoetich dier heb
bende cleyne voeten als een vorsch en-
de een cleyn hoeft als een serpent ende
harde sculpen mit veel speckelen ende
vleysch vanď geenre die indē bosschen
wonē is medecinael eñ dz vleysch doet
die craften wedercomen die v̄loren wa
ren waer bi dattet vleysch goet is dē ge
nen die v̄teert sijn eñ noch in theringhe
sijn Item aristo. seyt vanď scilpadt die
men tortuca hiet die inder zee woent dz
dier et alle dingen eñ hoer mont is star
ker dan enich dick dz is dā enichs mōts
enich diers. want al naem si enen steen
inden mont si souden breken eñ si gaet
aen den oeuer eñ et crudekijns eñ als si
weder keert int water so swemt si dz die
sonne horen rugge droghe maect want
si en mach nz diep int water wesen Itē
hi seyt aldaer li. xiij. dat een dier dz plu
men heeft of een sculpe dat en heeft
gheen blase om dat si also luttel drinc-
ken wāt die oueruloedicheyt des drācs
gaet in vederen eñ in plumē eñ in ande
ren dingen sonď in die scilpadt want die
longē vanď schildtpadde is vleyschich
eñ bloedich gelijc der longhen vanď coe
eñ die longen vāder tortuwen die indē
bosschen loept is meerre dan si wesen
soude wāt hoer lichaem wort in een dic
ke sculp gehouden eñ daer om en wert
si niet gedissolueert dan indē vleysch al
leen eñ daer om was inď tortuwe eē bla
se op dat si die oueruloedicheyt ontfan
gen soude als eē vat mer si is seer cleyn
eñ die blase is in allen dyeren die longē
hebben die bloedich is eñ daer om dye
tortuwe alleen heeft een blaze eñ nye-
ren onder alle dyeren die harde sculpē
hebben

Dat c. ca. eñ iij. vanden coe

Vacca dat is een coe ende is twijf
vanden stiere het is een luxurio-
se dyer ende welich / want als aristoti-
les seyt li. vi. soe werden dye coyen ter
oncuysheyt beroert na dz si een iaer out
sijn of eer ende si draghen hoer caluerē
negen maenten eñ si baren in die thien
de ende men weet hoer ridinghe biden
veel loyen ende dat hem haer claeuwē
heffen want si loyen steedts ende sprin
ghen op die verren ende volghen hem
na eñ bliuen bi hem staen Item hi seyt
daer int selue boeke int eynde dz die lu
den segghen dz si thien maenten swaer
gaen ende waert dat si daer voer calf-
den dat calf en soude nz leuen noch sijn
claeuwen en souden nz volbracht wer-
den ende si leuen vijftien iaer ende dye
mammen oeck mer als si ghelubt wer-
den so werden si starker ende leuen dā
thien iaer. ende nader dracht ist melck
goet ende voer en heeft si niet of had si
wat dat soude niet of luttel doghen en
de alst melck vāder coe eerst coagnleert
dat is bewronghelt wert soe wertet als
een steen ende dat gheualt hem alst mit
water gemengt wert ende men seyt int
gemeyn als die coyen veel winnen dat
tet dan des winters veel reghenen sal
Item si sijn gaern bi een ende ist dat si
ghescheyfelt werden soe veruaren si en
de werden v̄loren Itē in allē dyerē sijn
die mans stēmen grofste sonď indē coyē
wāt dese hebbē grouer stēmē dā die māſ
Itē die selue seyt dz die coe starke hoer
nen eñ grof heeft eñ heeft meer cnopē

aen den hoern dā die man eñ ist datmē
se heet maket so machmense rechten eñ
crommen eñ makender cammen eñ an
der dinghen af eñ werden si inden voe
ten siecke eñ smeertmense dan tusschen
den hoernen mit olyen eñ mit peck en-
de mit anderen medecinen so gheneesen
si Item die selue sept dat die copen min
nen claer water te drincken eñ dat on-
repn is eñ doncker dat drinken si seldē
of nemmermeer eñ hem comet tooet-
euel toe eñ hier af steruen si ende dit ist
tepken daer af als wanneer dat si hoer
oren laten hangen eñ als si niet en eten
als die selue sept eñ die coe wert vet in
hoer selfs dreck eñ hoe datmense meer
spaert inden arbept hoe dat si tragher
wert eñ als si vanden dazen ghesteken
wert so lichtse horen start ende ist in die
vlieghe tyt ende en kanse der dazen nz
quyt werden so loept si den camp op eñ
neder eñ en kan niet rusten si en is ō vlie
gen quyt

Dat C. ca. eñ iiij. van een sonderlinghe
nacie van copen

Acca die coe is onderwilē wilt vā
der welker auicenna eñ aristotiles
segghen dat eenrehande coe is int lant
datmen terra perthorum hiet dpe haer
inden hals heeft als die paerden \ende
hoer lichaem is ter groothept vā enen
hart eñ vele luden hietense equicerums
eñ dese coe en heeft gheen hoernen eñ
woent inden gheberchten eñ is wilt eñ
heeft schone ogen eñ is vā scarpen ge-
sicht eñ onderwilen hebben dese copen
hoernen mer si syn clepn als die hyndē
hebbē eñ syn gecromt ten ruggewaert
als die bocshoernen eñ men vint in hoir
hert een beenkē allmen doet in des her
ten eñ in des kemels . Item aristotiles
sept li. viij. dat die dperen die geen hul
pe en hebben vandē hoernen die hebbē
wel anō hulpe vander naturen als dpe
wilde coe werpt die honde mit horen
dreck eñ verbarntse als si hoer te na co
men eñ sommighe honden becommē-
ren hoer mit sulken dreck eñ bliuē daer
bi staen eñ daer en binnen ontlopē hem
die dperen daer af soeket bouen in dpe
letter b van bos eñ van bubalus dz een
wilt os is

Dat C. ca. eñ v. van een calf
Itulus dat is een calf eñ vluchs
alst geboren wert so rechtet hem op aen
die māmen der moeder eñ daer af wer
tet ghenoedt eñ het wert vanō moebli
ker tonge ghelect eñ wert also van alre
vulnissen gesuuert eñ hem wast oec een
swart dinck voer thoeft alst den voolen
doet dat die copen af leckē eer dz die cal
uer zuken moeten welc seer ter minnē
dient mer het is een venyn Item dz calf
mint syn moeb eñ volget haer stemme
eñ stoet die borstē diet zuucht op datter
tmelck te bat wt ganghen sal eñ alst sat
gedroncken is so springet eñ is wolic eñ
bliuet altoes byb moeb Item die ghelike
nis sept aristo. li. viij. datmē die caluerē
aldy pleecht te lubbē nae dien dz si een
iaer out syn mē werptse op die aerde ne
der eñ snidet twe op eñ winter die cul-
len wt eñ die wortelen werdē opwaert
geduwet eñ die senē mede eñ die snede
wert genapet thent dair tbloet wt is eñ
waert alsoe dattet een apostteem worde
so soude men dē cul dpe af gesneden is
barnen ende werpen daer die allchē op
ende alsoe soudt gheneesen Item inder
zee is een calf of eenrehande beest dpe

den calue ghelȳct ende daer om hpetet een zeecalf. dit zeecalf baert of werpt ſȳn iongen op tlant als ander quick eñ hilict als die honden doen eñ en werpt nȳmmermeer meer dan twe iongen eñ gheeft ſinen ionghen den mammen op tlant eñ en leptſe niet ter zee voir dē xl ſten dach mer daer na ſo leeret hē ſwē men allepnclken eñ ſi ſȳn quaet doot te ſlaen ten ſi dattet hoeft onghequetſt is eñ ſi bleken als calueren eñ daer ō hieten ſi calueren ſi groeten die luden mitter ſtemmen eñ mittē aenſichte mit groter leringhe. eñ en gheen dier en heeft alſo zwaren ſlape ſi ghebruken vinnen inder zee die huut is ro eñ harich als ō ander caluer eñ ſi crupen voer dz gaen eñ men ſept dat hoer rechter vinnen onder eens menſchen hoeft ghelept doet ſlapen Hier toe heuet plinius ghelept li. viij. ca. xȳ.

Dat C. eñ vi. ca. vanden beer

Vrſus dat is een beer dairom wāt hi ſȳn ionghen formeert mit ſinē monde als ꝓſidorus ſept li. xȳ. want ſi ſȳn eerſt als eē ſtuck vlepſch dz die moeder al leckende vormt alſt weſen ſal ende dat is daer om wāt die vrucht en bliuet nz langhe ghenoech inder moeder lichaem eñ ō beeren hoeft is ſeer crāckmer ſi hebben grote crafften inder armē eñ inden lepnden want ſi gaen dicwȳle recht op als een menſch als ꝓſidorꝰ ſeit li. xȳ. int ca. vanden beeſten Item plinius ſept li. viij. ca. xxxviij. dat ſi hȳlikē int beghin vanden winter eñ ſi en hilicken niet int ghemepn als die viervoeti ghe dperen doen mer ſi nemen malcander inden armen als die menſchen doē eñ als ſi hoer dinc ghedaen hebben ſoe ſchepden ſi van malcanderen ende elck gaet in ſȳn ſonderlinghe hol daer die wȳfkens opten dertichſten dach haer ionghen crȳghen eñ niet meer dan vive eñ die ionghen ſȳn onghelcepen int eerſt eñ tolepſch is wat meerre dā muſen ſōder ogē eñ ſonder hare mer haer claeuwen openbaren wat eñ ſelden ſietmen die beeren hȳlikē ende die mannikens legghen viertich daghen dat ſi niet wt en comen ende die wȳfkens vier maenden ende ſi timmeren hoer woninge mit riſen ende mit garden ende ſi deckenſe bouē mit morwen loueren datter geen reghen doer en mach eñ die eerſte vier thien daghen ſlapen ſi alſo vaſt datmen ſe niet wecken en mach al waert datmē ſe wondede eñ dan werden ſi alte ſeer vet ende haer ſmeer is goet teghē tuallen vanden haer ende na deſen daghen werden ſi ontwaken ende dan voeden ſi haer ionghen ende trecken ſe aen hē ende doen hē wat needts ende ſi broeden op haer ionghen als dpe voghels of die hennen doen Item theopraſtus gheloeft een wonderlic dinck ende ſept dat der beeren vlepſch dat dan gecoect worde ſoude waſſen waert datmēt hiel de ende dan en vintmen gheen tepken van ſpiſe in horen buke dā een wepnich hnmoren eñ bider herten hebben ſi clepne dropelen van bloede \ende inden lichaem voert en wort niet mit allen gevonden ende in die lepnten comen ſi wt ende dan ſȳn die mannen vet van welken dinghe een verborghen ſake is wāt in dien tide en ſȳn ſi ghemeſt gheweeſt mit ſlapinghe noch mit ſpiſen dan dpe viertien daghen ende als ſi wt den holen of ſpeluncken comē ſo ſoekē ſi eēre

hande cruut daer si den buke dan me-
de laxeren want si dan bestopt sijn ende
haer oghen sijn verduystert eñ dan be-
gheren si seer die honichroten op dat si
horen mont daer mede ghenesen mo-
gen die vanden byen seer gequetst was
ende si hebbē een cranck hoeft eñ daer
om als si sōmels vallen van eenre steen
roetsen neder so steruen si rasch eñ men
seyt dat haer herssen venijnt is eñ daer
om salment int openbaer barnē op dat
ter nyemant af eten en sal dat hi niet ra
sende en werde Item si vechten seer te
ghen den stieren ende hanghen hē aen
der stieren halzen ende weghenen dair
neder eñ bitenen doot. ende daer en is
gheen dier dat also scalck is een quade
daet te doen als die beere hier toe he-
uet plinius gheseyt li. viij. ca. xxxvij.
Item aristotiles seyt li. vi. dat die beer
wel alle dinck eet hi eet vruchten als
hi opten bomen climt hi breect byestoc
ken eñ etet honich eñ dye byen bitenen
in sijn oghen eñ steken sijn tonghe ende
onderwilen veriaghen si den beere. hij
et creeften eñ myeren om der medeci-
nen als hi siecke is ende hi et vleysch ō
sijnre groter starkicheyt wil eñ hi vecht
teghen den herten ende den wildē swi
nen ende tegen den honden ende gaet
recht op staen teghen hem ende hi wil
alle dinck wreken ende hi en mach niet
liden van yemant. ende ist dat hy enen
mensche grijpt of twe die hem misdaē
hebben isser die derde mēsche bi hi sal
die twee eerste laten gaen ende bestri-
den den derden ende als hi ghegrepē
wert soe wort hi blint ghemaect mitten
aensien eens beckens dat blanck ghe-
scuert is ende dat in die clare sonne ge
houden ende men pleechten aen stakē
te binden. ende daer maect hi een ront
pat al om lopende wech weder menich
weruen eñ daer wort hi ghedwonghen
int eerste dat hi spelen moet ende wert
mit slaghen ghetemmet ende het is eē
onstadich dier ende selden rust hi ende
daer gaet hi alle den dach omme dē sta
ke eñ soe gaet hi dan ene wile legghen
ende zuuct sinen pote eñ lecten wāt hy
heeft grote genoechte in dien zape vā
den claeuwen daer eenrehande zuete
vuchticheyt in is die hi al leckende en-
de zukēde wt trect ende hi kan seer wel
op bomen climmen bouē int ouerste vā
den bomen ende die byen pleghen ho-
nich te maken bouen indē holen bomē
ende dat ruuct die beer van benedē en-
de climt van binnen bouen op eñ maect
aldaer een gat mit sinen claeuwen en-
de haelt dat honich vā buten wāt haer
gat is buten aen den boem ende daer
haelt hi thonich wt ende dicwijl als hy
hongher heeft soe coemt hi weder en-
de als dat die iagher merct soe slaet hy
enen pael of twe die scarp sijn beneden
binnen den bome ende bouen voer tgat
daer thonich is past hi enen swarē ha-
mer slutende mit enen starken reep al-
so datmen mit starker craften dien ha-
mer nauwe vanden gate ghebrenghen
kan ende altoes alsmen dē hamer laet
gaen soe smijt hi weder op tgat eñ hoe
datmen dien onweerdeliken af trecket
hoe dz hi harder weder op tgat valt eñ
als die beer dā coemt eñ is hongerich
so duwet hi den hamer wech eñ grijpt
nadē honich eñ dicwijl duwet dien ha-
mer des beerē muul dat hijs nauwe we
der ghecrijghen en can ende hi en laet

wmmer niet af want hy groten honger heeft ende werpt dien hamer onweerdeliken vanden gate ende soe smytten die hamer aen sijn herssen euendicht eñ dit geschiet so lange want hi een cranke herssen heeft dat hi dul wert eñ valt neder inden stake eñ blijft daer stekē eñ dan comen die iaghers eñ nemenen so is hi doot dese manier vā beeren te vā ghē sept theophrast eñ bouen in duytsche lant hebben si dese maniere oec

Dat C. ca. eñ vij. vander beerinnen

Ursa dat is die beerinne eñ is een wrede beest eñ sonderlinghe als haer iongen genomen werdē want alle haer sorghe dat is vandē ionghē eñ daer om lect sise ende voetse mit groter naerlicheyt eñ auontuert hoer lijf dicwile om die ionghen ende als si vāden manne ontfangen heeft so gaet si langetijt van hem als voerscreuē is eñ inder tijt als si hyliken wil so gaet si in eē heymelike stede want si scaemt hoer eñ die man gaet van hoer als hi sijn dinc ghedaen heeft Item plinius sept li. x. ca. lxx dat die beeren horen dranck niet en lecken als die honden doen of die woluen mer si gripent mit groten slocken

Dat C. ca. eñ vij. vander vossen

Vulpes dz is een vos eñ seldē hout hi rechte wegē mer al gaet hi crōme wech eñ weder mit groter bedriegenis of hi erghent enen pront vinden mocht. want als hi niet teten en heeft so veynst hi hem eñ gaet legghen of hi doot waer eñ als die voghelen dan comen eñ wanen dattet een vulic is ende bestanē te bickē so vaert hi toe eñ grijpt se ende etse als ysidorus sept li. xij. ende die vos hinct altoes want sijn rechter benen sijn corter dan die luchter ende heeft een seer ruych velle dat warm is van naturen eñ vol haers eñ heeft enen groten start eñ als die hont dē vos gripet so biedt hi hem den start ende so trect hi hem der start doer die tandē eñ en can des haers niet vluchs quijt werden die vos en ontsluupt den hont dicwijl eñ hi pleecht teghen den das om die huzen te vechten als voerscreuē is vanden das eñ hy grijpt meer die tam voghelen eñ dieren dan die wilde als aristoteles sept li. vij. Item die herte is vrient des vossen eñ daer om vecht hi tegen den das want die hert pleecht den vos te helpē eñ is een watich loes dier eñ wint blinde iongen als die leeuwe eñ die wolf als aristo. sept li. xvi. eñ het is een stinckende dier dat gecorrūpeert is want waer dat hi woent daer maect hi die steden onruchtbaer ende hi verderftse eñ hi heeft enen wittē buke eñ enen witten strotte eñ enen roden rugghe mitten start eñ heeft enen stinckenden adem ende sijn bete is wat venijnt als plinius sept ende als hem die honden volghen soe slaet hi sinen start tusschen sinen been ende als hi siet dat hi niet ontgaen en kan so vergadert hi sinen pis in sijn start. ende als die honden bi hem comen soe bewpet hijse mitter pissen inden ogen ende ouer al waer af dat dye honden dicwijl niet bi hē en willen ende al ist dat hi seer hoersch ende valsch van hem seluen is noechtans is hi in veel dinghen goet ter medecinen als plinius sept libro xxvij. ca. vij. want men sept dat hoer smeer eñ hoer

morch goet is op vercrompen zenē eñ
ebloet is goet totten steen in die blaze
eñ in die nperen Item men sept soe wie
droeghe die tonghe van enen vos in e-
nen rinck of in eē span die en soude geē
doncker oghen crīghen | eñ plinius sept
veel wonder vā sīnre doecht mer ic en
wil daer niet af setten

Dat C. ca. eñ ix. van wormen

VErmis dz is eē worm of een dier
dat van vlepsch of van crude dic-
wile wallet want van wermoes als vā
tolen comen dicwile ruplen eñ dz is vā
corrupcien der humoren onderwilē co-
men sī van menghinghe der gheslach-
ten onderwilen van eperen te makē alst
openbaert inden cortuwen inden scorpi
onen eñ inden laceerten als plidor? seit
li. xij. In die lepnten pleghen die wor-
men wt horen holen te crupē \ ende het
is menich onderschept vā wormen wāt
sommighe sīn waterich dat is dat sī in-
den wateren wonen eñ sommighe aer-
dich dat is dat sī opten lande wonen eñ
sommighe van desen sīn inden cruden
als inden colen eñ sommighe inden bo
men eñ sommige inden clederē als die
motten eñ sommige inden vlepsche als
maden die alle werden van vervuplde
vlepsch eñ sommighe sīn inden dperen
als die pperen eñ sommighe inden han
den als die zueren eñ die luzen eñ netē
op thoeft eñ deser gheliē. Het sīn anō
wormen inō aerden diemen pieren hiet
die ront eñ morwe sīn daer die mollen
af leuen eñ daermen sommels die vis-
schen mede vangt eñ constantinus sept
dz dese aerdt pieren goet tegen dē crāp
sīn eñ teghen vercrompen zenen ende
teghen beten van serpenten eñ teghen
steecten van scorpionen eñ daer sīn som
mighe wormen die gheen voetē mit al
len en hebben als die slangen ende ser
penten Eñ daer isser sommich die veel
voeten hebben ende sommige sīn seer
quaet die der naturen des mēschen vi-
anden sīn als die serpenten eñ anō ve-
nīnde wormē eñ daer sīn sommige die
angelich sīn vā lichaem die gheen ze-
nen en hebben noch benen noch ribben
noch knoerselinge van benē noch bloet
eñ alle alsulke dperen ist datmense in o-
lien steect so steruen sī eñ beghietmense
weder mit edick so werden sī weder le-
uende als aristo. eñ plini? segghē ende
daer sīn sommighe wormē die winnen
eñ gewonnen werden eñ sommige die
gewonnen werden eñ nz en winnen als
die salamandren ende in alsulken en is
geen geslacht In deser manieren eñ in
menighen anderen werdē die wormē ō
wandelt also wel groot als clepn

Dat C. ca. eñ x. van een wormken

VErmiculus dat is een wormken
alsmen inden houten eñ indē oek
te vint ende is een woert dat van ver-
mis coemt eñ die aerde worme walt vā
slīck ende van bladeren ende vā much
ten der bomen ende als die winter ghe
daen is soe comen sī des lepnten tīts
voert crupen vten aderen der aerden
ende sī scuwen alle ghesouten dinghen
ende dinghen die wel ruken die bitter
hept in hebben . ende sī verderuen alle
clederen die vander wolllen ghemaect
sīn der scapen die vanden woluē doot
ghebeten sīn ende sommighe wormen
trecken hem seluen meer voert mitten
monde dan mitten voeten eñ dese wor
men sīn sonder bloet ende buechsom.

in allen wormen is ghenoelen als plinius sept li. xi. ca. lxxi. eñ si hebben oec enen smake want si scuwen dat bitter is eñ soutich eñ si begheren tzoet \die een roeft mitten monde dpe ander mitten claeuwen of mittē voeten die anō groeuen die ander suken si slozpen si lecken si spuwen si eten eñ so doen si haer diensten oeck mitten voeten menichfins als plinius sept aldaer li. x. ca. lxxi.

Dat C. ca. eñ xi. van een slanghe ghenoemt vipera

Vipera is een ghestacht van eenre venÿnder slangen vander welker plinius sept li. xÿ. Vipera heeft dē naem daer om also want si mit ghewelt ende mit crakten baren moet want als hoer buke bestaet te suchtē ter drachtē waert eñ sÿse een wÿl ghedragen heeft soe en willen die iongen inden liue die ripich ept der naturen nz ỏbepden so weten si die siden vander moetō binnen op ende comen wt bi hem seluen eñ so sterft die moeder. Men sept dattet manniken sÿn zaet spuwet in des wÿfkens mont ende so wert si van dier ghenoechten onuroet eñ bÿt des mannikans hoeft af. eñ aldus steruē si beyde man ende wÿf die man als hi hÿlict eñ twÿfken als si baert van deser vipera maectmen coecskens diemen tpriaci hietē daermen dri akel af maect teghen tvenÿn Item plinius sept li. viij. ca. xi. Dat vipra alleē onder allen serpēten hoer hundt in die holen der aerden alle die anō hudē hē in spleten van bomen of vanden roetsen eñ si mach langhe hongher lidē eñ des winters sept si in dien holē der aerden eñ si spuwet eerst twenÿn wt eer dz si daer in crupt ende slaept daer thent die lepnten tÿt coemt ende wanneer die zweetgaten vander aerden op gheslokē werden ouermits die warmte der sonnen so wert si ontwaken ende so cruupt si wt eñ want si daer langhe inder duysternis gheleghē heeft soe sÿn haer die oghen doncker ghewerden soe soect si vennecoel eñ bestrÿct hoer oghen daer mede eñ mit dien zape oec ende doetet inden oghē eñ etet mede eñ so crÿcht si goede oghen eñ si is seer venÿnt vanō welker aristo. sept li. vÿ. Tprus is als die cocodrille hi scuult indē winter mer na stroept hi sÿn vel af dat hi indē oghē heeft also dat sommige ludē die dat nz en weten wanen dat hi blint is daer na haelt hi wel vandē hoefde af in enē da ghe eñ aldus vernuwet hi hē altemael tlÿf ouer Item int selue boeke wert gevonden int epnde dat tprus den welkē alle grote serpēten vlÿē al ist dz hi clepne is eñ hi heeft haer alle sÿn lÿf ouer wanneer dat hi bÿt so vervulen alle die leden van sinen bete rechte voert die ō trent den bete slaen \ eñ men vint in indeen een clepn tprus wes bete also venÿnt is datmen daer geen medecÿn tegen en vint Item ambrosius in exameron sept van vipera dat si dz loeste ende dat quaetste ghestachte is van alle den serpenten \ eñ wanneer dat hoer lust te hÿliken so soect si waer dat die lamprey dē sÿn eñ gaet opt oeuer daer si meynt dat die lamprey de is eñ so wispelt vipera eñ doet ō lamprepden een tepkē \ eñ vluchs so coemt die lamprey de eñ dan schiet die vipera eerst hoer venÿn wt eñ gaet totter lamprepden eñ daer doen si malcāderen wienscap ende als si hoer dinghen ghedaen hebben so gaet vipe

ra eñ neemt hoir venÿn weder in eñ die lampreÿde gaet weď daen si comē was eñ vipera gaet tot horen hole Item plinius seÿt li. xxix. ca. i. dz vipera eē steē slÿnt ende als dat die ludē diemen scite hiet vernemen soe gripen si dÿe vipera eñ splittense subtiliken op eñ nemē den steen daer wt eñ desen oerbaren si tegē tvenÿn Item waer ÿemant gequetst vā den drake of vā aspis die legge thoeft van vipera opt seer | het sal genesen eñ also verkeert is ÿemant vander vipera gequetst hi legge weder tvleÿsch vā aspis daer op het sal ghenesen

. Hier beghint het negentienste eñ laetste boeck eñ spreect vande verwen rokē eñ smaken

Dat i. ca. vanden verwen int gemeen

Ende want nv die proprieteÿten der gheesteliker eñ der lichameliker dingen alsoe wel der simpelre als ď gemengder bescreuē sÿn na dien dat si tot onsen handen comen mochten nv int lest is te merken mitter hulpen goods vā sommigen toeuallen der lichameliker dinghen die de substācie volghende sÿn eñ inden eersten van der verwen inden anderen vandē roke inden derden vāden smake eñ indē lesten vāden liquoren dat is vanď nattichеÿt Item ÿsido. seÿt li. xviij. dat color is verwe eñ is daer om verwe gheseÿt want si ouermits hetten des viers of claerheÿt der sonnen volmaect is Itez die verwen wassen of men maectse van desen soeket neder waert int eÿnde van den verwen Item verwe als aristo. seit in libro metheororum is een vterste of een eÿnde des doerschinens in enen lichaem geeÿndt is want dz licht brengt die nature der verwen voert in enē vergaderden of in enē gemengden lichaē vander heerlirheÿt eens elements totter daet der v̄wandelinge des gesichts eñ al is dat sake dat die verwe natuerlic eñ wesentlic in menghinghe is nochtans en machmen der niet sien dā ouermits den licht want salmen een verwe sien daer moet licht bi wesen mer nz v̄keert daer om al is een verwe inď duÿsternis men macher nz sien Itē die auc-

toer sept li. i. int leste ca. dattz licht op
gherecht wort totten ghesicht ō oghen
dan in een van tween saken anter want
die formē vandē verwen en werden inō
luchten sonder licht niet wt ghesteken
of want si en werken int ghesicht nz dā
biden licht ist dat si dan niet wtgesteken
en werden wāt totten wesen ō verwen
en behoert gheen licht mer alleen sal-
men die verwe sien soe moeter licht bi
wesen eñ waert dat die autoers ergent
seyden dat die verwe waer inder daet
sonder licht dat salmen verstaen vander
daet der openbaringhe als naden ghe
sicht mer niet vander daet des wesens
Item dat butenste licht ōsciert die ver-
we eñ maectse schoen eñ openbaert die
den gesicht te wesen in enen beschepde
liken wesen eñ dat verstaen wȳ vanden
licht dat van buten op die dinghē ghe-
stort is want dȳe crakt des hemelschen
licht is onsienliken doerschietende tot-
ten binnensten ō dinghen ouermits den
vier ghedaenten ō elementen eñ maect
die verwē eñ also maket dat sienlic licht
die ghewonnen verwen die indē wesen
sȳn claer eñ schoen eñ openbaert den o
ghen

Dat ij. ca. vande verwen int gemeen

Een doerschȳnlichept die wel ghe
eyndt is dat is een materi der ver
wen eñ dat is der sonnen eñ sonderlin-
ghe datter nat is of vucht want dz aer-
dighe droghe dat en is nz doerschinich
eñ dat vierige droge en coemt niet neō
vā sinen spera noch het en wert hier be
neden niet gheuonden want alleen dȳe
form des viers wort gewonnen vāder
machten enichs elements daermē dat
ghemengde af maken sal alst opēbaert
wt den boeke vanō winninghen eñ dat
doerschinen heeft drie materialike onō
schepdinghe want anter het is een sub-
tȳl materiael of grof of middelbaer \ ist
middelbaer so ist waterich nat veel ouer
ulopende bouen dat aerdige droghe eñ
bouen dat luchtige nat ghebrekende of
gebreck hebbende vanō luchtiger vuch
tichept of dat luchtich sal seer ōandert
wesen ouermits dat droghe der aerden
nochtans nz also dat die grofhept bo-
uen sal gaen eñ ist dattet subtȳl is of dz
dat nat verkeert is totter naturē ō luch
ten eñ ist dattet grof is soe ist verandert
ter grofhept eñ totter droechept ter aer
den also dattet die middelbaerhept bo
uen gaet

Dat iij. ca. vande materie ō swarter ver
wen

De materi der doerschȳnliker ver
wen anter si sal seer droge wesen of alte
seer nat of middelbaer droge eñ nat en-
de ist dat die droechept inō materiē bo-
uen gaet is daer dan een werkinge des
heten ouermits den bouen ganck ō het
ten moet daer een wittichept gewonnē
werden wāt dat warm schept die delen
der materien eñ maectse dun eñ maect
een claer doerschȳnlichept eñ op dz seit
aristo. int boeke vādē dȳerē xix. dz die
wittichept coēt vā luttelhept der humo
ren in die materi des droghē ouermits
dē bouen ganc des heten die daer werk-
kende is eñ subtilende alst openbaert in
den calke eñ indē ghebarnden beenren
eñ in deser gelike eñ is dat sake dat die
couthept bouen gaet inder materien so
coemter eē swartichept af wānneer dat
si bȳnt die delē ō droger materien ende
bestoptse eñ maectse dick eñ doncker eñ

ist dat dpe materi nat is soe worter een swartichept gewonen vanō hetten dpe daer dominerende is wāt dz warm brē ghet die natte delen te samē eñ verteert dat nat dat en wech wasemt mit enen swarten roke alst openbaert inden groe nen houten die nat sijn Item aristo. seit li. metheororū iij. dat die subtijl aerdi ghe natuer ende die claerhept des wa ters eñ die natuer ō luchten maken een wittichept inden quicsiluer eñ daer om dingen die contrari sijn makē swartich ept indē after ghelaten droge vter wer kinghe des heten indē vuchten eñ also sept aristoti. li. xix. dat die swartichept wort inden oghe gewonnē om die veel hept des vuchten want dpe natuerlike warmte werckēde in dat vuchte al epn dende ōduwende eñ ōdrogende laet si int epnde een swartichept after

Dat iij. ca. vande materi der witter ver wen

Ende ist in eenre natter materiē eñ dat die oueruloedighe couthept in dz ū wandelt wert so coemter een witticheit alst openbaert inden snee eñ inden hp sel eñ in fleumatigen humoren eñ aris totiles verstaet ald? li. xix. dat die wit tichept coemt vter wasemigher luchtē die nepgende is totter wateriger vuch tichept eñ dz om die werkinge des cou den eñ dat die cōmentator sept dat dpe wittichept coemt wt claren viere eñ dz te samen gemengt is mit enen element dat alte seer doerschinich is dat is ald? te verstaen als vanō clarichept die van aristotiles dicwile wittichept genoemt wert ouermits translumpcien dz is per trāslumpcionem als na dien dz die wit tichept gewonnen wert indē wolckē na dien dat die wolken dicke of dum lopē ouermits den radien der sonnen sijn si meer wit of mpn eñ also openbaert een vlamme onderwilen wit wāneer dz die materi ō luchten subtijl is daer die wa sem des viers in radieert ende allulkē wittichept en is nz proper mer trālūp tiue

Dat v. ca. vanden gradē tusschen wit tichept eñ swartichept

Het sijn veel gradē tusschē die wit tichept eñ die swartichept die daer onō lopē na meer of min der qualitept̄ die daer werkende sijn of lidende crancke lic of starkelic menichsins .ende dat na veel graden want hoe dat die droech ept meer bouen gaet alsoe veel wert si swaerliker gesubtijlt eñ dun of open ge maect eñ verlicht eñ also en worter niet lichtelick een doerschijnlichept eñ daer om moeter een wittichept werden daer om dat die droge vast eñ dick is eñ hoe dat die bouenganck des droghen mpn is eñ des heten meest alsoe veel te eer eñ te lichteliker worter een wittichept also oeck hoe dat die droechept meerre is ende die couthept groter also veel te lichteliker coemter eē swartichept Item is dat sake dz die bouenganc des vuch ten groot is eñ die bouē ganck des he ten clepn so is die swartichept clepn eñ alsoe ist oeck ist dat die bouen ganc des vuchtē oec groot is eñ des coudē clepn so is die witheipt clepn . eñ is die bouen ganc des vuchten wat een bouen ganc des warmē so mochter eē meerre swar tichept af comē ende nochtās wint die warmte onōwilen een wittichept inden vuchtē alst openbaert int wit vādē epe dat gesoden is eñ onōwilen dz werken

de is inden vuchten eñ groenen houten
laet witte asschen ten lesten after noch-
tans en is dat gheen gerechte wittich
eyt want daer volcht eñ openbaert al-
toes in eē littekē des doerschinens dye
qualiken geeyndt is ter manierē des o
uerste vāden cristal eñ dat opēbaert als
ment snÿt al ist dat dese doerschinicheit
niet en gaet ter helften vāden lichaem.
Item twit vanden eye is oec wit\ want
het en wert vāden viere niet geraect om
der scalē wil wāt waert dattz vier twit
sonder middel raecte sonder twiuel het
soude swart werden wāt die werkende
hetten mach swarticheyt eñ roke win-
nen in dat nat mer die v̄winnende vuch
ticheyt maect droecheyt inder materien
daer si in werct eñ also als die droecheit
gemaect is so maect si een nuwe v̄wan-
delinge eñ wint een nuwe verwe inder
subtilinghe des drogen ꝛc. Eñ wort die
werkinghe des warmē eñ des couden
middelbaerlic ouerdragende ind̄ mate
rien so worter een middelbaer verwe vā
node gewonnē waer om dz warme vier
subtÿlde die materi ind̄ winninge d̄ wit-
ticheyt mer die coude salse weder om v̄
gaderen ind̄ winninge der swarticheyt
eñ want si in enen punt te gader werkē
moeten so ist noot dat si ghelÿc in elken
punt witticheyt eñ swarticheyt in bren
ghen want het is noot datter een cōpo
neerde dat is dubbelde verwe wt hem
comen moet eñ dese verwe soude meer
hebben vand̄ swarticheyt want dat dro
ge heeft hē meer ten wittē dā ten swar
ten om des wil datter geen doerschÿn-
licheyt en is Eñ om die ingeboren dōc-
kerheyt eñ heeft hē oec meer totter v̄sa
meninge eñ totter behoudinge d̄ inghe
borenre v̄gaderinge dā totter subtilin-
ghe eñ dunnicheyt eñ ist dat si middel-
baerlic ouerdragen in een natte materie
ouermits ouerganc so sal daer een mid
delbaer verwe noch gewonnen werden
die meer sal hebbē vandē witten dā vā-
den swarten wāt dat nat biden ouergāc
eñ die puer doerschÿnlicheyt heuet hē
meer ten witten dan ten swartē eñ ist dz
die materi middelbaer is so sal die ver-
we altoes middel wesen eñ is dat zake
dat des warms te veel is in sulker ma-
terien so mach dat vucht lichteliker ver
keert werdē in swarticheyden dā dz dro
ghe in witticheden alst openbaert wan
nneer dat vucht eñ dat droge ghedeylt
werden vā malkanderen soe maect die
hetten meer een swarte verwe in nattē
eñ in groenen houte dā in verbarnden
stenen indē welken calck wert eñ is dat
sake dat die werkinghe middelbarlic te
veel worde ind̄ materiē so moet die mid
del verwe meer gedubbelt wesen vter
witticheyt wāt dat nat heeft hem meer
ter witticheyt dā dat droghe ter swar-
ticheyt of tot enigher verwen daer om
dat indē vuchtē is een natuer des doer
schinens die welke een proper materi d̄
verwen is eñ also en ist indē droghē nz
Item aristo. seyt datter alleen vÿf mid
dele verwen sÿn |des welkē getal men
nemē mach ind̄ voerscreuē manierē eñ
oec vter v̄sameninghe des witten ende
des swarten tot hore winninghe dair ō
dattet wit eñ dz swart effen gelÿc v̄ga-
deren ter makinge d̄ middelre verwen
eñ dā sal die verwe gelÿc verre schelen
tusschen die eyndē als die rootheyt .eñ
tusschen wit eñ dat root en moghen nz
dan twe wesen eñ dat een is den witten

naerre eñ dat anō den roden eñ tuſſchē dat rode eñ dat ſwart ſȳn oec twe ende dat een is meer mitten ſwarten eñ dat ander mitten roden eñ alſo en mogenō nz veel intermedi weſen dat ſȳn verwē die ondertuſſchen ſtaen .want tuſſchen wit eñ rode en mach nz weſen dz ſlechtelic gelȳc verre ſcheelt want een dinck dz ſlechtelȳc effen verre ſcheelt ſtet die epnden aen mer alſulken dinc iſt dattet geſettet wert ſo heuet drie quartier der wittichept eñ een quartier der ſwartichept Jnō ſeluer manieren en ſalt nz ſimpelic effen verre ſchelen tuſſchē ſwart eñ root wair om dattet noot is dattet heeft drie quartier der ſwartichept eñ een quarter der wittichept

Dat vi. ca. hoe veel ſpecien vā verwen daer ſȳn

DEle viue verwē die ondertuſſchē ſtaen noemt ariſtoti. Die eerſte hiet hi glaucñ eñ die is vael die anō puniceum dat is gheluwe die derde root die vierde purpur eñ die vȳfte groen alſoe dat tuſſchen wit eñ root ſal glaucus weſen aen die ſide ten witten eñ gheel aen die ſide ten roden Jtem tuſſchen ſwart ende root is purpur aen die ſide ten rodē eñ groen aen die zȳde ten ſwarten deſe namen werden in grier anders genoēt als kȳlianos purpureos karpos glaucus mer die latȳnſche namen werdē gemerct vandē griecſen namē eñ die redē der geſeechder dinghen mach openbaren want glauc? heeft meer vander witticheṕt dan vanō ſwartichept eñ vāder rootheṕt eñ alſulken verwe wert meeſt gheſet inden bladeren die des winters vallen of indē herſt vandē bomē eñ die gheel eñ die purper verwen omgorden die rootheṕt want een ȳghelic van beyden heeft meer vanō rootheṕt dā vanō wittichept eñ vanō ſwartichept Mer dz gheel is verder vander ſwartichept dā dat purpur als ariſto. wil int anō boeke datmen hiet de ſompno et vigilia dz is vāden ſlape eñ vander wakinge dair hi ſpreect vanō corrupcīe deſer inō ſwartichept wt welken alle gaderen volcht dattet groen ſal gheſet werden mitter ſwartichept

Dat vȳ. ca. van eniger opinīe die tlicht ſeggē te ſȳn vāde ſubſtancie der verwē

NEt ſȳn meeſters die ſettē dz licht te weſen vanō ſubſtācien der verwen eñ die ſegghen dat die verwe een licht is indē lichaem des doerſchinens .Jtem die doerſchȳnlichept heeft deſe differencien dat ſȳn onderſcheṕdinghe anter die doerſchȳnlichept is puer ende geſcheṕden vander aerdichept of ſi is onpuer vanō menghinghe ō aerdichept .Jtem tlicht wert vierfins gemerct wāt het is claer of dōcker luttel of veel noch ic en ſegghe nz een groot licht dat ghegoten is ouer een groot ſubiect als geſeṕt wort vandē doechdeliken licht dz veel lichts ȳgadert wert in enē punt als wāneer een ſpieghel des holen der ſonnen teghen gheſet wert eñ tlicht dz vallende is op alle dz ouerſte des ſpiegels wert weōbuucht indē center vādē ſpera des ſpieghels wes ȳgaderinghe des lichts dē ſpiegel ontfengt eñ maecten lichteliken barnlic wāt hieldmē dair een dorre licht ſpongi teghē of een anō barnlic dinc het ſoude vluchs barnē eñ

waer tlicht claer eñ veel in enen pueren doerschinigen dinge soe soude daer een wittichept werdē wāt die wittichept is een verwe vā veel eñ claer licht die gewonnen is in enen pueren doerschinigē dinge als albumaser sept eñ is dz licht clepn eñ doncker in enen dinghe dz dōcker doer te sien is daer coemt een swartichept af eñ dese redē maect aristo. reden eñ auicēnen reden slecht \ eñ na deser reden openbaert datter vñ. sermonē of redē sÿn vanō wittichept die allepncsken tot inō swartichept gaē eñ also sÿnt oec seuen die ō swartichept naest wesen sullen gaende vanō swartichept ter wittichept waert ter tÿt toe datter een ghemoet coemt vā enigē der seuē verwē ouermits den welkē men vā witten neō gaet eñ dat is openbaer eñ wāt drie dingen sÿn dz wesen ō wittichept makē als clarichept des lichts eñ des veel dat is tander eñ die puerichept des dings dat doerschÿnlic is eñ aldus sal daer eē winninge wesen vā drien verwen of eē ÿgelic vāden drien sal alleen bliuen eñ daer sal een bliuinge wesen der anō tween eñ ald? sellē vanō wittichept seuē voortgāgender verwen wesen sonō middel. eñ also oeck vanō swartichept seuē verwen ter wittichept eñ ald? sellen daer wesen xvi. verwen twe principael als wittichept eñ swartichept eñ xiiÿ. anō diemen collaterael hiet dat sÿn zidel verwen opclimmende vā daer ouermits wtstekinge vandē witten totten swartē ende vÿ. ghenswaert toe gaende vander swartinge ouermits ōlatinge totter wittichept int middel in een ōgaderende eñ in enē ÿgeliken ō middel verwe sÿn alsoe veel meer graden sonder eynde na dien dat hem die vterste strecken Item aristoteles sept dz die verwe bi hoer selue sien lic is eñ dit sept hi int anō boeke vandē sielen eñ het en is niet vā horen gebreke mer billiker vandē ghebreke des instruments dat die verwe nz ghesien en mach werdē sonō licht Item gheliker wÿs dat in enē lichaem dz doerschinich eñ dat nz geeÿndt en is dÿe lucht claer maect mitter daet ouermits tegēwoerdicheÿt des lichts eñ als tlicht en wech is so maectset doncker also oeck in enen geeÿnden lichaem maect die tegēwoerdicheÿt des lichts een witte verwe eñ hoer absencie maectse dōcker eñ swart alsoe nochtans dattet licht nz mit allen en wech en is als gesept wert in libro de sensu et sensato ca. vÿ. waer bi dat dÿe waer verwe is inden gheeÿnden doerschinenden lichaem eñ indē lichaem dz nz geeÿndt en is daer en is gheen waer verwe mer oft een verwe waer alsmen sept int selue boeke Item die verwē die gelÿc verre vā malcanderen schelen die gesetsÿn vā dingen die vā verre staende sÿn moghen middel verwen schinen al ist dat sÿs nz en sÿn wāt en geen deel des dings mach onder dÿe leste verwe ghesien werdē die daer vterste staet alst openbaert in een laken vā menigherhā de verwen als daer gesept wort ca. viÿ in die letter d Item die middel verwen werdē gewonnē nader gelikenis ō winninge der gemengder dingē mitten dinghen diemen menghen mach. waer bi dat die menginge der verwē volcht die menginge der dingē diemen menghen mach ouermits ōwādelinge des dings datter te samen gemengt is als gheliker wÿs indē eyndelsten lichaem eē mid

del wert also wert indē eyndelsten verwen een middel verwe ghewonnē als daer gesept wert ca. viij. Item alle verwe wert ghewonnen ouermits wittichept eñ swartichept die billiker schijnt te wesen een berouinghe des witten dan een verwe als dupsterheyt is een berouinghe des lichts als gesept wort li. r. methaphisice ca. iij. in die letter b Item het en is geen noot dat die enichept der naturen volgen sal die enichept der verwen inder gedaentē als albumaser sept inder differencien vāder g Item als aristotiles eñ auicenna seggen so bewijst die verwe die natuer ende die cōplexie eens dings dat gheuerwet is want die wittichept eñ die witte verwen indē gecongeleerden lichamen en sijn nz dā in een conde substanci eñ dpe swarte alsoe weder om want si maect die vuchte substanci wit eñ maert die droghe substanci wit eñ daer ō die wittichept die moeū is ō couthept bewijst dat die kleume boven gaet eñ die conde eñ die vuchte humoer eñ die swartichept is een tepkē ō melancolien eñ datter een droechept in den lichaem bouen gaet eñ onderwilen ist een tepken der verbarnthept Item pli nius eñ auicenna segghen elc thoer vāden verwen die een luttel eñ ander veel Mer si seggen dit dat een ygelic beeste hoe fel dat si is nochtans ōwondert hē vā dier menigerhandichept eñ schoenhept der verwen die inden pantheer is Item die verwe eens peghelijcs menschen maect dat aenlicht schoen of lelic want een goede zoete verwe is een vervullinghe ō schoenhept so wanneer dz si den lichaem te punt antwoert als auicenna sept waer af dat augustinus sept die schoenhept is een edel hebbinghe des lichaems mit zoetichept der verwē eñ also ist weder om een lelike becōmer de verwe die ongeschict is mittē maecsel des lichaems is een lelichept Item wert een mensch haestelic bleeck soe is hi veruaert. eñ wert hi rasch root soe is hi toernich eñ deser gelijc

Dat viij. ca. vande veranderinghe der verwen

DJe ōwandelinge der verwē wert vā menigerhande saken indē lichamen alst openbaert inden vruchten eñ inden graesen eñ in anderen wassenden dingē want eerst werden die vruchten groen alst openbaert indē druuē eñ indē moerbessen daer na werden si root ten lesten werden si bleeck of swart eñ die ōwandelinghe der verwen coemt vanō ōwādelinge der natuerliker hetten als der sonnen die de vruchtē menichfins coect eñ ōduut want die eerste werkinge der hettē is cräck eñ traech eñ en can noch die aerdighe delen niet doen schepden eñ open maken eñ int ouerste vandē bessen openbaert ene groene verwe die onuerduwelic is mer allepnesken wert die natuerlike hetten gestarct eñ dan werden die bessen bat verduwet eñ ald? ouermits die zon wert die aerdichept tē lesten buten getogen eñ wert ōteert als alphzedus sept ouer aristo. boeke vanden gropliken dingen eñ vandē plantē Item indē geuoeliken dingen wert oec een ōwandelinge der verwen als nv in den huut nv inden ogen nv inden harē nv inden nagel wāt die warmte vander huut wort in tween manieren als geseit wort in iohannicio anter si wort vanden binnensten of vandē butensten eñ vāden

binnensten comet vāden humoren ond̄-
wilen vā passien der sielen eñ vādē bin-
nensten wert die verwe v̄wādelt inder
huut eñ onderwilen ouermits hetē hu-
moren ouermits coudē humorē onder-
wilen want het geualt dat die hete hu-
moren also wel die simpel als die gecō-
poneerde cout werdē eñ oec dat die cou
de hete werdē eñ daer na wert die huyt
verwandelt wāt wāneer dat die coude
humorē verhetten so wert die witte ver
we v̄wandelt in gheluheyt of in roothe
den eñ als die hete humoren v̄coudē soe
wert die rootheyt v̄wandelt in wittiche
den of in bleecheden eñ ald⁹ ist vanden
anderen te v̄staen Item vāden butenstē
passien d̄ zielen wort die verwe verwan
delt want die rode wert bleke vā anst eñ
van sorgen wāt inden anst wort dz hert
gedwonghen eñ die hetten wert vāden
butensten wed̄ gheroepē totten binnen
sten eñ daer ō werdē die vterste ledē ble
ke eñ die bleke is die wort root vā grā-
scappen wāt ind̄ grāscappē wert dz hert
breet gemaect eñ het wert wt gesteken
dattet gaern wrake doen soude eñ van
den binnensten wort oec een swarte ver
we indē volc datmē moeriaens hiet eñ
een witte verwe indē aldemans dz is in
den duytschen wāt die moriaens wonē
in alte heten lant datmē ethyopia hiet
eñ om die stedelike hetten wort dier lu
den bloet dat tusschen vel eñ vleysch is
v̄barnt eñ swart eñ so voert alle hoer le
den doer wāt dat bloet sprayt hem alle
dat lijf ouer eñ dese luden wonen alleen
in enen hoeke vā dien lande daer die sō
ne steedts also hete schijnt mer ald⁹ en
ist ouer al ethyopien niet wāt si winnen
daer oec goede ghetemperde kind̄ als
men anderswaer doet als macrobi⁹ aris
totiles eñ auicenna seggē eñ ald⁹ ver-
keert weder om die de scotten eñ die ale
mans bewonen een cout lant eñ daer ō
ouermits die coutheyt die de sweetga
ten dwinghende is eñ slutende wort die
hetten weder geroepen tottē binnenstē
leden eñ daer om wert dat vterste van-
den huut vāden duytschen wit alle de-
se dingē v̄telt die cōmentator ouer iohā
nicio eñ dat selue roert oec aristo. Item
die verwe vand̄ huut ende sonderlinge
des menschen wert v̄wandelt van veel
anderen saken. ond̄wilen om die quaet
heyt der cōplexien alst openbaert inden
melancolicis eñ inden colericis die alte
grote hetten hebbē vand̄ sonnen eñ om
die droecheyt d̄ luchtē eñ alst opēbaert
inden wandelaers eñ inden scipludē eñ
alst schijnt indē malaetschen eñ in meni
ghen anderen Itē die verwe wort oeck
gemerct inden harē wāt na dien dz die
fumen dat sijn die rokē wt comē eñ ghe
resolueert werden daer na wert die ver
we vāden haer v̄wandelt wāt van fleu-
men werdē si wit van sangwis root vā
der natuerliker melācolien vael vāder
v̄barnder colera swart eñ vandē gebrec
d̄ natuerliker hetten graeuwe alst open
baert inden oudē eñ als die wortelē vā
den hare graeuwen so is daer oueruloe
dighe fleumē mer als si slechs aen dye
eynden bestaen te graeuwen dat is een
teyken datter gebreck is vand̄ natuerli
ker hetten soeket bouē indē tractaet vā
capillus

Dat ix. ca. vande verwe indē ogē
En sal na merken die verwe indē
oghen want als iohānicius seyt soe sijn
daer vier verwen indē oghen als swart

wit bont of menigherhande eñ vael ende die menigherhandicheyt deser verwen gheualt vanō clarichēyt des sienliken geests of vanō doncker heyt of vāder luttelheyt der cristalliger humoren of vanō diepicheyt of vanō oueruloedicheyt of turberinge des witte vandē ogen of vāder behoeuinge of oueruloedicheyt der humoren des roecs diemē vuea tunica hiet wāt is dat sake dz die cristallige humoer luttel is inder groot heyt als binnē scuult eñ die humoer vā den witten bedroeft wert of datter een swarte humoer oueruloyt vā vuea tunica als alle dese ouer een dragē of sommighe so worter een swarte verwe indē ogen eñ die wittachtige verwe coēt vā contrarien saken eñ die vael verwe ende die bont coemt vā menghinghe der dinghen die wittichēyt eñ swartichēyt makē mer inder valicheyt is een luttel swartichedē eñ in die bont is een luttel wittichedē meer eñ vā desen soeket boven indē tractaet vāden oghen Itē die verwe werter oec gemerct indē naghelen wāt hoer verwe sal wit wesen blinckende eñ doerschinich eñ omwilē wert dese verwe vwandelt in dōckerhedē of in een ander lelike verwe eñ dat betekent menigherhande passien indē liue alst bouen openbaert inden tractaet vā den naghelen

Dat x. ca. vāden verwen int perticulaer eñ eerst vander wittichēyt

NV willen wi segghen vanden verwen int perticulaer eñ eerst vander wittichēyt die een voerste fōdamēt schijnt te wesen vanō middelre verwen Item wittichēyt is een verwe vā clarē licht eñ van veel die gewonnen eñ ghemaect sijn int puer eñ in dat doerschinē als algasel seyt wāt hoe dat die materi des doerschinens puerre ende tlicht claerre is hoe dat die wittichēyt meerre is Itē die materialighe sake ter wittichēyt is een puer doerschininghe die onghemengt is mit eniger aerdigher vullensen als nv droghe nv vucht Itē sijn werkende sake is anter heet of cout want is die materi alte droge eñ die het ten daer in alte seer werkende is so sal daer wittichēyt ghewonnē werdē om vō openichēyt eñ vō subtilichet wil der delē vanō materiē eñ om die clarichēyt mit ten crafte der hetten alst openbaert in enen verbarnden been eñ inden calck eñ is die materi substācialiken vucht ende daer in die couthēyt bouen gaet datter ghewonnen wert dat sal wit wesen alst openbaert indē snee eñ inden hysel eñ die wittichēyt wert oec ghewonnen vā der wasemiger luchten die nepghende is totter wateriger vuchtichēyt als aristo. seyt li. xix. vanden dyerē eñ dz is om die werkinghe des couden wāt die coude maect die natte nature wit ende maect die droghe swart wāt die hetten maect die natte materi zwart ende die droghe wit Item die wittichēyt coemt vanō openichēyt der luchten alst openbaert inden scuum eñ die hete wateren makē wit haer .waer om dz die wittichēyt anōs nz en is dan vter wasemigher luchtē die gehoudē is indē ledē eñ dair vō wāt die wittichēyt is vter wasemiger luchtē die warm is so sijn die dyerē wit onō dē buke als aristotiles seyt int boeke vanden dyeren xix. Item in ghenē dinghen en werden die middel verwen bat ghefondeert dan inden witten Eñ

hoe dat die wittichept groter is hoe dz die rode of die swarte verwe daer väl-ter op velligen sal ter witter verwen be horen grote wittichept ende cleyne wit tichept eñ bleechept ende blondichept want die blondichept volcht die natuer vandē witten Item die meysters vā me decinē bewisen veel ander specien of ge daenten biden wittē al is die waterige ver we eñ die is melkige verwe eñ karo pos die bleeckachtich eñ ñ werden ver wandelt na menigerhāde dunne of gro ue materien daer ñ in gewortelt werdē alst openbaert in libro plaack theophili cōstantini eñ egidij vandē orinen

Dat xi ca vander geler verwē eñ vale

Color flauus dat is een blonde of een vael verwe die coemt vter wit tichept die niet groot en is eñ gaet wat ten rodenwaert eñ wert gewonnen als auicenna sept slechtelijc in een ghetem perde materie .eñ hier in wert die groe ne verwe ōwandelt inden planten des herfsts eñ dat doet die coude die maect een middel verwe in eē materi die mid delbaer is tusschen natten eñ droghen eñ heeft väden witten meest als die cō-mentator sept ouer aristo. boeke vandē planten int eynde eñ daer om sept hi dz sommige bomē des zomers groen wer den als die busboem ende des winters bleeck vā buxus is voer gesept

Dat xij. ca. vander bleker verwen

Color pallid? dat is een bleke ver we eñ coemt vanden seluen saken nochtans is die couthept groot eñ gaet meer ter swartichept eñ wort oec in een re grouenre materi gewōnen Item bleec hept is een middel verwe beginnende vander wittichept eñ daelt ter zwartich ept eñ ñ coemt oec bi toegheual als van wesen van droekheden van sorghē van vasten eñ van anderen saken ouermits den welken die hetten weder ghelept wert totten binnēsten leden totten ouer sten vanō huut des lichaems eñ werdē bleke om dat hē tbloet ontlopen is als men sien mach inden genen die te veel slapen of te veel mit vrouwen te scaffen hebben eñ in menighen anderen

Dat xiij. ca. vander roder verwen

Rubus color dat is rode verwe en de is een middel verwe gelijc ver re schelende vanden vtersten eyndē der swartichept eñ ñ der wittichept die ouer loept int ouerste eens doerschinende li-chaems ouermits in corporerende des claren vierigen ende pueren lichts tot wes winninghe te samē lopen die doer schijnlichept der materiē eñ die clarich-ept des vierighen lichts eñ die middel baer eendrachtichept des zwartē ende des wittē nochtās ō dat vierige licht dz die doerschinige delē des ghemengds breet maect eñ rechtichtse eñ maectse mede subtijl soe heeft ñ meer gelikenis indē doerschijnlichept mittē witten dan mittē swarten eñ daer ō dat alte root is ter manierē eens dings dz lichtende is schepkelt dz gesicht noch en ōgadert nz also wel alst swart waer ō dz die gewāt ludē rode lakē hangē voer haer vepn-sterē als voer dē licht op dz die ghene die anō geuerwede lakē sien ō die root-hept die dē sienlikē geest schepkelēde is te min mogē onbkennē eñ die waerheit väden verwe te min mogē wetē

Dat xiij. ca. vanō kokraniger verwē

Color croce? puniceus eñ citrinis schelen luttel van malkanderen

inder verwen dan dat deen myn vandē
witten heeft eñ dander wat meer vanď
swarticheyt eñ deen oec myn hetten eñ
die ander wat meer na dien dat alsulke
hettē in eenre subtÿlre materien eñ die
meest doerschinich is ghewortelt wert
eñ hoe dat die materie aerdigher is eñ
grouer hoe dat si myn claer is dese ver
we eñ hoer onďscheydinge eñ beteyke-
nisse soeket in egidio of in ysaac int boe-
ke vandē orinen wāt een ende dye selue
verwe beteykent wel menigerhande cō
trari suucten of anď dingen nader meni
gerhandicheyt ď substācien der welcker
si toe geuoecht wert

Dat xv. ca. vant selfde

Color croceus dat is een soffrani
ghe verwe dese raect die naticheyt en-
de die humorē meer dā die citrin⁹ dz is
die gheeluwe eñ beteykent onghetem
pertheyt ď hetten eñ des bloets inď le-
ueren ouermits toemenginge der cole
re alst openbaert indē colerÿns der wel
ker orÿn soffranich is indē scuum eñ die
oghen soffranich eñ die huut stincken-
de eñ gheel Itē die vogelen sÿn vā alte
heter cōplexien eñ colerÿn als die crom
becte vogelē die daer rouen eñ die heb
ben haer vterste als hoer benen voeten
eñ beckē geuerwet twelc gheualt ouer-
mits oueruloedicheyt des colorÿcs ro-
ke die heet is die de natuer ten vterstē
ledē werpt waer bi dat si geuerwet wer
den daer af soeket bouē int boeke van-
den suucten int ca. vanď geelsocht

Dat xvi. ca. van menige verwe vā loet
gemaect

Color mineus dat is een verwe vā
der menien diemen vā gebarnden lode
maect ende is een verwe bÿď rootheyt
blinckende eñ weder schinēde als vier
wāt dese verwe heeft veel in hoer van-
den viere der luchticheyt eñ oec vander
materien wegen der doerschÿnlicheyt
Item die materi vander menien is oec
een aerde die ghenomen wert int oeuer
vander roder zee die welke vā also gro
ter rootheyt is dat si alle twater vāder
zee roet maect mitten aen slaen datter
dye zee aen slaet eñ wert ůkeert in een
rootheyt der menien ende dair af heeft
die rode zee haren naem eñ in dien ade
ren der aerden werdē die rode gemmē
geuonden dese aerde wert eerst fÿnlikē
ghedroecht ten lesten wert si seer cleyn
tusschen den steenen gewreuen eñ mit-
ten witten vanden eye ghetempert eñ
dese verwe en geeft den scriuers eñ dē
maelres gheen cleyn winninghe want
die scriuers maken daer mede die hoef
de letteren vāden boeken daermen die
eynden eñ die beghinselen vāden sen-
tencien eñ vandē capittelen mede onď-
scheyt eñ dese menie wert gescarpt eñ
gemeerret mittē zape eens cruuts dat
men coccus hiet eñ die verwe blinct als
viere eñ daer om vā dien viere ist cocc⁹
ghenoemt eñ dese verwe oerbaren die
verwers meer dan die scriuers Itē die
oude plagen wileneer die menie te ver
wen mit bloede eēs worms als die pur
pur ghemengt wert mitten bloede con
chilis mosselē het is een verwe die seer
aen cleuēde is after dien male dz si mit
enigher materien wel gemengt is also
datmēse daer eerst nauwe af crÿgē can

Dat xvÿ. ca. van puniceus dz is verwe
ghelÿc purper

Color puniceus dat is een ver-
we die de rode verwe omgaēde

is ghelijck dat die purpur is meer hebbende vander roothept dā vanō swarthept eñ meer vander zwarthept dā vāder withept nochtans is ſi meer geneyget ter wittichept dā ter ſwartichept eñ alſo is die purpur verkeert weder ōme want ſi ō roder verwen naerre is dan ō ſwarter mer ſi neȳcht meer ter ſwartichept dan ter wittichept als ariſto. int ander boeke de ſōpno ⁊ vigilia ſept Item inō zee werdē eenre hande moſſelen gevonden die ſeer cleȳn ſȳn die ſommige bloedighe droepelen heeft. eñ alſmen die vergadert ſo verwen ſi eñ ſcerpē die rode verwe eñ makenſe hoger ōwende waer om dat alſulken bloet in pipen gegadert wert tot behoef der verwers eñ wert mit āderē verwē ghehemelt in vaten inden welken men zide verwet dair men purpur lakē af weeft daer die glorie des coninc̄s af getoent wert als gregorius ſept canticoꝝ ca. vij.

Dat xvij. ca. van groene verwe

Olor viridis wort gewonnen van der werkinge des heten in een middel baer materi ⁊ kerende nochtās totten bovenganck des natten alſt openbaert in den bladerē vuchteu eñ crudē eñ daer om ſal daer een verwe gewonnē werdē die veel vander ſwartichept heeft nochtans en rept ſi nz al ter ſwartichept wāt vanō toemenghinge des blondē eñ des groten zwarts ſoe wert int overſte des vuchten een groenichept gewonnē wāneer dat die werkende hetten inō materien dat vuchte niet verbarnen en mach noch te vollē coken dz ſi te mael in ſwarten verkeert wert waer bi dat die groenichept indē cruden of indē vuchten eē tepken is der raeuwer humoren die onverduwet is als auicenna ſept eñ dat openbaert wāt die groene verwe indē bomen eñ inden vuchtē wert des herfſts verwandelt in eenre vaelre verwē wāt inden bladeren eñ inden cruden is veel materien des vuchten eñ des grouen die welke ouermits werkinge des warmen allepncſken verteert wert Item ariſtotiles ſept dz die groene verwe is eē middel verwe tuſſchen root eñ ſwart eñ dat openbaert bidē ouerganghe der roder colera dat ſi gaet in die onnatuerlike ſwarte melancolye eñ want die colera root is ſoe gaet ſi in melancolien die ſwart is ouermits die onnatuerlike colera als colera eruginoſa eñ colera prāſina die groen gevonden wort eñ dair ō is die groene ōwe den gelicht genoechlic om die ōgaderinge ō vieriger delen eñ der aerdiger delē eñ daer en is gheē verwe den gelicht alſoe genoechlic als die groen alſt openbaert indē marāude die de ogen der geenre die gemmē ende metallen grauen ſeer cōforteert als ꝑidorus ſept int ca. vandē precioſen ſtenen Item die groen bladerē eñ dz gras eñ die ander dingen die inder aerdē walſen ſȳn vāden bouenghange der aerdiger delen indē welken ſi gewortelt werden als inder materien eñ vandē vierieger craft als vanō virtutē die daer werkende is die de aerdige dingē ſchept eñ ſubtȳl maect eñ open eñ alſo aentreckē de hoer kumē dat ſȳn hoer walemē totten epndē ōwet dat overſte des cruuts mit ſulker verwen niet mit ſwarter verwen noch mit roder verwen. mer mit groenre verwen eñ al iſt dat die vuchten ende die bladeren groen gevonden werden nochtans en ſȳn die bloemen

nz groen mer dat is om die subtilicheit der materien die inden bloemē is Itez die groē verwe is tusschē root eñ swart een middel verwe die den ghesicht behaechlic is .waer bi dat dye herten die hÿnden eñ die anď wilde dieren seer die groene steden minnē als galien9 seyt

Dat xix. ca. van een verwe genoemt color liuidus

Color liuidus wert gewonnen wt waterigen delen eñ aerdigen delen die daer bouē gaende sÿn waer bi dz in dinghen die een groue ende een coude humoer hebben wort alsulken verwe ghewonnen diemē liuidus color hiet dat is een doncker verwe alst opēbaert indē violen eñ inden lode wātet loot is natuerliken wit al ist dattet bouen doncker is waer bi dat van hē ceruse gemaect wort als cōmentator seyt super iiij. metheororum eñ alsmen dese verwe inď orinē siet dat is een teyken dz die natuerlike hetten gelescht is eñ doot als egidius seyt wāt si beteykent veel quaď suuctē inden liue

Dat xx. ca. vant selfde

Color liuidus dat is dōcker zwartachtighe verwe eñ is quaet indē ghesielden lichamen anter si beteykent alte grotē coude die de natuerlike hettē gelescht heeft eñ diese heeft bestaen te doden of si beteykēt oueruloedicheyt des melancolioson bloets die de huut lelic maect alst openbaert inden nidighē luden of in luden die gheuallen hebbē of die geslagen sÿn mit cusen of mit houtē indē welkē tbloet dz tusschen vel ende vleych leyt gecorrumpeert wert als die expositor seyt ouer dat eerste ca. in ysaacs boeke si beteykent oec twater eñ ů teringhe des lichaems ende twoet euel eñ ghebreck aen der longhen als egidius seyt . mer het en is gheen noot alle die saken van deser verwen te vertellē in dit teghenwoerdich wercsken mer ō dat ick die geseyde dinghen weder tot eenre ghedenckenisse brenghen sal selden hebbe ic gheweten dat dese verwe yet goets beteykēde ten waer dz si eerste groen of swart gheweest hadde ende si mitter hulpeu der naturen weder verwandelt worde in donckere verwen eñ van dier dōckerre in roder of in geelre verwen wāt dan ist een teykē dat die nature ď suucten bouen gaet als egidi9 seyt

Dat xxi. ca. vander blaeuwer verwen

Color indic9 siue venetus dz is eē blaeuwe verwe die der doncker ů wen bouen gaet inď schoenheyt eñ inď groenicheyt eñ heeft meer ghemengs vanď waterachticheit eñ vanď luchticheyt mitten aerdigē delen dā die dōcker verwe . eñ die color indicus is een hemelsche verwe \als die saphier van orienten eñ indē iacincten eñ alsulken verwe wert oec inden lazuer geuondē mer daer af soect bouē indē tractaet vanden gemmen eñ vā lapis lazuli

Dat xxij. ca. vander swarter verwe

Nigredo dz is een zwarticheyt eñ is een berouinge des witten indē doerschÿnen ghelikerwÿs dat bitter is indē vuchten een beroeuinghe der zoeticheyt waer bi dat ghesien wort dz die witticheyt was een eerste beghin vanden verwen ghelikerwÿs dat die zoeticheyt is een beghin der smaken als aristotiles in libro de sensu et sensato seyt Item aristotiles seyt dz selue libro xix.

dat dſe ſwarte verwe anders niet en is dan een berouinghe der claerhept Jtē die ſwartichept wert gewonnen vā lut tel lichts eñ van donckeren verſament mitten onpueren ende donckeren dz nz doerſchinich en is ende daer om is die zwartichept tgelicht ógaderēde eñ dat ſelue wederſlaende waer bi dat ſi tghe ſicht quetſt als ſi te groot is alſt open baert inden ghenen die langhe inden donckeren ghenangen geleghen heb ben die welke als ſi wt comē luttel ſien of qualiken Jtem die ſwartichept wert onderwilen gefondeert in vuchten en de in warmen ſubſtācien wāt die bouen gaende hetten maect die natte ſubſtan ci ſwart alſmen ſien mach in nattē hout dat verbarnt is .onderwilen in een dro ghe eñ in een coude ſubſtāci want die o uergaende couthept maect die droghe ſubſtanci ſwart eñ maect die vuchte ſub ſtanci wit als auicenna ſept waer bȳ dat die ſwartichept is onȳwilen vāder cout hept eñ is een tepken ȳ dodinge onder wilen is ſi vāder warmten eñ dan iſt een tepken der verbarninghe eñ daer ō ſeit hi dz ſwarte orpn mach diueerſche din ghen betepkenen eñ oec dinghen betep kenen die cōtrari ſȳn als egidi? ſept \on derwilen betepkent die zwartichept on bȳndinghe des quartepns ende alſo be tepkent ſi geſonthept eñ onderwilen be tepkent ſi ȳbarninghe eñ dpe doot als inden ſcarpē coerts Jtem het ſȳn ſom mighe verwen die totten malen dienen vāden welken ſommige waſſen indē a deren der aerdē als ſpnopis rubrica me lium auripigmentū eñ deſer ghelȳc eñ ſommighe werdē mit conſten gemaect

Dat xxiij. ca. van ſpnopis

Spnopis is een rode verwe die in ponten eerſt ghevondē was bi die ſtat van ſpnopi daer die verwe dē name of heeft als pſido. ſept li. xliȳ. vā deſē ſȳn dzie ſpecies Die eerſte is rubra dat is roet naeſten bloede. die ander is min root .eñ die derde is tuſſchen deſē tween als die ſelue ſept eñ waſt in veel ſteden mer die beſte coēt vā ponto waer bi dat ſi pontus hiet

Dat xxiiij. ca. van ſirico

Sricum dat is een verwe daer die hoeft letteren vandē boeken me de ghelcreuen werden eñ wert verga dert inden oeuer vanō roder zee in phe nico eñ deſe verwe wert ghetelt onder ſiccicos daer om dat ſi onderwilen ghe mengt wort van ſandax ende van ſpno pis te gader

Dat xxv. ca. van minio

Jnium is een rode verwe wes na tuer die grieken vonden bi epheſum eñ in ſpangen vintmen vā deſen meeſt als pſidorus ſept eñ ander meyſters

Dat xxvi. ca. van ſpnobrium

Spnobrium dat die grieken ſinba tim hieten ende is ghenoemt na den drake ende naden elephant eñ aui cenna hietet draken bloet want die dra ke eñ die elephant pleghen te vechten eñ dat bloet dat die aerde verwet dz is ſpnobrium eñ is een puluer van roder verwen

Dat xxvij. ca. van ſandracha

Andracha waſſet in topaſion in eē eplant vander roder zee eñ is van ver wē als die cpnobriū mer vā zweueliger luchten ende het wort gheuonden in ſil ueren ende in guldē metallen ende hoe dattet roder is hoe dattet beter is ende

hoe dattz meer sulfurs heeft hoe dattz
meer stinct ende die ceruse wort si inden
ouen ghedroecht so wort si in sandara-
tha v̄keert wes verwe blonde is \ ende
wert si ghelÿc veel mit rubrica gedroe-
ghet eñ gemengt so wort die verwe san
dix dat is als weet als ÿsidorus seÿt

Dat xxvij. ca. van crasin

Crasin is een groen aerde waer af
dat een verwe groen wert ols porreÿe
eñ die best wast in libiē cÿrenensi seÿt ÿsi
dorus.

Dat xxvij. ca. van crisacada

Crisacada is een ader vanď verwē
dat prassium is also ghenoemt daer om
datter gout mede geuonden wort dese
wast in armenien mer in macedonien be
ter si wort ghegrauen indē metallen vā
coper wes vindinge tsiluer melt. want
sÿn aderen hebben een ghelikenis mit
hem als ÿsidorus seÿt

Dat xxviij. ca. vā arsenicum

Arsenicum hiet auripigment ende
wort v̄gadert om die verwe des gouds
eñ dz puerste is eñ ten goude geneÿcht
dat is dat best. eñ dat cleÿne aderkens
heeft daer af soeket bouē indē tractaet
vanden aderen vāden auripigment

Dat xxix. ca. van ocra

Ocra wast in topazion dat een eÿ-
lant is daer die sandaratha wast noch-
tans maectment onderwilen vandē ge
barndē ocra morwe rubrike eñ hoe dat-
ment meer barnt in enen nuwen pot die
wel gesloten is hoe dz hi beter is als ÿsi
dorus seÿt

Dat xxx. ca. van indicum

Indicum wort steken gheuonden
int slÿck in riedē vā indiē eñ daer hangt
scuum aen tslÿck het is vā schoenre ver
wen eñ van luchtiger eñ gheeft eē men
ghinghe vā purpurre verwen ende vā
gheelre wonderliken scoen eñ het is eē
ander gheslacht dat dÿe cōfectieers of
menghers droghen

Dat xxxi. ca. van atrament

Atramentum dat is atrament dat
die maelres daghelix oerbaren eñ men
maket van roete menichsins op hetē co
len dit mengen die maelres mit lÿm eñ
mit water op dat sÿn virtuut blicken sal
eñ sommige meÿsters doen daer toe co
len vā ouden wÿngaert ranken ghewre
uen mit lÿm eñ sommine andere barnē
heffen van swarten wÿn | noch maect-
ment menichsins als ÿsidor⁹ seÿt Item
men tempert ÿnt mit atrament eñ wor
ter mede ghescarpt eñ het heeft veel v̄
tuten als platearius seÿt soeket bouen
vander aderen der aerdē li. xv.

Dat xxxij. ca. van melinus

Melin⁹ is een witte verwe wes ma
teri gheuonden wert int eÿlant vā
melos ende is daer om melinus ghe-
hieten als ÿsidorus seÿt want si alte vet
is eñ daer om en oerbarense die mael-
res niet als die selue seÿt

Dat xxxiij. ca. van stibio

Stibium is een geuisierde verwe
van ceruzen eñ van sommighen
anderen daer die vrouwen haer aensich
ten mede vernissen ende verwen

Dat xxxiiij. ca. van cerusen

Cerusa maectmen van lemmeden
van lode diemen ouer starkē edic
in een vat hangt daer si bouē hanghen
eñ verschīmelen eñ datmen vāden lem
melen saefteliken mit enen houtē mes-
se scrapt dat is ceruse soeket bouē van-
den lode eñ also maectmen oec spaens

groen mit lemmelen vā coper hangende ouer scarpē edick eñ dese is goet op quaet vleysch

Dat xxxv. ca. van purper

Purpura is gheseept vanō puerichept ō luchten wāt in desen landē wert sȳn materi ghewonnen die welke die lope der sonnen al na bi ōlicht dese verwe wert gescarpt eñ ghebetert mit bloedigen tranen of dropelen die daer toe lopende sȳn vā besnedē cockȳelgen als ꝓlidor? sept li. xi. int ca. vandē verwen Item het sȳn noch veel ander verwen die simpel sȳn eñ gemengt dpe de maelres bezighen eñ die verwers mer die thans sȳn ghesept dat sȳn die edelste eñ daer om isser thans ghenoech af ghesept Item alle dese tracteert plinius li. xxxv. ca. xiiȳ. tot xxxiiȳ. toe

Dat xxxvi. ca. vanden roke

Den verwen salmen seggen van den roke of vanō luchtē Odor dat is roke eñ is vā wazem die rokich is die geschepden is of ontbonden vanō subtācien des dings die ouer mits ō luchten is op ghehaelt totter herssen eñ dair is een verwandelinghe af ghecomen als die sinne des rukens want die roke dat is die lucht verwandelt dat rukē gheliker wȳs dat die verwe dat gesicht doot of tgelupt dat horen of dat eten dē smake Item die roke is een epgenscap des dings die vernemelic is ouermits enigen fume of lucht en die de sin begrȳpt eñ dat tot dien dat een roke volmaect sal werden Indē instrument des gheoelens horen vier dingē toe als eē warme te die daer schepdende is eñ een subtilichept der materiē die onderdanich is der werkinge der hetten die daer schepdende is eñ eē luchtige puerichept die se ouerdoerende is eñ een bequaē herssen die de lucht tot hoer laet comen of niet na dien dz die lucht goet of quaet is want die goede lucht starct die herssen wonderlikē seer eñ die quade lucht beswaertse eñ moptse Item die hetten die daer resoluerende is maect den roke of die lutht eñ allo ōkeert \ die dwinghende coude belet dat ruken want al beroerende so en laet die coude die subtȳl walsemen der substācien ouermits ō luchten nz storten tottē centrum ō herssen waer bi dat die dreckē des winters niet en stinckē mer somers wel alss oec die subtilichept der substāciē maect lichtelic enen roke der hettē die wazemde is eñ allo doet die grofheyt der materi en cōtrari wāt die wederstaet ō wtstortinghe des rokes allt openbaert in enē steen wes natuerlike vergaderinge ende die couthept sȳn inō saken . want hȳ en ruuct niet wel noch hi en stinct nz als auicenna sept want ist dat si open is eñ subtȳl so ontsaet si lchteliken die materi des rokes eñ allo ist verkeert weō om ist dat die lucht dicke is eñ nauwe so ōt saet die herssen die goede lucht of dpe quade te traechliker als die selue sept Item die ghedaente of dz maecsel der herssen helpt seer totten oerdel des rukens want is dat sake dz die geuoelike zeen daer een mensch dat rukē bi grȳpt van enighen saken ghequetst is of bestopt van enighen corrumpeerdē humoren so wert dat ruken mit allen benomē of een deel des rukēs na dien dz si luttel of veel bestopt is allt openbaert indē stommen eñ inden malaetschen eñ indē genen die polipum inden nazen hebbē

den welcken die naze bestopt is vā qua
den humoren die naeuwe onderkennē
wat dinck dat wel ruuct of qualic Item
ysaac seyt in dietis ōderdeylt die speciē
vandē fumen dat is vandē rokē. Want
daer is een rustelijcke roke die vā ghey
nē beroerē en is alsoe meer inder luch-
ten als die fume die vāden steen gewa
zemt is. Welcke fume men niet sien en
mach int openbaer Mer ouermits be-
rouinghe des rukēs soe bewijst hy een
groue eñ een coude substancie te hebbē
Eñ het is oeck een ander fume die een
snel beroerē inder luchtē heeft eñ dz co
met vā hetten die de substācie resolue-
rende is Eñ is die substācie puer ende
wel besonckē soe is die lucht eñ die ro-
ke goet eñ wel rukende alst openbaert i
muscus eñ in ambra Mer is die substan
ci onpuer mit veel heffen ghemēghet
soe is die lucht ōsoet eñ quaet Eñ dese
roeke wordt ghedeylt in tween Als in
enen zwaren roke eñ in enen stinckēden
roke Die zware roke coemt vā hetten
die haer noch natuerlikē heuet mer die
thans bestaet te v̄deruē als de roke die
inden visschen is die langhe ghehoudē
zijn sonder soute Eñ die stinckende roe
ke is in enē dinghe dat thās mit allen
vervuylt is alsmen ruken mach vā enē
dodē paerde of dreck of deser ghelijck
Item daer is eē middelbaer fume die
ontbōdē is vā eenre middelbaerre het
ten ende die fume anter hi is vā eenre
puerre substācien of vā eenre onpuerre
ende is die fume van eenre puerre sub
stancien soe sal hy middelbaerlic ruken
de wesen ter goeder luchten waert alst
openbaert inden appelen inden vyolen
ende inden rosen. ende is hy van ōpuer
der substancien soe sal hy een deel stinc
kende wesen alst openbaert in aloe in-
den alssen ende inden sulfur. ende in de
ser ghelijcke. Item dye ghoede lucht
coemt van hetten die de subtijlste deylē
ende die puerste resoluerende is ende
voertse ter herssen of scheydende ouer
mits der luchten die de fumen totter
herssen draghet ghelijck dat die stanck
die groefste deylen resoluerende is.
Item vanden ruucken is voer ghe-
noech gheseyt int capittel de olfactu.
ende vander nazen ende daer om willē
wij ōs hier mede laten ghenueghē int
ghemeyn ꝛc.

b Dat. xxxvij. ca. vādē effect v̄ rokē.

Byder daet vanden ruken waren
menigherhande settinghe wāt
dye oude plaghen te segghen datmen
dye naturen eñ oeck mede dye substan-
cien der dinghen alsoe wel plach te be
kennen by den ruucken als by der sma-
ken. Ende si seyden datmen dye zuere
dinghen bekenden mochte byden ru-
ken Mer si worden bedroghen Want si
ghauent den ruucken toe dat den tastē
toe behoert. Want daer en is gheen sin
daer en is dat tasten aen gheheft En-
de daer omme en verneemt dat ruken
gheen bytinghe noch oeck gheen ste-
kinghe Mer byllicker dat gheuoelen
dye den instrument des rukens toe ge-
menghet is ghelijckerwijs dat een ge
sloten oghe gheuoelt dye bytinghen
van eender medicinen die int oghe ghe
daen is niet mitten ghesichte mer mit
ten gheuoelen Ende zommige ander
meysters seyden datmen gheen dingē
bekennen en mocht byden roke of bidē
rukē wāt si saghē zommighe coude din

ghen die wel roken als die rosen ende zommighe heet die niet en rokē als peper daer omme meyndē si datmēse by ghenē ruken kennē en mocht. Mer dese worden bedroghen wāt die ghoede lucht of roke werdt slechtelijc anter vā alingher hetten of van enē deel. want vanden dinghen zijn zommighe substācien eñ zommighe ghecomponeert of ghemaect Eñ is een dinck vā simpelre substancien eñ het welrukēde is so wert dat vā eender alingher hettē wāt alle die substācie des dinghes is heet alst openbaert in muscus. Eñ ist dinck van ghemaecter substancien eñ het welrukende is soe werdt die lucht vanď hetten zommigher dinghen wāt daer zijn zommighe deylen toe die heet zijn als die vyerighe deelen die op die vterste dinghen comen eñ maken een roetheit eñ een lucht Eñ waert sake datmen rosen leyde in heten water dye vierighe deylen souden ghescheyden werdē eñ die roede verwe veruaert mittē roeke. Mer daer zijn ander meysters der welcker sentencien gheloeft werdt eñ ghepryst die segghen datmen die substācie der dinghen bekennē mach ouermits die roken wāt totter tonghen comē ses laceerten dat zijn eenrehāde subtijl zeē kens vander herssen daermen een dinc by kennē mach ouermits den smake. Mer totten instrumēten des rukens en coemt mer een laceertkē ouermits den welcken luttel vanden gheest neder comet die de nature niet alsoe volcomelic begripen en can. Item dat rukē is opē barende dat dinck dat hem teghens gheworpen werdt Dat ruken verwandelt dye gheesten der zyelen ende het schiet vluchs ter hersen eñ verteert de quade humorē ouermits der goeď luchten vā warmen cruden eñ stopt dye lopinghe vāder herssen eñ wedermaect die gheesten die verdoruen warē ouermits die purichept des rukēs eñ starct die cranckichept des herten eñ dz rukē verwādelt die lucht in zijnre ghelijcke nis eñ wederslaet den stanck eñ bedect dat vervuylt is eñ maect ghenuechte inden sin der dyeren ende der menschē Want die visschen beminnē goeden roke ende scuwen dinghen die stinckē eñ alsoe doē die byen als aristoti. seyt. Eñ alsoe veriaechtmen die myeren mitter luchten vanden zweuel. eñ die serpētē scuwen die lucht vander ruten ende dy paddē scuweu die goede lucht vanden wijngaert als hi bloyt.

Dat xxxvij. ca: vāndē stanck

Fetor dat is stancke dye ghecomen is van enen ghecorrumpeerden dinghe veninende besmetten de ende verderuende den gheeste der zyelen. Want ghelikerwijs dat die goede roeke dat ruken starck maket ende ghenoechlijck alsoe venijnt die stincken de lucht den rukelycken gheest. want ysaac seyt Soe is die fume die ghere solueert is is vanden dinghen der quader complexien onbequaem dē gheest dye daer ghesielt is. Want van quaden stancke comen veel quader humoren vanden welcken veel fumen comen ende slaen opwaert totter herssen ende si bezwarense. Item men syet soe wanneer die visschen ghesoden werden dz hem dye oueruloedighe vuchtichedē benomen werden. ende daer omme soe werdt oeck mede haren stanck beno-

men al stōden si menighē tijt wāt wanneer dat erghent een stāc is in enē dinghe in veel puntē soe is daer ghaerne eē verderfkenisse bij sondlinghe in leuē dighē dinghen mer niet altoes. Item die stanc doet enen mensche oeck wallighē ende spuwē ende maect hoeftzweren ende ontempert alle die complexie Itē die stāc maect veel ōnatuerlichedē indē mēsche alst openbaert inden mallaetschen menschen die de ludē venijn den eij besmettē mit haren adem. ende die stāc doot dē wucht inden lichaem ō operē Want waert dat een merpe stanc gheuoelde van eender kaersen dpe wt ghedaen waer die volen droghe si soudet ūwerpen Eñ die stanc mocht alsulc wesen dat hi den haestelijckē doot i brē ghen soude Wāt daer is eenrehāde serpent die enē mensche vluchs doot mit sinē stanc gelijckerwijs datdiebasiliscus enē doot mitē ghesichte als auicenna sept. Mer ōderwilē helpt die stanck bij toeghenual wāt zommighe zijn stincken de inder medicinē Als aloe caballinum sulfur ende asafetida ende deser ghelpke die tot veel dinghē goet zijn ter medicinen. Wāt ouermits die zwarichept haers rokes soe halen si die vuple humorē nae hem die berept zijn te stinckē ende verdriuense om haerder ghelpkenissen willedie si te samen hebbē. want die nature epschende ende ōtsiende dē stanc ouermits die stinckinghe der medicinē soe maect si haer seluen starck op dat si schermē ende vechten mach als teghens haren vpant die alsoe stincken de is wāt die stinckēde medicijn is dicwijle bij gheual een verdriuinghe der stinckender dinghen ghelijckerwijs dz die stanc van ghebarnder wollen of vilten of bocshoren dicwijle voer dpe nazen ghehouden anderen stanc ōdrpuet dpe inden lpue is Als die vake die van litargien coemt wert daer mede ūwecket want die gheesten die den stanc versmaden vlpen weder totten bpnnensten der herssen daer die sake der siecten is. Vander welcker toelopinghe die natu re gheholpen werdt teghens die siect Ende daer omme schepdt ende ōdmt die stanc die materie des aposteems te lichtelijcker die de sake was des valschen slaeps als die selue sept. Inder seluer maniren gheschiet oec inden saken vander moeder als dpe opwaert schijet ende druct dat hert eñ die geestelijke leden soe houtmen oec stincken de dinghen die ghebarnt zijn voer dpe nazen op dat dpe moeder weder dalen sal. Ende onderwijlen verdrijft die een stanck den anderen. Als wanneer dat een mensche veel loecx gheghheten heuet soe en ruuct bij den dreck vādē menschen niet lichtelijcken. Ende vanden welrukenden dinghen soect bouē indē seuētiendē tractaet vādē crudē speciē eñ planten

Dat xxxviij. ca. vādē smake.

SApor dat is smake dpe gheuoelicken is want ghelijckerwijs dat die verwe een teghenwoerp is des ghesichtes alsoe is oeck mede dpe smake een propriethept eens dinghes ouermits oerdel der sielen offerende hem ouermits den wech des smaecx Item die smake is een propriethept des dinghes dpe vernemelijck is mitten smake alleen ende dat segghe ic int beghin want die phylozophen verdelē anders

vandē smaken ende vanden beghinselen der smaken dan die meysters inder medicinē Mer vā dyer murmureringe en lept hier op dese tyt niet an. Wāt wy soeckē hier alleē die differēciē werckinghe ende saken der smakē nae dyen dz sy der heyligher scriften bequaem zyn om wt te locken vten proprietheyten der smaken Sommighe gheestelycke verstandenissen waer by dat wy op dese tyt vanden anderē niet en rukē sect. eñ daer om die smake is een proper teghenworp des proeuēs Vā wes teghē woerdicheyt hy ghenuechte heuet of onghenoechte ouermits den smakelycken instrumēt Eñ plaac lept in dietis dz is inden dyeten datter achte differencien zyn vandē smakē als die zuete smake die smerighe die sowte die bitter die scharp die zuer die damper eñ die stiptike smake Eñ deser wert toc ghedaen die onsmakende smake eñ alsoe isser ix. Mer die onsmakende smake en is niet properlic geē smake want hy derft des smaecs. eñ die viue behorē totter warmten eñ totter heter complexien. eñ dye ander totter couder complexien Totter warmer complexien behoren dese. als die soete die smerighe die ghesouten die bitter ende die scharpe. eñ totter couder complexien behoeren dese. als damper die ic pontike hept die stiptike die zuere eñ die onsmakēde smake wat pōticus sapor is of stipticus dat sal hy noch nae leren. Item het zyn twee dinghen die den smake maken Als dye cōplexi eñ die substanci is dryeuoudich. als grof subtyl ende midelbaer. Item een hete ende een vuchte complexi inden anderen grade mit grouer substancien maeckt enen soeten smake. Item een hete ende een vuchte complexi int eynde vanden anderen grade mit subtylder substancien maeckt enen smerigē smake Ende werdt gheseyt subtyl smerich nae den ouerghanck Wāt lichtelikē ghaet hy in sumē eñ heeft een werckelycke groethept waer omme dat hy stoppēde is mer hi heeft een machtelicke subtylheyt eñ daer om is hy snellycken ouerghaende Item die complexie die heet ende droeghe is int eynde vāden anderē grade mit middelbaerder substancien maect enen souten smake die heet ende droeghe is inden derden grade mit grouer substancie maect enē bitteren smake Mer een complexi dye heet ende droeghe is inden vierdē grade mit subtylre substancien maect enen scharpen smake Alsoe werden vyf smakē ghefundeert op die warmten of op die hetten. Item die complexie dye cout ende droeghe is inden derdē grade mit grouer substancien maeckt enen smake dyemen pontike hept alst is inden onripen vuchten. Item die complexie dye coudt ende droeghe is inden anderen grade mit middelbaerre substancien maect enen smake dyemen stiptyke noemt alsoe als dye smake is inden ripen rosen ende inden quede appelen. Item die complexie die cout ende droeghe is inden anderē grade mit subtylre substancien maect enen zueren smake. Item een complexie dye cout ende vucht is inden eersten grade myt middelbaerre substancien maect enen onsmakelycken smake als inden witte vanden eye. Ende hier om openbaret dat drye smaken als dye scharpe dye

smerighe eñ die zuere tughen zÿn der subtÿlre substãcien Ende daer isser dꝛye die tughen zÿn der grouer substancien. als die pontike smake die bitter eñ dꝛye zuete. eñ alsoe isser oec dꝛye der middel baerre substãcien. als die stiptike smake die ghesouten ende die onsmakelicken smake ꝛc.

Dꝛ xxxix ca. vãꝺzueticheit zÿnꝺ effectẽ

DJe zueten smake wert gewõnẽ vã ghetemperꝺ hettẽ eñ vã grouer substãcien wãt die zuetichept an de tõghe ghehoudẽ ꝺwarmt te matẽ ende vuchticht te matẽ wãt die groefhept ꝺ substãciẽ die te matẽ indẽ zweetgaterẽ ghaet die opẽ zÿn blÿft daer läge waer hꝑ dat die siele haer ꝺblÿdt vã sulcker ghetemperthept. wãt die nature heeft meer ghenuechtẽ inder soeticheꝑt dan i enighẽ anderẽ smaken. eñ die zuete ge temperde smake is der mẽschelÿcker ghestachten aldernaest wãt die mẽsche heefter meest ghenuechtẽ in.

Dat xl. ca. vander soeter smakẽ.

SOtten soetẽ smake becomẽ vier elemẽten sal hi ghemaect wer den nochtãs met mit effen veel deelen Wättet tfuer eñ die lucht ghaẽ den an derẽ bouẽ wãt vãdẽ viere wert hettẽ eñ vãder luchtẽ wert eẽ vuchticheꝑt wel ke twe noot zÿn tot elcker winninghe. wãt die ghetemperde hetten wercken de inder humoꝛen maeckt dꝛye humoer warm eñ ontbꝑntse eñ maectse puer vã der aerdiger humoꝛẽ. eñ die substancie wert ghemoꝛwet waer af dat die lncht tighe eñ die vierighe delen ghemeeret werden ende die vuchticheꝑt wert ghe dicket. ende alsoe werdt die groue sub stancie ghewonnen. inder welcker dꝛye zuete smake gheconfundeert sal werdẽ Want die soete smake wanneer dz hꝑ gheen smette der scarpheꝑt en heuet soe is hꝑ zueter dan alle ander smaken als plaat sepꝑt. Want zÿn nature is in den bloede al nae hꝑ. ende daer omme verblÿdt hꝑ ende zuuert dat hinderlÿc is ende vuchticht die nature sonder ar bepꝑt der naturen. Item die nature des zueten smakes is middelbaerlÿc hou dende dꝛye vꝑer qualitepten alst open baert inden zuker. ende onderwÿlen is si den scharpicheꝑt toe ghevoecht alst openbaert inden honige die eerste soe ticheꝑt is der naturen zeer bequaem. Mer onderwÿlen toeuallentlÿck hꝑn dert si der naturen. als wanneer die na ture meer neemt dan si wel verduwen mach. ende dan soe is si een sake eni gher opelacien dat is bestoppinghen. Want die oueruloedichede indẽ zweet ghateren der aderen werdt bestÿmt en de dꝛyck ende soet. Ende alsoe moꝛwet si die ledẽ ende wallchetse ende maket se zuuer ende voedet natuerlÿc een lut tel ende toeuallÿcke veel. Item plaac sepꝑt dat die proper smake des voetsels is zueticheꝑt ist dat zÿn substancie slꝑ micheꝑt of taepheꝑt hadde vander ma terien. want si is stedich inden leden. Item dꝛye smaken die der zueticheden contrarie zÿn dꝛye zÿn inder complexi en der menschen van luttel voetsels. Nochtans tusschen tween contrarien smaeken soe comet dicwÿlen een zue re smake ofte oeck een middel smeake die ghoet is daer een zueticheꝑt i schu let. die welcke der naturen des men scheu bequaem is inder voedinghe alst openbaert inden saeusen ende inden

pigmenten inden welcken contrari din
ghen ghenomē werdē vanden welken
openbaert dat zuetichept is een beghi
alre ghenoechlicker ſmaken Gheliker
wȳs dat die wittichept is een beghin al
re verwen. als gheſept wort in libro de
ſenſu et ſenſato. Daer gheſept wert dat
zwartichеit een berouinghe is des wit
ten inder doerſchȳnlichept ghelȳcker
wȳs dat bitterhept is een berouinghe
der zuetichept inden vuchten Item die
zuetichept is miendinne der gheeſtelic
ker ledē wāt ſi ſaeft die bort eñ die anō
lede daer omtrent. eñ maect die arterie
vucht eñ die ſtemme claer ende zuuert
die pipē vander longhē eñ willcht af
die onrepnichept vandē humch eñ van
der ſtrottē eñ ſchept die ouerluoedighe
humoren die omtremt den gheeſtelikē
leden zȳn. eñ brenghetſe te punte Mer
ſi is den ghenē quaet die groete hetten
hebben. want ſi brencgt alſulckē luden
verrottinghe ende verderfkeniſſe in wā
neer dat die hetten ouerulopende is eñ
ſi beſtopt oeck dȳe nperen mplte ende
leuer. Item die zuetichеden makē oec
ſtenen inden nperen ende inder blazen.
Want iſt datmen meer vander ſoetiche
den neemt dan dȳe nature verduwen
mach dat wert vkeert in ſtenē als ꝑlaac
ſept Item vten voerſcreuē dinghen ſoe
machmē merckē dat zuete dinghē o na
turen nut zȳn eñ onderwplen niet ende
ſi ſchinen zommels oeck ſoet dȳe den
menſche nochtans doden.

Dat xli ca. vādē ſmerighen ſmake.

Apor vunctuoſus dat is die ſme
righe ſmake eñ wert ghewōnen
vten heten eñ vuchten in ſubtȳlre ſub
ſtancien. ende daer omme ſmerichept
die aen der tonghen ghedaen is opent
meer ende ſchept meer mer die ſubtple
ſubſtancie ghaet meer in eñ die meerre
werckinghe der hetten werckende in
dat vuchte ontbindt ende puert meeſt
wāt die waterighe ende die aerdighe
deplen werden ghemindert eñ die ȳpe
righe delen mitten luchtighē werden
ghemeerret eñ daer coemt een ſmeri
ghe ſmake af. Item die ſmerighe ſpp
ſen maken crancken appetȳt ende wal
ghinghe inder magen wāt die vettich
heden die inder magen ghenomē zȳn
die zȳn van luchtiger naturē eñ beghe
ren opwaert te clymmē als tottē mont
vander maghen eñ maken daer eenō
driet. Item die vettichede benemē die
verduwinghe Wāt ouermits haerder
ſmerichept vervullen ſi die vilmē vanō
maghen ende makenſe ſaefte eñ daer
of blyft die ſpiſe rauwe ende onuerdu
wet eñ ſi zȳn oeck luttel voedende wāt
ſi ſtoppē den mondē vandē aderē haeſ
telȳck Item ſi maken oeck veel hetten
eñ tkuer en werdt oeck niet ghevoedt
dan ouermits der luchtē eñ die ſmeri
ghe dinghen ghaē raſch in een luchti
ghe ſubſtancie Item veel vettichеden
dȳe maken coertſighe hetten. eñ daer
omme verbietmen vlepſch te eten indē
ſcharpen coerts wantmen ducht dat
ter een ſmerichept in ghemenghet is.
Item ſi zȳn die mplte ende oeck mede
die leuer ſtoppende om haerder groeſ
hept wille Item ſi maken hoeftzweer
want ſi kumen maken. Item ſi ſaeften
die gheeſtelȳcke leden alſt openbaert
inder boteren nochtans ſoe zȳn daer
zommighe ſmerighe dinghen dȳe der
borſten quaet zȳn eñ hinderlick om dȳe

aenhanghinghe der droechept als die noot olpe wāt die en hebbē gheē puer smerichept. Item ſi ſakten die zerichhept die bupten zÿn ende morwen dpe hardicheden ende ſi rppen die apoſtemen eñ winnen etter ouermits haerre vuchtichept. want van crancker hetten eñ veel vuchtichedē coemt dat etter eñ corrupcien.

Dat xlÿ. ca. vāden ſouten ſmake

Apor ſalſus wedrt van hetten ende van droechten in middelbaerre ſubſtancien want die hettē mitter droechept want ſi verre is vander ghetemperthept opent ſi veel zweetghateren want als die droechte ō hettē toe gheūdecht is ſo laxeertſe te meer ende als ſi der couthedē toeghevoecht is ſoe ſtopt ſi eñ daer omme crumpt hare ſubſtancie veel inden zweetghateren Eñ wāt daer een grote ſchepkelinge ō delen werdt eñ veel incrupinghe der ſubſtancien ſoe en verdlÿdt haer die fiel niet van haerre teghenwoerdichept. mer ſi deruaert den gheeſt bÿllicker.

Item totten ſouten ſmake behorē vier elemēten mit eenrehande deelen dpe nochtans niet effen ghelÿcke en zÿn. Want dat vper eñ die aerde ghaē middelbaerlÿckē bouē nochtās vā ghematen vpere comē ghematighe hetten. eñ vā ghematigher aerdē werdt een ghematighe droechte. eñ vā ghematiger hettē wert een ghematighe opſiedige eñ cokinghe der vuchtichept. want dpe waterighe eñ vuchtighe deplē werdē gheſchepdē midderbaerlick in vperigē delen eñ wt gematiger droechept wert die ſubſtanci ghematelÿc gedroecht eñ alſoe blÿft een middelbaer ſubſtāci wāt die gheſouten ſmake wert van ghematigher heerlichept of bouenghanck ō hetten ende der droechten in middelbare ſubſtancien. Item die gheſoutē dighen zÿn zuerende wāt bynnen ghenomen ouermits haerder hetten ſoe ſchepden ſi droechept ende vuchtichept ende ouermits hare ſoutichept ſo bpten ſi die maghe ende dpe darmē. ende als ſi ghebeten zÿn ſoe werden ſi beroert op dat die ontbonden vuchticheit wtghelaten werden mach. ende alſoe werter een zuueringhe. Item die geſouten dinghen morwen hardt vlepſch ende ſi maken een morwe ſubſtancie hardt ende ſi maken die ſubſtancie des dinghes puer. ende daer omme behouden ſÿle ſonder vuplen. Item die ſoutichept heuet veel vander aerden als gheſept werdt in dpetis. Om wes wille dat vlepſch hardt wordt als die ſelue ſept. Item die ſoute dinghen halen af die rudichept ende die bupten-ſte oueruloedichept vander huut des lichames ende dat gheſchiet al verterende die oueruloedighe humoren alſoe dpe opter huut zÿn als die tuſſchen velle ende vlepſch zÿn. Item die gheſoute dinghen doen dpe hekkinghe vāden water ghaen ſitten in eens menſchen lÿf want ſi verdroghen ende verteren: Item ſi ghenelen beten van verwoeden honden ende van anderen venÿnden dinghen ende treckent wt wāt het helpet zeer datmen alſulcke venÿnde wonden haeſtelÿcken waſcht mittē gheſouten water Want dat water trect dat venÿn wt alſoe als die ſelue ſepd. Item iſt datmen gheſouten vlepſch legghet in ſouten water het ſal veel te

eer comẽ tot zÿnder ghetemperthept eñ dat is om der ghelikenissen wãt dat soute water trect dat hem ghelÿc is tot hem Item tsout werdt hardt indẽ vier eñ inden water wertet ghescheydẽ eñ ghaet te niet Hier of soect bouẽ li. xv. vanden aderen der aerden int capittel vandẽ soute.

Dat xliij. ca. vãdẽ bitterẽ smake

Apor amarus wert vã hettẽ indẽ dorden grade mit droecheden in ghaende eñ scheyt zeere Waer of dat tet instrument ghequetst wert eñ wert een bitter smake die dẽ smakẽ cõtrari is Tot wes makinghe vier elemẽtẽ behoren mit eenrehãde ghelikenissen. mer meest onghelÿcken want daer ghaen meest bouẽ tfuer eñ die aerde al ist dat tet meer vãden vpere is dan vanden aerden Waer bÿ dat vanden meerrẽ bouen ghanck der hetten werdt grote opsiedinghe waer of dat die waterighe ende die luchtighe delen meest õtbondẽ werden eñ si werden inden vperighẽ eñ inden aerdighẽ delen ghedicket. Mer want die bouenghanc der droechept is middelbaer so en wordt si niet ghedũt eñ alloe blÿft die substancie grof Jnd welcker die bitterhept sal ghesũdeert werden ouermits die werckinghe eñ d droechten Item alle bitter dinghẽ bedrouẽ den smake meer dã enighe andere dinghẽ die slechte smake hebbẽ wãt si maken meerre ontbyndinghe inder tonghen al ist dat die bitter dingẽ mÿnre hetten hebben dan die scharpe. Itẽ die bitter dinghen zuueren die colera. of want si der colera ghelÿck zÿn inder complexien of want die colera vol ghaterkens is of open laet si dpe bitteren dinghen in haren ghateren comen en de al scheydende die deplen vandẽ deplen maken sise vlopelic. Ende als dpe colera alsoe ghesmouten is lepden sise wt. Item dpe bitter dinghen maken enen appetÿt want si lepden die colera wt den lpue die inden crop vander maghen ghegadert lept. Item si õtsloppen oeck die beslopte mÿlte ende leuer Want ouermits hare hetten openen si die zweetghateren ende scheyden dpe humorẽ ende ouermits hare groetheit al duwende soe lepden si die ghescheyden humoren mede wt: Item die bitter diughen doden die pperen dat zÿn wormen want dese comen vander kleumen die verrot is. Ende dpe dinghen die bitter zÿn ende colerike die zÿn der kleumen contrarie ende daer omme so steruen die pperen vanden bitteren dinghen. Item die bptter dinghen zÿn dẽ gheestelÿcken leden contrarie ende dz is om haerder scharpichept willen eñ om hare grote droechten. Item si ghenesen die coude waterlucht ende scheyden ende verteren dpe materie Item si droeghen dpe conde rudichept. Item si openen die weghen vanden vperen ende vander blasen. ende scheyden dẽ steen. ende starcken die moeder eñ doẽ die menstrua comen ende lepdense wt. ende si zÿn alte veel oerbaerlicker dan die zuete dinghen

Dat xliij. ca. vãder scharper smakẽ

Apor acutus dat is een scharpe smake ende coemt van hettẽ ende oeck van droechten dpe inden vperden grade is mit subtÿlicheden Waer of dat alte groete openinghe werdt d zweetghateren ende een scheydinghe

der deylen Ende want haer substancie subtijl is soe ghaet si veel in Tot wes volcomenheyt behoeren vyer elementen mer nyet ghelijckerlyck want daer verghadert meer vanden vyere ende oeck mede vander aerden dan vanden anderen. ende daer omme datter des vyers meest is soe zijn si scharpe ende zeer heet ende vander droegher aerde Want van oueruloedigher hetten werdet een groete opsiedinghe ende een resoluci der luchtigher delen ende der waterigher delen in vyerighen delen ghescharpet werden. Ende van alte groter droechten soe werdt die substancie droeghe si werdt ghedunt eñ oeck ghesubtijlt ende alsoe werdt die scharpe smake vander oueruloedicheyt des heten ende des droeghen inder dunre subtijlder substancien. Item die scharpe dingen zijn corrosiue want si zijn zeer heet ende droeghe ende daer wert een groete ontbyndinghe Ende die subtijl scharpe substancie die ingaende is dye scheydet die delen vanden delen ende alsoe werdt daer een corroderinghe dz is een vretinghe. Item dye scharpe dinghen zijn insnidende ende scheyden de Want ouermits der qualitheyten ende der substancien soe scheydē si dat een deel vanden anderen ende ghaen dyepe in ende daer omme ontbynden si ende snyden in Item si starcken dē appetijt want si verteren dye oueruloedicheyt der leden. Item si voeden luttel want ouermits alte groter hettē ende droechten soe coemt byllicker een verbarninghe dan een verduwinghe ende daer omme soe gheuen si oeck luttel voetsels Item si zijn van subtijlre substancien eñ werden lichtelijc vteert. eñ si gliden schier vādeu le dē eñ si zijn der naturen contrarie vāden complexiē weghē eñ daer om wāt si ōghenoechlikē te nemē zijn soe en begheertse die nature nyet.

Dat xlv. ca. vādē zuerē smake

Sapor acetosus coemt vā droechtē eñ vā coude wesende indē anderē grade mit subtijlre substāciē waer af ist datmē dat zuer aen der tōgē hout soe byntet mit sinē qualiteytē eñ ghaet doer mit zijnder substancien Eñ also vā den tween contrarien werckinghē wert ene zuere smaeke tot wes veruollinge verghaderen vier elementē mit onghe liken delen Item daer is een middelbaer bouen ghāck des waters ende d aerdē eñ vandē middelbarē bouēghāc des waters is daer een middelbaere coutheyt ende vāden middelbarē bouē ghāck der aerden werdt een middelbare droecheyt ende vander coutheyt soe werdt die hetten verdruct dye welcke als si verdruckt is maect ene cleyne opsiedinghe want si scheydet eñ verteert dye vyerighe delen ende die luchtige delen lichtelijcken. Item die zuere dīghen maken enen appetijt Want ouermits der couden ende der droechtē soe hebben si een beroeren totten centrum Waer by dat si die spijse totten bodem toe duwen. Item si laxeren den vollen buke ende si stoppen dē ydelen buke Want als die subtylicheyt der zuer der substancien vyndende is veel vuchticheden inder maghen soe snidetse die in ende maecktse subtijl ende alsoe maket sise abel om wt te cruden. Mer als

die maghe ꝑdel is soe vinden si luttel
vuchtichedē die welcke die zuere din-
ghē droeghe maken ouermits haerre
droechept ende stoppen ouermits hare
couthept. Item si openen die bestoppi
ghe der leuerē eñ der mylten wāt si en
openē die humorē inden zweetghaten
niet ouermits der qualiteptē mer ouer
mits die subtilichept der substancië wāt
si inslidē eñ schepdē Item die zuere di
ghen zÿn den gheestelÿckē ledē ontrēt
der borstē contrari ouermits hare cout
hept diese dwinghēde is. eñ ouermits
hare droechept diese zarp maect Item
ghelept op die vterste ledē soe weꝺlaē
si die humorē wāt als die beenē vāden
mouwē ghedroten zÿn vanꝺ ophoudi-
ghe des mēstruum soe salmense baden
mit warmen edick soe slincken si vā de-
sen Hoect bouen inden tractaet vandē
edick. li. xvij. daer ghetracteert wert vā
vitis eñ vā vinum.

Dat xlvi. ca. vāder smakē genoēt pōtic.

PŌnticus sapor wert vā couthedē
eñ vā droechedē wesende inden
derdē grade mit grouer subslācien wāt
dat pōticum aen der tōghē ghehouden
bÿntse. eñ die subslāci die inden zweet-
gatē gaende is maectse dicke Eñ alsoe
ghemoeter een smake dpemē pōticus
hept Item om pōticum saporem te vol
makē behoerē vier elemētē toe mit gro
ter ōghelÿckicheptwāt twater ghaet
daer bouē eñ de aerde twier eñ de lucht
staen daer onder. Wāt vā starckē bouen
ghāck des waters wert een sterckе cou
de ende van veel aerde wert eē droech
hept daer omme en mach daer gheen
rechte verwādelinghe werden. Want
daer ghebreck is der hetten ende der
humoren. Item ꝑsaac sept wāneer de
se smake dpemen ponthicus hept ver-
ghadert mit enen ghenoechlÿckē sma
ke soe is hÿ ghenoechlycker dan dpe
zuete smake te voren was. eñ wordt hÿ
versaemt mit enen quaden smake so is
dpe smake oeck quader dan dpe quade
smake te voren was. Waer af dit die re
den is. Dpe smake dpemen ponthicus
noemt den zoeten dinghen toe gheuoe
ghet werdt ende den smerighen dingē
ist dan dat die smake inden poros gaet
soe doet hÿ die zuetichept daer lāgher
blÿuen ende alsoe werdt si daer te val-
ter in ghepnēt. eñ daer omme duert dā
die ghenuechlichept te langher. ende
alsoe ist oeck vanden smake die onghe-
voelic is eñ hier om ist dattet vlepsch
dat naest den been is zueter is dā dat-
ter verre af staet Want die beenen zÿn
melancoliose als coudt ende droeghe.
mer tvlepsch in zÿnder naturen is zuet
ende langwÿn. ende alsoe is daer een
menghinghe vander zuetichept ende
vanden smake dpemen ponticus hept
ic en kans niet duutschen ten waer oft
een damper smake hepten mochte.

Item dese ponthicke smaken die ma-
ken enen appetÿt ende nae den eten so
laxeren si Dan welcken dit die reden is
Te samen druckinghe der spysen totte
nedersten als totten doerghanck der
parssen. ende voer den eten stoppen si
want si dwinghen die zeenen ende stop
pen die toepaden ouermits groefhept
der substancien ende ouermits der qua
liteiten der coutheden ende der droech
heden Waer af dat die verteerde spy-
sen ghehouden werden ende en wer-
den niet wt laten ghaen. ende mit hare

groefheyt bestoppen si die leuer ende die mylte ende wynnen stenen inden lyue ende verwecken dat lanckeuel ende bestoppen dye darmen datter gheen windt wt en mach. ende si quetsen die gheestelycke leden eñ bezwarense wãt si makense droeghe eñ buytẽ optẽ croppe vander maghẽ gheleyt benemen si die spuwinghe ende si ondergrÿpẽ dye lopinghe vanden bloede ende stempẽt ende si slaen die zeenen eñ makẽ die tãden egghich.

Dz xlvij. ca. vãder smakẽ stipticus.

Sapor stipticus wert ghewõnẽ vã couthedẽ eñ vã droechedẽ i middelbare substãcien Tot wes volcomen heyt behorẽ vier elemẽten mit ongheliken deylen wãt twater ende die aerde ghaen bouen hier in mer niet alsoe vele als in ponthico. Vten water coemt coutheit ende vter aerdẽ coemt droechheyt eñ vander coutheyt wert die hetten verdr uct die welcke als si wederslaghẽ is maect ene cleyne opsiedinghe. waer of dat die substancie een luttelken resolueert wert mer niet verteert. Mer vander droecheyt werdt si wat dick gemaket Eñ wãttet die droecheyt niet altemael droeghẽ en mach noch altemale verteren soe blÿfter een middelbaer substancie Eñ aldus werdt stipticus sapor ghehoudẽ onder põticus als ysa. seyt die welcke seyt dattet alleen seuen õderscey dige vã smakẽ zÿn

Dz xlviij. ca. vãdẽ smake sond smake

Sapor nouus dat is dye neghẽde smake dyemẽ sapor insipid⁹ heyt dat is een smake sonder smake eñ dat machmen twysins seggen Als beroefdelick ende ghesettelic Ende beroefdelyck soe wordt hÿ ontsmakelic gheseyt Wes smake men niet begripẽ en mach mitten sinnen Als die smake des waters dyemen niet bekennen en can mitten proeuen om zÿnder groter onghelikicheyt totten instrumenten des smakes Want dat water is simpel by dz de tonghe is die vier dinghen neemt i hare composicien ende ghesettelÿcken. Werdt die smake ontsmakelyck ghegheheyten dye ouer den eersten grade tot enighẽ vorderẽ grade dẽ sin niet bekendt en is als dat wit vandẽ eye. wes substãcie is middelbaer hetten of middelbaer coutheden dye de distanci des eersten grades gheuoelentlÿck niet bouen en ghaet Dat is dat die steel alsoe groet niet en is datmen merckeu mach dat hy bouen dẽ eersten graedt yet is ghaeñ. Ende alsucke ontsmakelÿcke dinghen zÿn dese. Cucurbiten cytrullen melonen ende deser ghelÿcken der welcker ghewoenten meer ter medicinen dyent dan totter dyeten want si luttel voeden ende si en hebben ghenẽ genoechlÿcken smake. ende si hebbẽ een vloeyende substancie ende si benemen den dorst mit hare vuchticheyt eñ mit haerder coutheyt Ende si lesschen dye colera ende die hetten ende si meerren dye fleumen ende maken daghelixen coertsen. ende maken veel andere fleumatighe passien Item die onsmakẽde smake coemt van coutheden ende van vuchticheden in middelbaerre substancien Tot wes volcomenheyt behoeren vier elementen als inden anderẽ Mer niet mit ghelikẽ delẽ wãt twater eñ die lucht principalicken daer naest die aerde ghaẽ bouẽ ende om die starcke cout

heyt eñ om die middelbaer droecheyt werden die vperighe ende die luchtige delen gheschepden in waterighen eñ i aerdighen delen Dese dinghen als vā den simpelen smaken als van harē onderschepden eñ naturē zȳn ghenoech gheseyt die allegaō ghenomē zȳn van plaac vā cōstā. eñ vā galie: eñ vā anderē doctorēder medicinē.

Dat xlix. ca. vāder vuchticheyt.

Liquor eñ humor beteyckenē beyde natticheyt Mer liquor beteyckēt properlic allulkē natticheyt als vtē crudē bomē dierē mit cōstē of natuerlic druupt of gheperst wert. alst sap vādē crudē of melc of pis of deser gheliker eñ wȳn ende olie van bomē honich vā blomen bier vāden coern orizatara vā wilden appelen Ende onder dese liquoren zȳn sommighe simpel ende sommige ghecomponeert. Want die ghecomponeerde liquoren zȳn die ghene die ghemenghet ende gheconficieert zȳn van menigherhande dinghen ende die simpel zȳn dat zȳn die ghene die niet ghemenghet en zȳn ende die blyuen als si eerst quamen. Item daer en is gheen simpel liquoer die vp is sonder twater alleen. Want dat is een simpel liquoer alsoe verre alst in zȳnre elementarighe puericheyt blyft. Item die anō liquoren werden ghemaect vanden vier elementē als die humorē zȳn nochtā werden si simpel gheheytē die mittē andere niet ghemēghet en werdē. Eñ si werdē simpel gheheytē inden welcken nyet simpel qualitepten der elementen bouē ghaē vter eerster compoticien eñ dye meest ghelepcht werdē natuerlickē of accidentalyckē vander aerdigher onreynicheyt Item die liquoren indē welken dat hete mittē vuchte bouen ghaet zȳn die zuetste. ende indē welckē dz hete mitten droeghē bouen ghaet dz zȳn die scharpste. eñ indē welckē die coude mittē droeghē bouē gaet zȳn die zuerste eñ meest stiptike: mer indē welkē die coude mitter vuchticheit bouē gaet zȳn ōtsmakelicste indē smake alst opēbaert inden ptplepn dat is indē gharstē water eñ in deser gheliker. Item sommighe liquoren lopen wt bomē die al willens gheineden zȳn ouermits die hetē der zōnē als die balzem terbentȳn eñ deser gheliker. Eñ sommighe werdē vtē vuchtē der bomē gheperst als wȳn eñ olye eñ deser gheliker eñ sommighe werdē gheperst ouermits barninghe vādē vpere vtē houtē als colofonie peck eñ olye vā iunipere dats vā wakelberē eñ deser gheliker. ende sommighe werdē gheperst vten sape vandē cruden. als opium aloe ende deser gheliker dyenae ghedroecht werden ouermits het ten des viers of ō zōnē. eñ sommighe vtē douwe des hemels die ouerghietē de is die epndē vādē blomē biden ouersten al ouer eñ ouer. Welcke liquorē gemaect werden ouermits dyenst ō byen als thonich. ende sommighe werden ghetogen vten aderen der aerden. als souten water glasen water ende alunen water Vanden welcken soute glas ende aluun wordt. ende deser gheliker Ende van allen desen onderschepden proprietepten ende saken der liquoren is ghenoech gheseyt bouē li. xvij. ende oeck vanden cruden vanden bomen ende van haren zapen ende libro xv. van den aderen der aerden ℞ li. vij. vanden

passien der luchten daer gheroert wert vander naturē des douwes eñ des honichs die vander lucht ghewōnē werden Nochtās zȳn hier zommighe dinghen te segghen vanden honighe vāden melc vanden wepe eñ vāder boter die vāder mammen der dperen gemolken werden vanden welken bouē after ghelaten is. ꝛc.

Dat I. ca. vādē honich

MEl als plīdorus sept li. xx. wert ghesept van mellissim in griex dat is bpe in duutsch wāt alsoe hepten die griekē dpe bpen. eñ die bpen makē thonich mit groter behendichept dat eerst vanden hemelschē douwe ghescapen is. eñ inden bladerē vāden rpeden gheuōden is. Item int ghemepn is alle honich zuet sonder dat vander alssen coemt eñ des wert vele inden lande vā sardus Item die medici segghen ende sonderlinghe galienus dattet honich den kpnderen ende den ionghelinghē ende den ghenē die volwassen zȳn dpe vā heter complexien zȳn quaet is. mer het is den ouden luden goet die ocout zȳn eñ dē welckē die hettē ōtghaen is. eñ die oude wȳn is hē mede goet. hiertoe heuet plīdo. ghesept li. xix. ca. i. Itē thonich is alte zuetē liquoer die geworden is vander alder puerster materien mit conste der medicinē Eñ die zuetich hept des honichs is heter dā anō soeticheptMer ſi is mȳn vucht als plaac sept Ende het is heet ende droeghe int epnde vanden anderen grade eñ het is zeer mōdificatīf ende subtilende ende snidende eñ die verrotte humorē wt driuende eñ en is niet stoppende die leuer of die mplte als die andere puere zute dinghen als plaac sept int capittel vandē vperē onderschepdē der zuetich hept ende des smakes Item thonich is der naturē zeer wiendelick ende die verloren leden wederbrenghende ende die cranckē leden starckēde ende benemet die vloȳnghe der deerlȳcker humoren ende stopt die widicheit ō zweet gaten ende beschermt die ghetemperde natuer Item thonich verdruct ende bpndt die materien die alte morwe zȳn ende scheptse die alte hart zȳn als plaac. sept Thonich hout een dinc dattet niet en verouplt ende houtet zuuer eñ tempert die bitterhept ende daer om wert tet inder medicinen ghedaen Nochtā raeuwe honich dat niet wel ghescwmt en is maect veel windes ende opblasinghe ende rommelinghe inden buke eñ werdt haest verkeert in quaden humoren ende bestopt die leuer eñ die mplte ouermits zȳnder slimicheptende ontsteket die colera ende maect den dagelpcsen coerts ende schaet den cortē ribben ende den lepnden ende maket dat lanckeuel. Item constantinus ende plaac segghen in dietis dattet honich menigherhande werckinghe heuet. Want in zommighen menschen soe ist ghesont ende in zommighen ongesont. Ende het verberghet tvenȳn inden lyue. ende hoe dattet roeder is hoe dattet heter is ende scarper ende hoe dattet die humoren meer snȳdt ende doergaet ende hoe dattet witter is hoe dattet mȳn heet is ende mȳn scharp ende hoe dattet beter is soe dattet soeter puerder ende wel rukender is

Dat li. ca. vander honichroten.

Fauus dat is een honichrote eñ is honich dat mit wasse ghemē-ghet is Want bÿnnē den cellekēs dÿe ghemaect zÿn vāder aerdē mit wonder lÿcker consten verghaderē die bien ho nich eñ voedē die substanci zÿnd liquo-ren bÿnnē eñ alsoe heÿtet fauus eñ is ghenoechlÿcken te ethen Fauus coēt van fagin in griexs dat eten is in duÿt sche. Item daer is een dier dat melota heÿt ende is een das eñ heeft dē naem van mel Twelc honich alte zeer mÿnt als hugo seÿt Eñ also doet die beer oec die mÿnnet honich bouē matē eñ daer omme clÿmmet hÿ dicwÿl die hoge bo mē op dat hem zommels qualic loent. als aristotiles seÿt li.viij.f. Inden bien coruē werden wormen als spÿnnē ende als si wassen soe maken si webbē bÿden honichroten ouer alle den corf eñ daer af vervuÿlet thonich. dat is bouē oeck gheseit Item hi seit aldaer dattet goet honich is dat wt nÿeuwē was ghetogē werdt Wāt dat honich dat langhe i ou den was blÿft dat wordt root. ende die corrupci van den honich is als die cor-rupci des wÿns inden wÿnghaerdē. eñ thonich is goet dat ghelÿc den goude is als die selue seÿt Eñ noch seÿt hÿ dz die bien sitten ende zuken die oueruloe dicheÿt vanden honichrotē Ende men seÿt waert dat si dat nÿet en deden soe soudt verderft werdē dat inden rotē is ende daer soude een spinne af comen. ende daer om sitten si op die roten en-de wachten dat die spin niet starck wer dē en sal. ende waert dat sise vonden si soudense eten anders souden si allega-der steruen. ꝛc.

Dat lÿ.ca. vanden honich drancke

Mulsum is een dranc die vā wa ter vā wÿn eñ van honich te sa mē ghemēgt is eñ dat heÿtē die griekē mellicratum ghelikerwÿs dat ÿdroni-el ghemēgt is vā honich eñ vā zapen ende rodoniel van rosen ende van ho-nich ꝛce.

Dat liij.ca. van mede

Medo dat is mede eñ is een dranc die ghemaect is vā water eñ van honich die wel ghecoect is eñ ghecōfi cieert mer ist dat hi raeuwe is ende tho nich qualic gheseuumt soe maect hi op blasinghe indē buke eñ rommelinge eñ alte hardē torsioen Eñ wāt hi lichtelÿc kē ghescheÿdē wert in fumē so begeert hi thoeft eñ brēgt hem veel passÿē toe: Eñ als hi wel ghesodē is eñ besoncken soe maect hi dē smake ghenoechlÿc eñ maect die stemme claer eñ zuuert die ar terien der strotē eñ die pipen vāder lon ghē eñ v̄blidet thert eñ starcket eñ voe det tlichaem eñ maectet vet nochtā en is hi niet goet dē ghenē die ghebreck hebbē aen der leuerē aen d̄ miltē eñ vā den steen. want hÿ stoppet die toepadē Mer men pleechten mit gaghel ende mit anderen wel rukenden cruden te maken op dat hÿ te ghesonder wesen sal ende hÿ sal te langher dueren eñ te bat ruken ꝛc.

Dat liiij.ca. vāden clareÿt

Claretum dat is clareÿt ende is ghemaeckt van wÿn van honich ende van goeden specien. want mē sal die wel rukende specien wriuen in alte subtÿlen puluer. ende in enen zuueren lÿnnen sacke mit honich ofte mit zuker hanghen ende laten daer den wÿne doer drupen ende weder doer ghelÿck

datmen loghe maect eñ dit salmē also
langhe op ghieten eñ doer lecken thēt
die craft vandē cruden mittē wine doer
ghelopē is eñ mittē wȳn wel ghemēgt
eñ claer gewordē. wāt vādē wȳn neemt
die claerheyt zȳn starcheyt eñ vādē spe
cien neemt hȳ sinen goedē roke mer vā
dē honighe zȳn zuetichevt

Dat lv. ca. vā pigmentum

PIgmentum als .h. seyt dat wert
gheseyt als pplamentum dat is
dat dat pigmētum mit ppla dat is mit
ten stoter in een visel ghestoeten werdt
Welcke pigmentum van goeden hetē
cruden ghemaect is ist dranck oft anō
specien die ghenoechlȳckē teten of te
drincken zȳn zcer. waer of dat si pigmē
tarȳ hepten die dese dinghen makē en
de vercopen. ꝛc.

Dat lvi. ca. vādē zuerē honich

OEimel heit zuer honich daer om
dat zȳn materi vā edic eñ vā ho
nich ghemaect is wāt eerst werdt dpe
edick ghecoect mit crudē eñ mit worte
len die daer nut toe zȳn. Eñ als die edic
gheclepnset is soe doetmē daer fȳn be
soncken honich toe eñ setter dan weder
op een cranck vper eñ coket thent dick
werdt eñ mē puertet mitten witten vā
den epe dat mit edick ghetempert is
eñ inden orimel een luttel ghesoden.
wāt dat trect alle die onrepnichedē van
den honich eñ vādē crudē tot hem. eñ
al bouē drpuēde lepdet die ōrepnicheit
mit hem totten ouersten vandē orimel
Welcke onrepnichept die apoteker zu-
uerlȳckē mit eenre vederē af striken sal
eñ dan wert dat orimel in zuerē vaten
bestemt. eñ dit orimel pleechmē te ghe
uē mit warmē water om te verdunwen
die materi die zeer vast ende dicht indē
lpue lept Wāt het monwetse eñ schepse
eñ snȳtse ende opent die bestoppinghe
Want waert datmen dese berepdinge
niet voer en ghaue soe mocht die laxe
rende medicȳn dē mensch veel quaets
doen. ende mit aldus sulcker cōsten eñ
tot allsulckē oerbaer maectmē oec spro
pē vā water eñ vā zuker mit menigher
hāde specien als sprope vā vpolē of lax
atiue of van rosen of stoppende spropē
of die simpel is of dubbelt.

Dat lvii cā. vādē was

CEra is was ende is hefte vandē
honich Gpnnen wes substancie
een hoghe liquor vanden bpen verga
dert is. ende corrumpeert dat honich
als aristotiles seyt libro octauo wan-
neert al te langhe mitten hefken des
was ghemenghet is. ende daer omme
waer pemant die dat honich puer heb
ben wil die sal twas te tpde schepdē vā
dē honich. Item twas heeft dit ouer
hem bouen alle hefken. dat wanneert
heet is soe drpuet ende dat en doen
ander hefken niet Ende dat doen dpe
vperighe deplen ende die luchtige dep
len die in zȳnre substancien domineren
dat is bouen ghaen Want als was i he
ten water ghesmouten is soe drinet op
tē water ende dat doet zȳn luchticheit
Item hoe dattet twas verscher is hoe
dattet bat ruket ende puerder is ende
hoe dattet hem bat laet bouwen ende
hoe dattet bat enen zeghel of anderen
formen ontfaet. ende dat tepken duer-
ter oeck te langher in ende men hepdet
maechden was. Item twas is tot veel
dinghen nut want het is ghoet in me-
dicinen als in menigherhanden con-

fectien ende saluen. Want het heuet macht te verwarmen te schepdē te opē nen ende te rypē te treckē eñ te bteren. Het is ghoet licht ak te makē eñ daer omme dpenet walle indē tempelē ende optē outarē eñ opter herē takelē. eñ vā cera coemt cerimonia dpemē indē kerc kē pleech te offerē. Item mē pleecht mitten was oec te zeghelen als bpeuē daer hepmelicheden in staen eñ ander hātuesten eñ bullen. Men ghpeter takelen mede daermen in schrypt caracterē eñ menigerhāde anō letter. eñ mē walter lpnnē lakē mede tot menigerhāde nutschap Wāt om boeckē ghewōdē of om anō dinghē houdtse zeker voer dat water. Of mē ouerdecter waghē eñ karrē mede daer heren eñ mouwen mede ouergedect sitten voer den reghē. Eñ inder hettē smeltet eñ inder coudē wert hardt eñ natte dinghē wpket Mer het cleeft aen droghē dinghē. eñ daer om alsmen pet zeghelē sal maectmen die zeghel nat ꝛc.

Dat lviij. ca. vā eē wassen kaers

CEreus coemt van cera eñ is een kaers die vā wasse eñ vā eenre lementen ghemaect is diemē te barnē pleecht. eñ is daer omme ghemaeckt datmen daer af sien sal inder duusternissen als plidorus sept li. xx. Eñ totter kaersen behoeftmen drpe dinghen. als die materi. tkier. ende die scheppenisse. ende is beneden breet beghinnende eñ ghaet scharp opwaert. Die materie is dat lement Tkier dz is twas Eñ tmaecsel dat is twas mittē lement eñ mitten maecsel te samen. Ende dese kaerse aldus vergadert wordt opten kandelaer gheset eñ mittē vier ōtstekē op datmen goods dpenst daer bȳ doen sal eñ theerschap daer bȳ des auōts sien sal alst etē wille. ꝛc:

Dat lix ca. vāden melc.

MAc is een liquoer dpe zoet is ende wit dpe gheworden is inden mammēn vanden bloede ouermitds werckinghe der hetten als aristotiles seit libro xviij. Tmelc is ghecoect bloet ende verduut ende niet gheconūpeert Want wanneer dat die dracht niet ghevoet en mach werden ouermits den nauel soe werdt hem melck berept van der naturen mit menstruosighen bloede dat versloten is totten borsten daert verduwet werdt ende ghecoeckt. ende werdt daer in wittichepden verkeert. als constantinus sept libro xix. ende selden coemt veel melcks dan nae dper dracht ende tmelck is zoet alst wel verduut is eñ het is nut totter spysen des dpers. Want dpe spyse alre dperen is zuet ende wel verduut Item aristotiles sept libro sexto ca. primo. f. dat alle dperen dpe eperen maken en hebben gheen melck noch mammen ende in allen melcken is een dunne waterichept ende een groef deel datmen case hept. Item aristotiles sept dattet melck der dperen ghecoaguleert is. ende honds melck is dat dickste melck datmen vinden sonder der hazen ende der verken. Men vindt oeck mede melck indē cruden als inden tptimallen ende in bomē als inden vpgheboem. Item aristotiles sept libro sexto dat dpe koe gheen melck en heuet voer die dracht mer na heeft si ghoet melck. Mer als si eerst bewonghelt werdt soe werdet si als een steen. ende dat gheuallet als daer

water toe ghedaen werdt als die selue
daerseit Ende wanneer tkint mit melc
ghenoet werdt dat warm is soe ghaen
zyn tanden te eer op ende nae d dracht
ende nae der zueringhe soe wert dat
melck des wyfs ghemenichuoudicht
Ende zommighe wpuen hebben alle
melck voer bpden tepel vanden mam-
men ende zommighe wpuen inden an
deren delen der mammen esi alst melc
niet wel verduut en werdt soe bewon-
gheltet ende die borsten werden hardt
Want alle die mamme is zeer morwe
eude weeck Ende coemter enich haer
aen soe werter grote pyn esi siecheit esi
die siechept hept phylosa esi die zerich-
hept en sal niet verghae dat haer en is
wt mitten melck of thentet rottet soe
ghaettet wt ende alst melck wtghaet
soe en vpntmen int ghemepn ghe me
struum Ende zommighe mouwen dpe
sock zyn die hebbe menstrui mer npet
alle Esi als die kinderen mit sulcke gro
uen bloede ghezoect werde soe crighe
sl den cramp. ende die zoecke wpuen
werde drachtich esi da schaet hem dpe
veelhept des melcks esi een bruun wyf
heeft voedelycker esi beter melck dan
witte wyf als die selue sept Esi aldus
sulcke proprieteiten vertelt plaac vade
melck in dietis daer gesept wort tmelc
int ghemepn wert ghedeelt dpefins.
Anter het is zoet vluchs vter borsten
ghaede of het is zuer dat een wyl vten
borste ghemolcke gestae heeft Of het
is middelbaer tussche de twee esi tsoet
is dat smakelicste esi naest de bloede esi
is ghemaect wt dpen substacien die ge
schepde zyn inder virtute. Want die ee
die is subtilende ende zuerende die an
der is groef ende bestoppende. ende
dpe derde is morwende ende wtrecken
de Want die waterighe ende die weie
ghe die is scharp ende subtilende ende
die kaligne groue die is cout ende daer
omme bestoppende Mer dpe boterige
dpe is smerich ende morwende Item
tmelck is ghoet ende ghesont als dat
lichaem eerst wel ghezuuert is. ende
datmens te maten nemet in bequamen
tiden ende is den bloede ghelyckende
ende neemtment anders soe maectet
veel quade humoren. Item tmelck sal
hebben vper qualithe ten dat men p-
mer ghoet pplen sal Als verwe lucht
nattichept ende smake. Dpe verwe sal
zeer wit zyn ende claer ende me mede
vander gheluhept ende vander roet-
hept ende sonderlinghe vander donc-
kerhept. Ende dpe lucht sal bequaem
zyn ende zuet. dpe nattichept sal wesen
tusschen groef ende subtyl daer dit dat
tepken of is. Datmen enen droppel op
dat vper sette ende dat hy dan te same
blyuet ende oeck npet en schepdet Wel
ke forme vanden droppel benede breet
is ende bouen scharp. Ende die smake
sal bequaem wesen dpe niet zuer noch
soudt en is. Ende onder dese onder-
schepden vanden melcke septmen dat
wyfs melck die beste is ende meest ge
tempert tot des menschen behoef wat
alle melck volghet dpe natuere ende
dpe complexien des dpers dpes tmelc
is. Ende want die menschelycke com-
plexie meest ghetempert is soe is des
wyfs melck die ghesontste. Waer by
dattet zeer voedende is ende vuchten-
de ende die arterien saeftende esi son-
derlinghe dpe oghen. ende bouen is

veel vanden melck gheſept in elcken capittel der dperen dpe melck gheuen. Ende noch meer ſegghen ſal als hier nae volghet ende eerſt vanden kemelen melck ꝛc.

Dat lx.ca vāden kemels melck

Mack camelinum dat is kemeels melck dat wt heeter complexien eens dpers comet want het is theetſte van dem allen ende het is dat dunſte. ende nemmermeer ſmerich ende nemmermeer vuedelÿck Het is hete beſlop pende ende openende ende daer om iſt ghoet den ghenen dpe twater laden. Dÿn ſmake is ſout eñ ſcharp ende daer om iſt ſnidende eñ ſubtilende ende dpe groetheden dunnende Hoeckt bouen vanden kemel inden tractate vanden dperen ꝛc.

Dat lxi.ca.vāder koe melc.

Mack vaccinum dats koe melck ende is den kemels melck contrari Want die koe en heuet nerghents nae alſoe veel hetten dat ſi die ſmerichept des bloets nae haer trecken mach ende daer omme ſo werdt haer melc zeer ſmerich ende het is zeer voedende. Dpe oude meeſters ſegghen dat die dÿghen haeſtelicſte ende beſt voeden dpe lichtelicſte in bloede verwandelt werden. ende vet melck voedt bet dan die vettichept die heeter is Item tmelc datter nutſte is ter menſchelÿcker complexien dat is wouwen zock. Eñ hoe dat der borſten naerder leit hoe dattet beter is Ende het is oeck tnutſte teghē tvenÿn teghen die zerichept der nperē ende der blaſen teghens die wondē vā der longhē iſt dattet vāder luchtē niet ghequetſt en wordt noch verwandelt. ende het helpt den ghenen dpe twater laden. Item koe melc is groet eñ mÿn nat eñ waterich ende mÿn ſcharp ende min boterich ende daer om voedet wel eñ is der maghen ghoet ende ſtarct de leden eñ vercoelt die hetten der leuerē ende maket tlichaem vet eñ meerretet ende gheneeſt die wōden vanden darmen ende vander moederen Item wā neer dat men daer rÿnier ſtenē in leſcht ſoe iſt veel te gheſonder wāt zÿn watericheyt werter mede verteert.

Dat lxÿ.ca.vāden gheyten melck.

Mac caprinum dat is gheptē melc ende dit hout dat middel tuſſchē den onderſcheyden voerſchreuē Want men ſept dattet in ſinen dzpen ſubſtancien tgheſontſte is na den mouwē melc Ende het is zeer ghetempert eñ daer omme iſt mit zuker ghenomen ſonder linge goet tegens die wonden vā ō lon ghen der nperen ende der blazen Ende zÿn wepe vanden kese eñ vāō boter ghelcheyden is zunerende eñ die cole ra verduwende Eñ veel gheptē melcs ghedzōcken wordt inder maghē bewrō ghelt lichtelÿcken eñ daer om ſalment temperen mit een luttelkē honichs eñ mit wat ſal gemmē eñ dan en ſalt nem mermeer gecoaguleert werdē ende al waert inder maghē beſtaē te coagulerē het ſoude ghelcheydē werdē Eñ want die gheptē gheuoet werdē vandē loue ren eñ vāden vterſten der bomē eñ der crudē ſoe is haer melc mÿnſt waterich ende der maghen bequaemſte. Want na dpen dat die wepde is daer die beeſten in ghaen daer nae wertet melc dicke of dun zuet of zuer ſtoppēde of laxerende zcete.

Dat lxiij:ca.vā quicken melck

Hac pecorinum dats quicken melc als der schapen dats min heet eñ droeghe dan dat koemelck eñ heeft min boteren ende meer weps eñ daer omme voedet minste eñ daer omme en becomet tlichaem niet alsoe wel als dat koemelck Wāt dat werdt bewesen vanden zwarichept zyns rokes of zyn re luchten Want galienus sept dat scapen melc zwaerre lucht heuet dan dat koemelc ende daer omme ist meer fleumatich eñ het voedt meer dan dz ghepten mer mpn dan dat copen Want het is min ghetempert dan dat ghepten melck .ꝛc.

Dz lxv.ca.vā ezels melc.

Hac azininum dats ezels melc dit is ghetempert ende voedende eñ den bruck resoluerende ende die zeenen vermorwende ende die lede ouer. mits zynre droechten verhardende eñ die borst vuchtende eñ saktēde ende is ghoet teghen den hoest ende dē zwarē adem ende gheneest die wonden vanū blasen ꝛc.

Dz lxvi.ca.vā paerdē melc.

Hac caballinum dats paerdē melc heeft een ghelikenis bp kemels melck inder subtilichept eñ inder scharpichept eñ ouermits zynre hetten so ist helpende ende openende inder aposteme der moederen ende doet menstruum voert comen ist dat die sake vāden menstruoſighen bloede heet is of droeghe eñ dese proprietept heeft dit melc voer alle dāder als plaac sept.

Dz lxvij.ca.vā varchē melck

Hac porcinum dat is varken melc plaac sept dattet subtyl eñ waterich is. wāt het blyft ōgecoect om zynre coutheyt wil eñ blyft oec ōuerduut eñ daer om ist dattet ter medicinen ghenomen wert soe gheuet cleyne of luttel baten. Mer neemt mēt ter spisen eñ coket mit te zape vā gharstē so maket goet vucht voetsel als die selue sept ꝛc.

Dat lxviij.ca.vāder dperen melck.

Hac animalium tmelck dat dpere dz biū drachtē is dz is drachtich eñ waterich wāt die waterighe humoren werdē vlaemt inden dperē als si draghē eñ die mōt vāder moedē wert gestotē eñ tmelck wert mittē waterigē humorē ghemengt eñ daer om is hem in dien tidē dat spuwē quaet eñ walghinghe te makē eñ het is hardt te vduwē eñ laxeert dē buke eñ wōghelt indē maghē eñ maect veel quader fiectē Het werdlaet die herssē eñ maect hoefzweer eñ slinchēde tandē eñ quadē adem ende veel ander passien.

Dat lxviij.ca.vāden wepe

Serum dat is wepe eñ is een waterich deel des melcs dz gescepdē is vādē anderē deel des melcs ouermits vōghelinge of des rōsels wāt dat ronsel vghadert te ghaū die boreri ghe eñ die kasighe dele eñ schept datter nat is daer vā. Wes werckē bouē vtelt werdē wāt die wepe heeft macht te wasschen datter vuplt is wāt het walschet die darmē eñ die wōdē vādē darmē eñ zuuertse vanden etter ende beneemt den dorst ende zaktcht die scarpichept vander roder coleren ende zuuert quade placken int aensichte ende rudicheyt ende ontstopt dpe mplte en de die leuer ꝛc.

Dat lxix.ca.vāder boter.

Butirum dat is boter ende is die bloem vandē melck ende heeft veel vander hetten ende vander vuchticheyt mit veel luchticheden eñ daer omme is si zeer smerich. Item butyrū is een substancie die natuerlijckē heet ende vucht is slimich ende smerich die der menschelijcker complexien nae by is als ysaac seyt Want dicwijl gheghe ten maect si die maghe vuchtich ende laxeert den buke ende sonderlinge als si versch is ende daer omme als die selue seyt soe ghelekē die oude meesters die botter den olye die mit vetticheden ghemenghet was segghende dat soe wyese naem dat die spuwē mocht vter borsten ende vter longhen alsoe verre als daer eē aposteme is Want si is properlick rypende ende die humorē sceydende eñ die oueruloedicheyt der borsten zuuerēde ist datmense mit honich of mit zuker et mer dā is si mī ripende mer si is te ghenoechlicker Item si wederstaet den venijnde ende vuchtighet die leden. Si scheydt ende rijpt wōderlijcke zeer die apostemē ende wonden der longhen der strotē ende der borstē ende zaftighet die bytinghe vādē nyeren ende vanden darmen ende si vmorwet die vercrompen zenē ende die vercrampt zijn als die selue seit Dat boter in warmē melck ghesmouten ende ghedroncken is een groete boete teghens verghiffenisse mer men sals veel drincken Wāt die boter ouermits hare smericheyt wille bestopt si die toepadē dat si totter herten niet en clymmē dat zijn die venijntheden want si trecket die venijntheyt al tot haer Eñ ouermits spuwinghe leyt si die venijntheyt vten lyue als die selue seyt ende men maectse aldus. Men doettet melck in een lanck houten vat ende daer steectmen in een lanck hout daer theynden een ronde schiue aen gheuestighet is die vol ghateren is ende dan stoetmen alsoe lāghe op ende neder datter te letsten vā dyer hetten een verghaderinghe coemt bouen van vetticheden int ouerste vandē melck ende dat ander alst weye ende tmelc blijft benedē Eñ dese boter wert dan te samē gheghadert eñ wordt ghevaecht eñ ghereynich vāden haren eñ vander vulnissen ende dan ghesouten eñ in vaten gheslaghen ende wert also ghehoudē tot menigherhāde nutscap der menschen Mer hoe dat si verscher is hoe dat si ghenoechlicker is eñ hoe dat si bat smaect. eñ eerstweruē soe is si morwe Mer nae als die hettē die vuchtichedē allensken verteert soe werdt si harder ende men machse oerbaren in brye of oec mede in warmoes voer die olye Ende als si alte out wert so crijcht si een starcke lucht eñ smaect oeck veel te qualicker eñ dan en is si nyet ghoet in spysen nochtās is si goet tot veel medicinen als saluē af te makē eñ tot anderen dinghē als scoenē eñ laersen mede te smeren. &c.

Dat lxx. ca. vā kase.

Caseus dat is kase. Ysidorus seyt libro vicesimo dat hi wordt gheseyt van carendo dat is van deruē. daer omme dat hy alsoe langhe ghedruckt werdt dat hy des weyes derft ende ghescdeyden werdt vander wateriger substancien Item die kase is heffe vanden melcke. Want als ysaac seyt Die ghekaesde sudstāci des melcs

is cout eñ grof ende hardt te verduwē
wāt hi ghaet traechlic vāder maghen
ende hanghet meer ter beſtoppinghe
waert dan ter laxeringhe ende is der
maghen der leueren ende der nperen
zwaer ende der mplten mede waert dz
die ſteden bereet waren ter opilacien.
dat is ter beſtoppinghe wāt hi maeckt
ſtenen in dpe nperen ende daer o mme
om deſe quade toevallen ſepт conſtāti-
nus Dat vā naturē alle kaſen quaet is.
nochtās die kaſe die den melc naeſt is
die is min deerlic waer af dat pſaac ſeit
ende maect een onderſchept tuſſchē dē
verſchen den ouden eñ den middelba-
ren. die verſche kaſe is die ghene dpe
noch gheen quade humoren en maect.
wāt hi noch zuetichept eñ waterichept
in hem heeft vādē melck eñ daer ōme
is hi lichter te verduwē eñ hi voedt te
bat eñ laxeert te bat eñ ſonderlinge iſt
dat hi niet gheſouten en is. wāt die ſou
tichept haelt hem zyn ſmake af. Want
die alte ſout is die droecht alte zeer en
de is der maghen quaet. Mer een kaſe
die te maten gheſouten is die is beſt te
verduwē ende hindert der maghē min
ſte. ende ſonder ſoute werdt hy lichtelic
ke zuer ende die alte zeer gheſoutē is
die bpt die maghe ende ōtſteket bloet.
Dat lxxi. ca. vā die oude kaſe

CAſeus caſeus dat is oude kaeſe
die is ſcharp ende zeer droghe
ende groef om te voeden ende ſchep-
det noede vter maghen ende deſe ſcha
det in tween manierē Want zyu corrup
cie ende zyn groefhept maect die ouer
vloedichept des voetſels groef ende ō
derftſe. inder ander manieren ſchadet
hy Want ouermits die ſcharpheit des
lubs ſoe keert hy alle andere dinghen
dpe van anderſwaert helpen ſouden.
Want iſt dat kake dat hy groue humo-
ren inden lichaem vindet ſoe berept hy
ende maect ſtenen inder blaſen ende in
der nperen ende verghadert die groue
humoren die heet zyn in een ende ma-
ketſe hart daer omme ſalmenſe ſcuwē
die alſoe onmaten out zyn Want hy en
brengt gheen hulp in noch oec gheen
voetſel noch men machs niet verdu-
wen noch hi en maect gheē goet bluet.
noch hi en vuchticht den bupke niet.
noch hi en doet gheen orzyn makē mer
vindt hy vuchtichept die maect hi droe
ghe Ende die ſmerichſte is dpe beſte.
ende die ghaterighe kaſe ter wylen dz
hy verſch is die is gheſonder dan dpe
alte oudt is. ende nae den eten een lut
telkyn gheghetē verduwet die ſpyſe.
Mer voer den eten ghegheten ſtoppet
hy dat lichaem Ende men ſal eten den
kaſe die is tuſſchen den ouden ende dē
ionghen want dat is die gheſontſte. eñ
hoe dat hy meer natuerlicker hettē in
hem heuet hoe dat hy harder wort eñ
vaſter aen den ledē cleeft Hier toe he-
uet pſaac gheſept in dpe tis Item dpaſ
corides eñ ariſtotil. ſegghē li. iy. k. wan
neer dat inden melck veel kaes is ſo iſt
vā meerre ſpyſen Item dpaſco. ſept dz
die kaſe den venyn cōtrarie is. Want
ouermits zynre groefhept eñ vetticy-
hept ſoe ſtopt hi die toepadē ō aderē eñ
en laet dat venyn ter herten niet neder
clymmen. Een warm verſch kaes trec
ket venyn wt alſmen dpen lept op ve-
nynde beten. ende dat machmen mer
ken Want alle dpe wittichepden des
kaes werden in zwartichеden verwan

delt eñ hi is goet op antrax dat een ve
nÿnde blader of puust is ende teghẽs
anď venÿnde apostemẽ daer op geleÿt
eñ gheghetẽ Eñ out scapen kaes zeer
ghewasschen mit soute eñ mit water.
ende weder ghecoect stopt alle buuck
euelen ghemenget mit bredeweghen
zaet eñ mit enẽ doder vã enen eÿe en-
de mit wat botterẽ eñ edicks ende hÿ
dÿent noch in veel dinghen ter medici
nẽ als die selue seÿt ꝛc.

Dat lxxij.ca.vãdẽ gestremdẽ melc

Coagelum dat is melc dat dicke
ghewordẽ is inder maghẽ van
zommighen dÿerẽ Ouermits wes vir
tuut tmelck vãden anderẽ dÿerẽ bewrõ
ghelt werdt Aristotiles seÿt li.iij.f.hoe
dat melck dicker is hoe dattet kasiger
is eñ lubbigher of wrõgheliger. Mer
tmelck eens dÿers dat bouen gheẽ tã
den en heeft wordt bewrõghelt. Item
hÿ seÿt aldaer dattet melck ghecoagu
leert werdt vãden lubbe eñ vãdẽ melck
der vighẽ Wãt tmelck der vighẽ wert
in wolle gheghadert daer nae werdet
die wolle ghewasschen mit een luttel
melcs eñ dat salmẽ vluchs in dat anď
doen eñ alsoe wertet al ghecoaguleert
Item hi seÿt aldaer datmen tlub niet
en bÿnt dan inden buÿcke der zughen
der dÿerẽ die noch ederkaeuwen eñ in-
dẽ ghenen die gheen tandẽ en hebbẽ ĩ
beidẽ kinnebackẽ eñ wort niet geuõdẽ
dã inden hazen. Eñ hoe dattet ouď is
hoe dattet beter is. eñ is ghoet teghẽs
lopinghe des buucs vã enẽ cleÿnẽ ha-
se eñ herte als die selue aristotiles seÿt
Item hÿ seÿt libro decimosexto het ge
ualt den melck dattet ghecoaguleert
werdt ouermits den rensel dat is den
lub. Want dat lubbe is melck daer die
gheestelicke hetten in is ende daer om
me helpet den melck ende houdet staẽ
de als dÿe sparma des mans hout dat
menstrualighe bloet staende inder moe
der des wÿfs. Wãt die nature des mel
kes ende des menstruosighen bloedes
zÿn een dingen als de selue seÿt aldaer
Item men vindet lubbe inder magen
eens dÿers dat zughende is ende eder
kaeuwende Mitten welcken sout ghe
menghet werdt ende alsoe wertet in-
den roke ouer tfuer ghedroecht ende
verhardt daermen een luttelken af ne-
met in wat laeuwes melck ende latet
solueren ende dat doetmen dan in alle
dat ander melc datter al af ghecoagu
leert werdt. Wten welcken openbaert
dat alsulcken virtuut steedts schuÿlt in
der substancien des lubbes als der sub
stancien des manlÿcken zades in is als
aristotiles auicenna ÿsaac ende andere
auctores segghen. Ende hier mede
ist ghenoech gheseÿt vandẽ liquorẽ dz
is vãden vuchticheden ꝛc.

Dz lxxiij.ca.vã diueerse vuchtichedẽ

Ende het zÿn zommighe virtu-
ten die alsoe wel aenhanghen-
dẽ zÿn den humoren dat zÿn vuchtich
heden als den liquoren ende anderen
dinghen vanden welcken wÿ hier mit
corten woerden zommighe dinghen
in zaeÿn sullen. want nae menigherhã
de complexien ende virtuten dÿe di-
ueerse dinghen bouen ghaende zÿn.
werden menigherhande werckinghe
gheuõden als is die openẽde v̊tuut die
ripẽde die zuuerẽde ꝛc. eñ de openẽde

virtuut werdt ouermits heten eñ droe
ghen in subtÿlre substancien alst open-
baert indē epuums of inden zape vāden
pomepden ende in aluun ende in deser
ghelÿck Wt welcker confectien die mō
den vanden aderen gheopent werden
ende die aenbepen gheopenbaert wer
den als constantinus sept Ende die dū
nende virtuut sal wercken ouermits he
ten ende vuchten want die hetten doer
ghaet die substancie des dinghes eñ al
schepdende opēt si die vuchtichept die
haer onderdanich is alst openbaert in-
der pappelen ende inden middelē balk
vanden vlieder ende in deser ghelike.
die welcke als si gheloden zÿn in olpen
maken die huut open ende dunne ende
reckense wt als die selue sept. Item die
bestoppende virtuut ouermits couden
ende natten mit plomper substancien.
alst openbaert in dragharto ende in dz
witte vandē epe ende in deser ghelÿck
Wāt dese ouermits hare slimichept eñ
hare plompichept der substancien vuol
len si die zweetgaten ende bpndēse mit
hare couthept. Item die virtuut dpe
daer dickende is werdt ouermits cou-
den ende vuchten alst openbaert in mā
dragora die welcke als si ghelept wert
op een huut maectse dicke als die selue
sept Want ouermits der couthept dwi
ghet si die natste delen der vuchticheit
Want dpe vuchtichept epschende dat
centrum maect die substanci dichter eñ
valter ende daer om te dicker. onder-
wilen werct si ouermits heten eñ vuch
ten wāt die heten verteert de natste de
len eñ als die verteert zÿn soe werden
die aerdighe delen alsoe veel te dicke
re Item die hardende werct ouermits
coutheden ende droecheden Wāt een
yghelÿck qualithept totte centrum roe
rende maect alle die substancie te har-
der Onderwÿlen werct si bÿ couthedē
ende vuchtscheden die de natte deelen
dwinghende zÿn eñ bpndende alst opē
baert inden vorst ende inden pse onder
wplen ist ouermits heten ende droghē
die aerdighe delen dwinghende ende
daer om hardende alst openbaert indē
teghelen ende inden slÿcke. Item dpe
virtuut die serpende is werct ouermits
heten ende droghen mit grouer substā
cien wāt die hetten heeft dat subtÿlste
op ende beroeret totter circumferenci
en ende dat ghaet scharp op ende dat-
ter groefste ende droechste is dat nep-
ghet totten centrum ende alsoe werdt
alle die substancie onghelÿck Welcke
onghelÿckichept is een sake vandē zar-
picheit sonder dese werct die couthept
zerpichept inden vuchten al dwinghē
de ende bpndende die delen des din-
ghes ende die circumferenciē ende en
ghehenghet niet dat die aerdighe dep
len hem stropen totten vtersten. Waer
om dat die ouerste delen inden welckē
die couthept bouen ghaet werden den
sin scharpelÿck ende zarpelÿck bupten
ghetoent nae der menigherhādichept
ende nae der impentinghe dar materi
en als auicenna ende constantinus seg
ghen ende bouen ghelept inden trac-
taet der elementarigher proprietepten
Item die virtuut is morwende die wel
ke werckt bpden heten ende bidē vuch
ten ende dat anter ouermits hertē dpe
de vuchtighe deelen breet makende is
ende dunnende. ende dat deel vādē de
len schepdende is als dpaltea doet die

vucht is ende een luttel warm nochtā
opent si middelbaerlic ouermits haer-
der hetten. ende vter oueruloedicheyt
haerre hettē maect si die humorē vloy
lic ende also morwet si. Of het daer om
dat ooermits die hettē die daer bouen
ghaende is op die waterighe ende aer
dighe delen werdē mittē waterighen
actractinen totten binnēsten der luchtē
gheresolueert in morwen reghenen eñ
druepelen Als nu van douwe nu vā ha
ghel ende van snee als commentator
seyt ouer twierde boeck metheororum.
Het is den sin oec openbaer datmē mit
craft der hetten harde dinghen mor-
we maect ende dat ouermits werckin-
ghe der hetten die daer op coemt dye
delen mitten delen naeuwe te ghader
hanghen alst openbaert indē wasse eñ
in anderen smeltelicken dinghē op der
welcker waterigher ende luchtiger de
len die vierighe cracht domineert als
commentator seyt Item die ripende vir
tuut werct oec als die v̄duwende craft
ouermits die hete ende die vuchte vir
tuut ghelÿckerwÿs dat die houdende
craft byder couder ende droegher vir-
tuut Ende ghelÿckerwÿs dat die wt-
stekende craft byder couder ende vuch
ter virtuten: ende als die begheerlÿcke
craft principalÿcken werct ouermits d̄
heter ende der droegher virtuten.
Item die aentreckende virtuut werckt
ouermits heten ende droghen alst opē
baert in dyptanno serapino ende in du
uen quaet ende in deser ghelÿck. Ende
die laxerende virtuut werct byden sel-
uē virtutē mer starkeliker wāt die ghe
weldelikē aētreckē die zÿn laxatiue als
scamoney ꝛc. Eñ die coude werckē oec
dwinghēde eñ byden vuchtē eñ saefti-
gēde eñ vlietēde alst opēbaert indē pru
mē eñ indē thamerindē Item die v̄rot
tēde werckē oeck mede ond̄wilē bÿ he-
tē eñ bÿ vuchtē eñ ond̄wilē oec sond̄ de
se. eñ die ripēde ouermits dē hetē en-
de dē droghē als die actractiue alst opē
baert indē cātarides eñ indē flammula
eñ deser ghelÿck die zeer heet zÿn dye
pwstē makē eñ wōden tvleysch harde
haestelÿck Vādē anderē virtutē eñ dier
ghelÿc is bouen gheseyt li: iij. indē trac
taet vādē boetē der siectē.

Dat lxxiiij. capi. van ghecorrumpeerde
vuchticheyt.

Putredo dat is een corrupcie der
substācialiger vuchticheit comē
de vter behoeftē der natuerlicker het-
tē daer eē vreemde hette bouē ghaet.
Item die ōnatuerlike hettē werckēde
in dat vuchte dat niet geregiert en wer
det vāder natuerliker hettē is die sake
die de v̄rottinghe inbrēgt als gheseyt
wordt ouer libro metheororum Wāt al
le aerdighe cout verrot zwaerlicker dā
dat warm als aristoti. seyt eñ also doet
dat ghecoaguleerde ouermits des cou
den v̄vulet te traechlÿcker alsmen sien
mach indē yse eñ inden cristalle. eñ alle
ghesodē als dz hete verrot traechlickē
als aristo. seyt. wāt die groetheyt d̄ het
tē die de siedinghe v̄hardēde is dye is
starcker dā die hettē der luchtē of dye
van anderswaert coemt eñ daer om en
laetse haer niet verwinne noch en laet
daer gheen v̄wādelinge ghescien bidē
siedende dinghē Wāt alle dat gheroert
is v̄vuult traechlÿcker dā dat niet ghe
roert en is als aristo. seyt wāt die beroe

ringhe brēgt een hettē in die bliuēde is
eñ ǒwect die natuerlike hettē. Item al
le vlopēde dinc verrot traechliker dan
dat niet vlopēde en is als die selue sept
wāt die toevallēde hettē vāder opghe
houdender luchtē is siecker eñ crācker
dā die natuerlike hettē die gewōnē is
vten beroerē of vter vlopinghe eñ daer
om en laet ſi haer niet haestelic verwin
nē Item alle lichaem vā veel groethe
dē verrot traechlicker eñ min dan dpe
clepn lichaem als die selue sept wāt alſt
lichaem heet soe heuet meer vā natuer
licker hettē die de sake der ǒrottinghe
wederstaende is alsoe oeck ist lichaem
coudt soe wederstaet zȳn natuerlȳcke
couthept bat der thoevallicker hetten
die de ǒrottinghe in brengt indē groten
lichaem dā inden clepnē lichaem eñ dz
opēbaert inder zee als aristotiles sept.
wāt als die zee ghedeplt is soe ǒvuult
se schier. mer altemael nemmermeer.
Eñ alsoe ist oec te sien in zommigē gro
tē waterē der welcker delen als ſi ghe
deelt zȳn vādē helē riuier vervuplen ſi
schier Eñ daer om in diē delen also ge
deelt werdē wormē ouermits ǒvulinge
Waer af dat die redē is wāt die natuer
licke hettē die in hem schepkelende is
schept dat subtȳl vāden groenē eñ dat
aerdighe vādē waterigē eñ vādē luch
tighen Eñ vter subtȳlre wateriger en
de luchtigher substancien die ghescep
den is ouermits hettē vandē groefsten
deel die selue hetten die schepkelende
is maect wormen ende ander dperen.
Eñ dat is dat aristotile. sept wāt die na
tuerlȳckè schepkelende hettē doet me
de vall staen eñ verkeert die ghelschep
kelde dinghen inder naturen des diers
ende dat is om die verrottinghe dpe
ghemaect is ouermits crakt der meem
der hetten van bupten alsoe als com
mentator sept. Item die verrotte din
ghen zȳn den smake onghenoechlȳck
ende maken der maghen een walghin
ghe ende ſi zȳn van zwaerre luchten en
de van quaden smake ende vā lelicker
verwen ende ſi venȳndē of belmetten
der gheenre handen diese aentasten.
ende ſi zȳn der menscheliker complex
ien contrari ende maken ralch corrupt
bloet nochtans zȳn ſi den serpentē en
de den wormen een spise ende een voe
dinghe. Item die dinghen die ter ver
rottinghe gheset zȳn grȳpen ralch een
corrupcie ende die vervuulde ledē ver
deruen dpe ghelonde. Ende want ſi dē
gheeft niet bȳ en zȳn soe berouē ſi dpe
leden vanden gheeft die hem naeft zȳn
ende tlit en mach niet gheneſen werdē
dat beghint te verrottē ten ſi dattet ge
schepden werde vander verrottinghe.
Want die vervuplt zȳn en zȳn niet nut
dan alleen dat ſi afghelneden of ver
barnt werden ende datmense en wech
werpt. Item het zȳn ander virtuten
ouermits den welckē die natuer werct
als die voedelike crakt inden gropelȳc
ken dinghen ende inden dperen is win
like crakt alsoe wel indē twevoetighen
als indē vierwoetighē. dat is die dperen
de virtuut alsoe wel in zommigē crupē
dē dperē als indē vlieghēdē Mer vādē
voedēdē eñ vanden winnenden eñ van
anderen die onder dien zȳn als die hē
dpenende zȳn is ghenoch gheseȳt li.
iiij. vander winninghe des menschen s
li. xviij. vāder winninge der dperen int
ghemepn. eñ daer om salmē vā hē zwi

ghen die virtuut om eperen te ghecrighen is inden dperen die mit angheligheu lichaem zyn als die stekende zyn als inden serpēten indē spinnē indē scorpionen eñ in deser ghelyc eñ indē zwēmendē alst openbaert indē creettē eñ in deser ghelyck eñ indē gheuoghelt eñ i allē tweevoetighen Want als aristoteles sept libro v. dat die twevoetighe en en wynnen gheen dperen sonder dpe menschē.

Dat lxxv. ca. vanden eperen.

NAer om ten eersten inden voerschreuē dieren dat af ghelnedē saet werdt ghecoaguleert eñ transformeert in zommighen clepnen lichaemkens die morwe vucht eñ wittachtich zyn Vanden welcken ouermits werckighe menigherhāde dperen ghelchapē werdē eñ allulcke lichaemkēs zyn eper ghehieten daer omme dat si vucht zyn eñ om dat si binnē vol vā humorē zyn. als plidorus seit li. xij. g. Dāt het is humidum dat is vucht dat van buytē humorē heeft Mer het is humidum datter binnē is nochtās als die selue sept wanen zommighe dattet epe enē griex en opghāckt heeft die segghen die eperen littera allata Item zommighe eperen werden in allen windt ontfanghen mer si en zyn niet heydens dan die mit manlycken hilic ōtfāghē werdē eñ mit enē zadelycken gheest doerschotē als die selue sept dat die crakt der eper alsogroet is dat een houte mit dpē eperen ouergotē en mach niet barnē als die selue sept eñ als daer calck toe ghemēgt is soe bindē si stuckē te samē als die selue sept die eper werdē eerst ghewōnen daer na werdē si geformeert ouermits der warmtē des moederlikē lichaems eñ werdē ghesielt als plidorus sept. Item aristotiles sept li. ij. c v. dat die vogelē visschen ende die serpētē eper leggen mer si schelē veel deen vādē anderē inder ghoethept eñ ider quaetheit eñ oec inder groethept ider substātiē eñ inder qualitetē eñ inder formē Item die voghelen leggen in dat ghemeen eperē int eynde vāder lentē eñ int beghin vā dē zomer als aristotiles sept li. v. sonder die zee voghel diemē alicion hept want die lept zyn eper int beghin vāde winter eñ broetle xiij. daghē eer die kukē volbracht werdē seuē daghē voer dat begin des winters eñ seuē daghē na als simonides sept i sinē boke Oñ plidorus sept vā desen voghel li. xij. dz alicion sinē nest maect aent ouer vāder zee des winters vij. daghē eñ lept een broet op die eperē eñ als hi broedt soe rust hi seuē daghē als die zee vā zaktē winde is. wāt des seuēdē dages soe laet die zee haer brullen eñ dpen dpenst doet die natuer der dighē op dat die voghel zyn ionghē wt brenghen sal. Item plinius basilius ende exameron ende oeck mede ambrosius segghen dat dpe ander voghelen tweeweruen eperen leggen bynnen den iaer of meer Als die zwaluwē Mer dpe eerste eperen werden verderuen om des winters wille Mer die laetste eperen dpe werden volbracht Ende die tamme voghelen leggen alle den zomer Als die duuen ende dpe hennē. als dpe selue aristoteles daer sept. ende sonderlinghe als si wel gheuoedet werden ende haer stede warm is.

Item aristotiles sept libro sexto. a. dat zommighe voghelen alle tiaer eperen

legghen in iulio ende in december als
hennen vanden welcken zommighe
tweewerven des daghes legghen. en-
de die alte veel legghē sterē alte rasch
Item die duue lept thyen werven des
iaers onderwilen mer si lept luttel eyer
Mer die henne lepter vele eñ die crom
becte voghel luttel. Eñ zommighe leg
ghen inden bomen die hol zȳn eñ zom
mighe in nesten eñ zommighe in holen
der aerden ende zommighe int velt eñ
zommighe in steenroetsen eñ zommi-
ghe inden sande als die struus die op
zȳn eyerē niet en broedt mer die zonne
volbrencte eñ si kiptse eñ si werden le-
uende inden sande Eñ zommighe wer
den ghebroedt inden nesten opten bo-
men eñ zommighe in hoghen steēroet
sen ende zommighen inden rpede als
die water voghelen. Item aristotiles
sept oeck li. vi. dat die eyerē vāden vo-
ghelen zȳn bupten hardt eñ zommige
zȳn van tween verwen wāt si zȳn bȳn-
nen gheel eñ bupte wit. Item die eye
ren der water voghelen werden āders
dan der ander voghelen eyeren die int
drohge gheuoet werden wāt dat ghe
le is meer dan die helfte in desen. Itē
si werdē oeck verwādelt inder verwen
Wāt der duuen ende der hennen eyerē
zȳn wit ende die inden broecken nestelē
zȳn blonde ende zommighe zȳn ghe-
maelt als die eyeren van sparwaren.
Sȳ schelen inder figuren Want zom-
mighe zȳn scharp ende zommige breet
eñ eerst breet eñ bouen scharp ende die
langhe eyeren mit scharpen hoefden
brenghen mannekens ende die rōt zȳn
brenghē wȳfkens. Item in hetē landē
pleechtmense te broeden inder messen
ter zonnen ende kippen daer al wt als
in egipten eñ in zommighen landen in
warmē plumē als eens in eenre stat eē
dranckr dede die de eyer broedede in
een plwm cussen eñ hi sepde dat hȳ den
dranck alsoe lāghe veruolchde thent
die kuken wt quamē Onderwilē wer-
den oeck die eyer in warmē vatē gelet
eñ daer werdē kukē wt ghetoghē als
die selue daer sept Eñ als dat saet des
mās inder moeder ōtfāghē is soe wer
den die wpuē mittē wiuē te ghader ge
mēghet. eerstweruē opēbaret tzaet wit
eñ nae roet oft bloet waer eñ na wertet
mit allē gheel eñ daer nae allenskē als
die nature werckt soe blȳftet mit allen
gheel int middel eñ wit int vterste. eñ
alst veruolt wert soe salt wt ghaen en-
de dan wertet verwādelt vander mor-
wichept in hardicheden Wāt inden wt
ghanghe wertet ghecoaguleert ende
werdt volcomelȳcken hardt Wāt dȳe
eyerē alsoe langhe als si inden bupcke
zȳn soe zȳn si gheel mit enen wittech
tighen velliken ombewōdē Mer als si
formeert zȳn eñ volmaect soe werdē si
hart eñ die hardicheit wert schael ghe
heptē eñ het is die selue schale die idē
lobbe des eps is twelck embrio of fol
liculus is indē lichaem des kints dat
thās ōtfāghē is Mer om die starcheit
of om die groetheyt der hettē die indē
lichaem des voghels bouē ghaēde is.
soe werdt si meer verhart endē dz was
noet om die behoudinghe der binnen-
ster vuchticheyt. Item het legghen
oeck veel voghelen windt eyer als dȳe
hennē eñ die ghansen als aristotiles al
daer sept li. ȳ. ende dat gheschiet vāder
oueruloedichepden der humoren des

saedts die ouerulopende is inden lich-
aem des wijfs eñ die windt eperē zijn
clepn ende ontsmakelic eñ vuchter dan
die ander sonder harde schalen ende al
setmēse onder een henne si en werden
niet verandert mer het blijft wit ende
gheel Item hete eper werden gheuō
den inden hennen inden ghansen indē
paeuwen ende inden duuen. Item
tkuken werdt inden epe gheformeert
ende werdt eer volbrocht inden zomer
dan inden winter. want die hennē epe-
ren werden ondopt inden achtienden
daghe des zomers ende opten xxvoften
dach indē winter eñ wāneer dattet zeer
donret soe werden die eperen verderft
die men broedt op die tijt ende allo doē
si oeck als si dicwijl mit bloten handen
aen ghetast werden Item die oude hē
nen legghē oeck eper vā eenre iōgher
hennē zijn die minste int ghemeyn en-
de ist dat die hennen op haren eperen
niet en broeden soe sullen si sleck werdē
ende verderuē. Ende een epe vanō hen
nen wordt volmaect nae den hilick in-
den xviden daghe eñ zommighe voge
len en houden gheen wit in haren hilic
Mer twijf sprigt opt wijf ende dpe mā
opten man als die velthoenre eñ dpe
duuen Ende alsulcken hilic maect enē
stinckendē roke ende van dpen eperen
en comen gheen ionghen mer si zijn on
vruchtbaer als die windt eper als arist.
sept. Item inden hennen eperen na
dpen daghen des broedens openba-
ren tepkenen vanden kukenen ende dā
climt dat gheel ten scharpe waert. en-
de tot dper stat beghint die splitinghe
ende openbaert als een droeppel bloe
des int witte vanden epe ende is the-
ghin of dpe materie des herten als ge
sept werdt bouen inden tractaet van-
den voghelen vander winninghe des
kukens soeckt daer. Item dpe eperē
inden welcken twee doder zijn maken
dubbelde kuken of twee kuken. ende
werden onderschepden mit enen subti-
len vluze Dese twee dodren als aristo
tiles daer sept ende dpe voghelen dpe
vlepsch eten en legghen gheen eperen
dan eens des iaers sonder die zwalu-
wen die tweeweruen eperen legghē bi
nen den iare. Ende dpe aern lept dpe
eperen ende dat derde werpet hi vten
neste ende hijf broedt zijn eperen xxx. da
ghen lanck Hier toe heuet aristotiles
ghesept libro sexto. Item dpe selue
sept libro xvij dat die ghesiachten ō vo
ghelen legghen volcomen eperen mit
harden schalen ten si dat si bij ongeual
sleck werden. Item die voghelen die
veel winnen maken dicwijl windt eperē
twelck den voghelen niet en ghenalt
die van ghoeder vlucht zijn noch den
crombecten voghelen Want die voghe
len die veel eperen legghē zijn van ve
le oueruloedicheden. Ende die ouer-
uloedicheyt des voetsels der crombec
ter voghelen ghaet in plumen ende in
vederen ende in nagelen. ende daer om
me is haer lichaem wat hardt mit een
re scharper borst eñ mager eñ daer om
en legghē alsulcke vogelē niet veel epe
rē noch si en hpliken niet veel. Item
dpe voghelen dpe grove lichamē heb
ben legghen dicwijle eper om haerre
hetten wille des buucs Alsoe zijn oeck
clepne voghelen mit clepnen lichamen
vā veel hilicx eñ legghē veel eperē alst
openbaert in zommighen hennen dpe

Welcke hoe dat si mynre zijn hoe dat si
meer eyer legghen want alsulcker hen
nen spise ghaet voert in die schepnissen
der eyeren Item die windt eyer en zijn
inden voghelē niet vā ghoeder vluch-
ten wāt haer oueruloedicheyt sal lut-
tel wesen eñ daer omme maken si lut-
tel wint eyeren Item het zijn zommi-
ghe voghelen soe wanneer dat si haer
mannen ruken eñ haer stemmen horen
soe werden si mit eyeren vervult wāt si
zijn van veel spysen ende oueruloedich
heden eñ van hettē. eñ daer omme zijn
si van starckerē appetijt eñ makē haes
telijck haren sparma eñ legghē rasch.
wāt die oueruloedicheyt ghaet in dye
nature der eyeren ouermits craftē der
hetten Item die winninghe vandē eye
rē sal wesen wanneer twijf sit op dye
eyeren eñ sise warm maect Ende want
een kuken inden eye niet volbracht en
mach werdē sonder voetsel daer ōme
settede die natuer die spyse bynnē indē
eye eñ die eyeren behouē warmten om
die cranckicheyt ende daer omme wer
den die eyer haestelick volbracht ī war
men daghen want die warme tijt helpt
die verduwinghe der scheppinghe:
Item twit vandē eye is die materie die
tkukē staende hout eñ die doder is dye
spise des kukēs eñ zijn voetsel eñ daer
omme is dat wit ende oec dat gheele
ghescheidē mit eenre vluze om dz si vā
eenre naturē niet en zijn eñ dye nature
des witten is byna contrari der naturē
des doders of des gheels eñ daer om
werdt dat gheel bevroren in coudē tidē
eñ na dyē dattet gewarmt is so wertet
vucht. eñ twit en werdt niet gheconge
leert vā coudē mer het wort vuchter eñ
alst ghebradē wort soe wertet hart. eñ
byder winninghe des kukens werttet
oec dicke wāt die ōthoudīghe des ku-
kēs is daer om dattet kukē ouermits
den nauel zijn spyse nemet vādē ghelē
eñ des gheels in dien tidē is veel. wāt
het sal vucht wesen ouermits die hettē
wāt die spise vucht sal wesen eñ lichte-
lic verkeerlic is in spisen Hier toe heeft
arist. gheseyt li. xvi. Item ysaac seyt in
dietis dat die eyer die vā ghesondē die
ren comē die ghetempert zijn dye zijn
vādē besten voetsel eñ die inden vetten
dieren zijn die zijn vā meerre voetsel eñ
smakē best eñ alsoe ist oec vā dyen dye
hilicken mittē mānekēs So hebbē dye
hilickēde dyerē meerre hettē dā die ni
et en hilickē. alsoe oeck die ghewōnen
zijn vādē iōcsten wāt in dyen werdt die
meerre hettē ghehoudē Item die natu
rē vāden eyerē zijn ghemeynlic getem
pert eñ zijn d̄ mēschelijcker complexiē
zeer na by mer dat witte is veel couder
byder ghelikenis vanden doder inden
smake eñ daer omme is dat wit zwaer
re vā luchten eñ is oeck onuerduwelijc
ker eñ sonderlinghe vādē oudē geuoch
geldē nothtās zijn die doderē ghetem
pert eñ d̄ hettē na by als dye mānekēs
niet en hilickē eñ daer ōme zijn si beter
te verdnwen eñ lichter eñ die ledē starc
kende eñ scheydē daer node af. Item
tvoetsel vādē eyeren wert verwandelt
nae dyen dat die dyerē zijn Uten welc
ken si ghewōnē werden Wāt die gewō
nen werden van enen subtilen ghetem
perden dyer als van enen velthoen of
van eenre hennen dye prijstmen totter
voedinghe ende zijn licht te verduwen
ist dz si vādē ledē lichtelic ōtbōden wer

den waer bÿ dat ſi beter zÿn totten regi
ment der gheſonthept dā om die ledē
te ſtarckē eñ die ghewōnē werdē vādē
grouen dperen die zÿn hart te vduwen
eñ van quadē voetſel als die eperen vā
den ſtrups vāder ghans ende vanden
paeuwe die van quader luchten zÿn eñ
hardt te vduwē eñ ſonderlinghe vādē
oudē of vādē ghenē die mānen deruen
Mer als ſi verduut werden ſoe werdē
ſi traechlicken vādē ledē ontbondē. eñ
daer om zÿn ſi beter om die ledē te ſtarc
ken dā tottē regimēt der gheſonthept.
Eñ die ghewonnē zÿn vā zommighen
mÿnre dinghen die zÿn lichter eñ van-
den middelbaren ghetemperder want
ſi zÿn vā volcomenre hetten eñ vā mÿn
re vuchtichedē eñ daer om zÿn ſi goet
om die gheſonthept te regieren eñ om
die ledē te cōforterē Item hoe dat die
eper verſcher zÿn hoe dz ſi beter zÿn eñ
hoe dat ſi ouder zÿn hoe dat ſi min goet
zÿn. Item ſi werden ouermits conſten
vwandelt viervoudelic anter ſi zÿn ghe
braden of ſi zÿn gheſoden of in een zop
ghecoect of ſi zÿn ghekrÿt eñ die gebra
den zÿn dpe zÿn grouer dan die ghe ſo-
den eñ harder te verduweu. want dpe
haert verteert haer ſubſtancialige vuch
tichept eñ verdroechtſe Eñ die onō dpe
aſſchen ghebraden werdē zÿn quaō dā
die onghedect inden colen ghebraden
werden. Want die ghedect zÿn mitter
aſſchen die en moghen haer vuchtich-
hept niet wt laten ghaen al zwerende.
wāt die aſſchen beſtoppenſe. eñ die op-
ten colen legghē die moghē harē ouer
vloedighē roke wt laten ghaen al zwe
tende eñ die werden zuuer Eñ die ghe
ſodeu zÿn inden water die zÿn gheſonō
dan die ghebradē. want dpe vuchtich-
hept des waters ouermits hetten des
vpers wederuecht in zÿnre ſubſtanciali
gher vuchtichept te droghē ende daer
om werdē ſi mÿn droghēde eñ vcnelen
die natuerlike hetten Item die eperen
die gheſoden zÿn mittē ſcalen zÿn qua
der want die ſchalen en laten den roke
niet wilicken wt wazemē die daer ouer
vloeplic in is eñ daer om makē ſi windt
eñ opblaſinghe eñ zwarichept der ma-
ghen ende van alle den buke Mer dpe
eper inden water ghebroken ſoe doer-
ſchiet die hette des ghetemperdē wa
ters eñ ſubtÿlt zÿn groekhept eñ haelt
hem af dpe zwaricheit der luchtē waer
bÿ dat deſe gheſontſte zÿn Mer die do
deren alleen zÿn meer droghende ende
ſtoppende. ende dpe hardende zÿn die
zÿn droghende ende ghaen noede vter
maghen ende ſcieten traechliken doer
dē aderē Mer als ſi wel verduut zÿn ſo
conforteren ſi zeer mer blÿuen ſi onuer
duut ſoe bezwaren ſi die maghe eñ dpe
darmen Mer die morwe zÿn ende een
luttel bewonghelt die zÿn mÿn drogē
de ende dpe zÿn beſt te verduwen want
ſi ſchieten raſch doer den aderen ende
zÿn dpe barſt vuchtende uochtans zÿn
ſi dpe leden luttel ſtarckende. Item
tuſſchen harden ende weecken ſo zÿn ſi
middelbaer in haerre werckinghe en-
de lepdinghe ende die ghekrÿt eperen
zÿn quader dan alle die ander. Want
als ſi inder maghen blÿuen ſoe zÿn ſi
haeſt verkeert in roken ende in corrup-
cien. ende ſoe wat ſpyſe ſi daer vynden
dpe verderuen ſi mede ende makē een
zwarichept inder maghen ende maken
meer verdriets dā die ander eper. hier

toe heuet ysaac gheseyt Item die eyer en zijn niet allen ghoet of nut ter spisen mer si zijn nut in menigherhanden medicinen ende si zijn vuchtighende ende die borst zaftighende ende die keel mede ende dye leden starckende ende brēghen die verloren craften weder. ende helpen totter winninghen want en zijn daer gheen eyeren soe en can daer geē vrucht comen ende men gheneester gebarnden zeren mede vandē oly die vtē doderen coemt Item die doderen vanden eyeren ghenesen venijnde apostemen als antrax ende deser ghelijc dat bladeren zijn die ghemeynlicken inden sterften comē wāt een doder ranwe vā enen eye ghenomen ende mit soute gemenghet doodt enen antrax Mer dat salmen dicwijl vernuwen als constantinus seyt. Item dat wit vanden eye saefticht daer grote hettē is ende doet dryntinghe ghaen sitten ende dwincgt lopende vuchticheyt ende helpt dē heten voeteuel Mer als si veruult eñ ghecorrumpeert zijn soe zijn si deerlick wāt si maken stanck ende walghinghe indē lyue ende doen spuwen ende brenghen schyer den doot in.

Dat lxxxvij.ca.vādē slāghen eyer.

O Va aspidum dat zijn eyer vā slanghen dyemen aspis ofte aspidis heyt ende zijn cleyn ende rōt ende dōckerachtich gheel slijckich ende taye binnen stinckende ende alte zeer venijndt. ende brenghetse voert al ront mit eenrehande zeenkens Der welcker venijn is zeet dodende daermen gheen boet teghen en vint als plini.seyt ¶ Item het gheualt ondwilē als die selue seyt dattet eye van aspis gheuōden werdet vāder padden ende werdt daer of ghevoedet daer eē worm wt comet die mitten ghesicht eñ mit blasen die luden eñ ander dyeren doot als die basiliscus. Eñ dese worm doot dē ghenē eerst die hem opvoet als die selue seyt. Eñ dese selue proprieteyt roert ysaac li. xl. in enen capittel daer hi seyt Dat soe wye eyer ate van aspis die sal steruē. Item die glose seyt dat vanden eyeren vā aspis een basiliscus ghewonnē werdt eñ vādē venijndē iodē sal xpristus ghebo ren werden ꝛc

Dz lxxxviij.ca:vādē eyer d spynnē.

O Va aranee dat zijn eyer vādē spinnen eñ dyer is veel mer cleyn mit cleynē spockelen ouerghestroyt eñ vā malcanderen ghescheydē die venijndt eñ slimich zijn Die welcke waert dat si mit enighen gheual verloren waer soe ghaet die spinne eñ soectse vluchs eñ brenghetse weder mit haren beck Ende van enen eye soe werden sonderlinghe veel eyeren ghewonnen also cleyne datmense naeuwe sien en can. ende nochtans alsoe rasch als si vten eye comen zijn soe beghinnen si te weuen also subtijllicken dat die behendicheyt der naturen ende oec dye virtuut hem verwonderen moghen van alsoe cleynen wercsken. Soeckt bouen van aranea. li.xviij.ꝛc.

Dz lxxxix.ca.vādē aernds eyer

O Va aquile dat zijn des aerndts eyeren ende dyer zijn luttel als des hauicks eyeren Want si leggen sel den bouen dryen eyeren ende dicwyle werpt hi dat derde vten nest want dat brueden wert hem zuer op dye eyeren als aristotiles seyt libro xv. Item hij

leyt in sinē nest eenrehāde gemme mit
sinen eyerē dat die wighelaers segghē
dat hi goet is teghens den donder. eñ
daer om segghē si dat si den steen bydē
eyerē legghē op dat si vanden donder
niet verderft en sullē werdē als plini⁹
seyt zcete

Dat lxxix.ca.vādē ghāsen eyerē

Anserina oua dat zÿn gāsen eyer
eñ dese zÿn groot eñ hart te ver
duwē eñ dese werdē zwaerlic gebroedt
eñ traechliker volbracht dā die hennē
eyeren zcetera.

Dat lxxx.ca.vādē eynden eyeren.

Onatiua oua dat zÿn eyndē eyerē.
eñ zÿn meerre dā hēnē eyer mer
si en smakē also wel niet noch en voedē
alsoe oec niet als die hennē eyren.

Dat lxxxi.ca.vād leeuwerckē eyer.

Oua alaude dat zÿn eyer vā eēre
leeuwerckē mer si zÿn cleyn mit
menigerhāde v̄wē eñ werdē gebroedt
onder cleye eñ daer werdē si dicwÿl ge-
slōdē vā crupēdē dyerē of vā wezels

Dz lxxxij.ca.vā wlen eyeren.

Oua bubonis dat zÿn eyerē vā enē
wl mit eenre bruusscher schalē eñ
si zÿn cleyn eñ speckelich eñ hebbē veel
vādē witte eñ luttel vādē doder eñ die
kaeuwē pleghēghense te zupen als de
vlen erghēt in holen sittē. eñ soe ghaet
hi dā des nachtes eñ eet die eyerē wed̄
vādē kauwē eñ alsoe vechtē si onderlin
ghe om haer eyeren als aristotiles seyt
libro octauo zcete.

Dz lxxxiij.ca.vāden rauen eyeren.

Oua corui dat zÿn eyeren van een
re rauen eñ dier is veel als aristo
tiles seyt. ende werden alleen vanden
wyuen ghebroedt ende daer en bynnē
draecht die man den wyue haer spyse
toe eñ werpter zommels wat vtē neste
om des wille dattet alsoe veel is Item
die rauen leyt zÿn eyer eñ maect iōghē
inc heetste vādē zomer twelc teghē der
naturē is alre and̄ voghel als petron⁹
seyt Coru⁹ maturis frugib⁹ oua defert
Dz is eē vaers eñ beduut dz die rauen
zÿn eyer leyt alst coern rÿp is.

Dz lxxxiiij:ca.vāder zwanē eyer

Oua cigni dat zÿn zwaens eyeren
ende dyer is veel eñ si zÿn groet
eñ lancgworpelt mit harden schalen.
eñ en smaken niet wel eñ si hebbē een
zware lucht eñ si zÿn harder te v̄duwē
dan ghanzen eyeren zcet.

Dz lxxxv.ca.vā cocodrillen eyerē.

Oua cocodrilli dat zÿn eyeren van
den cocodrillen eñ zÿn meerder
dan ghansen eyeren ende si werden in
der aerden ghebroet als nv vandē mā
eñ als nv vanden wyue als plini⁹ seyt
libro octauo eñ die eyer zÿn venÿnt eñ
bynnen of si vol etters waren ende ru-
ken eñ smaken qualickē ende dyese eet
die sterfter af zc.

Dz lxxxvi.ca.vāder duuē eyeren.

Oua columbe dat zÿn duuen eyer
ende dese zÿn mynder dan dye
hennen eyeren ende si zÿn wit ende rōt
ende een luttel lancgwerpelt smakelic
ende heet ende voedende wel Ende d̄
duuen eyer zÿn twee ende vanden enē
coemt een manneken ende vanden an
deren een wÿfken Mer tmanneken sit
des nachts op die eyer ende twÿfken
des daghes als atistotiles seyt li. vij.
Mer si legghen dicwÿl int iaer als thiē
weruen ende in hetē lādē als in egiptē

soeket bouen li. xij.

Dat lxxxvij. ca. van slanghen eyeren

O Va colubri dat sijn eyer van eenre slangē die ind̄ duysternis pleecht te wonen eñ si maecter veel als die and̄ serpenten doen eñ si sijn seer ront ende wittachtich of vucht eñ morwe vol etters eñ dodende eñ vol venijns

Dat lxxxviij. ca. van draken eyeren

O Va draconis dat sijn draken eyer eñ sijn seer groot eñ si sijn meerre eñ langher dan cocodrillen eyer of der struussen eyer als plinius seyt eñ is een dier dat binnen sijn eyer maect ende nz buten mer binnen werdē die iongē ghe formeert eñ volbracht eñ deser is luttel eñ veel myn dant is vāden anderen cru pende dieren mer si sijn meerre eñ bloe dich etterich venijnt eñ dodende

Dat lxxxix. ca. van valcken eyeren

O Va herodij dat sijn eyer van enen valke eñ dese sijn cleyn bont ende langwerpelt als die hauicx eñ die sper wers eyer eñ daer isser luttel want alle crombect vogel eñ mit crōmen naghelen is vā starkerre vlucht dan ander vo ghelen eñ hi heeft luttel vuchticheden eñ luttel oueruloedicheden eñ daer om leyt hi luttel eyer als aristo. seyt li. xvij

Dat xc. ca. van myeren eyereren

O Va formicarū dat sijn myerē eyer eñ si sijn seer cleyn eñ ront eñ wittachtich die si buten den lichaē alleyncs ken ontfangen in heten scimmeligen ste den eñ wassen daer ter tijt toe dat si volbracht werden. eñ waert dat si mit enighen geual verloren werdē so soudense die myeren wed̄ vergaderen eñ brengē se in horen holen si ruken wel. eñ si sijn medecinael als plini⁹ seyt want die bee ren meysterē hem daer mede

Dat xci. ca. van cranen eyeren

O Va gruis dat sijn cranen eyer dese sijn middelbaer groot bleke eñ hart onsmakelic vā swarten roke eñ vā quadē smake eñ quaet te v̄duwen

Dat xcij. ca. van grifoens eyeren

O Va grifis dat sijn griffoens eyer eñ sijn meerre dan aerns eyer ende harder eñ inden smake eñ ind̄ luchtē swaerre eñ inder qualiteytē sijn si heter eñ droger eñ indē getale isser myn wāt bouen tween en leyt si niet ende broedt seer swaerliken zc. aristotiles

Dat xciij. ca. van hennen eyeren

O Va gallinarū dat sijn eyer vā hennen eñ sijn meer ghetempert dan alle ander eñ sijn den voetsel des menschen alre bequaemlicste als bouen geseyt is mer die wint eyer sijn onsmakelic eñ sijn den voetsel onnut daer af soeket bouen int selue li. xij.

Dat xciiij. ca. van swaluwen eyeren

O Va yrundinū dat sijn zwaluen eyer eñ deser is veel want als aristotiles seyt dat die voghelen mit cleynen lichaem legghen veel eyer als aristotiles seyt dat en gheen vogel die vleysch et en leyt twe weruen inden iaer sonder die swaluwe die leyt twe weruen eñ onderwilen maect si twe weruen ionghen eñ die eerste eyer werden onderwilen v̄derft om der couder wil mer die laetste werden volbracht als aristotiles seyt libro vi.

Dat xcv. ca. van creeften eyeren

O Va cancrorū dat sijn eyer vā creeften eerst werdē si tusschen dē bast ende den buke ende tusschē den start ende den rugghe binnen daer na werden

ſi buten gheſepnt eñ werden onder den ſtart vergadert eñ daer clonterē ſi ouer een hoep eñ werden ront eñ wallen alſo langhe thent ſi volbracht werden eñ ſi vergaen als ſi van des mans zaet niet ouergoten en werdē als ariſto. ſept

Dat xcvi. ca. vā ſprinckhaens eperen

OVa locuſtarum dat ſijn eper vādē ſprengerkens eñ wallen binnē eñ daer werter veel eñ ſi ſijn ſeer clepn eñ als deſe wt geſtort werden in een corrū perende lucht alſt heet eñ vucht is op die grazen eñ op die telgeren ſo werter alſo veel dat ſi ſonder getal werden

Dat xcvij. ca. van lacerten eperen

OVa lacertarum dat ſijn eper vanden laceerten eñ ſijn ghelijck den ſerpents eperen mer ſi ſijn meerre ende ſijn hekkende eñ ſi ſijn venijnt mer nz al ſo venijnt als der ſerpenten eper als plinius ſept

Dat xcviij. ca. van wuwen eperen

OVa milui dat ſijn wuwen eper ende deſer is luttel eñ ſi ſijn clepn eñ ſokkramich mit ſpockelen ouerſprenkelt eñ ſi ſijn wilder eñ droger dā der andere voghel eper die opter aerden ſijn en de hebben alte quaden ſmake eñ ruken qualiken

Dat xcix. ca. van dukers eperen

OVa merguli dat ſijn eper vā enen dukerken deſe ſijn clepn eñ deſer is veel eñ ſi ſijn hete eñ bont eñ wit eñ en ſcillen niet veel vāden eenden eperē die int water ſwemmē datmē huus een den noemt

Dat C. ca. van ſperwer eper

OVa niſi dat ſijn ſperwer eper ende ſijn clepn bont heet eñ droghe eñ onderwilen lept dpe ſperwer wint eper als hi alte vet werdet

Dat C. ca. eñ een vā coturnix eper

OVa coturnicis ſijn den rauen eperen ghelijc eñ men ſept dz ſi goet ſijn den ghenen die vallen vāden grotē onghemake als plini? ſept

Dat C. ca. eñ ij. van putoers eper

OVa onacrocali dat ſijn pputoers eper eñ ſijn ghelijc den ganſen eper mer minre eñ onſmakeliker eñ ſi ruken ſwaerre eñ ſi ſijn min witte eñ harder te verduwen

Dat C. ca. eñ iij. van paeuwen eper

OVa pauonis dat ſijn paeuwen eperen mit harden ſcalen eñ ſi broedet dertich dagen die pawin eñ dan on doppen ſi eñ ſi lept xij. eper eñ een luttel mpn. eñ twijf huudt hoer eper voer den man want vonde hijſe hi ſoudſe breken als ariſto. ſept

Dat C. ca. eñ iiij. van patriſen eper

OVa perdicis dat ſijn eper vanden velthoen eñ ſi gheliken den duuē eperen inder ghetemperthept eñ inder complexien eñ inder groothept eñ dpe een ſteelt den ander hoer eper mer deſe bedrieghenis en beeft geen vucht wāt wanneer die ionghen ghekipt werden eñ ſi die ſtemme hoerre properre moeder horen ſo lopen ſi tot hoer ende latē die ghene dieſe ghekolen had als iſidorus ſept

Dat C. ca. eñ v. van muſſchen eper

OVa paſſeris dat ſijn muſſchen eper de ſe ſijn clepn ende maect twe weruen des iaers ionghen endr ſonder linghe iſt dat die eerſte eperen niet verderft en werden mit enighen onghenal ende ſi ſijn bouen maten hete ende doē die mperen hekken eñ ſi verwecken on-

cruſchept als hoer herſſen doen als cō-
ſtantinus ſept

Dat C ca ende vi. van quackelen eyer

OVa quiſcule dat ſyn wachtelen ey
eren eñ ſi ſyn cleyn eñ ront eñ min
re dā der velthoenre eyer ende meerre
dan lewerke eyer ende het is een cleyn
voghel ende is alſoe ghenoemt vandē
ghelude ſynre ſtemmen ſi is vleyſchich
eude vederich eñ is van minre vlucht
dan die lewerck ende neſtelt onō tcleye
als die lewerke ende die weſels plegē
hoer eyer te nemen ende daer om dra-
ghet ſi hoer eyer in menigherhande ſte
den ende op ſommige broedet wȳf mer
als ſi gekipt ſyn ſo en ſorchter die moe-
der niet veel om

Dat C. ca. eñ vȳ. van ſchilt padden ey
eren

OVa rinatricis dat ſyn eyer vander
ſchilt padde diemen tortuca hiet. ende
is een venȳnt ſerpēt die twater venȳnt
daer ſi in is eñ ſyn als die eyer van colu
ber mer ſi ſyn minre mit meer ſpeckelē
eñ ſi ſyn venȳnder eñ quader deſe rina-
trix broedt hoer eyer aen den kantē van
den water twelck ſi venȳnt maect ende
daer is noch een ander ſchilt padde die
indē boſſchen woent op tlant eñ deſe is
goet ſonder venȳn

Dat C. ca. eñ viȳ. vanden ſtruys eyer

OVa ſtrucionis ſyn ſeer groot ende
ront eñ ſi ſyn ſeer wit mit harden
ſculpen ende ſyn onſmakelic eñ vā qua-
der luchten eñ wanneer dat die vre coēt
dat hi eyer legghen ſal ſo heeft hi ſyn o
ghen totter ſterrē diemen pliades hiet
eñ als hi die ſterre ghenen heeft bȳder
maent van iulius ſo graeft hi tlant en-
de maecter enen kule in eñ daer lept hi
ſyn eyer in ende dect den kule mit ſande
ende als hi vanden eyeren een ſtuck is
ſo verghet bȳt ſo waer hi die eyer ghe-
lept heeft eñ dan en coemt hi daer niet
weder toe \mer die ſonne coect die eyer
ende broedtſe ende brengt die kuken wt
ende daer iſſer altoes een dat hi ōſmaet
nochtans kent hi tkukē wel dz wt dien
eye ghecomen is eñ als ſi wt ghecomē
ſyn ſo vergadert hȳſe eñ gaet daer me-
de wanderen ende beſorcht hem teten
eñ ſyn eyeren werden inden tempelen
ghehanghen tot eenre ſcierhept ō haer
re groothept wil eñ datmen der luttel
vint

Dat C. ca. eñ ix. van turteldunen eyer

OVa turturis dat ſyn eyer van een-
re turteldune eñ ſyn den duuen ey
eren ghleȳc mer wat minre ende lept in
lepntē twe eyer ende nz meer ten waer
dat die eerſte eyer verderft worden als
ariſtotiles ſept li. xviȳ. ende ſi lept hoer
eyerē op harden houte als die dune en
de ſi mach broeden ende leggen tot xx.
iaren toe als ariſtotiles ſept

Dat C. ca. eñ x. van weehops eyer

OVa vpupe ſyn eyer vander hoppē
ende ſyn eyer als der velthoenre
mer minre ende harder ende leliker vā
aenſien eñ ſmaken qualiken ende ruken
ſwaerliker ſi werden ghevoedt eñ ghe
broedt inden dreck ende deſe eyer die-
nen meeſt den toueraers tot hoerre to-
uerien als plinij ſept li. xxx

Dat C. ca. eñ xi. vande ghiers eyeren

OVa vulturis dat ſyn eyer vanden
ghier eñ ſyn groot als des aerns
eyer ende daer iſſer luttel want hi broet
ſwaerliken op ſyn eyer ende ſi ſyn ſwar
tachtich mit ſpockelen overſpraypt mit

harden scalen ende sijn van quaden luchten ende van onghenoechliken smake eñ onderwilen stoet hi sommighe vã sinen eperen uten nest als dpe aern doet want hi en mach sijn ionghen niet lichteliken voeden als aristotiles sept Dese dinghen sijn thans ghenoech ghesept vanden eperen eñ vander manierē des legghens eñ van horen qualitepten eñ onderschepdinghe

Uotten voerscreuen proprietepten die den dingen ingeplant sijn so dunct mi ten lesten nut eñ oerbaerlic wesen datmen sommighe clepne dinghen mede inzape die licht sijn vanden proprietepten ende vãden onderschepden der ghetalen der ghewichten eñ der ghelu den want als pñdorus sept li. iij dat die reden der ghetalen daer om niet te versmaden en is want in veel steden ō hepligher scriften licht die reden wtwaert hoe veel die reden vanden ghetalē dat sacrament behout want die reden is ōgheefs ghesept indē ghetale indē ghevoicht eñ inder maten als ghesept wort sapiencie li. xi. want senarius numerus dat is ghetal van sessen twelc in sinē delen volcomen is betepkent die volcomenthept der werelt ende also ist vandē anderen ghetale te verstaen want wi en moghen niet weten sonder die leringe des ghetals want wi onderkennen bij dier leringe die wen der tiden waer af dat wi bekennen die spacie des wedercomende iaers eñ ouermits den ghetale werden wi gheleert dat wi inder rekeninghe nz ghescheut en werdē Nem op tghetal inden dinghen eñ alle dinghen gaen te niet Vergader die rekeninghe eñ die onwetenscap sal al gheuonden werden eñ die onwetenscap sal al gheuonden werden. ende die luden die niet rekenen en konnen en schelē nz vanden stommen beesten want si sijn hē ghelijc als pñdorus sept aldaer. Item oec vanden beghin van arismetrica wāt nemmermeer en sal gheweten werden wat triangulus is sonder tghetal van drien Triangulus dat is een dinck dat driehoect is eñ quadrangulus dat vier hoect is noch men mach nz weten wat quadrangulus is sonder tghetal vā vieren ende also voert vanden anderē wāt het is kondich datmen gheen ambocht leren en mach sonder kennisse des ghetaels als hi daer sept. vel mechanica possidetur etce. mechanica ars dat is eē konst van wat ambocht het si ist smeden scoemaken zce. Item als die selue sept so ist tgetal een veelhept die vergadert is wt eenlicheden want enichept is wortel eñ zaet of moeder des ghetals niet tghestlacht of tghetal want die gedubbelde enichept en is niet hebbende dat ghetal daer si af wt ghinc. mer si is een beghinsel alre ghetalen waer af dat alle ghetal wt vlopt. want een is wortel

der menichfoudichept eñ is thoechste
eñ tſimpelſte eñ tcrachtichſte vā hem al
len die onder hem gheſtouden ſijn als
ariſtotiles eñ auicenna ſegghen li. i. ca
ij. want als een die wortel is eñ beghin
vanden velen ſo houdet alle dinghē on
der hem eñ alle dingen ſijn in hem als
in enen dinghe datter onder gheſet is
als die ſelue ſept ca. xxxiiij. wāt die pro
prieept vāder enichept maect veelheit
eñ houtſe eñ gheeft haer twelen in alle
haren delen eñ ſimpeliken te onthoudē
als gheſept wort li. iij. ca. ij. Item wāt
vnitas dat is enichept beghinſel is al-
re dinghen eñ hoe dat dinck meer ghe
neect der enichept hoe dattet meer der
waerhept gheneect als die ſelue ſept ca
pit. ij. wāt enichept heeft hoer ter ma
nieren vā eenre formen eñ dubbeltheit
of twee deelichept als een materi ende
daer ō hoe dat een dinc meer gaet tot-
ter enichept alſo veel meer gaet ſi van-
der dubbelehept eñ gheneect totter ſim
pelhept eñ hoe dattet meer wȳct totter
enichept alſo veel meer wiket tot encita
tem want twelen en is niet voer die e-
nichept als gheſept wort li. ij. ca. ix en
de enichept en wert niet diueers ghe-
maect dan om der materien want ſi een
ophoutſter is van hem allen als ghe-
ſept wort li. v. ca. xxxi. Clof der enich-
ept is alſoe groot bȳden wiſen dat veel
luden ſepden dat enichept die ſiele was
eñ tghetal datter voertgaende was vā
der enichept eñ ſepden dat enichept eē
beghinſel is eens ꝑghelics dings dz al
toes is eñ dat beſchepden is als auicē-
na ſept li. iij. ca. i. Item enichept is pri
ſelic want het en gaet niet op van ghe-
nen dinghen datmen tellen mach noch
het en beghinter niet af mer ſi beghint
van haer ſeluen vandē welken alle tel-
linge beghint eñ alle tellinge wert we-
der gheroepen als tot hoerre proper-
re wortelen eñ beghin als die ſelue ſeit
Item ouermits der ſimpelhept want een
is dz niet ghedeplt en mach werdē als
die ſelue ſept ca. iij. voerwaer een is dz
niet gheſchepden en wort inden werke
noch inden ōſtande eñ alſulke enichept
is beghin des getals als die ſelue daer
ſept Item die ſelue ſept enichept is in-
den welken veelhept niet en is twelck
epnteliken verſtaen wort vander eerſter
eñ vander ſimpelre enichept totter wel
ker alle dinghen hoe ſeer ſi gheſchep-
felt ſijn weder ghebracht werden want
een wert menichfoudelic geſept alſt nae
openbaren ſal Item ouermits der vol
maecthept want die particularia dz ſijn
die zidel delen der welker alle gader in
haer ſeluen volmaect ſijn als ſi weȳ ge-
bracht ſijn ter enichept want die geheel
hept ende die volmaecthept wort den e
nen gheghenen als ariſtotiles ſept quin-
to phiſicorum ca. iij. want dat volcomē
is dat is ghenoech tot enen weſen als
gheſept wort in libro de celo et mundo
capitulo twe Item ouermits der ſonō
lingher waerdichept want een bi hē ſel
uen is dat alleen is als gheſept wort in
libro metheororum capitulo xvi. eñ dat
die ſake der enichept is dat is weſentli
ke een ende eerſt meeſt waerdich Item
een of enichept is menichfoudich als
algazer ſept het is een ſimpelic eñ het
is een \nae wat\ ende ſimpelic een\ dat
hietmen een inden welken veelheit nz
en coemt noch inder daet noch inō mo
ghentheit als enē ſtipken of een punct

eñ enichept is ſimpelic een inden welken veelhept niet en is inder daet\ mer een dat na wat is wort menichfoudelicken een ghehieten als een inden ghelachte als die menſch eñ die os eñ eẽ in der ghedaenten als ſortes eñ plato eñ een indẽ toeual als ſnee ende ceruſe en de een inder proporcien als een waghe man eñ een ſcipman eñ een inden ſubiect als zoet eñ wit in enigher ſubſtancien een Item ariſtotiles ſept in principio phiſicorum ca. v. Dattet een is inden toeual als twee accidencien dz ſyn twe toeuallen in enen ſubiect ende een bi hem ſeluen menichfoudelic als eẽ in der contimacien der welker een eynde eñ een inder gedaenten of formen als ſortes of plato inden mẽſchen een indẽ ghelachte als die menſch eñ die os in den diere ende een inder diffinicien als die ghene der welker een diffinici is en de een inẽ onſchepdelichept als een ſtipken of een punct ende een inden gheta le als ſingulare ende een inder ſimpelhept als twelen eñ een inder volmaect hept als een cirkel eñ een inder materi en als alle lichamelike dingen Bernardus onderſchept neghen manieren vã enicheden want die natuerlike enicheit is bequamelic eñ is op beyden gheſet ende die natuerlike enichept is in vier voudighen onderſchepden .want ſommighe ouermits vergaderinghe ũ ſchelender dinghen die onderdeplt ſyn ende die vergaderende enichept als veel ſtenen maken enen hoep ende ſommighe ſyn ouermits te ſamen bindinghe ũ delen die formaliken ſchelende ſyn ende alſo iſt een ſettende enichept als vele leden een lichaem ende ſommighe ouermits vergaderinge der ſchelender dinghen inden ghelacht ende inẽ winninghe des ghelachts ende alſo iſt een vergaderde enichept als wanneer man ende wyf twe ſyn inden vleyſch eñ ſommige iſſer ouermits enichept der naturen die ouerdraghen ſchelende inẽ perſoenliker enichept ende dit is een enichept inder naturen mitter welker die ziele eñ tvleyſch een menſch ſyn Item die danckelike enichept heeft oec vier onderſchepdingen vanden welken die eerſte is moghentlyc ouermits der welker die doechdentlike menſch ſtantaftelick in hem ſeluen eñ ongheſchepden gheuonden wort van hem ſeluen. die ander is conſenteerlic ouermits caritaet indẽ here is een ziel ende een hert die derde is die begeerlic is wanneer die ziele mit gode ouer al een ghelikenis heeft ende een geeſt mit hem \ hem mit begeerten aenhanghende Die vierde is ghewaerdighende ouermits die welke onſe aerde mitten woerden goods op genomen is totter enichept des godliken perſoens Item enichept der drieoudichept is gheſet bouen die natuerlike ende begheerlike enichept welke enichept alleen weſen moet ende ſingulaer op dat daer in ſtaet eñ ruſt weſen ſal alre enicheden Item het openbaert vten voerſcreuen dinghen dat die alinghept ende die volmaecthept der enichept ghegheuen wort als ariſtotiles quinto phiſicorum ſept wãt dat altemael ende volcomen niet en is dat wort int ghemeyn niet ghehieten een als die ſelue ſept .ſi ſyn een inden getale der welker die ma

teri een is mer inō formen sijn si een der welker leste volcomenthept een is ende gheheel altemael een inden ghe-slacht der welker form vanden predicaet een is mer die enichept die een beghin der getalen is en is gheen een inder materien mer inden ghetale als aristotiles sept op dat selue eñ het is dat alre simpelste dinc dat eerst een onderstant is ende ouermits dien dinghe alle die ander. want in allen ghestachten is een beghinsel dat inden perticulaer is als indē verwen is een wittichept en de in neumatibus dat is een matichept van sanghe een ghelupt is etce. als gesept wort li. x. metheororū ca. iij. eñ daer om die ghetellighe eynlichept of enichept daer si af begint ende totter welker alle ghetal der godliker enichept ghe-resolueert wert is een beschepdelike gelikenis ende figuer. want als ghesept wort iij. metheororum ca. iij. dat eerste inden ghestacht der substancien is onschepdelic ende die eerste beruerer is ewich ende dat is god die wp is van alre materien die welke niet alleen en is dat eerste beginsel als een beroerer mer als een form ende een eynde ende dpe leste daet en wert hē niet toe gemengt altemael ouermits moghenthept want van dien enen gode indō substācien gaet alle creatuer werkelijken voert aen ende exempelijc als vander enichept alle ghetal van beghin voert gaet eñ tot hem als totten eynde alle dinghen gebracht werden alsoe werden alle die getalen totter eerster enichept ghe-resolueert op dattet een eynde van hem allen wesen sal die welke beghin is ende god die welke ghebenedijt is in secula seculorum

Van tghetal van tween

Otter enichept ghedaen een enichept maect een dubbelthept die welke nader enichept alre vniuersaliker ghetalen houdt dpe naeste stede dat is die ander als ptadorus sept ende dit ghetal datmen binarius hiet wert van sommighen onuolcomen gheiudiceert want ouermits binarium dz is bij den ghetal van tween werden wi vander enichept ghedeplt ende ghescheyden waer af dattet een mercke ō schepdinghe is mer als augustinus sept int leste vander musiken ist dattet lasterlick is die vander enichept eerst gaet die is louelick want als hi wt gaet vander enichept so gheneect hi den ghetal van drien ande tret voert

Van tgetal van drien welc gelijct wort die drieuoudichept

Trinarius is een ghetal dat ghemaect is vander toedoeninghe der enichept totten ghetal van tween ende dit trinarius ghetal is theplichste onder den ghetalen. want in hem worden die voetstappen alder drieuoudichept gheuonden want gheliker wijs dat die eerste enichept des eersten beghins betepkent enichept alsoe bediet oeck ende thoent dat ghetal van drien die godlichept eñ die drieuondichept ō

personē in gode als die winninge des soens vanden vader eñ den voertganc des heylighen gheests vanden vader ouermits den zoen In tghetal vā drien dede aristotiles toe den hoghen eñ den gloriosen god groot te maken als ghe seyt wort in li. de celo et mundo ca. ij. wāt het roept die heylige drieuoudich eyt eñ een ÿghelic creatuer voerseghet die gemaect is van deo trino ende vno inden ghetale inden ghewicht ende in der maten als geseyt wort sapiencie xi.

Uter toedoeninghe d̄ enicheyt tot ten ghetale van drien verrÿst een ghetal van vieren die den name gheno men heeft vand̄ viercanter figuren als ÿsidorus seyt Itez die viercante forme is meest stedich eñ vaste eñ daer om be teykent si meest die stedicheyt alder ker ken eñ die vastichеyt der trouwer sielē alsoe wel inden virtuten als inder con sten eñ inder leringhe die si begrÿpt mit alle den heylighen die welcke is lanc heyt breetheyt hoecheyt eñ diepheyt

Uter toedoeninghe d̄ enicheyt tot ten ghetale van vieren verrÿst dat ander onghelÿc ghetal als quinari⁹ dz is tghetal van viuen twelc tusschen die onghelike schelende eñ is die ander in den ghetale van tween vanden trinario dat is vanden getale van drien eñ daer om beteykenet die dicwÿl die daer toe doen totter consten eñ totter leringhe d̄ ghelouen eñ der ewen nochtās ouer dz so worden die viue dwase maechdē en de die viue die de iocken der ossen cof ten noch ghehouden inden weelden d̄ vÿf vleyscheliker sinnen

Uter toedoeninghe der enicheyt totten getale van viuen verrÿst ende wast senarius dat is tghetal van sessen twelck dat eerste volcomen ghe tal is dat van sinen delen die onderwi len te gader v̄sament sÿn weder gheeft die selue somme twelck inden ghetalen van enen niet gheuonden en wert dā in den ghetale van sessen noch inden ghe tale vā thienen dan in xxviij. ende daer om seyt boecius li. i. ca. xiiij. dattet ge tal van sessen is minre der doechdē wāt het en gaet niet oueruloyeliken voert noch en wert niet verminret weder om gheseyndt mer tusschen gheliken delē houdet dat middel noch en heeft niet te veel noch niet te luttel want senarius dat is ghetal van sessen houdt die helft van hem als tgetal van drien dat is tri narium ende dat derdendeel als bina rium dat is tghetal van tween ende dz seste deel als die enicheyt wāt ses enich eyden make een senarium ende twe tri narÿ maken enen senarium ende drie bi narÿ maken dat selue ghetal als senari um ende daer om dit ghetal van sessen beteykent inder scriften volcomentheit der gracien ende der virtuten

Septenarius dat is tghetal van se uenen twelc vander toedoeninge der vniteyten dat is der enicheyt tottē senarium ende onder die onghelike dz derde is beteykent die oueruloedicheit der seuenuoldigher gracien die altoes wast ende vordert inden ghenen die ge loue houden der heyligher drienou-

dicheyt

Octonarius dat is tghetal vā achten twelc wasset ouermits toedoeninghe totten septenarium eñ wert gemaect van tween gheliken delen als vā tween quaternarien of van tween onefenen die onghelijc sijn als van quinario ende van trinario beteykent een toedoeninghe der heylicheyt eñ der glori en inden lantscap die dien naest coēt die zeuenuoudighe graci hadden hier indē weghe die ghelikicheyt der louen sal āt woerden der ghelikicheyt der verdienten eñ der onghelikicheyt der tormenten eñ der castijnghe der blijscappen eñ der perticularigher troestinghe .want die blijscap der martelaren gaet inden anderen delen die blijscap der cōfessorē eñ der maechden die ghehilict sijn bouen als die een sterre scheelt vāder ander inder claricheyt i. chorintheos xv. eñ daer om om die onghelike verdiente eñ blijscappē werdē die woninge der lichten diueers eñ onghelijc ghehieten int huys der vaders ꝛc. iohannis xv

Nouenarius dat is ghetal van ix. twelc ouerloept ouermits toedoeninghe der enicheyt tot octonariū ende wort ghemaect van drieuoudighen trinario eñ heeft hem sonder middel mitten denario dat is mitten getal vā thienen alleen inder enicheyt schelende vā hem beteykent staet eñ glori der drieuoudigher yerarchien der enghelē vāden welken een yghelic een ouerdracht heeft eñ een ghelikenis mitter drieuoudicheyt eñ heeft hem meer sonder middel tot god dan die ander creaturen

Denarius dat is tghetal van thienen twelck ouermits ouerwassinge der enicheyt nouenarium bouē gaet eñ is dorpel eñ eynde alre simpelre getalen eñ tbeghin alre ghecōponeerder ghetalen dats die gedubbelt sijn beteykent billiken onsen here cristum die welke alpha eñ o is eynde eñ beghin nz alleen beghin der simpelre creaturē \mer oec salicheyt ende heylicheyt der menschen eñ der enghelen Item denarius numerus ist eerste ghetal sond wes toedoeninghe of wederuoudinghe tghetal nz voert op en climt twelc alst thien weruen in hem seluen gheleydt is maket een volcomen ghetal als centenarium dat is tghetal vā honderden twelc vāder lufter zide gaet in die rechter als beda seyt. Item vten voer gheseyden dinghen openbaert dat vanden ghetallen dat een \ een vingher is dat and een lit dat derde is ghedubbelt die vinger hout simpel getalen van enen tot thienen toe .articulus dat is tlit hondert x. eñ die ander ghetalen van thienen ende dat ghecomponeerde dat is dz ghedubbelde omuangt den vingher eñ tlit als xi. xij. xiij. eñ also vanden anderen tot twintich die welke tander artikel is als dertich xl.etce. ende also vandē anderen tot honderdē toe ende thien weruen hōdert dusent indē welkē die waer dicheyt vanden denario sonder wes wederuoudinghe men tottē getale vā dusenden nz comen en kan Item tghetal neemt die qualiteyt eñ dat eynde vten enichedē die menigerhāde scheydinge voert ghestort hebben Item vandē ge

tale ist een effen ende dat ander oneffē
Dat effen ghetal is dat in tween gheli
ken delen ghedeylt mach werden \ als
twe vier vi. viij. Ende dat oneffen ghe
tal is dat van tween gheliken delen nz
gedeylt en mach werden daer en moet
een midael gebreken of ouerlopen als
drie vijf seuen Ende dye ander als ysi-
dorus seyt dat effen ghetal wert al-
dus ghedeylt want dat een is te gader
effen ende dat ander te gader oneffen
ende dat te gader effen is dat is dz ge-
deylt wert te gader na effenen gheta-
le ter tijt toe datmen coemt totter enich
eyt die onscheydelic is als in desen exē-
pel \ lxiiij. heeft een helft als xxxij. -
dese xvi. ende dese viij. ende acht vier
ende dese twe .ende twee een. ende dit
een is ondeylick ende singulaer ende te
gader oneffen ghetal is dit dz een dey
linghe neemt in oneffenen delen .ende
sijn delen bliuen onscheydelic als vi. x.
xiiij. xviij. xxx. l. etce. Vluchs alstu al-
sulke ghetalen deylen wilste so coemste
in een ghetal dattu niet deylen en mo-
gheste in gheliken delen Item dat on-
ghelijckelic effen ghetal is wes delen
ghelijck ghedeylt mogen werden mer
si en konnen totter enicheyt niet ghera-
ken als xxiiij. dese sonder middel ghe-
deylt makē twalef \ anderweruen in die
ander helft ghedeylt makense vi. ende
die derde helfte maken si iij. mer voert
aen soe laet die deylinghe af mer daer
wort een ondeylsom eynde gheuonden
voer die enicheyt Item onghelijckelic
oneffen ghetal is twelc van enen onef
fenen ghetal oneffelic ghetelt wert als
vijftiē. xlix. die welke als si gedeylt sijn

als oneffen ghetalen werden vandē on
effenen ende vanden effenen ghedeylt
als seuenweruen seuen maken xlix. en-
de vijfweruen viue maken. xxv. Item
vanden gheliken ghetalen sommighe
werden oueruloedich gheheyten som-
mighe die gheminret sijn \ die oueruloe
dighe sijn der welker delen te gader ge
leydt gaen bouen hoerre vollicheyt als
duodenarius heeft vijf delen \ twalef-
te dele twelc is vnam sextam duo quar
tam qꝫ tres terciam qꝫ iiij. dimidiam qꝫ
sex vnum et duo ꝫ tres iiij. ꝫ sex te ga-
der gheleydt makē sexdecim Ende due
denarij numeri gaen der vollicheyt bo-
uen als die ander ghelijc veel Itez die
gheminrede ghetalen sijn dese dye mit
horen delen gherekent sijn ende makē
die minre somme .als is denarius wes
drie delen dat thiende een is dat is duo
dimidia dat is twee halue dat is viue.
want een ende twee ende viue makē oc
tonarium dat is acht ende vanden thie
nen verre tminste dese is ghelijc octona
rius ende ander veel die indē delē we
der ghebracht sijn bliuen beneden eñ-
dat volcomen ghetal dat mit sinen de-
len volbracht wert als senarius dat is
tghetal van sessen dat heeft drie delen
als vi. terciam ꝫ dimidiam sex sunt vnū
terciam duo et dimidiam .s. iij. ende de
se delen in een somme gheleyt als vnū
duo et tria maken een ghetal van ses-
sen ende verterent Item het sijn volco-
men ghetalen tusschen denarium vijf
ende tusschen centenarium xxviij. ende
beneden millenarium vijf hondert en-
de x c. eñ vi. eñ binnē x. dusēt .c. xxviij.
ende dese ghetalen sijn volmaect in vi.

ende in viij. werden si gheeyndt eñ dat
onderwisselt als boecius seyt Item die
volcomen ghetalen selstu selden vijn-
den ende dye lichtelic telliken sijn \wāt
als die selue seyt dair isser luttel die mit
stantaftiger reghelen voert comen sijn
Item die oueruloedighe eñ die gemin
ret sijn dier sijn veel eñ sonder ordinanci
en ghescapen eñ vā genen sekeren eyn
de eñ die oneffen getalen werden ald⁹
ghedeylt sommighe sijn simpel sommi
ghe ghedubbelt eñ sommighe middel-
baer die simpel sijn die āders geen deel
en hebben dan alleen een enicheyt \ als
trinarius solam terciem eñ quinari⁹ so-
lam quintam eñ septēnarius die seuen-
de alleen want desen is een deel alleen
eñ die ghedubbelde sijn die niet gheme
ten en werdē mitter enicheyt alleen mer
si werden oeck mit enen vreemden ghe
tal voert ghebracht als ix. eñ xi. xxi. eñ
xxv. wi segghen driewerwen drie ende
seuenweruē drie eñ driewerven viue eñ
vijfweruen viue Item die middelbarē
ghetalen sijn die slecht simpel sijn ende
schinen onghedubbelt te wesen Inder
ander manieren sijn si gedubbelt als in
desen exempel ꝫ ix. ꝫ xxv. eñ tgetal vā
ix. als dz ghelijct is so ist dat eerst ende
ongedubbelt wāt ten heeft gheen ghe
meyn ghetal dā alleen monadicū tot xv
is ghecompareert dat ander eñ dz ge
dubbelleert want in dien is tghetal ge-
meyn sonder monadicum dat is tghe-
tal van drien die tghetal van ix. verte-
ren sal et ter trini xxv.

In eenre andere maniere werden
die ghetalen ghedeylt want alle
ghetal anter het wort gemerct bi hem
seluē of tot watten bi hem seluen ist ge
tal dat sonder enighe vertellinghe ghe
seyt wort als iij. iiij. v. vi. eñ deser ghe
lijc eñ tot watten is een ghetal dat al v̄
tellende tot dien ghelijct wert als bi de
sen exempel iiij. tot ij. eñ als tghetal vā
vieren totten getal van tween ghecom
pareert wert werden si tweuoudelic ge
seyt ꝫ iij. similiter vi. ad tria et viij. ad
iiij. ꝫ x. ad v. eñ weder iij. tot enen drie
uoudelic eñ tot ij. ende ix. tot drien mer
die gelike getalen die nader grootheyt
ghelijck sijn als ij. tot ij. eñ iij. tot iij. x.
x. tot C. tot C. Item die ongelike geta
len die te gader een ongelikicheyt ma
ken als drie tot twee ende vier tot drie
etce. Ende vniuersaliken wanneer dat
meerre den minre ende dat minre den
meerren ghelijct wort dat wert onghe
lijc gheseyt ende dat meerre ghetal is
die in hem heeft dat minre ghetal tot-
ten welken het ghelijct wort ende een
luttel meer. ende die quaternarius he-
uet in hem trinarium ende sijn ij. ander
delen ende alsoe vanden anderen ende
dat minre ghetal is dz vanden meerrē
onthouden wert totten welken hi ghe-
lijct wort mit enigen van sinen dele als
trinarius wort onthouden tot quinariū
dat is totten ghetal van viuen vā hem
mit sinen tween delen ende dat menich
foudich ghetal dat heeft in hem dat
mynre ghetal twewerven of driewer-
uen of vierweruen of menichfoudelick
als ij. ij. een als wanneer si ghecompa
reert sijn twiuoudelic est tres ad vnum
tres ad vnum tripliciter quatuor qua-
drupliciter ende alsoe vanden anderen
weder om is menichfoudich ghetal dz
binnen den menichfoudighen ghetal
menichfoudelic onthoudē wort als van

tween bis iij̄. quater eñ v. vȳfweruē eñ also vanden anderen Superpticularis numer⁹ is als wanneer dat ouerste dat nederste ghetal onthoudt bȳden welkē het ghelȳct wert also tot enen deel van hem als bi desen exempel totten getal van tween datter gelȳct is houdt in hē ȳ. eñ onderwilē een die halt deel is vā tween also oec vier tot drien gelȳct houdē in hē iij̄. eñ een ander twelc is dz der dendeel van drien eñ also v. tot iij̄. houden quaternarium eñ een andō twelc dz vierde deel is vā quaternario eñ also vā den anderen Superpciens numer⁹ is die dat nederste mit allen hout eñ daer na bepde die ander ȳ. of iij̄. delen of iij̄ of v. delen of andere als bi desen exēpel vi. ghecōpareert tot iij̄. so heeft quinarius trinarium numerum eñ daer op sȳn ȳ. deel als ȳ. vȳ. tot iij̄. hebbē in'hē iij̄. eñ sȳn ander delen als iij̄. also oec ix tot v. gecōponeert hebben in hem viue eñ sȳn ander delen vij̄. Subsuperperciens is dat ghehouden wert in numero superpcienti mit sommige sinen tween of drien of meerre delen \ als aldus iij̄. werden onthouden vā vinen mit sinen anderē tween delen als viue vā ix. mit sinen anderē delen eñ also vandē anderen Subsuperpticularis getal is eē getal dat gehouden wert int nederste getal mit sommighe van sinen deel of die helft of terdendeel tot viuen als ald⁹ ȳ. tot iij̄. iij̄. tor iij̄. eñ iij̄. tot v. eñ alsoe vāden anderen multiplex pticularis numerus is dat gecōpareert is totten nederſten getale mit sommighe vā sinen deel als aldus quinarius ghecōpareert tot binariū hout in hē twewerue ȳ. dz is vier eñ een deel van hē eñ ix. ghecōpareert tot iij̄. houdē in hem ȳ. quaternarios eñ een enichept twelck een deel is vandē nouenarius Multiplex superpticularis numer⁹ is dat ghecōpareert is tot sinen nederſten getale eñ houdt dat menichfoudelic mit sinen anderen delen als vij̄. denarius gheconpareert tot trinariū houdt in hē twewerue also veel mit sinen anderē delen eñ also oeck xiij̄. tot xij̄. gecōpareert houdē in hem twewerue vi. getalen als xij̄. mit sinen anderen delē alsoe xȳ. tot ix. houden in hem bis bis ix. mit sinen anderē delen Submultiplex superpciens numer⁹ is twelc totten ouerſten gecōpareert ghehouden wert vā hem menichfoudelick mit sommighe van sinen delen \ eñ drie ghecōpareert tot vij̄. werden twewerue gehouden mit sinē tween delē als pīdonus sept

Onder derder manierē werdē dye ghetalen ghedeplt na pīdon⁹ lere aldus die ghetalen anter ti sȳn discreet of cōtinentes Discretus numer⁹ dat is twelc mit discretis monadib⁹ gehouden wert als aldus iij̄. iij̄. v. vi. ꝛc. mer cōtinens numer⁹ is twelck als die monades verſamēt sȳn gehoudē wert als trinari⁹ numer⁹ inō groothept ghehouden wert Dit ghetal wort gedeplt als in linearen in superficialem eñ in solidum \ eñ linealis ghetal is dat beginnende is vā monade recht wt geſcreuē wort al tot sonder epnde waer af dat alpha geſcreuen wert voer een betepkenis vāden linien wāt dese letter alpha betepkent enichept bidē griekē eñ superficialis numer⁹ is also dz niet alleen inō lengden mer inō bredē ghehoudē wert

als trigonus tetragon⁹ of quadrat⁹ pē-
tagonus of circularis dats ront om eñ
die ander die altoes in enē pleynē voe-
te dat is in superficie ghehoudē werdē
eñ daer om salmen hier die figurē settē
voer enen exēpel want trigon⁹ numer⁹
alte mael geordineert driecāt. Quadra-
tus numer⁹ dat is tviercāte ghetal dat
tetragonus numerus heit eñ is viercāt
Pētagon⁹ of quīquāgul⁹ dz is vifhoect
of vytcant. Eñ circularis uumerus is al
ront Ende is spericus eñ circularis wā
neer dat ghecyrkelt ront ghetal van hē
gemenichuoudicht op staet eñ wert we
der in hem ghekeert als ald⁹ in enē ex
empel quīquies quinÿ quīquies dese cir
cules als hy in hem gemultipliceert is
so keert hi weder circulaerlic in hem sel
uen eñ maect een speram want vÿfwer
uen xv. makē c. eñ xxv. of quīquies qui-
ni quīquies makē c. xxv. Solid⁹ nume-
rus is twelc inder lengden indē hoech
sten eñ inder breedē hout die ghetallike
natuer eñ die menichuoudighe deylin-
ghe der ghetalen hebben den simpelen
voert geset alst openbaert inde woerdē
des heilighē ysido. wes woerdē ic ouer
al gheuolghet byn wten welkē claerli-
ken openbaert dat onder die menigher
handicheit der ghetalen schulē menich
sins die sacramenten der menigherhan
den verstandenissen der scriften die god
lic in gheblazen sÿn eñ daer om als boe
cius seyt li. v. ca. i. dat die const der geta
len is seer aen te dencken vandē wÿsen
onder die constē dye men mathemati-
cas heyt wāt van allen dinghen die ind
naturen sÿn daer die philosophi af spre
ken so gaet arismetrica sciencia voer al-
le die ander want sonder getal en mach
die een letter der ander nyet toe geuoe
ghet werden. noch vergadert werden
noch die een sillaba en mach niet rechte
lic totter ander gheordineert werdē son
der ghetal noch men mach dat subiect
van sinen predicaet niet onderkennē eñ
deser ghelÿc eñ daer om seyt boeci⁹ dat
die const des tellens gaet voer alle an-
der consten want sonder den ghetale vā
drien en is gheen driehoect onder noch
sonder ghetal van vieren een vierhoect
dat is tetragonus of quadrangulus eñ
also vanden anderē eñ alsoe ist oec te siē
inden sanghers want musica is een soe-
ticheit der stēmen die den namē der ge
talen toe gheteykent werdt als boeci⁹
seyt alst openbaert in dyacesseron dya-
pente eñ in dyapason eñ inden anderen
ghelude van musike die niet ghenoemt
en werden tghetal en moet voer gaen
alsoe noch oec en mach die lope der ster
ren noch dye opganc vandē sterrē noch
die verwandelinghe der tiden en mach
ons niet openbaren waert dz wi mitter
hulpe des ghetaels nyet gheregeert
en werden want alle ghescepē dinghen
sÿn gheformeert om des ghetals wille
als die selue seit ende tghetal was oec
een ghelikenis om exempel te gheuē
inden moede eñ inden sin des makers
die alle dinck ghescepen heeft want on
der die zekerheit sÿn die ghetalen ghe
scepen ende onderscheiden dryeweruē
drie oerdē der enghelen Onder seuen
ende onder trinario numerus werden
onderscheiden die virtutē ende die mo
ghentheden alre redeliker dinghen eñ
gheesteliker zielen ende die elementen
werden te samen ghebonden ouermits
die virtuut ende der consten des getals

ende op dat ick alsoe segghen mochte
alle die gheestelikē ende lichamelikē
dinghen werden gebruuct also wel die
hemelschen als dye aertschē ouermits
vergaderinghe der ghetalen noch dye
ghetalen en hebben gheen compositie
onder hem seluē Mer ū hebben een pro
portie wt hem seluen buten hem als bo
ecius seit want inder substancien der ge
talen vinden wi effen ende oneffen vtē
welken alle ghetal ghemaect is welke
ghetalen alle dinghen mit eenrehande
moghentheit want ū zeer onghelijc eñ
contrarij sijn vergadert werden sonder
enighe middel in eenre compositien en
de inder gelikenis der proportien noch
tans dat ū wt eenre winninghe als wt
monades spruten waer af dattet open
baer is dat alle ghetal begrepen wordt
onder effen ende onō oneffen ende een
effen ghetale is dat in tween gheliken
ghedeplt mach werden als daer tghe-
tal van enen npet tusschē en coemt mer
dat oneffen ghetal is dat niet ghedeilt
en mach werden in gheliken delen als
tghetal van enen daer tusschen valt of
na pptograss leringhe. Dat effen ghe
tal is twelck ghedeplt mach werdē on-
der die selue metinghe inden alre min-
sten delen ende inden meesten delē tmi
ste als inder deplinghe ende tmeeste in
der specien ende inder groothept recht
ofstu deplen woutste C. in. l. ende tmeest
te spaci is in. lō. eñ tminste vanō groot-
heit is deplinghe wāt het en is niet eēs
gedeplt ende en geen en mach die min
re deplinghe ghehepten werdē dan in
tween delen want dat enich effen ghe-
tal wert in veel delen ghedeplt also oec
wert die grootheit meer verminret alst
openbaert in enen boem die in veel de-
len ghehouwen wert mer dat getal der
deplinghe of dye grootheit vander me
nichuoudicheit wordt meest ghemeer-
ret waer af die redē is als die selue seit
dat die grootheit mach ghemināret wer
den ende ghedeplt sonder ghetal Mer
tghetal wasset. ende gaet voert sonder
eynde ende daer om die deilinghe des
effens ghetals is nae dye alre meeste
grootheit ende naō beschеidenre groot
hept is ū alre minste ende dz onettē ge
tal is wes ghetallighe deplinghe is in
tween ongheliken perticulen ende dat
effen ghetal wert gedeplt in tween ge
liken delen ende onderwilen in ongh-
liken ende onderwilen wertet ghedeilt
in ongelikē. als een deel der metinghe
effen is ende dat ander deel onettē en-
de wanneer acht gdeplt werdē in vier
ende vier in twaelef ende oeck ses ende
ses ende also vanden anderen. ende ist
dat dat een deel der gheliken deplinge
oneffen is soe sal dat ander van noden
oneffen wesen als dat wanneer vi. ghe
deilt werden in drien ende drie ende x.
in viue ende in viuen ende vierthien in
seuen ende in seuen waer af dat in ghe
liker deplinghe en sal die ongheliкich-
heit der gheliкicheit of die gheliкich-
heit der ongheliкicheit toe ghemenget
werden sonder alleen in binario dat een
prins is der effenicheit eñ en ontfangt
gheen onghelike deplinghe wāt hy is
ghemaect van dubbelder enicheit ende
vander eerster effenicheit der tweer eñ
als dat effen ghetal ghedeplt werdt in
ongheliken delen is dat zake dattet eē
deel deplinghe effen is so sal dat ander
oeck effen wesen alst ghetal van thien

ghedeylt worde in acht ende in twee of
in ses ende in vyer ende also wãneer vi.
gedeylt werdẽ in iiij. eñ in twe ꝛc. Mer
ist zake dattet een deel der deylinge on
effen waer so sal dat ander vã node on
effen weseu als of tghtal van thien ge
deyit worde in drie ende in seuẽ eñ viij.
ghedeylt worde in drie ende in viue en-
de also vandẽ anderẽ noch het en mach
nẽmermeer wesen als of dat een deel d̃
deylinghe effen waer eñ dat ander deel
oneffen gheuondeu soude mogen wer-
den of als dz een oneffen is is so mach
dat ander effen verstaen werden eñ dat
oneffen ghetal wert altoes by ongheli
ken delen ghedeylt mer altoes wert dz
een deel der deyliughe der oneffenich
heit toe ghepunt ende dat ander deel d̃
oneffenicheit als vij. ist dattu die deyl-
ste in drie ende in vier die eẽ porci wert
effen gheuonden ende die ander onef-
fen ende dat vintmen int ghemeyn in al
len oneffenen ghetalẽ Item vnitas dz
is enicheyt of ghetal van enẽ is winster
of moeder alre veelheyt also wel der ef
fenicheit als der oneffenicheyt want ist
dattu den oneffen ghetale een enitheit
toe doetste so selstu van node een effen
ghetal winnen ende so weder om doet
stu een vanden effenen getale so maec
stu een oneffen ghetal Item het is een
helft van allen ghetalẽ dye niet te samẽ
geset en sijn ende mit natuerliker dispo
sicien mit malkanderẽ versamẽt sijn als
in desen exempel ist dat gheseitwert i. ij.
iij. ende alsmen. i. doet tot ij. soe maket
een ghetal van tween datmẽ binarium
heyt tusschen i. iiij. een middel te wesen
Item ist dat gheseyt wort ij. iij. iiij. tghe
tal van enen ghedaeu tot binarium ma
ket dat gtal van drien een middel te we
sen tusschen binarium ende qnaternari-
um ende also oec ist dat gheseit wert iij.
iiij. v. ende als een gedaen wert tot drie
en makz een ghetal van iiij. tusschen iij.
ende v. een middel te wesen ende alsoe
ist voert te gaen vanden anderẽ op clm
mende Item vanden delen des getals
ende vanden specien des effens te gad̃
ende des oneffens is bouen gheseit en
de alle dese vortganghende proporci-
en conueniencien ende differeecien de-
ser ghetalen te veruolghen waer te lan
ghe ende daer om sijn dese dinghen vã
den proprieteyten der getalen genoech
gheseyt ende dat sullen wi alleen wetẽ
dattet middel te vinden inden ghetalẽ
zwaer is als ysidor⁹ seyt want het is ze
ker dat die ghetalen sond̃ einde sijn wãt
hoe veel dattu enich ghetal voerthael-
ste of trecste ende du waenste een eynde
te maken ouermits toedoeninge van e
nen soe sulstu alle dat effen ghetal ende
dat oneffen verlenghen Item die redẽ
ende die proprieteyten des middelẽ ge
tals moechstu aldus aen dencken eerst
vargaderen die eynden ende deylse en-
de du selste een middel vynden als al-
dus set voer die eyndẽ ses ende twaelf
doetse te samẽ so hebste xviij. deylse ge
lijc ende daer sullen neghen wesen en-
de dat is analogicum in arismetrica als
tmiddel ghetal ende alsoe menich mo-
nades dattet den eersten bouẽ gaen vã
also veel wertet verwonnen vanden ein
de als vanden vtersten want si verwin-
nen neghen ses in drien monadibus en
de in alsoe veel vij. wert nouenarius ver
wonnẽ als ysidorus seit li. ij.

Mensure autem et põdera dz is die

maten ende oeck dpe ghewichten hebben dicwijl stede inder scriften der welker reden ende proprieteiten beghinne hebben vander leringhe der geometrien want als ysidorus segt libro secundo soe is geometrie een const van metē die welke in hoer houdt lineamenten dat sijn maten dpe recht wt gaen. ende species of middelen die onder tusschen vallen ende figuren ende grootheiden ende ghetalen ende metinghē inden figuren alst openbaert inden circulen inden triangulen inden quadrangulen eñ in pentagonis dat van .vijf hoecken is penta in griex dat is viue in duutsch eñ inden anderē sonder ghetal vandē welken alle thans die bootscap is veel dinghen daer af te vertrecken Mer luttel dinghen te roerē om die onnosele daer ysidorus ghewach af maect seggende aldus / die metinghe vander geometrien is in vieren ghedeilt als int plepn inder groothept inder redelichept ende in dichter ende in vaster figuren Item die dichte ende vaste figuren sijn die ghehouden werden inder lengden ende inder breden dpe welke bp plato sijn indē ghetale viue die tallike groothept dpe ghedeilt mach werden na den ghetalē die in arismetrica gheleert werden Itē die redelike grootheidē sijn der welker mate wij weten moghen ouermits oerdel der reden als die onredelike grootheiden der welker groothept der matē niet bekent en is Item die dichte ende vaste figuren sijn die ghehoudē of onthouden werden inder lengdē inder breden ende inder hoechten als is embus cubz ende die plepn figuren dat sijn species als die selue segt wāt die eerste species mit enen plepnē boete is een circulus die circūducta hept. dat is omghedeplt in wes middel een punct is ende dat punct heiten die mepsters van geometrien centrum mit enen plepnē voet aldus ¶ Item die vierhoedighe figuer is int plepn viercāt die onder vier rechte linien is aldus ¶ Item dpatrate cō gramon is dpe figuer slecht aldus ¶ Item ortogonium is een plepn figuer van enen rechten hoeke dat is een orpe hoect ende heeft enen rechten hoeke al dus ¶ Item ploplexos is een plepn figuer eñ recht onder in dz dicht geiet alous ¶ Item spera is een figuer die ront gheformeert is dpe in allen delen euen dicht is aldus ¶ Item embz is een proper dichte figuer die welke inder lengden inder hoechten ende inder breetheit gheboudē of onthoudē wert ende in dat dichte aldus ¶ Item typlindrus is een viercante figuer hebbede bouen een half cirkel aldus ¶ Itē conus is een figuer die benedē breet is ende gaet enghe op aldus ¶ Item piramis is een figuer die in eenre manieren van viere vanden breden int scarpe opgaet aldus ¶ Item dese lerynghe bruyct den eerstē bruyct welc deel gheēen is onder alle gadere die ghemeten moghen werden ende is dat minste naeden meten te spreken of tminste datmē meten mach ende nochtans ist dat alre meest nader moghēthept te sprekē wāt het is ymmer tbegin alre linien wā welken beghin alle linien beghinnen ende voert gaen ende inden welken alle dinghen gheeyndt werden Inden anderē ghebruuct dese leringe eenre linien dpe een rechte lancheit is sonder breetheit

des gheliken vanden gheliken leyt in
horen puncten want aen den punct be-
ghint si ende inden punct wordt si ghe-
eindt ende dat superficies dat is tpley
ne bouen is een breetheit sonder leng-
de Item die dickicheit heeft drierhan
de metinghe als breet lang ende diepe
of hoech ende wt desen drien metinge
is alle lichaem ghemaect als wten lan-
ghen vten breden ende vten diepen eñ
wt desen driē heeft alle lichamelike sub
stanci ghewicht ghetal ende maet wāt
du moechste naeder constē des metens
tmiddel vander geometrien vindē wāt
wanneer sÿn eynden ghemultipliceert
sÿ so doē si also veel als die middelē dye
ghedubbelleert sÿn als in desen exem-
pel vi. ende xÿ. ghemultipliceert makē
tseuentich weruen dispondius ende die
middelen viÿ. ende ix. gemultipliceert
makē also veel als ysidor⁹ seit li. duode
cimo Item circulus is een linie vandē
punct totten punct biden centrum mit
gheliken spacien omgheleit Item circu
lus is die alre simpelste figuer ende die
begripenste die nerghent hoeke en he-
uet tot geenre zÿden buten op gevuert
ende binnen ghehoelt ten lope seer be-
quamelick ende ter omweindinge wes
circumferenci alte verre is van sinē pūc
talighen center dat is recht midzen en
de het is onder allē figurē die volmaect
ste ende loept alle figuren die figuerlic
sÿn al ōme ende houdt alle dingen mit
machten binnen hem ende van nyemāt
buten hem dan vā hoer seluen is dye fi
guer onthouden. alst openbaert inden
cirkel des hemels die alle dinghen om
gaet ende bi en wert niet omghegangē
ende onthout alle dinghen eñ en wort
van enighen anderen dinghen van bu-
ten niet onthouden waer af dat ysidor⁹
seyt ghelikerwÿs dat alle ghetal binnē
thienen is also binnen den cirkel alre fi
guren wordt die ōmeganck aldus beslo
ten ende op dat ick mit corten woer
den spreken mach soe volghen alle din
ghen wonderliken zeer dye volmaect-
heit des cirkels ende dye circularighe
reden mit eenrehāde natuerliker na vol
ghinghe want die hemel wil ende be-
gheert een circularighe form dat is eē
ronde form ende den loepe der planetē
ende die hemelen werden ront wederō
me ghebuucht in hem seluen ende also
werden die lopen der sterren der iaren
ende der maenden ende die twiuelinge
der menigherhande tiden ghesien van
hem seluen beghinnen ende in hem sel
uen beginnen ende in hem seluē steeds
weder comen ende also werken ende li
den die elementen onderlinghe eñ schi
nen after te bliuen ouermits corrupcien
die comen weder ouermits winninghe
ende also die stedighe ebbinge eñ vloy-
inghe vander zee ebbē ende vloyen eñ
als si af laten soe beghinne si weder eñ
alsoe die bomen die vruchten ende dye
zade die daer af ghenomē sÿn gaen vā
hem seluen wt ende keren in hem seluē
weder ende also die hemelsche gheestē
gaen wt van gode ouermits sceppinge
ende si werdē in god beroert ouermits
begheerten ende daer om werden si wt
gheseynt bi werkinghe ende keren we-
der tot gode ouermits werkinghe der
gracien also is die redelike ziele vā aris-
totiles ghecompareert den cirkel ouer
mits hore volcomenheit eñ begripelic-
heit Item dye cirkel is alre meest van

allen figuren dye ghelike ōmeganghē
hebben ende daer om heeft alle die we
relt een ronde form die daer toe ghsca
pen is datten die ziele gripen sal ouer
mits den verstande ¶ Onse here god die
maker is alre dinghen wordt inden cir
kel betepkent want als themer sept mo
nos wā monadē ende wederbuecht sijn
min in hem want dye vader wint eñ wā
van ewichepdē die soen ende ouermits
dē soen ademde hi den hepligen geest
die een knoep is van bepden want god
die vader verstaet hem volcomelick vā
ewen ende al verstaende mynt hy hem
seluen volcomelic welke min ouer haer
seluen tot enen anderen dinghe niet en
strect ¶ Mer billiker om dat verstāt te ver
staen dat is tottē vader ende tottē soen
vanden welken dye min coemt weder-
buucht in hem seluen ter manieren van
enen cirkel want het is die selue god eñ
vader die verstandelick is inden wesen
ende al verstande den soen winnende en
de die soen ghewonnen vanden vader
ende dat verstant eñ die min voertgaen
de vanden vader ouermits den soen en
de die heilighe gheest is hē weder om
bueghende in hem beiden wten welkē
openbaren mach dat volcomenhept is
inden godliken personen want die me-
nichuoudicheit en gaet dye ghetal der
drievoudicheit niet bouē ende daer om
die ander philosoef wal gewaecht wat
god was ende hy antwoerde ald? god
is een verstandelic cirkel wes centrum
ouer al is ende circumferenci nerghent
wten welken openbaert dat dye reden
des cirkels verlicht in elken creatuer

¶ Riangulus is een figuer hebben
de drie hoeken dye ghelijc sijn dē
tween rechten ende wat die rechte hoe
ke is dar sal anderswaert gheleert wer
den Item die groplike ziele die iij mo-
ghentheden in haer heeft als die win-
nende die voedende ende die vermeer
rende wort den triangulo dye eerste is
van alle den figuren in geometrie ghe
compareert dat is ghelikent want dye
groplike macht is die eerst van allē zie
len ende heeft in hoer ghetal van drien
der machten Item triangul? is dye eer
ste onder die hoekighe formen wāt dye
dichte heeft die lancheit ende die breet
heit ende daer om alle figuer hebbēde
veel hoekē als tetragon? die vierhoect
is ende pentagonus ꝛc. besluut in hem
so menigē triangulos also menich linie
vanden enen hoeke totten anderen gē-
toghen werdē allt openbaert in quadrā
gulo die twee triangulos heeft als of-
men vanden enen hoeke totten anderē
die daer teghen staet een linie toge als
hier ende vanden anderē hoeke eē
ander linie daer teghen ghehaelt wor-
de sal vier triangulos houden als hier
ende alsoe in allen anderen figuren
ende deplen alsoe menighen triangulū
als dye figuer hoeken hoekē heeft als
een quadrangulus als die geleit is mit
vier linien so hout hi vier triangulos eñ
pentagonus viue ende exagon? ses en
de eptagonus vij. ende also vanden an
deren als boecius seit li. ij. arismetrice c.
viij. ende die drie hoecte figuer alsoe bi
den hoeken ghetoghen in anderē figu
rē en wert niet gerelolueert dan in hoer
seluen .ende wordt in drien triangulos
ghedeilt allt hier openbaert ende al
lepnclken dese figuer is een beghin der
breetheden als die andere ouerste slech

tichepden in dese figuer ghereſolueert werdē ende dese en is ghene beghinsel derende noch en heeft beghin ghenomen van andere breetheit ende wort in hoer seluē ontbondē als die selue daer sept Item men mach gheen hoekelike figuer ghedencken si en heeft enen opganc ende een beghinne van trpangulo wāt triangulus ist beghin ende eerste element alre formen ende figurē ende dat openbaert inden ghetalen wāt tgetal van vieren coemt wten ghetale van drien dat een triangulus is of een trigonus ende wt enen die ghewonnen wort mit machten want enichept heeft dese digniteitscip die moeder is alre getalen dat si in hoer die craft behout met alleē inder daet mer inder machten alre ghetalen die van hoer comen als die selue boecius seit libro secundo capittulo decimo octauo ende also penthagonus comet wt den ghetale van vier dpe op hē gheset is ende opter enichept die de stede van trangulus vervult eñ also machment tonen van alle den anderē dpemē tellen mach .want een ꝑghelick ghetal wordt atloes ghewonnen wt eenre drie hoecter figueren als boecius daer indē terminis openbaerlic determineert set tende exempel in tetragonis pentagonis exagonis eptagonis eñ in veel anderē Item die driehoecte figuer heeft anders wat sonderlinghers proprietepten want alle ander figuer mach hoer een fondament wesen ende wt dien fondamēt wesen ende wt den fondomente alsoe daer onder gheset mach op staen of risen een driehoecte figuer want alle andere figure gaet scarp op die in hoer houdende is een drie hoecte forme ende hout oeck in hoer alsoe menighe triangulos als dat fondament in hem seluen slechte hoecken houdt als ald? Is dat zake dz quadrangulus gheset wort voer een fondamēt soe mach altoes op risen een scarpen figuer ende houdt in hem alsoe menighen triangel als tetragonus menighe hoecken heeft alst opē baert in deser selder figuren ende ist fōdament pentagona . dpe triangularis scarp op clymmende mach oec hoeken betepkenen opt fondament \alst openbaert inder vierigher scarper figueren die welke gheset is opt fondament van vpf hoeken alst oeck is opt fondament van ses hoeken mach een vlammīnge scarpe figuer op risen houdende openbaerlick ses triangulos ende alsoe oeck vanden anderen figuren. Ende dpe figuer vanden triangulus mach een seer scarpe vlammīnghe fondament wesen als die selue sept ende in dien scarpē trianghel mach wel een drievoudich trian gulus gevonden werden nae drie hoeken alst hier openbaert Item die godlike dispoticie schynt wonderlike dingē te doen in allen dinghen mer alre meest inden ghetalen ende oeck inden figurē alsoe wel oec inder tellinghe .als inder metinghe Jeem no wil hi rusten vāden sen om der zwaricheit wille eñ ōme die onepndelike menigherhandicheit wille der figuren want die merkinghe der singulaerre dinghen gheuen zeer grote notscap der leringhe van theologien alst openbaert in die figuer quadrangulus die onder den figuren ende ghetalē die seer vaste is onderscheiden mit ghe

liken zyden betepkenende die leringhe der ewãgeliẽ die tot vier hoeken vanõ werelt een onberuerlike waerheit hout die vaſt is ende ſtedich als beda ſept ouer geneſi Item die hoeken van veel figuren is een ghemeyn ſubiect want alle die vorrſcreuen figurẽ werden gheeyndt onder die diuerſiteitſcap der hoeken Item die hoeken van tween linien is een verwiſſelende mede rakinghe eñ die hoeke wert verwandelt nader manieren dat ſi malkanderẽ rakẽ .want nv gaet die hoeke recht nv crom nv weder buecht nv ſcarp nv plomp Item groete virtuut ſleect inden rechten triangulen want in hem is alle virtuut die inden lynien is die totten hoeke lopen eñ wordt gheſtarct om den toe lope ende om die rakinghe vanden linien alſt openbaert idẽ oghe dz alle digẽ begrypt onder dẽ hoeke want die radien dye recht wt comen vanden dinghẽ datter gheſien is maken een ſcarpicheit wes ſcarp inder pupillen een fondamẽt is inden dingẽ datter gheſien is ende die radien werden in gheboect inden center vandẽ pupillen ende ouermits dien ſcarpen hoeke wertet gheſicht geformeert ende hy ſept in twyfte boeke vander materiẽ der oghen dat die delen alſoe deen teghen gheſeit dãõ eñ vã malkanderẽ gheſcepden vergaderen inden hoekẽ ende werden te ſamen in een gheeindt Item lutel dinghen ſyn hier in exempelen gheſet vander naturen der figurẽ ende der hoeken vp dat wi weten ſullen dinghẽ die te bekennen ſyn want die reden van dien is noot tot menigherhande ſacramenten der heiliger ſcriften want ſi ſyn veel verborghen onder ghelikenis der figuren ende der ghetalen want ghelikerwys dat een cirkel betepkent die redelike ziele ende triangulus die groplike ziele alſoe betepkent quadrangulus die gevuelike ziele wãt gelikerwys dz quadrangulus mit eenre linien gheſept vanden enen hoeke totten anderen die daer teghen ſtaet twe triangulus hout alſo heeft die gevoelike ziele die groplic is ſonder drie mogentheidẽ een omgripende virtuut ende een begheerlike ende een toernichlike virtuut want dye gevoelike ziele is groplic mer niet verkeert weder om ende alſo vanden anderen figuren werdẽ diuerſe heymelike ende gheeſtelike reden wt ghetoghen ende die gheeſtelike dinghen werdẽ dẽ lichameliken dinghen toe gheuoecht

Ende onder deſen figuren werden reden der matẽ ende der gewichten begrepen Item yſidorus ſept libro decimo ſexto int leſte capittel ſonõ een dat die mate die hy mẽſura noemt in latyn is een dinck dat mit ſinen tyde omſcreuen is ende dat is anders des lichaems of des tyts of der ſpacien die een ſtat heeft die mate des lichaems als õ menſchẽ of des houts ende der ander lichamelikẽr dinghẽ is lengde wãt alle lichaem heeft ſyn proper metinghe en de mate als eẽ ſcepel een ẽmer een kan een ſpynt ende deſer ghelikẽ Item dye minſte mate dat is een deel vanden lepelen twelc een half dragma is wegende ix. ſiliquas dat ſyn zade of coornẽ eñ als die ghedriuoudicht is ſo maect ſi eẽ wicht die men concula heit want concula dz is een dragme eñ een half ciacus houdt thien dragmen eñ doetmen daer

vine toe so heitet oxifalus \acceptabulus hout xx̄. dragmen Cocula hout vi. toghen Enna begrijpt een pont eñ alst gheduubelt is so houtet sextarium Ite sextarius is een maet van tween linnen ende als die op ghnomen sijn so heptment bilibris \assumptus inden griecxen sermoen wert cenix gheheiten ende dat vijftweruen gheuouden maket gomor of adpate maect sextum congratiū nam cōiugacius viaue titur, sextarijs vā den welken sextarius den name gheno mē heeft Congium heeft den naem vā crelcendo dat is van meerrē waer af dz pecunia dat ouermits weldaet gheghe uen is \is congrarium gheheiten ende een pgheliic ghebieder ot heer die dpe gonst des volcx begherende was werp der maten wat toe. op dat si te mpider schinen souden Item congratiū is specialiken een mate der vuchter dinghen als van wijn van honich ende van olpe ende deser gheliken wes dinck ende na me te gader wij vanden romeynen also gheheiten vinden Metrea is een mate van allen natten dpnghen Modius is een mate van xliij. pondē ende vā xxx̄. sextarien ende daer om ist een ghelike nisse goods ende eē figuer alre goeder werken god maecte xx̄. werken binnē den werken der vij. daghen want indē eersten dage maecte god vij. als die on gheformde natuer die enghelen tlicht of tfuer die ouerste hemelē twater die aerde ende die lucht \des anderen da ghes makede hi tfirmamēt alleen des dorden daghes iij. als die zeen die za den die pplē ende dpe bomē des vier den daghes maecte hi drie dinghē als lon maen ende sterren des vijftē dages maecte hi drie als visschen crupēde die ren ende voghelen des sesten daghes maecte hi vier dinghen als beesten quic ke ende ghewormte der aerdē ende dē menschen ende xx̄. ghesslachtē der din ghen sijn ghemaect in ses daghen ende xx̄. ghesslachten sijn van adam tot ia cob toe wt wes zade quā alle tgeslacht van pstahel ende daer sijn xx̄. boeken vanden ouden testament ende xx̄. ele menten van letteren inden welken ghe gheuen wort alle die leringhe der hepli gher scriften daer om in deser ghelike nissen hout modius die mate vā xx̄. sex tarien naeō wtsettinge v mopses Item statum is een ghesslacht vander maten nader manieren der prouincien van pa lestina ende begrijpt anderhalf mudde ende die name is wten ebreuschen ge nomen nochtans wert satum onderwi len ghenomē voer een mate van xx. sex tarie als die selue sept Gathy? is een ma te begripēde vijftich sextacien ende mē mach mit deser maten natte dingen me ten ende droge. Amphora is een maet daermē wijn ende coorn mede meet en de hout iuuit drie ptaliaensche mudden Chados is oec geheiten een mate hou dendē iij. emmeren dat hp hper vnas heit vna is hper in onsen duutsche een emer ghehepten int ghemeyn mer hp settet hier voer een mate die een quar troen houdt Arcaba is oec een mate vā tweendetseuentich sextarien ghemaect ende is also gheheiten om die lxx̄. ton ghen des volcx dat dpe werelt vervult heeft Gomor is een mate van xl. mud den als pīdorus sept of het is een ma te van vper mudden als dpe gloze sept ouer exodi capittulo xvi. Choros is een

mate van dertich mudden ende is also veel als een kemel draghen mach hyer toe heuet plidorus ghelept libro decimoserto het sijn veel ander ghelachten van matē der welker namē npet sonder groten sacrament der heiligher scriften sijn inghelapt bp ordinancien want elck vaetken daer men dinghen in houwen mach dat is onder den name der matē ghehouden allt openbaert in menigher hande exempelen Item acceptabulum is een vaetken daermen wine in proeuē sal die men tot goods dienst oerbarē sal of hi ghoet of quaet is Ampulla dat is een clepn vaetken daer men nattichept in doet ende heit int ghemepn een ampulle Alabastrum is een busse daermē zalue in doet ende heeft den name nae den steen ende men macher die selue al te langhe in houden onverderft als hp bouen lept inden tractaet vanden ghesteinten Archa dat is een besloten vaetken daermen dinghen in doet die men niet besien en wil hebben als een cofferen daer coemt archanum afdat is hepmelic Bacha is een mate die ten wyne dient Calix is een mate van hout gemaket mit bandekens ghebonden ende is een beker geheitē Cathinū is eē aerdē vat daermē spize of dranck in doet Cacabꝰ dz is properlic geseit een vat daer men in coect als nv vlepsch nv visch en de nv eperen ende deser ghelijc eñ men hept allulken vat oec cocula Cadus dz is een clepn cupen houdende drie mudden Calachus dat is een cork van banden ghemaect daermen wijndruuen in haelt. ende vighen Crybrum dat is een ront vat hebbende inden boedem veel clepnre gaten ende men heptet een zeene daermē tcoorn doer zuuert Cista dat is een clepn kistken dat van hout of vā banden ghemacet is. eñ daer af coemt cistula datmen een doze hept of dies gelijcs Cophinus dat is een vat van houten banden ghemaect dreck allchen en de ander vulmssen mede wt te draghen Cymbia sijn ghelachten van drancken ende inden epnden langwerpelt. ende midzenbreet als die buuck vanden scape Coclear is een instrumēt of een vat dat ghepunt is nader grootheit vandē monde daermen natte dyngen mede tē monde vuert Discus is een vat daermē wt eet ift warmoes ift vlepsch of visschen cetera Dolium dat is een hol vat dat van veel borderen te samen verghdert is mpt conften Emicadyum is een olpe vat ende houdt een half cadus Cadus is voer geseit Enephorum is een clein vaethē d zwint hout wāt eno dz is wyn daer af coemt enuscis dat is eē vaetken daermen dranck in houdt van enen toghe Fpala dat is een vlesschē vā glazē die beneden wyt is. ende bouen enghe daermen den wijn in onderkennē mach bider verwen Phylacterium dat is een clepn glazen of crisallen vat daermen die reliquien der heiligen in houdt phylacterium mach oeck wel een hupt welē daer dpe ioden haer wptte in schreuen op dat ſi religioser soude schynen te wesen Fiscus dat is een openbaer sack en de is een sacke. daermen sonderlinghe tscat gelt in vergadert datmen gheeft den coninghen daer af oec gheschreuen staet. dat crisstus npet en nam dat nam Fiscus dat is desee seluensack Fpscella is een zeer clepnē vaetken van banden ghemaect ters manieren van bpkoruen

mit lȳm of mit peck beſmeert als tvat
was daer mopſes in geſet wert int wa-
ter of inder zee canata is een gheheel
de ſcuttel dpe diep is als een cop ende
is gheſept van canata voer canata dat
is gheheelt ende daer is een g. gheſet
voer een c. als ꝑſidorus ſept Calophi-
lacium is een vat daermen tgheelt van-
den tempel in gadert want phylaxe in
grieꝛ dat is verwaren in duutſche ꝑdꝛi-
als een vaetken daer men water in ha-
let dat is een bomkan wāt ꝑdoꝛ in grieꝛ
is water in duutſch Canistrum dat is eē
vat van theenen of van rieden ghema-
ket daermen frupt als appelen perē eñ
noten in draecht dat wp peenre hepten
ende het mach oec wel carciſtum hepte
dat van witten bandekens gemaect is
lampas is een glazen vat dun ſubtȳle
ende brekelick ſlecht ende doerſchinich
bouen wat bredachtich ront ende open
daermen olie in ghieten mach ende be
neden enghe daer een leenment in han
ghen mach ende ontſtekenſe mit vpere
inden tempel ende anderſwaert eñ al-
le vaetken dat bouen lichtende is mach
een lamp heitē als hugo. ſeit ſoeket bo
uen libꝛo decimoquinto vanden metal-
len int capittel vanden glazen lucerna
dat is een vaetken daermen een kaers
in huudt ende men maket van glaze of
van doerſchinēde hoern of van anderē
dinghen daer die kaers voer den windt
beſchermt ſtaet ende daer is lucius dat
is dpe leenment vander kaers eñ daer
coemt lucerna af ende npet van lux lu-
cis dat is een lpcht ende ſommige ſeg-
ghen licin? of ligm? of ligmen lagena
dat is een wȳn vaetken daermen dage
lix wȳn in haelt ende is een vleſche eñ
men hepte oec barillus of coſtrell? eñ
na dien dat die vleſche bpnnen goet of
quaet is vā luchten daer na wert die wp
ne van ſmake eñ men maect alte goede
vleſchen van enen houte datmē thama
riſcus heit daer die wine enen ſmake af
neemt eñ die wine is oec goet gedꝛonc
ken teghen die beſtopte leuer of milten
om te ſcheiden die water balghe ende
die hart hept als conſtantinus ſeit lau
torium of labꝛū dat is een lode of een co
peren water vat mit pipen ende mit cō-
duten daermen hantwater wt neemt lē
ticula is een olp vaetken daer dat heili-
ghe olpzel in is ende is vā coper of vā
ziluer ghemaect daer plachmen die co
ninghen ende die prieſters mede te be-
ſtriken als ꝑſido. ſept lebes dat is een
vat daermen vlepſch in coect ende wort
dicwȳl zwart vander ſtedpgher kokin-
ghe ende daer om moeten dicwile ghe
weuen ende gezuuert weſen ende dpe
ſpiſe wert dicwile verderft in alſulkē va
ten om des quaets copers wil ten ſi dꝛ
ſi raſch wt ghetoghen wert loculus dꝛ
is een vat of een budel daermē hepme
lick ghelt in lept datmen op leggen wil
een wȳl tpts ende ſōmige hepten bur-
ſilla of marſubium als ꝑſidorus ſept eñ
is in duutſche een bigordel Mulgariū
dat is een vat daermē in melket als ꝑſi
do. ſept Moelea is een ſcotel die groot
ende diep is ende is alſo ghenoemt vā
der rondicheit want alle ronde dinghē
hepten in grieꝛ melas Nola dat is eē
clepn clocken dat wp een ſchel hepten
ende heeft den name van nola der ſtadt
in cāpanien daer ſi eerſt gevondē werdt
ende mach oec een bel hepten dat den
voghelen aen den voeten ghehanghen

werdt eñ dpe handē aen den hals Bulla
dz is een pot daer men water ende alle
dinghen in siedet eñ het hept bulla dpe
brubbelen die vandē zidē op lopē ende
wazemen en wech aleynskē mitter lucht
tē parapsis dat is een viercant nap mit
vier siden pathena dz is een vlack vaet
ken daer luttel in mach ende is ront eñ
mach een patheen welen die mē op die
kelc leit Item pathera is een ghellacht
van eenre vlesschen daermen wt drinct
petulum heeft den naem van potare eñ
het is dranc ist wyn ist bier of het mach
een vat wesen daermē wt drinct so waer
dattet af ghemaect is patella is een o-
pē vat ende vlacker dā eē pot eñ mach
een pan hepten ende men maectse van
yser of van coper of van aerden ende is
tot veel dinghen not peluis dat is een
beckē daermē handē of voetē in dwaet
mit water pix is een vaetken vā buxus
dat is van bulbomē hout ghemaect eñ
dat wi buxus heitē dat heptē die griec
ken pixis ende is in duutschen een doze
ende men mactse oec van puorien been
van goude van siluer ende van menigē
dinghen zalue ende electuariē in te doē
ende veel ander dinghen Quisquiliū
is een vaetken daermen zemelen in ga
dert eñ mach een zemelkist heiten sarta
go heeft den naem vanū barstinge des
gheluuts want mē pleechter olye in te
barnnē ende is een ghellachte van pan
nen daer men boter olye of ander vet-
tichept in doet alsmen een hoen of een
harst braet daermense wt droept als si
daer onder gheset is datter twet weder
in vallen sal alsmen thoen begoten he-
uet ende is in duutsche ghenoemt een
ganzepā siphon dat is een vat daer om
also genoemt dattet al blazende water
wt stortet ende aldusdanige vaten heb-
ben si oestwaert want als erghent enen
brant is soe lopen si mit desen vaten vol
waters ghevult ende lesschen den brāt
daer mede ende si besprēkelen die vloe
ren daer mede als si die veghen willen
voer dat stuuen als pūdorus sept Rapa
torium is een vaetken daer men die ra
pen in ontfaet als si wter aerden gegra
uen werden ende men machse daer oec
in zieden ende coken ende die selue Sci
phus dat is een vaetken van houte van
coper van siluer of van glaze ghemaect
dz wp mitter hant op heffen ende drinc
ken daer wt als pūdorus sept Situla is
ghesept van situs dat is dorst daer ōme
dattet alte bequaem is dpen zeer dorst
wt te drincken Sitarchia is een sack die
die luden mede draghen als si wande-
ren daer si hoer spise ende linnen cleder
in stekē mogen Sporta is een vat daer-
men tbroet in haelt ende is een mande
Scutella is ghesept van scutum dat is
in duutsch ghesept een bokelaer. want
een scotel is gemaect als een bokelaer
nader rondicheit als pūdorus leit Scri
nīū dat is eē clepn kistgē of een screyn
ken. dat mit yseren banden of mit leder
ouer ghe toghen is daermen huusraet
ende ghelt in pleecht te sluten. Salinū
dat is een vat daermen sout in doet Tri
silis is alle vaten dat dpe voeten heeft
Thuribulum is een coperen of een siluе
rē vat dat benedē dicht is daer mē colē
in leghgē mach die leuēde sijn eñ heeft
bouē een decsel dz al vol gaterē is daer
die lucht wt treckē mach eñ in dien colē
werptmen wierock ende daer suffumi-
geertmen die outarē mede eñ dat sacra

ment te hoechtiden Ventilabrum is eē instrument daermen tkaf mede vandē coern scheydet dat tlichste is dat dat ū drÿftet ende tzwaerste blÿft legghen. Vter is een wÿnvat van leder ghemaket eñ is hoghe mit consten ghemaect eñ is gheseyt van vterus dat is een buke wanttet vat is ghebuuct als ÿsidor. seyt. Vrna dat is een born kan dat is bouen gheseyt. Vrceolus is een vaetken daermen somtÿts born in ghyet ende somtÿts wÿn soe watmen wille. Ende nochtans ist properlick dat vat daermē twater in set daermen die drinckpotten i spoelt ter herē tafelen Item noch zÿn daer menigherhande gheslachten van vaten die inder heyliger scriften werden gheroert om veel ghelÿckenissen willē in te verstaen. Met hier isser thās ghenoech gheset daermen exempelen wt nemen mach. Item noch zÿn daer meer maten vander spacien die steden beslaen daer ÿsidorus af vertelt in deser manieren.

m Mensura dz is een mate in duytsche eñ is soe wes gheeyndet werdt mit ghewichten. mit begrÿpen. mit lācghedē mit breethedē mit hoechheden ende mit moede. waer af dat onse meerrers alle die werelt daer mede ghemeten hebben Ende die deylē hebben si ghemeten in prouincien. ende die strouincien in conincrikē Welcke conincriken si maten in steden. ende die stedē in lantschappen. ende die voert in ackeren. ende die voert in morghen landes eñ alsoe vast voert in passien in graden in cubitus in voeten in vncieu eñ hebbense alsoe alle ghedeylt ende ghescey den alsoe dat si vanden meesten totten minsten toe niet onghedeylt ghelaten en hebben. Item digitus dat is tminste deel der wilder matē Vnticia heeft drÿe digitos inder matē die palm heuet vier vingherē inder matē die voetē xvi. die pas vÿf voetē partica xi passen eñ x. voetē Eñ alle dese voerscreuē matē zÿn indē lichaem als dÿe palm dÿe voeten zcet. Mer partica alleē wert gedraghē ende is vā x: voetē Item actus wordt gheheyten eē mate inder breetheyt vā iiij. voetē eñ inderlencgtē. C. eñ xx. Clÿma is eē spaci vā vier sidē hebbēde i allē sidē lx. voetē. Actus quadratus dat is die vierkāte actus eñ wordt ouer al gheeyndet mit C. eñ xx. voeten Alsoe is die ghedubbelde actus vādē morghenē des landes eñ dat vā hem toe ghedaen is neemt hÿ den naem. eñ actus vanden morghē is inden lengdē vā C. eñ xl. voetē eñ inder breedē C. eñ xx. Item het zÿn veel ander gheslachtē vā matē vādē welkē mē hier niet segghē en sal als die selue seyt Mer hÿer salmē verstaen dat dÿe acker dÿemē stadialis heyt heeft C. eñ xxv. passen. dat is vi. c: voetē eñ xxv. Wes mate achteweruē ghetelt maect miliarium dat is tghetal vā dusendē die gemaect is vā xxv. m. voetē als ÿsidorus seyt Item cē tauria is eē acker vā cc. morghen die alsoe hÿet van c. morghen vāden ouden Mer nae ghedubbeleert hÿelt hÿ altoes dē eersten naem als ÿsido. seyt li. xv. int laetste capittel sonder eē vanden matē Eñ die matē der weghē werden menichsins ghenoemt Wāt die latÿnsche heytent myliaria die griekē stadia die walschen leucas die vā egipten signes die van persien perasangas Ende

dat en is gheen wōder wāt alle spaciē
werdē ghehoudē in harē properē ghe-
talen eñ maten als die selue seyt Want
miliarium dat is een myle eñ wort mit
dusent passen gheeyndt wāt een myle
hout desent passen eñ vijf dusent voetē
Leuca wordt gheeynt mit dusent ende
vijfhondert passen Ende stadium dats
een achtendeel vā miliarium eñ is ghe
maect vā c. eñ xv. passen. Men seyt dat
hercules tbeghinsel van desen settede
daer omme dat hy alsoe veel weechs
lyep mit enen adem eñ wāt hi nae also
veel spacien doe rustede soe heytē si dz
een stadium te wesen als ysidorus seyt
Twelck c. eñ xxv. voetē warē Via is eē
wech daer een waghen ghangē mach
eñ daer deen waghen den anderen te
moete coemt dā wijckē mach Ende die
een wech is openbaer eñ ghetredē die
ander is heymelic eñ onghetredē Dese
ghaet ter zeewaert die ander ter stat-
waert die derde ten bossche waert also
datter menigerhāde weghen zijn. Eñ
zommige wegē zijn heerstratē die mit
steen ghestraet zijn die recht wt ghaen
eñ zijn vreedsaem eñ allē ludē ghemeē
daer gheē anxt noch wederstoet en val
let vā moerdenaers of vā rouers Mer
die zidel weghen dat zijn onghetreden
weghē daer der ghemeynre ludē ghāc
niet en leyt die grafich zijn eñ aen bey-
den sidē mit bomē gheset Agger dats
een dijck in duutsche eñ is een vheffin
ge int middel vā eenre stratē vā verga
derdē steē of aerdē die ōderwilē opgāc
vā water schut Iter dz is alle wech soe
werwaert eē mēsch gaet voerwaert oft
afterwaert of ter sidē Itiner is eē wech
des lāghē leuēs Semita dat is eē toe-
pat d mēschē Mer callis is een toepat
der beesten Tramites dat zijn dwers-
weghē die indē ackerē gaē. Diuersoriū
is een bughinghe d wegē als eē wech
die herwaert eñ derwaert ghaet tot ve
le stedē Diuerticulum dat is een wech
die ter siden af ghaet Binium is tbegi
wā tween weechsceydīghē vādē welkē
deen ghaet ter rechter hāt eñ dander
ter lufter hāt eñ is een wech die dicwil
anxstelic is voer die rouers ende daer
pleghen oeck mede lichte wyuē te sit-
ten want een mensche twyuelt dicwijle
wat hant dat hy houden sal. Compita
is een stede daer veel weghē in een ver
ghaderē als drye weechscheydinghe.
vyerweechscheydinghe ende is sorchli
kē als bynium Ambitus is een om gāc
derdehalf voet breet onder een ghe-
buerte Orbita is een voetstap van enē
rade der karrē ende is also ghenoemt
vander ronder figuren des raets dat
den wech al druckende dyep maect Ac
tus is een stede daert quic pleech te wā
deren cleyne hoghe weechskens dye
drayen ghens ende weder Vestigium
is een teyken vandē voete inder aerdē
of int sant daer een mensche of eē dyer
gheghaen heeft eñ is in duntsche een
voetschap. Item inden voetstappen
der dyeren blijft een lucht daermen
by kendt wat dyer datter ghelopen he
uet. Ende oeck kendtmen byden voet
stappen wat dyer datter gheweest he-
uet anter haze of vos of wolf of deser
ghelijcken. Mer die leeuwe want hij
dit wel weet soe breect hy altoes sine
voetstoppen mit sinen starte in zommi-
ghen steden daer hy enighen anxt he-
uet. Dese dinghen als vanden pro-

prieteyten eñ vādē onderscheydē d̄ ma
ten is ghenoech gheseyt Eñ die dingē
die bouē gheseyt zijn die zijn ghenomē
vā ysidor. libro xv. int letste capittel

MEn moet oeck weten dye ma-
nier vanden ghewichtē gelijc
datmen doet die manier der maten als
ysidorus seyt Item die moghētheyt d̄
naturē heeft alle lichamelijcke dinghē
haer ghegheuē Item dat werckende
beghinsel des ghewichtes is tweerhā
de als lichticheyt eñ zwaricheyt. want
lichticheyt in eenre subtijlre materien.
eñ dat subtyle ghaet opwaert noch en
rust niet ten coemt op zijn stat eñ also ist
vyere dat en rust niet ten coemt bouen
in sinen spera eñ aldus doet zwarich-
heyt weder omme dat ghaet altoes ne
d̄waert noch en rust niet ten coemt tot
sinen center Item alle open materi die
subtijl is heeft tweerhāde sakē der lich
ticheyt Want alle sulcke delen der ma
terien wāt si subtijl zijn soe werden si vā
den center beroert totter circonferenci
en noch si en rusten niet thent si die ra-
ken Eñ alsulckē materi is vol ghaterē
in wes deylē die vierighe cracht ī gaet
eñ verteert die aerdighe delē eñ maect
alle tlichaem alsoe te lichter eñ voertse
opwaert Waer by dat hettē die meeste
sake is der lichticheyt als coude die sa
ke is der zwaricheyt Eñ hoe alle lichaē
dichter ende vaster in een is hoe dattet
zwaerder is. eñ hoe dattet ōpenre is
hoe dattet lichter is. Ende die dinghē
die nederghaē om der zwaricheyt wil
len die heyten wichtich eñ die opwaert
slaen die heyten licht. Item dat instru
ment daermen mede weecht wert me
nichsins gheheyten wāt mē heytet tru
tina eñ zijn schalen die effen ghelijc an
beyden siden hanghen daermen hon
dert pont zwaers in weghen mach. eñ
daermen vluchs by mercken mach in
welcker schalen meests ghewichts is.
Of men heytse lāces dat zijn schotelē
vanden dunnē bleck ghemaect of van
dunnē coper die effen zwaer weghen.
Of men heytet die balcke daer die scha
len aen ghesnoert zijn. eñ die tōghe die
inden balck staet die soe naeuwe hoert
heyt momētum statere ende oeck heyt
mense statera van stando dats vā staen
Wāt die ghewichtē ghelijck staen eñ in
die ene schale leytmen datter ghewe-
ghen wort ende in die ander schale leit
men die ghewichtē tieghē daermē by
weten mach hoe veel dattet dinck we-
ghet datter gheweghē werdt als ysid.
seyt Eñ enē yghelijckē ghewicht is eē
zeker maniere mit properē namē bewy
set als ysidorus seyt. Calculus is dat
mynste deel van enen ghewichte eñ is
dat vyerde deel vā enen obulus dat is
vā enen hallinge eñ weecht twe coern
van ryse dyemē inden vasten eet. Sili-
qua is dat twintichste deel vā enē schel
lincg. Scrupul⁹ weecht vi. siliquas eñ
die griekē heytent een dragma Drag-
ma dat is dat achtende deel van eenre
vnsen Denarius is gheset voer x. pen-
ninghen van decem eñ weecht xviij. si
liquas Solidus is daer om alsoe ghe-
heyten wāt hem niet en schijnt te ghe-
breken Sextula dat is alsoe veel als so
lidus daer om dattet mit tweweruē vi:
vnciē vervult wert ende die ghemēgt
heyt dit aureum solidum Wes derden
deel si termissis heytē stater is eē helft
vā enen vnssen. Item assis tminste ind̄

ghewichten als vnitas is inden ghetalen als die glose segt Quadrãs weecht dat vierde deel vã eender vnssen ende die hebreeuse heptẽt dodrãs. Syclus is twierde deel vã eender vnsen eñ dye helft van stater dat is een quartier van eender vnsen Item vncie houdt achte dragmen eñ libra hout xij. vncien ende werdt gheteelt voer een ghestacht des volcomen ghewichts eñ heeft also menich vnse als daer menich maent indẽ iaer is: Eñ is ghesept libra als libera dz is vp wãt tpõt hout alle die voerscreuẽ ghewichtẽ in hem als pñdorꝰ segt. Sy libris hout twee pont eñ is een gedubbeleert pont Talentum dat is dat ouerste ghewicht onñ die griekẽ ghenoemt Daer en is gheen ghewicht mynre dã calculus of assis eñ daer en is gheẽ gewicht meerre dã talentum. Mer dit gewicht werdt onder twolck verwandelt. wãt die romeyns seggheu dat talentũ is van lxxij. ponden ghelijckerwys dz plaucus segt dat twee talenta makẽ .c. eñ xliij. põt. Item taleutum is drierhãde als tmynste tmiddel eñ tyoechste. Tminste is vyftich põt Tmiddel lxxij. põt Tyoechste C. eñ xx. pont. Hier toe heuet pñdo. ghesept li. xvij. int capittel vãdẽ ghewichtẽ eñ vãder maten.

Ghelikerwys dat die conste des tellens eñ des metens der godliker leringhan van theologien dyent alsoe dyent der seluer leringhen der eõste vãden sanghe Wãt die musike dyet den sacramenten der heyligher scriftẽ in veel dinghen Wãt men segt dat dye werelt gemaect is als indẽ rechtẽ middel des hemels mit zueten sanghe eñ ghelude dyemen daer horen soude als pñdo. segt Ander meysters scriuen dat tet niet en is. Item die musike beroert veel begheerten vã vnnẽ wãt indẽ strp de soe makẽ die pipẽ eñ trompettẽ den ludẽ moedich eñ doense vechten sonñ sorghe Sy doen die paerde dansen eñ aen die viandẽ lopẽ. eñ hoe dattet ghe luut starcker is hoe die luden koender werden. eñ meer moets gripẽ. eñ aldꝰ maect oeck die sancg den scipludẽ molic dat hem gheen arbeyt en schaedt. Eñ al waren die ludẽ droue die zuetich heyt van sanghe verblijtse weder allmẽ scrijft vã dauid die saul verlossede vandẽ onzuuerẽ gheest mit consten van sanghe. Item men lort die dyeren dye serpentẽ die voghelẽ eñ die delphinen dat zyn vysschen mitter musiken. Ende alsoe werdẽ oeck die aderen die zenen eñ die leden des lichaems te samẽ genoecht ouermits die zuetichеyt vandẽ sanghe als pñdo. segt. Item het zyn drye deylen der musiken als armonica richymica eñ metrica Armonica is dieghene die onderscheyt thoghe eñ tlaghe inden gheluden nae der opheffinghe eñ nae den nederuallen eñ nae der ghelijcker verwandelinghe des gheludes eñ der stemmẽ. Eñ armonia is eẽ zuete ouerdracht vã veel sanghẽ voert comende mit betamelijcken delen i diuersen stemmen mit blasinghen eñ stotinghen eñ oeck mit gheludẽ. Wãt als pñdorus segt dattet gheluut anter mitter stemmen ghemaect wordt als ouermits den kynnebacken of ouermits dẽ blasen mitter pypen eñ mitter bazunen of mitter herpen eñ mit deser ghelijck Want alsmen dese slaet soe makense eẽ gheluut want armonia wordt ghesept

van ad ende vā monos in grier dat is een in duutsche ¶ Dāt alle die stemmen willē indē langen tot eenre ouerdracht en vergaderē als hug. sept wāt in alre melodien willen veel stemmē eñ ghelu dē wesen eñ dese sullē eendrachtich we sen wāt waer dat een stemme alleen is dat en saekt die oren niet als dpe sancg vandē kockock ¶ Ende al ist datter deser stemmen veel is noch en ist gheen ghe noecht ¶ Dāt si makē een hulinghe son der ouerdracht ¶ Der waer veel stemmē zyn eñ dā die een dand wacht mit zue ticheden daer is een ghematichept vā sanghe dpemē symphonia hept. Item pīdorus sept dat symphonia is een ghe temperthept vā zuetē sanghe cōcorde rēde inden zwaren gheludē als inden vallen eñ inden scharpen gheludē als indē opghāghē ¶ Eñ wāneer dese sinnē niet ouer een en dragē dat quetst dz ho ren ¶ Der als die ouerdracht der stem mē goet is soe wert die sancg euphonia gheheptē die welcke is een zuetichept der stemmē ¶ Eñ deser melodiē is dpa phonia contrari wāt daer werdt een le licke stemme schelēde vāder zueter. eñ totter melodiē dpemē armoniaca hept behorē dpastenia dpotis ton? pperludi us parodorius artis thesis of een zue te stemme of ghetēpert ghelunt Item dpascema is ghesept een spacie ō stem men die gheuoecht is wt tween of wt dpen gheludē ¶ Dpotis of dpesis is een spacie eñ een lepdinghe die stemme te verwādelen vandē enē ghelude inden anderē ¶ Tonus is een scharpe voertdrē ghinghe der stemmē Item die onder scheptende die groetheit van armonia is die ghene die inden accent der stem men is ¶ Des ghestachtē die musikers depldē in xv. delen vādē welcken wert ghesept die laetste pperludius als die scharpste eñ parodorius is de zwaerste van hem allen als pīdorus sept. Artis is een vercoren stemme ende wort eē be ghin vā sanghe ¶ Thesis is in grier een settinghe in duutsch ende dit is theyn de als pīdorus sept waer of dattet een ghelupt is dat recht wt ghaet eñ tghe luut voergaet den sanck wāt alle stem me is gelupt eñ niet weder omme wāt tghelupt is een teghēworp des horēs. wāt soe wes ouermits den horē verno mē werdt dat heptmē ghelupt als bre kinghe der bomen wininge der stenē. ropinghe den voghelē lopnge der dpe ren die stemme der menschen slaghen der instrumenten van orghelen eñ van anderen instrumenten Item vox dat is een stemme ende wordt properlic ghe lupt gehepten dat ghevoert wordt van den monde des dpers. Item die stem me is alte dunnen lucht die ontsteken is voer mitter vouden vander tonghen ende daer is eenrehande betepkentlyc ke stemme van naturen: als critinghe der voghelen ende zuchtinghe der liet ken ¶ Ende daer is een ander betepkent lycke stemme als totten behaghen als dpe stemme des menschen dpe ghekor meert is totten reden voert te brenghē Item die stemme is een voeringhe en de oeck een wech des woerdes. noch dat woert dat inder herten ontanghē is dat en mach van bupten npet voert ghebracht werden ten wert ouermits hulp der stēmen voert ghebracht waer af dat verstant eerst een woerdt inder ghedachten winnet twelck ten laetsten

ouermits dē stemme mittē mōde voert
bringhet eñ meldt. Item die stemme
die totten langhe ghedisponeert is eñ
totte melodiē heeft dese proprietepten
als pl̄dorus sept: Item die zuete stem
men zȳn subtȳl dicke claer scharp ende
doerschinich Item die subtȳl stemmen
zȳn indē ghenē indē welckē die gheest
niet starck en is als hi is inden ionghen
kinderē eñ indē wpuē eñ indē anderen
die gheen zenen hebbē die niet groef
starck eñ dick en zȳn. Want die subtȳle
coerdē latē dunne eñ subtȳl stemmen eñ
tonē wt. Mer daer zȳn dicke vette stem
mē wāneer veel vāden gheest wt gaet
als die stemme des speelres die dobbe
len Eñ die claer stemmē zȳn die ghene
die schel zȳn eñ mit gheenre heelscheyt
ghemengt eñ die scharpe zȳn wanneer
dat si zeer wit zȳn perspicue dat zȳn die
doerschininghe stemmē die lanck vto-
ghē werdē alsoe dat si steedts alle dpe
stat vervollen als die tutinghe vanden
trompettē Die harde stemme is heesch
eñ wāneer datmēse gheweldichlȳcken
wt laet als een donre eñ als eē ghelupt
inden aenbeelden allmen een hart pser
slaet. Item een zerpe stemme is heef-
sche eñ die ghescepfelt wert ouermits
clepnē pulsen Item die stemme is blit
die vluchs wtghelatē is eñ dā zwȳcht
eñ niet voert en lupt allt is in aerdē va-
ten Mer die volcomē stemme is hoech
zuet starck eñ claer Si is hoech op dat
si ghenoech inden hoghē wesen sal. Si
is claer op dat si die oren vervollen sal.
Si is starck op dz si niet beuen en sal of
ghebrekē dat is moede werden. Si is
zuet op dat si dat horen niet verwarē en
sal Mer bplicker dat si dpe sinnen der
gheenre diese horen sullē tot haer trec
kē sal. ende ghebreect vā desen pet soe
en is die stemme niet volcomen als pl̄
dorus sept. Item armonia die vanden
instrumenten ghemaect is mit consten
dpemen blaest slaet of kleputet is meni
gherhāde als orghelen lupte plantoi
en vedelē ghpteernen ꝛc. Mer organū
is een ghemeyn naem alre vatē vā mu
siken Nochtās int speciael soe is orga-
num een instrument van veel pppē ghe
maect mit slotelen eñ mit blaesbalghē.
Ende dit instrument van musiken oer-
baren die karcken thans inder tȳt. als
inder prosen sequencien ende inden pm
menen ende si versmadē die instrumētē
der speel luden.

Tuba dat is een bazuun eñ si pla-
ghense wplen eer te oerbaren in
den strȳden om die viandē mede te ver
varen ende die curoni vondense eerst.
ende haer ghelupt maecte die ridders
ende dpe knechten koen te vechten. en
de noch hupden des daghes doet.
Item si plaghen trompetten te oerba-
ren in haren werschappen ende in harē
feesten om twolck daer mede te vergha
deren om gode lof ende eer te doen. en
de om vruechde ende blischap te makē
Item het was den ioden gheboden dz
si tuten souden mit heplighen bazunen
inden striden ende dat si int beghynsel
des nuwen lichtes blazen souden. en-
de dat si tiaer der verghiffenissen alder
sonden datmen annum iubileum hept.
boetschappen souden mitten trompet-
ten ende dat si allen menschen blischap
ende rust condighen souden. Item pl̄i-
dorus sept dat thuba properlick een in
strument is mede te stride te varen om

mede teykenē te doen alsmē des vech
tens beghinnē soude alsmē die boden
niet horē en mocht dyet kundighē sou-
den om haerre cleynre stemmē wil. Tu
ba is een trompet eñ is bynnen hol eñ
effen eñ aent een eynde tē mōde waert
smal eñ voert wtwaert gaende wyder
eñ wyder eñ aen dat vterste eynde alre
wijtste Eñ dese trompet werdt op ende
neder ghehoudē wech ende weder om
tghelupt te meerre te makē Wes ghe
luut menigerhāde is nv grof nv cleyn
nae dyen datmē die vianden af eñ aen
ghaet of te samē roept

Buccina is eē blaespijp vā hoern
of vā houte of vā coper ghema
ket daermen wyleneer een teykē mede
dede als die viāden quamē als ysidorꝰ
seyt Men placher die heydē mede te sa
mē te roepē die int wilde woendē. wāt
dit instrumēt plachmē slechs int wilde
te besighē Item die ebreeusche plagē-
se oeck te besighen inden kalendē īder
ghedenckenis der verlossinge vā ysaac
daer een ghehoernt ram voer gheof-
fert was inder offerhande als die glo
se seyt ouer genesi.

Tybia is een instrumēt dat vā her
ten eñ hyndē schenen altemael
ghemaect is Daer af quam tybicen eñ
hiet die sanck vā dyen schenē eñ hugu
cius seyt dattet vā enen ryede ghema-
ket was eñ hi seyt dat tybicen is eē mē-
sche die daer op spelen kan ende men
placht wylen eer te oerbarē als daer ye
mant ghestoruē was als die gloze seyt
ouer matheum ix. daer hi seyt Doe hij
dye tybicines hoerde dat waren dye
speelluden.

Calamus is gheseyt vā calando
eñ is een ghemeyn naem vā allen pipē
Hier pleghen die iaghers mede te bla
sen wāt die hertē horē ghaern haer ge
luut Eñ als die herte ouermits pipin-
ghe tottē enen iagher ghelockt werdt
vluchs wordt hi vāden anderē iagher
gheschoten Item tgh eluut vād pijpē
bedriecht die voghels als die vogheia
re hem veynst mittē fluyten. Item die
schapē hebbē ghenoecht int fluyten.
Item daer was een die pan heyt ende
was god vāden herdē die menigerhā
de sanck vizierde eñ dese vāt die fluytin
ghe alre eerst. Eñ dat instrumēt vā de-
sen pipen heyt daer omme pādoris als
ysidorꝰ seyt Item die wakers pleghen
se noch te oerbarē die des nachts wa-
ken op dat die te bedde zijn te bet rustē
sullen ꝛc.

Sambucus is een gheslacht van
broesschen houte wes telgherē
hol zijp eñ slecht daer die tybie af ghe-
maect werden eñ is eenrehāde species
als ysidorus seit.

Symphonia is een instrument vā
musiken dat vā enen hollē houte
ghemaect is mit enē velle ouerdect in
beyden siden inden welcken een zuet
sanck vā zwarē eñ vā scharpē gespeelt
werdt als ysid. seyt. Nochtās heyt sim
phonia een collaci eñ een vgaderinghe
vā allē geludē gelijckerwijs dz eē heel
choer enē sanck singt ꝛc. als die gloze
seyt ouer lucas xv. ꝛc.

Armonia richmica is een ludēde
melodye van slaghen der zeenē
ende van tintelinghe der metallen eñ
dese armonien dyenen menigerhande
instrumenten als tympanum dat is eē
bonghe ende cymbalus lira herp psan

torie eñ deser ghelÿck.

Tymbanum dat is velle of eē ledē mit enē houte ouertoghen aen beydē sidē eñ is eē half deel vā simphonia inder ghelÿckenls vā enē zeue ende wort gheslaghē mit ghardekēs. eñ doetmē daer een pÿpē toe soe ludet te zuetelÿcker.

Cythara is gheuōdē vā appollona der waninghe der griekē eñ is ghelÿck der menscheliker borst daer om dat ghelikerwÿs die stemme vter borsten is alsoe is die sanck vter herpē eñ daer om is si alsoe gheheytē eñ zōmighe zÿn viercant zommighe drÿecant eñ is als veel coerdē. die oude plaghē die herpe fidistula te heyten of fidix wāt haer snarē ouerdroghen wel. als die ghene die gheloue hadden. Item die herp hadde vÿ. snaren eñ die een en luude niet als de ander eñ daer om maecte si vol gheluut. of corda dat is een snaer eñ mach gheseyt wesen vā corde dats vāden hert wāt ghelÿckerwÿs dat die pols dat is cloppinge indē hertē alsoe is die snaer inder herpen. Dese vant mercurius eerst Dit seyt ÿsi. Eñ hoe dat die snarē droegher zÿn eñ meer wtgherect hoe dat si bat ludeu. Item plectrnm heytet instrumēt daer die snaren mede ghetempert werden. eñ oeck wtgherect.

Psalterium is gheseyt vā psallēdo dats vā singhē daer om dattet dē choer antwoert eñ is een psantorie in duutsch eñ is gheformt na eenre d. Die ebreeusche hebbē een psalteri vā x. snarē na dē ghetale vādē x. ghebodē. Mē maect die beste snarē hier op vā latoen of vā siluer.

Lyra is ghenoemt vander vwādelinghe d stemmē daer om dat si diueerse gheludē maect als ÿsid. seyt Mē seyt dat die lyer eerst vā mercuriꝰ gheuōdē was in deser manier Als doe die riuier nÿlus wtgaēde was haer toe padē doe liet si menigerhāde dieren after indē velde eñ daer was oec een slec after ghebleuē die welcke als si verrot was eñ vvuult eñ haer zenē wtgherect bleuē warē binnē hol eñ si worden van mercuriꝰ gheslaghē eñ si ghauē gheluut eñ na dÿer ghedaētē maecte hi eē lyer eñ gafse orpheo die zeer naerstich hier in was Vādē welckē men seyt dat hÿ niet alleen dē wilden beestē speelde mer oec den steenroetsen eñ dÿer gelÿc Die musikers segghē oeck dat om der zuetichеyt wil des sangs die lyer ondē die sterren gheset is als ÿsi. seyt

Cymbala zÿn zommighe instrustrumētē vā musikē soe wāneer datmēse slaet soe rakē si malcāderen eñ maken een gheluut.

Sistrum is een instrumēt vā musiken eñ alsoe vādē vÿntster gheheytē wāt ÿsis die coningin van egiptē vant dit instrumēt eñ daer om pleghen die wÿuē dit instrumēt te oerberē ende sonderlinghe amazones als si strÿden willen.

Tyntinnabulum is een cleyp scellekÿn soect bouē vādē vatē i die letter n. eñ heeft dese eyghētheyt Soe wāneer dattet anderē ludē gheluut geuet ende dat dicwÿl soe verteret hem seluen.

Dele eñ veel ãdere dijene ō lerin
ghe vãder musike Wes conste
tracteert vãder stemme eñ vãde gelu
de eñ nochtã merct ũ die sceppen isse
proportie ō ghetale als boeci? exẽpel
gheeft vãde ghetal dat duodenarius
hept dz gecompareert is dz is gelijcke
tot sellen eñ ãderẽ getale die daer ful
sterẽ zijn ce ghede Wijsullẽ hier vlde
al die ghelude vãs musike Want viij.
tot vn. vij. tot xij. gecompareert ma
ke quiteria portione eñ make te ghad
dijatesseron dats ee ghelijcke alsoe ghe
noemt eñ vi. tot ix eñ viij tot xij. gerõ
pareert make sexqualtera proporrio
Mer dyapason inghe symphoniã eñ
daer om viij tot ix. als si dã midele dz
zijn medij terminati considerat vlame
ne epogdonum die inder musiken ee toen
heijt die welke ee ghemee mate is al
re musike eñ is minste vã alle ghelude
Oñ notãdum waer af dat dz te mercken
is dat ōder dyatesseron ōder dyapente
Die thoe d ouerdraghe isse een onderscheit
is dyatesseron dat is ee terci dyapente
dat is ee quit gelijcker wijs dz expedol?
alsse ee ōderscheyt is ōder sexquitertiã,
eñ sexqualterã proporrione hier toe he
uet boetius gelijct i ij. arismetri it lest
ca. g. Die selue seijt oec in prolog. vãde
eerste bolse alde? dz die musike die eer
ste craft ō getale is daer wt gheproeft
wat hy werde wãt die ghene zijn vã na
turen eerdie bi hẽ selue zijn dã die totten
ãderẽ getelt werde ok getogẽ eñ oec o
pẽ baert dz die musike dẽ name ō ge
tale wert toegemeert wat dyatesserō ee
terde dyapẽtee quintẽ dyapason een
octaue werde genoemt vãs dẽ name des
voerstrenẽ getals eñ haer proportie dat
is haer gheliskenis is tegẽ malcanderẽ
eñ en wert indẽ ãderẽ ghetalẽ met ghe
uõde Wãt welc gheluut indẽ octauẽ ee
zuete sanckis dz selue wert vghadt
mitter ghelijcker proporrien des dubbe
lẽ ghetals wãt dyatesserō is een sanck
die vghadert werdt mit eenre terrien
Welckẽ sanck si dyapẽte heijten eñ woet
vsament mit eenre olia dat is mit sexqua
ta proporrione inarismetrica dat ind
musiken een quint heijt eñ die inden ge
talen epogdous dat is bonẽ viij. gehey
lẽ worteñ is tonus inder musiken alls
die selue adaer seijt Item sexquitertia
proporrio inarismetrica woet dijatesse
ron dat is een terci gheheijten ind mu
siken eñ dat emiola dat is sexquialter
poporrio gheheijten werdt in arisme
trica dat woet dyapente geheijte ind
musiken Item dyapente eñ dyapaso
zijn al ind ighe alsoe veel als die meer
re stemme die minste noete heeft dub
belt eñ zijn helft.

Sexquitertius numer? dat is eẽ
terci die bẽ ghetale gherompa
reert is hebbẽde dat derdẽ deel vandẽ
minsten eñ is dat si der iij. heeft toe is
sexquiquartus eñ heeft si viue lo is sex
quiterci? is dẽ minkẽ ghelijckẽ heeft
tet eens ende zijn derdendeel als alsoe
is dat stu vier den dryen gelijckse so sal
tghetal vã vyeren in hem hebben alle
tghetal van dryen eñ dat derdendeel
vander Z E. ende alsoe voert wãt ō
vander trinario dat is een ẽde ist viij
tot vi. soe sal tghetal van achte hebẽ
alle tghetal van sellẽ ende zijn dor
dendeel ist tghetal vãtweẽ eñ wort
xij. den ghetalen vã ix gheliickẽ so

sal tghetal vā xij. houdē alle tgetal van ix.
eñ zijn derden deel is iij. eñ aldus ist
oeck dat stu xx. ghelijckeste tot xv. ende
xxiiij. tot xviij. eñ alsoe vanden anderē
soe moerbstuut altoes vindē.

NUmerus sexqualter is een ghe-
tal dat soe wanneer dat meere
ghetal den minre ghetale ghelikēt is
soe houdet al dat minre ghetal eñ zijn
helft. Als aldus in desen exempel tge
tal vā drijen dat den ghetale vā tweē
ghelijct is heeft twee in hem ende zijn
helft als tghetal vā enē eñ alsoe vi. in
hem iiij ende zijn helft als ij. ende also
ix. vi. ende zijn helft als iij. ende also
xij. tot viij. ende xv. tot x. ende alsoe vā
den anderen. Item dese woerden zijn
zeer dye pin hem seluē eñ zeer quaet-
te verstaē dan den ghenē die gheleert
zijn in arismetrica eñ in musika wāt
desē ist sicht te verstaē als die in desen
drijen consten gheoeffent zijn. Aris me-
trica geometria eñ in musika. ende da
er om is yemāt die verstāt hier in hebē
wil die moet in dien drien cōstē stude-
ren soe mach hij weten vādē ghetalē
eñ vandē sanghe te ghelijckenē ende
vandē terminis eñ vandē figurē. wāt-
sonder desen eñ mach menschen niet
wesen Waer omme dat volcomē die
muzijck alle dinghē begrijpt. hier ō
verghaderuten voerschreuē dinghen
die onghelijck staen die contrarie īder
musiken zijn eñ doet se overdraghē ē
die zwaer eñ die leghe zijn doet si den
scarpen eñ den hoghē thonen ghelijc-
ken inder overdracht eñ gematicht
dat si een zueticheijt grijpē indē ghe
lude des sanghes. Eñ die musike ver-
druct die quade beroeringe des moets

dat is dat si enen mensch die toernich
is ghoets moets maect ouermits ha-
re zueticheyt eñ si starct die v̄crancte
sinnē. eñ si voerseijt die enicheij des
godlijcken exempels sonderlīghe in
den contrarie eñ in den diuersē werc
ken. Ende conduct oeck dat die hemel
sche dinghen den aertschē ende dije
aerdsche den hemelschē dinghē toe-
geuoeclt moghē werdē in eēre eēdrac
hticheijt. Ende die sinne die blide wa
rē maect si blider dā si warē. Ende also
maect si die droue sinue drouer. Want
als augustinus seij dz die melo die ha
er ghelijcket dē begheertē der sielen
ēde dat coemt vā eenre hande ver-
boeghentheijt der sielen ende vā ghe
lijcker proprieteijtē des zuetē sangs
Ende daer omme ist dat dye auctoren
segghen dat die instrumētē der musi
kē maken den bliden mensche blider
dan hij voer was een hij die instrumē
ten hoerde ende si maken den droeuen
mensch drouer dan hij te voren was.
Item die ander proprieteijtē des zue
ten sanghes die daer overlopē eñ die
daer noch meer zijn die soeket bouē in
selue daer dese woerdē eñ andē woerdē
vā ysid v̄telt werden.

DEse dinghen dye wij hyer mijt
cort heijdē mede inghesaeijet,
hebben vanden thoeuallē der natuer
lijcker dinghen Als vanden verwē-
vande smaken. vanden roken vandē
liquoren vanden ghewichten vanden
maten vandē ghelude vandē stemmē
zijn thans ghenoech gheseijt als ick
waen den grouen eñ den cleijnē clerc
ken die mijns ghelijc zijn in gode wel
ke dinghen gheset zijn ixix. particulē

darmen bigroter ghelikenisse vā elkē
partikel dē sin wt treckē mach waer ō
die heijlighe scrift ō natuerlicker dī
ghē eñ hare proprieteijtē ghebruuct
als uscker siguren ende gelijckenis-
sē. Ick lye voerwaer īt eijnde vā desen
werckē als indē beghin dat ick niet
of suttel vanden mijnē in desen trac-
taet gheset eñ hebbe na diuersē ma-
terie mer ick ben slechtelijck gewolct
die woerden der heijlighen Ende dije
dicten ende cōmecten der phylosophē
op dat die simpele ende cleyne die vā
allen dinghen gheen boeckē ghecri
ghē eñ kennē daer die proprieteitē
der natuerlijcker dinghē in staē daer
die scrift of tracteert soe hebbe ik eñ
boeck wt veel boeckē verghadt daer
si ten mijnstē vā elckē wat wt soeke
moghē Ende al ist dat si rude eñ sim-
pel zijn die dīghē die wt ghenomē heb
be nochtās zijn si rude menschē eñ my
nē ghelijck nut eñ oerbarlijck ende
daer om rade ic dē simpelē dat si de
se slechte dinghē niet en versmaden ē
mer wāneer dat si dese wel vstaē soen
sullen si niet after laten meerre dīghē
te verstaē der welcker wysheydē ende
oerdele ic deser dingen after laet of ter
yet waer dat niet te degē gheset en wa
re dat si dan haer gracie daer toe doē
willen die hem van bouen ghegheuē
is eñ coergerēt op dat dat werckē d
bij my grouē ende simpelē beghōuē
was gheeydt mach werdē eñ tot enē
eynde comen ouermits haerre naern
sticheyt totter eerē ende glorien des
gheens die alpha ende o beghin en-
de eynde alre heylighē die welce is
die hoghe ende gloriose god leuende
ende regneerde in secula seculorum dz
is vā euwē tot euwē .:. A .:. M .:. E N .:.

¶ Dit zijn die doctoers vāder welc
ker scriftē die extractē zijn oek vandē
schriftē d welcker de extractē zijn dz
zijn die dinghē die wt anderē boekē
ghetoghen zijn eñ zijn in desen gheset
Inden eerstē augustinus adamanc⁹
ambrosius haymo alquinus ācelm⁹
basilius bñh Ciprianus esici⁹ euse
bi⁹ Crisostom⁹ damas⁹ damacen⁹ el-
pricus fulgencius gregorius gilbert⁹
Veronimus ysidorus Innocencius leo
papa Michael scotus origenes orosi-
us petrus beuer panphilius patri-
ci⁹ rabonus rokert⁹ tincolis richard
de sancto victore simō center stephan
stabus Item ond die philosophen,
zijn dit die auctoers die hier nacomē
Aristotetes auicenna auerrops alga-
zel appolloni⁹ alfred⁹ āglic⁹ halyme-
dicus asclepides maghus boecius
Cycero catho cipio affrican⁹ Constā
cinus medicus Demostenes, Dyos-
corides democcetus donatus grama
ticus eraclites epycurus euclides e-
gidi⁹ medicus physiologus galienus
medicus Dorach calde⁹ ypaccus iu-
uenalis iohānicius calixt⁹ grec⁹ si-
ue atemēsis lēcip⁹ macrobi⁹ misse-
lach astrolog⁹ nin⁹ delphic⁹ ouidi⁹ ori
basi⁹ medic⁹ plateari⁹ medic⁹ pappas
plate pauc⁹ parci⁹ plini⁹ iunio pricī
n⁹ pytagoras sani⁹ plotin⁹ rasus ruf
⁹ medic⁹ saluci⁹ salernitan⁹ practic⁹
secūd⁹ philosoph⁹ solin⁹ simonides ter
megist⁹ theophrast⁹ titerlituli⁹ boe-
ci⁹ theophil⁹ beurinis tolome⁹ varro
vgili⁹ huguicio pisan⁹ will⁹ cōtes ypo

cras Zysaac Zendrorastes magn⁹ di
woedē van desen ende van veel ande
re werden niet corten woerdē in desē
boeck vertelt in menigherhā de stedē
alst den ghenē openbaren mach dyet
naerste lijcken aenschouwende is
Explicit Amen.

¶ Hiereyndet dat boeck welck ghe
hieten is bartholom̄eus vanden pro-
prieteyten der dinghen inden iaer ōs
heren M.CCCC.eñ lxxxv.optē he
lighē kersauent. Ende is gheprint eñ
de oeck mede voleÿdt te haerlem in-
hollant ter eren godes ende om lerin
ghe der menschen van mi Meester IA
CVPBENAERT gheborē van ze-
rixzee.

Baer
73.

Bartolome?

Vande Proprieteite der Dinghen

Haerlem 1485